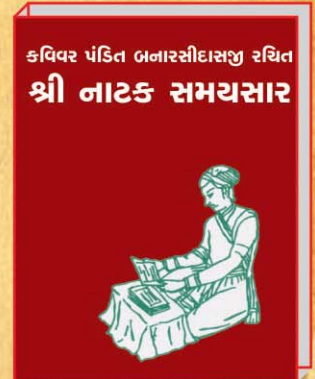
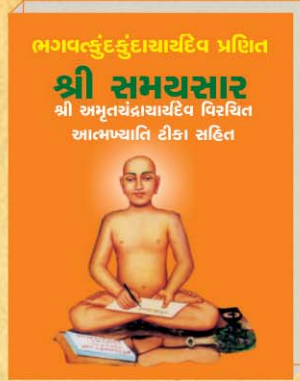

નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચન

ભાગ-૪

—: પ્રકાશક :—
શ્રી કુંદકુંદકાન દિગંબર
જૈન મુમુક્ષુ મંડળ ટ્રસ્ટ
(પાર્લા-સાંતાક્રુઝ) મુંબઈ

वीतरागाय नमः।

**नाटक समयसार
अक्षरशः प्रवचन
(भाग - ४)**

**श्री नाटक समयसार शास्त्रे उपर
पूज्य सद्गुरुदेव श्री कान्जुस्वामीना
प्रवचनोनुं अक्षरशः पुस्तक**

(नाटक समयसार ग्रंथ द्वारना पद ५१-५८,
भोक्ष द्वार पद १ थी ५३,
सर्वविशुद्धि द्वार पद १ थी ५३ उपर
(पूज्य गुरुदेवश्रीना प्रवचन नं. १०१ थी १३३)

—: प्रकाशक :-

**श्री कुंडकुंडलान दिगंबर जैन मुमुक्षु मंडल ट्रस्ट,
(पाला-सांताक्रुम) मुंबई-४०००५५**

વિ.સં. ૨૦૧૩

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત : ૬૦૦

વીર સં. ૨૫૪૩

ઈ.સ. ૨૦૧૭

દ્વિતીય (સુધારેલ) આવૃત્તિ-૨૦૨૨

-: પ્રકાશન તિથિ :-

પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબેનની ટપમી સમ્યક્ત્વજયંતી પ્રસંગ
૨૩-૩-૨૦૧૭ ફાગણ વદ-૧૦

નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચન ભાગ-૪

* પુસ્તક પુસ્કૃતકર્તા *

સ્વ. શ્રીમતી મણિબેન મેઘજીભાઈ શાહના સ્મરણાર્થે
હ. શ્રી ખિલનભાઈ તથા રાહુલભાઈ લંડન તરફથી

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

* શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ,
સોનગઢ-૩૬૪૨૫૦
જિ. ભાવનગર
ફોન નં. ૦૨૮૪૬-૨૪૪૩૩૪

* શ્રી કુંદકુંદ કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ,
૩૦૨, કૃષ્ણકુંજ, વી.એલ. મહેતા માર્ગ,
વીલેપાર્લે (વેસ્ટ)
મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬
ટે.નં. ૦૨૨-૨૬૧૩ ૦૮૨૦ / ૨૬૧૦ ૪૯૧૨

* શ્રી સીમંધરસ્વામી દિ. જિનમંદિર
C/o શ્રી કુંદકુંદકહાન દિગંબર
જૈન મુમુક્ષુ મંડળ ટ્રસ્ટ, પાર્લા-સાંતાક્રુઝ
૪૭, ચર્ચ રોડ, ધનજી મહેતા ગ્રાઉન્ડ સામે
વિલેપાર્લા-(વેસ્ટ)
મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬
ફોન નં. ૦૨૨-૨૬૬૩૧૧૬૫

* શ્રી સીમંધર ભગવાન દિ. જિનમંદિર
C/o શ્રી બોરીવલી દિગંબર જૈન મુમુક્ષુ મંડળ
પ્લોટ નં. ૭૪૨, પૂજ્ય ગુરુદેવ
શ્રી કાનજીસ્વામી માર્ગ, સીંપોલી કોર્નર,
સોનીવાડી સામે, બોરીવલી (વેસ્ટ),
મુંબઈ-૪૦૦૦૯૨
ફોન નં. ૦૨૨-૨૮૯૯ ૧૩૭૮

મૂલ્ય : સ્વાધ્યાય

મુદ્રક :

સ્મૃતિ ઓફસેટ
સોનગઢ-૩૬૪૨૫૦
મો. ૯૮૨૪૯૪૪૪૦૧

ટાઈપ સેટીંગ :

અરિહંત કોમ્પ્યુટર ગ્રાફિક્સ
સોનગઢ (જિ. ભાવનગર)
મો. ૯૬૬૨૫૩૫૩૮૭

ભરતક્ષેત્રના મહાસમર્થ આચાર્ય ભગવાન શ્રી કુંડકુંદાચાર્યદેવ

શ્રી સદ્ગુરુદેવ-સ્તુતિ

(હરિગીત)

સંસારસાગર તારવા જિનવાણી છે નૌકા ભલી,
જ્ઞાની સુકાની મળ્યા વિના એ નાવ પણ તારે નહીં;
આ કાળમાં શુદ્ધાત્મજ્ઞાની સુકાની બહુ બહુ દોહલો,
મુજ પુણ્યરાશિ ફળ્યો અહો! ગુરુ ક્ષણ તું નાવિક મળ્યો.

(અનુષ્ટુપ)

અહો! ભક્ત ચિદાત્માના, સીમંધર-વીર-કુંદના!
બાહ્યાંતર વિભવો તારા, તારે નાવ મુમુક્ષુનાં.

(શિખરિણી)

સદા દૃષ્ટિ તારી વિમળ નિજ ચૈતન્ય નીરખે,
અને જ્ઞપ્તિમાંહી દરવ-ગુણ-પર્યાય વિલસે;
નિજાલંબીભાવે પરિણતિ સ્વરૂપે જઈ ભળે,
નિમિત્તો વહેવારો ચિદધન વિષે કાંઈ ન મળે.

(શાર્દૂલવિકીડિત)

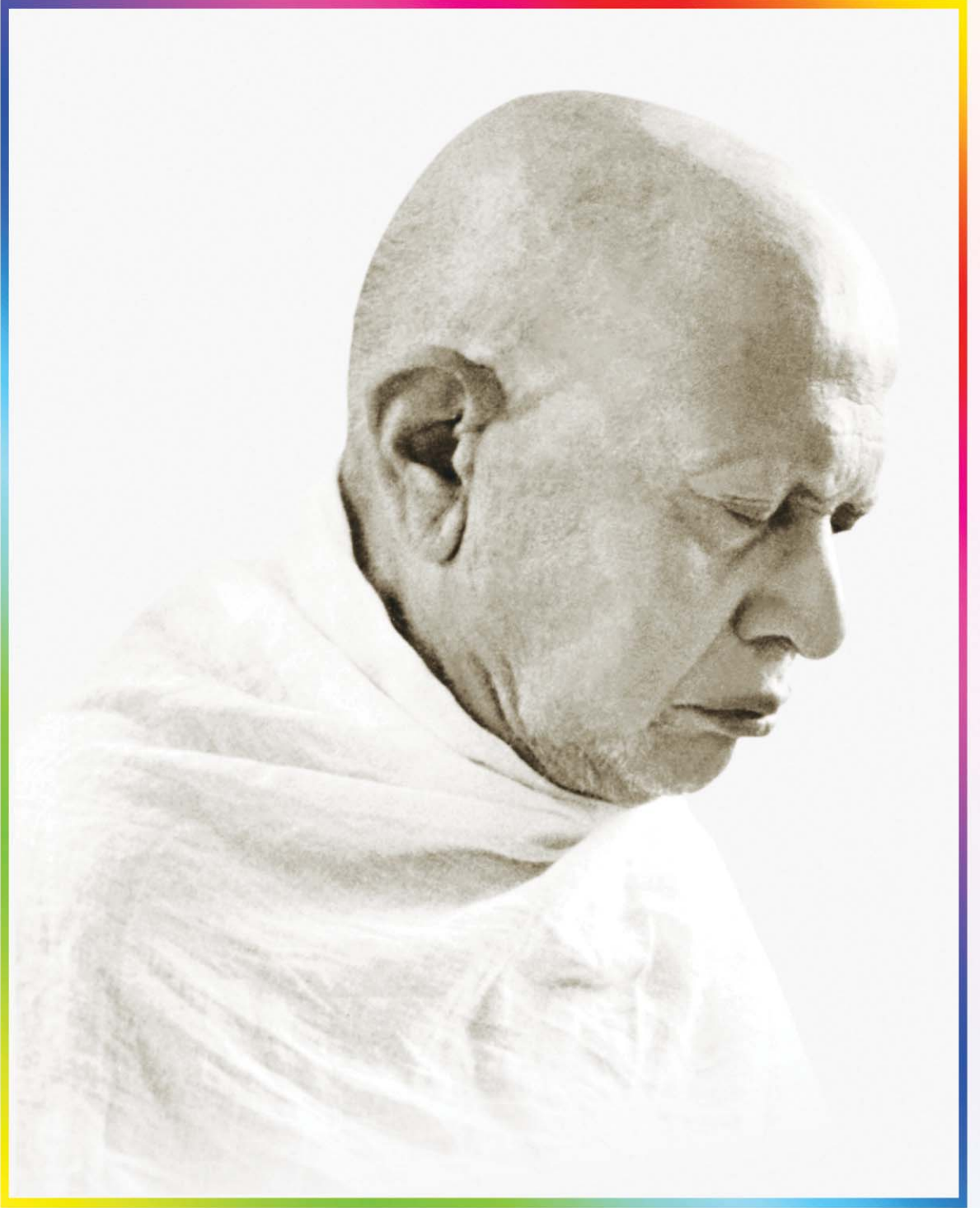
હેયું 'સત સત, જ્ઞાન જ્ઞાન' ધબકે ને વજ્રવાણી ધૂટે,
જે વજ્રે સુમુમુક્ષુ સત્ત્વ ઝળકે, પરદ્રવ્ય નાતો તૂટે;
—રાગદ્વેષ રુચે ન, જંપ ન વળે ભાવેંદ્રિમાં—અંશમાં,
ટંકોત્કીર્ણ અકંપ જ્ઞાન મહિમા હૃદયે રહે સર્વદા.

(વસંતતિલકા)

નિત્યે સુધાઝરણ ચંદ્ર! તને નમું હું,
કરુણા અકારણ સમુદ્ર! તને નમું હું;
હે જ્ઞાનપોષક સુમેઘ! તને નમું હું,
આ દાસના જીવનશિલ્પી! તને નમું હું.

(સ્રગ્ધરા)

ઊંડી ઊંડી, ઊંડેથી સુખનિધિ સતના વાયુ નિત્યે વહંતી,
વાણી ચિન્મૂર્તિ! તારી ઉર-અનુભવના સૂક્ષ્મ ભાવે ભરેલી;
ભાવો ઊંડા વિચારી, અભિનવ મહિમા ચિત્તમાં લાવી લાવી,
ખોયેલું રત્ન પામું,—મનરથ મનનો; પૂરજો શક્તિશાળી!

અધ્યાત્મયુગસ્રષ્ટા પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી

ગુરુભક્ત શિરોમણિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબેનના હૃદયસાગરમાંથી વહેલા ગુરુ ઉપકાર મહિમાવંત ઉદ્ગાર

આ કાળે ગુરુદેવ મળવા દુર્લભ છે.

આ પંચમકાળે પૂજ્ય ગુરુદેવ મળવા મુશ્કેલ છે. ગુરુદેવ મળ્યા તે જ બેડો પાર છે. તેમના જેટલા ગુણગાન કરીએ એટલા ઓછા છે. તેમની નિરંતર વાણી ને નિરંતર સાન્નિધ્ય મળવું મુશ્કેલ છે. તેમનો એક એક શબ્દ આત્માને બતાવનારો, આત્માને જગાડનારો ને જે પુરુષાર્થ કરે તેને અનુભૂતિ થઈ જાય તેવી વાણી હતી. ગુરુદેવે તો સ્વયં ચૈતન્યને પ્રગટ કર્યો. ‘તરણ—તારણ’ પોતે તરીને બીજાને તારનાર હતા.

કલ્યાણકારી વાણી ટેપમાં

શાસ્ત્રોમાં ભરેલા ગહન ભાવો ખોલવાની પૂજ્ય ગુરુદેવની શક્તિ કોઈ અજબની હતી. તેમને શ્રુતની લબ્ધિ હતી. વ્યાખ્યાનમાં નીકળતાં ગંભીર ભાવો સાંભળતાં ઘણીવાર એમ થતું કે આ તો શું શ્રુતસાગર ઊછળ્યો છે! આવા ગંભીર ભાવો ક્યાંથી નીકળે છે? ગુરુદેવના જેવી વાણી ક્યાંય સાંભળી નથી. તેમની અમૃતવાણીના રણકાર કેટલા મીઠા હતા જાણે કે સાંભળ્યા જ કરીએ. અનુભવરસમાંથી રસબસતી ગુરુદેવની જોરદાર વાણીના પડકાર કોઈ જુદા જ હતા. પાત્ર જીવોના પુરુષાર્થને ઉપાડે અને મિથ્યાત્વના ભુક્કા ઉડાડી દે તેવી દૈવી તેમની વાણી હતી. આપણાં ભાગ્ય કે ગુરુદેવની એ મંગળમય કલ્યાણકારી વાણી ટેપ(સીડી)માં ઉતરીને જિવંત રહી. ગુરુદેવે ઘણું સ્પષ્ટ કરીને બતાવ્યું છે. ગુરુદેવનો પરમ ઉપકાર છે, હું તો તેમનો દાસ છું. ગુરુદેવે આ મુમુક્ષુ સમાજ ઉપર અપાર ઉપકાર કર્યો છે.

શ્રુતની શૈલી ગજબ

ગુરુદેવની શ્રુતની શૈલી ગજબ છે. તેમાં નિશ્ચય-વ્યવહાર, અસ્તિ-નાસ્તિ, ઉપાદાન-નિમિત્ત બધું જ તેઓએ સમજાવ્યું છે. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કરે નહિ, દિગંબર ધર્મથી જ મોક્ષ છે. બધો ખુલાસો કર્યો. મુક્તિનો માર્ગ ગુરુદેવે સ્પષ્ટ કર્યો, શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના કેટલાક અર્થો પૂજ્ય ગુરુદેવે ખુલ્લા કરી સમજાવ્યા. તીર્થંકર ભગવાનની જેમ માર્ગ પ્રકાશ્યો....શ્રુતની ધારા જુદી જ....

મને(પૂ. બહેનશ્રીને) તત્ત્વની ઝંખના ઘણી. અંદરથી પોકાર આવતો પણ માર્ગની સ્પષ્ટતા તો ગુરુદેવે જ કરી. જેનાથી ઉપકાર થયો હોય તેનું નામ કેમ ભુલાય ?

પ્રસ્તાવના

નમઃ સમયસારાય સ્વાનુભૂત્યા ચક્રાસતે ।
ચિત્ત્વભાવાયભાવાયઃ સર્વ ભાવાન્તરચ્છિદે ॥

સદેહે વિદેહ જઈ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં બિરાજમાન ત્રિલોકનાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમદેવાધિદેવ શ્રી સીમંધર ભગવાનની દિવ્ય દેશનાનો અપૂર્વ સંચય કરનાર, ભરતક્ષેત્રના સીમંધર લઘુનંદન, જ્ઞાનસામ્રાજ્યના સમ્રાટ, ભરતક્ષેત્રના કળિકાળ સર્વજ્ઞ, શુદ્ધાત્મામાં નિરંતર કેલી કરનાર હાલતા-ચાલતા સિદ્ધસમ ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય વિક્રમ સંવત ૪૯ની સાલમાં થયા હતા.

ભગવાન મહાવીરથી ચાલતા આવતા જ્ઞાનમાં આચાર્યોની પરંપરાથી શ્રી ગુણધર આચાર્યને જ્ઞાનપ્રવાહ પૂર્વના દસમાં વસ્તુ અધિકારના ત્રીજા પ્રાભૂતનું જ્ઞાન હતું. ત્યાર પછીના આચાર્યોએ અનુક્રમે સિદ્ધાંતો રચ્યા અને પરંપરાથી તે જ્ઞાન ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યને પ્રાપ્ત થયું હતું.

ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય વિ.સં. ૪૯માં સદેહે મહાવિદેહમાં ૮ દિવસ ગયા હતા. તેમણે શ્રી સીમંધર ભગવાનના શ્રીમુખેથી વહેતી શ્રુતામૃતરૂપી જ્ઞાનસરિતાનો તથા શ્રુતકેવળીઓ સાથે થયેલી આધ્યાત્મિક સૂક્ષ્મચર્યાનો અમૂલ્ય ખજાનો હૃદયગત કરીને ભરતક્ષેત્રમાં આવી પંચ પરમાગમ આદિ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોની રચના કરી. તેમાંનું એક શ્રી સમયસારજી દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધનું સર્વોત્કૃષ્ટ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે. જેમાં શ્રી કુંદકુંદાચાર્યે ૪૧૫ માર્મિક ગાથાઓની રચના કરી છે. આ શાસ્ત્ર સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિપ્રધાન ગ્રંથાધિરાજ છે, જે ભવરહિત અશરીરી થવાનું શાસ્ત્ર છે.

શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય બાદ લગભગ એક હજાર વર્ષ પછી અધ્યાત્મના અનાહત પ્રવાહની પરિપાટીમાં આ અધ્યાત્મના અમૂલ્ય ખજાનાના ઊંડા હાદને સ્વાનુભવગત કરી શ્રી કુંદકુંદદેવના જ્ઞાન હૃદયને ખોલનાર, સિદ્ધપદ સાધક, મુનિવર સંપદાને આત્મસાત કરી નિજ સ્વરૂપ સાધનાના અલૌકિક અનુભવથી શ્રી સમયસાર શાસ્ત્રની ૪૧૫ ગાથાની ટીકા કરવાનું સૌભાગ્ય શ્રી અમૃતચંદ્ર આચાર્યદેવને થયું. તેમણે “આત્મખ્યાતિ” નામની ટીકાની રચના કરી. તે ઉપરાંત તે ગાથા ઉપર ૨૭૮ માર્મિક કળશો તેમજ પરિશિષ્ટની

રચના કરી. આ ટીકા વાંચતા પરમાર્થતત્ત્વના મધુર રસાસ્વાદી ધર્મજિજ્ઞાસુઓના હૃદયમાં નિઃસંદેહ આત્માનો અપાર મહિમા આવે છે, કેમકે આચાર્યદેવે તેમાં પરમ હિતોપદેશક, સર્વજ્ઞ વીતરાગ તીર્થંકર ભગવંતોના હાર્દ ખોલીને અધ્યાત્મતત્ત્વના નિધાનો ઠાંસીઠાંસીને ભરી દીધા છે. અધ્યાત્મતત્ત્વના હાર્દને સર્વાંગ પ્રકાશનારી આ “આત્મખ્યાતિ” જેવી સુંદર ટીકા હજુ સુધી બીજા કોઈ જૈન અધ્યાત્મગ્રંથની લખાયેલી નથી.

શ્રી સમયસાર કળશ ઉપર અધ્યાત્મરસિક પંડિત શ્રી રાજમલજી પાંડેએ ટીકા લખી છે, જે વિ.સં. સત્તરમી શતાબ્દીમાં થયા હતા. તે તેમણે રાજસ્થાનના ઢૂંઢાર પ્રદેશમાં બોલાતી જૂની ઢૂંઢારી ભાષામાં લખેલી છે. સામાન્યબુદ્ધિના જિજ્ઞાસુ જીવો પણ સરળતાથી સમજી શકે એ રીતે વિસ્તારથી સ્પષ્ટતાપૂર્વક અને જોરદાર શૈલીથી ખુલ્લા કર્યા છે. ટીકામાં સ્થાને-સ્થાને નિર્વિકલ્પ સહજ સ્વાનુભવનું અતિશય મહત્વ બતાવ્યું છે અને તેની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રેરણા આપી છે. તેઓ કવિવર શ્રી બનારસીદાસથી થોડાક વર્ષો પહેલાં થઈ ગયા હોય એમ વિદ્વાનોનું માનવું છે.

શ્રી સમયસાર કળશની વિદ્વાન પં. રાજમલજીએ ટીકા કરી અને તેના ઉપરથી વિદ્વાન પં. કવિવર શ્રી બનારસીદાસજીએ “નાટક સમયસાર”ની રચના કરી છે. આ ગ્રંથ અધ્યાત્મનું એક ઉજ્જવલ રત્ન છે.

પં. બનારસીદાસજીનો જન્મ વિ.સં. ૧૬૪૩ના મહા મહિનામાં મધ્ય ભારતમાં રોહતકપુર પાસે બિહોલી ગામમાં થયો હતો. તેમનું કુળ શ્રીમાળ હતું અને ગોત્ર બિહોલિયા હતું. વિદ્વાન કવિવર શ્રી બનારસીદાસજીએ પંડિત રાજમલજી રચિત “સમયસાર કળશ” ઉપરથી “નાટક સમયસાર”ની રચના કરી હતી. તેમાં મંગલાચરણ તથા ઉત્થાનિકાના ૫૧ કળશ, જીવ દ્વારના ૩૫ કળશ, અજીવ દ્વાર-૧૪, કર્તા કર્મ ક્રિયા દ્વાર-૩૬, પુણ્ય-પાપ એકત્વ દ્વાર-૧૬, આસ્રવ દ્વાર-૧૫, સંવર દ્વાર-૧૧, નિર્જરા દ્વાર-૬૧, બંધ દ્વાર-૫૮, મોક્ષ દ્વાર-૫૩, સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર-૧૩૭, સ્યાદ્વાદ દ્વાર-૨૧+૧, સાધક સાધ્ય દ્વાર-૫૬, ચૌદ ગુણસ્થાનાધિકાર (ચતુર્દશ ગુણસ્થાનાધિકાર)-૧૧૫, ગ્રંથ સમાપ્તિ અને અંતિમ પ્રશસ્તિના-૪૦ પદની રચના કરવામાં આવી છે.

વર્તમાન આ કાળમાં મોક્ષમાર્ગ પ્રાયઃ લુપ્ત થયો હતો. મિથ્યાત્વનો ઘોર અંધકાર છવાયેલો હતો. જૈન દર્શનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો મૃતપ્રાયઃ થયા હતા. પરમાગમો મોજુદ હોવા છતાં તેના ગૂઢ રહસ્યોને સમજાવનાર કોઈ ન હતું. તેવામાં જૈનશાસનના નભોમંડળમાં એક મહાપ્રતાપી વીરપુરુષ, અધ્યાત્મમૂર્તિ, અધ્યાત્મયુગસ્રષ્ટા, આત્મજ્ઞસંત,

અધ્યાત્મ યુગપુરુષ, નિષ્કારણ કરુણાશીલ, ભવોદધિ તારણહાર, ભાવિ તીર્થાધિરાજ પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનગુસ્વામીનો ઉદય થયો.

ભારતની ભવ્ય વસુંધરા એ સંતરત્નો પાકવાની પવિત્ર ભૂમિ છે. તેમાં સૌરાષ્ટ્ર આગળ પડતું નામ છે. અર્વાચીનયુગમાં, અધ્યાત્મપ્રધાન જૈન ગગનમંડળમાં ચમકતા નક્ષત્રો સમા સમીપ સમયજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર, અધ્યાત્મ યુગસ્રષ્ટા આત્મજ્ઞ સંત પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનગુસ્વામી અને પ્રશમમૂર્તિ સ્વાનુભવવિભૂષિત પવિત્રાત્મા બહેનશ્રી ચંપાબેન જેવા અસાધારણ સ્વાનુભૂતિ ધર્મપ્રકાશક સાધક મહાત્માઓની જગતને ભેટ આપી, સૌરાષ્ટ્રની ધરતી પુણ્યભૂમિ બની છે. તેમ જ સોનગઢમાં એક જ રાતમાં સમ્યગ્દર્શન પામી શ્રી નિહાલચંદ સોગાનીએ સોનગઢથી પોતાની મોક્ષયાત્રા શરૂ કરી.

પરમ દેવાધિદેવ ચરમતીર્થંકર પરમ પૂજ્ય શ્રી મહાવીરસ્વામીના દિવ્યધ્વનિ દ્વારા પુનઃ પ્રવાહિત અને ગુરુ પરંપરા દ્વારા સંપ્રાપ્ત જે પરમ પાવન અધ્યાત્મપ્રવાહને ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવે “પરમાગમ સમયસાર” વગેરે પ્રાભૂતભાજનોમાં સૂત્રબદ્ધ કરી ચિરંજીવી કર્યો છે, તે પુનિત પ્રવાહના અમૃતનું પાન કરી, અંતરના પુરુષાર્થ વડે સ્વાનુભૂતિ સમૃદ્ધ આત્મસાક્ષાત્કાર પામી, જેમણે સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, સમગ્ર ભારતવર્ષ તેમજ વિદેશમાં પણ શુદ્ધાત્મતત્ત્વ પ્રમુખ અધ્યાત્મવિદ્યાનું પવિત્ર આંદોલન પ્રસરાવી વર્તમાન સદીના વિષમય ભૌતિકયુગમાં દુઃખી જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તે જિનશાસન પ્રભાવક, કરુણામૂર્તિ પરમોપકારી પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનગુસ્વામીની શુદ્ધાત્મ સુધારસ મંગલમય પવિત્રતા, પુરુષાર્થથી ધબકતું ધ્યેયનિષ્ઠ સહજ વૈરાગ્ય નીતરતું ઉત્તમ બાલબ્રહ્મચર્ય સહિત પવિત્ર જીવન, સ્વાનુભૂતિમૂલક વીતરાગમાર્ગદર્શક સદ્ગુપદેશો અને બીજા અનેકાનેક ઉપકારોનું વર્ણન ગમે તેટલું સંક્ષિપ્તરૂપે કરવામાં આવે તો પણ ઘણા પૃષ્ઠો ભરાય તેમ છે.

પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવશ્રી કાનગુસ્વામીએ ૪૫-૪૫ વર્ષો સુધી અલૌકિક પ્રવચનો તથા તત્ત્વચર્યાઓ દ્વારા મુમુક્ષુઓને ન્યાલ કરી દીધા. તેમણે ૧૫ શાસ્ત્રો ઉપર સળંગ તેમજ અન્ય સાત શાસ્ત્ર ઉપર અમુક પ્રવચનો તથા અમુક શાસ્ત્રો ઉપર ઘણીવાર પ્રવચનો કરેલા છે. અંદાજે ૯૪૦૦ કલાકના પ્રવચનો ટેપ તથા સીડીમાં સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે.

જો અક્ષરશઃ પ્રવચનના પુસ્તક બનાવવામાં આવે તો તેના ઘણા ફાયદા મુમુક્ષુઓને થાય. પ્રવચનમાં આવેલ બાબતને શાંતચિત્તે વિશેષ ઘોલન કરી શકે. ન સમજાતી બાબતને પૂછી શકે, તેમ જ કઈ અપેક્ષા અને ન્યાય પૂજ્ય ગુરુદેવ કાઠીને આપે છે તેનું અવલોકન

પણ કરી શકે વગેરે. જુદા જુદા મંડળો તથા વ્યક્તિઓની ભાવના હતી કે બધા શાસ્ત્રોના અક્ષરશઃ પ્રવચન છપાય તો મુમુક્ષુઓને ઘણું લાભનું કારણ થશે.

અમારા પાર્લા મંડળમાં ટ્રસ્ટીઓ સમક્ષ મુમુક્ષુઓએ રજૂઆત કરતાં તેઓએ સહર્ષ અનુમોદના આપી અને પાર્લા મંડળે શ્રી નાટક સમયસાર ઉપર અક્ષરશઃ પ્રવચનો છપાવવાનું નક્કી કર્યું અને તે સંબંધી સંપૂર્ણ કાર્યવાહી શ્રી પંકજભાઈ પ્રાણભાઈ કામદારને સોંપવામાં આવી. જેવી કે મુમુક્ષુઓ પાસે પ્રવચનો લખાવવા, તેને તપાસવા, કંપોઝ કરાવવા, બે વાર પ્રૂફ રીડિંગ તથા ભાષાકીય ચેક કરાવવા તથા છપાવવા વગેરે.

જેઓએ પ્રવચન લખવામાં તથા તપાસવામાં મદદ કરી છે તે મુમુક્ષુઓના નામ આ પ્રમાણે છે. વીણાબેન નંદુ, મંજુબેન ગાલા, સ્વાતિબેન બાબુભાઈ મોદી, કલ્પેશભાઈ બાબુભાઈ મોદી, આશિષભાઈ કીર્તિભાઈ કોઠારી, હેતલબેન અમીતભાઈ કોઠારી, કિરીટભાઈ જોબાલિયા, નીતાબેન મધુભાઈ દોશી, ચંદ્રકાંતભાઈ કેશવલાલ શાહ, લક્ષ્મીબેન સાવલા, દિલિપભાઈ સવાઈલાલ શાહ, પ્રીતિબેન ભાવેશભાઈ શાહ, જયંતભાઈ બ્રોકર, રૂપાબેન જયંતભાઈ બ્રોકર, ફોરમબેન મનહરભાઈ પારેખ, દીવાળીબેન ગડા, ભવ્યભાઈ મહેતા, પારૂલબેન અનુજભાઈ શેઠ, ઉષાબેન અરૂણભાઈ શાહ, ઝરણાબેન કેતનભાઈ શાહ, કેતનભાઈ ગોપાણી, વંદનાબેન સાવલા, ભારતીબેન સાવલા, મનીષભાઈ પીપલીયા, જ્યાબેન ગાલા, બેલાબેન દફતરી, અમીબેન રવાણી, મિનાક્ષીબેન નંદુ, આશાબેન જિતેન્દ્રભાઈ મહેતા, સૌમિલભાઈ મહેતા, અજયભાઈ શાહ, રજનીબેન જયેશભાઈ, ઝવેરબેન છેડા, હંસાબેન રાંભીયા, અનિલભાઈ પુનાતર, રાજીવભાઈ ચંદ્રકાંતભાઈ વાઘર, બિપિનભાઈ શાહ, રમીલાબેન પ્રતાપભાઈ શાહ, રજનીભાઈ શેઠ, આશીષભાઈ ગાંધી, અતુલભાઈ ગાંધી, મીનાબેન ભરતભાઈ શાહ તથા કૌશિકભાઈ માણેકલાલ ડેલીવાળા—મુલંડ.

આ ઉપરાંત અતિ સૌથી મહત્વની અને ખૂબ જ ચીવટપૂર્વક સંપૂર્ણ જવાબદારી મલાડ મંડળના મુમુક્ષુ શ્રી અતુલભાઈ પ્રેમજીભાઈ જૈને નિભાવી છે. જેમકે તપાસેલ પ્રવચનને સાંભળીને તપાસવા અને કંપોઝ થયેલ પ્રૂફને પ્રવચન સાંભળીને તપાસવા વગેરે. આ પ્રવચન ગ્રંથનું પ્રિન્ટિંગ કાર્ય સ્મૃતિ ઓફસેટ, સોનગઢે કરી આપેલ છે. ઉપરોક્ત સર્વેનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

જેટલા પ્રવચનો હિંદીમાં થયેલા છે, એની ભાષા હિંદી રાખીને ગુજરાતી લિપીમાં લખેલા છે. જ્યાં શબ્દો સ્પષ્ટ સંભળાતાં નથી ત્યાં(ડોટ) મૂકેલ

છે. અમે અમારો પૂરો પ્રયાસ કર્યો છે કે ક્યાંય ભૂલ ન રહી જાય છતાં જો અમારાથી શરતચૂકથી જો કોઈ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની ક્ષમા માંગીએ છીએ. જો કોઈ ભૂલ તમારા ખ્યાલમાં આવે તો ધ્યાન દોરવા વિનંતી, જેથી આગળના પ્રકાશનમાં સુધારી શકાય.

કુલ ૧૯૭ પ્રવચન ૬ ભાગમાં પ્રકાશિત થશે. તેમાં અનુમોદના કરી દાન આપ્યું છે તે સર્વેનો હૃદયથી આભાર માનવામાં આવે છે. દાનરાશી અન્યત્ર છાપવામાં આવેલ છે. આ પ્રવચન ગ્રંથ માટે દાનરાશિ આપનાર મુમુક્ષુઓની ભાવના અનુસાર આ પુસ્તક દરેક તત્વપ્રેમી મુમુક્ષુઓને વિનામૂલ્યે સ્વાધ્યાય અર્થે ભેટ આપવામાં આવશે.

પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબેનની ટપમી જન્મજયંતી પ્રસંગે નાટક સમયસારના અક્ષરશઃ પ્રવચન ભાગ-૪ પ્રકાશિત કરતાં અમે અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ.

અંતમાં, શ્રી નાટક સમયસાર ઉપરના અક્ષરશઃ પ્રવચનોનો સ્વાધ્યાય કરી આપણે સૌ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી જ્ઞાની ધર્માત્માઓના ઉપકારને યથાર્થ કરીએ એવી મંગલ ભાવના.

પૂજ્ય બહેનશ્રીની
ટપમી સમ્યક્ત્વજયંતી
તા. ૨૩-૦૩-૨૦૧૭
ફાગણ વદ-૧૦
વિ.સં. ૨૦૭૩ વિ.સં. ૨૫૪૩

લિ.
શ્રી કુંદકુંદકલાન દિ. જૈન મુમુક્ષુ
મંડળ ટ્રસ્ટ પાર્લા-સાંતાક્રુઝના
જય જિનેન્દ્ર

સહજાત્મસ્વરૂપ સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ

અનુક્રમણિકા

પ્રવચન ક્રમ	અધિકાર તથા પદ નંબર	પૃષ્ઠ નં.
૧૦૧	બંધ દ્વાર પદ ૫૧ થી ૫૪ -----	૧-૧૫
૧૦૨	બંધ દ્વાર પદ ૫૫ થી ૫૮ -----	૧૬-૩૨
૧૦૩	બંધ દ્વારના સાર તથા મોક્ષ દ્વાર પદ ૧ થી ૪ -----	૩૩-૪૮
૧૦૪	મોક્ષ દ્વાર પદ ૫ થી ૮ -----	૪૯-૬૩
૧૦૫	મોક્ષ દ્વાર પદ ૯ થી ૧૨ -----	૬૪-૭૮
૧૦૬	મોક્ષ દ્વાર પદ ૧૩ થી ૧૭ -----	૭૯-૯૩
૧૦૭	મોક્ષ દ્વાર પદ ૧૮ થી ૨૨ -----	૯૪-૧૦૯
૧૦૮	મોક્ષ દ્વાર પદ ૨૩, ૨૪, ૨૫ -----	૧૧૦-૧૨૪
૧૦૯	મોક્ષ દ્વાર પદ ૨૪ થી ૨૭ ---	૧૨૫-૧૩૮
૧૧૦	મોક્ષ દ્વાર પદ ૨૮, ૨૯, ૩૦ -----	૧૩૯-૧૫૩
૧૧૧	મોક્ષ દ્વાર પદ ૩૧, ૩૨, ૩૩ -----	૧૫૪-૧૬૮
૧૧૨	મોક્ષ દ્વાર પદ ૩૪ થી ૩૯ -----	૧૬૯-૧૮૫
૧૧૩	મોક્ષ દ્વાર પદ ૪૦ થી ૪૪ -----	૧૮૬-૨૦૨
૧૧૪	મોક્ષ દ્વાર પદ ૪૫ થી ૫૦ -----	૨૦૩-૨૧૮
૧૧૫	મોક્ષ દ્વાર પદ ૫૧ થી ૫૩ તથા મોક્ષ અધિકારના સાર --	૨૧૯-૨૩૩
૧૧૬	મોક્ષ દ્વારના સાર (હિન્દી) ૨૩૪-૨૪૭	
૧૧૭	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧, ૨ (હિન્દી) -----	૨૪૮-૨૬૩

પ્રવચન ક્રમ	અધિકાર તથા પદ નંબર	પૃષ્ઠ નં.
૧૧૮	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૩, ૪, ૫ (હિન્દી) -----	૨૬૪-૨૭૮
૧૧૯	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૬, ૭, ૮ (હિન્દી) ----	૨૭૯-૨૯૪
૧૨૦	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૯, ૧૦ (હિન્દી) --	૨૯૫-૩૧૦
૧૨૧	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૦ થી ૧૪ (હિન્દી) --	૩૧૧-૩૨૮
૧૨૨	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૫ થી ૨૦ (હિન્દી) --	૩૨૯-૩૪૫
૧૨૩	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૨૧ થી ૨૬ (હિન્દી) --	૩૪૬-૩૬૧
૧૨૪	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૨૭ થી ૩૪ (હિન્દી) --	૩૬૨-૩૭૯
૧૨૫	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૩૫ થી ૩૮ (હિન્દી) --	૩૮૦-૩૯૭
૧૨૬	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૩૯, ૪૦, ૪૧ (હિન્દી) ૩૯૮-૪૧૩	
૧૨૭	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૪૨ થી ૪૫ (હિન્દી) --	૪૧૪-૪૩૨
૧૨૮	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૪૫ થી ૪૮ (હિન્દી) --	૪૩૩-૪૪૯
૧૨૯	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૪૮ થી ૫૦ (હિન્દી) --	૪૫૦-૪૬૫
૧૩૦	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૫૧ થી ૫૩ (હિન્દી) --	૪૬૬-૪૮૧
૧૩૧	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૫૪ થી ૫૮ (હિન્દી) --	૪૮૨-૪૯૮
૧૩૨	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૫૯, ૬૦ (હિન્દી) ----	૪૯૯-૫૧૪
૧૩૩	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૬૧ થી ૬૩ (હિન્દી) --	૫૧૫-૫૩૧

ૐ

॥ શ્રી પરમાત્મને નમઃ ॥

શ્રી નાટક સમયસાર શાસ્ત્ર ઉપર
અધ્યાત્મયુગપુરુષ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ
શ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચન
ભાગ-૪

પ્રવચન નં. ૧૦૧ અષાઠ વદ ૩ રવિવાર તા. ૧૧-૭-૧૯૭૧
બંધ દ્વાર પદ ૫૧ થી ૫૪ પર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક છે. બંધ દ્વાર. મનની ચંચળતા ઉપર જ્ઞાનનો પ્રભાવ. ૫૧ છે ને? ૫૧. બંધ અધિકાર છે એમાં, આત્મા મનના સંબંધમાં જોડાય છે ત્યારે એને ચંચળતા એટલે શુભ—અશુભ અનેક પ્રકારના વિકલ્પો થાય છે એ બંધનું કારણ છે, એ કહે છે પહેલી વાત. છેલ્લી લીટીમાં કહેશે.

મનની ચંચળતા ઉપર જ્ઞાનનો પ્રભાવ. (સવૈયા એકત્રીસા)

ધાયૌ સદાકાલ પૈ ન પાયૌ કહં સાચૌ સુખ,
 રૂપસૌં વિમુખ દુઃખકૂપવાસ બસા હૈ।
 ધરમકૌ ઘાતી અધરમકૌ સંઘાતી મહા,
 કુરાપાતી જાકી સંનિપાતકીસી દસા હૈ।।
 માયાકૌં ઝપટિ ગૈ કાયાસૌં લપટિ રૈ,
 ભૂલ્યૌ ભ્રમ-ભીરમૈં બહીરકૌસૌ સસા હૈ।
 એસૌ મન ચંચલ પતાકાસૌ અંચલ સુ,
 ગ્યાનકે જગેસૌં નિરવાણ પથ ધસા હૈ।।૫૧।।

શબ્દાર્થ :—ધાયૌ=દોડ્યો. વિમુખ=વિરુદ્ધ. સંઘાતી=સાથી. કુરાપાતી=ઉપદ્રવી. ગઠૈ=પકડે. બહીર=શિકારી. સસા(શશા)=સસલું. પતાકા=ધ્વજ. અંચલ=કપડું.

અર્થ :—આ મન સુખને માટે સદાય ભટકતું રહ્યું છે પણ ક્યાંય સારું સુખ મેળવ્યું નથી. પોતાના સ્વાનુભવના સુખથી વિરુદ્ધ થઈ દુઃખના કુવામાં પડી રહ્યો છે, ધર્મનો ઘાતક, અધર્મનો સાથી, મહાઉપદ્રવી સનેપાતના રોગી જેવો અસાવધાન થઈ રહ્યો છે. ધન-સંપત્તિ આદિનું સ્ફૂર્તિથી ગ્રહણ કરે છે અને શરીરમાં સ્નેહ કરે છે. ભ્રમજાળમાં પડ્યો થકો એવો ભૂલી રહ્યો છે જેવો શિકારીના ઘેરામાં સસલું ભટકી રહ્યું હોય, આ મન ધજાના વસત્રની જેમ ચંચળ છે, તે જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. ૫૧.

અર્થ :—યહ મન સુખકે લિયે હમેશાસે હી ભટક રહા હૈ, પર કहीं सच्चा सुख नहीं पाया। अपने स्वानुभवके सुखसे विरुद्ध हुआ दुःखोंके कुँमें पड़ रहा है। धर्मका घाती, अधर्मका संगती, महा उपद्रवी, सन्निपातके रोगीके समान असावधान हो रहा है। धन-सम्पत्ति आदिको फूर्तिके साथ ग्रहण करता है और शरीरसे मुहब्बत लगाता है, भ्रमजालमें पड़ा हुआ ऐसा भूल रहा है जैसा शिकारीके घेरेमें खरगोश भ्रमण करता है। यह मन पताकाके वस्त्रके समान चंचल है, वह ज्ञानका उदय होनेसे मोक्षमार्गमें प्रवेश करता है॥५१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ધાયૌ સદા કાલ પૈ ન પાયૌ કહૂં સાચૌ સુખ.. ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપ હોવા છતાં, મનના સંબંધમાં અનેક પ્રકારની કલ્પનામાં, પરમાં સુખ છે એવી કલ્પનાની જાળમાં ગૂંચી ગયો છે. ધાયૌ સદા કાલ પૈ ન પાયૌ કહૂં સાચૌ સુખ.. શરીરમાં, ઈન્દ્રિયોમાં, વિષયોમાં, લક્ષ્મીમાં, આબરૂમાં સુખ છે એમ કલ્પના કરીને મન ત્યાં દોડે છે, પણ ત્યાં સુખ છે નહીં. ધર્મ નથી એમ કહે છે. મન પરમાં (સુખ) ગોતવા જાય છે, સુખ કહો કે ધર્મ, (પણ) પરમાં તો ધર્મ છે નહીં. ન પાયૌ કહૂં સાચૌ સુખ રુપસૌ વિમુખ.. ચૈતન્યસ્વભાવ અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, એવા સ્વ-સ્વરૂપના અનુભવથી તો વિમુખ છે. મનની કલ્પના ને મનનો સંબંધ છે એ તો આત્માના સ્વરૂપના અનુભવથી વિપરીત—વિમુખ છે. સમજાણું કાંઈ ?

આજે પ્રશ્ન હતો એક, પણ ચાલ્યા ગયા લાગે છે. એક કચ્છી હતા કચ્છી. કહે, આ દેવ-ગુરુ... ગુરુ જોઈએ, ગુરુ જોઈએ. શ્રીમદ્ના હશે. ‘ગુરુ ગમ વિના ન થાય.’ ગુરુ વિના ન થાય. કીધું, ગુરુ હોય છે, પણ એનાથી થતું નથી. આરે, આરે, ભારે ! મનનો એવો સ્વભાવ છે કે પરમાં જોડાય એટલે એને વિકલ્પો તો આવે જ. ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હોય કે ચાહે તો સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવાર હોય. ચાહે તો સમ્મેદશિખરની જાત્રા હોય કે શેત્રુંજયની

જાત્રા હોય, મનનો ધર્મ છે કે એ વિકલ્પ જ ઉત્પન્ન કરે પર તરફમાં.

રૂપસૌં વિમુખ.. શુદ્ધ ચૈતન્ય અખંડ આનંદસ્વરૂપ, એનાથી તો વિમુખ છે મનની કલ્પના. ચાહે તો શુભભાવ હો કે ચાહે તો અશુભ હો, (એ) બંધનું કારણ છે. આહાહા! જ્યાં સુખ નથી ત્યાં સુખ માને છે. દુખ કૂપવાસ વસા છે. દુઃખના કુવાના વાસમાં વસ્યો છે. પુણ્ય ને પાપના સંકલ્પ-વિકલ્પ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, કામ, ક્રોધના ભાવ— એ દુઃખનો કૂવો છે. આહાહા! આ માણસને બહુ આકરું લાગે. ભગવાનની ભક્તિ, ગુરુ મળે અને એની ભક્તિ કરીએ ને કલ્યાણ ન થાય, આ કેવી વાત? ગુરુ તો તું છો પહેલો. તારું સ્વરૂપ તું સમજ ને સમજાવ અંતર આત્માને હોં. એ ગુરુ પોતે છે. ગુરુએ કહ્યું, તીર્થકરે કહ્યું. પણ એ પોતે પોતાને સમજાવે નહીં કે ‘હું તો એક આનંદ ને જ્ઞાન છું. પરના સંબંધથી રહિત અબંધ છું, પરના સંબંધના બંધથી રહિત છું.’ એવું આત્માને પોતે અંદર સમજાવે નહીં ને સમજે નહીં ત્યાં સુધી ગુરુએ કીધેલું એને અંતરમાં બેસે નહીં. એવી વાત છે. આહાહા!

ઘરમકૌ ઘાતી.. ભાષા શું કરી છે માળે! મનના સંબંધમાં જેટલી પરદ્રવ્ય અનુસારી લાગણી થાય, એ બધી મનની ચંચળતા ધર્મનો ઘાત કરનાર છે. આહાહા! ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, વિનય, સ્મરણમાં જાય મન, પણ એ મન ધર્મનો ઘાત કરનાર છે. આહાહા! બંધ અધિકાર છે ને? ધર્મનો ઘાતી, અધર્મનો સંઘાતી. પાછું ગુલાંટ ખાઈ અનેકાન્ત કરે છે. જેટલું લક્ષ એનું પરદ્રવ્ય તરફ જાય, મનનો સંગ થાય એટલે પરદ્રવ્ય તરફ જ જાય, એ બધા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો અધર્મનો સંઘાત છે. આહાહા! એ મનમાં અધર્મનો સંઘાત છે. મનથી રહિત.. છેલ્લું કહેશે. ‘જ્ઞાનાનંદ છું, શુદ્ધ ચૈતન્ય છું’ એમ અંતર્મુખ થઈને એને અનુસરીને અનુભવ કરે તો એ અબંધપરિણામ ને એ ધર્મ છે. જેટલો મન પરદ્રવ્ય અનુસારી વિકલ્પ ઊઠાવે એ બધો અધર્મ છે. લ્યો, આંહીં તો પુણ્યભાવને અધર્મ કહ્યો. નવીનભાઈ! વાત આવી છે બહુ ઝીણી. માણસે સાંભળ્યું ન હોયને...

કહે છે, અધર્મનો સંઘાતી. મહા, પાછો એમ. એ તો અધર્મનો સંઘાતી છે અને મહા કુરાપાતી—ઉપદ્રવી છે. આહાહા! ભગવાન આત્મા અખંડઆનંદ, એનો સંગ છોડી જેણે મનનો સંગ કર્યો એ બધો ઉપદ્રવનો કરનાર છે. ચાહે તો વ્રતના, ભક્તિના, દાનના, પૂજાના પરિણામ હોય, પણ એ બધા ઉપદ્રવી છે. ચૈતન્યની શાંતિને ઉપદ્રવ કરનારા છે, ઝીણી વાત પડે આકરી માણસને હોં. પરની દયાના ભાવ, પરદ્રવ્યની ભક્તિના ભાવ, કહે છે, એ મનની ચંચળતા છે, એ તો ઉપદ્રવ છે જીવને. આહાહા! એ ભાવ એમાં શાંતિ ને આનંદનો ઉપદ્રવ કરે છે.

જાકી સંનિપાતકીસી દસા છે. સન્નેપાતિયા જેવી દશા છે. (શ્રોતા : રૂપિયા ખરચે

ને?) કોણ ખરચે? એના બાપના ક્યાં રૂપિયા હતા? એના રૂપિયા ક્યાં હતા? રૂપિયા તો જડના છે. એય! અજીવ પૈસા મેં ખરચ્યા એવો મનનો જે વિકલ્પ ઊઠ્યો, એ સ્વરૂપનો ઉપદ્રવ છે. આવી વાત છે. વીતરાગ માર્ગ વીતરાગભાવથી ઉત્પન્ન થાય. રાગના વિકલ્પથી કાંઈ વીતરાગતા ઉત્પન્ન થાય નહીં. એ સન્નિપાત જેવી દશા છે કહે છે. સન્નિપાત રોગી કે સમાન અસાવધાન હો રહ્યા છે. ક્યાં હું જોડાઉં છું ને શું કરું છું એની એને ખબર નથી. આહા! ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ મન ને મનના વિકલ્પથી તદ્દન ભિન્ન છે. એવી ચીજ ઉપર દૃષ્ટિ (નથી) અને એને સ્વીકાર ન કરતાં, મનના વલણવાળો ભાવ એનો સ્વીકાર એ ઉપદ્રવ છે કહે છે. આહાહા!

ધર્મીને અશુભભાવ તો ઉપદ્રવ લાગે, પણ શુભભાવ પણ ઉપદ્રવ લાગે છે એમ કહે છે. છેને એમાં? આહાહા! અજ્ઞાની એમાં સુખ માને વિષયમાં. એ વિષય જ છે. ભગવાનની પ્રતિમા ને ભગવાનને જોવા એ વિષય છે. રાગનો વિષય છે, શુભરાગ. બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, રાજપાટ—એ અશુભરાગનો વિષય છે. છે તો બેય એક, બંધની અપેક્ષાએ પર વિષય. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ભારે કામ આકરા પડે જગતને હોં. માયાકૌં જ્ઞપટિ ગૈહૈ.. ધર્મી તો પોતાની ધર્મદશાથી આત્માને ગ્રહે. ત્યારે મનના વિકલ્પ તો માયાને ઝપટથી ગ્રહે—પકડે. આ ઠીક છે, આ ઠીક છે, આ ઠીક છે. શુભરાગ ઠીક છે, અશુભરાગ અઠીક છે. આહાહા!

પૂજા—ભક્તિ ને પૂજા ચાલેને આઠ આઠ દિ' સુધી. શું કહેવાય એને? વિનય. નથી કહેતા? કર્મદહન પૂજા, શાંતિહિત પૂજા. એવું કંઈ આવે છેને આઠ આઠ દિ'. શાંતિ સ્નાત્ર, લ્યો. કહે છે કે એ તરફનો વિકલ્પ છે એ ઉપદ્રવ છે. માયાને ઝપટે છે, કહે છે, એ તો. આહાહા! માયામાં ઝપટ મારે છે કહે છે. હવે આ લોકો બિચારા ન કહે કે આ માણું બધું ઉથાપાઈ જશે? આંહીં તો કહે છે કે ભગવાન આત્મા તો, મનના સંબંધે પરલક્ષી પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો થાય એનાથી તો ભિન્ન છે. મનથી ભિન્ન છે ને વિકલ્પથી પણ ભિન્ન છે. હવે એવા ભિન્ન તત્ત્વને સત્તામાં સ્વીકારમાં ન લેતાં, એવી સત્તા મહાપ્રભુ એની સત્તાનું સ્વીકાર ન કરતાં, આ સત્તા—મનના વિકલ્પનો સ્વીકાર કરે છે, એ દુઃખરૂપ છે. માયામાં ઝપટ મારી છે એણે, કહે છે. આહાહા!

કાયાસૌ લપટિ રહૈ.. શરીરની સાથે એકત્વબુદ્ધિ. આ શરીરના કામ હું કરું, આ શરીરથી કામ હું કરું (એમ) શરીરમાં લપટી રહે. આ તો જડ માટી છે, અજીવતત્ત્વ છે. ભગવાન (આત્મા) તો જીવતત્ત્વ ભિન્ન છે. એ શરીરની સાથે લપટીને રહે એકાકાર. આહાહા! સવારે ગાય જાતી હતી મોટી લકૃ જેવી. આ ગાયને કાંઈ પર્યાયના અંશની ખબર નથી. એ તો આ શરીર એ હું. બસ આ લીલોતરી ખાય ઉંચી. આને કાંઈ ખબર ન મળે.

પર્યાયબુદ્ધિનો પ્રશ્ન ઊઠ્યો છે મોટો. પર્યાય તે અંશને સ્વીકારે. એ અંશને ક્યાં સ્વીકારે છે? પણ આગળ વધેલો જ્ઞાની એનું એક અંશમાં અટકવું થયું છે, એ એને લઈને. આ તો શરીર બસ એ હું. આહાહા! એ મનના વલણ પરમાં જાય છે કહે છે. આવે છેને ‘મને મનુષ્યાણાં કારણં બંધ મોક્ષ...’ મનનો સંબંધ કરતાં બંધ જ થાય છે અને એનો સંબંધ છોડતાં આત્માના પરિણામ અબંધ થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

કાયાસૌ લપટિ રહે.. એમાં કાંઈક સુંદર રૂપાણું શરીર હોય ને લાડવા-બાડવા બે ચાર ખાતો હોય સરખાઈના, મોસંબીના પાણી પીવે ને જાણે અલમસ્ત શરીર ને જાણે આ બધું આમાં આવી ગયું. આ તો ધૂળ સ્મશાનની રાખ છે. આહા! એની સાથે લપટીને લેપાઈ ગયો છે, કહે છે. આંહીં મનનો સંબંધ પરમાં જાય છે એની વ્યાખ્યા છે. મનનો સંબંધ સ્વમાં જાય છે એમ છે નહીં. આહા!

મૂલ્યો ભ્રમ—ભીરમૈ.. ભ્રમણામાં ભૂલ્યો. ભ્રમજાળ. ભીર એટલે જાળ. ભ્રમણાની જાળમાં ભૂલ્યો. વહીરકૌસૌ સસા હૈ.. સસલાને શિકારી પકડવા જાય, બિચારું આમથી આમ દોડાદોડ કરે. સસલું નાનું હોયને? મારવા જાય આમ ભાગે, આમ ભાગે, આમ ભાગે. શિકારીકે ઘેરેમં ખરગોશ ભ્રમણ કરતા હૈ. સસલું.. સસલું.. એમ આ પણ ચારેકોર ભ્રમણા.. ભ્રમણા.. ભ્રમણા.. પૈસા રળી દઉં, બહાર પડું, મોઢા આગળ પડું, મોટા ઘેર, દુનિયામાં મોટપ માને, ખુરશી પહેલી પડે, વળી આટલા અમે ખરચ્યા એમ બહાર પડે તો એ ખુશી થાય. આહાહા! ખરગોશને જેમ શિકારીએ ઘેર્યો હોય ને એ આમ દોડાદોડ કરે બિચારો, એમ આ એની પેઠે મનના સંકલ્પ-વિકલ્પમાં દોડાદોડ. આંહીંથી થાશે, આંહીંથી થાશે, આંહીંથી થાશે. આહાહા!

એસૌ મન ચંચલ પતાકાસૌ અંચલ સુ.. લૂગડાની પતાકાનો છેડો હોયને છેડો. ધજાનો છેડો પાતળો ફટફટ ફટફટ થયા જ કરે. એમ મનના જોડાણમાં સ્વરૂપના અનુભવ વિના, સ્વરૂપની દૃષ્ટિના સત્તાના સ્વીકાર વિના એ મનના ચંચળપણાનો, કપડાનો છેડો જેમ ધૂજ્યા કરે, એમ ધૂજ્યા જ કરે. આહાહા! ગ્યાનકે જગેસૌં નિરવાણ પથ ઘસા હૈ, લ્યો. છેલ્લે નાખ્યું. એ બંધભાવ છે એનાથી ‘હું’ ભિન્ન છું. જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ, મારો ધર્મ મારામાં, મારું સુખ મારામાં. મારો ધર્મ મારામાંથી આવે. કાંઈ પુણ્ય-પાપના રાગમાંથી આવે નહીં. એમ જ્યારે અંતર સ્વરૂપનું અનુભવનું જ્ઞાન થતાં નિરવાણ પથ.. નિર્વાણ—મોક્ષ તરફ જાય છે ગતિ. ઓલી સંસાર તરફ ગતિ હતી, એ આત્માનું જ્ઞાન થતાં.. અરે, હું તો આત્મા! મનથી જુદો, મનના વિકલ્પથી જુદો, કર્મ ને શરીર તો ક્યાંય રહી ગયા બહાર— એવો હું આત્મા. વાસ્તવિક આત્માની સ્થિતિ એવી છે. એવું જેને અંતર જ્ઞાન થાય એ જ્ઞાની મોક્ષના પંથે ધસ્યો છે હવે. હવે મૂકાવા તરફ એની દોડ છે ગતિ. રાગથી છૂટવા તરફ

એની ગતિ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

ગ્યાનકે જગસૌં નિરવાણ પથ ઘસા હૈ.. વહ જ્ઞાનકા ઉદય હોનેસે મોક્ષમાર્ગમેં પ્રવેશ કરતા હૈ, લ્યો. બહુ ટૂંકી વાત. બંધદ્વાર છે ને. એટલે મનના સંબંધમાં સંકલ્પ-વિકલ્પ પરદ્રવ્યના લક્ષે ઉત્પન્ન થાય, એ બધું બંધનું કારણ છે. એ બધી મનની ચંચળતાનું કારણ છે. પણ મન ને ચંચળતાથી રહિત મારો સ્વભાવ હોવાપણે જ્ઞાન ને આનંદપણે શાશ્વત વસ્તુ છું, શાશ્વત વસ્તુ છું, એવું અંતરમાં જ્ઞાન થતાં એ જ્ઞાનની દશા મૂકાવા તરફ ગતિ કરે. રાગથી છૂટવા તરફની ગતિ એની હોય છે. જુઓ, આ મોક્ષનો માર્ગ. પાછો ટૂંકો શબ્દ એવો મૂક્યો.

ગ્યાનકે જગસૌં નિરવાણ પથ ઘસા હૈ.. જ્ઞાન.. ઓલી ક્રિયાકાંડનો ભાવ હતો. આ જ્ઞાનકાંડ નીકળ્યું હવે. આહાહા! સંકલ્પ-વિકલ્પ પુણ્ય-પાપના, એનાથી મારી ચીજ તદ્દન ભિન્ન છે. કેમકે સંકલ્પ-વિકલ્પ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. કર્મ, શરીર તો અજીવતત્ત્વ છે. એનાથી મારી ચીજ તદ્દન જુદી છે. એમ અંતરની દૃષ્ટિ થતાં, આત્મા તો આનંદ ને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એમ અનુભવમાં આવતા, ધર્મીની ગતિ મોક્ષના પંથ તરફ છે હવે. સમજાણું કાંઈ ? બાવન. મનકી સ્થિરતાકા પ્રયત્ન.

મનની સ્થિરતાનો પ્રયત્ન (દોહરા)

જો મન વિષય-કષાયમેં, બરતૈ ચંચલ સોઈ।

જો મન ધ્યાન વિચારસૌં, રુકૈ સુ અવિચલ હોઈ ॥૫૨॥

અર્થ :—જે મન વિષય-કષાય આદિમાં વર્તે છે તે ચંચળ રહે છે અને જે આત્મસ્વરૂપના ચિંતવનમાં લાગ્યું રહે છે તે સ્થિર થઈ જાય છે. ૫૨.

અર્થ :—જો મન વિષય-કષાય આદિમેં વર્તતા હૈ વહ ચંચલ રહતા હૈ ઓર જો આત્મસ્વરૂપકે ચિંતવનમેં લગા રહતા હૈ વહ સ્થિર હો જાતા હૈ ॥૫૨॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જે મન વિષય ને કષાયમાં જાય છે, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પમાં જાય છે, એ ચંચળ રહે છે. ત્યાં તો ચંચળ છે. જો મન ધ્યાન વિચારસૌં.. આત્મસ્વરૂપકે ચિંતવનમેં લગા રહતા હૈ. કાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન, કાં સ્વરૂપનું ધ્યાન એમાં લગે વહ સ્થિર હો જાતા હૈ. મન ત્યાં સ્થિર થઈ જાય. એટલે મનનો વિકલ્પ ત્યાં હોતો નથી. આરે, ભારે આકરી વાત આવી. વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. એવું એણે પહેલું જાણીને માનવું પડશે. પછી અનુભવમાં લે ત્યારે એને ધર્મ

થાય. આહાહા!

જો મન ધ્યાન વિચારસૌં, રુકે સુ અવિચલ હોઈ.. ચંચળ હતું, એની સામે હવે અવિચળ થઈ ગયું. શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન, એમાં દૃષ્ટિને સ્થાપતાં સ્થિર થઈ જાય છે. બહારના સંકલ્પ-વિકલ્પમાં તો અસ્થિર ને ચંચળતા જ હોય છે. આહાહા! આ જુઓને, ભગવાનની ભક્તિ કરે, જાણે આમ ઊછળી ઊછળીને કરે આમ. હાથમાં શું હોય? કરતાલ. એકમેક થઈને અંદર. એ ક્રિયા અને રાગથી ચીજ જુદી છે એનું કાંઈ લક્ષ રહ્યું? કે ન્યાં ને ન્યાં ઘેરાવો? સસલાને જેમ શિકારીએ ઘેરામાં નાખ્યો હોય ને ફર્યાફર કરે, તેમ સંકલ્પ ને વિકલ્પમાં ફર્યાફર કરે આમ. વળી હું ભક્તિ કરું છું, બીજા ભાળે છે, ભાળે કે કેટલા રસથી ભક્તિ કરું છું. છેતરાણો છેને એ. છેતરવાના કામ કર્યા. હવે અમને કાંઈ ધર્મ થાય. જો મન ધ્યાન વિચારસૌં, રુકે ન અવિચલ હોઈ, લ્યો.

તાતૈં વિષૈ-કષાયસૌં, ફેરિ સુ મનકી બાંનિ।

સુદ્ધાતમ અનુભૌવિષૈ, કીજૈ અવિચલ આનિ॥૫૩॥

શબ્દાર્થ :—બાંનિ=આદત-સ્વભાવ. અવિચલ=સ્થિર. આનિ=લાવીને.

અર્થ :—માટે મનની પ્રવૃત્તિ વિષય-કષાયથી ખસેડીને તેને શુદ્ધ આત્માનુભવ તરફ લાવો અને સ્થિર કરો. ૫૩.

અર્થ :—ઇસસે મનકી પ્રવૃત્તિ વિષય-કષાયસે હટાકર ઉસે શુદ્ધ આત્મઅનુભવકી ઓર લાઓ ઓર સ્થિર કરો॥૫૩॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

તાતૈં વિષૈ કષાયસૌં, ફેરિ સુ મનકી બાંનિ। બાંનિ—આદત. મનની આદત (છે કે) પર તરફ જાય, એને ફેરવી નાખ. સુદ્ધાતમ અનુભૌ વિષૈ, કીજૈ, અવિચલ આનિ.. અવિચલ આનિ (એટલે) લાવીને.. લાવીને.. અવિચળપણું કરીને. જ્ઞાન પણ અવિચળ થઈ ગયું. જ્ઞાન, આનંદ એવો જે આત્માનો અવનાશી નિત્ય સ્વભાવ છે એનો અનુભવ કરતાં, કીજૈ અવિચલ આનિ.. અવિચલતાને પ્રગટ કર. લાઓ ઓર સ્થિર કરો.. આત્મ અનુભવકી ઓર લાઓ ઓર સ્થિર કરો. મનકી પ્રવૃત્તિ વિષય-કષાયસે હટાકર ઉસે શુદ્ધ આત્મ અનુભવકી ઓર લાઓ ઓર સ્થિર કરો. આહાહા!

ચૈતન્યસ્વરૂપ જ્ઞાન ને આનંદ જ જેની ચીજ—વસ્તુ છે એમાં સ્થિર કરો, પ્રતીત કરો, એનું જ્ઞાન કરો ને એમાં સ્થિર થાવ. આનું નામ અબંધપરિણામ ને મોક્ષનો માર્ગ છે. શરતું ભારે. કાલે એમ કીધું કોઈએ, ‘અમે સાધારણ પ્રાણી તો આવું ન કરી શકીએ. ત્યારે અમને

બીજો કોઈ માર્ગ ખરો?’ ભગવાનની ભક્તિ કરવી, આ કરવું, તે કરવું, એનાથી પછી કરતાં.. કરતાં આગળ વધાય. આવી વાત છે. એ શાંતિભાઈ! વિકલ્પ રાગ કરતાં.. કરતાં આગળ વધાય કે રાગની રૂચિ છોડતાં આગળ વધાય? પણ માણસને આ સાંભળવા મળ્યું ન હોય તો એવા ઘા લાગે અંદરથી. આહાહા! આ તો બધું ઉથાપી નાખે છે. ચાહે તો શુભરાગ હો, પણ એ બધા બંધનું જ કારણ છે. મોક્ષના પંથમાં એની મદદ નથી. આહાહા! હોય છે, જ્ઞાનીને પણ શુભભાવ હોય છે, પણ એ સમજે છે કે આ બંધનું કારણ છે. મારા સ્વભાવની શાંતિને આ મદદગાર નથી. આહાહા! ભારે કામ!

આ અત્યારનું છે? સોનગઢનું છે આ સૂત્ર? (શ્રોતા : પુસ્તક તો પહેલાનું છે પણ છપાણું છે સોનગઢમાંને?) આ પુસ્તક તો પહેલેથી છે. આનું અક્ષરે અક્ષર છે. આ પહેલાનું છે. અક્ષરે અક્ષર આ થઈ જશે. નાના ઠેકાણે નાનું, મોટા ઠેકાણે મોટું. આનું અક્ષરે અક્ષર આ માંદાલું છે જે પહેલા છપાણું છે. તો શું સોનગઢનું થઈ ગયું? આહાહા! આમાંથી અક્ષરે અક્ષર મેળવી લ્યો. આ છપાઈ ગયું છે. પહેલા ક્યાં છપાણું છે? મુંબઈ. મુંબઈ છપાણું છે, લ્યો. હિંદી ટીકા સહિત છે. સાગર નિવાસી બુદ્ધિલાલ શ્રાવક. પ્રકાશક—જૈનગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય, હીરાબાગ, પોસ્ટ ગીરગામ, મુંબઈ. એમાંથી અક્ષરે અક્ષર થઈ જાય એટલે આ વાંચશું.

ભલે ઢેઢના ઘરનું સોનું હોય, પણ સોનું તો સોનું છે કે નહીં? (શ્રોતા : આ તો શાહુકાર ને....) એમ નહીં, એને એમ કે ઢેઢનાં ઘરનું સોનું છે, પણ સોનું છે કે નહીં? હવે સાંભળને! સોનાની જાત ફેર હશે? ઢેઢનું સોનું જુદું ને વાણિયાનું સોનું જુદું? એમ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ કહે છે કે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પની જાતને છોડી દે. પણ એ છોડીને જાવું ક્યાં, અમારે શું કરવું? પહેલા નક્કી તો કર કે એ છોડવા જેવું છે ને અંતરમાં જવા જેવું છે. અંતરમાં ગયા વિના, આરૂઠ થયા વિના એને શાંતિ ને સુખનો અંશ પ્રગટ થાય નહીં. આ વાત છે ભાઈ! કોઈ દુનિયા સામું જોવા નહીં આવે. એ મરવા ટાણે બધું મૂકીને ચાલ્યો જશે. શરીરના કટકા કટકા પડ્યા રહેશે. આહાહા! એની બાયડી ને છોકરા તો ક્યાંય રહી ગયા. બિયારા રોતાં ઉભા રહેશે.

‘એક રે દિવસ એવો આવશે, ... સગી નારી રે તારી કામીની, ઊભી ટગટગ જોવે. આ રે કાયામાં હવે કાંઈ નથી, ઊભી ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવે.’ સ્વાર્થ. ન મળે હવે આમાં કાંઈ. જૂની છે. એ સજ્જાયમાળામાં છે. એ દુકાન પર બધા વાંચેલાં એમાં કો’ક કો’ક યાદ રહી ગયેલાં. ચાર સજ્જાયમાળા છે ને. એક નહોતી તે હમણાં આવી. કો’ક લાવ્યું નહીં જામનગરથી? ભાઈ લાવ્યા જેન્તીભાઈ? ‘એક દિવસ એવો આવશે’. આવશે તે આવશે, તે પાકો આવશે. એમાં કાંઈ.... આહાહા! ભાઈને ઠીક નથી હોં. અંદર વેદન લાગે છે

વધારે હોં. ડૉક્ટરને બોલાવોને, એક-બે ઈજેક્શન આપે તો જરીક થોડીવાર ઠીક રહે. આ બોલાવે ડૉક્ટરને. માર્યું, આયુષ્ય પુરું થઈ ગયું અહીં.

શિવાભાઈ પટેલ હતો. (શ્રોતા : એક દાખલો આપ્યો. સજા થયાનો દાખલો આપોને.) સાજા ધુળમાંય થયા નથી. (શ્રોતા : એ કેસ જ એવો હતો.) કાંઈ કેસ (એવો) નહોતો. નિરોગી હતો. નિરોગી હતો. ૩૬ કલાક પહેલાં તો કાંઈ નહોતું. ઓળા ખાધા, શું કહેવાય તમારા? શીંગુના—મગફળીના. ઓળા શેકેલા. કેળા ઉપર ખાધા. એમાં વળી આંહીં રસોડાની રોટલી. તે દિ' બચુભાઈ હતો? રોટલી. બચુભાઈ ત્યાં આવ્યા હતા જયપુર. ૨૦ દિ' ની રસોઈ એની હતી. ગોદીકાને ઘરે. ઘરે હોં, ઓલામાં (સમુહમાં) બીજા.

રોટલી, દાળ, ભાત, ખીચડી, શાક, કઠી ખાઈને આવ્યા. આવ્યા ભેગો શ્વાસ નાભીથી ખસી ગયો. કાંઈ રોગ નહીં. કાંઈ કહેતા કાંઈ નહીં. (શ્રોતા : શ્વાસ ખસી ગયો એ રોગ નહીં?) પણ એ તો નવો થયો. (શ્રોતા : રોગ તો નવો જ થાયને.) ખાઈને બેઠા હતા, જુઓ. ઓલી ઓરડી હતીને ઓરડી. હું આહાર કરીને ફરવા જતો હતો. કેમ પટેલ? અંતક્રિયા. પણ શું અંતક્રિયા? શું કહો છો? છેલ્લી ક્રિયા. હમણાં ખાઈને આવ્યા. આ ડૂંટીથી શ્વાસ ખસી ગયો છે, હેઠે બેસતો નથી. ખાઈને આવ્યા પછી એકદમ બસ શ્વાસ અહીંથી ખસી ગયો, નાભીથી. આમ ચાલે છે, હેઠે બેસતો નથી. છેલ્લી ક્રિયા લાગે છે. એ ચંદુભાઈ!

મિનિટ પહેલા કાંઈ નહીં ને બીજી મિનિટે કહે અંતક્રિયા. (શ્રોતા : એ તો બધાને એમ થાય.) બધાને એમ થાય... પણ આ તો શરીર લઠ્ઠ જેવું હોં. આહાહા! ધરમચંદભાઈ હતો. ડૉક્ટર હતા. એ કહે, છત્રીસ કલાકથી ચાલે છે આ બિચારાને. લાવને ઈજેક્શન આપું. હું અહીંયા આવ્યો ને ઈજેક્શન આપ્યું. હું ત્યાં ગયો ત્યાં છેલ્લું. શ્વાસ છૂટવાની તૈયારી. આ ઈજેક્શને કામ કર્યું. એ સ્થિતિ એમ થવાની જ હતી. આને તો બિચારાને ભાવ એવો કે બહુ શ્વાસ ચાલે છે..... બીજો કાંઈ રોગ નહીં, બસ આ રોગ ઊપડ્યો, બસ. કાંઈ એકદમ.... આહા! પટેલ કેમ છો? કહે, અંતક્રિયા છે. પણ શેની અંતક્રિયા? મરવાની છે, કહે. ઓલા બીજા તો તરફડિયા કરીને મરે. હાય, હાય!

અરે, એક દેહના છૂટવાના કાળે એ તો છૂટેલી ચીજ જ છે. એ બીજી ચીજ છે. એ કાંઈ તારામાં આવી નથી, તારી થઈને રહી નથી. શરીર કાંઈ તારું થઈને નથી રહ્યું. એ તો જડ થઈને રહ્યું છે. આહાહા! ક્ષેત્રમાં રહ્યું છે ભેગું, એ જરી છૂટે આધું તો એને થાય કે હાય.. મરી ગયા. આહાહા! તારા રળેલા પૈસા ને બાયડી ને છોકરા બધા રોતાં.. રોતાં.. 'કાઠો રે કાઠો એને સહુ કહે. જાણે જન્મ્યો જ નહોતો.' એ આવે છે સજ્જાયમાં. 'કાઠો રે

કાઠો એને સહુ કહે, જાણે જનમ્યો જ નહોતો જી. એક રે દિવસ એવો આવશે.' સજ્જાયમાળામાં છે. (શ્રોતા : ઊંચા મંદિર ને ઊંચા માળિયા) હા, એ. આહાહા! સ

સજ્જાયમાળા ચાર છે. શ્વેતાંબરમાં છે. ચાર હતી. દુકાન ઉપર જ રાખી હતી. ૬૬-૬૭ ની વાત છે. ચારેય સજ્જાય માળા વાંચી હતી. દુકાન ઉપર નવરાશ ઘણી હતી. સહુની જેમ આપણે નહોતા કરતા કાંઈ. દુકાન ચાલે તો ચાલે. નવરા થઈએ એટલે વાંચીએ. શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય ને એવું. આહાહા! કોઈ એક રજકણ પણ તારો નથી ભાઈ! અરે, રાગનો કણ પણ તારો નથી. તારો હોય તો છૂટો પડે કેમ? એવી ચીજને અંતરમાં જોતાં, કહે છે, જ્ઞાન જાગ્યું. કીજે અવિચલ આનિ.. એને સ્થિર કર હવે અંદરમાં. પરથી ખસીને સ્વરૂપમાં સ્થિર કર, એ મોક્ષનો ઉપાય ને ધર્મ છે. આહાહા! આત્માનુભવ કરનેકા ઉપદેશ.

આત્માનુભવ કરવાનો ઉપદેશ. (સવૈયા એકત્રીસા)

અલખ અમૂરતિ અરૂપી અવિનાસી અજ,
 નિરાધાર નિગમ નિરંજન નિરંધ હૈ।
 નાનારૂપ ભેસ ધૈ ભેસકૌ ન લેસ ધૈ,
 ચેતન પ્રદેસ ધૈ ચેતનકૌ ધંધ હૈ॥
 મોહ ધૈ મોહીસૌ વિરાજૈ તોમૈં તોહીસૌ,
 ન તોહીસૌ ન મોહીસૌ ન રાગી નિરબંધ હૈ।
 એસો ચિદાનંદ યાહી ઘટમૈં નિકટ તેરૈ,
 તાહિ તૂ વિચારુ મન ઔર સબ ધંધ હૈ॥૫૪॥

શબ્દાર્થ :—અમૂરતિ(અમૂર્તિ)=આકાર રહિત. અવિનાસી=નિત્ય. અજ=જન્મ રહિત. નિગમ=જ્ઞાની, નિરંધ=અખંડ. ખંધ(સ્કંધ)=પિંડ. ધંધ(ઢંઢ)=દ્વિવિધા.

અર્થ :—આ આત્મા અલખ, અમૂર્તિક, અરૂપી, નિત્ય, અજન્મ, નિરાધાર, જ્ઞાની, નિર્વિકાર અને અખંડ છે, અનેક શરીર ધારણ કરે છે પણ તે શરીરોના કોઈ અંશરૂપ થઈ જતો નથી. ચેતન પ્રદેશોને ધારણ કરેલ ચૈતન્યનો પિંડ જ છે. જ્યારે આત્મા શરીર આદિ પ્રત્યે મોહ કરે છે ત્યારે મોહી થઈ જાય છે અને જ્યારે અન્ય વસ્તુઓમાં રાગ કરે છે ત્યારે તેરૂપ થઈ જાય છે. વાસ્તવમાં ન શરીરરૂપ છે અને ન અન્ય વસ્તુઓ રૂપ છે, તે સર્વથા વીતરાગ અને કર્મબંધથી રહિત છે. હે મન ! આવો ચિદાનંદ આ જ શરીરમાં તારી પાસે છે તેનો તું વિચાર કર, તે સિવાયની બીજી બધી જંજાળ છે. ૫૪.

અર્થ :—યહ આત્મા અલ્લખ, અમૂર્તિક, અરૂપી, નિત્ય, અજન્મા, નિરાધાર, જ્ઞાની, નિર્વિકાર ઓર અલ્લખ હૈ। અનેક શરીર ધારણ કરતા હૈ પર ઊન શરીરોકે કિસી અંશરૂપ નહીં હો જાતા, ચેતન પ્રદેશોકો ધારણ કિયે હુએ ચૈતન્યકા પિણ્ડ હી હૈ। જબ આત્મા શરીર આદિસે મોહ કરતા હૈ તબ મોહી જાતા હૈ ઓર જબ અન્ય વસ્તુઓંમેં રાગ કરતા હૈ તબ ઊનરૂપ હો જાતા હૈ। વાસ્તવમેં ન શરીરરૂપ હૈ ઓર ન અન્ય વસ્તુઓંરૂપ હૈ, વહ બિલકુલ વીતરાગી ઓર કર્મબંધસે રહિત હૈ। હે મન! ંસા ચિદાનન્દ ઈસી ઘટમેં તેરે નિકટ હૈ ઊસકા તૂ વિચાર કર, ઊસકે સિવાય ઓર સબ જંજાલ હૈ। ૫૪।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ઘટમેં નિકટ.. એ તો સમજાવવું છેને. તું પોતે જ છો. આહાહા!

કેવો છે આત્મા? અલ્લખ છે. પહેલો શબ્દ. અલખ નામ ઈન્દ્રિયોથી લખ્યો જાય નહીં. લખ્યો એટલે જાણ્યો ન જાય. વિકલ્પ ને પુણ્યના પરિણામ ને ઈન્દ્રિયોથી જાણ્યો ન જાય, માટે ભગવાન અલખ છે. આહાહા! ‘અલખ નામ ધૂની લગી ગગનમેં, મગન ભયા મન મેરા, આસન મારી શ્રુત દંઢ ધારી, દિયા અગમ ઘર દેરા. દેખ્યા અલખ દેરા.’ એ કડી છે ‘શ્રીમદ્’માં. ‘શ્રીમદ્’માં છે. અલખ નામ ઈન્દ્રિયોથી જાણ્યો ન જાય. એ વિકલ્પથી રાગથી જાણ્યો ન જાય. એ વ્યવહારના પુણ્ય પરિણામથી જાણ્યો ન જાય એમ કહે છે. એના નિર્મળ અંશ દ્વારા જાણ્યો જાય. આહાહા! ‘તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણી’માં દાખલો આપ્યો છેને શરીરનો. કે આ શરીર છે, એ લાકડી હાથમાં રાખીને આમ આમ કરે તો કાંઈ જાણ્યું જાય કે ટાહું છે કે ઊનું છે એ? અને નખથી આમ જાણે તો જાણ્યું જાય? ‘તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણી’માં છે. એનો અવયવ આ છે. હાથ એનો અવયવ છે. એ એમ જાણે કે આ ઊનું છે કે ટાહું છે.

એમ આત્મામાં... શરીર, વાણી તો લાકડાં છે એનાથી તો જાણ્યો જાય નહીં. અને પુણ્યના વિકલ્પો નખ જેવા છે, એનાથી જાણ્યો જાય નહીં. એ રાગ વિનાનો જ્ઞાનનો અંશ જે નિર્મળ છે એ એનો અવયવ છે. એ અંશ દ્વારા અંશી જાણવામાં આવે. આરે ભારે! ન્યાયથી તો સમજાવ્યું છે. શરીરને જાણવું હોય કે ઊનું ટાહું છે. એ પાધરો આમ કરે તો જાણે. લાકડું હાથમાં રાખીને આમ જણાય? નખ વધેલા હોય આમ ફેરવે તો જાણવામાં આવે? એના અવયવ દ્વારા અવયવી જણાય. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ કાંઈ એનો અવયવ નથી, એ તો વિકાર છે, એ તો વધેલા નખ છે. આહાહા! શાંતિભાઈ!

આવી વાત છે. પણ વાડાવાળાઓને એવું આકરું લાગે. આ માળા સોનગઢે કેવું કાઢ્યું છે? કાઢ્યું નથી, અનાદિનું છે, સાંભળને હવે! આ નવો ધર્મ કાઢ્યો, એમ કહે છે. નવો નથી, ભગવાન વીતરાગનો અનાદિનો આ માર્ગ છે. મીંદડીના બચ્ચાને આંખ્યું આવી

ત્યારે જણાણું કે જગત છે. પણ આંખ્યું નહોતી એ પહેલાય જગત તો હતું. એમ આત્માનો સ્વભાવ આવો અનાદિનો છે. તને જાણવામાં આવે એટલે એમ લાગે કે આ કેમ? જાણવામાં આવે એટલે આ છે, બસ. અનાદિનો ચિદાનંદ અલખ—રાગ ને ઈન્દ્રિયોથી ન જણાય એવો ભગવાન અનાદિનો છે. આહાહા!

અલખ અમૂર્તિ.. આમ તો ઈન્દ્રિયો ને રાગથી પરમાણુ પણ ન જણાય. પરમાણુ પણ અણિન્દ્રિય છે ને. પણ આ અમૂર્તિ છે, એમ વિશેષ લેવું છે. અમૂર્તિ—એમાં રંગ, ગંધ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ છે નહીં. આહાહા! હવે ઓલા તકરાર કરે. કર્મનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી એને મૂર્ત કહો અને મૂર્ત, મૂર્તને બાંધે. એ વાંધા માળા જગતના. એય! કથંચિત મૂર્ત ને કથંચિત અમૂર્ત.. આહાહા! એ તો કર્મ જડ છે એના સંબંધે જીવને સંબંધવાળો ગણીને મૂર્ત કહ્યો, પોતે મૂર્ત છે નહીં. અનાદિ અમૂર્ત છે. અરૂપી ચીજ છે એને રૂપ કેવા? છતાંય અરૂપી પણ વસ્તુ છે. અરૂપી એટલે રૂપ નહીં, માટે વસ્તુ નથી, એમ નહીં. ચૈતન્યઘન, આનંદનો ઘન છે. રંગ, ગંધ, રસ, રૂપ વિનાની ચીજ છે.

અવિનાશી છે. એ વસ્તુ અવિનાશી ધ્રુવ ત્રિકાળ છે.. ત્રિકાળ છે. આહાહા! એની દૃષ્ટિ કર ને એનું જ્ઞાન કર ને એમાં રમણ (કર), એ ધર્મ છે. અવિનાશી છે. અજ છે—જન્મતો નથી. અ+જ. જ—જન્મવું. એને જન્મ નથી. અજન્મ છે. છે ને? અવિનાશીનો અર્થ નિત્ય કર્યો. અજન્મ. જન્મવું કેવું જીવને? એ તો અનાદિ-અનંત છે એને જન્મ થાય? નવી ચીજ થાય એને જન્મ થાય. બહુ તો પર્યાયની સૃષ્ટિને જન્મ કહેવાય. આત્મામાં પર્યાય થાય એને જન્મ કહેવાય. જન્મ કહો, સૃષ્ટિ કહો, ઉત્પાદ કહો, સર્જનહાર દશા કહો. વસ્તુને સર્જન—ઉત્પન્ન છે? વસ્તુ તો ત્રિકાળ છે. અજ છે. જન્મ-મરણ નથી એને. પર્યાયને જન્મ કહે છેને.

આવે છેને ‘સમંતભદ્રાચાર્ય’માં? જન્મ ને વ્યય ને ધ્રુવ ભગવાન એક સમયમાં જાણે છે. માટે પ્રભુ તારી સર્વજ્ઞતા એમાં સિદ્ધ થાય છે. સમય એક ને વસ્તુ ત્રણ. એક સમયમાં ત્રણ જાણે એ સર્વજ્ઞ સિવાય હોઈ શકે નહીં. સમય તે કેટલો? ‘ક’ બોલે એમાં અસંખ્ય સમય જાય. એમાં એમાંનો એક સમય. એક સમય એટલે ઓહોહો! છતાં ઉત્પાદ, વ્યય ને ધ્રુવ—એ ત્રણ આપે જાણીને કહ્યું, એ આપનું—સર્વજ્ઞનું લક્ષણ છે. જેણે એક સમયમાં ત્રણ જાણ્યા આહાહા! નાનો, નાનામાં નાનો સમય અને એકમાં ત્રણ. એ પૂર્ણ જ્ઞાનનું લક્ષણ છે. પૂર્ણ જ્ઞાન સર્વજ્ઞ સિવાય આવું હોઈ શકે નહીં. આહાહા! એમ એના ભરોસે વિશ્વાસમાં આવવું જોઈએ. એમ ને એમ ભગવાન આવા હતા ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણનારા. તારા ભાવમાં એનું ભાસન થવું જોઈએને? આહાહા! કહે છે, અજ.

નિરાધાર—કોઈનો આધાર નથી એને. નિરાલંબી વસ્તુ અનાદિ અનંત છે. નિજ

આધાર, એમ. નિરાધાર, નિજાધાર. પરનો આધાર નહીં (અને) સ્વનો આધાર નિજાધાર. અનાદિ અનંત. આ શરીર છે તો શરીરને આધારે આત્મા રહ્યો છે, કર્મને આધારે રહ્યો છે, એમ નથી. આહાહા! જ્યાં જ્યાં છે ત્યાં નિરાધાર અને નિજાધાર છે. પરના આધાર વિનાનો ને સ્વના આધારવાળો. આહાહા! લ્યો, લીધુંને નિરાધાર. કોઈનો આધાર નહીં. પણ આ ધર્માદિ નથી માટે સિદ્ધ આગળ જતા નથી, લ્યો. (શ્રોતા : જાવું જ છે ક્યાં?) એય! એનો આધાર છે કે નહીં? ધર્માસ્તિ છે... અધર્માસ્તિ છે તેના આધારે રહ્યા છે. અધર્માસ્તિ સ્થિરમાં નિમિત્ત છે કે નહીં? અધર્માસ્તિ વિના સિદ્ધ રહે? આંહીં કહે છે, કોઈને કારણે કોઈ નથી. નિજાધાર એ નિરાધાર છે. આહા! એવો ભગવાન આત્મા.. અનંત આત્માઓની જાત જ આવી છે, એમ કહે છે.

નિગમ છે એ. છે ને? જ્ઞાની છે, નિગમનો અર્થ. નિગમ—નિગમ. નિ—વિશેષે, ગમ. એકલો જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ છે. જ્ઞાનસ્વરૂપી અરૂપી પ્રભુ આત્મા એ તો નિગમ છે. અગમ નિગમની વાતું, આવે છે ને? અગમમાં ઈન્દ્રિયથી ગમ ન થાય એની વાતું. નિગમ એટલે જ્ઞાનસ્વરૂપ. એ તો ચૈતન્યપુંજ પ્રભુ છે. એ કહેશે વિશેષ પાછું. નિરંજન. એ નિરંજન છે, લ્યો. નિર્વિકાર છે. નિરંજન એટલે અંજન નથી. પ્રભુ આત્માને રાગ-દ્વેષનો મેલ—અંજન નથી. આહાહા! એવો ઘટમાં બિરાજમાન તારો પ્રભુ છે. તને તારી ખબર નથી. દુનિયાની ખબરું લેવા નીકળી ગયો. ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે, પાડોશીને આટા. તું કોણ? ક્યાં? કેમ? એ કાંઈ મને ખબર ન પડે. દુનિયાની વાતું કરવા દેવનો દીકરો ઊતર્યો જાણે ઉપરથી. એની વાતું ખૂટે નહીં પાછી કલાક-બે કલાકે. નિરંજન છો એટલે નિર્વિકારી છો.

નિરંધ છો. નિરંધ (એટલે) બે નહીં. અખંડ છો. દ્વૈત નહીં, અદ્વૈત છે. આહાહા! આત્મા અંદર ભગવાન અરૂપી અદ્વૈત છે. પરની સાથે કામ નથી, એ આવી ગયું આપણે, નહીં? આ શ્લોક આવી ગયાને? પરની સાથે શું કામ છે. આવી ગયું ૪૫માં. ૧ જગવાસી યહ જગત્, ઇન્હસૌં તોહિ ન કાજ.. (૫૬) ૪૫માં આવી ગયું. અરે જગવાસી પ્રાણી! યહ જગત્, ઇન્હસૌં તોહિ ન કાજ.. આહાહા! ૪૫, ૪૫. તારે આ જગત સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા! હે જગવાસી જીવ! યહ જગત્, ઇન્હસૌં તોહિ ન કાજ.. તારે જગતના કોઈ પદાર્થ સાથે કાંઈ કામ નથી.

ત્યાં તો કાંઈ કહેને? શું કહે છે? ભાઈ! હાથીવાળાને.. હજાર હાથીવાળાને ખપ પડે, એવું કાંઈ કહે છે? (શ્રોતા : એક હાથીવાળાને સો હાથીવાળાની ગરજ પડે.) એક હાથીવાળાને સો હાથીવાળાની ગરજ પડે કે સો હાથીવાળાને એક હાથીવાળાની ગરજ પડે? એકવાળો તો ઠીક. સો હાથીવાળાને એક હાથીવાળાની ગરજની વાતું કરે માણસો. ભાઈ!

બે હાથે તાળી પડે, એકલાથી ન પડે. એમ એકલા ન શોભે. (શ્રોતા : એકલો ક્યાં શોભે?) આંહીં કહે છે, એકલો જ શોભે તું, સાંભળને! ઓલા વનના ઝાડ હોય તો એને પાંખડા, ડાળા હોય તો શોભે, એમ. એમ આ એકલો આત્મા ન શોભે. બાયડી હોય, છોકરાં હોય, મકાન હોય, પૈસા હોય. ધૂળમાંય નથી, સાંભળને માળા! આંહીં તો પરની સાથે તારે કામ નથી. આહાહા! જ્યાં પરની સાથે કાંઈ કામ નથી, એમાં દેવ-ગુરુ આવી જતા હશે? એ જગવાસી, યહ જગત. બે ભિન્ન પાડ્યા.

इन्हसौं तोहि न काज, तेरै घटमें जग बसै, तामें तेरौ राज.. तारुं राज भधुं આંહીં પડ્યું છે અંદર ને અંદર. આહાહા! નિરંજન પછી અખંડ. નાનારૂપ મેસ ધરૈ.. અનેક પ્રકારની અવગાહનામાં જાણે શરીર દેખાય જોડે. મેખકો ન લેસ ધરૈ.. પણ શરીરનો એકેય અંશ આત્મા ધરતો નથી. આહાહા! કીડાના, કાગડાના, નારકીના ને.. આહાહા! સ્ત્રીના શરીરના ને પુરુષના શરીરના, શરીરના આકાર હોં, એવા નાનારૂપ એટલે અનેકરૂપ ભેખને ધરે. એમ કહેવાયને બાહ્ય (અપેક્ષાએ), એમ કહે છે. ધરે એટલે વ્યવહારથી. ખરેખર મેખકો ન લેસ ધરૈ.. શરીરના ભેખનો એક અંશને પણ ધરતો નથી. શરીરના કામ તદ્દન જુદા, આત્માના જુદા. આ તો જગવાસીમાં રહેલાની પણ આ સ્થિતિ છે હોં. નાનારૂપ મેસ ધરૈ મેસકૌ ન લેસ ધરૈ, ચેતન પ્રદેશ ધરૈ.. પણ એ તો અસંખ્ય ચૈતન્ય પ્રદેશને ધારણ કર્યાં છે. એ કોઈનું ખેતર અને કોઈનું મકાન એને ધારણ નથી કરતો. ચેતન પ્રદેશ ધરૈ ચેતનકૌ ખંધ હૈ.. એ ચેતનનો પિંડ છે, એમ કહે છે. રાગ-દ્વેષ ને પુણ્ય-પાપ એમાં છે નહીં. શરીર, વાણી ને એ તો ક્યાંય રહી ગયા બહાર. આહાહા!

ચેતન પ્રદેશ ધરૈ.. જુઓ, ક્ષેત્ર નાખ્યું પાછું. અન્યમતિમાં કાંઈ નથીને. આ તો અસંખ્ય પ્રદેશી વસ્તુ છે. તેથી પ્રદેશ નાખ્યા. પ્રદેશ-બ્રદેશ ઓલાને અન્યમતિને હોય નહીં કાંઈ. કાં સર્વવ્યાપક છે ને કાં આત્મા છે ને.. ચેતન પ્રદેશ ધરૈ ચેતનકૌ ખંધ હૈ.. અસંખ્ય પ્રદેશ છે અને એનું એકરૂપ સ્કંધ છે એમ કહે છે. ચેતન છે અસંખ્ય પ્રદેશી.. પ્રદેશવાળો છે. ચેતનનો સ્કંધ છે. સ્કંધ એકરૂપ છે. કટકા નથી ત્યાં કાંઈ જુદા. સમજાણું કાંઈ? ચેતન પ્રદેશ ધરૈ ચેતનકૌ ખંધ હૈ.. પુદ્ગલને સ્કંધ કહેવાય, ચેતનને સ્કંધ? ઝાઝા બે પરમાણુ ભેગા થાય એને સ્કંધ કહેવાય. હા, સાંભળને! સ્કંધ એટલે પિંડ.

ચેતન પ્રદેશોંકો ધારણ કિયા હુए चैतन्यका पिंड ही है. દેખો, એણે અર્થ પણ એવો કર્યો છે. સ્કંધનો અર્થ પિંડ છે. ઓલા પરમાણુને સ્કંધ કહીએ એ તો ઝાઝા રજકણને સંબંધે એને સ્કંધ કહેવાય. આને કંઈ એમ નથી. સ્કંધ કીધું એ તો પિંડ છે. ચૈતન્યનો પિંડ એકલો. જ્ઞાન ને આનંદનો પિંડલો છે એ તો ભગવાન. અરૂપી વળી આવા પિંડલા. અરૂપી પણ પદાર્થ છે કે નહીં? અસ્તિ છે કે નહીં? અવિનાશી છે કે નહીં? વસ્તુ છે કે નહીં?

આહાહા! એવો ચૈતન્યનો પિંડ પ્રભુ..

મોહ ધરૈ મોહીસૌ વિરાજૈ તામૈ તોહીસૌ.. આહાહા! શું કહે છે? જબ આત્મા શરીરાદિસે મોહ કરતા હૈ તબ મોહી હો જાતા હૈ. પર્યાયાદિમાં મોહ માને છે. ઓર જબ અન્ય વસ્તુમૈ રાગ કરતા હૈ તબ ઉનરૂપ હો જાતા હૈ. ઉનરૂપ એટલે રાગરૂપ છું એમ માને છે. મોહને લઈને રાગરૂપ છું, દ્વેષરૂપ છું, વિષય-વાસનારૂપ છું—એવું મોહી મોહને લઈને માને છે. વાસ્તવમૈ ન શરીરરૂપ હૈ ન અન્ય વસ્તુરૂપ હૈ, લ્યો. મોહ ધરૈ મોહીસૌ વિરાજૈ તામૈ તોહીસૌ, ન તોહીસૌ ન મોહીસૌ. એમાં નથી ને મોહવાળો પણ નથી. બિલકુલ વીતરાગી ઓર કર્મબંધસે રહિત હૈ. ન અન્ય વસ્તુરૂપ હૈ, એમ.

ન તોહીસૌ ન મોહીસૌ.. મોહીય નથી ને તોહીય નથી. એના રૂપે—રાગરૂપે નથી, એમ કહે છે. આહાહા! ન રાગી નિરબંધ હૈ.. એ તો બિલકુલ વીતરાગી પ્રભુ છે. આહાહા! એ વસ્તુ પોતે વીતરાગી સ્વરૂપ છે. વીતરાગી વસ્તુ ન હોય તો વીતરાગી પર્યાય ક્યાંથી આવશે? આહાહા! નિર્ગ્રંથસ્વરૂપ જ આત્મા છે. ન રાગી નિરબંધ હૈ.. એ તો બંધ વિનાની ચીજ છે. કર્મબંધસે રહિત હૈ, એમ લખ્યું છે. એસો ચિદાનંદ યાહી ઘટમૈ નિકટ તેરે.. આવો ચિદાનંદ તારા ઘટમાં તેરે નિકટ હૈ. આહાહા! નિકટ કીધું એને, (જાણે) બીજી ચીજ હોય જોડે. એય! એનો અર્થ એ કે તું જ પોતે છો. આહાહા! તારું સ્વરૂપ તારાથી એક સમય પણ દૂર નથી, એમ કહે છે. આહાહા!

એસો ચિદાનંદ યાહી ઘટમૈ નિકટ તેરે.. આ શરીરમાં અંદર વસ્તુ ચિદાનંદ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ ને પ્રભુતાનો પિંડ એ તું પોતે જ છો. આહાહા! તાહિ તૂ વિચારુ મન. અરે, મન ! આ વસ્તુનું ધ્યાન કરને. આવો ભગવાન આત્મા.. આ મનના બહારના વિચારને છોડીને આનો વિચાર કરને કે આવો છું, આવો છું, એમ કહે છે. ઓર સબ ધંધ હૈ.. ઉસકે સિવા સબ ઝંઝાળ.. આવો ભગવાન અંદર બિરાજમાન તારું સ્વરૂપ પરમાત્મા છે. તું પોતે વીતરાગ છો. આહાહા! રાગવાળો કહેવાય છતાં રાગવાળો છે નહીં. કર્મવાળો કહેવાય છતાં કર્મવાળો (નથી). શરીરવાળો કહેવાય છતાં શરીરવાળો (નથી). આહાહા! વ્યવહારનય કહે છે કે આ વાળો. નિશ્ચય કહે, આ વાળો નહીં. ઓર સબ ધંધ હૈ, લ્યો. હવે આત્માના અનુભવની વિધિ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૦૨ અષાઠ વદ ૪ સોમવાર તા. ૧૨-૭-૧૯૭૧

બંધ દ્વાર પદ ૫૫ થી ૫૮ પર પ્રવચન

સમયસાર નાટક, બંધ દ્વાર. આત્માનુભવ કરનેકી વિધિ. ૫૫ છેને ૫૫. આ વીરજીભાઈને બહુ વહાલી હતી. વીરજી વકીલ જામનગર. આ ઘણાં વર્ષ પહેલાં હોં, બહુ વર્ષ પહેલાં. ઓહો! ઘણા વર્ષ પહેલાં અભ્યાસ કરતા. આ ચર્ચા ત્યાં થઈ હતી એક ફેરી. ઓહું ગામ નહીં ભાણવડ આંહીંથી, નહીં? જામનગરથી ઉઠીને આવ્યા ને ગામડું નાનું. ભાણવડની આની કોર, ભાણવડની આની કોર. (શ્રોતા :....) હા, એ. હા, હા, કેવું? (સંવત) ૮૮ની, ૮૯ની સાલ, લ્યો. ત્યાં ચર્ચા ગામડામાં થઈ હતી આ. એમને બહુ મોઢે કંઠસ્થ. અને સંઘરાજભાઈ એક વકીલ હતા. બેય આવેલાં ત્યાં ગામડામાં. ... છે. જોડે. બેય ન્યાં ગામડામાં રહેલા. મહારાજ અહીં છે ને... પછી આ ચર્ચા બહુ થઈ હતી. ૮૯ની વાત છે. કેટલાં વર્ષ થયાં? ૧૧ ને ૨૭ (શ્રોતા : ૩૮) ૩૮ વર્ષ થયા.

પ્રથમ સુદ્રિષ્ટિસૌં સરીરરુપ કીજૈ ભિન્ન.. આત્માને સાધવાની રીત કહે છે. બંધ છેને બંધ. બંધથી ભિન્ન પડવાની કળા બતાવે છે.

આત્માનુભવ કરવાની વિધિ (સવૈયા એકત્રીસા)

પ્રથમ સુદ્રિષ્ટિસૌં સરીરરુપ કીજૈ ભિન્ન,
 તામેં ઓર સૂચ્છમ સરીર ભિન્ન માનિયે ।
 અષ્ટકર્મ ભાવકી ઉપાધિ સોઝ કીજૈ ભિન્ન,
 તાહૂમેં સુબુદ્ધિકૌ વિલાસ ભિન્ન જાનિયે ॥
 તામેં પ્રભુ ચેતન વિરાજત અખંડરુપ,
 વહૈ શ્રુતશ્રાનકૈ પ્રવાંન ડર આનિયે ।
 વાહીકૌ વિચાર કરિ વાહીમેં મગન હૂજૈ,
 વાકૌ પદ સાધિવૈકૌં ઁસી વિધિ ઠાનિયે ॥૫૫॥

શબ્દાર્થ :—શરીર=ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક. સૂચ્છમ સરીર(સૂક્ષ્મ શરીર)=તૈજસ, કાર્મણ. અષ્ટકર્મભાવકી ઉપાધિ=રાગ-દ્વેષ-મોહ. સુબુદ્ધિકૌ વિલાસ=ભેદવિજ્ઞાન.

અર્થ :—પહેલાં ભેદવિજ્ઞાનથી સ્થૂળ શરીરને આત્માથી ભિન્ન માનવું જોઈએ, પછી તે સ્થૂળ શરીરમાં તૈજસ, કાર્મણ સૂક્ષ્મ શરીર છે, તેમને ભિન્ન જાણવા યોગ્ય છે. પછી આઠ કર્મની ઉપાધિજનિત

રાગ-દ્વેષને ભિન્ન કરવા અને પછી ભેદવિજ્ઞાનને પણ ભિન્ન માનવું જોઈએ. તે ભેદવિજ્ઞાનમાં અખંડ આત્મા વિરાજમાન છે, તેને શ્રુતજ્ઞાન-પ્રમાણ અથવા નય-નિક્ષેપ આદિથી નક્કી કરીને તેનો જ વિચાર કરવો અને તેમાં જ લીન થવું જોઈએ. મોક્ષપદ પામવાની નિરંતર આવી જ રીત છે. ૫૫.

અર્થ :—પહેલે ભેદવિજ્ઞાનસે સ્થૂલ શરીરકો આત્માસે ભિન્ન માનના ચાહિયે, ફિર ઉસ સ્થૂલ શરીરમેં તૈજસ, કાર્માણ સૂક્ષ્મ શરીર હૈં, ઉન્હેં ભિન્ન જાનના ઉચિત હૈ. પશ્ચાત્ અષ્ટ કર્મકી ઉપાધિજનિત રાગ-દ્વેષોંકો ભિન્ન કરના ઔર ફિર ભેદ-વિજ્ઞાનકો મી ભિન્ન માનના ચાહિયે. ઉસ ભેદવિજ્ઞાનમેં અખંડ આત્મા વિરાજમાન હૈ, ઉસે શ્રુતજ્ઞાનપ્રમાણ વા નય-નિક્ષેપ આદિસે નિશ્ચિત કરકે ઉસીકા વિચાર કરના ઔર ઉસીમેં લીન હોના ચાહિયે. મોક્ષપદ પાનેકી નિરંતર એસી હી રીતિ હૈ. ૫૫.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

લ્યો, ધર્મ કરવાની અને સમ્યગ્દર્શન પામવાની આ વિધિ. આહા! આ વિધિ. તમારે આવેને વિધિ? (શ્રોતા : વિધિ ન કરવાની..) વિધિ ન કરવી, એ વિધિ નહીં. (શ્રોતા : એ બહારની હોય). એ લોકોમાં એમ આવે, વિધિ કરતાં ... મિચ્છામિ દુક્કંડં. (શ્રોતા : દરેકમાં આવે). દરેકમાં આવે. ખબર છે ને. શ્વેતાંબરમાં આવે. પણ એ વિધિ જ અવિધિ છે. આ તો આત્માને પરથી ભિન્ન પાડીને સ્વસન્મુખ થવાની વિધિ, એ વિધિની વાત છે. આહાહા!

પ્રથમ સુદ્રિષ્ટિસૌં સરીરરુપ કીજૈ મિન્ન.. પહેલું તો શરીર જડ છે. આ ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક—એ ત્રણથી આત્મા ભિન્ન છે, એમ પહેલું ભેદજ્ઞાન કરવું. તામેં ઔર સૂક્ષ્મ સરીર મિન્ન માનિયે.. તેમાં પણ સૂક્ષ્મ એટલે તેજસ અને કાર્મણ, એ શરીર પણ જુદાં છે. ચૈતન્યતત્ત્વ ભગવાન જુદો છે. જુઓ, આ વિધિ. આમ વ્રત પાળવા ને તપ કરવા ને આ કરવાં ને એ વિધિ આત્માને પામવાની નથી, એમ કહે છે. (શ્રોતા : આમાંથી આપે વ્રત-તપ કાઢ્યું?) આમાં છે કે નહીં? જુઓને આમાં. કહો, એ તો બધા વિકલ્પો છે પર તરફના. આ તો સ્વસન્મુખ થવાની રીત આ છે. આહા! તામેં ઔર સૂક્ષ્મ સરીર મિન્ન માનિયે.. કાર્મણ શરીર જુદું.

અષ્ટકર્મ ભાવકી ઉપાધિ સોઠુ કીજૈ મિન્ન.. કર્મના નિમિત્તે રાગ-દ્વેષ, મોહ થાય એને પણ ભિન્ન (કરવા.) અષ્ટકર્મ ભાવ.. કર્મના ભાવથી હોં. કર્મ તો જુદું પાડ્યું પહેલું. એ કર્મને તો સૂક્ષ્મ શરીરમાં ભિન્ન કહ્યું. પણ એના નિમિત્તથી થતો મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ ભાવ એને પણ ઉપાધિ સોઠુ કીજૈ મિન્ન.. ભાવકર્મથી ભિન્ન કરવું એમ કીધું. પહેલાં નોકર્મથી અથવા શરીરથી પછી દ્રવ્યકર્મથી પછી ભાવકર્મથી. સમજાણું કાંઈ? કેટલી ધીરજ જોઈએ? આ કંઈ ભણતરથી અને કંઈ તપ કરવાથી એ કંઈ પ્રાપ્ત થાય એવું નથી. આહા!

જ્યાં ચીજ પડી છે ત્યાં નજર કરીને પરથી ભિન્ન પાડીને પકડવી, એમ કહે છે. આહાહા !

અષ્ટ કર્મભાવકી ઉપાધિ સોઝ કીજૈ મિત્ર.. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો ઉઠે એનાથી પણ ભગવાન ભિન્ન છે, એમ અંદર સ્વસન્મુખ થવું. તાહમૈં સુબુદ્ધિકૌ વિલાસ મિત્ર જાનિયે.. એમાંય ભેદજ્ઞાન (એટલે કે) આ રાગ છે એ હું નહીં ને આત્મા છું એવો જે વિકલ્પ એનાથી પણ ભિન્ન જાણવો. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અનુભવ પામવાની આ રીત અને કળા. સુબુદ્ધિકૌ વિલાસ મિત્ર જાનિયે.. એ વિકલ્પ છે ભેદજ્ઞાન. આ રાગ નહીં, આ આત્મા— એવો જે (બે) વચ્ચે ભેદજ્ઞાન કરવાની વૃત્તિ એનાથી પણ ભિન્ન જાનિયે. વસ્તુ એનાથી જુદી છે. કહો, હવે વ્યવહાર કરતાં નિશ્ચય થાય, એ વાત આમાં ક્યાં રહી ? (શ્રોતા : એ આવેને, પહેલા હોય) શું હોય ? કોને શું ? (શ્રોતા : આ બધું પહેલાં હોય છે એને વ્યવહાર કીધું). ક્યાં કીધું છે ? આમાં કંઈ વ્યવહારની વાત આવી નથી. શું ?

પહેલાં શરીરથી જુદો કરવો, એમ કીધું. જુદો પાડવો, એમ કહ્યું. (શ્રોતા : શરીર પરપદાર્થ છે). પર ભલે હોય, પણ એનાથી જુદો પાડવો, એમ કીધું. એને રાખીને થાય એમ કીધું છે ? આંહીં તો સુબુદ્ધિનો વિલાસ એને રાખીને થાય, એમ છે ? એનાથી ભિન્ન પાડીને.. જેનાથી જુદું પાડવું એનાથી નિશ્ચય થાય, એમ બને ? સમજાણું કાંઈ ? ક્યાં ગયા ભાઈ ? બાલચંદભાઈ ગયા ? (શ્રોતા : હા) ઠીક. સમજાણું ! ઉપાધિમાં ભાવકર્મેય લીધું અને વિકલ્પ વ્યવહાર એનાથી ભિન્ન (કીધો). અને આ એક ભાવકર્મ સૂક્ષ્મ છે કે આ.. આ.. આત્મા અને આ રાગ એ નહીં, આ રાગ એ નહીં—એવો જે વિકલ્પ એનાથી ભિન્ન છે. આહા !

તામૈં પ્રભુ ચેતન વિરાજત અખંડરૂપ, લ્યો. હવે આવ્યું. તામૈં પ્રભુ ચેતન વિરાજત અખંડરૂપ.. અભેદરૂપ બિરાજે છે. આહા ! (શ્રોતા : આ તો પર્યાયમાં ભગવાન બિરાજે છે એમ કહ્યું.) એ પ્રભુ ચેતન વિરાજત અખંડરૂપ.. અખંડ દ્રવ્ય. ચેતન વિરાજત અખંડરૂપ.. વહે શ્રુતજ્ઞાનકે પ્રમાણ રૂર જાનિયે. શ્રુતજ્ઞાનના પ્રમાણથી દ્રવ્યને પકડવું, એમ કહે છે. એમાં નય-નિક્ષેપ નાંખ્યું છે. આ નય-નિક્ષેપની જરૂર નથી. ભાવશ્રુતજ્ઞાન છે એનાથી પકડવું. ભલે શ્રુતજ્ઞાન પ્રમાણરૂપ થયું, પણ એ પહેલો આમ પકડવું એ નિશ્ચયમાં જાય છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? ભાવશ્રુતજ્ઞાનની વાત છે હોં આ. દ્રવ્યશ્રુત નહીં, એનો વિકલ્પેય નહીં. ભારે કઠણ વાત માણસને લાગેને. આ બધા અમે કરીએ, આ વ્યવહાર કરીએ અને કરતાં કરતાં થાય. એમ ને એમ પાધરું થતું હશે ? લ્યો, એમ માણસ કહે છે.

આ તો કહે છે કે હજી એક વિકલ્પ છે, એનાથી જુદો પાડતાં થાય. એનાથી થાય નહીં. શું થાય ? વાદવિવાદે ચડે વાત. આધાર મળે વ્યવહારવાળાને કે વ્યવહારને સાધન કહ્યું છે, કારણ કહ્યું છે, હેતુ કહ્યો છે. બધી વાતું છે, સાંભળને હવે ! શ્રુતજ્ઞાનકે પ્રમાણ રૂર જાનિયે.. હૃદય—જ્ઞાન પ્રમાણથી આત્માને પકડવો, એમ કહે છે. અખંડ વસ્તુ જે અભેદ એને

શ્રુતજ્ઞાનથી પકડવો. કેમ ભાઈ નથી વજુભાઈ ? (શ્રોતા : આવ્યા છે). ઠીક. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આ માલ કેમ પકડવો એની વિધિ કહે છે. શીરો કેમ કરવો એની વિધિ જાણે છે કે નહીં ? આહાહા ! એમ આત્માનું કાર્ય શાંતિનું, અનુભવનું કેમ કરવું ? પ્રથમમાં પ્રથમ આ કરવું, એમ કહે છે. આહાહા !

तामैं प्रभु चेतन, ल्यो. છે ને? અખંડ આત્મા.. લ્યો, બિરાજમાન હૈ. પ્રભુ (શબ્દ) કાઠી નાખ્યો. उस भेदविज्ञानमें अखंड आत्मा विराजमान है. वहै श्रुतग्यानके प्रवांन.. ભાવશ્રુતજ્ઞાન એવા પ્રમાણજ્ઞાનથી આને પકડવો. વાહીકૌ વિચાર કરિ.. એના તરફનો— સન્મુખનો જ વિચાર કરી, વાહીમૈ મગન હૂજૈ.. ભાષા તો બહુ થોડી, ભાવ (ગિંડા). આહાહા ! વાહીકૌ વિચાર કરિ વાહીમૈ મગન હૂજૈ.. અખંડ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ ચૈતન્ય, એનો વિચાર કરીને એમાં લીન થવું, એ જ આત્માને પ્રાપ્ત થવાની રીત છે. એ ધર્મ પામવાની આ રીત છે. (શ્રોતા : કાંઈ સમજાણું નહીં ટૂંકામાં). શેમાં ? (શ્રોતા : આપે ટૂંકાવી નાંખ્યું, આ વાતમાં કાંઈ સમજાણું નહીં) (શ્રોતા : આ કહે છે પ્રભુ ટૂંકી વાત કરી, જરા લાંબું ચાલે તો.....) ટૂંકી કીધી આ. (શ્રોતા : ટૂંકી કીધી. એમાં તો લાંબું હોય.....) લાંબું હોય નહીં પણ એમાં. એ અંદર વિકલ્પથી પણ જુદો પાડવો એ ટૂંકામાં ટૂંકી રીત છે. આહાહા !

विकल्प ने निर्विकल्प कहुं છે ને ? કે ભઈ! એ તો ભૂતનૈગમથી કહ્યું છે, સાંભળને ! લખ્યુંને, તમે લખી દીધું છે. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં આવે છે. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં ૧૪મી ગાથા. છે ને ? એ તો પાનું અંદર પડ્યું છે. પાનું લખેલું પડ્યું છે. ભાઈએ પંડિતજીએ લખેલું છે. ભૂતનૈગમનયને યાદ કર્યું હતુંને અમારે ચેતનજીએ. (શ્રોતા : ચેતનજીને બધું યાદ રહે.) પોતાનું કેમ મેળવવું એમાં જરીક... (શ્રોતા : તો હવે આપે કહેવું પડશેને) લે. એણે કીધું સમકિતનું, તમે કીધું મોક્ષમાર્ગનું. બેય(માં) ફેર હતો. મોક્ષમાર્ગની વાત છે ત્યાં. (શ્રોતા : પણ એમ કે એ મોક્ષમાર્ગમાં સમકિત આવી ગયુંને ?) એ એમ ન આવે. (શ્રોતા : એ તો જે ન ... એ જ કહેતા) કહેતા જ નથી.

આંહીં તો ત્રણેની એકતાની એક સાથે વાત છે. નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ, સ્વરૂપનું અભેદપણાનો અનુભવ—એ વિકલ્પથી કહેવો એ આસ્રવવાળું તત્ત્વ છે, એમ કીધું ત્યાં. અને એનાથી ભિન્ન પડીને અભેદરૂપ પરિણમન થાય તે નિરાસ્રવ છે. આહાહા ! ભારે આકરું ભાઈ! પણ જેને આત્માની શાંતિ જોઈતી હોય એને આ કર્યે જ છૂટકો છે. કેમ હેમચંદ્રજી ? એ હમણાં કહેતા હતા કે આ સમજે જ છૂટકો છે. આ કંઈ કોઈ પાસેથી મળે એવું નથી. (શ્રોતા : એવું કાંઈ થાતું નથી). એ વળી વાતું. (શ્રોતા : કુંદકુંદાચાર્યની ટીકામાં પણ આવે) હા, આવે બધું આવે. આપ્ત નામ... શ્રુતજ્ઞાન થાય અને શ્રુતજ્ઞાનથી... છેને આવે છેને એમાં ? આપ્તનો પરોપકાર, નથી ? એય ! જ્ઞાનથી પ્રાપ્તિ થાય.

દ્રવ્યશ્રુતજ્ઞાન ભગવાનથી થાય અને ભગવાન આપ્તપુરુષ એનાથી થાય. એની મહેરબાનીનું ફળ મુક્તિ છે, લ્યો એવું આવે. (શ્રોતા : છે કે નહીં?) કઈ અપેક્ષાએ કઈ નયના કથને એ વાત છે? (શ્રોતા : પણ એ છે એમ તો હા પાડો). છે, કોણે ના પાડી? નથી એમ કંઈ?

એ તો હમણાં એક કચ્છી આવ્યા હતા. બહુ આગળ પડતા. શ્રીમદ્નું પુસ્તક લઈને. 'જુઓ આમાં, ભગવાનથી આમ થાય, ભગવાનથી આમ થાય, ગુરુથી આમ થાય'. કીધું, બધું થાય, એકવાર સાંભળો. એ ગુરુથી થાય એનો અર્થ, તું પોતે ગુરુ થા અંદર. અંદરના સમજણના પિંડને સમજણથી પકડ. હવે તું ગુરુ થાય ત્યારે બહારના ગુરુને વ્યવહાર કહેવામાં આવે. એવું છે ભાઈ. માર્ગ તો આવો છે. આહાહા! ગુરુ સામું જોઈને આત્મામાં જવાતું હશે? ભગવાનની સામું જોઈને અંદર જા. (શ્રોતા : અંદરમાં તો એમ છે, ગુરુની સામે બેસવું, એની ચેષ્ટા જોવી, આમ કરવું.....) એ જોવું એ વ્યવહારની બધી વાતું.

वाहीकौ विचार करि वाहीमैं मगन हूजै.. ભાઈ! તારા કાર્ય તો તારાથી થાયને, એમ કહે છે. વિકલ્પ છે એ પર છે, તારા કાર્ય કંઈ એનાથી થાય? પરથી તારું કાર્ય થાય? આહા! વાકૌ પદ સાધિબેકૌં એસી વિધિ ઠાનિયે.. એમ છે. આ પદ સાધવાને આ વિધિ ઠાનિયે—સ્થાપીએ, લ્યો. એસી રીતિ હૈ.. મોક્ષપદ પાનેકી નિરંતર એસી હી રીતિ હૈ. અનાદિ વીતરાગમાર્ગમાં સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથના પંથમાં આ માર્ગ પામવાની રીત છે. ઓલામાં આવ્યું નહોતું આપણે? હે જગવાસી જીવ! જગતથી તારે શું કામ છે? આહાહા! આવ્યું હતુંને એ? (શ્રોતા : પદ ૪૫) ૪૫.

ए जगवासी यह जगत्, इन्हसौं तोहि न काज, आहा! (શ્રોતા : પોતાના જ્ઞાનમાં ભાસે એમ કહે છે.) તેરે ઘટમૈં જગ બસૈ, તામૈં તેરૌ રાજ. પરદ્રવ્યની સાથે શું સંબંધ છે તારે? આહાહા! દુનિયા વખાણે કે દુનિયા નિંદા કરે, એની સાથે તારે શું કામ છે? આહાહા! ए जगवासी यह जगत्, इन्हसौं तोहि न काज, तेरै घटमैं जग बसै. બધું તારા ઘટમાં છે બધું અંદર. આહાહા! (શ્રોતા : સ્વ-પરનું જ્ઞાન બધું વસે છે.) આહાહા! એવી રીત છે, લ્યો. હવે પદ. આત્માનુભવસે કર્મબંધ નહીં હોતા.

આત્માનુભવથી કર્મબંધ થતો નથી. (ચોપાઈ)

इहि विधि वस्तु व्यवस्था जानै।

रागादिक निज रूप न मानै॥

તાતૈં ગ્યાનવંત જગમાંહી ।
કરમ બંધકૌ કરતા નાંહી ॥૫૬॥

અર્થ :—સંસારમાં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે આત્માનું સ્વરૂપ જાણે છે અને રાગ-દ્વેષ આદિને પોતાનું સ્વરૂપ માનતા નથી તેથી તે કર્મબંધનના કર્તા નથી. ૫૬.

અર્થ :—સંસારમાં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ઉપર કહે અનુસાર આત્માના સ્વરૂપ જાણતા છે અને રાગ-દ્વેષ આદિકો અપના સ્વરૂપ નહીં માનતા. આથી તે કર્મબંધનના કર્તા નહીં છે ॥૫૬॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

(શ્રોતા : બંધ અધિકારમાં કર્તા નહીં એમ આવ્યું) હા. આ વિધિ વસ્તુ વ્યવસ્થા.. જુઓ, માથે કીધું. એવી રીતે વસ્તુ વ્યવસ્થા જાણે. રાગાદિક નિજ રૂપ ન માને.. બંધભાવ છેને રાગનો, એ પોતાના ન જાણે. એ પર છે આહા! રાગ આદિ, દ્વેષ આદિકો અપના સ્વરૂપ નહીં જાણતા. તાતૈં ગ્યાનવંત.. ધર્મી તો પોતાના જ્ઞાન અને આનંદના સ્વરૂપને પોતાનું જાણે છે. એવા ગ્યાનવંત જગમાંહી, કરમ બંધકૌ કરતા નાંહી.. એને કર્મબંધનનો ભાવ જ નથી જ્યાં એનામાં, ત્યાં બંધનો કર્તા એ છે નહીં. રાગના પરિણામથી પણ જ્યાં ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે. અબંધસ્વરૂપી પ્રભુ એના અનુભવમાં એને કર્મબંધન હોતું નથી. આહાહા! કરમ બંધકૌ કરતા નાંહી, લ્યો. વિશેષ સોળ કળશ હવે આવ્યો. અત્યાર સુધી તો બનારસીદાસના બનાવેલાં વૈરાગ્યના આદિ (૫૬ હતાં). હવે ૧૬મો કળશ.

इत्यालोच्य विवेच्य तत्किल परद्रव्यं समग्रं बलात्
तन्मूलां बहुभावसन्ततिमिमामुद्धर्तुकामः समम् ।
आत्मानं समुपैति निर्भरवहतपूर्णकसंविद्युतं
येनोन्मूलितबन्ध एष भगवानात्मात्मनि स्फूर्जति ॥१६॥

ભેદજ્ઞાનીની ક્રિયા. જુઓ, આ ક્રિયા આવી.

(ભેદજ્ઞાનની ક્રિયા (સવૈયા એકત્રીસા)

ग्यानी भेदग्यानसौं विलेछि पुद्गल कर्म,
आतमीक धर्मसौं निरालौ करि मानतौ ।
ताकौ मूल कारन असुद्ध रागभाव ताके,
नासिबेकौं सुद्ध अनुभौ अभ्यास ठानतौ ॥

યાહી અનુક્રમ પરરૂપ સનબંધ ત્યાગિ,
 આપમાંહિ અપનો સુભાવ ગહિ આનતૌ।
 સાધિ સિવચાલ નિરબંધ હોત તિહૂં કાલ,
 કેવલ વિલોક પાઝ લોકાલોક જાનતૌ ॥૫૭॥

શબ્દાર્થ :—વિલેછિ=જુદો જાણવો. નિરાલૌ=ભિન્ન. અનુક્રમ=ક્રમ પ્રમાણે. સાધિ=સિદ્ધ કરીને. સિવચાલ=મોક્ષમાર્ગ. નિરબંધ=બંધ રહિત. વિલોક=જ્ઞાન.

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ ભેદવિજ્ઞાનના પ્રભાવથી પુદ્ગલકર્મને જુદું જાણે છે અને આત્મસ્વભાવથી ભિન્ન માને છે. તે પુદ્ગલ કર્મોનું મૂળ કારણ રાગ, દ્વેષ, મોહ આદિ વિભાવો છે, તેનો નાશ કરવા માટે શુદ્ધ અનુભવનો અભ્યાસ કરે છે અને પૃષ્ઠમાં કવિત્તમાં કહેલી રીતે આત્મસ્વભાવથી ભિન્ન અને પરરૂપ એવી બંધપદ્ધતિને દૂર કરીને પોતામાં જ પોતાના જ્ઞાનસ્વભાવનું ગ્રહણ કરે છે. આ રીતે તે સદૈવ મોક્ષમાર્ગનું સાધન કરીને બંધન રહિત થાય છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને લોકાલોકનો જ્ઞાયક થાય છે. ૫૭.

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ ભેદવિજ્ઞાનકે પ્રભાવસે પુદ્ગલકર્મકો જુદા જાનતા હૈ ઓર આત્મસ્વભાવસે ભિન્ન માનતા હૈ। ડન પુદ્ગલકર્મકો મૂલ કારણ રાગ-દ્વેષ-મોહ આદિ વિભાવ હૈં, ડન્હેં નષ્ટ કરનેકે લિયે શુદ્ધ અનુભવકા અભ્યાસ કરતા હૈ ઓર ૫૪વેં કવિત્તમેં કહી હુઈ રીતિસે પરરૂપ તથા આત્મસ્વભાવસે ભિન્ન બંધપદ્ધતિકો હટાકર અપનેમેંહી અપને જ્ઞાનસ્વભાવકો ગ્રહણ કરતા હૈ। ડસ પ્રકાર વહ સદૈવ મોક્ષમાર્ગકા સાધન કરકે બંધન રહિત હોતા હૈ ઓર કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરકે લોકાલોકકા જ્ઞાયક હોતા હૈ ॥૫૭॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

દેખો, ‘તન્મૂલાં’ શબ્દ છે ને. એનું મૂળ રાગ-દ્વેષ, મોહ એટલું લીધું. ઓલા કહે, તન્મૂલ (એટલે) કર્મ છે. રખડવાનું મૂળ કર્મ છે. ઓલામાં કહ્યું કે મૂળ એટલે તેનો સ્વામી થાય છે એ મૂળ કારણ છે. સમજાણું?

આહાહા! ગ્યાની ભેદગ્યાનસૌં વિલેછિ પુદ્ગલ કર્મ.. પુદ્ગલના કર્મથી જુદો આત્માને જાણે, ભેદજ્ઞાન કરીને, એમ કહે છે. કર્મનો સંબંધ જ મારે નથી. ગ્યાની ભેદગ્યાનસૌં.. (ભેદવિજ્ઞાનકે) પ્રભાવસે પુદ્ગલ કર્મકો જુદા જાનતા હૈ. ભેદવિજ્ઞાનના પ્રભાવથી, એમ કહ્યું. ઓર આત્મસ્વભાવસે ભિન્ન માનતા હૈ, લ્યો. આત્મીક ધર્મસૌં નિરાલૌ કરિ માનતૌ.. ભગવાન આત્મા જાણક, આનંદ એવો સ્વભાવ, એનાથી રાગ આદિનો ભાવ તદન ભિન્ન છે, એમ જાણે. આત્મીક ધર્મસૌં નિરાલૌ કરિ માનતૌ.. વ્યવહારના વિકલ્પો

છે એ આત્માના સ્વભાવથી જુદાં કરીને જાણે, એમ કહે છે. એ તો અણાત્મા છે. ભારે ઝીણી વાતું ! અંદર ધીરજ થયા વિના અને અંતર્મુખ થયા વિના વસ્તુ પ્રાપ્ત ન થાય એવી ચીજ છે એ બહારથી ગોતવી. આંહીંથી મળશે ને અહિંથી મળશે ને અહિંથી મળશે. સમ્મેદશિખર જઈએ તો ન્યાંથી મળશે, લ્યો.

શેત્રુંજય ને સિદ્ધગિરિ. એનું નામ સિદ્ધગીરી છે. ઓલાનું નામ કદંબગીરી. ત્રીજી શું કીધું તમે ? હસ્તગીરી. બધા ગીરી. (શ્રોતા : અંતરમાં ગીરી છે....) ગીરીમાં ક્યાં ન્યાં ભગવાન હતો ? ભગવાન તો આંહીં છે. આહાહા ! આત્મીક ધર્મસૌં નિરાલૌ કરી માનતૌ, તાકૌ મૂલ કારન.. 'તન્મૂલાં' છે ને. અસુદ્ધ રાગભાવ તાકે, લ્યો. વિકારીભાવ એ એનું મૂળ કારણ છે. નાસિબેકૌં સુદ્ધ અનુભૌ અભ્યાસ ઠાનતૌ.. અશુદ્ધ રાગને... ચાહે તો... શુભ-અશુભ બેય આવ્યા અશુદ્ધ રાગમાં. શુભ-અશુભ બેય. પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત બેય રાગ. નાસિબેકૌં સુદ્ધ અનુભૌ અભ્યાસ ઠાનતૌ.. એને નાશ કરવા માટે શુદ્ધ આત્માના આનંદનો અનુભવ અભ્યાસ ઠાનતૌ.. એ અભ્યાસ કરતો થકો. અભ્યાસ કરતા હૈ, લ્યો.

યાહી અનુક્રમ પરરુપ સનબંધ ત્યાગિ.. એને અનુક્રમે ૫૪મી કવિતમાં કહ્યું એ રીતે, એમ કરી નાંખ્યું. પરરુપ તથા આત્મસ્વભાવસે ભિન્ન બંધપદ્ધતિકો હટાકર, દેખો. અનુક્રમ પરરુપ સનબંધ ત્યાગિ.. બંધભાવ અને સ્વભાવ—બેય ભિન્ન છે. સ્વભાવમાં આરૂઢ થતાં બંધભાવ ધૂટી જાય છે. એને સનબંધ ત્યાગિ, આપમાંહિ અપનૌ સુમાવ ગહિ આનતૌ.. પોતાનો આનંદ અને જ્ઞાન સ્વભાવ એમાં પોતાને લાવતો. આનતૌ છે ને ? એને લાવતો, એમ. ..અપને જ્ઞાનસ્વભાવકો ગ્રહણ કરતા હૈ. એ જ્ઞાનસ્વભાવ ત્રિકાળ ધ્રુવસ્વરૂપ એને ગ્રહણ કરતો, રાગભાવને બંધપદ્ધતિથી ધૂટો પાડતો. કેટલી ધીરજ જોઈએ આમાં ? ઉતાવળ કરે તો ત્યાં કંઈ આંબા પાકે એવું નથી. આંબો વાવે ને તરત કહે, લાવો આંબો આજે. ચક્રવર્તીને થાય એ જુદી વાત છે.

ચક્રવર્તીને થાય છે ને. સવારે વાવે ને દસ વાગે તૈયાર. લાખો મણ ઘઉં સવારે વાવે ને દસ વાગે તૈયાર. ત્યાં એનો લોટ અને ત્યાં એની રોટલી અને કેરી ને રોટલી (સૈનિકો) ખાય દસ વાગ્યે, લ્યો. પણ આમ તરત થાય સવારમાં અને આમ દસ વાગે તૈયાર, લ્યો. ઓલામાં સાત દિ' લડાઈમાં ગયા હતાને ભરત. ભરત ગયા હતાને ઓલામાં મલેચ્છ દેશમાં. મલેચ્છ દેશમાં ગયા હતા સાત દિ'. મલેચ્છ રાજા આવ્યો. ઓલો કહે, આ કોણ વળી અમારો... ? અમારા માથે રાજા કોણ ? મ્લેચ્છમાં.. કારણ કે આખા દસ કોડાકોડી સાગરોપમમાં કોઈ હતું નહીં ચક્રવર્તી. જુગલિયા હતાને બધા. એમાં ઓલા આવ્યા ભરત. આ કોણ ? એટલે બોલાવ્યા પોતાના દેવને. ભઈ, આ આવ્યા કોણ ? હવે કરો લડાઈ. પણ

સાત દિ' અને સાત રાત વરસાદ વરસાવ્યો. હવે.... ૯૬ કરોડ પાયદળ. માથે છત્ર.. એ સવારે વાવે ને દસ વાગે ખાય. ચારે કોર પાણી. સાંભળ્યું છે કે નહીં માંગીલાલજી?

ભરત.. ભરતજી, ઓલા ગયા હતાને સામે સાધવા. ત્યાં ઓલો એનો કુટુંબનો કુળદેવ હતોને કુળદેવ. એને કહ્યું કે આપણે કોણ આવ્યો છે આ? સાત રાત ને સાત દિ' વર્ષા. પછી સાત દિ'એ ખબર પડી કે અરે, આ છે શું? આવો વરસાદ કુદરતનો ન હોય. સાત દિ' ને સાત રાત એકધારા. કોઈ કૃત્રિમ છે. ભરતને ખબર પડી. અરે, કોઈ દેવ છે આ દેવ. હવે સાત દિ' અને સાત રાત શું કર્યું હશે? ગામમાં ક્યાંય ગયા નથી. (શ્રોતા : ખાધા વિના રહ્યા નથી) ખાધા વિના રહ્યા નથી. આહા! કેટલા ૯૬ કરોડ પાયદળ હોં. આહાહા! અરે, એને આવી પુણ્યની સામગ્રી છે, તો આંહીં આત્મામાં તો પવિત્રની સામગ્રી છે. એક ક્ષણમાં અંદરમાં એકાગ્ર થાય ને આનંદનો અનુભવ કરે. એને તો વાર લાગે. સવારે વાવે ને દસ વાગે (મળે). આહાહા! લ્યો. આપમાંહિ અપનો સુભાવ ગહિ આનતૌ.. આંહીં તો પોતે પોતામાં—જ્ઞાનના, આનંદના સ્વભાવમાં જ્યાં એકાગ્ર થાય, ત્યાં ને ત્યાં એને આનંદ આવે, એમ કહે છે. આનંદનો અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ અપાર થાય. આહા!

સાધિ સિવચાલ.. નિર્મળાનંદ પ્રભુ મોક્ષના માર્ગને સાધતો અંદરમાં, નિરબંધ હોત તિહું કાલ.. બંધ વિનાનો ત્રણે કાળ. હતો તો બંધ વિનાનો, પણ વર્તમાન સંબંધ હતો એ છૂટી ગયો. અંતર્મુખની દ્રષ્ટિથી સ્વરૂપના સાધનમાં જ્યાં મોક્ષની ચાલમાં આવ્યો, નિરબંધ હોત તિહું કાલ, લ્યો. વહ સદૈવ મોક્ષમાર્ગકા સાધન કરકે બંધનરહિત હોતા હૈ. આહા! આ કરવાની ક્રિયા. આ ક્રિયા કીધુંને. શું કીધું માથે? ભેદજ્ઞાનીકી ક્રિયા. ધર્મીની આ ક્રિયા છે. આહા! ક્ષણ ક્ષણમાં દેહ મૃત્યુની સમીપમાં જાય છે. અવસર ચાલ્યો જાય છે. અંતરમાં એકાગ્ર થયા વિના ક્યાંય શાંતિ અને જુદાપણું નહીં થઈ શકે. શિવચાલ ચાલતો અંદર.. અંતરમાં મોક્ષના છૂટા માર્ગે પહોંચતો.. રાગથી છૂટો એવા માર્ગે પ્રવર્તતો નિરબંધ હોત તિહું કાલ, કેવલ વિલોક પાઙ્.

આહા! લ્યો, કર્મ કીધું એકદમ.. કેવળજ્ઞાન એક સમયમાં પામી લોકાલોક જાણતો. થઈ ગઈ પૂરી દશા. લોકાલોકથી વાત કરી છે. લોકોને જ્ઞાનની પર્યાયનું પૂર્ણ માહાત્મ્ય બતાવવા. બાકી તો પર્યાય પૂર્ણ થાય છે એને પામે છે, બસ. એમાં બધું જણાય છે એમ કહેવું એ બધો વ્યવહાર છે. પોતે પોતાની પૂર્ણ પર્યાય અને આનંદની પર્યાય, જ્ઞાનની પર્યાય, એમાં આખો આત્મા ને ગુણ બધું જણાઈ જાય છે. એવી એક સમયની પર્યાયને પામે છે. લોકાલોક જાણે. પર્યાયને જાણતાં બધું જણાઈ જાય છે. જુઓ, આ બંધરહિત થવાની કળા અને બંધરહિત થતાં દશા શું થાય.. આહાહા! છેલ્લો કળશ. ભેદજ્ઞાનીકા

पराक्रम. 'रागादीनामुदयमदयं'. १७भो ५७श.

रागादीनामुदयमदयं दारयत्कारणानां
कार्यं बन्धं विविधमधुना सद्य एव प्रणुद्य।
ज्ञानज्योतिः क्षपिततिमिरं साधु सन्नद्धमेतत्
तद्वद्वत्प्रसरमपरः कोऽपि नास्यावृणोति॥१७॥

ल्यो, अे अंध नीकणी गयो. इति बन्धो निष्क्रान्तः

(भेदज्ञानीनुं पराक्रम (सवैया अेकत्रीसा)

जैसैं कोऊ मनुष्य अजान महाबलवान,
खोदि मूल वृच्छकौ उखारै गहि बाहूसौं।
तैसैं मतिमान दरवकर्म भावकर्म त्यागि,
है रहै अतीत मति ग्यानकी दशाहूसौं॥
याही क्रिया अनुसारु मितै मोह अंधकार,
जगै जोति केवल प्रधान सविताहूसौं।
चुकै न सकतीसौं लुकै न पुद्गल मांहि,
धुकै मोख थलकौ रुकै न फिर काहूसौं॥५८

शब्दार्थ :—अतीत=भाली, शून्य. सविताहू=सूर्य. लुकै=छुपाय. धुकै=चाले छे.

अर्थ :—जेवी रीते कोरु अजाएयो महा अणवान मनुष्य पोताना आहुअणथी कोरु वृक्षने भूणमांथी उभाडी नाभे छे तेवी ५ रीते भेदविज्ञानी मनुष्य ज्ञाननी शक्तिथी द्रव्यकर्म अने भावकर्मने दूर करीने हलका थरु जाय छे. आ रीते मोहनो अंधकार नाश पामे छे ने सूर्यथी पण श्रेष्ठ केवणज्ञाननी ज्योति जागे छे, पछी कर्म अने नोकर्मथी छुपाए न शकवा योग्य अनंतशक्ति प्रगट थाय छे जेथी ते सीधा भोक्षमां जाय छे अने कोरुना रोकया रोकता नथी. ५८

अर्थ :—जिस प्रकार कोई अजान महाबलवान मनुष्य अपने बाहुबलसे किसी वृक्षको जड़से उखाड़ डालता है, उसी प्रकार भेदविज्ञानी मनुष्य ज्ञानकी शक्तिसे द्रव्यकर्म और भावकर्मको हटाकर हलके हो जाते हैं। इस रीतिसे मोहका अंधकार नष्ट हो जाता है और सूर्यसे भी श्रेष्ठ केवलज्ञानकी ज्योति जागती है, फिर कर्म-नोकर्मसे नहीं छिप सकनेयोग्य अनंतशक्ति प्रगट होती है जिससे वह सीधा भोक्षको जाता है और किसीका रोक नहीं रुकता॥५८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જैसे कोऊ मनुष्य अजान महाबलवान, खोदि मूल वृच्छकौ उखारै गहि बाहूसौ. पुरुषार्थथी करे छे, ऐम. अजान महाबलवान. मोटो पुरुषार्थ छे कहे छे. अजान शब्द वापर्यो छे अंदर. खोदि मूल वृच्छकौ उखारै गहि बाहूसौ. आडा! ખોદીને મૂળ-વૃક્ષને ખોદીને, उखारै गहि बाहुबलथी, ल्यो. किसी वृक्षको जड़से उखाड़ डालता है. એવા પરાક્રમ હોય છેને માણસને. ઘણાં વર્ષની ૭૦-૭૧-૭૨ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. ફળિયામાં લીમડો હતો. લીમડો હતો મોટો. પછી એક ઘાંચી આવ્યો માળો. મને ખબર હતી એ વખતે નાની ઉંમર. પણ એ જરી આમ હાથ અડાડ્યો લીમડાને. આમ.. જરીક હલી ગયો આખો લીમડો. બહુ જૂનો લીમડો હતો અને ઉપર મોટું... મોટો લીમડો. ફળિયામાં હતું. એ ફળિયું છે ને.

याद छे. घांચी आव्यो उधराववा तेलनुं कांई. मांगवा आव्यो उशे पैसा-बैसा. आम हाथ अडाड्यो अेषे ज़ाणे. जरीक बहु जूनो थई गयेलो छेक मूणमां... आम लीमडो हली गयो. कडो, ते दि' याद छे... आभो आम आम. पछी कहे, उवे तो आ जूनो थयो लागे छे. पछी लीमडो काढी नांप्यो. हाथ आभो मोटो, थड आवडो मोटुं हं जब्बर लीमडो. आभो लीमडो ऐम ने ऐम उभो. आम उभो હતો, आम જરીક ધક્કો માર્યો. અરે, આખું થડ હલી ગયું. તૂટવાની તૈયારીવાળું હતું તો હલી ગયું. એમ એકવાર સ્વરૂપમાં જ્યાં સ્થિર થયો, કર્મના ઝાડ ઉખડીને છૂટી ગયા. આહાહા! લીમડો હતો કડવો. આ કર્મનું ઝાડ એ વિષવેલ છે ને. કર્મ છે એ વિષ કીધું છે ને. વિષ.. વિષવૃક્ષ. ઝેરનું વૃક્ષ છે એમ કીધું છે. 'સમયસાર'માં પાછળ.

खोदि मूल वृच्छकौ उखारै गहि बाहूसौ.. मरडीने आम ખેંચી नाभे જેम ઝાડને, એમ તૈસેં મતિમાન દર્વકર્મ ભાવ કર્મ ત્યાગિ, લ્યો. મતિમાન એને કહીએ કે જે જડકર્મ અને ભાવકર્મને છોડી દે. આહા! મૂળમાંથી છોડી દે અને ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય પ્રભુના મૂળને પકડે. હૈ રહે અતીત મતિ ગ્યાનકી દશાહસૌ, લ્યો. જ્ઞાનકી શક્તિસે દ્રવ્યકર્મ ઓર ભાવકર્મકો હટાકર હલકે હો જાતે હૈ; લ્યો. હલકો થઈ જાય હલકો, એમ કહે છે. અતીત મતિ ગ્યાનકી દશાહસૌ. યાહી ક્રિયા અનુસાર મિટૈ મોહ અંધકાર, લ્યો. આ ક્રિયાને અનુસારે મોહનો અંધકાર મટે. અંદરના રાગથી પણ ભિન્ન પાડીને સ્વરૂપની ક્રિયા કરતાં ભેદજ્ઞાનીના પરાક્રમથી આ મુક્તિનો માર્ગ થાય, એમ કહે છે.

जगै जोति केवल प्रधान सविताहूसौं जोति, जगै केवल प्रधान सविता. सविता क्रीधुंने (अटले) सूर्य. सविताहूसौं.. सविता सूर्यने कहे छे ने . छे ने अंदर लप्युं छे. ખાલી-

અતીત કીધું ઓલાને. ખાલી—કર્મથી ખાલી થઈ મતિજ્ઞાનની દશા, એ મતિજ્ઞાનની દશાથી કેવળજ્ઞાનને પામે. યાહી ક્રિયા અનુસાર મિટૈ મોહ અંધકાર. અંતરનાં આનંદની ક્રિયાથી મોહનો નાશ થાય. જગૈ જોતિ કેવલ પ્રધાન સવિતાહૂસૌં. જેમ સૂર્ય પ્રકાશે એમ શ્રેષ્ઠ કેવળજ્ઞાનની જ્યોતિ જાગે. આહાહા !

બનારસીદાસને પણ જુઓને કેટલો પ્રમોદ છે અંદર ! આવો ભગવાન આત્મા.. એને કરવાનું તો આ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? એ સમજાવતાં આવડે-ન આવડે, કહેતાં આવડે-ન આવડે, એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. કે બીજાને સમજાવતાં આવડે તો એનું જ્ઞાન સાચું કહેવાય, એમ હશે ? (શ્રોતા : વ્યાકરણ, ન્યાય.....) ન્યાય શું ? શાસ્ત્રનું જાણપણું હોય તો.. શું કહે છે આંહીં, એ કંઈ વસ્તુ નથી, એ તો પર તરફની વૃત્તિ છે. અંદરમાં પરથી ભિન્ન પાડીને વિજ્ઞાન પ્રગટ કરવું એ જ જ્ઞાન છે. શાંતિ અને આનંદ પ્રગટ કરવો એ જ્ઞાન છે. જંગલમાં સિંહ હોય, સમકિત પામે. ન્યાં ક્યાં એને સમજાવતાં આવડે છે, લ્યો. સિંહ.. સિંહ ! અંતરસ્વરૂપમાં સન્મુખ જઈને ફાટ મારી ધ્રુવ ઉપર, મોહનો નાશ (થાય) અને કેવળ પ્રધાન સૂર્ય ઉગે.

એક સમયમાં કેવળજ્ઞાન ત્રણ કાળ ત્રણ લોક. અરે, આવું જ્ઞાન! એવી દશાનો ધરનાર જેને ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જાણવામાં આવે. એ માંદલા કોઈ અંશને કરે નહીં, કોઈનો હાથ લે નહીં, કોઈને તોડે નહીં ને કોઈને ભાંગે નહીં, એમ કહે છે. ‘જાણે’. આહાહા ! અધ્યાત્મની વાત અંતરની કેવી હોય ! આ ન બેસે એટલે પછી બીજે રસ્તે ચડી જાય. કાં તો આપણે બીજાને ઘણાંને સમજાવશું તો આપણને લાભ થઈ જશે. એટલે આમ સમજાવવા દોડ્યો જાય. શાસ્ત્ર ઘણાં રચીએ તો આપણને જ્ઞાન થઈ જાય. અને એવું આવે પણ હોં ઓલા દશલક્ષણ પર્વમાં. બીજાને (આપન્વા) સૂત્રનો—પુસ્તકનો ત્યાગ કરે તો એને કેવળજ્ઞાન થાય. આહા ! એય ! હવે આનું શું મેળ કરવો ? (શ્રોતા : અકિંચિત્કરભાવ છે.) બિલ્કુલ કોઈ માર્ગ નથી. ‘હું તો એક આનંદ ને જ્ઞાન સ્વભાવ એવું મારું સ્વરૂપ છે એમાં હું ને એ હું છું’—એમ એકાગ્ર થતાં સૂર્ય ઉગે.

ચૂકૈ ન સમકીતસૌં.. પોતાના આનંદ અને ગુણની શક્તિથી ચૂકે નહીં હવે. જે કંઈ આત્મદશા પ્રગટી એનાથી ચૂકે નહીં હવે. ન લુકૈ પુદ્ગલમાંહિ.. લૂકૈ ન પુદ્ગલમાં એ હવે, લ્યો. ...जिससे वह सीधा मोक्षको जाता है और किसीका रोक नहीं रुकता. આહાહા ! વરસો વરસ ...ને ઉપર જોવું આકાશમાં. કેટલો વરસાદ હશે ? ક્યારે આવશે ? ક્યારે નહીં ? એકવાર આત્મામાં જોવે કે ક્યારે આ કેવળજ્ઞાન થશે, એમ એકાકાર થાય. આહા ! (શ્રોતા : વરસાદ વરસ્યો). આરે ! હવે એ તણાય ખેંચાય તોય વાંધા ઉઠે. બહુ ઝાઝો વરસાદ હોય

તોય વાંધા ઉઠે. એય ! રાજમલજી કહે, એક રાતમાં ૧૪ ઈંચ ત્યાં. (શ્રોતા : જયપુરમાં) જયપુર. બધે ઘણો વરસાદ. આ આખા ચોમાસામાં એક ઠેકાણે ચૌદ આવે, એને ઠેકાણે એક રાતમાં ચૌદ. કેટલેક ઠેકાણે ચૌદ હોય. કહો, એક રાતમાં ૧૪ ઈંચ.

હવે એને જાઓ આવે તોય કંટાળો, ન આવે તોય કંટાળો. (શ્રોતા : હવે સ્ટેશને જાવું હોય અને વરસાદ હોય તો કંટાળો) હાય, હાય, હવે ન્યાં જાવું, એક થોડીવાર રહેને. એ સ્ટેશને પોગ્યા પછી ગમે તેટલો (આવે). ડબ્બામાં બેસી જાય પછી ગમે તેટલો (આવે). આહાહા! ઓશિયાળા માણસ વરસાદ વગર ભિખારી. આ અંદર વર્ષા વરસે વરસાદ. આવ્યું હતુંને આમાં આવ્યું હતું. આનંદની ધારા વરસે, પ્રભુ ! તું અંદરમાં જો. આહાહા! કોઈ તને રોકનાર નથી હોં, એમ કહે છે. ધર્મનો ઉદય રોકે કે આ છે નહીં. લુકે ન પુદ્ગલ માંહિ, ધુકે મોખ થલકૌ. મોક્ષના સ્થળની દશા પૂર્ણ ... ધુકે છે.. ધુકે છે. આહાહા !

લ્યો. રુકે ન ફિર કાહૂસૌ.. કોઈથી એ રોક્યો જાય નહીં. ધર્માસ્તિથી પણ રોક્યો જાય નહીં ? આગે જાતો નથી તે ? એની દિશા જ એવી થઈ છે. રુકે ન ફિર કાહૂસૌ.. એ રોક્યો રોકાય નહીં. આહાહા! જેની વાત સાંભળતા પણ પ્રમોદ (આવે), એના અનુભવના આનંદની શી વાતું પણ એમ કહે છે. આહાહા! એવો ભગવાન આત્મા એને કરવાનું હોય તો આ છે. બાકી બધાં થોથેથોથાં હેરાન થઈ રખડીને મરવાના છે. ભલે બહારમાં આબરૂ વધી ગઈ હોય, મોટા માંધાતા કહેવાતા હોય. ઓલા કવિ શીઘ્ર કવિ, લ્યો. સાંભળીને તરત કવિતા બનાવે. એમાં શું થયું? એમાં તારું શું થયું? તારું તો અંદરના સ્વરૂપમાં ઠર અને શીઘ્ર કવિ થા. અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન લે. એ શીઘ્ર કવિ છે. આઠવે અધિકારકા સાર, લ્યો. હવે બધાનો સાર કહે છે.

આઠમાં અધિકારનો સાર

જોકે સિદ્ધાલયમાં અનંત કાર્મણ વર્ગાણાઓ ભરેલી છે તોપણ સિદ્ધ ભગવાનને કર્મનો બંધ થતો નથી, અરિહંત ભગવાન યોગ સહિત હોવા છતાં અબંધ રહે છે, પ્રમાદ વિના હિંસા થઈ જવા છતાં મુનિઓને બંધ થતો નથી. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અસંયમી હોવા છતાં પણ બંધ રહિત છે. એથી સ્પષ્ટ છે કે કાર્મણ વર્ગાણાઓ, યોગ, હિંસા અને અસંયમથી બંધ થતો નથી, કેવળ શુભ-અશુભ અશુદ્ધોપયોગ જ બંધનું કારણ છે. અશુદ્ધ ઉપયોગ રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ છે અને રાગ-દ્વેષ-મોહનો અભાવ સમ્યગ્દર્શન છે, માટે બંધનો અભાવ કરવા માટે સમ્યગ્દર્શનની સંભાળ કરવી જોઈએ. એમાં પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી કેમ કે સમ્યગ્દર્શન જ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થોનો દાતા છે. આ સમ્યગ્દર્શન વિપરીત અભિનિવેશ રહિત હોય છે. મેં કર્યું, મારું છે, હું ઇચ્છું તે કરીશ, એ મિથ્યાભાવ સમ્યગ્દર્શનમાં હોતો નથી.

એમાં શરીર, ધન, કુટુંબ અથવા વિષય-ભોગથી વિરક્તભાવ રહે છે અને ચંચળ ચિત્તને વિશ્રામ મળે છે. સમ્યગ્દર્શન જાગૃત થતાં વ્યવહારની તલ્લીનતા રહેતી નથી, નિશ્ચયનયના વિષયભૂત નિર્વિકલ્પ અને નિરુપાધિ આત્મરામનું સ્વરૂપ-ચિંતવન હોય છે અને મિથ્યાત્વને આધીન થઈને સંસારી આત્મા જે અનાદિકાળથી ઘાણીના બળદની જેમ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો હતો તેને વિલક્ષણ શાંતિ મળે છે. સમ્યગ્જ્ઞાનીઓને પોતાનો ઈશ્વર પોતાનામાં જ દેખાય છે, અને બંધના કારણોનો અભાવ થવાથી તેમને પરમેશ્વરપદ પ્રાપ્ત થાય છે.

यद्यपि सिद्धालयमें अनंत कार्माण वर्गणाएँ भरी हुई हैं तो भी सिद्ध भगवानको कर्मका बंध नहीं होता, अरहंत भगवान योगसहित होने पर अबंध रहते हैं, प्रमत्त रहित हिंसा हो जानेपर मुनियोंको बंध नहीं होता, सम्यग्दृष्टि जीव असंयमी होने पर भी बंधसे रहित हैं। इससे स्पष्ट है कि कार्माण वर्गणाएँ, योग, हिंसा और असंयमसे बंध नहीं होता, केवल शुभ-अशुभ अशुद्धोपयोग ही बंधका कारण है। अशुद्ध उपयोग राग-द्वेष-मोहरूप है, और राग-द्वेष-मोहका अभाव सम्यग्दर्शन है, अतः बंधका अभाव करनेके लिये सम्यग्दर्शनको सम्हालना चाहिए इसमें प्रमाद करना उचित नहीं है, क्योंकि सम्यग्दर्शन ही धर्म-अर्थ-काम-मोक्ष—चारों पुरुषार्थोंका दाता है। यह सम्यग्दर्शन विपरीत अभिनिवेष रहित होता है, मैंने किया, मेरा है, मैं चाहूँ सो करूँगा, यह मिथ्याभाव सम्यग्दर्शनमें नहीं होता, इसमें शरीर-धन-कुटुम्ब एवम् विषय-भोगसे विरक्तभाव रहते हैं और चंचल चित्तको विश्राम मिलता है। सम्यग्दर्शन जगने पर व्यवहारकी तल्लीनता नहीं रहती, निश्चयनयके विषयभूत निर्विकल्प और निरुपाधि आत्मारामका स्वरूप-चिन्तवन होता है, और मिथ्यात्वके आधीन होकर संसारी आत्मा जो अनादिकालसे कोल्हूके बैलके समान संसारमें चक्कर काट रहा था उसे विलक्षण शान्ति मिलती है। सम्यग्ज्ञानियोंको अपना ईश्वर अपनेहीमें दिखता है और बन्धके कारणोंका अभाव होनेसे उन्हें परमेश्वरपद प्राप्त होता है।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

यद्यपि सिद्धालयमें अनंत कार्माण वर्गणाएँ भरी हुई हैं तो भी सिद्धभगवानको कर्मका बंध नहीं होता. એ કંઈ કર્મની વર્ગણા બંધનું કારણ નથી. પહેલાનો બોલ સંભારે છે. ..છેને પહેલું. કર્મની વર્ગણા પડી છે એ કાંઈ બંધનું કારણ નથી. બંધનું કારણ હોય તો સિદ્ધ ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં કર્મવર્ગણા ઘણી છે. ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં કર્મ થવાને લાયક (વર્ગણા) ઘણી છે હોં. ત્યાં નિગોદ જીવ પણ છે, લ્યો. જ્યાં સિદ્ધ ભગવાન બિરાજે એના પેટમાં નિગોદ છે. આરે! પેટમાં નિગોદ હશે? (શ્રોતા : ત્યાંના આકાશમાં હોય). એ આકાશ છે જ્યાં સિદ્ધ ભગવાન બિરાજે છે, એ આકાશમાં અનંતા નિગોદ છે ત્યાં. એની પર્યાય એનામાં અને સિદ્ધની પર્યાય સિદ્ધમાં. સિદ્ધ આનંદની પર્યાય અનુભવે અને

નિગોદનો (જીવ) એ જ ક્ષેત્રમાં રહેલો અનંત દુઃખને અનુભવે. આહાહા! એટલે કહે છે કે કર્મવર્ગણા કાંઈ દુઃખનું કારણ નથી, બંધનું કારણ નથી.

અરહંત ભગવાન યોગસહિત હોને પર અબંધ રહેતે હૈં, લ્યો. ઈન્દ્રિયો કામ કરે છે બહારની અને યોગસહિત છે, છતાં અબંધ છે. માટે યોગ પણ બંધનું કારણ નથી. પ્રમત્ત રહિત હિંસા હો જાને પર મુનિયોંકો બંધ નહીં હોતા. જીવ મરે શરીરની ક્રિયાથી. પ્રમત્ત જીવની ક્રિયા નિમિત્ત છે, એમ આવ્યું હતુંને સવારમાં (નિયમસાર) ૬૮ ગાથામાં. પ્રમત્ત જીવની ક્રિયા નિમિત્ત છે, એમ કીધું છેદનમાં. કહે છે કે પ્રમત્ત રહિત મુનિ પોતાની સાવધાનપણે ચાલે છે. પ્રમત્ત દશા નથી.. આમ તો પ્રમત્તદશા છે પણ સાવધાનપણે છે, એમ. એમાં હિંસા હો જાનેપર મુનિયોંકો બંધ નહીં હોતા. પરની હિંસાથી બંધ હોય તો એને પણ બંધ થવો જોઈએ.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અસંયમી હોને પર મી... આહાહા! જુઓ, આવું સાંભળીને માળા કેટલાકને એમ થઈ જાય કે લ્યો, કાંઈ બંધ નથી આપણે, હવે ગમે તેમ ચાલીએ. એમ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનીને બંધ નથી. આપણે જાણીએ છીએ જ્ઞાનને. બસ આપણે બંધ નથી. જાણે શું ધૂળ, સાંભળને! અંતર આત્માના આનંદનો અનુભવ કરીને આત્માને જાણે, એ જાણવું કહેવાય છે. એકલા શબ્દોના જ્ઞાનથી મોઢે આવડ્યું કહેતા... (શ્રોતા : મોઢું કોનું?) જવાબ દેતાં આવડે. આનું આમ છે, આનું આમ છે, આનું આમ છે. ઓહોહો! ભારે ભાઈ જ્ઞાન હોં. ધૂળેય નથી જ્ઞાન, સાંભળને! એ જ્ઞાન ક્યાં કહેવાય? જ્ઞાન તો જે અંતરમાંથી આનંદ લઈને આવે, એ જ્ઞાન બંધનું કારણ નથી.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અસંયમી હોને પર મી બંધ સે રહિત હૈ. અસંયમ ભાવ છે પણ એનાથી જુદો છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિને અસંયમ ભાવ છે, પણ અંદર જુદો અનુભવે છે. અમારે ગમે તેવા અસંયમ હોય અને અમારે કાંઈ હોય તોય અમારે બંધ નથી. મરી જઈશ માળા. આહાહા! એ કાંઈ પોપાબાઈનું રાજ નથી ન્યાં. આ તો અસંયતભાવ—અપ્રતભાવ એનાથી પણ જેની દૃષ્ટિ ઉથલી ગઈ છે—ઉઠી ગઈ છે અને આનંદના ધામમાં જેની દૃષ્ટિ ગઈ છે. આહાહા! એવા આનંદના અનુભવી જીવને અસંયમથી પૃથક દશાવંતને બંધ નથી. સમજાણું કાંઈ?

इससे स्पष्ट है कि कार्माण वर्गणाओं, योग, हिंसा और असंयमसे बंध नहीं होता. आकरं पडे भाषसने. असंयमसे बंध नहीं होता? ओली दृष्टिनी अपेक्षा છે. આહા! અસંયતભાવ દુઃખરૂપ એનાથી (વિરુદ્ધ) આનંદ સુખરૂપ આત્મા, એવા આનંદની દશા પ્રગટી છે, અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદિયો છે એને અસંયતથી બંધ થતો નથી, એમ કહે છે.

પણ અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો નથી, વર્તમાન અનુભવ નથી અને કહે કે અમારે અસંયતથી કાંઈ બંધ છે નહીં. પણ અસંયતની સાથે એકતાબુદ્ધિ (છે તો) બંધ નથી (એમ) ક્યાંથી લાવ્યો? રાગ એવો અસંયમભાવ એનાથી એકતાબુદ્ધિ છે. એકતાબુદ્ધિ છે ત્યાં બંધ જ છે. એકતાબુદ્ધિ તૂટી ગઈ છે એને બંધ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

કેવલ શુભ-અશુભયોગ હી બંધકા કારણ હૈ, લ્યો ઠીક. એનો અર્થ—એ શુભ-અશુભ ઉપયોગ ચૈતન્યના સ્વભાવ સાથે એકત્વ કરવું એ બંધનું કારણ છે, એમ. શુભ-અશુભ ઉપયોગ એ બંધનું કારણ નથી. શુભ-અશુભ(ભાવ) એ પણ બંધનું કારણ નથી. કારણ કે એ તો આવી ગયું ઓલામાં અસંયમમાં. પણ શુભ અશુભ પરિણામ છે એને ચૈતન્યગંજનાં આનંદની સાથે એકત્વ કર્યું છે. પોતાના જ્ઞાનાનંદ ઉપયોગમાં જેણે રાગને ભેળવ્યો છે, ઉપયોગ ભૂમિકામાં અશુદ્ધતાને લાવ્યો છે, એ મિથ્યાદૃષ્ટિને બંધનું કારણ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? અશુદ્ધ ઉપયોગ રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ હૈ. અશુદ્ધ ઉપયોગ તો રાગ—દ્વેષ અને મોહ છે.

રાગ-દ્વેષ-મોહકા અભાવ સમ્યગ્દર્શન હૈ, લ્યો. રાગ—દ્વેષ અને મોહનો અભાવ એ સમ્યગ્દર્શન છે. સમ્યગ્દર્શન એટલે શુદ્ધ આત્માના શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનનું સ્વચ્છપણે પરિણમવું એવું જે સમ્યગ્દર્શન એ મોહ, રાગ-દ્વેષથી રહિત છે. કહો, સમજાણું? શું કીધું? રાગ-દ્વેષ-મોહકા અભાવ સમ્યગ્દર્શન હૈ એમ કહે છે. રાગ-દ્વેષ તો વિકલ્પ છે. મોહ પરમાં સાવધાની છે. એ પોતાનો (માને) એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. રાગના વિકલ્પથી ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણ સ્વભાવ અંતર્મુખ થતાં ભિન્ન પડી જાય છે રાગ, એથી જ્ઞાનીને રાગ છે નહીં. એ ભાવને લઈને રાગ નથી. બોલે કે અમારે રાગ નથી, એમ કંઈ ચાલે? સમજાણું કાંઈ? રાગ-દ્વેષ-મોહકા અભાવ સમ્યગ્દર્શન હૈ. જોયું? આત્મા અને આત્માનો ગુણ અને આત્માની સમ્યગ્દર્શન પર્યાય—ત્રણેય રાગ-દ્વેષ મોહરહિત છે, ચોથે ગુણસ્થાને. રાગથી રહિત ન હોય તો એ સમ્યગ્દર્શન નથી. રાગસહિત ઇં એ તો મિથ્યાદર્શન છે. આહાહા!

અતઃ બંધકા અભાવ કરનેકે લિયે સમ્યગ્દર્શનકો સમ્હાલના ચાહિયે. લ્યો. રાગ-દ્વેષ અને મોહના અભાવ કારણે સ્વરૂપનું દર્શન, સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને સ્વરૂપમાં ઠરવું—એમ પ્રગટ કરવું જોઈએ. સંભાળ કરવી એની. આ વિધિથી આમાં ધ્યાન રાખવું એ નહીં, એમ કહે છે. અંતરની વાત છે. એવી વાત બાપા ! પહેલું આ કરવાનું છે. બંધનો અભાવ કરવા માટે સમ્યગ્દર્શનકો સંભાલના ચાહિયે. ઇસમેં પ્રમાદ કરના ઉચિત નહીં હૈ. આહા! પ્રમાદ થાય એ જુદી ચીજ છે. પણ પ્રમાદને પોતાના સ્વરૂપમાં આમ ભેળવીને એકલો પ્રમાદમય આત્મા માનવો, એ તો મિથ્યાત્વ છે. એમાં ભેળવે ક્યારે? કે વર્તમાન પર્યાય અંતર્મુખ થઈ

છે, એથી રાગ બહિર્મુખની વૃત્તિ ભિન્ન રહી જાય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

સમ્યગ્દર્શન હી ધર્મ-અર્થ-કામ-મોક્ષ-ચારોં પુરુષાર્થોંકા દાતા હૈ, લ્યો. સમ્યગ્દર્શન ધર્મ એટલે પુણ્યનો ભાવ ત્યાં જ હોય. અર્થ પણ ત્યાં (હોય). અર્થ એટલે દ્રવ્ય, ધર્મ નામ વસ્તુનો સ્વભાવ. અર્થ નામ દ્રવ્ય, કામ-નિસ્પૃહતા અને મોક્ષ. ચાર લીધા છે ને. (શ્રોતા : ચારેય પોતામાં છે.) પોતામાં છે એ ધર્મ. સમ્યગ્દર્શન એ ધર્મ છે પોતાનો સ્વભાવ. ભલે એને શુભ કહો પણ એ છે શુદ્ધ. શુભ કીધું છેને ત્યાં પુણ્ય-પાપ (અધિકારમાં). મોક્ષમાર્ગ શુભ છે. શુભનો અર્થ એ શુદ્ધ છે. શુભનો અર્થ ભલો. શુભનો અર્થ ઓલો પુણ્ય નહીં. સમ્યગ્દર્શન એ આત્મસ્વભાવ છે, સમ્યગ્દર્શન એ જ આત્મદ્રવ્ય છે, સમ્યગ્દર્શન એ જ નિસ્પૃહતા છે અને સમ્યગ્દર્શન એ જ મોક્ષનું કારણ છે. ચારેય સમ્યગ્દર્શનમાં સમાઈ ગયા. ચારોં પુરુષાર્થકા દાતા હૈ. ચારોં પુરુષાર્થોંકા દાતા સમ્યગ્દર્શન છે.

સમ્યગ્દર્શન વિપરીત અભિનિવેશ રહિત હોતા હૈ. એ સમ્યગ્દર્શન વિપરીત માન્યતા—ઉલટી શ્રદ્ધા, ઊંધો અભિપ્રાય રહિત હોતા હૈ. મેંને ક્રિયા, મેં દયા પાળી, મેં હિંસા કરી, મેં પરને જીવાડ્યો, પરને મેં માર્યો, પરને સુખી કર્યો, દુઃખી કર્યો—એ બધો મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન છે. એ મિથ્યાત્વભાવ સમ્યગ્દર્શન હોને દેતા નહીં. મેં ચાહું સો કરુંગા. આહાહા! અભિમાન છે એને. ચાહુ તો કરું, આમ કરીશ, તેમ કરીશ. યહ મિથ્યાભાવ સમ્યગ્દર્શનમેં નહીં હોતા, લ્યો. એવો મિથ્યાભાવ સમ્યગ્દર્શનમાં હોય નહીં. શું કરે છે ભાઈ તું! વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૦૩ અષાઠ વદ ૬ મંગળવાર તા. ૧૩-૭-૧૯૭૧
બંધ દ્વારના સાર તથા મોક્ષ દ્વાર પદ ૧ થી ૪ પર પ્રવચન

આઠમાં અધિકારનો સાર

જોકે સિદ્ધાલયમાં અનંત કાર્મણ વર્ગાણાઓ ભરેલી છે તોપણ સિદ્ધ ભગવાનને કર્મનો બંધ થતો નથી, અરિહંત ભગવાન યોગ સહિત હોવા છતાં અબંધ રહે છે, પ્રમાદ વિના હિંસા થઈ જવા છતાં મુનિઓને બંધ થતો નથી. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અસંયમી હોવા છતાં પણ બંધ રહિત છે. એથી સ્પષ્ટ છે કે કાર્મણ વર્ગાણાઓ, યોગ, હિંસા અને અસંયમથી બંધ થતો નથી, કેવળ શુભ-અશુભ અશુદ્ધોપયોગ જ બંધનું કારણ છે. અશુદ્ધ ઉપયોગ રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ છે અને રાગ-દ્વેષ-મોહનો અભાવ સમ્યગ્દર્શન છે, માટે બંધનો અભાવ કરવા માટે સમ્યગ્દર્શનની સંભાળ કરવી જોઈએ. એમાં પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી કેમ કે સમ્યગ્દર્શન જ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થોનો દાતા છે. આ સમ્યગ્દર્શન વિપરીત અભિનિવેશ રહિત હોય છે. મેં કર્યું, મારું છે, હું ઇચ્છું તે કરીશ, એ મિથ્યાભાવ સમ્યગ્દર્શનમાં હોતો નથી. એમાં શરીર, ધન, કુટુંબ અથવા વિષય-ભોગથી વિરક્તભાવ રહે છે અને ચંચળ ચિત્તને વિશ્રામ મળે છે. સમ્યગ્દર્શન જાગૃત થતાં વ્યવહારની તલ્લીનતા રહેતી નથી, નિશ્ચયનયના વિષયભૂત નિર્વિકલ્પ અને નિરુપાધિ આત્મરામનું સ્વરૂપ-ચિંતવન હોય છે અને મિથ્યાત્વને આધીન થઈને સંસારી આત્મા જે અનાદિકાળથી ઘાણીના બળદની જેમ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો હતો તેને વિલક્ષણ શાંતિ મળે છે. સમ્યગ્જ્ઞાનીઓને પોતાનો ઈશ્વર પોતાનામાં જ દેખાય છે, અને બંધના કારણોનો અભાવ થવાથી તેમને પરમેશ્વરપદ પ્રાપ્ત થાય છે.

यद्यपि सिद्धालयमें अनंत कार्माण वर्गणाएँ भरी हुई हैं तो भी सिद्ध भगवानको कर्मका बंध नहीं होता, अरहंत भगवान योगसहित होने पर अबंध रहते हैं, प्रमत्त रहित हिंसा हो जानेपर मुनियोंको बंध नहीं होता, सम्यग्दृष्टि जीव असंयमी होने पर भी बंधसे रहित हैं। इससे स्पष्ट है कि कार्माण वर्गणाएँ, योग, हिंसा और असंयमसे बंध नहीं होता, केवल शुभ-अशुभ अशुद्धोपयोग ही बंधका कारण है। अशुद्ध उपयोग राग-द्वेष-मोहरूप है, और राग-द्वेष-मोहका अभाव सम्यग्दर्शन है, अतः बंधका अभाव करनेके लिये सम्यग्दर्शनको सम्हालना चाहिए इसमें प्रमाद करना उचित नहीं है, क्योंकि सम्यग्दर्शन ही धर्म-अर्थ-काम-मोक्ष—चारों पुरुषार्थोंका दाता है। यह सम्यग्दर्शन विपरीत अभिनिवेष रहित होता है, मैंने किया, मेरा है, मैं चाहूँ सो करूँगा, यह मिथ्याभाव सम्यग्दर्शनमें नहीं होता, इसमें शरीर-धन-कुटुम्ब एवम् विषय-भोगसे विरक्तभाव रहते

હैं और चंचल चित्तको विश्राम मिलता है। सम्यग्दर्शन जगने पर व्यवहारकी तल्लीनता नहीं रहती, निश्चयनयके विषयभूत निर्विकल्प और निरुपाधि आत्मरामका स्वरूप-चित्तवन होता है, और मिथ्यात्वके आधीन होकर संसारी आत्मा जो अनादिकालसे कोल्हूके बैलके समान संसारमें चक्कर काट रहा था उसे विलक्षण शांति मिलती है। सम्यग्ज्ञानियोंको अपना ईश्वर अपनेहीमें दिखता है और बन्धके कारणोंका अभाव होनेसे उन्हें परमेश्वरपद प्राप्त होता है।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આ સમયસાર નાટક. બંધ અધિકારનો છેલ્લો સાર. यह सम्यग्दर्शन विपरीत अभिनिवेश रहित होता है. એ આવી ગયું છે કાલ. સમ્યગ્દર્શન એટલે રાગ અને વિકલ્પથી જુદી પડી અને આત્માની પવિત્ર દશા પ્રગટ થાય અને એની પ્રતીતિ થાય અનુભવમાં, તેને સમ્યગ્દર્શન કહીએ. એ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટવાથી વિપરીત અભિપ્રાય રહે નહીં. આત્મામાં સુખ છે, બીજે ક્યાંય સુખ નથી. પુણ્ય અને પાપના ભાવમાંય સુખ નથી. બહારની આબરૂ—કીર્તિમાંય સુખ નથી. સમ્યગ્દર્શનમાં એવો આનંદ ભાસે એ આનંદ ક્યાંય એને દેખાય નહીં. કહો, સમજાણું ?

मैंने किया, मेरा है, राग मेरा है, शरीर मारुं छे, मैं याहुं सो करुंगा. शुं करे अ ? એવી જે માન્યતા એ મિથ્યાભાવ સમ્યગ્દર્શનમાં નહીં હોતા. એવી વિપરીત માન્યતા સમ્યગ્દર્શનમાં હોતી નથી. ત્યાં સુધી આવ્યું હતું. इसमें शरीर-धन-कुटुम्ब वा विषय-भोगसे विरक्तभाव रहते हैं. સમ્યગ્દર્શન એટલે આત્માના આનંદનો સ્વીકાર. અને એ આનંદની ભૂમિકામાં ધર્મને શરીર, ધન, કુટુંબ કે વિષયભોગ એનાથી વિરક્તભાવ છે. રાગ આદિમાં રક્તભાવ મિથ્યાત્વ છે.

(જ્ઞાની) વિરક્ત છે. શરીરમાં, ધન, કુટુંબમાં.. કે અમારા આ કુટુંબી છે, આ અમારી લક્ષ્મી છે, અમારું આ શરીર છે, વિષયના ભોગમાં આ મને ભોગ ઠીક લાગે છે—એવો અભિપ્રાયથી (જ્ઞાની) વિરક્ત છે. और चंचल चित्तको विराम मिलता है. કાંઈક કરું, કાંઈક કરાવું, કાંઈ આમ થાય—એવું ચંચળ ચિત્ત એને આત્માની પ્રતીતિ અને અનુભવમાં વિશ્રામ મળે છે. છે ત્યાં ઠરવું. બહારમાં ક્યાંય છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

सम्यग्दर्शन जगने पर व्यवहारकी तल्लीनता नहीं रहती. એ અધ્યવસાનની વાત છે... व्यवहारથી મુક્ત છે જ્ઞાની. આહાહા! શુભભાવ દયા-દાન-વ્રતના પરિણામથી પણ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ તો વિરક્ત છે, મુક્ત છે. આંહીં તો વ્યવહાર શુભભાવ જે છે એનાથી તલ્લીનતા નહીં. રાગમાં એકતા એ મિથ્યાત્વ છે અને રાગથી તિન્નતા (એટલે) તલ્લીનતા નહીં એવો આત્માનુભવ એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. निश्चयनयके विषयभूत निर्विकल्प.. निश्चयनयનો

વિષય જે આત્મા નિર્વિકલ્પ.. ઓર નિરુપાધિ આત્મારામકા સ્વરૂપ—ચિંતવન હોતા હૈ. ચિંતવનનો અર્થ એકાગ્રતા. ધર્મીને તો અંતરસ્વરૂપ આનંદ અને જ્ઞાન એમાં એકાગ્રતા હોય છે. રાગમાં એકાગ્રતા હોતી નથી. તો પછી શરીર ને વાણી ને મન ને આબરૂ ને કીર્તિ એ બધાં જડ છે. જડમાં એની આકાંક્ષા અને એકતા હોતી નથી.

ઓર મિથ્યાત્વકે આધીન હોકર સંસારી આત્મા જો અનાદિકાલસે કોલ્હૂકે વૈલકે સમાન સંસારમેં ચક્કર કાટ રહા થા. મિથ્યાત્વભાવથી.. મિથ્યાત્વના અસંખ્ય પ્રકાર કહ્યા હતાને. જેટલા શુભાશુભ ભાવ એને પોતાના માનવા એ બધો મિથ્યાત્વભાવ છે. એવા મિથ્યાત્વભાવથી ચોર્યાશીમાં ચક્કર લગાવતો.. ક્યાંક કૂતરાનો ભવ ને ક્યાંક કીડાનો ને ક્યાંક કાગડાનો ને. ઓહોહો! એ કોલ્હૂકે એટલે ઘાણીના બળદની જેમ સંસારમેં ચક્કર કાટ રહા થા ઉસે વિલક્ષણ શાંતિ મિલતી હૈ. ચાર ગતિમાં રખડતો હતો મિથ્યાત્વભાવથી, સમ્યગ્દર્શનમાં શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ.. કહો, સમજાણું કાંઈ? અકષાય શાંતિ. મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી કષાય ગયો, એ આકુળતા હતી એટલી શાંતિ મળી. એટલી શાંતિ.. સ્વરૂપમાં અકષાયનું પરિણમન એ શાંતિ.

સમ્યગ્જ્ઞાનીયોંકો અપના ઈશ્વર અપનેહીમેં દિખતા હૈ. એ આવ્યું હતુંને. ‘કોઈ પ્રણામ કરે ગઢિ મૂરતિ.’ મૂરતિ ગઢે, ત્યાં ક્યાં ભગવાન છે મૂર્તિમાં? એ તો સ્થાપનાનિક્ષેપ (છે). એ શુભભાવ હોય તો લક્ષ ત્યાં જાય. ઈશ્વર તો આંહીં છે. આહાહા! તારો ઈશ્વર તો તારામાં છે. સમ્યક્જ્ઞાનીઓંકો અપના ઈશ્વર અપનેમેં દિખતા હૈ. વંધકે કારણોંકા અભાવ હોનેસે.. કેમકે સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદની દૃષ્ટિ હોવાથી બંધના ભાવનો તો જેમાં અભાવ છે.

એવા કારણે ઉન્હેં પરમેશ્વરપદ પ્રાપ્ત હોતા હૈ, લ્યો. પર્યાયમાં પરમેશ્વર થાય છે. પ્રભુ તરીકે પરમેશ્વર પોતે છે એ શક્તિરૂપે—સ્વભાવરૂપે—દ્રવ્યરૂપે. ભાન થનાર આત્મામાં અબંધ પરિણામ થવાથી બંધ પરિણામનો એને અભાવ છે. તેથી અબંધ પરિણામનું ઉત્કૃષ્ટ દશા જે પરમેશ્વર દશા, તે એને પ્રગટ થાય છે. જુઓ આ સાર, બંધનો સાર. (શ્રોતા : બંધનો સાર અબંધ છે.) આહા! એ અધિકાર પૂરો થયો. મોક્ષ અધિકાર.

વંધદ્વાર પૂરો ભયો, જો દુઃખ દોષ નિદાન।

અબ વરનોં સંક્ષેપસોં, મોક્ષદ્વાર સુખથાન॥૧॥

શબ્દાર્થ :—નિદાન=કારણ. વરનો=વર્ણન કરું છું, સંક્ષેપસોં=થોડામાં.

અર્થ :—દુઃખો અને દોષોના કારણભૂત બંધનો અધિકાર સમાપ્ત થયો હવે ટૂંકામાં સુખના સ્થાનરૂપ મોક્ષ અધિકારનું વર્ણન કરું છું. ૧

અર્થ :-દુઃખોં ઓર ડોષકે કારણભૂત બંધકા અધિકાર સમાપ્ત હુઆ। અબ થોડેમેં સુખકા સ્થાનરૂપ મોક્ષ અધિકારકા વર્ણન કરતા હૂં॥૧૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

દુઃખ અને દોષનું કારણ એ બંધનો અધિકાર પૂરો થયો. બંધભાવ તો દોષ અને દુઃખનું કારણ છે. આહાહા! શુભ-અશુભભાવ એ બંધનું કારણ, એ દોષરૂપ અને દુઃખરૂપ છે. દુઃખરૂપ શુભ-અશુભભાવ. આહા! એ નિદાન છે. નિદાન એટલે દોષ અને દુઃખનું જ કારણ છે, એમ. બંધભાવ-શુભ-અશુભ ભાવ એ દોષ-દુઃખનું જ નિદાન છે, કારણ છે. અબ વરનોં સંક્ષેપસોં. ટૂંકામાં મોક્ષદ્વાર સુખનું સ્થાન, લ્યો. એ સુખના સ્થાનરૂપ મોક્ષ-પરમાનંદની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષ એનો અધિકાર કહું છું.

મંગલાચરણ, અમૃતચંદ્ર આચાર્યનું મંગલાચરણ. પહેલો શ્લોક.

દ્વિધાકૃત્ય પ્રજ્ઞાક્રકચદલનાદ્વન્ધપુરુષૌ

નયન્મોક્ષં સાક્ષાત્પુરુષમુપલમ્બૈકનિયતમ્ ।

ઇદાનીમુન્મજ્જત્સહજપરમાનન્દસરસં

પરં પૂર્ણ જ્ઞાનં કૃતસકલકૃત્યં વિજયતે ॥૧૧॥

ઇદાનીમુન્મજ્જત્સહજપરમાનન્દસરસં. લ્યો, સરસ શબ્દ તો સંસ્કૃતમાંય આવે છે. આપણે ગુજરાતીમાં આવે છે. સરસ છે, આ સરસ છે. એય ! ગુજરાતીમાં સરસ આવે છે. હિન્દીમાં આવે છે સરસ ? (શ્રોતા : આવે છે). હિન્દીમાં.. હિન્દીમાંય આવે છે. એ કો'ક ઠેકાણે આવ્યું હતું. હિન્દીમાંય આવે છે. શેઠિયા કહે છેને આ. દીપચંદ શેઠિયા. ગુજરાતીનો સરસ શબ્દ, કહે, ભારે, એમ કહેતા હતા. એટલે કહું છું. હિન્દીમાં આવે છે, હિન્દીમાં આવે છે. (શ્રોતા : સરસ એટલે રસ સહિત. આપણે ત્યાં સારું એના અર્થમાં આવે છે). હા, આહા ! આ તો રસ સહિત, એમ લીધું. એમ સરસ. ઘણે ઘણે ઠેકાણે... હિન્દીમાંય આવે. પણ આપણું આમ જાણે સરસ એક શબ્દ જાણે ગુજરાતી હોયને એમ સાધારણ. એ શેઠિયા કહે દીપચંદ શેઠિયા, નહીં? સરસ છે. સરસ છે, ગુજરાતી સરસ શબ્દ. રસવાળો.

ઇદાનીમુન્મજ્જત્સહજપરમાનન્દસરસં

પરં પૂર્ણ જ્ઞાનં કૃતસકલકૃત્યં વિજયતે.

હવે એનું મંગલાચરણનું પદ.. પદ.

મંગલાચરણ (સવેયા એકત્રીસા)

भेदग्यान आरासौं दुफारा करै ग्यानी जीव,
 आत्म करम धारा भिन्न भिन्न चरचै।
 अनुभौ अभ्यास लहै परम धरम गहै,
 करम भरमकौ खजानौ खोलि खरचै॥
 यौही मोख मुख धावै केवल निकट आवै,
 पूरन समाधि लहै परमकौ परचै।
 भयौ निरदौर याहि करनौ न कछु और,
 ऐसौ विश्वनाथ ताहि बनारसी अरचै॥२॥

શબ્દાર્થ :—ચરચૈ=જાણે. ખરચૈ=દૂર કરે. પરચૈ=ઓળખે. નિરદૌર=સ્થિર. વિશ્વનાથ=સંસારનો સ્વામી. અરચૈ=વંદન કરે છે.

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ ભેદવિજ્ઞાનની કરવતથી આત્મપરિણતિ અને કર્મ પરિણતિને ભિન્ન કરીને તેમને જુદી જુદી જાણે છે અને અનુભવનો અભ્યાસ તથા રત્નત્રયનું ગ્રહણ કરીને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ અથવા રાગ-દ્વેષ આદિ વિભાવનો ખજાનો ખાલી કરી નાખે છે. આ રીતે તે મોક્ષની સન્મુખ દોડે છે. જ્યારે કેવળજ્ઞાન તેની સમીપ આવે છે ત્યારે પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પરમાત્મા બની જાય છે અને સંસારનું ભટકવું મટી જાય છે તથા કરવાનું કંઈ બાકી રહી જતું નથી અર્થાત્ કૃતકૃત્ય થઈ જાય છે. આવા ત્રિલોકીનાથને પંડિત બનારસીદાસજી નમસ્કાર કરે છે. ૨.

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ ભેદવિજ્ઞાનની કરોતસે આત્મપરિણતિ ઓર કર્મ પરિણતિકો પૃથક્ કરકે ઉન્હેં જુદી જુદી જાનતા હૈ ઓર અનુભવકા અભ્યાસ તથા રત્નત્રય ગ્રહણ કરકે જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ વા રાગ-દ્વેષ આદિ વિભાવકા ખજાના ખાલી કર દેતા હૈ। ઇસ રીતિસે વહ મોક્ષકે સન્મુખ દૌડતા હૈ। જબ કેવલજ્ઞાન ઉસકે સમીપ આતા હૈ તબ પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતે પરમાત્મા બન જાતા હૈ ઓર સંસારકી ભટકના મિટ જાતી હૈ તથા કરનેકો કુછ બાકી નહીં રહ જાતા અર્થાત્ કૃતકૃત્ય હો જાતા હૈ। ઈસે ત્રિલોકીનાથકો પંડિત બનારસીદાસજી નમસ્કાર કરતે હૈં॥૨॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

લ્યો. આંહીં ખજાનો કીધો એને. કરમ અને ભરમ. આહા ! ખોલીને ખરચે એટલે નાશ કરે, એમ.

વિશ્વનો નાથ કીધો, લ્યો, આ આત્મા. ભેદજ્ઞાન આરાસોં,.. લ્યો, ભેદજ્ઞાનરૂપી કરવત.. કરવત.. વિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ વચ્ચે પ્રજ્ઞાઈશીરૂપી કરવત. અરે, આ કરવાનું,

લ્યો. કરીને આ કરવાનું ને એના ફળમાં મોક્ષ. બીજી માથાકૂટ એક કોર રહી એને ઘેરે. આહા! મેદજ્ઞાન આરાસોં.. રાગથી, શરીરથી, કર્મથી ભિન્ન છું એવું જે સ્વરૂપ ભેદજ્ઞાન દ્વારા.. ભેદજ્ઞાનરૂપી કરવત દ્વારા.. આત્મ કરમ ધારા મિત્ર મિત્ર ચરચૈ.. ચરચૈ એટલે જાણે. આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ અને વિકલ્પ આદિ એ કર્મસ્વરૂપ કર્મધારા. રાગ આદિની વૃત્તિ ઉઠે એ કર્મધારા, ચૈતન્ય આનંદસ્વભાવ ધારા—બેયને જુદા જાણે. ભિન્ન ભિન્ન ચરચૈ. ચરચૈ એટલે જુદા જાણે.

અનુભૌ અમ્યાસ લહૈ.. ધર્મી બેયને જુદાં પાડી આત્માના આનંદનો અનુભવ કરે. આહાહા! જુઓ, આ ધર્મીનું કર્તવ્ય. અનુભૌ અમ્યાસ લહૈ પરમ ધરમ ગહૈ.. પરમ ધર્મ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એને ગ્રહે. કરમ ભરમકૌ ખજાનો ખોલિ ખરચૈ.. કર્મ અને ભ્રમણા એનો ખજાનો ખોલીને ટાળે. લ્યો. છેને એમાં? ખાલી કર દેના. ..વિભાવકા ખજાના ખાલી કર દેતા હૈ, જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ વા રાગ-દ્વેષ આદિ વિભાવકા ખજાના ખાલી કર દેતા હૈ. કરમ ભરમકૌ ખજાનો ખોલિ ખરચૈ, યૌહી મોખ મુખ ધાવૈ. પોતાની પરમ પવિત્રતારૂપી મોક્ષ એના પ્રત્યે ધાવે—દોડે—અંતરમાં ગતિ કરે, એમ કહે છે. આને નાશ કરે તો આ બાજુ ગતિ કરે, એમ. છે ને?

इस रीतिसे वह मोक्षसन्मुख दौड़ता है, ल्यो. અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન એનો સ્પર્શ કરી, વેદન કરીને પૂર્ણ આનંદરૂપી મુક્તિ તરફ દોડે. આહા! એટલે એનું પરિણામન ઉગ્ર કરે, એમ કહે છે. આરે, ધર્મની વાતું ભારે ! ગ્રીક લેટીન જેવું લાગે નવા માણસ હોય એને. આ તે આવો ધર્મ કેવો? કાંઈ સામાયિક કરવી, પોષા કરવા કાંઈ... એ તો બધો રાગનો (વિષય) છે. આ તો ભગવાનની સમીપે એક શુદ્ધ આનંદધામ એના ઉપ નામ સમીપે વસવું, એ ઉપવાસ છે. એના વિના બધી લાંઘણું છે. અહિંની વાત હવે ખૂબ જાય છે, ગરબડ મચાવી દીધી છે.

આજે આવ્યું છે વિદ્યાનંદજીનું. જે કોઈ એમ માને કે... અમે સમકિતી અને આવું માને એ મિથ્યાદૃષ્ટિ. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે જાઓ. (શ્રોતા : બધું પોતે નક્કી કરે.) કર્યું છે ને. પહેલા ઓલામાં નહોતું આવ્યું. આ બીજું એનું. એવી પ્રરુપણા મંગલાયતનમાં ગઈ છે ને. ઘણી છેટી વાત છે. આહા! ખટકે છે ખટકે. આંહી તો શાસ્ત્ર ચોખ્ખી વાત કરે છે કે જે આત્મા રાગનો, પરનો કર્તા થાય એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ઈશ્વર કર્તા થાય જગતનો, એમ એ વાત સાચી નથી, મિથ્યાત્વ છે. એમ જે છ કાયનાં જીવોની રક્ષા કરી શકું, એ ઉત્પન્ન કરું કહો કે રક્ષા કરું કહો, ઉત્પન્ન કર્યું એણે (એટલે) રાખ્યા, એ પણ મિથ્યાત્વ છે. આહા! માણસને આ અંતરમાં મારું શું થશે? અને આ તો બહારમાં કંઈ સારો કરે, દુનિયા રાજી થાય. હા, રાજી થાય એમાં તને શું થયું?

‘શ્રીમદ્’માં આવે છેને એક પત્રમાં, નહીં? ‘જગતને રૂડું દેખાડવા અનંત વાર કર્તવ્ય કર્યું, પણ રૂડું થયું નહીં.’ દુનિયા એમ કહે કે વાહ! આ વાહમાં તને શું થયું પણ? આહાહા! દુનિયા તો ગાંડી છે. જેને કાંઈ દેખાય બહારનો ત્યાગ ને.. આહાહા! બોલતાં આવડે કાંઈ એટલે એમ માને કે આપણે કાંઈક જ્ઞાની છીએ. દુનિયા પણ માને છેને અમને. પણ ગાંડી દુનિયા માને એમાં શું થયું પણ? અંદર આત્મા માનવો જોઈએને અંદર. મોખ મુખ ઘાવે એમ કહે છે. એ પરમાત્મા પોતે વિકલ્પથી ભિન્ન પડી નિર્વિકલ્પ ધારામાં આગળ દોડે, એમ કહે છે.

કેવલ નિકટ આવે.. એને ક્ષપકશ્રેણી માંડીને કેવળ.. કેવળજ્ઞાન નજીક આવે. આહા! પહેલેથી ઠેઠ સુધી લીધું છે કર્મ. રાગ અને આત્માને જુદા પાડે. આતમ અને કર્મધારા ભિન્ન ભિન્ન જાણે, અનુભવ અભ્યાસ કરે, પરમ ધર્મ ગ્રહે, પરમ આનંદસ્વરૂપને ગ્રહે. કરમ ધરમકૌં ખજાનો ખોલિ ખરચે.. એનો અર્થ એ કે ઉદય આવે એ ખરી જાય છે. આનંદ તરફ છે એટલે ખાલી થઈ જાય છે એ. પૂરન સમાધિ લહે પરમકૌં પરચે, લ્યો. પરમ શાંતિ.. અકષાયભાવની ધારાથી એ પરમ સમાધિ.. પૂરન સમાધિ લહે. પૂર્ણ શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ.. પરમકૌં પરચે. પરમ કેવળજ્ઞાનને પરચે (એટલે) કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરે, લ્યો. પૂર્ણજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરકે પરમાત્મા બન જાતા હૈ. છે ને?

મયૌ નિરદૌર યાહિ કરનૌ ન કછુ ઔર... સંસારકી મટકના મિટ જાતી હૈ. આ તો વીતરાગભાવમાં જ આવું હોય, બીજે હોય નહીં. સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું એ આ વિધિએ કર્યું. એ વિધિએ જે કરે તેને કેવળજ્ઞાન થાય. પણ આ વિધિથી થાય. રાગ અને આત્માને જુદા પાડી, જુદો આત્મા એમાં અનુભવમાં રહે અને પરમ ધર્મને પકડે, આગળ વધે, મોક્ષસુખમાં જાય. મોખ ઘાવે.. ઓલો દુઃખનો ખજાનો ખાલી થાય, કેવળ નિકટ આવે. આહા! એક-એક ગાથામાં બધી વાત ભરી દીધી છે. પૂરન સમાધિ લહે પરમકૌં પરચે, મયૌ નિરદૌર યાહિં કરનૌ ન કછુ ઔર.. કૃતકૃત્ય થઈ ગયો આત્મા કેવળજ્ઞાન પામીને. હવે કરવું કાંઈ રહ્યું નહીં. આહા! એસૌ વિશ્વનાથ, લ્યો. કૃતકૃત્ય હો ગયા.

એસે ત્રિલોકીનાથકો પંડિત બનારસીદાસજી નમસ્કાર કરતે હૈ. એવો ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, વિશ્વનો નાથ નામ સાક્ષી-જાણનાર એવો ભગવાન પોતાની પૂર્ણદેશાએ પ્રગટ થયો. ભેદ પાડીને અનુભવ કરતાં સ્થિર થઈને આગળ વધ્યો, પૂર્ણ થયો એમ કહે છે. એવા આત્માને હું નમસ્કાર કરું છું. લ્યો, આ મંગલાચરણ. મોક્ષના દ્વારનું આ મંગલાચરણ. પોતે કહે છે ને.

ऐसौ विश्वनाथ ताहि बनारसी अरचै. 'परं पूर्ण ज्ञानं कृतसकलकृत्यं' छेने अेमां ? विजयते.. अेनो विजय थयो. अे मंगलिक कहुं. भगवान आत्मा पोताना घरमां पूरानंदनी प्राप्ति करी अे ज मंगलायरइ अने अे विजय. रागमां उरार्थ जातो, अेनो विकारनो जय थातो. आत्माना आनंदस्वभाव तरइ पुरुषार्थथी जूकतां निर्मणदशा थर्थ अेनो विजय थयो. अे विजय थयो अे थयो (उवे) सादि-अनंत (रडेशे). आ बधी वातुं पइ करवुं पछी करवुं शुं ? यल, अे बतारुं. पइ अमारै धर्ममां...

भेदग्यान आरासौ दुफारा करै.. करै नहीं. पइ आ अपवास करवा ने जात्रा करवा ने दान भरयवा ने. (श्रोता : अपवास, सामायिक.....) बधुं अे आत्मामां छे बधुं. रागथी भिन्न पडीने स्वरूपनां अनुभवमां रडे, अनुभवमां आवतां मुक्तनी पासे जाय अेनुं नाम मुक्ति. अेमां बधुं आव्युं. आडा ! शुं थाय ? अरे ! अनादिनो दुःभी छे. दुःभथी मूकवानो पंथ—रस्तो तो आ छे. दुःभ छे अे दुःभथी मूकवाना मददमां आवे? पुण्य-पापना भाव अे तो दुःभ छे. दोष न कीधुं. दोष अने दुर्गुण, दोष अने दुःभ. दोष अने दुःभ—बे कीधां. आडाडा ! आकरुं पडे माइसने. शुभाशुभभावने डेय माने अे मिथ्यादृष्टि. कडो, उवे करवुं शुं ? भगवान ! तुं कोइ छो ? भाई ! आडाडा ! दोषमां अने दुःभमां तुं छो ? तो दोष अने दुःभरूप थर्थ गयो अे तो.

(श्रोता : शुभमां क्यां दुःभ छे ?) शुभ तो... शुभ शुं छे ? सुभ छे अंदरनुं सुभ ? सवारै छोकराने पूछ्युं उतुं. छोकरां मुंजार्थ गया जरा. पडेला शुभाशुभने डेय माने. डेय माने सारुं थवुं कडेवाय ? शुभ डेय ? भगवाननी भक्ति अने पूजा ? डा. पछी अे भियारा (मुंजाणा.) शुं सांभणता उता अत्यार सुधी ? अेय ! अतुलने कीधुं. (श्रोता : ... छोकरा तो मुंजाय ज ने.) आमां पूछ्युंने, शुभाशुभभाव डेय करवानो वांधो शुं ? शुभभावने डेय करवो ? डा. (श्रोता : शुभमां पइ जेर मार्युं डोय तो जाइ के मडाराज कंई ખોટું બોલે?) તમારો અતુલેય હતો. બીજા ઓલા હતા, આ પુષ્પ.. પુષ્પ કંઈ ગાતા એક નરેન્દ્ર.

બાપા! ભગવાન છેને તું ! આ શુભાશુભને ડેય કરવો એટલે અે તો ટાળવા છે. ટાળવા કહો કે ડેય કરવા કહો. જેની શ્રદ્ધામાં આ નહીં આવે ત્યાં સુધી સ્વરૂપમાં અનુભવ થશે શી રીતે ? અને અનુભવ વિના ઠરશે શી રીતે ? અને ઠર્યા વિના વીતરાગતા અને કેવળજ્ઞાન આવશે ક્યાંથી ? આડાડા ! આમ છે. ભારે કામ ભારે ! (શ્રોતા : ઘણું ચોખ્ખું.) ઘણું આમાં પइ કહ્યું છે, લો. આમ છે ને તેમ છે ને ફલાણું છે. ...ની દૃષ્ટિ અે સમકિતી છે. પइ થાય ત્યારે કે... અેય ! અેમ નહીં. પછી કોઈને મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવા નહીં, લ્યો. આ ભારે વાત ! આડાડા ! (શ્રોતા : અે તો પર્યાયની વાત છે.) દ્રવ્યદૃષ્ટિ અે સમકિતી.

પણ દ્રવ્યદૃષ્ટિ કરે ત્યારેને? કંઈ કર્યા વિના દ્રવ્યદૃષ્ટિ એ સમક્રિતી, દ્રવ્યદૃષ્ટિ... દ્રવ્યદૃષ્ટિ તે સમક્રિત છે, પણ એ તો દ્રવ્યદૃષ્ટિ થઈ એને કે દ્રવ્ય છે એકલું માટે થઈ ગઈ છે દૃષ્ટિ અને સમક્રિત થઈ ગયું? આહાહા!

વસ્તુ ત્રિકાળી છે એની અંતર અનુભવમાં દૃષ્ટિ કરે એ સમ્યગ્દર્શન છે. જેને રાગ અને પર્યાયની બુદ્ધિ છૂટી જાય. આખો ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ વિશ્વનાથ, લ્યો. ભગવાનના નામ નથી આવતા? વિશ્વનાથ ને, અન્યમતિમાં બહુ આવે. એ વિશ્વનાથ તું પોતે છો એમ કહે છે. કહો, એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક (જાણે). આહા! આ તે કંઈ વાત છે! એ કંઈ વાતે વડા થાય એવું છે? સર્વજ્ઞસ્વભાવી ભગવાન આત્મા એક વિકલ્પનો કર્તા નહીં એવું સ્વરૂપ જ એનું છે. એવા સ્વ-સ્વરૂપની સ્થિતિને જાણ્યા વિના જે કાંઈ કરવા માંડે એ બધું કર્તાબુદ્ધિમાં મિથ્યાત્વ પોષાય. આહાહા! ત્યારે કોઈ કહે, ‘પણ એ આવો શુદ્ધભાવ તો અત્યારે હોય નહીં’. તો ધર્મ ન હોય પછી, એમ કહે. મફતની શેની માંડી છે તેં આ? આહા! ધર્મ નથી તો ધર્મગુરુ... અને ધર્મ એટલે ચારિત્રવંત... ધર્મ એટલે ચારિત્ર... બીજો શ્લોક.

પ્રજ્ઞાછેત્રી શિતેયં કથમપિ નિપુણૈઃ પાતિતા સાવધાનૈઃ

સૂક્ષ્મેઽન્તઃસન્ધિબન્ધે નિપતતિ રભસાદાત્મકર્મોભયસ્ય ।

આત્માનં મગ્નમંતઃસ્થિરવિશદલસદ્ધામ્નિ ચૈતન્યપૂરે

બન્ધં ચાજ્ઞાનભાવે નિયમિતમભિતઃ કુર્વતી ભિન્નભિન્નૌ ॥૨૧॥

અભિતઃનો અર્થ સર્વથા કર્યો છે. અભિતઃનો અર્થ સર્વથા થાય? સર્વથા થાય છે. એમાં શું અર્થ કર્યો છે? અભિતઃ નથી એમાં શબ્દાર્થમાં નથી. અંદરમાં હશે. ઓલામાં એકમાં સર્વથા કર્યો છે. ઓલા કળશ.. કળશમાં હોં. (શ્રોતા : સર્વથા છે, સર્વ તરફથી). સર્વ તરફથી. સર્વથા એમ કીધું છે, લ્યો. કળશમાં એમ છે. આમાં બે-ત્રણ ઠેકાણે સર્વથા.. સર્વથા.. (શ્રોતા : સર્વથા જ હોયને. મિથ્યાદર્શનમાં સંસારમાં.) પણ કથંચિત્ જોઈએ નહીંતર અનેકાંત થાતું નથી, લે. (શ્રોતા : હવે એ જ અનેકાંત છે. છે અને આ નથી.) આહા! સર્વથા રાગથી ભિન્ન. કથંચિત્ ભિન્ન અને કથંચિત્ અભિન્ન એમ છે? (શ્રોતા : હોય તો તો બે વસ્તુ થઈ ગઈ.) આહાહા!

સમ્યગ્જ્ઞાનથી આત્માની સિદ્ધિ થાય છે. (સવેયા એકત્રીસા)

काहू एक जैनी सावधान है परम पैनी,

ऐसी बुद्धि छैनी घटमांहि डार दीनी है।

પૈઠી નો કરમ ભેદી દરવ કરમ છેદિ,
 સુભાઉ વિભાઉતાકી સંધિ સોધિ લીની હૈ ॥
 તહાં મધ્યપાતી હોય લખી તિન ધારા દોય,
 એક મુધામઈ એક સુધારસ-ભીની હૈ ।
 મુધાસૌં વિરચિ સુધાસિંધુમૈં મગન ભઈ,
 એતી સબ ક્રિયા એક સમૈ બીચી કીની હૈ ॥૩॥

શબ્દાર્થ :—સાવધાન=પ્રમાદ રહિત. પૈની=તીક્ષ્ણ. પૈઠી=ઘૂસી. સંધી=મિલનસ્થાન. મધ્યપાતી=વચ્ચે પડીને. મુધામઈ=અજ્ઞાનમય. સુધારસ=અમૃતરસ. વિરચિ=છોડીને.

અર્થ :—જૈન શાસ્ત્રના જ્ઞાતા એક જૈને ઘણા સાવધાન થઈને વિવેકરૂપી તીક્ષ્ણ છીણી પોતાના હૃદયમાં નાખી દીધી, જેણે પ્રવેશ કરતાં જ નોકર્મ, દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નિજસ્વભાવનું જુદાપણું કરી નાખ્યું. ત્યાં તે જ્ઞાતાએ વચ્ચે પડીને એક અજ્ઞાનમય ને એક જ્ઞાનસુધારસમય એવી બે ધારા દેખી. ત્યારે તે અજ્ઞાનધારા છોડીને જ્ઞાનરૂપ અમૃતસાગરમાં મગ્ન થયો. આટલી બધી ક્રિયા તેણે માત્ર એક સમયમાં જ કરી. ૩.

અર્થ :—જૈન-શાસ્ત્રકે જ્ઞાતા એક જૈનીને વહુત હી સાવધાન હોકર વિવેકરૂપી તેજ છૈની અપને હૃદયમેં ડાલ દી, જિસને પ્રવેશ કરતે હી નોકર્મ, દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ ઓર નિજસ્વભાવકા પૃથક્કરણ કર દિયા। વહાં ઉસ જ્ઞાતાને બીચમેં પડકર એક અજ્ઞાનમય ઓર એક જ્ઞાનસુધારસમય એસી દો ધારા દેખીં, તબ વહ અજ્ઞાનધારા છોડકર જ્ઞાનરૂપ અમૃતસાગરમેં મગ્ન હુઆ। ઇતની સબ ક્રિયા ઉસને માત્ર એક સમયમેં હી કી ॥૩॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કાહુ એક જૈની.. જુઓ, આ જૈની નામ લીધું છે. ભલ એમાં શબ્દ ન હોય, પણ વાત તો એની જ છેને. જૈની. કાહુ એક જૈની સાવધાન હૈ પરમ પૈની.. કાહુ એક જૈની સાવધાન હૈ પરમ પૈની-તીખી. પૈની નામ તીખી.

એસી બુદ્ધિ છૈની ઘટમાંહિ ડાર દીની હૈ ।

પૈઠી નો કરમ ભેદી દરવ કરમ છેદિ,

સુભાઉ વિભાઉતાકી સંધિ સોધિ લીની હૈ ।

આહાહા! સ્વભાવ અને વિભાવની સંધિ છે, કહે છે. નિ:સંધિ છે (નહી). છેને ઓલામાં? છે એ કળશટીકામાં. નિ:સંધિ નથી થઈ. સ્વભાવ આનંદમૂર્તિ પ્રભુ, વિભાવ રાગ અને દુ:ખ-બેયની સંધિ છે. એટલે સાંધ છે, ભિન્ન છે. નિ:સંધિ નામ

એક થયા નથી. એક થયા હોય તો જુદાં પડે ક્યાંથી? આહાહા! સંધિ સોધિ લીન હૈ।

તહાં મધ્યપાતી હોય લખી તિન ધારા દોય.. તિન એટલે તેણે. એક મુધામઈ એક સુધારસ-મીની હૈ।

મુધાસૌં વિરચિ સુધાસિંધુમૈં મગન મઈ,
એતી સબ ક્રિયા એક સમૈ વીચિ કીની હૈ.

એક સમયમાં ક્રિયા. આમ લક્ષ ફેરવીને આંહીં જ્યાં લક્ષ કર્યું, એક સમયમાં ફરી ગયું આખું. દિશા ફરી, દશા ફરી, ફળ ફર્યું—બધું ફર્યું. એક સમય. આહાહા!

કાહૂ એક જૈની.. જૈન સ્વરૂપને માનનાર, એમ. જૈન શાસ્ત્રકે જ્ઞાતા, એમ લખ્યું છે ને. વીતરાગમાર્ગનો જાણનારો. એ આવું સ્વરૂપ બીજે હોઈ શકે નહીં. પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ એના શાસનમાં આ વસ્તુ છે. એ બીજામાં નથી એટલે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, એમ તો યોખ્યું આવ્યું નહીં એમાં? (શ્રોતા : આવી જાય પણ બોલાય નહીં.) લ્યો. ઓલા લાલન કહેતા લાલન કે આનું નામ ધર્મ, એનાથી બીજું.... પોતે ન બોલે અધર્મ. ઓલા બોલે, અધર્મ. હાં, એ. (શ્રોતા : એ તો એ જ થયુંને). (શ્રોતા : પ ને કાનો પા અને પ ને કાને પી) એ પછી બોલે વળી આ. પા...પ. પ ને કાનો પા અને પ ને પી... એમ કહે. પણ ઓલો સામો ત્યાં તો બોલી નાંખે એ. (શ્રોતા : પાપ શબ્દ ન બોલે.) આહાહા!

એમ કહે, ધર્મથી વિરુદ્ધ એ શું? ઓલા કહે, અધર્મ. હા, એ. પોતે ન બોલે અધર્મ. ભાષા... લાગે. પંડિત લાલન હતાને. બહુ હોંશિયાર. ભણેલા આ ખોટા. નેવું વર્ષની ઉંમરે ગુજરી ગયાને. આંહીં બાર મહિના રહ્યા હતા. આંહીં રહ્યા હતા આ મલૂકચંદભાઈને ઘેરે, નહીં? ૧૨ મહિના રહ્યા હતા આંહીં. ઘણી વાર વ્યાખ્યાન સાંભળવાય આવતા આંહીં. (શ્રોતા : રોજ આવતા.) પણ ઠેકાણું નહીં કાંઈ. વાંચેલું બહુ તો ગરબડ કરે પછી આડી અવળી. સાચું જ્યાં કહીએ પછી રોવા મંડે, રોવા મંડે હોં. વળી આંસુ... પંડિતજી! એમાં કોઈ માલ નથી બહુ. બીજાએ ખીચડો કરવો.

પણ એનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા બે ડોલર (ખર્ચે). સાત રૂપિયા તે દિ' હોં. અત્યારે તો મોંઘું થયું કાંઈ ૧૪ રૂપિયાનું. એક ડોલર ૧૪નો થઈ ગયો. એમ સાત? (શ્રોતા : સાડા સાત) સાડા સાત. (શ્રોતા : બે ના પંદર રૂપિયા) બે ના પંદર. તે દિ' બેના સાત હતા. વીસ વીસ હજાર માણસ સાંભળવા આવતું. ગપ્પા મારે આડાઅવળા તો આહાહા! દુનિયાને ભાન ક્યાં છે? સાંભળવા આવે ઘણા ૨૦-૨૦ હજાર (માણસ). સાત-સાત રૂપિયા દઈને હોં. ખર્ચ પણ એટલો થાય. ઓલું બાંધેને ઓલું.

(શ્રોતા : આજ તો મુંબઈમાં ૧૦૦ રૂ. દઈને આવ્યા) હા, આવે છે. મુંબઈ ઓલું

લખાણ છે. હવે શું થાય છે? રજનીશનું છે ને. ૧૦૦ રૂ. ૧૮ દિ'ના. આઠ દિ' શ્વેતામ્બરના અને દસ દિ' દિગમ્બરના. મહાવીરની વાણી. હવે એને ભાન ન મળે કે મહાવીરની વાણી કોને (કહેવી?) સર્વજ્ઞ પરમાત્મા હતા. એક સમયમાં ત્રણ કાળનું જ્ઞાન હતું. એની વાણી એટલે પરમાગમ. હવે એની શ્રદ્ધા વિના વાતું કરવા મંડે, હવે એને શું કહેવું? દુનિયાય મળે છે પણ જૈનમાંય એવા ભાન વિનાના હોય છે ને! ભાષાની એક છટા હોય, દેખાવ આમ હોય અંદર. મહાવીરની વાણી ભાઈ! કોને કહેવી, બાપા! આહાહા! પરમાગમ. જે પરમાગમમાં આત્માની મુખ્યતા સહિત છ દ્રવ્યનું વર્ણન છે. એવું બીજે વર્ણન ક્યાંય હોય નહીં. એ આંહીં કહે છે.

કાહૂ એક જૈની.. જૈની એટલે જે અજ્ઞાન અને રાગને જીતવાને તૈયાર થયો અને શાસ્ત્રનો—વીતરાગના શાસ્ત્રનો જાણનાર. સાવધાન હૈ પરમ પૈની.. તીખી છીણી. પૈની એટલે તીખી છીણી. એસી બુદ્ધિ છેની. બુદ્ધિરૂપી છેની.. રાગ અને આત્માને ભિન્ન પાડીને સ્વભાવ સન્મુખ થાય, એવી બુદ્ધિને તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ કીધી છે. ભલે જાણપણું ઓછું હોય અને બીજાને કહેતાં પણ ન આવડતું હોય. (શ્રોતા : કહેવું ક્યાં છે જીવના અધિકારમાં?) પછી બીજાને કહેતાં આવડે તો માણસ ઓલો કહેવાય.. (શ્રોતા : કહેતાં આવડે છે એ જીવનો સ્વભાવ જક્યાં છે?) એ કહેતાં (આવડે), ભાષા ભાષા બોલે, છટાથી વાત કરે, એ બધા અભિમાન છે. ભાષાથી હું બોલું છું ને સમજાવું છું. મારી નાંખે મીઠા ઝેર. પીતો હોય મીઠું ઝેર ને માને કે અમે ધર્મ પમાડીએ છીએ જગતને. આહાહા!

એસી બુદ્ધિ છેની ઘટ માંહિ ઢાર દીની, લ્યો. ભગવાન આત્મા અને રાગ વચ્ચે અંદરમાં ભિન્ન પાડી.. ભિન્ન પાડી. આહાહા! એક જૈનીને બહુત હી સાવધાન હોકર.. એમ પાછું. સાવધાન શબ્દ છે ને. એટલે બહુ સાવધાન શબ્દ રાખ્યો પછી. વિવેકરૂપી તેજ છેની, લ્યો. શસ્ત્ર વિશેષ. અપને હૃદયમં ઢાલ દી. અંતરમાં.. 'શસ્ત્ર' (શબ્દ) છેને ક્યાંક? સમ્યજ્ઞાનરૂપી શસ્ત્ર રાગથી ભિન્ન પાડીને અંતરમાં નાંખી. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

પૈઠી નો કરમ મેદિ.. શરીરથી ઉપાડ્યું પહેલું. અંદરમાં છીણી—જ્ઞાનની તીક્ષ્ણ ધારા, જે પહેલું ધાર્યું હતું શાસ્ત્રથી, એને અંતરમાં પ્રયોગમાં મૂક્યું. નોકર્મથી જુદો પાડ્યો આત્માને. દ્રવ્યકર્મને છેદી નાખ્યો. જડકર્મ પણ મારામાં નથી. સુમાઝ વિમાઝતાકી સંધિ.. હવે ભાવકર્મ આવ્યું. સ્વભાવ અને ભાવકર્મ—વિભાવ, એની સંધિ. એક નથી તેને અનેકપણે શોધીને.. સોધિ લીની હૈ. આહાહા! કેટલું કામ છે આમાં! આ કરવાનું આ છે એ તો હવે સૂઝતું નથી. આ કરવું ને આ કરવું, બહાર દોડાદોડ. સ્વભાવ આત્મા આનંદસ્વરૂપ, વિભાવ દુઃખરૂપ વિકાર—બેયને પૃથ્થકરણ કર દિયા, લ્યો. નિજસ્વભાવકા પૃથ્થકરણ કર દિયા.

નોકર્મ, દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ—ત્રણેય એમ લીધું છે અર્થમાં. એ જ થયુંને. ત્રણેય આવી ગયાને.

તહાં મધ્યપાતી હોય.. મધ્યમાં પડી થકી પ્રજ્ઞાછીણી બીચમેં પડકર.. એક અજ્ઞાનમય ને એક જ્ઞાન. છે ને? લક્ષી તિન ધારા દોય.. તેણે બે ધારા જાણી લીધી. એક ચૈતન્ય જ્ઞાનધારા અને એક વિકલ્પની રાગધારા. શુભરાગના ૩ પ્રકાર વર્ણવ્યા છેને શાસ્ત્રમાં. એક ક્રિયાનો રાગ દયા-દાન-વ્રતનો, એક ભક્તિનો રાગ અને એક ગુણ-ગુણી ભેદનો રાગ વિકલ્પ. આત્મા વસ્તુ છે અને એમાં આનંદ આદિ ગુણ છે, એવો જે ભેદરૂપ વિકલ્પ ઉઠે છે એને અને આત્માના સ્વભાવને ભિન્ન પાડીને બે ધારા કરી. બે એક હતી, એ બે જુદી પાડી. માની હતી એક હોં. હતી તો જુદી જુદી. આહાહા! જાણક સ્વભાવ.. રાગભાવ એ અજ્ઞાન છે અને આ તો જ્ઞાન છે. રાગભાવ—અજ્ઞાનભાવ, આત્મભાવ—જાણકભાવ. બેને.. તેણે બે ધારા જુદી કરી. લક્ષી એટલે જાણી.

એક મુધામર્ડ. એક અજ્ઞાનમય, દેખો. એ રાગ છે તે અજ્ઞાનમય મૂઢભાવ. છે ને? શુભાશુભ વિકલ્પ છે એ અજ્ઞાનમય ધારા છે એમ કહે છે. એ તો આવી ગયું છેને પુણ્ય-પાપમાં, નહીં? ઓલો કહે, શુભ જુદું અને અશુભ જુદું. આ કહે, બેય અજ્ઞાન. આત્માના જ્ઞાનનો—ચૈતન્યનો જેમાં અંશ નથી, એવો ચાહે તો દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના પરિણામ એ અજ્ઞાન છે. એમાં જ્ઞાન છે નહીં. આહાહા! એક મુધામર્ડ એક સુધારસ-મીની એક ધારા અમૃતના આનંદથી ભીની છે. શું કહ્યું છે અજ્ઞાનને? મુધામર્ડ છેને. સુધા અમૃતરસ, જ્ઞાન સુધારસમય. અંતરની ધારા આત્માની એ તો આનંદમય ધારા છે કહે છે. રાગ તે અજ્ઞાનમય ધારા છે. બેને જુદાં પાડી સુધારસ-મીની, એમ. જ્ઞાન સુધારસમય, એમ કર્યું ‘ભીની’ નો અર્થ. આંહીં એનો અર્થ એવો કર્યો.

મુધાસૌં વિરચિ, લ્યો. વ્રત-નિયમ-ભક્તિ એવો વિકલ્પ શુભરાગ, એનાથી પાછો ફરી, વિરચિ—છોડકર, એમ. સુધાસિંધુમેં મગન મર્ડ.. અમૃતની ધારા ભગવાનની.. અરે, પરની સાથે વાદવિવાદની આમાં જરૂર ક્યાં છે? ભગવાન આત્મા અમૃતનો સાગર છે. રાગ છે તે દુઃખરૂપ અજ્ઞાનમય છે. બેને જુદાં પાડી, સુધાસિંધુમેં મગન મર્ડ.. છીણી—પ્રજ્ઞાછીણી. અમૃતરૂપી દરિયો ભગવાન આત્મા એમાં મગન મર્ડ. લ્યો, લીનતા થઈ.

એતી સબ ક્રિયા એક સમૈ બીચિ કીની.. એક સમયમાં આ બધી ક્રિયા થઈ ગઈ. કહો, ‘ક’ બોલે એમાં અસંખ્ય સમય જાય. એક સમય... કારણ કે આમ જ્યાં ફર્યો, આનંદ દ્રવ્યના ધારામાં આવ્યો, એક સમય વાર લાગી, કહે છે. આહા! એક સમયમાં જ્ઞાનને રૂપાંતર કરી નાંખ્યું. પર તરફના લક્ષવાળું જ્ઞાન, એનું લક્ષ છોડીને સ્વ તરફના ચૈતન્ય

અમૃતસાગરમાં નાંખ્યું. પ્રજ્ઞાછીણીને જોડી, એક સમય લાગ્યો, કહે છે. સમજાવવામાં વાર લાગે, ક્રમ પડે. ત્યાં ક્યાં ક્રમ પડે છે? આહા! બે ધારા અને એમાં એકમાં આવ્યો ને એકને છોડી ને—એ બધું એક સમયમાં છે કહે છે. આહાહા! ભારે કામ આકરું એટલે માણસને... પણ સત્ય તો આ છે. એ કાર્યે જ જન્મ-મરણના અંત આવશે. એ વિના આવવાના નથી. બહારમાં આવું એવું લાગે ધમાધમ. શું કીધું?

(શ્રોતા : ધામ ધૂમે...) ‘ધામ ધૂમે ધમાધમ ચલી જ્ઞાનમાર્ગ રહ્યો દૂર રે.’ લ્યો. આ યશોવિજય કહી ગયા છતાં એમાં ને એમાં પાછું. ધામધૂમે ધમાધમ ચલી. બસ આ બનાવો, મંદિર બનાવો. આ પૂજા કરો, ભક્તિ કરો, ફૂલ ચડાવો. વિધિથી કરવું ને આમ કરવું ને. રાગરાગીણીમાં ઉતારો ને હાર્મોનિયમમાં ઉતારો બધું. પૂજા ભણે તો એમ ભણે. એ તો આવ્યો હતોને અમારે એક આંહીં સૂરતવાળો, નહીં? ચીમન. આવ્યો હતો આંહીં ૯૨માં. સાંભળવા ગયા હતા. દિ.. દિ.. કર્યા કરે. (શ્રોતા : દિવાળી) દિવાળી. દિ.. દિ.. કરે. વાળી પછી બોલે પાછળથી.

અને ભાઈ હતા ત્યાં દેવશીભાઈ. શિવજી.. શિવજી.. શિવજીભાઈ હતા. ૯૨માં મઢીયા. આહાહા! આમાં તીર્થંકરગોત્ર બાંધે, કહે. મેં કહ્યું, તેતર બાંધે આમાં. મનમાં.. એને કંઈ બહાર કહેવાય એ વખતે ત્યાં? આમાં શું પણ? એમ કહે, આવા રસ ચડી જાય, તીર્થંકરગોત્ર બાંધે. એ તો રાગ છે. અને દેહની ક્રિયા એ હું કરું છું. બરાબર આમ ધૂન લગાડી દો. પણ એ ધૂન તો જડની છે. આહાહા! એ બોલ્યા તે દિ’ હોં. ૯૨.. ૯૨. જેઠ સુદ પાંચમ ને? દેરાસરનું મુહૂર્ત... ૯૨. ૩૫ વર્ષ થઈ ગયા. ધૂન ચડાવે ધૂન. ધૂળમાંય નથી ધૂન. આત્મા અંદર આનંદ અને જ્ઞાનનો સ્વભાવ એને શાંતરસ દ્વારા પકડવો અને પકડ્યો એટલે રાગથી જુદો પડી ગયો. એનો અનુભવ, એમાં મગ્ન થવું. એમ કહે છે જુઓને. રાગમાં ને ક્રિયા જડમાં બોલવામાં મગ્ન થવું?

મુઘાસૌં વિરચિ સુઘાસિંધુમૈં મગન મઈ, એતી સબ ક્રિયા એક સમૈ વીચિ કીની. એનો અર્થ એમ ગુલાંટ ખાધી જ્યાં, રાગની રૂચિ હતી એ રૂચિ ગુલાંટ ખાઈને આત્માની અંતર અનુભવની કરી. એક સમયનું કામ છે. આહાહા! એક સમયનો મિથ્યાસંસાર, એને ત્રિકાળી દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ આપતાં એક સમયમાં ભિન્ન પડી ગયો. સંસાર સ્વરૂપમાં છે જ નહીં. આહાહા! સાધારણ સમાજને આ માર્ગ લાગેને આકરો.

હવે તો ત્યાં ઘણાં સાંભળતા બિચારા બધા. ૩-૩ હજાર માણસ. ગામથી દૂર. ઓલો હોંકારો નહોતા આપતા. પછી અમારા રાજમલ્લજી આપતા હતા. ત્યાં હોંકારોનો રિવાજ નહીંને એટલે હશે. એ હિન્દુસ્તાનમાં રિવાજ નહીં ને? એ અમારા ગુજરાતીમાં જ

જરી રિવાજ છે. પણ એ ... કરતા. એતી સબ ક્રિયા એક સમૈ વીચિ કીની હૈ, લ્યો. આહા ! એક સમયમાં. એક સમય સમ્યગ્દર્શન ઉત્પન્ન કરવામાં લાગે. અરે, એના અનંત કાળ એમાં—રાગ ને રૂચિમાં એના ગયા. નિરર્થક દુઃખી થવાના કાળમાં ગયા.

જૈની—જેને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન છે. તો શાસ્ત્રના જ્ઞાનમાં એમ આવ્યું કે રાગથી આ ભગવાન આત્મા જુદો છે, એમ. એવું જે જ્ઞાન કર્યું હતું એ અંદર જુદો પાડીને અનુભવ્યો. એક સમયમાં એનો અનુભવ છે, કહે છે. કહો, આનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને આ મોક્ષનો એ માર્ગ. મોક્ષદ્વાર છેને આ ? જુદો પાડીને.. રાગથી જુદો પાડીને (એટલે) વ્યવહારથી જુદો પાડીને, એમ થયું કે નહીં ? વ્યવહાર છે તે મુધાધારા છે. નહીં ? આ જ્ઞાનધારા છે. કહો, રાગાદિની ક્રિયા દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા—એ સબ રાગ, એ મુધા—અજ્ઞાનધારા છે. આહાહા ! રાડ નાંખેને માળા.

અજ્ઞાનનો અર્થ એમાં જ્ઞાનસ્વભાવ નથી, એમ અજ્ઞાન છે. રાગમાં જ્ઞાનસ્વભાવ ક્યાં આવ્યો ? એનાથી તો, વ્યવહાર જેને કહે છે એનાથી તો વિરચ્યો—છૂટો પડ્યો. હવે જેનાથી છૂટું પડવું એના સાધન વડે આત્મા છૂટો પડે ? વ્યવહાર સાધન ને વ્યવહાર કારણ, આવે છે ને ? ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. આંહી તો ના પાડે છે, જુઓ. એ વ્યવહારથી જુદો પડે—રાગથી. પેલામાં બંધમાંય આવી ગયું. ...આવ્યું હતુંને નિર્વિકલ્પ. નિશ્ચયનયકે વિષયભૂત નિર્વિકલ્પ... નિરુપાધિ આત્મરામકા સ્વરૂપ એકાગ્ર હોતા હૈ. રાગથી તો છૂટો પડે છે. આહાહા ! આખો વ્યવહારનો રાગ. નિશ્ચયનો અરાગ એવા સ્વભાવને પકડતાં રાગથી જુદો પડે ત્યારે ભાન થાય છે. વ્યવહારની સહાયથી થાય છે ? इतनी सब क्रिया उसने मात्र एक समयमें ही की, ल्यो. पुनः

जैसे छैनी लोहकी, करै एकसौं दोड़।

जड़ चेतनकी भिन्नता, त्यों सुबुद्धिसौं होई ॥४॥

અર્થ :—જેવી રીતે લોટાની છીણી કાષ્ટ આદિ વસ્તુના બે ટુકડા કરી નાખે છે તેવી જ રીતે ચેતન-અચેતનનું પૃથક્કરણ ભેદવિજ્ઞાનથી થાય છે. ૪

અર્થ :—જિસપ્રકાર લોહેકો છૈની કાષ્ટ આદિ વસ્તુકે દો ખંડ કર દેતી હૈ ઉસી પ્રકાર ચેતન-અચેતનકા પૃથક્કરણ ભેદવિજ્ઞાનસે હોતા હૈ ॥૪॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

લ્યો. જેમ લોઢાની ઘીણી, લાકડા આદિ વસ્તુને દો ખંડ કર દેતી હૈ. અત્યારે તો મોટા લોઢાને ખંડ કરે છે, લ્યો. એવા હથિયાર નીકળ્યા છે ને. લોઢાના કટકા બે ફડાક દઈને. મોટા મોટા આમ ચાર-ચાર ગાઉ આઠ-આઠ ગાઉના દળ હોય હોં. આમ મારે. ઓલા હીરાની કણી નથી રાખતા કાય માટે? કાય હોયને, કાયને તોડવો હોયને કાય. હીરાની કણી. કાય તૂટી જાય ફડાક દઈને. આમ કાયનું દળ હોયને આટલું મોટું આવું. દસ દસ હાથ, છે ને? હીરાની કણી હોય એવી. લોટીયા વોરા અહિં અમારે રાખતા. આમ જ્યાં મૂકે ત્યાં કાયના બે કટકા. જોઈ છે કે નહીં? હીરાની કણી હોય છે. હથિયાર હોય છે ને? એમાં હીરાની કણી નાખી હોય. કાય મોટો આવડો હોય. બે કટકા કરવા હોય, એ કોઈ આમ ભાંગ્યે થાય? આમ કરતો.

લોટીયા વોરા હતો અમારો પાડોશી. (શ્રોતા :) હા, એ. લીટો માર્યો ભેગા બે કટકા. હવે કાયનું દળ તો કેવું હોય, જુઓ. એમ ભગવાન આત્મા પ્રજ્ઞાઘીણીરૂપી હીરાની કણી. એ આમ શું કહેવાય આ બધા? ફોટા-બોટા મઢેને આ. હવે કાય એના પ્રમાણમાં જોતો હોય તો કાય તો મોટા હોય. ૨૦-૨૦ હાથનાં લાંબા કાય આવે છે. ૨૦-૨૦ હાથ. હવે એમાંથી કટકા કરવા હોય તો એ હીરા વિના કંઈ કટકા ન થાય. એમ રાગ અને પુણ્યથી આત્માને જુદો પાડવો, એ સમ્યગ્જ્ઞાનની ઘીણી વિના જુદો પડે નહીં. આહાહા! ડસી પ્રકાર ચેતન-અચેતનકા પૃથક્કરણ ભેદવિજ્ઞાનસે હોતા હૈ. ભેદવિજ્ઞાનરૂપી હીરાની કણી. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૦૪ અષ્ટાદ વદ ૭ બુધવાર તા. ૧૪-૭-૧૯૭૧
મોક્ષ દ્વાર પદ ૫ થી ૮ પર પ્રવચન

સમયસાર નાટક. મોક્ષદ્વાર. મોક્ષ થનારને સુબુદ્ધિનો વિલાસ, એનું વર્ણન છે. સુબુદ્ધિકા વિલાસ. સમ્યક્ જ્ઞાન એ મોક્ષનું કારણ છે. અને સમ્યક્ જ્ઞાન કેવું હોય તેની વાત બતાવે છે. સર્વ વર્ણ લઘુ, ચિત્રકાવ્ય ધનાક્ષરી. ધરતી ધરમ ફલ.. જુઓ, ધર્મીનું સમ્યક્ જ્ઞાન એવું હોય કે..

સુબુદ્ધિનો વિલાસ
(સર્વ વર્ણ લઘુ, ચિત્રકાવ્ય ધનાક્ષરી)

ધરતિ ધરમ ફલ હરતિ કરમ મલ,
મન વચ તન બલ કરતિ સમરપન।
ભ્રમતિ અશન સિત ચ્રમતિ રસન રિત,
લખતિ અમિત વિત કરિ ચિત દરપન॥
કહતિ મરમ ધુર દહતિ ભરમ પુર,
ગહતિ પરમ ગુર ઊર ઉપસરપન।
રહતિ જગતિ હિત લહતિ ભગતિ રિત,
ચહતિ અગતિ ગતિ યહ મતિ પરપન॥૫॥

શબ્દાર્થ :-ભપતિ=ખાય છે. અસન=ભોજન. સિત=ઉજ્જવળ. અમિત=અપ્રમાણ. દહિત=ખાળે છે. પુર=નગર. ઉપસરન=સ્થિર. અગતિ ગતિ=મોક્ષ

અર્થ :-સુબુદ્ધિ ધર્મરૂપ ફળ ધારણ કરે છે, કર્મમળ હરે છે, મન, વચન, કાય ત્રણે બળોને મોક્ષમાર્ગમાં લગાવે છે, જીભથી સ્વાદ લીધા વિના ઉજ્જવળ જ્ઞાનનું ભોજન ખાય છે, પોતાની અનંત જ્ઞાનરૂપ સંપત્તિ ચિત્તરૂપ દર્પણમાં દેખે છે, મર્મની વાત અર્થાત્ આત્માનું સ્વરૂપ બતાવે છે, મિથ્યાત્વરૂપ નગર ભસ્મ કરે છે, સદ્ગુરુની વાણીનું ગ્રહણ કરે છે, ચિત્તમાં સ્થિરતા લાવે છે, જગતની હિતકારી બનીને રહે છે, ત્રિલોકીનાથની ભક્તિમાં અનુરાગ કરે છે, મુક્તિની અભિલાષા ઉત્પન્ન કરે છે, એવો સુબુદ્ધિનો વિલાસ છે.

અર્થ :-સુબુદ્ધિ ધર્મરૂપ ફળનો ધારણ કરતી છે, કર્મમળનો હરતી છે, મન-વચન-કાય ત્રણે બળોનો મોક્ષમાર્ગમાં લગાવી છે, જીભથી સ્વાદ લીધે વિના ઉજ્જવળ જ્ઞાનનો ભોજન ખાતી છે, અપની અનંત જ્ઞાનરૂપ સંપત્તિ ચિત્તરૂપ દર્પણમાં દેખતી છે, મર્મની વાત અર્થાત્ આત્માનો સ્વરૂપ

બતલાતી છે, મિથ્યાત્વરૂપ નગરનો ભસ્મ કરતી છે, સદ્ગુરુની વાણી ગ્રહણ કરતી છે, ચિત્તમાં સ્થિરતા લાતી છે, જગતની હિતકારી બનકર રહતી છે, ત્રિલોકનાથની ભક્તિમાં અનુરાગ કરતી છે, મુક્તિની અભિલાષા ઉત્પન્ન કરતી છે; એસા સુબુદ્ધિકા વિલાસ છે ॥૫॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આવું આવડે છે તમને આ બધું? (શ્રોતા : આવું નહીં, એક-બે લાઈન...) પણ કવિ શેના આ? (શ્રોતા : કવિ કહેવાના.) હિંમતભાઈ કવિ છે ને. (શ્રોતા : કહેવાના.) કહેવાના. આ પ્રકારના નહીં, ભાઈ કહે છે. આ પ્રકારના નહીં એમ કહેવું છે. જબ્બર માળો કવિ હોં. ઘરતી ઘરમ ફલ.. ધર્મની સુબુદ્ધિ એવી હોય છે કે જે ધર્મરૂપી ફળને ધારણ કરે. રાગને અને પુણ્યને ધારણ કરે નહીં, એમ કહે છે. સમ્યગ્જ્ઞાન—ચૈતન્યની સુબુદ્ધિ થતા સુબુદ્ધિનું કાર્ય શું? સુબુદ્ધિ શું કરે? સુબુદ્ધિ ધર્મરૂપ ફળને ધારણ કરે. રાગ ને પુણ્ય રહિત નિર્મળ ધારા ધર્મની એને ધારણ કરે, એનું નામ સુબુદ્ધિ કહેવામાં આવે છે. હરતિ કરમ મલ.. ધર્મને ધારે ને કર્મમળને હરે. રાગાદિ જે મળ છે, તે સુબુદ્ધિ—સમ્યગ્જ્ઞાન એને ટાળે. હરતિ એટલે ટાળે. જુઓ, આ સમ્યગ્જ્ઞાન.

મન વચ તન બલ કરતિ સમરપન.. મન-વચન-કાય ત્રીનોં બલોંકો મોક્ષમાર્ગમાં લગાતી છે. સ્વભાવ ચૈતન્ય સ્વભાવ સમ્યક્ બુદ્ધિ સ્વરૂપ તરફના વલણને પ્રગટ કરે છે. મોક્ષનો માર્ગ, એ મન, વચન ને કાયા—એનું અર્પણ બધું મોક્ષમાર્ગ તરફ છે એમ કહે છે. એવી સુબુદ્ધિને સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. મ્હકતિ અસન સિત.. શીતળતાને સ્વાદે છે. શીતળ આનંદ સ્વભાવ, ઉજ્જવળ સ્વભાવ એ જ્ઞાનનું ભોજન છે. જ્ઞાનકા ભોજન ખાતી છે. આહાહા! સમ્યગ્જ્ઞાન એ પુણ્ય-પાપના રાગને ખાતી નથી. આહાહા! ભગવાન આત્મા... ગુજરાતી સમજતે હેં ન થોડા થોડા? આત્મા આનંદસ્વરૂપ એ સુબુદ્ધિ આનંદનું ભોજન કરે છે એમ કહે છે. આહાહા! એને લાડવા, રોટલાનું તો નહીં, પણ પુણ્ય-પાપના રાગનું પણ ભોજન નહીં. નિત્યાનંદ ભોજી ભગવાન આત્મા છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો એનો ભોગ(નો) ભોક્તા આત્મા નહીં. સમ્યક્જ્ઞાની આત્મા નહીં, એમ કહે છે.

મ્હકતિ અસન સિત.. સિત એટલે ઉજ્જવળ ભોજન. મ્હકતિ રસન રિત.. પણ જીભના સ્વાદ વિના આત્માના આનંદને અનુભવે છે. આહાહા! કહો, સમજાય છે? રિત એટલે રહિત. મ્હકતિ રસન રિત.. જીભના સ્વાદ વિના સમ્યગ્જ્ઞાન એકલો.. આહાહા! સ્વસ્વભાવના આનંદને યાખે છે, ભોગવે છે. લખતિ અમિત વિત.. વળી સુબુદ્ધિ એવી હોય છે કે અમિત વિત.. મર્યાદા વિનાની આત્માની લક્ષ્મી એને જાણે છે. આહાહા! છે ને? અપની અનંત જ્ઞાનરૂપ સંપત્તિ ચિત્તરૂપ દર્પણમાં દેખતી છે, લ્યો. લખતિ અમિત વિત.. પોતાનો અનંત

જ્ઞાન, આનંદ એવો સ્વભાવ એને જાણે છે. શેમાં? કરિ ચિત્ત દરપન.. ચિત્તરૂપી દર્પણમાં એટલે જ્ઞાનરૂપી દર્પણમાં અનંત જ્ઞાન ને અનંત આનંદને દેખે છે. લ્યો, આ સુબુદ્ધિ.

કહતિ મરમ ધુર.. સમ્યક્ બુદ્ધિ—સુબુદ્ધિ એવી હોય છે કે એ કહતિ મરમ.. આત્માના મર્મને અનુભવે છે. આત્માનું આનંદસ્વરૂપ એને એ અનુભવે છે. મર્મકો બતાતી હે. આહાહા! આત્માના સ્વરૂપને બતાવે છે. જુઓ, આ સુબુદ્ધિ. આરે, ભારે! આનું નામ સમ્યક્ મતિજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? કહતિ મરમ ધુર.. મૂળ વાતને બતાવે છે, એમ. ધુર એટલે મૂળ. આત્માનો આનંદ ને જ્ઞાન સ્વભાવ એને એ બતાવે છે. દહતિ મરમ પુર.. મિથ્યાત્વરૂપી ભ્રમણાના નગરને તો બાળીને રાખ કરે છે. જુઓ, આ બનારસીદાસ. શૃંગારી કવિ હતા પહેલા ને શૃંગારી પુસ્તકો બનાવેલા. ગંગા નદીમાં નાખી દીધા. ગંગા ને? ગોમતી.. ગોમતી. ગંગા અને ગોમતી દૂર છે, નહીં? ગોમતીમાં નાખી દીધા. આ બનાવ્યા આત્મધર્મના.

કહતિ મરમ ધુર દહતિ મરમ પુર.. ધર્મનો પુર—નગર. મિથ્યાત્વની ભ્રમણાઓ—જ્યાં ત્યાં સુખપણું માનવું, પરની સહાયથી મને કાંઈ મદદ મળશે ધર્મની—એવી માન્યતા મિથ્યાત્વનું નગર—પુર છે એને તો દહતિ નામ સમ્યગ્જ્ઞાન બાળી મૂકે છે. આહાહા! ગહતિ પરમ ગુરુ ઊર ઉપસરપન.. જ્ઞાની ગુરુની વાણી જાણે છે, વાણી પકડે છે. છેને એમાં? સદ્ગુરુકી વાણી ગ્રહણ કરતી હૈ. સત્ય વાત હોય એ સમ્યગ્જ્ઞાન ગ્રહણ કરે છે એમ કહે છે. ગુરુ ઊર ઉપસરપન.. ઉપસરપન છે ને? સ્થિર કરે છે, એમ હશે. પરમગુરુની વાણીને ગ્રહણ કરે છે, અંદરમાં પકડે છે ને જાણે છે. રહતિ જગતિ હિત.. સમ્યગ્જ્ઞાન જગતના હિત માટે કામ કરે છે. છે ને? ચિત્તમાં સ્થિરતા લાતી હે. જગતકી હિતકારી બનકર રહતી હૈ. હિતકારીનો અર્થ કોઈને અહિત થતું નથી, એમ. એનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન. એ જગતની હિતકારી બનીને રહે છે.

લહતિ મગતિ રતિ.. ત્રિલોકીનાથકી મક્તિમાં અનુરાગ કરતી હૈ. સમ્યગ્જ્ઞાન, ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ સર્વજ્ઞપદના ધારી એમાં એનો પ્રેમ હોય છે. સમ્યક્જ્ઞાનીનો પ્રેમ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ એના પ્રત્યે એનો પ્રેમ હોય છે. વિકલ્પ હોય તો ત્યાં જાય છે એમ કહે છે. ચહતિ અગતિ ગતિ.. સુબુદ્ધિ કેવી છે? કે અગતિ ગતિ.. જ્યાંથી પાછું ન ફરે એવી ગતિને ઈચ્છે છે. છે ને? બ્રહ્મચારીજી! પુસ્તક હૈ ન? ચહતિ અગતિ ગતિ.. એમાંથી પાછું ન ફરવું પડે એવી અગતિ ગતિ એટલે મોક્ષ, એને સમ્યગ્જ્ઞાન યાહે છે. એ રાગને નહીં, સ્વર્ગને નહીં, વ્યવહારને નહીં, એ તો અગતિ ગતિને યાહે છે.

યહ મતિ પરપન, લ્યો. એસે બુદ્ધિ સુબુદ્ધિકા (વિલાસ). પરપન એટલે વિલાસ.

આમ લીધું. જ્ઞાનીની વાણી ગ્રહે છે, તીર્થંકર આદિ જગતગુરુની ભક્તિ કરે છે. સમ્યગ્જ્ઞાન દુનિયાને સમજાવે છે (તેથી) જગત હિતકારી, એટલું. એ જ્ઞાન જગતને હિતકારી છે. જુઓ, આ બનારસીદાસનો કવિત્વનો વિલાસ. સુબુદ્ધિનો વિલાસ. કવિત્વના વિલાસમાં નાખી દીધું. એને સમ્યગ્જ્ઞાન કહીએ. એસા સુબુદ્ધિકા વિલાસ હૈ.. પરપન એટલે વિલાસ. સમ્યગ્જ્ઞાન ચાર ગતિને ઈચ્છતું નથી. જ્ઞાન ઈચ્છતું નથી. રાગને ઈચ્છતું નથી, વ્યવહારને ઈચ્છતું નથી. વ્યવહાર આવે ખરો સાંભળવાનો, એમ કહે છે, પણ એને ઈચ્છતા નથી. ઈચ્છે છે એકલી મુક્તિને. વીતરાગ પરિણતિથી મુક્તિ મારી થશે, એમ જ્ઞાનીની બુદ્ધિ આમ કામ કરે છે. આ તો શાંતિનું કામ છે, ભઈ. આ કાંઈ દોડાદોડથી મળે એવી ચીજ નથી.

સમ્યગ્જ્ઞાનીકા મહત્વ. ઓલામાં સર્વ વર્ણ લઘુ હતા, આમાં સર્વ વર્ણ ગુરુ. કવિ છે ને? આત્મા બાદશાહ છે, હવે એની ઉપમા આપે છે. સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી આત્મા બાદશાહ. છઠ્ઠું પદ

સમ્યગ્જ્ઞાનીનું મહત્વ.

(સર્વ વર્ણ ગુરુ. સવેયા એકત્રીસા)

રાણાકૌસૌ બાના લીનૈ આપા સાથૈ થાના ચીનૈ,
 દાનાઅંગી નાનારંગી ખાના જંગી જોધા હૈ।
 માયાબેલી જેતી તેતી રેતૈમૈં ધારેતી સેતી,
 ફંદાહીકૌ કંદા ખૌદૈ ખેતીકૌસૌ લોધા હૈ।।
 બાધાસેતી હાંતા લૌરૈ રાધાસેતી તાંતા જૌરૈ,
 બાંદીસેતી નાતા તૌરૈ ચાંદીકૌસૌ સોધા હૈ।
 જાનૈ જાહી તાહી નીકૈ માનૈ રાહી પાહી પીકૈ,
 ઠાનૈ બાતૈં ડાહી એસૌ ધારાબાહી બોધા હૈ।।૬।।

શબ્દાર્થ :—રાણા=બાદશાહ. બાના=વેશ. થાના=સ્થાન. ચીનૈ=ઓળખે. દાનાઅંગી= પ્રતાપી. ખાના જંગી બોધા=યુદ્ધમાં મહા શૂરવીર. કંદા=કાંસના મૂળિયા. ખેતીકૌસૌ લોધા=ખેડૂત જેવો. બાધા=કલેશ. હાંતા લોચૈ=અલગ કરે છે. તાંતા=દૌર. બાંદી=દાસી, નાતા=સંબંધ. ડાહી=હોશિયારી. બોધા=જ્ઞાની.

અર્થ :—ભેદવિજ્ઞાની જ્ઞાતાએ રાજા જેવું રૂપ બનાવેલું છે, તે પોતાના આત્મરૂપ સ્વદેશની રક્ષા માટે પરિણામોની સંભાળ રાખે છે અને આત્મસત્તા ભૂમિરૂપ સ્થાનને ઓળખે છે, પ્રથમ સંવેગ, અનુકંપા આદિની સેના સંભાળવામાં દાના અર્થાત્ પ્રવીણ હોય છે, શામ, દામ, દંડ, ભેદ આદિ કળાઓમાં કુશળ રાજાની સમાન છે, તપ, સમિતિ, ગુપ્તિ, પરિષદજય, ધર્મ, અનુપ્રેક્ષા આદિ અનેક રંગ ધારણ કરે છે, કર્મરૂપી શત્રુઓને

જીવતામાં ઘણો બહાદુર છે, માયારૂપી જેટલું લોદું છે તે બધાનો નાશ કરવામાટે રેતી સમાન છે, કર્મના ફંદારૂપ કાંસને મૂળમાંથી ઉખેડવા માટે કિસાન સમાન છે, કર્મબંધના દુઃખોથી બચાવનાર છે, સુમતિ રાધિકા સાથે પ્રીતિ જોડે છે, કુમતિરૂપ દાસી સાથે સંબંધ તોડે છે. આત્મપદાર્થરૂપ ચાંદીનું ગ્રહણ કરવામાં અને પરપદાર્થરૂપ ધૂળને છોડવામાં સોની સમાન છે. પદાર્થને જેવો જાણે છે તેવો જ માને છે, ભાવ એ છે કે હેયને હેય જાણે છે અને હેય માને છે. ઉપાદેયને ઉપાદેય જાણે છે એ ઉપાદેય માને છે,^૧ એવી ઉત્તમ વાતોના આરાધક ધારાપ્રવાહી જ્ઞાતા છે. ૬

અર્થ :-ભેદવિજ્ઞાની જ્ઞાતા, રાજા જેસા રૂપ બનાયે હુણ હૈ। વહ અપને આત્મરૂપ સ્વદેશકી રક્ષાકે લિયે પરિણામોંકી સમ્હાલ રખતા હૈ; ઓર આત્મસત્તા ભૂમિરૂપ સ્થાનકો પહિચાનતા હૈ; પ્રશમ, સંવેગ, અનુકંપા આદિકી સેના સમ્હાલનેમેં દાના અર્થાત્ પ્રવીણ હોતા હૈ, શામ, દામ, દંડ, ભેદ આદિ કલાઓંમેં કુશલ રાજાકે સમાન હૈ; તપ, સમિતિ, ગુપ્તિ, પરિષહજય, ધર્મ, અનુપ્રેક્ષા આદિ અનેક રંગ ધારણ કરતા હૈ; કર્મરૂપી શત્રુઓંકો જીતનેમેં બડા બહાદુર હોતા હૈ। માયારૂપી જિતના લોહા હૈ, ઉસ સબકો ચૂર-ચૂર કરનેકો રેતીકે સમાન હૈ, કર્મકે ફંદેરૂપ ફાંસકો જડસે ઉખાડનેકે લિયે કિસાનકે સમાન હૈ, કર્મબંધકે દુઃખોંસે બચાનેવાલા હૈ, સુમતિ રાધિકાસે પ્રીતિ જોડતા હૈ, કુમતિરૂપ દાસીસે સંબંધ તોડતા હૈ, આત્મપદાર્થરૂપ ચાંદીકો ગ્રહણ કરને ઓર પરપદાર્થરૂપ ધૂલકો છોડનેમેં રજત-સોધા (સુનાર)કે સમાન હૈ। પદાર્થકો જેસા જાનતા હૈ વૈસા હી માનતા હૈ, ભાવ યહ હૈ કિ હેયકો હેય જાનતા ઓર હેય માનતા હૈ। ઉપાદેયકો ઉપાદેય જાનતા ઓર ઉપાદેય માનતા હૈ—એસી ઉત્તમ બાતોંકા આરાધક ધારાપ્રવાહી જ્ઞાતા હૈ।।૬।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ભાષાય બધી કેવી, જુઓને! એક ફેરી એક બાઈ બોલતી નહીં, ઓલી? પતાસીબાઈ નહીં એક? પતાસીબાઈ. ગયાના હતા? ગયાના. અહીંયા આવ્યા હતા. ઘણો વખત રહ્યા હતા. પતાસીબાઈ હતી, નહીં? ગયાના. એ આ બોલતી હતી પહેલા. આંહીં રહી ગયા હતા.

હિંમતભાઈ ના પાડે છે કે મને આ ગોઠવતાં ન આવડે. (શ્રોતા : આ તો મહાકવિ છે.) મહાકવિ છે. થોડા કવિ રાખ્યા છે. એ જાતનો ક્ષયોપશમ હોય. પણ એ ક્ષયોપશમને વાપર્યો અંતરમાં. હોય છે ક્ષયોપશમ અનેક જાતના. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ક્ષાયિક લઈને જુગલીયામાં જાય. એને ભાષા-બાષાનું આવું કાંઈ નથી. કવિ જોડી શકે એવું હોય નહીં. ક્ષાયિક સમકિત પામ્યો... મનુષ્યનું આયુષ્ય બંધાઈ ગયું પછી ક્ષાયિક સમકિત પામે તો જુગલીયામાં જાય. ભોગભૂમિ. ભદ્રિક હોય ભદ્રિક. ત્રણ-ત્રણ પલ્યોપમના આયુષ્ય. બે પલ્યના આયુષ્ય, એક

પલ્યનું આયુષ્ય. અસંખ્ય અબજ વર્ષનું આયુષ્ય હોય. ઓહો! ત્રણ ગાઉના ઊંચા હોય શરીર, બે ગાઉના, એક ગાઉના. એક પલ્યોપમવાળાને એક ગાઉ(નું શરીર), બે પલ્યોપમ વાળાને બે ગાઉનું. એવા મનુષ્ય ક્ષાયિક સમકિત લઈને ઉપજે ત્યાં. ભદ્રિક.. ભદ્રિક.. ભદ્રિક.. અને એ મરીને સ્વર્ગમાં જ પાછા જાય. પાછા એની સ્થિતિ હોય એનાથી વધારેમાં ન જાય. એમ છે, નહીં? ભાઈ! એની સ્થિતિ છેને જેટલી, એનાથી વધારે સ્થિતિમાં ન જાય. આવા ક્ષાયિક સમકિતી. એમ છે ને?

જેટલું આયુષ્ય છે એનું આંહીં એટલા આયુષ્યથી વધારે ત્યાં ન ઉપજે. આવા ક્ષાયિક સમકિતી ત્રણ પલ્યોપમ સુધી રહ્યા. એને બીજી કોઈ ઉપાધિ નથી. કલ્પવૃક્ષ છે. ઈચ્છા પતી પછી સ્વાધ્યાય ન્યાં કરતા હશે ભોગા થઈને. આમ તો નથી આવતું? ઋષભદેવ ભગવાનનું. છ જણાં ત્યાં હતા. પછી મુનિ આવ્યા. છ જણા ત્યાં હતાને સાથે જુગલિયામાં? મુનિ ઉપરથી ઊતર્યા. 'તમારો સમકિત પામવાનો કાળ છે આ' મુનિએ કહ્યું. આહાહા! ઉપર જાતા હતા તે હેઠે ઊતર્યા. હેઠે ઊતર્યા ઊંચા ચઢાવવા માટે, લઈ જવા માટે. 'ભાઈ! સમ્યક્ ગ્રહણ કરો. તમારે સમ્યક્નો કાળ છે.' આહાહા! ગજબ છે ને! કેટલી પાત્રતા, કેટલી યોગ્યતા ને કેટલી સરળતા ને ભદ્રિકતા!

જુગલિયા તો એવા હોય છે ને. મનુષ્ય. જુગલિયા સમજો છો ને? એક સાથ. બેન-ભાઈ ઉપજે ને પછી પતિ-પત્ની થાય. છતાં કષાયની ઘણી મંદતા. બેન-ભાઈ એ પતિ-પત્ની થાય તો પણ કષાયની ઘણી મંદતા હોય છે. આહાહા! આંહીં જો આવું હોય તો કષાય તીવ્ર હોય છે. મનુષ્યમાં જો એવું હોય તો તો તીવ્ર કષાય હોય. આ ભોગભૂમિ.. ... સ્વર્ગમાં ગયા, લ્યો. આહા! કહે છે, રાણા કૌસૌ બાના લીનૈ.. આ તો આવું કવિતા આદિ ન આવડે એ ઉપરથી વિચાર આવ્યો. (શ્રોતા :) એટલે કહ્યુંને... એવા ભદ્રિક છે. ત્રણ-ત્રણ પલ્યોપમ, ત્રણ-ત્રણ ગાઉ ઊંચા, સરળ ભદ્રિક. ક્ષાયિક સમકિત કેટલાક તો. આ તો પામવાને માટે લાયક, એમ કીધું. પૂર્વે લઈને નથી આવ્યા, એમ થયુંને? કેટલાક તો ક્ષાયિક સમકિત લઈને જાય. આહાહા!

રાણા કૌસૌ બાના લીનૈ.. કેવો છે ભગવાન આત્મા? સમ્યક્જ્ઞાનીનું મહત્ત્વ. ભેદવિજ્ઞાની જ્ઞાતા, રાજા જૈસા રૂપ બનાયે हुए है. બાદશાહ છે. આહાહા! સમ્યક્જ્ઞાનીએ બાદશાહનું રૂપ ધારણ કર્યું છે. રાણા કૌસૌ બાના લીનૈ.. બાના એટલે વેશ. લીનૈ. વેશ લીધો. આપા સાઘે થાના ચીનૈ.. વહ, અપને આત્મરૂપ સ્વદેશકી રક્ષાકે લિયે પરિણામોંકી સમ્હાલ રખતા है, લ્યો. આપા સાઘે.. પોતાના સ્થાનમાં જ્ઞાન કરે અથવા પોતાની સત્તામાં, એમ કહે છે. એના પરિણામને સાધે. આપા સાઘે થાના એટલે પોતાનું સ્થાન. એમાં પહિચાને પોતાને. પોતાના શુદ્ધ પરિણામને જોવે. આત્મસત્તા ભૂમિરૂપ સ્થાનકો પહિચાનતા है. આવ્યુંને સ્થાન?

દાનાઅંગી-પ્રશમ, સંવેગ, અનુકંપા આદિકી સેના સમ્હાલનેમં દાના અર્થાત્ પ્રવીણ હોતા હૈ. દાનાઅંગી એનો અર્થ છે. સમ્યક્જ્ઞાનીનું મહત્વ. બાદશાહ છે પોતાના સ્વરૂપનો. ભગવાન આનંદસ્વરૂપ એનો-બાદશાહનો ભેખ ધારણ કર્યો છે અને આત્મસત્તારૂપી સ્થાનને પહિચાને છે. દાનાઅંગી એટલે પ્રશમ, સંવેગ, અનુકંપા આદિની સેના સંભાલનેમં પ્રવીણ છે, દાના છે, હોંશિયાર છે. રળવામાં હોંશિયાર છે એમ નથી લીધું. આ પૈસા.. એય! પૈસા રળવામાં હોંશિયાર છે એની નોંધ નથી લીધું. આંહીં તો પોતે દાના અંગી-શાંતિ, સંવેગ, અનુકંપા એવી સેના સંભાળવામાં પ્રવીણ છે. પોતાના રાગની સેના છે એ બધી, એને સંભાળવા માટે પ્રવીણ છે.

નાનારંગી એનો અર્થ છે, શામ, દામ, દંડ, ભેદ આદિ કલાઓમં કુશલ રાજાકે સમાન હૈ. તપ, સમિતિ, ગુપ્તિ, પરિષહજય, ધર્મ, અનુપ્રેક્ષા આદિ અનેક રંગ ધારણ કરતા હૈ. નાનારંગીનો અર્થ ત્યાં કર્યો. લ્યો, દાનાઅંગીને ... પ્રવીણ હોતા હૈ. શામ, દામમાં કુશળ રાજાકે સમાન, એમ. રાજા જેમ શામ, દામમાં કુશળ છે, આ પણ પોતાના ઉપશમ આદિમાં કુશળ છે. અને તપ, સમિતિ, ગુપ્તિ, પરિષહજય, ધર્મ ને અનુપ્રેક્ષા-સંવરના બોલ આવે છે ને? એના અનેક રંગ ધારણ કરતા હૈ. મુનિપણામાં સમિતિનો, ગુપ્તિનો, (૨૨ પ્રકારના) પરિષહજયનો, ૧૦ પ્રકારના ધર્મ, ૧૨ પ્રકારની ભાવના અનુપ્રેક્ષા (આદિ) અનેક રંગ ધારણ કરે બાદશાહ. એમ જ્ઞાની બાદશાહ આવા અનેક ગુણોના રંગને ધારણ કરે છે.

ખાના જંગી જોધા હૈ, લ્યો. ખાનાજંગી. કર્મરૂપી શત્રુઓંકો જીતનેમં બઝા બહાદુર હોતા હૈ. ખાનાજંગી-જંગ કરનાર જોધા. કોની સાથે? કર્મરૂપી શત્રુઓ. જુઓ, આ તો શત્રુ લખ્યા ભાઈ! ઓલા અરિહંત ને અર્હંત ને તકરાર કરે છે ને? અરિહંતનું નામ ન લેવું. અરિ તો દુશ્મન કહેવાય. અરે, પણ નામમાં શું વાંધા છે? માટે અરિહંત નહીં, અર્હંત લેવું. એવું આવે છે છાપામાં. અરે, આંહીં કહે છે કે અરિહંત કહો કે અરહંત કહો કે અર્હમ્ કહો, બધું એક જ ભાવ છે, સાંભળને! કર્મરૂપી શત્રુઓંકો જીતનેમં બઝા બહાદુર હોતા હૈ. અરિહંતા એવું સમ્યક્જ્ઞાન બાદશાહ વેરીને હણીને પોતાની રાજધાનીને સંભાળશે. આહાહા!

માયાવેલી જેતી તેતી રેતૈમં ધારેતી સેતી.. માયારૂપી જિતના લોહા હૈ, લોહું.. લોહું.. એને જે કાટ લાગ્યો હોય, જેતી તેતી-જેટલા પ્રમાણમાં. એ રેતીથી એને સાફ કરે છે. રેતી હોયને રેતી જીણી. ઉન સબકો ચૂર-ચૂર કરનેકો રેતીકે સમાન હૈ. ધર્માત્મા બાદશાહ જ્ઞાનનો.. લોહાને જેમ રેતી સાફ કરે છે ને? જીણી રેતી, નહીં? આવે છે ને. લીમડીથી લઈ જાય કોથળાના કોથળા. અહીંયા કોથળા આવ્યા હતા. કરવું હતું કાંઈ માનસ્તંભમાં.

માનસ્તંભમાં રેતીના કોથળા આવ્યા હતા લીમડીથી, નહીં? લાલ ઝીણી ઘસે. એમ આત્મા સમ્યક્જ્ઞાની બાદશાહ સમકિતી ધર્મી માચારૂપી જિતના લોઢા—માચારૂપી લોઢું એને રેતીથી જેમ ચૂર ચૂર કરે, લોઢાને સાફ કરે. એમ રેતીકે સમાન જ્ઞાની હૈ. આહાહા! હિન્દી છે અંદર, પણ સમજાય એવું છે હિન્દી.

ફંદાહીકૌ કંદા.. એ ઘાસપૂસને કાઢી નાખવા માટે કર્મકે ફંદેરૂપ કાંસ—ઘાસ.. જડસે ઉખાડનેકે લિણ કિસાનકે સમાન હૈ. ઉખેડે ઘાસ હાથથી, ખેતીમાં મૂળિયા કાઢી નાખે. સાફ કરે છે ને?સુધી ખોટે ખેતરને. મૂળ ને ઘાસ કાઢી ખેતી કરે. નહીં તો બોરડી નીકળે બહાર. જડસે ઉખાડનેકે લિણ કિસાનકે સમાન હૈ. ફંદાહીકૌ કંદા ખૌદૈં ખેતીકૌસૌ લોધા હૈ, લ્યો, કિસાનકે સમાન હૈ. કર્મબંધકે દુઃખોસે બચાનેવાલા હૈ. ખેતીકૌસૌ લોધા.. ખેતી હોયને? પોતાની ખેતીને સંભાળ કરે છે, એમ ધર્માત્મા પોતાની આનંદ આદિ ખેતીની સંભાળ કરે છે. લોધા છે. મોટો લોધો. છે ને? ખેતીકૌસૌ લોધા હૈ. કિસાનકે સમાન હૈ.

બાધાસેતી હાંતા લોરૈ.. એ વિઘ્નને તોડી નાખે. સુમતિ રાધિકાસે પ્રીતિ જોડતા હૈ. બાધાસેતી હાંતા લોરૈ.. બાધા ને વિઘ્ન હોય, કલેશ—કલેશ હોય એને તોડી નાખે, અલગ કરે. સમ્યક્જ્ઞાની બાદશાહ કલેશને અલગ કરી નાખે. સમજાણું કાંઈ? રાધાસેતી તાંતા જોરૈ.. સુમતિ—સમ્યક્જ્ઞાનરૂપી રાધા એની સાથે નાતો જોડે. છે ને? રાધાસેતી તાંતા જોરૈ.. તાંતા એટલે દોર. નાતા એટલે સંબંધ. સમ્યક્જ્ઞાનમાં સમ્યક્જ્ઞાની સુમતિ સાથે પ્રેમ બાંધે. બાંધીસેતી નાતા તોરૈ.. દાસીથી તો નાતો તોડી નાખે. કુમતિરૂપી દાસીથી સંબંધ તોડી નાંખે. સુમતિરૂપી રાધિકાથી કુમતિરૂપી દાસીને તોડી નાખે, એમ કહે છે. જુઓ, રાધાને મુક્યા.

ચાંદીકૌસૌ સોધા હૈ.. એ ધૂળધોયા જેવો છે બાદશાહ. ચાંદી ને સોનાને (માટે) ધૂળ ધોવે છે ને? ધૂળ કાઢી નાખે ને સોનું સોનું લઈ લ્યે. ધૂળધોયો—ધૂળનો ધોનારો. સોનું સોનું લઈ લે. એવો આત્માના આનંદને લઈ લે ને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પને છોડી દે. છે ને? ચાંદીકો તો ગ્રહણ કરે (ઔર) પરપદાર્થરૂપ ધૂળકો છોડ દે. આત્મપદાર્થરૂપ ચાંદીકો ગ્રહણ કરતે હૈં. શુદ્ધ આનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માને તો ગ્રહણ કરે, પરપદાર્થરૂપ ધૂલકો છોડનેસે રજત સોધા (સુનાર) સમાન હૈ. સુનાર સમાન. આ તો શબ્દાર્થમાં જરી ધ્યાન રાખે તો...

જાને જાહી તાહી નીકૈ.. સમ્યક્જ્ઞાનથી જે જાણે તેને બરાબર નીકે—માને. જાને જાહી તાહી નીકૈ.. જે વાતને બરાબર સમ્યક્જ્ઞાનથી જાણે.. (પદાર્થકો) જૈસા જાનતા હૈ વૈસા હી માનતા હૈ, ભાવ યહ હૈ કિ હેયકો હેય જાનતા હૈ ઔર હેય માનતા હૈ. પુણ્ય-પાપકા ભાવ એને હેય જાણે ને હેય માને. શુભ-અશુભ ભાવ હેય છે એમ જાણે.

સમ્યક્જ્ઞાની બાદશાહ, પુણ્ય-પાપના ભાવ હેય છે એને હેય જાણે ને માને. એ પ્રમાણે માને કે હેય છે આ. કહો, સમજાણું કાંઈ? અત્યારે તો એમ કહે છે કે પુણ્ય-પાપના ભાવને હેય માને તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. લ્યો, અહીં સુધી વાત આવી. શુભ-અશુભ ભાવ હેય? મિથ્યાદૃષ્ટિ. આહાહા! આંહીં તો કહે છે, શુભ-અશુભ ભાવ હેય જાણે ને એને માને કે આ હેય છે. શુદ્ધ આત્મા જ ઉપાદેય છે ને એને (ઉપાદેય) જાણે ને ઉપાદેય માને. ઉપાદેયકો ઉપાદેય જાનતા હૈં ઓર ઉપાદેય માનતા હૈં, લ્યો. એકડો છે. એકડો છે પણ બીજે નાખ્યું છે. નીચે લખ્યું છે ને?

ઉત્તમ વાતોંકા આરાધક ધારાપ્રવાહી જ્ઞાતા હૈં, લ્યો. ઠાનૈં વાતૈં ડાહી.. ડાહી ડાહી વાતું કરે, એસો ધારાવાહી બોઘા હૈં. ‘એસી ડાહી’ને કીધુંને ઉત્તમ. ઉત્તમ વાતનો આરાધક છે. ધારાવાહી જોધા છે. ત્યાં એકડો કરી પાછું હેઠે નાંખ્યું. હેય, ઉપાદેયનું લખ્યું છે. આત્મા ઉડદકા માસ (મીતરી ગુદા) મગજ આદિકે સમાન ઉપાદેય હૈં. એ શુદ્ધ જ્ઞાનનો આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા ઉપાદેય હૈં. ઓર છિલકા ફોક આદિકે સમાન શરીરાદિક હેય હૈં. પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત, વિકલ્પ આદિ સમ્યક્જ્ઞાનીને હેય છે. સમજાણું કાંઈ? મેદવિજ્ઞાની જ્ઞાતા, રાજા જૈંસા રૂપ વનાયે હુએ હૈં. આ બધી સામગ્રી હોય (છે). જ્ઞાની જીવ હી ચક્રવર્તી હૈં. પહેલા બાદશાહ કીધો, સુબુદ્ધિનો વિલાસ કીધો, હવે પોતે ચક્રવર્તી છે ધર્મી. સમ્યક્જ્ઞાની એ ચક્રવર્તી છે ધર્મનો. જ્ઞાની જીવ એ ચક્રવર્તી છે.

જ્ઞાની જીવ જ ચક્રવર્તી છે.

(સવૈયા એકત્રીસા)

જિન્હકૈ દરબ મિતિ સાધન છખંડ થિતિ,
 બિનસૈ વિભાવ અરિ પંકતિ પતન હૈં।
 જિન્હકૈ ભગતિકો વિધાન ઈઈ નૌ નિધાન,
 ત્રિગુનકે ભેદ માનૌ ચૌદહ રતન હૈં॥
 જિન્હકૈ સુબુદ્ધિરાની ચુરે મહા મોહ વજ્ર,
 પૂરૈ મંગલીક જે જે મોખકે જતન હૈં।
 જિન્હકે પ્રમાન અંગ સૌહૈ ચમૂ ચતુરંગ,
 તેઈ ચક્રવર્તી તનુ ધરૈ પૈ અતન હૈં॥૭૧॥

શબ્દાર્થ :—અરિ પંક્તિ=શત્રુઓનો સમૂહ. પતન=નષ્ટ થવું. નવ નિધાન=નવ નિધિ. મંગલીક=મંડળ, ચોક. ચમૂ=સેના. ચતુરંગ=સેનાના ચાર અંગ—હાથી, ઘોડા, રથ, પાયદળ. અતન=શરીરરહિત

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ ચક્રવર્તી સમાન છે કારણ કે ચક્રવર્તી છ ખંડ પૃથ્વી જીતે છે, જ્ઞાની છ દ્રવ્યોને સાધે છે, ચક્રવર્તી શત્રુઓનો નાશ કરે છે, જ્ઞાની જીવ વિભાવ પરિણતિનો વિનાશ કરે છે, ચક્રવર્તીને નવનિધિ^૧ હોય છે, જ્ઞાની નવભક્તિ^૨ ધારણ કરે છે, ચક્રવર્તીને ચૌદ રત્ન^૩ હોય છે, જ્ઞાનીઓને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ભેદરૂપ ચૌદરત્ન^૪ હોય છે, ચક્રવર્તીની પટરાણી દિગ્વિજય માટે જવાને સમયે ચપટીથી વજ્રરત્નનો ભૂકો કરીને ચોક પૂરે છે, જ્ઞાની જીવોની સુબુદ્ધિરૂપ પટરાણી મોક્ષમાં જવાના શુકન કરવા માટે મહામોહરૂપ વજ્રનું ચૂર્ણ કરે છે, ચક્રવર્તીને હાથી, ઘોડા, રથ, પાયદળ એવી ચતુરંગિણી સેના હોય છે, જ્ઞાની જીવોને પ્રત્યક્ષ, પરોક્ષ, નય, પ્રમાણ અને નિક્ષેપ હોય છે. વિશેષ એ છે કે ચક્રવર્તીને શરીર હોય છે પણ જ્ઞાની જીવ દેહથી વિરક્ત હોવાના કારણે શરીરરહિત હોય છે તેથી જ્ઞાની જીવોનું પરાક્રમ ચક્રવર્તી સમાન છે. ૭

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ ચક્રવર્તીકે સમાન છે—ક્યોંકિ ચક્રવર્તી છહ ઁંડ પૃથ્વી સાધતે-જીતતે છે, જ્ઞાની છહ દ્રવ્યકો સાધતે છે; ચક્રવર્તી શત્રુ-સમૂહકો નષ્ટ કરતે છે, જ્ઞાની જીવ વિભાવ પરિણતિકા વિનાશ કરતે છે; ચક્રવર્તીકે નવનિધિ હોતી છે, જ્ઞાની નવભક્તિ ધારણ કરતે છે; ચક્રવર્તીકે ચૌદહ રત્ન હોતે છે, જ્ઞાનિયોંકે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકે ભેદરૂપ ચૌદહરત્ન હોતે છે; ચક્રવર્તીકી પટરાની દિગ્વિજયકો જાનેકે અવસર પર ચુટકીમેં વજ્રરત્નોંકા ચૂર્ણ કરકે ચૌક પૂરતી છે, જ્ઞાની જીવોંકી સુબુદ્ધિરૂપ પટરાની મોક્ષ જાનેકા શુકન કરનેકો મહા-મોહરૂપ વજ્રકો ચૂર્ણ કરતી છે; ચક્રવર્તીકે હાથી, ઘોડે, રથ, પૈદલ ઁસી ચતુરંગિની સેના રહતી છે, જ્ઞાની જીવોંકે પ્રત્યક્ષ, પરોક્ષ, પ્રમાણ, નય ંર નિક્ષેપ હોતે છે. વિશેષ યહ છે કિ ચક્રવર્તીકે શરીર હોતા છે, પર જ્ઞાની જીવ દેહસે વિરક્ત હોનેકે કારણ શરીર રહિત હોતે છે—ઁસલિયે જ્ઞાની જીવોંકા પરાક્રમ ચક્રવર્તીકે સમાન છે. ૭।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જરી સાંભળનારનું મન ઁકાગ્ર થાય તો... ંલામાં વાર્તા જેવું હોય સાધારણ... ઁવા શબ્દ જ વાપરે ંલા. ક્યાંય મન ન જાય ત્યારે માંડ ઁને સમજી શકે. જુઓ, ં આત્મા ધર્મી હોય ઁ ચક્રવર્તી સમાન છે ઁમ કહે છે. ધર્મનો ચક્રી. ‘ધમ્મવર ંરંત ચક્રવટ્ટિણં’, ંવે ઁને લોગસ્સમાં ? નમોત્થુણંમાં. નમોત્થુણં. ંવે છે? ‘ધમ્મવર ંરંત ચક્રવટ્ટિણં’. ંર ગતિનો ંંત કરવા ચક્રવર્તી સમાન છે. નમોત્થુણંમાં ંવે છે. અર્થની કોને ખબર હોય? ભગવાન જાણે અર્થ. નમોત્થુણં કર્યું હતું કે નહીં નમોત્થુણં ? ઁ બાબુભાઈ! નમોત્થુણં કર્યું હતું પહેલા ? અર્થ ંવડતા હતા પહેલા ? ‘ધમ્મવર ંરંત ચક્રવટ્ટિણં’. ધર્મમાં પ્રધાન ંર ગતિના ંંત કરવામાં ચક્રવર્તી છે, વીતરાગ (પ્રભુ). ંંહીં તો સમ્યક્જ્ઞાનીને ચક્રવર્તીની ઉપમા છે. સમજાય છે કાંઈ ?

જિન્હકૈ દરબ મિતિ સાધન છંદ ધિતિ,
બિનસૈ વિભાવ અરિ પંકતિ પતન હૈં।

જિન્હકૈ ભગતિકો વિધાન ઈઈ નૌ નિધાન,

ત્રિગુનકે ભેદ માનૌ ચૌદહ રતન હૈં॥ આહાહા !

જિન્હકૈ સુબુદ્ધિરાની ચૂરૈ મહા મોહ વજ્ર, ઉપમા કેવી આપી છે!

પૂરૈ મંગલીક જે જે મોખકે જતન હૈં।

જિન્હકે પ્રમાન અંગ સૌહૈ ચમૂ ચતુરંગ,

તેઈ ચક્રવર્તી તનુ ધૈરૈ પૈ અતન હૈં॥

હવે અર્થ : જિન્હકૈ દરબ મિતિ સાધન.. જ્ઞાની જીવ ચક્રવર્તીકે સમાન હૈ ક્યૌંકિ ચક્રવર્તી છહ ઁંદ પૃથ્વી સાધને જીતતે હૈં, જ્ઞાની છહ દ્રવ્યોંકો સાધતે હૈં. ચક્રવર્તી છ ખંડને સાધે. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ છ દ્રવ્યને સાધે. છ દ્રવ્યોંકો સાધતે હૈં. ભાઈએ નાખ્યું છે ને. ‘સોગાની નિહાલચંદભાઈ.’ એમણે કીધું કે લોકો કહે છે કે ચક્રવર્તી છ ખંડને સાધે. તો કહે, નહીં, અખંડને સાધે. છ ખંડને નહીં, અખંડને (સાધે.) આવ્યું છે કે નહીં? એય મનસુખ ! ‘સોગાની નિહાલભાઈ’. ચક્રવર્તી છ ખંડને સાધે. કહે, ચક્રવર્તીનો આત્મા સમકિતી છે તે અખંડ વસ્તુને સાધે, છ ખંડને નહીં. આહાહા ! પોતાનું અખંડ સ્વરૂપ છે અભેદ ચિદાનંદ પ્રભુ, એને સાધે તે ચક્રવર્તી કહીએ. આહાહા ! છ ઁંદ ધિતિ.. બિનસૈ વિભાવ. ચક્રવર્તી શત્રુ-સમૂહકો નષ્ટ કરતે હૈં.

જ્ઞાની જીવ વિભાવ પરિણતિકા વિનાશ કરતે હૈં. ચક્રવર્તી એના વિરોધીઓનો નાશ કરે. ધર્મી (માટે) વિભાવ એ વિરોધ છે. પુણ્ય ને પાપ—બે વિભાવ એ વિરોધ છે. વિરોધી છે. વિભાવ પરિણતિકા વિનાશ કરતે હૈં, દેખો. વિભાવમાં અશુભભાવ જ એકલો આવે? શુભ ને અશુભ બેય ભાવ—વિભાવ પરિણતિ અશુદ્ધ છે એનો વિનાશ કરે છે, રાખતો નથી. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારને પાળે, વ્યવહારને રાખે. અહીં તો કહે છે, વ્યવહારનો નાશ કરે. એમ કહે છે. સમ્યક્જ્ઞાની ચક્રવર્તી વિભાવ પરિણતિનો વિનાશ કરે છે. અરિ પંકતિ પતન હૈં.. ચક્રવર્તીકો નવનિધિ હોતી હૈ. ફરીને આંહીં લીધું... વિભાવ અરિ પંકતિ પતન હૈં. વિભાવ રૂપી દુશ્મન. અરિ આવ્યું આમાં. અરિ.. અરિ.. એય! વિભાવરૂપી અરિની પંકિતની ધારાનું પતન કરે છે એમ કહે છે. આહાહા ! ધર્મી જીવ વિભાવરૂપી અરિ—વેરી એવી પંકિત—ધારા એનો નાશ કરે છે.

જિન્હકૈ ભગતિકો વિધાન ઈઈ નૌ નિધાન.. ભક્તિનું નિધાન એ નવ (નિધાન). નવ ભક્તિના નામ આવશે. પછી ગાથા ચાલશે આઠ. એ નવ ભક્તિ, એ નવ નિધિ. એ એને નવનિધિ છે. નીચે અર્થ કર્યા છે બધા.

મહાકાલ અસિ મસિકે સાધન, દેત કાલનિધિ ગ્રંથ મહાન ।
માનવ આયુધ ભાંડ નસરપ, સુભગ પિંગલા ભૂષન ખાન ॥
પાંડુક નિધિ સવ ધાન્ય દેત હૈ, કરૈ શંખ વાજિત્ર પ્રદાન ।
સર્વ રતન રત્નોંકી દાતા, વસ્ત્ર દેત નિધિ પદ્મ મહાન ॥

એ નવ નિધાન. નવભક્તિકે નામ આગેકે દોહેમેં કહે હૈં, લ્યો. પછી છે જુઓ.

નવ ભક્તિના નામ (દોહરા)

શ્રવન કીરતન ચિંતવન, સેવન વંદન ધ્યાન ।

લઘુતા સમતા એકતા, નૌધા ભક્તિ પ્રવાન ॥૮॥

શબ્દાર્થ :-શ્રવણ=ઉપાદેય ગુણોનું સાંભળવું. કીરતન(કીર્તન)=ગુણોનું વ્યાખ્યાન કરવું. ચિંતવન=ગુણોનો વિચાર કરવો. સેવન=ગુણોનું અધ્યયન કરવું. વંદન=ગુણોની સ્તુતિ કરવી. ધ્યાન=ગુણોનું સ્મરણ કરવું. લઘુતા=ગુણોનો ગર્વ ન કરવો. સમતા=બધા ઉપર એકસરખી દૃષ્ટિ રાખવી. એકતા=એક આત્માને જ પોતાનો માનવો, શરીરાદિને પર માનવા.

અર્થ :-શ્રવણ, કીર્તન, ચિંતવન, સેવન, વંદન, ધ્યાન, લઘુતા, સમતા, એકતા— આ નવ પ્રકારની ભક્તિ છે, જે જ્ઞાની જીવ કરે છે. ૮.

અર્થ :-શ્રવણ, કીર્તન, ચિંતવન, સેવન, વંદન, ધ્યાન, લઘુતા, સમતા, એકતા એ નવ પ્રકારની ભક્તિ હૈં, જો જ્ઞાની જીવ કરતે હૈં ॥૮॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શ્રવન—ઉપાદેય ગુણોંકા સુનના. એ નવધાભક્તિ નવ રત્ન નવ નિધાન. ધર્મી જીવને ઉપાદેય ગુણોંકા સુનના-દેખના. આત્મા અખંડ આનંદસ્વરૂપ એ ઉપાદેય છે એને સાંભળવાનો વિકલ્પ છે, એને અહીંયા નિધાનમાં ગણવામાં આવ્યું છે. આહાહા! અર્થ એવો કર્યો છે, જોયું ? ઉપાદેય ગુણોંકા સુનના.

કીર્તન—ગુણોંકા વ્યાખ્યાન કરના. એ એક નિધાન છે. ગુણોની વ્યાખ્યા કરવી. એ બધી ભક્તિ છે.

ચિંતવન—ગુણોંકા વિચાર કરના. એ પણ એક નિધિ છે, નિધાન. નવ ભક્તિ રૂપી નવ

નિધાન.

સેવન—ગુણોંકા અધ્યયન કરના, લ્યો. ગુણોંનું અધ્યયન કરવું એ સેવના.

વંદન—ગુણોંકી સ્તુતિ કરના. ગુણની સ્તુતિ કરવી. અનંત આનંદ આદિની સ્તુતિ કરવી એ નવધા ભક્તિ, નવ નિધાન.

ધ્યાન—ગુણોંકા સ્મરણ રખના. અનંત ગુણોંનું નિધાન ભગવાન એનું સ્મરણ કરવું. ધ્યાન એ નિધાન. ધ્યાન એ નિધાન.

લઘુતા—ગુણોંકા ગર્વ નહીં કરના. શેનો ગર્વ કરે? ગુણોંનો ગર્વ ન કરે.

સમતા—સબ પર એકસી દૃષ્ટિ રખના.

એકતા—એક હી આત્માહીકો અપના માનના, શરીરાદિકો પર માનના. વ્યવહાર આદિ. એ પ્રકારની નવ ભક્તિ એને નવ નિધાન કહેવામાં આવે છે. સમ્યક્જ્ઞાનીના નવ નિધાન. સમ્યક્જ્ઞાની ચક્રવર્તી એના નવ નિધાન. આહા! આ પૈસા-બૈસાના નિધાન ને આટલા છોકરા ને આટલા મકાન, એ કંઈ જ્ઞાનીના નિધાન નથી, એ જડના છે. ધર્મી—જ્ઞાનીના આ નવ નિધાન છે. નવધા ભક્તિ પ્રમાણ, છે ને? શ્રવણ, કીર્તન, ચિંતવન, સેવન, વંદન, ધ્યાન, લઘુતા, સમતા, એકતા એ નવ પ્રકારકી ભક્તિ હૈ જો જ્ઞાની જીવ કરતે હૈં. એવો ભાવ વિકલ્પ હોય છે એને નવ નિધાન (કહેવાય છે). પદ છે ને? જિન્હકૈ ભગતિકો વિધાન ઈઈ નૌ નિધાન. વિધાન ને નિધાન.

ત્રિગુણકે ભેદ માનૌ ચૌદહ રતન હૈં, લ્યો. ત્રિગુણ તો ભેદોંમેં ગિનાયા હૈં, સમ્યગ્દર્શનકે ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક એ તીન.. + જ્ઞાનકે પાંચ = આઠ, ચારિત્રકે છ. સામાયિક, છેદોસ્થાપના, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસાંપરાય, યથાચ્યાત, સંયમાસંયમ—એ છ લ્યો. એ સબ મિલકર ચૌદહ જ્ઞાન. ચૌદ રતન. એ ચૌદ રતનમાં નાખ્યું. ઓલું નવ નિધાનમાં નાખ્યું. આ સમ્યક્જ્ઞાની ચક્રવર્તીને આવા ચૌદ રતન હોય છે. નવ નિધાન અને આવા ચૌદ રતન, એમ. દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રના ભેદ છેને આ ચૌદ? દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્રના ચૌદ ભેદ, એ ચૌદ એના રતન. કારણ કે રતનત્રય કહ્યું છે ને. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને રતનત્રય કહ્યું છે. બસ, રતનત્રયના ભેદ ચૌદ, તો અહીંયા ચૌદ રતન કીધા.

જિન્હકૈ સુબુદ્ધિરાની ચૂરે મહા મોહ વજ્ર.. આહાહા! ચક્રવર્તી જ્યારે ગાદીએ બેસવાનો હોય.. એની રાણી એવી હોય છે એક, હીરો હોય કરોડ રૂપિયાનો હીરો (મસળીને) લોટ કરે આમ. વજ્રનારાયસંહનન હોય છે રાણીને. માંગણિક કરે છેને તમારે? કરે છે આ પત્રમાં નાખીને શું કહેવાય? રંગોળી. પત્રમાં આમ કાણા કરીને આમ કરે. આ તો કહે, હાથથી આમ હીરો ચોળી રંગોળી પૂરે. માળા માનવું ય કઠણ પડે. હાથથી આમ

હીરો તોડી નાખે ફડાક કરીને. છે ને? જિन्हકૈ સુબુદ્ધિરાની ચરે મહા મોહ વજ્ર.. સમકિતીકી રાની સમ્યગ્જ્ઞાન શું કરે? મોહરૂપી વજ્રને તોડી નાખે. આહાહા! મિથ્યાત્વ તો નથી, પણ ચારિત્રમોહને પણ ચૂર ચૂર કરી દે. આહાહા! એવું સમ્યગ્જ્ઞાન ચૈતન્યરતન.. એના આ ચૌદ રતનમાંથી ક્યું તે પછી આવશે. સુબુદ્ધિરાની ચૂરે. અરે, સમકિતીની સુબુદ્ધિરાની એ તો મોહરૂપી વજ્રને ચૂરી નાખે.

પૂરૈ મંગલીક જે જે મોખકે જતન હૈ.. એ મંગળીક કરે મંગળીક, લ્યો. સુબુદ્ધિ રાની વજ્રરત્નોંકા ચૂર્ણ કરકે ચોક પૂરતી હૈ. છે ને? ચક્રવર્તીકી પટરાની દિગ્વિજયકો જાનેકે અવસર પર ચુટકીસે વજ્રરત્નોંકા ચૂર્ણ કરકે ચોક પૂરતી હૈ, રંગોળી. જ્ઞાની જીવોંકી સુબુદ્ધિરૂપ પટરાની મોક્ષ જાનેકા શકુન કરનેકો મહા-મોહરૂપ વજ્રકો ચૂર્ણ કરતી હૈ. મહામોહ મિથ્યાત્વ અને રાગાદિને ચૂર્ણ કરી નાખે છે. એ મંગળીક છે. એ સાથિયો કર્યો. પૂરૈ મંગલીક જે જે મોખકે જતન હૈ.. મોક્ષના જે ઉપાય છે તેને અહીંયા મંગળીક તરીકે કહેવામાં આવ્યા છે. જતન કરે જતન. જતન-રતન, એમ જરી. ..શકુન કરનેકો મહા-મોહરૂપ વજ્રકો ચૂર્ણ કરતી હૈ.

જિन्हકૈ પ્રમાન અંગ, લ્યો. ચક્રવર્તીકે હાથી, ઘોડે, રથ, પૈદલ એસી ચતુરંગિની સેના રહતી હૈ. પ્રમાન અંગ સૌહૈ ચમૂ ચતુરંગ—હાથી, ઘોડા, પાયદળ, રથ. જ્ઞાની જીવોંકે પ્રત્યક્ષ, પરોક્ષ, પ્રમાણ, નય ઓર નિક્ષેપ હોતે હૈ, લ્યો. ચતુરંગ થઈ ગયું. પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપ. પ્રમાણના બે ભેદ થઈ ગયા પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ. નય ને નિક્ષેપ હોતે હૈ, લ્યો. જિन्हકૈ પ્રમાન અંગ સૌહૈ ચમૂ ચતુરંગ.. આ ચતુરંગ સેના એને શોભે જ્ઞાનીને. આહા! પોતે સ્વતંત્ર બનાવ્યું છે આ. તેઈ ચક્રવર્તી તનુ ધરૈ પૈ અતન હૈ.. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ શરીર સહિત દેખાય છે, પણ શરીર રહિત જ છે. આહાહા! સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ધર્મી જીવ એને શરીર દેખાય છે, કહે છે. પણ એ શરીર સહિત છે (નહી). એ તો શરીર રહિત આત્મા છે. આહાહા! શરીર સહિત તો નથી, પણ વ્યવહારના રાગ સહિતનો પણ નથી જ્ઞાની. આહાહા!

તેઈ ચક્રવર્તી તનુ ધરૈ પૈ અતન હૈ.. આવો ચક્રવર્તી શરીર ધારે... પર જ્ઞાની જીવ દેહસે વિરક્ત હોનેકે કારણ શરીર રહિત હોતે હૈ, લ્યો. इसलिये જ્ઞાની જીવોંકા પરાક્રમ ચક્રવર્તીકે સમાન હૈ લ્યો. પહેલા બાદશાહ સમાન કીધા, પછી ચક્રવર્તી સમાન. બાદશાહ તું છે. આ ચક્રવર્તી. હેઠે લખ્યા છે ચૌદ રતનના નામ. સાત જીવ ને સાત અજીવ. છે ને? સેનાપતિ ગૃહપતિ થપિત પ્રોહિત નાગ તુરંગ.. નાગ એટલે હાથી. બનિતા મિલી સાતોં રતન હૈ સજીવ સરવંગ.. એ સાત છે અજીવ. ચક્ર છત્ર અસિ—તલવાર, દંડ મણિ ચર્મ કાંકળી નામ.. કાંકળી મણીરત્ન છે. યે અજીવ સાતોં રતન ચક્રવર્તીકે ધામ. ચક્રવર્તીનું ધામ છે. ઠીક મેળવ્યું છે.

ભગવાન આત્મા ચક્રવર્તીકે સમાન સમ્યક્જ્ઞાની છે. એ છ ખંડને સાધે, આ અખંડને સાધે. અથવા છ દ્રવ્યનું જ્ઞાન કરે, એમ આવ્યું હતુંને? એક સમયની પર્યાયમાં છ દ્રવ્યનું જ્ઞાન કરે એ છ દ્રવ્યનું સાધવું કહેવાય. છ ખંડને જાણે છે ને? ખરેખર સાધવુંનો અર્થ આ છ ખંડ આ.. આ.. છે એમ જાણે છે, એમ આ પણ છ દ્રવ્યને જાણે છે, બસ. છ દ્રવ્યનો જાણનાર આત્મા. સત્તમ હો જાતા હૈ. છ દ્રવ્યથી જુદો જાણનારો. છ દ્રવ્ય પરજ્ઞેય બધા, એનાથી ભિન્ન એકલો ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન આત્મા એનું અંતરમાં એકાગ્રપણું એ જ સમકિતીનું કર્તવ્ય છે, ધર્મીનું એ કર્તવ્ય છે. વાણીનું, મનનું એ કંઈ કર્તવ્ય નથી. રાગના વિકલ્પનું પણ એનું કર્તવ્ય નથી. એ વિભાવ છે. સ્વભાવનું સાધન એ એનું કર્તવ્ય છે.

બીજો કળશ છે. હવે ત્રીજો કળશ આવ્યો. બે કળશ થઈ ગયા હતાને?

भित्त्वा सर्वमपि स्वलक्षणबलाद्भेत्तुं हि यच्छक्यते

चिन्मुद्राङ्कितनिर्विभागमहिमा शुद्धश्चिदेवास्यहम् ।

भिद्यन्ते यदि कारकाणि यदि वा धर्मा गुणा वा यदि

भिद्यन्तां न भिदास्ति काचन विभौ भावे विशुद्धे चित्ति ॥૩॥

જુઓ ‘વિભૌ’ આવ્યું. ભક્તામરમાં આવે છેને ‘વિભૌ’? ભાઈએ પૂછ્યું હતું ૮૩માં. બરવાળામાં ભાઈલાલભાઈ. ક્યાં ગયા પદમશીભાઈ? ૮૩, ૮૩. કેટલા વરસ થયા? ૧૭ ને ૨૭ = ૪૪. તે દિ’ પૂછ્યું હતું. આ વિભુ આવે છેને ભક્તામરમાં? એને વેદાંતની લાઈન હતીને... વેદાંતની લાઈનનો બહુ પરિચય. વિભુ આવે છે ભક્તામરમાં. આવે છે તે શું થઈ ગયું? વિભુ એટલે સર્વવ્યાપક નથી. આત્માના અનંત ગુણોમાં બધા ગુણો વ્યાપક છે એનું નામ વિભુ છે. વિભુ એટલે પરમાં (વ્યાપક) છે એવું વિભુ છે નહીં. વિભુનો શબ્દ આવ્યો. આવે છેને એમાં કાંઈ શબ્દ? ભગવાન પરમાત્મા વિભુ છે. એનો અર્થ—ત્રણ કાળ ને ત્રણ લોકને જાણવાના સ્વભાવમાં વિભુ છે. ક્ષેત્રથી બધામાં વિભુ છે એમ નથી. વિભુની વ્યાખ્યા એમ છે (નહીં). વેદાંતી કહે છે ને? એક આત્મા સર્વવ્યાપક. એમ છે નહીં. શરીર વ્યાપક છએ પણ બધાને જાણવાની અપેક્ષાએ વિભુ કહેવામાં આવે છે. હવે જ્ઞાની જીવોનું મંતવ્ય. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૦૫ અષ્ટાદ પદ ૮ ગુરુવાર તા. ૧૫-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદ્વાર પદ ૯ થી ૧૨ પર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક, મોક્ષદ્વાર. નવમું (પદ) છે ને ? ત્રીજા કળશનો અર્થ છે. ત્રીજો કળશ બોલાઈ ગયો છે. નીચે. ફરીને જુઓ ત્રીજો કળશ.

ભિત્ત્વા સર્વમપિ સ્વલક્ષણવલાદ્દેતું હિ યચ્છવ્યતે
ચિન્મુદ્રાદ્ઙિતનિર્વિભાગમહિમા શુદ્ધશ્ચિદેવાસ્મ્યહમ્ ।
ભિદ્યન્તે યદિ કારકાણિ યદિ વા ધર્મા ગુણા વા યદિ
ભિદ્યન્તાં ન ભિદાસ્તિ કાચન વિભૌ ભાવે વિશુદ્ધે ચિત્તિ ॥૩॥

તેનું પદ. જ્ઞાની જીવોંકા મંતવ્ય. ધર્મી જીવોની વિચારધારા.

જ્ઞાની જીવોનું મંતવ્ય
(સવેયા એકત્રીસા)

કોઝ અનુભવી જીવ કહૈ મેરે અનુભૌમૈં,
લક્ષન વિભેદ ભિન્ન કરમકૌ જાલ હૈ ।
જાને આપા આપુકૌં જુ આપુકરિ આપુવિષૈં,
ઉતપતિ નાસ ધ્રુવ ધારા અસરાલ હૈ ॥
સારે વિકલપ મોસૌં ન્યારે સરવથા મેરૌ,
નિહચૈ સુભાવ યહ વિવહાર ચાલ હૈ ।
મૈં તૌ સુદ્ધ ચેતન અનંત ચિનમુદ્રાધારી,
પ્રભુતા હમારી એકરૂપ તિહું કાલ હૈ ॥૧॥

અર્થ :-આત્માનુભવી જીવ કહે છે કે અમારા અનુભવમાં આત્મસ્વભાવથી વિરુદ્ધ ચિહ્નેની ધારક કર્મોની જાળ અમારાથી ભિન્ન છે, તેઓ પોતે^૧ પોતાને^૨ પોતા દ્વારા^૩ પોતાનામાં^૪ જાણે છે. દ્રવ્યની ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવ એ ત્રિગુણ ધારા જે મારામાં વહે છે, તે વિકલ્પો વ્યવહારનયથી છે, મારાથી સર્વથા ભિન્ન છે, હું તો નિશ્ચયનયના વિષયભૂત શુદ્ધ અને અનંત ચૈતન્યમૂર્તિનો ધારક છું, મારું આ સામર્થ્ય સદા એકસરખું રહે છે—કદી ઘટવું—વધવું નથી. ૯.

અર્થ :-આત્મ-અનુભવી જીવ કહતે હૈં કિ હમારે અનુભવમેં આત્મસ્વભાવસે વિરુદ્ધ

ચિહનોંકા ધારક કર્મોંકા ફંદા હમસે પૃથક્કુ હૈ, વે આપ અપનેકો અપને દ્વારા અપનેમેં જાનતે હૈં. દ્રવ્યકી ઉત્પાદ-વ્યય ઓર ધ્રુવ યહ ત્રિગુણ ધારા જો મુઝમેં બહતી હૈ, સો યે વિકલ્પ, વ્યવહાર નયસે હૈં, મુઝસે સર્વથા ભિન્ન હૈં; મૈં તો નિશ્ચયનયકા વિષયભૂત શુદ્ધ ઓર અનંત ચૈતન્યમૂર્તિકા ધારક હૂં, મેરા યહ સામર્થ્ય સદા ંકસા રહતા હૈ—કબી ઘટતા-બઢતા નહીં હૈ. ॥૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સમ્યગ્દર્શનમાં સમ્યગ્દ્રષ્ટિને અનુભવમાં આમ હોય છે, એમ કહે છે. કોઝ અનુભવી જીવ.. આત્માના આનંદનો અનુભવી. અનાદિથી જે દુઃખનો અનુભવી હતો, વિકારનો—વિભાવનો, એ મિથ્યાદ્રષ્ટિ હતો. કોઝ અનુભવી જીવ કહે મેરે અનુભૌમેં.. સ્વરૂપના અનુભવમાં લક્ષન વિભેદ મિન્ન કરમકૌ જાલ હૈ.. મૈં તો ચૈતન્ય લક્ષણ હૂં, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો આદિ એ કર્મની જાળ છે. ભેદ જાણે છે. ‘મિત્વા’ છે ને? સર્વમપિ સ્વલક્ષણ બલાત્ મેત્તું. અહો! ભગવાન આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવે અનુભવમાં આવે એવો તે હું અને રાગાદિ વિકલ્પ એ મારી ચીજ નહીં. એટલો અર્થ થયો કે વ્યવહારનો રાગ એ પણ મારી ચીજ નહિ. આહાહા! એ કર્મની જાળ છે. સમજાય છે કાંઈ? પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પ રાગાદિ વિભાવ એ કર્મની જાળ છે. હું તો જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ એ મારી ચીજ અને રાગાદિભાવ એ કર્મની જાળ છે. આ ધર્મીના મંતવ્યો અને ધર્મીનું અંતર હૃદય!

જાને આપા.. કહે છે કે ‘હું’.. આપા નામ હું, કર્તા હું, આપુકૌ.. કાર્ય મારું. આત્મા આત્માને જાણે. આત્મા એ કર્તા, આત્માને જાણે એ કર્મ—એ ભેદ પણ મારામાં છે નહિ, એમ કહેવું છે. આહાહા! આપા આપુકૌં જો આપુકરિ.. રાગ વડે, પુણ્ય વડે કરીને તો નહિ, પણ હું આત્મા મારા સ્વભાવ વડે કારણ થઈ કાર્ય ઉપજાવું છું એવા ભેદ પણ જ્ઞાનીને દ્રષ્ટિમાં અનુભવમાં હોતા નથી. આહાહા! આપુકરિ આપુવિષૈ.. લ્યો, એ અધિકરણ છે આધાર. હું કર્તા, વીતરાગી પરિણામ એ મારું કાર્ય, વીતરાગી સ્વભાવ દ્વારા કારણ થઈને થાય અને વીતરાગભાવને આધારે, ત્રિકાળી સ્વભાવને આધારે પરિણામ થાય, એમ છકારક લઈ લેવા. મારામાંથી થાય અને થઈને હું રાખું—એ (બે) લઈ લેવા. ચાર છે એમાં બે (ભેગા લઈ લેવા). છ કારક. સમજાણું કાંઈ?

એ બધી વ્યવહારચાલ છે એમ કહે છે. દયા, દાનના વ્રતના વિકલ્પો એ તો વિભાવજાળ, કર્મચાલ. આહાહા! પણ મારામાં ષટ્કારક પડે.. ૭૩ ગાથામાં આવે છે, ૭૩. ષટ્કારકની અનુભૂતિથી પણ ભિન્ન છું. એ પોતાના ષટ્કારક હોં. આહાહા! રાગથી ને વિકલ્પથી મારું કાર્ય થાય એ વાત તો (જુદી રહી). કેમકે વિકલ્પ એ તો કર્મજાળ છે. એ મારામાં છે નહિ અને મારાથી થઈ નથી, વિકલ્પદશા. આ તો આત્માર્થીની વાત છે. જેને

આત્મા સિદ્ધ કરવો છે તેને આ રીતે સિદ્ધ થઈ શકે છે. સિદ્ધ એટલે મોક્ષ. મોક્ષ અધિકાર છેને ? કે જેમાં, હું તો આનંદ અને જ્ઞાનલક્ષણે લક્ષિત છું, વિકાર, દુઃખ ને અજ્ઞાનલક્ષણે લક્ષિત છે—એમ બે ભેદ છે. અને ષટ્કારક—આત્મા સ્વભાવ કર્તા, સ્વભાવ વડે કરણ, સ્વભાવ કાર્ય, સ્વભાવમાંથી થાય, સ્વભાવને આધારે થાય અને સ્વભાવ સ્વભાવથી થઈને સ્વભાવમાં રહે—એ બધી છ પ્રકારની જાળ વ્યવહાર છે, કહે છે.

કહો, હવે જ્યાં અહીં વ્યવહાર રત્નત્રયના વિકલ્પને હેય માનવામાં પરસેવા ઉતરે છે. અહીં તો ષટ્કારક, એનો સ્વભાવ અભેદસ્વરૂપ ભગવાન એમાં જેટલા છ પ્રકાર પડે એ વ્યવહાર હેય છે. છે કે નહિ એમાં? વ્યવહાર ઓલો તો ક્યાંય રહી ગયો. વિધિથી આ કરવું, અવિધિ થવા દેવી નહીં. આહાહા! મોક્ષનો અધિકાર છે. મોક્ષના કારણમાં જે વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિભાવ એ કર્મજાળ છે. આહાહા! અને ષટ્કારકની ભેદ પ્રવૃત્તિ એ વ્યવહારચાલ છે. છે ને? ઓલા કળશના અર્થમાં આ બધું ભર્યું છે. એમાંથી આવ્યું છે. ષટ્કારકો, ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રોવ્ય, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય, એમ લીધું છેને એમાં.

ભેદ છે, પણ એ હું નહીં. અહીં કહેશે, જુઓ, હજી વિશેષ. આપા આપુકૌ જુ આપુકરિ આપુવિષૈ. એક બોલ ષટ્કારક. એ હું નહિ. આહાહા! છ પ્રકારના ભેદ એ હું નહીં. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, વિકલ્પ એ તો ક્યાંય રહી ગયા. સોભાગમલજી! આવો માર્ગ ભાઈ! સાધારણને બિચારાને તો એવું લાગે કે આ બધું ઉથાપે છે. ભાઈ! ચૈતન્યના અભેદ અનુભવ વિના બધુંય ઉથાપવા જેવું છે. આહાહા! બાપુ! મોક્ષનું કારણ અભેદ ચૈતન્ય ભગવાન એ મોક્ષનું કારણ છે. આવા ભેદ પડવા એ પણ મોક્ષનું કારણ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

પછી કહે છે, ઉત્પત્તિ નાસ ધ્રુવ ધારા અસરાલ હૈ.. એક સમયમાં અનંત ગુણની પર્યાય નિર્મળ ઉત્પન્ન થાય, પૂર્વની પર્યાયનો વ્યય થાય ને ધ્રુવ—એમ ધારા વહે એ પણ વ્યવહાર છે. આહાહા! ત્રણેય વ્યવહાર. ભેદ હો ગયા ન? ત્રણે ભેગા, ત્રણ ભાગ આ ગયા ન. ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ—ત્રણ હો ગયા, વહ ભેદ. અકેલા (સામાન્ય) ધ્રુવ હૈં યે તો અભેદ હૈં. આહાહા! ઉત્પત્તિ, નાશ, ધ્રુવધારા વહે છે. ત્રણ પ્રકાર. ત્રણ ભેદ છેને ભેદ. ‘ઉત્પાદ વ્યય ધ્રોવ્ય યુક્તં સત્’ એ ત્રણ પણ વ્યવહાર છે એમ કહે છે અહીં તો. આહાહા! પર્યાયદૃષ્ટિએ ત્રણ લક્ષમાં આવે, વસ્તુદૃષ્ટિએ ત્રણ ન જાય. આહાહા!

માર્ગ તો જુઓ! જેમાંથી પરમાત્મા ધારા આવે એવું જે અભેદતત્ત્વ ભગવાન આત્મા એમાં ત્રણ ભેદ છે એ તો વ્યવહાર છે, કહે છે. વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિભાવ તો કર્મજાળ કીધી. વ્યવહાર સમકિત, વ્યવહાર જ્ઞાન અને વ્યવહાર પંચમહાવ્રત આદિના પરિણામ એ

તો કર્મજાળ છે, એ તો આત્માના અનુભવમાં છે (નહીં), પણ ષટ્કારકોના ભેદ પણ અનુભવમાં નથી. ભગવાન આત્મા એકલો નિત્યાનંદ પરમ સ્વભાવ ધ્રુવ, એનો આશ્રય લેતાં જે અનુભવ થાય, એમાં ત્રણના ભેદ અને ષટ્કારક હોતા નથી. આહાહા! આવો માર્ગ! (શ્રોતા : એ તો દ્રષ્ટિકા વિષય છે.) બસ એ હી બાત ચલતી હૈ ન. અનુભવકા વિષય ચલતા હૈ ન.

અનુભવીકા મંતવ્ય એ હૈ. ઉપર હૈ ન, ઉપર લિખા હૈ ન. જ્ઞાની જીવોંકા મંતવ્ય. આહાહા! એની વિચારધારા, એનું અંતર હૃદય. મોક્ષના કારણની વ્યાખ્યા છે આ બધી. મોક્ષના કારણમાં વ્યવહાર રત્નત્રય તો નહિ, પણ આત્માના સ્વભાવના ષટ્કારકના ભેદ પડે, ભેદ પડે એ પણ વિકલ્પ છે, એ પણ નહિ. આહાહા!

અને ત્રીજી વાત. ઉત્પત્તિ નાશ ધ્રુવ ધારા.. આહાહા! ત્રણ. ત્રણમાં એક ન આવ્યો. ત્રણ છે એ વહે છે ધારા, એ બધી વ્યવહાર છે. આહાહા! ત્રણ હોકર વ્યવહાર હૈ. અકેલા.. ત્રણ ભેદ આયા ન. એ અપેક્ષાસે ત્રણ ભેદ લિયા. ત્રણ અંશ લે લિયા. ધ્રુવ પણ એક અંશ છે (બાકી) બેની અપેક્ષાથી, એમ કહે છે. અહીંયા છે જુઓ. અસરાલ.. ધ્રુવધારા. ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવધારા. ઉત્પાદે નાશ કર્યો વ્યયનો. ઉત્પત્તિ નાશ ધ્રુવ ધારા અસરાલ હૈ, સારે વિકલ્પ મોસોં ન્યારે સરવથા મેરૌ. આહાહા! એ બધા ભેદો, વિકલ્પ એટલે ભેદો મોસોં ન્યારે આહાહા! અભેદનો અનુભવ થતાં એ બધા ભેદો મારાથી ન્યારા—જુદા છે. આહાહા!

સારે વિકલ્પ મોસોં ન્યારે સર્વથા મેરૌ, નિહચૈ સુભાવ યહ વિવહાર ચાલ હૈ.. મારો સર્વથા નિશ્ચય સ્વભાવ એકરૂપ ત્રિકાળ, એ સિવાય આ બધું વ્યવહારચાલ. જુઓ, આ વ્યવહારચાલ. આહાહા! ષટ્કારકના ભેદ અને ઉત્પાદ-વ્યય ને ધ્રુવ—એ બધી વ્યવહારગતિ, વ્યવહાર ચાલ. એનો આશ્રય અથવા એનું લક્ષ કરવા જેવું નથી. આહાહા! અભેદ ભગવાન નિત્યાનંદ પરમ પારિણામિક સ્વભાવ એ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ને હયાતી. એના આશ્રય ને અનુભવમાં ભેદ હોતા નથી. (શ્રોતા :) એક હી ઉપાય હૈ. એના નિર્ણયમાં તો એ આવવું જોઈએ પહેલું. ગોટા વાળે, આનાથી થાશે ને આનાથી થાશે. ધૂળથીય નહીં થાય. આવો માર્ગ વસ્તુના સ્વરૂપનો છે, એવો ભગવાને કહ્યો છે. આહાહા!

ન્યારે સરવથા મેરૌ, નિહચૈ સુભાવ યહ વિવહાર ચાલ હૈ.. મારું સ્વ-સ્વરૂપ તો એનાથી નિશ્ચય અભિન્ન છે. મુઝસે સર્વથા ભિન્ન હૈ. મૈં તો નિશ્ચયનયકા વિષયભૂત શુદ્ધ ઔર અનંત ચૈતન્યમૂર્તિકા ધારક હૂં. મૈં તો સુદ્ધ ચેતન અનંત ચિનમુદ્રા ધારી.. આહાહા! ચિનમાં જિન આવી ગયું. એકલો વીતરાગનો પિંડ જ હું તો છું. આહાહા! મૈં સુદ્ધ ચેતન આહાહા! અનંત ચિનમુદ્રાધારી.. અનંત ચૈતન્યમૂર્તિનો ધારક છું. એ વ્યવહાર ને રાખું—ધારું,

એવો હું નથી, એમ કહે છે. રાગાદિ વિકલ્પ વ્યવહાર રત્નત્રય એને રાખું—ધારું, એ હું નહિ. ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ—ત્રણ ભેદને ધારું એ હું નહિ. ષટ્કારકની સ્વભાવિક ક્રિયા હોં, સ્વભાવિક છ કારકના ભેદરૂપ ક્રિયા, પણ ભેદ પડતા વિકલ્પ ઉઠે છે, એ હું નહિ. આહાહા !

પ્રમુતા હમારી એકરૂપ તિહું કાલ હૈ.. કર્મજાળ, વ્યવહારચાલ જુદી, છ કારક જુદા, ઉત્પાદ-વ્યય જુદા. હું તો પ્રમુતા હમારી એકરૂપ.. બે—દો નહિ, દ્વેત નહિ. આ રીતે દ્વેત નહીં હોં. બધા થઈને એક આત્મા ને, એમ અદ્વેત નહીં. પણ હું અદ્વેત ચૈતન્ય એકરૂપ, એમાં એ દ્વેતપણું આત્માના અભેદ સ્વભાવમાં નથી. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? અરે, આને આંગણે જાવું અને એનો અનુભવ, એ તો અનંત પુરુષાર્થ છે. બહારના બધા... આ જ વાત છે, ઉપાય યે હી હૈ. દૂસરા કોઈ ઉપાય હી નહીં. આહાહા ! સરળ કહો, જેમ છે એમ કહો, યથાર્થ કહો, આ છે. આહાહા ! ભાષા શું લીધી ઓલા બધા માટે ? ભેદ અને વ્યવહાર ને અનેકતા હતી. વ્યવહાર વિકલ્પ અનેક, ષટ્કારક અનેક, ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ અનેક. ત્યારે પ્રમુતા હમારી એકરૂપ તિહું કાલ.. આ એનો સરવાળો. આહાહા !

મારી મહત્તા—મારી પ્રભુતા—મારી મોટપ.. એકરૂપ ત્રિકાળ એ મારી મોટપ છે. આહાહા ! ભેદ એ મારી મોટપ—મહત્તા નહિ, એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? નવા માણસને ગ્રીક લેટિન જેવું લાગે. આ શું કહે છે ? બાપા ! તારા ઘરની વાત છે ભાઈ ! તું કેવડો છો, તારી મોટપ ક્યાં છે ? એક સ્વરૂપમાં તારી મોટપ છે. ભેદમાં તારી મોટપ નથી. આહાહા ! આ તો લક્ષ્મી, આબરૂ, કીર્તિથી મોટા થઈ ગયા. ધૂળેય મોટા નથી, રખડી મરવાના છે. આહાહા ! શું કહે છે ?

પ્રમુતા હમારી.. મેરા યહ સામર્થ્ય સદા એકસા રહતા હૈ. અભેદ એકરૂપ એ મારી મોટપ ને પ્રભુતા છે. આહાહા ! મારું સામર્થ્ય તો એકરૂપ છે એ હું છું. કમી ઘટતા—બઢતા નહીં હૈ, લ્યો. ધ્રુવમાં શું ઘટે ? એકરૂપ ત્રિકાળમાં ઘટવું-વધવું (છે જ નહીં). કેવળજ્ઞાન થાય તોય અહીંયા કાંઈ વધી જતું નથી અંદરમાં અને અક્ષરના અનંતમા ભાગે (ઉઘાડ) નિગોદમાં રહે તોય ત્યાં ધ્રુવમાં કાંઈ ઘટતું નથી. આહાહા ! સમજાય છે કે નહિ ? ભૈયા ! સિરોહી. એ સિરોહીના છે, આપણે ગયા હતા એ. આબુ પાસે સિરોહી છેને મોઢા આગળ. ઘેસલ છે. ઘેસલ છે ને ? પહેલા બે-ત્રણ વાર આવ્યા છે એ ત્યાં. જાવું હતુંને જાવા. જાવા આવેને ત્યાંથી ? સિરોહીથી જાવા આમ.

જાવામાં ગયા હતા. જાવામાં પાછા આવ્યા હતા. પછી એકવાર આપણે આબુથી ગયા હતા, નહીં ? સિરોહીમાં ત્રણ વાર ગયા છીએ. એ ઘેસલ છે ને. આહાહા ! ત્યાં બધા

શ્વેતામ્બર ઘણા. દિગંબર હશે કોઈ. વાડા બાંધીને મારી નાંખ્યા. અમે દિગમ્બર છીએ ને શ્વેતામ્બર (છીએ) એમ કરીને સાંભળવું અટકાવી દીધું. ભાઈ ! દિગંબર, શ્વેતામ્બર.. આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? આ તો વસ્તુની સ્થિતિની મર્યાદા આવી જાય છે. આવો ભગવાન આત્મા અભેદનો અનુભવ કરે, એમાં ભેદપણું હેયપણે રહે છે, ઉપાદેયપણે રહેતું નથી. આહાહા!

मेरा यह सामर्थ्य सदा एकसा रहता है. એકરૂપ ત્રિકાળ નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ અભેદ વસ્તુની હયાતી ત્રિકાળી એકરૂપ એ મારી પ્રભુતા છે. આહાહા! એ એમાં દ્રષ્ટિ કરવી એને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. લોકોએ બહારથી એવું કરી નાખ્યું છે ને. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને માને એ સમકિત, નવ તત્ત્વને માને એ સમકિત. સવારમાં આવ્યું હતું આપણે, નહીં? સ્વાધ્યાયમાં. છ દ્રવ્ય ને નવ તત્ત્વ વ્યવહારે જાણવું પ્રયોજનવાન છે. પણ એ વ્યવહાર છે. સવારમાં આવ્યું હતું. શું કહેવાય? યોગસાર. છ દ્રવ્ય ને નવ તત્ત્વને યત્નથી જાણો, પણ એ વ્યવહાર છે. આહાહા! નવ તત્ત્વ એ વ્યવહાર છે, છ દ્રવ્ય એ વ્યવહાર છે.

ત્યારે એક ફેરી એક શેઠ આવ્યા હતા. કહે કે ત્યારે શું અમારે દવા-બવા ન કરવી, વ્યવહાર છે એટલે? અરે, ભગવાન! ક્યા વાત? મંગળભાઈ—મંગળદાસ શેઠ. માલિક તે દિ' ૬૦—૭૦ લાખ હતા. હવે તો ૮—૧૦ કરોડ થઈ ગયા છોકરાને. ૮—૧૦ કરોડ. તે દિ' અહીંયા આવેલા. આવે તો ખરા બધા શેઠીયા બધા એકવાર જોવા આવે. ત્યાંય આવ્યા'તા હીરાભાઈના મકાનમાં. 'મહારાજ, જ્યારે વ્યવહાર છોડવાયોગ્ય છે ત્યારે અમારે રોગ થાય તો દવા ન કરવી?' લ્યો, હવે એ ક્યાં વ્યવહારની વાત છે? એ વ્યવહારની વાત ક્યાં છે? ભાઈ! અહીં તો ષટ્કારકના ભેદો છે, એ વિકલ્પને અહીં વ્યવહાર કહે છે. અરે, તારા દવા કરવી ઈ વસ્તુ જ ક્યાં છે અહીં? આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ નવમો પદ થયો, લ્યો. છે ને પ્રકાશ? અંધારું વધારે છે. કાંઈ વાંધો નથી. દેખાય છે, અહીં પ્રકાશ તો છે. હવે ચોથો કળશ નીચે.

अद्वेतापि चेतना जगति चेद् दृग्ज्ञप्तिरूपं त्यजेत
तत्सामान्यविशेषरूप विरहात्साऽस्तित्वमेव त्यजेत।
तत्यागे जडता चित्तोऽपि भवति व्याप्यो विना व्यापका—
दात्मा चान्तमुपैति तेन नियतं दृग्ज्ञप्तिरूपास्तु चित् ॥४॥

એનું પદ છે. આત્માકે ચેતન લક્ષણકા સ્વરૂપ. શું કહે છે? આત્મા વસ્તુ છે, એનું ચેતન લક્ષણ. હવે ચેતન લક્ષણના પણ બે પ્રકાર અંદર પાડતાં, અદ્વેત ચેતન લક્ષણ હોવા છતાં એનું દ્વેતપણું જ્ઞાન ને દર્શન—એવા બે ભેદ છે. આહાહા!

आत्माना चेतन लक्षणं स्वरूप (सवैया अेकत्रीसा)

निराकार चेतना कहावै दरसन गुन,
साकार चेतना सुद्ध ज्ञान गुनसार है।
चेतना अद्वैत दोऊ चेतन दरब मांहि,
सामान विशेष सत्ताहीकौ विसतार है॥
कोऊ कहै चेतना चिहन नांही आतमामैं,
चेतनाके नास होत त्रिविध विकार है।
लक्षणकौ नास सत्ता नास मूल वस्तु नास,
तातै जीव दरबकौ चेतना आधार है॥१०॥

शब्दार्थ :—निराकार चेतना=शुचनो दर्शनगुण जे आकार आदिने जाएतो नथी. साकार चेतना=शुचनो ज्ञानगुण जे आकार आदि सहित जाए छे. अद्वैत=अेक. सामान्य=जेमां आकार आदिनो विकल्प होतो नथी. विशेष=जे आकार आदि सहित जाए छे. चिहन(चिह्न)=लक्षण. त्रिविध=त्रय प्रकारना. विकार=दोष.

अर्थ :—चैतन्यपदार्थ अेकरूप ज छे, पण दर्शनगुणने निराकार^१ चेतना अने ज्ञानगुणने साकार^२ चेतना कहे छे. त्यां आ सामान्य अने विशेष जन्ने अेक चैतन्यना ज भेदो छे, अेक ज द्रव्यमां रहे छे. वैशेषिक आदि मतवादीओ आत्मांमां चैतन्यगुण मानता नथी, तेथी तेमने जैनमतवादीओनुं कहेवुं छे के चेतनानो अभाव मानवाथी त्रय दोष उत्पन्न थाय छे. प्रथम तो लक्षणनो नाश थाय छे. जीवुं लक्षणनो नाश थावाथी सत्तानो नाश थाय छे. त्रीवुं सत्तानो नाश थावाथी मूल वस्तुनो ज नाश थाय छे. तेथी शुचद्रव्यनुं स्वरूप जाएवा माटे चैतन्यनुं ज अवलंभन छे. १०.

अर्थ :—चैतन्यपदार्थ एकरूप ही है, पर दर्शनगुणको निराकार चेतना और ज्ञानगुणको साकार चेतना कहते हैं। सो ये सामान्य और विशेष दोनों एक चैतन्यही के विकल्प हैं, एक ही द्रव्यमें रहते हैं। वैशेषिक आदि मतवाले आत्मांमें चैतन्यगुण नहीं मानते हैं, सो उनसे जैनमतवालोंका कहना है कि चेतनाका अभाव माननेसे तीन दोष उपजते हैं, प्रथम तो लक्षणका नाश होता है, दूसरे लक्षणका नाश होनेसे सत्ताका नाश होता है, तीसरे सत्ताका नाश होनेसे मूल वस्तुहीका नाश होता है। इसलिये जीव द्रव्यका स्वरूप जाननेके लिये चैतन्यहीका अवलम्बन है॥१०॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

દ્રવ્યકો ચેતના આધાર હૈ. ચેતનાને ચેતનદ્રવ્ય(નો) આધાર, એમ નહીં અહીં તો. સિદ્ધ કરવું છે ને. એય! દ્રવ્યને ચેતના આધાર હૈ. પ્રવચનસારમાં પણ આવે છે. પર્યાય આધાર, દ્રવ્ય આધેય. આવે છે ને? પર્યાય કર્તા, દ્રવ્ય કર્મ. સિદ્ધ કરવું છે ને. પર્યાય કર્તા અને દ્રવ્ય કર્મ. પ્રવચનસાર (ગાથા ૧૦)માં શરૂઆતના અધિકારમાં આવે છે. ઓહોહો! દ્રવ્ય કાર્ય ને પર્યાય કારણ, એમેય આવે છે. જે અપેક્ષાએ વસ્તુને સાબિત કરવી—સિદ્ધ કરવી છે તો એમ (કથન) થાય છે. રાગ છે તે કારણ અને દ્રવ્ય છે તે કાર્ય, એમ નહીં. ચેતના તે કાર્ય અને દ્રવ્ય તે કારણ. ચેતના તે કારણ ને દ્રવ્ય તે કાર્ય. અહીંયા તો ચેતનાનો આધાર છે દ્રવ્યને. આહાહા! ભગવાનનો આધાર નથી, એમ કહે છે. ચેતના આધાર હૈ, લ્યો. દ્રવ્યકો ચેતના આધાર હૈ.

એનો અર્થ. નિરાકાર ચેતના કહાવૈ દરસન ગુન.. કહે છે કે ચેતના નામનો ગુણ છે એના પણ બે ભેદ છે. એક નિરાકાર ચેતના કે જે દર્શનમાં ભેદ વિના મહાસત્તાનો ઉપયોગ થાય એને નિરાકાર ચેતના કહે છે. નિરાકાર એટલે ભેદ નહિ, વિશેષ નહિ, અનેકતા નહિ. એકરૂપ ચેતનામાં નિરાકારપણું પરિણમે એને દર્શનગુણ કહે છે. આહાહા! સાકાર ચેતના સુદ્ધ જ્ઞાન ગુનસાર હૈ.. એ જ ચેતનામાં સાકાર નામ રંગ, આકાર આદિ ભેદ, સર્વ ગુણ—જેના જે ગુણ હોય એના એ બધા ગુણોના ભેદો, પર્યાયના ભેદો, ભૂત-ભવિધ્ય-વર્તમાનના ભેદો—એને જે જાણે તેને સાકાર ચેતના કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

એક જ સમયમાં નિરાકાર ચેતના એ ભેદ વિના દેખે. એક જ સમયમાં ભેદ સહિત એક-એક ગુણ, એક-એક દ્રવ્ય, એક-એક કાળભેદે એક-એક પર્યાય, બધાને ભેદસહિત જાણે એનું નામ સાકાર ચેતના. છે નીચે છે. અર્થ છે, જુઓ. નિરાકાર ચેતના = જીવકા દર્શન ગુણ જો આકાર આદિકો નહીં જાનતા. સાકાર ચેતના = જીવકા જ્ઞાનગુણ જો આકાર આદિ સમેત જાનતા હૈ. અર્થમાં. ચૈતન્ય પદાર્થ એકરૂપ હી હૈ, પર દર્શનગુણકો નિરાકાર ચેતના ઔર જ્ઞાનગુણકો સાકાર ચેતના કહતે હૈ.

એની નીચે નોટ. પદાર્થકો જાનનેકે પહેલે.. કોઈપણ પદાર્થ જાણવા પહેલા... છન્નસ્થની અપેક્ષાએ વાત છે આમાં. પહેલા પછી કાંઈ કેવળીને હોતું નથી, પણ આ તો દર્શનની વ્યાખ્યા સાધારણ માણસને સમજાવવા (માટે). પદાર્થકો જાનનેકે પહેલે પદાર્થકો અસ્તિત્વકા જો કિંચિત્ ભાન હોતા હૈ વહ દર્શન. વસ્તુ છે. આ છે, એમ ભેદેય નહિ. એવો દર્શનનો વ્યાપાર નિરાકાર—આકાર નામ વિશેષતા જેનામાં નહિ, ભેદ જેનામાં નહિ, એને નિરાકાર દર્શન ચેતના કહે છે. દર્શન યહ નહીં જાનતા કિ પદાર્થ કિસ આકાર વ રંગકા હૈ, એમ. કઈ પ્રકારનો આકાર છે ને ક્યા પ્રકારનો રંગ છે. યહ તો સામાન્ય

અસ્તિત્વમાત્ર જાણતા હૈ. જાણતા હૈ એટલે દેખતા હૈ. છે, બસ. અસ્તિત્વમાત્ર છે. આ છે, એમ પણ નહિ. છે, બસ એટલું.

અસ્તિત્વમાત્ર જાણતા હૈ, इसीसे दर्शनगुण निराकार और सामान्य है. इसमें महासत्ता अर्थात् सामान्यसत्ताका प्रतिभास होता है. सामान्य मહાસત્તા. છે બધું, બસ એવું દર્શનમાં—દેખવામાં આવે. ભેદ નહીં. આકાર, રંગ આદિકા જાણના જ્ઞાન હૈ. દરેક દ્રવ્યમાં આકાર, પ્રદેશ, રંગ આદિનું જાણવું એ તો જ્ઞાન છે. इससे ज्ञान साकार है. એટલે કે સવિકલ્પ છે એટલે કે સ્વ-પરને બધું જાણે છે. સવિકલ્પનો અર્થ અહીં રાગ નહિ. સવિકલ્પ એટલે ભેદ. ભેદ સહિત જાણવું એનું નામ સવિકલ્પ. એ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે એ તો.

विशेष जानता है.. જ્ઞાન બધું ભેદ પાડી જેના અસ્તિત્વના એક-એક અંશો, એક સમયની એક પર્યાય અને એના અનંત અવિભાગ પ્રતિચ્છેદ—બધાને વિશેષપણે જાણે. इसमें अवांतरसत्ता... એની પોતાની પર્યાયથી જણાય છે. આહાહા! અરેરે! એમાંય તકરાર. ઉપાદાન-નિમિત્તમાં તકરાર, નિશ્ચય—વ્યવહારમાં તકરાર. ક્રમબદ્ધમાં તકરાર. ક્રમબદ્ધ ના થાય, આમ ન થાય. અરે ભગવાન!

साकार चेतना सुद्ध ज्ञान गुनसार है.. સાકાર છે માટે અશુદ્ધ છે એમ નહિ, એમ પાછું. શું કીધું સમજાણું? જ્ઞાનમાં બધું વિવિધ અને ભિન્નતા જણાય માટે તે જ્ઞાન અશુદ્ધ છે એમ નહીં. તેથી નાખ્યું જુઓને ઓલામાં. શુદ્ધ.. શું નાંખ્યું? સાકાર ચેતના સુદ્ધ જ્ઞાન ગુનસાર હૈ.. એ જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે. બધી ચીજોને પૃથક-પૃથક અનેકને અનેક તરીકે જાણે છતાં ત્યાં અશુદ્ધતા થતી નથી, એ તો એનો સ્વભાવ જ એવો છે.

चेतना अद्वैत दोरु चेतन दरब मांहि, ल्यो. ચેતનદ્રવ્યમાં ચેતના અદ્વૈત દોરુ ચેતન દરબ માંહિ.. અદ્વૈતમાં બે ચેતના. ચેતના અદ્વૈત દોરુ ચેતન દરબ માંહિ.. બેય ચેતના એક અદ્વૈતમાં બેય છે એમ કહે છે, જુઓ. ये सामान्य और विशेष दोनों एक चैतन्यहीके विकल्प है, એમ કહે છે. એક ચૈતન્યના બે ભેદ છે, એમ. ચેતના અદ્વૈત એક, એના બે ભેદ છે. સામાન વિશેષ સત્તાહીકો વિસતાર હૈ. આ સામાન્ય એ દર્શન, વિશેષ એ જ્ઞાન. બેય એક ચેતનના ભેદ છે.

कोरु कहै चेतना चिहन नांही आत्मामैं.. કોઈ એમ કહે કે આત્મામાં ચેતના ચિહ્ન નથી, ચેતના લક્ષણ નથી. ચેતના ચિહન નાંહી આત્મામૈં.. એમ કોઈ કહે તો એમાં ત્રણ દોષ આવે છે મોટા. ચેતનાકે નાસ હોત ત્રિવિધ વિકાર હૈ.. ચેતન ભગવાન આત્મા, એની ચેતના જો એમાં ન હોય તો, ચેતના ના હોય તો ત્રણ દોષ આવે છે. ત્રિવિધ વિકાર એટલે ત્રણ દોષ. ચેતના ન હોય તો લક્ષનકૌ નાસ.. ચેતન ભગવાન આત્મામાં ચેતના જો ન હોય

તો એના લક્ષણનો નાશ થાય છે. એક વાત. ચેતના ન હોય દ્રવ્યનો સત્તાનો પણ નાશ થાય છે. સમજાણું? લક્ષનકૌ નાસ સત્તા નાસ મૂલ વસ્તુ નાસ.. મૂળ ચીજ જ રહેતી નથી. આહાહા! લક્ષણનો નાશ, સત્તાનાશ—એના હોવાપણાનો અભાવ, એમ. પહેલા લક્ષણનો નાશ અને હોવાપણાનો અભાવ અને મૂળ વસ્તુનો જ અભાવ થઈ જાય. છેને અર્થમાં?

(વૈશેષિક આદિ મતવાલે આત્મામે) ચૈતન્યગુણ નહીં માનતે, સો उनसे जैनमतवालोंका कहना है कि चेतनाका अभाव माननेसे तीन दोष उपजते हैं; प्रथम तो लक्षणका नाश होता है, दूसरे लक्षणका नाश होनेसे सत्ताका नाश होता है, तीसरे सत्ताका नाश होनेसे मूल वस्तु ही का नाश होता है. मोक्ष अधिकारમાં ઝીણી વાત નાખી છે. વસ્તુ છે. અદ્વેત આત્મા એકરૂપ કીધું હતું પહેલું. ઓલામાં કહ્યું હતુંને? એકરૂપ તિહુંકાલ હૈ.. એકરૂપ ત્રણે કાળ. હવે એકરૂપમાં પણ પાછા બે પ્રકાર અંદરમાં દર્શન અને જ્ઞાન. ચેતના એક અને એના બે ભેદ.

તાતૈ જીવ દરબકૌ ચેતના આધાર હૈ, લ્યો. વ્યાપક.. વ્યાપક લીધું છેને એમાં? ચેતનાને વ્યાપક કહ્યું છે ને આત્માને વ્યાપ્ય કહ્યું છે. ચેતનાને વ્યાપક કહ્યું છે. વ્યાપક વિના વ્યાપ્ય આત્માનો પણ નાશ (થઈ જાય છે.) આત્માને વ્યાપ્ય કીધો છે ત્યાં. નહીંતર આત્મા વ્યાપક અને ગુણ-પર્યાય વ્યાપ્ય છે, એ બીજી વાત છે. અહીં તો ગુણ-પર્યાય વ્યાપક અને આત્મા વ્યાપ્ય. શું કીધું આમાં? ઊંધું છે. એસા નહીં, એસા હૈ. બીજે ઠેકાણે આત્મા વ્યાપક—વિસ્તાર કરનાર અને વ્યાપ્ય એની પર્યાય આદિ. એ અહીંયા અત્યારે નથી લેવું. અહીંયા તો ચેતના તે વ્યાપક, ચેતન આત્મા તે વ્યાપ્ય. વ્યાપક વિના વ્યાપ્ય હોય નહિ, એમ સિદ્ધ કરવું છે ને. આહાહા! ન હોય. એમ નહિ, લ્યો.

તાતૈ જીવ દરબકૌ ચેતના આધાર હૈ.. જુઓ, એમ કે ઓલા વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાં... વ્યાપક કહીને આધાર કહ્યો અને વ્યાપ્ય કહીને આધેય કહ્યો. તો ચેતના તે વ્યાપક—આધાર અને દ્રવ્ય તે આધેય—વ્યાપ્ય. આહાહા! ભારે ભઈ ઝીણું આવ્યું! સમજાય છે કાંઈ? ભગવાન આત્મા... કહે છે કે વ્યાપક એવી ચેતના, જો ચેતના વ્યાપક કાયમ રહેનારી ન હોય તો વ્યાપ્ય—આત્મા જ ના રહી શકે. વ્યાપક કહો, આધાર કહો. વ્યાપ્ય કહો, આધેય કહો. આ તો કાંઈ ઝીણું પડે એવું છે. પણ ઝીણું પડે સમજાય છે કે નહીં?

આમ આત્મા વ્યાપક અને એની પર્યાય વ્યાપ્ય, એ તો ચાલે જ છે. એ તો ચાલે જ છે. પણ અહીં તો ચેતના જે ગુણ છે એ વ્યાપક અને આત્મા દ્રવ્ય છે એ વ્યાપ્ય, એમ સિદ્ધ કરવું છે. આધાર છેને અહીંયા. વસ્તુને સિદ્ધ કરવી છે ને. ઓલું તો આત્મા વ્યાપક, એની પર્યાય કાર્ય વ્યાપ્ય થાય છે. તો કર્તા વ્યાપક અને વ્યાપ્ય થાય એ એનું કર્મ—કાર્ય છે.

પણ અહીંયા તો વસ્તુને સિદ્ધ કરવી છે કે ચેતના જે છે એક હોવા છતાં બે છે. અને બે(પણે) એનું લક્ષણ જો ના હોય તો ચેતના વિના દ્રવ્યનો નાશ થાય છે. લક્ષનકૌ નાશ સત્તા નાસ.. સત્યાનાશ થઈ જાય છે, લ્યો. એમ કહે છેને, ભાઈ ઓલા કહેતાને, પંડિતજી બંસીધરજી. અને મૂળ વસ્તુનો નાશ. ચૈતન્યની હયાતીનો—ચેતનાની હયાતિનો નાશ એટલે ચેતનનો પણ નાશ થઈ ગયો.

માટે તાતૈ જીવ દરબકૌ.. દ્રવ્ય જીવપદાર્થને ચેતના આધાર છે. છેને અંદર? ‘તત્ત્યાગે જડતા ચિતોઽપિ ભવતિ વ્યાપ્યો વિના વ્યાપકા.’ જુઓ, ત્રીજી લીટી છે. સંસ્કૃત. વ્યાપ્યો વિના વ્યાપકા એટલે વિના વ્યાપકા વ્યાપ્યો રહી શકતું નથી, એમ. આ વસ્તુની સ્થિતિ છે. એની મર્યાદાની હદ બતાવે છે. એનામાં વિકાર નથી, કર્મજાળ નથી, એ તો ઠીક. અદ્વેત ચેતન, એની ચેતના અદ્વેત. છતાં એના બે ભાગ છે — નિરાકાર દર્શનચેતના, સાકાર જ્ઞાનચેતના. જો એ લક્ષણ ન હોય તો લક્ષણ વિના વસ્તુનો નાશ થઈ જાય. તેનો નાશ થતાં એની સત્તા પણ ચૈતન્યની રહેતી નથી. ચેતનાના લક્ષણવાળી સત્તા પણ રહેતી નથી. તો પછી સત્તાવાન જે આ આત્મા એ પણ રહેતો નથી. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! ભારે ઝીણું!

આવી વિચારણામાં રહે તોય બધા ઝઘડા ઉભા ન થાય કાંઈ, લ્યો. ઓલા ઝઘડા ઉભા થાય છેને જ્યાં ત્યાં. મારાપણું થઈને જ્યાં અધિકપણે મનાવવું હોય તો બધા ઝઘડા ઉભા થાય. આહાહા! અમારો માર્ગ સાચો, ઓલો કહે અમારો માર્ગ સાચો. વિદ્યાનંદજી કહે છેને, મારો વિશ્વધર્મ છે. વિદ્યાનંદજી કહતે હૈં ન વિદ્યાનંદજી. સાધુ નથી? વહ કહતે હૈં, હમારા વિશ્વધર્મ હૈં ઓર વિશ્વધર્મ હી હમારા ધર્મ હૈ. ક્યો વિશ્વધર્મ પણ? ચોખ્ખું કહી શકે છે નહીં. ચોખ્ખું કહે તોમાં રહેવાય નહીં. સબ વિશ્વધર્મ યે હમારા ધર્મ, લ્યો. પણ વિશ્વધર્મકા અર્થ ક્યા?

સર્વજ્ઞ ભગવાને વિશ્વધર્મ આત્માનો કહ્યો, તે સર્વને—ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણનારું તત્ત્વ એનું નામ વિશ્વધર્મ છે. દુનિયા પોતાની કલ્પનાથી માને, એક આત્મા છે અને પર્યાય છે ને દ્રવ્ય છે ને એ બધા માનનારા વિશ્વધર્મ (નથી), એ બધા જૂઠા ધર્મ છે. શું થાય? એમાંય બધા પડ્યા છે. આ તો વસ્તુની સ્થિતિ એવી છે. આહાહા! એવી વાત સર્વજ્ઞ પરમાત્મા સિવાય ક્યાંય હોય નહિ. વીતરાગમાર્ગ સિવાય આ વાત ક્યાંય ના હોય. કારણ કે વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે એમ કહે છે.

ચેતના લક્ષણ, દ્રવ્ય લક્ષ્ય. હવે ચેતના જો ન હોય તો લક્ષણનો અભાવ થતાં લક્ષ્યનો અભાવ થાય છે. અને ચેતનાની સત્તા જ્યાં નાશ થાય ત્યાં એ પોતે ચેતના જ રહેતી નથી. તો ચેતના ના રહેતા દ્રવ્યનો પણ નાશ થઈ જાય. એના અર્થમાં નાંખ્યુ છે

જરીક. નાંખ્યું છે ને? વૈશૈષિક આદિ મતવાલે આત્મામેં ચૈતન્યગુણ નહીં માનતે હૈ. ગુણ વળી કેવો? એમ કહે. સો उनसे जैनमतवालोंका कहना है.. કહના હૈ (એમ) નહીં, વસ્તુ આમ છે. જૈનમતનો ક્યાં મત છે આ? વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે.

ચેતનાકા અભાવ માનનેસે ત્રીન દોષ ઉપજતે હૈ. પ્રથમ તો લક્ષણકા નાશ હોતા હૈ, લક્ષણકા નાશ હોનેસે સત્તાકા નાશ હોતા હૈ. કારણ સત્તા સિદ્ધ કરવી છે લક્ષણથી. લક્ષણ નથી તો સત્તાનો નાશ થઈ જાય. ત્રીસરે સત્તાકા નાશ હોનેસે મૂલ વસ્તુકા નાશ હોતા હૈ. લક્ષણ ને લક્ષ્ય બેયનો નાશ થઈ જાય. આ શું કામ સમજાવે છે? કે વસ્તુ જે આત્મા છે એ ચેતનદ્રવ્ય છે અને એમાં ચેતના એનો ગુણ અને એની પર્યાય છે. એ ગુણ-પર્યાય અદ્વૈત ચેતના હોવા છતાં એના બે પ્રકાર છે. વિશેષપણે જાણવું અને સામાન્યપણે દેખવું, એવા એના બે પ્રકાર છે. આમાંથી એકપણ પ્રકાર કાઢી નાખે તો લક્ષણ રહેતું નથી. સત્તાનો નાશ થઈ જાય છે ને વસ્તુ પણ રહેતી નથી. બેયનો અભાવ થઈ જાય. લક્ષણનો નાશ થાય, સત્તાનો નાશ થાય ને બેયનો અભાવ થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ?

માટે જેને આત્મા સાધવો હોય તેને, સામાન્ય-વિશેષ ગુણવાળો આત્મા છે, એકરૂપ હોવા છતાં બે શક્તિવાળો છે—એમ એણે જાણવું જોઈએ. એકરૂપ ભગવાનનો આશ્રય કરવો જોઈએ. એમાં પણ ભેદરૂપ બે છે, આ બે છે, માટે બેનો આશ્રય કરવો, એમ નથી. (શ્રોતા : પ્રમાણ...) પ્રમાણ નહીં, અભેદમેં તો નિશ્ચયદૃષ્ટિ.. (શ્રોતા : આધાર...) આધાર.. યહાં આધાર પર્યાયકા લેના હૈ. ક્યોકિ ઉસકે આધારયે દ્રવ્ય રહતા હૈ ન યોં. વ્યાપ્ય વ્યાપક એસા પાઠમેં હૈ ન.

વ્યાપ્ય આત્મા અને વ્યાપક ચેતના, એમ લેના હૈ યહાં. આત્મા વ્યાપક અને ચેતના વ્યાપ્ય, એ અત્યારે નહીં લેના હૈ. એ કર્તા-કર્મમાં. એ કર્તા-કર્મ હોય ત્યારે કર્તા એ વ્યાપક છે અને કર્મ એનું વ્યાપ્ય છે. વ્યાપ્ય નામ કાર્ય છે અને વ્યાપક નામ કર્તા છે. ત્યાં એવી વાત છે. એ વાત જુદી છે, આ વાત જુદી છે. અહીંયા તો આધાર ચેતના છે, આધેય તે આત્મા છે. આહાહા! સમજાય છે કે નહિ મનસુખ? આહાહા! ચેતના છે એને કાયમ રહેનારી ગણી એને વ્યાપ્ય કહી અને એ વ્યાપક ન હોય તો વ્યાપ્ય હોઈ શકે નહિ. માટે વ્યાપકના આધારે વ્યાપ્ય છે એમ કહેવું છે. અહીંયા એમ છે. સમજાય છે કાંઈ? ૧૧ ૫૬.. ૫૬.. ૧૧ છે ને.

(દોહરા)

ચેતન લક્ષન આત્મા, આતમ સત્તા માંહિ।

સત્તાપરિમિત વસ્તુ હૈ, ભેદ તિહૂમેં નાંહિ॥૧૧॥

અર્થ :—આત્માનું લક્ષણ ચેતના છે અને આત્મા સત્તામાં છે, કારણ કે સત્તા-ધર્મ વિના આત્મ-પદાર્થ સિદ્ધ થતો નથી અને પોતાની સત્તા-પ્રમાણ વસ્તુ છે, દ્રવ્ય-અપેક્ષાએ ત્રણેમાં ભેદ નથી, એક જ છે. ૧૧.

અર્થ :—આત્માકા લક્ષણ ચેતના છે, ઓર આત્મા સત્તામાં છે, ક્યોંકિ સત્તા ધર્મકે વિના આત્મપદાર્થ સિદ્ધ નહીં હોતા, ઓર અપની સત્તા પ્રમાણ વસ્તુ છે, સો દ્રવ્ય અપેક્ષા ત્રીનોંમેં ભેદ નહીં છે, એક હી છે ॥૧૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આ ત્રણ ભેદ નથી એમ કીધુંને. પરિણામી-દ્રવ્ય, પરિણામ-પર્યાય, ક્રિયા-પરિણતિ. વસ્તુ એક ત્રય નામ. એ આવે છેને ભાઈ. વસ્તુ એક ત્રય નામ. ‘કરતા પરિણામી દરવ, કરમ રુપ પરિણામ.’ (કર્તા-કર્મ દ્વાર, પદ ૭). ત્યાં કર્મ-કાર્ય પર્યાયને કર્મ લીધો છે. અને પરિણતિ બદલે ‘કિરિયા પરજયકી ફિરની, વસ્તુ એક ત્રય નામ’. ત્યાં ક્રિયા નામ પરિણમવું, પર્યાય, પરિણામ, પરિણમવું, બદલવું, ક્રિયા, પરિણામ અને પરિણામી એમ બતાવવું છે ને. આહાહા!

ચેતન લક્ષણ આત્મા.. આત્માનું લક્ષણ તો ચેતના છે. ઓર આત્મા સત્તામાં છે. આત્મ સત્તા માંહિ. આત્મસત્તામાં ચેતના છે, એમ. ચેતના કંઈ જુદી નથી. ચેતન લક્ષણ આત્મા.. તેથી આત્મ સત્તા માંહિ.. ચેતના આત્મા માંહી સત્તામાં છે. કંઈ જુદી સત્તા છે એની? સમજાણું કાંઈ? સત્તા પરિમિત વસ્તુ છે.. સત્તાના પ્રમાણમાં વસ્તુ છે. જેટલી ચેતના સત્તા એ પ્રમાણે ચેતન અને એ પ્રમાણે એની વસ્તુની સ્થિતિ છે. આવું આ સ્થૂળ બુદ્ધિવાળાને ન બેસેને (એટલે) પછી બિચારા ચઢી ગયા વ્રત પાળવા, તપસ્યા કરવી, જાત્રા કરવી ને દાન કરવા ને જાઓ. સવારના નહોતું આવ્યું નિમિત્તવાળાનું? દયા, દાન, પૂજા એમાંથી જગતના સુખ મળે. ઉપાદાન-નિમિત્તનું આવ્યું હતુંને. ત્રણ નામ આવ્યા હતા. દયા-દાન અને પૂજા ભલી સુખ...

ઉત્તર આપ્યો કે સંસારના સુખ માટે દયા, દાન, પૂજા છે. આત્માને માટે છે (નહિ). એ સુખ ક્યાં? આ તો ધૂળમાંય સુખ નથી. એનાથી પુણ્ય છે ને પુણ્યથી સંયોગ મળે, એ કાંઈ સુખ નથી. સુખ તો આત્મામાં છે. સુખની સત્તા આત્મામાં છે. ચેતનાની સત્તા આત્મામાં છે. સુખની સત્તા આત્મામાં છે. આહાહા! અને સુખ જો ન માને તો સત્તાવાળો આત્મા પણ એણે માન્યો નહીં, એમ કહે છે. સુખ ને આત્મા બેય એક ચીજ છે. બે નામ હોવા છતાં સત્તા પરિમિત વસ્તુ છે. સત્તાના પ્રમાણમાં એ પદાર્થ છે. ભેદ તિહુમ્નેં નાહિ, લ્યો. ત્રણમાં ભેદ છે નહીં. લક્ષણમાં, આત્મસત્તામય રહે છે માટે આત્મામાં અને તેનું સત્તા

પ્રમાણમય વસ્તુ—એ ત્રણમાં ભેદ નથી. વસ્તુ એક જ છે. હવે આ તો પોતે નાખે છે બનારસીદાસ. આત્મા નિત્ય છે.

આત્મા નિત્ય છે. (સવેયા એકત્રીસા)

ज्यों कलधौत सुनारकी संगति,
 भूषण नाम कहै सब कोई।
 कंचनता न मिटी तिहि हेतु,
 वहै फिरि औटिकै कंचन होई॥
 त्यों यह जीव अजीव संजोग,
 भयौ बहुरूप भयौ नहि दोई।
 चेतनता न गई कबहूं,
 तिहि कारन ब्रह्म कहावत सोई॥१२॥

શબ્દાર્થ :—કલધૌત=સોનું. ભૂષણ=ઘરેણું. ઔટત=ગાળવાથી. બ્રહ્મ=નિત્ય આત્મા.

અર્થ :—જેવી રીતે સોની દ્વારા ઘડવામાં આવતું સોનું ઘરેણાંના રૂપમાં થઈ જાય છે, પણ ગાળવાથી પાછું સોનું જ કહેવાય છે, તેવી જ રીતે આ જીવ અજીવરૂપ કર્મના નિમિત્તે અનેક વેષ ધારણ કરે છે, પણ અન્યરૂપ થઈ જતો નથી કારણ કે ચૈતન્યનો ગુણ ક્યાંય ચાલ્યો જતો નથી, એ જ કારણે જીવને સર્વ અવસ્થાઓમાં બ્રહ્મ કહે છે. ૧૨.

અર્થ :—જિસ પ્રકાર સુનારકે દ્વારા ગड़े जाने पर सोना गहनेके रूपमें हो जाता है, पर लगानेसे फिर सुवर्ण ही कहलाता है; उसी प्रकार यह जीव अजीवरूप कर्मके निमित्तसे अनेक वेष धारण करता है, पर अन्यरूप नहीं हो जाता, क्योंकि चैतन्यगुण कहीं चला नहीं जाता; इसी कारण जीवको सब अवस्थाओंमें ब्रह्म कहते हैं॥१२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! કલધૌત—સોના. ભૂષણ—ગહના. જ્યોં કલધૌત સુનારકી સંગતિ.. સોનું સોનીના સંગે, એમ. સોનું સોનીના સંગે... ભૂષણ નામ કહે.. દાગીના થાય. દાગીના ક્યા કહતે હે? જેવર. સોનીના સંગે સોનાના દાગીના થાય. નથી લખ્યું એમાં? કંચનતા ન મિટી તિહિ હેતુ.. અહીંયા તો બીજું સિદ્ધ કરવું છે કે સોનું ભૂષણમાં—આભૂષણમાં આવે છતાંય ક્યાંય કંચન મટતું નથી. એમ સિદ્ધ કરવું છે. સોનું છે એ એના દાગીનાના આકારમાં ભલે

આવે છતાંય તે સોનું મટીને આવ્યું છે એમ છે નહીં. કંચનતા ન મિટિ તિહિ હેતુ, વહે ફિર ઔરિકે કંચન હોઈ.. એ ભૂષણ-દાગીનાને ગળાવે (તો) સોનું છે, સોનું જ છે. ગલાનેસે... લ્યો.

ત્યોં યહ જીવ અજીવ સંજોગ.. ઓલું સોનું સોનીને સંગે દાગીના આદિ થાય, એમ જીવને અજીવના સંગે મયૌ બહુરુપ મયૌ નહિ દોઈ.. છતાં બે થયા નથી કાંઈ. સોનું તો સોનું જ રહ્યું છે. ભલે દાગીનાપણે થયું પણ સોનું (સોનું જ રહે છે.) ઉસી પ્રકાર યહ જીવ અજીવરુપ કર્મકે નિમિત્તસે અનેક વેષ ધારણ કરતા હૈ, પર અન્યરુપ નહીં હો જાતા. રાગરૂપ કે શરીરરૂપ આત્મા થઈ જતો નથી. આહાહા!

ચેતનતા ન ગઈ કબહૂં.. ચાહે તો રાગમાં ને શરીરમાં દેખાય, પણ એની ચેતનતા ક્યાંય ગઈ નથી. સોનાના દાગીના થઈને સોનાપણું ગયું નથી, એમ ચેતનતા તો એમને એમ રહી છે. તિહિ કારન બ્રહ્મ કહાવત સોઈ... ઇસી કારણ જીવકો સબ અવસ્થામેં બ્રહ્મ કહતે હૈ. બ્રહ્માનંદ ભગવાન આત્મા.. બ્રહ્મસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા.. ચાહે સો બીજી અવસ્થા હો, પણ એ તો બ્રહ્માનંદ ચેતન સ્વભાવ એનો ટળ્યો નથી. એવી ચેતના સ્વભાવ ધરનાર ચેતન, એનો અનુભવ કરવો એ મોક્ષનું કારણ છે એમ આમાં સિદ્ધ કરવું છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૦૬ અષ્ટાઢ ૫૬ ૯ શુક્રવાર તા. ૧૬-૭-૧૯૭૧
મોક્ષ દ્વાર ૫૬ ૧૩ થી ૧૭ પર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક, મોક્ષદ્વાર. ૧૩મુ ૫૬ છે. સુબુદ્ધિ સખીકો બ્રહ્મકા સ્વરૂપ સમજાતે છે. અનુભૂતિ—આત્માનો અનુભવ સુમતિ સખીને કહે છે.

સુબુદ્ધિ સખીને બ્રહ્મનું સ્વરૂપ સમજાવે છે.
(સવૈયા એકત્રીસા)

દેખુ સખી યહ બ્રહ્મ વિરાજિત,
યાકી દસા સબ યાહીકૌ સોહૈ।
ઁકમૈં ઁક અનેક અનેકમૈં,
દુંદ લિયૈં દુવિધામહ દો હૈ।।
આપુ સંભારિ લખૈ અપનો પદ,
આપુ વિસારિકૈ આપુહિ મોહૈ।
વ્યાપકરૂપ યહૈ ઘટ અંતર,
ગ્યાનમૈં કૌન અગ્યાનમૈં કૌ હૈ।।૧૩।।

શબ્દાર્થ :—વિરાજિત=શોભાયમાન. દસા=પરિણતિ. વિસારિકૈં=ભૂલીને.

અર્થ :—સુબુદ્ધિ સખીને કહે છે કે હે સખી ! જો, આ પોતાનો ઈશ્વર સુશોભિત છે, તેની સર્વ પરિણતિ તેને જ શોભા આપે છે, એવી વિચિત્રતા બીજા કોઈમાં નથી. એને આત્મસત્તામાં જુઓ તો એકરૂપ છે, પરસત્તામાં જુઓ તો અનેકરૂપ છે, જ્ઞાનદશામાં જુઓ તો જ્ઞાનરૂપ, અજ્ઞાનદશામાં જુઓ તો અજ્ઞાનરૂપ, આવી બંને દુવિધાઓ એમાં છે. કોઈવાર સચેત થઈને પોતાની શક્તિની સંભાળ કરે છે અને કોઈવાર પ્રમાદમાં પડીને પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી જાય છે, પણ એ ઈશ્વર નિજઘટમાં વ્યાપક રહે છે, હવે વિચાર કરો કે જ્ઞાનરૂપ પરિણમન કરનાર કોણ છે અને અજ્ઞાનદશામાં વર્તનાર કોણ છે ? અર્થાત્ તે જ છે. ૧૩.

અર્થ :—સુબુદ્ધિરૂપ સખીસે કહતે હૈં કિ હે સખી દેખ; વહ અપના ઈશ્વર સુશોભિત હૈ, ઈસકી સબ પરિણતિ ઈસે હી શોભા દેતી હૈ, ઁસી વિચિત્રતા ઁર દૂસરૈંમં નહી હૈ। ઈસે આત્મસત્તામૈં દેખો તો ઁકરૂપ હૈ ઁર પરસત્તામૈં દેખો તો અનેકરૂપ હૈ, જ્ઞાનદશામૈં દેખો તો જ્ઞાનરૂપ, અજ્ઞાનદશામૈં દેખો તો અજ્ઞાનરૂપ, ઁસી દોનોં દુવિધાઁ ઈસમૈં હૈં। કખી તો સચેત હોકર અપની

શક્તિકો સમ્હાલતા હૈ ઓર કમ્પી પ્રમાદમેં પડકર નિજ સ્વરૂપકો ભૂલતા હૈ, પર યહ ईश्वर નિજઘટમેં વ્યાપક રહતા હૈ। અવ વિચાર કરો કિ જ્ઞાનરૂપ પરિણમન કરનેવાલા કૌન હૈ ઓર અજ્ઞાનદશામેં વર્તનેવાલા કૌન હૈ? અર્થાત્ વહી હૈ।।૧૩।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

અનુભૂતિ—આત્માનો અનુભવ, એ સુમતિને કહે છે. છે તો એને એ સખી, પણ એને સખી તરીકે કહે છે. સમ્યગ્જ્ઞાન—અનુભવ. સુબુદ્ધિરૂપ સખીસે કહતે હૈં. એમાં નથી લખ્યું પણ એ અનુભૂતિ અનુભવ સખી છે. હે સખી ! દેખ, યહ અપના ईश्वर સુશોભિત હૈ. પોતાનો બ્રહ્મ આનંદ ભગવાન સુશોભિત છે. અનંત ગુણની નિર્મળ પર્યાયથી સુશોભિત છે. દેખુ સખી યહ બ્રહ્મ વિરાજિત.. બ્રહ્મ નામ ભગવાન આત્મા, પૂર્ણ જ્ઞાન-આનંદનું સ્વરૂપ એનું, એનો અનુભવ કરીને અનુભૂતિ પર્યાય સુબુદ્ધિને કહે છે, જુઓ, આ એની દશા તો એને શોભે. સવળી ને અવળી દશા એને હોય છે, એમ કહે છે. જુઓ, આમાં પરનું કારણ કાંઈ નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. કર્મને કારણે અવળું છે ને કર્મના ખસવાથી સવળું—એવું કાંઈ છે નહિ. આહાહા!

યાકી દશા સવ યાહીકૌ સોહૈ.. એને શોભા પામે. ઇસે હી શોભા દેતી હૈ, એસી વિચિત્રતા ઓર દૂસરેમેં નહીં હૈ. પરમાણુ આદિમાં શું એ વિચિત્રતા? આ તો પોતે સવળો પડે અને અનુભવ કરે (તો) આનંદથી શોભે, અવળો પડે તો રાગથી આદિથી દેખાય ને જાણનારો જાણે. સમજાણું કાંઈ? હવે પછી અજ્ઞાન ને જ્ઞાન વિશે.. એકમેં એક અનેક અનેકમેં.. સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એક છે, અભેદ છે. ગુણભેદ ને પર્યાયભેદથી જોઈએ તો અનેક છે. આવું એનું સામ્રાજ્ય છે ચૈતન્યનું. દુંદ લિયૈ દુવિધામહ દો હૈ.. જ્ઞાનદશામાં દેખો તો જ્ઞાનરૂપ, અજ્ઞાનદશામાં દેખો તો અજ્ઞાનરૂપ, એમ. દુંદ લિયૈ દુવિધામહ.. બેય પ્રકારે, સવળી દશા તો એની અને અવળી તોય એની.

જુઓ, આમાં તો ક્યાંય કરમ-બરમને યાદેય કર્યું નથી (કે) કર્મ નિમિત્ત હોય તો અવળું થાય. એની સ્વતંત્ર સત્તામાં પોતાના સ્વરૂપને અનુભવે તો સુખરૂપ સુભાગ્ય થાય. એમાંથી ખસી જાય અથવા અસ્થિર થાય, સરાગથી જ રાગ થાય છે એમ દેખે. એકલો જ્ઞાનથી ખસી જાય તો એકલો અજ્ઞાનમય થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! પરની સત્તા ને પરના અસ્તિત્વ સાથે કાંઈ આત્માને સંબંધ નથી. નિમિત્ત—નેમિત્તિક સંબંધ એટલે કાંઈ નથી, એમ એનો અર્થ છે. પોતાનો ભગવાન બ્રહ્માનંદ પ્રભુ, એનો અનુભવ કરે તો શોભા એની સાચી છે. અને દ્વિધા કરે, સ્વરૂપને ભૂલીને રાગમાં—વિકારમાં જાય તો એ પણ એના અજ્ઞાનને લઈને દશા છે, પણ પરને લઈને નથી. આહાહા!

આપ સંભારિ લખૈ અપનો પદ.. જ્ઞાન અને આનંદ એવું નિજપદ—પોતાને યાદ કરે અંતરમાં તો પોતાને શોભે. અપનો પદ સંભારે તો જાણે પોતાનું પદ. નિજપદ આનંદ ને જ્ઞાન, એને અંતર યાદ કરે તો એ પ્રગટ થાય. આપ વિસારિકૈ આપુહિ મોહૈ.. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ બ્રહ્મ—ઈશ્વર પોતાને ભૂલે તો રાગ-દ્વેષમાં જાય, મોહમાં જાય. આ સમજાય છે કાંઈ ? પરને લઈને કાંઈક છે આત્મામાં, એમ નથી. એમ સિદ્ધ કરી અવળી-સવળી દશા પોતામાં પોતાને કારણે છે. વ્યાપકરૂપ યહૈ ઘટ અંતર.. નિજ ઘટમાં અંદર વ્યાપક છે પોતે ભિન્ન. શરીર ને વાણી ને કર્મથી તદ્દન ભિન્ન.

વ્યાપક રૂપ યહૈ ઘટ અંતર, ગ્યાનમૈ કૌન અગ્યાનમૈ કો હૈ.. સમ્યગ્જ્ઞાનમાં પણ એ આત્મા અને અજ્ઞાનમાં પણ એ આત્મા, કોઈ બીજો છે નહિ એમ કહે છે. આહાહા! પોતાના નિજ સ્વરૂપને યાદ કરીને અનુભવે તો એ પોતે અને સ્વરૂપને ભૂલીને રાગને અનુભવે અજ્ઞાનમાં, એ પણ પોતે. એને કોઈ પરને લઈને કાંઈ છે (એમ નથી). આ બધા પંડિતો મોટા બધા વાંધા ઉઠાવે છે ને. કર્મને લઈને હોય, સિદ્ધને કર્મ નથી, માટે વિકાર નથી. આંહીં કર્મ છે માટે વિકાર છે, એ પ્રશ્ન આંહીં સંભાર્યો જ નથી આંહીં તો આહાહા! (શ્રોતા : કર્મ જુદા પાડવા....) મોક્ષ જ છે. એનું સ્વરૂપ મુક્ત જ છે, એવું અનુભવે તો મુક્ત જ દેખાય એને. અને એને ભૂલીને રાગવાળું દેખે તો બંધ થાય. એ એને કારણે છે, પરને કારણે ક્યાં છે ? એ આંહીં એમ કહે છે. રાગવાળો, બંધવાળો જુએ તો એને એ દેખાય અજ્ઞાનમાં. સમજાણું કાંઈ ?

ગ્યાનમૈ કૌન અગ્યાનમૈ કો હૈ.. એમ કહે છે. અજ્ઞાનમાં કોઈ બીજો નથી એમ કહે છે ભાઈ. અજ્ઞાનમાં, એ પોતે જ અજ્ઞાનમાં આવીને ઊભો રહે છે. આહાહા! કાંઈ કોઈ કારણે અજ્ઞાનમાં બીજો આવીને ત્યાં રહે છે અજ્ઞાનમાં, એમ નથી. ભગવાન આત્મા બ્રહ્માનંદ પ્રભુ... સખી સુમતિને અનુભૂતિ કહે છે, જો તો ખરો આ આત્મા પ્રભુ! અવળો પડે તોય એ, સવળો પડે તોય એ. વળી અવળામાં બીજો કોઈ છે ને સવળામાં પોતે છે, એમ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? ૧૩મું પદ થયું.

આત્મ અનુભવકા દૃષ્ટાંત. ત્યાં અનુભવ આવ્યોને. એ અનુભવ અનુભૂતિ સખીને કહે છે. જ્યોં નટ એક ધરૈ બહુ ભેખ.. જ્યોં નટ એક ધરૈ બહુ ભેખ.. ‘ક’ ને ‘ખ’. આ તો ... કવિ છે ને. અમને આવડે નહિ પણ આ શું કરે છે એ તો જોઈએને. સમજાણું કાંઈ ?

આત્મ-અનુભવનું દૃષ્ટાંત

(સવૈયા તેવીસા)

જ્યોં નટ એક ધરૈ બહુ ભેખ,

કલા પ્રગટૈ બહુ કૌતુક દેખૈ ।

આપુ લખૈ અપની કરતૂતિ,
 વહૈ નટ ભિન્ન વિલોકત ભેખૈ ॥
 ત્યૌં ઘટમૈં નટ ચેતન રાવ,
 વિભાઠ દસા ધરિ રૂપ વિસેખૈ ।
 યોલિ સુદૃષ્ટિ લખૈ અપનોં પદ,
 દુંદ વિચારિ દસા નહિ લેખૈ ॥૧૪॥

અર્થ :—જેવી રીતે નટ અનેક સ્વાંગ ધારે છે અને તે સ્વાંગના તમાશા જોઈને લોકો કુતૂહલ સમજે છે, પણ તે નટ પોતાની અસલીરૂપથી કૃત્રિમ ધારણ કરેલા વેષને ભિન્ન જાણે છે, તેવી જ રીતે આ નટરૂપ ચેતનરાજા પરદ્રવ્યના નિમિત્તે અનેક વિભાવપર્યાયોને પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ જ્યારે અંતરંગદૃષ્ટિ ખોલીને પોતાનું રૂપ દેખે છે ત્યારે અન્ય અવસ્થાઓને પોતાની માનતો નથી. ૧૪.

અર્થ :—જિસ પ્રકાર નટ અનેક સ્વાંગ બનાતા હૈ, ઓર ડન સ્વાંગોંકે તમાશે દેખકર લોગ કૌતૂહલ સમજતે હૈં, પર વહ નટ અપે અસલી રૂપસે કૃત્રિમ કિયે હુઅ વેષકો ભિન્ન જાનતા હૈ, ડસી પ્રકાર યહ નટરૂપ ચેતનરાજા પરદ્રવ્યકે નિમિત્તસે અનેક વિભાવ પર્યાયકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, પરંતુ જબ અંતરંગદૃષ્ટિ ડોલકર અપને સત્યરૂપકો દેખતા હૈ તબ અન્ય અવસ્થાઓંકો અપની નહીં માનતા ॥૧૪॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

હવે એનો અર્થ : જ્યોં નટ ઁક ધરૈં બહુ ભેખ.. ઁક નટ.. દાખલો આપ્યો છે હોં આ તો. ઁક છે પણ ભેખ ધરે જુદા જુદા—સ્ત્રીના, ઓલા પુરુષના, છોકરાના, બાળકના, ગરીબના, તવંગરના એવા નટ ભેખ ધરે ને. ઁક પણ બહુ ભેખ, એમ. ઁક છે છતાં પણ ભેખ ધરે. કલા પ્રગટૈં બહુ કૌતુક દેખે.. કળાને લઈને અનેક પ્રકારે કૌતુક બતાવે. બીજા જાણે કે આ આવો છે, આ આવો છે. પણ એ તો જાણે કે એ (બધું) કૃત્રિમ હું નથી. હું તો છું એ છું. હું તો આદમી છું એ છું. આહાહા! હમણાં નાયતો હતો નહીં ક્યાંક? અમદાવાદમાં ક્યાંક ઁક બાઈ છોડી નાયતી હતી. ૨૦-૨૫ વરસની હતી. અમદાવાદમાં કે ભાવનગરમાં? અમદાવાદમાં. નીકળ્યા હતા તે દિ'.

બે બાટલી ઉપર પગ હતા બે ઊંચા. ઁક હાથમાં લાકડી આમ. ૨૦-૨૫ વરસની છોડી હતી. એ આ છોકરા ... બજાણિયા.. બજાણિયા.. બજાણિયા હતા. માળું આમ ભારે લાગે બીજાને એવું લાગે. ઘણા માણસો ભેગા થયાને જોવા. બે લાકડા ઉપર પગ ઁકેક પર.

નાના લાકડા ઉપર અને એ પગ ને હાથમાં લાકડી એક આનીકોર. ખસી ન જાય એટલે એક લાકડી મોટી રાખેલી આમ. એ ભેખ તો આત્મા કરી શકતો હશેને? (શ્રોતા : કોણ કરે? અંદર રાગ કરે.) એમ આ રાગનો ભેખ ધરે. આવી ક્રિયા આમ-આમ કરે ને આમ-આમ કરે, એ આત્માની છે નહિ. આહાહા! ભૂલીને ભ્રમમાં એમ લાગે કે બરાબર આમ ધ્યાન રાખું છેને એટલે શરીર આમ રહે છે હોં. ફરીને આમ નીકળ્યા હતા, ત્યાં જરી દેખાતું હતું. ભારે પણ કછોટો બાંધીને બરાબર આમ કરતી હતી. બજાણિયાની હશે દીકરી. એમ આ બજાણિયો છે નટ. નટને બજાણિયા (કીધો) છે ને ?

કલા પ્રગટૈં बहु कौतुक देखे.. कणा देखाडे, એમ કહે છે. उन स्वांगोके तमाशे देखकर लोग कौतूहल समझते है. ઓહો! ભારે આ ! પણ એ તો એમ સમજે છે કે હું તો જે છું એ છું. હું કાંઈ બધા ભેખધારી એ કંઈ હું છું નહીં. આપુ લખૈં अपनी करतूति, દેખો. वह नट अपने असली रूपसे कृत्रिम किये हुए वेषको भिन्न जानता है. આહાહા! શરીર, વાણી, ક્રિયાઓ બધી રાગાદિ ભેખ છે બધો. ધર્મી તો પોતાના સ્વભાવથી એને ભિન્ન જાણે છે. લોકો એમ દેખે છે કે આ રાગવાળો છે. આ શરીરવાળો છે ને ક્રિયાવાળો છે. વહૈં નટ भिन्न विलोकत भेखे.. છે ને ? એ ભેખ અનેક પ્રકારના, પણ ભિન્ન દેખ રહે હેં.

ત્યોં घटमें नट चेतन राव.. आ देउना पींजरमां प्रभु भिन्न છે. ત્યોં घटमें नट चेतन राव.. येतनने नट ठराववो છે ને. विभाउ दसा धरिरूप विसेखे.. અનેક પ્રકારના વિકાર, રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપ અસંખ્ય પ્રકારના ભેખ ધારે. यह नटरूप चेतनराजा परद्रव्यके निमित्तसे अनेक विभाव पर्यायोंको प्राप्त होता है. स्वभावથી તો નથી, નિમિત્તને આધીન થઈને અનેક પ્રકારના રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપની વૃત્તિઓ, વાસનાઓ—વિભાવ પર્યાયો પ્રાપ્ત હોય. વિકારી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય.

પરંતુ खोली सुदृष्टि लखैं अपनी पद.. निजपदने अनुભવીને, જોઈને, ખોલીને જુએ તો 'હું તો આનંદ ને જ્ઞાન છું'. खोली सुदृष्टि लखैं अपनी पद.. જાણે, એમ. અંતરંગ દૃષ્ટિ खोलकर अपने सत्य स्वरूपको देखता है. दुंद विचारि दसा नहि लेखै.. તબ अन्य अवस्थाओं को अपनी नहीं मानते. दुंद नाम भिन्न प्रकारनी राग, शरीर, वाणी मन— એ મારી અવસ્થા નથી. તો પછી આ ધંધા કોણ કરતું હશે ? બાબુભાઈ ! ઝવેરાતના ધંધા. ઝવેરાતનો ધંધો ઝવેરાત કરે ? બાબુભાઈ શું કરે ત્યારે આંહીં બેઠા બેઠા ? રાગ-દ્વેષ કરે, એમ કહે છે. આહાહા! આ હિંમતભાઈ કરતા હશે કે નહિ આ બધા લાકડાનું ? શું કહેવાય ? એક લાકડું બળી ગયું તો બીજું કરે. આહાહા! આંહીં કહે છે કે પરનું કરતે હેં,

(એવો) સંબંધ છે નહિ. સવળો પડે તો આનંદ ને અવલોકન ને આનંદ કરે. અવળો પડે તો આનંદને ભૂલીને રાગ ને દ્વેષ ને કષાય કરે, બસ. એ સિવાય બીજું કાંઈ કરી શકતો નથી. આહાહા !

એની સત્તા હોવાપણામાં અવળું-સવળું કરે. પણ જ્યાં પરની સત્તામાં પોતે નથી ત્યાં કરે શું? પરના હોવાપણામાં પોતાનું હોવાપણું તો નથી. એમાં શું કરે? એને શું ટાળે? એને શું રચે? એને કેમ બનાવે? સ્વરૂપને ખોલીને જુએ તો શાંતિ ને જ્ઞાન છે. ભૂલીને જુએ તો રાગ ને દ્વેષ છે. પણ એ અન્ય અવસ્થાકો અપની નહિ માનતે, એમ કહે છે. થાય રાગ જ્ઞાનીને પણ છતાં એ પોતાની દશાનો (કતા) માનતો નથી. આહાહા! સમ્યગ્જ્ઞાન ને સમ્યગ્દર્શન એ ચીજ એવી છે કે જેમાં રાગના વિકલ્પથી છૂટી ગયો છે એ. આહાહા! આ મોક્ષનો અધિકાર છે ને. મુક્ત અવસ્થા મુક્તસ્વરૂપ છે, એવું જ્યાં ખોલીને જોયું તો પર્યાય મુક્ત જ છે. આહાહા! રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપ, વ્યવહારના વિકલ્પથી તે જુદી દેખે છે. દુન્દ વિચારી દસા નહિ લેખે. ભિન્ન પ્રકારના ભાવને પોતાની દશામાં જાણે નહિ. આહાહા! ઓલામાં એમ કહ્યું હતું કે એનો એ અજ્ઞાનમાં ને જ્ઞાનમાં આવે. આંહી જ્ઞાનમાં દુન્દ દશા થાય એ પોતાની જાણે નહિ, એમ કીધું. આહાહા! હેય-ઉપાદેય ભાવો પર ઉપદેશ. નીચે પાંચમો કળશ છે.

एकश्चितश्चिन्मय एव भावो भावाः परे ये किल ते परेषाम्।

ग्राह्यस्ततश्चिन्मय एव भावो भावाः परे सर्वत एव हेयाः॥५॥

બહુ ટૂંકી વાત છે.

હેય-ઉપાદેય ભાવો ઉપર ઉપદેશ (છંદ અડિલ્લ)

जाके चेतन भाव, चिदानंद सोइ है।

और भाव जो धरै, सौ औरौ कोइ है॥

जो चिनमंडित भाउ, उपादे जाननै।

त्याग जोग परभाव, पराये माननै॥१५॥

શબ્દાર્થ :—ચિદાનંદ=ચેતનવંત આત્મા. ઉપાદે (ઉપાદેય)=ગ્રહણ કરવાને યોગ્ય. હેય= ત્યાગવાને યોગ્ય. પરાયે=બીજા. માનને=શ્રદ્ધા કરવી જોઈએ.

અર્થ :—જેમાં ચૈતન્યભાવ છે તે ચિદાત્મા છે અને જેમાં અન્યભાવ છે તે બીજા જ અર્થાત્ અનાત્મા છે. ચૈતન્યભાવ ઉપાદેય છે, પરદ્રવ્યોના ભાવ પર છે—ત્યાગવા યોગ્ય છે. ૧૫.

અર્થ :—जिसमें चैतन्यभाव है वह चिदात्मा है, और जिसमें अन्यभाव है, वह और ही

અર્થાત્ અનાત્મા છે. ચૈતન્યભાવ ઉપાદેય છે, પરદ્રવ્યોકે ભાવ પર છે—ત્યાગને યોગ્ય છે ॥૧૫॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જાકે ચેતનભાવ ચિદાનંદ સોફ છે.. હેય ઉપાદેય ભાવો પર ઉપદેશ. જાકે ચેતનભાવ—જ્ઞાનભાવ અને ચિદાનંદ સોફ છે.. પણ એમાં ચિદાત્મ લીધું અર્થમાં. બેય ખરા છે. જાકે ચેતનભાવ ચિદાનંદ સોફ છે.. જ્ઞાન (છે) પણ જ્ઞાન (તે) આનંદસ્વરૂપ છે, એમ. સમજાણું? ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ અને આનંદમૂર્તિ છે એને આત્મા કહીએ. ઔર ભાવ જો ઘરે, સૌ ઔરૌ કોફ છે.. એ સિવાય જેટલા પુણ્ય ને પાપ અસંખ્ય પ્રકારના શુભાશુભભાવ ઔર ભાવ જો ઘરે.. પણ એ અન્ય છે, ઔર કોઈ હૈ. વહ ઔર હી અર્થાત્ અનાત્મા છે.. જુઓ, વ્યવહાર અનાત્મા છે. આ ધર્મને બહાને થયેલો વિકલ્પ એ તો અનાત્મા છે. આહાહા! પાછળ છે. ઔર છે તે ઔર જ છે. ઔર ભાવ જો ઘરે સૌ ઔરૌ કોઈ છે. પરનો છે, આત્માનો નથી. આહાહા!

જો ચિનમંડિત માઝ ઉપાદે જાનૈ.. હવે ઉપાદેય અને હેયની વ્યાખ્યા કરે છે. ઓલું તો બેય સ્વરૂપ બતાવ્યું. જો ચિનમંડિત માઝ.. જ્ઞાનથી શોભિત, આનંદથી શોભિત એવો ભાવ તે ઉપાદેય. જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ તે જ આદરણીય છે. આહાહા! ત્યાગ જોગ પરભાવ પરાયે માનૈ.. આમાં વાંધા ઊઠે છે. પુણ્યભાવ ત્યાગનેયોગ્ય? હેય? શુભાશુભભાવ હેય? છોડવાયોગ્ય? (એમ માને એ) એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. માણસ તો વિચારતા જ નથી. ભાઈ! વિભાવ છે, શુભભાવ હો કે અશુભ હો. દેખો, ત્યાગજોગ છે એ પરભાવ. અને પરાયે માનૈ.. એ પરદ્રવ્યનો ભાવ છે, જીવદ્રવ્યનો નથી. આહાહા! ભગવાન ચૈતન્યદ્રવ્ય, એનો ભાવ તો જ્ઞાન ને આનંદનો ભાવ એ એનો છે. અને પુણ્યના ભાવ—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા—એ ભાવ પરાયે જાનના. એ કર્મના નિમિત્તે થયેલા ને કર્મના છે. આહાહા!

માણસો વાંચતા નથી, વિચારતા નથી અંતરમાં મેળવીને. એ..ય શુભભાવ હેય કહે છે. પછી શુદ્ધ તો અત્યારે છે નહિ. અરે! પણ સાંભળને! નથી કોણ કહે છે? આખો આત્મા છે ને. પૂર્ણાનંદ પ્રભુ.. અંતરની પર્યાયમાં જ્યાં પૂર્ણનો સ્વીકાર એવો આખો શુદ્ધ જ છે. ઉપાદેય કે દિ' થાતું હોય? ઝેર તે કોઈ દિ' અમૃત થાતું હોય? કોઈ કાળે થાય કે નહિ? ભૂખ બહુ લાગી હોય અને રોટલીમાં ગરળ પડ્યો ગરળ. ગરળ એટલે શું? ઝેર. સર્પ નાખી ગયો હોય ઝેર. પહેલા શીંકા હતાને શીંકા. એમાં રોટલી રાખે ટાઢી. છોકરાને સવારમાં જવું હોયને નિશાળે. વહેલું ઉનું કોણ કરી દેતું હતું? એટલે એ રોટલી રાખે. એમાં કોઈ સર્પ આવીને ગરળ નાખી ગયો ઝેર. ઓલો કહે, ભૂખ બહુ લાગી છે. હવે અત્યારે રોટલી નહિ થાય. ન થાય તો આ ખાવા ઘો. ખાવા ઘે?

ગરળ સમજતે હૈં ? ઝેર. સર્પ હોતા હૈં ન. શીકું હોયને ઝેર નાખી જાય રોટલીમં. એ શીકા હોતા હૈં ન, લાંબા લટકતા હોય. લોઢાના શું કહે એને ? ક્યા કહતે હૈં ? શીકા. ઉપર લટકેલો હોય અને પછી એમાં રોટલી એવું રાખે. રોટલો સાંજનો. સવારે પછી રોટલો ને દહીં ખાઈને જાય છોકરો નિશાળે. પહેલાં હતું હોં. હવે તો બધું... એમાં ઓલો કંઈક વહેમ પડી ગયો કે સર્પ ડાકલી બોલતી હતી કાંઈક હોં. ડાકલી સમજ્યા ? સર્પ આવેને એ બજાવે. આ તો બધું અમે.. ત્યાં ઘરની અંદર વાતું ચાલતી હતી. તે દિ'ની વાત છે હોં. ૭૦ વર્ષ પહેલાની. ડાકલી વાગતી હતી. સર્પ એક આવ્યો હતો. નક્કી સર્પ આવ્યો હશે. આમ જુએ તો ત્યાં માળો કંઈક સર્પ આવ્યો લાગે છે. એ રોટલી ન ખવાય. ત્યારે ભૂખ્યા રહો હમણાં. ખવાય નહિ ઝેર.

એમ રાગ ઝેર છે. આહાહા ! વ્યવહારની ક્રિયાના પરિણામ બધા ઝેર છે. આહાહા ! એ તો હેય છે એમ કીધુંને. ત્યાગ જોગ પરભાવ, લ્યો. ચૈતન્યભાવ ઉપાદેય હૈં, પરદ્રવ્યોંકે ભાવ પર હૈ. આમાં શુભભાવ... શુભ-અશુભ બેય હેય આવે કે શુભ ઉપાદેય ને અશુભ હેય એમ આવે ? આ શુભભાવ હેય ? ઉપાદેય (નહીં ?) વ્યવહારે ઉપાદેય કહો, નિશ્ચયથી હેય કહો. પણ આંહીં તો વ્યવહારની જ ના પાડી છે, લ્યો. સવારમાં તો કહ્યું છેને, સંસારી તે વ્યવહારી છે. ધર્મી તે વ્યવહારી નથી, સંસારી જ નથી. આહાહા ! આવ્યું હતુંને સવારમાં, નહીં ? ભગવાન આત્મા.. નારકીના આત્મા.. નારકીના આત્મા. પહેલો શ્લોક એ છે, સંસારી તે વ્યવહારી છે, નારકી છે. આ સંસાર નહીં ? કે, ના. ના. ઉદયભાવને હેય જાણનારા, ચૈતન્યને ઉપાદેય જાણનારા એ રાગરૂપ છે જ નહિ. આહાહા ! વ્યવહારે માને છે...

આંહીં તો બીજું કહેવું છે. જે તે વ્યવહારનય (પોતાનો) માને છે એ વ્યવહારી છે. જ્ઞાની તો વ્યવહારને પોતાનો એ માનતો જ નથી, એમ. સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાનસ્વરૂપ, આનંદસ્વરૂપ તે ઉપાદેય છે. રાગ આદિનો વિકલ્પ હોય એ છોડવાજોગ છે, ચોથે ગુણસ્થાનેથી. આહાહા ! શું થાય ? માણસને આ શુભભાવનો પ્રેમ બહુ ને અને કાં એના ફળનો પ્રેમ. ધૂળ મળે ને કાંઈક પૈસા ને શરીર ઠીક ને.. પ્રેમ (છે) એને લઈને શુભભાવ હેય માનવા(માં) એને પરસેવા ઉતરી જાય છે. અંતરાત્માનો ભાવ એ શુદ્ધ ચૈતન્યમય તે ઉપાદેય છે. બહિરના લક્ષે ઉત્પન્ન થયેલો ભાવ હેય છે. એને પોતાનો માને તે બહિરાત્મા છે. આહાહા ! ભારે ! નારકી છે, તે વ્યવહારે નારકી છે હોં. કોણ ? ઓલો અજ્ઞાની વ્યવહારે નારકી હોં. સમકિતી તો વ્યવહારેય નારકી નથી. વ્યવહાર એનો નથી, એનામાં નથી, પછી એનો છે એમ વ્યવહાર ક્યાંથી આવ્યો ?

(શ્રોતા : વ્યવહારથી તો મુક્ત છે.) મુક્ત છે. આહાહા! ગજબ વાત છે.

ચૈતન્ય ભગવાન જ્ઞાયકભાવ જ્યાં આવ્યો એટલે રાગભાવ વ્યવહારે એનો છે, એમ નથી. કહો, સમજાણું? વ્યવહાર એનો છે એનો અર્થ શું થયો? કે આસ્રવ એનો છે. વ્યવહાર તો એનો હતોને? પણ વ્યવહારેય નથી, આંહી તો એમ કહે છે. આહાહા! વ્યવહાર તો પરદ્રવ્ય છે. પર તરીકે જ્ઞેય-પરજ્ઞેય તરીકે જાણે છે. મારા સ્વજ્ઞેયનું દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું સ્વરૂપ એ નથી. પુરુષાર્થ તો અનંતો જોઈએ એમાં. ભાઈ કહેતા હતા સર્વજ્ઞભાઈ એમ કે 'પુરુષાર્થ ઉપડતો નથી.' મેં કહ્યું, 'પણ એ તો અભ્યાસ કરેને પહેલા'. ભાઈ આવ્યા હતા જુવાન... એમ કહે, પુરુષાર્થ ... પહેલો હજી આ આત્મા આવો છે ને આ રાગ છે અને આ સ્વભાવ છે એને પહેલાં જાણવામાં ભાવ લ્યે, ત્યારે એને ઉત્સાહ આવે કે ઓહો! ચૈતન્યસ્વભાવ કાયમનો છે તે આદરણીય છે. કૃત્રિમ રાગાદિ છે તે આદરણીય નથી. નિત્યાનંદ ભગવાન આત્મા તે ઉપાદેય છે. ક્ષણિકની અવસ્થા રાગાદિની તે આદરણીય નથી.

ત્યાગ જોગ પરભાવ.. એ અશુભભાવ જ પરભાવ હશે? નિશ્ચયે તો અશુભ જ છે બેય. શુભ-અશુભ ભાવ નિશ્ચયથી અશુભ છે અને મોક્ષનો માર્ગ છે એ નિશ્ચયથી શુભ છે. પુણ્ય-પાપ અધિકારમાં તો એમ લીધું છે. મોક્ષનો માર્ગ જે છે—સહજ શુદ્ધ ચૈતન્ય એવી જે દૃષ્ટિ નિર્વિકલ્પ અને એનું જ્ઞાન ને એમાં રમણતા, એને અહીંયા શુભ કીધો છે. શુદ્ધ પરિણતિને શુભ કીધી છે. પુણ્ય-પાપનો અધિકાર. શુભ મોક્ષમાર્ગ, અશુભ તે બંધમાર્ગ. શુભનો અર્થ સાચો, ભલો, સારો. જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવને આશ્રયે પ્રગટેલી શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને શાંતિ એ જ શુભ છે, એ જ સારું છે અને પુણ્ય-પાપના ભાવને અશુભ (કલ્મા). શુભ-અશુભની વ્યાખ્યા આમ કરી નાખી પુણ્ય-પાપના અધિકારમાં. એથી જરી ફેરફાર કરે છેને ઓહા. મોક્ષમાર્ગના આશ્રયે શુભ છે. મોક્ષમાર્ગના આશ્રયે શુભ... એમ કે શુભ મોક્ષમાર્ગ છે જ નહિ, એ શુભ જ નથી. કીધુંને, ત્યાગ જોગ પરભાવ, પરાયે માનનૈ.. એ પરદ્રવ્ય છે.

જ્ઞાની જીવ चाहे घरमें रहें चाहे वनमें रहे मोक्षमार्ग साधते हैं, દેખો. ઘરમાં રહે. પણ સમજાવવું શી રીતે? ઘરમાં રહે. ઘરમાં છે જ ક્યાં જ્ઞાની? જ્ઞાની તો આત્મામાં છે. પણ સમજાવવું શી રીતે? વ્યવહારથી સમજાવવામાં આવે ત્યાં પકડે (કે) જુઓ, ઘરમાં રહે છે કે નહિ? સમ્યક્જ્ઞાની રાગ અને નિમિત્તથી મુક્ત તત્ત્વ, અજીવ એવા પરદ્રવ્યો—કર્મ, શરીર, વાણી અને પર—એનાથી ભગવાન મુક્ત અને પુણ્ય-પાપના આસ્રવ તત્ત્વથી ચૈતન્યતત્ત્વ મુક્ત. મુક્ત ન હોય તો બેય એક થઈ જાય તો બંધમાં આવી જાય. બંધભાવ તેનો સ્વભાવ નથી. આહાહા!

જ્ઞાની જીવ ચાહે ઘરમાં રહે, ચાહે વનમાં રહે, પણ મોક્ષમાર્ગ સાધે છે.
(સવૈયા એકત્રીસા)

જિन्हકેં સુમતિ જાગી ભોગસોં ભયે વિરાગી,
પરસંગ ત્યાગિ જે પુરુષ ત્રિભુવનમેં।
રાગાદિક ભાવનિસોં જિનિકી રહનિ ન્યારી,
કબહૂં મગન હૈ ન રહેં ધામ ધનમેં।।
જે સદૈવ આપકોં વિચારેં સરવાંગ સુદ્ધ,
જિन्हકૈ વિકલતા ન વ્યાપૈ કહૂં મનમેં।
તેઈ મોખ મારગકે સાધક કહાવેં જીવ,
ભાવૈ રહૌ મંદિરમેં ભાવૈ રહૌ વનમેં।।૧૬।।

શબ્દાર્થ :—સુમતિ=સારી બુદ્ધિ. જાગી=પ્રગટી. પરસંગ ત્યાગી=દેહ આદિથી મમત્વનો ત્યાગ કરનારા. ત્રિભુવન=ત્રણ લોક—ઉર્ધ્વ, મધ્ય, પાતાળ. સરવાંગ (સર્વાંગ)=પૂર્ણ રીતે. વિકલતા=ભ્રમ. ભાવૈ=ચાહે તો. મંદિરમેં=ઘરમાં

અર્થ :—જેમને સુબુદ્ધિનો ઉદય થયો છે, જે ભોગોથી વિરક્ત થયા છે, જેમણે શરીર આદિ પરદ્રવ્યોનું મમત્વ દૂર કર્યું છે, જે રાગ-દ્રેષ આદિભાવોથી રહિત છે, જે કદી ઘર અને ધન-સંપત્તિ આદિમાં લીન થતાં નથી, જે સદા પોતાના આત્માને સમ્પૂર્ણ રીતે શુદ્ધ વિચારે છે, જેમને મનમાં કદી આકુળતા વ્યાપતી નથી, તે જ જીવો ત્રણલોકમાં મોક્ષમાર્ગના સાધક છે, ભલે તેઓ ઘરમાં રહે કે જંગલમાં રહે. ૧૬.

અર્થ :—જિन्हેં સુબુદ્ધિકા ઉદય હુઆ હૈ, જો ભોગોંસે વિરક્ત હુએ હૈં, જિन्हોંને શરીર આદિ પરદ્રવ્યોંસે મમત્વ હટાયા હૈ, જો રાગ-દ્રેષ આદિ ભાવોંસે રહિત હૈં, જો કબી ઘર ઓર સમ્પત્તિ આદિમેં લીન નહીં હોતે, જો સદા અપને આત્માકો સર્વાંગ શુદ્ધ વિચારતે હૈં, જિन्हેં મનમેં કબી આકુલતા નહીં વ્યાપતી, વે હી જીવ ત્રૈલોક્યમેં મોક્ષમાર્ગકે સાધક હૈં, ચાહે ઘરમેં રહેં, ચાહે વનમેં રહેં।।૧૬।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! શું કહે છે, જુઓ. જિन्हકૈ સુમતિ જાગી.. ભગવાન આત્મા... રાગના અનુભવથી ભિન્ન મારી ચીજ છે એવા અનુભવની સુમતિ જાગી. ભોગસોં ભયે વિરાગી.. અંતરમાં રાગના ભોગથી વૈરાગ્ય થયો છે. સમજાણું કાંઈ? આવું જ્યાં ભોગનું આવે ત્યાં (માને કે) આ બધું થૂંકી નાખે ભોગને, ત્યારે વૈરાગી કહેવાય. એમ નથી. અંદરના ભોગની

વિકલ્પની લાગણી એ ઝેર છે. એવું જાણ્યું છે, તે એનાથી વિરક્ત છે, વૈરાગી છે. વિરક્ત છે—રક્ત નથી. રાગમાં રક્ત નથી, ભોગમાં રક્ત નથી. આહાહા! જિન્હકૈ સુમતિ જાગી, મોગસૌં મયે વિરાગી. શુભ-અશુભ રાગ એનાથી તો વૈરાગી થયો છે. પુણ્ય-પાપમાં આવે છે ને? શુભાશુભભાવનો વૈરાગ્ય એને વૈરાગ્ય કહીએ. શુભાશુભભાવથી રહિત ભાવ એને વૈરાગ્ય કહીએ. બાયડી-છોકરાને છોડીને ભાગ્યો એ વૈરાગી છે, એમ નહિ. શુભ-અશુભ રાગ.. છે ને? પુણ્ય-પાપ (અધિકાર)માં છે. કેટલામી ગાથા? પુણ્ય-પાપ, નહીં? કર્તા-કર્મ પછી છેને પુણ્ય... જુઓ, રત્તો બંધદિ કમ્મં મુચ્છદિ જીવો વિરાગસંપત્તો.. ૧૫૦ (ગાથા). પણ આ (પરાશ્રિત) વૈરાગ્ય નહિ. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી ખસી ગયો એનું નામ વૈરાગ્ય. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

રત્તો બંધદિ કમ્મં મુચ્છદિ જીવો વિરાગસંપત્તો,
 एसो जिणोवदेसो तम्हा कम्मेषु मा रज्ज ॥१५०॥

વીતરાગ ભગવાનનો આ ઉપદેશ છે. પુણ્ય-પાપના રાગથી ખસી ગયો, પૂર્ણાનંદની પ્રતીતમાં આવ્યો ને અહીંથી ખસી ગયો એનું નામ વૈરાગ્ય કહેવામાં આવે છે. હટ ગયા.. હટ ગયા. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી, શુભાશુભથી હટી ગયો એને વૈરાગ્ય કહીએ. બાકી બધા (કહેવાના) વૈરાગી કહેવાય. ૧૫૦મો છે હોં. ‘રાગી અવશ્ય કર્મ બાંધે અને વિરક્ત—વૈરાગી જ કર્મથી છૂટે એવું આગમવચન છે’. લ્યો. ‘સામાન્યપણે રાગીપણાના નિમિત્તપણાને લીધે શુભ ને અશુભ બંને કર્મને અવિશેષપણે બંધના કારણ તરીકે સિદ્ધ કરે છે તેથી તે બંને કર્મને નિષેધે છે’, લ્યો. આ શુભરાગ ને અશુભરાગ એનો વૈરાગ્ય. એના વૈરાગ્યનો અર્થ એમાંથી હઠીને વીતરાગ—રાગરહિત પરિણતિ (થાય) એને વૈરાગ્ય કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

કહે છે, જિન્હકૈ સુમતિ જાગી મોગસૌં મયે વિરાગી.. ભોગથી વિરક્ત થયો છે. એની વ્યાખ્યા એવી નથી કે એની—જડની ક્રિયા ભોગથી છૂટી ગઈ હોય. એમ નથી. ક્રિયા, ક્રિયાનું કામ કરે છે. એમાં જે રાગ છે એ રાગનું કામ કરે છે. ધર્મી તો રાગ ને ક્રિયાથી ભિન્ન છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? મોગસૌં મયે વિરાગી.. એનો ઓલા અર્થ કરે, ભોગ છોડી નાખે. પણ ભોગની વ્યાખ્યા જ શું છે? રાગનો અનુભવ એ ભોગ છે. કંઈ શરીરનો અનુભવ એને તો એ કરી શકતો નથી. એ ભોગ છે એનાથી વિરક્ત તે વૈરાગી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

પરસંગ ત્યાગી જે પુરુષ ત્રિભુવનમૈં, લ્યો. જિન્હોંને શરીર આદિ પરદ્રવ્યોંસે મમત્વ હટાયા હૈ. ત્યાગી છે, એમ કહે છે. પરસંગ—શરીર, વાણી મન—એનાથી વૈરાગ્ય છે અથવા

મમત્વ હટાવ્યું છે. પરદ્રવ્યોસે... લ્યો. જે પુરુષ ત્રિભુવનમ્.. ત્રણ લોકમાંથી જેણે રાગ-દ્વેષનો સંગ છોડી દીધો છે, એમ કહે છે. એનો અર્થ નથી આવ્યો આમાં. છેલ્લે 'ત્રિલોકમ્'. વે જીવ ત્રૈલોક્યમ્ મોક્ષમાર્ગકે સાધક છે. એ ગમે તે લોકમાં હોય, એમ. નરકમાં હો. છેને નીચે ? चाहे उर्धालोक अर्थात् देवगतिमें हों, चाहे मध्यलोक अर्थात् मनुष्य तिर्यच जातिमें हों, चाहे पाताल लोक अर्थात् भवनवासी, व्यंतर वा नरकगतिमें हो. પણ એનાથી છૂટેલો છે ત્યાં. આહાહા !

પરસંગ ત્યાગી જે પુરુષ ત્રિભુવનમ્.. ત્રણેય લોકમાં એ ત્યાગી છે. નારકી સમકિતી પણ ભોગના ત્યાગી છે. એ આવ્યું કે નહિ ત્રણ લોકમાં? ત્યાં વ્યંતર હોય સમકિત નીચે, એ પણ ભોગના ત્યાગી છે. સ્વર્ગમાં હોય દેવ એ ભોગના ત્યાગી છે. મનુષ્યમાં હોય સમકિતી એ ભોગનો ત્યાગી છે. તિર્યચમાં હોય હજાર-હજાર યોજનનો મચ્છ. પણ એ તો પરદ્રવ્યની સત્તા છે, મચ્છ આદિ (શરીર) તો. કર્મની પરસત્તા છે અને રાગાદિની સત્તા પણ પર છે. આહાહા ! પરસંગ ત્યાગી જે પુરુષ ત્રિભુવનમ્.. ત્રણ લોકમાં જ્યાં હોય ત્યાં એ પરદ્રવ્યના સંગનો તો ત્યાગી છે. આહાહા ! જુઓને, કેવું વસ્તુનું સ્વરૂપ ! જ્યાં જ્યાં 'હું' છું ત્યાં એ પરસંગ છે જ નહિ. પરસંગનો તો ધર્મીને ત્યાગ છે.

પાછા કહે છે કે ઘરમાં રહે કે વનમાં રહે. એનો અર્થ કે એ ઘરનો સંગ જ નથી એને, વનનો પણ સંગ નથી. આહાહા ! ઘરમાંય ક્યાં છે અને વનમાંય ક્યાં છે એ ? એ તો આત્મામાં છે. આહાહા ! આવો વૈરાગ્ય ને આવું જ્ઞાન ! ત્રણ લોકમાં જ્યાં હોય ત્યાં ભોગથી તો છૂટો છે એમ કહે છે. રાગાદિક ભાવનિસૌં જિનિકી રહનિ ન્યારી, લ્યો. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પની પરિણતિ, એનાથી ન્યારી એની કરણી. રહણી.. રહણી.. એ રહેણી-કહેણી જ્ઞાનીની રાગથી ભિન્ન છે. રાગાદિ—રાગ આદિ હાસ્ય કુતૂહલ વિગેરે. એવા ભાવનિસૌં—એવા ભાવથી જેની રહણી ન્યારી છે. રહિત એટલો ટૂંકો અર્થ કર્યો. રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવથી રહિત. ચૈતન્યદ્રવ્યનું અનુભવ—ભાન થયું, ત્યાં રાગ-દ્વેષથી રહિત જ છે જ્ઞાની. ચાહે રહો ઘરમાં, એનો અર્થ શું ? ઘર છે છતાં એ સંયોગમાં છે નહિ. એનાથી રહિત કીધું, જુઓને.

કબહૂં મગન હૈ ન રહૈ ધામ ધનમ્, લ્યો. ધર્મીની રહેણી જ જુદી જાતની છે. કબહૂં મગન હૈ ન રહૈ ધામ ધનમ્.. ધામ નામ મકાન ને ધન, એમાં મગન કોઈ દિ' એક સમય થતો નથી. આહાહા ! ચક્રવર્તીનું રાજ હોય અને ધનની લક્ષ્મીનો પાર ન હોય. નવ નિધાન આદિ, જુઓને. કબહૂં મગન હૈ ન.. કોઈ સમયે પણ ધામ ને ધનમાં એકાકાર છે નહિ. એ તો પરવસ્તુ છે. રાગથી તો ભિન્ન તત્ત્વ છે. આનાથી ભિન્ન છે. એ પહેલું કહી ગયા હતા.

રાગાદિક ભાવનિસૌં જિનિકી રહની ચ્યારી,
કબહૂ મગન હૈ ન રહે ધામ ધનમેં.
જે સદૈવ આપકૌં વિચારૈં સરવાંગ સુદ્ધ,

જે આત્માને સદાય.. સદાય એમ છે ને? જે સદૈવ આપકૌં વિચારૈં સરવાંગ સુદ્ધ.. બે શુદ્ધ છે સદૈવ ને સર્વાંગ. ત્રિકાળ આત્માને શુદ્ધ જ પોતે જાણે છે. સર્વાંગ શુદ્ધ વિચારતે હેં. વિચારતે નામ અનુભવ કરતે હેં. વિચાર કહો કે અનુભવ કહો. વિકલ્પની વાત નથી આ. ચિદાનંદસ્વભાવ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ એ મારું, એમ ત્રિકાળ પોતાને પૂર્ણ શુદ્ધ જાણે છે. સર્વાંગ શુદ્ધ, એમ. બધે પડખેથી શુદ્ધ જાણે છે. દ્રવ્યે-ગુણે શુદ્ધ છે અને પર્યાયે અશુદ્ધ છે એમ નહિ, એમ કહે છે. અશુદ્ધનો તો ત્યાગી છે, શુદ્ધતાનો ભોગી છે. આરે, ભારે ધર્મ! જે સદૈવ આપકૌં વિચારૈં સરવાંગ સુદ્ધ, જિન્હકૈ વિકલતા ન વ્યાપૈ કહૂં મનમેં.. વિકલતા—આકુળતા. આકુળતા વ્યાપતી નથી. કેમ કે આકુળતા એ રાગ છે અને એનાથી ભિન્ન છે માટે ધર્મીને આકુળતા થતી નથી. આહાહા! લ્યો, આકુળતાથી તો ભિન્ન છે.

જિન્હકૈ વિકલતા ન વ્યાપૈ કહૂં મનમેં.. મનમેં અંદર કભી આકુળતા નહીં વ્યાપતી. શાંતિ વ્યાપે છે. અકષાયભાવ વ્યાપે છે. કષાયભાવ વ્યાપતો નથી. કારણ કે એ તો આકુળતા છે ને પર છે. આહાહા! તેઈ મોક્ષ મારગકે સાધક.. આ મોક્ષમાર્ગના સાધક છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? તેઈ મોક્ષ મારગકે સાધક કહાવૈ જીવ, ભાવૈ રહૌ મંદિરમેં ભાવૈ રહૌ વનમેં.. વે જીવ ત્રૈલોક્યમેં મોક્ષમાર્ગકે સાધક હૈ, ચાહે ઘરમેં રહેં, ચાહે વનમેં રહેં. એટલે ગૃહસ્થાશ્રમ હો, પણ ધર્મી તો એનાથી ભિન્ન છે. સમજાય છે કાંઈ? ગૃહસ્થાશ્રમનો જે વિકલ્પ ઊઠે એનાથી એ ભિન્ન છે. પછી ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો કે વનમાં હો, ભિન્ન જ છે. આહાહા! એવું તત્ત્વ પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ.. એ ઘરમાં હોય તોય રાગથી ભિન્ન છે, વનમાં હોય તોય રાગથી ભિન્ન છે. ઘરમાં છે માટે ઘરનો સંગ છે એમ નથી, એમ કહે છે. વનમાં ગયો તો અસંગ થયો એમ નથી. આહાહા! મોક્ષમાર્ગકે સાધક ચાહે ઘરમેં રહેં ચાહે વનમેં, લ્યો. છઠ્ઠો કળશ.

સિદ્ધાન્તોઽયમુદાત્તચિત્તચરિતૈર્મોક્ષર્થિભિઃ સેવ્યતાં
શુદ્ધં ચિન્મયમેકમેવ પરમં જ્યોતિઃ સદૈવાસ્મ્યહમ્ ।
एते ये तु समुल्लसन्ति विविधा भावाः पृथग्लक्षणा
स्तेऽहं नास्मि यतोऽत्र ते मम परद्रव्यं समग्रा अपि॥૬॥

આ શ્લોક નિયમસારમાં આવ્યો છે, નહિ? નિયમસાર. ઓલું પરદ્રવ્ય કીધું ત્યાં. ૫૦મો. લ્યો, પરદ્રવ્ય કીધું છે, પર્યાયને પરદ્રવ્ય કીધું છે, લ્યો. આહાહા! એટલે પછી આ

દાખલા (તરીકે) શ્લોક ત્યાં મૂક્યો છે.

મોક્ષમાર્ગી જીવોંકી પરિણતિ. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જ્ઞાનીની અવસ્થા. ચેતન મંડિત અંગ અખંડિત. ઘણા તો સવૈયા છે એમાં એકત્રીસા ને તેઈસા.

મોક્ષમાર્ગી જીવોની પરિણતિ (સવૈયા તેવીસા)

ચેતન મંડિત અંગ અખંડિત,
 સુદ્ધ પવિત્ર પદારથ મેરો ।
 રાગ વિરોધ વિમોહ દસા,
 સમુદ્ગૈ ભ્રમ નાટક પુદ્ગલ કેરો ॥
 ભોગ સંયોગ વિયોગ વિથા,
 અવલોકિ કહૈ યહ કર્મજ ઘેરૌ ।
 હૈ જિન્હકૌ અનુભૌ ઇહ ભાંતિ,
 સદા તિનકૌં પરમારથ નેરૌ ॥૧૭॥

શબ્દાર્થ :—મંડિત=શોભિત. અખંડિત=જે છેદાતો-ભેદાતો નથી તે.

અર્થ :—જેઓ વિચારે છે કે મારો આત્મપદાર્થ ચૈતન્યરૂપ છે, અછેદ, અભેદ, શુદ્ધ અને પવિત્ર છે, જે રાગ-દ્વેષ-મોહને પુદ્ગલનું નાટક સમજે છે, જે ભોગ-સામગ્રીના સંયોગ અને વિયોગની આપત્તિઓને જોઈને કહે છે કે આ કર્મજનિત છે—એમાં આપણું કંઈ નથી, એવો અનુભવ જેમને સદા રહે છે, તેમની સમીપ જ મોક્ષ છે. ૧૭.

અર્થ :—જો વિચારતે હૈં કિ મેરા આત્મપદાર્થ ચૈતન્યરૂપ હૈ, અછેદ અભેદ, શુદ્ધ ઓર પવિત્ર હૈ, જો રાગ-દ્વેષ-મોહકો પુદ્ગલકા નાટક સમજતે હૈં, જો ભોગસામગ્રીકે સંયોગ ઓર વિયોગકી આપત્તિયોંકો દેખકર કહતે હૈં કિ યે કર્મજનિત હૈં—ઇસમેં હમારા કુછ નહીં હૈ, ઈસા અનુભવ જિન્હેં સદા રહતા હૈ, ઉનકે સમીપ હી મોક્ષ હૈ ॥૧૭॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જુદો પરમાર્થ છે. દુનિયાથી જ્ઞાનીની રીતભાત જ જુદી છે. આહાહા! ચેતન મંડિત અંગ અખંડિત.. ધર્મી વિચારે છે કે મેરા આત્મપદાર્થ ચૈતન્યરૂપ હૈ, અખંડિત છે. અછેદ અભેદ, એમ. અછેદ, અભેદ અને શુદ્ધ. અખંડનો અર્થ એટલો કર્યો, અછેદ ને અભેદ. શુદ્ધ ને પવિત્ર. સુદ્ધ પવિત્ર એ શબ્દ પડ્યા છે. ચેતન મંડિત.. હું તો ચૈતન્ય જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવથી સહિત છું. અંગ અખંડિત.. એ ચૈતન્યનું અંગ છે એ અભેદ છે. અછેદ છે, અભેદ છે.

સુદ્ધ પવિત્ર પદારથ મેરૌ. શુદ્ધ અને પવિત્ર એ મારી ચીજ છે. અશુદ્ધ અને અપવિત્ર એ મારી ચીજ નહિ. આહાહા! રાગ વિરોધ વિમોહ દસા.. રાગ, વિરોધ નામ દ્વેષ ને વિમોહ નામ મિથ્યાત્વ ભ્રાંતિ. સમુદ્ગ્રે ભ્રમ નાટક પુદ્ગલ કેરૌ.. આહાહા! એ ભ્રમણા નાટક પુદ્ગલની છે, મારી નથી. વિમોહ દસા, સમુદ્ગ્રે ભ્રમ નાટક.. એમ. વિમોહ પણ નાખ્યું. એ તો આવ્યુંને, અતત્ત્વશ્રદ્ધા-મિથ્યાત્વ, એનાથી ભિન્ન છે. અતત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનથી જુદું એનાથી ભિન્ન છે. અર્થમાં પણ છેને. આ તો રહમા બોલમાં અતત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન-વિપરીત ભાવથી ભિન્ન છે. આહાહા! એમ કે ભ્રમ થાય છે અને ભ્રમથી ભિન્ન છે, એમ આંહીં તો પ્રશ્ન ઊઠ્યો. ભ્રમ થતો જ નથી. સમજાવવું છે ને.

રાગ વિરોધ વિમોહ દસા, સમુદ્ગ્રે ભ્રમ નાટક પુદ્ગલ કેરૌ.. શબ્દ તો એમ આવે જાણે મિથ્યાત્વ છે અને એ કર્મનું નાટક છે. પણ એ ભ્રમ છે જ નહિ. રાગ-દ્વેષ આદિ પર તત્ત્વના વલણવાળો વિભાવ હોય, એ ભ્રમ નાટક પુદ્ગલ કેરૌ.. ભગવાન આત્માનું એ સ્વરૂપ નહિ. એ પુદ્ગલનું નાટક છે.

ભોગ સંયોગ વિયોગ વિથા.. ભોગસામગ્રીકે સંયોગ ઓર વિયોગકી આપત્તિયોંકો દેખકર કહતે હૈ. આપત્તિઓ દેખે એનો વિયોગ થયો. વિયોગ વિથા.. એ તો મફતનું નાટક છે પુદ્ગલનું. એ તો પુદ્ગલનું નાટક વૃથા સ્વરૂપ છે. એ કર્મજનિત હૈ, દેખો. મારા સ્વરૂપની જાત નથી, એમ એટલું. થયો છે એના પુરુષાર્થની નબળાઈથી, પણ નબળાઈ ને એ બધું આત્માનું સ્વરૂપ જ નથી.

ભોગ સંયોગ વિયોગ વિથા, અવલોકિ કહૈ યહ કર્મજ ઘેરૌ.. એ કર્મનો ઘેરો છે. મારી ચીજમાં એ છે નહિ. હૈ જિન્હકૌ અનુભૌ ઇહ ભાંતિ.. જેને આ પ્રકારનો અનુભવ છે, આ ભાંતિ, લ્યો. ઇસમેં હમારા કુછ નહીં, એસા અનુભવ જિન્હેં સદા રહતા હૈ. ‘સદા’ છેને શબ્દ. સદા તિનકૌં પરમારથ નેરૌ. ઓહોહો ! એના સમીપે મોક્ષ છે. એનો પરમાર્થ જ જુદો છે એમ કહે છે. ‘નેરૌ’ એટલે નજીક, એમ કીધું. સદા તિનકૌં પરમારથ નેરૌ.. નજીક છે, એમ. ન્યારો નહિ કહેતાં નજીક છે, એમ. મોક્ષ નજીક છે કહે છે, અલ્પકાળમાં એને કેવળજ્ઞાન થશે. એવી દશાવંતને ધર્માત્મા ને મોક્ષમાર્ગનો સાધક કહે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૦૭ અષાઠ વદ ૧૦ શનિવાર તા. ૧૭-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદ્વાર પદ ૧૮ થી ૨૨ પર પ્રવચન

સમયસાર નાટક. મોક્ષ અધિકાર. ૧૮-૧૯ વદ છે. ૭-૮ કળશ નીચે.

પરદ્રવ્યગ્રહં કૂર્વન્ બદ્ધૈતૈવાપરાધવાન ।

બદ્ધૈતાનપરાધો ન સ્વદ્રવ્યે સંવૃત્તો યતિઃ ॥૭॥

અનવરતમનન્તૈર્બદ્ધ્યતે સાપરાધઃ

સ્પૃશતિ નિરપરાધો બંધનં નૈવ જાતુ ॥

નયતમયમશુદ્ધં સ્વં ભજન્સાપરાધો ।

ભવતિ નિરપરાધઃ સાધુ શુદ્ધાત્મસેવી ॥૮॥

માથે મથાળું છે. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ભલા છે. સાધુ એટલે ભલા. છેને મથાળું? સમ્યગ્દષ્ટિ તે સાધુ છે. સાધુ એટલે જેમ છે તેમ સ્વરૂપને જાણનાર—અનુભવનાર. તેથી તે સાધુ એટલે ભલા છે. મિથ્યાદષ્ટિ જીવ ચોર છે.

સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સાધુ છે અને મિથ્યાદષ્ટિ જીવ ચોર છે. (દોહરા)

જો પુમાન પરધન હૈ, સો અપરાધી અગ્ય ।

જો અપનો ધન વ્યૌહૈ, સો ધનપતિ સરવગ્ય ॥૭૮॥

પરકી સંગતિ જૌ રચૈ, બંધ બઢાવૈ સોઢ ।

જો નિજ સત્તામૈં મગન, સહજ મુક્ત સો હોઢ ॥૭૯॥

શબ્દાર્થ :-પુમાન=મનુષ્ય પરધન હૈ=પરદ્રવ્યને અંગીકાર કરે છે. અગ્ય=મૂર્ખ. ધનપતિ=શાહુકાર. રચૈ=લીન થાય.

અર્થ :-જે મનુષ્ય પરદ્રવ્યનું હરણ કરે છે તે મૂર્ખ છે, ચોર છે, જે પોતાના ધનનો ઉપયોગ કરે છે તે સમજણો છે, શાહુકાર છે. ૧૮. જે પરદ્રવ્યની સંગતિમાં મગ્ન રહે છે તે બંધની પરંપરા વધારે છે અને જે નિજસત્તામાં લીન રહે છે તે સહજમાં જ મોક્ષ પામે છે. ૧૯.

ભાવાર્થ :-લોકમાં પ્રવૃત્તિ છે કે ને બીજાનું ધન લે છે તેને અજ્ઞાની ચોર અથવા ડાકૂ કહેવામાં આવે છે, તે ગુનેગાર અને દંડને પાત્ર થાય છે અને જે પોતાના ધનનો ઉપયોગ કરે છે તે મહાજન અથવા સમજદાર કહેવાય છે, તેની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

તેવી જ રીતે જીવ પરદ્રવ્ય અર્થાત્ શરીર કે શરીરના સંબંધી ચેતન-અચેતન પદાર્થોને પોતાના માને છે અથવા તેમાં લીન થાય છે તે મિથ્યાત્વી છે, સંસારનું દુઃખ ભોગવે છે અને જે નિજાત્માને પોતાનો માને છે અથવા તેનો જ અનુભવ કરે છે તે જ્ઞાની છે, મોક્ષનો આનંદ પામે છે. ૧૮. ૧૯.

અર્થ :-જો મનુષ્ય પરદ્રવ્ય હરણ કરતા હૈ વહ મૂર્ખ હૈ, ચોર હૈ; જો અપને ધનકા ઉપયોગ કરતા હૈ વહ સમજ્ઞદાર હૈ, સાહૂકાર હૈ॥૧૮॥

જો પરદ્રવ્યકી સંપત્તિમેં મગ્ન રહતા હૈ, વહ બંધસંતતિકો બઢાતા હૈ ઓર જો નિજ સત્તામેં લીન રહતા હૈ વહ સહજ હી મોક્ષ પાતા હૈ॥૧૯॥

ભાવાર્થ :-લોકમેં પ્રવૃત્તિ હૈ કિ જો દૂસરેકે ધનકો લેતા હૈ ઉસે અજ્ઞાની, ચોર વા ડાકૂ કહતે હૈં, વહ ગુનહગાર ઓર ઢણ્ડનીય હોતા હૈ, ઓર જો અપને ધનકો વર્તતા હૈ, વહ મહાજન વા સમજ્ઞદાર કહલાતા હૈ, ઉસકી પ્રશંસા કી જાતી હૈ। ઉસી પ્રકાર જો જીવ પરદ્રવ્ય અર્થાત્ શરીર વા શરીરકે સમ્બન્ધી ચેતન-અચેતન પદાર્થોકો અપના માનતા હૈ, વા ઉનમેં લીન હોતા હૈ, વહ મિથ્યાત્વી હૈ, સંસારકે ક્લેશ પાતા હૈ। ઓર જો નિજાત્માકો અપના માનતા વા ઉસીકા અનુભવ કરતા હૈ, વહ જ્ઞાની હૈ, મોક્ષકા આનન્દ પાતા હૈ॥૧૮-૧૯॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જે પુરુષ પરદ્રવ્ય હરે.. દાખલો આપ્યો છે. પરધન હરે એ અપરાધી ચોર છે. અજ્ઞ છે—અજ્ઞાની છે, લોકમાં મૂઢ છે. જો અપનો ધન વ્યોહરે.. પોતાની લક્ષ્મી હોય એ વાપરે સો ધનપતિ સરવગ્ય.. સજ્જન છે. એ શાહુકાર છે (કે જે) પોતાની લક્ષ્મી વાપરે, પરની નહીં. પરની વાપરે ને પોતાની નહિ, એ ચોર છે. પરકી સંગતિ જો રચે.. હવે આત્મામાં ઉતારે છે. એમ પરની સંગતિ.. ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદ એની સંગત—એકાગ્રતા છોડીને રાગાદિ વિકલ્પનો સંગ કરીને એકાગ્ર થાય, એ બંધ બઢાવે સોઈ.. આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ એને ભૂલીને રાગના ભાવને, વિકલ્પને, વ્યવહારને, શરીરાદિને પોતાના માને એ તો ચોર છે, ગુનેગાર છે. તેથી તે અપરાધવાન છે.

અપરાધી એને કહીએ કે ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ, એ પોતે પોતાનો આશ્રય—સેવન—એકાગ્રતા ભૂલી અને અશુદ્ધ રાગાદિ વ્યવહારભાવ એનો આશ્રય કરે, એને સેવે અને એને પોતાના (માની) એનો સ્વામી થાય. રાગનો—પુણ્યનો સ્વામી થાય એ ચોર છે એમ કહે છે. આહાહા! દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ એવા જે શુભભાવ એનો સ્વામી થાય એ પરનો સંગ કરે છે, એમ કહે છે. ચૈતન્યસ્વરૂપ રાગનો સંગ કરે એ ચોર છે. અને

બંધ બઢાવૈ.. તેથી તે ગુનેગાર છે અને બંધને વધારે છે. મિથ્યાત્વ મોહનીયને બાંધે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જો નિજ સત્તામૈં મગન.. પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાનાનંદ સહજાનંદસ્વરૂપ એમાં જે એકાગ્ર છે તે શાહુકાર છે. એ પોતાના ધનને ખરચે છે. કો'કનું ખરચતો નથી. સમજાણું?

એક ફેરી દાખલો આપ્યો હતો. એક જણો હતો નોકર. પૈસા-બૈસા આવે સંસ્થાના, ગુંજામાં નાખીને જાય. કોઈક રસ્તામાં મળે, માંગે તો આપી દે. જ્યારે નામું કરવા માંડ્યું, ત્યારે ઓલા કહે, પૈસા? પૈસા તો હું જાતો હતો ગુંજામાં લઈને, કોઈ માંગે તો હું તો આપું. એલા, પણ તારા ક્યાં હતા તે તું આપ? સંસ્થાનો નોકર હતો. પૈસા તો આવે સંસ્થામાં. ગુંજામાં પડ્યા હોય નોટ નોટ આમ ગણીને. કોઈ માંગે ભિખારી કે અરે, મા-બાપ... કેટલા? ૨-૩-૪ હજાર. આપી દીધા. દાનમાં આપ્યાને એણે? (શ્રોતા : ચોરીનો માલ દાનમાં અપાતા હશે?....) પાછું બોલ્યો ત્યારે..... નામું લખવા માંડ્યું, ત્યારે કહ્યું, આમાં મેળ ખાતો નથી. આમાં ત્રણ હજાર જોવે. ત્રણ હજાર મેં લીધેલા છે અને મેં આપ્યા છે દાનમાં. મારી પાસે ગુંજામાં હોય અને કોઈ માંગે તો હું કેમ રહી શકું? કહો, ઠીક. આ એનો જવાબ પાછો.

એમ અજ્ઞાની નિમિત્તના સંગમાં રહે અને રાગાદિ થાય એ પોતાના માને, એ તો ચોર છે. કો'કના માલને પોતાનો માન્યો. આ શરીર મારું, કુટુંબ મારાં, સ્ત્રી-પૈસો-લક્ષ્મી મારાં. એ તો પરદ્રવ્ય છે. ક્યાંય પણ પરદ્રવ્યનું સ્વામીપણું અને સંગ કરીને એકાગ્ર થાય (તો) મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ કહે છે. ભલો નથી એટલે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. મૂરખ છે એમ કહ્યું છેને એમાં? પરદ્રવ્ય હરણ કરે એ મૂરખ છે. આ બહારની નોટ જેવું. ચોર છે. અપને ધનકા ઉપયોગ કરતા હૈ વહ સમજ્ઞદાર હૈ, સાહુકાર હૈ. જો પરદ્રવ્યકી સંગતિમૈં મગન રહતા હૈ. આહાહા! ભગવાન ચૈતન્ય સ્વભાવ જાણક, દર્શન, આનંદ એ રાગમાં મગન થાય, વ્યવહારનો વિકલ્પ છે એમાં મગન થાય (તો) ચોર છે, અપરાધી છે, ગુનેગાર છે. એને મિથ્યાત્વનું બંધન પડે છે. આહાહા! કહો, સમજાણું?

નિજ સત્તામૈં મગન.. પોતાની સત્તા તો શુદ્ધ છે. શુભ-અશુભ રાગથી પણ આત્માની સત્તા જુદી છે. એવી નિજ સત્તામાં જે એકાગ્ર થાય, મગન રહે, સ્વભાવમાં જ સાધન જાણીને સ્વભાવમાં જ એકાગ્ર રહે. રાગનું સાધન જાણીને રાગમાં એકાગ્ર રહે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. નિજ સત્તામૈં મગન સહજ મુક્ત સો હોઈ.. સહજ હી મોક્ષ પાતા હૈ. ઓલો શાહુકાર છે એ ઘરનું ધન વાપરે છે. ચોર છે એ કો'કનું વાપરે છે. એમ અજ્ઞાની રાગાદિના ભાવને પોતાના માને છે, અશુદ્ધ રાગાદિ, એ ગુનેગાર છે, ચોર છે, અપરાધી છે ને બંધમાં

પડે છે. ઓલો જેલમાં પડે, આ બંધનમાં પડે છે.

ધર્મી જીવ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવ પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવ એમાં એકાગ્ર થાય છે. રાગમાં એકાગ્ર થતો નથી. તેથી તે નિરપરાધી છે. એ સહજ મોક્ષ પામે છે એમ કહે છે. અર્થ કર્યો છે સાધારણ. પછી એનો ભાવાર્થ કર્યો છે ને. બે પેજ. આટલું કહીને ભાવાર્થ કર્યો છે પાછો. લોકમાં પ્રવૃત્તિ છે કે જો દૂસરેકે ધનકો લેતા છે તેને અજ્ઞાની ચોર વા ડાકૂ કહતે છે, લ્યો. વહ ગુનહગાર ઓર ઢણ્ઢનીય હોતા છે. દંડને યોગ્ય છે. ઓર જો અપને ધનકો વર્તતા છે, વહ મહાજન વા સમજ્ઞદાર કહલાતા છે. મહાજન છે, લોકનો સજ્જન માણસ છે. ડસકી પ્રશંસા કી જાતી છે, લ્યો.

ડસી પ્રકાર જો જીવ પરદ્રવ્ય અર્થાત્ શરીર વા શરીરકે સમ્બન્ધી ચેતન-અચેતન.. શરીરના સંબંધવાળા બાયડી-છોકરા-કુટુંબ-પૈસા-મકાન-આબરૂ પદાર્થોકો અપના માનતે છે, લ્યો. રાગાદિ ભાવ એમ બધો લઈ લેવો. રાગાદિ, શરીર આદિ, શરીરના સંબંધીઓ, સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવાર એ બધા મારાં છે, મને એની સાથે લાગેવળગે છે, લાગેવળગે છે. એમ જે પરદ્રવ્યની સાથે રાગથી માંડીને શરીર આદિ, શરીરના સંબંધવાળા ચેતન-અચેતન (પદાર્થોને પોતાના માને છે) એ બધા અપરાધી છે, મિથ્યાત્વી છે. ઓલાને મૂર્ખ કહ્યા ડતા લૌકિકમાં. આ મિથ્યાત્વી. સંસારકે કલેશ પાતા છે.. એને સંસારમાં રખડવાનું મળે ચાર ગતિમાં. આહાહા! દયા પાળે, વ્રત પાળે, ભક્તિ કરે, પૂજા કરે—એ ભાવમાં એકાગ્ર થાય અને એ મારા છે (એમ માને) એ ચાર ગતિમાં રખડે છે. કલેશ પામે.

ઓર જો નિજાત્માકો અપના માનતા... નિજ આત્મા તો શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ છે તેને પોતાનો જાણી અને ડસીકા અનુભવ કરતા છે વહ જ્ઞાની છે. સાધુ કીધોને સાધુ? સાધુ એટલે ભલા. જેવું છે તેવું સ્વરૂપ, રાગ વિનાનું પરમાત્મસ્વરૂપ પોતાનું, એને જે અનુભવે અને પોતાનું માને એ તો, કહે છે કે શાહુકાર છે, સજ્જન છે. મોક્ષકા આનંદ પાતા છે.. છેને છેલ્લો? સહજ મુક્ત સો હોઈ.. સ્વાભાવિક તે મુક્તદશાને પામે છે. મોક્ષ અધિકાર છેને એટલે રાગની એકતા તે બંધનું કારણ છે અને સ્વભાવની એકતા તે મુક્તિનું કારણ છે એમ ટૂંકી વાત વર્ણવી છે. વિકલ્પ છે દયા-દાન-વ્રત આદિ—એમાં જેની એકતાબુદ્ધિ છે, તે અપરાધી—ગુનેગાર ચાર ગતિમાં રખડશે. અને જેની એકતા સ્વભાવ અંતર્મુખ છે ને અંતર્મુખ એકતા છે, એ સહજ મુક્તિના આનંદને પામે છે. સ્વભાવિક એને આનંદ મળશે, એમ કહે છે.

હવે દ્રવ્ય અને સત્તાનું સ્વરૂપ.

દ્રવ્ય અને સત્તાનું સ્વરૂપ (દોહરા)

ઉપજૈ વિનસૈ થિર રહૈ, યહ તો વસ્તુ વખાન।
જો મરજાદા વસ્તુકી, સો સત્તા પરવાંન॥૨૦॥

શબ્દાર્થ :—ઉપજૈ=ઉત્પન્ન થાય. વિનસૈ=નષ્ટ થાય. વસ્તુ=દ્રવ્ય. મર્યાદા=સીમા, ક્ષેત્રાવગાહ. પરવાંન (પ્રમાણ)=જાણવું.

અર્થ :—જે પર્યાયોથી ઉત્પન્ન અને નષ્ટ થાય છે પણ સ્વરૂપે સ્થિર રહે છે તેને દ્રવ્ય કહે છે, અને દ્રવ્યના ક્ષેત્રાવગાહને સત્તા કહે છે. ૨૦.

અર્થ :—જો પર્યાયોસે उत्पन्न और नष्ट होता है, परंतु स्वरूपसे स्थिर रहता है, उसे द्रव्य कहते हैं, और द्रव्यके क्षेत्रावगाहको सत्ता कहते हैं॥२०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જે પર્યાયથી ઉપજે છે અને પર્યાયથી નષ્ટ થાય છે... પરંતુ સ્વરૂપસે સ્થિર રહતા હૈ, એમ. ‘પણ’ને ઠેકાણે ‘પર’ નાખ્યું છે. પણ સ્વરૂપસે સ્થિર રહતા હૈ, એમ.

‘ઉપજે—વિનસેં તબહી..

સ્થિરતા એક સમયમેં ઠાને, ઉપજે—વિનસૈ તબહી.

ઉલટ-પુલટ ધ્રુવ સત્તા રાખૈ, યા હમ સુની ના કબ હી.

અવધુ નટ નાગરકી બાજી.’

ભગવાન લોકના નગરના નાટકનો નટ. એક સમયમાં અવસ્થાથી ઉપજે, એ જ સમયે જૂની અવસ્થાથી વ્યય પામે, તે જ સમયે ધ્રુવરૂપ સ્થિર રહે. એ વસ્તુની મર્યાદા છે. દ્રવ્યકે ક્ષેત્રાવગાહકો સત્તા કહતે હૈ. પોતાનું દ્રવ્ય જ્યાં છે એ એનું ક્ષેત્ર છે, એ એનો ભાવ, એ એની સત્તા, એમ. જો મરજાદા વસ્તુકી સો સત્તા પરવાંન.. સત્તા પ્રમાણે એની મર્યાદા છે. ઉપજે, વિણસે (અને) ધ્રુવ. એની સત્તા પ્રમાણે એની મર્યાદા છે. બાહ્યમાં એ જતો નથી.

હવે, ષટ્ દ્રવ્યકી સત્તાકા સ્વરૂપ.

લોકાલોક માન એક સત્તા હૈ આકાશ દર્વ,

ધર્મ દર્વ એક સત્તા લોક પરમિતિ હૈ।

લોક પરવાન એક સત્તા હૈ અધર્મ દર્વ,

કાલકે અનૂ અસંખ સત્તા અગનિતિ હૈ॥

પુદ્ગલ સુદ્ધ પરવાનુકી અનંત સત્તા,

જીવકી અનંત સત્તા ન્યારી ન્યારી છિતિ હૈ।
 કોઝ સત્તા કાહૂસૌં ન મિલિ એકમેક હોઈ,
 સબૈ અસહાય યૌં અનાદિહીકી થિતિ હૈ ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ :—લોકાલોક=સર્વ આકાશ. પરમિતિ=બરાબર. પરવાન(પ્રમાણ)=બરાબર. અગનિતિ=અસંખ્યાત. ન્યારી ન્યારી=જુદી જુદી થિતિ (સ્થિતિ)=હયાતી. અસહાય=સ્વાધીન.

અર્થ :—આકાશદ્રવ્ય એક છે, તેની સત્તા લોક-અલોકમાં છે, ધર્મ દ્રવ્ય એક છે, તેની સત્તા લોક-પ્રમાણ છે, અધર્મદ્રવ્ય પણ એક છે, તેની સત્તા લોક-પ્રમાણ છે, કાળના અણુ અસંખ્યાત છે, તેની સત્તા અસંખ્યાત છે, પુદ્ગલ દ્રવ્ય અનંતાનંત છે, તેની સત્તા અનંતાનંત છે, જીવદ્રવ્ય અનંતાનંત છે, તેની સત્તા અનંતાનંત છે, આ છએ દ્રવ્યોની સત્તાઓ જુદી જુદી છે, કોઈ સત્તા કોઈની સાથે મળતી નથી અને એકમેક થતી નથી. નિશ્ચયનયમાં કોઈ કોઈને આશ્રિત નથી સર્વ સ્વાધીન છે. આ પ્રમાણે અનાદિકાળથી ચાલતું આવ્યું છે. ૨૧.

અર્થ :—આકાશદ્રવ્ય એક હૈ, उसकी सत्ता लोक-अलोकमें हॆ, धर्मद्रव्य એક હૈ, उसकी सत्ता लोक-प्रमाण हॆ, अधर्मद्रव्य भी એક હૈ, उसकी सत्ता भी लोकप्रमाण हॆ, कालके अणु असंख्यात हैं, उनकी सत्ता असंख्यात हॆ, पुद्गल द्रव्य अनंतानंत हैं, उनकी सत्ता अनंतानंत हॆ, जीव द्रव्य अनंतानंत हैं, उनकी सत्ता अनंतानंत हॆ, इन छहों द्रव्योंकी सत्ताएँ जुदी जुदी हैं, कोई सत्ता किसीसे मिलती नहीं, और न एकमेक होती हॆ। निश्चयनयमें कोई किसीके आश्रित नहीं सब स्वाधीन हैं। ऐसा अनादिकालसे चला आ रहा हॆ ॥२१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

લોકાલોક પ્રમાણે સત્તા આકાશની છે. આકાશની લોકાલોક પ્રમાણે સત્તા છે. એ એક દ્રવ્ય છે. ધર્મ દર્વ એક સત્તા લોક પરમિતિ હૈ.. એ ધર્માસ્તિ લોકપ્રમાણ અસંખ્ય પ્રદેશી છે. લોક પરવાન એક સત્તા હૈ અધર્મ દર્વ.. અધર્મદ્રવ્યની પણ લોકપ્રમાણે એક સત્તા છે. કાલકે અનૂ અસંખ સત્તા અગનિતિ હૈ.. કાળના અણુ અસંખ્ય છે, એની સત્તા છે હોવાપણે. દિગંબર સંપ્રદાયમાં, એને અસંખ્ય અણુઓ છે એવા કહ્યા છે. થોડી વાત લીધી છે ઓલાએ હેમચંદ્રાચાર્યએ યોગશાસ્ત્રમાં. આમાં એ નાખ્યું છે, રૂપચંદ્રજીએ નાખ્યું છે. યોગશાસ્ત્રમાં એ કહ્યું છે એમ. દિગંબર સંપ્રદાયમાં અને યોગશાસ્ત્રમાં—બેનું નામ નાખ્યું છે. એમને તો અભ્યાસ હતોને બધાનો. કાલાણુની વાત છે ને. યહ કથન દિગંબર સંપ્રદાયમંસે હૈ ઔર યોગશાસ્ત્રમં.. એ નાખ્યુ છે. હેમચંદ્રાચાર્ય થઈ ગયા શ્વેતાંબરમાં એમાં એણે જરી

નાખ્યું છે. પણ એના શાસ્ત્રમાં એમ છે નહીં, અદ્વરથી લઈને નાખ્યું છે. (શ્વેતાંબર) શાસ્ત્રમાં, કાળ તે જીવ-અજીવની પર્યાય કહે છે. શ્વેતામ્બર શાસ્ત્રમાં, જીવ-અજીવની પર્યાય તે કાળ. કાળ જુદા છે અસંખ્ય અણુઓ. એણે વાંચેલું તે નાંખ્યું છે. એણે પણ નાંખ્યું છે રૂપચંદ્રજીએ.

કાલકે અનૂ અસંખ સત્તા અગનિતિ છે.. ગણતરીની પાર છે, અસંખ્ય છે એમ કહે છે. કાળના અણુ અસંખ્ય છે, સત્તા છે. ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવવાળું તત્ત્વ છે. અનંતા ગુણ ને અનંતી પર્યાયવાળું એક-એક એવા અસંખ્ય કાલાણુ એવી સત્તા છે. 'શ્રીમદ્' કેટલેક ઠેકાણે એમ કહે છે કે શ્વેતામ્બર આમ કહે ને દિગંબર આમ કહે છે. કાલાણુ અસંખ્ય અનાદિ અનંત છે, વસ્તુ છે. નથી, એમ નહીં. એક સમયનો પર્યાય જીવનો આવા છ દ્રવ્યને બરાબર જાણે ત્યારે તેને એક પર્યાયની પૂર્ણતાની પ્રતીતિ યથાર્થ કહેવાય. કારણ કે એક સમયની જ્ઞાનની પર્યાયમાં છ દ્રવ્યને જાણે ને છ દ્રવ્ય છે એવી સત્તાનો સ્વીકાર છે, ત્યારે એને એક સમયની પર્યાયનો સ્વીકાર થયો. છ દ્રવ્યમાં પણ ઓછા માને ને વિપરીત માને, એને તો આત્માની એક સમયની પર્યાયનો સત્તાનો સ્વીકાર યથાર્થ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ ત્રિકાળ એની એક સમયની પર્યાયમાં છ દ્રવ્ય જાણે એવી જ એની સત્તાનું સામર્થ્ય છે. એક પર્યાયનું, એક સમયનું. છ દ્રવ્યમાં ઓછા-વધતા માને તો એક સમયની પર્યાય જેવડી મોટી છે તેટલી હજી એણે માની નથી. દ્રવ્ય તો એવી અનંતી પર્યાયના અનંતા ગુણોનો પિંડ અને અનંત ગુણનો રસ છે. એવી વાત છે. અસંખ્યાત લોકપ્રમાણ સત્તા અગનિતિ છે. પુદ્ગલ શુદ્ધ પરવાનુકી અનંતા સત્તા.. એક-એક રજકણને ભિન્ન ગણો તો અનંતા સત્તા પુદ્ગલની છે. અનંત છે. અનાદિની છે. કોઈની સત્તામાં કોઈની સત્તાનો ભેગસેગ છે નહીં ને કોઈને અડતું નથી ને આભડતું નથી. સૌ સ્વતંત્ર. આહાહા !

અનંત પરમાણુમાં એક-એક પરમાણુ સ્વતંત્ર છે. અનંત આત્મામાં... એક ક્ષણમાં એક અંગુલના અસંખ્યમાં ભાગમાં નિગોદના અસંખ્ય શરીર ને એક શરીરમાં અનંત જીવ. બધા સ્વતંત્ર ને સત્તા ભિન્ન છે. આહાહા ! સમજાણું ? એક અંગુલના અસંખ્ય ભાગની રાઈ જેટલી કટકી હોય ટુકડા, એમાં અસંખ્ય તો ઔદારિક શરીર છે. બટાટા, લીલકૂંગ, કંદમૂળ. એક શરીરમાં સિદ્ધથી અનંત ગુણ જીવ છે. એવડું બધું જ્ઞાન પ્રમાણે જ્ઞેય છે. અહીં તો, જ્ઞેય પ્રમાણે જ્ઞાન છે. આટલું જ્ઞેય છે એટલું અહીં જ્ઞાન છે. એટલા જ્ઞેયનો સ્વીકાર ન હોય તો એના જ્ઞાનની પર્યાયનો પણ સ્વીકાર નથી. અને જેને પર્યાયનો આટલો સ્વીકાર નથી, એને દ્રવ્યનો સ્વીકાર તો હોય નહીં. આહાહા !

એક જ આત્મા માનનાર, જીવ ને પુદ્ગલ બે જ માનનારા, પાંચ દ્રવ્ય માનીને કાળને નહીં માનનારા—એ બધા જ દ્રવ્યની એક સમયની પર્યાયનું સામર્થ્ય માનતા નથી. પુદ્ગલ શુદ્ધ પરવાનુકી અનંતા સત્તા.. ઓહોહો ! એક-એક જીવ એની પાસે, અનંતા અનંતા પરમાણુ અનંતા ગુણા એક જીવ પાસે (નજીક) છે. નિગોદમાં જીવ ગયો હોય, એકેન્દ્રિય શરીરમાં.. શરીર અનંતા રજકણોનો પિંડ છે. કાર્માણ (શરીર)ના અનંતા રજકણો છે, તેજસ અનંતા રજકણ. બધા અનંત રજકણ છે. જીવ એક ને અનંત રજકણ છે. અનંતાની દરેકની સત્તા ભિન્ન છે. કોઈ સત્તાના અસ્તિત્વમાં કોઈ સત્તાના અસ્તિત્વનો પ્રવેશ નથી. આહાહા ! આવી સ્વતંત્ર વસ્તુ એનો કોઈ કર્તા-હર્તા નથી. એ વસ્તુની સત્તા સાથે અનાદિથી જ પરિમિત છે. ... કર્તા, આવે છે ને ? ‘છઢાળા’માં આવે છે. લોકનો કોઈ કર્તા નથી. (શ્રોતા : કિનહૂ ન કરૌ ન ધરૈ કો...) હા, ધરે કોઈ. કોઈ કર્તા નથી, એને કોઈએ ધારી રાખ્યો નથી, એને કોઈ નાશ કરનાર નથી. ‘છઢાળા’માં આવે છે.

એમ અહીંયા અનંત પરમાણુની સત્તા... જીવકી અનંત સત્તા ન્યારી ન્યારી છિત્તી હૈ, લ્યો. દરેક જીવની સ્થિતિ ભિન્ન-ભિન્ન છે. આહાહા ! એક-એક આત્મા પોતાના પરિણમનની પર્યાય, દ્રવ્ય-ગુણમાં છે. એ ભલે સ્થૂળમાં હોય, લીલકૂગ હો. લીલકૂગ એટલે કાઈ. એમાં એક કણમાં અસંખ્ય શરીર અને એક એક શરીરમાં અનંત જીવ પોતાની સત્તાથી ત્યાં કામ કરી રહ્યા છે. પરસત્તાને કાંઈ સંબંધ છે નહીં. આહાહા ! એક કાર્માણ શરીર છે એમાં અનંતા રજકણો છે. એક-એક પ્રકૃતિના અનંતા રજકણો છે. દરેક રજકણ પોતાની સત્તાથી ત્યાં રહ્યું છે. પરને કારણે નહીં ને પરની અપેક્ષાએ નહીં ને પરને સ્પર્શતા નથી.

જીવકી અનંત સત્તા ન્યારી ન્યારી છિત્તિ હૈ. કોઝ સત્તા કાહૂસૌં ન મિલિ એકમેક હોઝ., આહાહા ! એક શરીરમાં આટલા બધા અનંતા જીવ ભેગા (હોય તો) લોયો એકમેક નહીં થઈ જતા હોય ? સત્તા ભિન્ન છે તો એકમેક ક્યાંથી થાય ? સહુના એમાં.... એક અભવિ જીવ હોય ને એક ભવિ હોય, લ્યો. એક શરીરમાં ભેગા હોય. શ્વાસ, આયુષ્ય ને એના રજકણે રજકણ જુદા. આહાહા ! એક નિગોદનો જીવ નીકળીને મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જાય અને એક નિગોદમાંથી નીકળીને પાછો નિગોદમાં જાય. સત્તા ભિન્ન-ભિન્ન છે. આવા અનંત આત્માઓ, એથી અનંત ગુણા પરમાણુ. જેટલા પુદ્ગલ છે એથી અનંતમા ભાગના જીવ. જીવની સંખ્યા કરતા અનંત ગુણા પરમાણુ પોતાની સત્તાથી બિરાજમાન (છે.) સ્કંધમાં પણ પરમાણુ પોતાની સત્તાથી રહેલા છે. અનંતા રજકણોનો દળ છે.

કોઝ સત્તા કાહૂસૌં ન મિલિ એકમેક હોઝ.. લ્યો, આ પરમાણુ રજકણ બીજા સાથે

મળે, એમ નથી. છતાં ત્યાં એ પરમાણુ સ્થૂળપણે પરિણમેલ છે. અહીંયા સૂક્ષ્મ રહેલ નથી. અને સ્થૂળપણે રહેલો છે એ પોતાની સત્તાથી રહ્યો છે. સ્થૂળનું નિમિત્તપણું છે માટે સ્થૂળતા આવી છે એમ નથી. આ એક-એક રજકણ સ્થૂળપણે પરિણમ્યો છે. સૂક્ષ્મ રહ્યો નથી એ પરમાણુ. એક પરમાણુ સ્થૂળપણે ન હોય તો બીજો ન રહે, બીજો ન રહે તો અનંતા સ્થૂળપણે છે જ નહીં. સ્થૂળના પરિણમનની એ સત્તા પોતાથી છે. સ્થૂળ સત્તાના સંયોગમાં આવ્યો માટે સ્થૂળ પરિણમન છે એમ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

કોઝ સત્તા કાહૂસૌં ન મિલિ એકમેક હોઈ.. કોઈ દિ' ત્રણ કાળમાં... ભાઈ! સિદ્ધ થાય ત્યાં તો જ્યોતમાં જ્યોત મિલાઈ. સિદ્ધ થાય ત્યાં પણ ઓટલા જુદા? સૌના રસોડા જુદા હશે ત્યાં? ખાવાપીવાનો ભાવ? આહાહા! ખાવાપીવાનો ભાવ, એમ કહે, સૌનો જુદો હશે ને? ખાવાપીવાનો એટલે અનુભવનો ભાવ સૌનો જુદો જ છે. કોઈને લઈને અનુભવ કોઈનો છે નહીં. આહાહા! સિદ્ધ ભગવાન છે ત્યાં અનંતા નિગોદ છે, એના પેટમાં—એના ક્ષેત્ર (પ્રદેશ)માં અનંતા નિગોદ છે. એ દરેકની એક-એક સત્તા પોતાની નિરાળી છે. આહાહા! આટલો તો એના જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. આવડો મોટો ભગવાન આત્મા... આત્માની સંખ્યા અનંત એને જ્ઞાનની પર્યાય જાણે, એથી અનંત ગુણા પરમાણુને જાણે, એથી અનંત ગુણા આકાશના પ્રદેશને જાણે. એવડી મોટી સત્તા એક સમયના જ્ઞાનની છે.

કોઝ સત્તા કાહૂસૌં ન મિલિ એકમેક હોઈ.. કોઈ સંયોગમાં તો એકમેક હશે કે નહીં? વ્યંજનપર્યાય થાય ત્યારે એકમેક નથી? આમાં આવે છે 'પંચાધ્યાયીમાં.' બેયનો પલટો ખાય છે. બે ભેગા મળે તો બેયનો પલટો ખાય છે, મૂળ દ્રવ્ય રહેતું નથી. આવે છે? ખબર નથી. દરેક વસ્તુ સંયોગ... તેથી અમારા બંસીધરજી કહે છેને જરીજ કે ત્યાં સંયોગ હોય ત્યારે દ્રવ્ય બીજારૂપે થઈ ગયું છે. બીજાનો આકાર એમાં આવી ગયો છે. કાંઈ છે નહીં. ત્રણ કાળમાં પરનો આકાર એમાં આવતો નથી. આહાહા! સંયોગી ચીજ. વિભાવે સંયોગ હોય તો વિભાવ થાય. સંયોગમાં વિભાવ હોય તો સંયોગ થાય. માટે ઝાઝા હોય તો સંયોગ હોય. એમ છે નહીં. દરેક દ્રવ્ય પોતાની સત્તાથી સ્થૂળપણે (કે) સૂક્ષ્મપણે, પણ જે રીતે પરિણમ્યું છે એ પોતાની સત્તાથી રહ્યું છે. આહાહા! કર્મને લઈને બગાડ થાય એમ નથી એમ કહે છે. જીવની પોતાની સત્તાથી ત્યાં બગાડ એની દશામાં હોય છે. બગાડ એટલે અશુદ્ધતા, અશુદ્ધતા. બીજા સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. પોતાની સત્તા નિરાળી નિરાળી.

એ કહે છે જુઓ, સર્વે અસહાય.. કોઈ તત્ત્વને કોઈ તત્ત્વની સહાય નથી. આહાહા! સ્વસહાયક આવે છે 'પંચાધ્યાયી'માં. આઠમો શ્લોક. આઠમો શ્લોક 'પંચાધ્યાયી'. 'સ્વસહાયં

નિર્વિકલ્પશ્ચ'. માણસ વાંચે પણ અંદર બેસવું જોઈએને, ભાવ બેસવા જોઈએને. એમ ને એમ અદ્વરથી હાંકે રાખે એમ ચાલે કાંઈ? આ તો વસ્તુનો સ્વભાવ એની સત્તામાં છે. એની સત્તા બહાર બીજા સત્તામાં એનું કાંઈ છે નહીં.

સર્વે અસહાય.. સર્વે અસહાયમાં સિદ્ધ પણ પરથી અસહાય. ધર્માસ્તિ આગળ નથી, માટે આગળ જતા નથી એમ નહીં, એમ કહે છે. સર્વે અસહાય.. લાકડી ઉંચી કરવી હોય તો આંગળી વિના ઉંચી થાય? એટલી તો એની સહાય છે કે નહીં? આ સહાયક છે કે નહીં? કહે, ના. પોતાના ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ પોતાની સત્તામાં છે. પરની સહાય એને છે (નહીં.) આહાહા! વાળ છે, જુઓને. માથું છે તો વાળ રહે છેને ઉપર? નહીં તો એકલા રહે વાળ? અહીંયા તો કહે, એક-એક રજકણને બીજાની સહાય બિલકુલ નથી. આધાર-આધેયની નથી, કર્તા-કર્મની નથી. કોઈ (સહાય) છે જ નહીં. આહાહા!

આવું જ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. એ રીતે બરાબર જાણે એક સમયની પર્યાયમાં અને પછી અનંત પર્યાયનો પિંડ તે દ્રવ્ય. એવા દ્રવ્યની દૃષ્ટિ કરે ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય. માર્ગ આવો છે. વસ્તુની સ્થિતિ આવી છે. એ કાંઈ ભગવાને બનાવી નથી. ભગવાને તો જાણી એવી કહી છે. ભગવાને કાંઈ બનાવી નથી. ભગવાન હોય તો આ દ્રવ્ય થયું, લોક થયું, એમ છે નહીં. એ તો લોકાલોક એમને એમ છે. હમણાં કોઈ પૂછતું હતું. પણ આ બન્યું ક્યાંથી? આવું હોય ક્યાંથી? લે, ઠીક. કોઈ પૂછતો હતોને જયપુરમાં? કોઈ દિગંબર. અરે! કીધું, હજી અહીં સુધી તમને શંકા? આમ બહારમાં ધર્મી નામ ધરાવે મોટા ભણેલા. પણ આ કોઈ વસ્તુ વિના થયું ક્યાંથી આ? કહો, આ બધા લોકાલોક થયું ક્યાંથી? પણ થયું છે ક્યાં? છે. પોતાની સત્તાથી દરેક પદાર્થ છે.

સર્વે અસહાય ચોં અનાદિહીકી ચિત્તિ હૈ, દેખો. એ અનાદિની સ્થિતિ મર્યાદા છે. અનાદિની એ મર્યાદા છે. આહાહા! કોઈ પરમાણુને લઈને, કોઈ આત્માને લઈને બીજા આત્મામાં કાંઈ પણ સહાય હોય તો થાય, એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. લખ્યું છે આમાં. છહોં દ્રવ્યોંકી સત્તાઈ જુદી જુદી હૈં, કોઈ સત્તા કિસીસે મિલતી નહીં ઓર ન એકમેક હોતી હૈ. નિશ્ચયનયમેં કોઈ કિસીકે આશ્રિત નહીં. વસ્તુસ્થિતિથી કોઈ કોઈને આશ્રયે નથી. સર્વ સ્વાધીન હૈ. સર્વ સિદ્ધ સ્વાધીન, નિગોદનો જીવ સ્વાધીન, પરમાણુ સ્વાધીન. કર્મપણે પરિણમવું પરમાણુને, એ આત્માએ રાગ કર્યો માટે પરિણમવું પડે છે, એમ નથી. અને કર્મનો ઉદય આવ્યો એ સત્તા જડની છે. માટે ચૈતન્યને રાગપણે પરિણમવું પડે, દોષ પડે તો, એમ છે નહીં. કોઈ કોઈ સત્તાને કોઈનો સહાય નથી. ભાઈ! કર્મ વિના વિકાર ન થાય અને વિકાર વિના કર્મના રજકણો કર્મપણે ન પરિણમે.

એ પ્રશ્ન થયો હતો એકવાર. છઠ્ઠી સાલમાં રાજકોટ. કહો, આત્મા રાગ ન કરે તો કર્મના પરમાણુ પરિણામે? એટલી તો પરાધીનતા છે કે નહીં? શું કહ્યું? આ રાગ કરે તો કર્મ પરમાણુપણે પરિણામે, રાગ ન કરે તો? અરેરે! કાંઈ વસ્તુની સ્થિતિની ખબર ન મળે. કર્મપણે પરમાણુની સત્તા પરિણામે, એ પણ રાગની સહાય વિના પોતાના સ્વભાવથી પરિણામે છે. આહાહા! અને આત્મા પણ રાગાદિપણે પરિણામે એ પરદ્રવ્યની સહાય, કર્મના ઉદયની સહાય વિના પરિણામે છે. આહાહા! કર્મ વિના પરિણામતો હોય તો સિદ્ધ કેમ વિકારપણે થતા નથી? કર્મ નથી માટે. આહાહા! આવા ને આવા.

ત્રણેય સત્તાનું તત્ત્વ 'ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રોવ્ય યુક્તં સત્' છે. નવી અવસ્થા ઉપજે, જૂની જાય, ધ્રુવ રહવું—એ પોતે પોતાથી છે. પરનું કાંઈ છે નહીં. આહાહા! માણસને પણ ગોઠતું નથી. કાંઈક કાંઈક, કાંઈક જોઈએ પર, કાંઈક જોઈએ પરમાં, થોડુંક તો સહાય હોય ટેકો. ચોપડી ઉપાડીને મૂકવી હોય તો થોડુંક તો સહાય જોઈશે કે નહીં? આંગળીની સહાય વિના શી રીતે આ રહેશે? લ્યો. અને આ આના વિના છે કે ચોપડી રહેશે? કોણે રાખ્યું છે? ક્યાં રાખ્યું છે? એનો રજકણ એનાથી ત્યાં રહેલો છે. કહો, કોઈના હોવાપણામાં.. કોઈના હોવાપણામાં કોઈના હોવાપણાની મદદ છે એમ નથી. આહાહા! આવી વસ્તુની સ્થિતિ હજી વ્યવહાર છે એ બેસે નહીં. એ તો વ્યવહાર છે પરનો. આહાહા!

અહીં તો ભગવાન આત્મા... એમાં વાંધા ઉઠાવ્યા. આમાં આવ્યું છે જૈનગેઝેટમાં. જૈનસંદેશવાળાએ કહ્યું છે કે પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. કહે, નહીં, પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યા હોય તો આ તત્ત્વાશ્રદ્ધાનમાં સંવર-નિર્જરા ને મોક્ષની શ્રદ્ધાને સમકિત કહ્યું છે. એ મોટા વાંધા બધા. ગેઝેટમાં તો એ જ વાતો આવે બધી. આહાહા! એક સમયના અંશની બુદ્ધિ એને પર્યાયબુદ્ધિ કહે છે. આખું ત્રિકાળ જ્ઞાયકરૂપ દ્રવ્યદૃષ્ટિ થતાં પર્યાય છે એનું જ્ઞાન થાય. દ્રવ્યદૃષ્ટિ થતાં પર્યાય છે એનું જ્ઞાન હોય, પણ એથી પર્યાયની અંશ દૃષ્ટિમાં રહે, રોકાય એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. 'પર્યાયમૂઠા પરસમયા'. પર્યાયના અંશમાં મૂઠ થયેલો પરદ્રવ્યને પોતાનું માને છે. આખા દ્રવ્યને માનતો (નથી.) આહાહા! એવી વાત છે. (શ્રોતા :....) ભૂલ કાઢી, બસ, એવી જ ભૂલ કાઢે છે. આમાં આવે છે ને. એ બધી શ્વેતાંબરની શૈલીથી આપ્યું છે જ્યાં હોય ત્યાં. આહાહા! અરે ભગવાન! આવામાં આવી તકરાર ન હોય બાપુ!

સત્તા એમ કહેવું, હોવાપણે કહેવું અને એ હોવાપણાને પરની સહાય હોય તો એ હોવાપણે હોય, એ કેવું હોવાપણું હોય? અરે, હજી તો પર્યાયનું હોવાપણું સ્વતંત્ર સ્વીકારે નહીં, એને દ્રવ્યનું હોવાપણું સ્વતંત્ર પર્યાય વિના છે (એમ કેમ બેસે?) પર્યાય છે માટે દ્રવ્ય

છે એમ નહીં. આહાહા! ઉત્પાદ, ઉત્પાદને લઈને, વ્યય, વ્યયને લઈને, ધ્રુવ, ધ્રુવને લઈને. ત્રણ બોલ છે. 'પ્રવચનસાર'. આહાહા!

એ વિના એક સમયનો ભગવાન પૂર્ણ સત્તાવાળું સામર્થ્ય, જેના ક્ષેત્રમાં અનંતા જીવો સત્તામાં રહ્યા છતાં, એ સત્તા મારી નહીં અને મારી પૂર્ણ સત્તામાં પર્યાયનો પ્રવેશ નહીં. એ હોય, હોય એ વિના વાત કોણ કરે? જાણે કોણ? એ હોવાવાળું એક સમયનું તત્ત્વ, ત્રિકાળ તત્ત્વને માને ત્યારે એણે તત્ત્વને આમ જાણ્યું કહેવાય. કહો, સમજાણું? મોટી ચર્ચા ચાલી. આ બપોરે બધું વાંચ્યું. આપણે સવારે આવ્યું હતું. પર્યાયબુદ્ધિ આવા હોય. ન માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. અરે, પર્યાય... ઉપર લખાણ આવશેને ઓલું 'જયસેન આચાર્ય'નું. ભાઈનું નાંખ્યું છે 'ટોડમલજી'નું નાંખ્યું છે.

એમ કહે, પર્યાયને જાણી એટલે પર્યાય છે, એમ જાણીને તે દ્રવ્યની શ્રદ્ધા કરે તો સાચી કહેવાય. કથંચિત્ પર્યાય પણ છે. પર્યાય નથી એમ માનીને દ્રવ્યની સત્તાનો સ્વીકાર કરે એ તો અજ્ઞાન છે, એમ કહે છે. પણ પર્યાય સ્વીકારે છે એ તો પર્યાય છે. એ તો વાત આવી નહીં. આહાહા! આકરું કામ.... એક કોર પર્યાયને પરદ્રવ્ય કહેવું અને વળી પરદ્રવ્યથી સ્વદ્રવ્ય જણાય એમ કહેવું. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? પર્યાય છે એ, (નિયમસાર) ૫૦મી ગાથાના હિસાબે તો પરદ્રવ્ય કીધું. ત્યારે જણાય છે એ કાંઈ ધ્રુવથી ધ્રુવ જણાતું નથી. આહાહા! એવો વીતરાગમાર્ગ છે. વસ્તુનો સ્વભાવ જ એવો છે. કહો, પરદ્રવ્યથી સ્વદ્રવ્ય જણાય, એમ આવ્યું કે નહીં? છતાં પરદ્રવ્ય પરદ્રવ્યમાં રહ્યું ને સ્વદ્રવ્યની શ્રદ્ધા કરે છે. બહુ વાત ઝીણી વાત છે! વસ્તુસ્થિતિ આવી છે હોં. આ રીતે ન હોય તો કોઈ રીતે વસ્તુના ભાવનું સ્વરૂપ છે એ સિદ્ધ નહીં થાય. સમજાણું કાંઈ?

હેયવાળા તત્ત્વથી ઉપાદેયતત્ત્વ જણાય. એ દેવાનુપ્રિયા! પર્યાય હેય છે, પણ એનાથી—હેયથી દ્રવ્ય જણાય, લ્યો. આમાં જરી આવ્યું છેને નવું નવું લખાણ. અરે, ભગવાન! શાંતિથી ભાઈ! એ વાદ ને વિવાદના વિષય ન હોય. આહાહા! આ તો ચોર્યાશીમાંથી ઉગરવાના આરાના કાળમાં આ ભાવ ન હોય. વાદમાં રોકાવું એ પણ અંદર કલેશ છે. આહાહા! રાગીપ્રાણી સત્ને સ્થાપે તો એ રાગ છે. અસતને ઉથાપે તો જરી દ્વેષનો અંશ છે. ગજબ વાત છે આ. રાગ છે ખરોને. રાગ વિનાના પરમાત્માને તો કાંઈ છે નહીં. એ તો વાણી વાણીના કારણે નીકળે છે. આહાહા!

એવો કોઈ જીવનો સ્વભાવ છે. અસહાય, એમ કીધુંને આપણે આંહીં. સર્વે અસહાય.. કોઈ કિસીકે આશ્રિત નહીં, સર્વ સ્વાધીન હૈં એસા અનાદિકાલસે ચલા આ રહા હૈ, લ્યો. આવું અનાદિથી ચાલ્યું આવે છે. વળી વર્તમાન છે એવું ક્યાં કંઈ છે? શું

કીધું? ઉપાદાન સો કાજ.. ન આવ્યું? બનારસીદાસ. ગુરુ ઉપદેશ બિન... ન ચાલે પવન વિના વહાણ ન ચાલે. પવન વિના વહાણ ન ચાલે, લ્યો. આવ્યું કે નહીં ત્યાં? શિષ્યનો પ્રશ્ન છે એ સાચો છે અને ઉત્તર ખોટો છે, લ્યો. વળી એમ કહે. એ પ્રશ્ન તરીકે.... અજીતકુમાર એમ કહેતો હતો. બિચારા વચા ગયા. અરે! આવો અવતાર! એમ કહે કે નિમિત્તની દલીલ છે એ બરાબર છે. ઉપાદાનની ઉટપટાંગ દલીલ છે. હવે ગજબ કર્યું.

અરેરે! હજી તો શાસ્ત્રના વ્યવહારુ ભાવના અર્થ કરવાના પણ જ્યાં વાંધા. આહાહા! એને દ્રવ્યદષ્ટિમાં જાવું, આવી અટપટી વાતું સાંભળીને. આહાહા! પર્યાય તે હેય છે, પરભાવ છે, પરદ્રવ્ય છે અને કામ થાય તો બધું પરદ્રવ્યમાં થાય છે. ઓય માળા! એય ચેતનજી! વાત આવે તો બધી આવે તો ખરીને. વસ્તુસ્થિતિ એવી છે. ખરેખર તો એની પર્યાયની સત્તા ભિન્ન છે, દ્રવ્યની સત્તા ભિન્ન છે. અહીંયા તો પરસત્તા ભિન્ન છે, એટલું. એ પણ ન બેસે, એને આ બેસે શી રીતે? આહાહા! એક સમયનો પર્યાય પણ સ્વતઃસિદ્ધ છે. દ્રવ્યને લઈને છે એમેય નહીં.

દ્રવ્યને રહેવા માટે પર્યાયની સહાયની જરૂર નથી. (શ્રોતા : આશ્રય...) આશ્રયનો અર્થ? આશ્રય નામ ઉસકા લક્ષ, ઈતના. આમ જે લક્ષ હૈ, એ આમ લક્ષ કરના, વહ આશ્રય. સેવના કરવીનો અર્થ આશ્રય કરવો. આશ્રય કરવાનો અર્થ? સેવના છે ને. સેવવાયોગ્ય સેવના. સેવાનો અર્થ જ આશ્રય કરવો. દેવને સેવે પોતાને એટલે શું? પોતાનો આશ્રય કરે. આહાહા! આંખ્યું મીંચાઈ જશે બાપા! આહાહા! ...ના ભવ થઈ જશે. આ તત્ત્વ જો અંદર ન બેઠું, અંતર સમજણ નહીં ને ઊંધું ફર્યું, એ પરદ્રવ્યની સેવા કરનાર છે. એસા અનાદિકાલસે ચલા આ રહા હૈ, લ્યો ઠીક.

છહ દ્રવ્યહીસે જગતકી ઉત્પત્તિ હૈ. છ દ્રવ્યથી છે, એમ. છ દ્રવ્યહીસે જગતકી ઉત્પત્તિ હૈ. એ પોતે નાખ્યું છે બનારસીદાસે.

एई छहों दर्व इनहीकौ है जगतजाल,
तामैं पांच जड़ एक चेतन सुजान है।
काहूकी अनंत सत्ता काहूसौं न मिलै कोइ,
एक एक सत्तामैं अनंत गुन गान है॥
एक एक सत्तामैं अनंत परजाइ फिरै,
एकमैं अनेक इहि भांति परवान है।

यहै स्यादवाद यहै संतनिकी मरजाद,
यहै सुख पोख यह मोखकौ निदान है ॥२२॥

शब्दार्थ :-जगतजाल=संसार. सुजान=ज्ञानमय. संतनकी=सत्पुरुषोनी. मरजाद=सीमा. पोष=पुष्टि करना. निदान=कारण.

अर्थ :-ઉપર કહેલા જ છ દ્રવ્યો છે, એમનાથી જ જગત ઉત્પન્ન છે. આ છ દ્રવ્યોમાં પાંચ અચેતન છે, એક ચેતનદ્રવ્ય જ્ઞાનમય છે. કોઈની અનંતસત્તા કોઈની સાથે કદી મળતી નથી. પ્રત્યેક સત્તામાં અનંત ગુણસમૂહ છે અને અનંત અવસ્થાઓ છે, આ રીતે એકમાં અનેક જાણવા. એ જ સ્યાદ્વાદ છે, એ જ સત્પુરુષોનું અખંડિત કથન છે. એ જ આનંદવર્ધક છે અને એ જ જ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે. ૨૨.

अर्थ :-ऊपर कहे हुए ही छह द्रव्य हैं, इन्हींसे जगत उत्पन्न है। इन छह द्रव्योंमें पांच अचेतन है, एक चेतनद्रव्य ज्ञानमय है। किसीकी अनंतसत्ता किसीसे कभी मिलती नहीं है। प्रत्येक सत्तामें अनंत गुण-समूह हैं, और अनंत अवस्थाएँ हैं, इस प्रकार एकमें अनेक जानना। यही स्यादवाद है, यही सत्पुरुषोंका अखंडित कथन है, यही आनंदवर्धक है और यही ज्ञान मोक्षका कारण है ॥२२॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

एई छहों दर्व इनहीकौ है जगतजाल,
तामैं पांच जड एक चेतन सुजान है,
काहूकी अनंत सत्ता काहूसों न मिलै कोइ

લ્યો. આહાહા! આ તો આવું હોય તો આમ થાય ને આવું હોય તો આમ થાય. અરે, એકની પર્યાયની સત્તા હોય તો બીજાની પર્યાયની સત્તા થાય, એ ક્યાંથી આવ્યું? આહાહા! કર્મનો ઉદય હોય તો.. ઉદય છે એ પરસત્તા છે, તો આ આત્મામાં વિકારની સત્તા થાય. એનો અર્થ શું? આહાહા! બે દ્રવ્યની એકતાબુદ્ધિ એ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા! ભારે કામ પણ આકરું બહુ. એમાં એને અંદરમાં ઉતરવું હજી તો... હજી તો ધારણામાં ન બેસે, એને અંતરમાં અનુભવમાં બેસવું... આહાહા! માતા-પિતા કુટુંબ બધું કહણ્યું કુટુંબ ભેગું થયું હોય, લ્યો. આ છોડીને જાવું પડે ભાઈને એક ક્ષણમાં.

૮૨માં એક વાત હતી. ૮૨માં ત્યાં, નહીં? શું કહેવાય? દાદભાવાળા. યુનીભાઈનું આ બાજુ ઘર ને યુનીભાઈની ઓલીકોર ભાઈ હતા. એ નહીં, આ બીજો હતો. એનું બહાર

ઘર છે. આ તો એનું ઘર ...ની અંદર છે. દાદભાવાળા નહીં. એને આ બધું થયેલું આ બધું. કુટુંબ બધું ભેગું થયેલું. નક્કી હવે પતી જશે. માળાને મળાવો. યુનીભાઈ છેને એના ઓલા ખૂણે એ રહેતો. ઘણા વર્ષ થઈ ગયા. (સંવત) ૮૨. ૧૭ ને ૨૭-૪૪ (વર્ષ) થઈ ગયા. આમ કુટુંબ ભેગું થયેલું.... કોઈ છે? કોની સત્તા કોની સત્તાને પ્રવેશ કરે? આહાહા! અશરણં શરણ. અશરણં શરણ. પરનું શરણ ક્યાં છે? ભાઈ!

ભર્યા ઘરમાંથી... પછી બાઈયું રોવે. ભર્યા ઘરમાંથી ભાઈ! નીકળવું કેમ ગોઠ્યું? કોને પણ ગોઠ્યું? એમ બોલે છે કે નહીં? સાંભળ્યું હોય. બાઈયું રોતી હોયને એમાં. બોલે છે. આહાહા! બાપા! ભર્યા ઘર તો તારો આત્મા આનંદઘન છે. એમાંથી નીકળવું તને કેમ ગોઠ્યું? ભાઈ! ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ, એને પરની કોઈ સહાય—મદદની કંઈ જરૂર નથી. લે, એક કોર કહેવું કે ગતિ કરવામાં ધર્માસ્તિની સહાય અને અહીં કહે કે નથી સહાય. એય! એ તો નિમિત્ત કોણ છે એનું જ્ઞાન કરાવવા વાત છે. આહાહા! ભારે કામ ભાઈ!

કાહૂકી અનંત સત્તા કાહૂસોં ન મિલે કોઈ, એક એક સત્તામેં અનંત ગુન ગાન હૈ.. લ્યો. એક-એક સત્તામાં અનંત ગુણ છે. એક એક સત્તામેં અનંત પરજાઈ ફિરૈ.. એક રજકણની સત્તા કે આત્માની સત્તા અનંત ગુણ ને અનંતી પર્યાય ફરે. ફરે એટલે બદલે. એ પોતાને કારણે ફરે છે. પરને કારણે ફરે અને બદલે નહીં. આહાહા! પરજાઈ ફિરૈ, લ્યો. એક એક સત્તામેં અનંત પરજાઈ ફિરૈ.. એમ લખ્યું છે. પર્યાય ફરે, પણ એ પોતાની સત્તાથી ફરે છે. પરની સત્તાને લઈને ફરે છે એમ નથી.

એક મેં અનેક હિહિ માંતિ પરવાન હૈ.. વસ્તુ એક અને ગુણ ને પર્યાય અનેક— એ રીતે વસ્તુની સત્તા બિરાજમાન છે. યહી સ્યાદ્વાદ હૈ. લખ્યું છે ને? યહી સત્તપુરુષોં કા અખંડીત કથન હૈ. અનાદિ સનાતન સત્પુરુષો ધર્માત્મા સર્વજ્ઞ અને સંતો, એનું આ કથન છે. અજ્ઞાનીઓના કથન સાંભળીને એમાં (વીતરાગવાણીમાં) સંદેહ કરવો નહીં. એક જ આત્મા છે ને વ્યાપક જ છે ને ઠીકણું છે ને અનંતા આત્મા નથી ને અનંત રજકણો ન હોય ને.. સંતબાળ કહે છેને એના વેશમાં રહીને. હિંદુસ્તાનનો વાસ્તવિક અદ્વૈત ધર્મ હતો. એક જ છે, બીજાનો નિષેધ કરનાર છે. અરર! મોઢે મુહપતિ ને કાંખમાં રજોળો. જૈનના ચિહ્ન ને આમ કહેવું.

વાડ વેલાને ખાય, દામોદર શેઠ કહેતા હતા. આવો વેશગૃહસ્થ માણસને મોટા. દસ લાખ ને ચાલીસ હજારની પેદાશ. તે દી' ૬૦-૭૦ વર્ષ પહેલા કે દિ' હતી? એય! તમારા ડોસા પાસે ક્યાં છે? ૩૫ હજાર રૂપિયા હતા ન્યાં. નારણશેઠ પાસે. કહેવાતા

મોટા. કહેતા કે નારણશેઠ કરોડપતિ કારણ કે ગામડામાં પચાસ-પચાસ, પચ્ચીસ-પચ્ચીસ ધીરે ને કેટલાય ગામમાં પથારો હોય એટલે ઓહોહો! કરોડ કોને કહેવાય એની ખબરેય ન મળે. બીજા સાધારણ માણસને.... એના બાપના બાપ હતા. પાંત્રીસ હજાર કહેતા.... પેદાશ. પેદાશ શું? મૂડી. આપણે જોયા નથી. (સંવત) ૭૦ પહેલા. ડોશી હતા તે એમ કહે, ઓહોહો! કેટલો પથારો! પણ કેટલો પથારો(ની કિંમત શું?)

અહીં કહે છે કે કોઈ કોઈને કાંઈ નથી. આહાહા! દરેક દ્રવ્યનો પથારો ગુણ ને પર્યાય પોતાની સત્તામાં છે. પરસત્તાને લઈ કાંઈ નથી. આહાહા! एकमें अनेक यह भांति परवान है.. वस्तु એક અને ગુણ ને પર્યાય અનંત. એક—અનેક, બેય પ્રમાણે વસ્તુ યથાર્થ છે. યહૈ સ્યાદવાદ યહૈ સંતનિકી મરજાદ.. સંતોની આ મર્યાદા છે. આહાહા! યહૈ સંતનિકી મરજાદ, યહૈ સુખ પોખ.. સુખના પોષણનું કારણ અને મોક્ષનું કારણ આ છે. દરેક સત્તા પોતાની ભિન્ન ભિન્ન, કોઈની સહાય વિના. આહાહા! સૌ મર્યાદા છે. સાધુ સંતોની આ મર્યાદા ને સ્થિતિ છે. અને યહૈ સુખ પોખ,.. છે ને? એ આનંદનો વર્ધક છે એમ કહે છે. આહાહા! ભ્રમણા અત્યારે, એક આત્મા અને એમાં ભારે ભ્રમણા ઘણાની ગરી ગઈ. જૈનમાં પણ ગરી ગઈ માળા. આહાહા!

અરે! આવી ચીજ સ્વતંત્ર વસ્તુ—ચીજ. એ અનંત છે, એને જાણવાનો પર્યાય કેટલો મોટો છે! એવડો મોટો તો એક પર્યાયમાં આત્મા છે. આને ખંડ-ખંડ માનવો એ મોટો અપરાધ છે. આહાહા! સમજાણું? આ મોક્ષનું નિદાન તો આ છે. દરેક સત્તા ભિન્ન ભિન્ન, મારી સત્તા પણ ભિન્ન, મારા ગુણ-પર્યાય પણ પરથી ભિન્ન. મારે કારણે ગુણ છે ને પર્યાય ફરે છે. ગુણ રહે છે અને પર્યાય ફરે છે. એવી દૃષ્ટિમાં લેવું. એને પર્યાયદૃષ્ટિ છૂટીને દ્રવ્યદૃષ્ટિ થાય. આ એને સમ્યક્ થાય ને એને સુખનું સાધન થઈને મોક્ષ થાય.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૦૮, અષાઠ વદ ૧૧, રવિવાર, તા. ૧૮-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદ્વાર પદ ૨૩, ૨૪ પર પ્રવચન

સમયસાર નાટક, મોક્ષદ્વાર. ૨૩મું છેને પદ. ૨૩મું છે ને? શું કહેવા માંગે છે એમાં? કે આ આત્મા એક વસ્તુ—સત્તા છે. સત્તાને સિદ્ધ કરે છે. સત્તા એટલે હોવાપણું. જે છે, હતો અને રહેશે એવી આત્માની સત્તા અનાદિ-અનંત ધ્રુવ સત્તા છે. એ ધ્રુવ સત્તાનું સાધન કરવું એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય સત્તા હોવાપણે પદાર્થ છે. એ જ્ઞાન અને આનંદના સ્વભાવથી ભરેલું અનાદિ-અનંત તત્ત્વ છે. જેને ધર્મ કરવો હોય અને સુખી થવું હોય એણે સ્વસત્તાને સાધવી, એમ કહે છે. આહાહા! એ કહે છે, જુઓ.

(સવૈયા એકત્રીસા)

સાધી દધિ મંથમેં અરાધી રસ પંથનિમેં,
જહાં તહાં ગ્રંથનિમેં સત્તાહીકૌ સોર હૈ।
ગ્યાન ભાન સત્તામેં સુધા નિધાન સત્તાહીમેં,
સત્તાકી દુરનિ સાંઝ સત્તા મુખ ભોર હૈ।।
સત્તાકૌ સરૂપ મોખ સત્તા ભૂલ યહૈ દોષ,
સત્તાકે ઉલંઘે ધૂમધામ ચહૂં વોર હૈ।
સત્તાકી સમાધિમેં બિરાજિ રહૈ સોઈ સાહૂ,
સત્તાતૈં નિકસિ ઓર ગહૈ સોઈ ચોર હૈ।।૨૩।।

શબ્દાર્થ :—દધિ=દહીં. મંથમેં=વલોવવામાં. રસ પંથ=રસનો ઉપાય. સોર (શોર)= આંદોલન. સત્તા=વસ્તુનું અસ્તિત્વ, મોખુદગી. ધૂમધામ ચહૂં વોર=ચાર ગતિમાં ભ્રમણ. સમાધિ=અનુભવ. સાહૂ=ભલો માણસ. ગહૈ=ગ્રહણ કરે.

અર્થ :—દહીંના મંથનથી ઘીની સત્તા સાધવામાં આવે છે, ઔષધિઓની ક્રિયામાં રસની સત્તા છે, શાસ્ત્રોમાં જ્યાં-ત્યાં સત્તાનું જ કથન છે, જ્ઞાનનો સૂર્ય સત્તામાં છે, અમૃતનો પુંજ સત્તામાં છે, સત્તાને છુપાવવી એ સાંજના^૧ અંધકાર સમાન છે અને સત્તાને મુખ્ય કરવી એ સવારના^૨ સૂર્યનો ઉદય કરવા સમાન છે. સત્તાનું સ્વરૂપ જ મોક્ષ છે, સત્તાનું ભૂલવું તે જ જન્મ-મરણ આદિ દોષરૂપ સંસાર છે, પોતાની આત્મસત્તાનું ઉલ્લંઘન કરવાથી ચાર

ગતિમાં ભટકવું પડે છે. જે આત્મસત્તાના અનુભવમાં વિરાજમાન છે તે જ ભલો માણસ છે અને જે આત્મસત્તા છોડીને અન્ય સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે તે જ ચોર છે. ૨૩.

અર્થ :—દહીંકે મથનેમેં ઘીકી સત્તા સાધી જાતી હૈ, ઔષધિયોંકી હિકમતમેં રસકી સત્તા હૈ, શાસ્ત્રોંમેં જહાં-તહાં સત્તાહીકા કથન હૈ, જ્ઞાનકા સૂર્ય સત્તામેં હૈ, અમૃતકા પુંજ સત્તામેં હૈ, સત્તાકા છુપાના સાંઝકે અંધકાર સમાન હૈ, ઔર સત્તાકો પ્રધાન કરના સવેરેકા સૂર્ય ઉદય કરના હૈ। સત્તાકા સ્વરૂપ હી મોક્ષ હૈ, સત્તાકા ભૂલના હી જન્મ-મરણ આદિ ડોષરૂપ સંસાર હૈ, અપની આત્મસત્તાકા ઉલંઘન કરનેસે ચતુર્ગતિમેં ઘટકના પડતા હૈ। જો આત્મસત્તાકે અનુભવમેં વિરાજમાન હૈ વહી ભલા આદમી હૈ ઔર જો આત્મસત્તાકો છોડકર અન્યકી સત્તાકો ગ્રહણ કરતા હૈ વહી ચોર હૈ। ૨૩।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહે છે, દહીંના મંથનમાં ઘીની સત્તા સાધી જાય છે. દહીંનું મંથન કરે ત્યારે ઘીની સત્તા સાધી જાય. એમાંથી ઘી હોય એ બહાર આવે. ઘીની સત્તા દહીંમાં છે એમ કહે છે. ઘીનું હોવાપણું દહીંમાં છે. છે તો સાધીને બહાર ઘી આવે છે. દહીંકે મથનેમેં ઘીકી સત્તા સાધી જાતી હૈ. દૃષ્ટાંત પહેલા આપે છે બધા. ઔષધિયોંકી હિકમતમેં રસકી સત્તા હૈ. આ ઔષધિઓ નીકળે છે ને? એમાં શક્તિ હોય એમાંથી (નીકળેને).

જેમ કે અબરખ. અબરખમેં.. અબરખમાં હજાર કોટિ થવાની શક્તિ છે. સત્તા છે એનામાં. આ અબરખ, નથી? ક્ષય ઉપર આપે છેને આ. અબરખ.. અબરખ.. લાલચોળ થાય. હજાર કોટિ અગ્નિ આપે આમ. એક વાર, બે વાર, ત્રણ વાર, ચાર... હજાર વાર. ત્યારે હજાર કોટિ અબરખ થાય. પણ એ સત્તામાં હતી તે થાય છે એમ કહે છે. એનું હોવાપણું અંદર છે. કાંકરાને શેકે ને એને હજાર વાર કોટિ આપે તો કાંકરા રાખ થઈ જાય. એનામાં એ સત્તા છે નહિ.

એમ સત્તા એટલે હોવાપણું. જેમ મોરના પીંછામાં... મોરના પીંછા હોય છેને. એમાં લાલ લાલ દેખાય છે એમાં ત્રાંબાપણાનું હોવાપણું છે. એમાં હોવાપણું છે એમાંથી કાઢીને ત્રાંબાની ભસ્મ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આ મોર.. મોરનું પીંછું હોય છે એમાં ત્રાંબું છે. એમાંથી ત્રાંબુનું વૈભવ કાઢે. એમાં સત્તા હતી તો કાઢે છે અને એની ભસ્મ કરીને આ ક્ષયવાળાને આપે. શાતાનો ઉદય (હોય તો) મટે નહીં તો મરી જાય. એમાં કંઈ... આ તો એક સત્તાને સિદ્ધ કરવું છે. એમાં હોવાપણું હતું તો બહાર આવ્યું. ઔષધિયોંકી હિકમતમેં રસકી સત્તા હૈ. જુઓ, આ બધું કાઢે છેને જુઓને. તમારે આ શું કહેવાય? પ્લાસ્ટીકનો

બધું કરે છે ને? એ ક્યાંક કંઈ હશે ને કાંઈક ઝાડમાં-બાડમાં કાંઈક એવું રસનું.... રસ, એમાંથી બધું કાઢે છે.

આ બલુભાઈ કરે છેને ભાઈ, નહિ? દવાઓ નહિ, દવાઓ? વૈદ. દવા ડોક્ટર રાજકોટવાળા. મોટી દવાઓ ઘરે કરે. મોટું દસ લાખ-વીસ લાખનું છે ને? બલુભાઈ દસ લાખ પોતાના ને દસ લાખ સરકારે આપ્યા. વીસ લાખનું છે ત્યાં, નહિ? ગયા હતાને, સાથે રામજીભાઈ હતા. ત્યાં બોરીવલી નહિ, કાંદીવલી ને? કાંદીવલીમાં છે જંગલમાં. ગયા હતા. બધી ઔષધિ આ જે વિલાયતી કહે છે એ બધી પોતે જાતે બનાવે છે. ઘરે વીસ લાખ રૂપિયાનું મોટું એક છે કાંદીવલીમાં. ભાઈનું કાંદીવલીમાં હતુંને સુમનભાઈનું રહેવાનું સ્થાન, નહિ? બીજું નહિ? (શ્રોતા : ચેંબૂર) હા. ચેંબૂર. પણ ત્યાં નજીક હતું.... ત્યાં ગયા હતાને આહાર કરવા.

આંહીં તો કહેવું છે કે કોઈપણ રસ બહાર આવે છે તો એની શક્તિમાં એ રસની સત્તા હતી. હોવાપણું હતું તો બહાર આવે છે. શાસ્ત્રોંમેં જહાँ-તહાँ સત્તાહીકા કથન હૈ. ભગવાનની વાણીમાં જ્યાં ત્યાં હોવાપણું.. હોવાપણું.. હોવાપણું.. જડનું જડપણે હોવાપણું, ચૈતન્યનું ચૈતનપણે હોવાપણું, ધર્માસ્તિકાયનું ધર્માસ્તિકાયપણે હોવાપણું છે એમ કહે છે. છએ દ્રવ્યનું હોવાપણું પોતાથી છે, પરથી કાંઈ છે નહિ, એવું એનું હોવાપણું છે.

જ્ઞાનકા સૂર્ય સત્તામેં હૈ.. હવે આવ્યું. ભગવાન આત્મા એના હોવાપણામાં જ્ઞાનસૂર્ય છે. જ્ઞાનનો પ્રકાશ સત્તામાં પડ્યો છે પૂરો. તો કેવલજ્ઞાન આદિ પ્રગટ થાય છે એમ કહે છે. સત્તામાંથી બહાર આવે છે. કોઈ ક્રિયાકાંડ કરે કેવલ થાય કે મોક્ષમાર્ગ થાય એમ નહિ, એમ આંહીં સિદ્ધ કરવું છે. મોક્ષ અધિકાર છે ને. આહા! આ હોવાપણામાં—ચૈતન્યના હોવાપણામાં અંદર જ્ઞાનસૂર્ય સત્તામાં છે. એ ચૈતન્યના પ્રકાશનું નૂર... પણ કોને ખબર (છે કે) આમાં ભગવાન આત્મા ક્યાં હશે? બહારમાં શોધવા જાય, ગોતવા જાય, મરી ગયો અંદર મરીને. અંદરમાં ચૈતનસૂર્ય છે કહે છે. તારું જ્ઞાનનું હોવાપણું, જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય ચૈતન્યના અસંખ્ય પ્રદેશમાં સત્તારૂપે છે, હોવાપણે છે. આહાહા! એમાં અંતર એકાગ્ર થઈને જ્ઞાનની દશા, ધર્મની દશા પ્રગટ થાય, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહા!

જ્ઞાનકા સૂર્ય સત્તામેં હૈ.. પ્રભુ પોતાના હોવાપણામાં જ જ્ઞાન ભર્યું છે. એ જ્ઞાન કંઈ બહારથી આવતું નથી. આ શાસ્ત્રના ભણવાથી જ્ઞાન ન આવે, એમ આંહીં સિદ્ધ કરવું છે. જ્ઞાન સત્તામાં છે. એમાં એકાગ્ર થાય તો એમાંથી જ્ઞાન આવે છે. જ્ઞાન કંઈ સાંભળવાથી મળતું નથી, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રથી જ્ઞાન મળતું નથી, એમ કહે છે. આહાહા! ભગવાન આત્મા સર્વજ્ઞ જે થયા, સર્વજ્ઞ સૂર્ય થયા પર્યાયમાં, એ ક્યાંથી થયા? કહે છે. અંદર ચૈતન્યની

હયાતી સૂર્ય ચૈતન્ય છે એમાંથી થયા છે. આહા! મોક્ષ છે ને? કેવળજ્ઞાન એટલે મોક્ષ. મોક્ષ ક્યાંથી થયો? કોના આશ્રયથી થયો? કે પોતાની સત્તામાં સર્વજ્ઞસ્વભાવ સત્તામાં હોવાપણે છે, છે ને છે. આહાહા!

એ સત્તાનો સૂર્ય ભગવાન આત્મા, ચૈતન્ય સત્તાનો, એની ઉપર નજર કરતાં એકાગ્ર થતાં મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ થાય છે, એમાં પૂર્ણ એકાગ્ર થતાં મોક્ષ થાય છે. એ મોક્ષ અને મોક્ષનો માર્ગ કોઈ બહાર નિમિત્તથી થતો નથી, એમ કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આકરી વાત છે. કોઈ એમ માને કે હવે સાંભળતાં, સાંભળતાં અમને જ્ઞાન સાચું થઈ જશે. કોઈ એમ માને કે ગુરુદેવની કૃપાથી આપણને જ્ઞાન થઈ જશે. એ તો બધા વ્યવહારના કથન છે. સત્તા (ત્યાં) નથી. સત્તા આંહી છે એમાંથી આવે છે, એમ કહે છે. એ વાત સિદ્ધ કરવા માટે તો આ વાત લીધી છે.

તારો ચૈતન્ય સત્તા સૂર્ય તારા હોવાપણામાં છે. એના ઉપર નજર કરતાં, એવા ધ્રુવ તત્ત્વને પકડતાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થાય છે, પૂર્ણ રીતે એકાગ્ર થતાં કેવળ થાય છે. એ સત્તામાં હોવાપણે પૂર્ણ ભરેલો ભગવાન છે. આહાહા! વાત બેસે કેમ? સમજાણું કાંઈ? એના હોવાપણામાં જ્ઞાનનું હોવાપણું પૂર્ણ ભર્યું છે તારામાં. એ સત્તાનો શોરબકોર બધે છે, એમ કહે છે. છેને જુઓને. (શ્રોતા : સત્તાહી કા શોર હૈ) શોર હૈ. આહાહા! લ્યો. ગ્રંથનિમૈં સત્તાહીકૌ સોર હૈ. અવાજ એ છે, એમ કહે છે. સત્તા છે.. છે.. છે.. છે.. ઉપર (અર્થ) કર્યો છે, આંદોલન. સત્તાનું જ જ્યાં હોય ત્યાં આંદોલન છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

આ ભગવાન આત્મા એના હોવાપણામાં ચૈતન્યસૂર્ય પૂર્ણ ભરેલો છે, એ એનું હોવાપણું છે. સર્વજ્ઞસ્વભાવી આત્મા છે. એની સત્તામાં સર્વજ્ઞસ્વભાવી આત્મા છે. આહાહા! એ રાગરૂપ, દ્વેષરૂપ, પુણ્યરૂપ તો નથી, પણ એ અલ્પજ્ઞ પર્યાયપણે પણ નથી. આહાહા! એવી સત્તામાં રહેલો ભગવાન જ્ઞાનસૂર્ય છે. એ ચૈતન્યના નૂરનું પૂર છે પ્રભુ. એ પરિપૂર્ણ પ્રભુ આત્મા છે. એમાં અંદર એકાગ્ર થતાં, સ્વ સન્મુખની સત્તામાં જોતાં, પોતાના સ્વભાવનું હોવાપણું એની સન્મુખ જોતાં એને મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ થાય છે. સમ્યગ્દર્શન ન્યાંથી પ્રગટ થાય છે એમ કહે છે. કોઈ બહારથી થાતું નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

અંદરથી એમ માને કે આ મને પ્રગટશે છે મારામાંથી અને બહારથી એમ માને કે આ તો કંઈપણ મળશે શાસ્ત્ર ભણવાથી, શીખવાથી, ગોખવાથી, સાંભળવાથી, તો આત્મામાં ચૈતન્યસૂર્ય પરિપૂર્ણ છે એની એને શ્રદ્ધા નથી. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! જેમાં હોય એમાંથી આવે. પીપરનો દાખલો દઈએ છીએને લીંડીપીપર. ૬૪ પહોરી ચરપરાઈ—તીખાશ એમાં સત્તારૂપે છે. (શ્રોતા : પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ...) પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ છે, તે

આવે છે બહાર. લીંડીપીપર નાની, રંગે કાળી, કદે નાની, પણ અંદર ૬૪ પહોરી એટલે રૂપિયે રૂપિયો એટલે ૧૬ આના. સત્તામાં એની સત્તામાં ૧૬ આના ત્રીખાશ રસ ત્રીખો પડ્યો છે.

એમ ભગવાન આત્મામાં—એની સત્તામાં—એના હોવાપણામાં પૂર્ણજ્ઞાનનો સૂર્ય પોતે ભરેલો છે. આહાહા! એ સત્તાનું સાધન અંતરમાં એકાગ્ર થાય ત્યારે તેનું સાધન થઈને સાધક મોક્ષનો થાય. કહો, સમજાણું કાંઈ? આરે, ભારે વાતું આ! વીતરાગનો માર્ગ શું છે, એ લોકોને મળ્યો નથી. બીજી રીતે કહેવામાં આવ્યું છે. છે, એનાથી ઊંધી રીતે કહેવામાં આવ્યું છે. ભગવાન ત્રણ લોકના નાથ એમ કહે, સાક્ષાત્ સમવસરણમાં સાંભળવા જાય તોય કે અમારી સામું જોઈ અમને સાંભળે તને જ્ઞાન નહિ થાય, લે. એમ કહે. આહાહા! કારણ કે જ્ઞાનસ્વભાવથી સૂર્યથી ભરેલો તું છો. તારા સામું જો તો તને જ્ઞાન થાય. અમારા સામું જોવું છોડી દે તો. (શ્રોતા : ઘણી ગંભીર વાત છે.) આમાં ગંભીર ક્યાં?

જેમાં છે એમાં જો. સોનાની ખાણ હોય, જ્યાં સોનાની ખાણ હોય ત્યાં ખોદે તો સોનું નીકળે કે લોઢાની ખાણમાં ખોદે તો સોનું નીકળે? સોનાની ખાણમાં સોનાની સત્તા છે. એમ ભગવાન આત્મા... આ (શરીર) તો માટી ધૂળ છે જડ. આ કાંઈ આત્મા નથી. આ તો હાડકાં ને ચામડાં છે ધૂળના—અજીવના, એ પણ અજીવની સત્તાથી અજીવ સત્તા છે. એના હોવાપણે છે એ અજીવ. આત્માને લઈને એનું હોવાપણું છે એમ નથી. આહાહા! આ બોલાય—ચલાય એ બધી ક્રિયાઓ આત્માને લઈને છે એમ નથી. જડની સત્તામાં એ શક્તિ છે, એથી એને લઈને હાલવું—ચાલવું જડને લઈને થાય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

અમૃતકા પુંજ સત્તામેં હૈ.. લ્યો. આહાહા! કહે છે ભગવાન! તું સાંભળને પ્રભુ! અમૃત અતીન્દ્રિય આનંદનું સુખ એ સત્તામા છે, તારી સત્તામાં છે. અતીન્દ્રિય આનંદનું સુખ એ તારી સત્તા—તારા હોવાપણામાં છે. આહાહા! એ અતીન્દ્રિય આનંદનું સુખ બહારથી ગોતવા જાય મળે, એમ નથી કારણ કે બહારમાં છે નહિ. એ દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજાના વિકલ્પમાં પણ આનંદ નથી, એમ કહે છે. આનંદ તો તારી સત્તામાં છે. આહાહા! એમ ત્રણ લોકના નાથ સર્વજ ઈન્દ્રોની સમક્ષમાં આમ કહેતા હતા. સમજાણું કાંઈ? આહા!

કહે છે, અમૃતકા પુંજ સત્તામેં હૈ.. એ તો અમૃતનો દરિયો છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે જે અંશે, એ બધો અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ આખો આત્મા છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન થતાં, સમ્યક્શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન થતાં, જે સમ્યગ્દર્શનમાં... જે મિથ્યાદર્શનમાં અનંત અનંત દુઃખ હતું. ચાહે તો રાગ હો શુભ કે અશુભ પણ એ દુઃખ છે,

ભટ્ટી છે. આહાહા! ભગવાનની ભક્તિ અને ભગવાનનું સ્મરણ એવો શુભરાગ પણ ક્ષાયની ભટ્ટી છે. 'રાગ આગ દહે સદા આવે છેને 'છઠાળા'માં. 'રાગ આગ દહે સદા.' ક્ષાયની ભટ્ટી છે ભાઈ! આહાહા! જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ અગ્નિ છે, ક્ષાય છે. એ તારી સત્તામાં નથી. માર્ગ એવો છે પ્રભુનો. દુનિયાને સાંભળવા મળ્યો નથી ને ક્યાંક ને ક્યાંક બચારા રખડીને જિંદગી પૂરી કરે ઢોરની જેમ.

જુઓને, આ ઢોરને બિચારા દુકાળમાં.... છપ્પનિયાના દુકાળમાં ગાયું જોઈ હતી છપ્પનિયામાં. તે દિ' દસ વરસની ઉંમર હતી. કાળો કેર વર્તતો હતોને તે દિ' તો બહુ. ગાયું પચાસ પચાસ ગાયું હોં ઊભી ઊભી રોતી હતી. આમ રોવે આંસુ. પાંચ-પાંચ છ-છ દિ' સુધી ઘાસનું તરણું નહિ. ઢોર ને ગાય... પૂછીએ ઓલા.. અમારે ભરવાડ બહુ. આંહીં આપણ રબારી છે. ત્યાં ભરવાડ. તમારે ભરવાડ, નહિ? આમ ઉભો હોય બચારો ભરવાડ હોં ગાયું ૨૫-૫૦ અને ધાબળો હોય, ગાયને માથે નાખીને રોતો હોય. ગાયું રોતી હોય. રોજ આમ... છ-છ દિ'માં તરણું નહિ ઘાસનું. પણ હતું નહિ ત્યાં. બાંટા થયા હતા. એ ખવાઈ ગયેલા પહેલા તરત. બાંટા સમજાણું? (શ્રોતા : તરણું) થોડા પાંચ-છ ઈંચ વરસાદ આવ્યો. છપ્પનિયામાં છ ઈંચ આવ્યો.

દસ વર્ષની ઉંમર હતી તે બધી ખબર છે. તે બાંટા ખવાઈ ગયા પછી છ-છ દિ' સુધી ન મળે હોં. અને એ ગાયુંના આસુંડા બધા અહીંયા સૂકાઈ ગયેલા. એક પછી એક આંસુ. જુઓ, આ દશા! એ દુઃખની દશા અંદરમાં છે. રાગ અને વિકારની એકતા છેને, એ દુઃખ છે. આ શેઠિયા શાહુકાર જે દેખાય રાજા કે દેવ, એ બધા દુખિયા બિચારા છે. (શ્રોતા : દુખિયા ભલે પણ પાછા બિચારા શું કરવા કહો?) બિચારા છે ને ભિખારા છે, માળા. બિચારા કરતા ભિખારું પાછું આવ્યું. બહારમાં માંગે છે આંહીં. અહીંથી, આંહીંથી સુખ આંહીંથી સુખ. રાંકા!

તારું સુખ તો અંદરથી ભરેલું છે. અહીં તો પોકાર કરે છે. સહજ સુખ અતીન્દ્રિય આનંદનો અમૃત. અમૃતનો દરિયો ભગવાન ઊછાળે છે અંદર. આહાહા! અરે, એ તે વિશ્વાસ કેમ આવે? વિકલ્પ છે શુભ-અશુભ બેય, એ તો ક્ષાયની અગ્નિ છે, એ તો વિપરીત ભાવ છે. પણ ભગવાન આત્મામાં તો અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ઊછાળે છે. આહાહા! છલોછલ. ગુણ છેને એનો. દરેક ગુણથી છલોછલ ભરેલો ભગવાન આત્મા છે. આહાહા! પણ એને શ્રદ્ધામાં બેસે ત્યારે. આવો 'હું' છું—એવી સત્તાવાળો એવી એની શ્રદ્ધામાં આવી સત્તાની શ્રદ્ધા આવવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

અમૃતનો પુંજ સત્તામાં છે. ઢગલો છે એ તો. (શ્રોતા : ઢગલો એટલે?) ઢેર. અમારી

કાઠિયાવાડી ભાષા હૈ ન. ઢેર હોતા હૈ તમારે, નહિ? અમૃતકા ઢેર. આહાહા! ભાઈ! તારી સત્તામાં—હોવાપણામાં, આ દેહ, વાણી, મન તો તારા હોવાપણામાં છે જ નહિ. એ તો જડના હોવાપણે છે. પુણ્ય-પાપના—દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના પરિણામ અને હિંસા-જૂઠું-ચોરી-વિષયના પરિણામ, એ કંઈ તારી સત્તામાં નથી. આહાહા! એ તો વિકારની સત્તા આસ્રવતત્ત્વમાં રહેલા છે. આહાહા! એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. એમાં આત્મસત્તા નથી. એ તો અણાત્મસત્તા છે. આહાહા! એ આસ્રવથી ભિન્ન ભગવાન જેમાં અમૃતનો દરિયો ભર્યો છે, કહે છે. આહાહા! સમ્યગ્દર્શન થતાં એને અતીન્દ્રિય આનંદનો એક નમૂનો પર્યાયમાં આવે, એ નમૂના દ્વારા આખો આત્મા અતીન્દ્રિય છે એમ પ્રતીતમાં લે છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા!

અમૃતનો (પુંજ છે), પણ કેમ બેસે? દાડિયા એક ઈંકણી આટલી હોય જરી તે સુંઘે છે. મગજ તર થઈ જાય અને ગાંડો પાગલ થઈ જાય, જાણે આહાહા! ઈંકણી.. ઈંકણી.. ઈંકણી સમજતે હૈં? (શ્રોતા : તમાકુ) તમાકુ. આહા! બીડી, સીગારેટ પીતો હોય તો આમ જાણે ઓહો! હવે આમ આંગળીયું રાખતો હશે કે આમ રાખતો હોય. એમ કાંઈક રાખે. કેટલાક વળી આમ રાખતા હોય છે. ફાટેલા મગજના ગાંડા જેવા દેખવા હોય તો તમારે. આમ બે-ત્રણ વાર જ્યારે બીડી પીવે ત્યારે તો એને દસ્ત ઊતરે પાયખાનામાં. આવા તો વ્યસની માળા. મૂરખના કંઈ ગામ જુદાં હોય છે? આહાહા!

એ દુઃખી છે બચારા બધા, એમ કહે છે. કલ્પના પાપની કે પુણ્યની જે થાય, એ બધી દુઃખરૂપ દશા છે. એ દુઃખ સ્વરૂપમાં નથી. અજાણ થઈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈને દુઃખને પ્રગટ કરે છે. આ તો સત્તામાં અમૃત આનંદ છે એમ સિદ્ધ કરવું છે આંહીં તો. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? અમૃતનો સાગર ભગવાન એની સામું જોયા વિના અને રાગના વિકલ્પથી પરાન્મુખ થયા વિના એને આવી સત્તા શ્રદ્ધામાં બેસે નહિ. આહાહા! ત્રણ લોકના નાથ કહે છે કે અમે પણ એ સત્તાની શ્રદ્ધા કરાવવા સમર્થ નથી. તારો આત્મા એ સત્તાની શ્રદ્ધા કરવામાં સમર્થ છે. કારણ કે તારી સત્તામાં એ છે. આહાહા! ભારે ભાઈ ધર્મ! આવો તે ધર્મ! આહાહા!

અમૃતકા પુંજ સત્તામાં છે, જુઓ આવ્યુંને! ગ્યાન માન સત્તામૈં, સુધા નિધાન સત્તા હી મૈં.. જુઓ. જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય સત્તામૈં પ્રભુ બિરાજે છે. સુધા નિધાન સત્તા હી મૈં.. સુધા નામ અમૃતનો નિધાન આત્મા એ તારી સત્તામાં છે નિધાન. આહાહા! એ અમૃતનો નિધાન છે. આહાહા! એ દુઃખ ને રાગનું નિધાન નથી. એવું સત્તાનું આંદોલન ભગવાને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ત્રણ લોકના નાથ તીર્થકરદેવે સત્તાના હોવાપણાનું આંદોલન જગતમાં મૂક્યું છે. સાંભળ

રે સાંભળ પ્રભુ! તારી પાસે બધું છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

सत्ता की दुरनि सांझ, ल्यो. सत्ताका छुपाना सांझके अंधकारके समान है. आहा! आवुं डोवापणुं भगवान आत्मा ज्ञान अने आनंदनुं, अने ढांकी देवुं (के) अे हुं नहि, अेवडो नहि, अेवडो नहि. हुं तो राग अने पुण्यनी क्रिया करनारो. कडे छे, सत्तानुं छुपाववुं छे अे तो. अे सांजना अंधकारनी समान छे. आहाहा! समजणुं? सांजना अंधारुं थायने आ संध्या टाईमे अंधारुं गोइ. भगवान पोतानी सत्ता—आवा ज्ञान अने अमृतना डोवापणावाणी अेनी सत्ता, अेने नथी कडीने अने रागमां छे, पुण्यमां छे, व्यवहारमां कंडक छे, अेनाथी निश्चय थशे—अेम माननार सत्ताना सूर्यने सांजनां अंधकारनी जेम ढांकी दे छे. आहाहा! (श्रोता : पराश्रय यही छोता छे). हा, यही छोता छे. आ टूंकामां बहु अेमणे बनारसीदासे जैतन्यनी डोवापणानी सत्तानो भाव प्रसिद्ध कर्यो छे.

ભાઈ! તું છો કે નહિ? તો તારા ડોવાપણામાં તો જ્ઞાન ને આનંદ અને શાંતિ ને પ્રભુતા ભરી છેને. એ પ્રભુતાનો ધણી તું પોતે પ્રભુતાની સત્તાવાળું તારું તત્ત્વ છે. પામરતાની સત્તા એ તારામાં છે નહિ. આહાહા! એવી પ્રભુતાના ડોવાવાળો પ્રભુ પોતે એનો નકાર કરીને, જેને રાગમાં, પુણ્યમાં પ્રભુતા—અધિકતા ભાસે, એ અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર પ્રસિદ્ધ કરે છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, આ વ્યવહાર દયા-દાન, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા એ બધો રાગ છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ એ રાગ છે. એ રાગથી મને લાભ થશે એમ માનનાર જૈતન્યના સૂર્યને અંધારાની જેમ આથમી નાખે છે. જાગતી જ્યોતનો નકાર કરીને, જેમાં અંધકાર રાગનો છે એનાથી મળશે, (એમ માનનારને) અંધકાર છે, તે જ્ઞાનનો નકાર કરે છે.

सत्ताका छुपाना सांझके अंधकारके समान है. आहाहा! ‘छुपाना’नो अर्थ के अेनो स्वीकार नथी. अेने तो आ पुण्य-पापना विकल्पो अेनो स्वीकार (छे के) अेमां सुभ छे, अे सुभनुं कारण छे. आत्माने अंतरमां प्राप्त थवानुं कारण अे रागभाव छे, अे सत्ताना सूर्यने ढांकी दे छे. आहाहा! (श्रोता : ढांकी दे छे?) ढक देते छें. पर्यायमां पोते ढांकी दे छे ने. हुं आवो नथी, अेम. माराथी हुं प्रगट थाई अेवो हुं नथी. हुं तो परथी प्रगट थाई अेवो छुं, अेम ढांकी दे छे आत्माने, अेम कडे छे. आहाहा!

એ વસ્તુ તો છે એ છે. પણ દૃષ્ટિમાં જ્યાં રાગ ને પુણ્યનો સ્વીકાર આવ્યો, એણે એ વસ્તુ નથી એમ સ્વીકાર કરી. છતી તેને અછતી કરી અને નથી તેને છતી કરી. આહાહા! છતી, છતી ચીજ હૈ ન સત્તા, ઉસકો અછતી ક્રિયા અને અછતી હૈ—રાગ આદિ હૈ નહિ અપનેમેં, ઉસકો છતી ક્રિયા. સમજમેં આયા? બાપુ! માર્ગ તો આવો છે. સર્વજ્ઞ

વીતરાગ પરમાત્માએ આ ફરમાવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

और सत्ता मुख भोर है.. सत्ताको प्रधान करना सबेरेका सूर्य उदय करना है. આહાહા! 'सत्ता पूर्णानंद प्रभु में हूं. पूर्णानंद पूर्ण में हूं'—એવી સત્તાનો સ્વીકાર.. આહાહા! કહે છે, સત્તાકો પ્રધાન કરના, મુખ્ય કરના. રાગ, નિમિત્ત ને પર્યાયકો ગૌણ કરના. હૈ, પર્યાય છે, રાગ છે (એને) ગૌણ કરીન (અને) એ સત્તા જ્ઞાનાનંદનું હોવાપણું પૂર્ણસ્વરૂપ એની મુખ્યતા કરીને, કહે છે કે સવેરેકા સૂર્ય ઉદય કરના હૈ. પ્રકાશનો પુંજ જેમ સૂર્ય ઉદય થાય, એમ ત્રિકાળ સત્તાનો સ્વીકાર થતાં જ્ઞાનનાં પ્રકાશની પર્યાય મતિ-શ્રુત આદિની પ્રગટ થાય. આહાહા! (શ્રોતા : કરના નહિ પડતા હૈ ?) એને કરના (ક્યા), એ તો અંદરથી આવે છે. કરે કોણ ?

परिणाम.. परिणाम तो थाय છે. અપરિણામી ચીજ ધ્રુવ એનો સ્વીકાર થતાં પરિણામને કાળે પરિણામ થાય છે. આહાહા! પરિણમવું તે એનો પર્યાયનો ધર્મ છે. પરિણમવું એ તો પર્યાયનો ધર્મ છે. વસ્તુનો ધર્મ, ત્રિકાળ આનંદરૂપે રહેવું એ વસ્તુનો ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ ? આવો ધર્મ માણસ ન કરે. બીજો કોઈ સોંઘો છે બીજી રીતે ? પણ સોંઘો પડશે મોંઘો. હલવાઈ જઈશ સોંઘામાં. મરી જઈશ એમાં. આ અવતાર તારો ચાલ્યો જશે. સમજાણું કાંઈ ? સોંઘા સમજતે હૈ ન ? સસ્તા. સસ્તા.. સસ્તા.. આ તો મોંઘા પડતા હૈ માર્ગ. સસ્તા કોઈ માર્ગ હૈ ? દૂસરા હૈ નહિ. આહા !

सत्ता मुख.. सत्तानी मुख्यता करवी એ ભોર છે, એ પ્રકાશનો પુંજ છે. આહાહા ! એકલો ભગવાન 'હું' મુખ્ય છું, બાકી બધા ગૌણ છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો ગૌણ છે, એના તરફની ભક્તિનો રાગ ગૌણ છે, પણ વર્તમાન એક સમયની પર્યાય પણ જેની દૃષ્ટિમાં ગૌણ છે. આહાહા ! શું કહ્યું, જુઓ. સત્તા મુખ.. એમ છેને? સત્તાને મુખ્ય કરવી એ ભોર છે. એ પ્રકાશ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રકાશ છે. સત્તાને મુખ્ય કર્યા વિના મતિ ને શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય (એમ) ત્રણ કાળમાં (બને) નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

બહુ ભણે, બહુ શીખે, બહુ યાદ રાખે માટે જ્ઞાન થાય, એમ ના પાડે છે આંહીં. એ સત્તાની મુખ્યતા કરે તો જ્ઞાનદશા થાય, એમ કહે છે, સમજાણું કાંઈ ? કહે છે, સત્તા મુખ ભોર.. પ્રકાશ સવારનો સૂર્ય છે. ઊગ્યો એ. પૂર્ણ સત્તા આનંદકંદનો જ્યાં સ્વીકાર થાય દૃષ્ટિમાં, (તો) સવાર પડી, સૂર્ય ઊગ્યો એ પૂર્ણ હવે રહેશે. પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત કરીને સાદિ અનંત (રહેવાનો). આહા ! એ સૂર્યનું આથમવું થાય નહિ. સત્તા છે એનું આથમવું શું થાય ?

આ બનારસીદાસ છે, જુઓ. ગૃહસ્થાશ્રમમાં હતા. ગૃહસ્થાશ્રમમાં એ નહોતા, હતા

તો આત્મામાં. ધર્મી આત્મામાં હોય છે. ધર્મી ગૃહસ્થાશ્રમ કે એમાં હોતા નથી. ગૃહસ્થાશ્રમનો વિકલ્પ પણ એ જાણે છે. આહાહા! એ જાણવાના કામમાં છે એ, વિકલ્પમાં નથી. એ (વિકલ્પ) તો આસ્રવતત્ત્વ છે. સમજાય છે કાંઈ? આવો માર્ગ એટલો આકરો લાગેને. માંડ હજી નવરો થાય નહિ એના ધંધા અને વેપાર આડે. થોડોઘણો વખત મળે એમાં લૂંટાઈ જાય બીજે. શ્રીમદ્ કહે છેને, 'કુગુરુ લૂંટી લે.' આહા! એક ધંધામાં જાય, ખાવામાં જાય ને ભોગમાં જાય, થોડો ઊંઘમાં જાય. થોડોક બાકી રહે એ કુગુરુ પાસે જાય ત્યાં લૂંટાઈ જાય. આહાહા!

ભગવાન તો આમ ફરમાવે છે. ભગવાન તો એમ કહે છે કે અમારી શ્રદ્ધાથી પણ તને કલ્યાણ નહિ થાય. એ હિંમતભાઈ! શું કીધું? (શ્રોતા : આવું તો આપ જ કહો છો.) એમાં શું કહે છે? સત્તા મુખ.. શું કીધું. સત્તાને મુખ્ય કરતાં પ્રકાશ પ્રગટ થાય છે સમ્યક્નો. કોઈ બીજી ચીજને મુખ્ય કરતાં પ્રકાશ નહિ પ્રગટે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! કેટલું નાખ્યું છે જુઓને !

સત્તાકૌ સરુપ મોખ સત્તા મૂલ યહૈ દોષ.. એ સત્તાના સ્વરૂપ એ જ મોક્ષ, કહો. પોતાનું હોવાપણું આનંદ અને પ્રભુતાથી ભરેલું એવું જે ભાન થાય એ જ મોક્ષ છે. સમજાણું કાંઈ? આવું સ્વરૂપ છે એવું. માર્ગ આવો છે અનાદિનો, એમ ભગવાન કહેતા આવે છે. આ કંઈ કોઈના ઘરની વાત (નથી). કલ્પના નથી, એમ. (શ્રોતા : ભગવાનના ઘરની તો છે.) ઘરની છે. આહાહા!

માણસને એમ થઈ જાય છે પણ. જુઓ, અમારાથી તમને કંઈ લાભ ન થાય તો ઓલો પછી બહુમાન નહિ આપે. દુનિયા પાસે ગણાવવું છેને જરી. ભઈ, અમારાથી તમને લાભ થાય. નિમિત્તથી કાંઈ લાભ ન થાય? અકિંચિત્કર છે નિમિત્ત? અરે ભગવાન! એ વચ્ચે હોય છે. પણ એનાથી આત્માને જ્ઞાન થાય, એમ નથી. બાપુ! એવું છે. પંડિતોને ભણતરમાં વાંધા આવે કે અમે કંઈ સમજાવીએ તો અમારાથી કંઈ તમને લાભ ન થાય? તો પછી તમે માન શેના અમને આપશો? આહાહા!

આંહીં તો ભગવાન સતનું.. સત્નું સત્પણું પ્રસિદ્ધ કરે છે. આવું તારું સત છે પ્રભુ! આહાહા! સત્તાનું સ્વરૂપ તે જ મોક્ષ છે. પોતાનું હોવાપણું પૂર્ણાનંદનું સ્વરૂપ, એવી સત્તાનો સ્વીકાર જ્યાં દૃષ્ટિમાં સન્મુખ થઈને થયો, મોક્ષ છે. અને સત્તાનું ભૂલવું.. છેને ભૂલ.. સત્તાકા ભૂલના યહ દોષ હૈ. આહાહા! ભગવાન જ્ઞાન અને આનંદનું ધામ, એને ભૂલીને બીજી ચીજથી કંઈ લાભ થાય, એ સત્તાનું ભૂલવું એ જ દોષ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? લે, પોતાની સત્તાને ભૂલીને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની સત્તાનો સ્વીકાર કરે, તો કહે છે કે દોષ છે. આવું

છે. વસ્તુ એવી છે. ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં એ ચીજ છે. આહા! કહે છે કે સત્તા મૂલ યહૈ દોષ.. એ સંસાર છે. પોતાની સત્તા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એને ભૂલીને જે કંઈ કરવું એ બધો દોષ સંસારને ખાતે રખડવાનું છે. આહાહા!

સત્તાકે ઉલંઘે ધૂમધામ ચહૂં વોર હૈ, લ્યો. પોતાની મહાસત્તા પ્રભુ અમૃતનો સૂર્ય, ચૈતન્યનો સૂર્ય અને અમૃતનો પુંજ—એની સન્મુખ ન જોતાં, બીજાની સન્મુખ જોતાં લાભ થશે. સત્તાકે ઉલંઘે ધૂમધામ ચહૂં વોર હૈ.. ચાર ગતિમાં ફરવાનું છે એને, કહે છે. જાઓ ચાર ગતિના ચક્કરમાં. આહાહા! ભારે વાતું ભાઈ આ!

ભગવાન એમ કહે છે કે તારી મહાસત્તા પ્રભુ આનંદની ને ચૈતન્યસૂર્યની, એને ભૂલીને બીજાનું સ્મરણ કરવું, એ બધું ચાર ગતિમાં રખડવાનું છે. પોતાનો પ્રભુ છે એને યાદ ન કરતાં પરપ્રભુને યાદ કરવું, એ વિકલ્પ સંસારમાં રખડવાનું કામ છે, એમ કહે છે. ભારે વાત આકરી! એય ચેતનજી! ત્યાં આપણે શું ચાલશે? માલ હશે તે ચાલશે. (શ્રોતા : માલ જ ચાલેને. ખોટો માલ ન ચાલે). આહાહા! સત્ય તો આ રીતે અનાદિનો છે. એનાથી વિપરીત કરશે એને વિપરીત થાશે.

એ કહે છે, જુઓને. સત્તાકે ઉલંઘે ધૂમધામ ચહૂં વોર હૈ.. આ છે? આહાહા! સત્તાકા મૂલના હી જન્મ-મરણ આદિ દોષરૂપ સંસાર હૈ, અપની આત્મસત્તાકા ઉલ્લંઘન કરનેસે ચતુર્ગતિમેં મટકના પડતા હૈ. આહા! ગજબ વાત છે ને! ભગવાન આત્માનું સ્મરણ, અંતર ચિદાનંદસ્વરૂપ તરફની સન્મુખતા ભૂલીને પરની સન્મુખતાનો ભાવ એ ચાર ગતિમાં રખડવાનું કારણ છે. રાડ નાંખે ઓલા બચારા અરરર.. મારી નાખ્યા! કહો, સમજાય છે કાંઈ? આંહીં તો કહે છે કે તારી સત્તાને પકડ. અમારું હોવાપણું એ તારે લઈને નથી અને અમારા હોવાપણાને લીધે તું (નથી). આહાહા!

(શ્રોતા :ગુરુ વિના ન થાય) ગુરુ વિના જ થાય છે. ગુરુથી જે સાંભળ્યું એ જ્ઞાનથી પણ થાતું નથી. (બાહ્ય)જ્ઞાન એ જ્ઞાન નથી. એય! ગુરુએ કહ્યું કે તારી સત્તા શુદ્ધ આનંદ છે. એવો એને ખ્યાલ આવ્યો, એ ખ્યાલથી પણ આત્માને જ્ઞાન થાતું નથી એમ કહે છે આંહીં. આંહીં તો સ્વસત્તાના આશ્રયે જ્ઞાન થાય છે. વાત એવી છે. આજ માને, કાલ માને, પછી માને અનંત (કાળે), પણ આ માને ચોર્યાશીના અવતારના આરા આવશે. નહિતર આરા નહિ આવે. ઘાણીમાં પિલાશે એ. થોડો મનુષ્યનો ભવ મળ્યો હોય અને જરી શાતાનો ઉદય હોય, ખાવા-પીવાને કંઈ હોય, આહા! બે-પાંચ, દસ-લાખની મૂડી હોય, ઓલા સાધારણને માટે હોં. મલૂકચંદભાઈ! આ તો સાધારણનું કીધું. એના છોકરાની વાત નથી, એ તો વળી કરોડોપતિ કહેવાય. મોટા દુઃખી. (શ્રોતા : એના કારણે દુઃખી?) મમતા

છેને (કે) અમારી (મૂડી), એને કારણે દુઃખી છે. અમે કરોડપતિ છીએ. (શ્રોતા : પોતાની સત્તાને ઉલ્લંઘીને.) આની સત્તાનો સ્વીકાર.. એ આવશે અંદર આવશે. ન્યાં આવશેને.

માટી ભૂમિ સૈલકી સો સંપદા બખાને નિજ.. છેને ૨૮માં આવે છે. માટી ભૂમિ પથ્થરની એ સંપદા વખાણે નિજ. અમે આવા લક્ષ્મીવાળા છીએ, આવા આબરૂવાળા છીએ. મૂરખ છો, કહે છે. એય! ૨૮મો બોલ છે. સોના-ચાંદી પહાડોકી મિટ્ટી છે. એને નિજસંપત્તિ કહતે હૈં. અમારી લક્ષ્મી છે, અમે કરોડોપતિ છીએ. કરોડપતિ ને? કરોડ પૈસા એનો પતિ ને? જડ છો. સમજાણું કાંઈ? આવું છે. આકરી વાત બહુ ભારે જગતને. હજી આવશે હજી. આહાહા!

સત્તાકે ઉલ્લંઘે ધૂમધામ ચહું વોર હૈ.. ચહું વોર, કીધુંને, ચાર ગતિ. ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ એની શ્રદ્ધા ને જ્ઞાનમાં સન્મુખ થઈને સ્વીકાર વિના, રાગ આદિ, પુણ્ય આદિનો સ્વીકાર ને એ સત્તા તે મારી... જેનાથી લાભ થાય એને સત્તા પોતાની માનેને. વ્યવહાર દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ રાગ છે. એની સત્તા મારી છે એમ માને છે. એ ચાર ગતિમાં રખડવાનું છે. પ્રવીણભાઈ! આવી વાત તો વીતરાગ કરે હોં. વીતરાગ કહે કે અમને પૂજ્યે તને રાગ થશે. એય શાંતિભાઈ! આવે છે ભલે, પણ એ હેય છે. એ સત્તાનો સ્વીકાર કરીને લાભ થાય (એમ માને, એને) ચાર ગતિ છે કહે છે. આહાહા!

સત્તાકી સમાધિમૈં વિરાજિ રહૈ સોઈ સાહૂ.. પોતાની આનંદ અને જ્ઞાન સત્તામાં જે રહે એ ભલો. એ ભલા આદમી હૈ, લ્યો. પોતાનું જ્ઞાન અને આનંદ એવા સ્વભાવમાં જે રહે એ જગતને ભલા-સારા કહેવામાં આવે છે. બાકી બીજાને ભલા સારા કહેવાતા નથી એમ કહે છે. આહાહા! સત્તાકી સમાધિમૈં વિરાજિ રહૈ.. છે ને? જો આત્મસત્તાકે અનુભવમૈં વિરાજમાન હૈ વહી મલા આદમી હૈ. આહાહા!

નિર્વિકલ્પ.. સાધુ એટલે ભલા. સાધુનો અર્થ ભલા અને ઓલો ચોર—બે સામે લેવા છે ને. સજ્જન છે. સત્ જન છે. ‘જ’ ડબલ છે ને. તારા પૂર્ણ સત્તાનો સ્વીકાર કરનાર અને રાગાદિનો સ્વીકાર નહિ કરનાર એ સત્ જન છે, સજ્જન છે. ‘જ’ ડબલ છે ને. ‘જ’ ડબલ છે. સજ્જન. બે ‘જ’. એક ‘જ’ નો ‘ત’ થાય. સત્ જન. એ સત્ જન છે, એ હરિજન છે. આજે ગુરુવાર છે.

પરની દયા પાળવાના ભાવને એ સત્તાને ભૂલીને કરે છે. જ્ઞાનીને હોય છે, પણ હેયબુદ્ધિએ હોય છે. પણ જેને એ ભાવ ઉપાદેયબુદ્ધિએ થયો, કહે છે કે એ સત્તાને ભૂલ્યો. એ સત્તામાં નથી. સત્તાતૈં નિકસિ ઓર ગહૈ સોઈ ચોર હૈ.. આહાહા! જ્ઞાનાનંદ ભગવાન સહજાનંદ સ્વરૂપ પોતાનું, એને ભૂલી, નિકસિ—એમાંથી નીકળીને. ગહૈ—પુણ્ય-પાપના

વિકલ્પને પોતાના માને, ઉનકી સત્તાકો ગ્રહણ કરે. એ રાગના પુણ્યભાવને પોતાના છે એમ ગ્રહે (એ) ચોર છે, ગુનેગાર છે, અપરાધી છે. એ રૂમો થયો, લ્યો. હવે ૨૪.

આત્મસત્તાકા અનુભવ નિર્વિકલ્પ હૈ.. ભગવાન આત્મા એનું પૂર્ણ હોવાપણું એ તો નિર્વિકલ્પમાં સ્વીકાર હોય છે, સવિકલ્પમાં હોતો નથી. ભગવાન આત્મા પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ અને પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એની સન્મુખતામાં—નિર્વિકલ્પતામાં એ અનુભવ હોય છે. એ કહે છે.

આત્મસત્તાનો અનુભવ નિર્વિકલ્પ છે. (સવૈયા એકત્રીસા)

જામૈં લોકવેદ નાંહિ થાપના ઉછેદ નાંહિ,
 પાપ પુત્ર ખેદ નાંહિ ક્રિયા નાંહિ કરની।
 જામૈં રાગ દોષ નાંહિ જામૈં બંધ મોખ નાંહિ,
 જામૈં પ્રભુ દાસ ન અકાસ નાંહિ ધરની॥
 જામૈં કુલ રીત નાંહિ જામૈં હારિ જીત નાંહિ,
 જામૈં ગુરુ સીષ નાંહિ, વીષ નાંહિ ભરની।
 આશ્રમ વરન નાંહિ કાહૂકી સરન નાંહિ
 એસી સુદ્ધ સત્તાકી સમાધિભૂમિ વરની॥૨૪॥

શબ્દાર્થ :—લોકવેદ=લૌકિક જ્ઞાન. થાપના ઉછેદ=લૌકિક વાતોનું ખંડન. (જેમ મૂર્તિને ઈશ્વર કહેવા એ લોકવ્યવહાર છે અને મૂર્તિપૂજાનું ખંડન કરવું તે લોકસ્થાપનાનો ઉચ્છેદ કરવા બરાબર છે. સત્તામાં તે બંને નથી.) ખેદ=કષ્ટ. પ્રભુ=સ્વામી. દાસ=સેવક. ધરની=પૃથ્વી. વીષ ભરની=યાત્રા પૂરી કરવી. બરન આશ્રમ (વર્ણ આશ્રમ)=બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર એ ચાર.

અર્થ :—જેમાં લૌકિક રીતરિવાજોની ન વિધિ છે કે ન નિષેધ છે, ન પાપ-પુણ્યનો ક્લેશ છે, ન ક્રિયાની આજ્ઞા છે, ન રાગ-દ્વેષ છે, ન બંધ-મોક્ષ છે, ન સ્વામી છે, ન સેવક છે, ન આકાશ^૧ છે ન ધરતી^૨ છે, ન કુળાચાર છે, ન હારજીત છે, ન ગુરુ છે ન શિષ્ય છે, ન હાલવું-ચાલવું છે, ન વર્ણાશ્રમ છે, ન કોઈનું શરણ છે. એવી શુદ્ધ સત્તા અનુભવરૂપ ભૂમિમાં પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૪.

અર્થ :—જિસમેં લૌકિક રીતિયોંકી ન વિધિ હૈ ન નિષેધ હૈ, ન પાપ-પુણ્યકા ક્લેશ હૈ, ન ક્રિયાકી મનાહી હૈ, ન રાગ-દ્વેષ હૈ, ન બંધ-મોક્ષ હૈ, ન સ્વામી હૈ ન સેવક હૈ, ન આકાશ હૈ ન ધરતી હૈ, ન કુલાચાર હૈ, ન હાર-જીત હૈ, ન ગુરુ હૈ, ન શિષ્ય હૈ, ન ચલના-ફિરના હૈ, ન વર્ણાશ્રમ હૈ, ન કિસીકા શરણ હૈ। એસી શુદ્ધસત્તા અનુભવરૂપ ભૂમિ પર પાઈ જાતી હૈ।૨૪॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! સંતોની વાણીમાંથી કાઠીને બનાવ્યું છે હોં. બનારસીદાસે કંઈ ઘરનું બનાવ્યું નથી. ઓલા કહે, બનારસીદાસ એ ગૃહસ્થી હતા. એ ગૃહસ્થી નહોતા. આહા! ચાહે તો ચોથા ગુણસ્થાનવાળો કહે, પાંચમાવાળો કહે, છઠ્ઠાવાળો મુનિ કહે કે કેવળી કહે, વસ્તુના સિદ્ધાંતમાં ત્રણેમાં ફેર ન હોય, સ્થિરતામાં ફેર હોય. (શ્રોતા : ચારિત્ર્યની પ્રાપ્તિ) હા. ચારિત્ર્યની પ્રાપ્તિમાં ફેર હોય, પણ વસ્તુની દૃષ્ટિ અને વસ્તુના કથનમાં જ્ઞાનમાં ફેર જરીય ન હોય. લ્યો, પ્રાસમાં ત્રણ આવી ગયુંને.

લોક-વેદ નાંહિ.. આત્માના અનુભવમાં.. રાગથી રહિત, મનથી રહિત એવો ભગવાન એનો અનુભવ—એને અનુસરીને થવું, એમાં લૌકિક જ્ઞાન નથી. એમાં લૌકિક જ્ઞાન નથી. લોકવેદ છેને. જિસમેં લૌકિક રીતિયોંકી ન વિધિ હૈ ન નિષેધ હૈ, એમ. એમાં વ્યવહારની વિધિ આ છે અને આ વિધિએ ન કરવું ને આ વિધિએ કરવું—એવું છે નહિ. જ્યાં આત્મા સ્વભાવ—સ્વરૂપ એનો જ્યાં અનુભવ છે, એમાં આ બધું લૌકિકની પદ્ધતિ, શાસ્ત્રે વ્યવહારની પદ્ધતિ કીધી એ પદ્ધતિ પણ ત્યાં છે નહીં આહાહા!

થાપના ઉછેદ નાંહિ.. ત્યાં મૂર્તિને સ્થાપવું એ પણ નથી અને મૂર્તિને ઉથાપવું એ પણ નથી. આત્માના આનંદના અનુભવનો માર્ગ એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એમાં આ પ્રતિમા છે અને પ્રતિમા નથી—એવો ત્યાં વિકલ્પ છે નહિ. આહાહા! છેને, એમાં અર્થ કર્યો છે કે નહીં? ન વિધિ હૈ ન નિષેધ હૈ, એમ લખ્યું છે. ઓલામાં કર્યું છે. રૂપચંદ્રમાં. (શ્રોતા : શબ્દાર્થમાં છે.) હા, શબ્દાર્થમાં છે. હા, શબ્દાર્થમાં છે. એ બરાબર છે.

મૂર્તિકો ईश्वर कहना यह लोक व्यवहार है. ભગવાનની પ્રતિમાને ભગવાન કહેવા એ તો લોકવ્યવહાર છે. શુભભાવનું નિમિત્ત છે, એમાં કાંઈ એ વસ્તુ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? હોય છે શુભભાવ, પણ ભગવાનની (પ્રતિમા)ને ઈશ્વર માનવા એ શુભભાવ લોકવ્યવહાર છે. શુભભાવ છે એકલો. એ અનુભવમાં આવતો નથી. આહાહા! ઓલી મૂર્તિના દર્શને અનુભવ થાય એમ નથી, એમ કહે છે. એય ! આરે, ભારે વાત ! છે ને.

મૂર્તિપૂજાકા खंडन करना लोक-स्थापनाका उच्छेद करना है, सो सत्तामें दोनों नहीं है. અનુભવમાં ક્યાં છે બેય? આહા! અનુભવ તો નિર્વિકલ્પ છે. સવિકલ્પ હોય ત્યાં હોય છે. સ્થાપન કરીને પ્રતિમા છે, એની પૂજા હોય છે, એ શુભભાવ છે. પણ એ વ્યવહાર છે, ધર્મ નથી. આરે, ગજબ વાત છે ને!

ઓલાએ ઉથાપી નાંખ્યું કે મૂર્તિ ને મૂર્તિની પૂજા નથી. એ ખોટી વાત છે. અને મૂર્તિ ને મૂર્તિપૂજાથી ધર્મ થાય એય ખોટી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? આરે, આ ભારે! ભરડો લીધો આ તો, કહે ભાઈ. આમ કહીએ તોય આમ ને આમ કહીએ તો... એ પ્રતિમા પરવસ્તુ છે, પરદ્રવ્ય છે. એ ભગવાન કંઈ સાચા નથી અને સાચા હોય તોય માનવા એ તો રાગ છે. ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકર સમવસરણમાં બિરાજતા હોય અને એની શ્રદ્ધા કરવી એ પરદ્રવ્ય છે અને પરદ્રવ્યની શ્રદ્ધા એ વિકલ્પ છે, રાગ છે. નિર્વિકલ્પ અનુભવમાં એ વિકલ્પ (કે) આ ભગવાન છે—એ રાગેય નથી અને એની પૂજાનો નિષેધ એ પણ નથી. વિધિ નિષેધ એમાં નથી, એમ. સ્થાપ—ઉથાપ નથી.

પાપ પુત્રાં ખેદ નાંહિ, લ્યો. પુણ્ય ને પાપ બેય ખેદ છે એ અનુભવમાં નથી. ખેદ.. ખેદ.. દુઃખ. પુણ્ય-પાપકા ક્લેશ હૈ, ઠીક. કષ્ટ હૈ. છેને અંદર લખ્યું છે. ખેદનો અર્થ કષ્ટ છે. એ પુણ્યભાવ ને પાપભાવ બેય કષ્ટ છે. અનુભવમાં એ છે નહિ. અંતરની દૃષ્ટિમાં ભગવાન આત્માને લેતાં નિર્વિકલ્પ દશામાં એ વસ્તુ છે નહિ. હવે વસ્તુ પોતે નિર્વિકલ્પ, ગુણ નિર્વિકલ્પ અને પર્યાય નિર્વિકલ્પ થઈ, એમાં આ સ્થાપ—ઉથાપ એ કંઈ છે જ નહિ. આ પુણ્ય-પાપનો ક્લેશ જ નથી. આહાહા! પુણ્યના ભાવને ક્લેશ કહ્યો. આત્માની જે અનુભવ દશા એમાં આ (ક્લેશ) નથી. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૦૯, અષાઠ વદ ૧૨, સોમવાર, તા. ૧૯-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદ્વાર ૫૬ ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭ પર પ્રવચન

મોક્ષદ્વાર. આત્મસત્તાકા અનુભવ નિર્વિકલ્પ હૈ. કહે છે કે આત્માનો ધર્મ નિર્વિકલ્પ છે. આત્મા શુદ્ધ આનંદ એના હોવાપણામાં જેની અંતર દૃષ્ટિ પડી, એ નિર્વિકલ્પ હોય છે. એમાં કોઈ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ કે મનનો સહારો હોતો નથી. મોક્ષ અધિકાર છેને. ચૈતન્યના સ્વભાવનું અંતર શરણ જ્યાં છે, એને પરના—પરદ્રવ્યના સહારાની જરૂર નથી. એવો આત્મ અનુભવ નિર્વિકલ્પ છે. રાગનો, વિકારનો અનુભવ એ દુઃખરૂપ છે, એ સંસાર છે અને ભગવાન આત્મા સર્વજ્ઞસ્વભાવી એનો અનુભવ.. રાગના વેદન વિનાનું આનંદનું વેદન એવો નિર્વિકલ્પ અનુભવ હોય છે.

જામૈં લોક વેદ નાંહિ.. જેમાં લોકનું જ્ઞાનેય નથી. તેમ જેમાં લોકના સુખ-દુઃખનું વેદન પણ નથી. જે આ લૌકિક સુખ-દુઃખની કલ્પના છે, એ નિર્વિકલ્પ આત્માના અનુભવમાં—ધર્મમાં નથી. શું કહ્યું સમજાણું? જામૈં લોક-વેદ નાંહિ.. લૌકિક સુખ-દુઃખનું વેદનું નથી અથવા લૌકિકનું જેમાં જ્ઞાન નથી. એકલું ચૈતન્ય વીતરાગી સ્વરૂપ એનો અનુભવ, એમાં બીજું જ્ઞાન છે (નહિ). થાપના ઉછેદ નાંહિ.. બે અર્થ કર્યા છે એમાં. લોકનું વેદન, એનું સ્થાપન કે ઉથાપન એમાં નથી. અથવા થાપના—મૂર્તિ સ્થાપવું કે ઉથાપવું, જે અનુભવમાં છે નહિ. આહાહા! રાગ, મનના સંગ વિના આત્માનો અનુભવ એ ધર્મ છે, એ ધર્મથી મુક્તિ થાય. એ ધર્મ વીતરાગી પર્યાય છે એટલે નિર્વિકલ્પ છે એ. થાપના ઉછેદ નાંહિ.. મૂર્તિનું સ્થાપવું કે હા અને ના—એની વિધિ નિષેધ જેમાં છે નહિ. આત્મા આવો છે અને આત્મા આવો નથી—એવું વિધિ નિષેધપણું પણ ત્યાં નથી એમ કહે છે. આહાહા!

પાપ પુન્ય ખેદ નાંહિ.. જેમાં પાપ-પુણ્યનો કલેશ નથી. પાપ-પુણ્યના ભાવ તો કલેશ છે. આહાહા! શુભ-અશુભ ભાવ એ તો દુઃખ અને કલેશ છે. આત્માના અનુભવમાં એ દુઃખ—કલેશ છે નહિ. આહા! આત્મશાંતિ—આત્માનો અનુભવ. ‘અનુભવ રત્નચિંતામણી, અનુભવ હૈ રસકૂપ, અનુભવ મારગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ’. એવો જે ભગવાન આત્મા આનંદનું પુર અને ચૈતન્યનું નૂર—એવું ત્રિકાળી સ્વરૂપ એની સન્મુખની દશામાં—ભાવમાં આવા પુણ્ય-પાપના ભાવના કલેશ—દુઃખ છે નહિ. સમજાય છે કાંઈ? ક્રિયા નાંહિ કરની.. તેમ કોઈ ક્રિયા કરવી છે કે આમ વિધિથી આ કરવું પડશે, આમ સામાયિક કરવી પડે અને સવારે આમ કરવું પડે અને બપોરે આમ કરવું પડે ને—એવું અનુભવમાં છે નહિ.

આહાહા! ક્રિયા નાંહિ કરની.

જામૈં રાગ દોષ નાંહિ.. રાગ અને દ્વેષ પણ જેમાં નથી. સ્વ-સન્મુખના અનુભવમાં રાગ-દ્વેષ ક્યાંથી આવ્યો? રાગ-દ્વેષથી તો ભિન્ન પડી ગયું છે. નિરાવલંબી તત્ત્વ એના અનુભવમાં રાગના કે દ્વેષના વિકલ્પો, એનો સહારો પણ નથી અને અનુભવમાં એ પણ નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? આવો ધર્મ છે. આરે, ભારે! જામૈં બંધ મોક્ષ નાંહિ.. એને બંધ છે કે મોક્ષ છે—એ વિકલ્પ ત્યાં છે જ નહિ. ભેદ છે જ નહિ ત્યાં. બંધ-મોક્ષ છે એ તો પર્યાયમાં છે. વસ્તુની દૃષ્ટિના અનુભવમાં બંધ-મોક્ષનો ભાગ છે નહિ. આહાહા! ભારે! હવે મારે મોક્ષ કરવો છે એવું પણ અનુભવમાં નથી અને બંધ ટાળવો છે એવું પણ નથી. આહાહા! આવું સ્વરૂપ છે સમ્યગ્દર્શનના અનુભવનું.

જામૈં પ્રભુ દાસ ન.. જ્યાં પ્રભુ મોટા અને દાસ—(એવું) બેય સેવક અને સ્વામીપણું એમાં નથી કાંઈ. નાના-મોટાપણું નથી અથવા પ્રભુ (અને) દાસ (એટલે) સેવક અને સેવ્ય. ભગવાન આત્મા સેવક છે અને પરમાત્મા સેવવાયોગ્ય છે, એવું એમાં છે નહિ. પોતે પ્રભુ સેવવાલાયક અને પોતે પર્યાય એની સેવક. આહાહા! જામૈં પ્રભુ દાસ ન અકાસ નાંહિ ધરની.. ઊંચ-નીચપણું એમાં નથી. સ્વરૂપમાં અંતર્મુખ થઈને, મન અને રાગથી ભિન્ન પડીને સ્વરૂપના સાધનમાં અનુભવમાં પડ્યો છે એમાં નાના-મોટાપણું નથી. આકાશ એટલે મોટું. ધરણી એ નીચે, એવું છે નહિ, કહે છે.

જામૈં કુલ રીત નાંહિ, લ્યો. જેમાં કુળની રીત—કુળાચાર નથી. કે ભઈ, આપણા કુળનો આચાર છે આવો, એવું પાળવું જોઈએ, એવું એમાં નથી. આ હજી સમ્યગ્દર્શનના અનુભવની વાત ચાલે છે. આહાહા! જેમાં કુળાચાર નથી. છે ને? જામૈં હારિ જીત નાંહિ.. વાદવિવાદથી હાર-જીત થાય એવું એમાં નથી. આહા! હાર-જીત થાયને. આ ચર્યામાં એમ થઈ જાય. બરાબર પહોંચી શકે નહિ તો હાર થઈ. અરે! બરાબર પહોંચી શક્યા, આપણી જીત થઈ. એ હાર-જીત એવું આત્મામાં નથી. આ તેરાપંથીના બાવીસ ચોરા છેને, એમાં એક ચર્યા હાલી હતી ઘણાં વર્ષ પહેલાં. સ્થાનકવાસીના તેરાપંથીમાં. આ તુલસી. અને આ બાવીસ ચોરાવાળા સ્થાનકવાસી.

ભગવાનને મોક્ષ પ્રાપ્ત પહેલાં દસ સ્વપ્ના આવ્યા હતા. એમાં આવે છે લોકોમાં શ્વેતાંબરમાં. દસ સ્વપ્ન પછી કેવળજ્ઞાન થયું. એ સ્વપ્નની ચર્યા બે વચ્ચે ચાલતાં... તેરાપંથી કહે કે સ્વપ્ન તે દોષ છે. ઓલા કહે કે સ્વપ્ન તે ગુણ છે કારણ કે પાછળ કેવળજ્ઞાન થયું. કેવળજ્ઞાન થવા પહેલાં ભગવાન મહાવીરને અંદર દસ સ્વપ્ના આવ્યાં. સૂરજ દીઠો, ચંદ્ર દીઠો વિગેરે વિગેરે. ત્યારે આ બેની.... એક આ શબ્દ છે શાસ્ત્રમાં, એની

ચર્યા એક મહિનો ચાલી. જ્યારે આ તર્ક આપે તેરાપંથી બરાબર કે એ સ્વપ્ન છે, સ્વપ્ન એ ગુણ ન હોઈ શકે, ત્યાં રાજી રાજી થઈ જાય તેરાપંથીવાળા. ઓલા કહે, અરે મહારાજ! (શ્રોતા :) હા, એ કહેતા હતાને ભાઈ લીલાધરજી કહેતા હતા. અમારી સાથે રહ્યા હતાને. લીલાધર કહે, ચર્યામાં એક મહિનો લોહી ઉકાળો, કહે, સાધુને. લોહી ઉકાળો એટલે સમજાય ? આપણી કાઠિયાવાડી ભાષામાં. આકુળતા, આકુળતા. વહોરવા જવું ભાવે નહિ. વહોરવા જવું ગોઠે નહિ.

ઓલા કહે, નહિ, ભગવાનને દસ સ્વપ્ન આવ્યા છે. દસ સ્વપ્ન સમજ્યા ? એ શ્વેતાંબરમેં એસા હૈ. કેવળજ્ઞાન હુએ પહલે દસ સ્વપ્ન આયે, પીછે કેવળજ્ઞાન હુઆ. હવે એની એક ચર્યા એક મહિનો. આ તુલસીના... તુલસી તો હમણાં થયા. એ પહેલા બીજા હતા. આચાર્ય બીજા હતા અને આ લોકો.... એક મહિનો સુધી ચર્યા, કહે. ખાવું ભાવે નહિ, વહોરવું ગોઠે નહીં. એની દલીલ સાચી લાગે કે આમ લોકોને એમ થઈ જાય કે હા, વાત સાચી લાગે છે માળા. અમે દલીલ આપીએ કે નહિ, કેવળજ્ઞાન થયું માટે એનું સ્વપ્નું ગુણકારી છે. એના પછી કાર્ય આવ્યું ગુણનું, માટે એ સ્વપ્ન ગુણનું કારણ છે. એમ કરતાં મહિનો ચર્યા ચાલી. પછી છેવટે તેરાપંથી જીત્યા. કારણ કે વેદાંતી સાથે રાખ્યા હતા સાક્ષી. વેદાંતી તો સ્વપ્નને દોષ જ માને. સ્વપ્ન છે એ દોષ આવે છે. એ જીત્યા પછી. કહો, આવી ચર્યા. (શ્રોતા : બેય હાર્યા) બેય હાર્યા.

સ્વપ્નથી ગુણેય થાય નહીં ને સ્વપ્નથી... એ તો સ્વપ્ન છે, એ તો કલ્પના છે. મનની સૃષ્ટિ, મનની કલ્પના છે. આહા! કેવળજ્ઞાન એનાથી થયું છે? પોતાના સ્વભાવ સન્મુખ થયો આત્મ એકાકાર જામી ગ્યો આમ વ્યાપક (તો) કેવળજ્ઞાન (થયું). સપનાને કારણે કે આ પૂર્વના ચાર જ્ઞાન છે એને કારણે ક્યાં છે? ચાર જ્ઞાન હોય પૂર્વે, પછી કેવળ થાય ભગવાનને. પણ એ ચાર જ્ઞાન છે માટે કેવળ થાય છે એમેય નથી. ચાર જ્ઞાનનો તો વ્યય થાય છે નાશ. ચાર જ્ઞાન નહિ હૈ? ઉસકા નાશ હોતા હૈ તબ કેવળજ્ઞાન હોતા હૈ. ચાર જ્ઞાન હુઆ ઉસસે કેવળજ્ઞાન નહિ હોતા હૈ. ચાર (જ્ઞાનકા) નાશ હોતા હૈ. (શ્રોતા : હોતા હૈ?) નાશ (હોને પર) હોતા હૈ, ઉસસે નહિ હોતા. આત્માકે આશ્રયસે હોતા હૈ. આહાહા! ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન પૂર્ણસ્વરૂપ એનો પૂર્ણ એકાગ્રતાથી આશ્રય એ કેવળજ્ઞાન છે. આહાહા! મોક્ષમાર્ગથી પણ મોક્ષ થતો નથી, અહીં તો એ વાત છે. મોક્ષનો માર્ગ તે નાશ થઈ જાય પછી જ કેવળ-મોક્ષ થાય છે. હવે આવી ચર્યા.

આંહીં કહે છે કે અનુભવમાં એ બેદ-બેદ છે નહિ. એ ચર્યા જ નથી અહીંયા હા-ના ની. હારિ જીત નાંહિ, જામૈ ગુરુ સીષ નાહિ.. અંતરના અનુભવમાં આ ગુરુ અને હું

શિષ્ય છું—એવું છે નહિ. ગુરુ આત્મા અને પર્યાય શિષ્ય એવો ભેદેય ક્યાં છે ન્યાં ? આહા ! અને હું અનુભવ કરું છું એવુંય ક્યાં છે ન્યાં ? એ તો વિકલ્પ છે. આહાહા ! અંતર ચૈતન્યના ધ્રુવના અવલંબનમાં એકલો નિર્વિકલ્પ અનુભવ હોય છે. એમાં ગુરુ-શિષ્ય નહિ. વીષ નાંહિ ભરની.. હલનચલન નહિ એમ સિદ્ધ કરે છે એમાં. વીષ ભરની એટલે મંજિલ પૂરી કરવી. એટલે હાલવું—ચાલવું, એમ. એટલે આટલી ગતિ કરવી પડશે, આટલું ચાલવું પડશે એમાં. છેને અનુભવ છે ખરોને. એટલે ભઈ, આટલું ચાલવું પડશે. બે ગાઉ ચાલવું પડે, ચાર ગણું ચાલવું પડે (એવું) એમાં કાંઈ છે નહિ. આહાહા ! અંતરના અનુભવમાં એ ગતિ કરવાનું કાંઈ છે નહિ.

આશ્રમ બરન નાંહિ.. એમાં ચાર આશ્રમ—વર્ણ નથી બ્રાહ્મણ કે ક્ષત્રિય (આદિ), આત્માના અનુભવમાં કાંઈ નથી, એ તો છે એ છે. આહા ! જુઓ, આ મોક્ષનું કારણ અનુભવ. અનુભવ નામ આત્માના આશ્રયે આનંદનો અનુભવ આનંદનો કરવો, એનું નામ મોક્ષનું કારણ. એમાં આ વર્ણાશ્રમ આદિ નથી. કાહૂકી સરન નાંહિ.. આહાહા ! આત્માના અંતર અનુભવમાં શરણ તો આત્મા છે. તીર્થંકર અને કેવળી ભગવાનનું પણ જ્યાં શરણ નથી. આવે છેને માંગલિકમાં. ‘ચત્તારિ સરણં પવ્વજ્જામિ, અરિહંતે સરણં પવ્વજ્જામિ.’ એ બધા વિકલ્પની વાતું, વ્યવહારની વાતું. નિર્વિકલ્પમાં કોઈનું શરણ છે નહિ. આહાહા ! એ ભગવાનને યાદ કર્યા અને શુભભાવ થયો, માટે અનુભવ થયો એમેય નથી. આહાહા ! એવી વાત છે જિનની. કાહૂકી સરન નાંહિ, લ્યો. કોઈનું એમાં શરણ નથી. ‘અરિહંતા.. સિદ્ધા.. સાહુ સરણં, કેવલી પણ્ણતં ધમ્મં સરણં’ એ પણ નહિ આંહીં તો. ધર્મ એ પર્યાય છે એનુંય શરણ નહિ. શરણ ત્રિકાળી ધ્રુવનું.

એસી સુદ્ધ સત્તાકી સમાધિભૂમિ બરની.. એવો ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ એને અનુભવમાં લીધો, કહે છે કે ત્યાં તો સમાધિ છે. સમાધિ એ તો શાંતિની ભૂમિ છે. શુદ્ધ સત્તા. એસી શુદ્ધ સત્તાકા અનુભવરૂપ ભૂમિ પર પાઈ જાતી હૈ, લ્યો. અનુભવમાં તો શુદ્ધ સત્તાનો જ અનુભવ છે. સંપ્રદાયમાં કેટલાકને તો અનુભવ એટલે... અનુભવ આપણે ન હોય, કહે. એ વેદાંતને હોય, લ્યો. ૮૦ની સાલમાં પ્રશ્ન થયો બોટાદમાં. અનુભવ ને વિભાવ ને.. અનુભવ આપણને જૈનને ન હોય, વેદાંતને હોય. કહો, આવા ... પાબારી તમારા. એય ! અનુભવ (એટલે) તો આત્મા આનંદસ્વરૂપ ચૈતન્યમૂર્તિ એને અનુસરીને નિર્મળ પરિણમન થવું એ અનુભવ. એ જૈનમાં જ હોય, બીજે હોય નહિ. આહાહા !

જૈન સિવાય કોઈ ઠેકાણે એ હોઈ શકે નહિ કારણ વસ્તુનું સ્વરૂપ જ જૈન છે. ‘જિન

સો હી આત્મા.' ભગવાન વીતરાગસ્વરૂપ જ આત્મા છે. એનો અનુભવ એ વીતરાગી દશા છે. એક વીતરાગ પરમાત્મા સિવાય કોઈમાં આ વાત છે જ નહિ. બધાએ કલ્પનાથી વાતું કરી છે. ભારે કામ પણ! અનુભવરૂપ ભૂમિ પર પાઈ જાતી છે. એ શુદ્ધ સત્તા, એમ કહે. શુદ્ધ સત્તા છે એમ અનુભવમાં આવે. વિકલ્પમાં એ કંઈ શુદ્ધ સત્તાનું ભાન હોય (નહિ). હવે, આત્મસત્તાકો નહીં જાનતા વહ અપરાધી છે. હવે નીચે કળશ છે ને. નવમો કળશ છે નીચે 'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય'નો.

અતો હતાઃ પ્રમાદિનો ગતાઃ સુખાસીનતાં
પ્રલીનં ચાપલમુન્મૂલિતમાલમ્બનમ્ ।
આત્મન્યેવાલાનિતં ચ ચિત્તમા-
સંપૂર્ણવિજ્ઞાનઘનોપલબ્ધેઃ ॥૧॥

જે આત્મસત્તાને જાણતો નથી તે અપરાધી છે. (દોહરા)
જાકૈ ઘટ સમતા નહીં, મમતા મગન સદીવ ।
રમતા રામ ન જાનઈ, સો અપરાધી જીવ ॥૨૫॥
અપરાધી મિથ્યામતી, નિરદૈ હિરદૈ અંધ ।
પરકૌ માને આતમા, કરૈ કરમકૌ બંધ ॥૨૬॥
ઝૂઠી કરની આચરૈ, ઝૂઠે સુખકી આસ ।
ઝૂઠી ભગતિ હિં ધૈ, ઝૂઠે પ્રભુકૌ દાસ ॥૨૭॥

શબ્દાર્થ :—સમતા=રાગ-દ્રેષરહિત ભાવ. મમતા=પરદ્રવ્યોમાં અર્હબુદ્ધિ. રમતા રામ=પોતાના રૂપમાં આનંદ કરનાર આત્મારામ. અપરાધી=દોષી. નિરદૈ(નિર્દય)=દુષ્ટ. હિરદૈ(હૃદય)=મનમાં. આસ(આશા)= ઉમેદ. ભગતિ(ભક્તિ)=સેવા, પૂજા. દાસ=સેવક.

અર્થ :—જેના હૃદયમાં સમતા નથી, જે સદા શરીર આદિ પરપદાર્થોમાં મગ્ન રહે છે અને પોતાના આત્મારામને જાણતો નથી તે જીવ અપરાધી છે. ૨૫. પોતાના આત્મસ્વરૂપને નહીં જાણનાર અપરાધી જીવ મિથ્યાત્વી છે, પોતાના આત્માનો હિંસક છે, હૃદયનો અંધ છે. તે શરીર આદિ પદાર્થોને આત્મા માને છે અને કર્મબંધને વધારે છે. ૨૬. આત્મજ્ઞાન વિના તેનું તપાચરણ મિથ્યા છે. તેની મોક્ષસુખની આશા જૂઠી છે, ઈશ્વરને જાણ્યા વિના ઈશ્વરની ભક્તિ અથવા દાસત્વ મિથ્યા છે. ૨૭.

અર્થ :—જિસકે હૃદયमें સમતા નહીં है, जो सदा शरीर आदि परपदार्थोंमें मग्न रहता है और अपने आत्मरामको नहीं जानता वह जीव अपराधी है ॥२५॥ अपने आत्मस्वरूपको नहीं

જાનનેવાલા અપરાધી જીવ મિથ્યાત્વી છે, અપની આત્માકા હિંસક છે, હૃદયકા અંધા છે। વહ શરીર આદિ પરપદાર્થોકો આત્મા માનતા છે ઓર કર્મ-બંધકો બઢાતા છે।।૨૬।। આત્મજ્ઞાનકે વિના ઉસકા તપાચરણ મિથ્યા છે, ઉસકી મોક્ષસુખકી આશા ઝૂઠી છે, ઈશ્વરકો જાને વિના ઈશ્વરકી ભક્તિ વા દાસત્વ મિથ્યા છે।।૨૭।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જાકૈ ઘટ સમતા નહીં.. એટલે? પુણ્ય ને પાપ અને ઈષ્ટ-અનિષ્ટપણું કંઈ છે જ નહિ. જ્યાં એકલી સમતા..! જ્યાં સમતા નામ સ્વભાવની એકતા નથી એવા સમતા વિનાના પ્રાણી મમતા મગન સદીવ.. એ તો પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પની મમતામાં સદૈવ લીન છે. સમતા નામ વીતરાગતા. જેને વીતરાગતા અંતરદૃષ્ટિમાં નથી, એ મમતાવાળા છે. મમતા નામ પુણ્યના-પાપના વિકલ્પ શુભ-અશુભ એ મારાં, એ મિથ્યાદૃષ્ટિ મમતામાં મગન સદૈવ છે. આહાહા! ચૈતન્યસ્વભાવ, વીતરાગસ્વભાવ એની જેને દૃષ્ટિ અને અનુભવ નથી એટલે કે એને વીતરાગતા નથી, સમતા નથી, એ મમતામાં મગન છે. આંહીં મગન નથી એટલે રાગમાં મગન છે. મમતા મગન સદીવ, એમ. સદીવ નામ સદા એને રાગની જ મમતા છે. વ્યવહારનો વિકલ્પ છે એની જ એને મમતા છે, એ જ હું છું. એ જ મમતાને મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

રમતા રામ ન જાનઈ.. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમતો પ્રભુ એવો આત્મા એને જાણે નહિ. રમતા રામ ન જાનઈ.. આહાહા! પુણ્ય-પાપના રાગ વિનાનો ભગવાન આત્મા (જે) પોતાના આનંદમાં રમનારો છે, એવા રમતા રામને જે જાણે નહિ એટલે કે જેને આત્મજ્ઞાન નથી, એમ. આહા! સો અપરાધી જીવ છે. ‘નિજ પદ રમે સો રામ કહીએ’. પોતાનું શુદ્ધ આનંદપદ એમાં રમે એ આત્મારામ કહીએ. એને તો જાણે નહિ અને માથાકૂટ પુણ્ય ને પાપની ક્રિયા ને વ્રત ને નિયમ ને આ ને તે.. એ અપરાધી જીવ છે એમ કહતે હૈં. એ વ્યવહારની ક્રિયા યોખ્ખી કરતો હોય દયા-દાન-વ્રત-પૂજા, છતાં એ અપરાધી જીવ છે, ગુનેગાર છે. ભારે આકરું પડે તમારે ન્યાં ઓલા.. કેવા કોટડિયા કહેવાયને? (શ્રોતા : જતીન કોટડિયા) જતીન કોટડિયા એને બિચારાને...

બાપુ! તારો સ્વભાવ ભગવાન! તને ખબર નથી, ભાઈ! એકલી પુણ્યની વ્યવહારની ક્રિયા એમાં મગન છે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, કહે છે. આહાહા! આવી વાત. સ્વરૂપ જ એવું છે. ભગવાન આત્મા આનંદમાં રહેનારો ત્રિકાળી આનંદસ્વભાવ એવો આતમરામ, એનું જ્ઞાન નહિ, એનો અનુભવ નહિ, એની શ્રદ્ધા નહિ. રમતા રામ ન જાનઈ.. એ અપરાધી જીવ છે. એ મિથ્યાદૃષ્ટિ અપરાધી છે એમ કહે છે. એક શુભ વિકલ્પ-દયાનો,

દાનનો, વ્રતનો, ભગવાનની ભક્તિનો—એ વિકલ્પથી મને લાભ થશે, એ શુભરાગથી મને લાભ થશે, એ શુભરાગને પોતાનો માનનારો એ અપરાધી ગુનેગાર મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ છે. કહો, સમજાણું આમાં ?

અપરાધી મિથ્યામતી.. જુઓ, હવે અપરાધી કીધો, પણ પાછો એકલો અપરાધી એટલું એમ નહિ. એ અપરાધી મિથ્યામતી છે. આહા ! શુભરાગની ક્રિયા જે છે અંદરની વિભાવિક ઉદયભાવ એને પોતાની માનનારો અને એને કરતાં કરતાં મારું કલ્યાણ આગળ થશે, એ મિથ્યામતી અપરાધી જીવ છે, ગુનેગાર છે, ચોર છે. આ બધા રાહું પાડે છે, જુઓ. મહાવ્રત પાળે, આવું આવું કરે અને એને તમે મુનિ ન કહો. મહાવ્રત પાળે, રાગને પાળે ? રાગને પાળે એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ અપરાધી છે. રાગ વિનાનો શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન એને પાળે, એ નિરપરાધી આતમરામ છે. આહાહા ! ભીખાભાઈ ! આવો માર્ગ હવે, લ્યો. ઓલા તકરાર, તકરાર કરે છે, જુઓ. ઓલાના વખાણ બહુ આવ્યા આમાં. વોરા હતાને વોરા, નહિ ? હીરાચંદ વોરા. (શ્રોતા : જયપુરમાં). એનો ભાઈ...

કોટાવાળા જુગલકિશોર. બહુ માણસ ઉઘાડ એવો એનો. બોલે તો આમ જાણે ધારાવાહી. સાહિત્યકાર પણ હોં. ઉંમર તો ૪૫-૪૬ની હશે કાંઈ હવે. પણ બોલે, રાજ-રાજ થઈ ગયો પોતે બહુ. લેખ આવ્યો છે આમાં સન્મતી સંદેશમાં. બહુ વખાણ. લોકો ખુશી થતા હતા કે આવું તો અમે કોઈ આવા હિન્દુસ્તાની ભાષામાં આવી છટાદાર ધારાવાહી વાત કોઈ પંડિત પાસે સાંભળી નથી. બહુ ખુશ... બહુ ખુશ.. હમણાં સાંભળ્યું તું હોં અમે ત્યાં. બહુ વિદ્વાન માણસ છે. એમ કહે, લાખો માણસ સામે પણ મૂકવો જોઈએ. એમ કરીને ખૂબ વખાણ કર્યા છે. ભાઈ વોરા, નહિ ? શાંતિલાલના ભાઈ નાનો. આપણે અહીં આવ્યો હતો. ત્યાંય આખા વિષયની.... આ વાત હવે ધારાવાહી બોલે માટે આત્મા છે એમ નથી, એમ કહે. ધારાવાહી અનુભવ કરે તે આત્મા છે. બોલતાં આવડે ઘણું, લોકો રંજન થઈ જાય. પણ એ વાણી તો જડ છે, એની સાથે શું સંબંધ છે ? અને વહ તો વિકલ્પ હે ઉપદેશમેં. આહાહા !

અપરાધી મિથ્યામતી.. કેટલાં વિશેષણ આપે છે ! ભગવાન આત્મા... એ શુભરાગથી ભિન્ન પોતાના આનંદના અનુભવ કરનારો એને આતમરામ અને આત્મા કહીએ. એનાથી વિરુદ્ધ રાગના એક કણને પણ, શુભરાગ હો એને પોતાનો માની, એનાથી મને... શુભ કરતાં કરતાં (શુદ્ધ થાય) ને શુભ ઉપયોગ એ શુદ્ધનું કારણ છે—એમ માનનાર અપરાધી છે, મિથ્યામતી છે, નિર્દયી છે. એય ! આત્માની હિંસા કરનાર છે. આવે છેને એક ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ’માં, નહિ ? રાગ એ જ હિંસા છે. યાહે તો શુભરાગ હો. આ ભગવાનની

ભક્તિ શું, જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ રાગ પણ હિંસા છે. આહાહા! આ તો વીતરાગમાર્ગ છે. કહે છે કે નિર્દયી છે. અરે, અહિંસા, રાગ વિનાનું ચૈતન્યસ્વરૂપ, એનાથી વિરુદ્ધ રાગથી ધર્મ અને રાગથી કલ્યાણ (એમ માનનાર) નિર્દયી છે, કહે છે. બનારસીદાસે પણ... એ અતો હતા: લીધું છે હોં. નવમો શ્લોક છે ને. એક ઓલું કર્યું છે. કાંઈક ઓછું લાગ્યું છે એમાં? એને નવ પછી કૌંસમાં કર્યું છેને. એટલે શું પણ? એનું હશે કળશનો? આ ખોટું છે, એમ. ઠીક. એમ ઠીક. કાઠી નાખ્યું છે, ભાઈએ કીધું. ન જોઈએ. બરાબર છે. એમ છેને ભાઈ?

આંહીં તો કહે છે, અરે, અનંત અનંત અતીન્દ્રિય આનંદનો ધામ ભગવાન, જેનો સ્વભાવ અતીન્દ્રિય આનંદમય વીતરાગમય સ્વરૂપ છે. એનો આશ્રય ન લેતાં જેની શ્રદ્ધામાં એ રાગનો આશ્રય અને રાગ કારણ અને વીતરાગ નિશ્ચય કાર્ય છે... શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે ને? નિશ્ચય સાધ્ય-સાધન અને વ્યવહાર સાધ્ય-સાધન, બે નથી કહ્યું? ‘પંચાસ્તિકાય’માં કહ્યું છે, લ્યો. એય! એ તો નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. એ વખતે કેવી રાગની મંદતા (હોય છે, એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે.) એનાથી થાય (એમ) બિલ્કુલ નહીં. હવે એને એ જ કહેશે. એક તો અપરાધી છે, મિથ્યામતી છે, નિર્દયી છે, હૃદયનો આંધળો છે. (શ્રોતા :....) સારા વિશેષણ આપ્યા. ચોખ્ખા આપેને. આહાહા! છેને અંદર જુઓને. જિસકે હૃદયમેં સમતા નહીં હૈ, જો સદા શરીર આદિ પરપદાર્થોમેં.. રાગ આદિ બધું એમાં આવી ગયું, મગ્ન રહતા હૈ. એ રાગ એ પર શરીર છે ખરેખર તો.

અપને આતમરામકો નહીં જાનતા વહ જીવ અપરાધી હૈ. અપને સ્વરૂપકો નહિ જાનનેવાલા અપરાધી જીવ મિથ્યાત્વી (હૈ), એમ. છેને ખુલાસો કર્યો છે અંદર. અપની આત્માકા હિંસક હૈ, દેખો. અર્થમાં જ છે. જ્ઞાતા-દૃષ્ટા જેનો સ્વભાવ એને ભૂલીને રાગથી મને લાભ થાય, (એમ માને એ) હિંસક છે કહે છે. ભારે ગળે ઊતરવું કઠણ. એમાં પકડ થઈ ગઈ હોય, બહારમાં પ્રરૂપણા બોલવામાં આવ્યું હોય, એને ફરવું ભારે આકરું. માન જાય દુનિયામાં, મોટપ જાય, ...નું અપમાન થાય. આહાહા! નિરદૈ હિરદૈ અંધ.. આહાહા! એ હૃદયનો આંધળો છે, લ્યો. આહા! ભગવાન આત્મા શુદ્ધ સત્તા ચૈતન્ય, એને રાગની અપેક્ષા નથી એવા અનુભવમાં નથી આવતો અને રાગની અપેક્ષા હોય તો ધર્મ થાય, એ આંધળા—જ્ઞાનના આંધળા છે કહે છે. આહા!

અલિંગગ્રહણમાં આવ્યું છેને. છઠ્ઠો બોલ. ‘અલિંગગ્રહણ’, ‘પ્રવચનસાર’. ૧૭૨ ગાથા. ૨૦ બોલ છે એમાં છઠ્ઠો બોલ આવ્યો છે. ‘પોતાના સ્વભાવથી જણાય એવો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા આત્મા છે.’ પોતાના સ્વભાવથી જણાય એવો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા છે. એ વીસ બોલમાં

છટ્ટો બોલ છે. અલિંગગ્રહણ. રાગથી ગ્રહાય એવો આત્મા જ નથી. અલિંગગ્રહણ છેને શબ્દ. ઈન્દ્રિયથી જાણે એવો આત્મા જ નથી. ઈન્દ્રિયથી જણાય એવો એ આત્મા નથી. ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષનો એ વિષય નથી. આહાહા! બીજાઓ દ્વારા અનુમાનથી જણાય એવો આત્મા નથી. આત્મા પોતે અનુમાનથી એકલો પરને જાણે એવો પણ આત્મા નથી. આહાહા! અને આત્મા એને કહીએ કે પ્રત્યક્ષ સ્વભાવ.. પોતાના સ્વભાવથી પ્રત્યક્ષ જાણે જ્ઞાતા, એને આત્મા કહીએ. આહાહા! ભારે કઠણ જગતને. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આંહીં કહે છે જુઓ. પરકૌ માને આતમા, દેખો. કરૈ કરમકૌ બંધ.. પરકૌ માને આતમા.. શુભરાગને આત્મા માને, એનાથી લાભ થાય, એનો અર્થ જ કે એને પોતાનો સ્વભાવ માન્યો. પરકૌ માને આતમા, કરૈ કરમકૌ બંધ.. બંધ એટલે મિથ્યાત્વનું બંધ કરે, એમ. એને જ બંધ કહે છે અહીંયા. કરે મિથ્યાત્વનો બંધ અને માને કે આપણે કાંઈક રસ્તે છીએ. ઊંધે રસ્તે છે અને સવળે રસ્તે છે એમ માને. હવે એની દિશા કે દિ' ફરે ? આ નવમા શ્લોકનો જ વિસ્તાર કર્યો છે.

ઝૂટી કરની આચરૈ, લ્યો ઠીક. આત્માના જ્ઞાન વિના, અંતર અનુભવ વિના, સ્વના શરણ વિના એ તપસ્યા-બપસ્યા ઊંધી કરે બધી. મુનિપણું ને મહાવ્રત ને બાળવ્રત ને, એ ઝૂટી કરની આચરૈ. આહાહા! છેને અંદર ? આત્મજ્ઞાનકે બિના ઉસકા તપાચરણ મિથ્યા હૈ. શુભરાગની ક્રિયા મહાવ્રતની, મુનિપણાની વ્યવહાર.. વ્યવહારની. મુનિ કહો કે તપસ્યા કહો. તપકલ્યાણકને મુનિપણું કહે છે ને ? મુનિપણાને તપકલ્યાણક કહે છે. કારણ કે મુનિપણું એ જ તપ છે. એટલે જેટલી વ્યવહાર ક્રિયા પંચ મહાવ્રત આદિની, આત્માના ભાન વિના એ ક્રિયા બધી મિથ્યા છે.

ઝૂટી કરની આચરૈ, ઝૂટે સુખકી આસ.. ઊંડે ઊંડે પુણ્યનો જેને પ્રેમ છે એને ઈન્દ્રિય સુખની જ ઊંડે આશા છે. પુણ્યના ભાવનો જેને પ્રેમ છે, એને પુણ્યના ફળ તરીકે ઈન્દ્રિયના સુખનો જ પ્રેમ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ? માળે આવી વીતરાગની ધર્મકથા ! કહો, મેઘાણી ! આમાં સાંભળ્યું હતું કોઈ દિ' ? ખુશી થાય, એમાં ખુશી થાય. લાગે છે સારું, કહે. માર્ગ આવો છે ભાઈ ! અંતર આત્માનો માર્ગ જ આવો છે. આહા ! (શ્રોતા :) નહીં, યહાં વ્યવહારની વિભાવની વાત લીધી છે. અહીં વિભાવ પુણ્ય....

ઝૂટે સુખકી આસ.. જૂઠાં સુખની આશ એટલે પુણ્યના.. પુણ્ય ને શુભભાવને જે ભલો માને છે એને ઈન્દ્રિયના સુખની જ અભિલાષ છે. એ કહ્યુંને બંધ અધિકારમાં, નહિ ? ભોગ.. ભોગ.. ભોગને માટે કરે છે. હા, ધર્મ છે એ ભોગને માટે કરે છે. કારણ કે જેને પુણ્યનો શુભભાવનો પ્રેમ છે, એને પુણ્યના સુખની જ આશા છે અંદર. અતીન્દ્રિય આનંદ

આત્મા એની એને રૂચિ નથી. આવી વાત ઝીણી ભારે પડે. ઓહોહો ! આવો ધર્મ પણ.. શરૂઆતમાં આવો ધર્મ ? આગળ હોય તો ઠીક, પણ આ પહેલો આવો ધર્મ. પહેલું જ આવું સ્વરૂપ છે.

ઝૂઠી ભગતિ હિંદુ ધર્મ.. આહાહા ! આત્મજ્ઞાન અને આત્માના આશ્રય વિના રાગનો આશ્રય લઈને જે કરે ભક્તિ, એ બધી જૂઠી છે એની. ભગવાન પાસે ટોકરાં વગાડે અને ભજન કરે, સ્તુતિ કરે, કંઠ કરે આમ. જય ભગવાન.. જય ભગવાન.. જય ભગવાન.. બરાબર લગાવે ભગવાનની ભક્તિ.. જય પ્રભુ.. જય પ્રભુ.. અલ્યા! તારો જયપ્રભુ તો જાગ્યો નથી. જૂઠી ભક્તિ છે તારી, એમ કહે છે. આહાહા ! ઝૂઠી ભગતિ હિંદુ ધર્મ.. છેને એમાં ? ઈશ્વરને જાણ્યા વિના હિંદુ એટલે ભગવાન પોતે, એમ. મોક્ષસુખની આશા જૂઠી છે, એમ લખ્યું છે. હા, ઝૂઠે સુખની આસ એમ ભેગું કર્યું. સુખની આશા જ જૂઠી છે એને. મોક્ષના સુખની આશા એ બધી જૂઠી છે, એમ. આહાહા ! એ છે પણ ઠીક. ..

એ આવે છે, બંધ અધિકારમાં એ જ આવે છે ને. ભોગને માટે આવે છે ને ? ભોગ માટે જ પુણ્યને કરે છે એ. (ઈન્દ્રિય) સુખનું (લક્ષ્ય) છે પરમાં. અતીન્દ્રિય સુખનો ભાવ નથી, એ સુખની અભિલાષ છે અંદર ઊંડે. જે વસ્તુ ભાવી નથી એની ભાવના એને ક્યાંથી હોય? એમ કહે છે. ભાવ્યું છે એની જ ભાવના છે. પુણ્ય જડ છે.. એમાં આવે છે ને. જેને પુણ્યની રૂચિ છે તેને જડની રૂચિ છે, તેને આત્માના ધર્મની રૂચિ નથી. અનેકાંત છે. સ્વપણે છે, થાય ને રાગથી થાય નહિ. એક હમણાં દાખલો આવ્યો આજ જ આમાં. પ્રકાશ.. પ્રકાશ ને ? સન્મતિ સંદેશ.

એક હતો જૈન સંપ્રદાયનો માણસ. એણે પોતાનો જે પૂર્વનો ધર્મ હતો એ છોડી દીધો અને સાચો ધર્મ અંગીકાર કર્યો સપ્તભંગીનો અનેકાંતમાર્ગ. જે સ્વથી છે એ પરથી નથી, એવો અનેકાંત સપ્તભંગીનો માર્ગ અંગીકાર કર્યો. ત્યારે બીજાએ વ્યંગ કર્યો કે અરે બાપ-દાદાનો ધર્મ છોડીને આ સપ્તભંગીયાની સાથે ગયા. સપ્તભંગી. મૂલચંદભાઈ ! એમાં છે. ત્યારે એણે કહ્યું કે મેં ક્યારો ભેગો કર્યો હતોને, એને એક-બે ભંગીથી નાશ થાય એવું નહોતું. સપ્તભંગીએ એનો નાશ થાય એવો હતો માટે મેં ફેરવ્યું છે. છે કે નહિ પુસ્તક ક્યાં ? છાપું છે ને ? સન્મતિ સંદેશ છે એમાં આવ્યું છે. એ બધું ભેગું કરે થોડું થોડુંક એટલે લોકોને જરી ઠીક પડે. આહા ! તમે તો આ મૂળ ધર્મ આપણો બાપ-દાદાનો છોડી દીધો અને તમે સપ્તભંગીયાની જોડે ગયા. ભંગીયાની જોડે. ભંગી હૈ ન વહ સપ્તભંગી. એ ક્યાંક છે ખરું ક્યાંક. હેઠે છે હેઠે. મોટા અક્ષરે હેઠે. એવા બધા નાંખ્યા છે.

એક વળી ડોસાનું નાંખ્યું છે. મરણાસન. એક હતો બાપ. મરવાની તૈયારી. કહા,

‘બડા લડકા કહાં હૈ?’ યહાં હૈ. એમ કે મરવાની તૈયારી હોય તો બધાંને બોલાવે. ઉત્તર મિલા, યહાં. ‘મજલા?’ મજલો એટલે વચલો. યહાં હૈ. ‘ઔર ફિર છોટા?’ આપકે પાસ ખડા હૈ. સુનકર ઉનકા મરણાસન પિતા ચીખકર બોલા. ‘અરે, કમબખ્તોં ફિર દુકાન પર કૌન હોગા? દુકાનમેં ક્યાં આગ લગાયેગા?’ હવે મરવું છે આને. ઓલા બિચારા મરણ (પથારીએ) છે તે બધા ભેગા થાયને. એય! એવું છે. ઓલું ક્યાંક છે ખરું. હેઠે છે હેઠે હોં. ઓલાનું છોકરાનું બતાવ્યું હતું. સપ્તભંગી. ...કા માર્ગ અનેકાંત. અનેકાંત છે ને. સ્વપણે છે, પરપણે નથી. શુદ્ધતા શુદ્ધતાથી થાય, અશુભથી થાય (નહિ). અશુભ એટલે શુભ-અશુભ પરિણામ એનાથી ન થાય.

એક પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનને અપના કુળધર્મકો છોડકર... પ્રસિદ્ધ વિદ્વાને કુળધર્મ છોડી દીધો. જૈનધર્મ સ્વીકાર ક્રિયા. ઈસ પ્રસંગમેં સમાજમેં ઉનકે એક મિત્રને ઉન પર વ્યંગ કરતે હુએ કહા ‘મહોદય! આશ્ચર્ય કી બાત હૈ. આપ ઈતના શ્રેષ્ઠ ધર્મ ઔર સમાજકો છોડકર સાત ભંગીઓકો મિલને જા રહે હૈં.’ સાત ભંગીઓમેં મિલને જા રહે હૈં. વિદ્વાનને વ્યંગકા ઉત્તર વ્યંગસે દેતે હુએ કહા. ‘ક્યા કરે ભાઈ! આપકે સમાજમેં રહતે હુએ આત્મા પર ઈતના કચરા ઈકઠા હો ગયા હૈ. ઉસે સાફ કરનેકે લિયે એક-દો ભંગીઓસે કામ નહિ ચલ સકતા. સાત ભંગીઓકી આવશ્યકતા પડી હૈ હમારે’. એવો એણે વ્યંગ કર્યો. આહાહા! હવે આપણો બાપ-દાદાનો... ઘણા એમ કહે છેને આમાં એ તે. એય! તમને કહેતા હશે કે નહિ? (શ્રોતા : બે બાપના) બે બાપના, હં એમ. ન્યાં મૂલયંદજ્જ એમ કહેતા, ફેરવે એટલે બે બાપના થઈ ગયા માળા. આપણો આ સંપ્રદાય છોડીને.. આહા! ભાઈ! પણ એવું છે, તમારા સંપ્રદાયમાં રહીને ઓલો મિથ્યાત્વનો કચરો વળી ગયો છે કે એક-બે ભંગીએ ચાલે એવું નથી. સપ્તભંગીથી ચાલે એવું છે. કહો. આહાહા! એ તો ઓલો વ્યંગ કર્યો માટે ઉત્તર આવો દીધો.

અને બાઈનું નહોતું આવ્યું એક ફેરી? પહલી નરકકા નામ રત્નપ્રભા હૈ કે નહિ? પહલી નરક. ક્યા નામ હૈ? (શ્રોતા : રત્નપ્રભા). રત્નપ્રભા. તો એક સાધુ કહે એક ડોસીકો. કહે, મા, ડોસીમા! તમારે રત્નપ્રભા જાના હૈ?’ ‘અરે મહારાજ! અમે પામર જેવા રત્નપ્રભા કેમ જાઈએ? આપ જેવા જાય’. એ રત્નપ્રભા છે ને. આહાહા! માળે કાંઈ ભાન ન મળે. મશ્કરી કરવા ગયો ઓલો. (શ્રોતા : અપનેકો... માનતી હૈ. મુજે કહાં રખા?) હમ રત્નપ્રભા... (શ્રોતા : એને તો કાંઈ ખબર નહોતી). એને બિચારીને કાંઈ ખબર નહોતી. રત્નપ્રભા એટલે શું? પહલી નરકનું નામ છે. ડોસીને કહે, ‘રત્નપ્રભા જાવું છે?’ ‘અરે મહારાજ! અમે પામર માણસ. રત્નપ્રભા આપ જેવા જાય’ આરે, આરે! નરકે જવાને તમે લાયક છો, અમે નહિ. એને બિચારીને ખબર નહિ, એમ. એમ આમ ને આમ ચાલ્યું

જગતમાં. આહાહા!

તો પોતાનો કુળધર્મ સંપ્રદાયધર્મ છોડીને બીજો ધર્મ અંગીકાર કરે તો, એય! તમે ભ્રષ્ટ થયા. એય! તમે બે બાપના થયા. જિંદગીમાં બે બાપ કર્યા, એમ કહે છે. કહે છે ને? એ તમને તો બધી ખબર છે. આહા! અરે ભાઈ ! બાપ તો એક જ હોય. ભગવાન ત્રણ લોકનો નાથ આત્મા, એ આત્માની દૃષ્ટિનો પિતા છે. એની પ્રજાનો પિતા આત્મા છે. એની પ્રજા, નિર્મળ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન નિર્વિકલ્પ પર્યાય એ એની પ્રજા છે. શુભરાગ એ કંઈ આત્માની પ્રજા નહિ. એ શુભરાગનો પિતા આત્મા નહિ. આહાહા! આવું સ્વરૂપ છે. માણસોએ આને મશ્કરીમાં ઊડાડી દીધું છે કાંઈ.

ઝૂટી ભગતિ હિંદુ ધરે, ઝૂટે પ્રમુકૌ દાસ.. ઠીક. એ ભગવાનનો દાસ થાય છે, (પણ) મિથ્યાદૃષ્ટિ ખોટો છે. એ તો રાગનો દાસ છે અને પ્રભુનો દાસ કહેવા માગે છે. જૂઠો છે. આહાહા! સમજાય છે? જુઓ, શેમાં મૂક્યું છે આ બધું? મોક્ષમાં. મોક્ષમાર્ગમાં રાગ તે બિલ્કુલ કારણ છે નહિ. સમ્યગ્દર્શન પામવામાં, સમ્યગ્જ્ઞાન પામવામાં, સમ્યક્ચારિત્ર પામવામાં રાગ બિલ્કુલ કારણ નથી. એ તો દુઃખરૂપ અને વિઘ્ન કરનાર છે. એને ઠેકાણે જે આમ માને એ પ્રભુનો દાસ નથી, જૂઠો છે. કારણ કે પ્રભુએ એમ કહ્યું છે કે રાગ વિનાનું તારું સ્વરૂપ છે એનો અનુભવ કર તો મોક્ષ થશે. તો આ કહે છે કે ના, ના. પણ એ રાગ છે એ કાંઈ મદદ તો કરે. પ્રભુનો દાસ, વ્યવહારેય પ્રભુનો દાસ ન થયો તું તો. ભગવાનની આજ્ઞા છે એનો એ દાસ (ન થયો). ઝૂટે પ્રમુકૌ દાસ, લ્યો.

મિથ્યાત્વકી વિપરીત વૃત્તિ. અહીં વિશેષ એનું સ્પષ્ટ કરે છે.

મિથ્યાત્વની વિપરીત વૃત્તિ (સવૈયા એકત્રીસા)

માટી ભૂમિ સૈલકી સો સંપદા વખાનૈ નિજ,
 કર્મમૈં અમૃત જાનૈ ગ્યાનમૈં જહર હૈ।
 અપનૌ ન રૂપ ગઠૈ ઓરહીસૌં આપૌ કઠૈ,
 સાતા તો સમાધિ જાકૈ અસાતા કહર હૈ॥
 કોપકૌ કૃપાન લિંદ માન મદ પાન કિયૈં,
 માયાકી મરોર હિયૈં લોભકી લહર હૈ,
 યાહી ભાંતિ ચેતન અચેતનકી સંગતિસૌં,
 સાંચસૌં વિમુખ ભયૌ ઝૂટમૈં બહર હૈ॥૨૮॥

શબ્દાર્થ :-સૈલ(શૈલ)=પર્વત. જહર=વિષ. ઔરહિસોં=પરદ્રવ્યથી. કહર=આપતિ. કૃપાન=તલવાર. ખહર હૈ=લાગી પડ્યો છે.

અર્થ :-સોનું-ચાંદી જે પહાડોની માટી છે તેને પોતાની સંપત્તિ કહે છે, શુભક્રિયાને અમૃત માને છે અને જ્ઞાનને ઝેર જાણે છે. પોતાના આત્મરૂપનું ગ્રહણ કરતો નથી, શરીર આદિને આત્મા માને છે, શાતાવેદનીયજનિત લૌકિક-સુખમાં આનંદ માને છે અને અશાતાના ઉદયને આફત કહે છે, ક્રોધની તલવાર પકડી રાખી છે, માનનો શરાબ પીને બેઠો છે, મનમાં માયાની વક્તતા છે અને લોભના ચક્કરમાં પડેલો છે. આ રીતે અચેતનની સંગતિથી ચિદ્રૂપ આત્મા સત્યથી પરાઙ્મુખ થઈને જૂઠાં જ ગુંચવાઈ ગયો છે. ૨૮.

અર્થ :-સોના-ચાંદી જો પહાડોંકી મિટ્ટી હૈ, ઉન્હેં નિજ-સમ્પત્તિ કહતા હૈ, શુભક્રિયાકો અમૃત માનતા હૈ ઔર જ્ઞાનકો જહર જાનતા હૈ। અપને આત્મરૂપકો ગ્રહણ નહીં કરતા, શરીર આદિકો આત્મા માનતા હૈ, સાતા વેદનીયજનિત લૌકિક-સુખમેં આનન્દ માનતા હૈ ઔર અસાતાકે ઉદયકો આફત કહતા હૈ, ક્રોધકી તલવાર લે રખ્કી હૈ, માનકી શરાબ પી બૈઠા હૈ, મનમેં માયાકી વક્તતા હૈ ઔર લોભકે ચક્કરમેં પડા હુઆ હૈ। ઇસ પ્રકાર અચેતનકી સંગતિસે ચિદ્રૂપ આત્મા સત્યસે પરાન્મુખ હોકર ઝૂઠહીમેં ઉલઙ્ગ રહા હૈ। ૨૮।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! કેટલું નાંખ્યું! જુઓ. શું કહે છે? માટી ભૂમિ સૈલકી.. સોના-ચાંદી તો પહાડોની મિટ્ટી છે. એય મલૂકયંદજી! (શ્રોતા :) પણ એનું કહેવાયને. એના છોકરા ... એટલી હૂંફ તો રહેને થોડી. ઓલો એક જણો નહોતો કહેતો? કે ભઈ, અમારા સાળાની રોકટોક સારી હોય તો પણ હૂંફ તો રહેને અમને, એમ કહેતો. ભાઈને ખબર છે, નહિ? નામ (ન અપાય.) એક જણો કહેતો. અરે, સાળાની વહુ પણ ક્યાંથી? હવે સાળાની વહુમાં તારે શું? કે એનું ઓલું રહે, અમને હૂંફ રહે. હવે આવને આવા મૂરખ છે.

આંહીં કહે છે, સોના-ચાંદી જો પહાડોંકી મિટ્ટી હૈ, ઉન્હેં નિજ સંપત્તિ કહતા હૈ આહાહા! ધૂળના ઢગલા. અમે પૈસાવાળા છીએ. ચાંદી ને સોનું આટલું અમારી પાસે છે. આટલા પૈસા તો અમારી પાસે નગદ પડ્યા છે. પણ એ તો જડ માટી ધૂળ પહાડ છે. એનો ધણી ક્યાંથી થઈ ગયો તું? આહાહા! એવી લક્ષ્મી જે પથ્થરની છે એને મિથ્યાદૃષ્ટિ નિજ માને છે. પોતાની સંપદા માને. આ મૂઠ છે એમ કહે છે, દેખો. આહાહા! (શ્રોતા : જ્ઞાની તો એમ જ કહેને). વસ્તુ એવી છે. કહે એને શું? વસ્તુ એવી છે કે નહિ? હવે એ તો જડની ચીજ છે માટી. પૈસો, લક્ષ્મી, આબરૂ, કીર્તિ જડ છે. અને કહે, તમારી આબરૂ છે, અમે આબરૂદાર છીએ, અમારે ખાનદાનમાં આબરૂ કુળના છીએ. હવે આબરૂ પણ તારી ક્યાંથી

આવી? આબરૂ તો જડ છે.

માટી ભૂમિ સૈલકી સો સંપદા બખાનૈ નિજ, કર્મમૈં અમૃત જાનૈ.. એ પુણ્યભાવને ધર્મ માને. આહાહા! શુભભાવ કરીને તે એમ જાણે કે, આહાહા! કેટલું અમે ત્યાગ્યું? કેટલું અમે કર્યું? અજ્ઞાનીની આ માન્યતા છે, કહે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિની આવી વિપરીત વૃત્તિ છે. કર્મમૈં અમૃત જાનૈ, લ્યો. શુભક્રિયાકો અમૃત માનતા હૈ. છેને અંદર? શુભ ક્રિયાને અમૃત જાણે, લ્યો. ગ્યાનમૈં જહર હૈ.. અરે, જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન કરો છો, એ તો પેલું ઝેર છે. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. શું કરો છો? આત્મા જ્ઞાન છે ને એને જાણવું છે. હવે આ રાગ કરે એ (વસ્તુ) નથી? શુભરાગ એ જ અમૃત છે. આહા!

લ્યો, કાંઈ કરવું નહિ ને જ્ઞાન કરો, આનંદમાં રહો. એમ કરીને આત્માના જ્ઞાનને ઝેર બતાવે છે. એની વિમુખતા બતાવે છે, એમ. ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે. એમાં એકાકાર થા તો જ્ઞાનની એકતાએ ધર્મ થાય. ‘હવે એવા તો ઘણા જ્ઞાન કર્યા.’ એ નથી કર્યું તેં, સાંભળને! (શ્રોતા : નવ પૂર્વનું જ્ઞાન કર્યું) નવ પૂર્વનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન જ કે દિ’ હતું? નવ પૂર્વનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન જ કે દિ’ હતું? એ તો પરલક્ષી જ્ઞાન છે, અજ્ઞાન છે. આહાહા! જો જ્ઞાન હોય તો તો શુદ્ધિ હોવી જોઈએ અને સાથે સુખ હોવું જોઈએ. સુખ વિનાનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન નહિ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : એ તો પહેલા કળશમાં છે.) હા, છે ને.

કર્મમૈં અમૃત જાનૈ ગ્યાનમૈં જહર માનૈ.. ઝેરનો અર્થ એ નિષેધ કરે. હવે એવું પહેલું ન હોય. પહેલું આ તો કરો. પછી કરતાં કરતાં... બાહ્ય ત્યાગ કરો, પંચમહાવ્રત પાળો, બાર વ્રત પાળો, પરિમ્મા લ્યો. જાઓ (શ્રોતા : કરી તો જુઓ). હા, વળી એમ કહે. કરી તો જુઓ, વળી એમ કહે કેટલાક. એ બધી ક્રિયા કરીને શું આમાં... ? ધૂળમાં હતી. આહાહા! અપનો ન રૂપ ગઠૈ, લ્યો. મોક્ષનો અધિકાર છેને એટલે પોતાનું નિજસ્વરૂપ શુભ-અશુભ વિકલ્પથી રહિત છે એને તો પકડતો નથી અને એને અનુભવતો નથી. ઔરહીસૌં આપૌ કઠૈ.. રાગ ને વિકલ્પ ને દેહની ક્રિયા એ અમારી ને અમને લાભ કરે. વિશેષ કહેશે, લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૧૦. અષાઠ વદ ૧૩ મંગળવાર તા. ૨૦-૭-૧૯૭૧
મોક્ષ દ્વાર ૫૬ ૨૮, ૨૯, ૩૦ પર પ્રવચન

નાટક (સમયસાર), મોક્ષદ્વાર. મોક્ષ આત્માના સ્વભાવના આશ્રયે થાય છે, એમ અજ્ઞાની માનતો નથી. એ અધિકાર ચાલે છે. છે ને? મિથ્યાત્વકી વિપરીત વૃત્તિ. ૨૮. ૨૮. મિથ્યાદૃષ્ટિ, જેની દૃષ્ટિ વિપરીત છે, અજ્ઞાની છે, એ વાસ્તવિક તત્ત્વને માનતો (નથી.) ઊંધું માને છે. કઈ રીતે, કહે છે જુઓ.

મિથ્યાત્વની વિપરીત વૃત્તિ (સવૈયા એકત્રીસા)

માટી ભૂમિ સૈલકી સો સંપદા બખાનૈ નિજ,
 કર્મમૈં અમૃત જાનૈ ગ્યાનમૈં જહર હૈ।
 અપનો ન રૂપ ગૈઠૈ ઓરહીસૌં આપૌ કહૈ,
 સાતા તો સમાધિ જાકૈ અસાતા કહર હૈ।।
 કોપકૌ કૃપાન લિઠૈ માન મદ પાન કિયૈં,
 માયાકી મરોર હિયૈં લોભકી લહર હૈ,
 યાહી ધાંતિ ચેતન અચેતનકી સંગતિસૌં,
 સાંચસૌં વિમુખ ભયૌ ઝૂટમૈં બહર હૈ।।૨૮।।

શબ્દાર્થ :-સૈલ(શૈલ)=પર્વત. જહર=વિષ. ઓરહિસૌં=પરદ્રવ્યથી. કહર=આપતિ. કૃપાન=તલવાર. બહર હૈ=લાગી પડ્યો છે.

અર્થ :-સોનું-ચાંદી જે પહાડોની માટી છે તેને પોતાની સંપત્તિ કહે છે, શુભક્રિયાને અમૃત માને છે અને જ્ઞાનને ઝેર જાણે છે. પોતાના આત્મરૂપનું ગ્રહણ કરતો નથી, શરીર આદિને આત્મા માને છે, શાતાવેદનીયજનિત લૌકિક-સુખમાં આનંદ માને છે અને અશાતાના ઉદયને આફત કહે છે, ક્રોધની તલવાર પકડી રાખી છે, માનનો શરાબ પીને બેઠો છે, મનમાં માયાની વજ્રતા છે અને લોભના ચક્કરમાં પડેલો છે. આ રીતે અચેતનની સંગતિથી ચિદ્રૂપ આત્મા સત્યથી પરાઙ્મુખ થઈને જૂઠામાં જ ગુંચવાઈ ગયો છે. ૨૮.

અર્થ :-સોના-ચાંદી જો પહાડોંકી મિટ્ટી હૈ, ઉન્હેં નિજ-સમ્પત્તિ કહતા હૈ, શુભક્રિયાકો અમૃત માનતા હૈ ઓર જ્ઞાનકો જહર જાનતા હૈ। અપને આત્મરૂપકો ગ્રહણ નહીં કરતા, શરીર આદિકો આત્મા માનતા હૈ, સાતા વેદનીયજનિત લૌકિક-સુખમેં આનન્દ માનતા હૈ ઓર અસાતાકે

ઉદયકો આફત કહતા હૈ, ક્રોધકી તલવાર લે રક્ષી હૈ, માનકી શરાબ પી વૈઠા હૈ, મનમેં માયાકી વક્ત્રતા હૈ ઓર લોભકે ચક્કરમેં પડા હુઆ હૈ। ઇસ પ્રકાર અચેતનકી સંગતિસે ચિદ્સૂરૂપ આત્મા સત્યસે પરાન્મુખ હોકર ઝૂઠહીમેં ઉલજ્ઞ રહા હૈ।।૨૮।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

માટી ભૂમિ સૈલકી સો સંપદા બખાનૈ નિજ.. જે લક્ષ્મી છે સોનું, ચાંદી, હીરા, માણેક—એ તો બધી પહાડની માટી છે, પર્વતની માટી છે. એને, અજ્ઞાની કહે છે કે મારી લક્ષ્મી છે. પોતાની લક્ષ્મી તો અંતર અનંત આનંદ, અનંત જ્ઞાન ને શાંતિ—એવો એનો ત્રિકાળી સ્વભાવ એ એની નિજ લક્ષ્મી છે. એને માનતો નથી. આ લક્ષ્મી ધુળ એને માને છે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ચાહે તો એ સામાયિક, પોષા અને પરિક્રમણા ને અપવાસ બહારના કરતા હોય, પણ એ લક્ષ્મી જડ છે એ મારી છે, એમ માને તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ ધર્મી નથી. એને ધર્મ થતો નથી. એ લક્ષ્મી તો જડની અવસ્થા છે. અમારી પાસે આટલા પૈસા છે, અમારી પાસે આટલા પૈસા છે.

કર્મમેં અમૃત જાનૈ.. શુભભાવની જે ક્રિયા છે—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, ભગવાનનું નામ સ્મરણ—એ બધો શુભભાવ છે, રાગ છે, કર્મભાવ છે. એને એ મિથ્યાદૃષ્ટિ અમૃત જાણે, એને એ ધર્મ માને. (શ્રોતા : શાસ્ત્રમાં અમૃત કહ્યું છે.) કીધું છે ક્યાં? એ તો વ્યવહાર કીધો છે. અમૃત તો આત્મા છે એનો અનુભવ થયો છે, એને વ્યવહાર પરિણામમાં આરોપ દર્દને અમૃત કહેવામાં આવ્યા છે. આંહીં તો એ એકલા શુભભાવને જ અમૃત માને છે એમ કહે છે. આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વભાવથી ભરેલો પિંડ તત્ત્વ, એવો જેને અંતરમાં આનંદના સ્વાદ સહિત અનુભવ થયો છે એવા જીવને એ અમૃત દશા—વીતરાગી દશા તે અમૃત છે. એને જે આ રાગની મંદતાનો ભાવ આવે દયા, દાન આદિ, એને વ્યવહાર અમૃત તરીકે આરોપ કરીને કહ્યું છે, છે નહિ. આહાહા! કહો, સમજાણું કાંઈ?

મિથ્યાદૃષ્ટિ રાગને ધર્મ માને. વીતરાગભાવને ધર્મ માને એ તો આત્માનો આશ્રય કરીને માને. આ તો રાગ છે. દયા, દાન, વ્રત, પૂજા, ભક્તિ, કરુણા, કોમળતા—એ બધો ભાવ તો શુભ છે, વિકલ્પ છે, રાગના ભાગ—અંશ છે. એને એ ધર્મ માને, અમૃત માને, એ તો અમૃત છે (એમ માને.) (શ્રોતા :) કોઈ ગયો નથી જરીય. મિથ્યાદૃષ્ટિ શુભને પોતાનું માને એને અશુભ ક્યાં ગયો છે? જેને આત્માનું જ્ઞાન છે કે શુભ—અશુભ ભાવ એ હું નહિ. હું તો ચૈતન્ય અમૃત આનંદસ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ, જેવો સર્વજ્ઞ ભગવાનને પર્યાયમાં પ્રગટ્યો એવો હું દ્રવ્યે છું. એવું જ્યાં અંતરમાં નિર્વિકલ્પ ભાન વર્તે, એને જે કંઈ રાગની મંદતાનો ભાવ આવે, એને વ્યવહાર અમૃત તરીકે નિશ્ચય અમૃત પ્રગટ્યું છે તેથી એનો

આરોપ (આપવામાં આવે.)

અમૃત તો એક જ પ્રકારનું છે. પણ અમૃતનું કથન બે પ્રકારનું છે. વ્યવહારે અમૃત, સમકિતી જીવને—આનંદના પ્રચુર સ્વસંવેદની જીવને જે કોઈ રાગની મંદતાના ભાવ હોય એને આરોપે અમૃત કહેવામાં આવે છે. છે ઝેર. આરે, ભારે વાંધા. જેટલું દયા પાળો, વ્રત પાળો, આ કરું—એ બધું વિકલ્પ છે, ઝેર. આહાહા ! ભારે વાત ! કેમકે આત્મા તો અમૃત આનંદસ્વરૂપ છે. એનાથી ઊલટી વૃત્તિ છે. આમ કરું, આમ કરું (એ) બહિર્બુદ્ધિ છે. એ બધું ઝેર છે. જ્ઞાનીને આત્માનું ભાન છે (તેથી) એવા જીવના શુભભાવને વ્યવહારે અમૃત (કહેવાય.) કથનથી નિમિત્તે અમૃત છે, વસ્તુથી નહિ. એ મિથ્યાદૃષ્ટિની વિપરીત વૃત્તિનું સ્વરૂપ છે. કહો, સમજાણં કાંઈ ?

કર્મમેં અમૃત જાને ગ્યાનમેં જહર માને. આ જ્ઞાન તે શું પણ ? જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. આ જાણપણું જ્ઞાન, આનંદ સાથેનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન, તે વસ્તુ છે. શું કહે છે આ ? જ્ઞાનસ્વભાવ ભગવાન આત્મા એમાં એકાગ્ર થવું તે આનંદ છે, એને એ ઝેર જેવું માને છે. એ ન હોય અત્યારે. અત્યારે આ જ હોય. શુભભાવની ક્રિયા એ ધર્મ. એમ મિથ્યાદૃષ્ટિનું લક્ષણ આવી વિપરીત વૃત્તિમાં હોય છે. અનંત કાળથી રખડ્યો, એણે આ સાચી વસ્તુ ને ખોટી શું એની ખબર કરી જ નથી. સાધુ થયો તો ક્રિયાકાંડમાં મરી ગયો એમાં. અપવાસ કર્યા ને વ્રત પાળ્યા ને તપસ્યાઓ કરી, એ તો બધી રાગની મંદતા છે. અને મેં આહારનો ત્યાગ કર્યો ને મેં વ્રત પાળ્યા—એ અભિમાન મિથ્યાત્વ છે. આહાહા !

અને ગ્યાનમેં જહર હૈ.. આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એનું જ્ઞાન કરો, એને ઓળખો, એનું ધ્યાન કરો. આ શું માથાકૂટ છે, કહે છે. અજ્ઞાનીને આત્માનું જ્ઞાન કરવું એ ઝેર જેવું લાગે છે. પ્રતિકૂળ લાગે છે, એમ. આહાહા ! અંતર ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા એકલો સમજણ ને ચૈતન્યનો પિંડ છે. એમાં એકાગ્ર થવું એને ગોઠતું નથી અજ્ઞાનીને. રાગમાં એકાગ્ર થવું ગોઠે છે. એથી કહે છે, ત્યાં ગોઠતું નથી એટલે કે જ્ઞાનમાં એને ઝેર માને છે. કાલે એક ગાથામાં કેટલો અર્થ થઈ ગયો ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં.

હવે આજ આવ્યું પાછું જૈન સંદેશમાં. સમકિતીનો બંધભાવ—કર્મનો બંધભાવ એ મોક્ષનું કારણ છે. કહો, આવે છેને ઓલું મોક્ષ બંધો.. ? એનો અર્થ જૈન સંદેશમાં નાખ્યો કોઈએ. પોતે કૈલાસચંદ્રજી એનો નિષેધ કરે છે. એમાં આ પાછું નાખ્યું. ક્ષુલ્લક છે, કો’ક છે. નહિ, સમકિતીનો બંધભાવ છે એ મોક્ષનું કારણ છે. અર્થ જ ખોટો છે. ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’. સમકિતીનો રાગભાવ એ બંધનું જ કારણ છે. મિથ્યાદૃષ્ટિનો રાગ બંધનું (કારણ) અને સમકિતી અને મુનિને (પણ રાગ બંધનું કારણ છે.) સાચા સંત આત્મજ્ઞાની ધ્યાની,

એને પણ પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ ઉઠે છે એ બંધનું જ કારણ છે. અંતર આશ્રય વસ્તુ વિના બાહ્ય આશ્રયની આ જે વૃત્તિ થઈ છે એ બધું ઝેર છે. ભારે કામ ભાઈ! સમજાણું?

अपनौ न रूप गहै और ही सौं आपौ कहै.. ચૈતન્ય આનંદ એનું રૂપ અને સ્વરૂપ શુદ્ધ વીતરાગ છે એવા આત્માના સ્વરૂપને તો પોતે અનુભવે નહિ, ગ્રહે નહિ, માને નહિ, જાણે નહિ, ઓર હી સૌ આપૌ કહૈ.. અને શરીર, પુણ્ય-પાપના ભાવ શુભભાવ એ બધા અમારા છે. ઓર હી સૌ આપૌ કહૈ.. અન્યને પોતાનું માને. આહાહા! ત્યાં સુખી તો ચાલ્યું હતું કાલે. સાતા તો સમાધિ જાકૈ.. પૂર્વનો શાતા વેદનીયનો ઉદય હોય, શરીર નિરોગ, પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ, મકાન—એને એ શાતા—સમાધિ માને. અમે સુખી છીએ. છોકરાઓ હોય ચાર-પાંચ સારા મોટા, પાંચ પાંચ હાથના લાંબા, પૈસા હોય કરોડ-બે કરોડ. કરોડ-બે કરોડ નહિ, તમારે તો વધારે હશે.

પણ ઓલાને વધારે છેને બીજાને આપણે શાંતિલાલ ખુશાલ. એની પાસે.... દશાશ્રીમાળી વાણિયા આપણા. ગોવા-ગોવા. બે અબજ ચાળીસ કરોડ. મેંગેનીઝ નીકળે તો એમ થઈ જાય કે આહાહા! મારે મેંગેનીઝ નીકળ્યું. હવે ધૂળ નીકળે છે. એ તો લોહું છે. સ્ટીલ—સ્ટીલ. એમાંથી કાઢે છેને મેંગેનીઝ. ગોવામાં છે ને? પાણસણાના. હમણાં જમીન લીધી છેને જમીન (એમાંથી) એક અબજનું નીકળ્યું એલ્યુમિનીયમ. દરરોજ ૧૫-૧૫ મોટા (ખટારા નીકળે છે), કહે છે. કેટલાક પંદર હજાર કે એમ કંઈક છે ને? એના બનેવી પોપટભાઈ નહોતા આવ્યા? ખટારા આટલા નીકળે છે, કહે છે. અમારે આટલા ખટારા... પણ તું કોણ ને એ કોણ? એ તો જડ માટી છે. આહાહા! અમારે આવી લક્ષ્મી છે, અમે આવા છીએ, અમે સુખી છીએ. સુખી એટલે સમાધિ નથી, એમ. શાતાની ઉદયની સામગ્રી મળે, એને મૂઠ શાતા અને સમાધિ માને. ખૂબ સુખી છીએ એમ માને, મૂઠ છે મિથ્યાદૃષ્ટિ.

એ મલુકચંદભાઈ! તમારો ન્યાલચંદભાઈ કહેતો હતો કે અમારે રહેવું પડે એવું ત્યાં. સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ જઈ આવ્યાને તમે? અમારે ત્યાં રહેવું પડે એ પ્રમાણે. મેં કહ્યું, આવી ઋદ્ધિ તારી? બંગલા મોટા, બે કરોડ રૂપિયા. તમારો માસ્તર કહેતો હતો કે પૂનમચંદને નથી એવો વૈભવ એને છે. કહે, મહારાજ! અમારે એ રીતે બધાને રહેવું પડે, કહે. એમ કહેતો. અહીં આવ્યો હતોને. આરે, આરે! મારી નાંખ્યા. કોણ રહે? એ રીતે રહેવું પડે એટલે એ ચીજથી રહેવું પડે છે? એવો વૈભવ તો સાધારણ માણસને હોય જ ત્યાં એમ કહે. સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ. આહાહા!

કહે છે, શાતા તો સમાધિ જાકૈ.. શરીર નિરોગ હોય, અમે સુખી છીએ. હવે ધૂળ

શરીર નિરોગી એમાં તારે શું? બાયડી સારી, કઠ્ઠાગરા છોકરા સારા, મકાન સારા હોય, સારા (મોભા) પ્રમાણે, લ્યોને. ચાલીસ લાખનું મકાન છે ન્યાં ગોવામાં. ચાલીસ લાખનું એક મકાન. પૈસા હોય એને કંઈ થોડે ગોઠે? એમાં તમારે શું કહેવાય આ? શિયાળામાં ગરમ ને ઉનાળામાં ઠંડું.. આપણી ભાષા, લ્યોને. (શ્રોતા : એરકન્ડીશનમાં બેઉ આવી ગયા.)

સુખી છીએ. અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ શાતાના ઉદયની સામગ્રી (મળતા) સુખી છીએ એમ માને છે. મિથ્યાદષ્ટિ મૂઢ જીવ છે, પાપી છે. કહો, ગુણવંતભાઈ! આ તમારા બધા ભાઈઓ ત્રણ ભાઈઓ, છ ભાઈઓ લ્યો તમે, તમારા બાપ ને એ બધા. એ બધા સુખી છે એમ કહે છે લોકો. પાંચ-પાંચ છ-છ સાત-આઠ લાખ રૂપિયા એક એકને. છ ભાઈઓ. લોકો વાતો કરે. ધૂળેય નથી ત્યાં સુખ. પૈસાથી સુખ ક્યાં આવ્યું હતું ત્યાં? સુખ તો આત્મામાં છે. એમ ન માનતા સામગ્રીમાં સુખ માન્યું એ મૂઢ જીવ છે, એમ કહે છે. આહાહા!

जाकै असाता कहर है.. અને શરીરમાં રોગ આવે, નિર્ધનતા થાય, છોકરા મરી જાય, દીકરી રાંડે, દીકરો મરે. દીકરી મરી જાય તેનો વાંધો નહિ, પણ દીકરી રાંડે અને દીકરો મરે. દીકરી મરી જાય ઠીક, પણ દીકરી રાંડે ને દીકરો મરે. પણ દીકરાની વહુ મરે તો દીકરો ફરીને (પરણો), અને એ વખતે ચારેકોરનું.... વીમાવાળો ભાંગે, આંહીં દુકાન સળગે. અશાતાના ઉદય હાય.. હાય.. રોવે. અરેરે ! જેર છે આ બધું. લ્યો, ઠીક. વિષ-જેર છે. એ તો ઓલા કહર.. શું છે ભાષા ? આપત્તિ.. આપત્તિ આવી. આહાહા!

બહારની સામગ્રી ન હોય એમાં આપત્તિ શું આવી? એમાં આપત્તિ ક્યાં આવી? આપત્તિ તો મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષનો ભાવ કરે એ આપત્તિ છે. આપત્તિ તો એ છે અને માને છે કે આ પ્રતિકૂળતા... રોગ ઘેરાઈ ગયો, શરીરમાં આમ થઈ ગયું. છ મહિનાથી ખાટલો તો ઘરમાંથી ઉઠતો નથી. એક જ્યાં ઉઠે ત્યાં બીજો પડે, બીજો ઉઠે ત્યાં ત્રીજો પડે. ઘરમાં આઠ માણસ છીએ. છ મહિના થયા પણ ખાટલો ખસતો નથી, એમ કહે. શું છે પણ? આપદા બાપા! એમાં આપત્તિ ક્યાં આવી? એ તો પરવસ્તુ છે. બાબુભાઈ! બરાબર હશે? આપદા માને પ્રતિકૂળતાને. આહાહા!

જુઓને, એક-એક ઘરે તે દિ' ઓલું હતું. તાવ હતો પ્લેગનો. એક-એક ઘરમાં વીસ-વીસ માણસ. ઓગણીસ મરી ગયા ને એક રહ્યો. (શ્રોતા : પ્લેગમાં ઘણા માણસ મરી ગયા હતા.) હા, બહુ માણસ મરી ગયા હતા ઘણાના ઘરમાંથી ઘણા મરી ગયા હતા. આહાહા! (સંવત) ૬૬ કે એની પહેલાની વાત છે. એટલા પડછંદ મરી ગયા હતા હોં.

અમે નીકળ્યા હતા એક ફેરી (સંવત) ૭૪માં. રસ્તામાં નાનું ગામ. ૨૦-૨૫ ઘર. પણ રસ્તામાં નીકળ્યા ત્યાં બે મડદા પડ્યા હતા. સ્મશાનમાં લાવીને પડ્યા હતા. ઘર ૨૦-૨૫. ૭૪ની વાત છે ને. ઈન્ફ્લુએન્ઝા ૭૪માં. પ્લેગ નહીં.

વિહારમાં હતા હીરાજી મહારાજ. નાનું ગામડું ત્યાં નીકળ્યા રસ્તે. સ્મશાનમાં બે ઠાઠડી પડી હતી. પણ એલા ઘર ૨૫ ને આ? બધા ફટ ફટ ફટ મરે છે, કહે. પ્લેગ થયો, રાડ નાંખે. નીકળી. બસ એક-બે-ત્રણ દિ' એ બલાસ. આપત્તિ આવી પડી. શું છે પણ એ આપત્તિ? એને લઈને આપત્તિ ક્યાં હતી? તારા મુરખાઈના માપ છે આ બધા. મુરખાઈના માપ છે આ બધા. આપદા તો અંદર વિકાર ને દુઃખદશા, મિથ્યાત્વ ને રાગદ્વેષ થાય—એ આપદા છે. આને આપદા માને છો, મૂઢ છો માળા, કહે છે. આહાહા!

એ પહેલાની વાત છે (સંવત) ૬૬ની. ૬૬ની નહીં, ૫૮ની. પ્લેગ હતોને પ્લેગ. ઉમરાળામાં પ્લેગ થયેલો. પ્લેગમાં... અમે જૂની નિશાળા ભણતા. અગિયાર વર્ષની ઉંમર હશે. ઘાંચીના છોકરા ત્રણ મોટા હોં. જ્યાં દીક્ષા થઈ હતી. લોઢા જેવા પચ્ચીસ-પચ્ચીસ વર્ષના જુવાન. એક પચ્ચીસ ને એક અઠ્યાવીસ ને એક ત્રીસ. એક પછી એક, એક પછી એક આમ જનાજો નીકળે. જનાજો હોયને? નીકળે એનો બાપ પાછળ. રોવે નહિ પણ. આમ ભુંડું ન રોવે. ‘ઓય મારા બાપલા.....’ વાણિયા એવું બહુ કરે. એમ એ ન રોવે પણ આંખ્યુંમાં ધારા વહી જાય. નિશાળમાં ઉભેલા. એક જનાજો નીકળે. બીજે દિવસે બીજો નીકળે, ત્રીજા દિવસે ત્રીજો નીકળે. આહાહા! ઘાંચી હતા ઘાંચી. ગામમાં મસ્જીદ છે ત્યાં લઈ જાય. લોકો કહે આહાહા! ફલાણા ભાઈને આપદા.

પણ એ આપદા ક્યાં આવી? એ તો બહારનો સંયોગ છે. સમજાય છે કાંઈ? આપદા તો સ્વરૂપનું ભાન ભૂલી.. આહા! એ મને આપદા આવી એવી તારી માન્યતા એ તને આપદા છે. આહાહા! આ બધા માણસ નથી કહેતા? અમારે બધી સરખાઈ છે. શેની સરખાઈ? મૂઢ છો માળા. શેની સરખાઈ છે? બહારના બાયડી, છોકરા, કુટુંબ એ સરખાઈ થઈ ગઈ? એ સરખાઈ તો પરવસ્તુ છે. પરવસ્તુ એને કારણે રહી છે અને એની થઈને રહી છે. શું તારી થઈને રહી છે? બરાબર છે મેઘાણી? આ જડ શરીર શરીરનું થઈને રહ્યું છે કે આત્માનું થઈને રહ્યું છે? આ તો અજીવ છે. એ અજીવ, અજીવ થઈને રહ્યું છે. આત્માની—જીવની દશા થઈને રહ્યું નથી. એમ પૈસો અજીવ થઈને રહે છે. તારો થઈને રહેલ છે? એ આંહીં કહે છે, અશાતાને તો આપદા માને છે.

કોપકૌ કૃપાન લિષ્ટ.. કોધની તો તલવાર હાથમાં રાખે છે. જરીક પ્રતિકૂળ પોતે હં. પથરો આડો આવે. ચાલતા આમ પડ્યો હોયને પથરો. ઠેસ વાગે ન્યાં પથરા ઉપર (રોષ

કરે.) શું છે પણ ? આમ પથ્થર હોયને ચોંટેલો જમીનમાં અને ચાલતા ઠેસ વાગે. ધ્યાન પોતે ન રાખે. ધ્યાન રાખે કંઈ રહે એવું નથી કાંઈ. એ ઠેસ વાગે ત્યાં દુઃખે ને અંગૂઠો આમ બરાબર... પડી જાય હોં, પડી જાય. આહાહા ! પથરો આંહીં કોણે રાખ્યો ? પણ શું છે તને ? ક્રોધની તો તલવાર લઈને બેઠો છે મૂઠ જીવ. આત્માના સ્વભાવને રહેંસી નાખે છે, એમ કહે છે.

કોપકૌ કૃપાનલિષ્ઠ માનમદ પાન કિયૈં.. માનનો દારૂ પીધો છે. આહાહા ! જ્યાં ત્યાં અમે શેઠિયા છીએ, અમારું મોટું ઘર છે, અમારે (સારા કુળથી) કન્યા આવે, અમે (સારા કુળે) કન્યા દઈએ, અમે આવા છીએ. શું છે પણ હવે ? માનનો દારૂ પીધો છે તેં. એ કાળીદાસભાઈ ! શું છે આ ? આરે, ભારે ! અમારે સાત પેઢીથી ખાનદાન ઘર છે. ક્યાંય અમને કલંક લાગ્યું નથી. અમારી મા તો સારા કુળના હતા. પણ તારી મા જ ક્યાં છે ને કુળેય ક્યાં છે ? સાંભળને માળા હવે ! તારું ક્યાં હતું એ ? માન રૂપી દારૂ પીધેલો પડ્યો છે. જ્યાં ત્યાં હું.. હું.. હું.. હું.. હું.. મને આગળ કરો, શેઠીયો મને કરો, પ્રમુખ મને કરો, સંઘવી મને કરો. કહે છે, માનનો તો દારૂ પીધો છે મૂઠ મિથ્યાદૃષ્ટિએ. આહાહા !

માયાકી મરોર હિયૈં.. કપટની તો વક્તા છે. માયાની વક્તા સેવે છે. સરળતાની તો ગંધેય નથી, કહે છે. આહાહા ! આવે છે, રામાયણમાં આવે છે. સીતાજી આવ્યાને ત્યાંથી. રાવણને ત્યાંથી લાવીને. રામચંદ્રજી જીતીને આવ્યા અને એના પર પ્રેમ રામચંદ્રજીને બહુ. એ શત્રુને ગોઠ્યું નહીં. શત્રુ હતીને ઘણી રાણી. રામચંદ્રજીને પ્રેમ આના પર—સીતાજી પર. મહાસતી, મહાબ્રહ્મચારી. મનમાં રામચંદ્ર સિવાય સ્વપ્નેય વિકલ્પ નહિ બીજો. ભલે ત્યાં રહી છ મહિના કે એમ કંઈ... એક ઠેકાણે બહુ લખ્યું છે લાખ વર્ષ કંઈ. એક ઠેકાણે છ મહિના લખ્યું છે. છ મહિના હશે. એક ઠેકાણે એમ લખ્યું છે કે લાખ વર્ષ ત્યાં રહી. એવું કંઈ લખ્યું છે. એટલું બધું ન હોય. લાખ વર્ષ રહે નહીં. છ મહિના રહી હશે. (શ્રોતા : વનવાસ.....) એ તો બાર વર્ષનો જ હતો. આહાહા !

પછી શત્રુને ગોઠ્યું નહીં. શોક્ય ભેગી થઈને સીતાજી પાસે ગઈ. ‘તમે રાવણને જોયો છે બા ?’ ના, મેં તો રાવણને જોયો નથી. ‘કાંઈ જોયું નથી તમે ?’ ‘ભઈ ! આવતો હતોને જાતો હતો, એમાં પગનો અંગૂઠો દેખાતો હતો કોઈવાર’ સીતાજી કહે. ‘ત્યારે એટલું તો ચિતરી ઘોને.’ કપટથી પછી બતાવું રામચંદ્રજીને કે જો આ રાવણની પૂજા કરનાર છે. અરે એવા શત્રુ ! શત્રુને ગોઠ્યું નહીં આનું બહુમાન. પટરાણી ને બહુ સતી મહા ભગવતી સ્વરૂપ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ-જ્ઞાની હતા સીતાજી. ગર્ભમાં બે પુત્ર હતા. તો પણ જ્ઞાની ધર્માત્મા હતા. વિકલ્પનોય ત્યાગ છે અંદર દૃષ્ટિમાં. આહાહા ! વિષયની વાસના હતી એનોય ત્યાગ છે અંદર દૃષ્ટિમાં. આદર છે નહિ. આહાહા !

શત્રુએ અંગૂઠો (દોરાવ્યો). આને ખબર નહિ. આ તો બિચારા ભદ્રિક સરળ. અંગૂઠો લખાવી પછી ચિત્ર બનાવ્યું પોતે. તૈલચિત્ર કહે છે કે શું કહે તમારે? ંટું ચિત્ર બનાવ્યું. એક ઠેકાણે મૂક્યું. સામે સામગ્રી મૂકી પૂજાની. રામચંદ્ર આવ્યા તો કહે, આ શું છે? કહે, સીતાજી રાવણને પૂજતા હતા એ આ બધું છે. એવું ચિત્ર બનાવીને કર્યું છે. આરે, ગજબ છે ને! રામચંદ્રજીના વખતમાં એમના ઘરે આવા થાય. મોક્ષગામી, રામચંદ્રજી મોક્ષગામી છે. છેલ્લો દેહ હતો ચરમશરીરી. રામને શંકા પડી ગઈ. એ પણ શંકા પડવાનું કારણ હતું. ધોબી બોલ્યો એ પણ શંકા પડવાનું કારણ. માણસો આવ્યા એ શંકા પડવાનું કારણ ... આવી સીતા ? આહાહા!

શત્રુએ કપટ કરીને ચિત્ર મૂકાવ્યું, લ્યો. મિથ્યાદૃષ્ટિના લક્ષણ તો જુઓ. કોઈ રીતે સત્યને દુભાવવું અને અસત્યની પ્રસિદ્ધિ કરવી. કહે છે કે માયાકી મરોડ છે એ તો, વક્ર છે માયાવી. મરડાઈ ગયો છે માયામાં, કપટમાં એકાકાર થયો છે કે આમ કરું... હૃદય હાથ ન આવે એવી માયા. ભગવાન તો કહે છે કે માયાવી કપટી મરીને ઢોર થાય. કેમકે તિર્યચ છેને ઢોર, આ આડા શરીર આમ આડા. હાથી ઘોડા ને આમ આડા છેને તિર્યચ આડા. પૂર્વે આડોડાઈ, માયા ને વક્રતા ને આડોડાઈ બહુ કરી હોય. ત્યાં આ ફળમાં ઢોર થયા છે. સમજાણું કાંઈ? એવો મિથ્યાદૃષ્ટિ, માયામાં હાથ ન આવે કાળજા, કહે છે. આહા!

લોભકી લહર હૈ.. લોભના ચક્રમાં પડ્યો છે, લહેર એટલે. લહેર ઉઠેને. લોભના ચક્રમાં મિથ્યાદૃષ્ટિ પડ્યો છે. આત્માની ભાવનાની ખબર નથી. શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ છું એની મારે દૃષ્ટિ કરીને સ્થિર થવું જોઈએ, એને ઠેકાણે લોભના ચક્રમાં... આટલું મળે તો ઠીક, આટલું મળે તો ઠીક, આટલું મળે તો ઠીક, ક્યાંય સંતોષ જ ન મળે. મિથ્યાદૃષ્ટિને લોભના ચક્રમાં... આહા! રાગના, લોભના. રાગનો ભાગ છેને એ. ક્રોધ ને માન એ દ્વેષનો ભાગ છે અને માયા અને લોભ એ રાગનો ભાગ છે. આહાહા!

આત્માની જેને ખબર નથી. અરે, હું તો અનંત આનંદનો સ્વામી છું. હું નહીં લક્ષ્મીનો સ્વામી, નહિ શરીરનો, નહિ પત્નીનો. સંસારમાં સમકિતી રહ્યા છતાં કોઈને પોતાના અંતરમાં માનતો નથી. આહાહા! મારું હોય તે મારાથી જુદું ન હોય. જુદું હોય તે મારું નહિ. આહા! એને દૃષ્ટિમાં સમ્યક્તા પ્રગટી છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો, રાજ હો ચક્રવર્તીનું. રાગનો કણ મારો નથી તો વળી રાજ ક્યાંથી આવ્યા? આહા! લોભના ચક્રમાં પડ્યો છે કહે છે.

યાહી માંતિ ચેતન.. આ પ્રકારે ભગવાન આત્મા અચેતનકી સંગતિસૌં. જુઓ, આ મોક્ષ અધિકારમાં મિથ્યાદૃષ્ટિ કેવા હોય એની વ્યાખ્યા કરી છે. એને મોક્ષનો માર્ગ હોઈ

શકે નહિ. આહા! યહ ભાંતિ.. ભગવાન અચેતનના સંગથી. એ દયા, દાન, વિકલ્પ એ પણ અચેતન—રાગ છે. શરીર લક્ષ્મી પણ અચેતન જડ છે. એના સંગથી સાંચસૌં વિમુખ ભયૌ.. ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ સિદ્ધસ્વરૂપ એનાથી વિમુખ થયો. ઝૂટમૈં બહર હૈ.. જૂઠમૈં લગ્યો છે. શું બરાબર છે આ? બહુ સારી વાત લીધી છે મોક્ષ અધિકારમાં.

૨૯. આ દામોદરભાઈ બહુ બોલતા. દામોદર ચક્રવર્ત. આ ૨૯મું છે એ.વાળા. મૂળજીભાઈના ભાઈ. લાખાણી. આ ૨૯મો બોલ બહુ... દિગંબરના પુસ્તક ઘણા એની પાસે. વાંચેલા ઘણાં પહેલેથી. હવે કહે છે કે મિથ્યાદૃષ્ટિ એના લક્ષણ વધારે સ્પષ્ટ કરે છે.

(સવૈયા એકત્રીસા)

તીન કાલ અતીત અનાગત વરતમાન,
 જગમૈં અખંડિત પ્રવાહકૌ ડહર હૈ।
 તાસૌ કહૈ યહ મેરૌ દિન યહ મેરી રાતિ,
 યહ મેરી ઘરી યહ મેરૌહી પહર હૈ।।
 યેહકૌ યજાનૌ જૌરૈ તાસૌં કહે મેરૌ ગેહ,
 જહાં બસૈ તાસૌં કહૈ મેરૌહી સહર હૈ।
 યાહિ ભાંતિ ચેતન અચેતનકી સંગતિસૌં,
 સાંચસૌં વિમુખ ભયૌ ઝૂટમૈં બહર હૈ।।૨૧।।

શબ્દાર્થ :—અતીતકાલ=ભૂતકાળ. અનાગત=ભવિષ્ય. ખેહ=કચરો. ગેહ=ઘર.
 સહર(શહર)=નગર.

અર્થ :—સંસારમાં ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળનું ધારા-પ્રવાહ ચક્ર ચાલી રહ્યું છે, તેને કહે છે કે મારો દિવસ, મારી રાત્રિ, મારી ઘડી, મારો પહોર છે. કચરાનો ટગલો ભેગો કરે છે અને કહે છે કે આ મારું મકાન છે, જે પૃથ્વીના ભાગમાં રહે છે તેને પોતાનું નગર બતાવે છે. આ રીતે અચેતનની સંગતિથી ચિદ્રૂપ આત્મા સત્યથી પરાન્મુખ થઈને જૂઠમાં મુંઝાઈ રહ્યો છે. ૨૯.

અર્થ :—સંસારમાં ભૂત, વર્તમાન, ભવિષ્યત્ કાલકા ધારા-પ્રવાહ ચક્ર ચલ રહા હૈ, ઉસે કહતા હૈ કિ મેરા દિન, મેરી રાત્રિ, મેરી ઘડી, મેરા પહર હૈ। કચરેકા ઢેર ઇકઢા કરતા હૈ ઔર કહતા હૈ કિ યહ મેરા મકાન હૈ; જિસ પૃથ્વીખંડ પર રહતા હૈ ઉસે અપના નગર બતલાતા હૈ। ઇસ પ્રકાર અચેતનકી સંગતિસે ચિદ્રૂપ આત્મા સત્યસે પરાન્મુખ હોકર ઝૂટમૈં ઉલઝ રહા હૈ।।૨૧।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જુઓ, બનારસીદાસે સ્વતંત્ર મોક્ષના વિરુદ્ધની વાત મૂકી છે. ત્રીનકાલ. ભૂતકાળ— અતીત એટલે ગયો કાળ, અનાગત—ભવિષ્ય અને વર્તમાન. જગમેં અખંડિત પ્રવાહકૌ હર હૈ.. ચાલે છે અખંડ પ્રવાહ. તાસૌં કહે યહ મેરૌ દિન.. હમણાં તો અમારો દિવસ છે હોં. કહે છે કે નહિ? અમારી હમણાં હાકલ છે. અમારી હમણાં પ્રધાનતા શહેરમાં, દેશમાં, ગામમાં, ફલાણામાં, ઠીંકણામાં. શેની પ્રધાનતા? મૂર્ખ શું કહે છે તું આ? સમજાણું કાંઈ? અમારો દિવસ છે એમ કહે છે ને? કાલકા ધારાપ્રવાહ ચક્ર ચલ રહા હૈ, ઉસે કહતા હૈ કિ મેરા દિન હૈ, લ્યો. દામોદરભાઈ કહેતા ઘણીવાર. કાળ તો ચાલ્યો જાય પણ આ કહે કે આ મારો દિવસ છે, આ અમારી રાત્રી. રાતમાં અમારે નિવૃત્તિથી કામ લેવું હોય, એ અમારી રાત છે. રાત ને દિ' તો કાળ જગતનો છે, તારો ક્યાંથી આવ્યો? આહા!

યહ મેરી ઘરી.. આ મારી ઘડી છે. એક કલાક મને જે આપ્યો છે એ મને છે. કલાક હતો એ તો કાળ પ્રવાહ છે, તારો ક્યાંથી આવ્યો કલાક? એ મારો કાળ છે ઘડીનો. યહ મેરૌ હી પહર હૈ.. પહોર.. પહોર.. સવારના શું કહેવાય? એક પહોર કહેવાય છે ને. મેરૌ હી પહર હૈ.. સવારમાં અમે ઉઠીએ અને એક પહોર તો મજા કરીએ, પછી દુકાન ઉઘાડીએ. દહીં ને રોટલો ખાઈએ ઉઠીને. પહેલા એ હતું. આ તો હવે ચા ને નાસ્તો થઈ ગયો. પહેલા આ દહીં રાખ્યું હોયને, સવારમાં ઉઠીને દહીં ને રોટલો ખાય. સાંજે ખીચડી, રોટલો ને દહીં. વચમાં વળી કાંઈક મમરા-મમરા, દાળીયા બહુ હલકી ચીજ કોઈ એવી. પહેલા એવું જ હતું. એને કહે છે કે જુઓ, સવારનો એક પહોર અમારો પછી તમારું કામ. પહોર ક્યાંથી આવ્યો પણ તારો? એ તો જગતનો કાળ છે. એક આખો પહોર મારે માટે. એક પહોર મારું નામ લેશો નહિ. એ પહોર અમારો છે, પછી તમારી નોકરી. એમ કહે છે ને? માને છે ને? અમારી હાકલ વાગે એવો કાળ અમારો છે.

ઓલામાં આવે છેને ગાયન, નહિ? 'સમય બદલાય છે ત્યારે બધું બદલાય છે.' એવું આવે છે. ઘણા વર્ષ પહેલાં સાંભળ્યું હતું. પાળીયાદમાં ૭પનું ચોમાસું હતુંને. પાળીયાદમાં ૭પનું ચોમાસું. કેટલા વર્ષ થયા? બાવન. એમાં અહીં અપાસરામાં ગરતા સામે લખેલું. 'સમય બદલાય છે ત્યારે બધું બદલાય છે.' બધું બદલાય, બાયડી બદલાય છોકરા. પૈસા ન હોય લક્ષ્મી ત્યારે બધાય ફરી જાય માળા. એ વળી હશે કાંઈક, પણ લાંબુ હતું. ૭પમાં નહિ? બારણા સામે લખેલું. સમય બદલાય ત્યારે બધું બદલાય. તું ક્યાં પણ બદલી ગયો એમાં? એ અમારા કાળ હતા અને અમારા બાપની હયાતીમાં અમારી આબરૂ એ અમારી લક્ષ્મી. અમારે ઘેર કહેણ આવે સારા સારા ઘરના. એ અમારા કાળ હતા એ હતા. તારો કાળ કે દિ' હતો? પણ મૂઠ ને મિથ્યાદષ્ટિમાં આવી ભૂલ પડે છે. આહાહા!

खेहकौ खजानौ.. ल्यो ठीक. એ કચરેકા ઢેર ઇકઢ્ઢા કરતા હૈ. આ પૈસા-પૈસા ખેહકો ખજાનો છે, રાખનો ખજાનો છે કચરાનો. ઓર કહતા હૈ કિ યહ મેરા મકાન હૈ. લ્યો, ખજાનો ઉભો કરેને મકાન. આ પથરા ભેગા કર્યા. આ મારું મકાન. કેવું કર્યું, જોયું! સારા કારીગરને બોલાવ્યા હતા. પાંચ લાખનું થયું છે અને અમે ઉભા ઉભા કામ લેતા ત્યારે થયું છે. નહીંતર તો... એ બધી વાતો પરની કરેને, એ તો ગાંડો જોઈ લો પાગલ. બાબુભાઈ! અમારી દેખરેખમાં થયું છે. આમ ઉભા રહો આમ. તારા દેખરેખ... દેખરેખ તો વજુભાઈ બહુ રાખતા મકાનની. એ કરતા ને ત્યાં દસ-દસ લાખના મકાન. એનો દરબાર એવો હતો આને પી જાય એવો. એને બધું આવડે આમ કરો ને આમ કરો. ભૂંડો. એને બધું આવડતું હોય. એને બધું આવડે હોં.

વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા વાંકાનેર, નહિ? બેય આવ્યા હતા, રાજકુમાર ને એ પોતે. રાત-દિ' માણસો... પણ જ્યારે આ (રાજ) લખવું પડ્યું હતું ત્યારે રોયા હતા. જ્યારે રાજ લખવું પડ્યું. આંસુની ધારા. વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. તે દિ' મોહનભાઈ હતાને આપણે. માણસો તો સમાય નહિ એટલું માણસ આવેને. દરબાર આવે. વાંકાનેરનો જૂનો ઉતારો હતો. ઉતારો શું? ઉપાશ્રય. હમણાં નવો કર્યો. ૭૭ની વાત છે હોં. એ ત્રાગ નીચે બાર વાગે બેઠો હતો ત્યારે ઓમ ધ્વનિ આવ્યો અંદરથી. શરૂઆત ત્યાંથી થઈ હતી. વાંકાનેર ત્રાગ હતોને. ત્યાં બેઠો હતો એકલો. કોઈ નહોતું. શરૂઆતમાં ... ત્યાંથી આવ્યો હતો. વાંકાનેર.

આ કહે કે દેખો, આ અમારા મકાન. શું કહેવાય તમારા? સંગેમરમર— આરસપહાણ. આરસપહાણના મકાન દેખો. સાગરમાં છેને આપણા ભગવાનદાસનું મકાન, છ લાખનું મકાન. અહીં સાગરમાં છે. અમે ઉતર્યા હતા ૨૦ દિ આ ગોદીકાનું ત્રણ લાખનું આરસપહાણનું મકાન. વીસ દિવસ ત્યાં રહીને આવ્યાને હમણાં તે. ... કો'ક કહે કે એણે ૫૦ લાખ પેદા કર્યા છે. ત્યાંથી આ બધું આવ્યું. આ કર્યુંને બધું, એવું કો'ક કહેતું હતું. એક જણો બે-ત્રણ કરોડ કહેતો હતો. એટલું બધું તો નહિ હોય. એ પેદા કરે તો એ ધુળ છે. એ ક્યાં આત્માની હતી? બે—ત્રણ લાખ ખરચ્યા ખરાને. એને પેદા કર્યા છે અમે, માટે પૈસા ખરચ્યા. આજે જ કો'ક કહેતું હતું.

કોના પૈસા ને કોની વાત બાપા! આહાહા! અમે ખરચ્યા અહીંયા. એ જડ તારા હતા તે આપ્યા? એ તો જડ છે. એ તો જ્યારે એની ગતિ જવાની હોય ત્યારે જાય. તારાથી આમ પૈસા જાય એ વાત ત્રણ કાળમાં સાચી નથી. એ તો જડ છે. મેં પાંચ લાખ ખરચ્યા. તું કોણ છે? તું તો આત્મા છો. પાંચ લાખ જડને તું ખરચી શક? જડને તું આપી શક

બીજાને? નોટ આપી શક? આ નોટ લે, આ દસ રૂપિયા લે, પચ્ચીસ લે. લાખ લે. એ જડ છે. અજીવનો સ્વામી થઈને તું દે, મૂઢ છો. આહાહા! ખેલનો બજાનો જોડે છે. જોડે એટલે ભેગા કરે પથરા.

तासौं कहै मेरौ गेह.. आ मारुं घर छे. (श्रोता : એમ કહે કે પથરાનું ઘર છે ?) પથરાનું જ છે. આ તો અંદર માને છે કે એ મારું છે એમ કહેવું છે. બોલવામાં તો એમ આવે. પણ અંતરમાં માને કે મારું ઘર છે. મેં બનાવ્યું છે. ખુરશી નાખીને બેસતો આઠ મહિના, ત્યારે આ મકાન બન્યું છે. એક જણો કહેતો હતો. અમારે તો ઘણા મળ્યા હોયને. એ મકાન અમારા છે એમ માને છે. આંહીં તો વાત એ છે. ચક્રવર્તી દેવોએ બનાવેલા મકાનમાં રહે, પણ અંતરમાં મારું કાંઈ નથી. એક રાગનો રજકણ પણ મારો છે નહિ. હું જ્યાં છું ત્યાં રાગ નથી, હું જ્યાં છું ત્યાં મકાન નથી. હું જ્યાં છું ત્યાં તો જ્ઞાન ને આનંદ ને શાંતિ છે. હું જે છું ત્યાં તો રાગેય નથી ત્યાં મકાન-ફકાન કેવા? આહાહા!

આ ૯૬ હજાર રાણીઓ છેને સાહેબ આપને? કહો, ભાઈ! રાણી અમારા (માટે) બીજો આત્મા અને બીજો આત્મા અમારો આત્મા થાય? બીજાનો આત્મા અમારો આત્મા થાય? એ રાણી મારી છે? એના શરીરના રજકણો જડના છે એ શરીરના છે એ મારા થાય? એ તો અજીવ છે. જીવ ને અજીવના ભાન વિના અજ્ઞાની અચેતનના સંગમાં આ મારું.. મારું.. મારું.. એમ માની રહ્યો છે. એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ કહે છે. યાહે તો સાધુ નામ ધરાવે અને માને કે આ મારા શિષ્યો, અમે આટલા શિષ્ય કર્યા. મૂઢ છો. શિષ્ય—શિષ્ય. મુંડ્યા.. મુંડ્યા.. શિષ્ય નહિ સમજતે? ચેલા. શિષ્ય અમારા શિષ્ય છે. એલા શિષ્ય કેવા તારા? એ તો આત્મા છે, શરીર પર છે. આહાહા!

जहां बसै तासौं कहै मेरौ ही सहर है.. अमारुं पोरबंदर, अमारुं सावरकुंडला, अमारुं आंकडीया. गाम. जयां वसे तयां એ ગામ મારું. પણ ગામ તારું ક્યાં છે? એ તો જગતની ચીજ છે. જ્યાં વસે ત્યાં ગામ હોયને. આ ગામ અમારું છે. અમારું ગામ છે. પણ ગામ તો પરવસ્તુ છે એમાં તારું ક્યાં આવ્યું? માળા મૂઢની કંઈ વ્યાખ્યા જુદી હશે? ગામે ગામ મૂઢ ભર્યા છે કહે છે. મૂઢના ગામ કાંઈ જુદા વસતા હશે? આહાહા! જહાં બસે તાસૌ કહે મેરૌ હી સહર હૈ. जिस पृथ्वीखंड पर रहता है उसे अपना नगर बतलाता है.

याहि भांति चेतन.. आ तो आटलां दृष्टांत क्हा, कहे छे. આ પ્રકારે ભગવાનને ભૂલીને—હું તો જ્ઞાન ને આનંદ છું એવું પોતાનું અસ્તિત્વ તેને ભૂલી અને જેમાં એ પોતે નથી એવા રાગમાં ને શરીરમાં ને મકાનમાં મારું માને છે એ અચેતનના સંગે મિથ્યાદૃષ્ટિ ભ્રમમાં પડ્યો છે. આહાહા! મારી વાણી. એવી વાણી બોલું કે આહા! અરે, પણ વાણી જડ

છે ને? આહા! ઘણાની વાણી કેટલીક એવી હોયને. નહોતી ઓલી છોડી આવી? તમે નહોતા. આદર્શભવનમાં ઓલી છોડી નાની હતી પંદર-સોળ વર્ષની, પણ માળા કંઠ.. બોલે એટલે લોકો એકવાર આમ સાંભળે તો ચકિત થઈ જાય. આદર્શભવનમાં ગયા હતાને. આદર્શભવન શું? આદર્શનગર. એ છોડી પહેલી બોલી હતી સ્તુતિ. પંદર-સોળ વર્ષની હશે. પણ એ તો અક્ષર બોલે ત્યાં રણકાર વાગે. કોઈપણ ભાષા બોલેને એ બીજા જાતની નીકળે. પણ એ તો જડની દશા છે. એ ભાષાનો દેશી કરવો એ આત્મા છે? આત્મા એ દેશી કરી શકે? કંઠને આત્મા ધ્રુજાવી શકે?

(શ્રોતા : વાણી ભૂષણ નામ રખ દે?) વાણીભૂષણ પણ જડનું ભૂષણ? વક્તા બહુ હોય તો એને કહે કે વાણીભૂષણ છે. જડનું ભૂષણ છે તને? આહા! આરે, આરે, ભારે! યાહી માંતિ ચેતન અચેતનકી સંગતિસૌં.. સંગતિ પોતે કરી હોં, એમ કહે છે. સાંચસૌ વિમુખ મયોં.. ભગવાન જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ પોતાની જાતમાં તો રાગેય નથી, શરીર નથી, લક્ષ્મી નથી, મકાન નથી. એવી સત્ય વસ્તુને ભૂલી વિમુખ થઈ ઝૂઠમૈં બહર હૈ.. જૂઠી વાતમાં ગતિ કરી રહ્યો છે. આહાહા!

મિથ્યાદૃષ્ટિની વાત કરી. હવે સમ્યગ્દૃષ્ટિના વિચાર સાંભળો. ધર્મી જીવના ભાવ કેવા હોય?

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોનો સદ્વિચાર (દોહરા)

जिन्हके मिथ्यामति नहीं, ग्यानकला घट मांहि।

परचै आत्मरामसो, ते अपराधि नांहि॥૩૦॥

શબ્દાર્થ :-મિથ્યામતિ=ખોટી બુદ્ધિ. પરચૈ(પરિચય)=ઓળખાણ.

અર્થ :-જે જીવોની કુબુદ્ધિ નષ્ટ થઈ ગઈ છે, જેમના હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ છે અને જેમને આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ છે તે ભલા માણસ છે. ૩૦.

અર્થ :-જિન जीवोंकी कुमति नष्ट हो गई है; जिनके हृदयमें ज्ञानका प्रकाश है और जिन्हें आत्मस्वरूपकी पहिचान है वे भले मनुष्य हैं॥૩૦॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जिन्हके मिथ्यामति नहीं.. ખોટી બુદ્ધિ ન હોય. એ શરીર મારું, લક્ષ્મી મારી, મકાન મારાં, આબરૂ મારી, છોકરાં મારા, બાયડી મારી—એવી બુદ્ધિ સમકિતીને હોતી નથી. આહાહા! કેમ કે એ ચીજ પર છે એમાં તારી ક્યાંથી આવી? હું તો એ જગતના ચીજનો

જાણનાર—દેખનાર મારામાં રહીને હું છું. એ ચીજને જાણવું એ પણ વ્યવહાર છે. હું તો મારા સ્વભાવને જાણનાર—દેખનાર એવો હું આત્મા છું. એમ આ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ મિથ્યામતિ નથી. ...કુમતિ નષ્ટ હો ગઈ है, ल्यो. ग्यानकला घटमांहि.. જેના હૃદયમાં જ્ઞાનની પ્રકાશ કળા ઉગી છે. હું તો રાગથી ભિન્ન સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ પ્રભુ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે તીર્થંકર ભગવાને જે પ્રગટ કર્યો પર્યાયમાં, એવડો આત્મા તે મારું સ્વરૂપ છે. એ સિવાય મારામાં રાગ ને શરીર ને ફલાણા મારા, હું તમારો ગુરુ—એવું સ્વરૂપમાં છે નહીં. આહાહા!

(શ્રોતા : સંઘપતિ....) સંઘપતિ હોતા હૈ. યે જૂઠ હૈ, સંઘપતો ક્યાંથી આવ્યો? સંઘપતિ ક્યાંથી થઈ ગયો? સંઘ જુદી ચીજ છે એનો પતિ ક્યાંથી આવ્યો? મૂઠ છો. નૃપતિ—નર નામ મનુષ્યનો પતિ રાજા. મનુષ્ય જુદાનો રાજા તું ક્યાંથી આવ્યો? પત્નીનો પતિ, આવે છે ને? ધણી—પતિ. તે ક્યાં ધણી તું છો એનો? એ તો આત્મા છે જુદો, એનું શરીર જુદું. એનો પતિ ક્યાંથી થઈ ગયો તું? આખી દુનિયા મૂઠ છે.

‘એકલું ભૂલ્યા, દોનો ભૂલ્યા, ભૂલ્યા સકળ સંસાર; દાસ કબીરો એક ન ભૂલ્યો જેને અલખનો આધાર’. આવે છેને એમાં? એ ભૂલેલ હતા, એને ક્યાં ભાન હતું? આપણે સાધુ નહોતો પ્રકાશદાસ? કહેતા કે કબીર તો એમ કહેતા કે જુઓ પરમાર્થ ટુકડો દઈએ. કો’કને ટુકડો દઈએ તો પ્રભુ ઢૂંકડો. રોટલાનો ટુકડો દઈએ. કો’કને દઈએ ટુકડો, પ્રભુ ઢૂંકડો. ધૂળમાંય નથી ઢૂંકડો. ઢૂંકડો એટલે નજીક. દાળ-ભાત કો’કને ખવડાવીએ તો ભગવાન પ્રસન્ન થઈ જાય. ભગવાન કેવા તારા?

એણે લખ્યું છે, કબીરા! બે વાત કરીએ. એમ કહે છે ને? કમાલકી દો બાત લખ લે, પરમાત્માની બંદી કરવી અને ભૂખ્યાને આહાર દેવું. ભૂખ્યાને આહાર દઈ શકે નહિ આત્મા, એ તો જડની ક્રિયા છે. ભગવાનનું ભજન કરવું એ તો રાગ છે. વસ્તુ એસી હૈ. વસ્તુ એસી હી હૈ. આ હવે જુદું છું. રોટલા જુદા આવે. કોનો હાથ ને કોને લે?

એ પ્રકાશદાસજી હતાને, કબીરનો સાધુ છે એ. અહિંયા રહ્યા હતા. મૂળ તો બ્રાહ્મણ છે લીમડીના, પછી કબીરના સાધુ થઈ ગયેલા. પછી સ્થાનકવાસીમાં સાધુ થવાની તૈયારી હતી.અને રતિમલજી પાસે. એમાંથી આત્મધર્મ મળ્યું ક્યાંક લાઈબ્રેરીમાં. ઓય માળે, આ તો કંઈ બીજી વાત કરે છે. આ તો આપણે માન્યું બધું (નકામું). મારે જોવા તો જવું એકવાર. હમણાં ગયાં. અહિંયા રહે છે બબ્બે બબ્બે મહિના. પ્રકાશદાસ છે. ઓય માળા, આ તો માર્ગ બીજો નીકળ્યો, કહે. મુંડાઈને બેસી જવું, સાધુ સ્થાનકવાસી થઈ ગયા. હતા કે દિ’ સાધુ હતા? સાંભળને! સમ્યગ્દર્શન કોને કહેવું એનું ભાન ન મળે. મહાવ્રતના

પરિણામ એ ધર્મ. મહાવ્રત પાળવા. પાળવા રાગને, એમ. મહાવ્રત તો રાગ છે, વિકલ્પ છે. નાની ઉંમર છે એની ૩૫-૩૬ વર્ષની.

જિન્હકે મિથ્યામતિ નહીં, ગ્યાનકલા ઘટ માંહિ.. ઘટ એટલે આત્મા હોં. એ આત્મામાં જ્ઞાનની કળા છે. આહાહા! હું તો ચૈતન્ય આનંદ ને શુદ્ધ છું. રાગનો વિકલ્પ ઉઠે એ પણ મારો નહિ. આહાહા! એવી જ્ઞાનકળા જાગેલી છે તે મોક્ષનો અધિકારી છે. પરચૈ આતમરામસૌં.. એ તો આત્મરામની પહિચાન કરે. અનુભવ કરે, એમ કહે છે. ઓલામાં સંગતિ હતીને અચેતનની. ચેતનને અચેતનની સંગતિ હતી. આંહીં કહે છે, ચેતનને ચેતનની સંગતિ છે, એમ. પરચો એનો કરે, એમ. આહાહા! ભગવાન આનંદ ને જ્ઞાનસ્વરૂપ, એ તો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ પરચો એટલે સ્પર્શ કરે, અનુભવ કરે, એને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહીએ. એકલો રાગનો અનુભવ કરે એ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ નહિ, મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. જેમ રાગ છે દયા, દાન, વિકલ્પ એ તો વિકાર છે. વિકારનું વેદન એકલું એ તો મિથ્યા દ્રષ્ટિ છે. આહાહા! માર્ગ આકરો. માર્ગ છે તો એવો ને એવો. અનાદિનો છે એ આ છે. લોકોને સાંભળવા મળ્યો નથીને એટલે એમ લાગે, માળો આવો ધર્મ આવો ?

બાપુ! તું તો ચૈતન્ય છોને નાથ! રાગ પણ ક્યાં તારી ચીજ છે? રાગ તો અચેતન છે. રાગ જાણે છે? પોતાને જાણે છે? પરને જાણે છે? પર વડે જણાય એવો છે. આત્મા વડે જણાય એવો રાગ એ એની ચીજ નથી. એથી પરચૈ આતમરામસૌં.. પોતાનો આત્મારામ એને સ્પર્શે, તે અપરાધિ નાંહિ.. તે ગુનેગાર નથી. બહુ સૂક્ષ્મ વાત કરી છે. છે પાઠમાં છે ને? અપરાધી, રાગને પોતાનો માનનાર અપરાધી, ગુનેગાર, કેદી મિથ્યાત્વી છે. પરસ્વરૂપ જુદા છે એને (પોતાનું) માનનારની તો શું વાત કરવી? ભગવાન આત્મા જાણનાર-દેખનાર શાંત અનાકુળ સ્વભાવી વસ્તુ—એને પોતે સ્પર્શે—વેદે—અનુભવે, એને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહીએ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

प्रवचन नं. १११, अषाढ वद १४, बुधवार, ता. २१-७-१९७१
मोक्षद्वार पद ३१, ३२, ३३ पर प्रवचन

आ समयसार नाटक. अे ३१मुं पद एे. मोक्ष अधिकार. धर्मी जवनी सद्विचार. सम्यग्द्रष्टि—धर्मी जव अेना साया विचारो केवा डोय एे अेनुं वर्णन एे.

(सवैया अेकत्रीसा)

जिन्हकै धरम ध्यान पावक प्रगट भयो,
संसै मोह विभ्रम बिरख तीनों डढ़े हैं।
जिन्हकी चितौनि आगे उदै स्वान भूसि भागै,
लागै न करम रज ग्यान गज चढ़े हैं॥
जिन्हकी समुझिकी तरंग अंग आगममें,
आगममें निपुन अध्यात्ममें कढ़े हैं।
तेई परमारथी पुनीत नर अठौं जाम,
राम रस गाढ़ करैं यहै पाठ पढ़े हैं॥३१॥

शब्दार्थ :—पावक=अग्नि. भिरभ (वृक्ष)=आस. श्वन=कूतरो. रज=धूल. ग्यान गज=ज्ञानरूपी हाथी. अध्यात्म=आत्मानुं स्वरूप भतावनाची विद्या. परमारथी (परमार्थी)=परम पदार्थ अर्थात् मोक्षना मार्गमां लागेला. पुनीत=पवित्र. आठौं जाम=आठेय पढोर—सदाकाण.

अर्थ :—जेमनी धर्मध्यानरूप अग्निमां संशय, विमोह अने विभ्रम अे त्रणे वृक्ष जणी गयां एे, जेमनी सुदृष्टि आगण उदयरूपी कूतरा भसतां भसतां भागी जाय एे, तेओ ज्ञानरूपी हाथी उपर भेठेला एे, तेथी कर्मरूपी धूल तेमना सुधी पढोचती नथी. जेमना विचारमां शास्त्रज्ञाननी लहेरो उठे एे, जे सिद्धांतमां प्रवीण एे, जे आध्यात्मिक विद्याना पारगामी एे, तेओ ज मोक्षमार्गी एे—तेओ ज पवित्र एे, सदा आत्म-अनुभवनो रस दट करे एे अने आत्म-अनुभवनो ज पाठ भणे एे. ३१.

अर्थ :—जिनकी धर्मध्यानरूप अग्निमें संशय-विमोह-विभ्रम ये तीनों वृक्ष जल गये हैं, जिनकी सुदृष्टिके आगे उदयरूपी कुत्ते भोंकते-भोंकते भाग जाते हैं, वे ज्ञानरूपी हाथीपर सवार हैं इससे कर्मरूपी धूल उन तक नहीं पहुंचती। जिनके विचारमें शास्त्रज्ञानकी तरंगें उठती हैं, जो सिद्धान्तमें प्रवीण हैं, जो आध्यात्मिक विद्याके पारगामी हैं, वे ही मोक्षमार्गी हैं—वे ही पवित्र हैं, सदा आत्म-अनुभवका रस दृढ़ करते हैं और आत्म-अनुभव ही का पाठ पढ़ते हैं॥३१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જિન્હકૈ ધરમ ધ્યાન પાવક પ્રગટ મયૌ.. જેને—ધર્મીને—સમ્યગ્દ્રષ્ટિને ધર્મધ્યાન એટલે આત્માનો આનંદસ્વભાવ, જ્ઞાનસ્વભાવ એનું ધ્યાન—એકાગ્રતા રૂપી અગ્નિ જેને પ્રગટ થઈ છે. ધર્મધ્યાનરૂપી અગ્નિને લઈને સંશય મોહ વિભ્રમ બિરખ ત્રીનોં ડઢે હૈં.. સંશય, વિભ્રમ અથવા મોહ એ ત્રણેય જેના ઝાડ બળી ગયા છે. ધર્મધ્યાનનો અર્થ ધ્યાનમાં હોય જ્ઞાતા—જ્ઞાયક ત્યારે જ ધર્મધ્યાન (હોય) એમ નહીં. કાયમ ધર્મધ્યાન હોય છે. ધર્મધ્યાન સમક્રિતીને કાયમ હોય છે. (શ્રોતા : નિરંતર ?) નિરંતર. એનો અર્થ કે ધ્યાતા-ધ્યાન અને ધ્યેય ભૂલીને ધ્યાનમાં રહે ત્યારે જ ધર્મધ્યાન છે, એમ નહીં. સદા ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એની અંતરમાં એકાગ્રતા (અને) રાગથી પૃથક એવી ધ્યાનની શ્રેણી તો સદાય રહે છે. આહા! સમજાણું કાંઈ ?

જિન્હકૈ ધરમ ધ્યાન પાવક પ્રગટ મયૌ.. ત્યાં એમ નથી કહ્યું કે એને ઉપયોગમાં જ્યારે હોય ત્યારે જ ધર્મધ્યાન છે. એમ નથી. વસ્તુ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય અનંત ગુણ આનંદસંપન્ન, એમાં અંતર્મુખ થઈને જેની એકાગ્રતા છે. અનાદિથી રાગમાં એકાગ્રતા હતી એ મિથ્યાત્વભાવ હતો. એ પણ ધ્યાન હતું, પણ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા પવિત્ર પૂર્ણ સ્વરૂપ, એની જેને સન્મુખતાની એકાગ્રતા છે એવી જેને અગ્નિ પ્રગટી છે, એણે સંશય, વિમોહ અને વિભ્રમ—એના વૃક્ષનો તો નાશ કરી નાંખ્યો છે.

સમક્રિતીને સંશય નથી (કે) કેમ હશે? કેવળજ્ઞાન કેમ હશે? એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણે એ શું હશે? એવો સંશય સમક્રિતીને હોતો નથી. સમજાણું કાંઈ? એમ મોહ—પરમાં સાવધાનીની એકતા ધર્મીને હોતી નથી. વિભ્રમ—કાંઈક હશે, સમજાણું નથી. કાંઈક હશે, સમજાણું નથી—એવું ધર્મીને હોય નહીં. આહાહા! ચૈતન્ય અગ્નિ ધર્મધ્યાનની જ્યાં પ્રગટી છે. સૂક્ષ્મ સંશય અને વિમોહ પણ જ્યાં બળી ગયા છે એમ કહે છે. સમજાણું? સંશય મોહ વિભ્રમ બિરખ ત્રીનોં ડઢે હૈં—બળી ગયા છે.

જિન્હકી ચિતૌનિ આગે.. જેની દૃષ્ટિ આગળ ઉદૈ સ્વાન મૂસિ માગૈ.. ઉદયરૂપી શ્વાન-કૂતરો ભસીને—ભૂસિને ભાગે. ભોંકતે-ભોંકતે ભાગ જાતે હૈં. આહાહા! ઝીણી વાત છે ભાઈ! આત્મા વસ્તુ છે પૂર્ણ બ્રહ્મ, એના ઉપર જ્યાં એકાગ્રતા થઈ, એથી ધર્મીને ઉદય જે કર્મનો આવે, એ ભોંકતે-ભોંકતે ભાગ જાતે હૈં. ખરી જાય છે ઉદય. મારામાં છે નહીં રાગ. વિષય તણી વાસના મારામાં નથી. ‘હું તો અતીન્દ્રિય આનંદ અને જ્ઞાનનો સાગર છું’ એવું જ્યાં પ્રત્યક્ષ અંદર વેદન થયું છે એને અહીંયા સમક્રિતી કહીએ. એ સમક્રિતીને ઉદૈ સ્વાન મૂસિ માગૈ.. આહાહા! હાથીને કૂતરા જેમ ભસે, એમ. કેમ ભાઈ આવ્યા નથી? વહેલા તો

નીકળ્યા હતા. અઢી વાગે નીકળ્યા હતા વજુભાઈ. (શ્રોતા : ઓફિસે) હં, આમ નીકળ્યાં હતા. અઢી વાગે જોયા. ઓફિસમાં ગયા હશે. સમજાણું ?

લાગૈ ન કરમ રજ ગ્યાન ગજ ચઢે હૈં, જુઓ. શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાનસ્વરૂપ એનો જ્ઞાનરૂપી હાથી ઉપર જેનો સવાર છે. ધર્મીને રાગ ને પુણ્ય એનો સ્વાદ નથી, એ સવારી નથી એને. આહાહા! ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ અનંત ગુણનું એકરૂપ એવો જે આત્મા એના ઉપર ચઢેલો હોય છે. એની આરૂઢતા સ્વભાવ ઉપર હોય છે. એવો જ્ઞાનરૂપી ગજ ઉપર ચઢેલ (છે તેથી) ઉદયરૂપી કૂતરા ભસીને ભાગી જાય છે. આહાહા! લાગૈ ન કરમ.. સમ્યગ્દ્રષ્ટિને કર્મ જ લાગતું નથી. આહાહા! જ્યાં રાગનો સ્વામી નથી અને પોતાના શુદ્ધ આનંદનો સ્વામી છે ધર્મી. આહાહા! શરીર, વાણી, મનનો તો સ્વામી નથી, સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવાર, રાજનો તો સ્વામી નથી પણ રાગનોય સ્વામી નથી. એ ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણ આનંદ શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ એના જ્ઞાને (રૂપી) ગજે ચઢેલો, ઉદયરૂપી કૂતરા તો ભાગી જાય છે. નવા કર્મ બંધાતા (નથી). આહાહા!

જિન્હકી સમુઝ્ઝિકી તરંગ અંગ આગમમૈં.. સમ્યગ્દ્રષ્ટિને આગમનું જ્ઞાન એવું હોય છે કે જેને તરંગ ઉઠે છે ન્યાયના. આહા! જિનકે વિચારમૈં શાસ્ત્રજ્ઞાનકી તરંગે ઉઠતી હૈં. સમ્યક્ જ્ઞાનના તરંગો ઉઠે છે અંદર. આહાહા! એવું જે ચૈતન્યસ્વરૂપ એના ભાનમાં છે, એથી એને આગમના જ્ઞાનના તરંગો ઉઠે છે. આહા! આગમમૈં નિપુન.. ભગવાને કહેલા સિદ્ધાંત, એના સિદ્ધાંતના જ્ઞાનમાં એ નિપુણ છે. અધ્યાતમમૈં કહે હૈં.. આહાહા! અધ્યાત્મિકતામાં—અધ્યાતમ વિદ્યાના પારંગત છે, કઢાયેલાં છે. જેમ દૂધ કઢાઈ ગયેલું હોયને દૂધ. દૂધ સમજતે હૈં દૂધ? વહ કઢતે હૈં. (શ્રોતા : ઘટ્ટ બનાવે). વહ ખીર બનાનેકે લિયે ઘટ્ટ બનાતે હૈં ન ઘટ્ટ. એ અમારી ગુજરાતી ભાષા. અહીંયા હિંદી(માં) કહે છે, કહ્યું છે. આહાહા! ભગવાન નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ આનંદ એવો જે આત્મા એમાં એ કઢાયેલા છે. એના રસ એને ચડી ગયેલા છે, કહે છે. આહાહા! એ દશા!

લ્યો, ચોથા ગુણસ્થાને અધ્યાત્મ જ્ઞાન ન હોય, ફલાણું જ્ઞાન ન હોય, ઠીંકણું... આવી વાત કરે, લ્યો. આહા! આત્માનો સ્વભાવ જ શુદ્ધ ઉપયોગ સ્વભાવ છે એનો. શુભ અને અશુભ રાગ એ એનો સ્વભાવ જ નથી. કારણ કે શુભ-અશુભ રાગ એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. આહાહા! એનો સ્વભાવ જ શુદ્ધ ઉપયોગ છે. હવે આંહીં કહે છેને કેટલાક કે ચોથે ગુણસ્થાને શુદ્ધ ઉપયોગ ન હોય. પણ ભાઈ, આત્મા જ શુદ્ધ ઉપયોગી છે. આહાહા! જ્યાં આત્માને ભાન થયું, ત્યાં એ શુદ્ધપરિણતિ છે એ શુદ્ધ ઉપયોગ જ છે એનો. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ ?

જુઓને, આ ચાલ્યા જાય છે મોહનભાઈ જેવા, લ્યો. સવારમાં આમ... એક છોકરો આવ્યો હતો ભાઈ, દિલીપ. દિલીપ આવ્યો છે? આવી ગયો છે. એના ઉપર એને પ્રેમ બહુ હતો. ઘડીકમાં ક્ષણમાં ન મળે લ્યો. ઓહોહો! ચાર-પાંચ દિ' પહેલાં તો આંહીં હતા. સવારના દરરોજ આવે. બે વખત વ્યાખ્યાનમાં આવે, રાતે આવે. આ દેહની સ્થિતિ! કોણ રાખે ને ક્યારે ન ટળે. જે સમયે ટળવાનો હોય તે સમય બીજો ફરે? આહાહા! ધર્મીને એવી અંદર શ્રદ્ધા હોય છે કે જે ક્ષણે દેહ છૂટવાનો, તે તેનો માલ ઉપરનો છૂટે છૂટકો. આહાહા! ઈન્દ્રો આવે, નરેન્દ્ર આવે અને કોઈ એને મદદ કરે.. કોને કરે? ભાઈ! આહાહા!

એનું આયુષ્ય પૂરું થાય કે ચાલ્યા જાય છે ઈન્દ્રો, દેવો મોટા. આહાહા! ૧૮-૧૮ સાગરના આયુષ્યવાળા દેવ મરીને ઢોરમાં જાય, પશુ થાય. આહાહા! જુઓને, આ સંસારની (વિચિત્રતા). તિર્યચમાં જાય, લ્યો. એમ છે, સિદ્ધાંત કહે છે. આઠમા દેવલોકના કેટલાક દેવો મિથ્યાદષ્ટિ છે. પૂર્વે કોઈ પુણ્ય કરેલું દયા-દાન આદિ, ત્યાં સ્વર્ગમાં ગયા પણ ન્યાંથી મિથ્યાત્વ હતું ને અંદરમાં વાસનાની એકતા તો હતી, (તેથી) મરીને ઢોરમાં જાય. આહાહા! ગજબ વાત છે ને! આ સંસારની લીલા! ભાઈ આવ્યા. નજીક આવો આમ. આમ આવો આમ. આવો મોઢા આગળ. ઓલો ફોટો લઈને. સવિતાબેનનો દીકરો. આંહીં સવિતાબેન હતાને? ગાંધીની દીકરી, નહીં? મકાન કર્યું છે. શિવલાલ ગાંધી. આંહીં સમાચાર આપ્યા હતાને આ બેનના ફોટાના, એ લઈને આવ્યા છે. આંહીં સામે સંસ્કાર... (શ્રોતા : કાલે તાર આવ્યો હતોને). તાર આવ્યો હતો.

ઓહો! સિદ્ધાંતમાં સમકિતી પ્રવીણ છે. પ્રવીણનો અર્થ અંદર આત્મજ્ઞાનના સિદ્ધાંતોમાં પ્રવીણ છે. બીજા સિદ્ધાંતો જાણે—ન જાણે એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહા! અહીં સિદ્ધાંત — સિદ્ધ+અંત (એટલે) જેની વસ્તુ સિદ્ધ થઈ ગયેલી છે. શુદ્ધ આનંદકંદ પ્રભુ આત્મા એમાં અશુદ્ધતા નથી એવા જે સિદ્ધાંતો, એમાં સમકિતી પાકા થઈ ગયેલાં છે, પ્રવીણ છે. આહાહા! (શ્રોતા : નિપુણ). હં. નિપુણ છે. અધ્યાત્મમં કહે છે.. આગમમં નિપુણ હૈ. તેઈ પરમાસ્થી પુનીત નર આઠૌં જામ.. તે પરમાર્થ જીવ છે. આહા! પુનીત નામ પવિત્ર છે, એ મોક્ષગામી છે. આહાહા! લ્યો, આંહીં તો સમકિતીને મોક્ષમાર્ગી કહ્યો. (શ્રોતા : સમકિતી મોક્ષમાર્ગી ન હોય તો કોણ હોય?) એ અમુક એમ કહે કે છૂટે-સાતમે હોય, એમ કહે. ભઈ, એ તો પૂર્ણ ચારિત્રની અપેક્ષાએ છે ભાઈ! એ મોક્ષમાર્ગી છે.

‘છઢાળા’માં નથી આવતું? ‘છઢાળા’માં આવે છે. (ઢાળ ૩, છંદ ૫). ‘ત્રીનોં શિવમગચારી’. એ ‘છઢાળા’માં આવે છે ને? (શ્રોતા : અબ વ્યવહાર મોક્ષ..) ના, ના, એ નહીં. ‘ત્રીનોં શિવમગચારી’. (શ્રોતા : ત્રણેનો વિષય...) નહીં, એ નહીં. સમકિતી, પાંચમા

ગુણસ્થાનવાળા અને મુનિ—ત્રણેય શિવમગચારી (એટલે) ત્રણેય મોક્ષના માર્ગે ચાલનારા છે. આહા! બ્રહ્મચારીજી! વહ ‘છઠાળા’માં આતા હૈ. તીનોં શિવમગચારી, આતા હૈ ન? ચોથા ગુણસ્થાનવાળા, પાંચમા અને છઠ્ઠા તીનોં શિવમગચારી. અંતરાત્મા તીનોં. આહાહા! અહીંયા કહે છેને. દેખોને. તેઈ પરમાસ્થી છે એ તો. મોક્ષમાર્ગી છે. આહાહા! શુદ્ધ ચૈતન્યના રાગથી ભિન્ન પડેલું ભાન એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણેયનો અંશ છે એમાં.

આજે આવ્યું છે ઓલામાં. આવ્યું છેને આ. (શ્રોતા : ધવલ, ધવલ) હા. એનો આધાર આપ્યો છે ભાઈએ કેલાસચંદ્રજીએ. અનંતાનુબંધીની પ્રકૃતિ, દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહ—બેયને કાપે છે. અને અનંતાનુબંધીનો નાશ થવાથી ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે. ‘ધવલ’માં છે. આધાર આપ્યો છે. ઓલો કહે, ના. અરેરે! અનંતાનુબંધીની પ્રકૃતિ જ ચારિત્રમોહની પ્રકૃતિ છે અને એનો નાશ થવાથી સ્વરૂપ આચરણની સ્થિરતા હોય છે. ચોથે ગુણસ્થાને સ્થિરતા એટલી ન હોય તો અનંતાનુબંધી ગયો એનું ફળ શું? આહાહા! (શ્રોતા : બધાય ગુણોમાં શુદ્ધિ.....) એ તો આવે, આ તો ચોખ્ખું પાઠમાં કહે છે હોં. એમ આધાર ‘ધવલ’નો. કેટલીક ચર્ચાના બોલો મૂક્યા છે જુદા પરિશિષ્ટ કરીને. ઠીક કર્યું છે. કો’કમાં વળી જરીક, શુદ્ધનયમાં ચોથું ગુણસ્થાન ન હોય ને એવું વળી સ્થાપ્યું છે. એ તો બીજી વાત છે. આવે છેને, તત્ત્વ અશુદ્ધતરનયઃ. એ તો વ્યાખ્યા.. એ જુદી વાત છે. છે, એ ખબર છેને એ બધી વાતું.

શુદ્ધનય, અશુદ્ધનય, અશુદ્ધતર નય. એ ત્રણ પ્રકારની વાત, એ તો જાણવાની વાત કીધી. વસ્તુ તો... ગુણસ્થાન છે એ તો વ્યવહારનયનો વિષય છે. ગુણસ્થાન જ વ્યવહારનયનો વિષય છે. પણ ચોથું ગુણસ્થાન એનો વિષય પૂર્ણ અખંડ છે. (શ્રોતા : એ પર્યાયમાં વિષય પૂરેપૂરો આવે.) આહાહા! માણસને તત્ત્વ શું છે (એની ખબર નથી) અને પકડ લીધું હોયને પૂર્વે, પછી એને ફરવું આમ કઠણ પડે છે અંદર. ચોથા ગુણસ્થાનનો વિષય શુદ્ધનય છે એટલે પૂર્ણ ભૂતાર્થ છે. પોતે વ્યવહારનયનો વિષય છે. પર્યાય છે ને? પર્યાય છે ને? ચૌદેય ગુણસ્થાન વ્યવહારના વિષય છે. પર્યાય છેને એ અપેક્ષાએ. પણ ચોથા ગુણસ્થાનનો વિષય જે છે એ તો પૂર્ણ ધ્રુવ શુદ્ધ છે, પૂર્ણ છે. આહાહા!

અને આંહીં કહે છેને, પરમાર્થી છે, એ મોક્ષમાર્ગી છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન ને સમ્યક્ચારિત્ર. અનંતાનુબંધીના (નાશ) ચોથા અંશે આવ્યું છે ચારિત્ર. કારણ કે ચારિત્રની પ્રકૃતિ છે. અનંતાનુબંધી ચારિત્રમોહની પ્રકૃતિ છે. એના નાશ થવાથી શું થાય એને? અંશે સ્થિરતા, શાંતિ, સ્વરૂપ આચરણ છે અંદર. આહાહા! અંશે છે ને. પણ ચારિત્ર અંશ ન હોય તો અનંતા ગુણો શુદ્ધ શી રીતે થયા? છે, છટકવું છે એને. (શ્રોતા : એ દર્શનમોહથી માન્યતા એ.....) ના. દર્શનમોહ અને અનંતાનુબંધી બેય ફર્યા. બેયને ઘાત કરવામાં નિમિત્ત

છે. (શ્રોતા : ધવલમાં આવે છે.) આવે છે ને? ધવલમાં આવે છે. આજ આવ્યું છેને આ પુસ્તક. કેલાસચંદ્રજી તરફથી આંહી ભેટ આવ્યું છે. એમાં આ વાંચ્યું થોડુંક. છે એમાં લેખની પરિશિષ્ટમાં. આહાહા!

તેઈ પરમારથી પુનીત નર આઠો જામ, દેખો. એ આઠેય પહોર—ચાર પહોર દિવસના ને ચાર પહોર રાતના, એમ રાત-દિન. રામ રસ ગાઢ કરૈ.. આહાહા! એ તો આત્માના આનંદનો રસ ગાઢ કરે છે. રાગને ગાઢ કરે છે એમ ધર્મને હોતું નથી. આહાહા! હજી ધર્મ કોને કહેવો (એની) બબરું ન મળે અને આ બહારની ક્રિયાકાંડ દયા ને વ્રત ને ભક્તિ એ ધર્મ. ધૂળેય ધર્મ નથી. ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા પવિત્ર શુદ્ધ અભેદ વસ્તુ એની અંતરમાં એકાગ્ર થવું અને આનંદનો રસ આવવો, એમાં (મુખ્યતાએ) શ્રદ્ધા—જ્ઞાન ને શાંતિ—ત્રિન (જોડે) અનંતા ગુણોના અંશોની પ્રગટ દશા છે.

જેટલાં ગુણો સંખ્યાએ છે આત્મામાં, એ બધા ગુણોના અંશની વ્યક્તતા—પ્રગટતા ચોથે ગુણસ્થાને છે. અમુક ગુણનો અંશ પ્રગટે ને અમુક ગુણનો ન પ્રગટે તો ગુણનું પરિણમન એક સાથે (ન હોય તો) દ્રવ્યનું (પરિણમન) શી રીતે થયું? આહાહા! વાત એવી છે કે આ ચર્યાએ કંઈ પોગે (પહોંચાય) એવું નથી. વાદવિવાદે ચડે તો, આ પાને આ લખ્યું ને આ પાને... લખ્યું છે બધું હવે. એનો સાર શું? ન્યાં બેસી ગયા? (શ્રોતા : મોડું થઈ ગયું). મોડા આવ્યા એટલે. (શ્રોતા : આવી જાઓ અંદર. ઘણી જગ્યા છે, આવી જાઓ.) ન્યાં બેઠા હતા ખૂણે ઓઠીકણે. અઢી વાગે મેં જોયા હતા આવતા. પછી ગયા હશે ક્યાંક. આહા!

તેઈ મોક્ષમાર્ગી પવિત્ર છે નર આઠો જામ. હવે સૂતો કે દિ' હશે? ખાતો કે દિ' હશે? સૂએ કોણ અને ખાય કોણ? આહાહા! શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપમાં એકાગ્રતા નિરંતર હોય છે. એ આઠો જામ આ રામરસ ગાઢ કરે. આહાહા! વ્યવહારને ગાઢ કરે—દયા, દાન ને વ્રતને, એમ સમકિતીને હોતું નથી. આહાહા! આવી વાત છે. (શ્રોતા : આઠે પહોર). આઠો પહોર. વસ્તુ છે એ તો ત્રિકાળ છે. હવે એનો જ્યાં અનુભવ થયો અને દૃષ્ટિ થઈ, કાયમ એ જાતનો રસ હોય છે. રાગરસ જ્ઞાનીને હોતો નથી. આહાહા! ભોગનો વિકલ્પ હોય, પણ એનો રસ નથી. રાગનો રાગ નથી જ્ઞાનીને, એમ કહે છે. આહાહા! રાગનો રાગ નથી. રાગ હો, પણ રાગનો રાગ નથી. આત્માનો રસ છે. જુઓ, આ ધર્મની સ્થિતિ. આહાહા!

રામ રસ ગાઢ કરૈ યહૈ પાઠ પઢે હૈં, લ્યો. કહે છે કે આ પાઠ પઢે શાસ્ત્રના. પાના પઢે, એ કરતાં રામરસને પઢે છે એમ કહે છે. રામ રસ ગાઢ કરૈ યહૈ પાઠ પઢે હૈં, લ્યો. એ આત્માના અનુભવનો પાઠ પઢે. આહાહા! (શ્રોતા : ઓલો પાઠ જ કે દિ' હતો?) શાસ્ત્રના પાના એ પાઠ કે દિ' હતો? એ તો પર છે. એનું વાંચવું—બાંચવું એ બધો વિકલ્પ

છે. આહાહા! એવી વાત છે. ૩૧ થયો. હજી એનો વિસ્તાર કરે છે.

(સવેયા એકત્રીસા)

જિન્હકી ચિહુંટિ ચિમટાસી ગુન ચૂનિબેકોં,
કુકથાકે સુનિબેકોં દોઝ કામ મઢે હેં।
જિન્હકો સરલ ચિત્ત કોમલ વચન બોલે,
સોમદૃષ્ટિ લિયેં ડોલેં મોમ કૈસે ગઢે હેં॥
જિન્હકી સકતિ જગી અલખ અરાધિબેકોં,
પરમ સમાધિ સાધિબૈકોં મન બઢે હેં।
તેઈ પરમારથી પુનીત નર આઠોં જામ,
રામ રસ ગાઢ કરેં યહે પાઠ પઢે હેં॥૩૨॥

શબ્દાર્થ :—ચિહુંટિ=બુદ્ધિ. ચૂનિબેકોં=પકડવાને—ગ્રહણ કરવાને. કુકથા=ખોટી વાર્તા—સૂઝકથા આદિ. સોમદૃષ્ટિ=ક્રોધ આદિ રહિત. અલખ=આત્મા.

અર્થ :—જેમની બુદ્ધિ ગુણ ગ્રહણ કરવામાં ચીપિયા^૧ જેવી છે, વિકથા સાંભળવાને માટે જેમના કાન મટેલા અર્થાત્ બહેરા છે, જેમનું ચિત્ત નિષ્કપટ છે, જે મૃદુ ભાષણ કરે છે, જેમની ક્રોધાદિ રહિત સૌમ્યદૃષ્ટિ છે, જે એવા કોમળ સ્વભાવવાળા છે કે જાણે મીણાન^૨ જ બનેલા છે, જેમને આત્મધ્યાનની શક્તિ પ્રગટ થઈ છે અને પરમ સમાધિ સાધવાને જેમનું ચિત્ત ઉત્સાહી રહે છે, તેઓ જ મોક્ષમાર્ગી છે, તેઓ જ પવિત્ર છે, સદા આત્મ-અનુભવનો રસ દટ કરે છે અને આત્મ-અનુભવનો જ પાઠ ભણે છે—અર્થાત્ આત્માનું જ રટણ લાગ્યું રહે છે. ૩૨.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

અર્થ :—જિનકી બુદ્ધિ ગુણ ગ્રહણ કરનેમેં ચિમીટીકે સમાન હૈ, વિકથા સુનનેકે લિયે જિનકે કાન મઢે હુએ અર્થાત્ બહેરે હેં, જિનકા ચિત્ત નિષ્કપટ હૈ, જો મૃદુ ભાષણ કરતે હેં, જિનકી ક્રોધાદિ રહિત સૌમ્યદૃષ્ટિ હૈ, જો એસે કોમલ સ્વભાવી હેં કિ માનો મોમકે હી બને હુએ હેં, જિન્હેં આત્મધ્યાનકી શક્તિ પ્રગટ હુઈ હૈ ઓર પરમસમાધિ સાધનેકો જિનકા ચિત્ત ઉત્સાહિત રહતા હૈ, વે હી મોક્ષમાર્ગી હેં, વે હી પવિત્ર હેં, સદા આત્મઅનુભવકા રસ ટૂઢ કરતે હેં ઓર આત્મ-અનુભવકા પાઠ પઢતે હેં—અર્થાત્ આત્માહીકી રટન લગી રહતી હૈ॥૩૨॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? સમકિતી ધર્મીની ચિહુટી—આ અંગુલિની અથવા ચિમટી આવેને આ પકડવાની. ચિમટાસી ગુન ચુનિબેકોં.. ચિપિયો ગુણનો. આ પણ ચિપિયો છે, પકડે છે આમ.

ઝીણી ચીજને પકડી લે. મોતી હોય તો આમ પકડે ફટ. જેમ ચિપિયો હોય લોઢાનો ને (આમ પકડે), એમ ધર્મી સાચા અંતર આનંદ આદિ ગુણને પકડી લે છે. આહા! જિનકી બુદ્ધિ ગુણગ્રહણ કરનેમેં ચિમીટીકે સમાન હૈ. જુઓ, નીચે કહ્યું છે. જિસપ્રકાર ચિમીટીસે છોટી વસ્તુ મી ઉઠા લી જાતી હૈ, उसी प्रकार सूक्ष्म तत्त्वोंको भी उसकी बुद्धि ग्रहण करती है. सूक्ष्म ભાવ હોય તો પણ જ્ઞાની પકડી લે છે. આ વાત છે. (શ્રોતા : ચિમીટી) હા. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન ઓછું હો, સંસારના ડહાપણ ઓછાં હોય એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. અંતર ભગવાન આત્મા અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ, એના ગુણને પકડવામાં અથવા સૂક્ષ્મ તત્ત્વને જાણવામાં જેની બુદ્ધિ તીખી-ઝીણી થઈ ગઈ છે. આહા! એને અહીંયા સમકિતી અને ધર્મી કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

કુકથાકે સુનિવેકૌં દોઝ કાન મઢે હૈં. એ ધર્મકી વિપરીત કથા-કુકથા સાંભળવાને કાન બંધ છે. પુણ્યથી ધર્મ થાય, પાપમાં મજા છે, સંયોગ અનુકૂળ હોય તો આત્માને ધર્મ થાય-એવી કુકથા સાંભળવામાં જ્ઞાનીના કાન બંધ છે. આહા! (શ્રોતા : ફૂરસદ નહીં) ફૂરસદ નહીં. વે ઉસકો સુનતે હી નહીં. આહાહા! કુકથાકે સુનિવેકૌં.. કુકથા ખરેખર તો એ છે કે શુભભાવ પુણ્ય છે એનાથી ધર્મ થાય એ કુકથા છે. સમકિતધ્વંસની કથા છે. સમકિતને ધ્વંસ કરનારી એ કથા છે.

૨૫ પ્રકારની કથા આવી છેને ઓલામાં. ‘સુદૃષ્ટિ તરંગિણી’. ‘સુદૃષ્ટિ તરંગિણી’માં ૨૫ પ્રકારની કથા છે એમાં આ લીધી છે. સમકિતભેદણી કથા. બધા ધર્મ સરખા છે, બધા ધર્મમાર્ગ પણ સત્ય છે—એ બધી કથાઓ કુકથાઓ છે. ત્યાં પણ બધે ધર્મ છે (તો) એમાં કાંઈક હશે તો ખરું ને? (શ્રોતા : વિભાવ અને.....) વિભાવથી લાભ થાય અને વ્યવહારથી લાભ થાય અને નિમિત્તથી લાભ થાય. ખરી કુકથા એ છે એમ કહે છે. એ સાંભળવાની નહીં. એ વાત સાંભળવા માગતા નથી. કહો, સમજાણું?

જિન્હકૌ સરલ ચિત્ત.. ધર્મીનું હૃદય સરળ હોય છે, કોમળ હોય છે. કોમળ વચન બોલે. આહા! નરમ શાંત હોય છે. વાળ્યો વળે એવો હોય છે. એ પછી કહેશે. કોમળ વચન બોલે. છેને એમાં? જો મૃદુ ભાષણ કરતે હૈં, જિનકી ક્રોધાદિ રહિત સૌમ્ય દૃષ્ટિ હૈ લ્યો. સોમદૃષ્ટિ લિયૈ. કષાય મંદ અને શાંતિરસમાં પડેલો છે. ડોલૈં મોમ કૈસે ગઢે હૈં.. એ મીણ.. મીણ.. (શ્રોતા : પોચો) પોચો મીણનો ગઢો હોયને, જેમ વાળવો (હોય એમ) વળે. મીણ.. મીણ હોતા હૈ ન. મીણ.. મીણ નહીં કહતે? (શ્રોતા : મોમ). મોમ.. મોમ.. વો મીણ. જેમ વાળવું (હોય) એમ વળે. એમ ધર્મી સત્ય વાતને સમજવામાં જેમ વાળ્યો હોય એમ વળે. એને પકડ ને આગ્રહ હોય નહીં. સમજાય છે? (શ્રોતા : નરમ છે.) નરમ છે.

વાત તો ભઈ આ બરાબર છે. એને પોતાને પહેલાં ખ્યાલમાં ન આવી હોય, વસ્તુ(નું) ભલે ભાન હોય, પણ એ વાત ખ્યાલમાં યથાર્થ આવે (તો કબુલ કરે કે) બરાબર છે વાત. વસ્તુ તો એમ જ છે. એને વાળવામાં કઠણાઈ ન હોય. કોમળ હોય એ. આહાહા! મોમ કૈસે ગઢે હૈ, લ્યો. મીણનો કીધોને. શું કીધું એ? માનો મોમકે હી બને હુએ હૈં. માનો મોમ. નીચે છે. જૈસે કિ મોમ સહજમેં પિઘલ જાતા હૈ. મીણ.. મીણ.. યા મુઝ જાતા હૈ. વાળવું હોય તો વળી શકે છે. વૈસે વે મી થોઢેહીમેં કોમલ હો જાતે હૈં. તત્ત્વકી બાત થોઢેહીમેં સમઝ જાતે હૈં, ફિર હઠ નહીં કરતે. એસે સમકિતી ધર્મી એને કહેવાય, જેને આત્માનું દર્શન છે, એમાં આવા ભાવ વિકલ્પ આદિના હોવા છતાં એ કોમળ છે, કહે છે. આહાહા!

જિન્હકી સકતિ જગી અલખ આરાધૈકૌ. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ—ધર્મી જેને આત્માના આરાધનની શક્તિ પ્રગટ થઈ છે. જિન્હકી સકતિ જગી અલખ.. ઈન્દ્રિયોથી લખાય નહીં (એટલે) ઈન્દ્રિયોથી જણાય નહીં, વિકલ્પથી જણાય નહીં—એવો જે ભગવાન આત્મા એને આરાધવાની જેને શક્તિ પ્રગટ થઈ છે. આહાહા! ચક્રવર્તી છ ખંડના રાજમાં પડ્યો હોય.. આહા! ઓલામાં આવ્યું છેને ભરત ચક્રવર્તી? ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા ત્યાં કેલાસ.. કેલાસ પર્વત ઉપર ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા. ભરતને ખબર પડી. સમકિતી છે, ત્રણ જ્ઞાન છે, એ ભવમાં મોક્ષ જનાર છે. ગયા ભગવાન પાસે. આંસુની ધારા હાલે.

અરે, સમકિતી જ્ઞાની ત્રણ જ્ઞાન, એ ભવે મોક્ષ છે. દેહ છેલ્લો છે. છ ખંડનું રાજ, ૯૬ હજાર સ્ત્રી, ૯૬ કરોડ ગામ, ૪૮ હજાર પાટણ ૭૨ હજાર નગર. અમે કોઈના નથી, અહીં અમારી કોઈ ચીજ નથી હોં. આહા! ‘જુઓ, આ ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા અને તમે કેમ રોવો છો?’ ઈન્દ્ર કહે છે. ઈન્દ્ર.. ઈન્દ્ર.. સાથે આવ્યાને જ્યારે. ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા છે. હવે પછી આંહીં.... ‘ભાઈ, કેમ રોવો છો તમે? તમે તો એકાવતારી છો, આ ભવમાં મોક્ષ જનારા છો’, ઈન્દ્ર કહે છે. ‘અમારે તો હજી એક મનુષ્યનો ભવ કરવો પડશે. તમારે તો આ છેલ્લો દેહ છે હવે. ખલાસ’. ‘ઈન્દ્ર, જાણવામાં છે બધું ખબર છે. પણ અમને ધર્માત્મા પરમાત્મા ગયા એનો જરી અમને રાગ આવે છે. એ રાગ એ અમારી ચીજ નથી એમ અમે જાણીએ છીએ’. આહાહા!

અને આ ભવે અમારો દેહ છેલ્લો છે. અમે મોક્ષગામી છીએ આ ભવના. ખબર છે અમને. કહો, ઓલાએ તો આ કબૂલ કર્યું પાછું, લ્યો. ઈન્દ્ર જેવા મિત્રો. આ વિકલ્પ છે એ અમારો નથી. પણ એને કાળે આવ્યો છે. અમે વીતરાગ નથી એથી આવ્યો છે. એથી આ ક્રિયાઓ રુદન આદિની દેખાય છે તને. અમે એમાં નથી. રુદનની ક્રિયામાંય નથી અને વિકલ્પમાંય અમે નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આવા સમકિતી હોય, એમ કહે છે. આહા!

જિન્હકી સકતિ જગી અલખ આરાધબૈકૌ. ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ પોતાનું એને સેવવા.. વિકલ્પથી ન સેવાય—આરાધાય. એ પોતે (પોતાથી) આરાધે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! અલખ આરાધબૈકૌ. અંતર દ્રવ્ય સ્વભાવ ચૈતન્યગંજ પડ્યો છે મોટો પ્રભુ, એની એકાગ્રતાની સેવના જેને જાગી છે, એ કળા જાગી છે, એ શક્તિ જાગી છે. રળવાની શક્તિ જાગી છે ને બીજાને સાચવવાની શક્તિ છે, સમજાવવાની શક્તિ છે— એ શક્તિ આત્માની (નથી). આહા! પોતાનો ભગવાન એને સેવવાની—આરાધવાની શક્તિ જાગી છે ધર્મીને. ધર્મી હોય તો હુશિયાર હોય તો રળી પણ જાણે ઘણું, એમ નહીં હોય? ન હોય એમ? કોણ રળે? કોણ લાવે?

આ ગાંધીજીએ લખ્યું છેને ‘શ્રીમદ્’ માટે. લખ્યું છે. એમાં આવ્યું હતું, ગાંધી(એ) દોષ કાઢ્યો છે. રાગ હોય ત્યાં રોગ હોય માટે.... એ વાત જ ખોટી છે. એ તો શરીરનો રોગ હોય છે, ધર્મીને, મુનિને હોય છે. એ રાગી છે માટે રોગ છે, એમ કાંઈ નથી. એ વાત એક અપેક્ષાએ બરાબર છે કે જ્યાં સુધી રાગ પોતાને હોય છે ત્યારે એને રોગ (શ્રોતા : સંભવ છે) હા, સંભવ છે, બસ એટલી વાત. પણ એ રાગી છે માટે થાય છે રોગ, એમ નથી. પણ એનો કહેવાનો આશય એવો છે. કહેવાનો આશય તો એવો છે ગાંધીજીનો. એવા રોગ હોય. શરીરની અવસ્થા (છે), મુનિને પણ હોય. (શ્રોતા : સમતાભાવ...) હા, અંતરમાં... રોગ ... કહેવાય. આ શરીરની અવસ્થા.

આ સનતકુમાર.. સનત (ચક્રવર્તી). સાતસો વર્ષ સુધી ગળતકોઢ, આંગળા ગળે. એ તો જડનો સ્વભાવ છે. પોતાની પવિત્રતાના પ્રેમમાં પડ્યા છે અંદર આનંદના ધામમાં. શરીર લો કે રહો, એ તો એની સ્થિતિ છે. સનતકુમાર ચક્રવર્તી. અને કસાઈ પાપી હોય ને નિરોગી હોય, એની સાથે શું સંબંધ છે? આહાહા! પાપી પૂરા અભવિ હોય અને અનંત સંસાર કરનારા હોય, છતાં નિરોગી શરીર છે. જુઓ (તો) સાંઢીયા જેવા હોય, એની સાથે શું સંબંધ છે? ધર્માત્મા એ ભવે મોક્ષ જવાના અને રોગ શરીરમાં. કહે છે, શક્તિ અલખ આરાધવાની થઈ છે. રોગને મટાડવાની થઈ છે એમ નથી. એમ કહેતા હતા, આવો ધર્મ થાયને (તો) આશીર્વાદ આપે તો બીજાનો રોગ મટી જાય. ભઈ, એ વસ્તુ આત્મામાં નથી. સમજાણું કાંઈ?

એક નહોતો કહેતા તમારે? એય છોટાભાઈ! તમારો હતોને કો’ક નહીં ઓલો દેરાવાસી. હલમાં નહોતો એક દેરાવાસી? વકીલ. લીમડીમાં આવ્યો હતો. લીમડીમાં આવ્યો હતો હલમાં. હલમાં નહીં? મેડી ઉપર. રાતે બોલતો હતો. આવા ધર્મી થાય એને તો રોગ મટાડી દે એવી શક્તિ પ્રગટે, ફલાણું પ્રગટે. શું નામ હતું કાંઈક એનું? વકીલ હતો.

(શ્રોતા : અમૃતલાલ) અમૃતલાલ વકીલ. બોલતો ૯૯માં બોલતો હતો (શ્રોતા : આમ મજાજ કરે) હા, ત્યાં આવ્યો હતો. આમ પ્રેમ હતો. પણ આમ ભરાવે કાંઈનું કાંઈ. આત્માનું જ્ઞાન થાય, ધર્મ થાય તો એ શક્તિ(થી) લોકોના રોગ મટાડી દે, આશીર્વાદ આપે તો આમ થઈ જાય. અરે, સાંભળને ભાઈ ! પોતાનો અલખ છે એને આરાધે, એ શક્તિ છે. આહાહા ! લોકોને બહારની ભ્રમણા એવી છે.

પરમ સમાધિ સાધિબેકૌં મન બઢે હૈં, લ્યો. મન ન્યાં વધેલું છે અંદર પરમ શાંતિમાં જાવું. પરમ સમાધિમાં વધવું. લ્યો ઠીક. આત્મ અનુભવકા હી પાઠ પઢતે હૈં. એ તો આવી ગયું છે પાછળ. ઉત્સાહિત રહતા હૈં સમાધિમેં.. પરમ સમાધિ સાધનેકો જિનકા ચિત્ત ઉત્સાહિત રહતા હૈં. રાગ કરવાના ને વિષયસુખ ભોગવવામાં ઉત્સાહિત નથી. આહા ! ઉત્સાહિત તો સ્વરૂપને સાધવાનો ઉત્સાહ છે. આહા ! પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી મારે. સ્વતંત્ર જગતના પદાર્થ છે. હું ક્યાં અને એ ક્યાં ? સૌ સૌની સત્તામાં છે. પોતાનું સ્વરૂપ સાધવામાં જે ઉત્સાહિત છે. વે હી મોક્ષમાર્ગી હૈં. ‘પરમાર્થી’ આવ્યુંને પરમાર્થી, પેલામાં એ જ લીધું હતું. તેઈ પરમારથી પુનીત નર આઠૌં જામ. આહાહા ! રામ રસ ગાઢ કરૈં યહૈ પાઠ પઢે હૈં. એ આત્માનો શાંતરસને સ્થિર કરે, વધારે, એ પાઠ પઢે. બીજા પાઠ આવડે—ન આવડે એની ઘેરે રહ્યા. આહા ! પ્રયોજનભૂત આ છે. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું જ્ઞાન હોય, લ્યો. મુનિ હોય, નવ પૂર્વનો ભણેલો હોય અને છતાં મિથ્યાદૃષ્ટિ અભવિ હોય. આહાહા ! સમાધિવર્ણન લ્યો. ૩૩મો બોલ. આ તો આનું છે હેઠેનું હોં. ૧૦મો કળશ છેને એનું છે.

यत्र प्रतिक्रमणमेव विषं प्रणीतम्

तत्राप्रतिक्रमणमेय सुधा कुतः स्यात्।

तात्किं प्रमाद्यति जनः प्रपतन्नधोऽधः

किं नोर्ध्वमूर्ध्वમधिरोहति निष्प्रમાदः॥૧૦॥

બહુ વ્યાખ્યા એ પ્રમાણે નથી કરી. થોડી કરી છે. પદમાં પણ નાખ્યુંને થોડું.

સમાધિ વર્ણન (દોહરા)

રામ-રસિક અર રામ-રસ, કહન સુનનકૌં દોઈ।

જવ સમાધિ પરગટ ભઈ, તવ દુબિધા નહિ કોઈ॥૩૩॥

શબ્દાર્થ :—રામ-રસિક=આત્મા. રામ-રસ=અનુભવ. સમાધિ=આત્મામાં લીન થવું. દુબિધા=ભેદ.

અર્થ :—આત્મા અને આત્મ-અનુભવ એ કહેવા-સાંભળવામાં બે છે, પણ જ્યારે આત્મધ્યાન પ્રગટ થઈ જાય છે ત્યારે રસિક અને રસનો અથવા બીજો કોઈ ભેદ રહેતો નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

અર્થ :—આત્મા ઓર આત્મ-અનુભવ યે કહને સુનનેકો દો હૈં, જબ આત્મધ્યાન પ્રગટ હો જાતા હૈ તબ રસિક ઓર રસકા, વા ઓર કોઈ ભેદ નહીં રહતા।।૩૩।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કળશનો અર્થ તો એટલો છે અંદર કે જ્યાં ‘પ્રતિક્રમણમેવ વિષ પ્રણીતમ્’.. જ્યાં પડિકમણું કરવું એવો શુભરાગ પણ ઝેર કીધો. આહાહા! આંહીં તો રામરસ. રામ ને રામરસ—બે એ જુદા નથી. જુદા માને એ રાગ એ ઝેર છે એમ કહે છે. આહા! ભેદ પાડીને રહેવું એ તો રાગ છે. ‘યત્ર પ્રતિક્રમણમેવ વિષ પ્રણીતમ્’. ભગવાને તો પડિકમણું એને ઝેર કહ્યું છે. ‘મિચ્છામિદુક્કડં’. આ પાપને મિચ્છામિ દુક્કડં, એ બધો શુભરાગ છે. આહા! મેઘાણી! આવી વાતું સાંભળી નહીં હોય ન્યાં. જમશેદપુરમાં ત્યાં... આહા! સાંજ-સવાર પડિકમણું શેના? આત્માના ભાન વિના મિચ્છામિ દુક્કડં.. મિચ્છામિ દુક્કડં. શુભરાગ. એ શુભરાગને ભગવાને તો ઝેર કહ્યું છે. આત્માના અમૃતસાગરમાંથી ઊલટી દશા એ તો છે.

‘તત્રાપ્રતિક્રમણમેવ સુધા કુતઃ સ્યાત્’. પછી એના બે અર્થ કર્યા છે, સમજો. જ્યાં પુણ્યને ઝેર કહ્યું ત્યાં પાપને સારું કોણ કહે? સમજાય છે કાંઈ? જ્યાં શુભભાવને ઝેર કહ્યું ત્યાં હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષય ભોગવાસના, પાપ—એને કોણ સારા કહે? મહા ઝેરમાં ઝેર છે. સમજાણું કાંઈ? અથવા બીજો અર્થ કર્યો છે એક. ‘અપ્રતિક્રમણ સુધા કુતઃ’ એ અમૃતનો સાગર અપ્રતિક્રમણ છે એમ કહે છે. અર્થ કર્યો છે. જ્યાં શુભરાગ દયા-દાન-વ્રત-પૂજા-ભક્તિ એ શુભરાગને ઝેર કહ્યું, ત્યાં અમૃત કોણ? કે એ શુભરાગથી હઠી અને અંતર સ્વભાવમાં એકાગ્રતા કરવી એ સુધા, એ અમૃત છે. સુધાનો કૂટ છે એ. (શ્રોતા : કૂટ....) હા. આપ્યું છે. લખ્યું છે બધું.

એ ચર્ચા આવી હતીને ત્યાંથી. (શ્રોતા : ત્રિકમગઢ). ત્રિકમગઢથી. ત્રિકમગઢ, નહીં? પપૌરા પાસે છે ગામ, ત્યાંથી આવી હતી. એક પંડિત હતા. ગુજરી ગયા બિચારા. એને ઠીક હતું. ત્યાં અમે ગયા હતાને. એને રૂચતું હતું, ગોઠતું’તું. વૃદ્ધ માણસ હતો પંડિત. ગુજરી ગયા. ઓલા પપૌરા ને એમાં ત્રિકમગઢ છેને ત્રિકમગઢ. ત્રિકમગઢ. એક પંડિત થા વૃદ્ધ. ગુજર ગયે. ગુજર ગયે પંડિત. (શ્રોતા : ચુનીલાલ). એ નામ હશે. એને આ વાત ગોઠતી હતી, રૂચતી હતી. એણે એમ અર્થ કર્યો કે ભાઈ! આમાં તો આવું આવે છે. કે શુભભાવ જ્યાં ઝેર છે ત્યાં શુદ્ધભાવ તે અમૃત છે. આત્મા અખંડ આનંદનું અનુભવનું શુદ્ધનું પરિણમન એ અમૃત છે. આહાહા!

આંહીં તો શુભરાગને વિષ્ટા કીધી ત્યાં રાડ નાંખી ગયા લોકો. યહ શુભભાવ હૈ ન,

ઉસકો વિષ્ટા કહા થા એક બાર અહીંયા. તો ઉસકી ચર્યા બહોત ચલી પછી. વિષ્ટા તો હજી ભૂંડ પણ ખાય, આંહીં તો ઝેર કહતે હૈં. (શ્રોતા : મર જાય). આહા! મર જાય. આહાહા! માણસને પ્રેમ છે એને. આહા! પ્રભુ મોટો પરમાત્મા શુદ્ધસ્વભાવનો સાગર મહા પ્રભુ મોટો, એની તો પ્રેમ અને રૂચિ ન મળે. અને આ રાગની રૂચિ, એનું શું ફળ છે એની એને ખબર નથી. (શ્રોતા : ઉસમેં કહા?) હા, ઉસમેં કહા હૈં. (શ્રોતા : ‘છઢાળા’મેં કહા). ‘છઢાળા’માં કીધું. એની જ તો વાત છે.

(શ્રોતા : વીઠસૌ વખત માનૈ). હા. વીઠસૌ વખત માનૈ એ પાઠ છે. આમાં આવ્યું છે. આમાં આવી ગયું છે. ‘સમયસાર નાટક’. પૂર્વે આવી ગયું. આપણે આવી ગયુંને? (શ્રોતા : હમણાં જ આવ્યું હતું). પોતાના અનુકૂળ સમયને વિષ્ટા જેવો દેખે જ્ઞાની. ‘વીઠસૌ વખત માનૈ’. ક્યાં છે? આવી ગયું આપણે. આ રહ્યું. એ આવ્યું. એ ૧૯ (પદ, બંધ દ્વાર) ૧૮૫ પાનું. ૧૮૫ પાનું. ૧૮૪થી શરૂ થાય છે. ૧૮૫ છે. આમ વીઠસૌ વખત માનૈ.. વિષ્ટા જેવો ભાગ્યોદય માને. આહાહા! છે? ૧૮૫ પાનું. ત્રીજી લીટી મોટા અક્ષરોની.

સીઠસૌ સુજસુ જાનૈ વીઠસૌ વખત માનૈ।

ऐसी जाकी रीति ताहि वंदत बनारसी॥

ભાગ્યોદયને વિષ્ટા સમાન માને સમકિતી. અરે, રાડ નાંખે. છે અંદર? જુઓ. ભાગ્યોદયકો વિષ્ટાકે સમાન જાનતા હૈ (વહ ઉત્તમ પુરુષ હૈ). આહાહા! પુણ્યના મોટા ઢગલા આવ્યા એટલે દાણિયા શું ત્યાં પણ તારે? એ તો ઝેર છે બધું, જડ છે. કહો, કામદાર! ભાગ્યનો ઉદય આવે મોટો. બાર લાખ ભેગા થયા, લ્યો. પછી સરકારને આપી દીધું. પછી અઢી લાખ આવ્યા, કહે, બાર લાખમાંથી. એ ભાગ્યોદય કહેવાય કે નહીં? એ કામદારને પેદા થયા હતા એક ફેરી. પછી સરકારને કહ્યું, ભઈ, તમારો હક્ક હોય એટલું લઈ લ્યો પછી મારે નિરાંતે વાંધો નહીં. પછી બાર લાખમાંથી અઢી લાખ આવ્યા, શું એમ કંઈક હતું. બધું લઈ લીધું સરકારે. લઈ લે જાને. અત્યારના કાયદા એવા છેને જરીક. પણ એ રહે તોય ભાગ્યોદય (નહીં, પણ) જ્ઞાની તો વિષ્ટા સમાન માને. આહાહા! અમારે તો છોકરાં સારા પાક્યા છે, દુકાન બહુ સારી ચાલે છે, પાંચ-પાંચ લાખની તો મહિને મહિને પેદાશ છે. ધૂળેય નથી હવે, સાંભળને! એ તો બધી વિષ્ટા છે. આહા!

લ્યો, કીચસૌ કનક જાકૈ.. કાદવ જેવું સોનું માને ધર્મી તો. છેને પહેલે ત્યાં આ બાજુ. નીચસૌ નરેશ પદ.. રાજાપદ તો હલકું વિષ્ટાના ઢગલામાં બેસવા જેવું છે, કહે છે. આહાહા! અને આ તો ખુશી થઈ જાય કે આહા! આપણને રાજપદ મળ્યું. પાંચ હજારનો પગાર મહિને. દુનિયામાં મોટા. બગીમાં બેસીએ. ચાર ઘોડા ચાલે મોઢા આગળ. મોઢા

આગળ એક માણસ ચાલે, પાછો ઓલા ઘોડાને સરખું ચાલવા માટે. એવું હતું પહેલાં. અમારે ગારીયાધારમાં હતાને માનસિંહ. હમણાં ગુજરી ગયાને બહાદુરસિંહ, એનો બાપ હતો માનસિંહ. ત્યાં આવતા ભૈરવનાથ. ગારીયાધાર. મેં જોયેલા બરાબર. મોરબીનું આમ તો કારખાનું હતું ત્યાં. આમ માથે બેસે બગી ઉપર. બે ઘોડા મોટા ઊંચા. એક માણસ મોઢાં આગળ ચાલે. ગામમાં શું? (શ્રોતા : પોતે હાંકે) હા, પોતે બેસે. પોતે બેસતા મોઢા આગળ. માનસિંહ. આમ આમ થાતું. આ ફડક-ફડક બહુ થાતું.

આ બહાદુરસિંહ ગુજરી ગયાને એનો બાપ. હા. આ પલની સાલની વાત છે. સંવત પલ. ત્યાં હતા, ગામમાં આવતા. ઘોડા બે મોટા આમ લઈને ઘોડાગાડીમાં બેસે. આહાહા! કેટલી સાહ્યબી. જેને ઘોડા તો ચાલે, પણ માણસ મોઢા આગળ દોડતો ચાલે. ઘોડા એવા હોય કે જેની અથડમાં ન આવી જાય માણસ. આમ ગાંડા જેવા ઘોડા હોય. ફાટેલા હોય ને. એમાં બેઠા હોય. મોઢા આગળ બગી ઉપર બેસતા. મોઢા આગળ આમ હોં. હેઠે અંદર નહીં. મોઢા આગળ બે હાથમાં ઘોડાની આમ લગામ લઈ.. લગામ લઈને બેસે. લોકો એમ માને કે આહાહા! ધૂળેય નથી હવે, સાંભળને!

એ ભાગ્યોદયને વિષ્ટા માને. ગાંધી! માળે ભારે વાત આ. (શ્રોતા :) એ મેલ છે ને વિષ્ટા છે.મેલ છે. આહાહા! લ્યો, વિષ્ટા સમાન કીધુંને અહીંયા. એ બંધ અધિકારમાં છે. એવો અધિકાર આપણે આવી ગયો છે પહેલો.

આંહીં કહે છે.. એ ગાથાનો અર્થ કર્યો છે હોં પહેલાં. જ્યાં શુભભાવને ઝેર કહીએ છીએ ત્યાં શુદ્ધભાવ જ અમૃત હોઈ શકે. એને અમે ચડાવવા માંગીએ છીએ અંદરમાં. અને આ લોકો શુભભાવ છોડીને પાપ કરે છે, હેઠે હેઠે ઉતરે છે. કહે, આ શું કરે છે આમાં? (શ્રોતા : ઉપર ઉપર ચડાવે છે). હા. ‘કિં નોર્ધ્વમૂર્ધ્વમધિરોહતિ.’ આહા! શુભભાવ છોડી અને શુદ્ધમાં જા એમ અમે કહેવા માંગીએ છીએ. શુભભાવ છોડીને અશુભમાં જાય એમ કહેવા માંગીએ છીએ? આહા! પાપમાં જવું? સમજાણું કાંઈ? હવે એને ટૂંકામાં ‘બનારસીદાસે’ લીધું.

રામ-રસિક અર રામ-રસ.. રામરસિક આત્મા અને રામરસ અનુભવ. કહન સુનનકૌં દોઈ.. વેદાંતી તો એમ કહે કે અનુભવ અને આત્મા અનુભવે—એ બે શું આ? પણ એને ભાન નથી. (શ્રોતા : પર્યાયકા ભેદ...) ભેદને જાણતા નથી. પણ આંહીં તો એમ સિદ્ધ કરવું છે કે આત્મારામ રામરસિક—આનંદનો રસીલો (અને) અનુભવરસ બે ભેદ પાડવા—એ પણ એમાં નથી. કહન સુનનકૌં દોઈ.. કહેવા અને સાંભળવામાં બે છે. બાકી વસ્તુ તો એની એ છે. આનંદરસનો રસિયો ભગવાન આનંદમાં રમે એ વસ્તુ એક જ છે.

આહાહા ! ભારે વાતું ભાઈ ! રામરસિક એટલે આત્મા. રામનો રસિક રસભાવ તે આનંદ અને એનો રસિક તે આત્મા. આત્મા અને અનુભવ—બે કહેવામાત્ર અને સાંભળવામાત્ર છે. વસ્તુ તો એકની એક જ છે. આહાહા !

જબ સમાધિ પરગટ મઈ, લ્યો. આત્મામાં શાંતિ.. સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન અને શાંતિ પ્રગટ થઈ, ત્યાં દુવિધા નહિ કોઈ.. બે નથી ત્યાં. એમ કહે છે. એ તો એકનો અનુભવ છે. તે એક જ આત્મા છે. આંહીં તો અનુભવ અને આત્મા રસિક—એવા બે ભેદેય જ્યાં નથી અનુભવમાં, એમ કહે છે. (શ્રોતા : વિકલ્પ નથી). આહાહા ! હું આત્માને અનુભવું છું, એવોય ભેદ ત્યાં નથી. આહાહા ! અલખ નામ ધુનિ લગી ગગનમેં મગન મયા મન મેરા, આસન મારી વૃદ્ધ સુરતાધારી લિયા અગમ ઘર ડેરા. અંતર ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પરમાત્મા જિનેન્દ્રદેવે કહેલો તે. આહાહા ! એ આત્માની સમાધિમાં જાય.

‘લોગસ્સ’માં આવે છે ભાષા. પણ અર્થ કોને આવડે ? ‘લોગસ્સ’માં નથી ? ‘સમાહિવરમુત્તમ વિંતુ’.. આવડે કોને અર્થ ? ગુણવંતભાઈ ! લોગસ્સ તો કર્યો હશે ? (શ્રોતા : નહીં) નથી, એ કર્યાં નથી. ઠીક કર્યું. એનું પદ... જૂનામાં ગયા નથી ને હમણાં આ નવું ચાલ્યું તે આ આવ્યું. બાબુભાઈ, તમે કર્યો હતો ? (શ્રોતા : થોડો). થોડો કર્યો થોડો. લાઠી. લોગસ્સ આવે છે. એ તો આંહીં આવે છે, દિગંબરમાંય આવે છે. ‘સમાહિવરમુત્તમ વિંતુ’ સામાયિક પાઠમાં આવે છે. પણ આ લોકોને પરિચય નહીં ને. સામાયિક પાઠમાં આવે છે આપણે દિગંબરમાં. એવંમયે અમિથુઆ વિહુરયમલા પહિણજરમરણા ચઝવિસં પિ જિણવરા તિથ્યયરા મે પસિઅન્તુ. આવે છે. અર્થનીય ખબર ન મળે, તો તત્ત્વ અને ભાવની તો ક્યાં ખબર રહે ?

કહે છે, કે તબ દુવિધા નહિ કોઈ.. આહાહા ! ત્યાં વિકલ્પ તો નથી, રાગ તો નથી, પણ જ્યાં સમ્યગ્દર્શનના અનુભવકાળમાં, કહે છે કે હું અનુભવું છું આનંદને અને હું આનંદનો રસીલો—એવા (બે ભેદ નથી.) આહાહા ! આત્મા ઓર આત્મ અનુભવ યે કહને સુનનેકો દો હૈ જબ આત્મધ્યાન પ્રગટ હો જાતા હૈ તબ રસિક ઓર રસકા.. રસિક એટલે આત્મા અને રસ એટલે અનુભવ. વા ઓર કોઈ ભેદ નહીં રહતા. એમાં કોઈ ભેદ રહેતો નથી. એવા અભેદનો અનુભવ એનું નામ નિર્વિકલ્પ ધ્યાન, એનું નામ સમાધિ, એનું નામ શુદ્ધ ઉપયોગ. પણ હું આત્મા શુદ્ધ ઉપયોગ કરનારો અને આ શુદ્ધ ઉપયોગ—એવા ભેદ ત્યાં છે નહીં, એમ કહે છે. એવી દૃષ્ટિવંત સમકિતીને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૧૨, અષાઠ વદ અમાસ, ગુરુવાર, તા. ૨૨-૭-૧૯૭૧
મોક્ષ દ્વાર પદ ૩૪ થી ૩૯ પર પ્રવચન

૩૪મું છે પદ ૩૪મું.

શુભ ક્રિયાઓનું સ્પષ્ટીકરણ (દોહરા)

નંદન બંદન થુતિ કરન, શ્રવન ચિંતવન જાપ।

પઢન પઢાવન ઉપદિસન, બહુવિધિ ક્રિયા-કલાપ ॥૩૪॥

શબ્દાર્થ :—નંદન=રસિક અવસ્થાનો આનંદ. બંદન=નમસ્કાર કરવા. થુતિ(સ્તુતિ)= ગુણગાન કરવા. શ્રવન(શ્રવણ)=આત્મસ્વરૂપનો ઉપદેશ આદિ સાંભળવા. ચિંતવન=વિચાર કરવો. જાપ=વારંવાર નામનું ઉચ્ચારણ કરવું. પઢન=ભણવું. પઢાવન=ભણાવવું. ઉપદિસન=વ્યાખ્યાન દેવું.

અર્થ :—આનંદ માનવો. નમસ્કાર કરવા, સ્તવન કરવું, ઉપદેશ સાંભળવો, ધ્યાન કરવું, જાપ જપવો, ભણવું, ભણાવવું, વ્યાખ્યાન આપવું આદિ સર્વ શુભ ક્રિયાઓ છે. ૩૪.

અર્થ :—આનન્દ માનના, નમસ્કાર કરના, સ્તવન કરના, ઉપદેશ સુનના, ધ્યાન કરના, જાપ જપના, પઢના, પઢના, વ્યાખ્યાન દેના આદિ સર્વ શુભ ક્રિયાઈ હૈં ॥૩૪॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

મોક્ષ અધિકાર છે. એમાં કહે છે કે શુભભાવ મુનિને આવે છે, પણ એ બંધનું કારણ છે. નંદન.. રસિક અવસ્થામાં આનંદ માનવો, ધર્મ શ્રવણ આદિ હોય એમાં આનંદ આવે. આનંદ છે તો વિકલ્પ, શુભભાવ છે. કહે છેને કેટલાક કે ભાઈ, અમને ભક્તિમાં, શ્રવણમાં ઘણો આનંદ આવે છે. એ આનંદનો અર્થ એ વિકલ્પ રાગ છે. એવો ભાવ આવે છે એ શુભાચાર છે, એ મોક્ષનો માર્ગ નથી. વચમાં આવે ખરો. આરે, ભારે વાત ! નંદન. (શ્રોતા : હજાર નેત્રથી.....) એ પણ બધો વિકલ્પ—રાગ છે. હજાર નેત્રથી ભગવાનને દેખે તો એ શુભરાગ છે. ઈન્દ્ર. અહીં તો કહે છે.. અહીં તો મુનિની પ્રધાનતાથી વાત કીધી છે. અહીંયા મુનિની પ્રધાનતાથી કથન છે. કે ‘વિષ પ્રણીતમ્.’ એ શુભભાવ ઝેર છે. આવે. એમ નીચે કહેશે. સુમાચારસૌં કાજા.. કાજાનો અર્થ હોય છે. એવી વાત છે જરી.

સ્વરૂપની દૃષ્ટિ થવા છતાં, સ્વરૂપની સ્થિરતા અંશે કેટલીક હોવા છતાં, પ્રમત્તભાવમાં છટ્ટે ગુણસ્થાનમાં આવો ભાવ હોય છે, એટલી વાત કરે છે. (શ્રોતા : એવો ન હોય તો ?) નહીં તો શુદ્ધ ઉપયોગ હોય. (શ્રોતા : શુદ્ધ ઉપયોગ ન હોય તો?) ન હોય

તો શુભ હોય. ત્રીજું ન હોય ત્યાં. આહાહા! મુનિ કોને કહીએ! છદ્દે ગુણસ્થાને જ્યાં સ્વરૂપ ઉપર જ્યાં દૃષ્ટિ પડી અને અનુભવ થયો છે, એના ઉપરાંત અંતર શાંતિની વૃદ્ધિ થઈ છે, પ્રચુર સ્વસંવેદન છે. એમાં ઉપયોગ જામ્યો ન હોય શુદ્ધ ઉપયોગ.. શુદ્ધ પરિણતિ છે. એ શુદ્ધ પરિણતિ સંવર અને નિર્જરાનું કારણ છે. પણ એની સાથે આ શુભભાવ થાય એ બંધનું કારણ છે. કર્મનો માર્ગ છે, શિવમાર્ગ નહીં. આહા! (શ્રોતા : કઠણ પડે). માર્ગ તો આવો છે. એને કબૂલ કરવો પડશે પહેલો. (ભલે) કઠણ પડે, પણ વસ્તુસ્થિતિ જ આવી છે. કહેશે આગળ.

इह विधि वस्तु व्यवस्था जैसी, कही जिनंद कही मैं तैसी.. ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ આવી વસ્તુની સ્થિતિ કહી, એમ મેં કહી છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! અરે, ચોર્યાશીના અવતારમાં જનમ-મરણના દુઃખ, જુઓને, કેટલા? કો'ક કહેતો'તો આજ કે મોહનભાઈ આંહી આવતા હતા અમદાવાદથી. કામ કરીને આવતા હતા પાછા. એમાં એ બસ આગળ આવ્યા અને ઉલ્ટી થઈ અને પાછા ગયા. એમ કો'ક કહેતું હતું વળી. (શ્રોતા :ભાઈએ કીધું'તું, બસ આગળ આવ્યા.) ઉલ્ટી થઈ. તે પાછા ગયા. (શ્રોતા : ભાઈને રાજકોટ થઈ હતી). હા, હા, એ તો આંહી ભાઈ રાજકોટ. ભાઈલાલભાઈને.

ભાઈલાલભાઈ તે દિ' તો એને હાર્ટ થઈ ગયો હતોને રાજકોટ. અડધો કલાક હાલ્યું પક્ષઘાત જેવું હાલતાં-હાલતાં થઈ ગયું. વળી બે કલાકે... આ શરીરના લખણ છે આવા. આ રીતે... (શ્રોતા : ઉલ્ટી થઈ ગઈ). એ તો વાત થઈ. વાત થઈ. ઉલ્ટી થઈ. ન્યાં આવ્યા ને ઉલ્ટી થઈ. પાછા ગયા. એ વાત થઈ ગઈ. આ તો બીજી વાત હતી એમાં તમે આ વાત કીધી. આ તો ભાઈલાલભાઈની વાત હતી. (શ્રોતા : પક્ષઘાતની વાત ચાલે છે.) ઓછું સાંભળે છેને અંદર એટલે. વચમાં ભાઈલાલભાઈની વાત મૂકી પણ.....

આંહી કહે છે કે આહાહા! જુઓને આવી દશા ! આ તે કંઈ આત્માની દશા છે ? આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ. આહા! એના ભાન થવા એ મહાદુર્લભ. એનો અનુભવ થવો... એ શાંતમૂર્તિ પ્રભુ ચૈતન્યનો સ્વભાવ વીતરાગી સ્વરૂપ છે અંદર. એનો અનુભવ થઈને દૃષ્ટિ થવી, એ જ મહાદુર્લભ અને અલૌકિક વાત છે. આંહી તો પછીની વાત કરે છે કે મુનિપણું પ્રગટ્યું છે, જેને અંતરમાં સ્વરૂપની રમણતા, પ્રચુર સંવેદન, આત્માની વીતરાગી શાંતદશા ઘણી પ્રગટી છે. છતાં એ પ્રમત્ત દશામાં છે મુનિ, ત્યાં સુધી એને આવા શુભભાવ હોય છે, એમ કહે છે. આહાહા! એ પણ બંધનું કારણ અને આસ્રવ છે. જીવને નુકશાનનું કારણ છે, એમ કહે છે. આહા! નંદન.

વંદન.. નમસ્કાર કરવો. પરમાત્માને નમસ્કાર. સમવસરણમાં ભગવાન સાક્ષાત્ હોય એને નમસ્કાર. ‘નમો અરિહંતાણં’ એમ કહેવું એ પણ શુભરાગ છે. આહા! નમસ્કાર કરના. થુતિ કરન.. સ્તુતિ કરવી સ્તુતિ. ભગવાનની, ગુરુની, ગુણીની, જ્ઞાનીની સ્તુતિ કરવી એ પણ વિકલ્પ શુભરાગ છે. સમંતભદ્રાચાર્યે તો ૨૪ તીર્થકરની સ્તુતિ કરી છે અને એમ પણ કહ્યું (કે) મને તો સ્તુતિનું વ્યસન થઈ ગયું છે. એમાં એમ કહ્યું છે. એ ભાવ શુભ હોય છે, એમ. આહાહા! એની ભૂમિકા પ્રમાણે શુભભાવ હોય છે, પણ એ શિવમાર્ગ નહીં, એ મોક્ષનો માર્ગ નહીં. શાંતિના પંથમાં પડતાં વચમાં એ બંધનું કારણ છે આહાહા!

શ્રવન.. આ વીતરાગી વાણી સાંભળવી. એય! આહાહા! ઉપદેશ સાંભળવો. શુભભાવ હે. આહાહા! ત્રણ લોકના નાથ તીર્થકરની દિવ્યધ્વનિ સાંભળવી એ પણ શુભભાવ છે. મુનિઓ પણ સાંભળે, ગણધર સાંભળે, પણ ભાવ શુભ છે. આહાહા! શ્રવન.. ચિંતવન.. ધ્યાન કરવું એ ચિંતવન.. ચિંતવન લીધું છે ને. આત્મા આવો છે, આત્મા આવો છે, ધ્રુવ શુદ્ધ છે—એમ ઘોલન કરવું. ઘોલન કરવું એ પણ એક શુભ વિકલ્પ અને રાગ છે. આહાહા! કહો, સમજાણું? શુભ ચિંતવન કરવું આત્માનું કે ‘આત્મા અખંડ પરિપૂર્ણ ધ્રુવ.. ધ્રુવ છું.’ એ ધ્રુવના ઘોલનમાં જે વિકલ્પ ઉઠે છે... એ આત્માનું ચિંતવન પણ વિકલ્પ શુભભાવ છે. આહાહા!

જાપ કરવો. ‘નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં’ એમ જાપ કરવો. આનુપૂર્વી કરે છેને માણસ. આનુપૂર્વી સમજો તમે? તમારે નથી એટલે. શ્વેતાંબરમાં આવે છે. વાંચ બોલ છેને આડાઅવળા લખ્યા હોય. (શ્રોતા : શ્રીમદ્માં આવે છે) હા, ‘શ્રીમદ્માંય આવે છેને. આ તો મૂળ શ્વેતાંબરમાં. જામો અરિહંતાણં, જામો લોએ સવ્વસાહૂણં, વળી જામો સિદ્ધાણં પછી જામો ઉવજઝાયાણં, જામો અરિહંતાણં, આચરિયાણં, એમ આડાઅવળા (શ્રોતા : બોલે) એ બધો વિકલ્પ શુભભાવ છે, કહે છે. આહાહા! ધર્મ નહીં. સંવર અને નિર્જરા એનું રૂપ નહીં. આહાહા!

ચિંતવન.. જાપ.. પઢના.. શાસ્ત્ર ભણવું. શાસ્ત્ર વાંચવા એ શુભરાગ છે. આંહીં તો કહે છે કે (ભાવ) આવે, પણ છે શુભરાગ. (શ્રોતા : નક્કી કરવું જોઈએને. (એકલું) વાંચ્યા કરે તો?) વાંચવું નહીં ઠરી જાય તો. (શ્રોતા : એ તો શરત છે.) બસ. અંતરમાં આનંદમાં ઠરી જાય તો પછી વાંચવું છે જ નહીં કાંઈ. આહાહા! આંહીં તો કહે છે કે મુનિને પણ આવો ભાવ આવે, પણ એ નિષેધ છે. આહાહા! નિષેધ છે માટે ન આવે એમ નથી. તો તો પ્રમત્ત ગુણસ્થાન જ રહેતું નથી. (શ્રોતા : આવે એનો નિષેધ હોય કે ન આવે એનો નિષેધ હોય.) આહાહા! મોક્ષદ્વાર છે ને.

પઢના અને પઢાના. આ બીજાને સંભળાવવું. ઉપદેશ પછી આવશે વળી. પઢાવવું—વાંચણી આપે છેને બીજાને કે ભઈ આ વાંચવું. શ્વેતાંબરમાં બહુ આપે. આહા ! અરે ભગવાન ! બાપુ ! કહે છે કે વાંચણી દેવી એ પણ એક શુભ વિકલ્પ છે. અને એનામાં તો એવું આવે કર્મ નિર્જરી. ૨૯મું અધ્યયન ઉત્તરાધ્યયન ૭૩ ...માં. ના, ના. વાંચણીમાં તો શુભ વિકલ્પ છે, એમ કહે છે. આહાહા ! પરદ્રવ્ય આશ્રિત વૃત્તિ ઉઠે છે. ઓલા આઠ બોલ લીધા છેને મોક્ષમાં. આઠ આ લીધા આમ બીજા. આહા ! પડિકમણું ને પ્રતિશરણ ને આવે છેને પરિહાર ને. હા, એ. એ શૈલી આમ (શ્રોતા : કુંદકુંદાચાર્ય) હા, એ તો બીજી અપેક્ષાએ વિશેષ સ્પષ્ટ.

બાહ્યાન દેના. આહાહા ! ઉપદેશ કરવો એ શુભભાવ છે. વાણી નહીં પણ ઓલો વિકલ્પ ઉઠે છે એ. વાણી તો જડ છે. આહા ! મીઠાલાલજી ! આ ભાવ આ કહે છે. ઉપદેશ દેવામાં ધર્મ નથી એમ કહે છે. લે ! ઓલા તેરાપંથી તો કહે છે કે ઉપદેશ દેવામાં નિર્જરા છે. સ્થાનકવાસીમાં તેરાપંથી છે ને. એમાં ભીખનજીનું અધિક છે. આણે બધું ફેરવી નાંખ્યું તુલસીએ તો. ઉપદેશ દેવો એ નિર્જરા છે. કોઈ મુનિ છે.. એ તો શ્વેતાંબર ખરાને. આહાર લાવ્યા હોય ને ખવાણો નહીં ને થોડો (વધ્યો) હોય તે બીજો ખાઈ જાય તો એને નિર્જરા થાય. નિર્જરા એટલે ધર્મ થાય. (શ્રોતા : નહીં તો ઉપવાસ હોય). આંહીં એ વળી જુદી રાખો. ભઈ, આપણને બહુ લાંબી (ખબર) નથી. (શ્રોતા :) આવે છે પણ આમ છે શાસ્ત્રમાં. (શ્રોતા : આટલે સુધી તો રાખો). આટલે છે.

અમારે હીરાજી મહારાજ એવા હતા જરાક. શાસ્ત્રમાં એવો લેખ છે. એક જણો હતો સાધુ કો'ક, નહીં? તમારો હતો ગોંડલનો. (શ્રોતા : વીરજી) કો'ક વીરજી..... આહા ! લાપસી-બાપસી કો'ક લઈ આવ્યો. પહેલાં રોટલાં મળ્યા ને પછી લાપસી ઝાઝી મળી. હવે લાપસી તો ખવાય નહીં એટલી બધી. રોટલા નાખી દે. આવા ને આવા. પછી હીરાજી મહારાજ હતા. અમારા સંપ્રદાયના ગુરુ. હવે વધેલું.. ભાઈ ! ખાઈ લેવું, આપણે ખાઈ લેવું. લાપસી તો ખાઈને બેઠા હતાં. પણ આમ ધાર્મિક. અને ઓલું પછી ખાવું શી રીતે? છાશ નાંખી.. છાશ સમજતે હૈ? મઠા. મઠા હોતા હૈ ન. તો એમાંનાંખી પી ગયા. એને નિર્જરા માનતા. એ સંપ્રદાયમાં એમ છે એટલે બિચારા શું કરે? (શ્રોતા : છાપેલી વાત છે.) છેને એમ ભગવતીસૂત્રમાં છે. આહાહા ! કહે છે, એ બધો શુભભાવ છે. મુનિને આહાર કરવાનો ભાવ એ પણ શુભ છે. નિર્દોષ લઈને આહાર કરવો એ પણ શુભભાવ છે. આહાહા !

લ્યો. એ આઠ બોલ. બહુવિધિ ક્રિયા કલાપ.. પછી સમાવી દીધું. એમ ઘણા પ્રકારની ક્રિયાકલાપમાં.. કલાપ એટલે સમૂહ કહેવાય. એ બધો વિકલ્પ છે. આહાહા ! રાગ છે એમ

કહે છે. એ વીતરાગભાવ નહીં. આહાહા! વીતરાગભાવ તો આત્મા આનંદસ્વરૂપ એને આશ્રયે પ્રગટ થાય. પરના લક્ષે વીતરાગભાવ થાય નહીં. આહાહા! આવો માર્ગ છે વીતરાગનો. વીતરાગ એટલે શું? તારું સ્વરૂપ જ વીતરાગ છે. 'જિન સો હી આત્મા'. વીતરાગ સ્વરૂપ જ પ્રભુ અનાદિ અનંત છે. એમાંથી બહાર નીકળવું શુભરાગ છે. ચાહે તો ધર્મના નામની આ ક્રિયા હોય. પણ બધો છે શુભરાગ, પુણ્યબંધનું કારણ છે, મોક્ષનો ઘાતક છે. કહેશે જુઓ. શુદ્ધ ઉપયોગમેં શુભ ઉપયોગકા નિષેધ. ૩૫.

શુદ્ધોપયોગમાં શુભોપયોગનો નિષેધ (દોહરા)

સુદ્ધાતમ અનુભવ જહાં, સુભાચાર તહાં નાંહિ।

કરમ કરમ મારગ વિષેં, સિવ મારગ સિવમાંહિ॥૩૫॥

શબ્દાર્થ :—શુભાચાર=શુભ પ્રવૃત્તિ. કરમ મારગ (કર્મમાર્ગ)=બંધનું કારણ. સિવ મારગ(શિવમાર્ગ)=મોક્ષનું કારણ. સિવમાંહિ=આત્મામાં.

અર્થ :—ઉપર કહેલી ક્રિયાઓ કરતાં કરતાં જ્યાં આત્માનો શુદ્ધ અનુભવ થઈ જાય છે ત્યાં શુભોપયોગ રહેતો નથી, શુભ ક્રિયા કર્મબંધનું કારણ છે અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ આત્મ-અનુભવમાં છે. ૩૫.

અર્થ :—ऊपर कही हुई क्रियाएँ करते करते जहाँ आत्माका शुद्ध अनुभव हो जाता है, वहाँ शुभोपयोग नहीं रहता। शुभ क्रिया कर्मबंधका कारण है और मोक्षकी प्राप्ति आत्म-अनुभवमें है॥३५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સિવ મારગ સિવમાંહિ.. સિવ એટલે આત્મા, એમ સિવમાંહિ એટલે. મોક્ષમાં ન્યાં..... (શ્રોતા : ત્યાં માર્ગ ક્યાં હતો?) આહા! સુદ્ધાતમ.. શુભ પ્રવૃત્તિ. શુભભાવ એ શુભપ્રવૃત્તિ. એ કર્મમાર્ગ છે. ક્રિયાઈ કરતે કરતે જહાં આત્માકા શુદ્ધ અનુભવ હો જાતા હૈ. કરતે-કરતે.. આમાં માણસ મુંઝાય છે. એવો (ભાવ) હોય છે, પણ એનાથી છૂટીને જ્યારે સ્થિર થાય ત્યારે એને ધર્મ થાય છે. કરતે-કરતેનો અર્થ એ. આંહીં તો એમ કહે છે, સ્વરૂપની દૃષ્ટિ છે, શાંતિ છે થોડી, એમાં આવો ભાવ હોય છે. એ છૂટીને સ્થિર થાય ત્યારે નિર્જરા કહેવામાં આવે છે, એમ.

સુદ્ધાતમ અનુભવ જહાં શુભાચાર તહાં નાંહિ.. જ્યાં શુદ્ધ ઉપયોગની રમત આત્માની સાથે થાય, ત્યાં શુભ ઉપયોગ હોતો નથી. સપ્તમ ગુણસ્થાનની અપેક્ષાએ વાત કરી. મુનિને સપ્તમ ગુણસ્થાન હોય છે ક્ષણે ને પળે. પ્રમત્તમાંથી છૂટીને અપ્રમત્ત થાય છે ત્યારે એને

શુભાચારની ક્રિયાના કલાપની જરૂર (હોતી નથી). એને વિકલ્પ હોતો નથી, એમ કહેવું છે. આહાહા !

સુભાચાર તહાં નાંહિ કરમ કરમ મારગ વિષે. એ શુભભાવ તો કર્મના માર્ગમાં છે, બંધના માર્ગમાં છે. આ જે આઠ બોલ આદિ ક્રિયાકલાપના વિકલ્પો કહ્યાં, એ બધો બંધમાર્ગ છે. ભારે કામ ! સિવ મારગ સિવમાંહિ, લ્યો. મોક્ષકી પ્રાપ્તિ આત્મ અનુભવમેં હૈ. એમ. સિવમારગ સિવમાંહિ.. શિવમાહીં એટલે આત્મા. શુદ્ધ આત્માના અંતરનો અનુભવ એ આત્મા, સિવમારગ સિવમાંહિ.. મોક્ષનો માર્ગ આત્મામાં છે. રાગમાર્ગ કર્મમાર્ગમાં છે.

આ મોટા વાંધા આ છે ને. અરે ! વ્યવહાર તો બધો બંધ છે એમ કહે છે. પણ બંધ છે (એમ) પોકાર કોણ કરે છે આ ? આહાહા ! શિવમાર્ગ તો શિવમાહીં છે. આત્મા શિવસ્વરૂપ જ છે એમાં એનો માર્ગ છે. એને આશ્રયે દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતા શુદ્ધ ઉપયોગની—એ મોક્ષમાર્ગ છે. કહો, સમજાણું ? ત્યારે અહીં કહે છે કે એ શુદ્ધ ઉપયોગ હોય નહીં અત્યારે. એ આઠમે હોય. તો (એનો અર્થ કે) મોક્ષમાર્ગ હોય નહીં અત્યારે. થઈ ગયું જાઓ. આહાહા ! વાત ભારે ગજબ કરે છે. દૃષ્ટિવિષ—દૃષ્ટિનું ઝેર છે એ. મારી નાખે છે એને, નુકશાન કરે છે પણ હવે એ માળાને જાણવામાં આવતું નથી.

પ્રભુ પોતે ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદનો ધામ, એમાં મોક્ષનો માર્ગ સધાય. કાંઈ રાગની ક્રિયામાં મોક્ષનો માર્ગ હોય ? (શ્રોતા : ન હોય). એ તો બંધનો માર્ગ છે. ‘બંધ બંધમાર્ગ વિષે, મોક્ષ મોક્ષમાર્ગ વિષે’ આવે છે. બે ભિન્ન ચીજ છે. ભલે હોય, કહે છે. મુનિને એ હો શુભભાવ, પણ છે બંધમાર્ગ. કહો, ઓલો કહે છે કે મોક્ષમાર્ગથી પણ બંધ થાય છે અને એ બંધ એ મોક્ષનો માર્ગ છે વળી. કહો. ‘પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાય’. ‘પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાય’ છેને એની ગાથાનો અર્થ કરે છે. અનુભવ. મોક્ષ-બંધ... સમક્રિતીને જે બંધ ન થાય એ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહા ! એવો અર્થ હમણાં જ આવ્યો છે. એ તો પહેલેથી ટેવ છે લોકોને. રતનચંદ્રજી એમ કરે છે. મોક્ષમાર્ગ છે ને ? આ ‘પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાય’ છે ને ? કેટલામી ગાથા છે એ ?

અસમગ્રં ભાવયતો રત્નત્રયમસ્તિ કર્મબન્ધો યઃ ।

સ વિપક્ષકૃતોઽવશ્યં મોક્ષોપાયો ન બન્ધનોપાયઃ ॥૨૧૧॥

આમણે તો અર્થ બરાબર કર્યો છે. અપૂર્ણ રત્નત્રયની ભાવના કરનાર પુરુષને શુભકર્મનો જે બંધ થાય છે, તે બંધ વિપક્ષકૃત—રાગકૃત હોવાથી અવશ્ય જ બંધનો ઉપાય છે. મોક્ષનો ઉપાય નથી. ત્યારે ઓલા એવો અર્થ કરે છે કે જે કંઈ રાગથી બંધ થાય એ

મોક્ષોપાયો ન વન્ધનોપાયઃ એવો અર્થ ઊંધો કરે છે. (શ્રોતા : એટલે જ કર્યો છે ઊંધો અર્થ). કર્યો છે પણ ઊંધો ભાવ છે, કંઈ મેળ ? પોતે જ નીચે તો કહે છે એની પહેલાં કે જેટલે અંશે રાગ તે બંધ, જેટલે અંશે નિર્વિકલ્પ-સ્થિરતા, શાંતિ, શુદ્ધ પરિણતિ એટલે અંશે મુક્તિ. આહાહા! એણે જ કહ્યું છે એમાં આ નાંખ્યું છે. જુઓ, એના પછી તો એ છે. ૨૧૧ પછી જ છે એ. ૨૧૨, ૨૧૩ અને ૨૧૪. ઓલી ૨૧૧ છે આ. શું થાય? જીવને પકડ થાય છે માણસને. આમ ઓલી સૂઝ પડતી નથી અંદરની એટલે પછી કોઈપણ સૂઝ પડે એવો રાગ (હોય), દે, રાગ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા!

કોઈ શરણ નથી બાપા ! ક્યાંય. આ દેહ છૂટે, એ આંતરડા તણાય, આમ આમ થાય. બાપુ ! તારું સ્વરૂપ જુદું છે. કોનું શરણ ત્યાં લઈશ? ભગવાનનું શરણ લઈશ તોય વિકલ્પ છે, કહે છે. આહાહા! શાંતિથી મરણ ક્યારે થાય ? કે નિર્વિકલ્પ ચૈતન્ય ભગવાનનો આશ્રય લે તો મરણ થાય શુભ. ત્રણ લોકના નાથને પણ યાદ કરે તો વિકલ્પ થાય. આહાહા! હે ભગવાન! હે ભગવાન! તારજે પ્રભુ. ભગવાન કહે છે કે હે ભગવાન! તું તને તારજે. આહાહા!

એવા દર્દ આકરાં હોય, લોકોને સહન થઈ શકે નહીં, લ્યો. આ ૨૦-૨૦ વરસની જુવાન કન્યા છોડીને છ મહિનાના લગ્ને મરી જાય. દામોદર શેઠનો દીકરો, નહીં? રાયચંદ હતો મોટો. ગૃહસ્થ માણસ ૧૦ લાખ રૂપિયા. આ તો તે દિ' હોં. ૭૫ની સાલમાં લગન હતા એના છોકરાનાં. વૈશાખમાં લગન અને આસો સુદમાં મરી ગયો. છ મહિને મરી ગયો. ૨ મહિના-૩ મહિના પહેલાં તો આમ ખાટલા ને પૈસા ને.... પૈસાવાળો માણસ. તે વખતે ૧૦ લાખ ક્યાં હતા કોઈની પાસે? ૪૦ હજારની ઉપજ. આ તો ૭૫ની વાત છે હોં. પણ એ પહેલાંથી હતા એને પૈસા... છ મહિનાના પરણેતર, મહેલ મોટો પંજાધર. મરી ગયો

પછી એનો મામા. આંહીં લીમડી ગામે. દિવાન કોઠારી. કોઠારી ને? કોઠારી. કોઠારી એ આવ્યા. લંઘીયું લઈને આવ્યા. લંઘીયું.. લંઘીયું સમજાય છે? રોનારી, કૂટાવનારી બાઈઓ. એવી એવી રોવે એવું. ૭૫ની વાત છે આ. ૨૫ ને ૨૭ = બાવન વર્ષ થયાં. દામોદર શેઠ કહેતા બિયારા હોં કે રાયચંદ મરી ગયો ત્યારે અમને આમ નહોતું થાતું. પણ ઓલું ગામમાં આમ મોટું કુટુંબ અને આમ બહુ ગૃહસ્થ માણસ. ને બાઈયું, બાઈયું મોટી સામે લંઘીયું રોનારી. હે.. અને સામે આ બાજુ મોટું લશ્કર. અને ઓલી રોવડાવે. એવું બોલે, એવું બોલે ત્યાં ગામમાં બિયારા આંસુધાર ચાલે. અરે, પણ એમાં શું હતું? જે ક્ષણે દેહ છૂટવાનો કાળ (છે), કોને શરણ જા તું? આહાહા!

પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ કેટલી હતી, લ્યો. આહા! ભણતો હતો એ છોકરો જ્યારે, તે એના બાપ અમુક પૈસા મોકલે. એ શું કહેવાય? (શ્રોતા : ખર્ચી) હા. ખર્ચાના અને ખિસ્સાના કાંઈ ૨૫-૫૦, ૨૫-૫૦ મોકલતા ખિસ્સાના મહિને. ખિસ્સાના હોં. બાકી આ ભણવાના શું કહેવાય? પૈસા દેવા તમારા ફીના એ જુદું. એક ફેરી કાગળ લખ્યો એનાં બાપને. પિતાજી ! અમે પૈસા(વાળા)ના ઘેરે આવ્યા છીએ હોં, ગૃહસ્થને ઘેરે આવ્યા છીએ. અમે સાધારણ(ના ઘરે) નથી આવ્યા. અમને મહિને ૨૦૦ રૂ. ગુંજાના જોઈશે ખર્ચાના. ફીના, ખાવાના, પીવાના એ જુદા. ૨૦૦ રૂ. ગુંજાના એક મહિનાના ખર્ચ જોઈશે. જો કાકાને ન ફાવતું હોય તો તમારે નામે લખો. ત્રણ (ભાઈ) ભેગા હતા.

આ તો ૭૫ પહેલાંની વાત છે હોં. ૭૫માં તો પરણીને ગુજરી ગયો. એ છોકરો એવો હતો આહા! ભણતો હતો ત્યારે પૂનામાં. બસે રૂપિયા ગુંજાના મહિનાના ખર્ચાના જોઈશે. અમે કાંઈ ગરીબ ઘરે નથી અવતર્યા, એમ લખ્યું હતું માળે. એવો છોકરો હતો. તે દિ' તો રૂપિયા હતને રોકડા. ૨૫-૨૫, ૫૦-૫૦ હજાર આવે પણ કોથળીયું. લાખ-લાખની હોય. તો એ મજૂરને અંદર જવા ન દે પૈસા મૂકવા. એ ઘરના માણસો ભેગા થઈ, મજૂર મૂકે અમુક ઠેકાણે પછી લઈને આમ રાખે. બાપુ ! અમારા કેડ ભાંગે છે એ વખતે પૈસા મૂકવામાં, કહે. એય કાંતિભાઈ ! આ એવો છોકરો. આ બસો રૂપિયા તો ખર્ચના જોશે. એ સિવાય ફી, ખાવું, ભાડું-બાડું, એનો પગાર, એ તો તમે આપો છો પહેલે, કીધું. મરી ગયો બિચારો. લ્યો, આમાં શું થયું ધૂળ ! આહાહા !

ચૈતન્ય ભગવાન અંદર આનંદનો ધામ પ્રભુ, એના સ્વરૂપની દૃષ્ટિ વિના, એના શરણ વિના એ બધાં મરણો કૂતરાં ને કાગડા મરે એવા મરણ છે એ તો. આહાહા ! કોઈ શરણ નથી ક્યાંય. આંહીં તો કહે છે કે શુભરાગેય શરણ નથી. એ માટે તો આંહીં વાત ચાલે છે. કારણ એ તો બંધનું કારણ છે અને પૂર્વે કોઈ શુભ ઘણાં કરેલા હોય તો એના પરમાણુ બંધાણા હોય નિમિત્ત થઈને, એ ક્યાં શરણ છે આંહીં? કે ભઈ, ઘણાં ભાવ કર્યા હતા. તે ઘણાં ભાવ કર્યા તો ઘણાં પરમાણુ બંધાણા હોય. પણ શરણ કોનું ન્યાં? ચિદાનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યધન એનું શરણ છે. આહાહા ! એ સિવાય કોઈ શરણ છે નહીં. લ્યો, કહે છેને. કરમ-કરમ મારગ વિષે.. એ તો શુભભાવ બંધના વિષય છે. સિવમારગ સિવમાંહિ, લ્યો.

વળી — (ચોપાઈ)

इहि विधि वस्तुव्यवस्था जैसी।

कही जिनंद कही मैं तैसी॥

જે પ્રમાદસંજુત મુનિરાજા ।

તિનકે સુભાચારસૌં કાજા ॥૩૬॥

શબ્દાર્થ :—વસ્તુવ્યવસ્થા=પદાર્થનું સ્વરૂપ. પ્રમાદસંજુત=આત્મ અનુભવમાં અસાવધાન, શુભોપયોગી.

અર્થ :—ગ્રંથકાર કહે છે કે આ રીતે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ જિનરાજે કહ્યું છે તેવું અમે વર્ણવ્યું. જે મુનિરાજ પ્રમાદદશામાં રહે છે, તેમને શુભક્રિયાનું અવલંબન લેવું જ પડે છે. ૩૬.

અર્થ :—ગ્રંથકાર કહે છે કે આ રીતે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ જિનરાજને કહ્યું છે તેવું અમે વર્ણન કર્યું છે. જે મુનિરાજ પ્રમાદદશામાં રહે છે, તેમને શુભ ક્રિયાકા અવલંબ લેના હી પડતા હૈ ॥૩૬॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

(શ્રોતા : રાજા, કાજા). એ તો ઓલા (પદ) સાથે મેળવવા. મુનિરાજા ને કાજા, મેળવવું છે ને? કાજ ક્યાં, એની સાથે કાર્ય ક્યાં છે? કાર્ય છે જ ક્યાં? પણ આવે છે, એ કહે છે.

ઈહિ વિધિ વસ્તુ-વ્યવસ્થા જૈસી.. ગ્રંથકાર કહતે હૈં.. ‘બનારસીદાસ’. ઇસ પ્રકાર પદાર્થકા જૈસા સ્વરૂપ જિનરાજને કહા,.. જિનેન્દ્રદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા જેને સર્વજ્ઞ અને વીતરાગતા પરિપૂર્ણ પ્રગટી એવા જિનરાજ વસ્તુની સ્થિતિની વ્યવસ્થા આમ કહેતા હતા. એમ મેં કીધી, એમ કહે છે. અમે કાંઈ કલ્પનાથી કરી (નથી). આહાહા! પદાર્થકા જૈસા સ્વરૂપ જિનરાજને કહા વૈસા હમને વર્ણન કીયા. ભગવાન એ વર્ણન કરતા હતા કે ભાઈ! મુનિને સમ્યગ્દર્શન—ચારિત્રની દશા હોવા છતાં આવા પ્રમત્ત શુભભાવમાં જ્યારે આવે છે, એ બંધમાર્ગ છે. આહાહા! જિનેન્દ્રદેવે કહ્યું એવું મેં કહ્યું, એમ કહે છે.

જે મુનિરાજ પ્રમાદદશામાં રહે છે. જુઓ, મુનિ છે અને છદ્ધા ગુણસ્થાનમાં જ્યારે આવે છે ત્યારે એ પ્રમાદદશા છે. એ પંચમહાવ્રતનું પાલન ને એ બધી પ્રમાદદશા છે એમ કહે છે. આહાહા! ૨૮ મૂળગુણ મુનિના, એકવાર આહાર, છ આવશ્યક એ બધા પ્રમાદના ભાવ છે. પ્રમાદ. પંદર ભેદ એ બધા પ્રમાદ હી હૈ. રાગ—કષાય. (શ્રોતા :) રાગમાં લે છે. રાગ આતા હૈ ન. કષાય ઉતના આતા હૈ. (શ્રોતા : સ્નેહ ...સ્નેહ) હં. સ્નેહ. રાગ આતા હૈ ન સ્નેહ. પણ એ કષાય આવે છેને ભેગો.

અને શુભ ક્રિયાકા અવલંબ લેના હી પડતા હૈ. એ તો અર્થ... આવે છે. શું થાય? ભાષા તો એમ જ આવેને. ‘પંચાધ્યાયી’માં લખ્યું કે સમક્રિયાને પણ અંદર સ્થિરતા ન હોય ત્યારે શુભભાવનો આશ્રય લેવો પડે છે. આશ્રયનો અર્થ એ હોય છે, એમ. આહા! માર્ગ

એવો છે. શાંતિનો ધામ પ્રભુ, એમાં અંતરમાં ગયા વિના એને શરણ, શાંતિ ક્યાંય નથી. મુનિને પણ શુભભાવમાં આવે તો બંધનું કારણ અને અશાંતિનું કારણ છે, કહે છે. આહાહા!

જહાં પ્રમાદ દસા નહિ વ્યાપૈ।

તહાં અવલંબ આપનોં આપૈ॥

તા કારન પ્રમાદ ઉતપાતી।

પ્રગટ મોખ મારગકૌ ઘાતી॥૩૭॥

શબ્દાર્થ :—અવલંબ=આધાર.

અર્થ :—જ્યાં શુભ-અશુભ પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રમાદ નથી રહેતો, ત્યાં પોતાને પોતાનું જ અવલંબન અર્થાત્ શુદ્ધોપયોગ હોય છે, તેથી સ્પષ્ટ છે કે પ્રમાદની ઉત્પત્તિ મોક્ષમાર્ગમાં બાધક છે. ૩૭.

અર્થ :—જહાં શુભ-અશુભ પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રમાદ નહીં રહતા, વહાં અપનકો અપના હી અવલંબન અર્થાત્ શુદ્ધોપયોગ હોતા હૈ, ઇસસે સ્પષ્ટ હૈ કિ પ્રમાદકી ઉત્પત્તિ મોક્ષમાર્ગમેં બાધક હૈ॥૩૭॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જહાં શુભ-અશુભ પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રમાદ નહીં રહતા. દસા નહિ વ્યાપૈ.. જ્યાં શુભભાવ નથી એવો જે ભાવ અવલંબ આપનોં આપૈ. ભગવાન આત્માનું અવલંબન છે ત્યાં. અંતરમાં ઉતરતાં ઊંડે જતાં આત્માનું અવલંબન છે એને. એને નિમિત્ત અને વિકલ્પ ને ભગવાનનું પણ અવલંબન (હોય નહીં). આહાહા!

મરતાં હોયને, કીધું, ભગવાન પાસે લઈ જાઓ મને. દેવમાં (હોય) એવું આવે છે શાસ્ત્રમાં. દેવને મૃત્યુ ટાણું હોય, પછી ભગવાનની પ્રતિમા હોયને શાશ્વત. આમ ચરણ ઉપર હાથ મૂકીને... ત્યાં દેહ છૂટી જાય. પણ એ બધો શુભભાવ છે. દેવ હોય છે ને? દેવનું આયુષ્ય પૂરું થાય તે ખ્યાલ આવી જાય એને. સમકિતી હોય એને તો ખ્યાલ આવી જાય કે ઓહોહો! બસ. ભગવાનની પ્રતિમા આમ મણિરતનની શાશ્વત છે દેવમાં. ત્યાં જઈ ચરણ ઉપર હાથ મૂકે ને ધ્યાનમાં આવી જાય. છતાં એ પર તરફનો ભાવ એ તો શુભ વિકલ્પ છે. આહા! એવો માર્ગ પ્રભુનો! આહા!

પ્રભુ એમ કહે છે કે મારા શરણમાં આવ તોય તને રાગ થશે. લે ! આહાહા! મને યાદ કરીશ તો તને રાગ થશે. મારું સ્મરણ કરીશ તો તને રાગ થશે. વીતરાગ એ કહે. બીજા તો કહે કે મને યાદ કરો, જાઓ, મુકિત થશે. અમારે સાધુને લાડવો આપો, જાઓ

વૈકુંઠમાં તમને લાડવા મળશે ત્યાં. એટલે એને ... રાખવું ને એને ભાણા ને એને ખાવા ને.... આ કાળા કેર છે ને. આહા!

જહાં પ્રમાદ દસા નહિ વ્યાપૈ, તહાં અવલંબ આપનૌ આપૈ. વહાં અપનેકો અપના હી અવલંબન શુદ્ધ ઉપયોગ હોતા હૈ, એમ કહે છે. આહાહા! ભૂમિકા પ્રમાણમાં શુભરાગ હોય, પણ એ શરણ નથી. અને એનાથી કલ્યાણ થશે અને શુદ્ધ ઉપયોગ થશે (એમ માને), એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પણ આંહીં તો કહે છે, ધર્મીને, આનંદના અનુભવમાં નથી હોતો ત્યારે શુભરાગ હોય છે. છતાં એને છોડીને જ્યારે શુદ્ધ આત્માના અવલંબનમાં જાય છે ત્યારે એને પરનું શરણ છે (નહીં.) ભગવાન આત્માનું શરણ છે, એનું આલંબન છે. જુઓ, આ વાંધા ઉઠે છે ને. ઓલા કહે, દેવની પ્રતિમાનું આલંબન જોઈએ. બીજો કહે, ભાઈ આલંબન-ફાલંબન જડના નહિ. સાભળને! એ હોય છે શુભભાવ. છતાં એ ખરેખર આલંબન નથી. આ તકરાર.. તકરાર.. તકરાર..

તા કારન પ્રમાદ ઉત્પાતી.. આહાહા! એ સમ્યગ્દર્શન સહિત અનુભવી જીવને અને ચારિત્ર સહિત મુનિને પ્રમાદ જે આવે, એ ઉત્પાત છે કહે છે. પ્રમાદની ઉત્પત્તિ, એ પ્રગટ મોક્ષના માર્ગનો ઘાતી. આહાહા! મુનિને પણ એ પંચ મહાવ્રતનો વિકલ્પ, ૨૮ મૂળગુણનો વિકલ્પ પ્રગટ મોક્ષમાર્ગનો ઘાતી છે. કહે, આ તો બહુ ઊંચા દરજ્જાની વાત છે. ઊંચા નહીં, હજી તો પહેલાં દરજ્જાની વાત છે આ તો. આહા! નિર્ણય તો કર. હજી નિર્ણયના ઠેકાણાં ન મળે એને સમકિત કેવું? એને ચારિત્ર કેવું? એને વ્રત કેવા? આહા! સમજાણું કાંઈ?

ઘણાંને એ જ આવે બસ, જાત્રા ને આ ભગવાનની ભક્તિ-પૂજા બરાબર વિધિથી કરવી. કલ્યાણ થઈ જશે, કહે છે. ધૂળેય નહીં થાય, સાંભળને! કહે છે. એય! મહાવ્રતને વિધિથી પાળવા. તો કહે છે, રાગ છે. એનાથી ધર્મ માને એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ (છે). આહા! સમ્યગ્દ્રષ્ટિને આવે છે પણ એ બંધનો માર્ગ માને છે. એ પ્રગટ મોક્ષમાર્ગનો ઘાતી છે એમ માને છે. આહાહા! દૃષ્ટિમાં ફેર મોટો. એ ૩૭મો બોલ થયો. ૩૮.

જે પ્રમાદ સંજુગત ગુસાંઈ।

ઉઠહિં ગિરહિં ગિંદુકકી નાંઈ ॥

જે પ્રમાદ તજિ ઉદ્ધત હૌંહીં।

તિનકૌં મોખ નિકટ દ્રિગ સૌંહીં ॥૩૮॥

શબ્દાર્થ :—ગુંસાઈ=સાધુ, ગિંદુક=દડો. નાંઈ=જેમ. દ્રિગ=આંખ.

અર્થ :—જે મુનિ પ્રમાદ સહિત હોય છે તેઓ દડાની પેઠે નીચેથી ઉપર ચડે છે અને

પાછા નીચે પડે છે અને જે પ્રમાદ છોડીને સ્વરૂપમાં સાવધાન હોય છે, તેમની દૃષ્ટિમાં મોક્ષ બિલકુલ પાસે જ દેખાય છે.

વિશેષ :—સાધુદશામાં છઠ્ઠું ગુણસ્થાનક પ્રમત્ત મુનિનું છે, તે છઠ્ઠામાંથી સાતમામાં અને સાતમામાંથી છઠ્ઠામાં અસંખ્યાત વાર ચડે-ઉતરે છે. ૩૮.

અર્થ :—જો મુનિ પ્રમાદ સહિત હોતે હૈં વે ગેંદકી તરહ નીચેસે ऊपरको चढ़ते और फिर नीचेको पड़ते हૈं, और जो प्रमाद छोड़कर स्वरूपमें सावधान होते हૈं उनकी दृष्टिमें मोक्ष बिलकुल पास ही दिखता है।

વિશેષ :—સાધુદશામેં છઠ્ઠા ગુણસ્થાન પ્રમત્ત મુનિકા હૈ સો છઠ્ઠેસે સાતવેમેં ઓર સાતવેસે છઠ્ઠેમેં અસંખ્યાત વાર ચઢના ગિરના હોતા હૈ।૩૮।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહા! પહેલી સમજણમાં તો લે કે માર્ગ કેવો છે? સમજણના ઠેકાણાં નહીં, એને સમ્યગ્દર્શન થાય નહીં અને એને અનુભવ હોય નહીં. આહાહા! મૂળ વાંધા અનાદિ કાળના. પરની રૂચિ ને પરનો પ્રેમ એમાંથી ખસ્યો નથી. એની એ દશા અનાદિની છે. જે પ્રમાદ સંજુગત.. જે પ્રમાદ સહિત.. સંજુગત એટલે સહિત. ગુંસાઈ.. ગુંસાઈ હોય છે ને? ગુંસાઈ એટલે સાધુ. પણ ગુંસાઈ, આ લોકોના—વૈષ્ણવના (સાધુ) એને ગુંસાઈ કહે. હા, (વૈષ્ણવ) ગુંસાઈ કહે. અને ખરા ગુંસાઈ—ખરા સાધુ હોયને એના વૈષ્ણવના. અમારા ગુંસાઈ આવ્યા છે, અમારા ગુરુ આવ્યા છે, એમ કહે. (શ્રોતા : ઉનકા ગુરુ) હા. એવો સાધુ પ્રમાદ સંજુગત—સહિત સાધુ ઇદ્રા ગુણસ્થાનવાળા. આહાહા! પંચ પરમેષ્ટીમાં મળેલા ને ભળેલા.

પણ જો પ્રમત્ત સહિત છે. ઉઠહિં ગિરહિં ગિંદુકકી નાંઈ.. દડો.. દડો. દડા. ગિંદુકકી તરહ નીચેસે ઉપરको चढ़ते हૈं और फिरसे नीचेको पड़ते हૈं, એમ. આહાહા! વિકલ્પ છે ને? આંહીં આમ હાલે ને આમ હાલે ને આમ હાલે, કહે છે. આહાહા! હલકાઈ બતાવે છે. ગતિ કરે ઈર્યા સમિતિ (સહિત), છતાં એ ગતિ હલકી છે. ઈર્યા સમિતિ સહિત હોય. (શ્રોતા : એવું હોય છે અને શુદ્ધ ઉપયોગ ન હોય....) હોયને એવો ભાવ એ અપેક્ષાએ. ઉઠહિં ગિરહિં.. ઉઠે, ઉભો થાય, વળી ચાલે, વળી શરીર આમ થઈ જાય. શુભરાગ છે. દડાની પેઠે દડો.

જે પ્રમાદ તજિ ઉદ્ધત હૈઈં, લ્યો. જે રાગને—શુભભાવને છોડી સ્વરૂપમાં સાવધાન થાય છે, એ ઉદ્ધત થાય છે ઉદ્ધત. રાગ છોડીને સ્વરૂપમાં ઠરે છે એ મુનિ તિનકૌં મોક્ષ નિકટ દ્રગ સૌંહી.. ડનકી દૃષ્ટિમેં મોક્ષ બિલકુલ પાસ હી દિખતા હૈ. મોક્ષસ્વરૂપ જ છે એવો

જ્યાં નિર્વિકલ્પ અનુભવ થયો અને નિર્વિકલ્પ ચારિત્રની દશા થઈ, (તો) નજીક જ મોક્ષ છે. અલ્પકાળમાં એને મુક્તિ થશે એવું એને ભાસે. સમજાય છે કાંઈ ? આવો માર્ગ ભારે કહે આવો મોંઘો. હજી તો એક સંસારના સાધારણ ધંધાથી છૂટવું હોય તો છૂટી શકતો નથી માળો. એમાં ગૂંચી-ગૂંચીને એવો ઊંડો ઉતરેલો હોય. આહાહા ! જાવું છે ક્યાં એની ખબર ન મળે. હવે આંહીં તો કહે છે કે શુભભાવ મુનિને આવે તો પણ એ હાલતાં-ચાલતાં, એને કહે છે કે દડાની પેઠે ચાલે છે. આહાહા !

તિનકોં મોખ નિકટ દ્રગ સોંહી.. જે ઉદ્ધત શુભરાગનો પ્રમાદ છોડી અપ્રમત્ત દશામાં આનંદમાં જાય છે એને મુક્તિ નિકટ છે. એને મોક્ષ નજરમાં નિકટ છે. આહાહા ! (શ્રોતા :) કહતે હેં ન એ તો. એ મોક્ષ નજીક છે, એમ છે. અલ્પકાળમાં કેવળ થશે, એમ. અપ્રમત્ત દશા છેને અહીંયા. અપ્રમત્ત દશા છે એટલે કેવળ અલ્પકાળમાં થશે. મુક્તિ થાય ને અલ્પકાળમાં એને કેવળજ્ઞાન છે. જેણે આખો કેવળજ્ઞાનનો પિંડ આત્માના અનુભવમાં સ્વરૂપમાં લીધો દ્રષ્ટિમાં, એમાં સ્થિર થયો છે, ઉપયોગ એ શુદ્ધ ઉપયોગ છે, એને મોક્ષ અલ્પકાળમાં છે, એમ કહે છે. આહાહા ! એ અસ્તિ છે.

સાધુદશામેં છઠ્ઠા ગુણસ્થાન પ્રમત્ત મુનિકા હૈ સો છટ્ટેસે સાતવેમેં ઓર સાતવેમેં અસંખ્યાત વાર ચઢના ગિરના હોતા હૈ. એ અસંખ્યાત વાર લીધું છે, (પણ) સંખ્યાત હોય. એમ મુનિને સંખ્યાત વાર—હજારો વાર છટ્ટું—સાતમું આવે છે. (શ્રોતા : યહ કાળ... પોણી સેકન્ડકી તો બાત હૈ). પોણી સેકન્ડની અંદર. એક ઘંટેમેં તો હજારો વાર. આહાહા ! અસંખ્ય વાર લખ્યું છે એણે. અસંખ્ય વાર ખોટી વાત છે. સંખ્યાતની વાત છે. અસંખ્યાત વાર નહીં. આયુષ્ય જ થોડું છે મુનિનું. બહુ તો કરોડ પૂર્વ. ૩૯.

घटमें है प्रमाद जब ताई।

पराधीन प्रानी तब ताई॥

जब प्रमादकी प्रभुता नासै।

तब प्रधान अनुभौ परगासै॥३९॥

શબ્દાર્થ :—જળ તાઈ=જ્યાં સુધી. તળ તાઈ=ત્યાં સુધી. પ્રભુતા=બળ. નાસૈ(નાશૈ)=નષ્ટ થાય. પ્રધાન=મુખ્ય. પરગાસૈ(પ્રકાશૈ)=પ્રગટ થાય.

અર્થ :—જ્યાં સુધી હૃદયમાં પ્રમાદ રહે છે ત્યાં સુધી જીવ પરાધીન રહે છે અને જ્યારે પ્રમાદની શક્તિ નષ્ટ થઈ જાય છે ત્યારે શુદ્ધ અનુભવનો ઉદય થાય છે. ૩૯.

અર્થ :—જબ તક હૃદયમેં પ્રમાદ રહતા હૈ તબ તક જીવ પરાધીન રહતા હૈ, ઓર

જવ પ્રમાદકી શક્તિ નષ્ટ હો જાતી હૈ તવ શુદ્ધ અનુભવકા ઉદય હોતા હૈ ॥૩૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

(શ્રોતા : પ્રમાદની પ્રભુતા લગાડી). હા, એવું. શુભભાવ એ પ્રમાદની પ્રભુતા છે, કહે છે. આત્માની પ્રભુતા નથી. આહાહા! ઓહોહો! ઘટમૈં હૈ પ્રમાદ જવ તાર્હી.. જવ તાર્હી.. જવ તક હૃદયમૈં પ્રમાદ રહતા હૈ તવ તક જીવ પરાધીન રહતા હૈ. ઓહોહો! દેખો, શુભભાવ પરાધીન. પરાધીનની વ્યાખ્યા – પર આધીન કરે એમ નહીં. પોતે પર— શુભભાવને આધીન થઈ જાય એ પરાધીન છે. આહાહા! મુનિને પણ છઠ્ઠે ગુણસ્થાને પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ એ પરાધીન દશા છે. પરાધીનનો અર્થ કર્મને લઈને થાય એમ નહીં. પોતાનો પ્રમાદ છે (તેથી) એ પરને આધીન થઈ જાય છે. અપ્રમાદ છે તે સ્વને આધીન છે. રાગ એ ખરેખર તો પરવસ્તુ છે, વિભાવ છે, એને આધીન (છે એ) પરાધીન છે. (શ્રોતા : કિસને કિયા પરાધીન?) એણે (પોતાને). રાગમાં ગયા વહ પરાધીન હુઆ.

આતા હૈ ન, વહ ૪૭ નય આતી હૈં ‘પ્રવચનસાર’. ઈશ્વરનય, અણઈશ્વરનય. ૪૭ નય હૈ (ઉસમૈં) ઈશ્વરનય, અણઈશ્વરનય હૈ. અપની સ્વતંત્રતાસે રાગમૈં પરાધીન હોતા હૈ, પરકે કારણસે નહીં. આહાહા! સ્વભાવની અપ્રમત્તદશા છોડીને રાગમાં આવે છે એ જ પરાધીન દશા છે, વિભાવ છે. આહાહા! શિષ્ય કહે, સ્વાધીન કે પરાધીન. એક આવે છે આમાં. આજ આવશે, નહીં? દ્રવ્યદૃષ્ટિએ સ્વાધીન છે અને પર્યાયદૃષ્ટિએ પરાધીન છે, નહીં? એમાં આવે છે ક્યાંક. (શ્રોતા : ૧૪ બોલમાં) હા, ૧૪ બોલમાં.

હવે તે દિ’ આ તો બહુ ચર્ચા થયેલી અમારે ૮૦ની સાલમાં. મોરબી.. મોરબી. મોરબીમાં હતાને તે દિ’. આ સવાઈલાલ ગાંધી ભાવનગરના, નહીં? સવાઈલાલ ગાંધી એ આવ્યા હતા તે આની ચર્ચા મોટી થઈ હતી. એ પરાધીન છે. આ આમાં લખ્યું છે. શું લખે છે? કીધું . પર્યાયદૃષ્ટિએ પરાધીન, દ્રવ્યદૃષ્ટિએ સ્વાધીન. એ ક્યાંક છે ખરું. છે. આ તો બધી ચર્ચા... આ બધું તો છેકથી વાંચેલું છેને. ૮૦. આ તો પહેલેથી વાંચેલું છે. સવાઈલાલ ગાંધી હતાને ત્યાં. એના બાપ હતા, નહીં? ઉનામાં. સવાઈલાલના બાપ ગાંધી હતા. (શ્રોતા : સવાઈલાલ ભૂધર..) ભૂધર નહીં, ભૂધર નહીં. કુબેર હતા. કુબેર ગાંધી. કુબેર ગાંધી. એ ન ઓળખે. બિચારા નાના છેને. કુબેર ગાંધી હતાને. એના દીકરા સવાઈલાલ હતા. એ જરી આગ્રહી હતા બહારના બહુ.

પછી (કહે), જુઓ. કર્મને લઈને પરાધીન છે એમ લખ્યું છે ‘બનારસીદાસ’માં. કીધું, એમ નથી લખ્યું, વાંચો. ભવાનજીભાઈ હતા ઓલા કચ્છી.. કચ્છી. આમાં ક્યાંક છે

ખરું. ૧૪મામાં છે, ક્યાંક છે ખરું. હવે એ ત્યાં બધે ગોતવા જાય. એ ક્યાંક છે. (શ્રોતા : સ્યાદ્વાદ અધિકારમાં) સ્યાદ્વાદ અધિકારમેં. ક્યાં? ક્યાં આવ્યું? (શ્રોતા : ૩૧૪ પાનું) ત્રણસે ચૌદ પાનું. (શ્રોતા : શિષ્ય કહે સ્વામી જીવ સ્વાધીન.....) બસ એ, બસ એ, લ્યો એ. સ્યાદ્વાદદ્વારમાં. હા, આ તો ખૂબ ચર્ચાઓ થયેલી. શિષ્ય કહે સ્વામી જીવ સ્વાધીન કિ પરાધીન. આ પરાધીન આવ્યુંને? બધા એ જ... પહેલેથી જ અમારે આવી બધા સાથે ચર્ચા ચાલતી હતી.

જીવ એક છે કિધોં અનેક માનિ લીજિએ।

જીવ છે સદીવ કીધોં નાંહી છે જગત માંહિ,

જીવ અવિનશ્વર કિ નશ્વર કહીજિએ।।

સત્ગુરુ કહે જીવ છે સદીવ નિજાધીન,

એક અવિનશ્વર દરવ-દ્રિષ્ટિ દીજિએ।

જીવ પરાધીન છિનમંગુર અનેક રુપ,

નાંહી જહાં તહાં પરજે પ્રવાંન કીજિએ।।

પર્યાયદૃષ્ટિમાં જાય તે પરાધીન થાય છે. શું કીધું? દ્રવ્યદૃષ્ટિસે દેખો તો જીવ સદાકાલ હૈ, સ્વાધીન હૈ, એક હૈ, અવીનાશી હૈ. પર્યાયદૃષ્ટિસે પરાધીન.... પર્યાયદૃષ્ટિસે પરાધીન. કર્મસે પરાધીન એમ નહીં, કીધું. કર્મનું બહુ ચાલતું હતુંને અમારે ન્યાં ઠેઠથી. ઓલા (કહે), કર્મને લઈને થાય, કર્મને લઈને થાય. હવે મૂક.. મૂક.. અલ્યા, પરદ્રવ્યને લઈને થાય તો તું જીવતો છો કે નહીં ત્યાં? મરી ગયો છો તે કર્મને લઈને થાય તને? પર્યાયદૃષ્ટિ કરે એટલે પરાધીન થાય. આહાહા! ત્યારે પણ ભાષા જુઓને. પરજે પ્રવાંન કીજિએ.. અંશ ઉપર દૃષ્ટિ પડી એ પરાધીન છે. દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ એ સ્વાધીન છે. એ પરાધીનની વ્યાખ્યા છે. પરાધીનનો અર્થ એમ નથી કે કર્મ એને પરાધીન કરાવે. અલ્યા, પરદ્રવ્ય તે પરાધીન કોઈ કરાવતું હશે?

આમાં આવ્યુંને આપણે આ. ‘પ્રવચનસાર’ આ ૪૭ નય. ઈશ્વરનય આવે છે ને. એ ઘણાય બહાર આવી ગયા છે એકેએકની વાતું, લ્યો. ઈશ્વરનય ક્યાં ગયું? ઈશ્વરનય ૩૪. ‘આત્મદ્રવ્ય ઈશ્વરનયે પરતંત્રતા ભોગવનાર છે.’ પોતે પરતંત્ર થાય છે એને ભોગવે, એમ કહે છે. ‘ધાવની દુકાને ધવડાવવા આવતા મુસાફરનાં બાળકની જેમ’, લ્યો. એવો એનો, પોતાનો પર્યાય ધર્મમાં પરાધીન થાય છે એવો એનો સ્વભાવ છે. પર્યાય સ્વભાવ હોં. આંહીં

તો એ લેવું છે ને? 'અણઈશ્વરનયે સ્વતંત્રતા ભોગવનાર છે. હરણને સ્વચ્છંદે ફાડી ખાનાર સિંહની માફક.' એ રાગ પણ સ્વતંત્રપણે કરે છે. સમજાણું કાંઈ આહાહા! હજી તો સમજવામાં ઠેકાણાં ન મળે. તકરારું. આ તો ૮૦ની સાલની વાત છે. મૂળીમાં ખુબ ચર્ચા ભગવાનજી સાથે થઈ.

કહે છે, ઘટમૈં હૈ પ્રમાદ જબ તાર્ક, પરાધીન પ્રાની તબ તાર્ક.. શું સમજાણું? જ્યારે શુભભાવ કરે છે એ જ પરાધીન છે. પરને આધીન થાય છે, રાગને આધીન થાય છે. જબ પ્રમાદકી પ્રમુતા નાસૈ.. જુઓ, ભાષાય કેવી! જબ તક હૃદયમૈં પ્રમાદ રહતા હૈ તબ તક જીવ પરાધીન રહતા હૈ. એમ છે ને? કર્મ રહે છે ત્યાં સુધી પરાધીન છે, એમ ન કીધું. એ તો પરદ્રવ્ય છે, એની સાથે સંબંધેય શું છે? એની પર્યાય એનામાં, આની પર્યાય આનામાં એક સમયમાં. આહાહા! હજી તો વ્યવહારની સમજણમાં ફેર છે, એને તો સમ્યક્ થવાની યોગ્યતા પણ નથી. આહા!

જબ પ્રમાદકી પ્રમુતા નાસૈ તબ પ્રધાન અનુભૌ પરગાસૈ, લ્યો. જ્યારે એ પ્રમાદની શક્તિ નષ્ટ થઈ જાય, નષ્ટ હો જાતી હૈ તબ શુદ્ધ અનુભવકા ઉદય હોતા હૈ. આહા! ત્યારે અંદરમાં ઠરે છે, કહે છે. રાગમાં આવે ત્યારે પરાધીન છે. એને પ્રમાદનો નાશ થઈને જ્યારે સ્વરૂપમાં આવે ત્યારે ઠરે છે, ત્યારે સ્વાધીન છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન જે પ્રગટ્યાં, એ તો સ્વાધીન છે. પણ જેટલો રાગ ભાગ હતો એટલો પરાધીન હતો. મુનિને પણ. એ ભાવ પર છેને એને આધીન થઈ ગયો. આખું સ્વરૂપ સમજાવવું છે ને? નહીંતર તો વિભાવથી સમકિતી તો મુક્ત છે. આરે! આંહીં ચારિત્રનો અધિકાર છે ને? ખરેખર તો સમ્યગ્જ્ઞાન થતાં, સમ્યગ્દર્શન થતાં રાગથી તો મુક્ત જ છે સમકિતી. પણ અહીંયા ચારિત્રનો અધિકાર છે એથી, ચારિત્રમાં જેટલો પ્રમાદભાવ છે એટલો પરાધીન (કહ્યો) છે. સ્થિરતા.. સ્થિરતાની વાત છે ને?

ઈસમૈં આયા ન વો ચિદ્દીમૈં. ચારિત્ર સ્થિર-અસ્થિર શક્તિ. ચિદ્દીમાં આવે છે. સ્થિર-અસ્થિર. સંકલેશ, વિશુદ્ધ ગતિ, એમ છે કાંઈક. ઉપાદાન-નિમિત્તની ચિદ્દી. આ છે ને. એ પોતાનું કામ છે એમ આંહીં સિદ્ધ કરવું છે ભાઈ ! જુઓ, શું કીધું એ? ચારિત્ર છેને ઉપાદાન. જુઓ, ચારિત્રગુણની સંકલેશ, વિશુદ્ધરૂપ ગતિ. કાં શુદ્ધપણે કાં અશુદ્ધપણે પરિણમવું એ એની ગતિ છે યોગ્યતા, પોતાને કારણે. અને પીછે, સ્થિરતા-અસ્થિરતારૂપ શક્તિ. સ્થિરતા થવી કે અસ્થિરતા થવી એની શક્તિ એની પોતાની છે. કહો, કેટલું લખ્યું છે આ 'બનારસીદાસે' સ્પષ્ટ ! આ તો આ ચિદ્દી મળતી નહોતી પહેલા તે દિ' હો ૮૪માં. એ સમયે મળતી નહોતી. હવે આમ બધું બહાર છપાઈ ગયું. ચારિત્રના સંકલેશ,

વિશુદ્ધગતિ, સ્થિરતા-અસ્થિરતા શક્તિ, મંદ-તીવ્રરૂપ જાતિ. મંદ અને તીવ્ર. પાંચમા ગુણસ્થાન સુધી તીવ્ર છે. ચૌદમે મંદ છે. ભાઈએ કીધું છેને એ પાનાનું 'બનારસીદાસ'નું.

આપણે તો આંહીં કહે છે, घटमें है प्रमाद जब ताई पराधीन प्राणी तब ताई.. જ્યાં સુધી પ્રમાદ ત્યાં સુધી પરાધીન, એમ છે. જ્યાં સુધી કર્મનો ઉદય ત્યાં સુધી પરાધીન? એમ છે નહીં. વસ્તુસ્થિતિ એમ નથી. આહાહા! જબ પ્રમાદકો પ્રભુતા નાસૈ તબ પ્રધાન.. शुद्ध अनुभव का उदय होता है. જુઓ, ભાષા ઉદય વાપરી છે. પ્રધાન પરગસૈ છે ને. 'શ્રીમદ્'માં આવે છેને ઉદય. ઉદય થાય ચારિત્રનો... આવે છેને એમાં? વીતરાગ..... ઉદય થાય એટલે ઉદય પ્રગટે. રાગની પરાધીનતા ટાળે ત્યાં સ્વભાવની સ્થિરતા પ્રગટે, એ પોતાને આધીન છે. ત્યારે સ્વભાવમાં સ્થિરતા થાય એ મોક્ષનો માર્ગ છે. જેટલો પ્રમાદ છે એટલો બંધનો માર્ગ છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૧૩, શ્રાવણ સુદ-૧, શુક્રવાર, તા. ૨૩-૭-૧૯૭૧
મોક્ષ દ્વાર પદ ૪૦ થી ૪૪ પર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક છે. સમયસાર એટલે આત્મા, એનું આ નાટક. આ મોક્ષ દ્વાર અધિકાર છે. ૪૦મો બોલ છે ૪૦.

તા કારન જગપંથ ઇત, ઉત સિવ મારગ જોર।

પરમાદી જગકૌં ધુકૈ, અપરમાદિ સિવ ઓર॥૪૦॥

શબ્દાર્થ :—જગપંથ=સંસારભ્રમણનો ઉપાય. ઘત=અહીં. ઉત=ત્યાં. સિવમારગ (શિવમાર્ગ)=મોક્ષનો ઉપાય. ધુકૈ=દેખે. અપરમાદિ(અપ્રમાદિ)=પ્રમાદ રહિત.

અર્થ :—તેથી પ્રમાદ સંસારનું કારણ છે અને અનુભવ મોક્ષનું કારણ છે. પ્રમાદી જીવ સંસાર તરફ દેખે છે અને અપ્રમાદી જીવ મોક્ષ તરફ દેખે છે. ૪૦.

અર્થ :—इसलिये प्रमाद संसारका कारण है और अनुभव मोक्षका कारण है। प्रमादी जीव संसारकी ओर देखते हैं और अप्रमादी जीव मोक्षकी तरफ देखते हैं॥४०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

તા કારન જગપંથ ઇત.. ભગવાન આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વભાવી શુદ્ધ વસ્તુ છે. એને છોડીને જેટલો દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજાનો ભાવ એ બધો પ્રમાદભાવ છે. એ કારણ જગપંથ. એ રાગની ક્રિયાથી તો સંસારનાં પંથે પડેલ છે. આહાહા! મોક્ષ અધિકાર છે ને? તા કારન જગપંથ.. इसलिये प्रमाद संसारका कारण है. આહા! મુનિને પણ આત્મધ્યાન, શાંતિ, સ્થિરતા વિશેષ હોવા છતાં, જેટલા પંચમહાવ્રતના પરિણામ, ૨૮ મૂળગુણનો રાગ-વિકલ્પ એ બધો પ્રમાદભાવ છે. એ એને જગપંથ છે—સંસારપંથ છે. સંસારભ્રમણનો ઉપાય, એમ કરીને અહીંયા તો એમ લખ્યું છે. એ રાગ છે એ સંસારનું—બંધનું કારણ છે. આહાહા!

(શ્રોતા : પરંપરા છે?) બિલ્કુલ પરંપરા નથી. વાત સાચી. એસા આતા હૈ. પણ એનો (અર્થ), ઉસકા અર્થ—છોડકર હોતા હૈ વો પરંપરા. ઉસકો રખકર હોતા હૈ એસા નહીં. આહાહા! તા કારન—એ કારણે જગપંથ ઇત.. આહાહા! ભગવાન આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ ચૈતન્ય નિર્મળાનંદ પ્રભુ છે. એનું અંતર આચરણ—સ્વભાવ સન્મુખનું આચરણ નિર્વિકલ્પ

વીતરાગ પરિણતિ તે મોક્ષનું કારણ છે. જેટલો પ્રમાદ અને રાગભાવ, વ્યવહારભાવ એ બધો બંધનું કારણ, સંસાર કારણ છે એમ કહે છે. આહાહા !

ઉત્ત સિવ મારગ જોર.. અને આ બાજુ ભગવાન આત્મા તરફ ઢળતાં શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વભાવની સન્મુખમાં પરમાનંદનું આચરણ થતાં.. પરમાનંદનું આચરણ થતાં પ્રમાદનું આચરણ ટળી જાય છે, એમ કહે છે. આરે ! એવો સ્વભાવ, સિવ મારગ જોર, લ્યો. શિવમાર્ગ—મોક્ષનો માર્ગ છે. અનુભવ મોક્ષકા કારણ, એમ. જુઓ, એનો અર્થ. શિવમાર્ગનું કારણ. આહાહા ! જેટલે અંશે અંતર ચૈતન્યસ્વભાવનો આશ્રય લઈને નિર્વિકલ્પ વીતરાગ પરિણતિ કરે એટલો ભાવ મોક્ષનું કારણ. અને આ જેટલા મહાવ્રત—દયા-દાન-વ્રત આદિના પરિણામ એ બધો બંધનો માર્ગ છે, રાગનો માર્ગ છે. આહાહા !

પરમાદી જગકૌં ધુકૈ.. સ્વરૂપનો (અનુભવ) એમાંથી છૂટીને પ્રમાદભાવ.. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના પરિણામ એ બધાં પ્રમાદભાવ છે. આહાહા ! ગજબ વાત છે. વીતરાગમાર્ગ છે આ તો. અંતર પ્રભુ પોતે પૂર્ણ આનંદ અને વીતરાગની મૂર્તિ આત્મા છે. એનો સ્વ-આશ્રય લઈને જે પરિણામ પ્રગટ થાય એ મોક્ષનો માર્ગ અને પરના લક્ષે—આશ્રયે જે પરિણામ થાય એ બંધનો માર્ગ. પરમાદી જગકૌં ધુકૈ.. સંસારને દેખે છે, એમ લખ્યું છે. ધુકૈ એટલે રાગને જોવે છે એ. રાગ અને પુણ્યના પરિણામ એ તરફ એનો આશ્રય છે, લક્ષ છે, એ સંસારપંથ છે.

અપરમાદિ સિવ ઓર.. અને સ્વરૂપમાં રાગ રહિત અપ્રમાદી દશા એ મોક્ષના માર્ગે પડેલો છે. આરે, સમજવું જ કઠણ હજી તો પહેલો. શું કહે છે આ ? છેને અંદર જુઓને. અપ્રમાદી જીવ મોક્ષકી તરફ देखते है. એના અંતર... ઓલામાં ધુકૈ લીધું અને આ 'દેખે' લીધું. આત્મા તો અનંત જ્ઞાન અને અનંત અતીન્દ્રિય આનંદ (સ્વરૂપ છે). જેને ક્યાંય આનંદ ભાસતો નથી પરમાં. પુણ્ય અને પાપનાં ભાવમાં કે બહાર સામગ્રીમાં કે શરીરમાં સુખ ક્યાંય ભાસતું નથી. જેને સુખ અંતરમાં ભાસે છે. આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ એની સુખબુદ્ધિ ત્યાં છે (તેથી) એ એમાં ઠરે છે, એમ કહે છે. એ અપ્રમાદી છે. એને મોક્ષનો માર્ગ છે. એ મોક્ષના માર્ગનો દેખનારો છે એમ કહે છે. આહાહા ! ચીમનભાઈ ! બહુ માર્ગ આવો તમારો.

આ બધા પૈસા-બૈસા ખરચે તો જલ્દી મોક્ષ ન થાય ? (શ્રોતા : પૈસા ખરચે તો તો બધા કરી નાંખે). બે-પાંચ-દસ લાખ ખરચી નાંખે, એટલા બધા ખરચે નહીં પણ કદાચ..... (શ્રોતા : એના હતા જ કે દિ'?) તો કોના હતા ? બંગલા ને પૈસા ને આબરૂ કોની ? ...ની છે ? (શ્રોતા : પુદ્ગલના છે આ પૈસા.....) એ તો જડની દશા છે. આહાહા ! આ પોતે જ

માટીનું પૂતળું છે આ શરીર. જડ.. જડ.. આહાહા! લક્ષ્મી જડ, શરીર જડ, દાળ-ભાત-રોટલાં જડ, સ્ત્રીનું શરીર જડ, સાકર-લાડવા જડ. આહાહા! એમાં સુખ માને, એ મૂઢ છે, મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની છે એમ કહે છે. (શ્રોતા : કેટલાક તો પૈસાથી સુખ માને છે.) માને છે. ધૂળમાંય નથી. એની ખબર નથી. એ.. ફેં થઈ ગયું હતુંને થોડું. એ તો સંસારમાં.... એ ક્યાં ધૂળમાં છે? આનંદ તો આત્મામાં છે એની સામું જોતો નથી. સમ્યગ્દ્રષ્ટિને સુખ અંતરમાં ભાસે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિને સુખ બહારમાં ભાસે છે. આટલો બધો ફેર છે. આહાહા!

જેને જૈનધર્મની ખબર નથી. જૈન એટલે શું? રાગને જીતવો ને સ્વભાવમાં ઠરવું— એવો જે વીતરાગધર્મ એની ખબર નથી એને. પરમાં સુખબુદ્ધિ લાગે છે, પરમાં આકર્ષાઈ જાય છે. એ રાગપંથ એ બધો સંસારપંથ છે. યાહે તો પાપના ભાવ હો, યાહે તો દયા-દાન-વ્રતના ભાવ હો, પણ છે બેય બંધના કારણ. આરે, ભારે વાત! (શ્રોતા :) અબંધ હૈ. અબંધ હી હૈ. (શ્રોતા : હાનિ ક્યા હોગી બંધ.....) હાનિ ક્યા.. પર્યાયમેં માના કિ રાગસે મેં હું તો વહ હાનિ હો ગઈ ન. રાગસે મુજે લાભ હૈ (એસે) મિથ્યાત્વસે (સ્વભાવકી) હાનિ હો ગઈ. સમ્યગ્દર્શનકી ઉત્પત્તિકા અભાવ હુઆ. યે તો વસ્તુ અબંધ હૈ. પણ અબંધપરિણામ જબ તક પ્રગટ ન કરે તો તબ તક તો બંધ હૈ હી. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

વીતરાગમાર્ગ એવો છે. એમાં પણ અલૌકિક માર્ગ હોય એને કંઈ લૌકિક સાથે એનો મેળ હોય? (શ્રોતા : હોય જ નહીંને.) આહાહા! ધર્મી એને કહીએ કે જેને અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર પ્રભુ, એવો જેને અંતરમાં પરિણમ્યો છે. આહાહા! પરિણમનમાં એને અતીન્દ્રિય આનંદ આવ્યો છે એ મોક્ષને માર્ગે છે. ભલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રાજમાં પડ્યો હોય, ચક્રવર્તીના રાજમાં દેખાય, છતાં એમાં છે નહીં. આહાહા! આવે છેને, ‘ચક્રવર્તી ભરત ઘરમાં વૈરાગી.’ આતા હૈ ન ભક્તિમેં. ૯૬ હજાર સ્ત્રી, ૯૬ કરોડ પાયદળ, ૯૬ કરોડ ગામ. ‘અરે, એ અમે નહીં, એમાં અમે નહીં, જ્યાં અમે છીએ ત્યાં એ નહીં’. આહા!

અંતરનો સ્વભાવ જ્ઞાન અને આનંદનો કંદ પ્રભુ એવી જેને અંતરદૃષ્ટિ થઈ છે એવો સમકિતી... એ શુદ્ધ પરિણમન.. આંહીં હમણાં કહેશે. સ્વરૂપાયરણ કહેશે. શિવપંથ એટલે સ્વરૂપાયરણ. આવે છે નીચે. ઈસમેં ભી માણસને વાંધા. આહા! (શ્રોતા : મુનિને લાગુ પડે અહીંયા કહે છે). મુનિને ? આંહીં યોથે ગુણસ્થાનેથી લાગુ પડે છે એમ આંહીં (કહે છે). કહતે હેં, સ્વરૂપાયરણ મુનિકો હોતા હૈ. ‘છઠાળા’મેં આતા હૈ ન? પીછે. હા, તો એમ કહે, મુનિકો લાગુ પડતા હૈ. વહ તો ઉત્કૃષ્ટપનેકી બાત કી હૈ. સ્વરૂપાયરણ યોથે ગુણસ્થાનસે

હોતા હૈ. આહાહા !

અરે, તને તારી ચીજ શું છે અંદર (એની ખબર નથી). સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે આત્મા તો. પરમેશ્વર તીર્થકરદેવ કેવળીએ જે પ્રગટ કર્યો પર્યાયમાં, એ બધી પર્યાય આવી ક્યાંથી? અંદરમાં પડી છે શક્તિરૂપે. (શ્રોતા : યહાં ચારિત્રકી અપેક્ષાસે કહા?) ચારિત્રકી અપેક્ષાસે. આ શ્રદ્ધાની અપેક્ષા સ્વરૂપાયરણ હોતા હૈ. હા, યહી હૈ. ચારિત્રકી અપેક્ષાસે વો ઉત્કૃષ્ટ બાત કી હૈ. વિશેષ બાત કી હૈ. લ્યો, અપ્રમાદી પછી ૪૧.

जे परमादी आलसी, जिन्हकें विकल्प भूरि।

होइ सिथल अनुभौविषै, तिन्हकौं सिवपथ दूरि॥४१॥

શબ્દાર્થ :—આલસી=નિરુદ્ધમી. વિકલપ(વિકલ્પ)=રાગ-દ્વેષની લહેરો. ભૂરિ=ઘણી. સિથલ (શિથિલ)=અસમર્થ. સિવપથ=સ્વરૂપાયરણ.

અર્થ :—જે જીવ પ્રમાદી અને આળસુ છે જેમના ચિત્તમાં અનેક વિકલ્પો થાય છે અને જે આત્મ-અનુભવમાં શિથિલ છે, તેમનાથી સ્વરૂપાયરણ દૂર જ રહે છે. ૪૧.

અર્થ :—जो जीव प्रमादी और आलसी हैं; जिनके चित्तमें अनेक विकल्प होते हैं, और जो आत्म-अनुभवमें शिथिल हैं, उनसे स्वरूपाचरण दूर ही रहता है॥४१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

લ્યો, ૧૭૦ ગાથામાં આવે છેને ‘પંચાસ્તિકાય’. જે પરમાદી આલસી.. જેને સ્વરૂપના અનુભવમાં પ્રમાદ છે અને આળસ છે. આહાહા! અંતરના આનંદના અનુભવથી રહિત છે. એ પ્રમાદી ને આળસી છે. આહા! શુભભાવ કરે તોય એ પ્રમાદી અને આળસી છે, એમ કહે છે. લે ! અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય—એવો ભાવ કરે શુભ એને અહીંયા આળસ કહ્યો છે. આળસુ કીધો છે એને. આહાહા! સ્વરૂપમાં પુરુષાર્થ કરીને ઠરે તેને પુરુષાર્થી કીધો છે. સુજાનમલજી! આહાહા! (શ્રોતા : ગાગરમં સાગર હૈ.) આહા! બરાબર છે. ગાગરમાં સાગર, એમ કહે. (શ્રોતા : થોડામાં ઘણું બતાવે).

કહે છે, જે પરમાદી આલસી—નિરુદ્ધમી. લ્યો, ઠીક. નિરુદ્ધમી? ઉદ્ધમ તો કરે છે. શુભભાવ નથી કરતો? (શ્રોતા : પણ એ રાગનો ઉદ્ધમ છેને.) એને આંહીં ઉદ્ધમ ગણ્યો જ નથી. (શ્રોતા :) કર સકે? કરતા હૈ યે પુરુષાર્થ નહીં. કરના કુછ દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકા પરિણામ, વહ પુરુષાર્થ હૈ હી નહીં. નિરુદ્ધમી હૈ. આહાહા! ભારે વાત! પણ વીર્યની રચના ને એ વાત લીધી છે ને. વીર્યગુણમાં, નહીં? આત્માનો વીર્ય ગુણ છે અંદર

બળ કે જે સ્વરૂપની રચના કરે તેને વીર્ય કહીએ. રાગની રચના કરે તેને વીર્ય ન કહીએ, તેને નપુંસક કહીએ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

આવી ગયું છે ‘આત્મવૈભવ’માં. ‘આત્મવૈભવ’. ગુણવંતભાઈ! છે કે નહીં આત્મવૈભવ? આહા! ભારે વાતો ભાઈ! અહીંયા તો આત્મા પરમ પવિત્ર શુદ્ધ આનંદઘન, એનો પુરુષાર્થ કરીને, અંદરની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને સ્થિરતા કરે એને પુરુષાર્થ કીધો છે. આ વ્રત ને તપનો વિકલ્પ ઉઠે એને પુરુષાર્થ (નહીં), નિરુદ્ધમી કીધો છે. કાંતિભાઈ! ભારે વાતું આકરી. આહાહા! તું મહાપ્રભુ છો અંદર. જેટલા વીતરાગ પરમાત્મા થયા એ બધા આત્મામાંથી થયા છે. કાંઈ બહારથી આવ્યા નથી. આહા!

એવો ભગવાન અંદર નજર કરે નિધાન (થાય), એની નજર પમાવે. એણે સ્વસન્મુખની નજરું કરી જ નથી. અને સ્વસન્મુખ સિવાય પરસન્મુખમાં જેટલો રાગ થાય, કહે છે કે એને તો અમે નિરુદ્ધમી કહીએ છીએ. લે ! મહિના-મહિનાના અપવાસ કરે, મહિના-મહિનાના સંથારા કરે. આ સંથારા સમજાય છે કે નહીં? સંલેખના. મહિના સુધી ખાય નહીં ને પડ્યા રહે, એ બધા બાળતપ છે, એને નિરુદ્ધમી કીધા છે. આહાહા! ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ, એની સન્મુખમાં એકાગ્રતા થાય એને અહીંયા પુરુષાર્થ અને એને ઉદ્ધમી કહ્યો છે. વેપાર-ધંધામાં બહુ કરે છે ઉદ્ધમ. (શ્રોતા : શું કરે? કાંઈ કરતા નથી. રાગ કરે છે). એ ઉદ્ધમ કરે તેને આંહીં નિરુદ્ધમી કીધો, આળસુ કીધો છે. તારા ઘરનો ઉદ્ધમ ન મળે અને પરનો ઉદ્ધમ, એ ઉદ્ધમ શેનો માળા? આહાહા! એય કામદાર! લોઢામાં બહુ ધ્યાન રાખે. પુરુષાર્થ કર્યો એણે.

(શ્રોતા : પ્રમત્ત કારણ હૈ કિ નહીં?) ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : દયા-દાન એ....) બિલ્કુલ કારણ નહીં. (શ્રોતા : નિમિત્ત તરીકે પ્રમત્ત કારણ) ના, ના, પાપનું કારણ છે એ. યોગીન્દ્રદેવ નહીં કહતે હૈં ‘યોગસાર’મેં? ‘પાપ, પાપકો તો સૌ કહે, પણ અનુભવી પુણ્યકો પાપ કહતે હૈં.’ આહાહા! ભગવાન નિર્વિકલ્પ આનંદસ્વરૂપ, કહે છે કે, એનો અનુભવ છોડી પ્રમાદી અને આલસી... આહાહા! ભગવાન એમ કહે છે કે અમારી શ્રદ્ધાનો રાગ, પંચ મહાવ્રતનો રાગ, નવ તત્ત્વની પ્રીતિ-રૂચિને રાગ અને તીર્થકર કહે છે કે અમારા પ્રત્યેના પ્રેમનો રાગ—એ બધો પ્રમાદ છે. નિરુદ્ધમી છો. આહાહા! જ્યાં અંદર ભગવાન પડ્યો છે પૂર્ણ નાથ પ્રભુ, એના તરફનો પ્રયત્ન ને પુરુષાર્થ નથી, એને તો અહીંયા પુરુષાર્થહીન કહ્યો છે, નિરુદ્ધમી કહ્યો. આહાહા!

જિન્હકૈં વિકલ્પ મૂરિ.. જેને પુણ્યના, પાપના કે રાગ-દ્વેષના તરંગો વારંવાર થયા જ કરે, એ બધા નિરુદ્ધમી છે. પુરુષાર્થ સ્વરૂપમાં કરવો જોઈએ, એ કરતા નથી. આહા!

સમજાણું કાંઈ ? જેને વિકલપ ભૂરિ.. ભૂરિ એટલે ઘણા. શુભ ને અશુભ રાગની લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે કે જે સ્વભાવમાં નથી. એવા વિકલ્પના કરનારાઓ, શુભ-અશુભ પરિણામના કરનારાઓ આળસુ છે કહે છે. સ્વરૂપમાં આળસુ છે. આહાહા! આત્માનું વીર્ય—બળ શુદ્ધતા, પવિત્રતા, પ્રમાદરહિતતાને રચે, એને અહીંયા વીર્ય કહેવામાં આવે છે. આહા!

હોહ સિથલ અનુભૌવિષે.. અંદર આત્માના અનુભવમાં જે શિથિલ થાય છે, એ બધા પ્રમાદી અને આળસુ છે કહે છે. આહાહા! ગજબ વાત છે ને! અંદર પ્રભુ છે ચૈતન્ય. આ તો માટી—જડ—ધૂળ છે શરીર. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ઉઠે એ રાગ છે. એનો ઉદમી તે અનુદમી છે. નિજઘરમાં નુકશાન થાય છે એમ કહે છે. કહો, ચીમનભાઈ! આરે, આરે! પણ એમાં હોંશું કેટલી આવે, લ્યો. પાંચ-પાંચ લાખ પેદા થતા હોય, બાર મહિને પાંચ લાખ. મહિને પાંચ લાખ, લ્યોને. (શ્રોતા : હડકો આવે). હડકો આવે અંદરથી જાણે. ધૂળેય નથી, હવે સાંભળને! માટી-ધૂળ છે, અજીવતત્ત્વ છે. એના તરફનો હરખ, કહે છે કે અનુભવથી શિથિલ થઈ ગયેલો અને પરમાં ઉદમી એને આળસુ કહેવામાં (આવે છે.) આહાહા! ભારે!

હોહ સિથલ અનુભૌવિષે, તિન્હકૌં સિવપથ દૂર.. એને શિવસ્વરૂપ શિવપંથ.... નીચે કર્યું છે, સ્વરૂપાયરણ. શબ્દાર્થમાંય કર્યું છે અને નીચે અર્થમાંય કર્યું છે, બેય ઠેકાણે. સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો ધામ, એનું આચરણ એટલે ઠરવું એવું સ્વરૂપાયરણ તેને દૂર છે. કહો, સમજાણું? ૧૭૦માંય એ શબ્દ છે ને. ‘દૂરતરં નિર્વાણ’ ‘પંચાસ્તિકાય’ ૧૭૦ ગાથા. ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહે છે, નવ તત્ત્વની રૂચિ, સૂત્રની આગમની રૂચિ અને તીર્થંકર ભગવાનની રૂચિ—એ જ્યાં સુધી એને રુચે છે ત્યાં સુધી એને નિર્વાણ દૂર છે. ૧૭૦ ગાથા ‘પંચાસ્તિકાય’. ઓલામાં અર્થ કરી નાંખ્યો છે કે એને દૂર નથી. ‘શ્રીમદ્’માં અર્થ કર્યો છે. અને આ વાંચનારને એમ થાય કે આમાં મોક્ષ નજીક છે. એવો અર્થ કરી નાંખ્યો છે. શ્રીમદે શું કર્યું હોય-શું નહીં, પણ એને કોઈએ સુધારી દીધું હશે સુધારીને એમાં. હશે કોઈ શી ખબર પડે? આ તો દૂર કહ્યું છે ત્યાં. એ આંહીં દૂર કહે છે, જુઓને. અનુભવમાં શિથિલ તેને મોક્ષ દૂર છે. આહાહા!

આત્માની અંતર સમ્યગ્દ્રષ્ટિ પૂર્ણ આનંદનો નાથ ‘હું વીતરાગ મૂર્તિ છું’—એવો જે અનુભવ અને એમાં ઠરવું એવો અનુભવ જેને નથી અને આ વિકલ્પના પરાયણ છે, એને મોક્ષ દૂર છે. અરે, સમકિતી—જ્ઞાની અને મુનિ હોય, એને પ્રમાદ છે તો એને (મોક્ષ) દૂર છે, એમ કહે છે. એની વાત છે અહીંયા. આહાહા! અરે! અટકે છે કહે છે. ભાઈ! અંતર જ્ઞાનમાં જઈને રમવું જોઈએ. એને ઠેકાણે એવા વિકલ્પની જાળમાં અટકે છે, એને મોક્ષપંથ

દૂર છે. મોક્ષ એને દૂર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? હવે ઓલા કહે, ના, એ મોક્ષપંથ છે. બંધભાવ એ સમકિતીનો મોક્ષમાર્ગ છે. કહો, આવા પણ નીકળ્યા છે બધા. આહાહા!

છેને શિવપંથ—સ્વરૂપાયરણ. उनसे स्वरूपाचरण दूर ही रहता है.. જેટલો વિકલ્પ શુભનો ઉઠે, એને સ્વરૂપાયરણ દૂર છે. એ તો વિભાવ આચરણ છે, બાધક હે. આહાહા! સ્વરૂપાયરણ. લ્યો, હવે ઓલા સ્વરૂપાયરણની ના પાડે. ચોથે ગુણસ્થાને સ્વરૂપાયરણ ન હોય. હવે એનું સ્વરૂપ જ શુદ્ધ ઉપયોગ છે. એનું સ્વરૂપ જ શુદ્ધ ઉપયોગમય છે. શુભ અને અશુભરાગ(મય) એનો ઉપયોગ એ સ્વરૂપ જ નથી. તો સ્વરૂપનું ભાન જ્યાં થયું, ત્યાં એને શુભ-અશુભ ટળી ગયો છે અને શુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ એનું દૃષ્ટિમાં થયું છે, એને સ્વરૂપાયરણ કહેવામાં આવે છે. અરેરે!

હવે નીચેનો કળશ ૧૧. એનું આ (પદ) છે હવે. કર્યું છેને મીંડું. શું કહેવાય? ફૂલ. ફૂલ, ફૂલ. ફૂલ કહેવાય કે ફૂદડી? (શ્રોતા : ફૂદડી) ફૂદડી. ૧૧મો કળશ નીચે.

प्रमादकलितः कथं भवति शुद्धभावोऽलसः

कषायभरगौरवादलसत्ता प्रमादो यतः।

अतः स्वरसनिर्भरे नियमितः स्वभावे भवन्

मुनिः परमशुद्धतां व्रजति मुच्यते वाडचिरात्॥૧૧॥

એ મુનિનો અર્થ સમકિતી કરે છે એમાં—કળશ(ટીકા)માં. ૪૨.

जे परमादी आलसी, ते अभिमानी जीव।

जे अविकलपी अनुभवी, ते समरसी सदीव॥४२॥

शब्दार्थ :—अभिमानी=अहंकार सहित. अविकलपी(अविकल्पी)=राग-द्वेष रहित.

अर्थ :—જે જીવ પ્રમાદ સહિત અને અનુભવમાં શિથિલ છે તેઓ શરીર આદિમાં અહંબુદ્ધિ કરે છે અને જે નિર્વિકલ્પ અનુભવમાં રહે છે તેમના ચિત્તમાં સદા સમતા-રસ રહે છે. ૪૨.

अर्थ :—जो जीव प्रमाद सहित और अनुभवमें शिथिल हैं, वे शरीर आदिमें अहंबुद्धि करते हैं और जो निर्विकल्प अनुभवमें रहते हैं उनके चित्तमें सदा समता रस रहता है॥४२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહા! જે પરમાદી આલસી.. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એ રાગનું અભિમાન કરે છે. જ્ઞાનીને

રાગનું અભિમાન નથી, પણ પરિણમન છે. જે પરમાદી આલસી, તે અભિમાની જીવ,.. એમ કહ્યું છે આંહીં તો. ઓલામાં કહ્યું છેને ન્યાંય તે. કર્તાબુદ્ધિ છે.. કૌસમાં ‘જયચંદ્રજી’ પંડિતે. ઓલા મોક્ષ અધિકાર. આઠ-આઠમાં.. કર્તાબુદ્ધિ છે. કર્તાબુદ્ધિ જ્ઞાનીને નથી. કર્તારૂપ પરિણમન છે, એટલું જરી. ત્યાં છે કૌસમાં. ‘જયચંદ્રજી’ પંડિત. એની જ આ વાત છે. આહાહા! કહે છે કે અંદર કંઈ શુભરાગ ઉઠે, એનો કર્તા જો થાય તો તો એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પણ એનું પરિણમન છે એ દુઃખદાયક છે એમ જ્ઞાની જાણે છે. અજ્ઞાનીને એ શુભરાગનું પરિણમન હિતકર લાગે છે. એથી એ રાગનો જ અભિમાની (છે).

મુનિ અભિમાની નથી, પણ રાગનું પરિણમન છે એટલો જરી અંદર આળસ છે. આહાહા! ત્રણ કષાયનો નાશ છે મુનિને. સાચા સંત હોય એને હોં. મુનિ નગ્ન હોય છે. એને વસ્ત્ર-પાત્ર હોય નહીં. એ દિગંબર મુનિ હોય છે. એ જંગલમાં વસતા હોય છે. આહાહા! જેને ત્રણ કષાયનો નાશ અને એક ચોથો સંજવલનનો થોડો રાગ રહ્યો, એમાં પંચ મહાવ્રત આદિના જે પરિણામ આવે, કહે છે કે એનું કર્તૃત્વ માને તો એ અજ્ઞાની છે. પણ જેટલું પરિણમન થયું છે એટલો એને આળસ અને દોષ છે. આહાહા!

જે અવિકલપી અનુભવી.. પણ જે કોઈ વિકલ્પ નામ રાગથી ભિન્ન પડી અને આત્માના આનંદસ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે, તો એ તો અવિકલ્પી છે. એને રાગ હોતો નથી. રાગ વિનાની દશા અંતરના આનંદના અનુભવમાં વિકલ્પનો અભાવ છે. તે સમરસી સદીવ.. તે સમતા, જ્ઞાતા-દૃષ્ટાપણે રહે છે. આહાહા! સદીવ.. તે સમરસી સદીવ.. ‘મુચ્યતે વાઙ્ચિરાત’ રાગથી અલ્પકાળમાં છૂટી જાય છે. ભારે કામ ! દિગંબર સંતોની વાણી આકરી. પેલું કહે કે આમ કરો, આમ કરો તો થાશે. એ વાત તો આમાં આવતી નથી. ભઈ, પહેલાં વ્રત પાળો, અપવાસ કરો, દાન કરો, ભક્તિ કરો. કહે છે કે એ તો બધો વિકલ્પ અને રાગ છે. સાંભળને ! હોય છે અશુભથી બચવા અથવા એ કાળે હોય છે. એ કાળે હોય છે, પણ છતાં એ વિકલ્પ એ અનુભવથી ભિન્ન થીજ છે. આહાહા!

પુણ્ય-પાપ (અધિકાર)માં તો ત્યાં સુધી કહ્યું કે વ્યવહાર રત્નત્રય એ સ્વરૂપના અનુભવથી પતિત કરે છે માટે પાપ છે. એમ (જયસેનાચાર્યની) ટીકામાં છે. પુણ્ય-પાપ અધિકાર. વ્યવહાર રત્નત્રય વિકલ્પ છે, રાગ છે. પહેલા જરી વખાણ કર્યા છે કે પવિત્રતા પવિત્ર છે. (શ્રોતા : એ તો વ્યવહારે કહ્યું છે). વ્યવહારની જ વાત છેને, ત્યાં ક્યાં..? આહાહા! ભગવાન આત્મા અમૃતસ્વરૂપ છે. અતીન્દ્રિય અમૃતનો સાગર, એને સ્પર્શીને વેદે એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. ન્યાંથી ખસીને વિકલ્પની જાળમાં રહે, કહે છે કે એ અભિમાની છે એટલે એ રાગમાં જોડાઈ ગયો છે, એમ.

‘અનુભવીને એટલું રે આનંદમાં રહેવું રે.’ કહ્યું હતુંને એકવાર. અમારે પાડોશી હતા બ્રાહ્મણ. મૂળજી ભટ્ટ. અમે મામા કહેતા. અમારી બાનું મોસાળ ભુંગળી (ગામના). ગૃહસ્થ હતા એ લોકો પણ વિષ્ણુ હોં. એ ગામના હતા તે મામા કહેતા. પણ એ નહાતી (વખતે ગાતા) હંમેશા. અને અમારી નાની ઉંમર ૧૦-૧૧ વર્ષની. નહાતાં-નહાતાં બોલે. ‘અનુભવીને એટલું રે આનંદમાં રહેવું રે, ભજવા પરિબ્રહ્મને બીજું કાંઈ ન કહેવું રે’. જુઓ ભાષા તો કેવી પણ એની. પર્યાય શું? અનુભવ શું? રાગ શું? સત્ દ્રવ્ય શું? (શ્રોતા : અનુભવ...) પણ અનુભવ શું? અનુભવ તે કોઈ પર્યાય છે? દ્રવ્ય-વસ્તુ છે? કોઈ ગુણ છે? કોઈ રાગ છે? એ પરમાં છે કે સ્વમાં છે?

(શ્રોતા : પણ એ તો દ્વેત પર્યાયમાં સ્વ-પર આવે.) એ તો અદ્વૈત ને એકલું લે છે. ત્યાં એને ક્યાં...? એ બોલતાં પણ. હંમેશાં એ વળી ધોતીયું પહેરેને નહાવાનું. શું કહેવાય? અબોટીયું. ઉનની ધાબડી નાની. નાનું-નાનું આમ. આમ પહેરે પછી નહાય અને આ બોલતા. ખાળમાંથી પાણી હાલ્યું જાય. પથરો પડ્યો હશે પથરો મોટો. ... એ નહાય. પછી ખાળમાંથી પાણી બહાર હાલ્યું જાય ખૂણે. આમ બોલતાં. ‘અનુભવીને એટલું રે આનંદમાં રહેવું રે’. આ આત્મા... એનામાં-વેદાંતમાં એ ભજન છે. પણ એ અનુભવ શું? આ રાગ શું? દેવ-ગુરુ કોને કહેવા? શાસ્ત્ર સાચા કોને કહેવા—એની ખબરું (ન મળે). આહાહા!

તે સમરસી સદીવ.. સદા જ્ઞાતા-દેષ્ટામાં રહેનાર એ જીવ સમતારસમાં રહેલો એને ધર્મી, એને મોક્ષમાર્ગી કહીએ. આહાહા! અર્થમાં તો એવું કર્યું છે થોડુંક. વે શરીર આદિમેં અહંબુદ્ધિ કરતે હૈં, એમ. લ્યો. અભિમાન શબ્દ છે ને? અહંબુદ્ધિ શું થાય? અહંબુદ્ધિની આંહીં વાત નથી. આંહીં તો અંદર રાગ છે એ અનુભવથી શિથિલ થઈ ગયો છે, બસ એટલી વાત છે. રાગનું અહંપણું કરે એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પણ એવું આવે અર્થમાં, સમજાવવું હોયને ત્યારે. સદા સમતારસ રહતા હૈં. આહાહા!

જે અવિકલપી અનુભવી, સુદ્ધ ચેતના યુક્ત।

તે મુનિવર લઘુકાલમેં, હૌંહિ કરમસૌં મુક્ત॥૪૩॥

શબ્દાર્થ :—સુદ્ધ ચેતના=શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન.

અર્થ :—જે મુનિરાજ વિકલ્પ રહિત છે. અનુભવ અને શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન સહિત છે, તેઓ થોડા જ સમયમાં કર્મરહિત થાય છે અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. ૪૩.

અર્થ :—જો મુનિરાજ વિકલ્પ રહિત હૈં, અનુભવ ઔર શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન સહિત હૈ,

વે થોડે હી સમયમેં કર્મ રહિત હોતે હૈં, અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૪૩॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એ ‘અચિરાત્’નું લીધું વળી પાછું. ઓલામાં (કળશમાં) છેને ‘અચિરાત્’. છેને ઓલામાં? એના બેય (૫૬) લાગે છે. જે અવિકલપી અનુભવી.. જે કોઈ રાગના વિકલ્પથી રહિત, સ્વરૂપની દૃષ્ટિ સહિત આનંદના અનુભવમાં રહે છે, એ શુદ્ધ ચેતનાયુક્ત છે. એ શુદ્ધ જ્ઞાનાનંદની પરિણતિ સહિત છે. કહો, મેઘાણી! આ બધું સાંભળ્યું ન હોય ત્યાં તમારે. શું કહેવાય એ ? જમશેદપુર. માર્ગ આ છે વીતરાગનો, તીર્થંકર કેવળી પરમાત્મા(નો), એની ખબરું ન મળે ને ઉપરથી હાંકે રાખે.

કહે છે કે જે કોઈ વિકલ્પ નામ રાગ રહિત પોતાની ચીજ જે આનંદમૂર્તિ પ્રભુ, એમાં જે શુદ્ધ ચેતના નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય સહિત છે, એમ કહે છે. પેલા ઘણા પછી (કહે), બધા ધર્મ સરખા છે ને. પછી આ શુભભાવમાં પણ થાય અત્યારે આ કાળે. એમ કરીને ગોટા વાળ્યા. આહાહા! આંહીં તો શુદ્ધ ચેતનાયુક્ત કીધો. અનુભવ ઓર શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન સહિત હૈ, એમ કહે છે. શુદ્ધ જ્ઞાનચેતના એટલે જ્ઞાનમાં એકાગ્રતા. જ્ઞાનસ્વરૂપ એવો ભગવાન આત્મા એમાં એકતા, રાગથી પૃથક્તા, વિકલ્પથી પૃથક્તા અને પોતાનું નિજજ્ઞાનની એકતા, એ ચેતના સહિત છે. આહાહા! જાગૃત છે, કહે છે.

તે મુનિવર લઘુકાલમેં—તે સંત આત્મજ્ઞાની અલ્પકાળમાં, હૌહિં કરમસૌ મુક્ત—કર્મથી થોડાકાળમાં એ મુક્ત થાશે. ક્રિયાકાંડના કરનારાઓને મુક્તિ છે (નહીં), એમ કહે છે. આહાહા! આનંદઘજીમાં આવે છેને, ‘કોઈ કહે સેવિયે વિવિધ ક્રિયા કરી’. આવે છે? ‘કોઈ કહે સેવિયે વિવિધ ક્રિયા કરી, ફળ અનેકાંત લોચન ન દેખે’. પણ એનું ફળ તો અનેકાંત એટલે અનેક સંસાર ગતિ છે, એમ કહે છે, ચાર ગતિ. આનંદઘનજી કહે છે, લ્યો. શ્વેતાંબર (હતા પણ) માને નહીં એને. એ અનુકૂળ નહીં એથી. એ ભૂતડો હતો (એમ કહે). આ બધા મોટા પંડ્યા થઈ ગયાને, બોલકા થઈ ગયા મોટા. અને બબ્બે હજાર, પાંચ-પાંચ હજાર, દસ હજાર માણસ ભેગા થાય તે ટાણે એટલે મોટા થઈ ગયા. ધૂળેય નથી.

આનંદઘનજીએ કહ્યુંને. ‘કોઈ કહે સેવિયે વિવિધ ક્રિયા કરી, ફળ અનેકાંત લોચન ન દેખે.’ પણ જેનું ફળ અનેકાંત છે એટલે એક નથી. અનેક પ્રકારનાં પુણ્યના ફળ સંસાર છે. ફળ અનેકાંત લોચન ન દેખે.. પછી? ‘ફળ અનેકાંત ક્રિયા કરી બાપડા, રળવળે ચાર ગતિમાંહી લેખે’. જેના પુણ્યના ફળ તો અનેક છે. બહારનું એકપણું, સ્વભાવનું એકતા એનું ફળ નથી. શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન આત્મા, એમાં એકરૂપ વીતરાગતા-પરિણતિ થવી જોઈએ. એ એક ફળ તો નથી એનામાં. ક્રિયા કરવાના ફળમાં અનેકપણું—કોઈ શેઠાઈ, કોઈ

દેવ, કોઈ ભૂતડો, કોઈ શરીરની નિરોગતા—એવી બાહ્યચીજની પ્રાપ્તિ છે. એમાં કંઈ મુક્તિની એકતા નથી. અનેકતામાં રખડે છે એ તો, કહે છે. આહાહા! જુઓ, એ શ્વેતાંબરના આચાર્ય, મુનિ છે મુનિ. પછી તો છોડી દીધું. જંગલમાં રહેતા.

हौंहि करमसौं मुक्त.. वे थोड़े ही समयमें कर्मरहित होते हैं अर्थात् मोक्ष प्राप्त करते हैं. છેને અંદર ચેતનાનો અર્થ ? શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન. શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન. સ્વસંવેદનજ્ઞાન અને સ્વનું દર્શન અને સ્વમાં અનુભવ એટલે સ્થિરતા. એ અલ્પકાળમાં મુક્તિને પામે છે. હવે વિશેષ સ્પષ્ટ કરે છે. સમરસી છે ને? સમતા—જ્ઞાતાદૃષ્ટા. પુણ્ય-પાપથી ખસીને ધર્મા.. જ્ઞાનમાં સર્વ જીવ એકસે ભાસતે હૈં. એટલે કે વસ્તુદૃષ્ટિથી પરમાત્મસ્વરૂપ બધા આત્મા છે એમ દૃષ્ટિમાં ભાસે. પર્યાયદૃષ્ટિએ જુઓ તો જેની જે સ્થિતિ છે તેમ જાણો.

જ્ઞાનમાં સર્વ જીવ એકસરખા ભાસે છે. (કવિત)

जैसें पुरुष लखै परवत चढ़ि,
 भूचर-पुरुष ताहि लघु लगै।
 भूचर-पुरुष लखै ताकौं लघु,
 उतरि मिलैं दुहुकौ भ्रम भगै॥
 तैसें अभिमानी उन्नत लग,
 और जीवकौं लघुपद दगै।
 अभिमानीकौं कहै तुच्छ सब,
 ग्यान जगै समता रस जगै॥४४॥

શબ્દાર્થ :—ભૂચર=ધરતી પર રહેનાર. લઘુ=નાનો. ઉન્નત લગ=ઊંચું મસ્તક રાખનાર.

અર્થ :—જેવી રીતે પર્વત પર ચડેલા મનુષ્યને નીચેનો મનુષ્ય નાનો દેખાય છે અને નીચેના મનુષ્યને પર્વત ઉપર ચડેલો મનુષ્ય નાનો દેખાય છે, પણ જ્યારે તે નીચે આવે છે ત્યારે બંનેનો ભ્રમ દૂર થઈ જાય છે અને વિષમતા મટી જાય છે, તેવી જ રીતે ઊંચું મસ્તક રાખનાર અભિમાની મનુષ્યને બધા મનુષ્યો તુચ્છ દેખાય છે અને બધાને તે અભિમાની તુચ્છ દેખાય છે, પરંતુ જ્યારે જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે ત્યારે માન-કષાય ગળી જવાથી સમતા પ્રગટ થાય છે. જ્ઞાનમાં કોઈ નાનું-મોટું દેખાતું નથી, સર્વ જીવો એકસરખા ભાસે છે. ૪૪.

અર્થ :—જैसे पहाड़ पर चढ़े हुए मनुष्यको नीचेका मनुष्य छोटा दिखता है, और

નીચેકે મનુષ્યકો ઝુપર પહાડ પર ચઢા હુઆ મનુષ્ય છોટા દિખતા હૈ, પર જબ વહ નીચે આતા હૈ તબ દોનોંકા ભ્રમ હટ જાતા હૈ ઓર વિષમતા મિટ જાતી હૈ, ડસી પ્રકાર ઝુંચા સિર રખનેવાલે અભિમાની મનુષ્યકો સબ આદમી તુચ્છ દિખતે હૈં, ઓર સબકો વહ અભિમાની તુચ્છ દિખતા હૈ, પરંતુ જબ જ્ઞાનકા ડદય હોતા હૈ તબ માનકષાય ગલ જાનેસે સમતા પ્રગટ હોતી હૈ। જ્ઞાનમેં કોઈ છોટા બડા નહીં દિખતા, સબ જીવ ંકસે ભાસતે હૈં।।૪૪।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જૈસૈં પુરુષ લખૈ પરવત ચઢિ.. પહાડ ઉપર ંક માણસ ઊભો હોય, ંને તળેટીના માણસ નાના લાગે. તળેટીમાં ઊભા હોય તળેટીમાં. ઉપર ચડ્યો હોય તેને, ંહો! આટલા આટલા લાગે. આ ગિરનાર ચડે ત્યારે ગામ કટલા લાગે? નાના નાનાં આમ લાગે. કટલા ગાઉ (દૂર હોય). નાના-નાના ગામ લાગે. ંને આ પ્લેનમાં તો મોટા મોટા ંડ ને મોટા વન હોય તે આટલા-આટલા નાના-નાના લાગે. મોટા ગામના ગામ આહા! ગામડા બધા લાગે આટલા આટલા લાગે. મોટા તળાવ આવે તો નાના લાગે આટલા. ંમ પર્વત ઉપર ચડેલો માણસ તળેટીના માણસને નાનો માને.

મૂચર પુરુષ તાહિ લઘુ લગૈ.. પૃથ્વી પર ઊભેલો માણસને ઉપર ચડેલો માણસ નાનો લાગે. આટલો નાનો લાગે. વામન જેવો લાગે. મૂચર પુરુષ લખૈ તાકૌ લઘુ.. હેઠે તળેટીમાં ઊભેલો ભૂચર ઊંચાવાળાને નાનો માને. ંતરિ મિલૈ દુહુકૌં ભ્રમ ભગૈ.. ઉપરથી જો ંતરીને નીચે મળે ંને. ંતરિ મિલૈ, ંમ છે. ંલો અહીંથી ચડે ંમ નથી લીધું. ંંહીંથી ચડે તો ન્યાં સરખા દેખાય. ંંહીં ંતરીને મળે, ંમ. અહીં અભિમાનનું લેવું છે ને.

ંતરિ મિલૈ દુહુકૌં ભ્રમ ભગૈ.. ઉપર ચડેલો હેઠે ંતરે ંને લાગે કે આ તો બધા આપણા સરખા જ માણસ છીએ. આ હેઠેવાળાને નાનો માનતા. ં નાનો છે ંને આપણે મોટા. (નીચેવાળો) ઉપર(વાળા)ને નાનો માને. ંમ મિથ્યા દૃષ્ટિમાં બીજા પ્રાણીઓને (તેમ જ) જ્ઞાની ધર્માત્મા હોય તેને પણ હલકો માને. સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદૃષ્ટિ તો ંને હલકો માને. જ્ઞાની તો ંને બરાબર જેમ છે ંમ માને. સમ્યગ્દર્શનમાં જેની જે દશા છે ંને બરાબર જાણે. ત્યારે ંને...

અથવા ંમ અહીંયા કહ્યું છે ને. ‘સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય.’ ંલા સામાયિક ચારિત્ર, નહીં? ‘યોગ(સાર)’. ‘યોગીન્દ્રદેવ’. ‘સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય.’ ભાઈ! સમતા.. શું કીધું? ‘જાણે સમતા ધાર.’ ચારિત્ર લેવું છેને ચારિત્ર. ‘જાણે સમતા ધાર’, ંમ. બધા જ્ઞાનમય સ્વરૂપ છે ભગવાન આત્મા. ંમ સમતાથી જોવે તો બધાનું સ્વરૂપ જ્ઞાનમય લાગે. ં

દ્રવ્યદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ વાત છે. પણ પાછો જ્ઞાની કાંઈ અજ્ઞાનીને જ્ઞાની માની લે, એમ નથી. આહાહા! એ તો પર્યાયની જેટલી અવસ્થા જે પ્રકારે છે એને બરાબર જ્ઞાની જાણે.

સમભાવની વ્યાખ્યા કરીને ‘શ્રીમદે.’ ‘વર્તે ... વર્તે સમભાવ.’ શું કીધું? વર્તે ઉદય પ્રયોગ, આવે છે ને? ‘આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા વિચરે ઉદયપ્રયોગ, અપૂર્વવાણી (સમ) પરમશ્રુત. તે સદ્ગુરુલક્ષણ યોગ’. એમાં સમભાવની વ્યાખ્યા કરી છે શ્રીમદે પોતે. કે સમભાવની એવી વ્યાખ્યા નથી કે કુગુરુને સુગુરુ માની લે અને સુગુરુને કુગુરુ માને, એમ છે નહીં. આહાહા! શ્રીમદ્માં એ કડી છે. ‘આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા વિચરે ઉદયપ્રયોગ. અપૂર્વવાણી (સમ) પરમશ્રુત, તે સદ્ગુરુલક્ષણ યોગ’. એમાં લખ્યું છે કે સમભાવની વ્યાખ્યા એવી નથી કે અજ્ઞાનીને જ્ઞાની માની લે. એ કંઈ મૂરખ નથી. એ તો મૂરખાઈ છે, કહે છે. એ સમભાવ નથી. સમજાણું કાંઈ? કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્રને એમ શ્રદ્ધે કે ખોટા છે. અને માને, બતાવે, જણાવે, એ કંઈ સમભાવથી વિષમભાવ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

तैसैं अभिमानी उन्नत लग, और जीवकौ लघुपद दगै.. मिथ्यादृष्टिको सब मिथ्यादृष्टि लागे છે અને સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો સબ સમકિતી લાગે છે. કઈ અપેક્ષા? ધર્મી જીવને પોતાના સ્વરૂપનું ભાન છે, એથી બધા જીવને દ્રવ્યદૃષ્ટિએ બરાબર દેખે છે. પણ પર્યાયદૃષ્ટિમાં પર્યાયદશામાં જે જે અવસ્થા હોય તેમ તેને જાણે છે. ન જાણે તો મૂઢ છે. સમતા રાખો બધા ઉપર, લ્યો. સ્વયંવરો વા.. સ્વયંવરો વા.. આવે છે ગાથા. એય, આવે છે કે નહીં? શ્વેતાંબરમાં. આપણે મૂકી છે આમાં ‘છઠાળા’માં. છઠાળામાં શું? ઓલા છ પાહુડ—ષટ્પાહુડમાં ટીકામાં છે. શ્વેતાંબર હો કે દિગંબર હો, બુદ્ધ હો કે અન્ય હો, સમભાવ રાખે તેને મુક્તિ થાય. પણ એ એમ હોય નહીં. એ ગાથા છે શ્વેતાંબરમાં. ઓલી કેવી? સંભવસિદ્ધિ, એમાં છે.

માર્ગ તો જે છે એ છે. બીજે માર્ગે (પણ) થાય, એમ માર્ગ છે નહીં. પણ દૃષ્ટિ જેની વિપરીત છે, જ્ઞાન જેનું ઊંધું છે, એના પ્રત્યે એને (-જ્ઞાનીને) દ્વેષ નથી, એમ એનો અર્થ છે. આંહીં તો ત્યાં સુધી કીધું સમકિતી માટે. ...માં નથી આવ્યું? કેવળી હોય એના પ્રત્યે પણ પ્રેમ નથી એને, તેમ પ્રતિકૂળતામાં દ્વેષ નથી. શું આવે છેને એક શ્લોક? આવે છે. આ બાજુ હેઠે ‘નિયમસાર’. બધું કાંઈ યાદ રહે? ન્યાય યાદ રહી ગયો હોય મગજમાં. એવું છે એક. પરમાત્મા પ્રત્યે પણ એને રાગ નથી કે આ મારા છે, એમ. તેમ કુગુરુ પ્રત્યે દ્વેષ નથી કે આ દ્વેષ કરવાલાયક છે.

એક કળશ છે કળશ. ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ ‘નિયમસાર’. આ બાજુ છે હેઠે.

છે. ઊંચા દેવ ઊંચા છે માટે મારા છે, એવું છે (નહીં). ગુણી—અવગુણીનું કાંઈક શબ્દ છે. ગુણી હોય કે અવગુણી હોય, ધર્માત્માને બેય પ્રત્યે સમભાવ છે. વિકલ્પ હોય છે એ જુદી ચીજ છે. જાણે છે (કે) છે આ. એમાં આવતું નથી ? ‘સર્વવિશુદ્ધ’માં આવે છે. એ કંઈ સામા ગુણીના ગુણને દેખીને રાગ થાય છે, એમ નથી. અવગુણો દેખીને દ્વેષ થાય, એમ નથી. ગુણીને ગુણરૂપે હોય છે એમ જાણે છે.

એ આવે છે ને. ‘સર્વવિશુદ્ધ’માં આવે છે એ. આ ઓલા દ્રવ્ય ને ગુણ નહીં ? ગુણ કંઈ એમ કહેતું નથી કે તું મને જાણ, એમ આવે છેને ત્યાં ? એમ કેવળજ્ઞાનીનું જ્ઞાન એમ નથી કહેતું કે તું મને જાણવા રોકા. આહા ! આવે છે એવી વાત. ત્યાં ભાઈએ મૂકી હતી, નહીં ? મનોહરલાલ વર્ણીએ મૂકી હતી. જયપુર. આવે છેને એ ? કેવળજ્ઞાનીને અનંત ગુણો(ની) નિર્મળપર્યાય પ્રગટી, પણ એ કંઈ એમ નથી કહેતા કે તું અમને જાણ. એમ ભગવાનનું દ્રવ્ય એમ નથી કહેતું કે અમને તું જાણવા રોકા. એ તો સ્વતંત્ર જગતની ચીજ છે. તું તને જાણ એમાં એ જણાઈ જાશે. એ સ્હેજે જણાઈ જાશે. કહો, આવે છેને એમાં ?

રૂપ તને કહેતું નથી કે અમને જાણવા રોકા. શબ્દ એમ કહેતું નથી કે તું અમને જાણવા રોકા. અને જાણનારા અહીંથી ખસીને અહીંયા જાણવા જાય ત્યાં, એમેય નથી. આહાહા ! પોતાનો જ્ઞાતા સ્વભાવ આંહીંથી છોડીને જાણવા જતો નથી અને જાણવાની ચીજ એને કહેતી નથી કે તું અમને જાણવા રોકા. આહાહા ! સ્હેજે ઈન્દ્રિયજ્ઞાનમાં જણાઈ જાય છે. (શ્રોતા : જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે.) સ્વભાવ છે એનું જાણવું જ, બસ.

ઉપરથી ચડીને નીચે ઉતરે તો બેય ભેગા સરખા દેખાય, કહે છે. અજ્ઞાનમાં અભિમાનમાં ચડી ગયો હોય.. ભગવાન.. ભગવાન.. કરે છે, મોટા સાધુ થઈ ગયા માટે મોટા થઈ ગયા. હેઠે ઉતરી જા જરી અભિમાનથી, તો ખબર પડે તને. અજ્ઞાની હોય, બોલતા આવડતું હોય, વ્યાખ્યાન કરતા આવડતું હોય અને ઓલાને ન આવડતું હોય, લ્યો. એ ઊંચા કહેવાય ? એકે આજે પૂછ્યું. ખબર છે ? નામ ન લેવાય. એકે આજે પૂછ્યું એકજણે કે બીજાને સમજાવે એ મોટા કે સમજાવ્યા વિના પોતે એકલા બેસીને સમજે (એ મોટા) ? સમજાવે એ મોટા કહેવાય. ઘણાં વર્ષ પહેલાં થયું હતું. (શ્રોતા : ઉપકાર કરે છે...) ધૂળેય ઉપકાર નથી. એવા અભિમાન છેને અંદર. આ લ્યો, પોતાનું કરવું.

એક જણો આવ્યો હતો. ખતરગચ્છનો સુખસાગર કો’ક. સુખસાગર છે કો’ક ? હા. સુખસાગર છે એ આવ્યા હતા. હવે કૂતરાય પોતાનું પેટ ભરે છે, કહે. પોતાનું કરવું કરવું એ કર્યા કરતાં કો’કનું કરે એ ઊંચો કહેવાય, લ્યો. ભારે ભાઈ વાત. કોણ કરે કોનું ? આવા ને આવા છે. ત્યાં આવ્યા હતા. હીરાભાઈના મકાનમાં હતા ને ? ૯૨-૯૩ની વાત છે.

કૂતરાય પેટ પોતાનું ભરે છે, કહે. પણ અલ્યા, આ દાખલો કોની સાથે મેળવે છે તું? એમ કહે, આત્માનું કરો આત્માનું. શું આત્માનું કરે? કૂતરાય પેટ ભરે. કો'કનું કરે. અરે, કરે કોણ પરનું? સાંભળને! આહાહા!

જુઓને, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં અસંખ્યાતા મચ્છ પડ્યા છે સમકિતી પાંચમા ગુણસ્થાનવાળા. કોનું કરે છે? ત્યાં કોને ઉપદેશ દે છે? આહાહા! (શ્રોતા : એ તો પ્રમાદ છે ઉપદેશ દેવો એ). પોતાના સ્વરૂપનું સાધન કરે. હજાર-હજાર યોજનના મચ્છ મોટા હોં. પાંચમે ગુણસ્થાને. સર્વાર્થસિદ્ધિના દેવ એકાવતારી કરતાં શાંતિ વધી ગઈ છે અંદર, કહો. પોતાના સ્વરૂપનું અંતર સાધન કરવું એ વસ્તુ છે. પરને સમજાવવું કે કહેવું, એ તો વિકલ્પ હોય ત્યારે વાણી હોય અને વાણી આવે. પણ વાણી ને વિકલ્પનો સ્વામી ક્યાં છે એ? અને બીજાને સમજાવી દઉં, એનો અર્થ કે એ પરની પર્યાય કરી દઉં. પરની પર્યાય કરી શકાય?

લ્યો, તૈસૈં અભિમાની ઉન્નત લગ.. અભિમાની પોતે ઊંચો માને પોતાને. ઔર જીવકૌ લઘુપદ દગૈ.. ઔર જીવકો. બીજા ધર્માત્મા આદિને હલકાં માને. જુઓ, અમારા જેવા પુણ્ય ક્યાં છે? જુઓ, અમે આવીએ તો કેટલા સ્વાગત થાય. પાંચ-પાંચ હજાર, દસ હજાર માણસ આવે સામે, લ્યો. આ તો કહે, અમે ધર્મી (છીએ) ને કાંઈ આવડે નહીં. બોલતાં આવડે નહીં પછી કહે, અમે મોટા. સાંભળને હવે! બોલતાય ન આવડે અને ભાષાય ન હોય એથી શું અંદરમાં ગુણની દશા બધી વઈ જાય છે? સમજાવતાય ન આવડે. પશુઓમાં સમકિતી છે, એને નવ તત્વના નામેય નથી આવડતાં. તિર્યચ. નવ તત્વકે નામ ભી આતે નહીં, ઉસમેં ક્યા હૈ? અંતર આનંદકા સાધન કરતે હૈં, બસ.

અભિમાનીકૌ કહેં તુચ્છ સબ, લ્યો. અને ગ્યાન જગૈ સમતા રસ જગૈ.. ઔર જીવકૌ લઘુપદ દગૈ, અભિમાનકૌ કહેં તુચ્છ સબ.. અભિમાની બીજાને નાનો માને અને નાના આને મોટાને હલકો માને. ગ્યાન જગૈ સમતા રસ જગૈ.. અનુભવ જ્ઞાનનો થયો, બધું જાણે. છે, એમ જાણે. કંઈ વિષમભાવ છે નહીં. વૈરી કે સજ્જન કોઈ દુનિયામાં છે જ નહીં. એ તો જ્ઞેય છે. પરમેશ્વરેય મારા છે એમ નથી. પરમેશ્વર જ્ઞેય છે. તીર્થકરદેવ જ્ઞાનનું પરજ્ઞેય છે. મારા ક્યાંથી આવ્યા પરજ્ઞેય? આહાહા! ગ્યાન જગૈ સમતા રસ જગૈ.. છેને ?

તબ દોનોંકા ભ્રમ હટ જાતા હૈ ઔર વિષમત મિટ જાતી હૈ । उसी प्रकार ऊँचा सिर रखनेवाले अभिमानी मनुष्यको सब आदमी तुच्छ दिखते हैं और सबको यह अभिमानी तुच्छ दिखता है परंतु जब ज्ञानका उदय होता है तब मान कषाय टल जानेसे समता प्रगट होती है । ज्ञानमें कोई छोटा-बड़ा नहीं दिखता, सब जीव एकसे भासते हैं.

દષ્ટિની અપેક્ષાએ વાત છે. પર્યાયમાં તો છે એમ છે, એને જાણે. પર્યાયમાં એવા માનીએ સિદ્ધ માનીએ એને ? અજ્ઞાનીને સિદ્ધ માને ? જેવું સ્વરૂપ છે એમ જાણે. વિષમતા નહીં કોઈ પ્રત્યે, વ્યક્તિ પ્રત્યે વેર નહીં, વિરોધ નહીં. વ્યક્તિનો અભિપ્રાય જૂઠો છે એને જાણે, પણ વ્યક્તિ પ્રત્યે—એના પ્રત્યે દ્વેષ (નથી). સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, હવે વિશેષ કહે છે. અભિમાની જીવોંકી દશા

કરમકે भारी समुझैं न गुनकौ मरम,
 परम अनीति अधरम रीति गहे हैं।
 हौंहि न नरम चित गरम धरमहूतैं,
 चरमकी द्रिष्टिसौं भरम भूलि रहे हैं॥
 आसन न खोलैं मुख वचन न बोलैं,
 सिर नाये हू न डोलैं मानौं पाथरके चहे हैं।
 देखनके हाउ भव पंथके बढ़ाऊ ऐसे,
 मायाके खटाऊ अभिमानी जीव कहे हैं॥४५॥

કરમકે भारी समुझैं न गुनकौ मरम, ल्यो. अज्ञानी रागने, पुण्यने माननारा, कर्मना बांधनारा, समुझैं न गुनकौ मरम.. એ રાગરહિત ભગવાન આત્માના ગુણને સમજે નહીં. એ તો રાગ કર્યો, અમે પુણ્ય કર્યા, અમે વ્યવહાર કરીએ છીએ. અમે વ્યવહાર કેટલો કરીએ જુઓ. એમ ભક્તિ આદિ કે દયા-દાનના પરિણામમાં અભિમાન કરનારા કર્મના ભારી છે. समुझैं न गुनकौ मरम.. अरे, राग रहित प्रभु आत्मा शुद्ध चैतन्य એના અનુભવી કોણ છે, એને જાણનારા કોણ છે, એને સમજતો નથી. ગુણનો મર્મ નથી સમજતો. એ તો પુણ્યના ફળ હોય, મોટા પુણ્યવંત હોય એને મોટા માને. પુણ્યવંત હોય, પુણ્યનાં ફળ મોટા એને હોય, આબરું મોટી હોય. જેની આગળ સભામાં લાખ-લાખ માણસ ભરાતું હોય તો, આહા ! આ મોટા. એની સાથે શું સંબંધ છે ? આહા !

समुझैं न गुनकौ मरम, ल्यो. कर्मोका तीव्र बंध बांधे हुए हैं; गुणोंका मर्म नहीं जानते. दोषको ही गुण समज जाते हैं, ल्यो. दोष होय एने गुण समजे. परना पुण्य होय एने मोटो माने, पुण्यभाव घणां करतो होय एने मोटो माने. એની સાથે શું સંબંધ છે ? આહા ! પૈસાવાળા હોયને એ પાંચ-પાંચ લાખ ખરચે. ભઈ, ધર્મ અમારે લઈને ટકે. પૈસાવાળાને લઈને ટકે. નહીં ચીમનભાઈ ? (શ્રોતા : નહી) નહીં. કહ્યું હતું. ઓલા મણિયાર છેને, મણિયાર નહોતા ? કેશવલાલ મણિયાર (શ્રોતા : કેશવલાલ મોહનલાલ)

મોહનલાલ મણિયાર હોં. આ મોહનલાલ મણિયાર હતાને લગડીવાળા. આ સવાઈલાલ ને. તમારે... હા, એ. એ સવાઈલાલ એના બાપ હતા મોહનભાઈ.

એ ૮૧માં એક ફેરી આવ્યા. પૈસા તે દિ' આપ્યા હતા કંઈ ધર્માદામાં ૩૦-૩૫ હજાર. પછી તો એકવાર આવ્યા. ન્યાં વ્યાખ્યાનમાં આવતા પાછા... અમે અકસ્માત ઉઠી ગયા. રાજા (કહે), આ વખતે મારે આવવું છે. આ દરબાર હતાને દાદા. એ આવ્યા. વ્યાખ્યાન રાખ્યું. હું કાલે આવું છું. એને ક્યાં કહેવું, મુદત અમારી પૂરી થઈ, અમારે જવું છે. પછી આવ્યા 'બહારાજ, પૈસાવાળાનો કેટલો ધર્મમાં અધિકાર? પૈસા ખરચેલાને તે દિ' ૩૦-૩૫ હજાર કાંઈક આપ્યા હતા પાઠશાળામાં. ૮૧ની વાત છે. કીધું, પૈસાવાળાનો કોઈ અધિકાર નહીં. ધર્મમાં એની કાંઈ ઓલી નહીં. એને એમ કે પૈસા આવે તો આ ધર્મ શોભે, મંદિરો થાય, ધર્મશાળા થાય. ધૂળેય નથી હવે, સાંભળને ! આત્માનો રાગરહિત સ્વભાવ પ્રગટ કરે, એની શોભા છે આંહીં તો. એ મોટા ને મોઢા આગળ પૈસાવાળા છે. બહારના પૈસાથી કાંઈ થાતું (નથી).

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

ક્રમબદ્ધકે નિર્ણયમેં તો અપના ભગવાન આત્મા જ્ઞાયક સ્વભાવ હૈ ઉસ ઉપર દૃષ્ટિ જાતી હૈ તો 'સ્વભાવ' આયા. ઉસી સમય ઉત્પન્ન હોનેવાલા 'કાલ' ભી આયા. ઔર ઉસ સમય વહી ભાવ થા તો 'ભવિતવ્ય' ભી આયા. ઔર 'પુરુષાર્થ' સ્વભાવ સન્મુખ હૈ તો પુરુષાર્થ ભી આયા. ઔર વહી સમય પ્રતિબદ્ધ કર્મકા ઉદય હૈ ઉસકા ભી અભાવ હોતા હૈ.

(નાટક સમયસાર પ્રવચન નં. ૧૨૭નો અંશ પાના નં. ૪૧૭)

પ્રવચન નં. ૧૧૪, શ્રાવણ સુદ ૨, શનિવાર, તા.૨૪-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદ્વાર પદ ૪૫ થી ૫૦ પર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક. આત્માનો અધિકાર. મોક્ષ અધિકાર. મોક્ષ દ્વાર. અભિમાની જીવોંકી દશા. જેને આત્મજ્ઞાન ને ભાન નથી. ‘હું આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ છું. એ મારી ચીજ છે’ એવી જેને ખબર નથી. એ બાહ્યચીજના અભિમાનમાં અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના અભિમાનમાં જિંદગી ગાળે છે. પોતાનો આત્માનો સ્વભાવ તદ્દન રાગ ને શરીરથી ભિન્ન છે. મોક્ષ અધિકાર છે ને? એવું અંતરસ્વરૂપ, એનો જેને આશ્રય, અવલંબન, આધાર નથી અને બાહ્યના પદાર્થનો જેને આધાર છે, અંતરમાં પુણ્યના પરિણામનો પણ જેને આધાર છે, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ અભિમાની જીવ છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? એની વ્યાખ્યા છે, જુઓ.

અભિમાની જીવોની દશા (સવેયા એકત્રીસા)

કરમકે भारी समुझैं न गुनकौ मरम,
परम अनीति अधरम रीति गहे हैं।
हौंहि न नरम चित गरम घरमहूतैं,
चरमकी द्रिष्टिसौं भरम भूलि रहे हैं॥
आसन न खोलैं मुख वचन न बोलैं,
सिर नाये हू न डोलैं मानों पाथरके चहे हैं।
देखनके हाउ भव पंथके बढ़ाऊ ऐसे,
मायाके खटाऊ अभिमानी जीव कहे हैं॥४५॥

શબ્દાર્થ :—કરમકે ભારી=અત્યંત કર્મબંધનવાળા. મરમ=રહસ્ય. અધરમ(અધર્મ)=પાપ. નરમ=કોમળ. ધરમ=તડકો. ચરમ દિષ્ટિ (ચર્મદૃષ્ટિ)=ઇન્દ્રિયજનિત જ્ઞાન. ચહે(ચય)=જડેલા. હાઉ=ભયંકર. ખટાઉ=વધારનાર. ખટાઉ=મજબૂત.

અર્થ :—જેમણે કર્મોના તીવ્ર બંધ બાંધ્યા છે, જેઓ ગુણોનું રહસ્ય^૧ જાણતા નથી, અત્યંત અયોગ્ય અને પાપમય માર્ગનું ગ્રહણ કરે છે, કોમળ ચિત્તવાળા હોતા નથી. તડકાથી પણ અધિક ગરમી રહે છે અને ઇન્દ્રિય-જ્ઞાનમાં જ ભૂલી રહ્યા^૨ છે, દેખાડવા માટે એક આસને બેસી રહે છે અથવા ઊભા રહે છે, મૌન રહે છે, મહંત સમજીને કોઈ નમસ્કાર

કરે તો ઉત્તરમાં અંગ પણ હલાવતા નથી જાણે પથ્થર જ ખોડ્યો હોય, દેખાવમાં ભયંકર છે, સંસારમાર્ગને વધારનાર છે, માયાચારમાં પાકા છે, એવા અભિમાની જીવ હોય છે.

અર્થ :-જો કર્મોંકા તીવ્ર બંધ બાંધે હુએ હૈં, ગુણોંકા મર્મ નહીં જાનતે અત્યન્ત અનુચિત ઓર પાપમય માર્ગ ગ્રહણ કરતે હૈં, નરમચિત્ત નહીં હોતે, ધૂપસે ધી અધિક ગરમ રહતે હૈં ઓર ઇન્દ્રિયજ્ઞાનહી મેં રહતે હૈં, દિખાનેકે લિયે ઁક આસનસે બૈઠતે વા ઁડે હો રહતે હૈં, મૌનસે રહતે હૈં, મહન્તજી જાનકર કોઈ નમસ્કાર કરે તો ઉત્તરકે લિયે અંગ તક નહીં હિલાતે, માનોં પથ્થર હી ચિન રકવા હો, દેઁનેમેં ભયંકર હૈ, સંસારમાર્ગકે બઢાનેવાલે હૈં, માયાચારીમેં પકે હૈં, ઁસે અભિમાની જીવ હોતે હૈં ॥૪૫॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જો કર્મોંકા તીવ્ર બંધ બાંધે હુએ હૈં. ભગવાન આત્મા તદન કર્મ ને શરીર ને રાગથી ભિન્ન છે, એવી દૃષ્ટિ કરતો નથી, છૂટવાનો માર્ગ લેતો નથી, એમ કહે છે. મોક્ષ અધિકાર છે ને? અને બંધના માર્ગમાં પડ્યો છે. આહાહા! જેનાથી કર્મનો બંધ... કરમકે મારી.. ગુણના ભારી નહીં પણ કરમનો ભારી. સમુદ્ધૈ ન ગુનકૌ મરમ.. દોષને ગુણ સમજે છે એ. આત્મામાં થતા પુણ્ય-પાપના ભાવ એ બંધનું કારણ છે, એ દોષસ્વરૂપ છે, એને એ ગુણસ્વરૂપ માને છે. મોક્ષ અધિકાર છે ને? આત્મા ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્યદળ, એનો આશ્રય (નથી) અથવા એને માનતો નથી, અનુભવતો નથી. એથી એને રાગના ને પુણ્ય-પાપના ભાવનો અનુભવ છે. એ દોષ છે એને ગુણ માને છે. સમજાય છે કાંઈ?

પરમ અનીતિ.. ઘણી અનીતિ કરે છે. આહાહા! અત્યંત અનુચિત ઓર પાપમય માર્ગ ગ્રહણ કરતે હૈં. પાપના ભાવ ને શરીરની એકતાબુદ્ધિમાં અનીતિ.. અત્યંત અનીતિ કરે છે. સમજાય છે કાંઈ? પરમ અનીતિ અધરમ રીતિ ગહે હૈં.. અધર્મને જ માને છે, અધર્મને ગ્રહે છે. જે આત્માનો સ્વભાવ નથી, અવિનાશી ત્રણે કાળ ટકાઉ તત્ત્વ નથી—એવા તત્ત્વને પોતે દોષરૂપ ન માનતાં ગુણરૂપ માને છે.

હૈંહિ ન નરમ ચિત્ત.. ચિત્તમાં નરમાશ નથી. ‘અરે! હું આત્મા, પરથી ભિન્ન, મારે ને રાગને પણ કાંઈ સંબંધ નથી’ એમ ન માનતાં ચિત્તમાં નરમ નથી થતો જરીએ. અભિમાન.. અભિમાન.. અમે કમાઈએ છીએ, અમે રળીએ છીએ, અમે પૈસાવાળા છીએ ને અમે બુદ્ધિવાળા છીએ. અમે આ રખડાઉ બુદ્ધિવાળા છીએ. (શ્રોતા : વિશેષણ બરાબર છે.) રખડાઉ બુદ્ધિ. ચીમનભાઈ! બહારમાં બુદ્ધિનો જો હોય ખૂબ વિકાસ, એનું એને અભિમાન હોય. અમે ડાહ્યા છીએ, હુશિયાર છીએ. સંસારમાં મોઢા આગળ ખુરશીએ

બેસનારા છીએ. અમારું પહેલું સ્થાન છે ત્યાં. આહાહા! (શ્રોતા : અભિમાનના.....)

હૌંહિ ન નરમ ચિત્ત ગરમ ઘરમહૂતૈં.. ગરમ ગરમ જેમ ધૂપ. ધૂપ હોયને ધૂપ, તડકો. એવા ગરમ જાણે આમ બોલાવે ત્યાં. તમે શું જાણો? તમને શું ખબર પડે? એમ. મોઢા ચઢાવેલા. તમને શું ખબર પડે ધરમ-બરમની? એવી કઠોર ભાષા બોલે. નરમાશ જરીયે ન હોય, એમ કહે છે. ચરમકી દ્રિષ્ટિસૌં ભરમ મૂલિ રહે છે.. ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી ભ્રમણામાં પડીને ભૂલી રહ્યા છે. બહારની પાંચ ઈન્દ્રિય.. છેને જુઓ, ચરમદૃષ્ટિ? ઈન્દ્રિયજ્ઞાન પાંચ ઈન્દ્રિયથી જાણ્યું, એ તો ઈન્દ્રિયજ્ઞાન છે. એના અભિમાનમાં ચઢી જાય છે. આહાહા!

ચરમકી દ્રિષ્ટિસૌં ભરમ મૂલિ રહે છે, લ્યો. ઈન્દ્રિયજ્ઞાનનીમ્મં મૂલે રહતે છે. છેને એક બગડો? આત્મજ્ઞાન નહીં હોતા એમ કહે છે. ઈન્દ્રિયજ્ઞાનમાં જ્ઞાન માનીને અભિમાનમાં ચઢી ગયા છે. પણ આત્મજ્ઞાન શું ચીજ છે એની એને ખબર નથી. સાધુ નામ ધરાવીને પણ અંદરથી ઈન્દ્રિયોના જ્ઞાનના અભિમાનમાં અમને ઉઘાડ થયો છે, શાસ્ત્રનો ઉઘાડ છે, અગિયાર અંગનો ઉઘાડ છે, પૂર્વનો ઉઘાડ છે, લ્યોને. પૂર્વનો થાય છે ને? મિથ્યાદૃષ્ટિ. એ ઉઘાડ એ તો બંધના કારણ છે. એમાં ભૂલે રહેતે હેં. દિખાને કે લિયે એક આસનસે બૈઠતે યા ખડે હો રહતે છે. મૌન રહે, આસનમાં ખડા રહે. છે ને? આસન ન ખોલેં.. બેઠા (હોય) તો બેઠા રહે. ભાન ન મળે કાંઈ. આસન ન ખોલેં મુખ વચન ન બોલેં.. મોઢેથી બોલે નહીં. ઓહોહો! અમે તો ધ્યાનમાં છીએ. આર્તધ્યાનમાં હોય, રૌદ્રધ્યાનમાં હોય ને (માને કે ધર્મ)ધ્યાનમાં છીએ. રાગની આર્તધ્યાનની કલ્પના હોય અને એમાં અધિકપણે પોતાને માને.

સિર નાયે હૂ ન ડોલે.. નમસ્કાર કરવા આવે તો એની સામે જરીય ઢીલ ન દેખાડે ઢીલું. માનોં પાથરકે ચહે છે.. પથરથી ચણેલું જાણે મકાન હોય, ભીંત હોય, એવી રીતે બસ. આહાહા! વસ્તુની કાંઈ ખબર ન મળે નહીં. ઠેઠ સુધી લીધા, સાધુ સુધી લીધા છે. સાધુ પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પમાં પડ્યા અને ધ્યાનમાં બેસે ને અમે જાણે ઓહોહો! શું કરીએ છીએ. એવા અભિમાની જીવને દેખનકે હાઠ.. દેખવામાં તો મોટા ભયંકર લાગે હાઉ જેવા. છે ને? પંથકે બઢાઠ.. દેખનેકે હાઠ ભવ પંથકે બઢાઠ એસે.. આહાહા! ચોર્યાશીના અવતાર જેને મળવાના છે એવા ભવના પંથને વધારનારા છે. મોક્ષપંથની સામે છેને આ? મહંત જાનકર કોઈ નમસ્કાર કરે તો ઉત્તરકે લિયે અંગ તક નહીં હિલાતે, માનો પથર હી ચિત્ત રખા હો. પથરથી ચણ્યા હોય. દેખનેમ્મં ભયંકર છે.

પંથકે બઢાઠ.. સંસારમાર્ગના વધારનારા છે. માયાચારીમ્મં પકે છે.. છે ને? માયાકે ચટાઠ.. માયામાં ખટાઉ-મજબૂત છે. માયાચાર કપટ-દંભ કરવો હોય તો એમાં જબરા

છે. આહાહા! માયાકે યટાઠ અભિમાની જીવ કહે છે.. આ મિથ્યાદષ્ટિના લક્ષણની વાત છે. હવે સમ્યક્.. જ્ઞાની જીવોંકી દશા. છે ને? ૪૬, ૪૬.

ધીરકે ધરૈયા ભવ નીરકે તરૈયા ભય, ભીરકે હરૈયા વરવીર જ્યોં ઉમહે છે. કવિ છેને કવિ. શૃંગારી કવિતા બનાવતા ત્યારે એવી બનાવી હતી. પહેલા શૃંગારમાં હતા આ બનારસીદાસ. જુવાન અવસ્થામાં વ્યભિચારી. આમ જ્યાં બદલો ખાધો, આત્માનું ભાન થયું ત્યારે આવું બનાવ્યું, આત્મજ્ઞાન થયા પછી આ બનાવ્યા છે. શૃંગારની ચોપડીઓ હતી એ બધી પાણીમાં નાખી દીધી, પાણીમાં નાખી દીધી. કેવી નર્મદા? ગોમતી. ગોમતી નદીમાં. એ છોકરાઓ વાતો ન કરાય હોં અહીં. સંભળાય નહીં તો સામું જુઓ અંદર પુસ્તકમાં. હોય, બાળક છેને એ તો થઈ જાય. એમાં રસ પડે નહીં ને મજા ન આવે એટલે પણ સાંભળવું એમાં. આહાહા! કહે છે.

જ્ઞાની જીવોની દશા (સવૈયા એકત્રીસા)

ધીરકે ધરૈયા ભવ નીરકે તરૈયા ભય,
 ભીરકે હરૈયા વરવીર જ્યોં ઉમહે છે.
 મારકે મરૈયા સુવિચારકે કરૈયા સુખ,
 ઢારકે ઢરૈયા ગુન લૌસોં લહલહે છે॥
 રૂપકે રિઝૈયા સબ નૈકે સમઝૈયા સબ,-
 હીકે લઘુ ભૈયા સબકે કુબોલ સહે છે.
 વામકે વમૈયા દુખ દામકે દમૈયા ઈસે,
 રામકે રમૈયા નર ગ્યાની જીવ કહે છે॥૪૬॥

શબ્દાર્થ :-ભવ વીર=સંસાર-સમુદ્ર. ભીર=સમૂહ. બરવીર=મહાન યોદ્ધો. ઉમહે=ઉમંગ સહિત-ઉત્સાહિત. માર=કામની વાસના. લહલહે=લીલાછમ. રૂપકે રિઝૈયા=આત્મસ્વરૂપની રૂચિવાળા. લઘુ ભૈયા=નાના બનીને નમ્રતાપૂર્વક ચાલનાર. કુબોલ=કઠોર વચન. બામ=વક્તૃતા. દુઃખ દામકે દમૈયા=દુઃખોની પરંપરાનો નાશ કરનાર. રામકે રમૈયા=આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર થનાર.

અર્થ :-જે ધૈર્ય ધારણ કરનાર છે, સંસાર-સમુદ્રને તરનાર છે, સર્વ પ્રકારના ભયોનો નાશ કરનાર છે, મહાયોદ્ધા સમાન ધર્મમાં ઉત્સાહી રહે છે, વિષય-વાસનાઓને બાળી નાખે છે, આત્મહિતનું ચિંતવન કર્યા કરે છે, સુખ-શાંતિની ચાલ ચાલે છે, સદ્ગુણોના પ્રકાશથી ઝગમગે છે, આત્મસ્વરૂપમાં રૂચિ રાખે છે, બધા નયોનું રહસ્ય જાણે છે, એવા ક્ષમાશીલ છે કે બધાના નાના ભાઈ બની રહે છે અથવા તેમની સારી-નરસી વાતો સહન

કરે છે, હૃદયની કુટિલતા છોડીને સરળ ચિત્તવાળા થયા છે, દુઃખ સંતાપના માર્ગ ચાલતા નથી, આત્મસ્વરૂપમાં વિશ્રામ કર્યા કરે છે, એવા મહાનુભાવ જ્ઞાની કહેવાય છે. ૪૬.

જો ધીરજકે ધરનેવાલે હૈં, સંસાર સમુદ્રસે તરનેવાલે હૈં, સબ પ્રકારકે ભય નષ્ટ કરનેવાલે હૈં, મહાયોદ્ધા સમાન ધર્મમેં ઉત્સાહિત રહતે હૈં વિષય-વાસનાઓંકો જલાતે હૈં, આત્મહિતકા ચિંતવન કિયા કરતે હૈં, સુખશાંતિકી ચાલ ચલતે હૈં, સદ્ગુણોંકી જ્યોતિસે જગમગાતે હૈં, આત્મસ્વરૂપમેં રુચિ રખતે હૈં; સહ નયોંકા રહસ્ય જાનતે હૈં, એસે ક્ષમાવાન હૈં કિ સબકે છોટે ભાઈ બનકર રહતે હૈં વા ઉનકી ખરી થોટી વાતે સહતે હૈં, હૃદયકી કુટિલતા છોડકર સરલ ચિત્ત હુણ હૈં, દુઃખ સંતાપકી રાહ નહીં ચલતે, આત્મસ્વરૂપમેં ચિત્રામ કિયા કરતે હૈં એસે મહાનુભાવ જ્ઞાની કહલાતે હૈં ॥૪૬॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કવિ છે ને. રામકે રમૈયા નર ગ્યાની જીવ કહે હૈં.. સમકિતી આવા હોય. કેવા હોય ? કહે છે. ધીરકે ધરૈયા.. ધીરજ ધરે—ધીરજ રાખે. શાંતિથી ધીરજ રાખે. ઉતાવળ કરીને આમ થઈ જાય, આમ કરી દઉં, આમ કરી દઉં—એવું જ્ઞાનીને હોતું નથી. કોનું કરે ? કોણ કરે ? ધીરજના ધરૈયા. છે ને ? ધીરજને ધરવાવાળા. આહાહા ! ભવ નીરકે તરૈયા.. સંસારસમુદ્રના તરવાવાળા હોય ધર્મી તો. ઓહોહો ! રાગ ને પુણ્યના પરિણામથી પણ ભિન્ન ભગવાન આત્મા, એના સ્વભાવની અંતર લીનતામાં—એકાગ્રતામાં તત્પર હોય છે. ભવ નીરકે તરૈયા.. ભવરૂપી નીર એટલે સમુદ્ર. ચૈતન્ય ભગવાન આનંદનું ધામ. એના સન્મુખમાં જતાં ભવનીરને તરનારા સમકિતી હોય છે. ભવના ભાવને રાખનારા હોતા નથી એમ કહે છે. આહાહા !

ભય ભીરકે હરૈયા.. સબ પ્રકારકે ભય નષ્ટ કરનેવાલે હૈં. નિર્ભય હોય છે, જ્ઞાનીઓને ભય હોતો નથી. આવે છેને આઠ અંગમાં ? નિઃશંક ને નિર્ભય હોય છે. આહાહા ! જેને આ લોકનો ભય નથી. શું થશે ? શું થાય ? હું ક્યાં આ લોકમાં છું ? હું તો મારા સ્વરૂપમાં છું. પરલોકનો ભય નથી. ક્યાં જશું ? ક્યાં જાય ? એ તો પોતાના સ્વરૂપમાં જ છે. જાય ક્યાં ? જુઓ, આ મોક્ષના અધિકારી, ધર્મના ધરનારા, ધીરજના ધરનારા, ભવનીરના તરનારા અને ભયભીરના હરૈયા—ભયનો પણ નાશ કરનારા. રોગ આવે તો શું થશે ? મૃત્યુ આવે તો શું થશે ? પ્લેગ આવે તો શું થશે ? એનો ડર ધર્મીને હોતો નથી. આહાહા !

ભગવાન આનંદસ્વરૂપ છે, એ ક્યાં જાય ? એમાં હીણપ ક્યાંથી આવે ? એવો ચૈતન્યસ્વભાવ જેણે સમ્યગ્દર્શનમાં અનુભવ્યો છે, જાણ્યો છે, એને ભયનો ડર હોતો નથી.

આહાહા! બરવીર જ્યોં ઉમટે હૈં, લ્યો. મહાયોદ્ધા સમાન ધર્મમેં ઉત્સાહિત રહતે હૈં. કહે છે, મીરકે હરૈયા બરવીર જ્યોં ઉમટે હૈં.. મહાજોદ્ધાની પેઠે, આહા! પોતાના આત્મરસમાં ઉત્સાહિત હોય છે. પોતાનો આત્મસ્વભાવ એમાં ઉત્સાહિત હોય છે, પરમાં ઉત્સાહિત હોતા નથી.

મારકે મરૈયા.. વિષયવાસનાઓંકો જલાતે હૈં. માર એટલે વિષય. માર એટલે કામ, વિષય વાસના. મારકે મરૈયા.. વિષયરૂપી માર—કામબાણ એને મારી નાખે છે. આહાહા! આનંદનો સ્વાદીયો છે ધર્મી. વિષયમાં ક્યાંય સુખ દેખાતું નથી. આહાહા! સ્ત્રીમાં, પૈસામાં, આબરૂમાં ક્યાંય સુખ જ્ઞાનીને ભાસતું નથી. સુખ પોતામાં છે. આહાહા! કહે છે, મારકે મરૈયા.. માર એવો જે... કામભોગ—કામવાસના એ માર કહેવાય છે. એને મારનારા હોય છે. આહાહા! બ્રહ્માનંદની આનંદની દશાના અનુભવનારા ધર્માત્મા કામને તો મારી નાખે છે. સમજાય છે કાંઈ? છ ખંડના રાજવાળા હતાને સમકિતી? છન્નુ હજાર સ્ત્રીઓ હતીને? નહોતી, બાપુ! નહોતી. એને નહોતી, એનામાં હતું તે એનામાં હતું જડમાં, એ કહે છે. પોતાનું હતું તે પોતામાં છે. આવો માર્ગ છે ભાઈ! કહે છે, મારને તો મારી નાખનારા છે. માર એટલે વિષયવાસના. કામને માર કહે છે ને?

સુવિચારકે કરૈયા.. લ્યો. આત્મહિતનું ચિંતવન કરનારા હોય છે ધર્મી. ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ અભેદ ચૈતન્યસ્વરૂપ અનંત જ્ઞાન ને આનંદ મારામાં છે, એવું આત્મચિંતવન કરનારા છે. આને મોક્ષમાર્ગી ને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. ઓલા પાનાચંદભાઈ ને શિવલાલભાઈ નહોતા? ભાઈ! સિવિલ સર્જન થયા હતા. મોટી પરીક્ષા. ૭૭માં આવ્યા હતા ત્યાં બોટાદ. વ્યાખ્યાન થયું હતું બોટાદમાં. સભા મોટી ને તે દિ' ૭૭. નામ મોટું. ઘણી મોટી સભા.

(સભા) પુરી થઈ અને તરત આવ્યા. એનું ગામમાં મોસાળ હતું. વિશા શ્રીમાળી. એ ને નાગરભાઈ. ગિરધરભાઈનો બાપ આવ્યા અને પૂછ્યું. એટલી એની બુદ્ધિ હતી કે આખો કબાટ વાંચી જાય તો ક્યાં પાનામાં ને ક્યાં પુસ્તકમાં છે એ કહેતા. એને એમ પૂછ્યું, 'આ આત્મા છે એવું તમને બેઠું છે. આત્મા છે ?' તે દિ' તો સાતસોનો પગાર હતો. પછી ત્રણ હજારનો પગાર. જયપુરમાં હતા. કહે, 'વાંચ્યું છે. આત્મા છે એમ કહે છે લોકો, પણ હજી મેં નિર્ણય નથી કર્યો.'

મોટા કલેક્ટર. ત્રણ હજાર-સાડા ત્રણ હજારનો પગાર થવાનો. જયપુરના (કલેક્ટર) થયા હતાને. ગુજરી ગયા નાની ઉંમરમાં. ૪૮ વર્ષની ઉંમરે. મોટી પરીક્ષા. મોટી જગ્યા હતી. પણ એણે ઓલી પરીક્ષા આપીને. આમ તો સાથે પાસ થયેલા. જ્યોર્જ હતોને

એની સાથે પાસ થયેલા. પહેલા નંબર એનો ને બીજો નંબર જ્યોર્જનો. હિન્દુસ્તાનવાળાને પહેલો નંબર આપે નહીં સરકાર એટલે એને બીજો નંબર આપ્યો. એટલી તો બુદ્ધિ. આત્મા છે, એનો નિર્ણય હજી કર્યો નથી, કહે. ઓય માળા! વાંચ્યું છે, લોકો કહે છે. આહાહા! ૭૭ની વાત છે. ૭૭ની સાલ. બોટાદમાં ચોમાસું હતું. તે દિ' સાતસોનો પગાર. શરૂ થયેલો માસિક સાતસો. પછી તો આગળ વધી ગયા. આટલી ખબર ન મળે. લૂગડા પહેર્યા હોય તો મોટા રાજા હોય, દિવાન હોય એવા લૂગડા હોં. જોયા હતા તમે એમને?

કપડામાં શું કહેવાય? બુસ્કી.. બુસ્કી.. બોસ્કીનો કોટ આમ લાંબો. એ ચીમનભાઈ! આ જગતના પ્રાણી ક્યાં જાય છે? ૪૮ વરસે ગુજરી ગયા નાની ઉંમરમાં. આંહીં કાંઈ થઈ ગયું હતું. હાર્ટમાં કાંઈ થયું હતું. મોટી પદવી. શું કરે ન્યાં? ધૂળમાં. સાડા ત્રણ હજારનો પગાર, તે દિ' સાડા ત્રણ હજારનો હોં. ત્રીસ વરસ પહેલા, પાંત્રીસ વરસ પહેલા. અત્યારે તો તમારી ગણતરી ઓછી થઈ ગઈ. તેથી પણ સોળ ગણા ગણો એટલો ફેર પડી ગયો. એની બુદ્ધિ એવી, રખડવાની બુદ્ધિ પડી હતી. આહાહા!

આત્માનો નિર્ણય.. હજી છે કે નહીં? એનો નિર્ણય મેં હજી નથી કર્યો. આહાહા! એ મલુકચંદભાઈ! નાગનેશના તમારા ગામના મૂળચંદભાઈના કુટુંબી. આહાહા! અરે આત્મા! શું કરવું છે તારે? ક્યાં જાવું છે ને ક્યાં રહેવું છે? ખબર ન મળે. આંહીં કહે છે, ધર્મી જીવ તો શું વિચારણા કરે? 'અંદર ત્રિકાળી આત્મા છું, આનંદ(સ્વરૂપ) છું. રાગ મારામાં છે જ નહીં. કોઈ પદાર્થ સાથે મારે (કાંઈ) સંબંધ છે જ નહીં.' એવી વિચારણા હિતની આત્માની કરનારા હોય છે.

સુખ ઢારકે ઢરૈયા.. સુખ શાંતિકી ચાલ ચલતે હૈં, લ્યો. સુખની ઢાર, એમાં ઢળી ગયા છે. સુખ આનંદ આત્મામાં છે એમાં ઢળી ગયા છે. ભગવાન આત્મામાં આનંદ છે, ત્યાં એ ઢળી ગયા છે, કહે છે. રાગથી પાછા ફરી ગયા છે ને આનંદમાં ઢળી ગયા છે. ગુજરાતી ને હિંદી બધી ભાષા... લીધોને તમે શબ્દકોષ? તમારે માટે લાવ્યા હતા. તમે નહીં લિયા. કલ લાયા થા યહાં. મંગાવ્યું હતું હો. પછી મેં વાંચી લીધું. શબ્દકોષ છેને હિંદી? ઘણા શબ્દ છે હોં. તે દિ' વાંચ્યુ નહોતું આખું. આજ વખત મળ્યો... નેમિચંદ પાટણી ને બધા ભેગા થઈને કર્યું હતુંને. નેમિચંદ પાટણી. હિંદી. સારા ગોઠવ્યા છે ગુજરાતીમાં. વાંચ્યા છે તમે? તમે તો હિંદીમાં આહાહા!

કહે છે, સુખ ઢારકે ઢરૈયા.. સુખની ઢાળે ઢળી ગયા છે એમ કહે છે. ઢાર તો જુઓને આ હિંદી શબ્દ છે. આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે આત્મા. એવા સુખમાં જેની દૃષ્ટિ પડી છે, એમાં ઢળી ગયા છે. પુણ્ય-પાપના દુઃખભાવથી જે ખસી ગયા

છે, હટી ગયા છે. ગુણવંતભાઈ ! જુઓ આ ધર્મની રીત. આહાહા !

ગુન लौसौं लहलहे हैं, ल्यो. सदगुणोंकी ज्योतिसे जगमगाते हैं. आहोहा ! ज्ञान, दर्शन, आनंद, शांति એવી અનંત ગુણોની પ્રગટ દશા જેને થઈ છે. ભલે અંશે થઈ છે અને આગળ વધે છે પછી. સમજાણું કાંઈ ? જેને સદ્ગુણોની જ્યોતિસે ઝગમગાતે હેં. દીવો જેમ ઝગમગે. આહાહા ! દીવડો, ઓલું ગાયું નહોતું ? દુલા કાગનો દીકરો ત્યાં આવ્યો હતો. ભાવનગર.. ભાવનગર. પ્રતિષ્ઠા વખતે ભાઈ હતો ? પ્રતિષ્ઠા વખતે ભાઈ નહોતો.

वैशाख सुद भीज. ओलुं गायुं હતું રામભાઈ. દીવડો ગાયું હતું ખરું દીવડાનું. ભાવનગરમાં. દુલા કાગના દીકરા. કંઈ, એ લોકો તો ચારણ ખરાને. આંહી કહે છે કે ગુન लौसौं लहलहे हैं.. ओहोहो ! ભગવાન આત્મા અનંત ગુણની નિધિ એવી પ્રગટ દશાથી લહલહે છે. લસલસે છે. છે ને ? ઝગમગાતે હે. લ્યો કેવી ભાષા ! શીરો હોય છેને ઉંચો શીરો લસલસતો. ભૂખ લાગી હોયને લસલસતો શીરો આવે અંદરથી. ધોળા ધોળા ઘઉંનો. ઘઉં સમજે ને ? ગેહું.. ગેહું.. ધોળા ઘઉં ને એમાં તાજું ઘી હોય.

એમ કહે છે કે આત્માના અનંત ગુણો એની પર્યાયમાં ઝગમગે છે. આહાહા ! ઝગમગ દીવડો, એવી ભાષા હતી કાંઈ ? રામભાઈ બોલતા. આહાહા ! આ આત્મા એવી ચીજ છે, ભગવાન સર્વજ્ઞે કહેલી ને પ્રગટ કરેલી. એને ધર્મી જીવો પોતાના ગુણની પર્યાયમાં મજા માનતા હોય છે. એને મજા ક્યાંય બીજે લાગતી નથી. ઈન્દ્રાણીના ઈન્દ્રો ને એ ઈન્દ્રાણીના સુખો જેને ઝેર જેવા લાગે છે. આહાહા ! ત્યાં સુખ ક્યાં હતા ? અહીં કરોડ, બે કોડ, પાંચ કરોડ, દસ કરોડ થઈ જાય ત્યાં એમ લાગે આહાહા ! આપણે સુખી છીએ. ધૂળમાંય નથી. દુઃખના ઢગલામાં પડ્યો છો માળા. કેમ એમ હશે ? મલુકચંદભાઈ ! જુઓને, વખતેય નથી મળતો અહીં આવવાનો. આહાહા !

रूपके रिझैया.. आत्मस्वरूपनी रूचि राभे છે, એમ કહે છે. रूपके रिझैया.ए आत्मरूप ભગવાન આત્મા એમાં એ રિઝાય છે, ખુશી થાય છે. આહાહા ! એની રીઝ એમાં છે, પરમાં એની રીઝ છે નહીં. આહાહા ! ભારે ! ગૂથ્યું છે કેવું જુઓને ! શબ્દ એવા બધા મરૈયા, કરૈયા ને.. રૂપકે રીઝૈયા.. એ રૂપમાં રીઝાયેલા ખુશી છે. છે ને ? એમાં રૂચિ રાખે છે. એ ધર્મી એને કહીએ કે આત્માના આનંદમાં જેની રૂચિ છે. પુણ્ય—પાપ ને શરીરની સામગ્રીમાં એની રૂચિ હોતી નથી. આહાહા ! એને ધર્મી કહીએ. આમ ધર્મી, ધર્મી કહેવડાવે પણ.... શું થાય ? આહાહા !

रूपके रिझैया सब नैके समसैया.. બધી નયને સમજનારા હોય છે. વ્યવહારનય વ્યવહારને સ્થાને, નિશ્ચયનય નિશ્ચયને (સ્થાને). બધી પ્રકારના નયનું જ્ઞાન સમકિતી

ધર્મીને હોય છે. એક સમયની પર્યાય પણ વ્યવહારનય છે. ત્રિકાળ દ્રવ્ય તે નિશ્ચય છે. રાગાદિ તે અસદ્ભૂત વ્યવહારનય છે. સમજાય છે કાંઈ? નયનું જ્ઞાન, વાસ્તવિક સ્વરૂપ છે એવું એને હોય છે.

સબ નયકે સમજૈયા, સબહીકે લઘુ મૈયા.. સબકે છોટે માર્ડ બનકર રહતે હૈં, લ્યો. કાંઈ જાણે ગણતરી જ દુનિયામાં ન હોય એવી રીતે રહે. આહાહા! સબકે છોટે માર્ડ બનકર રહતે હૈં. આહાહા! સબકે કુબોલ સહે હૈં.. એની ખરી ખોટી કોઈ વાતું કરે, સહન કરે. એને બોલવાની ક્રિયાનો કાળ હતો તો ભાષા આવે. મારામાં ભાષાનું (તત્ત્વ) છે નહીં. છે? શું કહે છે? ખરી-ખોટી વાતેં સહતે હૈં.. એના વખાણ કરે તો એ જ્ઞાતાદૃષ્ટા રહે છે અને કોઈ નિંદા કરે તોય જ્ઞાતા રહે છે, એમ કહે છે. આહાહા! કોઈ વખાણ કરે તો આંહીં ક્યા ગરી જાય છે ગુણ? અને નિંદા કરે તો ક્યાં હલકો થઈ જાય છે આત્મા? સમજાય છે કાંઈ?

વામકે વમૈયા, લ્યો ઠીક. એ કુટિલતાને છોડે છે. વામ એટલે કુટિલતા. વામકે વમૈયા.. વામ દશા-આડી દશા, અવળી દશા એને તો વમી નાખે છે. આહાહા! આડોડાઈ હોતી નથી સમકિતીને, એમ કહે છે. આડોડાઈ સમજતે હૈં? અવળાઈ. એમાં કાંઈ શબ્દ તો આવે છે. આડોડાઈ, અવળાઈનું શું આવે તમારે હિંદી? વક્તા, કુટિલતા. અવળાઈ જેવું ન આવેને. બધી ભાષા સરખી ક્યાંથી આવે? ટેઢાઈ. ટેઢાઈ છે. હૃદયકી કુટીલતા છોડકર સરલ ચિત્ત હુએ હૈં. દુઃખ દામકે દમૈયા, લ્યો. એ દુઃખ સંતાપકી રાહ પે નહીં ચલતે. એને દમી નાખે છે. દુઃખ સંતાપકી રાહ પર નહીં ચલતા. સંકલ્પ-વિકલ્પ એ દુઃખની રાહ છે. સંકલ્પ-વિકલ્પ એ દુઃખનો પંથ છે. એવા રાહ પે નહીં ચલતા. દુઃખ દામકે દમૈયા.. (દુઃખને) દમનારા છે.

રામકે રમૈયા.. એ આત્મારામમાં રમનારા છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? રામકે રમૈયા.. આતમરામ ચૈતન્યસ્વભાવ... 'નિજપદ રમે સો રામ કહીએ.' પોતાનું સ્વરૂપ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ આત્મા, એના રામમાં રમૈયા.. ધર્મી તો આનંદના રામમાં રમનારા છે. આહાહા! એની રમતું આત્મા સાથે માંડી હોય છે એમ કહે છે. રાગ ને પુણ્ય સાથે એની રમત હોતી નથી. ભાષા પણ કેવી કરી જુઓ!

આત્મસ્વરૂપમેં વિશ્રામ કિયા કરતે હૈં. રામમાં રમે, કીધુંને એ. આત્મસ્વરૂપમાં વિશ્રામ છે. સમકિતી ધર્મી જીવને આનંદના ધામ ભગવાન એમાં એનો વિશ્રામ છે. એને પુણ્ય ને પાપમાં એનો વિશ્રામ હોતો નથી. આહાહા! રામકે રમૈયા નર ગ્યાની જીવ કહે હૈં, લ્યો. એવા મહાનુભાવ જ્ઞાની કહલાતે હૈં. એને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. એને ધર્મી

કહેવામાં આવે છે. આહાહા !

બહુ સરસ લ્યો કવિત્ત ! બહુ કવિત્ત ! કરવટ ફરી ગઈ છે ધર્મીની. અજ્ઞાનીની કરવટ રાગ ને દ્વેષ ને પરમાં પોતાની એકત્વબુદ્ધિમાં છે. ધર્મીની કરવટ ગુલાંટ ખાઈ ગઈ છે. આહાહા ! એ રાગને પડખે નથી, એ આત્માને પડખે છે. પડખે સમજે ? બાજુ. ધર્મી—સમકિતી આત્મા બાજુમાં છે, અજ્ઞાની પુણ્ય-પાપ ને રાગ, શરીર એની બાજુમાં છે. બેઉની દશા ફેર ને દશા ફેર છે. આહાહા ! એસે મહાનુભાવ જ્ઞાની કહલાતે હૈં, લ્યો. હવે ૧૨મો કળશ છે ને ? એ કળશનું (પદ) છે હવે. ૧૨મો કળશ. મોક્ષ અધિકાર.

ત્યક્ત્વાશુદ્ધિવિધાયિ તત્કિલ પરદ્રવ્યં સમગ્રં સ્વયં
સ્વદ્રવ્યે રતિ મેતિ યઃ સ નિયતં સર્વાપરાધચ્યુતઃ ।
બન્ધધ્વંસમુપેત્ય નિત્યમુદિતઃ સ્વજ્યોતિરચ્છોચ્છલ—
ચૈતન્યામૃતપૂરપૂર્ણમહિમા શુદ્ધો ભવન્મુચ્યતે ॥૧૨॥

આહાહા ! મોક્ષનો અધિકાર છે ને. એનું પદ. સમ્યક્ત્વી જીવોંકી મહિમા. મોક્ષના પંથે પડેલા સમ્યગ્દષ્ટિ સંસારપંથથી નિવર્તેલા છે, એની વાત છે આ.

સમ્યક્ત્વી જીવોનો મહિમા (ચોપાઈ)

જે સમકિતી જીવ સમચેતી ।
તિનકી કથા કહોં તુમસેતી ॥
જહાં પ્રમાદ ક્રિયા નહિ કોઈ ।
નિરવિકલપ અનુભૌ પદ સોઈ ॥૪૭॥
પરિગ્રહ ત્યાગ જોગ થિર તીનોં ।
કરમ બંધ નહિ હોય નવીનોં ॥
જહાં ન રાગ દોષ રસ મોહૈ ।
પ્રગટ મોખ મારગ મુખ સોહૈ ॥૪૮॥
પૂરબ બંધ ઉદય નહિ વ્યાપૈ ।
જહાં ન ભેદ પુત્ર અરુ પાપૈ ॥
દરબ ભાવ ગુન નિરમલ ધારા ।
બોધ વિધાન વિવિધ વિસ્તારા ॥૪૯॥

जिन्हकी सहज अवस्था ऐसी।
 तिन्हकै हिरदै दुबिधा कैसी॥
 जे मुनि छपक श्रेणि चढ़ि धाये।
 ते केवलि भगवान कहाये॥५०॥

शब्दार्थ :—समचेती=समता भाववाणा. कथा=वार्ता. तुमसेती=तमाराथी. प्रमादक्रिया= शुभाचार. भोग धिर तीनों=मन-वचन-कायना योगोनो निग्रह. नवीनों=नवो. पुन्न(पुण्य)= शुभोपयोग. द्रव्यभाव=आह्व अने अंतरंग. ओधि=रत्नत्रय. छपकश्रेणी=मोहकर्मनो नाश करवानी सीडी. धाये=चडे.

अर्थ :—हे ભવ્ય જીવો ! સમતા સ્વભાવના ધારક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની દશા તમને કહું છું, જ્યાં શુભાચારની પ્રવૃત્તિ નથી ત્યાં નિર્વિકલ્પ અનુભવપદ રહે છે. ૪૭. જે સર્વ પરિગ્રહ છોડીને મન-વચન-કાયાના ત્રણે યોગોનો નિગ્રહ કરીને બંધ-પરંપરાનો સંવર કરે છે, જેમને રાગ-દ્વેષ-મોહ રહેતા નથી તેઓ સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગની સન્મુખ રહે છે. ૪૮. જે પૂર્વબંધના ઉદયમાં મમત્વ કરતા નથી. પુણ્ય-પાપને એકસરખા જાણે છે, અંતરંગ અને બાહ્યમાં નિર્વિકાર રહે છે.^૧ જેમના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ગુણ ઉન્નતિ પર છે. ૪૯. આવી જેમની સ્વાભાવિક દશા છે, તેમને આત્મસ્વરૂપની દુવિધા કેવી રીતે હોઈ શકે ? તે મુનિઓ ક્ષપકશ્રેણી ઉપર ચડે છે અને કેવળી ભગવાન બને છે. ૫૦.

અર્થ :—હે ભવ્ય જીવો ! સમતા સ્વભાવકે ધારક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની દશા તમને કહતા હું, જहाँ શુભાચારની પ્રવૃત્તિ નહીં હૈ વहाँ નિર્વિકલ્પ અનુભવપદ રહતા હૈ॥૪૭॥ જો સર્વ પરિગ્રહ છોડકર, મન-વચન-કાયકે તીનો યોગોંકા નિગ્રહ કરકે બંધ-પરંપરાકા સંવર કરતે હૈં, જિन्हેં રાગ-દ્વેષ-મોહ નહીં રહતા વે સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગકે સન્મુખ રહતે હૈં॥૪૮॥ જો પૂર્વ બંધકે ઉદયમેં મમત્વ નહીં કરતે, પુણ્ય-પાપકો એકસા માનતે હૈં, અંતરંગ ઓર બાહ્યમેં નિર્વિકાર રહતે હૈં, જિનકે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ગુણ ઉન્નતિ પર હૈં॥૪૯॥ એસી જિનકી સ્વાભાવિકદશા હૈ, ઉન્હેં આત્મસ્વરૂપકી દુવિધા કૈસે હો સકતી હૈ ? વે મુનિ ક્ષપક શ્રેણિ પર ચઢતે હૈં ઓર કેવલી ભગવાન બનતે હૈં॥૫૦॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સમ્યક્થી માંડીને કેવળજ્ઞાન સુધી લઈ ગયા છે. આહાહા ! હે ભવ્ય જીવો ! સમતા સ્વભાવકે ધારક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની દશા તમને કહતા હું. એમ કહે છે ને ? જે સમક્તિ જીવ સમચેતી.. જેને સમ્યક્ શ્રદ્ધા અનુભવ થયો છે. આહાહા ! આત્માનો અનુભવ થઈને જેને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ્યું છે એ જીવની દશા તિનકી કથા કહો તુમસેતી.. તમને હું,

તુમસેતી એટલે તમને, સમ્યગ્દર્શનની વાર્તા કથા સંભળાવું છું. જુઓ, આ એક કથા છે. ને? કથા શબ્દ છે. જહાં પ્રમાદ ક્રિયા નહિ કોઈ.. આગળ વધીને મુનિ થયો છે. આત્મા રાગથી, પુણ્યથી ભિન્ન પડીને અનુભવમાં સમકિતી થયો, પછી આગળ વધીને સ્વરૂપમાં શાંતિ ને આનંદની વૃદ્ધિ થઈ છે એવા જીવને પ્રમાદ હોતો નથી. આહાહા!

જહાં પ્રમાદ ક્રિયા નહિ કોઈ.. કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત જ્યારે સ્વરૂપની સ્થિરતામાં ગયો છે ત્યારે એને પ્રમાદ—પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ એ પ્રમાદ છે એ હોતા નથી. આહાહા! સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે જ્યાં ઠર્યો છે. પાઠ છેને એમાં? જુઓને. ‘પરદ્રવ્યં સમગ્રં સ્વયં ત્યક્ત્વા સ્વદ્રવ્યં રતિમેતિ.’ જુઓ આમ છે. સિદ્ધાંતમાં આ શબ્દ છે મૂળ શ્લોકમાં. પરદ્રવ્ય તરફના વલણના ભાવને છોડી સ્વદ્રવ્ય ભગવાન આત્માની રતિને પામ્યા છે. આહાહા! સ્વદ્રવ્ય આશ્રયે જ મુક્તિનો માર્ગ છે. પરદ્રવ્યના આશ્રયે મુક્તિનો માર્ગ નથી. આહાહા! યાહે તો ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકર હોય સમવસરણમાં, એ પરદ્રવ્ય છે. એનો આશ્રય કરવા જાય તો રાગ થાય એમ છે. ભલે પુણ્ય થાય, પણ એ પરદ્રવ્ય આશ્રિત ભાવ એને ‘ત્યક્ત્વાઽશુદ્ધિ વિધાયી’.. એ અશુદ્ધતાનું કારણ છે. આહાહા! મોક્ષનો અધિકાર છે ને?

જેટલા આત્મા સિવાય શુદ્ધસ્વભાવ સિવાય પરદ્રવ્યો છે એને ‘ત્યક્ત્વાઽશુદ્ધિવિધાયિ તત્કિલ.’ પર પ્રત્યેની મમતા છોડી અને ‘સ્વદ્રવ્ય રતિમેતિ..’ ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ એમાં જેનો પ્રેમ ને એકાગ્રતા જામી છે એ મોક્ષના પંથે પડ્યો છે, એમ કહીએ. પણ જેને સ્વદ્રવ્યનો પ્રેમ નથી અને પરદ્રવ્યના પ્રેમમાં ફસાઈ ગયો છે, એ સંસારને ફંદે પડ્યો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જહાં પ્રમાદ ક્રિયા નહિ કોઈ.. જ્યાં પહેલો પ્રમાદનો ભાવ છે, એનાથી તો જુદો પડેલો સમકિતી છે. જ્ઞાનમાં, દર્શનમાં (સ્થિત છે). પણ પછી પ્રમાદના વિકલ્પો છે એનાથી છૂટીને આનંદસ્વરૂપમાં સ્થિર છે, એને મુનિ કહેવામાં આવે છે.

નિરવિકલ્પ અનુભૌ પદ સોઈ.. સમ્યગ્દર્શનમાં નિર્વિકલ્પતા શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન પૂરતી છે. આ નિર્વિકલ્પતા તો ચારિત્રના રાગથી રહિત, અંતરની સ્થિરતા તે નિર્વિકલ્પતા છે. સમજાણું કાંઈ? આંહીં તો સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને કેવળજ્ઞાનમાં લઈ જવું છે ને. પહેલો જ પરદ્રવ્યના વલણવાળો ભાવ છોડી દઈને, સ્વદ્રવ્યના આશ્રયમાં આવીને જેણે અંતર સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું છે. એ આગળ જઈને પ્રમાદના પરિણામને પણ છોડીને, એમ કહે છે, નિર્વિકલ્પતાના અનુભવપદમાં આવ્યો છે. આહાહા! જેમાં કાંઈ પંચ મહાવ્રતનો વિકલ્પનું કરવા(પણું) નથી. પરની દયા ને વિકલ્પ એ તો પ્રમાદભાવમાં હતો. એને છોડીને અનુભૌ પદ સોઈ, લ્યો.

वहाँ निर्विकल्प अनुभवपद रहता है. जहाँ शुभाचारकी प्रवृत्ति नहीं है. એ પ્રમાદનો

અર્થ કર્યો. એ અર્થમાં આવે છે. મુનિ સાચા સંત વીતરાગભાવનો આશ્રય લઈને પડ્યા છે અંદરમાં, કહે છે કે એમને પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પનો શુભાચાર પણ હોતો નથી. આહાહા! જ્યાં સુધી શુભાચારનો વિકલ્પ છે, એ આસ્રવ ને બંધનું કારણ છે, મુનિને પણ. અજ્ઞાનીને તો શું વાત કરવી? આત્મા પોતાના સ્વભાવમાં જાય છે ત્યારે પ્રમાદના વિકલ્પ (એવા) જે પંચ મહાવ્રતના ભાવ પણ રહેતા નથી. અપ્રમતમાં આવી જાય છે. સમજાણું?

પરિગ્રહ ત્યાગ જોગ, ચિર તીનોં, લ્યો આવ્યું. પછી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ આગળ વધીને પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે. એક વસ્ત્રનો ટુકડો પણ એને હોતો નથી. નગ્નદશા, દિગંબર દશા. અંતરમાં ત્રણ કષાયના અભાવની દશા. આહાહા! એવી દશામાં, કહે છે, પરિગ્રહ ત્યાગ જોગ, ચિર તીનોં.. પર તરફનો પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને અંતર સ્વરૂપમાં ઠર્યા છે. સમજાણું? જો સર્વ પરિગ્રહ છોડકર મન-વચન-કાયકે તીનોં યોગોંકા નિગ્રહ કરકે બંધ પરંપરાકા સંવર કરતે હૈં, લ્યો. મન, વચન ને કાયા તરફથી ખસી ગયો છે, હઠી ગયો છે ને સ્વરૂપ તરફની નિર્વિકલ્પતામાં આવી ગયો છે. આહાહા! એ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

વચમાં અઠ્યાવીસ મૂળગુણ મુનિના હોય એ બધા બંધના માર્ગ છે. એને કહેવાય મૂળગુણ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, પણ છે બધો રાગ ને આસ્રવ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! જ્યાં આવી સમજણ ને શ્રદ્ધામાં ફેર છે એને તો ચારિત્ર હોતું નથી. પરિગ્રહ ત્યાગ જોગ ચિર તીનોં, કરમ બંધ નહિ હોય નવીનોં.. સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને આગળ વધીને જ્યાં પ્રમાદના વિકલ્પો છૂટી જઈને અપ્રમતદશામાં જ્યાં પડ્યો છે, એ મોક્ષનો માર્ગી (કે જેને) સમ્યગ્દર્શન - જ્ઞાન - ચારિત્રની ત્રણની એકતા થઈ છે, એને નવીન કર્મબંધ હોતું નથી.

જહાં ન રાગ દોષ રસ મોહૈ, લ્યો. જ્યાં રાગ નથી, દ્વેષ નથી, મોહ નથી. આત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, એમાં જેની જમવટ.. જામ.. જામ.. જામી ગયો છે અંદરમાં. આહાહા! એને રાગ-દ્વેષ, મોહ હોતો નથી. એવી દશાવાળો કેવળજ્ઞાનમાં જાય છે એમ કહે છે. એ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાને લાયક છે. આહાહા! મોક્ષ અધિકાર છે ને. (જિન્હેં રાગ-દ્વેષ-મોહ નહીં રહતા) વે સાક્ષાત મોક્ષમાર્ગકે સન્મુખ રહતે હૈં, લ્યો. પ્રગટ મોક્ષ મારગ મુખ સોહૈ.. પ્રગટ મોક્ષમાર્ગ જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, આત્માના આનંદની શ્રદ્ધા, આનંદનું જ્ઞાન અને આત્માના સ્વરૂપમાં આનંદનું આચરણ—એવો જે મોક્ષનો માર્ગ તે પ્રગટ મોક્ષ મારગ મુખ સોહૈ.. મુખ્ય એને શોભે છે.

જેને પંચ મહાવ્રત ને નગ્નદશાનું પણ અભિમાન નથી, એ સ્વરૂપની રમણતામાં ઠરી ગયો છે. છેલ્લા પદ છેને આ મોક્ષ (દ્વાર)ના. પૂરવ બંધ ઉદય નહિ વ્યાપૈ.. જ્યાં

સ્વરૂપના આનંદમાં રમે છે, એને પૂર્વના કર્મનો ઉદય બંધમાં કારણ થતું નથી. બંધ વ્યાપતો જ નથી. અબંધપરિણામમાં ચડેલો હોય એને બંધ હોતો નથી એમ કહે છે. આવું ભારે !

જો પૂર્વ બંધકે ઉદયમે મમત્વ નહીં કરતે. પૂર્વના કર્મનો ઉદય હોય, પણ એ ઉદયથી તો વિરક્ત મુનિ છે. સમકિતી વિરક્ત છે, પણ આને તો અસ્થિરતાનો જે ઉદય છે એનાથી પણ વિરક્ત છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ધર્મી ચોથે ગુણસ્થાને ઉદય સંબંધીનો રાગ એનાથી પણ વિરક્ત છે. પણ અહીંયા તો અસ્થિરતાના ભાવથી પણ વિરક્ત છે, એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા ! મોક્ષનો માર્ગ છેને ? આગળ જાય છેને એ ? સમજાણું કાંઈ ?

પુણ્ય-પાપકો એકસા જાનતે હૈં. જહાં ન ભેદ પુન અરુ પાપૈ.. આહાહા ! શુભભાવ ને અશુભભાવમાં જ્યાં ભેદ નથી કે શુભભાવ ઠીક છે ને અશુભ અઠીક છે. એમ અસ્થિરતામાં નથી. શ્રદ્ધામાં તો નથી, શુભભાવ એ આચરણ કરવા લાયક છે, અશુભભાવ છોડવા લાયક છે—એવું અસ્થિરતામાં પણ છે નહીં. સ્થિરતામાં જામી ગયો છે અને અસ્થિરતા આવી હોતી નથી એમ કહે છે. આહાહા ! વાત સાંભળવી કઠણ પડે. આહા ! એવું આ તત્ત્વ અંદર ભગવાન દેહથી નિરાળું, વાણીથી જુદું, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના ભાવ, શુભાચારથી જુદું. આહાહા ! એવો મોક્ષસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એની પર્યાયમાં મોક્ષ થવા માટે.. છે તો મોક્ષસ્વરૂપ જ ભગવાન દ્રવ્યસ્વરૂપે, પણ પર્યાયમાં મોક્ષ થવા માટે જ્યાં પુણ્ય ને પાપના ભેદ નથી. આહાહા !

‘પ્રવચનસાર’માં તો પહેલેથી કહ્યું છે કે જે કોઈ પુણ્ય ને પાપમાં ભેદ ને તફાવત માને, (તે) ઘોર સંસારમાં રખડશે. ‘પ્રવચનસાર’મેં એસી ગાથા હૈ. ‘પ્રવચનસાર’ ગાથા કેટલામી ? ૭૭મી ગાથા છે. આ સમયસાર, નહીં ? આ ‘પ્રવચનસાર’ ૭૭ લ્યો. ‘જ હિ મણ્ણદિ જો એવં જત્થિ વિસેસો ત્તિ પુણ્ણં પાવાણં.’ જે કોઈ પુણ્ય-પાપના ભાવમાં કાંઈ ફેર નથી (માનતો), બેઉ એક જાતના બંધના કારણ છે એમ જે નથી માનતો... શુભ ને અશુભ બેય ભાવ બંધના કારણ છે. ‘જ હિ મણ્ણદિ જો એવં જત્થિ વિસેસો.’ શુભભાવ અને (અશુભ)ભાવ.. અશુભ અને શુભ એમાં કાંઈ ફેર નથી એમ જે નથી માનતો અને ફેર છે, પુણ્યમાં ઠીક ને પાપમાં અઠીક એમ ફેર માને છે એ હિંદી ધોરમપારં સંસારં. ૭૭ ગાથા છે. ૭૭. સિત્તેર ઓર સાત. જુઓને.

નહિ માનતો—એ રીત પુણ્ય—પાપમાં ન વિશેષ છે.

તે મોહથી આચ્છન્ન ઘોર અપાર સંસારે ભમે.

મિથ્યાદૃષ્ટિની વાત છે ને. પુણ્યભાવ ઠીક છે ને પાપભાવ ઠીક નથી—એમ જે બેય

બંધના કારણ છે એમાં ફેર માને, (તે) ઘોર સંસારમાં રખડશે એમ કહે છે. આહાહા! હિંડતી, લ્યો. આ ગુજરાતી ભાષા આવે છે ને? હેંડો.. હેંડો નથી આવતું? ગુજરાતીમાં હેંડો આવે છે. હેંડો એટલે ચાલો. આંહીં કહે છે કે ‘હિંડદિ ઘોરમપારં સંસારં.’ અપાર સંસાર મોહસંછળ્ણો.’ મિથ્યાત્વથી ઢંકાઈ ગયેલો છે. આહાહા! આવી વાત સ્પષ્ટ છે, છતાં હજી ગરબડ કરે છે માળા. (શ્રોતા : મોહ આચ્છાદનવાળા જીવ હોય છે ખરા?) જે મોહ મિથ્યાત્વથી ઢંકાયેલા છે, એ જીવ પુણ્ય-પાપમાં વિશેષ ફેર માને છે. સમકિતી પુણ્ય-પાપમાં ફેર કાંઈ માનતો નથી. બેય બંધના કારણ છે.

ઓહોહો! ટીકામાં ઘણું કહ્યું છે. ‘શુભાશુભ ઉપયોગના દ્વેતની માફક અને સુખ-દુઃખના દ્વેતની માફક, પરમાર્થે પુણ્ય-પાપનું દ્વેત ટકતું—રહેતું નથી.’ બંધનું કારણ છે. શુભાશુભ ઉપયોગ પણ એક જ જાતનો છે. શુભાશુભ સુખદુઃખ સંયોગ પણ એક જડમાં મળે એવું છે. પરમાર્થે પુણ્ય-પાપના બંધનમાં ફેર નથી. બંધનનો ભાવ ફેર નથી, બંધનમાં ફેર નથી, સંયોગમાં પણ ફેર નથી. જડની જાત છે બધી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ૭૭. પહેલો જ્ઞાન અધિકાર જ્ઞાનતત્ત્વ (પ્રજ્ઞાપન).

જહાં ન ભેદ પુત્ર અરુ પાપૈ. દરવ ભાવ ગુન નિરમલ ધારા, લ્યો. જ્યાં આગળ અંદર નિર્મળ ગુણ વર્તે છે. અંતરંગ ઓર બાહ્યમેં નિર્વિકાર રહતે હૈં. અંતરંગ ને બાહ્યમાં નિર્વિકાર. જેને અંતરમાં પણ ત્રણ ક્ષાયના અભાવની વીતરાગ પરિણતિ છે, બાહ્યમાં નિર્વિકાર વેશ (છે). કપડા ને પાત્ર વિકારી છે એવો વેશ મુનિને હોતો નથી. (શ્રોતા : દ્રવ્યને ભાવ બેય). બેય. અંતરંગ ઓર બાહ્યમેં નિર્વિકાર રહતે હૈં, લ્યો. બોધ વિધાન વિવિધ વિસ્તારા.. જેને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો વિધાનનો વિવિધ વિસ્તાર છે. આહાહા! જેને ભગવાન આત્મા પૂર્ણ નિધાન નિધિ, એના તરફ જેણે મીટ (એટલે) દ્રવ્યસ્વભાવનો આશ્રય લીધો છે, એને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો વિવિધ વિસ્તાર છે. અનેક પ્રકારનો એમાં સમ્યક્ મોક્ષમાર્ગનો જ વિસ્તાર છે. બંધમાર્ગનો છે નહીં. આહાહા!

જિન્હકી સહજ અવસ્થા એસી.. જેની આવી સહજ દશા હોય છે અંદર. તિન્હકૈ હિરદૈ દુવિધા કૈસી.. એના હૃદયમાં પુણ્ય ઠીક છે ને પાપ અઠીક છે, શુભાચાર કરવા જેવો છે—એવી દુવિધા હોતી નથી. આહાહા! જિન્હકી સહજ અવસ્થા એસી તિન્હકૈ હિરદૈ દુવિધા કૈસી? શું લીધું છે અંદર? એસી જિનકી સ્વાભાવિક દશા હૈ, ઉન્હેં આત્મસ્વરૂપકી દુવિધા કૈસે હો સકતી હૈ? બે ભેદેય ક્યાં છે ત્યાં? એમ કહે છે. આ દ્રવ્ય છે ને આ પર્યાય છે—એવો ભેદ પણ ત્યાં હોતો નથી. આહાહા! પુણ્ય-પાપને છોડાવી દીધો. આ ત્રિકાળી દ્રવ્ય છું ને આ પર્યાય છે—એવા બે ભેદ પણ નિર્વિકલ્પ અનુભવમાં હોતા નથી.

બહુ આકરી વાત ! આવો માર્ગ ! શરૂઆતથી આવો હશે ? અનાદિનો આ માર્ગ છે.

જે મુનિ છપક શ્રેણી.. અહીં એમ કહે છે, આવી દશા કરનારા મુનિ ક્ષપકશ્રેણી ચઢી જાય છે. સ્વરૂપમાં લીનતા કરતાં ઉપયોગને અંતરમાં જમાવતાં એને સ્થિરતાની ધારા વહે છે. અંતરમાં સ્થિરતાની ધારાની શ્રેણી, શ્રેણિ ચઢિ ધાયે.. આહાહા! હાથીને હોદ્દે બેસીને હાથીને દોડાવે, એમ શુદ્ધ સ્થિરતાની શ્રેણીમાં ચડતો ધાયે છે—દોડે છે, કહે છે. કેવળજ્ઞાન લેવાને પ્રાપ્ત છે. આહાહા! તે કેવલિ ભગવાન કહાયે, લો. જેને આત્મદ્રવ્ય સ્વભાવ એની દૃષ્ટિ-જ્ઞાન ને અનુભવ ને એની સ્થિરતામાં જામી ગયા છે, એણે પ્રમાદભાવ છોડી દીધો છે. એને શ્રેણીમાં ચડતો આઠમા ગુણસ્થાનમાં ચઢતો... લ્યો.

સવારમાં એક હતું કાંઈ રહી ગયું'તું. ઓલું સુનિશ્ચય સમકિતી આવ્યું હતુંને? સુનિશ્ચય સમકિતી અને છતાં પંચ મહાવ્રતના પરિણામવાળો લીધો છે. આંહીં તો કહેવું છે કે છઠ્ઠે ગુણસ્થાને નિશ્ચય સમકિતી છે. એમ ત્યાં સિદ્ધ કર્યું છે. શુદ્ધ નિશ્ચયી. ઓલા કહેને, નિશ્ચય સમકિતી તો સાતમે હોય, આઠમે હોય ને બારમે હોય. આવ્યું હતુંને સવારમાં? પંચ મહાવ્રત. આ તો આંહીં ત્યાં સુધી તો સિદ્ધ કરી દીધું છે. વિકલ્પ છે, આંહીં નિર્વિકલ્પદશા ત્રણ ક્ષાયના અભાવની વાત છે, ત્યાંથી એને શુદ્ધ નિશ્ચય સમકિત છે, મુખ્યપણે. ગૌણપણે તો ચોથેથી છે. એમ આવ્યું હતું. સવારમાં રહી ગઈ હતી વાત. પાછળથી મગજમાં આવ્યું વિચારમાં. આ એક... નિશ્ચય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ છઠ્ઠે ગુણસ્થાને જ્યાં ત્રણ ક્ષાયનો અભાવ અને પ્રમાદનો વિકલ્પ, ભલે વ્યવહાર પંચ મહાવ્રત આદિનો હોય, છતાં તેને નિશ્ચય સમકિતી કહ્યા છે. છઠ્ઠે નિશ્ચય સમકિતી કહ્યા એટલું આપણે આંહીં સ્થાપવું છે. એ આગળ વધીને શ્રેણી સ્થિર થઈને કેવળી ભગવાનની (-કેવળજ્ઞાનની) પ્રાપ્તિ કરે એને મુક્તિ થાય છે, એમ કહે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૧૫, શ્રાવણ સુદ ૩, રવિવાર, તા. ૨૫-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદ્વાર પદ ૫૧, ૫૨, ૫૩ તથા મોક્ષ દ્વારના સાર પર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક, મોક્ષદ્વાર. ૧૩મો કળશ છે. છેને આ બાજુ? ૫૧મું પદ છે. ૧૩મો કળશ છે એનું પદ છે.

બન્ધછેદાત્કલયદતુલં મોક્ષમક્ષયમેત—

ત્રિત્યોઘોતસ્ફુટિત સહજાવસ્થમેકાન્તશુદ્ધમ્।

एकाकार स्वरसभरतोऽत्यन्त गम्भीरधीरं

पूर्ण ज्ञानं ज्वलितमचले स्वस्थ लीनं महिम्नि॥૧૩॥

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોંકી વંદના. પાઠ તો એવો લીધો છે. વાત તો સિદ્ધ પરમાત્માની વાત કરે છે. પણ આવા સિદ્ધ પરમાત્મા (છે એમ) જેને સમ્યગ્દર્શનમાં ભાનમાં આવ્યું છે, સમ્યગ્દર્શન થતાં એને સિદ્ધની મહિમા આવી હોય છે.. સિદ્ધ એટલે પૂર્ણ શુદ્ધ પવિત્ર જેની દશા. એની જેને મહિમા આવી છે એવા જીવોને અહીંયાં યાદ કરીને એનો આદર કરે છે. સમજાય છે કાંઈ? સંસારમાં તો ચોર્યાશીના અવતારમાં દુઃખ છે. સુખ મોક્ષમાં છે અને એ મોક્ષ આત્માના સ્વભાવના આશ્રયથી થાય છે. એટલે સ્વભાવનો આશ્રય કરીને જેણે સમ્યગ્દર્શન પ્રથમ નિર્વિકલ્પ અનુભવ... ચોથે ગુણસ્થાને જેને સમ્યગ્દર્શન થાય એને અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે કે જે આનંદ પૂર્ણ થઈને મોક્ષ થાય, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? એ કહે છે, જુઓ.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોને વંદન (દોહરા)

इहि विधि जे पूरन भये, अष्टकरम बन दाहि।

तिन्हकी महिमा जो लखै, नमै बनारसि ताहि॥૫૧॥

શબ્દાર્થ :—પૂરન ભયે=પરિપૂર્ણ ઉન્નતિને પ્રાપ્ત થયા. દાહિ=બાળીને. લખૈ=જાણે.

અર્થ :—જે આ રીતે આઠ કર્મનું વન બાળીને પરિપૂર્ણ થયા છે, તેમનો મહિમા જે જાણે છે તેને પંડિત બનારસીદાસજી નમસ્કાર કરે છે. ૫૧.

અર્થ :—જો इस रीतिसे अष्टकर्मका वन जलाकर परिपूर्ण हुए हैं, उनकी महिमाको जो जानता है उसे पंडित बनारसीदासजी नमस्कार करते हैं॥५१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

માથે ક્રમ ક્રીધો તો પહેલો બધો. ૫૦ (૫૬)માં સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને આવ્યું હતુંને ? જે સમકિતી જીવ સમચેતી.. (શ્રોતા : ઠેઠ સુધી લઈ ગયા છે.) હા, ઠેઠ લઈ ગયા છે. પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન એને કહીએ કે જે પરપદાર્થનો કર્તા તો ન થાય, પણ વ્યવહાર રત્નત્રયનો શુભ ઉપયોગ એનોય કર્તા સમકિતી નથી. સમજાય છે કાંઈ ? કેમ કે દયા, દાન, વ્રત અથવા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા અથવા પંચ મહાવ્રતના પરિણામ કે શાસ્ત્રનું ભણવું—એ બધો રાગ છે. અને રાગનો કર્તા થાય એ સ્વભાવને ન જાણતાં વિભાવનો કર્તા થાય તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. અને એ મિથ્યાદૃષ્ટિને સંસારમાં ચાર ગતિમાં દુઃખમાં રખડવું પડે છે. જેને સમ્યગ્દર્શન થાય.... મોક્ષનું પહેલું એ (પગથિયું) છે ને. અને કહેશે, એ આગળ કહેશે.

આંહીં તો પહેલું લીધું છેને કે જેને સમકિત પહેલું થાય, પછી એને સ્વરૂપમાં ચારિત્રની દશા થાય. સમ્યગ્દર્શન જ જ્યાં નથી અનુભવ આત્માનો, જ્યાં હજી અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ જ આવ્યો નથી, એને ચારિત્ર દશા થાય નહીં અને ચારિત્ર વિના પૂર્ણ મુક્તિની દશા, આનંદની દશા પ્રગટ ન થાય. સમજાય છે કાંઈ ? એથી કહે છે, इहि विधि जे पूरन भये.. માથે કહ્યું હતુંને ૫૦માં ? ઝીણી વાત છે ભાઈ ! એક રજકણ પરમાણુની ક્રિયા જડની થાય, એનો કર્તા આત્મા નથી. આત્મા એને—હાથને હલાવી શકતો નથી. વાણી બોલી શકતો નથી, હાથ હલાવી શકતો નથી અને રાગ થાય તેનો એ કર્તા ધર્મી નથી. આત્મા કર્તા નથી એટલે કે આત્માનો જાણનાર (ધર્મી) કર્તા નથી. આહાહા !

આત્મા તો જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ છે. એમાં તો, પુણ્ય ને પાપ જે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કે વ્યવહાર શ્રદ્ધા કે પંચ મહાવ્રત એવા રાગ છે, એ તો રાગ છે એનો તો એમાં અભાવ છે આત્મામાં. પરમ દિ'થી હિન્દી ચાલશે હોં. આ તો હજી બે દિ' વધારાના છે ને. એક દિ' છે કાલ. હિંદી થોડા આવેને, વધારે આવે. હિંદી બહુ આવ્યા નથી. જેને મોક્ષ નામ સિદ્ધ પરમાત્મદશા, એવું જેને અંતરમાં મહાત્મ્ય આવ્યું, એ તો સિદ્ધસ્વરૂપ પોતે (છે) એનું એને મહાત્મ્ય આવ્યું. સમ્યગ્દર્શનમાં.. 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો.' આતા હૈ ન વો. 'એતનરૂપ અનુપ અમૂરત, સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો.' હું તો સિદ્ધ સમાન પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન ને શાંતિથી ભરેલો પદાર્થ છું. એવું જ્યાં અંતરમાં સ્વ સ્વભાવ સન્મુખ થઈને પ્રતીત ને અનુભવ થાય, એને સમ્યગ્દર્શનમાં અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન થાય, ચોથે ગુણસ્થાને. કાંતિભાઈ!

સમકિત એવું નથી (કે) દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રને માન્યા, નવ તત્ત્વને માન્યા, છ દ્રવ્યને માન્યા માટે સમકિત. (શ્રોતા :) સદાય અતીન્દ્રિય આનંદકા સ્વાદ હૈ. સમકિત એટલે શું ? સમ્યગ્દર્શન, ચોથું ગુણસ્થાન. જુઓ, સમકિતની વ્યાખ્યા કરી હતીને ટૂંકી, 'શ્રીમદ્'માં વ્યાખ્યા આવે છે. 'સર્વ ગુણાંશ તે સમકિત'. આપણે આવે છે આમાં. જ્ઞાનાદિ

અનંત ગુણનો એક અંશ નિર્મળપણે પ્રગટ થાય, એણે આખા આત્માને આનંદમૂર્તિ છે એમ પ્રસિદ્ધ કરી છે, એને અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ પણ ભેગો હોય છે. લોકોને સમકિત કોને કહેવું ને કેમ થાય, એની ખબરું ન મળે અને પાધરા વ્રત ને નિયમ ને તપસ્યા લઈ લીધા. એકડા મીંડા વિનાના છે. એમ કે મીંડા પહેલા કરે અને પછી એકડો કરે. આહાહા !

એ તો કહ્યું નહીં ? ‘છઠાળા’માં આયા નહીં વો ? ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત ભૈર ગ્રીવક ઊપજાયો, પૈ નિજ આતમજ્ઞાન બિના સુખ લેશ ન પાયો.’ નવમી ગ્રૈવેયક ગયો. પંચ મહાવ્રત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ નિરતિયાર પાળે, વ્રતમાં દોષ ન લાગવા દે. સમ્યગ્દર્શનના ભાન વિના એ ચાર ગતિમાં રખડવાનું કારણ થયું. એટલે અહીં કહે છે, ઇહ વિધિ.. અહીં તો વિધિ શબ્દ પહેલો પડ્યો છે ને. જેને પ્રથમ ધર્મદશા પ્રગટ થતાં, સમ્યગ્દર્શન થતાં અને સમ્યગ્જ્ઞાનનો અંકુર ફૂટતાં, એની સાથે અતીન્દ્રિય આનંદ ને અનંતાનુબંધીના અભાવની ત્યાં શાંતિ હોય છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? એ શાંતિ ને આનંદના સ્વાદને આગળ વધારતો પાંચમાં ગુણસ્થાનમાં વિશેષ શાંતિ, આનંદ, છઠ્ઠે એથી વિશેષ શાંતિ, આનંદ, સાતમે એથી વિશેષ શાંતિ, આનંદ. એમ કરતાં બારમે શાંતિ-ચારિત્રની પૂર્ણ દશા ને આનંદનું પૂર્ણ પ્રગટ થવું. અનંતજ્ઞાન. કેવળજ્ઞાન થતાં અનંત જ્ઞાન ને અનંત આનંદ એવી દશા પ્રગટ થાય, એને એ વિધિથી થાય, આ રીતથી.

આ રીત સિવાય બીજી કરવા જાય (કે) પહેલા વ્રત પાળી લઈએ ને મહાવ્રત કરીએ ને પછી થાય, એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિ, રાગની ક્રિયા કરતાં ધર્મ થશે એમ માનનારા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? એટલે ઇહ વિધિ.. કાલ કહ્યું હતુંને ? જહાં પ્રમાદ ક્રિયા નહિ કોઈ. જે સમકિતી જીવ સમચેતી, તિનકી કથા કહોં તુમસેતી.. આગળ વધીને આત્માનો અનુભવ થતાં શાંતિ ને આનંદ આવે. અનંત કાળમાં નહીં આવેલો એવી શાંતિ ને આનંદ આવે. આગળ વધતાં પ્રમાદ દશામાં છઠ્ઠે ગુણસ્થાને હોય ત્યારે જે કંઈ મહાવ્રત આદિના પરિણામ છે એ દુઃખરૂપ ને અણચાર છે. સમજાય છે કાંઈ ? પણ જે રાગ રહિત આત્માનો આનંદનો આશ્રય લઈને શાંતિ ને અવિકારી પરિણામ ઉગ્રપણે પ્રગટ થયા છે, એને ચારિત્રદશા કહેવામાં આવે છે. ચારિત્ર, કોઈ પંચ મહાવ્રતની ક્રિયા ને દેહનું નગ્નપણું એ ચારિત્ર-ફારિત્ર નથી. સમજાણું કાંઈ ?

ઈહિ વિધિ પૂરન મયે.. આંહીં એ કહેવું છેને એમાંથી ? બંધછેદાત્. કમે-કમે પહેલાં મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનો છેદ કર્યો અને સ્વભાવનું સમકિત ને સ્વરૂપની સ્થિરતા કરી. પછી અવ્રતનો નાશ થયો ને સ્વરૂપની શાંતિ ને આનંદની વૃદ્ધિ થઈ. પછી બુદ્ધિપૂર્વક જે રાગ હતો એને છોડી સ્થિરતા થઈ. પછી અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ હતો એને છોડીને સ્થિરતા થઈ. આ મોક્ષ થવાનો ક્રમ છે. આ સિવાય બીજી રીતે કરવા જાય (તો) ધર્મ નહીં થાય

ને મુક્તિ નહીં થાય એને. એથી ઇહિ વિધિ પૂરન ભયે,.. આમ. આ વિધિ વડે કરીને જેણે આત્માની પૂર્ણ દશા પ્રગટ કરી. અષ્ટ કરમ વન દાહિ.. આઠ કર્મરૂપી વનને બાળી નાખ્યા છે એણે. સમજાણું કાંઈ ?

તિન્હકી મહિમા જો લખૈ.. એવા સિદ્ધ ભગવાનની મહિમા જેની દૃષ્ટિમાં આવી હોય, એ સમકિતીને જ આવે. કેમકે સિદ્ધ સ્વરૂપ જેવો આત્માનો અનુભવ થાય ત્યારે એને જણાય કે ઓહો ! મારો આત્મા સિદ્ધ સમાન છે. એમ અનુભવમાં આવ્યું. એવી જેને પૂર્ણ દશા પ્રગટ (છે) એવા સિદ્ધ ભગવાનનું એને—સમકિતીને મહાત્મ્ય હોય. સમજાણું કાંઈ ? તિન્હકી મહિમા જો લખૈ.. એવા સિદ્ધ ભગવાનની મહિમા જો લખે એટલે જાણે. નમે બનારસિ તાંહિ.. આહાહા ! બનારસીદાસ કહે છે, ઓહોહો ! હું એને નમન કરું છું. છે ને અંદર ? જુઓને. જો ઇસ રીતિસે અષ્ટકર્મકા વન જલાકર પરિપૂર્ણ હુએ હૈં ઉનકી મહિમાકો જો જાનતા હૈ, ઉસે પંડિત બનારસીદાસ નમસ્કાર કરતે હૈં. હવે મોક્ષપ્રાપ્તિનો ક્રમ. પાછો ઉપાડ્યો વિશેષ.

મોક્ષપ્રાપ્તિનો ક્રમ (છપ્પા છંદ)

ભયૌ સુદ્ધ અંકૂર,
 ગયૌ મિથ્યાત મૂર નસિ ।
 ક્રમ ક્રમ હોત ઉદોત,
 સહજ જિમ સુકલ પક્ષ સસિ ॥
 કેવલ રૂપ પ્રકાસિ,
 ભાસિ સુખ રાસિ ધરમ ધ્રુવ ।
 કરિ પૂરન થિતિ આઝ,
 ત્યાગિ ગત લાભ પરમ હુવ ॥
 ઇહ વિધિ અનન્ય પ્રભુતા ધરત,
 પ્રગટિ બૂંદિ સાગર થયૌ ।
 અવિચલ અખંડ અનુભય અખય,
 જીવ દરબ જગ મંહિ જયૌ ॥૫૨॥

શબ્દાર્થ :-અંકૂર(અંકુર)=છોડ. મૂર (મૂલ)=મૂળમાંથી. સુકલ પક્ષ સસિ (શુકલ પક્ષ શશિ)=અજવાળિયાનો ચન્દ્ર. અનન્ય=જેના સમાન બીજું ન હોય તે—સર્વશ્રેષ્ઠ.

અર્થ :—શુદ્ધતાનો અંકુર પ્રગટ થયો, મિથ્યાત્વ મૂળમાંથી દૂર થયું, શુક્લ પક્ષના ચન્દ્રમા સમાન ક્રમે ક્રમે જ્ઞાનનો ઉદય વધ્યો, કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો. આત્માનો નિત્ય અને પૂર્ણ આનંદમય સ્વભાવ ભાસવા લાગ્યો, મનુષ્યના આયુષ્ય અને કર્મની સ્થિતિ પૂરી થઈ, મનુષ્ય ગતિનો અભાવ થયો અને પૂર્ણ પરમાત્મા બન્યા. આ રીતે સર્વશ્રેષ્ઠ મહિમા પ્રાપ્ત કરીને પાણીના ટીપામાંથી સમુદ્ર થવા સમાન અવિચળ, અખંડ, નિર્ભય અને અભય જીવ પદાર્થ, સંસારમાં જયવંત થયો. ૫૨.

અર્થ :—શુદ્ધતાકા અંકુર પ્રગટ હુઆ, મિથ્યાત્વ જડસે હટ ગયા, શુક્લપક્ષકે ચન્દ્રમાકે સમાન ક્રમશઃ જ્ઞાનકા ઉદય બઢા, કેવલજ્ઞાનકા પ્રકાશ હુઆ, આત્માકા નિત્ય ઓર પૂર્ણ આનંદમય સ્વભાવ ભાસને લગા, મનુષ્ય આયુ ઓર કર્મકી સ્થિતિ પૂર્ણ હુઈ, મનુષ્યગતિકા અભાવ હુઆ ઓર પૂર્ણ પરમાત્મા બના। ઇસ પ્રકાર સર્વ શ્રેષ્ઠ મહિમા પ્રાપ્ત કરકે પાનીકી વૂંદસે સમુદ્ર હોનેકે સમાન અવિચલ, અખંડ, નિર્ભય ઓર અભય જીવપદાર્થ, સંસારમેં જયવંત હુઆ।।૫૨।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

અનુભવ છે ને. ભય રહિત છે. અનુભવ શબ્દે ભય રહિત, એમ. અનુ એટલે નાખ્યું છે.

શું કહે છે? મયૌ શુદ્ધ અંકુર.. શુદ્ધતાનો અંકુર પ્રગટ થયો. એ શુભ ને અશુભ પરિણામ—બેય અશુદ્ધ ને મલિન છે. ચાહે તો પંચ મહાવ્રતના પરિણામ હો, દયા-દાનના હો, પૂજા-ભક્તિના હો. પણ એ શુભભાવ છે એ અશુદ્ધ ને મલિન છે. એનાથી જેને શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ આત્મા નિર્મળાનંદ પ્રભુ એની દૃષ્ટિ કરીને અનુભવ થયો, એને મયૌ શુદ્ધ અંકુર.. શુદ્ધ અંકુર પ્રગટ થયો. એ અંકુરમાંથી કેવળજ્ઞાન થવાનો ને પૂર્ણ થવાનો, એમ કહે છે. સંવર, નિર્જરા—બેય. ચોથે ગુણસ્થાને શુભ-અશુભ રાગથી ભિન્ન અપના નિર્મળાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ એનો અનુભવ થતાં ત્યાં સંવર ને નિર્જરા ને સમ્યક્ ને અતીન્દ્રિય આનંદની દશા પ્રગટ થાય, એને સમકિતીને ચોથું ગુણસ્થાન કહીએ. સમજાય છે કાંઈ?

મયૌ શુદ્ધ અંકુર.. શુદ્ધ શબ્દ વાપર્યો છે ને? શુભ ને અશુભ ભાવ તો બધો અશુદ્ધ છે. એ તો અનાદિથી કરે છે અને અનાદિથી સેવ્યું છે. અશુદ્ધતાનું સેવન એ જ મિથ્યાત્વભાવ છે. શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિનું સેવન, એનો અનુભવ ને એકાગ્રતા, એમાં શુદ્ધતાનો અંકુર ઉત્પન્ન થયો એનું નામ સમકિતદર્શન ને ધર્મ ને મોક્ષના માર્ગનો અંકુર કુટ્યો. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? મયૌ શુદ્ધ અંકુર, ગયૌ મિથ્યાત મૂર નસિ.. ભ્રમણા તો એની જડમાંથી ગઈ. આહાહા! જડમૂળમાંથી ગઈ ભ્રમણા મિથ્યાત્વ. છે ને? મિથ્યાત્વ જડસે હટ ગયા. સૂક્ષ્મ પણ અંદર ગુણ-ગુણીના ભેદનો જે વિકલ્પ, એ પણ રાગ ને શુભ ને પુણ્યબંધન

છે. એનાથી મને લાભ થશે—એવો જે મિથ્યાત્વભાવ.. સમ્યગ્દર્શનમાં મૂળમાંથી મિથ્યાત્વનો નાશ થઈ ગયો. સમજાણું કાંઈ ?

ક્રમ ક્રમ હોત ઉદ્યોત.. આત્માનો અનુભવ થઈને ક્રમે-ક્રમે આગળ વધતાં હોત ઉદ્યોત.. કોની પેઠે? સહજ જિમ શુકલ પક્ષ સસિ.. શુકલ પક્ષનો ચંદ્રમા, જેમ બીજ પછી ત્રીજ, ચોથ, પાંચમ એમ પ્રકાશ વધતો જાય છે. એમ ધર્મીને પ્રથમ ધર્મની શુદ્ધતાનો અંકુર-બીજ ફૂટે છે. શાંતિભાઈ ! ભારે આકરું કામ ! આ બધું એવું બહારમાં ખતવી નાખ્યું છે ને? પંચ મહાવ્રત પાળો, એ આમ છે ને કરતાં કરતાં શુદ્ધ થાશે. મિથ્યાત્વભાવના સેવન કરનાર છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો મયૌ સુદ્ધ અંકૂર. ભયૌ અને ગયૌ. મયૌ શુદ્ધ અંકૂર, ગયૌ મિથ્યાત્ત મૂર નસિ.. ભાષા છેને કવિની પાછી. ભયૌ અને ગયૌ. શુદ્ધ પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ ને મિથ્યાત્વ પર્યાયનો વ્યય થઈ ગયો અને ક્રમે ક્રમે ચોથા ગુણસ્થાનથી જે દ્રવ્યનો આશ્રય છે, એનાથી પાંચમે દ્રવ્યનો આશ્રય વિશેષ થયો. ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવ એનો આશ્રય વધ્યો, એ વધતાં ક્રમે.. ક્રમે.. ક્રમે ઉદ્યોત ભયો.

સહજ જિમ શુકલ પક્ષ સસિ.. પાછું એમ કે હઠથી નથી ત્યાં. જેમ શુકલ પક્ષનો ચંદ્ર સહજપણે બીજ, ત્રીજ, ચોથ, પાંચમ ને પૂનમ થઈને રહે છે. એમ ધર્મી જીવને પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપના અનુભવથી આગળ વધતાં ક્રમે ક્રમે શુદ્ધતા સહજપણે વધી જાય છે. આગળ વધીને ઓલા પંચ મહાવ્રતના પરિણામ કર્યા માટે સહજપણું, શુદ્ધપણું વધે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? ભારે આકરું કામ ભાઈ ! માણસને આ ગળે ઊતરવું બેસવું એવું કઠણ. બહારમાં માની બેઠો કે આ કરવું. પહેલો વ્યવહાર જોઈએ ને વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય. પણ વ્યવહાર છે જ ક્યાં? નિશ્ચય વિનાનો વ્યવહાર હોઈ શકે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ? કાંતિભાઈ ! માર્ગ આવો છે. આહાહા !

વ્યવહાર તો ઝેર છે, અહીં તો (એમ) કહે છે. જેટલો વ્યવહાર દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કે પંચ મહાવ્રતના પરિણામ—એ બધું ઝેર છે, રાગ છે, આસ્રવ છે, ભાવબંધ છે. એનાથી ખસીને જેણે આત્માના અબંધસ્વભાવની દૃષ્ટિ કરી અને અબંધપરિણામ જેણે પ્રગટ કર્યા, એમાં અનંતા ગુણોના અંશો તે સમયમાં પ્રગટ થાય છે. તો જ્ઞાન સમ્યક્, શ્રદ્ધા સમ્યક્, ચારિત્રનો અંશ ચોથે ગુણસ્થાનથી સ્વરૂપાયરણનો અંશ અને આનંદનો અંશ અને કર્તા-કર્મ આદિ શક્તિઓ જે આત્મામાં અનંતી છે એ બધાનો અંશ નિર્મળ પ્રગટ થાય છે. એ આગળ સહજ જિમ શુકલ પક્ષ સસિ.. જેમ શુકલ પક્ષનો ચંદ્રમા સ્વાભાવિક વધે છે. પાછો દાખલો કેવો આપ્યો છે, જુઓને ! એમ ભગવાન આત્મા પોતાના અવલંબનને આશ્રયે સહજ વધી જાય છે. બહારની ક્રિયાકાંડ છે માટે અંદરમાં વધે છે એમ નથી, એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કેવલ રુપ પ્રકાસિ, લ્યો. કેવલ રુપ પ્રકાસિ.. શુદ્ધતા વધતી વધતી જેમ બીજ પૂનમપણાને પામે. બીજ.. પુનમ થાય પુનમ—પૂર્ણિમા. એમ પૂર્ણપણાને પામે આત્મા. એ શુદ્ધતાના આશ્રયથી શુદ્ધતા પ્રગટ થઈને પૂર્ણ શુદ્ધતાના આશ્રયે પૂર્ણપણે કેવળજ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ? કેવલ રુપ પ્રકાસિ માસિ સુખ રાસિ ધરમ ધ્રુવ, લ્યો. ત્યાં તો જ્ઞાનનો ઉદય થયો. કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો. આત્માકા નિત્ય ઔર પૂર્ણ આનંદમય સ્વભાવ માસને લગા. એટલે પૂર્ણ થઈ ગયો, એમ. જ્ઞાન ને આનંદ... કેવળજ્ઞાનમાં (અનંત) જ્ઞાન, પૂર્ણ આનંદ, અનંત દર્શન, અનંત વીર્ય—ચતુષ્ટય પ્રગટ થઈ ગયા. કરિ પૂરન થિતિ આઠ.. ઠેઠ (સુધી) લઈ જવું છેને હવે.

કરિ પૂરન થિતિ આઠ.. આઠ કર્મ છેને.. મૂળ તો આંહીં બંધછેલાત્. પછી અઘાતિકર્મનો પણ નાશ થઈને સ્થિતિ, આયુ પૂર્ણ થઈ જતાં ત્યાગિ ગત લાભ પરમ હુઆ, લ્યો. મનુષ્ય આયુ ઔર કર્મકી સ્થિતિ પૂર્ણ હુઈ. મનુષ્ય ગતિનો અભાવ થયો. ઇહ વિધિ અનન્ય પ્રમુતા ધરત.. પોતાનો ભગવાન પૂર્ણ આનંદ અને જ્ઞાનનો ધણી એ અંતરના અવલંબને ક્રમે ક્રમે જ્યાં પૂર્ણ દશા પ્રગટ થઈ, ત્યાં પૂર્ણ પ્રભુતા પ્રગટી. ઇહ વિધિ અનન્ય પ્રમુતા ધરત.. આ વિધિથી આત્મા પોતે પૂર્ણ પ્રભુતાને ધરણ-ધારણ કરે છે. હિંમતભાઈ! સમજાય છે આમાં? આ બધા સુધારા ને વધારા ને નિમંત્રણથી કાંઈ થતું નથી, એમ કહે છે. એમ? આહાહા! ઈસ્પિતાલ મોટું કરી દેવું. લાખ, બે લાખ, પાંચ લાખ. મહેનત કરે પાપની. હું પૈસા હું ભેગા કરી દઉં છું ને પૈસાથી આ થાય છે—એ બધું કર્તાબુદ્ધિનું મિથ્યાત્વ છે. કહો, સમજાણું?

જગત પાસે પૈસા ભેગા કરી હું પાઠશાળા ચલવું, એના કામ કરું ને બીજાને સુધારું—એ ભાવ બધો મિથ્યાત્વભાવ છે. (શ્રોતા : તો પછી જગત સુધરે શી રીતે?) કોણ સુધરે? એ એનાથી સુધરે છે. કોનાથી સુધરે છે? પરની પર્યાયને હું બનાવું એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા! આકરું કામ છે ભાઈ! ઇહ વિધિ અનન્ય પ્રમુતા ધરત.. જુઓ આ રીતે મનુષ્ય ગતિનો પણ અભાવ કરી પૂર્ણ પરમાત્મા બન્યો. ‘સાદિ અનંત અનંત સમાધિ..’ આનંદ જ્યાં પ્રગટ્યો પૂર્ણ... સમાધિનો અંશ તો ચોથેથી પ્રગટ્યો. એ પૂર્ણ ન્યાં થઈ ગયો અનંત. આહા! સમજાય છે કાંઈ?

પ્રગટિ બૂંદિ સાગર થયો, લ્યો. એ અનુભવનો અંકુર પ્રગટ્યો હતો એક બિંદુ, એમાંથી સાગર કેવળજ્ઞાન ફાટ્યું. પ્રગટિ બૂંદિ.. લ્યો. પાનીકી બૂંદસે સમુદ્ર હોને કે સમાન... અંતરમાં વસ્તુસ્વભાવમાં કેવળજ્ઞાન ને અનંત આનંદ પડ્યા છે. તેમાંથી અનુભવ થતાં જે અંકુર ફૂટ્યો, એ પાણીના બિંદુઓમાંથી જેમ સમુદ્ર થયો, એમ સમ્યગ્દર્શનમાંથી સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત થયું. સમજાય છે કાંઈ? કેવો થયો? અવિચલ.. પોતાની પૂર્ણ દશા કેવળજ્ઞાન ને

આનંદ થતાં ચળે નહીં એવી દશા પ્રગટ થઈ. આહાહા! અખંડ.. ખંડ નથી જ્યાં, પર્યાયની પૂર્ણતા પ્રગટ થઈ ગઈ સિદ્ધપદ. અનમય.. અનુભવ-ભવ વિનાનો થઈ ગયો. અખચ.. હવે ક્ષય થતો નથી. સિદ્ધપદ થયું એ થયું. એનો ઉત્પાદ થયો તે વ્યય વિનાનો થયો. સિદ્ધપદ થાય પછી વ્યય ન પામે એમ કહે છે. સંસારનો વ્યય થયો એ ફરીને ઉત્પાદ પામે નહીં. આહાહા!

જીવ દ્રવ્ય જગમંહિ જયૌ.. ઓહો! અહો! આવો જીવ પદાર્થ સંસારમાં જયવંત હુઆ. જેને સમ્યગ્દર્શન થઈને આગળ આનંદનો વધારો કરીને મુનિપદ ચારિત્ર થયું. ચારિત્રમાં પ્રચૂર સ્વસંવેદન હોય છે આનંદનું, એને ચારિત્ર કહીએ. સમજાય છે કાંઈ? બાહ્યની નગ્ન ક્રિયા ને પંચ મહાવ્રત એ કાંઈ ચારિત્ર નથી. આહાહા! અતીન્દ્રિય આનંદનો પ્રચૂર સ્વસંવેદન વધ્યો, વધીને પૂર્ણ દશા થઈ. અહો! જયવંત હો. એવી દશા જયવંત રહે છે. પહેલું મંગલિક છેને આ છેલ્લા કળશનું. જયવંત હો એ જીવદ્રવ્ય. ગતિ થઈ સિદ્ધ. આ ગતિ ન રહી. ગતિ થઈ પૂર્ણ દશા, પણ પાછું ફરીને આગતિ (એટલે) ત્યાંથી નીકળવું એને હોતું નથી.

અષ્ટ કર્મોકે નષ્ટ होनेसे अष्ट गुणोंका प्रगट होना, લ્યો. આઠ કર્મો. આઠ કર્મ હતા નિમિત્તરૂપે. એ આઠ કર્મ એને નુકશાન નહોતા કરતાં. જડ પરદ્રવ્ય આત્માને નુકસાન કરી શકે નહીં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકમાં. નિમિત્તનો અર્થ? પોતે હીણી દશા કરે ત્યારે જ્ઞાનાવરણીયને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માને હીણું કરે છે, આવરણ કર્મ જ્ઞાનનો નાશ કરે છે, એમ ત્રણ કાળમાં નથી. જ્ઞાનની પોતાની પર્યાય હીણાપણે પોતે કરે ત્યારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. એમ દર્શનાવરણીય. દર્શનનો ઉપયોગ હીણો જાતે પુરુષાર્થ ઊલટો કરીને કરે ત્યારે દર્શનાવરણીય કર્મને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. એમ સુખ-દુઃખની કલ્પના પોતે કરે ત્યારે એને વેદનીય કર્મનું નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. એની સાથે મોહ ભેગો છે.

એમ મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષનું અચારિત્ર આદિ રૂપે પરિણમે, એને દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહનું કર્મ નિમિત્ત છે. એ એને કાંઈ કરી દે છે, કર્મ આત્માને હીણો કરી દે છે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? એમ અંતરાય કર્મનો નાશ કરી... પોતે સ્વરૂપનો લાભ નહોતો લેતો, ત્યારે એને લાભ અંતરાયનું નિમિત્ત કહેવામાં આવતું. સ્વરૂપનો ભોગ નહોતો કરતો ત્યારે સ્વરૂપના ભોગના અભાવમાં નિમિત્ત અંતરાયકર્મ હતું. એમ સ્વરૂપનો વારંવાર જ અનુભવ કરવો જોઈએ એ નહોતો કરતો, ત્યારે અંતરાય કર્મનું નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. કર્મ આત્માને કાંઈ પણ નુકશાન કરી શકે છે, એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં નથી. આવી વસ્તુસ્થિતિ છે. એ સ્થિતિને અનુભવમાં લઈને જેણે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું,

जुओ!

आठ कर्मो नाश पाभवाथी आठ गुणोनुं प्रगट थवुं.

(सवैया अेकत्रीसा)

ग्यानावरनीके गयै जानियै जु है सु सब,
 दर्सनावरनके गयैतैं सब देखियै।
 वेदनी करमके गयैतैं निराबाध सुख,
 मोहनीके गयै सुद्ध चारित विसेखियै॥
 आउकर्म गयैं अवगाहना अटल होइ,
 नामकर्म गयैतैं अमूरतीक पेखियै।
 अगुरु अलघुरूप होत गोत्रकर्म गयैं,
 अंतराय गयैतैं अनंत बल लेखियै॥५३॥

शब्दार्थ :—निराभाध रस=शाता-अशाताना क्षोभनो अभाव. अटल अवगाहना=चाटे गतिना भ्रमलानो अभाव. अभूर्तिक=चर्मयक्षुओथी अगोचर. अगुरु अलघु=न उंच, न नीच.

अर्थ :—ज्ञानावरणीय कर्मना अभावथी डेवणज्ञान, दर्शनावरणीय कर्मना अभावथी डेवणदर्शन, वेदनीय कर्मना अभावथी निराभाधता, मोहनीय कर्मना अभावथी शुद्ध चारित्र, आयुष्यकर्मना अभावथी अटल अवगाहना, नामकर्मना अभावथी अभूर्तिकपणुं, गोत्रकर्मना अभावथी अगुरुलघुत्व अने अंतरायकर्मनो नाश थवाथी अनंतवीर्य प्रगट थाय छे. आ रीते सिद्ध भगवानमां अष्टकर्म रहित होवाथी अष्ट गुण होय छे. ५३.

अर्थ :—ज्ञानावरणीय कर्मके अभावसे केवलज्ञान, दर्शनावरणीय कर्मके अभावसे केवल दर्शन, वेदनीय कर्मके अभावसे निराबाधता, मोहनीय कर्मके अभावसे शुद्ध चारित्र, आयुष्यकर्मके अभावसे अटल अवगाहना, नाम कर्मके अभावसे अभूर्तिकता, गोत्र कर्मके अभावसे अगुरुलघुत्व और अंतराय कर्मके नष्ट होनेसे अनंतवीर्य प्रगट होता है। इस प्रकार सिद्ध भगवानमें अष्ट कर्म रहित होनेसे अष्ट गुण होते हैं॥५३॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन

ग्यानावरनीके गयैं जानियै जु है, सु सब,
 दर्शनवरनके गयैं तैं सब देखियै।

વેદની કરમકે ગયેં તૈં નિરાબાધિ સુખ

મોહનીકે ગયેં સુધ ચારિત વિસેખિયૈ ॥

લ્યો. ચારિત્ર લીધું, એય ! સિદ્ધમાં. છેને ચારિત્ર નથી ક્યાં ? સંપૂર્ણ ચારિત્ર, શાંતિ યથાખ્યાત જેવું ચારિત્રસ્વરૂપ છે એવું પર્યાયમાં પ્રગટ થઈ ગયું. ચારિત્ર—રમણતા એ સિદ્ધમાં પણ છે. આહાહા !

આઝકર્મ ગયૈ અવગાહના અટલ હોઈ,

નામકર્મ ગયૈતૈં અમૂરતીક પેખિયૈ ।

અગુરુ લઘુરૂપ હોત ગોત્રકર્મ ગયૈ

અંતરાય ગયૈતૈં અનંત બલ લેખિયૈ ॥

જ્ઞાનાવરણીય કર્મના અભાવે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય. નિમિત્ત છે એની વાત છે ને. જ્ઞાનાવરણીય... પણ એ તો પહેલું કીધુંને. ક્રમે શુદ્ધતાનો આશ્રય કરતાં કરતાં એણે સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યું. એમ તો પહેલું આમ ઉપાદાનથી તો લીધું. હવે એને નિમિત્તપણું જે હતું.. શુદ્ધપણાનો આશ્રય કરતાં નિમિત્તપણું જે હતું એ છૂટી જાય છે. એ કાંઈ આત્મા છોડે છે એમ છે નહીં. જડને શું છોડે આત્મા ? જડને બાંધે કોણ ? લ્યે કોણ ? છોડે કોણ ? એ તો જગતના સ્વતંત્ર પદાર્થ છે. જ્ઞાનાવરણીયનો આત્મા નાશ કરે, એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. પણ આત્માના આનંદ ને જ્ઞાનની પૂર્ણ દશા થતાં, જ્ઞાનાવરણીય કર્મ એને કારણે કર્મપર્યાય છૂટીને અકર્મદશા થાય છે, એને આત્માએ જ્ઞાનાવરણીયનો નાશ કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. આમ છે, વાત તો આવી છે. વસ્તુસ્થિતિની ખબર ન મળે ને માથે ગરબડ, ગરબડ બધી હલવે. એ વસ્તુમાં ચાલે નહીં.

જાનિયે સુ સબ, લ્યો. કેવળજ્ઞાન. ત્રણ કાળ ત્રણ લોકની વાત કેવળજ્ઞાનમાં જણાય. એ પુરુષાર્થ ક્યો પુરુષાર્થ ? કેવળજ્ઞાનમાં જણાય એમ થાય જગતમાં, પણ એમ જાણનારો, કેવળજ્ઞાનને માનનારો કોને કહીએ ? કે જેણે અખંડ આનંદમૂર્તિ આત્મા એવી પ્રતીત—અનુભવ કર્યો, એણે કેવળજ્ઞાનને માન્યું. એ જ પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ? એક પ્રશ્ન થયો હતો ત્યાં જયપુર. એક જણે પ્રશ્ન કર્યો હતો ત્યાં. કમબદ્ધનું કાંઈ કહોને. દિવસ થોડા રહી ગયા હવે. કમબદ્ધ. જગતના પદાર્થની કમસર અવસ્થા જે કાળે થવાની હોય તે કાળે થયા જ કરે છે. પણ એને માનનારો ? એને માનનારો કોણ હોય છે ? કે જેની દૃષ્ટિ નિમિત્ત ઉપરથી ખસી, રાગ ઉપરથી ખસી, એક સમયની પર્યાય ઉપરથી હતી, ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ ઉપર દૃષ્ટિ પડે અનુભવમાં આવે, ત્યારે કમબદ્ધનું જ્ઞાન એને સાચું કહેવાય.

વાત કરી હતી ત્યાં. હતા કે નહીં તમે? એક જણે નહોતું પૂછ્યું વચમાં? કમબદ્ધનું કહો. વાત સાચી છે. આકરી વાત છે. એ વાત એવી છે. કમબદ્ધમાં કર્તાપણાનો નાશ છે, જ્ઞાતાપણાનું ઉત્પન્ન થવું છે. કમે-કમે જે સમયે જ્યાં રાગ થાય, એ રાગનો પણ કમબદ્ધને જાણનારો એનો કર્તા ન થાય. હું કો'કનું કરી દઉં ને રાગનું કરું, એ કમબદ્ધના માનનારને સ્વભાવને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન હોવાથી કર્તા થતો નથી, એને કમબદ્ધનું યથાર્થ જ્ઞાન છે. આ કમબદ્ધ.. કમબદ્ધ કર્યા કરે ને કર્તાપણે હું કરી દઉં ને આનું કરી દઉં—એ તો કર્તાબુદ્ધિ છે. ત્યાં કમબદ્ધ ક્યાં માન્યું એણે? સમજાણું કાંઈ?

કેવળજ્ઞાન, દર્શનાવરણીય કર્મકે અભાવે કેવલદર્શન.. પુરુષાર્થથી પોતે જ્યારે સ્વભાવનો આશ્રય લઈ અને પૂર્ણ દર્શન પ્રગટ કર્યું ત્યારે કેવળ દર્શનાવરણીયનો નાશ થયો. એ એને કારણે, કર્મની અવસ્થા પલટી કર્મને કારણે. આત્મા એને પલટાવે ને નાશ કરે, એમ છે નહીં. આહાહા! હજી તો રાગનો આત્મા નાશ કરે એવું આત્મામાં નથી. તો કર્મનો નાશ તો પરદ્રવ્ય છે. એનો નાશ કરે ને બાંધે એ આત્મામાં છે નહીં. રાગનો આત્મા નાશ કરે એ પણ આત્મામાં નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? રાગનો પરમાર્થ નાશ કરનાર હોય તો તો રાગ ઉપર એની દૃષ્ટિ છે. એમાં રાગવાળો છો, તો રાગવાળો હતો એમ માનીએ અમે. રાગવાળો આત્મા છે જ નહીં. આત્મા તો રાગરહિત છે. રાગ એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે અને આત્મા જ્ઞાયકતત્ત્વ છે. બે તત્ત્વ એક માને એ તો મૂઠ છે. આસ્રવનો કર્તા માને એનો અર્થ કે બે તત્ત્વને એક માન્યું. બહુ ઝીણું! પણ ઝીણું પડેને માણસને. ત્યાં પોકાર કર્યો હતો વ્યાખ્યાનમાં. ત્યાં તો માણસ ઘણું.

આંહીં તો દર્શનાવરણીયના કર્મના અભાવે કેવળદર્શન, લ્યો. વેદનીયના અભાવે નિરાબાધતા. સિદ્ધ ભગવાનને નિમિત્તરૂપે જે કર્મ હતું તે ખસી ગયું. સમ્યગ્દર્શનમાં આવી ગયું. મોહનીયના અભાવમાં... દર્શનમોહનીયનો અભાવ કર્યો એટલે સમ્યગ્દર્શન થયું. અહીં ચારિત્ર પ્રગટ કર્યું એટલે ચારિત્રમોહનો નાશ થઈ ગયો. એ પુરુષાર્થથી થાય છે. પોતાના સ્વરૂપમાં રમણતા.. આનંદમાં રમણતા એ ચારિત્ર છે. એ રમણતા થઈ એટલે ચારિત્રમોહનો નાશ થયો. આમાં એક જ (મોહ) લીધો ચારિત્ર(મોહ), લ્યો. આયુકર્મકે અભાવે અટલ અવગાહના.. ટળે નહીં એવી અવગાહના. એમ ને એમ રહે અસંખ્ય પ્રદેશ. નામકર્મના અભાવથી અમૂર્તિકપણું.. પર્યાયમાં પ્રગટ અમૂર્તપણું થઈ ગ્યું. ગોત્રકર્મના અભાવથી અગુરુલઘુત્વ.. નાનું-મોટું છે નહીં. એવી દશા સિદ્ધ ભગવાનને પ્રગટ થઈ.

સમ્યગ્દર્શન થતાં આઠેય કર્મના અંશનો નાશ થયો છે. કહો, સમજાણું એમાં? આઠેય કર્મના અંશનો નાશ છે ત્યાં. પૂર્ણ નાશ સિદ્ધમાં. આહાહા! અંતરાય કર્મકે નષ્ટ હોનેસે

અનંતવીર્ય પ્રગટ હોતા હૈ. આત્માનું જે સ્વરૂપ અનંત પુરુષાર્થ છે અંદર, એને પ્રગટ કરતાં અનંત વીર્ય—પુરુષાર્થ,, અંતર પુરુષાર્થના આશ્રયે પુરુષાર્થ પ્રગટ થયો અનંત. અંતરાય નાશ થઈ ગયું. અનંત બલ લેખિયે.. જાણીએ. ઇસ પ્રકાર સિદ્ધ ભગવાનમં અષ્ટ કર્મ રહિત હોનેસે અષ્ટ ગુણ હોતે હૈં. આમ તો અનંત ગુણ છે, પણ કર્મના નિમિત્તમાં જેટલા ગુણોની પર્યાય ઢીણી હતી તે ગઈ ને આઠ ગુણ વ્યવહારે કીધા. બાકી તો છે અનંત ગુણો નિર્મળ. નિશ્ચયથી તો અનંત ગુણ છે. નવમાં અધિકારનો સાર

નવમા અધિકારનો સાર

પ્રસિદ્ધ છે કે મિથ્યાત્વ જ આસ્રવ બંધ છે અને મિથ્યાત્વનો અભાવ અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ તે સંવર, નિર્જરા તથા મોક્ષ છે અને મોક્ષ આત્માનો નિજસ્વભાવ અર્થાત્ જીવની કર્મમળ રહિત અવસ્થા છે. વાસ્તવમાં વિચારવામાં આવે તો મોક્ષ થતો જ નથી, કેમકે નિશ્ચયનયમાં જીવ બંધાયો નથી—અબંધ છે, અને જ્યારે અબંધ છે ત્યારે છૂટશે શું ? જીવનો મોક્ષ થયો એ કથન વ્યવહાર માત્ર છે, નહિ તો તે હમેશાં મોક્ષરૂપ જ છે.

મોક્ષ અધિકારકા સાર

પ્રગટ હો કિ મિથ્યાત્વ હી આસ્રવ બંધ હૈ ઓર મિથ્યાત્વકા અભાવ અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ, સંવર, નિર્જરા તથા મોક્ષ હૈ ઓર મોક્ષ આત્માકા નિજસ્વભાવ અર્થાત્ જીવકી કર્મમળ રહિત અવસ્થા હૈ. વાસ્તવમં સોચા જાવે તો મોક્ષ હોતા હી નહીં હૈ, ક્યોંકિ નિશ્ચયનયમં જીવ બંધા હુઆ નહીં હૈ—અબંધ હૈ, ઓર જબ અબંધ હૈ તબ છૂટેગા હી ક્યા ? જીવકા મોક્ષ હુઆ યહ કથન વ્યવહાર માત્ર હૈ, નહીં તો વહ હમેશા મોક્ષરૂપ હી હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

પ્રગટ હો કિ મિથ્યાત્વ હી આસ્રવ બંધ હૈ. જાહેર થાવ (કે) પુણ્યના પરિણામ, શુભરાગ એ ધર્મ છે ને ધર્મનું કારણ છે એવો જે મિથ્યાત્વભાવ એ જ આસ્રવ ને બંધ છે. સમજાણું કાંઈ ? પ્રગટ જાહેર હો, ઓલામાં એમ છે ગુજરાતીમાં, નહીં ? ગુજરાતીમાં એમ છે. જાહેર હો. આ તો હિંદી છે ને ? ગુજરાતી ક્યાં છે ? આ તો હિંદી જ છે. પ્રગટ હો કિ મિથ્યાત્વ હી આસ્રવ બંધ હૈ. અહીં તો શબ્દની ખૂબી શું છે ? કે મિથ્યાત્વ હી આસ્રવ બંધ હૈ. અપ્રત ને પ્રમાદ ને કષાયને અહીં ગણવામાં આવ્યા નથી. એ તો સાધારણ વાત છે. અનંતમા ભાગનું એ પાપ છે. મિથ્યાત્વ એ મહાપાપ છે. જેમાં કસાઈખાના માંડવાના પાપ કરતાં અનંત ગણું પાપ છે. શું કરે ?

અમે તો વ્યવહાર પણ સારો કરીએ. વ્યવહાર હતો કે દિ? સમ્યગ્દર્શન વિના વ્યવહાર હોય જ નહીં. સમ્યગ્દર્શન એટલે એક પણ રજકણ ને રાગની ક્રિયાનો હું કર્તા નહીં. અને રાગ ને જડની ક્રિયાનો કર્તા થાય એ મિથ્યાત્વ છે. એ મિથ્યાત્વ આસ્રવ ને બંધ છે. શુભભા એનો કર્તા થાય એ મિથ્યાત્વ છે, એ જ આસ્રવ ને બંધ છે એમ કહે છે. લોકોને બહારમાં એવી મહિમા ગરી ગઈ છેને બહારની કે વ્યવહાર પણ પાળીએ ને નિશ્ચય પણ રાખીએ એ અમારું અનેકાન્ત છે. ધૂળેય અનેકાન્ત નથી. વ્યવહાર પાળીએ. વ્યવહારને પાળવો છે એને. વ્યવહાર એટલે રાગ ને રાગ એટલે શુભભાવ, એને પાળવો છે, રાખવો છે, એ જ મિથ્યાત્વભાવ છે. (શ્રોતા : રાગ રાખીને મોટો કર્યો.)

માર્ગ આ તો વીતરાગમાર્ગ વીતરાગભાવથી શરૂ થાય છે. રાગના ભાવથી માર્ગ શરૂ થાય એ વીતરાગમાર્ગ નથી. એ મિથ્યાદૃષ્ટિનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? પ્રગટ હો! આપણે સમયસાર નાટક કાંઈ ગુજરાતીમાં નથીને? મિથ્યાત 'હી'.. 'હી' કર્યું છે. એકાન્ત નહીં થઈ જતું હોય? ભગવાન જ્ઞાતા-દેષ્ટાનો સ્વભાવ, અનંત જેમાં જાણવું ને દેખવું અને આનંદ ભર્યો છે. એને ભૂલીને જે કાંઈ ક્રિયાકાંડમાં બંધન થાય, ક્રિયાકાંડમાં સ્વામીત્વપણું મનાય—એ બધો મિથ્યાત્વભાવ ને આસ્રવ ને બંધનું કારણ છે. પછી ભલે એ વ્રત પાળતો હોય મહાવ્રત, બ્રહ્મચર્ય પાળતો હોય શરીરથી જાવજીવનું. સમજાણું કાંઈ?

જેને શુભભાવ ઉપર રૂચિ છે અને શુદ્ધસ્વરૂપ ભગવાન એમાં જેની રૂચિ નથી. અહીં રૂચિ છે તો અહીં નથી. કોઈ પાસેથી મને લાભ થાય એવી હું ચીજ નથી, તેમ બીજાને હું કાંઈ લાભ પમાડું એવી હું ચીજ નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? મને કોઈ નુકશાન કરી શકે એવો હું નથી, તેમ બીજાને નુકશાન કરી શકું એવો હું નથી. એવો જે... નુકશાન કરી શકું પરને ને પરથી મારામાં નુકશાન થાય ને પરને હું લાભ આપી શકું—એ (માન્યતા) મિથ્યાત્વભાવ છે. એ મિથ્યાત્વ એ આસ્રવ ને બંધ છે. આહાહા! કહો, આ વીતરાગમાર્ગ સિવાય બીજે હશે આ? વિશ્વધર્મ.. વિશ્વધર્મની જય. વિશ્વધર્મ ક્યો? આ વીતરાગમાર્ગ છે એ વિશ્વધર્મ છે. દુનિયા માને અનેક પ્રકારનો એ વિશ્વધર્મ નથી. સમજાણું કાંઈ?

(શ્રોતા :) ન કરે તો કાંઈ નહીં. કહે છે એક જણો, 'નમો લોએ સવ્વસાહૂણં.' છેને એક સુશીલ સ્થાનકવાસી દિલ્હી. 'નમો લોએ સવ્વસાહૂણં.' ન્યાં ક્યાં કીધું છે કે જૈનના સાધુને નમસ્કાર કરવા? પણ સમ્યગ્દર્શન વિના કોઈ સાધુ હોઈ શકે નહીં ત્રણ કાળમાં. જૈન એટલે તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. 'જિન સો હી આત્મા, અન્ય સો હી કરમ; યે હી વચનસે સમજ લે, જિન પ્રવચનકા મરમ'. આત્મા જિનસ્વરૂપ વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે, એમાં રાગ કેવો એને? વ્યવહાર કેવો એને? એવો જે વીતરાગ સ્વભાવ આત્માનો.. એવો

સ્વભાવ છે તો વીતરાગ પર્યાય પ્રગટ થઈ. કાંઈ બહારથી આવે છે ઈ? એવો સ્વભાવ વીતરાગમાર્ગમાં જ હોય. અન્યમાં એ હોઈ શકે નહીં.

પ્રગટ હો કિ મિથ્યાત્વ હી આસ્રવ બંધ હૈ. એકાંત થઈ જાય છે 'હી' કહેતાં. બંધના કારણ તો પાંચ ગણ્યા છેને શાસ્ત્રમાં? નથી આવતું? મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય ને યોગ. મુખ્ય બંધનું કારણ તો મિથ્યાત્વ જ આસ્રવ ને બંધ છે. એ બધા ચાર કારણ તો પછી ગૌણ છે. પેટામાં થોડા છે. સમજાણું કાંઈ? અને ઔર મિથ્યાત્વકા અભાવ (અર્થાત્) સમ્યક્ત્વ, સંવર, નિર્જરા તથા મોક્ષ હૈ. મિથ્યાત્વનો નાશ થતાં સમકિતરૂપી સંવર દશા અને સંવરપૂર્વક શુદ્ધતાને કારણે અશુદ્ધતાનો નાશ થાય છે અને પૂર્ણ શુદ્ધતા થતાં મોક્ષ થાય છે. સમકિત, સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ છે. શું કીધું? સમકિત પોતે સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ છે, એમ કહે છે. જેમ મિથ્યાત્વ છે એ આસ્રવ ને બંધ છે, (તેમ) સમકિત પોતે સંવર નિર્જરા ને મોક્ષ છે. સમજાણું કાંઈ?

ઔર મોક્ષ આત્માકા નિજ સ્વભાવ.. મોક્ષ તો આત્માનો નિજ સ્વભાવ છે. અર્થાત્ જીવકી કર્મમલ રહિત અવસ્થા હૈ. મોક્ષ તો કર્મભળ રહિત આત્માની નિર્મળ પૂર્ણ દશા એ મોક્ષ છે. વાસ્તવમેં સોચા જાવે તો મોક્ષ હોતા હી નહીં ક્યોંકિ નિશ્ચયનયમેં જીવ બંધા હુઆ નહીં હૈ. નિશ્ચયદૃષ્ટિસે બંધા હુઆ હો તો તો આત્માનો અભાવ થઈ જાય. નિશ્ચયથી તો અબંધસ્વરૂપ ભગવાન ત્રિકાળ મુક્તસ્વરૂપ છે. પર્યાયમાં રાગનું બંધન ને પર્યાયમાં રાગનો અભાવ ને મુક્તિ છે. વસ્તુમાં બંધ ને મુક્તિ છે નહીં. આહાહા! ભારે કમાલ! એ દીપચંદ્રજી! અહીં ના પાડે છે, જુઓ. નિશ્ચયનયમેં જીવ બંધા હુઆ નહીં હૈ. બંધન રાગનું કહેવું એ તો વ્યવહારનય છે અને રાગનો અભાવ કરવો અને મુક્તિ થવી એ પણ વ્યવહાર છે. કારણ કે સિદ્ધ પર્યાય પોતે વ્યવહાર છે. બંધનનો ભાવ રાગ છે. (વસ્તુમાં) રાગબંધનો અભાવ છે, જડનું બંધન નહીં. રાગનું વિકલ્પનું બંધન એ પણ વ્યવહાર છે, પર્યાયમાં છે એ. વસ્તુમાં ક્યા છે? ભારે કામ આકરું!

નિશ્ચયનયમેં જીવ બંધા હુઆ નહીં હૈ—અબંધ હૈ, ઔર જબ અબંધ હૈ તબ છૂટેગા હી ક્યા? 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં લીધું છે ઘણું. જીવકા મોક્ષ હુઆ યહ કથન વ્યવહારમાત્ર હૈ. એ મોક્ષસ્વરૂપ જ છે ભગવાન આત્મા. પૂર્ણાંદનો નાથ મુક્તસ્વરૂપ છે. એનો આશ્રય કરતાં પર્યાયમાં મોક્ષ થાય, એ તો વ્યવહાર છે. પર્યાય પોતે વ્યવહાર છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે! જબ અબંધ હૈ તો છૂટેગા હી ક્યા? જીવ મોક્ષ હુઆ યહ કથન વ્યવહાર માત્ર હૈ. નહીં તો વહ હમેશા મોક્ષરૂપ હી હૈ. આહાહા!

‘શ્રીમદ્’માં આવે છે ને? દિગંબરના આચાર્યોએ... નથી આવ્યું? (શ્રોતા : મોક્ષ

સમજાય છે.) મોક્ષ સમજાય છે, મોક્ષ થાતો નથી. છે ને? કેટલામે પાને છે? આમાં હશે. આ તો ઘણીવાર થઈ ગયું છે. યાદ નથી? આંહીં છે. ૮૦મો બોલ. ૩૨મા વર્ષે. છે? ‘અમુક આચાર્ય એમ કહે છે કે દિગંબરના આચાર્યોએ એમ સ્વીકાર્યું છે કે જીવનો મોક્ષ થતો નથી...’ ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’. વસ્તુસ્વરૂપ.. દિગંબર આચાર્ય એમ માને છે. દેખો, ક્યા લિખા હૈ ?

‘અમુક આચાર્ય એમ કહે છે કે દિગંબરના આચાર્યો એમ સ્વીકાર્યું છે... આ તો નિશ્ચય સિદ્ધ છે. કે જીવનો મોક્ષ થતો નથી પરંતુ મોક્ષ સમજાય છે. તે એવી રીતે કે જીવ શુદ્ધ સ્વરૂપી છે. તેને બંધ થયો નથી તો પછી મોક્ષ થવાપણું ક્યાં રહે છે? પરંતુ એણે માનેલું છે કે હું બંધાણો છું, તે માનવાપણું વિચાર વડે કરીને સમજાય છે કે મને બંધન નથી. માત્ર માન્યું હતુવ, તે માનવાપણું શુદ્ધસ્વરૂપ સમજાયાથી રહેતું નથી અર્થાત્ મોક્ષ સમજાય છે. આ વાત શુદ્ધનયની અથવા નિશ્ચયનયની છે. પર્યાયાર્થી નયવાળા એ નયને વળગી આચરણ કરે તો તેને રખડી મરવાનું છે.’ પર્યાયથી મુક્તિ ક્યાં છે? વસ્તુ તો વસ્તુ છે. નિશ્ચયનયથી મુક્તિ છે. નિશ્ચયથી જે મુક્તસ્વરૂપ છે એનો આશ્રય કરીને જે મુક્ત પર્યાય થાય, એ તો વ્યવહાર છે, પર્યાયનયે. ઝીણી વાત ઝીણી! ૮૦મો બોલ છે. ૩૨, ૩૨ વર્ષ. ૩૨મા વર્ષે.

એ જ આંહીં કહ્યું, જુઓને. જીવકા મોક્ષ હુઆ યહ કથન વ્યવહારમાત્ર હૈ. ભગવાન વિકલ્પના વ્યવહારથી રહિત ત્રિકાળી સ્વરૂપ છે. આવ્યું નહીં ૧૪-૧૫ માં? ‘યઃ પશ્યતિ આત્માનમ્ અબદ્ધસ્પૃષ્ટમનન્યકં નિયતમ્.’ જે આત્માને અબદ્ધ ને અસ્પૃષ્ટ દેખે તેણે જૈનશાસન દેખ્યું. અબદ્ધ કહો કે મુક્ત કહો. અબદ્ધસ્પૃષ્ટ આત્માને જેણે જોયો, માન્યો, અનુભવ્યો એ જૈનશાસન છે. બહુ આકરું કામ! લોકોને વ્યવહારનો પક્ષ એટલો ગરી ગયો છે કે એમાંથી નીકળવું એને આમ આકરું પડે. આવું પાળવું જોઈએ ને આમ કરવું જોઈએ. નહીંતર એકાંત થઈ જાય છે. શું કરે? પૂર્ણાનંદ પ્રભુ... ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં લીધું છે કે વ્યવહારથી બંધ ને વ્યવહારે મુક્તિ છે, નિશ્ચયમાં બંધ-મુક્તિ છે નહીં. બંધાયેલો ન હોય, એને કહેવું ‘બંધાયેલો છો’ એ તો ગાળ છે, કહે છે. ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ વસ્તુસ્વભાવે તો મુક્ત જ છે. એનું અવલંબન લઈને જે મુક્ત પર્યાય પ્રગટે એ વ્યવહાર છે. આહાહા! પર્યાય છેને એ? ત્રિકાળ વસ્તુ નિશ્ચય છે. એ વાત પછી વિશષ કહેશે, લ્યો. આગળ વિશેષ વાત લેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૧૬, શ્રાવણ સુદ ૪, સોમવાર, તા. ૨૬-૭-૧૯૭૧
મોક્ષદારના સાર પર પ્રવચન (હિંદી)

મોક્ષ(નવમા) અધિકારનો સાર

આ વાત જગપ્રસિદ્ધ છે કે જે મનુષ્ય બીજાના ધન ઉપર પોતાનો અધિકાર જમાવે છે, તે મૂર્ખને લોકો અન્યાયી કહે છે જો તે પોતાની જ સંપત્તિનો ઉપયોગ કરે છે તો લોકો તેને ન્યાયશીલ કહે છે. એવી જ રીતે જ્યારે આત્મા પરદ્રવ્યોમાં અહંકાર કરે છે, ત્યારે તે અજ્ઞાની, મિથ્યાત્વી થાય છે અને જ્યારે આવી ટેવ છોડીને તે આધ્યાત્મિક વિદ્યાનો અભ્યાસ કરે છે તથા આત્મિકરસનો સ્વાદ લે છે ત્યારે પ્રમાદનું પતન કરીને પુણ્ય-પાપનો ભેદ મટાડી દે છે અને ક્ષપકશ્રેણી ચડીને કેવળી ભગવાન બને છે. પછી થોડા જ સમયમાં આઠ કર્મ રહિત અને આઠ ગુણ સહિત સિદ્ધપદને પામે છે.

મોક્ષ (નવવેં) અધિકારકા સાર

મુખ્ય અભિપ્રાય મમતા દૂર કરવાનો અને સમતા લાવવાનો છે. જેવી રીતે સોનીના સંગે સોનાની જુદી જુદી અવસ્થાઓ થાય છે પરંતુ તેનું સુવર્ણપણું ચાલ્યું જતું નથી, ગાળવાથી પાછું સોનાનું સોનું જ બન્યું રહે છે, તેવી જ રીતે આ જીવાત્મા અનાત્માના સંસર્ગથી અનેક વેશ ધારણ કરે છે, પરંતુ તેનું ચૈતન્યપણું ક્યાંય ચાલ્યું જતું નથી—તે તો બ્રહ્મનું બ્રહ્મ જ બન્યું રહે છે. તેથી શરીરનું મિથ્યા અભિમાન છોડીને આત્મસત્તા અને અનાત્મસત્તાનું પૃથક્કરણ કરવું જોઈએ, એમ કરવાથી થોડા જ સમયમાં આધુનિક બુંદ માત્ર જ્ઞાન અલ્પકાળમાં જ સમુદ્રરૂપ પરિણમન કરે છે અને અવિચળ, અખંડ, અક્ષય, અનભય અને શુદ્ધ સ્વરૂપ થાય છે.

यह बात जगत् प्रसिद्ध है कि जो मनुष्य दूसरोंके धन पर अपना अधिकार जमाता है, उस मूर्खको लोक अन्यायी कहते हैं। यदि वह अपनी ही सम्पत्तिका उपयोग करता है तो लोग उसे न्यायशील कहते हैं, इसी प्रकार जब आत्मा परद्रव्योंमें अहंकार करता है, तब वह अज्ञानी मिथ्यात्वी होता है, और जब ऐसी बुरी आदतको छोड़कर आध्यात्मिक विद्याका अभ्यास करता है तथा आत्मिक रसका स्वाद लेता है तब प्रमादका पतन करके पुण्य-पापका भेद मिटा देता है और क्षपकश्रेणी चढ़कर केवली भगवान बनता है, पश्चात् थोड़े ही समयमें अष्टकर्म रहित और अष्टगुण सहित सिद्धपदको प्राप्त होता है।

मुख्य अभिप्राय ममता हटाने और समता सम्हालनेका है। जिस प्रकार सुनारके संगसे

सोनेकी नाना अवस्थाएँ होती हैं, परंतु उसकी सुवर्णता कहीं नहीं चली जाती, जलानेसे फिर सुवर्णका सुवर्ण ही बना रहता है; उसी प्रकार यह जीवात्मा अनात्माके संसर्गसे अनेक वेष धारण करता है, परंतु उसकी चैतन्यता कहीं चली नहीं जाती है—वह तो ब्रह्मका ब्रह्म ही बना रहता है। इसलिए शरीरसे मिथ्या अभिमान हटाकर आत्मसत्ता और अनात्मसत्ताका पृथक्करण करना चाहिए। ऐसा करनेसे थोड़े ही समयमें आधुनिक बूढ़ मात्र ज्ञान स्वल्पकालमें ही समुद्ररूप परिणमन करता है और अविचल अखंड अक्षय अनभय और शुद्धरूप होता है।

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

यह समयसार नाटक है. भोक्षद्वार अधिकार पूरा हुआ. नववे अधिकारका सार और उसमें सार. पडला पेरेग्राह आ गया है. फिरसे लो. शेठ नडोता काल? शामको आये न तुम? शामको आये न तुम? नववे अधिकारका सार. कल थोडा यल गया है. पांय लीटी. फिरसे लेते हैं.

भोक्ष अधिकार है. प्रगट हो कि मिथ्यात्व ही (संसार) आश्रय बंध है. प्रसिद्ध हो अने प्रगट हो कि आत्मामें जो पुण्य, पाप और मिथ्यात्वभाव है वही आस्रव है, वही बंध है, वही संसार है. समजमें आया? प्रगट हो, ज़हरेर हो, प्रसिद्ध हो कि मिथ्यात्व ही (संसार है). आत्मा आनंदस्वरूप ध्रुव चैतन्य है उसका आश्रय लिये बिना, निमित्तका आश्रय और पुण्य-पापका विकल्पका आश्रय करना, वह मिथ्यात्वभाव है. वह मिथ्यात्व ही विकार है, आस्रव है, बंध है, संसार है.

और मिथ्यात्वका अभाव... (यानी) पर्यायदृष्टिका अभाव, दूसरी रीतसे कहे तो. दया-दान-व्रत आदि शुभाशुभ परिणाम उसकी रूचि, निमित्तकी रूचि और अेक समयकी पर्याय अंशकी रूचि—वह मिथ्यात्वभाव है. शुद्धपर्याय कहां निश्चय है? है, पर उसकी रूचि नहि. अरे, समकित्तिको शुद्ध पर्याय होती है, (पर) उसकी रूचि नहीं है, रूचि द्रव्यकी है. वस्तु सूक्ष्म है, भाई! निर्भण पर्याय प्रगट हो तो भी निश्चयसे तो उसे परद्रव्य कडनेमें आया है. पंडितज! आडाडा!

कडते हैं कि निमित्त संयोग याहे तो देव-गुरु-शास्त्र हो के स्त्री-कुटुंब-परिवार हो के सम्भेदशिपर के शेत्रुंजय हो उसकी रूचि और राग, दया, दान, व्रत आदि परिणाम है उसकी रूचि और अेक समयकी पर्याय जो प्रगट है ये अंश है उसकी रूचि—वही संसार, वही मिथ्यात्व, वही आस्रव, वही बंध. आडाडा! पर्याय तो निश्चय है नहीं, पर (निर्मल पर्याय) हो तो भी उसकी रूचि नहीं. रूचि तो द्रव्यकी होनी चाडिये, जेमां (शक्तिकी)

ખાણ પડી છે. આહાહા! ક્યો પુનમચંદજી? ક્યા યહ જૈન સિવા દૂસરે હોગા કહીં? ઉનકે ગાંવમેં કહાં હોગા? આહાહા!

અરે, સુન ભાઈ! પરમેશ્વર વીતરાગ સર્વજદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થકર પરમાત્માને એક સમયમેં જો ત્રણ કાળ ત્રણ લોક દેખા—જોયા, ઉસમેં આત્મા એક સમયમેં ત્રિકાળ આનંદકંદ ઐસે જોયા—દેખનેમેં આયા. ઐસી ચીજ સર્વજ સિવા કિસીકો દેખનેમેં આતી નહીં. તો સર્વજને કહા હુઆ આગમ વહી પ્રમાણ ને વાણી વહી પ્રમાણ હે. એ સિવાય અજ્ઞાનીકી વાણી, અજ્ઞાનીકી દલીલ ઔર કથન, વહ સબ પ્રમાણ નહીં. સમજમેં આયા?

પરમાત્મા સર્વજ પરમેશ્વર પ્રભુ જિન્હોને ઐસા કહા.. આગમમેં કહો કિ ઉનકે જ્ઞાનમેં આયા કિ વાણીમેં (આયા) કિ ભાઈ! મિથ્યાત્વ એ જ સંસાર, આસ્રવ ને બંધ છે. એક સમયકી પર્યાયકી અંશબુદ્ધિ, રાગકી રૂચિ, નિમિત્તકી રૂચિ, મૈત્રી—નિમિત્તકી મૈત્રી, રાગકી મૈત્રી ને એક સમયકી (પર્યાયકી) રૂચિ—મૈત્રી એક દ્રવ્ય સાથમેં—વો મિથ્યાત્વ હે. સમજમેં આયા? દેવીલાલજી! આવી વાત છે. આહાહા!

વીતરાગતાકી રૂચિ... વીતરાગતા પ્રગટ કરનેમેં રૂચિ તો દ્રવ્યકી હે. પર્યાયકી રૂચિ કહાં આયી? (શ્રોતા : રૂચિ નહીં....) નહીં, નહીં, નહીં. યે તો પ્રગટ હોતા હે. પર પ્રગટ કિસકે આશ્રયસે હોતા હે? ક્યા વીતરાગી પર્યાયસે વીતરાગી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હે? સમ્યગ્દર્શનકી પર્યાય, ત્રિકાળી દ્રવ્યસ્વભાવકી રૂચિ કરનેસે, અનુભવસે હુઈ. પણ ●યા સમ્યગ્દર્શનકી પર્યાયમેંસે ચારિત્ર પર્યાય આતી હે? વો દૃષ્ટિકા વિષય તો અભેદ ધ્રુવ હી હે. આહાહા!

ભગવાન આત્મા એક સમયમેં પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન આનંદઘન, ઉસકા વિશ્વાસ નહીં હે અને યે વિશ્વાસ હે કિ શરીર મેરા હે, વાણી મેરી હે, રાગ મેરા હે ઔર એક સમયકા અંશ હી મેં હૂં. આહાહા! વહી મિથ્યાત્વભાવ, વહી આસ્રવભાવ, વહી બંધભાવ, વહી સંસારભાવ હે. આહા! ઐસી ખાત પરમાત્મા વીતરાગી સર્વજદેવ સિવા ક્યાંય હોતી નહીં. આહાહા!

જાહેર હો, પ્રગટ હો... 'મિથ્યાત્વ હી' એમ શબ્દ વાપર્યો છે ને. એકાંત નહીં હો જાતા? મિથ્યાત્વ હી સંસાર હે? ઔર દૂસરે બંધકે કારણ અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય, યોગ—ચાર હેં ક્યા વહ સંસાર નહીં? મિથ્યાત્વ હી સંસાર, આસ્રવ ને બંધ હે? અવ્રત ને પ્રમાદ, કષાય, યોગ વો આસ્રવ નહીં? ઐસૈ તો ઐસા (-એકાંત) હો ગયા ઉસમેં તો? પંડિતજી! વહ તો અલ્પ આસ્રવ હે ઉસકી કોઈ ગિનતી (નહીં). અનંત સંસારકા આસ્રવ તો હોનેવાલા

મિથ્યાત્વભાવ હી છે. વહ મિથ્યાત્વ હી.. ‘હી’ કહા છે, દેખો. વહી દુઃખ છે, વહી આસ્રવ છે, વહી બંધ છે, વહી સંસાર છે.

ઔર મિથ્યાત્વકા અભાવ... વહ એક સમયકી પર્યાયકી રૂચિ ઔર રાગકી રૂચિ છોડકર સમ્યક્ ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા.. સમ્યગ્દર્શન તો, સમ્યક્ ત્રિકાળી સ્વભાવ સમ્યક્ સત્ છે ઉસકા અનુભવ ને પ્રતીતિ હોના યે મિથ્યાત્વકા અભાવ છે. મિથ્યાત્વકા અભાવ વહ સમકિત. કહો, સમજમેં આયા? યે સમકિત સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ છે. તીન લિયા. ઓલામાં દો લિયા થા. એ તો ઉપરથી ત્રણ નાખ્યા—આસ્રવ, બંધ ને સંસાર. ભાઈ! આ તો ત્રણ છેને પાછળ. આહાહા!

અરે પ્રભુ! તારી ચીજમાં પરમ આનંદ, પરમ શાંતિ, પરમ અનંત શક્તિ છે. એક-એક શક્તિમેં અનંત શક્તિ છે એસા અનંત શક્તિવાન પરમેશ્વર છે આત્મા. આહા! પરમેશ્વર આત્મા જિનસ્વરૂપ આત્મા છે. યે પરમેશ્વરકી રૂચિ છોડકર એક સમયકી પર્યાય પામરતા.. રાગ-દયા-દાનના વિકલ્પ, રાગ-પુણ્ય, ઉસકી રૂચિ વહ પામરકી રૂચિ છે. આહાહા! યે પ્રભુતાકો લૂંટ લેતે હેં. અનંત કાળમેં (અપની) ચીજ ક્યા છે ઉસકી ઉસને દષ્ટિ, આશ્રય, અવલંબન કભી લિયા નહીં. અવલંબન બહારકી ચીજ(કા લિયા.)

કહતે હેં, મિથ્યાત્વકા અભાવ વહ સમકિત. અર્થાત્ એક સમયકી પર્યાયકી રૂચિકા અભાવ ઔર વ્યવહારકી રૂચિકા અભાવ ઔર ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવકી રૂચિકા સદ્ભાવ ઉસકા નામ સમ્યક્ત્વ છે. વહ સત્કા શરણ લિયા તો સત્યભાવ ઉત્પન્ન હુઆ, એમ કહતે હેં. સમ્યક્ નામ સત્. પરમ સત્ ત્રિકાળી ભગવાન ઉસકા આશ્રય શરણ લિયા તો સમ્યક્ હુઆ. યહ સમ્યક્ હી સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ છે, દેખો. આહાહા! મૂળ વાત લી છે. સમ્યગ્દર્શન.. આહાહા! ક્યા ચીજ છે (ઈસકી) ખબર નહીં લોગોંકો. એસે એસે આપણે કરો વ્યવહાર, વ્રત કરો, તપ કરો ને સંયમ લે લો. બહારમેં લટકતે હેં બહારકે વિષય. રાગકી મંદતા કી, કરતે કરતે ધર્મ હો જાયેગા ઔર આત્માકા આશ્રય હો જાયેગા ઉસમેંસે. મૂઠ છે. મૂઠ મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યો છે, દેખો. સમજાણું?

ક્યાંક આવ્યું હતું ખરું, આમાં આવ્યું હતું. મૂઠ મિથ્યાદષ્ટિ. સમ્યક્ત્વ—સત્યપણું તો સત્ય વસ્તુ જો ત્રિકાળી આનંદકંદ પ્રભુ જ્ઞાયક વહ સત્ય છે, વહ ભૂતાર્થ છે, વહ યથાર્થ છે, વહ સત્યાર્થ છે. ઉસકે અંતર સન્મુખ હોકર સ્વદ્રવ્યકા જ્ઞાન કરકે પ્રતીતિ કરના વહી સમ્યગ્દર્શન છે, વહી સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ છે. આહાહા! (શ્રોતા :) યે સમ્યગ્દર્શનમેં આ ગયા. સ્વરૂપાયરણ ભી ઉસમેં આતા છે. સમ્યગ્દર્શનમેં અનંત ગુણોંકી પર્યાય પ્રગટ હોતી છે. સર્વ ગુણાંશ તે સમકિત. (શ્રોતા : મોક્ષ ચારિત્રકી વજહસે હોતા છે?) વહ મોક્ષ

હી હૈ ત્યાં. સુખરૂપ આંહીં કહતે હૈ ન. આત્મા મોક્ષસ્વરૂપ હૈ. ઉસકા અનુભવમેં પ્રતીત હુયી તો મોક્ષ હી હૈ. અસ્થિરતાકા થોડા ભાગ હૈ વહ તો ગૌણ હૈ, વહ તો નિકલ જાયેગા. મૂળ હાથ આયા, (દોષ) નિકલ જાયેગા. આહાહા! ઝીણી વાત! ભારે પડે પણ બાપુ! માર્ગ તો આ છે ભાઈ!

ભગવાન—પરમાત્મા.. પોતે ભગવાન છે, સાક્ષાત્ ભગવાન છે, વસ્તુ તરીકે. એસા ભગવાન આત્મા ઉસકી પ્રતીતિ, અનુભવ કરના, ઉસકા ભાન હોકર જ્ઞાન હોકર પ્રતીતિ હોના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. અનુભવમેં આનંદકા સ્વાદ આયા ઉસમેં પ્રતીતિ હુઈ વો સમ્યગ્દર્શન હૈ. આહાહા! ખજાના. યે પ્રભુ મહા ખજાના હૈ ન, ભાઈ! અરે, એને વિશ્વાસ નથી. પરમ સત્ય અમૃતનો સાગર! ભગવાન આત્મા એટલે પરમ અમૃતનો સાગર. આહાહા! શેઠ! સાગર હૈ યે. તમારા સાગર બધા ખોટા. મીઠા હો જાય. આહાહા!

સમ્યક્ત્વ.. અહીં તો એટલું લીધું. લોકોને એકાંત લાગે હોં. બસ, સમકિત, સંવર નિર્જરા ને મોક્ષ? સમકિત થયું તો મોક્ષ? પણ ચારિત્ર તો અંદર ત્રિકાળી ચારિત્રકી શક્તિ હૈ, ઉસકે અનુભવમેં પ્રતીત લિયા, સારા આત્મા કબ્જે કર લિયા. સમ્યગ્દર્શનમેં સારા આત્મા (કિ) જિસમેં અનંત ચારિત્રશક્તિ પડી હૈ, અનંત વીર્ય પડા હૈ, અનંત આનંદ પડા હૈ—સબકો કબ્જે કર લીયા. આહાહા! સમજમેં આયા? એનું વીર્ય.. સમ્યક્મેં વીર્ય તો સ્વ તરફકી ગતિવાળા હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા? અરે, શું ચીજ છે!

જુઓ, કેટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે. સમ્યક્ત્વ સંવર, નિર્જરા તથા મોક્ષ હૈ. સમ્યગ્દર્શન સંવર હૈ, સમ્યગ્દર્શન નિર્જરા હૈ, સમ્યગ્દર્શન મોક્ષ હૈ. આહાહા! બાપુ! મોક્ષસ્વરૂપ આત્મા પૂર્ણ... કલ કહા થા ન શ્રીમદ્મેંસે? શ્રીમદ્મેંસે. દિગમ્બરના આચાર્યો એસે માનતે હૈં કિ આત્મામેં મોક્ષ હોતા નહીં. એસા શબ્દ હૈ. મોક્ષ હોતા નહીં. કહા થા કિ નહીં? (મોક્ષ) સમજાય છે. રાગાદિ થા તો માના થા કે મેં બંધા હૂં. યે છૂટ ગયા, તો મેં બંધા નહીં, મેં તો અબંધસ્વરૂપ હૂં. એસે મોક્ષ હોતા નહીં. મોક્ષસ્વરૂપ એસા સમજમેં આ જાતા હૈ. આહાહા! આવી વાત છે ભાઈ! સાધારણ માણસને તો... મૂળ માર્ગ એસા હૈ. મૂળ માર્ગ સમજે બિના ઉપરના પાંદડા—પત્તા તોડે... મૂળ સાજા. આંબલીકા... આંબલી હોતી હૈ ન, આંબલી? મૂળ સાજા અને પાંદડા તોડ ડાલે. એ તો મહિને પાછા પાંદડા આમ થઈ જશે.

એમ જરી રાગની મંદતાની ક્રિયા (તો જૈસે) પાંદડા તોડતે હૈ, પત્તા. મૂળકા તો નાશ કરતે નહીં. મિથ્યાત્વરૂપ મૂળ જો હૈ ઉસકા નાશ ક્રિયા સ્વભાવકે આશ્રયસે, સબ (નાશ) હો ગયા. આંબલીકા મૂળ નાશ ક્રિયા તો પત્તે પંદર દિનમેં સૂખ જાયેગે હી. પત્તાકો પોષણ મિલે નહીં (તો) પત્તે રહેંગે હી નહીં. આહાહા! એસા ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર

સાક્ષાત્ પ્રભુ... આહાહા! એસા પરમાત્મા ઉસકે અનુભવમે—ઉસકો અનુસરકે હોનેવાલી દશા એસા સમ્યગ્દર્શન વહ હી સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ હૈ. કહો, સમજમેં આયા?

કહતે હેં ન, વ્રત લ્યો, વ્રત લ્યો, યે સંવર હૈ. ક્યા વ્રત? વ્રત તો વિકલ્પ હૈ. સમ્યગ્દ્રષ્ટિકા વ્રતકા વિકલ્પ.. વહ વિકલ્પ હી આસ્રવ અને બંધ હૈ. મિથ્યાદ્રષ્ટિકા... વ્રત લે લો, વ્રત લે લો, છોડ દો સંસાર, બાયડી, છોકરા છોડ દો. ક્યા છોડે? છૂટા હી પડા હૈ. ઉસે અજીવકી શ્રદ્ધા હી નહીં. અજીવ મેરેસે ભિન્ન હી હૈ. મૈને અજીવકો પકડા હી નહીં, તો મૈં અજીવકો છોડું એસા આત્મામેં હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા?

और मोक्ष आत्माका निज स्वभाव.. देभो. वह आता है न? ‘अष्टपाहुड’में आता है. सम्यक्का ध्यान करनेसे अष्ट कर्मोंका नाश होता है. ऐसी गाथा आती है. ‘अष्टपाहुड’, मोक्षपाहुड. ‘सम्मत्तं जो जायइ’ (गाथा-८७) पूर्णानंद में पूर्ण शुद्ध आनंद हूं ऐसा ध्यान करनेसे आठ कर्मका नाश होता है. कहो, समजमें आया? मोक्ष आत्माका निज स्वभाव अर्थात् कर्ममलरहित अवस्था है. भगवान आत्मा... कर्म नाम मोड नाम रागादि भणथी रचित मोक्ष अे आत्मानી निर्मण दशा छे. पूर्ण आनंद दशा है. आहोहा!

वास्तवमें सोचा जावे तो मोक्ष होता ही नहीं. पंडितजी! वास्तवमें सोया ज़ावे.. यथार्थमें सोया ज़ावे तो मोक्ष होता ही नहीं. कडते है न. द्विगंबर आचार्योअे... श्रीमद्दे अेम कह्युं छे. कल तो बताया था न. कल तुम नहीं था न शैठ? पंडितजी पीछे आये न? शैठ अने पंडितजी दोनों ही नहीं थे. (वर्ष) बत्रीसमुं. ८० (बोल). उर ने ८० छे ने? केटलामो बोल ८० ने? शुं लभ्युं छे?

‘श्रीमद्’ लभे छे उरमा वर्षे. अमुक आचार्य अेम कडते हें के द्विगम्बरना आचार्ये अेम स्वीकार्युं छे के.. द्विगम्बरना आचार्योने ऐसा स्वीकार किया है के.. देभो शैठ! ‘श्रीमद्’ कडते हें. अमुक आचार्यो अेम कडते है कि द्विगम्बरना आचार्यने अेम स्वीकार किया है के जवका मोक्ष होता नहीं. गुजराती है. जवनो मोक्ष थतो नथी. थतो नथी अेटले मोक्ष होता नहीं. अेमांय छे હોં. કેટલામો હશે આમાં કોઈને ખબર છે? આમાં નથી? આમાં ક્યાંક હશે. છે આમાં? કંઈ બધું યાદ રહે છે? ઉસમેં તો હૈ.. ઉસમેં તો હૈ. યહાં તો ‘શ્રીમદ્’ કહતે હેં, ‘દ્વિગમ્બરના આચાર્યોને એસા સ્વીકાર ક્રિયા હૈ કે જીવકા મોક્ષ હોતા નહીં, પરંતુ મોક્ષ સમજમેં આતા હૈ—સમજાય છે.’ મેં ત્રિકાળ રાગ રહિત હી હૂં. મુઝે બંધન હૈ હી નહીં. આહાહા!

वडा थौदह-पंद्रह गाथामें आया न? ‘समयसार’. ‘जो पस्सदि अपाणं अबद्धपुट्टं’ में तो अबद्ध-बंध है ही नहीं. अबद्ध नाम में तो मोक्ष ही हूं. आहोहा! अेवी रीते

કે... તે એવી રીતે કે... ઈસ પ્રકારસે હૈ કિ જીવ શુદ્ધસ્વરૂપ હી હૈ. ભગવાન તો શુદ્ધસ્વરૂપ હી હૈ. આસ્રવ, બંધ તો આત્મામેં હૈ હી નહીં. વહ તો પર્યાયમેં હૈ, વસ્તુમેં હૈ હી નહીં. આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ હી હૈ. આત્મા ઈસકો કહીયે. ક્યા આસ્રવ, બંધકો આત્મા કહીયે? યે તો અણાત્મા હૈ. આહાહા! પુણ્ય અને પાપ, આસ્રવ ઓર ભાવબંધ વો આત્મા હૈ? આત્મા તો ભાવબંધ ઓર આસ્રવસે રહિત શુદ્ધસ્વરૂપ વહી આત્મા હૈ. સમજમેં આયા? શુદ્ધ સ્વરૂપી હૈ ઉસકો બંધ હુઆ હી નહીં. વસ્તુમેં બંધ કહાં? વસ્તુમેં બંધ હો તો વસ્તુકા અભાવ હો જાતા હૈ. પર્યાયમેં બંધકા, રાગકા નિમિત્તપના હૈ, વસ્તુમેં હૈ નહીં. આહાહા! અંતરમેં એસા અનુભવમેં પ્રતીત આના (વહ) અનંત પુરુષાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? વો પુરુષાર્થકી ગતિકી કિંમત નહીં (ઓર) બાહ્યસે આ કરના, આ કરના, આ કરના.

થવાપણું ક્યાં રહે છે? બંધ હુઆ હી નહીં તો પીછે મોક્ષ હુઆ કહાં? જેણે માનેલું છે કે.. ઉસને માના થા કે હું બંધાણો છું. રાગ સહિત છું એસા બંધા માના થા. એ માનવાપણું વિચાર વડે કરી સમજાય છે. એ માન્યતા સમ્યગ્જ્ઞાન દ્વારા સમજાય છે કે મેં રાગસે બંધા હુઆ હી નહીં. દ્રવ્યબંધ તો હૈ હી નહીં, પણ રાગકા જો ભાવબંધ (યાની કિ) રૂકના વહ મેરી ચીજ નહીં. આહાહા!

વીતરાગમાર્ગ છે બાપુ આ! સર્વજ્ઞ કેવળી તીર્થકરદેવ એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક(ને જાણે એ) કોને કહે? ભાઈ! એ વાત શું છે? એ તે કંઈ વાત છે! એમને એમ માની લે એ જુદી વાત છે. એક સમયનું જ્ઞાન અનંતા અનંતા કેવળીઓને પણ જાણી લે, ત્રણ કાળ ત્રણ લોક ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનને જાણે. અરે, એ તે જ્ઞાનની સત્તાનું મહાતમ્ય કેટલું! એક સમયકી ઈતની સત્તા (ઉસકા) કિતના મહાતમ્ય! એસી અનંતી અનંતી પર્યાય જો દ્રવ્યમેં પડી હેં (વહ) મુક્ત હૈ.

મને બંધન નથી, (પણ) માત્ર માન્યું હતું. શ્રદ્ધામેં, રાગ મેં હું એસી માન્યતા થી. એ માનવાપણું શુદ્ધસ્વરૂપ સમજનેસે રહતા નહીં. મોક્ષ સમજાય છે. આ વાત શુદ્ધનયની અર્થાત્ નિશ્ચયનયની છે. પર્યાયાર્થિકનયવાળા પણ એક સમયની પર્યાયના પ્રયોજનમાં પડ્યા, એ નયને વળગીને આચરણ કરે તો રખડી મરવાનું છે. રાગ મેરા હૈ, પુણ્ય મેરા હૈ, ઉસમેં તો પડા હૈ અને આચરણ કરે કિ ‘મુજે કુછ હૈ નહીં, મેં તો મોક્ષ(સ્વરૂપ) હું.’ સમજમેં આયા? પર્યાયબુદ્ધિમેં પડા હૈ ઓર આચરણ કરે શુદ્ધનય જૈસા. મુજે તો મુક્તિ હૈ. કહાંસે આયા પર તુજે? સમજમેં આયા? ૮૦વાં બોલ હૈ. બત્રીસમું (વર્ષ). કાલે ભાઈએ કાઢ્યું હતુંને શશીભાઈએ. એણે કાઢીને બતાવ્યું હતું. હા, કાઢ્યું હતુંને. એણે બતાવ્યું હતું. ચર્યાણો એ યાદ રહી જશે હવે.

कहते हैं, वास्तवमें सोचा जावे तो मोक्ष होता ही नहीं है क्योंकि निश्चयनयमें जीव बंधा हुआ नहीं है. आडाडा! बंध तो.. दो (वस्तु) दो तो बंध होता है. પણ अकेला आत्मामें बंध कहां? बंध द्वितीय है. आता है न 'प्रवचनसारमें.' राग विकल्प छो भावबंध, ओ द्वितीय (-बीज) यीज छो, आत्माकी यीज नहीं. आडाडा! समझमें आया? आत्मा अबंधस्वरूपी शुद्धस्वरूपी मुक्तस्वरूप (ऐसा) ज्ञानमें आया, (तो) मैं मोक्ष(स्वरूप) ही हूं. निश्चयसे जिव बंधा हुआ नहीं. अबंध है, लो. बंध वो तो दो (-द्विधा) हुआ. अकेले अकेले ने बगडे ओ. हमारी भाषा है न, गुजराती. दो.. दो.. दो हुआ तो बंध है. अकेलेको बंध कहां आया? अकेले स्वरूप में शुद्ध हूं उसमें बंध कहां आया? समझमें आया?

सम्यग्दर्शनका विषय ध्रुव अबंध ये अलौकिक यीज है. आडाडा! सम्यग्दर्शन हुआ, तो यहां कहते हैं कि तो संवर-निर्जरा-मोक्ष होगा ही. आडाडा! समझमें आया? अबंध है, भगवान अकेले स्वरूप शुद्ध चैतन्यधन ये तो अबंध है. कहां, समझाय छो के नहीं कंई? शांतिभाई! आवुं—ऐसा वीतरागमार्ग है लैया! आडाडा! दृष्टिका विषय, सम्यग्दर्शनका ध्येय ध्रुव वड तो अबंध है. अनंत पुरुषार्थ है. सम्यग्दर्शन क्या यीज है उसकी किंमत नहीं लोगोंको. आडाडा!

अबंध यीजका भाव हुआ, श्रद्धा हुई, तो परिणाम अबंध हुआ. अबंध यीज जो शुद्ध चैतन्यधन भगवान, ऐसी अंतर दृष्टि हुई तो परिणाम भी अबंध हुआ. द्रव्य अबंध, गुण अबंध, जैसे सम्यग्दर्शन परिणाम भी अबंध परिणाम हुआ. कहां, समझमें आता है? आडाडा! यह यीज तो मूण यीज है. मूण यीजकी समझ बिना और दृष्टि बिना सब अकेला विनाना भीडा है. प्रत करे ने तप करे ने मरी जाय, सूकाई जाय. समझमें आया? रणमें पोक मूकना जैसी बात है. पोक क्या? अरुण रुदन. आडाडा! जब अबंध है तब छूटेगा ही क्या? भगवान आत्मा शुद्धस्वरूपी प्रभु ये तो अबंध ही है. कहां, समझमें आया?

वो आया न यौदहवी गाथामें. 'पुरुषार्थसिद्धि उपाय'. 'अमृतयंद्र आचार्य'. भगवान आत्मा.. कर्म अने कर्मना निमित्तसे हुआ विकार, उससे तो 'असमाहितो' — वस्तु तो उससे रडित है. दया-दान-प्रत-भक्ति और काम-क्रोधका विकल्प और कर्म... विकल्प वो आस्रव है, कर्म वो अजिव है. भगवान आत्मतत्त्व तो अजिव और आस्रवतत्त्वसे रडित है. क्या हुआ उसका अर्थ? समझमें आया? रागरूपी आस्रव अने कर्मरूपी अजिव—दो से रडित है. उसको रडित मानना वड मिथ्यात्व और भवका बीज है. ये यौदहवी

गाथामें है, 'पुरुषार्थसिद्धि उपाय.' समझमें आया? 'भवबीजम्'.. भवका बीज मिथ्यात्व है. आडाडा!

जीवका मोक्ष हुआ यह कथन व्यवहारमात्र है. आडाडा! सिद्ध ने संसार—दो पर्याय व्यवहार है. निश्चयमें तो त्रिकाणी ज्ञायकभाव वही है. ओ पण परमात्मा वीतरागे कडा ये आत्मा डों. दुसरा कोई कडे कि ऐसा आत्मा.. आत्मा.. (ऐसी) भात तो सभ करते हैं. जैसे नडीं. वीतराग तीर्थकरदेवने केवणज्ञानमें अक-अक आत्मा जैसा देभा, ऐसा आत्मा अबंध अने शुद्धस्वरूपी उसको मोक्ष कडना ये तो व्यवहार है, कडते है. आडाडा! पर्याय है. नहीं तो वह हमेशा मोक्षस्वरूप ही है. वस्तु तो मोक्षस्वरूप ही है. कल तो (यहां तक) आया था.

यह बात जगत प्रसिद्ध है.. डवे दुसरा अर्थ करते हैं. सारा मोक्ष द्वारका सार लेते हैं न. यह बात जगत प्रसिद्ध है. जो मनुष्य दूसरोंके धन पर अपना अधिकार जमाता है.. दूसरोंकी लक्ष्मी पर अपना अधिकार जमाते है, उस मूर्खको लोग अन्यायी कहते हैं. बराबर है? दूसरेकी लक्ष्मी डो (और माने कि) डमारी है वड. यड माननेवाला मुरभ लोकमें अन्यायी कडनेमें आता है. यड दृष्टांत है डों. सिद्धांत दूसरा है. यदि वह अपनी ही संपत्तिका उपयोग करता है.. लक्ष्मी जड, धूण... भोगता तो कहां है? ये तो दृष्टांत है न. यदि वह अपनी ही संपत्तिका उपयोग करता है तो लोग उसे न्यायशील कहते हैं. किसीकी (संपत्ति) लूट करके अपनी मानते नडीं. उसकी (अपनी) लक्ष्मी है वड भोगते है.

दाभलो आव्यो छेने भाई आपणे, नडीं? 'नियमसार' (गाथा १५७)मां. ओम के कोई गृहस्थ अपनी निधि पाकर अकांतमें भोगते हैं... दाभला आया है 'नियमसार'में. बडारनी निधि डों. जैसे धर्मा... आ तो बडारकी निधिका दृष्टांत आया है सिद्धांतमें. 'नियमसार'. लक्ष्मी मिले बे-पांय-दश लाभ, करोड, बे करोड, पांय करोड. अपनी है वो पुण्यके कारण मिली और उसे भोगवे तो वो योर नडीं कडनेमें आता है. ये अन्यायी नडीं है, ये न्यायशील है. लौकिक अपेक्षासे डों. ये धर्मकी अपेक्षासे भात नडीं है. ये तो दृष्टांत है. वड अपनी संपत्तिका उपयोग करता है तो लोग उसे न्यायशील कडते हैं.

इसी प्रकार.. वो तो दृष्टांत हुआ. इसी प्रकार जब आत्मा परद्रव्योंमें अहंकार करता है, ल्यो. आडाडा! बरेबर तो अक समयकी पर्याय ने रागमें अहंकार करता है, ये मिथ्यादृष्टि मुरभ है. समझमें आया? जैसे किसीकी लक्ष्मी अपनी मानकर भोगे, अधिकार जमाता है ये मुरभ है. जैसे आत्मा परद्रव्यमें अहंकार—यड मेरा है, यड पर्याय ही मैं हूं. राग ही मैं हूं' ऐसा जो अहंकार, अहं मेरी यीज है (ऐसा) मानते है, तब वह अज्ञानी मिथ्यात्वी होता है. आडाडा! छ भंडका राज करते है न समकित्ती. 'भरत'.

ભરત ચક્રવર્તી. છ ખંડ... ભગવાનકે પુત્ર. ૯૬ હજાર સ્ત્રી. અખંડકો સાધતે થે વે તો. છ ખંડ સાધા નહીં. કોણ સાધે? કિસકો સાધે? રજકણ રજકણ પરક્ષેત્ર પરવસ્તુ ઉસે છુતા હી નહીં કભી આત્મા. રાગકો છુતા નહીં ઉસકા નામ આત્મા કહતે હૈં. આહાહા!

પરદ્રવ્યકો તો છુતા નહીં... આહાહા! એ માર્ગ ભાઈ ભારે કઠણ લાગે ઘણો. બાહ્યમાં હોય કંઈ કરના, એસા કરના, વૈસા કરના... કરના વો મરના હૈ. 'નિહાલભાઈ' લખે છે ને. એ નવરંગભાઈ! આવ્યું છેને એમાં? 'કરના યે મરના હૈ'. પુસ્તક જ્યારે વંચાતું હતું ત્યારે નવરંગભાઈ બેઠા હતા રાત્રે. એક ફેરી આવ્યું હતું. અરે, આ તો માળુ ભારે! નવરંગભાઈ! ખબર છે? 'દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તે અનાયતન છે' એમ જ્યાં આવ્યું... અહીં સમકિતમાં આયતન દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કહનેમેં આતા હૈ. યે તો વ્યવહારકી બાત હૈ. નિશ્ચયસે તો પરદ્રવ્ય દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો અનાયતન હૈ. અપના આયતન તો આનંદકંદ પ્રભુ યે અપના આયતન હૈ. આહાહા! લોગોંકો સહન હુઆ નહીં. યે ચીજ હી એસી હૈ.

આત્મા પરદ્રવ્યોંમેં અહંકાર કરતા હૈ તબ વહ અજ્ઞાની મિથ્યાત્વી હોતા હૈ. યાહે તો પંચ મહાવ્રત પાલતે હો, મુનિ હો, નગ્ન દશા હો, પણ વો રાગકી ક્રિયા મેરી હૈ ને એક સમયકી પર્યાય જિતના મેં હું—(એસી માન્યતાવાલા) અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા! ઓર જબ એસી બદ આદતકો છોડકર.. બદ છેને? બદ.. બદ શું છે? પછી (ખ્યાલ) આવી ગયું વળી. એસી બદ આદતકો છોડકર.. લ્યો, એ બદ-આદત હૈ. ક્યા બદ-આદત? ક્યા? કિ એક સમયકા પર્યાયમેં અપના(પન) માનના ઓર દયા-દાન-વિકલ્પમેં અપનાપન માનના બદ-આદત હૈ. સમજમેં આયા?

અરે, વીતરાગ ભગવાનને જો સર્વજ્ઞપના પ્રાપ્ત ક્રિયા, એસી પ્રાપ્તિકા ઉપાય કોઈ અલૌકિક હૈ. સમજમેં આયા? જબ એસી બદ આદતકો છોડકર... યે બદ-આદત હૈ. રાગ ઓર રજકણ... એક ભી પરમાણુ રજકણ ઓર એક ભી રાગકા અંશ અપના માનના,.. ઉસસે લાભ માનતે હૈં તો ઉસે અપના માના ઉસને. આહા! નિમિત્તસે અપનેમેં લાભ હોતા હૈ. પંચ મહાવ્રત આદિકી વ્યવહાર ક્રિયા ઉસસે મુજે લાભ હોતા હૈ. મિથ્યાત્વભાવ બદ-આદત હૈ. આરે, ભારે કામ!

ઓર જબ એસી બદ આદતકો છોડકર આધ્યાત્મિક વિદ્યાકા અભ્યાસ કરતા હૈ, દેખો. આહાહા! અપના નિજસ્વરૂપ ભગવાન.... આ તમારી બેરીસ્ટરની વિદ્યા.. શું કહેવાય વકીલની? વકીલની વિદ્યા કહતે હૈ ન? વકીલ. એય કાનજીભાઈ! ડોક્ટરની વિદ્યા અને વકીલની વિદ્યા, મૂરખ વિદ્યા હૈ. મૂરખાઈ વધારનારી છે વિદ્યા. એય વકીલ! ... આવી ગયો. આહાહા! જબ આધ્યાત્મિક વિદ્યાકા અભ્યાસ કરતા હૈ... મેં જ્ઞાનાનંદ

रागसे भिन्न... 'ज्ञानानंद स्वभावी हूँ' गायुं उतुंने भाईअे गोटीकाञ्छे. गोटीका नडोता भोलता? देभा है? पंडितञ्छे ! तुम आये थे के नडीं जयपुर? नडीं आये थे. 'मैं ज्ञानानंद स्वभावी हूँ'.

जब आध्यात्मिक विद्याका अभ्यास करता है... रागसे भिन्न ने अपने स्वभावसे अभिन्न—ऐसा अंतरका अभ्यास करता है. आडाडा! तथा आत्मिक रसका स्वाद लेता है. आडा! देभो. सम्यग्दर्शनमें आत्माका अतीन्द्रिय स्वाद आता है, उसका नाम सम्यग्दर्शन है. ऐसा सम्यग्दर्शन (परकी) प्रतीत करो, श्रद्धा करो. ये सम्यग्दर्शन है ही नडीं. क्या कडते हैं देभो न?

आत्मिक रसका स्वाद लेता है. भगवान आत्मा अतीन्द्रिय आनंदरूप अमृतस्वरूप भगवान, उसका अनुभव करना, उसका अेकाग्र डोकर अभ्यास करना, वह आध्यात्मिक विद्या है और आत्माका आनंदका रस आना वह सम्यग्दर्शनकी दशा है. आडा! तब प्रमादका पतन करके.. ल्यो. आत्माका आनंदका अनुभव करते सम्यग्दर्शनसे लेकर पंचम गुणस्थानमें बडोत आनंद, छठवेमें बडोत, सातवेमे बडोत, बारहवेमे पूर्ण (चारित्र), तेरवेमें अनंत (सुष). समजमें आया?

और प्रमादका पतन करके पुण्य-पापका भेद हटा हटा देता है. शुभभाव ने अशुभभाव—दोमें अेक ठीक है अने अेक अठीक ऐसा भाव उसको डोता नडीं. आडाडा! प्रमादका पतन करके.. प्रमाद है, शुभभाव भी प्रमाद है. आत्माका आनंद आना वह अप्रमादभाव है. आडाडा! भारे काम आकरुं! कडे, आवो मार्ग भगवाने कड्यो डशे? कंदमूण नडीं जाना, योविडार—रात्री (भोजन) डोडना, व्रत पालना, पूजा करना, जात्रा करना—अेवुं भगवाने (कड्युं डे) अत्यार सुधी तो भई अेवुं सांभण्युं डतुं. ऐसा सुना है. भाई! ये तो विकल्पकी क्रियाकी बात है. स्वरूपकी क्रिया.. अंतर्मुख जूकना (और) बडिर्मुखसे डटना ये अध्यात्मिक विद्या है. और उसमें आनंदका स्वाद आना, उस कारणसे प्रमादभावका नाश डोता है. प्रमाद नाम शुभ-अशुभ—दोनों.

और क्षपकश्रेणी चढकर... डससे आगे बढकर स्थिरता अंतरमें बडोत डो जाती है उसका नाम क्षपकश्रेणी है. स्थिरताकी अंदर धारा वडे. ये तो पडलेसे लिया है न. मिथ्यात्व त्याग करके प्रमाद डोडकर मुनिपना आया.. प्रमाद डोडकर क्षपकश्रेणी यडा, अेनी वात डे. ..केवली भगवान बनता है. अडो! अंतरमें अेकाग्र डोकर सम्यग्दर्शन पडले प्रगट क्रिया, पीडे प्रमाद डोडकर अप्रमादमें आया और पीडे शुक्लध्यानकी धारामें केवलज्ञान प्राप्त क्रिया. ल्यो, ये परमात्मा डोनेकी रीत.

પશ્ચાત્ થોડે હી સમયમેં અષ્ટકર્મ રહિત.. લ્યો. સિદ્ધ.. સિદ્ધ.. કેવળી હુઆ તો ચાર કર્મકા નાશ હુઆ ને ચાર બાકી રહા. પીછે અષ્ટ કર્મરહિત હોકર અષ્ટ ગુણસહિત.. અષ્ટગુણ સહિત સિદ્ધપદકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. પરમાત્મા સાદિ અનંત-અનંત સમાધિ આનંદ. યે સિદ્ધપદ પાનેકા ઉપાય હૈ. મોક્ષમાર્ગ હૈ ન યે ?

મુખ્ય અભિપ્રાય મમતા હટાને ઓર સમતા સમ્હાલનેકા હૈ, દેખો, શું કહ્યું ? આહાહા ! મુખ્ય અભિપ્રાય રાગ આદિકા અભિમાન છોડના... રાગાદિ મેરે હૈં યહ મમતા છોડના ઓર વીતરાગભાવમેં સમતા લાના. અભિપ્રાય તો મુખ્ય યહ હૈં કિ પર રાગાદિ મેરે હૈં (એસી માન્યતાકો) છોડના. યે મમતા મિથ્યાત્વકી મમતા હૈ. વ્યવહારકા રસ બહોત હૈં ન લોગોંકો.. જુઓ, અમે તો વ્યવહાર ભી કરતે હૈં અને હમારી શ્રદ્ધામેં નિશ્ચય એસા હૈ— એસા દોનોં હી હૈ. વ્યવહાર કરતે હૈં વહી માન્યતા હી મિથ્યાત્વ હૈ. કરે કોણ ? રાગકા કરના ? આહા ! લૌકિકમાં લોકોને પસંદ બહુ પડે. સભા ભરાય પાંચ-પાંચ હજાર, દશ-દશ હજાર, પંદર હજાર. એ પુનમચંદજી ! જોઈ આવ્યા છે કે નહીં ? જોઈને નહીં સાંભળીને. જોવા ન જવાય. સાંભળીને જોયું છેને એટલું કે આમ કાંઈક છે.

ભાઈ ! માર્ગ જુદો છે પ્રભુ ! સત્યના શરણા કોઈ જુદી ચીજ છે. બહારની પ્રવૃત્તિમાં એસા કરું ને એસા કરું. અને સબ ધર્મ સરખા હૈ, સમન્વય કરો. કભી નહીં હોતા. સુજાનમલજી ! આત્મધર્મ વહ વિશ્વધર્મ હૈ. યે ધર્મ હૈ, દૂસરા ધર્મ હૈં હી નહીં કહીં. આહાહા ! શું લાગે ? સહુની સાથે મીઠાશ લાગે ? ઓહોહો ! કેટલી વિશાળતા એમ પાછું (કહે). ઉદારતા કેટલી ! સબકો સમાન માનના. હમારેમેં ભી હૈ, તુમ્હારેમેં ભી હૈ, તુમ્હારેમેં ભી હૈ. કહીં હૈં નહીં, ભગવાન આત્મામેં હૈ, ઉસકે સિવા કહીં હૈં નહીં. આહાહા ! દેખો, જિસ પ્રકાર... સબ ટુંકામેં લિયા હૈ. મુખ્ય અભિપ્રાય.. મમતા (યાની કિ) પરદ્રવ્ય મેરા હૈ યહ (માન્યતા) છોડના ઓર સ્વદ્રવ્યકી સંભાલ કરના યે મુખ્ય વસ્તુ હૈ. કહો, સમજમેં આયા ? આહાહા !

જુઓને, ઓલા છોકરાની વાત બહુ યાદ આવે હમણાં. વણાઈ ગયો બિચારો હોં. લડકા પરસો રાત્રિકો.. ૨૪-૨૫ વર્ષનો જુવાનજોધ. બે વર્ષનું લગ્ન. બસમાં બારણા આગળ બેઠો હતો. ટૂંક આયા.. ટૂંક કહતે હૈં ન. ક્યા કહતે હૈ ? ખટારા. ટૂંક. તમારો ટૂંક છેને. કપડા ભરે, આ માણસ ભરે. ઓલા ટૂંકમાં કપડા ભરેને, આ માણસ ભરે. એ આવ્યો ખટારો લાકડા ભરીને. આમ બહાર બિચારો અડધો બહાર હતો. બહાર માણસ ઘણા બેઠેલાને.. શું કહેવાય ? ડ્રાઈવરની સાથે ઘણા બેઠેલા માણસ બહુ. બારણું ખુલ્લું. બારણા તોડકર ઉસકો સાથમેં લેકર દો બીચમેંસે.... આહાહા ! આ દશા. ઉસ સમયમેં જડકી પર્યાય

—દશા તો હોનેકી હી થી. આહાહા! ઉસકી માતા ને પિતા બિયારા...

મોહનું દુઃખ છે ને? વસ્તુનું ક્યાં છે? મોહકા દુઃખ હૈ. કહેતા હતા, નહીં? બાર વાગે—સાડાબાર વાગે (લાશ) આવી. બાઈ રોતી નીકળી, બહુ રોતી હતી. બેટા! ભાઈ! તને હું ક્યાં જોઈશ હવે? ક્યાં વાટ જોઈશ? કોણ જોવે? ભાઈ! આહા! કારણ કે છોકરાને લઈ તો ન જવાય ત્યાંને ત્યાં. પોલીસ આવે. શું કહેવાય તમારું? પંચનામું કરે. પંચનામું કરેને? ત્યાં સુધી મડદું પડ્યું રહ્યું. ડોક્ટર ત્યાં સવારે આવ્યા. આહાહા! ૨૪ વર્ષનો જુવાન. આ રાત નહીં, ઓલી રાત બાર વાગે. વો રાત, દુસરી રાત. સવારના અગિયાર વાગે લોકો માણસો બહુ... શાંતિભાઈ ગયા હતા, નહીં? એવો ત્રાસ ગામમાં હડતાલ

આ સ્થિતિ અનંત વાર ભોગવી છે ઉસમેં નવીન ક્યા હૈ? સમજમેં આયા? રાગકો અપના માનકર મિથ્યાત્વમેં ઉસકો ઘસીટ દિયા હૈ, નાશ હુઆ હૈ આત્માકા, વહ બાત કહતે હૈં. બહારકી તો એક કોર રખો. અપના ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધસ્વરૂપકી રૂચિ છોડકર કૃત્રિમ રાગ પુણ્ય દયા-દાનકી એક સમયકી પર્યાયમેં એકત્વબુદ્ધિ હૈ (તો) અપની શાંતિકો ભીંસતે હૈ, નાશ કરતે હૈં. આહાહા! વણાઈ જાય છે.. બિયારા કહેતા હતા. દુનિયા એસે દેખતી હૈ કિ ઉસકો હુઆ. પર તુજે ભી અનંત બાર હુઆ હૈ ભગવાન! આહાહા! તુજે રસ પડતા હૈ પરમેં. ધૂળમાંય હૈ નહીં. આ તો માટીનું માંસનું પુતળું છે શરીર. આહાહા! એમાં સુંદરતા કેસી? ઉસમેં મજા કેસી? ધૂળમેં કહાં મજા હૈ? પ્રભુ! આહા! તેરા આનંદ તો તેરે પાસ હૈ ઓર પરમેં કંઈ પણ આનંદકી ગંધ આના, મિથ્યાત્વમેં આત્મા નાશ હોતા હૈ. આહાહા!

કહતે હૈ કિ... દાખલો આપે છે. જિસ પ્રકાર સોનારકે પ્રસંગસે સોનેકી નાના અવસ્થાઈં હોતી હૈં. સોના.. સોના.. સુવર્ણની અવસ્થા. પરંતુ ઉસકી સુવર્ણતા કહીં નહીં ચલી જાતી. સોનાપના ચલા જાતા હૈ? ગમે ઈતના સોનેકા દાગીના.. દાગીના સમજે ન? જેવર. ઉસકા જેવર બનાવો, પર સોના તો સોના હી રહતા હૈ. આભૂષણ ગમે તે બનાવો, સોના ઉસમેં ઘૂસ જાતા નહીં. સોના યે સોના હી હૈ. આહાહા! ઉસી પ્રકાર... સુવર્ણકા સુવર્ણ હી બના રહતા હૈ, ઉસી પ્રકાર યહ જીવાત્મા અનાત્માકે સંસર્ગસે.. આહાહા! આ સોનીનો દાખલો. એમ આ અનાત્મા રાગના સંસર્ગસે.. આહાહા! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના પરિચયસે અનેક વેષ ધારણ કરતા હૈ. એકેન્દ્રિય ને બેઈન્દ્રિય ને ત્રણેદ્રિય ને ચૌઈન્દ્રિય ને પંચેન્દ્રિય ને સ્ત્રી ને પુરુષ ને. અંદર પર્યાયમાં હો. શરીર-બરીર તો જડ હૈ. અનેક વેષ ધારણ કરતા હૈ.

परंतु उसकी चैतन्यता कहीं चली नहीं जाती है. चैतन्यपना जो ध्रुवस्वरूप है ये कहां जाय? आडाडा! सोनाना आभूषण डो, पण सोनापना कहीं यला जाता है? अम पर्यायमें अकेन्द्रिय, बेईन्द्रिय, त्रशेन्द्रिय, यौईन्द्रिय, पंयेन्द्रिय (आदि) अनेक (दशा) डो, ईससे चैतन्यपना कहीं यला नहीं जाता. चैतन्यपना तो अैसे का अैसा रडता है. वह तो ब्रह्मका ब्रह्म ही बना रहता है. आडाडा! भगवान तो आनंदस्वरूप है तो आनंदरूप डी रडता है त्रिकाण. आडाडा! ये दृष्टिमें लेना. और उसका अनंत पुरुषार्थ क्या है? आडाडा! रागमें रडा, वड गुलाट भाकर आत्मामें आना ये अनंत पुरुषार्थ है. 'मैं तो शुद्ध चैतन्यस्वरूप त्रिकाण हूं. शायक डी शायक रडा हूं'. आवे छेने भाई! 'प्रवचनसार' नहीं? २०० गाथा. याडे सो तुजे मान, पण शायक तो त्रिकाण शायक डी रडा है. 'प्रवचनसार'की २०० गाथा. आडाडा! कभी शायक छोडकर दुसरा हुआ नहीं. ब्रह्म डी रडता है.

इसलिये शरीरसे मिथ्या अभिमान हटाकर आत्मसत्ता और अनात्मसत्ताका पृथकरण करना चाहिये। ऐसा करनेसे थोडे ही समयमें आधुनिक बूंद.. अे सम्यग्दर्शनकी भूँड मात्र ज्ञान स्वल्प कालमें ही समुद्ररूप परिणमन करता है. केवणज्ञान डो जाता है. आडाडा! समजमें आया? सम्यग्ज्ञानका कण-भीज उग्या भीज, ये पूनम डोगी. अपना शुद्ध चैतन्य ध्रुव उसके अनुभवमें द्रष्टि डुई, है तो अल्पकालमें पण केवलज्ञान डो जायेगा. वड क्रिया अंतरमें अेकाग्र डोकर केवणज्ञान डो जायेगा. ..स्वल्प कालमें ही समुद्ररूप परिणमन करता है. और अविचल अखंड अक्षय अनभय-भयरहित और शुद्धरूप होता है. उसका नाम पर्यायमें भोक्ष कडनेमें आता है.

(प्रभाण वचन गुरुदेव)

प्रवचन नं. ११७, श्रावण सुद ५, मंगलवार, ता. २७-७-१९७१
सर्वविशुद्धि द्वार पद १, २ पर प्रवचन (हिन्दी)

उसमें आत्माका अधिकार है. सर्वविशुद्ध अधिकार. प्रतिज्ञा पडले है न ?

इति श्री नाटक ग्रंथमें कहौ मोख अधिकार।

अब बरनौ संछेपसौं, सर्व विसुद्धी द्वार॥१॥

अर्थ :—नाटक समयसार ग्रंथना मोक्ष अधिकारनी पूर्णता करी. हवे सर्वविशुद्धि द्वार संक्षेपमां कहीअे छीअे. १.

अर्थ :—नाटक समयसार ग्रंथके मोक्ष अधिकारकी इतिश्री की, अब सर्वविशुद्धिद्वारको संक्षेपमें कहते हैं॥१॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आत्मा अंतरमें तो सख्यिदानंद सुभस्वरूप है. अनादिसे अपनी यीजको भूलकर, पुण्य ने पाप जो विकारभाव है, शरीर आदि पर है—उसको अपना मानते हैं. वो मान्यताके कारण योर्याशीमें उसको रूलना पडता (है). योर्याशीना अवतारमां रभडे छे—रूले छे. आहा! आत्मा अंदर सख्यिदानंद छे.. अे सर्वविशुद्ध अधिकार कडेशे... आ देल तो माटी जड छे, अेनाथी ते जुदी यीज छे. उससे (भिन्न) है. अंदर कर्मसे भी जुदी यीज है—भिन्न है. और अंदर शुभ—अशुभ राग डोता है पाप-पुण्य, वो भी विकार अने दुःख है. उससे भी आत्मा तो भिन्न आनंदकंद है. आहा! अनंत कालमें कभी अपनी यीज क्या है उसकी पिछान की नहीं, उसकी किंमत की नहीं. जगतकी यीजकी किंमत अने मडता की. अपनी किंमत भूल गये तो उसमें—योर्याशीना अवतारमें रभडना—रूलना (हुआ). अनंत भैर अवतार किया नरकमें, पशुमें—कीडा, कागडा, कुत्ता—अैसा अनंत भव किया, आत्मा अंदर वस्तु क्या है उसके भान बिना.

यहां तो कडते हैं, आ ग्रंथमें कहौ मोख अधिकार. आत्मा आनंद अने ज्ञानमूर्ति प्रभु अरूपी वीतरागस्वरूप है. उसका आश्रय लेकर मुक्तिकी परम आनंद दशा प्रगट की, वल मोक्ष है. हवे अे मोक्षदशा पण अेक समयकी अवस्था है, अेम कडते हैं. कहौ मोख अधिकार, अब बरनौ संछेपसौं, सर्व विसुद्धी द्वार.. भगवान आनंद, वल रागसे तो भिन्न है, पण भंध अने मोक्षकी पर्यायसे भी भिन्न है. आहाहा! ये यीजका अधिकार कडते है.

ચૌર્યાશીના અવતારમાં અનંત-અનંત અવતાર કર ચૂકે. આ કંઈ પહેલો અવતાર નથી. આંહીં તો મનુષ્યપણા અનંત બૈર મિલા, પશુ અનંત બૈર હુઆ, નરકમાં નારકી અનંત બૈર હુઆ ઓર સ્વર્ગમાં દેવ.. દેવ ભી અનંતબૈર હુઆ. પણ વહ તો ચાર ગતિકા દુઃખ હે. આહા ! ઉસ દુઃખસે રહિત આત્માકા ભાન કરકે સ્વરૂપકી શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરકે અંતરમાં લીન હોનેસે મુક્તિ હોતી હે. તો મુક્તિકા અધિકાર કહા.

હવે, સર્વ ઉપાધિ રહિત આત્માકા સ્વરૂપ. એ 'શુભ' ભૂલ છે થોડી. શુદ્ધ જોઈએ. શબ્દભૂલ છે. ભગવાન આત્મા અંદર ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન પોતે નિજ એ પરમ શુદ્ધ છે, પરમ શુદ્ધ હે. આહા ! એ અધિકાર. સર્વ ઉપાધિ રહિત શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા વો શુદ્ધ હે—યે આત્માકા સ્વરૂપ કહનેમાં આતા હે.

કર્મનિકૌ કરતા હૈ ભોગનિકૌ ભોગતા હૈ,
 જાકી પ્રભુતામૈં એસૌ કથન અહિત હૈ।
 જામૈં એક ઇન્દ્રી આદિ પંચધા કથન નાંહિ,
 સદા નિરદોષ બંધ મોખસૌં રહિત હૈ॥
 ગ્યાનકૌ સમૂહ ગ્યાનગમ્ય હૈ સુભાવ જાકૌ,
 લોકવ્યાપી લોકાતીત લોકમૈં મહિત હૈ।
 સુદ્ધ બંસ સુદ્ધ ચેતનાકૈ રસ અંસ ભર્યૌ,
 એસૌ હંસ પરમ પુનીતતા સહિત હૈ॥૨॥

શબ્દાર્થ :—પ્રભુતા=સામર્થ્ય. અહિત=બુરું કરનાર. પંચધા=પાંચ પ્રકારની. લોકાતીત=લોકથી પર. મહિત=પૂજનીય. પરમ પુનીત=અત્યંત પવિત્ર.

અર્થ :—જેના સામર્થ્યમાં (તે) કર્મનો કર્તા છે અને કર્મનો ભોક્તા છે એમ કહેવું હાનિકારક^૧ છે, પંચેન્દ્રિય ભેદનું કથન જેમાં નથી, જે સર્વ દોષ રહિત છે, જે ન કર્મથી બંધાય છે ન છૂટે છે, જે જ્ઞાનનો પિંડ અને જ્ઞાનગોચર છે, જે લોકવ્યાપી છે, લોકથી પર છે, સંસારમાં પૂજનીય અર્થાત્ ઉપાદેય છે, જેની જાતિ શુદ્ધ છે, જેમાં ચૈતન્યરસ ભર્યો છે, એવો હંસ અર્થાત્ આત્મા પરમ પવિત્ર છે. ૨

અર્થ :—જિસકી સામર્થ્યકે આગે કર્મકા કર્તા હૈ ઓર કર્મકા ભોગતા હૈ એસા કહના હાનિકારક હૈ, પંચેન્દ્રિય ભેદકા કથન જિસમૈં નહીં હૈ, જો સર્વદોષ રહિત હૈ, જો ન કર્મસે બંધતા હૈ ન છૂટતા હૈ, જો જ્ઞાનકા પિંડ ઓર જ્ઞાનગોચર હૈ, જો લોકવ્યાપી હૈ, લોકસે પરે હૈ, સંસારમૈં પૂજનીય અર્થાત્ ઉપાદેય હૈ, જિસકી જાતિ શુદ્ધ હૈ, જિસમૈં ચૈતન્યરસ ભરા હુઆ હૈ, એસા હંસ અર્થાત્ આત્મા પરમ પવિત્ર હૈ॥૨॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

नीचे अनो कणश छे.

नीत्वा सम्यक् प्रलयमखिलान् कर्तृभोक्त्रादिभावान्

दूरीभूतः प्रतिपदमयं बन्धमोक्षप्रकल्पैः ।

शुद्धः शुद्धः स्वरसविसरापूर्णपुण्याचलार्चि--

ष्टंकोत्कीर्णप्रकटमहिमा स्फूर्जति ज्ञानपुंजः॥१॥

आडाडा ! कडते हें, कर्मनिकौ करता है.. अरे, भगवान आत्मा ज्ञाननो सागर छे. जैतन्यनो सागर अंदर छे. और अतीन्द्रिय आनंदसे आत्मा भरा पडा है अंदर. ऐसा आत्मा कर्मको करता है. अरे, राग-द्वेषको ये आत्मा करता है ये अहित है, कडते हें. पंडितज ! परवस्तुका तो कर्ता नहीं. ये तो जड है शरीर. शरीरकी क्रिया जडकी जडसे होती है. ये वाणी है वो भी जड है. उसकी क्रिया भी आत्मा कर सकता नहीं. आडाडा ! परवस्तु माटी ये धूण है. उसका तो कर्ता आत्मा नहीं, पण अंदर राग अने द्वेषका परिणामका भी आत्मा वस्तु तरीके (कर्ता नहीं.) आत्मा वो स्वभाव जिसको आत्मा कहीअे.. आडा ! अे तो जैतन्यनो पुंज, अतीन्द्रिय आनंदका.. अतीन्द्रिय आनंदकी शांतिका सागर है. आडा ! सुभ है अंदरमें अने शोधते हें बहार. बराबर है पंडितज ? आडा !

अनंतगुणका पुंज आत्मा है. अंतरमें तो उसकी अनंत शक्तियां, अनंत गुण भरे हें. तो जिसको शांति अने गुण प्रगट करना छे उसे तो अनंत गुणका पिंड पर दृष्टि करनेसे शांति मिलेगी. आडा ! उसमें ही शांति पडी है. पडी है आत्मामें शांति सुभ ने आनंद अने भोजते हें बहारमें. यहांसे मिले, पैसामें मिले, धूणमें मिले, शरीरमें मिले, स्त्रीमें मिले. धूणमें ही सुभ नहीं कहीं. प्रभु आत्मा तो सुभका सागर है प्रभु ! ऐसा आत्माको कर्मका कर्ता (कडना) ये कथन अहित है. आडाडा ! अरे, भगवान आत्मा ज्ञानानंद प्रभु ज्ञानका नेत्र जिसमें सारा भरा है. ऐसा आत्मा, में कर्मको करूं, रागको करूं, पुण्य-पापका विकल्पको में करूं (ऐसे) संयोगीभावका कर्ता होता है ये कथन ही अहित है. आडा ! धनाढालज ! मार्ग ऐसा है भाई ! आडाडा !

प्रभु आत्मा जैतन्यस्वरूप प्रज्ञाभ्रह्म है. ज्ञानका सागर आत्मा है वो आत्मा क्या करे ? रागको करे ? व्यवहार दया-दान-व्रत आदिका परिणामको करे ? वो करे (ऐसी मान्यता) ये तो अज्ञानभाव है. आडा ! कडते हें, कर्मनिकौ करता.. आडाडा ! अरे प्रभु ! तुं तो जैतन्यमूर्ति आनंदका सागर अंदर अनादि अविनाशी तत्त्व है. देडका नाश होता है, रागका नाश होता है. आत्माका नाश होता है कभी ? आडाडा ! कर्मनिकौ करता.. ऐसा

અવિનાશી પ્રભુ ઉસકો કર્મકા અને રાગકા કર્તા કહના યે અહિત બાત હૈ. આહાહા ! લાલચંદ્રજી ! આહા ! યે વેપાર-ધંધા કોણ કરે ? (શ્રોતા : કોણ કરે ? પુદ્ગલ કરે). મૂઠ માને. એક રજકણ પાંપણ ભી ફિરતી હૈ વો જડકી દશા હૈ. આત્મા ક્યા કરે ? અજ્ઞાની માનતે હૈં. અપની ચીજકો પિછાન કરે બિના માનતે હૈં કિ મેં એસા કરું, એસા કરું.

અરે પ્રભુ ! તેરેમેં રાગકા કરના (એસા) કોઈ ગુણ નહીં—સ્વભાવ નહીં. આહાહા ! અને રાગ, શરીર આદિકા કર્તા (હોને)કા ગુણ હો, તો કભી રાગસે છૂટકર આત્માકી શાંતિ મિલે નહીં. દરબાર ! એસા માર્ગ હૈ. આહાહા ! એસા મનુષ્યપના મિલા અનંત કાળે, પણ યે આત્મા ચીજ ક્યા હૈ ઉસકી પિછાન બિના હૈરાન.. હૈરાન હો ગયા. આહા ! આંહીં તો કહતે હૈં કિ આત્માકો... આહાહા ! ભાષા કેસી લી હૈ ! શરીર, વાણી, મન પરકા કર્તા કહના, પરકી દયા પાળે, હિંસા કરે—એસા કર્તા કહના યે તો અહિત હૈ હી. આહાહા ! અંદર ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ દેહસે નિરાલા હૈ એસી ચૈતન્યશક્તિકા તત્ત્વ, ઉસકો રાગ અને પુણ્ય-પાપકે સંયોગીભાવ હૈં યે સ્વભાવભાવ નહીં. શુભ-અશુભભાવ જો હોતે હૈં યે આત્માકા સ્વભાવ નહીં. વો તો વિકાર—વિભાવ હૈ. આહાહા !

કહતે હૈં કે યહ આત્માકો વિકારકા કર્તા કહના યે અહિત હૈ. પ્રભુ ! આહાહા ! વ્યવહારકા કર્તા કહના યે અહિત હૈ, એમ કહતે હૈં યહાં તો. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા, હિંસા-જૂદુ-ચોરી-વિષય-ભોગવાસના—યે પુણ્ય-પાપકા ભાવ દોનોં વિકલ્પ—રાગ હૈ. યે રાગકા કર્તા આત્માકો કહના.. આહાહા ! અહિત હૈ. ક્યોંકિ રાગ અને પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ નામ વિકાર યે સ્વરૂપમેં નહીં. નહીં, ઉસકો કર્તા કહનેમેં અજ્ઞાનભાવ હૈ. આહાહા !

જુઓ, આમાંય આ અધિકાર આવ્યો ભાઈ ! કર્તા-કર્મ અધિકાર. તમારે આંહીં કર્તા-કર્મ (અધિકાર) ચાલે છે. આહા ! પ્રભુ ! તૂ યે દેહસે તો નિરાલા હૈ ન. યે તો માટી હૈ. અંદર પુણ્ય ને પાપકા ભાવ જો વિકાર હોતા હૈ. યે આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન વિકલ્પ જો હોતા હૈ ન રાગ, વો તો વિકાર હૈ, વિભાવ હૈ, દુઃખ હૈ. વે આત્મામેં નહીં. યે દુઃખકા કર્તા આત્માકો કહના, માનના યે અહિતકી બાત હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

આ લોકોને... હિતની વાત રાખી થોડી. ... યાદ તો રાખો, કીધું, ઘરમાં તો રાખે. બધા આવ્યા હતા બહુ પ્રેમથી બિચારા. અને આપણે સવારે સંભાર્યો હતો છોકરાંને. રોજ સંભારીએ છીએ. આહા ! અરેરે ! આવી સ્થિતિ. નાની ઉંમર. એ તો સ્થિતિ એ વખતે પૂરી થવાની (હતી), એમાં કોઈ ધ્યાન રાખે એટલે આમ રાખે તો ન થાય, ભાઈ ! એવું નથી હોં. આહાહા ! અરે ! આવો મનુષ્યભવ મળ્યો. આ જિંદગી. અને અકસ્માતમાં આમ થઈ ગયુંને એટલે જરીક લોકોને આઘાત થયો છે. ગામના બધા ઘણા માણસને હોં. અરે, થવાકાળ થાય (એમાં) કોનું માંડવી ? આહાહા !

ઓલો દૃષ્ટાંત છેને શાસ્ત્રમાં એક. એક બાઈ હતી. તે પતિ-પત્ની બહાર ગયેલા. પતિ અને પત્ની બહાર કોઈ શંકરકા દેવળ હોયને દૂર ત્યાં (ગયેલા). એ રૂપાળી બાઈ હતી. શરીરમાં ચામડું રૂપાળું હશે. બીજું હાડકા છે આ તો. આહાહા ! એ બાઈ ઉપર એક રાજા મોહ્યો. અને એ મોહ્યો એટલે... આગળ ગયેલી પતિકો મૂકકર—છોડકર. દૂસરા... એમાં રાજા ઉસકે... એટલે અરરર... કે આ રાજા... હવે આ શું કોઈ ન મળે જંગલમાં. ત્યાં રાજાને મારી નાખ્યો બાઈએ. મેં તો સંસારમેંસે કથા સુની હૈ સબ. 'નૃપ કો માર ચલી અપને પિયુસે, પિયુ સર્પ ડંસે, ગુણીકા ઘરકું'.

યે તો બહોત વર્ષકી પહલેકી બાત હૈ. હમ તો સાઠ વર્ષ પહલેસે સબ દેખતે હેં ન, દેખા હૈ ન. રાજાકો માર ડાલા. અહીંયા જ્યાં પતિ પાસે આવી. પતિકો સર્પ ડંસા. પતિને સર્પ કરડ્યો, એ મરી ગયો. આહા ! એમાં આવ્યા ચોર. રૂપાળી એકલી દેખકર ગુણિકાને દિયા. ગુણિકા, સમજે ? (શ્રોતા : વેશ્યા). વેશ્યા(કો) દિયા. ઔર વેશ્યાને ત્યાં ઉસકા એક પુત્ર થા પહલે, વહ આયા. ખબર ના રહી. વિષય લિયા. આહા ! પીછે ખબર પડી કે યે તો મેરા પુત્ર હૈ. ૨૫ વર્ષકા જવાન. મેં હું ૪૫ વર્ષકી ઉંમર મેરી છોટી. યે લડકા તો (મેરા હૈ, એસે) પીછે ખબર પડી, ખબર પડી, સમજે ? (શ્રોતા : માલૂમ હુઆ). માલૂમ હુઆ. ભઈ, સબ તો હમેં હિન્દી નહીં આતી હૈ. હમ તો કાઠિયાવાડી ગુજરાતી હૈ ન. થોડી-થોડી આવે, થોડી થોડી.

વો ગુણિકાકો બહોત ખેદ હુઆ. અરરર! આ? ગઈ જવાન (બાઈ) જલનેકો સ્મશાનમેં. લકડી-લકડી (ભેગી) કરી સળગાવી. એસા આયા પાની. એસા પાની ઉપરસે આયા પૂર. લકડી તણાઈ. પાંચ—સાત ગાઉ. ગાઉ, સમજે ન ? (શ્રોતા : પાંચ—સાત કોસ). કોસ. પાંચ-સાત કોસ (દૂર) નિકલી. એમાં એક ભરવાડ નીકળ્યા. કહે, આ કોણ બાઈ ? જીવતી હૈ યહ તો. મરી નથી ગઈ. મર નહીં ગઈ હૈ. ઉપાડ લિયા. ઘરે લઈ અગ્નિસે (ગરમી દી). શાદી હો ગઈ. (ઉસે અપની) સ્ત્રી બનાયા. ઔર એકવાર દહીંકી ઘાસ બનાકર.. દહીં.. દહીં(કી) ઘાસ બનાકર બેચને નીકલી. (શ્રોતા : મઠા બનાકર). મઠા બનાકર બેચને નિકલી. અધમણ ઘાશ થી.

એમાં બજાર બીચમેં વાણિયાની દુકાન થી. ઠેસ આયી. ઠેસ સમજે ન ? (શ્રોતા : ઠોકર). ઠોકર લગી. ગિર ગઈ. (વાસણ) ફૂટ્યા ને દાંત કાઢ્યા. બાઈએ દાંત કાઢ્યા—હસી. તે વાણિયા પૂછતા હૈ કિ અરે, બેન ! હસો છો કેમ ? આ ફૂટી ગયુંને. અરે, ભાઈ ! કિસકી માંડું મેં. મેરા ઈતિહાસ બહુ લંબા હૈ. મેં મેરે પતિકો છોડકર રાજા પાસે ગઈ. ત્યાં રાજા મોહી ગયો. ઉસકો મારકર યહાં આઈ તો સર્પ ડંસા. યહાં વેશ્યા (પાસે) લઈ ગયા ચોર.

ત્યાં હમને રાતકો પુત્રકે પાસ વિષય લિયા. મેં જલનેકો ગ ત્યાં પાણી આયા. જલ ખેંચકર લે ગયા. યે ભરવાડ મેરેકો લે ગયા. ઓર છાસ બેચનેકો આયી હું. કિસકી માંડું મેં. યે તો બહોત ચલી હે હમારે ઉપર, કહે. સમજમેં આયા ?

એસે આત્માને અનાદિ કાલસે.. આહાહા ! અપના ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ આનંદકો ભૂલકર ઈતના ભવ કિયે. અબ ક્યા ભવકી માંડના હવે ? આહા ! નરકકા ભવ, પશુકા ભવ. વો કહતે હેં, કેસે કિયા ? કિ અપને આત્માકો રાગ અને પરકા કર્તા માનકર એસા ભવ કિયા. સમજમેં આયા ? આહાહા ! (શ્રોતા : એક ભવમાં ત્રણ ભવ હોતા હેં). ઘણા. અઢાર ભવ એ નાતાની (સંબંધની) વાત છે. એ જુદી વાત છે. ઝીણી વાત છે. આપણે તો ચાલે છે ને. ૧૮, એક ભવમાં ૧૮ ભવ (-સંબંધ). (શ્રોતા : કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા) એ 'કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માં (સંસાર અનુપ્રેક્ષામાં છેલ્લો) અને આમાંય આવે છે. (શ્રોતા : એક ભવમાં અઢાર નાતા) અઢાર નાતા. આહાહા ! આ તો અનાદિનો છે ને. શું-ક્યા નહીં બના ?

આંહીં કહતે હેં કિ અરે ભગવાન ! તેરી ચીજ તો અનાદિ અનંત આનંદ અને જ્ઞાનસે ભરી પડી હેં. એસા આત્મા ઉસકો રાગ અને પુણ્ય ને વ્યવહારકા કર્તા કહના, કર્તા બનાના, અરે, તેરે અહિતકી ખાત હે પ્રભુ ! આહાહા ! ભારે આકરું ! કહો, શેઠ ! કહો, આ બધા બીડી.. બીડીકા વેપાર કર સકતે હેં કિ નહીં ? આહાહા ! યે પક્ષઘાત હો જાતા હે તો એસે ચલે. યે તો જડ હે. જડકી દશાકો આત્મા કર સકતા હે ? અહીંયા તો ઈસસે આગે બઢકર એસા કહતે હેં, પ્રભુ ! તેરી ચીજ તો શુદ્ધ હે ન. આહાહા ! જો તુજે પવિત્રતા પ્રગટ કરના હે તો યે પવિત્રતા તો અંદર ભરી હે અંદરમેં. આહા ! યે પવિત્રતાકા પિંડ આત્મા હે. આહાહા ! ખબર નહીં, ખબર નહીં. એસે આત્માકો કર્મકા કર્તા કહના.. આહાહા ! ચીમનભાઈ ! સાચું હશે આ ? અરેરે ! એને કંઈ ખબર નથી. આહા !

'સરોવર કાંઠે રે મૃગલાં તરસ્યા રે.' ભાઈએ ગાયું હતુંને. વો ગાયા ન. ત્યાં મુંબઈમાં એક (ભજન) ગાયા. યે વિંછિયાકા હે. ત્યાં મુંબઈમેં વ્યાખ્યાન ચલતા થા. માણસો દસ-દસ હજાર સાંભળતા. તો ઉસને બના દિયા થા યે. 'સરોવર કાંઠે રે મૃગલાં તરસ્યા રે લોલ, એ દોડે ઝાંઝવા જળની.. હાંફી દોડે ઝાંઝવા જળની રે કાજ.' મૃગતૃષ્ણા. જ્યાં ખારીલી જમીન હોતી હે ત્યાં સૂર્યકા કિરણ આતા હે તો મૃગ(કો) પાણી જેસા દિખે. પાણી હે નહીં ત્યાં. દરબાર ! પાણી છે ત્યાં ? તે દોડે હાંફી.. દોડે સમજે ? (શ્રોતા : દોડ લગાતે હેં). દોડ લગાતે હેં.

હમારી ભાઈ કાઠિયાવાડી ભાષા હે સબ. દોડે હાંફી.. હાંફ-શ્વાસ કરતે.. કરતે.. એ મૃગજળને કાજ. એ ત્યાં પાણી ન હોય ભગવાન ! એ મૃગજળમાં પાણી ન હોય. એસે

આત્મા અપના સુખ માટે પરમાં ગતિ કરે—દોડે છે. પૈસામે સુખ હૈ, આબરૂમે સુખ હૈ, શરીરમે સુખ હૈ, સ્ત્રીમે (સુખ હૈ). ધૂળેય નહીં, મૃગજળ હૈ. આહાહા! યે રાગકા કર્તા હોના વો મિથ્યાત્વકા જળ હૈ. આહાહા! સાચી વાત છે. પુનમચંદજી! આહા!

કર્મનિકૌ કરતા કહના.. પ્રભુ આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ ન. આંખકી પાંપણસે વાલુ ઉઠાના. વાલુ આ વેળુ.. (શ્રોતા : રેતી, રેત). રેતી. વો ઉઠા સકતે હૈં? એમ ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ આત્મા, જ્ઞાનનો દરિયો પ્રભુ આત્મા, યે તો જ્ઞાનના-દેખનેવાલા હૈ. ત્રણ કાળ ત્રણ લોકકો જાને-દેખે એસી શક્તિ હૈ ઉસકી. આહાહા! રાગકા અને પરકા કર્તા હો (એસા) ઉસમે કોઈ ગુણ હૈ (નહી). આહા! સમજમે આયા? આહા! આવા અવતાર મળ્યા ને જો આ કર્યુ નહીં, એ કૂતરા ને કાગડા જેવા અવતાર હૈ સબ. કૌઆ, સમજે? કાગડા. કૌઆ.. કૌઆ. પંડિતજી! કર્મનિકૌ કરતા.. અરે પ્રભુ! ચૈતન્ય હૈ ન તૂ! જ્ઞાનસમુદ્ર હૈ ન. પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ આનંદકંદ હૈ આત્મા. ઉસકો રાગકા કર્તા (કહના) અહિતકી બાત હૈ.

અરે, ભોગનિકૌ ભોગતા.. આહા! રાગકા ભોગનેવાલા કહના વહ અહિતકી બાત હૈ. શરીરકો તો ભોગ સકતા નહીં યે તો માટી જડ હૈ. દાળ-ભાત-રોટલી-મોસંબી-શીરા—પરિખાઘ ભોગ સકતે હૈં? યે તો જડ હૈ, માટી હૈ. યે ખાનેકે કાળમે ઉસે રાગ આતા હૈ. યે રાગ.. રાગકો ભોગતે હૈં. પણ આંહીં કહતે હૈં કિ આત્મા ભગવાન આત્માકો રાગકા ભોક્તા કહના યે અહિત હૈ. આહાહા! યે તો આનંદકા ભોક્તા પ્રભુ આત્મા હૈ, અતીન્દ્રિય આનંદકા. જેસે પર્વતમેસે જેસે પાની ઝરતા હૈ. નિર્જર—પાણી ઝરતા હૈ ન? એસે ચૈતન્ય પ્રભુ આનંદસે ભરા (હૈ ઉસમે) તો આનંદકા ધારાવાહી જળ ઉસમેસે નિકલતા હૈ એસી યે ચીજ હૈ. સમજમે આયા? ઉસકો છોડકર.. આહાહા! રાગ અને દ્વેષ, સંકલ્પ-વિકલ્પકા ભોક્તા માને. કહતે હૈં કિ પ્રભુ યે વિકાર-વિષ્ટાકા ભોગના વો અમૃતસાગરકો શોભતા હૈ? આહા!

ભગવાન આત્મા અમૃતકા સરોવર હૈ. ઉસે છોડકર રાગ.. પુણ્ય-પાપકા રાગ—વિકલ્પ ભોગના... માણસ નહીં કહતે? ભઈ, હમારે પૈસા પુણ્યસે મિલા (તો) હમ ભોગતે હૈં? ક્યા ભોગતે હૈં? ધૂળ. પૈસા તો જડ હૈ. જડ ભોગતે હૈં? જડ ભોગના... આત્મા તો અરૂપી ચૈતન્યઘન હૈ. યે અરૂપી ચૈતન્ય ક્યા શરીર આદિ રૂપીકો ભોગ સકતા હૈ? વો તો જડ હૈ. ફક્ત ઉસ કાળમે ઉસકો રાગ આતા હૈ, પ્રેમ આતા હૈ (તો) યે રાગકો ભોગતા હૈ. ઓર જબ પ્રતિકૂળતા આતી હૈ.. બુખાર આતા હૈ, રોગ આતા હૈ, કોઈ ઘૂરેસે મારતા હૈ. તો એ વખતે દ્વેષભાવ આતા હૈ. બસ, દ્વેષ અને રાગકા વો ભોક્તા હૈ. પણ વો (કર્તા-ભોક્તા) કહના, યે અજ્ઞાન અને અહિત હૈ, કહતે હૈં. આહાહા! ચીમનભાઈ!

કહો, આ બધા પૈસાવાળા તમે ભોગતા હશો કે નહીં પૈસાને? (શ્રોતા : ના બિલકુલ નહીં). નહીં? પૈસાવાળો કે 'દિ' આત્મા હોય? આહાહા! પૈસાવાળો, બાયડીવાળો, છોકરાવાળો. કેટલા વાળા? એક વાળો નીકળે તો રાડ નીકળી જાય. વાળા સમજતે હેં વો વાળા.. વાળા.. (શ્રોતા : શરીરમેં રોગ હોતા હૈ ન). વો ઐસા પાની પીનેમેં આતા હૈ ન, તો પગમેંસે વાળા નીકલતા હૈ ઐસા. બહોત પીડા. વાળા નામકા વો પ્રાણી. યે તો કિતના વાળા હૈ? શેઠ! બીડીવાળા, પૈસાવાળા, ભાઈવાળા, બાયડીવાળા, છોકરાવાળા, આબરૂવાળા. અરરર! કેટલા વાળા? (શ્રોતા : એ વાળાનો અર્થ જુદો અને આ વાળાનો અર્થ જુદો.) એય, મલૂકચંદભાઈ! હમારા પૈસાવાળા હૈ વો. પંડિતજી! જાનતે હો ન? ઉસકે દો લડકે હૈ. પાંચ કરોડ રૂપિયા હૈ, પાંચ કરોડ. ઉસકા નહીં, લડકેકા હૈ. ઉસકા નહીં પણ લડકેકા હૈ. (શ્રોતા : એ ઘડીકમાં પછી કહેશો, લડકાના નહીં, જડના છે.) લડકાકા ક્યા હૈ? માનતા હૈ મૂરખ. આહાહા!

જગતકી ચીજ જડ-માટી-ધૂળ ઉસે અપના માનના, મૂઢતા હૈ. અપની સંપદા અંદર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ શાશ્વત આત્મા, ઐસે આનંદ અને જ્ઞાન આત્મામેં શાશ્વત હૈ, યે અપની ચીજ હૈ. યે અપની ચીજકો જાનકર અપના આનંદ અને જ્ઞાનકા કર્તા હોના વો ભી વ્યવહાર હૈ. આનંદકા ભોક્તા હોના વો ભી વ્યવહાર હૈ. પર્યાય હૈ ન. આહાહા! ભાઈ! તેરી ચીજકા તુજે પતા નહીં. પ્રભુ! તૂ કોણ હૈ? સમજમેં આયા? શ્રીમદે કહ્યુંને. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' સોળ વરસે.

જગતકી ચીજ જડ-માટી-ધૂળ ઉસે અપના માનના મૂઢતા હૈ. અપની સંપદા અંદરમેં સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ શાશ્વત આત્મા, ઐસે આનંદ અને જ્ઞાન આત્મામેં શાશ્વત હૈ. યે અપની ચીજ હૈ. અપની ચીજકો જાનકર અપના આનંદ અને જ્ઞાનકા કર્તા હોના વો ભી વ્યવહાર હૈ. આનંદકા ભોક્તા હોના વો ભી વ્યવહાર હૈ. પર્યાય હૈ ન. આહાહા! ભાઈ! તેરી ચીજ ક્યા હૈ તુજે પતા નહીં પ્રભુ! તૂ કોણ હૈ? સમજમેં આયા? શ્રીમદે કહ્યુંને. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' સોળ વરસે. ૧૬ વર્ષની ઉંમર. પૂર્વકા જાતિસ્મરણ થા.

આજ તો છોડી આવી નહીં હોયને? અત્યારે ન આવેને? (શ્રોતા : નિશાળ ગઈ) નિશાળે ગઈ. વો લડકી હૈ ન અહીંયા આપણે. ઉસકા બડા ભાઈકી દીકરી-લડકી. પૂર્વભવકી જ્ઞાન હૈ. જાતિસ્મરણ હૈ. પૂર્વભવકા જ્ઞાન હૈ. ઉસે તો દેખી હૈ ન ભાઈ. યે લડકી હૈ રાજુલ. યહાં હૈ. બેનકે બડે ભાઈ હૈ ન. આજ (નિશાળે) ગઈ છે. ઉનકે લડકેકી લડકી હૈ. પૂર્વભવકા જ્ઞાન હૈ ઉસકો.

જૂનાગઢમેં લુહાણાકી લડકી થી. લુહાણા સમજતે હો? (શ્રોતા : જાતિ હૈ). એક

જાતિ હૈ લુહાણા. હમારે કાઠિયાવાડમં બહોત હૈ. (શ્રોતા : જાતિસ્મરણ ભી બહોત હૈ). બહોત (કિસ્સે) આતે હૈં. અભી હૈ. લડકી યહાં હૈ. પઢનેકો ગઈ હૈ. યહાં રહતી હૈ. તો પૂર્વકી લુહાણાકી લડકી (થી વો) યહાં આપણે નવ મહિને સત્તર દિ' એ જન્મી. ત્યાં દેહ છૂટ ગયા. માતાના ઉદરમાં આવી. ઔર નવ મહિને સત્તર દિવસે જન્મી. અઠી વર્ષે બોલી, 'મૈં તો ગીતા હૂં ઔર મૈં તો જૂનાગઢકી લડકી હૂં. મેરે પિતા હૈ, માતા, હૈ સબ. બહોત હુશિયાર હૈં'. ઐસા તો અનંત ભવ ક્રિયા, ઉસમં હૈ ક્યા? સમજમં આયા?

આંહીં કહતે હૈં, અરે ! પ્રભુતામં... આહા ! ભાષા દેખોને ! ભગવાન આનંદસ્વરૂપ હૈ ન પ્રભુ ! યે તો જ્ઞાનકા સરોવર હૈ. ઐસા આત્માકો વિકારકા કર્તા અને વિકારકા ભોક્તા કહના.. જાકી પ્રભુતામં ઐસૌ કથન અહિત હૈ. આહાહા ! અરે, આનંદનો નાથ તું ધોને પ્રભુ ! તને ખબર નથી. અતીન્દ્રિય આનંદસે આંહી પડા આત્મા હૈ. કોઈ દિ' પૂછા નહીં, સુના નહીં. ઐસે ઐસે અનાદિ કાળસે.... આંહીં તો કહતે હૈં 'બનારસીદાસ.' જાકી પ્રભુતામં ઐસૌ કથન અહિત હૈ. આહાહા ! (શ્રોતા : કથન કરના હી અહિત હૈ) અહિત હૈ ઉસકા નામ ભાવ અહિત હૈ. આહાહા !

ચૈતન્યસૂર્ય પ્રભુ હૈ ન અંદર. સૂર્યમંસે ક્યા કિરણ મેલા નિકલતા હૈ ? કોલસાકા નિકલતા હૈ કોલસાકા ? સૂર્યકા કિરણ તો સ્વચ્છ હૈ. એમ ચૈતન્યસૂર્ય ભગવાન આત્મા અંદર હૈ. અરે ! પણ ખબર ન મળે. ઐસે ચૈતન્યસૂર્યમંસે ક્યા રાગકા—કોલસાકા કિરણ નિકલતા હૈ ? યે ઉસમં હૈ નહીં. પણ બનાતા હૈ નયા, રાગ અને પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ. આહાહા ! મૈં દુઃખી હૂં. ક્યા દુઃખી હૈ ? દુઃખકા અર્થ ક્યા ? તેરી પર્યાયમં રાગ અને દ્વેષ હૈ વો દુઃખ હૈ. આત્મા દુઃખી હૈ નહીં. આત્મા તો આનંદસ્વરૂપ હૈ. ઉસકો ભૂલકર, પ્રભુતાઈમં યે કહના કે રાગકા કર્તા અને ભોક્તા હૈ યે તો પ્રભુતાઈમં હીણપ હૈ, લાંછન હૈ, એમ કહતે હૈં. આહાહા !

ભગવાન અવિનાશી તત્ત્વ હૈ. દેહ છૂટતા હૈ તો આત્માકા નાશ હોતા હૈ ? આહાહા ! (શ્રોતા : આત્મા તો અમર). નિત્ય. રતિભાઈ ! કહ્યું હતુંને તમારે ? શાંતાબેને, નહીં? છેલ્લે દેહ છૂટતાં.... શું કહ્યું હતું ? (શ્રોતા :) નહીં, ત્યારે નહીં. દેહ છૂટવાકાળે. દેહ છૂટવાકાળે સાંભળ્યું હતું. શાંતાબેન બોલ્યા હતા. બોલ્યા હતા. અહીં તો વાત બધી આવેને. તમને ખબર નહીં હોય, લ્યો. છેલ્લે દિવસે... હું તો ૩૬ કલાકમાં (ભાઈ) અસાધ્ય હતા ત્યારે આવ્યો હતો ત્યાં. અસાધ્ય થઈ ગયેલા. કાંઈ ભાન ન મળે. હવે પૈસા કરોડો હતા. બાયડી, છોકરા, ભાઈઓ હતા. એના બાપેય બેઠા હતા. શું કરે ધૂળ ? આહાહા !

છ દિ' સુધી અસાધ્ય. આ રતિભાઈના મોટાભાઈ. પછી સાંભળ્યું હતું. શાંતાબેન

આંહીં છે ? શાંતાબેને છેલ્લું કહ્યું હતું (એમ) સાંભળ્યું હતું. (શ્રોતા : રૂબરૂ કહ્યું હતું). રૂબરૂ કહ્યું હતું? બરાબર બબર નથી. આમ રૂબરૂ કહ્યું હતું એ બીજી વાત કરી હતી. એમ કે મહારાજ ને મારે કોઈ... મહારાજ પધાર્યા હૈ તો શરીર નિરોગ હો જાય (એસા) હમારે સંબંધ નહીં. નિરોગ હો કે સરોગ હો, યે તો શરીરકી અવસ્થા હૈ. બાકી મહારાજ આવ્યા અને ઉદ કલાકે અસાધ્ય થા અસાધ્ય. પા કલાક સાધ્ય આવી. ચંદુભાઈ દાક્તરે કહ્યુંને, પ્રભુભાઈ ! આ ભાઈ હતા, બાપ હતા, કરોડો રૂપિયા હતા. શું કરે ધૂળ ? પરમાં શું છે પણ પરને લઈને ? આહાહા !

પ્રભુભાઈ ! મહારાજ સોનગઢથી આવ્યા છે, એમ કહ્યું. ઉદ કલાક અસાધ્ય. આ નાખી ઓલું... નાંખે છેને શું કંઈ ? (શ્રોતા : નળી ઓક્સીજનની). નળી નાખેને ઓલા બધું આ.. શું કહેવાય ? પા કલાક સાધ્ય આવી. પગે લાગ્યા. આંખમાંથી આંસુ આવ્યા. કારણ કે દેહ છૂટવાનો કાળ હતો. આહાહા ! આ બધા ભાઈઓ જોડે હતા. કાંઈ નાખ્યા હાલ ? (શ્રોતા : પોતામાં ન નાખી શકે ત્યાં ક્યાં નાખે ?) આહા ! પૈસા કરોડો હતા. નાખે શું ? ધૂળ કરે. કરોડ એ તો એને ઘરે જડમાં રહ્યા. આહાહા ! એ શાંતાબેને છેલ્લે કાંઈ કહ્યું હતું. એ વખતે કહ્યું હતું, ‘ચાલ્યો જા આત્મા. તું શાશ્વત છો. અહીંથી જતાં કોઈ તારો નાશ થાય... તેરા નાશ હોતા નહીં. જાવું હો તો જા.’ એય ! એવી વાત સાંભળી હતી, નહીં ? કો’કે (કહ્યું હતું). શાંતાબેને કહી. નહીંતર આ પતિ મરે છે અને એને કહેવું.. ‘અરે ! તું આત્મા હૈ. શાશ્વત હૈ. જા.’ દેહસ્થિતિ પૂરી હો ગઈ. આત્માકા કોઈ નાશ (હૈ નહીં). આહાહા ! સમજમેં આયા ?

કહે છે, અરે ! ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય ચૈતન્યનું નૂર, પૂર આત્મા અંદર છે. આહાહા ! એ કેમ બેસે ! એ અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા છે. ભાઈ ! તને બબર નથી. અંતર તો અતીન્દ્રિય આનંદથી છલોછલ ભરેલા પ્રભુ આત્મા છે. આહા ! એસે આત્માકી પ્રભુતામેં રાગકા કર્તા અને રાગકા ભોક્તા કહના યે અહિતકી બાત હૈ. આહાહા ! પૂનમચંદજી ! ત્યાં હૈ દૂસરેમેં એસી બાત ? (શ્રોતા : કલંક). કલંક હૈ. આહાહા ! પ્રભુ ! તૂ તો આનંદકા નાથ આનંદ સરોવર હૈ. આહાહા ! તેરી શક્તિમેં—તેરે સ્વભાવમેં તો અકેલા આનંદ અને જ્ઞાન ભરા હૈ. ક્યા પુણ્ય-પાપકા રાગ અને શરીર ઉસમેં ભરા હૈ અંદરમેં ? આહાહા ! વો કહતે હૈં કિ અજ્ઞાની એમ માનતે હૈં કે મૈં પુણ્ય-પાપકા કરનેવાલા, રખનેવાલા ઓર ઉસકા ભોગનેવાલા (હૂં એસા) અજ્ઞાની માનતે હૈં.

જામેં એક ઙ્દ્રી આદિ પંચધા કથન નાંહિ.. આહાહા ! ક્યા કહતે હૈં ? વનસ્પતિ(કાય)મેં ભી ગયા થા આત્મા. યે પીપળા અને લીમડા હૈ ન. નીમ અને પીપળ. ઉસમેં ભી ગયા થા અનંત વાર. યે એકેન્દ્રિય જીવ હૈ. તો કહે, એકેન્દ્રિયપના ઉસકો લાગૂ પડતા હી નહીં. એમ કહતે હૈં આંહીં તો. આહાહા ! ભાવેન્દ્રિય અને દ્રવ્યેન્દ્રિય

એકેન્દ્રિયપના ઉસમેં હૈ હી નહીં. આહાહા ! એકેન્દ્રિયમેં જબ થા તબ ભી તુમ તો પ્રભુ પૂર્ણાનંદ દ્રવ્યસ્વભાવ થા. ઈયળ હુઆ. ઈયળ.. ઈયળ દો ઈન્દ્રિય હૈ ન. ઝંદ્રી આદિ પંચઘા કથન.. દો ઈન્દ્રિય. યે એકેન્દ્રિય વનસ્પતિ, પાણી, જલ આદિ એકેન્દ્રિય જીવ હૈ. પીપળા, લીમડા—નીમ. ઓર ઈયળ.. ઈયળ. ઈયળ હોતી હૈ ન ઝીણી. વો દો ઈન્દ્રિય હૈ. ઉસકો શરીર હૈ ઓર જીભ હૈ. દો ઈન્દ્રિય હૈ. તો યે દો ઈન્દ્રિય હૈ વો આત્માકી ચીજ નહીં. આહા ! દ્રવ્યમેં દો ઈન્દ્રિય (આદિ) ઈન્દ્રિયપના હૈ હી નહીં, એમ કહતે હૈં. આહા ! યે તો અણીન્દ્રિય ભગવાન આત્મા હૈ. આહાહા !

એકેન્દ્રિય, દો ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય. આ વીંછી, કીડી યે ત્રણ ઈન્દ્રિય હૈ. શરીર હૈ, જીભ હૈ અને નાક હૈ. ઓર ચાર ઈન્દ્રિય. આ માખી, પતંગિયા વો ચાર ઈન્દ્રિય હૈ. શરીર હૈ, જીભ હૈ, નાક હૈ અને આંખ હૈ. ઓર યે દેડકા, મનુષ્ય અને નારકી આદિ પંચેન્દ્રિય હૈં. પણ કહતે હૈં કિ યે એકેન્દ્રિયપના) અને પંચેન્દ્રિય(પના) ઉસમેં—દ્રવ્યસ્વભાવમેં હૈ હી નહીં. યે તો પર્યાયમેં હૈ. પર્યાય ઉસકી ચીજ નહીં. આહાહા ! અરે, એની ચીજકી ખબર નહીં. જામેં એક ઝંદ્રી આદિ પંચઘા કથન નાંહિ.. ઓલામાં કહ્યુંને, એસૌ કથન અહિત હૈ. યે કથન ઉસમેં હૈ નહીં. આહાહા ! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા ધ્રુવ અવિનાશી, આદિ અને અંત વિનાની ચીજ વો આત્મા હૈ, ઉસકો એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય, ચાર ઈન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય યે કથન નાંહિ. યે અણીન્દ્રિય ભગવાન આત્મા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

શરીરના રજકણમાં અંદર ચૈતન્ય ભગવાન ચૈતન્યસૂર્ય, ઉસકો એકેન્દ્રિય, બે-ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય(વાલા) કહના. કહે, નહીં. વો આતા હૈ ન. ઈચ્છામિ પડિક્કમણું. નહીં આતા હૈં ? એંગિદિયા, બેઈદિયા, તેઈદિયા, ચઉરિંદિયા, પંચિદિયા..... એ બધી પર્યાયની વાત છે. આહાહા ! ભગવાન અનાદિ-અનંત શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્ય—પદાર્થ, ઉસમેં એકેન્દ્રિય આદિકા કથન હૈ નહીં. એકેન્દ્રિય આદિકા કથન કરના વો તો વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. નિશ્ચયકા સ્વરૂપ યે હૈ હી નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? (શ્રોતા : જીવ દો પ્રકારકા હૈ—સંસારી અને સિદ્ધ. સંસારીમેં તો હૈ ન ?) સંસારીમેં નહીં, (ઉસકે) દ્રવ્યમેં નહીં. વહ તો ચલતી હૈ બાત. વસ્તુ હૈ ત્રિકાળી જ્ઞાનાનંદ જ્ઞાનકા રસકંદ પ્રભુ, ઉસમેં એકેન્દ્રિય, બે-ઈન્દ્રિય હૈ નહીં. (શ્રોતા : સંસારી આત્મામેં....) સંસારી આત્મામેં પર્યાયમેં હૈ, દ્રવ્યમેં નહીં. (શ્રોતા : સંસાર પોતે પર્યાય છે.) સંસાર પોતે વિકાર પર્યાય છે. આહાહા ! બાત એસી બહુ ગંભીર... આહાહા !

ભગવાન આત્મા દેહદેવળમેં ભિન્ન પ્રભુ હૈ, પ્રભુ ભિન્ન હૈ. એકેન્દ્રિય, બે-ઈન્દ્રિય પર્યાયસે ભી ભિન્ન હૈ. સંસારમેં ભિન્ન હૈ. સંસાર ઉસકી દશા હૈ નહીં. સંસાર તો વિકારી

ભાવ હૈ. વો વિકારીભાવસે ભિન્ન હૈ ભગવાન અંદર તો. ભિન્ન ન હો તો વિકાર ટલકર મુક્તિ કભી હોગી નહીં. સમજમેં આયા ? ભારે ભાઈ ! સાધારણ વાત પણ સાંભળી ન હોય, ઉસકો તો ઐસે લગે કિ યે ક્યા હૈ ? અરે ભગવાન ! તેરી ચીજકી બાત ચલતી હૈ. આહાહા ! હૈ, હૈ, અનાદિસે હૈ તુમ તો. નયા આત્મા ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? ઔર ઉસકા નાશ હોતા હૈ કભી ? અનાદિ-અનંત હૈ. આદિ વિનાની, અંત વિનાની ચીજ આત્મા છે અંદર. ઐસે દ્રવ્ય સ્વભાવમેં ઔર દ્રવ્ય-વસ્તુકો એકેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય આદિ કહના, યે કથન નાંહિ (અર્થાત્) યે કથન જૂઠા હૈ. આહાહા !

વ્યવહાર હૈ ન વ્યવહાર, યે અભૂતાર્થ હૈ. કહો, યે અભૂતાર્થ આ ગયા. પંચેન્દ્રિય જીવ હૈ અને એકેન્દ્રિય જીવ હૈ, યે વ્યવહાર હૈ અને વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ. અભૂતાર્થ નામ અસત્યાર્થ હૈ. આહાહા ! ભગવાન અંદર આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ, આહાહા ! જેમાં શોક નહીં, ઉદાસીનતા નહીં, રાગ નહીં, દ્વેષ નહીં. આહાહા ! ઐસી જો ચીજ હૈ ઉસકો ઐસે કહના કિ યે પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય હૈ, પંચેન્દ્રિય દેવ હૈ. નહીં, વો વસ્તુમાં સ્વભાવમાં નથી. અને વસ્તુકા સ્વભાવ ઐસા હૈ ઐસી દૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. જૈસી સત્યાર્થ ચીજ હૈ ઉસકા અંતર અનુભવ દૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ સચ્યા ધર્મ અને સમ્યગ્દર્શન હૈ. આહાહા !

સદા નિરદોષ બંધ મોક્ષસૌં રહિત હૈ. આહાહા ! કર્મકા સંબંધ હૈ અને સંબંધ છૂટા, ઐસા આત્મવસ્તુ-દ્રવ્યમેં હૈ નહીં. અરે, રાગ થા અને રાગ છૂટા, વીતરાગ હુઆ, ઐસા ભી દ્રવ્યમેં હૈ નહીં. આહા ! નિત્યાનંદ પ્રભુ હૈ, અનાદિસે હૈ ઔર અનંત કાળ રહેગા. કભી આત્માકા નાશ હોતા હૈ ? આહાહા ! એક દેહ છોડકર દૂસરે દેહમેં, દૂસરા દેહ છોડકર તીસરે દેહમેં... અરે ! પણ વો તો દેહ અને દેહકી દશા કે એકેન્દ્રિય આદિ કોઈ આત્માકી અંદરકી ચીજ હૈ ? અંદરકી હો તો છૂટે નહીં કભી. આહાહા ! સમજમેં આયા ? તો ઉસકા અર્થ વો હુઆ કિ એકેન્દ્રિય આદિ જો પર્યાય હૈ ઉસકા કર્તા આત્માકો કહના વો મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આહાહા ! (શ્રોતા :) યે ખંડખંડ હૈ. યે કહાં આત્મા હૈ દ્રવ્ય ? કહો, સમજમેં આતા હૈ ? સમજાય છે, એ અમારી ગુજરાતી ભાષા છે. સમજાય છે ? આ તમારી સમજમેં આતા હૈ, ઐસી. હવે થોડી થોડી ગુજરાતી આવી જાય અહીંયા. (ક્યોંકિ) હમ તો ગુજરાતી હૈં ન. (શ્રોતા : ગુજરાતી શીખતા જાય). એ તો હળવે હળવે આવે.

સદા નિરદોષ.. ક્યા કહા ? ભગવાન આત્મા જો નિત્ય વસ્તુ હૈ વહ તો સદા નિર્દોષ હી હૈ. દોષ અને બંધન આદિ, રાગ આદિ કહના યે તો વ્યવહાર હૈ, યે આત્માકા સ્વરૂપ નહીં હૈ. આહાહા ! શેઠ ! સદા નિરદોષ.. તીન કાલમેં દ્રવ્યસ્વભાવ સત્ત્વ જ્ઞાનકા રસકંદ

આત્મા, વો તો સદા નિર્દોષ હી હૈ. આહાહા! બંધ મોખસૌ રહિત હૈ.. રાગકા સંબંધ થા અને રાગકા સંબંધ છૂટા—ઐસા દ્રવ્યસ્વભાવમેં હૈ નહીં. બંધ—સંબંધ. સંબંધ, સંબંધ રહિત—ઐસી દો દશા દ્રવ્યમેં નહીં. આરે, આરે! સમજમેં આયા! ઐસા આત્માકા અંતરમેં અનુભવ કરના, ઐસી દૃષ્ટિ ઉસમેં લગાના, ઉસકા નામ જન્મ-મરણ નાશ કરનેકા ઉપાય હૈ. બાકી તો જન્મ-મરણ કરકે મર ગયા. આહાહા! સમજમેં આયા? સદા નિર્દોષ કહા હૈ ન? બંધ મોખસૌ રહિત હૈ. આહાહા!

છેને પાઠમાં. ‘બન્ધમોક્ષપ્રકમૃત્તે: દૂરીભૂત: પ્રતિપદમયં બન્ધમોક્ષપ્રકમૃત્તે:’ પાઠ હૈ. આહાહા! વસ્તુ જો ભગવાન આત્મા જ્ઞાન અને આનંદકા રસરૂપ પ્રભુ આત્મા, વો વસ્તુ બંધ અને મોક્ષકી દશાસે રહિત હૈ. સમજમેં આયા? આરે! વ્યવહારસે હૈ ખરા, પણ યે તો વ્યવહારસે હૈ. વ્યવહારનય હૈ ઐસા તો માનના ચાહિયે, (પર) નિશ્ચય વસ્તુમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા? આહા! અબદ્ધસ્પૃષ્ટ હૈ ન. ૧૪વી, ૧૫વી ગાથામેં કહા હૈ. અબદ્ધસ્પૃષ્ટ ૧૪વી, ૧૫વી. ભગવાન આત્માકો રાગ અને કર્મસે બંધ હૈ હી નહીં, ભિન્ન પડા હૈ. ચૈતન્યસૂર્ય ઐસા આત્મા.. આહા! ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી કિંમત નહીં, ઉસકો ખબર નહીં. દુનિયાના ડહાપણ કરે, ઐસા.. ફેસા.. વૈસા.. મૂર્ખાઈ હૈ બધી. માટે કહતે હૈ ન કિ કિંમત કર ઉસમેં. પરકી કિંમત છોડ દે. હમ પૈસાવાળા હૈ અને હમ શરીરવાળા હૈ અને સુંદર હૈ ને. યે તો ધૂળ છે. એ ક્યાં તારી ચીજ હતી? આહાહા!

આંહીં તો કહતે હૈં કિ હમ બંધમેં હૈ અને હમેં મોક્ષ હોગા, યે ચીજ દ્રવ્યમેં હૈ નહીં. દ્રવ્ય તો સદા મુક્ત હી હૈ. આહાહા! વસ્તુ.. વસ્તુ. આહા! આનંદના ધામમાં શોક છે આ, રાગ છે આ, દુ:ખ છે આ. યે ચીજ હૈ નહીં અંદરમેં. યે અજ્ઞાનપને નયા ઉત્પન્ન કરતા હૈ. આહાહા! બંધ મોખસૌ રહિત હૈ. હવે, યે તો નાસ્તિસે ખાત કી. હવે હૈ ક્યા? હૈ ક્યા? આત્મા અંદર ચૈતન્ય વસ્તુ હૈ ક્યા?

ગ્યાનકૌ સમૂહ ગ્યાનગમ્ય હૈ સુભાવ જાકૌ.. આહાહા! ભગવાન તો ચૈતન્યસૂર્ય હૈ અંદર. ચૈતન્યસૂર્ય વો જ્ઞાનકા સમૂહ હૈ. વહ તો આયા ન ઉસમેં તુમ્હારે. દ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈ? ગુણકે સમુદાયકો—ગુણકે સમૂહકો દ્રવ્ય કહતે હૈં. તો આંહીં તો જ્ઞાનકે સમૂહકો કહા આત્મા. જ્ઞાન સાથે અનંત ગુણો (આવી ગયા). આહાહા! વો તો સિદ્ધાંતપ્રવેશિકામેં આતા હૈ. આતા હૈ કિ નહીં? અનંત ગુણકે સમૂહકો ભગવાન આત્મા દ્રવ્ય કહતે હૈં. આહાહા!

અહીંયા તો યે કહા, ગ્યાનકૌ સમૂહ ગ્યાનગમ્ય.. યે દ્રવ્યકો જ્ઞાનકા સમૂહ કહા મુખ્યપને. ચૈતન્ય પ્રકાશની મૂર્તિ પ્રભુ અંદર.. આહાહા! જેના પ્રકાશમાં જગતની ચીજ પ્રકાશે, એ પ્રકાશને પણ પ્રકાશે ઐસી ચીજ આત્મા હૈ. ઈસમેં તો ઐસા લિયા, જ્ઞાનકા

સમૂહ. ઉસકા અર્થ હૈ કે તીન કાલ તીન લોકકો જાનનેકા સમૂહ હૈ વો. કોઈકા કર્તા હૈ યે (શ્રોતા : હૈ હી નહી). તો કમબદ્ધમેં ઉસમેં આ ગયા યે. સમજમેં આયા ? વો તો ટીકામેં લિયા ન, ભાઈ. (શ્રોતા : અકર્તા સિદ્ધ કરવા માટે). હા, એનો અર્થ એ. તીન કાલ તીન લોકકો જાનનેકા જ્ઞાનકા પિંડ પ્રભુ વો રાગકા કર્તા નહીં, પરકા કર્તા નહીં, જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હૈ, ઉસમેં કમબદ્ધ આ ગયા. જો સમય જહાં જો હોતા હૈ ઉસકો જાનનેવાલા આત્મા હૈ. આહાહા ! કોઈકો ફેરફાર કર દે એસી ચીજ આત્મામેં હૈ નહીં. આહાહા ! અપની પર્યાય ભી જો સમય જો હોતી હૈ ઉસકો ફેરફાર કરે એસા આત્માકા સ્વભાવ નહીં. વહ તો જ્ઞાનકા સમૂહ—પિંડ હૈ. આહાહા ! પર્યાયકો આગે-પીછે કરનેકી તાકાત હૈ એસા ઉસમેં હૈ ? આહાહા ! ભારે વાતું ભાઈ ! આહાહા !

કહતે હૈં, ગ્યાનકૌ સમૂહ.. જેમ મીઠાશકા સમૂહ સાકર—સક્કર મીઠાશકા સમૂહ. સક્કર, ગોળ મીઠાશકા પિંડ હૈ, એસે ભગવાન આત્મા જ્ઞાનકા પિંડ હૈ અંદર. ચૈતન્યપ્રકાશકા નૂરકા પૂર આત્મા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? જ્ઞાનનો અવતાર છે. જ્ઞાનરૂપ હી હૈ યે વસ્તુ. આહાહા ! યે અપની ચીજ એસી હૈ (એસા) ઉસકો કભી સુના નહીં, જાના નહીં, રૂચિ કી નહીં. રખડતા રામ ચાર ગતિમેં અવતાર કરે. મરે ને જન્મે, પર્યાયમેં હોં. આત્મા ક્યાં મરે ? પૂર્વકી પર્યાય વ્યય હુઈ વો મરે. નવી પર્યાય ઉત્પન્ન હો, એ જન્મે કહેવાય. આહાહા ! સમજમેં આયા ? ગ્યાનકૌ સમૂહ.. ભગવાન આત્મા સ્વ અને પરકા જાનનેકા સમૂહ હૈ. જ્ઞાનગમ્ય હૈ, દેખો. યે તો જ્ઞાનસે જાનનેમેં આતા હૈ. કોઈ ક્રિયાકાંડ, રાગ દયા-દાન-વ્રતસે જાનનેમેં આતા નહીં. સમજમેં આયા ?

યે ચીજમેં જ્ઞાન ભરા હૈ. સમજણકા પિંડ હૈ તો જ્ઞાનગમ્ય હૈ વો. જ્ઞાનકા કણ પ્રગટ કરકે ઉસસે ગમ્ય હોતા હૈ. કોઈ વિકલ્પ, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ આદિકા વિકલ્પસે વો આત્માકા ભાન હોતા હૈ, એસા હૈ નહીં. કહો, કાંતિભાઈ ! આવું છે બધું આ તો. ભારે કરી છે વાત ! આ તો ‘બનારસીદાસ’નું કહ્યુંને. ‘કરનીકા રસ મિટિ ગયો, ભયો ન આતમસ્વાદ, ભયી બનારસીકી દશા, જથા ઊંટકો પાદ.’ ઊંટ હોતા હૈ ન ઊંટ. ઊંટકા પગ ભાંગે ને પગ. બસ ખલાસ. ચાલી શકે નહીં. ન્યાં ને ન્યાં મરી જાય. ઊંટ.. ઊંટકા તો વાંકા હોયને સબ અવયવ ? એસા પગ એસા વાંકા—વંક હૈ. (શ્રોતા : અઢારેય વાંકા). હા, અઢારેય વાંકા. ઊંટના અઢારે (અંગ) વાંકા.

એકવાર ઊંટ દેખા થા બહોત વરસ પહલે. હમારે નાગનેશ જાના થા. રાણપરસે નાગનેશ. ઉસકા ગામ હૈ. બીયમેં ઊંટ પડા થા. જુવાન ઊંટ હોં જુવાન. હમ નિકલે... બહોત વરસ હો ગયા ઉસકો. પર—પપ વર્ષ હો ગયે. રાણપુરસે નાગનેશ જાતે થે વિહાર

કરકે. તો એક એસી થોરકી વાડમેં એક ઊંટ પડા થા. જુવાન ઊંટ હોં. મૈને કભી સુના નહીં થા. હમ તો... મેં કીધું, યે ઊંટ ક્યોં પડા હૈ યહાં ? યે તો નિરોગી હૈ, જુવાન હૈ. તો કિસીને કહા કિ ઉસકા પગ તૂટ ગયા હૈ. અબ ચલ સકતા નહીં. ત્યારે ? આંહીં ને આંહીં મરવાનો. આહાહા ! પાણી નહીં, ઘાસ નહીં. કોણ નાખે જંગલમેં કોણ દે ? એ સૂકાઈને મરી જશે. હાલી શકે નહીં. પગ.. પગનો ભાગ છેને, આમ વાંકો હોયને એ તૂટી ગયો છે. એસા ચલતા થા...

આવું પહેલું-વહેલું સાંભળ્યું હતું નાની ઉંમરમાં. આપણે કોઈ દિ' સાંભળ્યું નહોતું. એમ કહે છે, જેને આ રાગની ક્રિયાનો રસ છૂટી ગયો, પણ આત્માના આનંદનું ભાન ન કર્યું, એ ઊંટના પગ જેવા છે. ઊંટનો પગ ભાંગ્યો અને હવે એ સાજો થાય નહીં. એથી કરીને એમ નથી કહ્યું એણે કે શુભભાવમાં કંઈ ધર્મ છે. સમજમેં આયા ? આહાહા ! આંહીં તો જ્ઞાનગમ્ય છે. સુભાવ જાકૌ, એમ છેને ? જિસકા સ્વભાવ.. સ્વ-ભાવ જ્ઞાનગમ્ય હૈ. યે જ્ઞાનસે જાનનેમેં આતા હૈ. રાગ અને ક્રિયા પુણ્ય-પાપકી ક્રિયાસે યે આત્મા જાનનેમેં આતા નહીં. સમજમેં આયા? ગ્યાનકૌ સમૂહ ગ્યાનગમ્ય હૈ સુભાવ જાકૌ.. કેટલું બનાવ્યું છે! આહાહા !

લોક વ્યાપી લોકાતીત.. કેસા હૈ ભગવાન આત્મા અંદર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ? કિ લોકવ્યાપી. જગતકા જાનનેવાલા. ત્રીન કાલ ત્રીન લોકકો જાનનેવાલા હૈ. લોકવ્યાપી, પણ લોકાતીત—જગતસે ભિન્ન હૈ. આહા ! ત્રીન કાલ ત્રીન લોકકો જાનનેવાલા ભગવાન આત્મા હૈ, પણ છતાં લોક અને ત્રીન કાલસે ભિન્ન હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? યે સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર ચલતા હૈ. આહાહા ! એસા સર્વવિશુદ્ધ પ્રભુ હૈ એસી દૃષ્ટિ કરના અને અનુભવ કરના વો ધર્મ હૈ. યે જન્મ-મરણસે નિકાલનેકા વો ઉપાય હૈ. બાકી તો મર જાયે ચોર્યાશીનાં અવતારમાં. વ્રત અને નિયમ ભી અનંત બૈર ક્રિયે, સ્વર્ગમેં ગયે.

‘દ્રવ્યસંયમસે ઐવેચક પાયો, ફેર પીછો પટક્યો.’ ત્યાંથી પડ્યા નીચે વો તો હમ દુકાનમેં યે વાંચતે થે, દુકાનમેં. ૬૦ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. ૬૦ વર્ષ. દુકાનમેં ચોપડી રખી થી, ચોપડી. હમ તો પહલેસે યે (શ્વેતાંબર) થે ન, છોટી ઉંમરસે. એક સજજાયમાળા હૈ ચાર (ભાગ), શ્વેતાંબરમેં. યે સબ પુસ્તક દુકાનમેં રખતે થે હમ. યહાં હૈ ચાર પુસ્તક સજજાયમાળા. એક એક સજજાયમાળામેં ૨૦૦—૩૦૦ સજજાય હૈ.

ઉસમેં એસા આયા થા કિ ‘દ્રવ્યસંયમસે ઐવેચક પાયો ફેર પીછો પટક્યો.’ આત્માના અનુભવ અને સમ્યગ્દર્શન વિના.. આ જેમ કહ્યુંને પેલું, ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર....’ (શ્રોતા : છઠાળામાં). તે દિવસે આ ક્યાં વાંચ્યું હતું ત્યાં ? ચોપડીમેં આયા થા હમારે તો. દ્રવ્યસંયમ.. આત્માકા ભાન અને અનુભવ બિના યે પંચ મહાવ્રત આદિ

દ્રવ્યસંયમ લિયા, સ્વર્ગમેં ગયા, ત્યાંથી પટક્યા નીચે. મનુષ્ય હોકર, ઢોર હોકર નરકમેં જાયેગા. આહાહા! સમજમેં આયા ?

જિસકો ભગવાન આત્માકા અનુભવ નહીં, સમ્યગ્દર્શન નહીં, અપની ચીજકા મહાત્મ્યસે આનંદકા વેદન નહીં, ઉસકો તો ચોર્યાશીકા અવતાર હૈ. સંયમ પાળે તો સ્વર્ગમેં જાઓ. ઉસમેં ક્યા આયા ? સ્વર્ગમેં—દેવમેં ગયા તો ધૂળ હૈ ત્યાં. ઈન્દ્રાણી આદિ હૈ, યે સબ ધૂળ હૈ. ઓર ભોગનેકા ભાવ હૈ વો તો રાગ અને કષાય અંગારા હૈ. વહાં કહીં સુખ-બુખ સ્વર્ગમેં હૈ નહીં. કહો, શેઠ ! આ પૈસાવાળાને સુખ હોગા કિ નહીં ? નહીં ? ધૂળકા (સુખ) હો તો બહોત સુખ (હોના ચાહિયે). પૈસાવાળા કહતે હૈં તુમકો. બુંદેલખંડકા બાદશાહ. આંહીં તો, રાગકા બાદશાહ માનના વો મૂઢ હૈ, એમ કહતે હૈં. આહા !

લોકવ્યાપી લોકાતીત લોકમેં મહિત હૈ.. લ્યો ઠીક. ક્યા કહતે હૈં ? સંસારમેં યે પૂજનીય આત્મા.. યે આત્મા પૂજનીય હૈ, ઉપાદેય. ત્રિકાળ જ્ઞાયક ચિદાનંદ પ્રભુ વો બંધ મોક્ષ અને રાગસે રહિત હૈ વહી ઉપાદેય હૈ. ધર્મીકો વહી આદરણીય હૈ, આદર કરનેલાયક હૈ. હૈ ન પાઠ ? લોકમેં મહિત હૈ.. મહિત નામ પૂજનીય. ઈસ જગતકે અંદર એસા પ્રભુ અપના નિજસ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદધામ વો હી અંગીકાર કરનેલાયક હૈ, આશ્રય કરનેલાયક હૈ, બાકી સબ ચીજ મિથ્યા હૈ ફોગટ. આહાહા! સમજમેં આયા ? લોક વ્યાપી લોકાતીત લોકમેં મહિત હૈ.. ક્યા કહતે હૈં ? સંસારમેં ચાર ગતિમેં જો ઉપાદેય આદરણીય હો તો એક આત્મા હી દ્રવ્યસ્વભાવ હૈ. પંડિતજી !

સુદ્ધ બંસ સુદ્ધ ચેતનાકૈ રસ અંસ ભરયો.. એ તો શુદ્ધનો વંશ આત્મા છે, પવિત્રતાનો વંશ છે. ઉસમેંસે વંશમેંસે પવિત્રતા પ્રગટ હોતી હૈ. સમજમેં આયા ? સુદ્ધ બંસ, ચૈતન્ય ધ્રુવ. ઓર સુદ્ધ ચેતનાકૈ રસ અંસ ભરયો.. એ તો શુદ્ધ ચેતનાના રસથી અંશે ભરેલો છે. એસો હંસ પરમ પુનીતતા સહિત હૈ, લ્યો. એસો હંસ નામ આત્મા ત્રિકાલ રહનેવાલા ભગવાન પરમ પુનીતતા — પરમ પવિત્ર સહિત હૈ. રાગ આદિ હૈ નહીં, પરમ પવિત્ર સહિત હૈ. યે આત્મા અંતરમેં દૃષ્ટિ કરનેલાયક હૈ, ઉસકી શ્રદ્ધા કરનેલાયક હૈ. ઉસકા આચરણ કરનેલાયક હૈ, વહી ઉપાદેય હૈ. ઉસકા નામ ધર્મ હૈ. બાકી ધર્મ-ફર્મ કોઈ દૂસરેસે હોતા નહીં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૧૮, શ્રાવણ સુદ ૬, બુધવાર તા. ૨૮-૭-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૩, ૪, ૫ પર પ્રવચન (હિન્દી)

‘કુંદકુંદઆચાર્ય’ કૃત (સમયસાર). ઉસકી ટીકા કરનેવાલે ‘અમૃતચંદ્રઆચાર્ય’ દિગંબર મુનિ. ઉસમેં કળશ લિયા હૈ. યે કળશકી ટીકા ‘રાજમલ્લ’ને બનાયી હિન્દીમેં. આતા હૈ ન? ઉસમેંસે ‘સમયસાર નાટક’ બનાયા હૈ. એની ઉત્પત્તિ આ. ‘કુંદકુંદઆચાર્ય’ શ્લોક બનાવ્યા. ‘અમૃતચંદ્રઆચાર્ય’ ટીકા કી. ઉસમેં કળશ રચે. કળશકી ટીકા હિન્દીમેં હૈ ન યહાં? ‘રાજમલ્લ’ ટીકા. ઉસમેંસે યે ‘સમયસાર નાટક’ બનાયા. ઈસમેં લિખા હૈ સબ પીછે. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર ચલતા હૈ. (શ્રોતા : નાટક નામ ક્યું ધરા?) યે પરિણમન કરતા હૈ ન ભિન્ન-ભિન્ન. ‘નટ નાગરકી બાજી’. આત્મા નટ હૈ, વો અપને પરિણમનમેં નાટક કરતા હૈ—પરિણમન કરતા હૈ. અજ્ઞાનપને વિકારરૂપ પરિણમન કરતા હૈ. ભાનપણે ધ્યાન અને આનંદપણે પરિણમન કરતા હૈ. ઈસલિયે ઉસકો નાટક કહનેમેં આયા હૈ. (શ્રોતા : યહાં કોઈ નાટકકે પાઠ...) એ નાટક. વો નાટકકી વ્યાખ્યા પહલે ઐસા કરતે થે. ‘ન ટકે તે નાટક’. ભાઈ ! બદલે.

યે તો બહોત વર્ષકી બાત હૈ. (સંવત) ૬૮. ગારીયાધારમેં થા એક વહીવટદાર. તો ઉસકા લડકા મોરબીકા થા. તો વો બડા નાટક કરતા થા. મોરબીના. આ તો ઘણા વરસની વાત છો. કોઈ ૬૦ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. હમ તો દીક્ષા લેને(વાલે) થે ન. તો (લોગ) ખ્યાલ રખતે થે ન. વહીવટદાર થા ન. બહુમાનસે બુલાતે થે. ઘરપે લે જાતે થે. તો એ વખતે એકવાર ઐસા નાટકકા અર્થ ક્રિયા થા. ૬૦ વર્ષ પહલે. ‘ન ટકે તે નાટક’. આત્મામેં પર્યાય એક સમય ટિકતી હૈ, કાયમ નહીં ટિકતી. અનેકરૂપ ધારણ કરતી હૈ. વો તો એ વખતે.. ભાઈ! આ ક્યાં સમયસાર તે દિ’ દેખ્યું હતું. એ વહીવટદાર હતા મોટા. એના દીકરો મોરબીના હતા. મોટા નાટક કરતો. પછી એને કહ્યું. મેં કીધું, ભાઈ નાટક તો આ કહેવાય. જે જે બદલે, બદલ્યા વિના ન રહે, પલ્ટે, ન ટકે એનું નામ નાટક. આત્મા પર્યાયપણે પરિણમતા હૈ ઉસકા નામ નાટક.

યહાં કહતે હૈં સર્વવિશુદ્ધ અધિકારમેં. આત્મા કર્તા નહીં વો સિદ્ધ કરના હૈ. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ નિશ્ચયસે સર્વવિશુદ્ધ સ્વભાવસે ભરા આત્મા રાગકા ભી કર્તા નહીં, કર્મ અને શરીરકા કે પરકા તો કર્તા હૈ (નહીં). ઐસા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. આહા! ઐસે સ્વભાવકી દૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. ધર્મકી શરૂઆત વહાંસે હોતી હૈ.

आडाडा ! अेक कणश तो आ गया. त्रीजुं.. त्रीजुं एे आमां. त्रीजुं पद एे न ?

वणी (दोडरा)

जो निहचै निरमल सदा, आदि मध्य अरु अंत।

सो चिद्रूप बनारसी, जगत मांहि जयवंत॥३॥

शब्दार्थ :-निहचै=निश्चयवासी. निर्मल=पवित्र. चिद्रूप=चैतन्यरूप.

अर्थ :-जे निश्चयनयथी आदि मध्य अने अंतमां सदैव निर्मल एे, पं. बनारसीदासजु कहे एे के ते चैतन्यपिंड आत्मा जगतमां सदा जयवंत रहे. 3.

अर्थ :-जो निश्चयनयसे आदि, मध्य और अंतमें सदै निर्मल है, पं. बनारसीदासजी कहते हैं कि वह चैतन्य-पिंड आत्मा जगतमें सदा जयवंत रहे॥३॥

पूज्य गुरुदेवश्रीजुं प्रवचन :

ओडो ! भगवान आत्मा.. निहचै निरमल सदा.. निश्चयनयथी तो आदि—अंत अने मध्य बिनाकी थीज है. आडा ! आदि.. आदि तो पर्यायकी डोती है, वस्तुकी आदि (नडी). नित्यानंद भगवान शुरुआत, मध्य अने अंत—तीनों उसमें है (नडी). आडा ! सम्यग्दर्शनका विषय. सम्यग्दर्शन जैसे ध्रुवके आश्रयसे उत्पन्न डोता है. वो आत्मा राग अने परका कर्ता तीन कालमें है नडी. आडा ! अभिमान है न कि मैं ऐसा करता हूं, मैं ऐसा करता हूं, मैं उपदेश करता हूं, मैं कर्म बांधता हूं, मैं परकी व्यवस्थाका काम व्यवस्थित करता हूं और मेरेमें राग आता है वो राग मेरा कर्तव्य है, मेरी इरज है. ये अज्ञानभाव है, अेम कडते हैं. पंडितज ! ऐसा है भगवान ! आडाडा ! वस्तुस्थिति ऐसी है. (श्रोता : बडी भूल है). बडी भूल है. बात है. पडलेमें पडली वो बडी भूल है.

वो पडले अधिकार तो आ गया है. कर्ता-कर्म दोपडरको यलता है तुम्हारे. वो ७६ गाथा है. ऐसा अधिकार दूसरेमें तो नडी, पण दिगंबर शास्त्रमें भी ऐसा अधिकार समयसार अने सर्वविशुद्धके सिवा दूसरे (कडी) है नडी. अने वो मुष्यकर बात (कडी) है. कोरु ईश्वर कर्ता है, उसने ये बनाया है, ऐसी थीज नडी. जैसे तो नडी, पण अपनी पर्यायमें राग बनाता है ये आत्मा नडी, अेम कडते हैं. समजमें आया ? आडा ! भगवान आत्मा.. जो निहचै निरमल सदा.. भगवान चैतन्यमूर्ति प्रभु अंदर आतमराम. परमेश्वरकी शक्तिका पिंड प्रभु. ऐसा निहचै निरमल सदा.. त्रिकाण निर्मल है वो तो. आडाडा ! मलिन था ने मलिनताका नाश डुआ, वो द्रव्यस्वभावमें नडी. वो तो पर्यायमें

है. पर्याय द्रव्यमें नहीं. आहा !

वो आता है न. पडले आ गया है नाटकका (पट.) करै कर्म सौ ही करतारा, जो जानै सौ जाननहारा, जानै सौ कर्ता नहीं होइ करता सौ जानै नहीं कोई. करै कर्म सौ ही करतारा. राग आदि विकल्प दया-दान-व्रत आदिका परिणाम भेरी रचना है, भेरा कार्य है, जैसे (मानकर) कर्ता होता है. सूक्ष्म बात है. करै कर्म सौ ही करतारा.. विकल्पका कर्ता वो ही कर्ता है अज्ञानी. आत्मा नहीं. जिसको आत्मा कहते हैं वो नहीं. और सम्यग्द्रष्टिको आत्मा दृष्टिमें आया है तो सम्यग्द्रष्टि भी रागका कर्ता नहीं. आहाहा ! समझमें आया ?

जो निहचै निरमल सदा.. भगवान ज्ञाननी मूर्ति चैतन्यप्रकाश, आहा ! ऐसा प्रभु सदा निर्म.. आदि मध्य अरु अंत सो चिद्रूप. वो तो ज्ञानरूप है. उसका कोई रागरूप है, शरीररूप है, ऐसा नहीं. आहा ! सो चिद्रूप बनारसी, जगत मांहि जयवंत.. 'बनारसीदास' कहते हैं कि अहो ! ऐसा आत्मा अनादि-अनंत जयवंत वर्तता है. याहे तो अकेन्द्रियमें, पंचेन्द्रियमें, द्वांद्वीय आदि पर्यायमें हो, पण वड द्रव्यस्वभाव तो त्रिकाण जयवंत वर्तता है. कडो, समझमें आया ? वास्तवमें जीव कर्मका कर्ता-भोगता नहीं है. नीचे योथो कणश छे. दूसरा कणश नीचे है.

कर्तृत्वं न स्वभावोऽस्य चित्तो वेदयितृत्ववत् ।

अज्ञानादेय कर्तायं तदभावादकारकः ॥२॥

ओहोहो ! मूल थीज ये है.

वास्तवमां जव कर्मनो कर्ता-भोक्ता नथी (योपाठ)

जीव कर्म करता नहि ऐसैं।

रस भोगता सुभाव न तैसैं ॥

मिथ्यामतिसौं करता होई।

गणं अग्यान अकरता सोई ॥४॥

अर्थ :—जुव पदार्थ वास्तवमां कर्मनो कर्ता नथी अने न कर्म-रसनो भोक्ता छे, मिथ्यामतिथी कर्मनो कर्ता-भोक्ता थाय छे, अज्ञान दूर थतां कर्मनो अकर्ता-अभोक्ता न थाय छे. ४.

अर्थ :—जीव पदार्थ वास्तवमें कर्मका कर्ता नहीं है और न कर्मरसका भोगता है, मिथ्यामतिसे कर्मका कर्ता-भोगता होता है, अज्ञान हटनेसे कर्मका अकर्ता-अभोगता ही होता है ॥४॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા ! વસ્તુકા નિચોડ છે, તત્ત્વકા. લાખ વાતની વાત... આતા છે ન વો 'છઠાળા'મેં. પંડિતજી ! (શ્રોતા : લાખ બાતકી બાત યહૈ નિશ્ચય ઉર આનો, છોડી સકલ દ્વંદ્વ-ફંદ નિજ આતમ ધ્યાઓ.) નિશ્ચય ઉર આનો.. આતમ ધ્યાઓ. યે બાત હૈ ભગવાન! આહાહા ! તેરી ચીજ... જીવ કરમ કરતા નહિ એસૈં.. રાગાદિકે પરિણામકા આત્મા કર્તા નહીં. અજ્ઞાનભાવે કર્તા ભાસતા હૈ, એમ કહતે હૈં. ઓહો ! કિતની ધીરજ ઓર કિતની સ્વસન્મુખતા આતી હૈ, તબ રાગકા કર્તા ભાસતા નહીં. સમ્યગ્દર્શનમેં પર્યાયબુદ્ધિ—રાગબુદ્ધિ હટ જાતી હૈ ઓર દ્રવ્ય સ્વભાવબુદ્ધિ હોતી હૈ તો સ્વભાવકા હી પરિણમન વહાં હૈ. રાગકા પરિણમન વો જ્ઞાની કરે (નહીં). આહાહા ! સમજમેં આયા ?

જીવ કરમ કરતા નહિ એસૈં.. ભગવાન ચૈતન્યજ્યોત. આંખ—નેત્ર જૈસે પરકી ક્રિયા કરતે નહીં. 'દિટ્ટી જહૈવ' ૩૨૦ ગાથામાં આતા હૈ ન. 'દિટ્ટી જહેવ ણાણં' વો તો જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા હૈ. ત્રિકાળ જ્ઞાનકા રસકંદ આત્મા હૈ. ઐસા ભગવાન આત્મા કર્મ(કા) કર્તા હૈ નહીં. આહાહા ! રાગકા કર્તા નહીં, વ્યવહાર રત્નત્રયકા કર્તા નહીં, એમ કહતે હૈં. આહા ! વ્યવહાર રત્નત્રય—દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધાકા વિકલ્પ—રાગ, પંચ મહાવ્રતકા વિકલ્પ, શાસ્ત્ર પઢનેકા વિકલ્પ વો કર્મ હૈ, વિકાર હૈ, વિભાવ હૈ. જીવ (ભાવ)કર્મકા કર્તા નહીં. જ્ઞાનમૂર્તિ વો રાગકા કર્તા નહીં. ઐસી દ્રવ્યદૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન અને ધર્મ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

ઉસમેં તો ક્રમબદ્ધ લિયા હૈ ન પહલે. યે ગાથામેં ક્રમબદ્ધ લિયા હૈ સર્વવિશુદ્ધ અધિકારમેં (૩૦૮ ગાથા) 'દવિયં જં' (અધિકારકી) શરૂઆતકી પહલી (ગાથા). ઉસમેં વહી હૈ. સોના હૈ વહ સોનેકે પરિણામસે અભેદ હૈ. સુવર્ણ. સુવર્ણમેંસે કુંડળ હોતા હૈ કુંડળ આદિ, તો કુંડળ આદિ પર્યાય સુવર્ણસે તો અભેદ હૈ. તો ઉસકા કર્તા સુવર્ણ હૈ, દૂસરા હૈ (નહીં). યહાં ક્રમબદ્ધ સિદ્ધ કરના હૈ ઈસમેં. જો સમય જો પરિણામ હોતા હૈ, વો સમય—સમયમેં.. વો જ્ઞાયક ચૈતન્યમૂર્તિ કર્તા નહીં (ઐસા) યહાં સિદ્ધ કરના હૈ ન ? વહ કર્તા નહીં, વહ તો જ્ઞાતા હૈ. ચૈતન્યસ્વભાવ.. લોકાલોકકા જ્ઞાનનેવાલા ઐસા ચૈતન્યસ્વભાવ હૈ. ઐસી દૃષ્ટિમેં ઓર દ્રવ્યમેં રાગકા કર્તા નહીં તો ક્રમબદ્ધ હો ગયા. જો સમય જો પર્યાય હોનેવાલી હોતી હૈ ઉસકા કર્તા નહીં, ઉસકા ધર્મી જ્ઞાતા રહતે હૈં. આહાહા ! ... પુણ્યકો હેય માનતે હૈં ન ? પૂનમચંદજી ! ક્યાં ગયા ભૈયા ? પંડિતજી ! હાં, યહાં બૈઠે હૈં. આયા યહાં. આહાહા !

ભગવાન ! યે તો વસ્તુકા સ્વરૂપ હૈ. આહા ! યે કોઈ સંપ્રદાય નહીં. સમજમેં

આયા ? ઈસકે સિવા દૂસરેમેં ઐસી વસ્તુ કહીં હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા ? જિસમેં અનંત ગુણ.. આહાહા ! ગુણકા પૂંજ ઐસા દ્રવ્યસ્વભાવ, વો રાગકા, વ્યવહારકા કર્તા નહીં (ઐસા) કહતે હેં. ગજબ વાત હૈ ! યે વ્યહારનયસે કથન આયા હૈ ન શાસ્ત્રમેં કિ મુનિ પંચ મહાવ્રત પાલતે હે ને ૨૮ મૂળગુણ પાળતે હેં ને શ્રાવક બાર વ્રત (પાલતે હેં). વો તો વ્યવહારનયકા કથન હૈ. વસ્તુસ્થિતિ ઐસી નહીં. આત્મા પાલતા હૈ રાગકો, રાગકી રક્ષા કરતા હૈ—યે વસ્તુકા સ્વભાવ નહીં. આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ વીતરાગ માર્ગ ! સમજમેં આયા ? ચૈતન્યજ્યોત પ્રભુ, ઉસકો રાગકા કર્તા(પના) સોંપના યે અજ્ઞાન હૈ કહતે હેં. સમજમેં આયા ?

જીવ કરમ કરતા નહિ એસેં, રસ ભોગતા સુભાવ ન તૈસેં.. આહાહા ! ભગવાન આત્મા આનંદકા રસીલ સ્વરૂપ, વો રાગકા ભોક્તા હૈ નહીં. ગજબ તો દેખો ! શરીર, કુટુંબ, સ્ત્રી, આબરૂ—ઉસકા તો ભોક્તા હૈ નહીં. શેઠ ! યે મકાન—બકાન તમારા અરીસાકા. ભોક્તા તો.. આત્મા તો જડકા અને પરકા, સ્ત્રીકા, શરીરકા ભોક્તા નહીં, અજ્ઞાનભાવે પણ. સમજમેં આયા ? અજ્ઞાનભાવસે ભોક્તા હો તો રાગ અને દ્વેષ વિકારીકા ભોક્તા હૈ. આત્મભાવસે તો યે રાગકા ભોક્તા ભી આત્મા નહીં. આહાહા ! ઐસી દૃષ્ટિ હુએ બિના સમ્યગ્દર્શન નહીં હોતા. આહા !

અરે, ચોર્યાશીના અવતાર જન્મ-મરણ કરતે.. કરતે રખડતે હેં. દુઃખ કિતના, દેખો. ઘાણીમેં અનંત બૈર પિલાયા ગયા. આકુળતામાં અનંત બૈર પિલાયા ગયા. તો કહતે હેં કિ આકુળતાકા વેદન જીવકા સ્વભાવ નહીં. યે આકુળતાકા વેદન અજ્ઞાનભાવસે હૈ. આહા ! અપના નિજસ્વભાવ આનંદ અને જ્ઞાનમૂર્તિ હૈ ઐસી દૃષ્ટિ હોનેસે.. આત્મા કહો કે દૃષ્ટિવંત કહો, આત્મા કહો કે દૃષ્ટિવંત કહો, દોનોં હી રાગકા ભોક્તા નહીં. આહા ! પંડિતજી ! બહુ આકરી વાત આ ! ઐસા જૈનધર્મ ! પરમ સત્ય યહી હૈ. પરમ સત્ય.. પરમાત્માકે મુખસે નિકલી બાત યહી બાત પરમ સત્ય હૈ. આહા ! સમજમેં આયા ? જન્મ-મરણના ચોર્યાશી અવતાર. આહાહા !

કલ તો આયે થે વ્યાખ્યાનમેં. આહા ! લડકા ગુજર ગયાને. બધા આવ્યા હતા વ્યાખ્યાનમાં. ઓહો ! ૨૪ વર્ષનો હતો. આમ ભીંસ મારી. બસ અને ખટારો. ત્યાં જ ગુજરી ગયો. આહા ! એ દુઃખ નથી, અંદર એકત્વબુદ્ધિકા દુઃખ હૈ. આહા ! અરેરે ! અનંત અનંત બાર ઐસા ક્રિયા. એકવાર તો હવે આત્મા ક્યા ચીજ હૈ ઉસે સુન અને સમજ લે. આહા ! શરીર યે ધૂળ હૈ, આબરૂ ધૂળ હૈ, સબ માટી ધૂળ હૈ. ઉસકી તો પર્યાયકા કર્તા આત્મા હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? યે પ્રશ્ન કમબદ્ધકા વહાં ક્રિયા થા જયપુરમેં. ધનાલાલજી ! વો એક પ્રશ્ન હુઆ થા. (શ્રોતા : જયપુરવાલે ભાઈને..) જયપુરવાળા ભાઈ.

(શ્રોતા : બહોત બોલતા થા જોર જોરસે.....) હા, વો. ઉસને પ્રશ્ન ક્રિયા થા. ઉસે સમજનેકો કુછ... (શ્રોતા :) ... ઉસને ભાષણ ક્રિયા થા, પીછે ભાષણ ભી ક્રિયા થા.

ઉસને કહા, ‘મહારાજ ! કમબદ્ધકી બાત રહ જાતી હૈ. કમબદ્ધકા ખુલાસા કરો.’ માણસ તો બહોત થે. પાંચ લાખકા હોલ હૈ ન. તીન હજાર માણસ. બહોત તો બહાર બૈઠતે થે. કમબદ્ધકી બાત રહ ગયી હૈ. મેં કહ્યું, સુનો ભૈયા. દો દિન કહા થા. ભાઈ ! કમબદ્ધમેં તો યે લિખા હૈ. શાસ્ત્રમેં ઐસા હૈ કિ અકર્તા... ‘અથાત્મનોઽકર્તૃત્વં દૃષ્ટાંતપુરસ્સરમાઆખ્યાતિ’ ઐસા શબ્દ હૈ. પંડિતજી ! ‘સમયસાર’ હૈ ન. ‘સમયસાર’ હૈ ન ઉસમેં હૈ. કમબદ્ધકો કહનેમેં યહ શબ્દ લિયા હૈ શાસ્ત્રમેં. વો શબ્દ હૈ ન. ‘અથ આત્મનો અકર્તૃત્વં દૃષ્ટાંત પુરસ્સર આખ્યાતિ’

‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’કે શબ્દ હૈ. ‘અથ આત્મનો અકર્તૃત્વં’.. યે જો ચલતી હૈ વો બાત. ‘દૃષ્ટાંત પુરસ્સરં આખ્યાતિ’. ઉસમેં કમબદ્ધ આયા હૈ. ઉસમેં આ ગયા હૈ, લિયા હૈ. ઉસમેં લિયા હૈ વો કમબદ્ધ (કહને)કે કારણસે નહીં, પર અકર્તૃત્વ (કહને)કે કારણસે. કમબદ્ધ સિદ્ધ કરનેકે કારણસે નહીં, અકર્તૃત્વ સિદ્ધ કરનેકે કારણસે કમબદ્ધ આ ગયા હૈ. આહાહા ! કિ જબ આત્મા અકર્તા હૈ... ઔર અકર્તા તો નાસ્તિસે કહા, અસ્તિસે જ્ઞાતા હૈ. ‘દવિયં જં’ હૈ ન, પાઠ હૈ ન. મૂલ પાઠ હૈ ન વો. ‘જીવો હિ તાવત્ક્રમનિયમિત આત્મપરિણમૈરુત્યદ્યમાનો જીવ એવ. ક્રમનિયમિત.’ પરિણામસે.. યે જીવ જો સમયમેં જો પરિણામ હોતા હૈ ઉસી સમય વહી પરિણામ હોગા, તો (ઈસ કારણસે) વો અકર્તા હૈ. આહાહા ! યે વસ્તુકા સ્વરૂપ હી જ્ઞાતા-દેષ્ટા હૈ. આંહીં કહ્યુંને આમાં સર્વવિશુદ્ધમાં કે તીનકાલ તીનલોકકો દેખનેવાલા હૈ વો તો. દેખનેવાલા હૈ ઉસમેં પરિણામ કરના, વો ભી કહાં રહા ? રાગકા કરના તો હૈ નહીં, પણ સમ્યક્ ચૈતન્યકા ભાન હોને પર... પરિણામ તો પરિણમતે હી હેં, ઉસકો પરિણામાના ક્યા ? આહા ! સમજમેં આયા ?

ભગવાન આત્મા ધ્રુવ જો તીન કાલ તીન લોકકો દેખનેકી શક્તિ રખનેવાલા ભગવાન હૈ, ઐસી જબ દૃષ્ટિ હુઈ તો કમબદ્ધ પરિણામ હોતે હેં ઉસકો જાનનેવાલા રહા, કરનેવાલા નહીં રહા. આહાહા ! શેઠ ! ઐસી બાત હૈ ભગવાન ! આહાહા ! અરે, તેરી મહિમા ! ‘ભગવાન’ કહતે હેં ન. ભગ નામ જ્ઞાન અને આનંદકી લક્ષ્મી. ઉસમેં તો... જ્ઞાન અને આનંદકી લક્ષ્મીવાન હૈ વો. ભગ-વાન. આહા ! તેરેમેં તો જ્ઞાન અને આનંદકી લક્ષ્મીવાન તેરા સ્વરૂપ હૈ. કોઈ રાગ અને શરીર તેરા સ્વરૂપ હૈ (નહીં.) આહાહા ! કહતે હેં... યે કમબદ્ધમેં આયા, દેખો. ‘પ્રથમ તો જીવ કમબદ્ધ એવા પોતાના પરિણામોથી ઉપજતો થકો...’ આહા ! ઉપજતા હુઆ—પરિણામસે ઉત્પન્ન હોતા હુઆ ઉસી સમયમેં અકર્તા હૈ પરકા. ખરેખર તો અપના જો પરિણામ ઉપજે, વો પરિણામકા ભી દ્રવ્ય તો

અકર્તા હૈ. આહાહા ! ગજબ વાત હૈ ! સમજમેં આયા ?

યે ચૈતન્યકી લીલા ! એ લોકો કહે કે ઈશ્વરકી લીલા. ઈશ્વર નહીં, યે આત્મા હી ઈશ્વર હૈ. સમજમેં આયા ? યે ઈશ્વરકી લીલા અપના સ્વભાવકે ભાન બિના... ઓહો ! રાગ આદિ પર્યાયકા મેં કરું, મેં કરું, મેં કરું—એસી બુદ્ધિ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ જિનવરદેવ જિનવરેન્દ્ર ઉનકી વાણીમેં એસા આયા. ભગવાન ! આપ તો ત્રિન કાલ ત્રિન લોકકો જાનનેવાલે હો ન કિ ત્રિન કાલ ત્રિન લોકમેં કોઈ દશાકે કરનેવાલે હો? સમજમેં આયા ? વો શ્વેતાંબરમેં યે શ્લોક હૈ. શ્વેતાંબરમેં સ્તુતિ કી હૈ શીતલનાથકી, ઉસમેં વો હૈ. દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવનું રાજનીતિએ ચાર. જડ ચૈતન્યની પ્રાસ વિના જડ પ્રભુ ચૈતન્યની... એમ કંઈક ત્યાં શબ્દ રહી ગયો કાંઈ. પ્રાસ વિના જડ ચૈતન્યપ્રભુની કોઈ ન લોપે કાળ... એસા શબ્દ હૈ. ક્યા કહતે હૈં, સુનો.

વહ તો સબ દેખા હૈ ન. હમને તો શ્વેતાંબર સાહિત્ય ભી દેખા હૈ. સબ દેખા હૈ. કરોડો શ્લોક દેખે હૈં. કરોડો શ્લોક શ્વેતાંબરકે દેખે હૈં. એક ભગવતીકા સોળ હજાર શ્લોક હૈ. ઓર યે સવા લાખકી સંસ્કૃત ટીકા હૈ. તો એક અને સાત—૧૭ બાર સબ વાંચા હૈ. ૭૦ નહીં હોં ૧૭. હમારા સત્તર એક અને સાત. સોલહ—સોલહ હજાર શ્લોક. એક ભગવતી સૂત્ર બડા હૈ ઓર સવા લાખ સંસ્કૃત ટીકા. સબ ૧૭ વાર દેખા હૈ. યે ચીજ નહીં હૈ.

આ ચીજ દીઠી હો તો ‘સમયસાર’ જબ દેખા.. ઓહોહો ! મેં તો શેઠકો વહી કહા થા શેઠકો. ‘શેઠ ! યે અશરીરી (હોનેકી) ચીજ હૈ.’ ! આહાહા ! ૭૮માં મળ્યું. આ અશરીરી બનનેકી ચીજ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? (સંવત) ૭૮. કિતના બરસ હુએ ? ૪૯. એક દામોદર શેઠ થા વહાં. સ્થાનકવાસીકા ઉસકો આગ્રહ થા. તો એ વખતે તો મારા પર પ્રેમ હતોને. હમ તો ઉસમેં થે ન. મેં કહા તો.. આહાહા ! મહારાજ ! બાત તો એસી હૈ. સમયસાર અશરીરી બનનેકી ચીજ હૈ. શરીર નહીં, અવતાર નહીં, ગતિ નહીં. પુણ્ય ને પાપ નહીં ને પુણ્ય-પાપકા ફળ નહીં. એસી ચીજ યે હૈ. એ વખતે તો કબૂલ ક્રિયા થા. પીછે હમને (સંપ્રદાય) છોડ દિયા તો વિરુદ્ધ હો ગયે. સમયસારમેં એસી ભૂલ હૈ. ભૂલ ક્યા હૈ સમયસારમેં ? સમયસાર તો ભગવાનની સાક્ષાત્ વાણી છે. સમજમેં આયા ?

આંહીં કહતે હૈં, જીવ કર્મકા કર્તા નહીં. ક્યા હુઆ ઉસકા અર્થ ? ઉસકી પર્યાયમેં પરિણમવું—કરવું એસા ભી નહીં, એમ કહતે હૈં. આહા ! ભાઈ લાલચંદજી ! આહાહા ! વો તો પરિણમન ચલતા હૈ. પરિણમન ચલે, ઉસકો પરિણમાવું એસા વિકલ્પ કહાં આયા ? વસ્તુકી દૃષ્ટિ હુઈ કિ મેં તો ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાતા—દૃષ્ટા હૂં. આહાહા ! પીછે પરિણમન કરું યે કહાં રહા ? પરિણમન તો ચલતા હી હૈ. સમજમેં આયા ? છાંટા પડે છે. (શ્રોતા :)

નહીં એ તો ચલે. યે સચ્ચા વરસાદ હૈ, વો તો બહારકા હૈ. (શ્રોતા : અશરીરી હોનેકી બરસાત હૈ). આહાહા ! ભગવાન ! શરીર હી મિલે નહીં. ગતિ કહાંસે આતી હૈ ? આહા ! ઐસા આત્મા હૈ. યે આત્મા અનંત ગુણકા પિંડ કમસર પરિણામ હોતા હૈ ઉસકા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હૈ, કર્તા નહીં. આહાહા !

૩૨૦ ગાથાકી 'જયસેનઆચાર્ય'કી ટીકામં તો વહાં તક લિયા હૈ કિ આત્મા દ્રવ્ય જો ધ્રુવ હૈ વહ તો મોક્ષકી પર્યાય અને મોક્ષકા કારણ (ઐસા મોક્ષ)માર્ગકા કર્તા ભી નહીં. આહાહા ! યે તો ચલા હૈ અપને. વ્યાખ્યાન બહોત ચલા હૈ. વો પાના હૈ ન. (શ્રોતા : બંધકા, મોક્ષકા કર્તા નહીં). ધ્રુવ હૈ ન ધ્રુવ. ધ્રુવ પર્યાયકા કર્તા નહીં યે બતાના હૈ. પર્યાય, પર્યાયકી કર્તા હૈ. સમજમં આયા ? વ્યાખ્યાન બહોત હુઆ હૈ ઉસ પર. રાજકોટમં હુએ થે, યહાં ભી હુએ. ભાઈ ! શાંતિકી ખાત હૈ યે તો. ઐસે ને ઐસે કોઈ વિદ્વાન બડી બડી વાત કરે ને લાખો માણસ રાજી હો જાય (ઐસા નહીં). યે કોઈ ચીજ દૂસરી હૈ. સમજમં આયા ? યે તો સંસારકા અંત ઔર મોક્ષકી શરૂઆત વહ ભી દ્રવ્યમં નહીં, એમ કહતે હેં. આહાહા ! સમજમં આયા ? ઉસકા કારણ વહ કિ પરિણમન મેં કરું ઐસા દ્રવ્યમં હૈ નહીં. દ્રવ્યકા ભાન હુઆ (તો) શુદ્ધકા પરિણમન ચલતા હૈ. રાગ આતા હૈ ઉસકા ભી જ્ઞાતા હૈ જ્ઞાનધારાસે. આહા !

આંહીં તો કહતે હેં, જીવ કરમ કરતા નહિ એસેં રસ ભોગતા સુભાવ ન તૈસેં.. ઓહોહો ! ભગવાન રાગ અને દયા-દાનકા અને અશુભભાવકા રસકો ભોગે, ઉસમં (રાગાદિ) કહાં હૈ જો ભોગે ? ઉસમં તો હૈ હી નહીં. સમજમં આયા ? સમ્યગ્દ્રષ્ટિ રાગકો ભોગતા નહીં, એમ કહતે હેં. આત્મા રાગકા ભોક્તા નહીં ઉસકા અર્થ ઐસા હૈ કિ આત્મા જિસકી દૃષ્ટિમં આયા વો આત્મા રાગકે રસકા ભોક્તા ભી નહીં. અમુલખચંદ્રજી ! આહા ! આવો માર્ગ છે, ભાઈ ! દુનિયા એમ કહે કેટલાક કે આ એકાંત છે ને ફલાણુ... બાપુ! જેમ છે એમ છે ભાઈ ! પણ યે માર્ગ સમજે બિના તેરા આરા (કિનારા) દિખતા નહીં હોં. દુનિયા ગમે તે રીતે તને લલચાવે. ઐસા પુણ્ય કરો ને ઐસા આ કરો ને ઐસા હોગા ને.. ભાઈ ! યે પુણ્યકા પરિણામ એ દ્રવ્યમં નહીં ઔર દ્રવ્ય પુણ્યકા કર્તા નહીં. તો ઉસકા અર્થ ક્યા આયા ? કિ સમકિતીકે પરિણામમં ભી રાગકા કર્તાપણા નહીં. આહાહા !

જૈસે દ્રવ્ય કર્તા નહીં.. ઐસા ભાન હુઆ કિ મેં તો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હું, તો દ્રવ્ય કર્તા નહીં, ગુણ કર્તા નહીં ને રાગકા કર્તા પર્યાય ભી નહીં. આહાહા ! યે રાગકા જાનનેવાલા રહતા હૈ. ઉસકા નામ સમ્યગ્જ્ઞાન ને સમ્યગ્દર્શન કહતે હેં. આવી વાત છે ભાઈ ! પંડિતજી ! આહા ! અરે, જનમ-મરણના ત્રાસ બાપુ ! ચાર ગતિના દુઃખ, એ આકુળતાના દુઃખ છે એને ખબર નથી. એ આકુળતા કિતની વેદી એ અજ્ઞાનભાવે વેદી, ઉસકી ખબર નહીં. આહા !

સમજમેં આયા ? કહતે હેં કિ રસ મોગતા સુમાવ ન તૈસે.. ક્યા કહતે હેં ? કોઈ ઐસા ગુણ નહીં, આત્મામેં કોઈ ઐસી શક્તિ નહીં કિ રાગકો અનુભવે. ઐસા આત્મામેં કોઈ ગુણ નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? યે તો આચાર્યકા કથન (હેં), ઉસકા તો પદ બનાયા હે. ઉસકા યે કળશ હે. યે કળશટીકા રાજમલ્લ, નહીં ? પીછે ભી લિખા હે ન, 'રાજમલ્લ ટીકા' પીછે લિખા હે. 'જૈન ધર્મકા મર્મી' એમ લિખા હે 'બનારસીદાસને'. હે ન પીછે ક્યાંક ? કેટલામું ? (શ્રોતા : ચારસો સતરહ). લ્યો એ આવ્યું. લ્યો. આહા !

પાંડે રાજમલ્લ જિનધર્મી સમૈસાર નાટકકે મર્મી ।
તીન ગિરંથકી ટીકા કીની । બાલબોધ સુગમ કર દીની ॥
ઈહિ વિધિ બોધ—વચનિકા ફૈલી । સમૈ પાય અધ્યાત્મ સૈલી ।
પ્રગટી જગમાંહી જિનવાની । ઘર ઘર નાટક કથા બખાની ॥

ઓલા કહતે હેં ન, નિશ્ચયકથા—નિશ્ચય વાત નહીં કરના. આંહીં તો કહતે હેં કિ પ્રગટી જગમાંહી જિનવાની, ઘર ઘર નાટક કથા બખાની.

નગર આગરે માંહિ વિખ્યાતા । કારન પાઈ ભણે બહુ ગ્યાતા ॥
પંચ પુરુષ અતિ નિપુન પ્રવીને । નિસિદિન ગ્યાન, કથા રસ—ભીને ॥

યે તો બહોત (વર્ષસે) ખ્યાલમેં થા. સમજમેં આયા ? ઉસમેંસે (કળશમેંસે) 'રાજમલ્લ'જીને (ટીકા) બનાયી. ઈસમેંસે 'સમયસાર નાટક' બનાયા. (શ્રોતા : રાજમલ્લને તો ગજબ કર દી.) બહોત ટીકા સારી. ટીકા હિન્દી. અભી તો ગુજરાતીમેં હુઈ હે. હિન્દી પહલી બહાર આયી થી શીતલપ્રસાદકી. શીતલપ્રસાદને પહલી બહાર પાડી થી. (શ્રોતા : બ્રહ્મચારી શીતલપ્રસાદ). હા, શીતલપ્રસાદને. એણે બહાર પાડી. ઉનકો મિલી તો બહાર પાડી. નહીં? ઉન્હોંને પહલી પાડી થી ન ? યે હે ન ભાષા ઢૂંઢારી પુરાની. (શ્રોતા : મૂળ ભાષા) મૂળ ભાષા. જૈનમિત્રમેં ભેટ આયા થા. જિનમિત્ર નિકલતા હે ન સુરતસે. ઉસમેં બહાર આયા, ભેટ આયા. બહોત વરસ પહલે. વો હે યહાં. પીછે ઉસકી હિન્દી બની. વર્તમાન હિન્દી બની ને ઉસમેં તો અભી ગુજરાતી ભી બની ગઈ. આહાહા !

કહતે હેં, ભગવાન આત્મા.. જિસકો આત્મા કહીયે, વહ તો જ્ઞાન અને આનંદકી મૂર્તિ પ્રભુ હે. યે રાગકા કર્તા નહીં, ઐસે રાગકા અનુભવ કરનેવાલા નહીં. યે તો નિત્યાનંદ ભોજી હે. આહાહા ! યે તો આનંદકા, અતીન્દ્રિય આનંદકા ભોજી આત્મા હે ઉસકો આત્મા કહીયે. આહાહા ! રાગકા અનુભવ કરનેવાલા યે અજ્ઞાત્મા હે. સમજમેં આયા? મિથ્યામતિસોં કરતા હોઈ.. કર્તા તો હોતા હે ન અનાદિ કાલસે ? મિથ્યાબુદ્ધિ હે. ચૈતન્ય ભગવાન જ્ઞાતા-દષ્ટાકી બુદ્ધિ નહીં. આહાહા ! આંહીં તો હજી વ્યવહાર પુણ્ય કરના ને પુણ્ય કરતે-કરતે

निश्चय डोगा ने. अरे प्रभु! शुं कडे छे तुं? आडाडा! तेरे गुणमें कोई ऐसा गुण नहीं.. आया न?

सुभाव न तैसे.. तेरी कोई शक्ति ऐसी नहीं के रागको भोगुं. ऐसा कोई गुण नहीं है. ये तो अज्ञानभावे पर्यायमें उत्पन्न होता है, तो भोक्ता होता है. कोई गुण नहीं. रागका भोगनेवाला गुण डो तो राग रडित कभी डो सके नहीं. रागका अनुभव रडित कभी नहीं डो सके. आडा! जैसे वस्तुका पडले अंतरमें निर्णय तो करे. आडा! समजमें आया? मूण यीज तो ये करनी है, ईसे किये बिना सारा अेकडा विनाना बधा मींडा है. मींडा समजे? शून्य.. शून्य. ये व्रत पाण्या ने भक्ति की ने तपस्या की ने.. सभ मींडा हैं अेकडा विनाना. कडते हैं, मिथ्यामतिसें करता होई.. ये चैतन्यस्वभावका भान नहीं, उसकी गुण-शक्तिका भान नहीं, वड रागका कर्ता अने रागका भोक्ता होता है. आडाडा! व्यवहार रत्नत्रयका कर्ता अने व्यवहार रत्नत्रयके डरभका भोक्ता ये अज्ञानी होता है. समजमें आया? है उसमें आया कि नहीं? पंडितज्ज! जैसे क्या.... आडा! पुस्तक है साथमें. पडले समजमें तो ले कि क्या यीज है अने कैसे उसका स्वभाव है.

गए अग्यान अकरता सोई, ल्यो. ओडो! अज्ञानका नाश डोकर अपना चैतन्य द्रव्यस्वभाव शुद्धस्वभाव ध्रुव परम पवित्र प्रभु, जडां दृष्टिमें आया, अकर्ता (डो गया). व्यवहारका अकर्ता ने व्यवहारका भी अभोक्ता है. समजमें आया? अने ठेकाणे आ कडे के व्यवहार करो, निश्चय डोगा. (श्रोता : व्यवहार तो करना पडे). क्या करना पडे? व्यवहार तो उसको कडते हैं कि जब निश्चय अनुभव हुआ तब राग आया उसको व्यवहार कडनेमें आता है. अंधाको व्यवहार कैसे?

वो सुबडमें आया था न धर्मध्यानमें. निश्चय था अनुभव स्वद्रव्यके आश्रयसे, तब जो विकल्प है वो व्यवहार है. उसका इल स्वर्ग है. निश्चयका इल मुक्ति है. दोनों डी साथमें लिया था. रागका इल, व्यवहारका इल निश्चय है ऐसा नहीं है. आडाडा! गए अग्यान अकरता सोई.. अज्ञान डटनेसे अकर्ता-अभोक्ता... दोनों डी लेना. पाठमां अकर्ता है, पण अर्थमें दोनों डी लिये है और है दोनोंकी भात अडीया. अज्ञान डटनेसे कर्मका अकर्ता-रागका अकर्ता ने रागका अभोक्ता. परद्रव्य जडकी पर्याय तो अज्ञानी भी कर सकते नहीं. ल्यो, अज्ञानमें जीव कर्मका कर्ता है. वो भात कडते हैं. ल्यो. अेषे स्पष्ट क्युं छे वधारे, नहीं? आ कणशनी सामे आवशे भीजुं? 'अकर्ता जीवोऽयं स्थित इति विशुद्धः स्वरसत.'

(डोडरा) (सवेया अेकत्रीसा)

निहचै निहारत सुभाव याहि आत्माकौ,

આત્મીક ધરમ પરમ પરકાસના ।
 અતીત અનાગત વરતમાન કાલ જાકૌ,
 કેવલ સ્વરૂપ ગુન લોકાલોક ભાસના ॥
 સોઈ જીવ સંસાર અવસ્થા માંહિ કરમકૌ,
 કરતાસૌ દીસૈ લીએ ભરમ ઉપાસના ।
 યહૈ મહા મોહકૌ પસાર યહૈ મિથ્યાચાર,
 યહૈ ભૌ વિકાર યહ વિવહાર વાસના ॥૫॥

શબ્દાર્થ :-નિહારત=જોવાથી. ઉપાસના=સેવા. પસાર=વિસ્તાર. મિથ્યાચાર= નિજસ્વભાવથી વિપરીત આચરણ. ભૌ=જન્મ-મરણરૂપ સંસાર. વ્યવહાર=કોઈ નિમિત્તના વશે એક પદાર્થને બીજા પદાર્થરૂપ જાણનાર જ્ઞાનને વ્યવહારનય કહે છે, જેમ કે-માટીના ઘડાને ઘીના નિમિત્તે ઘીનો ઘડો કહેવો.

અર્થ :-નિશ્ચયનયથી જુઓ તો આ આત્માનો નિજસ્વભાવ પરમ પ્રકાશરૂપ છે અને જેમાં લોકાલોકના છયે દ્રવ્યોના ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાનના ત્રિકાળવર્તી અનંત ગુણ-પર્યાયો પ્રતિભાસિત થાય છે. તે જ જીવ સંસારીદશામાં મિથ્યાત્વની સેવા કરવાથી કર્મનો કર્તા દેખાય છે, આ મિથ્યાત્વની સેવા મોહનો વિસ્તાર છે, મિથ્યાચરણ છે, જન્મ-મરણરૂપ સંસારનો વિકાર છે, વ્યવહારના વિષયભૂત આત્માનો અશુદ્ધ સ્વભાવ છે. ૫

અર્થ :-નિશ્ચયનયસે देखો તો इस आत्माका निज-स्वभाव परम प्रकाशरूप है और जिसमें लोकालोकके छहों द्रव्योंके भूत भविष्यत् वर्तमान त्रिकालवर्ती अनंत गुण पर्यायों प्रतिभासित होती हैं। वही जीव संसारीदशामें मिथ्यात्वकी सेवा करनेसे कर्मका कर्ता दिखता है, सो वह मिथ्यात्वकी सेवा मोहका विस्तार है, मिथ्याचरण है, जन्म-मरणरूप संसारका विकार है, व्यवहारका विषयभूत आत्माका अशुद्ध स्वभाव है ॥५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહતે હૈં, નિહચૈ નિહારત.. નિશ્ચય નામ સત્ય દૃષ્ટિસે દેખો તો.. इस आत्माका निजस्वभाव परम प्रकाशरूप है, व्यो. विशुद्धः स्वरसतः है न. कणश छे. त्रीज कणश है न उसमें नीये.

अकर्ता जीवोऽयं स्थिति इति विशुद्धः स्वरसतः
 स्फुरच्चिज्योतिर्भिरश्छुरितभुवनाभोगभवनः ।
 तथाप्यस्यासौ स्याद्यविह किल बन्धः प्रकृतिभिः
 स खत्वज्ञानस्य स्फुरति महिमा कोऽपि गहनः ॥३॥

आडा ! पडली समजमें, यथार्थता क्या है ये समज करके श्रद्धा तो पडली करे व्यवहार. व्यवहार श्रद्धा छों वो भी. पीछे उसको छोडकर द्रव्यका आश्रय लेकर श्रद्धा छोटी है ये निश्चय सम्यग्दर्शन है. व्यवहारको छोडकर छों, व्यवहारसे छोटा नहीं. आडाडा ! कडते हैं कि टेभनेसे... निश्चयनयसे टेभो तो भगवान् चैतन्य निर्भणानंद प्रभु अैसा सत्य स्वभाव निश्चयसे—यथार्थदृष्टिसे टेभो तो निजस्वभाव परमप्रकाशरूप है, ल्यो. सुभाव याहि आत्माकौ, आतमीक धरम परम परकासना.. उसका धर्म तो प्रकाशना है. उसका धर्म क्या रागका करना अने भोगना है ? समजमें आया ? आ तो जयां त्यां डम कर्ता, डम कर्ता. समजमें आया ? आतमीक धरम परम परकासना.. भगवान् नो धर्म, धर्म नाम स्वभाव, ये तो परम प्रकाशना स्वभाव है. आडा ! रागका कर्ता अने भोक्ता, उसका स्वभाव नहीं. कोई गुण नहीं तो गुणकी पर्यायमें भी परिणति अैसी नहीं, अेम कडते हैं. आडाडा ! समजमें आया ?

अतीत अनागत बरतमान काल जाकौ, केवल स्वरूप गुण लोकालोक भासना, अस. जिसमें लोकालोकके छहों द्रव्योंके भूत भविष्यत् वर्तमान त्रिकालवर्ती अनंतगुण पर्यायें प्रतिभासित होती हैं. कडते हैं कि परद्रव्यके गुण-पर्याय अने द्रव्य अपने ज्ञानमें जाननेमें आते हैं. किया अैसा आत्मामें नहीं. आडा ! समजमें आया ? त्रिकालवर्ती अनंत गुण-पर्याय प्रतिभासित छोटी है. ये श्रुतज्ञानमें भी. केवणज्ञानमें तो भासित छोटा छी है, पण श्रुतज्ञानमें भासता है त्रिकाण त्रण लोकका द्रव्य-गुण-पर्याय प्रकाशना सब. कोई द्रव्यका, कोई गुणका, कोई पर्यायका कर्ता ये है नहीं. है, उसको जानता है वो भी व्यवहार है. समजमें आया !

अपनी पर्यायको जाने वो निश्चय है. अरे, अपनी पर्यायको जाने अैसा कडना भी व्यवहार है. भेद हुआ न. वो सर्वविशुद्धमें आयेगा, आगे आयेगा. पर्यायको जानता है आत्मा, ज्ञायक ज्ञायकको जानता है वो तो भेद छो गया. आडा ! चैतन्यसूर्य भगवान् उसमें जानना—टेभना (कार्य) कडना वो तो पर्यायमें है, अैसा कडते हैं. जानना-टेभना(रूप) कायम स्वरूप तो उसमें है छी. लोकालोक है तो जानते हैं अैसा भी नहीं. आडा ! अपना स्वभाव छी अैसा जानना—टेभना है. अपनी पर्यायको जानने—टेभनेमें लोकालोक व्यवहारसे अंदर आ जाता है. निश्चयसे अपनी पर्यायमें तो लोकालोक आता छी नहीं. आडाडा ! बहु काम (आकरं) ! सर्वज्ञ.... आडाडा !

जुओने, आ कषायपाहुड आव्युं छेने भाई ! बहु जीणी वात ओछोछो ! सर्वज्ञनी कडेली. १२वां भाग आया. वो कषायपाहुड है न. बहु सूक्ष्म. अनुभागकी बात है. ओछोछो ! अेक-अेक समयना जघन्य अनुभाग... क्या समयमें किसका समकितका,

मिथ्यात्वका, यारित्रमोडका, भोगका कहां कितना काल, किस जवमें, कઈ गतिमें... ओडो ! गजब वात छे ! सर्वज्ञ सिवाय अे वात क्यांय आवे नही. आडाडा ! समजमें आया ? अभी आया १२वां (भाग). ११ भाग तो आ गये हैं आ कषायपाहुडना. बहार नथी आवी? नथी आवी. त्यां बपोरे थोडुं जोईअे छीअे के क्या क्या है. कषायपाहुड १२मो भाग. ११ भाग तो आ गये हैं, ये १२वां भाग है. अनुभागकी बात है. पण गजब वात. आडाडा !

सर्वज्ञकी सिद्धि. अेक समयमें क्या मिथ्यात्वका जघन्य अनुभाग, उसकी स्थिति केटली अने वो अनुभाग क्या जवको कई गतिमें है. आडा ! ईतनी ईतनी बात है. अैसी अैसी १४८ प्रकृति. सर्वज्ञ सिवा ये वात जाननेमें नही आती. आचार्योंने कंठस्थ रभा. आडाडा ! गजब वात की है ! कंठस्थ है ईतनी ईतनी बात. मोटा दरिया क्षयोपशमना. ये बात सर्वज्ञ सिवा कहीं अैसी है ? दूसरेमें कोई सर्वज्ञमार्ग है ? सर्व धर्म समन्वय करो. सब धर्मका समन्वय लम करते हैं . पडले कडा था, नही ? बंड़ीज ! है, ये (स्वीकार) वो सर्व धर्म समन्वय. ये भी है ने वो भी है, ये समन्वय. दोनों सख्या है अैसा नही. धनालालज ! है तो भरा न. है, ये है ईस अपेक्षासे. पण सख्ये हैं दोनों, अैसा नही. आडाडा ! आ तो त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमात्मा उनकी दिव्यध्वनिका सार लेकर 'कुंदकुंदआचार्य'ने ये शास्त्र बनाये.

कडते हैं, केवल स्वरूप गुन लोकालोक भासना.. उसका स्वरूप तो लोकालोक देखना, ईतना है. लोकालोकमें कोई पर्यायका कर्ता है अैसा है नही. सोई जीव संसार अवस्था मांहे करमकौ, करतासौ दीसै लीएं भरम उपासना.. भ्रमणा मिथ्यात्वके कारण.. आडाडा ! अपना निजस्वरूप ज्ञाता—दृष्टा त्रिकाण स्वरूप, उसको लूलकर भ्रमणामें मैं परका कर्ता हूं—अैसी भ्रमकी उपासना है यड तो मिथ्यात्वकी सेवना है. आडा ! है न पाठमें, अर्थमें. संसारीदशामें मिथ्यात्वकी सेवा करनेसे कर्मका कर्ता दिखता है. भ्रमकी सेवा करता है, भगवानकी नही. आडाडा ! भगवान चैतन्यज्योत प्रभु उसकी सेवा नही, दृष्टि नही, भान नही, अनुभव नही. ये अज्ञानी भ्रमकी सेवा करते हैं. मैं कर्ता हूं, मैं रागका कर्ता हूं अने आस्रव कर्ता हूं —अैसे भ्रमणाकी सेवामें कर्ता दिभता है. आडाडा !

यहै महा मोहकौ पसार.. आडाडा ! रागका कर्ता भ्रममें भासता है, ये मोडका विस्तार है. भगवान चैतन्यकी शक्तिका विस्तार नही. आडाडा ! मोडका विस्तार.. मोहकौ पसार यहै मिथ्याचार, ल्यो. ये आयरण मिथ्या है. आडाडा ! राग व्यवहारका आयरण भेरा वो मिथ्या आयरण है. आडाडा ! गजब वात है न ! महा मोहकौ पसार यहै

મિથ્યાચાર.. મિથ્યાચાર હૈ ન અંદર, દેખો. મિથ્યા આચરણ હૈ યે. અજ્ઞાનકા, રાગકા મૈં કર્તા અને રાગકા ભોક્તા, યે મિથ્યાઆચરણ હૈ. હવે મિથ્યાઆચરણ હૈ ને ઉસકો ધર્મ હોતા હૈ ? આહાહા ! ભારે સૂક્ષ્મ વાત ! યે તો પરમાત્માકા પેટ હૈ. આહા ! સ્વયં પરમાત્મા હી હૈ વસ્તુ. પરમાત્મા એટલે પરમ સ્વરૂપ ભગવાન. રાગકી સેવા કિ મિથ્યાત્વકી સેવા કરનેસે.. આહા ! ઉસે રાગકા, પુણ્યભાવકા, વ્યવહારકા કર્તા ભાસતા હૈ ઓર વો મિથ્યાચાર હૈ. મોહકા પ્રસારમૈં મિથ્યાચાર હૈ ! આહા ! ગજબ વાત હૈ !

આચરણ કરો આચરણ. ક્યા કિસકા આચરણ કરના ? રાગકા આચરણ કરના એસા માનના, એસા અનુભવના, યે મિથ્યાચાર હૈ. આહા ! ગજબ વાત હૈ ! ૨૮ મૂળગુણ મુનિકા અને શ્રાવકકા ૧૨ વ્રતકા વિકલ્પ, યે વિકલ્પકા કર્તા મૈં હૂં, યે મિથ્યાચાર હૈ. કહો, ભીખાભાઈ ! બહુ વાત આવી. આરે આ ! બાપુ તેરા ઘર જબ્બર હૈ. તેરે અંતરઘરમૈં રાગકા કર્તા કિ ભોક્તા હો એસી કોઈ શક્તિ નહીં તેરેમૈં. તેરી શક્તિ તો રાગ આદિ હોતા હૈ ઉસકો જ્ઞાનના-દેખના ઓર અપની (નિર્મલ) પર્યાયકા કર્તા ને ભોગના, વો તેરી શક્તિ હૈ. દુનિયા દુનિયાની જાણે. માર્ગ એસા હૈ. દુનિયાને પસંદ હો કે ન હો, ઈસકે સાથ સચકા સંબંધ હૈ હી નહીં. એસી બાત હૈ.

(શ્રોતા : જૈનધર્મ કેસે ટિકેગા ફિર ?) જૈનધર્મ ક્યાસે ટિકતા હૈ ? વીતરાગભાવસે ટિકે કે રાગસે ટિકે ? પંડિતજી ! ઉસકો પ્રશ્ન હુઆ થા. ઉસકે સાથ વો પ્રશ્ન કરતે હૈં. જૈનધર્મ વીતરાગભાવ હૈ કે જૈનધર્મ રાગભાવ હૈ ? (શ્રોતા : વીતરાગભાવ) (શ્રોતા : કથંચિત્ વીતરાગ, કથંચિત્.....) કથંચિત્ વીતરાગ ? જૈન (ઈસે) કહતે હૈં કિ રાગ અને અજ્ઞાનકો જીતકર સમ્યગ્દર્શન અને વીતરાગભાવમૈં રહના, ઉસકા નામ જૈન. જૈન કોઈ સંપ્રદાય નહીં. રાગકો તો જીતના હૈ, ટાલના હૈ. યે જૈન શબ્દ હૈ ન, વો નાસ્તિસે અર્થ હૈ. રાગ ટાલના, અજ્ઞાન ટાલના વો ભી નાસ્તિસે હૈ. કથન તો એસે હી હો ન. અપના વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ સમ્યગ્દર્શનમૈં ઉસકી પ્રતીત કરના અનુભવ કરકે, યે જૈનધર્મ હૈ. જૈનધર્મ ઉસસે ટિકતા હૈ. સમજમૈં આયા ?

૧૫વી ગાથામૈં હૈ ન. જૈનશાસન. 'સમયસાર' ૧૫ ગાથા. જો પરસદિ અપ્પાણં. આત્માકો અબદ્ધસ્પૃષ્ટ દેખે, સામાન્ય દેખે, વીતરાગભાવ દેખે, સુખરૂપ દેખે—ઉસકા નામ જૈનશાસન હૈ. યે ૧૫વી ગાથામાં આયા હૈ. “જો પરસદિ અપ્પાણં અબદ્ધપુદ્ધં અપ્પાણં ણિયદં અવિસેસમસંજુતં તં સુદ્ધણયં વિયાણીહિ.” એ ૧૪. “અબદ્ધસ્પૃષ્ટમનન્યમવિશેષમ્” ૫૬થી દો લે લેના ઉસમૈં. “પશ્યતિ જિનશાસનં સર્વમ્”. (જિસને) પાંચ પદ દેખે, વહ આખા (સારા) જૈનશાસનકો દેખતા હૈ. જૈનશાસન રાગમૈં રહતા હૈ કિ જૈનશાસન અપના

વીતરાગી સ્વભાવ દેખનેમેં વીતરાગતા હુઈ ઉસમેં જૈનશાસન રહતા હૈ ? કહો, પંડિતજી ! આહાહા ! માર્ગ તો ઐસા હૈ. ત્રિકાળ ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર પરમાત્માકી દિવ્યવાણીમાં આયા.

જિનેન્દ્રએ કહ્યું.. નહીં ? આવ્યું હતુંને, સવારમાં આવ્યું હતું. જિનેન્દ્રને દ્રવ્યશ્રુતમાં ઐસા કહા. આહા ! ભગવાનકી વાણીમેં ઐસા હૈ. ઉસસે વિપરીત હો વો ભગવાનકી વાણી હી નહીં. ‘પંચાસ્તિકાય’મેં આયા ન, છેલ્લે આખિરમેં. જૈનશાસનકા તાત્પર્ય ક્યા હૈ? કિ વીતરાગતા. ‘પંચાસ્તિકાય’મેં આયા હૈ ૧૭૨ ગાથા. વીતરાગતા. રાગ તાત્પર્ય હૈ? વ્યવહાર તાત્પર્ય હૈ? આહા ! સારે જૈનદર્શનકા વીતરાગતા તાત્પર્ય હૈ, તો વીતરાગતા કેસે હોતી હૈ ? વો તો સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતી હૈ. વીતરાગતા—પરની ઉપેક્ષા ને સ્વની અપેક્ષા. પર્યાય અને રાગકી ઉપેક્ષા ઓર ત્રિકાળ આનંદઘન ભગવાન આત્માકી અપેક્ષા, તબ વીતરાગતા ઉત્પન્ન હોતી હૈ. વીતરાગતા સારે જૈનશાસનકા સાર હૈ. આહાહા !

કહતે હેં, યહૈ મૌ વિકાર.. આહાહા ! ભાષા કેવી નાખી, દેખો. વ્યવહારકા વિષયમૂત આત્માકા અશુદ્ધ સ્વભાવ હૈ. આહાહા ! યહ વિવહાર વાસના, છે ને ? કહતે હેં કિ જો રાગકી સેવા.. રાગ મેરા કર્તવ્ય હૈ યે સબ મિથ્યાભ્રમકી સેવા હૈ. વો મોહકા પ્રસાર હૈ. ભગવાન આત્માકા પ્રસાર નહીં. આમ પ્રસાર અને પ્રચાર કહતે હેં કે નહીં ? જૈનધર્મકા પ્રસાર કરો, પ્રચાર કરો. પ્રસાર-પ્રચાર કેસે હોતા હૈ? પંડિતજી ! વીતરાગભાવ અંદર પ્રગટ કરે વો જૈનધર્મકા પ્રસાર હૈ, વો પ્રસાર અને પ્રચાર હૈ. આહાહા ! અને વો જૈનધર્મ કોઈ પર્યાયમેં રહતા હૈ કે બહારમેં રહતા હૈ ? અપની વીતરાગી પર્યાયમેં જૈનધર્મ રહતા હૈ, બહારમેં રહતા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

યહાં તો કહતે હેં કિ જો રાગ નામ વ્યવહારકી સેવા (હેં વો) મિથ્યાત્વકી સેવા હૈ. આહાહા ! યહૈ મૌ વિકાર.. એ ભવનો વિકાર છે. જન્મ-મરણરૂપી સંસારનો વિકાર છે. આહાહા ! વિકલ્પ રાગ (ઉસકા) કર્તા ઓર ઉસકા મેં ભોક્તા, યે જન્મ-મરણકા વિકાર હૈ. આહા ! અને છેલ્લે તો વ્યવહાર વાસના. યે વ્યવહારકી ગંધ હૈ, નિશ્ચયકા અનાદર હૈ. વાસના હૈ ન. વ્યવહારકા વિષયમૂત આત્માકા અશુદ્ધ સ્વભાવ,.. દેખો. રાગકા કરના-ભોગના વો તો વ્યવહાર હૈ, અશુદ્ધ વ્યવહાર હૈ. ઉસકા—વ્યવહારકા વિષય હૈ. વો નિશ્ચયકા વિષય નહીં. વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ, જૂઠા વિષય હૈ. આહાહા ! તીસરા કળશ હૈ ન ઉસકા અર્થ હો ગયા. હવે દૂસરા અભોક્તા. અકર્તા હૈ ઐસા અભોક્તા ભી હૈ. યે વિશેષ કહુંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૧૯, શ્રાવણ સુદ-૭, ગુરુવાર, તા. ૨૯-૭-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૬, ૭, ૮ પર પ્રવચન (હિન્દી)

આ સમયસાર નાટક. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. છઠું પદ છે. છઠું પદ. જૈસે જીવ કર્મકા અકર્તા હૈ વૈસે અભોગતા મી હૈ. છઠું પદ હૈ ન ?

જેમ જીવ કર્મનો અકર્તા છે તેમ અભોક્તા પણ છે. (ચોપાઈ)

યથા જીવ કરતા ન કહાવૈ।

તથા ભોગતા નામ ન પાવૈ।।

હૈ મોગી મિથ્યામતી માંહી।

ગયૈં મિથ્યાત મોગતા નાંહિ।।૬।।

અર્થ :-જેવી રીતે જીવ કર્મનો કર્તા નથી તેવી જ રીતે ભોક્તા પણ નથી, મિથ્યાત્વના ઉદયમાં કર્મનો ભોક્તા છે, મિથ્યાત્વના અભાવમાં ભોક્તા નથી.

અર્થ :-જિસ પ્રકાર જીવ કર્મકા કર્તા નહીં હૈ उसी प्रकार भोगता भी नहीं है, मिथ्यात्वके उदयमें कर्मका भोगता है, मिथ्यात्वके अभावमें भोगता नहीं है।।૬।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

બહુ સરળ ને સીધી ભાષા છે. આહાહા! યથા જીવ કરતા ન કહાવૈ.. ભગવાન આત્મા જ્ઞાન ને આનંદની મૂર્તિ છે. પુણ્ય-પાપકા ભાવ તો ભિન્ન તત્ત્વ હૈ, આસ્રવતત્ત્વ હૈ. ભિન્ન તત્ત્વકા ભિન્ન તત્ત્વ કરતા ન કહાવૈ.. કર્તા હૈ નહીં. યથા જીવ કરતા ન કહાવૈ.. આ તો દૃષ્ટાંત છે. અકર્તા સિદ્ધ ક્રિયા, પણ અભોક્તા સિદ્ધ કરના હૈ. આહાહા! જૈસે ચૈતન્ય સ્વભાવ, આનંદકા અનુભવ હુઆ વહ આત્મા. વહ આત્મા.. આત્માકા દૃષ્ટિવંત સમક્રિતી કરતા ન કહાવૈ.. વ્યવહારકા વિકલ્પ જો હૈ ઉસકા ભી કર્તા કહનેમૈં આતા નહીં. આહાહા! સમજમૈં આયા? તથા મોગતા નામ ન પાવૈ.. એમ રાગ ને હરખ-શોકકા અનુભવ(કા) ભોક્તા યે આત્મા નહીં. રાગ વિકાર હૈ, પુણ્ય-પાપકા ભાવ વિકાર હૈ, વિભાવ હૈ. ઉસકા ભોક્તા હોવે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : નહિ કર્તા નહિ ભોક્તા.) નહિ કર્તા નહિ ભોક્તા. એસી ખાત હૈ, સૂક્ષ્મ ચીજ હૈ.

તથા મોગતા નામ ન પાવૈ, હૈ મોગી મિથ્યામતિ માંહિ.. આહાહા! અપના

આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ચૈતન્ય ને અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ (હે) ઉસકા જિસકો ભાન નહીં, યે મિથ્યામતિ ભોગતા માંહિ. મિથ્યામતિ ભોગી કહાવે. આહાહા! જુઓને, વાત તો દેખો! શરીર-વાણી-કર્મ જડ (હે). પરકા ભોક્તા તો અજ્ઞાની ભી નહીં હોતા. વકીલ! પર તો પૃથક હે. પરકી પર્યાયકા રચનેવાલા પર(દ્રવ્ય) કર્તા નહીં, તો પરકા ભોક્તા ભી નહીં અજ્ઞાનભાવમેં ભી. અજ્ઞાનભાવમેં હૈ મોગી મિથ્યામતિ માંહિ.. જહાં આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ઐસી દૃષ્ટિ ન હો, મેરા સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ ઐસી દૃષ્ટિકા અભાવ હો, ઐસા મિથ્યામતિ ભોગી.. આહાહા! હૈ મોગી મિથ્યામતિ માંહિ. હૈ? આહાહા! હરખ-શોકકા અનુભવ ભી મિથ્યા દૃષ્ટિમેં હોતા હૈ. આહાહા!

ગયેં મિથ્યાત મોગતા નાંહીં.. બહુ સાદી ભાષા. ઘણું સીધુંસટ. આહાહા! જ્ઞાની ધર્માત્મા સમ્યગ્દૃષ્ટિકો રાગસે ભિન્ન, પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પસે ભિન્ન અપના તત્ત્વ અનુભવમેં આયા (ઔર) મિથ્યાત્વ ગયા (તો) રાગકા, વિકારકા, વિભાવકા મોગતા નાંહીં.. આહાહા! કહો, શેઠ! બીડી-બીડી પીનેકા (કર્તા-ભોક્તા) નહીં, એમ કહતે હેં. તમાકુ-બમાકુ વો તો અજ્ઞાની ભી નહીં કરતા. યહાં તો અંદરમેં હરખ ને શોક... મજા પડતી હૈ મુજે વિષયમેં, ભોગમેં, આબરૂમેં, કીર્તિમેં, શરીરમેં—ઐસી જો કલ્પના, યે કલ્પના મિથ્યાદૃષ્ટિકો હોતી હૈ. આહાહા! ક્યોંકિ આત્માકા સુખ તો આત્મામેં હૈ. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય સુખકા સાગર હૈ. વહ સુખકા સાગરકી દૃષ્ટિ જિસકો ભ્રષ્ટ હુઈ હૈ ઐસા મિથ્યાદૃષ્ટિ વો હરખ-શોકકા ભોક્તા હોતા હૈ. આહાહા! કહો, ભીખાભાઈ! કહો, આ પૈસા-બૈસા મળ્યા ને છોકરા સારા એ રાગનો ભોગ અજ્ઞાની કરતે હેં, એમ કહતે હેં. હીરાભાઈ ક્યાં ગયા?

ભગવાન આત્મા તો અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ હૈ. ઐસી દૃષ્ટિ જહાં નહીં, વહાં તો વિકાર ઉપર દૃષ્ટિ હૈ ઉસકી અને વિકાર ઉપર દૃષ્ટિ હોનેસે યે વિકારકા ભોક્તા હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા! ગયેં મિથ્યાત મોગતા નાંહીં.. આહાહા! એક જ વાત. રાગ, પુણ્ય મેરા હૈ ઔર પુણ્યસે ધર્મ હોગા—ઐસા જબ લગ મિથ્યાત્વ હૈ, તબ લગ રાગકા ભોક્તા ઔર સંસારકા-વિકારકા ભોક્તા હૈ. ગયેં મિથ્યાત મોગતા નાંહીં.. આહાહા! સમજમેં આયા? હૈ ન? મિથ્યાત્વકે અભાવમેં મોક્તા નહીં હૈ. કહતે હૈ ન, છ ખંડકા રાજ ચક્રવર્તી (ભોગતા હૈ)? છનવે હજાર સ્ત્રી ઔર છ ખંડકા રાજ? ના, ના. ભાઈ! તને ખબર નથી. છ ખંડકો નહીં સાધા ઉસને, વે તો અખંડકો સાધતે થે.

અમારે નિહાલભાઈ હુએ ન. 'નિહાલચંદ સોગાની'. કલકત્તા. કલકત્તા ને? આ દિલ્હી ને કલકત્તા ભૂલાઈ જવાય છે. (શ્રોતા : અજમેર કહો કે કલકત્તા કહો.) પહલે તો અજમેરમેં થે સોગાની, વહાં તો ચમડેકા વ્યાપાર થા. પીછે તો બહોત લાખોપતિ (હો

ગયે). (ઉનકો) તો એક રાતમેં અનુભવ હો ગયા યહાં, એક રાત્રિમેં. દો કી સાલમેં આયે થે પહલી બાર. તો ઈતના કહા. બહોત વાંચન.. બહોત વાંચન થા. બુદ્ધિ બહોત થી અને સંસારકે કિનારે આ ગયે થે. ઈતના કહા, ભૈયા... 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' હૈ. આયા ન 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ'? 'ભૈયા! જ્ઞાન ને રાગ ભિન્ન હૈ હોં. વિકલ્પ જો કોઈ ભી હો શુભ-અશુભ રાગ... જ્ઞાન ને રાગ ભિન્ન છે.' એસા મૈને ગુજરાતી ભાષામેં કહા થા. ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ ને રાગ દુઃખસ્વરૂપ—દોનોં ચીજ ભિન્ન હૈ.

યહાં ઈતના સુના ઔર સમિતિકે કમરેમેં ચલે ગયે. કમરા હૈ ન સમિતિ—રસોડાકા. સાંજસે સવાર તક ઘોલન લગાયા. ધ્રુવ નિત્યાનંદ ભગવાન રાગસે રહિત હૈ એસા અંતરમેં ઘોલન કરકે સવાર પહલે નિર્વિકલ્પ અનુભવ હો ગયા, સમ્યગ્દર્શન હુઆ. નિર્વિકલ્પ આનંદકા સ્વાદ લેકર સુખહમેં ઊઠ ગયે. 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' હૈ ન? લાલચંદજી! વો દો ભાગ આયા હૈ. ઉસમેં લિખા હૈ પહલે. ઉનકે પુત્રકો કહા થા, તો પુત્રને લિખા હૈ. બહોત ધ્યાનમેં મસ્ત થે. (સમ્યગ્દર્શન હુએ) પીછે તો સત્તરહ વર્ષ રહે. ૩૫ ને ૧૮ = ૫૩ વર્ષે ગુજરી ગયા.

આખિરમેં વહાં આયે થે મુંબઈ. પાંચ કલાક તો ધ્યાનકે લિયે ચાહિયે ઉનકો. (શ્રોતા : વ્યાપાર ચમડેકા થા?) પહલે થા, પીછે નહીં. પીછે તો બડી દુકાન... વો તો પહલે ઘણા વરસ પહલે. હવે કાપડના બડા વ્યાપારી હૈ. સમ્યક્ત્વ વખતે તો કાપડના વ્યાપારી થે. વહ તો પહલે અજમેરમેં.. જબ અજમેરમાં થે તબ. ત્યારે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હતા. કાંઈ ખબરેય નહીં થી. અભી તો દુકાન બડી હૈ કલકત્તામેં. બડે લાખોપતિ હૈ. ઉનકે લડકે હૈં.

એક રાતમેં અનુભવ રાગસે ભિન્ન આનંદકા અનુભવ કરકે ઉઠ ગયે. ઉન્હોંને એક વાતચીતમેં એસા બોલ લિયા થા. 'ભૈયા! ચકવર્તી છ ખંડકો નહીં સાધતે હૈં. વે તો સમકિતી થે, આત્મજ્ઞાની થે. વો તો એક અખંડકો સાધતે થે. છ ખંડકો નહીં, અખંડકો સાધતે થે.' અખંડ અભેદ ચૈતન્ય ભગવાન.. અભેદ નામ સામાન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ, ઉસકે ઉપર દૃષ્ટિ સમકિતીકી હોતી હૈ. સમજમેં આયા? યે ક્રિયા છ ખંડકી હોતી થી વો જડકી થી ઔર અંદરમેં થોડા રાગ આતા થા વહ ભી પૃથક થા. આહાહા! સમ્યગ્દ્રષ્ટિ નિશ્ચયમેં લીન.. સુખહમેં કહા થા 'સમયસાર નાટક'મેંસે. યહી હૈ ન? આમાં જ છેને. સવારમાં કહ્યું હતું. બંધ અધિકાર. બંધ અધિકારમેં હૈ. નિર્જરા પછી બંધ અધિકાર હૈ ન. આ બંધ (અધિકાર) હૈ.

૧૯૩ પાનું, લ્યો. યહી હૈ. સુખહમેં ઉસમેંસે બતાયા થા ન. જુઓ, ઉસમેં હૈ. ૧૯૩. એક, નૌ ને તીન. અસંખ્યાત લોક પરવાંન જે મિથ્યાત ભાવ, તેઈ વિવહાર ભાવ

केवली—उक्त है. 'अमृतयंद्रायार्य'के कणशका अर्थ है. १८उने तुम्हारे क्या कडते हैं? अकसौ तिरानवे. अमारे अकसो त्राशुं कडते हैं. नीये ११ कणश है न, ११. 'सर्वत्राध्यवसानमेवमखिलं त्याज्यं यदुवतं जिनैस्तन्मन्ये' 'अमृतयंद्रायार्य' कडते हैं. भगवानने जभ (कडा कि) परका करना, परको जिलाना, मारना, बयाना, सुभ-दुःभ देना (मैं कर सकता हूं) —ये मान्यता मिथ्यात्वभाव है. ये अध्यवसानको भगवानने छुडाया. तो 'स्तन्मन्ये व्यवहार एव निखिलोऽप्यन्याश्रवस्त्वाजित.' तो 'अमृतयंद्रायार्य' कडते हैं, उम तो ऐसे निकालते हैं उसमेंसे कि परके आश्रयमें जितना विकल्पभाव है, सर्वको छुडाया है भगवानने. आडाडा! समजमें आया?

स्तन्मन्ये व्यवहार एव निखिलोऽप्यन्याश्रवस्त्वाजितः
सम्यङ्निश्चयमेकमेव तदमी निष्कम्पमाक्रम्य किं
शुद्धज्ञानधने महिम्नि न निजे बघ्नन्ति संतो धृतिम्॥११॥

अरे समकिती जव ! तुं तेरे स्वरूपमें केम अकाकार नहीं होता ? रागका तो त्याग है तुजे. व्यवहार विकल्पका तो त्याग है उसको. आडाडा ! लोकोने अंतरकी यीज, दृष्टिका विषय क्या ने दृष्टि क्या है (उसकी भबर नहीं). उसमें कडा न वो ? बडी यर्या दुई थी 'बनारसीदास' वभते ये बात पर. श्वेतांबरमें अक कवि था. क्या ? कीधुं. मेघकवि. मेघ उपाध्याय. ये श्लोक पर बडी यर्या दुई थी. पुस्तक बनाया है विरोधीने. उमने तो सब देभा है न. मेघविजय नामका श्वेतांबर साधु था. आचार्य था ? उपाध्याय. उम तो पडलेसे बडोत वर्षसे सब देभते थे न. सब श्वेतांबर, दिगंबर (आदिके) सारे शास्त्र अक-अक देभा है. तो उसमें वो आया है. बनारसीदासकी ये गाथाका विरोध किया था. आप व्यवहारको मिथ्यात्व कडते हो तो जैनदर्शन उठ जायेगा. पंडितज ! है उसमें ?

'स्तन्मन्ये व्यवहारं एव निखिलोऽपि.' सर्वथा व्यवहार.. गुण-गुणीका भेदका विकल्प भी भगवानने त्याज्य बताया है. आडाडा ! दया-दान-व्रत-भक्ति-पूजाका विकल्प तो त्याज्य है ही. निखिलोऽपि.. आडाडा ! सर्वथा व्यवहारका त्याग बताया है. अरे संतो ! अपने निजानंदस्वरूपमें क्यों लीन नहीं होते ? रागका तो त्याग बताया है तुमको. असंभ्यात लोकप्रभाष मिथ्यात्वभाव... व्यवहार ही मिथ्यात्व है ऐसा अर्थ ले न ? तेई विवहार भाव केवली—उक्त है.. उसका विरोध किया था. व्यवहार ही मिथ्यात्व है ? पाठ तो ऐसा तुमने लिया है. पर उसका अर्थ ये है कि जितने विकल्प नाम व्यवहार है, उसकी रूचि है, र्तना मिथ्यात्व है. आडाडा ! समजमें आया ? ऐसा मार्ग है भगवान ! अरे ! तेरी यीज क्या है (ईसकी) तुजे भबर नहीं. (श्रोता : विजातीय भाव है.) विजातीय भाव है.

जिन्हकौ मिथ्यात गयौं सम्यक दरस भयौ.. आडा! देभो, उज्ज तो सम्यग्दर्शन, अनुभव हुआ. रागसे, विकल्पसे मैं भिन्न हूँ ऐसी थीजका सम्यक् अनुभव हुआ. ते नियत—लीन विवहारसौं मुक्त है.. व्यवहार आये, डो. छ द्रव्य है तो क्या है ? समजमें आया ? परद्रव्य है. (श्रोता : नियत लीन माने (-मतलब)?) नियत नाम निश्चयमें लीन. अंतरमें स्वरूपदृष्टिमें लीन—अेकाग्र है. राग डोता है, पर उसमें लीन नहीं. लालचंढज्ज ! है न देभो. ये सुभलमें इसमेंसे बताया था. उमारे परिचयमें ये आया था न पडले. ये पुस्तक 'समयसार नाटक.' उसमें है. ते नियत लीन.. पाठमें है न ? 'सम्यङ्निश्चयमेकमेव तदमी निष्कम्पमाक्रम्य किं.' अंदरमें क्यों अेकाग्र डोता नहीं रागसे भिन्न पडकर ? आडा! आवो मार्ग. स्वद्रव्यका मार्ग, स्वस्वभावका पंथ वडी भोक्षमार्ग ने वडी जैनमार्ग है. पीछे है न ?

निरविकल्प निरुपाधि आत्म समाधि.. आडाडा! राग रडित तेरी थीज ज्ञान ने आनंदसे लबालब भरा है आत्मा. ऐसी समाधिको.. निरविकल्प निरुपाधि आत्म समाधि, साधि जे सुगुन मोख पंथको धुकत है.. सम्यग्दृष्टिको तो अपने स्वभाव तरङ्कका गुकाव है. व्यवहारका गुकाव समकितीको छूट गया है. समजमें आया ? ते जीव परमदसामें धिर रूप द्दकै.. भगवान आनंदस्वरूप उसका अनुभव हुआ और पीछे उसमें स्थिर डोकर धर्ममें धूके. अपना परम पवित्र स्वभावमें धूके हैं. और न करमसौं रुकत हैं.. कर्म और रागसे रोका जाता नहीं. आडाडा! समजमें आया ? ऐसी तो सम्यग्दर्शनकी मडिमा है. समजमें आया ? वो यडां कडते हैं, देभो. गयौं मिथ्यात भोगता नांही.. आडाडा! छठवा (पद) डो गया. अज्ञानी जीव विषयोंका भोगता है ज्ञानी नहीं है. अे उभुं पद. नीये योथो कणश छे. नीये है न कणश.

भोक्तृत्वं न स्वभावोऽस्य स्मृतः कर्तृत्ववच्चितः।

अज्ञानादेव भोक्तायं तदभावादवेदकः॥४॥

अज्ञानी जव विषयनो भोक्ता छे ज्ञानी नथी. (सवैया अेकत्रीसा)

जगवासी अग्यानी त्रिकाल परजाइ बुद्धी,

सो तौ विषै भोगनिकौ भोगता कहायौ है।

समकिती जीव जोग भोगसौं उदासी तातैं,

सहज अभोगता गरंथनिमें गायौ है॥

याही भांति वस्तुकी व्यवस्था अवधारि बुध,

परभाउ त्यागि अपनौ सुभाउ आयौ है।

निरविकल्प निरुपाधि आत्म अराधि,
साधि जोग जुगति समाधिमें समायौ है॥७॥

शब्दार्थ :—जगवासी=संसारी. विषै(विषय)=पांच घन्द्दिय अने मनना भोग. गच्छनिर्भै=शास्त्रोभां. अवधारि=निर्णय करीने. भुध=ज्ञानी जोग जुगति=योग निग्रहणो उपाय

अर्थ :—शास्त्रोभां मनुष्य आदि पर्यायोभां हमेशां अहंबुद्धि राखनार अज्ञानी संसारी जुवने पोताना स्वप्नो ज्ञाता न होवाथी विषयभोगोणो भोक्ता कह्यो छे अने ज्ञानी सम्यग्दृष्टि जुवने भोगोथी विरक्तभाव राखवाना कारणे विषय भोगववा छतां पण अलोक्ता कह्यो छे. ज्ञानीओ आ रीते वस्तुस्वप्नो निर्णय करीने विभावभाव छोडी स्वभावनुं ग्रहण करे छे, अने विकल्प तथा उपाधि रहित आत्मानो आराधना अथवा योग-निग्रह मार्गनुं ग्रहण करीने निज-स्वप्नभां लीन थाय छे. ७.

अर्थ :—शास्त्रोंमें मनुष्य आदि पर्यायोंसे सदाकाल अहंबुद्धि रखनेवाले अज्ञानी संसारी जीवको अपने स्वरूपका अज्ञाता होनेसे विषय भोगोंका भोगता कहा है, और ज्ञानी सम्यग्दृष्टि जीवको भोगोंसे विरक्त भाव रखनेके कारण भोगते हुए भी अभोगता कहा है। ज्ञानी लोग इस प्रकार वस्तु स्वरूपका निर्णय करके विभाव भाव छोड़कर स्वभाव ग्रहण करते हैं, और विकल्प तथा उपाधि रहित आत्माकी आराधना व योग निग्रह मार्ग ग्रहण करके निजस्वरूपमें लीन होते हैं॥७॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आडाडा! भगवान आत्मा आनंदस्वप्न... जगवासी अग्यानी त्रिकाल परजाइ बुद्धि.. उसका अर्थ. जगवासी अग्यानी त्रिकाल परजाइ बुद्धि.. उसकी-मिथ्यादृष्टिकी तो राग ने अेक अंश पर बुद्धि छै. द्रव्यबुद्धि छै नही उसकी. में यिद् त्रिकाण ध्रुव ज्ञायकमूर्ति छूं अैसी दृष्टिके अभावमें जगवासी अग्यानी त्रिकाल परजाइ बुद्धि, सो तौ विषै भोगनिकौ भोगता कहायौ है. आडाडा! जिसकी दृष्टि राग ने पुण्य आदि विकल्प पर छै, वो डी विषयका भोक्ता मिथ्यादृष्टि कडनेमें आता छै. आडाडा!

क्योंकि सुषुप्तबुद्धि दुर्घ न उसमें? तो वो तो मिथ्यादृष्टि छै. सुषुप्त तो आत्मामें छै. वकीलज्ज! आडाडा! आनंद तो आत्मामें छै और विषयवासनामें आनंद माना (तो) भूढ मिथ्यादृष्टि छै. त्यारे कडे, यकवर्ती भोग भोगते छें न? नही भोगते भगवान! सुन तो सही! वे तो ज्ञातादृष्टा रहते छें. आडाडा! समजमें आया? अपने आत्माको रागसे उटाकर अपने स्वप्नमें अेकाग्रता (करने)का अभ्यास छै उनको. याडे तो भोगका काल छो,

ચાહે તો લડાઈકા કાલ હો, ઉસ સમયમેં ભી ધર્મી તો અપને રાગસે ભિન્ન અપની એકાગ્રતામેં હી હૈં. રાગમેં ઔર લડાઈમેં આત્મા હૈ નહીં. લડાઈકી ક્રિયામેં હો તો તો અજીવમેં આયા. રાગમેં આયા તો આસ્રવમેં આયા. સમજમેં આયા ?

ત્રણલોકના નાથ પરમાત્મા તીર્થકરદેવ એને સમકિત કહે છે. અહીં તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કરો તો સમકિત, નવ તત્વની શ્રદ્ધા કરો તો સમકિત. યે સમકિત નહીં ભગવાન ! તુઝે ખબર નહીં. તેરી મહિમાકી તુઝે ખબર નહીં. તૂ તો સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ હૈ. તેરી પરમેશ્વરતા તેરેમેં પૂરી ભરી પડી હૈ. તો કહતે હૈં, અજ્ઞાની જેની પર્યાયબુદ્ધિ—રાગબુદ્ધિ (એટલે કે) એક અંશ ઉપર બુદ્ધિ છે, શરીર ઉપર બુદ્ધિ છે, રાગ ઉપર બુદ્ધિ છે, સો તો વિષે ભોગનિકૌ ભોગતા કહાયૌ હૈ. વિષયકી વાસનામેં મીઠાશસે આનંદ માનકર ભોક્તા કહતે હૈં અજ્ઞાનીકો. સમજમેં આયા ? વિષયકી વાસના તો ઝેર હૈ ઔર ઝેરમેં મજા માનતા હૈં તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈં. સમજમેં આયા ?

સમકિતી જીવ જોગ ભોગસૌં ઉદાસી તાતૈં.. દેખો ! આહાહા ! જ્ઞાની સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવકો ભોગોસે વિરકત ભાવ રચનેકે કારણ વિષય ભોગતૈ હુએ મી અભોગતા કહા હૈ. જોગનો અર્થ નથી આવ્યો. સમકિતી જીવ જોગ ભોગસૌં ઉદાસી તાતૈં.. ભાઈ ! બે વાત છે. આહાહા ! જહાં આત્મા આનંદસ્વરૂપ હૈ એસી દૃષ્ટિ હુઈ, તો જોગ—કંપન અને રાગાદિના કર્તાપણાના ભાવ.. યે જોગ અને ભોક્તા(પના)—દોનોસે વિરકત હૈ. વિકાર.. વિકાર.. વિકાર શુભ-અશુભભાવ. કહો, ભીખાભાઈ ! આવી વાત છે ભાઈ ! ગુલાંટ ખાય છે વાત. જગવાસી અગ્યાની ત્રિકાલ પરજાઈ બુદ્ધિ, સો તો વિષે ભોગનિકૌ ભોગતા કહાયૌ હૈ. ગુલાંટ ખાય છે વાત.

’અહો ! મેં તો ચિદાનંદ ધ્રુવ આનંદ હૂં. વો એક સમયકા અંશ ભી નહીં ને રાગ ભી નહીં ને નિમિત્ત ભી મેરેમેં નહીં.’ એસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જોગ ને ભોગસૌં ઉદાસી.. આહાહા ! આંહીં થયું હતુંને, શું કહેવાય ? નોઆખલી.. નોઆખલી. ઓલા ગાંધીજી ગયા હતા. મુસલમાન હિંદુ પર બહુ જોર કરતા હતા. નોઆખલી દેખને (ગયે થે). માતા બહેનકો નગ્ન કરતે થે અને લડકેકો નગ્ન કરતે અને દો કો ભીસે ને (કહે), ભોગ લે. અરરર... અરે ! જમીન તૂટી (-ફાટી) જાય તો સમાઈ જઈએ. એસી ઉસકી બુદ્ધિ થી બિચારાની. માતા-પિતાને નગ્ન કરે. એસે સમકિતીકો વિષયકા રાગ કાલે નાગ જૈસા દિખતા હૈ. આહાહા ! મેરી ચીજ તો આત્મા હૈ ઔર સચ્ચિદાનંદ આત્મામેં તો આનંદ પડા હૈ પ્રભુ ! આનંદ સિવા દુસરી ચીજ મેરા ભોગ હૈ હી નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

સમકિતી જીવ જોગ ભોગસૌં ઉદાસી તાતૈં.. જોગ ને ભોગ. જોગનો અર્થ કર્તા ને

ભોગનો અર્થ ભોગવવું. બેયથી ઉદાસ છે. આહાહા ! ભાઈ ! આ વાતની વાત નથી. વસ્તુકા સ્વરૂપ એસા હૈ. સમજમેં આયા ? વસ્તુ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ એસી જહાં દ્રષ્ટિ હુઈ તો વહ તો આનંદકા કર્તા ને આનંદકા ભોક્તા હૈ. આહાહા ! દેખો, સમકિતકી મહિમા ! સમકિતકા વિષય ધ્યેય ધ્રુવ ઉસકી મહિમા તો ક્યા કહના ! આહાહા ! સમજમેં આયા ? (શ્રોતા : એસા મહાન પદાર્થ જબ સિદ્ધદશા હોતી હૈ તબ પ્રગટતા હૈ.) માને ત્યારે પ્રગટે કે એ વિના પ્રગટે ? વિશ્વાસ કહાં હૈ ઉસકો ? હૈ વો તો હૈ હી. (શ્રોતા : અભી વર્તમાનમેં ?) વર્તમાનમેં ત્રિકાળવત્ હૈ. વો છઠવી ગાથામેં આયા નહીં ? ‘સમયસાર.’ (શ્રોતા : ક્યા આયા ?) કહતે હેં. છઠવી ગાથામેં આયા હૈ. ‘કુંદકુંદાચાર્ય મહારાજ.’

ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो जाणगो दु जो भावो
एवं भणंति सुद्धं णादो जो सो दु सो चेव ॥६॥

પૂછ્યું શિષ્યે, ‘મહારાજ ! આપ શુદ્ધ કિસકો કહતે હો ?’ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ને પ્રશ્ન લિયા ઉસમેં. કિસકો આપ શુદ્ધ કહતે હો ? ભાઈ ! પરદ્રવ્યકા લક્ષ છોડકર અપના ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા ઉસકી સેવા કરનેસે ઉસકો—દ્રવ્યકો શુદ્ધ કહનેમેં આતા હૈ. દ્રવ્ય તો શુદ્ધ હૈ હી. પર કિસકો શુદ્ધ આયા લક્ષમેં ? જિસને રાગ, નિમિત્ત આદિકા લક્ષ છોડકર અપને ત્રિકાળી ભગવાનકી સેવા કી, શુદ્ધપર્યાય પ્રગટ કી, ઉસકો દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ. રાગમેં હૈ ઉસકો દ્રવ્ય શુદ્ધ કહાંસે આયા ? આહાહા ! એસે યહાં કહતે હેં, અપના આત્મા દ્રવ્ય તો શુદ્ધ ચિદાનંદ ત્રિકાળી હૈ. પર હૈ ઉસકી અસ્તિકા, સત્તાકા સ્વીકાર કહાં આયા ? સ્વીકાર જબ લગ ન હો, તબ લગ યહ દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ એસા ઉસકે ભાનમેં આયા હી નહીં. બરાબર હૈ ? યે માર્ગ એસા હૈ.

યે તો ત્રિકાળી ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પર જબ દ્રષ્ટિ હુઈ તો પર્યાયમેં શુદ્ધતા આયી, તબ ઉસકો દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ એસા કહનેમેં આતા હૈ. ઓહો ! યે ચીજ સારી શુદ્ધ હી હૈ. પણ પર્યાયકા, રાગકા અભાવ કરકે દ્રવ્યકી એકતા નહીં હુઈ, ઉસકો યે દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ (એસા) ખ્યાલમેં તો આયા નહીં. (ખ્યાલ) આયે બિના દ્રવ્ય શુદ્ધ તુમ કિસકો કહતે હો ? સમજમેં આયા ? એસે વર્તમાનમેં આત્મા પૂર્ણાનંદસે ભરા પડા હૈ, (પર) કિસકો ? જિસકી દ્રષ્ટિ ઉસ સન્મુખ હુઈ, ઉસકો હૈ. અજ્ઞાનીકો તો હૈ હી નહીં, ઉસકી તો પર્યાયબુદ્ધિ હૈ. ઉસકી બુદ્ધિ તો રાગમેં હૈ, એક અંશમેં હૈ, વિકલ્પમેં હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? યે તો લોજિકસે ખાત ચલતી હૈ હોં. વકીલ ! બરાબર હૈ ? આહાહા !

એ કષાયપાહુડમાં આવે છે. રસ પડે તો એકાગ્ર થઈને થોડું થોડું વાંચીએ. બપોરે નિયમિત કલાક-બે કલાક થોડું થોડું... આચાર્યે કેટલું કામ કર્યું છે! આહાહા ! ગજબ કામ

કર્યું છે ! સંતો—‘વીરસેન આચાર્ય’, ‘યતીવૃષભ આચાર્ય’ ગજબ કામ કર્યું છે. કેવળજ્ઞાનના કેડાયતો. એક-એક વાત... એમાં એક આ ન્યાય શબ્દ આવ્યો હતો. આમ લેવાથી ઉદીરણાનો એ ન્યાય છે, એમ કહે છે. એમ બધી ઘણી વાત છે. ઝીણી વાત બહુ છે. કરણાનુયોગ છે ને? ઝીણી વાત છે. આ પુસ્તક આવ્યું છે. હરીભાઈએ આપ્યું છેને હમણાં. ‘જયધવલ’માં કધાયપાહુડ. થોડું થોડું... મહેનત કરી છે તો આપણે જુઓ તો ખરા થોડું. એવો ઝીણો અધિકાર. કેવળજ્ઞાનીને દેખા એસા ભાવ ઉસમેં ચિતર્યા હે.

તો કહતે હેં... ઉસમેં એક શબ્દ આયા થા હોં. આજ હી આયા થા. ન્યાય હે એસા આયા થા. આ ઉદિરણા, ઉત્કૃષ્ટ ઉદિરણા જહાં હો.... વહાં મિથ્યાત્વકી ઉદિરણા હોતી હે, ન્યાય પ્રાપ્ત હે. એસા થા. પુસ્તક છે? આ? એ ન્યાય શબ્દ આવ્યો હતો. કાંઈ બધું વંચાય છે. એ તો પાર ન આવે. આ તો સાર-સાર પર નજર પડી જાય. જુઓ, શબ્દ આવ્યો હતો. ઘણે ઠેકાણે આવ્યો છે. આ આવ્યું. ‘ક્યોંકિ યથાખ્યાત સંયમકે વિરોધી સંજવલનોંકે અનુભાગકો દેખતે હુએ ક્ષાયોપશમિક સંયમકા પ્રતિબંધ કરનેવાલા પ્રત્યાખ્યાન કધાયકા અનુભાગ અનંત ગુણા હિન સિદ્ધ હોતા હે, યહ ન્યાય હે.’ પાઠમેં હે. બીજી ભાષા છેને. ત્રણ-ચાર શબ્દ વાપર્યા છે હોં. ‘નાઈય-તા દો’ એમ શબ્દ છે. એનો અર્થ શું? ન્યાય છે, એટલું. ન્યાય છે. યહ ન્યાય હે. બહુ સરસ વાત છે. આ તો સંતોની વાત છે, કેવળજ્ઞાનના કેડાયતો હતા બધા.

એમ અહીંયા કહતે હેં કિ યે ન્યાય હે. સમકિતી જીવ જોગ મોગસૌ ઉદાસી તાતૈં.. ક્યોંકિ જોગ હે શુભાશુભ પરિણામ ને ભોગ હે હરખ-શોક. વો તો વિકાર હે. વિકારસે તો આત્મા ભિન્ન હે. સમજમેં આયા? આહાહા? સમકિતીકો વિષયમેં વિકલ્પ જો આતા હે, (ઉસમેં) કાળા નાગ જૈસા દુઃખ લગે. (જ્ઞાનીકો) દુઃખ લગતા હે, અજ્ઞાનીકો ઉસમેં રસ લગતા હે. આહાહા! યે દૃષ્ટિમેં ફેર હે. શરીર સુંદર હો, માંસ ને હાડકાં, ખાને-પીનેકી ચીજ અને એમાં અનુકૂળ હો સ્ત્રી આદિ, લડકા આદિ, પૈસા આદિ, (તો માને કિ) મજા પડતી હે. અરે મૂઢ! મજા તો આત્મામેં હે ને તુજે મજા રાગમેં આયી કહાંસે? શેઠ! યહાં તો યે ખાત હે ભગવાન! કીડો છે અજ્ઞાનનો એમ કહે છે. ભગવાન આનંદમૂર્તિ, ઉસકો છોડકર તુજે પરમેં પ્રીતિ હો ગઈ, પ્રેમ હો ગયા. ભગવાનકા પ્રેમ તો છોડ દિયા તુને. ભગવાન એટલે અપના આત્મા. સમજમેં આયા?

જહાં જહાં અપને સ્વભાવકો છોડકર પરમેં પ્રસન્નતા હોતી હે, યહ સબ મિથ્યાત્વભાવ હે. પંડિતજી! (શ્રોતા : આ વાતને ફરીથી કહો.) ફરીથી. ભગવાન આત્મા... એ તો ભાઈ કર્તા-કર્મમાં કહ્યું હતું. “કોપાદયોડમી” શબ્દ વાપર્યો છે ત્યાં. પહેલા શ્લોકમાં,

કર્તા-કર્મમાં. એનો અર્થ યહ હૈ કે સ્વરૂપ પ્રત્યેની જેને રૂચિ નથી, એને કોપ છે આત્મા પ્રત્યે. પ્રેમ, જિસે રાગકા પ્રેમ હૈ, ઉસકો આત્મા પ્રત્યે દ્વેષ હૈ. ઐસા ભગવાન પોકાર કરતે હેં. સમજમેં આયા? તો કોપ આ ગયા હૈ. આહાહા! જિસકો અપના આત્મા આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ઉસકી દૃષ્ટિ, ઉસકા પ્રેમ છોડકર, કોઈપણ પદાર્થમેં અનુકૂળતાકી પ્રસન્નતા આતી હૈ યે મિથ્યાત્વભાવ હૈ. ક્યોંકિ ઉસમેં પ્રસન્નતા હૈ નહીં અને પ્રસન્નતા માની. સમજમેં આયા? ઐસી બાત હૈ ભાઈ! કયા કહા?

જોગ ભોગસૌં ઉદાસ.. કહીં પ્રસન્નતા હૈ હી નહીં. અબજો રૂપિયા એક ક્ષણમેં આવે, પ્રસન્નતા ધર્મીકો હોતી નહીં. આહાહા! અપ્સરા ઉપરસે આવે, પ્રસન્નતા (નહીં). અરે, ભગવાન! હમારા આનંદ તો હમારે પાસ હૈ ન. યહ બહારમેં પ્રસન્નતા કેસી? સમજમેં આયા? યહ બહારમાં પ્રસન્નતા.. જો પ્રસન્નતા વેદી જાતી હૈ, વહી મિથ્યાત્વકા વેદન હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? ઘણા વર્ષ પહલે હમ ભાવનગર ગયે થે, ભાવનગર. ગૃહસ્થાશ્રમમેં (થે તબ). બહોત વર્ષ હુએ. ૬૮કી સાલ હોગી, સંવત ૧૯૬૮. ત્યાં એક ધ્રુવકા નાટક થા. ધ્રુવ.. ધ્રુવ નહિ આતા ઉસમેં? અન્યમતિમેં. ધ્રુવ અને પ્રહલાદ અવિચલ પદ... વહ તો ઉસકી દ્રષ્ટિકા અર્થ હૈ. ધ્રુવકા નાટક થા. હમ ભી દેખનેકો (ગયે થે). વૈરાગ્ય નાટક દેખનેકો બહોત જાતે થે, બહોત દેખતે થે ગૃહસ્થાશ્રમમેં.

એક વાર ગયે થે. બડા નાટક થા. આમ પડદા... બાર આના ટિકીટ થી. બાર આના તે વખતે હોં. ધ્રુવ છોટા થા. ઉસકી માતા ગુજર ગઈ થી. ઉસકી નયી માતા થી. પિતા થા. ઉસકો વૈરાગ્ય હો ગયા. અન્યમતિકી બાત હૈ. છોટા લડકા. વો લકડી હોતી હૈ ન બાવાની. ઘોડી નહીં હોતી હૈ? તો ચળાવવા ઈંદ્રાણી દેવી આવી ઉપરથી. નાટકમેં લીલા પડદા થા ન. તો વો પડદા ચીર દિયા. ઉપરસે પાટ લકડેકી હો ન? ... દોરીસે ઉપરસે ઉતરી ઈંદ્રાણી. દો દેવી ખૂબ ચલાયમાન કરતે કરતે... ઈતના ધ્રુવ બોલા. માતા ! એણે (-દેવીને) તો ઐસા કહા, 'દેખો મેરા શરીર સુંદર હૈ. માંસ કેસા, સ્તન કેસા, યે કેસા, આ શરીર કેળ જેસા.' આ શું કહેવાય? આ સાથળ. બહુ વખાણ ક્રિયા દેવીને.

(ધ્રુવ) કહતા હૈ.. ૬૮કી સાલકી બાત હૈ. ૬૦ વરસ હુએ. 'માતા ! તેરા શરીર ઐસા સુંદર (હૈ તો) મુજે લગતા હૈ કિ એકાદ ભવ જો મેરા હો તો તેરી કુંખમેં અવતાર લૂંગા. દૂસરી બાત નહીં.' ધન્નાલાલજી ! એ વખતે વૈરાગ્ય પસંદ થા ન પહલેસે. નાટકમેં ઐસા બોલે હોં. પડદા લાલ, લીલા થા. ઉપરસે દેવી આયી. ઔર પા કલાક, અડધો કલાક એસે બોલે. 'માતા ! તેરી શરીરકી સુંદરતાકી પહિયાન તુને હમકો દી, તો ઐસા હી હૈ. પર ઈતની બાત હૈ, માતા ! મુજે એકાદ ભવ કરના હો તો તેરી કુંખમેં આઉંગા, દૂસરી બાત

નહીં. સમજમેં આયા? તો આંહીં સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો... આહાહા! બીજી વાત નહીં, ચાહે તો ઈન્દ્ર ને ઈન્દ્રાણી ખડા હો જાયે અને ચૌદ રાજુ લોકકા આમંત્રણ દે. હમારી ચીજમેં યે હે નહીં. સમજમેં આયા? ક્યા કહા?

સમકિતી જીવ જોગ ભૌગસૌં ઉદાસી તાતૈં.. તાતૈં એટલે તેથી. સહજ અમોકતા ગરંથનિમેં ગાયૌ હૈ.. સંતોને, આચાર્યોને ભગવાનકે ગ્રંથમેં સમકિતીકો અભોકતા ગાયા (-કહા) હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : અભોકતા કેસે સ્વભાવમેં?) ઈસમેં રાગકા ભોકતા (હો) ઐસા તો કોઈ ગુણ ભી નહીં. આનંદકા ભોકતા હો ઐસા ગુણ હૈ આત્મામેં. સમજમેં આયા? સમકિતી જીવ જોગ ભૌગસૌં ઉદાસી.. ઉદાસ.. આહાહા! માતા.. જિસકે પેટમેં સવા નવ મહિના રહા, (વહ) જનેતા ઉસકા શરીર નગ્ન હો તો ક્યા દેખનેમેં નજર હૈ ઉસકી? ઉદાસ... માતા ! મેરી નજર નહીં. આહાહા!

રામચંદ્રજી ને લક્ષ્મણ.. નહીં આતા? રામચંદ્રજી ને લક્ષ્મણ. (રાવણ) સીતાજીકો લે ગયા લંકા. તો સીતાજી ઉપરસે જેવર.. જેવર થા ન? જેવર છોડે એટલે કહાં ગયે યે રામચંદ્રજીકો ખબર પડે. જેવર થા ન. રાવણ લે જાતા થા. બાદમેં જેવર રામકે હાથ આયા તો લક્ષ્મણજીકો કહતે હૈં, ‘ભાઈ ! સીતાજીકા જેવર તુને દેખા હૈ કભી?’ બાર વરસ તો જંગલમેં સાથ રહે તીનોં, સીતાજી, રામ ને લક્ષ્મણ—તીનોં. લક્ષ્મણ સ્વયં સબ ભોજન બનાતે થે, ફલ લાતે થે. પીછે ઉનકો ખિલાતે થે. બહોત ભક્તિ કરતે થે. રામચંદ્રજીને કહા ‘ભાઈ ! સીતાજીકા યે જેવર હૈ વો તુમને કભી દેખા હૈ? યે જેવર ઉસકા હૈ?’ તાત ! મુજે ખબર નહીં હોં. એકવાર હું પગે લાગતો હતો સીતાજીને, તબ ઉનકા નુપૂર ઉસ પર નજર પડી થી. નજર ત્યાં પડી થી એકવાર. તો યે નુપૂર ઉનકા હૈ ઐસા લગતા હૈ. આહાહા!

વાસુદેવ લક્ષ્મણ, રામચંદ્રજી બળદેવ ને સીતાજી મહાસતી. ૧૨-૧૨ વરસ જંગલમેં રહે. સાથમેં કોઈ નહીં ચૌથા. લક્ષ્મણજીકો પૂછતે હૈં, ‘ભાઈ ! યે નુપુર ઉસકા હૈ?’ ‘તાત ! બંધવ ! મેરી નજર એકવાર જબ મૈં પૈર છુતા થા તબ મેરી નજર ગઈ થી વહાં પગ પર. પૂરે શરીરકો દેખા નહીં’. યે દેખો તો ખરા ! ઉત્તમ પુરુષ કેસે થે ! વાસુદેવ જેને ભોગપુરુષ કહેવામાં આવે, પણ બડે ભાઈકી સ્ત્રી માતા (સમાન માનતે થે). મને ખબર નથી ભાઈ ! ઉનકે ક્યા દાગીના હૈ ને ક્યા હૈ , મુજે કુછ ખબર નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ઐસે કહતે હૈં, સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જોગ ને ભોગસે ઉદાસ હૈ. સમજમેં આયા? ઉદાસ.

સહજ અમોગતા ગરંથનિમેં ગાયૌ હૈ.. સિદ્ધાંતમેં—ભગવાનકે શાસ્ત્રમેં સમકિતીકો સહજ અભોકતા.. બસ, સહજ અભોકતા (કહા હૈ). હઠસે નહીં, સ્વાભાવિક અભોકતા. રાગકા ને વિષયકા સ્વાભાવિક અભોકતા. દેખો, યે સમ્યગ્દર્શન અને યે સમ્યગ્દર્શનકા

ध्येय ध्रुव. समजमें आया? औसा सम्यग्दर्शन यीज क्या है (उसकी) पडली ખબર नहीं અને व्रत ने तप करे ये सभ अेकडा विनाना शून्य हैं. बराबर है? आडाडा! छे ने? अर्थमां तो वधारे कहुं भाई! अेम के भोगोंसे विरक्तभाव (रખनेके) कारण विषय भोगते दुअे भी अभोक्ता कडा है. औसा लिया है. अेटले लोको तो अेम देभने. उजरो राणी छे, ये भोगते हैं, ये जाते हैं, सोनेकी थालीमें जाते हैं. अरे भगवान! कोष जाय? भाई! तने ખબर नहीं. आडाडा!

सम्यग्द्रष्टि जव अपने आनंदका भोक्ता है. ईससे रागका ने वासनाका भोक्ता नहीं. देभो, ये सर्वविशुद्ध अधिकार. (श्रोता : कथनी कुछ और करनी कुछ नहीं है?) करनी आया, क्या आया? अंदरमें अेकाग्र होना, रागसे उठना, वड करना नहीं? याही भ्रांति वस्तुकी व्यवस्था अवधारि बुद्ध, देभो. देभो, ये करना है कि नहीं? याही भ्रांति वस्तुकी व्यवस्था नक्की करी ये बुध है. ज्ञानी लोग इस प्रकार वस्तु स्वरूपका निर्णय करके.. देभो. निर्णय किया कि नहीं अंदरमें? रागादि नहीं, विषय वासनाका अनुभव मेरा नहीं, मेरा तो आनंद है. समजमें आया? आडाडा! वेश्याका प्रेम है न? औसा प्रेम समकितिका पर प्रति है. वेश्या कोई लक्ष्मीपुत्र आवे तो प्रेम बतावे, पर अंदरमें प्रेम नहीं है.

‘सम्यग्द्रष्टि जवडा करे कुटुंब प्रतिपाल. अंतरसे न्यारो रडे ज्युं धाव भेलावे बाण.’ धायमाता डोती है न? भवडावे, नवडावे, धवडावे, पीवडावे, पण अंतरमें तो मानती है कि ये पुत्र उमारा नहीं. वड भडा डोकर मेरा पालन करेगा नहीं. औसे धर्मीको आत्माका-स्वभावका भान हुआ है. कोई यीज प्रति, ये मेरी है, (ईसमें) सुभ है—औसी बुद्धि डोती नहीं. आडाडा! समजमें आया? औसी यीज सम्यग्दर्शन उसकी ખબर અને मडात्म्य न डो અને धर्म डो जाय? कडते हैं, औसा निर्णय करके... औसा स्वरूप मेरा अतीन्द्रिय आनंदमय (और) यड रागभाव दुःखमय—औसा (निर्णय करे). नव तत्वमें आस्रवतत्व भिन्न है न. तो भिन्न तत्वका भोक्ता समकिती कडांसे आया? अेम कडते हैं. भोगे तो आस्रव ने आत्मा अेक तत्व डो गये. समजमें आया? आडाडा! आ वात बापु! अे कंई वस्तुनी स्थिति... तेथी अेम कहुंने, ईस भ्रांति वस्तुकी व्यवस्था है. आडाडा!

अवधारी बुध.. निर्णय करके ज्ञानी विभावभाव छोड़कर स्वभाव ग्रहण करते हैं. परभाउ त्यागी.. देभो. अपनौ सुभाउ आयौ है.. परभावनो त्याग अे त्याग नहीं? परभाव रागादि में नहीं, में तो आनंद हूं—औसा दृष्टिमें त्यागमें डी रागका सर्वथा त्याग आ गया. समजमें आया? बराबर है? ये लोजिकसे तो जात करते हैं. ईस प्रकार वस्तु स्वरूपका निर्णय करके विभावभावको छोडकर स्वभाव ग्रहण करते हैं.

परमाउ त्यागि अपनौ सुभाउ आयौ है. निरविकल्प निरुपाधि आतम अराधि, ल्यो. धर्मी तो अपनी निरविकल्प—विकल्प बिनाकी अभेद थीज, ऐसी निरुपाधि—उपाधि बिना, रागादि उपाधि बिनाकी थीज आतम अराधि. ऐसा आत्माका सेवन करके, आत्माका आराधन करके साधि जोग जुगति समाधिमें समायो है. विकल्प और उपाधिरहित आत्माकी आराधना व योग निग्रह मार्ग ग्रहण करके... योगका निग्रह मार्ग ग्रहण करके.. रागादिका निग्रह ये मेरी थीज नहि, निज स्वरूपमें लीन होते हैं. आडाडा!

ये रागका कर्ता ने भोक्ता है नहीं. आडाडा! ये कोई थीज बाह्यकी नहीं, ये तो अंदर भावकी थीज है. (श्रोता : सडज वस्तु है). सडज वस्तु है. राग ने अंशबुद्धि छोडकर त्रिकाण भगवान आत्मा शुद्ध चैतन्यधन ऐसी दृष्टि हुई तो स्वभावका आराधन करके स्वभावमें लीन होते हैं. रागकी लीनता धर्मीको छूट गई है. है परी दूसरी थीज (ज्ञान)परिणतिमें, (पर) दृष्टिमें छूट गई है. और दृष्टिमें न छूटे तब लग समकित दृष्टि नहीं. सम्यक् दृष्टि नाम यथार्थ दृष्टि, वास्तविक दृष्टि. रागमें सुभ नहीं ऐसी बुद्धि हुआ बिना वास्तविक दृष्टि होती नहीं. समजमें आया? आडाडा!

अनंत जिवोने मार्ग तो वीतरागका सेवन करके मोक्षपदमें गये हैं इस विधिसे. समजमें आया? निजस्वरूपमें लीन होते हैं. ग्यानी मगन विषै सुख मांही, यह विपरीत संभवै नांहि. वड आता हैं बनारसीदासमें. ग्यानकला जिन्हकै घट जागी, ते जगमांहि सहज वैरागी. ग्यानी मगन विषै सुख मांही, यह विपरीत संभवै नांहि. (राग) छोते छतें उसमें रस नहीं. रस उड गया है. आडाडा! रस, आतमरस. आतमरस, आनंदरस, अतीन्द्रिय भगवान आनंदरस. इसका जहां रस लगा, सारा ईन्द्र ने ईन्द्राणीका विषयका रस छूट गया. तब उसको सम्यग्दृष्टि कडनेमें आता है. समजमें आया? साधि जोग जुगति समाधिमें समायौ है. योग निग्रह मार्ग ग्रहण करके निजस्वरूपमें लीन होते है. आठभुं पद. नीये पांयमो श्लोक छे ने. नीये पांयमो श्लोक छे.

अज्ञानी	प्रकृतिस्वभावनिरतो	नित्यं	भवेद्वेदको
ज्ञानी	तु प्रकृतिस्वभावविरतो	नो	जातुचिद्वेदकः
इत्येवं	नियमं निरुप्य	निपुणैरज्ञानिना	त्यज्यतां
शुद्धैकात्ममये	महस्यचलितैरासेव्यतां		ज्ञानिता ।

इस कणशके (कता) हैं 'अमृतचंद्रायार्य'. संत मुनि द्विगंबर वनवासी. संतो तो वनमें रहते थे न? वनमां.. वनमां. योमासांमां पश वनमां जाड नीये बेसता उता.

(श्रोता : पंचमकाणमें तो बडे शहरमें रहते हैं). ये वस्तु कहां है? ये तो मूण यीजकी बात है. जो यीज है वो यीज है. जंगलमें बडा जाड होता है न? जाडके अंदरमें पोल छोटी है न? पोल थोडी उसमें बैठते है. वीतरागभाव जिसको प्रगट हुआ, क्षणे ने पणे जिसको सप्तम गुणस्थान आता है. अेक क्षणमें सप्तम ने दूसरा क्षणमें छोडा, ये मुनिकी दशा अलौकिक है ! जिनको गणधर नमस्कार करे. 'एामो लोअे सव्व साडूणं'. जिनके यरणमें गणधरका नमस्कार पहुंचे ये कैसा पद है भैया ! कोई अलौकिक पद है.

ओहो ! वीतरागभावमें मस्त हैं. जिनकी नींद भी पोणी सेकन्डके अंदर रहती है. क्योंकि छोडे गुणस्थाननी स्थिति पोणी सेकन्डनी अंदर है, एतनेमें जरी नींद छोटी है. अेक सेकन्ड भी नींद आ जाय तो छोडा गुणस्थान नहीं रहता. आडाडा ! समजमें आया ? ऐसी वस्तुकी स्थिति ऐसी है. धवलमें लिया है. धवलमें (है कि) प्रमत्त छोडेकी भूमिका पोणी सेकन्ड अंदर है. अस एतनी है. 'छोढाणा'में है न? पिछली रयनिमें.. नहीं आता ? 'भूमांहि पिछली रयनिमें कछु शयन एकासन करन.' (अेक) करवटमें थोडी आती है, (झिर) सप्तम आ जाता है. आडाडा ! कछु थोडी. ऐसी दशा सर्वज्ञ परमात्माके संतकी है. ये किसिकी कल्पनाकी बात नहीं है. आडाडा ! धन्य अवतार है न. जेणे मनुष्यपणा सङ्ग कर्या. ये दशा केवलज्ञान लेनेकी तैयारी.. आंहीं तो समकितिकी बात करते हैं उल्ल. समजमें आया ?

वो भी रागसे विरक्त है दृष्टिसे. अस्थिरता है तो स्वरूपमें स्थिरता करके अस्थिरताका नाश करेंगे. समजमें आया ? ज्ञानीको भोग निर्जराको हेतु है. भोग निर्जराको हेतु है ? शुद्धकी दृष्टि है अने आनंदमें लीन है उस अपेक्षासे भोगका विकल्प अशुभ छोते छोते अल्प बंध हुआ, उसकी गिनती नहीं गिनना. बाकी भोगका भाव निर्जराका हेतु है ? वह तो राग है, वह तो अशुभभाव है. अे वभते आत्मामें अंतर शुद्धि है, आनंद उपर दृष्टि है. ये शुद्धताका जोरके कारण अशुभका अल्प बंध है उसकी गिनती की नहीं. ऐसी बात है. यहां तो (समकितिको) भोग नहीं कडा. समकितिकीने भोग नहीं तो मुनिने कहांसे आया ? अे पांचमा (श्लोक)नुं आठमुं पद छे, जुओ. ज्ञानी कर्मके कर्ता-भोगता नहीं है इसका कारण. उसका कारण बताते हैं. उसका न्याय बताते हैं (कि) कारण क्या है ?

ज्ञानी कर्मना कर्ता-भोक्ता नथी अनुं कारण. (सवैया अेकत्रीसा)

चिनमुद्राधारी ध्रुव धर्म अधिकारी गुन,

रतन भंडारी अपहारी कर्म रोगकौ।
 प्यारौ पंडितनकौ हुस्यारी मोख मारगमें,
 न्यारौ पुद्गलसौं उज्यारौ उपयोगकौ॥
 जानै निज पर तत्त रहै जगमें विरक्त,
 गहै न ममत्त मन वच काय जोगकौ।
 ता कारन ग्यानी ग्यानावरनादि करमकौ,
 करता न होइ भोगता न होइ भोगकौ॥८॥

शब्दार्थ :—चिन्मुद्रा=चैतन्य चिह्न. ध्रुव=नित्य. अपहारी कर्मरोगकौ=कर्मरूपी रोगनो नाश करनार. हुस्यारौ(होशयार)=प्रवीण. उज्यारौ=प्रकाश, उपयोग=ज्ञानदर्शन. तत्त(तत्त्व)= निजस्वरूप. विरक्त(विरक्त)=वैरागी. ममत्त(ममत्व)=पोतापणुं.

अर्थ :—चैतन्य-चिह्नो धारक, पोताना नित्य स्वभावनो स्वामी, ज्ञान आदि गुणरूप रत्नोको भंडार, कर्मरूप रोगनो नाश करनार, ज्ञानीओने प्रिय, मोक्षमार्गमां कुशल, शरीर आदि पुद्गलोथी भिन्न, ज्ञान-दर्शननो प्रकाशक, निज-पर तत्त्वनो ज्ञाता, संसारथी विरक्त, मन-वचन-कायाना योगोना ममत्व रहित होवाना कारणे ज्ञानी शुभ ज्ञानावरणादि कर्मनो कर्ता अने भोगोको भोक्ता थतो नथी. ८

अर्थ :—चैतन्य चिह्नका धारक नित्य स्वभावका स्वामी, ज्ञान आदि गुणरूप रत्नोका भंडार, कर्मरूप रोगोका नष्ट करनेवाला, ज्ञानी लोगोका प्रिय, मोक्षमार्गमें कुशल, शरीर आदि पुद्गलोसे पृथक्, ज्ञानदर्शनका प्रकाशक, निज पर तत्त्वका ज्ञाता, संसारसे विरक्त, मन-वचन-कायके योगोसे ममत्व रहित होनेके कारण ज्ञानी जीव ज्ञानावरणादि कर्मोका कर्ता और भोगोका भोगता नहीं होता है॥८॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

चैतन्यचिह्न नित्य... चिन्मुद्राधारी ध्रुव.. धर्मोकी दृष्टि तो चिन्मुद्रा ध्रुव पर पडी डोती है. पर्यायबुद्धि छूट गई ने द्रव्यबुद्धि डो गई. पर्याय है ऐसा प्याल रभते हैं, पण आश्रय करने लायक नहीं. ध्रुव चिन्मुद्राधारी भगवान आत्मा ज्ञान चैतन्यचिह्ननो धरनार अने अपने नित्य स्वभावका स्वामी.. ध्रुव धरम अधिकारी. क्या कडते हैं? चिन्मुद्राधारी—ज्ञाननी मुद्रावाणो भगवान आत्मा. और ध्रुव धर्म अधिकारी.. त्रिकाणी ध्रुवना धर्मनो अधिकारी आत्मा छे. आडाडा! (श्रोता : ध्रुव अने पछी नित्य.) हा, पछी नित्य शब्द

વાપર્યો છે. ... ‘નિત્ય ભવેદ્વેદકો’ છે ને. ‘અજ્ઞાની પ્રકૃતિસ્વભાવનિરતો નિત્યં ભવેદ્વેદકો.’ આહાહા! કહે છે કે સમકિતી તો ધ્રુવ ધર્મનો અધિકારી છે. આહાહા! અને ગુન રતન મંડારી.. એની પાસે ભંડાર હોય તો ગુણના રતનનો ભંડાર છે. આ ધૂળનો ભંડાર-ફંડાર, યે અપના માનતા નહીં. હૈ? જ્ઞાનાદિ ગુણ રત્નોંકા ભંડાર હૈ. આહાહા! રતન મંડારી અપહારી કર્મ રોગકૌ.. યે તો કર્મરૂપી રોગ હૈ રાગાદિ, ઉસકા તો નાશ કરનેવાલા હૈ, રક્ષા કરનેવાલા નહીં. ઉસકો જ્ઞાની કહતે હૈ. આ કારણે કર્તા-ભોક્તા નથી. વિશેષ આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૨૦, શ્રાવણ સુદ ૮, શુક્રવાર, તા. ૩૦-૭-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૮, ૯, ૧૦ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. પાંચમો કળશ છેને નીચે, એનું આઠમું પદ છે. ૨૪૮ પાનું. કાલે એક (લીટી) બોલાઈ ગઈ છે. ફરીને. જ્ઞાની કર્મકે કર્તા-ભોગતા નહીં હૈં इसका कारण. शा कारणे धर्मी रागादिनो कर्ता अने भोक्ता नथी, એનું કારણ બતાવે છે. અજ્ઞાની શા કારણે રાગનો કર્તા ને ભોક્તા થાય ? એ આનાથી વિરુદ્ધ દૃષ્ટિએ થાય, એમ. એ પછી કહેશે.

જ્ઞાની કર્મના કર્તા-ભોક્તા નથી એનું કારણ.

(સવૈયા એકત્રીસા)

चिनमुद्राधारी ध्रुव धर्म अधिकारी गुन,
रतन भंडारी अपहारी कर्म रोगकौ।
प्यारौ पंडितनकौं हुस्यारौ मोख मारगमें,
न्यारौ पुद्गलसौं उज्यारौ उपयोगकौ॥
जानै निज पर तत्त रहै जगमें विरक्त,
गहै न ममत्त मन वच काय जोगकौ।
ता कारन ग्यानी ग्यानावरनादि करमकौ,
करता न होइ भोगता न होइ भोगकौ॥८॥

શબ્દાર્થ :-ચિન્મુદ્રા=ચૈતન્ય ચિહ્ન. ધ્રુવ=નિત્ય. અપહારી કર્મરોગકૌં=કર્મરૂપી રોગનો નાશ કરનાર. હુસ્યારૌ(હોશ્યાર)=પ્રવીણ. ઉજ્યારૌ=પ્રકાશ, ઉપયોગ=જ્ઞાનદર્શન. તત(તત્ત્વ)= નિજસ્વરૂપ. વિરક્ત(વિરક્ત)=વૈરાગી. મમત્ત(મમત્વ)=પોતાપણું.

અર્થ :-ચૈતન્ય-ચિહ્નનો ધારક, પોતાના નિત્ય સ્વભાવનો સ્વામી, જ્ઞાન આદિ ગુણરૂપ રત્નોનો ભંડાર, કર્મરૂપ રોગોનો નાશ કરનાર, જ્ઞાનીઓને પ્રિય, મોક્ષમાર્ગમાં કુશળ, શરીર આદિ પુદ્ગલોથી ભિન્ન, જ્ઞાન-દર્શનનો પ્રકાશક, નિજ-પર તત્ત્વનો જ્ઞાતા, સંસારથી વિરક્ત, મન-વચન-કાયાના યોગોના મમત્વ રહિત હોવાના કારણે જ્ઞાની જીવ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોનો કર્તા અને ભોગોનો ભોક્તા થતો નથી. ૮

અર્થ :-ચૈતન્ય ચિહ્નકા ધારક નિત્ય સ્વભાવકા સ્વામી, જ્ઞાન આદિ ગુણરૂપ રત્નોકા

મંડાર, કર્મરૂપ રોગોંકા નષ્ટ કરનેવાલા, જ્ઞાની લોગોંકા પ્રિય, મોક્ષમાર્ગમેં કુશલ, શરીર આદિ પુદ્ગલોંસે પૃથક્, જ્ઞાનદર્શનકા પ્રકાશક, નિજ પર તત્ત્વકા જ્ઞાતા, સંસારસે વિરક્ત, મન-વચન-કાયકે યોગોંસે મમત્વ રહિત હોનેકે કારણ જ્ઞાની જીવ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોંકા કર્તા ઓર ભોગોંકા ભોગતા નહીં હોતા હૈ॥૮॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહે છે કે ધર્મી જીવની દૃષ્ટિ ચૈતન્યચિન્હ.. એ તો ચૈતન્યના લક્ષણને ધારનાર છે. રાગ ને શરીર મારા છે, એવી એની માન્યતા હોતી નથી. જુઓ, આ સમકિતી ચોથા ગુણસ્થાન(વાળો). ચેતન ચિન્મુદ્રાધારી. જેનું ચૈતન્યલક્ષણ છે એ વડે આત્માને લક્ષિત કરે છે ધર્મી. પુણ્ય-પાપના પરિણામ કે પરવસ્તુ, એના લક્ષથી આત્માનું લક્ષ થાય છે એમ ધર્મી માનતો નથી. એ તો ચૈતન્યનો પિંડ છે. ભગવાન આત્મા સમજ ને ચૈતન્યનો સાગર છે. ચૈતન્ય જેનું મુદ્રા લક્ષણ છે. આહાહા! અને ધ્રુવ ધર્મ અધિકારી.. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ત્રિકાળી ધ્રુવ સ્વભાવ નિત્ય, એનો એ સ્વામી છે. આહાહા! સંયોગ અને રાગનો એ સ્વામી નથી. આહા! ધ્રુવ ધર્મ અધિકારી.. અર્થમાં લખ્યું છે કે નિત્ય સ્વભાવનો સ્વામી છે. આહાહા! ધ્રુવ કહો કે નિત્ય કહો. આહાહા!

અજ્ઞાની એનાથી ઊલટો છે. એ પુણ્ય-પાપના કર્તવ્ય કરનારો ને એ મારું કર્તવ્ય છે—એવા લક્ષણવાળો છે અને એની અજ્ઞાનીની બુદ્ધિ રાગ અને પર્યાય ઉપર હોય છે. જ્ઞાનીની બુદ્ધિ ધ્રુવ ધર્મ ઉપર હોય છે. આહાહા! નિત્યાનંદ... સવારમાં ઘણું આવ્યું હતું આજે. પરમસ્વરૂપ ભગવાન અવિનાશી નિત્ય ધ્રુવ અંશ. નય છે ને. નયનો વિષય અંશ છે. પણ એક સમયની પર્યાયનો અંશ એ નહીં. ધ્રુવ.. આહાહા! નિત્ય ભગવાન આત્મા અવિનાશી એ સન્મુખ જેની દૃષ્ટિ છે. ચાહે તો લડાઈ આદિની ક્રિયામાં દેખાય, ખાવા-પીવા ને બોલવામાં દેખવામાં આવે છતાં ધર્મીની દૃષ્ટિ તો ધ્રુવના સ્વામીપણે છે. આહાહા! હું પત્નીનો પતિ છું કે દેશનો સ્વામી છું કે રાગનો સ્વામી છું કે નોકરનો શેઠ છું—એવી બુદ્ધિ ક્યાંય સમકિતી જ્ઞાનીની હોતી નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

આ પાંચમો કળશ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’નો છે એનું આ પદ છે. ગુન રતન મંડારી.. આહાહા! ભગવાન આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ—એવા અનંત ગુણોનો—રતનનો મંડારી એ તો છે. એના મંડારમાં તો અનંત ગુણ પડ્યા છે. આહાહા! એ રાગ ને પરની લક્ષ્મીનો મંડારી ધર્મી નથી. શેઠ! આ મંડારી, જુઓ. આ તમારા પૈસાનો મંડારી કહે છેને તમને બધાને? પૈસાવાળા છે, ધૂળવાળા છે. એનો અર્થ કે ધૂળવાળા છે, એમ. (શ્રોતા : નિશ્ચયકા મંડારી સો વ્યવહારકા મંડારી). વ્યવહારકા મંડારી એટલે

મિથ્યાદૃષ્ટિ. વ્યવહાર રાગકા સ્વામી હો તો ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ, પછી લક્ષ્મીકી તો કહાં બાત રહી. આહાહા! વાત એસી હૈ પ્રભુ! યે તેરી ચીજ ગુણ રતન ભંડારી હૈ.

અનંત-અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ—એવા તો અનંત ગુણો સંખ્યાએ. છે? ગુન રતન ભંડારી.. ઘણીવાર કહ્યું છે ગુણ કેટલા એ. અનંતા. કેટલા અનંતા? કે છે મહિના ને આઠ સમયમાં સિદ્ધ થાય છસો ને આઠ. એવો સિદ્ધાંત છે ને? છે મહિના ને આઠ સમયમાં છસો આઠ મુક્તિ પામે. એ અનંત કાળ થયો. અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન. એની જે સંખ્યા સિદ્ધની થાય એના કરતાં એક આલુની કટકી રાઈ જેટલી.. આલુ કહતે હૈ ન? બટાટા. હમારે બટાટા કહતે હૈ, તમારે આલુ કહતે હૈં ન? આલુ, પ્યાજ, લસુનકી એક રાઈ જિતની કટકી—ટુકડા ઉસમેં અસંખ્ય તો ઔદારિક શરીર. એક શરીરમેં સિદ્ધ જો અભી તક હુએ ઉસસે અનંત ગુણા જીવ. સમજમેં આયા?

યે તો જ્ઞાનકી પર્યાયકી ઈતની તાકાત હૈ કિ ઈતને જ્ઞેયકો ભી જ્ઞાન લે. એસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? એ સંસારી જીવની સંખ્યા સિદ્ધ કરતાં અનંત ગુણી. ઉસસે પરમાણુ અનંત ગુણા, આ રજકણ. જીવની સંખ્યા કરતાં આ પરમાણુની સંખ્યા અનંત ગુણી. એક જીવના (સંયોગમાં) અનંતા રજકણ. એવા તો અનંત જીવથી અનંત ગુણા રજકણ છે. પુદ્ગલ અનંત ગુણા હૈ ઔર ઉસસે ત્રીન કાલકા સમય અનંતગુણા હૈ. ‘ક’ બોલે ઉસમેં અસંખ્ય સમય ચલા જાતા હૈ કાલકા. એસે ત્રીન કાલકા સમય, પુદ્ગલ પરમાણુકી સંખ્યા કરતાં અનંત ગુણી સંખ્યા હૈ.

આ તો ગુણ કિતના યે કહતે હૈં, શેઠ! તમારે તો રૂપિયા કેટલા હોય? ૬૦ લાખ, ૩૦ લાખ, ૮૦ લાખ કે કરોડપતિ કહેતા હોય, લ્યોને. આ ૧૦ કરોડ, આને વળી પાંચ કરોડ. સમજમેં આયા? આંહીં તો કહતે હૈં કિ પુદ્ગલ પરમાણુની સંખ્યા કરતાં ત્રીન કાલકા સમય અનંત ગુણા, અનંતગુણા ઔર ઉસસે આકાશકા પ્રદેશ અનંત ગુણા. આકાશ હૈ ન. એક પોઈન્ટ રજકણ મૂકે (-રહે) જિતનેમેં (ઉસે) એક પ્રદેશ કહનેમેં આતા હૈ. એસા આકાશ સર્વવ્યાપક હૈ. અંત નહીં કહીં. એસે આકાશકે પ્રદેશકી સંખ્યા, કાલ કરતાં અનંત ગુણી હૈ. ઔર ઉસસે અનંત ગુણા એક આત્મામેં ગુણ હૈં. આકાશકા પ્રદેશસે ભી અનંત ગુણા એક જીવમેં ગુણ હૈં. આહાહા! એસે ધર્મી તો ગુણ રતન ભંડારી હૈ. સમજમેં આયા?

જિસકી દૃષ્ટિમેં ધ્રુવ તત્ત્વ પડા હૈ, વો ધ્રુવમેં તો અનંત ગુણ હૈં, એમ કહતે હૈં. રાગકા સ્વામી કે રાગ કરું એસી બુદ્ધિ સમકિતીકો હોતી નહીં. હો જાય રાગ, પર ઉસકા કર્તા, મેં રચું—યે બુદ્ધિ સમકિતીકી નહીં. સમજમેં આયા? પંડિતજી! એસી હૈ વસ્તુ. (શ્રોતા : કરું ઔર હો જાય....) હો જાય દૂસરી બાત હૈ ઔર મેં રચું યે દૂસરી બાત હૈ.

आ जाये पुरुषार्थकी कमीसे तो उसका ज्ञानी जाता रहता है, दृष्टा रहता है. रचना मेरी है ऐसा मानता नहीं. समझमें आया? गुन रतन भंडारी.. तीन बोल दुआ. कितने बोल दुआ? तीन.. तीन. (१) यिन्मुद्राधारी, (२) ध्रुव धर्म अधिकारी, (३) गुण रतन भंडारी. आडाडा! अज्ञानीनो मार्ग तो, राग ने पुण्य-पापनो ये मार्ग उसका है. अनी पासे गुण रतन है नहीं. आडाडा!

अपहारी कर्म रोगकौ.. योथो बोल. सम्यग्दृष्टिकी ध्रुव उपर नजर होनेसे कर्मका रोग तो नाश हो जाता है. आडाडा! योथे गुणस्थानसे मलिनताका नाश और आठ कर्मका भी नाश होता है. समझमें आया? अपहारी कर्म रोगका.. अम आया न? कर्म रोगका नष्ट करनेवाला. प्यारौ पंडितनकौ.. धर्मी, ज्ञानीको ही प्यारे लगते हैं. अज्ञानीको तो ठीक लगते नहीं. आडाडा! समझमें आया? पंडित नाम ज्ञानी. समकितिको ही समकिति प्यारा लगता है. अज्ञानीको तो 'उट! आ क्यां मारीने उंधा मार्ग....' अय पंडितज्ज! व्यवहारका लोप कर देते हैं. ऐसे अज्ञानीको तो (धर्मी) प्रिय नहीं लगते. समझमें आया? जेठाभाई! प्यारौ पंडितनकौ.. ज्ञानीको ज्ञानी प्रिय है. अज्ञानीको ज्ञानी प्रिय नहीं लगता है. ओओ!

हृस्यारौ मोख मारगमें.. दुशियारो. दुशियारका क्या अर्थ किया है? कुशल—प्रवीण. भोक्षमार्गमें धर्मी प्रिवण है. दुनियाकी यीजमें प्रविण—द्विविणकी बात यहां है नहीं. आडाडा! समझमें आया? दुशियार, प्रवीण, डाह्यो, कुशल. भोक्षमार्गमें कुशल है. सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र उसमें कुशल है. रागमें ने संसारके धंधेमें कुशल है नहीं. ल्यो, वकील! वकीलातमें कुशल नहीं, अम कडते हैं. वकील छे ने. अने भबर छे ने. अने त्यां भोजन करनेको गये थे. (श्रोता : आत्माकी वकीलगी तो कडते नहीं?) हा, आत्माकी वकीलगी तो चलती है. भोजन करनेको गये थे. पडले गये थे तो उसकी मेडी थी. मेडी क्या? मंजुल. भबर है न. आडाडा! (श्रोता : भडोत काम करते हैं.) कुछ करते नहीं. अभिमान करते हैं. आंहीं तो कडते हैं, हृस्यारौ मोख मारगमें.. आडाडा! संसारका उडापणमें दुशियारी हो-न हो, उसके साथ संबंध (है नहीं.) आडाडा!

सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र. ये सम्यग्दर्शन अपने पूर्णानंद स्वभावके आश्रयसे होता है और स्वसंवेदन ज्ञान भी अपने द्रव्यके आश्रयसे होता है. वो ज्ञान कोई परके आश्रयसे होता नहीं. आडाडा! समकिति ऐसे मानते हैं कि वाणी सुननेसे ने वीतरागकी वाणीसे भी मुजे ज्ञान प्रगट होता है ऐसा नहीं मानते वे. विकल्प ऐसा आया. सुननेमें विकल्प है. यह व्यवहार भीयमें आया, पर उससे ज्ञान होता है ऐसा नहीं. आडाडा!

भात तो ऐसी है. आंहीं क्या कहते हैं, देभो. हुस्यारौ मोख मारगमें.. अपना ज्ञान अपनेसे प्रगट हुआ वो हुशियार—कुशल है. आडाडा! परकी अपेक्षा रभकर हमें ज्ञान होता है ऐसा समकित्ती मानते नहीं.

और यारित्र. अपना स्वरूप आनंदमें रमना, लीन होना वो यारित्र. ऐसे समकित्ती उसमें कुशल है. स्थिरता विशेष लले न हो, पर मेरे स्वरूपमें रमना वह यारित्र है ऐसा वो कुशल है. पुण्य-पापका परिणाम यारित्र है ने व्रत यारित्र है, वह समकित्ती मानते नहीं. है के नहीं उसमें? ये अंदर लिभा है. आडाडा! ज्ञानी लोगोंको प्रिय, मोक्षमार्गमें कुशल. नीचे अर्थ है न. पाठ है न उसमें. मूल है न पाठमें? ज्ञानी तु प्रकृति स्वभाव विरतो नो जातुचिद्वेदकः उसमेंसे सब निकाला है. समजमें आया? कहते हैं कि हुस्यारौ मोख मारगमें.

न्यारो पुद्गलसौं.. कुशल. ये छठवा बोल हुआ. शरीर आदि पुद्गलोंसे पृथक्. आडाडा! रागके विकल्पसे पृथक् है धर्मी. राग तो पर है. आडाडा! समजमें आया? सुभलमें तो पर्यायको परद्रव्य कहा था. आडाडा! सारमें सार गाथा थी वो. रेकोर्डमें आया है न? ऐसी यीज है. भाषा योष्मी थी अंदर. ऐसे रेकोर्डिंग किया है. भाषा योष्मी. नहीं तो केटलीक वार नहि यले. महाराज बोलते हैं कि रेकोर्डिंग ठसकी भबर नहीं पडी हमारे पन्नालालको. आंभे ठीक नहीं बराबर. भाई कहते थे. भबर नहीं के आ कोष बोलें छे. आंभ.... आंभ्युं आवी आंभ्युं. आडाडा! शरीर आदि पुद्गलोंसे पृथक्. भगवान आत्मा द्रव्यस्वरूप (ऐसी) जिसकी दृष्टि हुई, ऐसा समकित्ती राग ने पुद्गलसे तो न्यारा है. स्त्री-कुटुंबमें पड्या छतां उससे न्यारा है. उसमें वो है नहीं आत्मामें. आडाडा! समजमें आया?

न्यारौ पुद्गलसौं उज्यारौ उपयोगकौ.. ज्ञान ने दर्शन, मतिज्ञान ने श्रुतज्ञानका प्रकाश करनेवाला है. दूसरा हो-न हो, दूसरी भात. अवधि, मनःपर्यय.. समजे? ज्ञान—दर्शनना प्रकाशक. सम्यक्ज्ञान, मति ने श्रुतना प्रकाश करनेवाला है, अम कहते हैं. दूसरेको बतानेवाला है ऐसा यहां नहीं. दूसरेको प्रकाश कर दे, बता दे, ऐसा नहीं. ये तो वाणी है, जड है. कौन बता दे? आडा! भारे काम! इक्त अपना ज्ञान, दर्शनका प्रकाशक है. यैतन्यस्वभाव भगवान, उसके अवलंबनसे जो मति-श्रुतज्ञान हुआ, उसका वो प्रकाश करनेवाला है, उसका प्रकाश करनेवाला है. आठ बोल हुआ. आठ-आठ.

जाने निज पर तत्त.. नवभो. जाने निज पर तत्त.. समकित्तीको, निजस्वरूप क्या है ने रागादि पर क्या है—उसका विवेक अंदर हो गया है. आडाडा! व्यवहार भी पर

તત્ત્વ છે. શુભ ઉપયોગ છે ન વો પર તત્ત્વ છે. ભગવાન આત્મા જ્ઞાતાદૃષ્ટા યે સ્વતત્ત્વ છે. એસા સમકિતી ધર્મી જીવકો ચોથે ગુણસ્થાનમેં એસા પરસે ભિન્નકા વિવેક—ભેદજ્ઞાન હો ગયા છે.

રહૈ જગમેં વિરક્ત.. દસમો બોલ. યે સંસારસે વિરક્ત છે. ઉદય ભાવાદિ સંસારસે તો ભિન્ન છે. આહાહા! રાગમેં રત્ત નહીં. ઉદયભાવાદિ વહ સંસાર છે. સંસાર કોઈ સ્ત્રી, કુટુંબ પરિવાર નહીં. 'સંસાર—સંસરણં ઈતિ સંસારઃ' ભગવાન શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપસે હટકર રાગ ને વિકલ્પમેં આના વહ સંસાર છે. આહાહા! સમજમેં આયા? યે શાંતિકા માર્ગ છે ભાઈ! આહાહા! અનંત કાળસે જન્મ-જરા-મરણ કરકે ચોર્યાશીકે અવતારમાં ચલે ગયે. આહાહા! (શ્રોતા : વસ્તુ બેસતી કેમ નહિ?) દરકાર કરતા નથી માટે. ઓલી કેમ બેસી જાય છે બેતીની? દરબાર! પચ્ચીસ હજારની પેદાશ, ત્યાં ગલગલિયાં થઈ જાય અંદરથી. રૂચિ છે ત્યાં. દરબાર છે ગરાસિયા. કેમ દરબાર? પૈસા, છોકરો બરાબર કામ કરે, ફલાણું કરે, ત્યાં ખુશી થઈ જાય અંદર. જેના ઉપર રૂચિ તેની એને પ્રસન્નતા છે. આત્માની રૂચિ હોય તો આત્માની પ્રસન્નતા હોય. આહાહા!

'રૂચિ અનુયાયી વીર્ય' એસા શબ્દ છે. જિસમેં જિતની રૂચિ હોતી છે, તે તરફ ઉસકા પુરુષાર્થ—વીર્ય ગતિ કરતા છે. 'રૂચિ અનુયાયી વીર્ય.' રૂચિ જો સ્વભાવ સન્મુખ હો તો વીર્ય—પુરુષાર્થ ઉસ સન્મુખ કામ કરતા છે. રાગ ને પુણ્યમેં રૂચિ હો તો વીર્ય ઉસ સન્મુખ કામ કરતા છે. આહાહા! સમજમેં આયા? વસ્તુસ્થિતિ સ્પષ્ટ પ્રત્યક્ષ છે. આ ચીજ છે. આહા! એ પણ વીતરાગમાર્ગ સિવાય આ માર્ગ ક્યાંય બીજે હોતો નથી. કોની સાથે સમન્વય કરે? આહાહા! દેખો તો ખરા. જિસકો જગતસે વિરક્ત (યાની) રાગમેં રત્ત નહીં. સંસારસે વિરક્ત. વો 'પ્રવચનસાર'મેં લિયા છે. સંસાર કિસકો કહતે હેં? 'સંસરણં ઈતિ સંસારઃ'. ચિદાનંદ ભગવાન ધ્રુવ આનંદકંદસે હટકર, સંસરણં—કટકર રાગ ને પુણ્યકો અપના માનના વહ મિથ્યાત્વ હી સંસાર છે. આહાહા!

એ આમાં લખ્યું છે. છઠ્ઠો છેને કળશ. છઠ્ઠા કળશમાં આવે છે. આમાં આવે છે? અર્થમાં નહીં આવતું હોય. ક્યાંક લખ્યું છે. મિથ્યાત્વ હી સંસાર છે. એ છઠ્ઠો કળશ આવશેને ભાઈ. સ હિ મુક્ત એવ. ત્યાં ક્યાંક છે. છઠ્ઠા કળશ, ઉસમેં નવમા પદ છે. સાધક સિદ્ધસમ.. સાધક તો સિદ્ધસમ છે. મિથ્યાત્વ વહી સંસાર છે. સમજમેં આયા? ક્યાંક લખ્યું છે ખરું. શેમાં લખ્યું છે? નવમા પદમાં. એ તો પહેલા કીધું. આ તો આમાં નવમું પદ છેને એમાં ક્યાંક લખ્યું છે. આમાં લખ્યું નથી. ક્યાંક છે ખરું કે મિથ્યાત્વ સંસાર છે. અટાપટી. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. મિથ્યાત્વ એ સંસાર છે, એમ છે ક્યાંક. આપણે તો બીજે આવી ગયું

છે. આ તો હવેમાં ક્યાંક. ઘણા પુસ્તકો છે એમાં ક્યાંક છે. લક્ષમાં છે. પહલે આ ગયા હૈ.

જાહેર થાવ. મિથ્યાત્વ હી આસ્રવ ને બંધ હૈ. પહલે આ ગયા હૈ. આ તો આમાં. સમકિત હૈ વહ સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ હૈ. જાહેર પ્રગટ હો કે વિપરીત માન્યતા વહી સંસાર, બંધ અને આસ્રવ હૈ. ઔર સમ્યગ્દર્શન વહી સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ હૈ. વો કહેંગે છઠવે કળશમેં. નિજ-પર તત્વકા જ્ઞાતા હૈ, સંસારસે વિરક્ત હૈ. આહાહા! મન-વચન-કાયકે યોગોંસે મમત્વ રહિત હોનેકે કારણ. એ ૧૧મો બોલ. મન, વચન ને કાય યોગોંસે મમત્વરહિત હૈ. આહાહા! મન, વચન, કાયા તો જડ હૈ, પણ કંપન જો હૈ અંદર, ઉસસે ભી જ્ઞાની તો મમત્વરહિત હૈ. કંપન તો દોષ હૈ, દોષસે રહિત જ્ઞાની હૈ. એસે કારણસે.. એમ છે ને? મમત્વ રહિત હોનેકે કારણ.. ઉપર યે બતાયા થા ન? જ્ઞાની કર્મકે કર્તા ભોક્તા નહીં ઉસકા કારણ ક્યા? આ કારણ. આહા! અજર પ્યાલા હૈ ભાઈ! માર્ગ એસા હૈ.

કહતે હૈં, તો કારન ગ્યાની ગ્યાનાવરનાદિ કરમકૌ કરતા ન હોઈ. આ કારણે, એમ. કર્તા નથી, કર્તા નથી, પણ કેમ કર્તા નથી? કર્મનો કર્તા નથી, પરનો કર્તા નથી, ક્યા કારણે? ચિન્મુદ્રાધારી આદિ ૧૧ બોલને કારણે પરનો કર્તા નથી, એમ. આહાહા! સમજમેં આયા? અજ્ઞાની અજ્ઞાનથી રાગને પોતાનો માનવાના કારણે, જો ચીજકો અપની માનતે હૈં ઉસે અપનેસે ભિન્ન નહીં માનતે તો ઉસકા કર્તા હોતા હૈ. કારણ હૈ ઉસકા કારણ હૈ. વો આગે કહેંગે. દસવે પદમેં આયેગી અજ્ઞાનીકી બાત. સમજમેં આયા? સત્ય ભી જૈસા હૈ એસે સમજના ચાહિયે. સમજમેં આયા? એસે ને એસે બહોત ભણી જાય, પઠ જાય શાસ્ત્રાદિ, પણ મૂળ તત્વ ક્યા ચીજ હૈ ઔર તત્વમેં ક્યા ચીજ નહીં હૈ... નિશ્ચયમેં વ્યવહાર નહીં, વ્યવહારમેં નિશ્ચય નહીં. દો તત્વ ભિન્ન હૈ. સમજમેં આયા?

એસા કારણ... નિજ ને પર તત્વના જ્ઞાતાકે કારણ, સંસાર વિરક્તકે કારણ ઔર મન-વચન-કાયાકે મમત્વરહિતકે કારણ.. અપને અનંત ગુણકે ભંડાર ઉપર જિસકી દૃષ્ટિ હૈ, (તો) વહાં મેરાપના હૈ. જોગમેં મેરાપના નહીં. આહાહા! એસે જ્ઞાની જીવ, જ્ઞાનાવરણીય કર્મોકા કર્તા (નહીં). ઈસ કારણસે ધર્મી કર્તા હૈ નહીં, એમ સિદ્ધ ક્રિયા. આહાહા! સમજમેં આયા? ઈસ કારણસે ધર્મી જીવ પરકા કર્તા હૈ નહીં. ક્યોંકિ પરસે ભિન્ન અપને સ્વરૂપકા ભાન, જ્ઞાનકા પ્રકાશ, પ્રવીણ આદિ કારણસે, યોગકી મમતાસે રહિતકે કારણસે—વહ પરકા કર્તા અને રાગકા ભોક્તા ઈસ કારણસે નહીં. સમજમેં આયા? બહુ ઝીણી વાત છે! રાગ તો દસમા ગુણસ્થાન સુધી રહતા હૈ અને આંહીં કહે કે ચોથે ગુણસ્થાને કર્તા ને ભોક્તા નહીં.

(શ્રોતા : રાગ સ્વભાવમાં આવે છે?) સ્વભાવસે ભિન્ન રહતા હૈ. દસમે

(ગુણસ્થાને) હો, પણ ભિન્ન છે. તત્ત્વ હી ભિન્ન છે ન. યે આસ્રવ તત્ત્વ છે, આત્મા જ્ઞાયકતત્ત્વ છે. એસા સ્વતત્ત્વ—પરતત્ત્વકો ભિન્ન જાના, વો પર તત્ત્વકા કર્તા હોતા નહીં. આહાહા! આવી વાત છે. કહો, પૂનમયંદજી! કેસી બાત છે? બહોત સૂક્ષ્મ લગે. ઓલાને બધાને સારું લાગે. સબ ધર્મ સરખા છે, એસા છે ને તેસા છે, સારું લાગે સબકો. આહાહા! સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ ઉન્હોને કહા વો એક હી માર્ગ સત્ય છે. દૂસરેકે સાથ મિલાન કરના વહ મિથ્યાતભાવ છે. સમજમેં આયા? સબ ધર્મ સરખા માનના યહ વિનય મિથ્યાત્વ છે. પંડિતજી! વિનય મિથ્યાત્વ આતા છે ન? પાંચ મિથ્યાત્વ છે ન? વિનય મિથ્યાત્વ છે. (શ્રોતા : સબ ધર્મ સરખા યે વિનય મિથ્યાત્વ?) વિનય મિથ્યાત્વ છે. યે પંડિતજી ખુલાસા કરવાતે હેં. વિનય મિથ્યાત્વ. આહા! યહ ભી સચ્યા, વહ ભી સચ્યા, વહ ભી સચ્યા. આહાહા!

એક સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરને કહા આત્મા વો હી એક સત્ય છે. યે આત્મા, સર્વજ્ઞ સિવા દૂસરેને એસા દેખા નહીં. સમકિતી જાનતે હેં ઓર સર્વજ્ઞને પૂર્ણ દેખા છે. અજ્ઞાની અલ્પજ્ઞાની વાતું કરે આત્માકી કે એસા આત્મા ને એસા આત્મા.. તીન કાલમેં હો સકે નહીં. ક્યોંકે ભગવાન આત્મા હી સર્વજ્ઞસ્વભાવી છે. સ્વભાવમેં સર્વજ્ઞ શક્તિ છે ન? ૪૭ શક્તિ છે ન. સર્વજ્ઞ સ્વભાવ છે. એક-એક આત્મામેં સર્વજ્ઞ ગુણ પડા છે. યહાં કહા ન? ગુણ રતન ભંડારી. તો ઉસમેં અનંત જ્ઞાન, સર્વજ્ઞ શક્તિ ભી પ્રતીતમેં આ ગઈ છે. સમકિતીકો સર્વજ્ઞ શક્તિ, મેં સર્વજ્ઞ ગુણવાલા હૂં, સર્વજ્ઞ દર્શનવાલા હૂં, મેં અનંત આનંદવાલા હૂં— એસા અંદર પ્રતીત, અનુભવમેં સમકિતીકો આ ગયા છે. સમજમેં આયા? સર્વજ્ઞ સિવા કોઈ આત્માકો અલ્પજ્ઞ આદિ કહે ઓર પૂર્ણ ન કહે, તો વો આત્માકો જાનતા નહીં. સમજમેં આયા? એ આઠમું પદ. છઠ્ઠો કળશ આ બાજુ નીચે.

જ્ઞાની કરોતિ ન ન વેદયતે ચ કર્મ, જાનાતિ કેવલમયં કિલ તત્સ્વભાવમ્।

જાનત્પરં કરણવેદનયોરભાવા--ચ્છુદ્વસ્વભાવનિયતઃ સ હિ મુક્ત એવ૥૬૥

(દોહા)

નિરભિલાષ કરની કરૈ, ભોગ અરુચિ ઘટ માંહિ।

તાતૈં સાધક સિદ્ધસમ, કરતા ભુગતા નાંહિ ॥૧૥

શબ્દાર્થ :—નિરભિલાષ=દુઃખ રહિત. અરુચિ=અનુરાગનો અભાવ. સાધક=મોક્ષનો સાધક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ. ભુગતા(ભોક્તા)=ભોગવનાર.

અર્થ :—સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ દુઃખ રહિત ક્રિયા કરે છે અને અંતરંગ ભોગોથી વિરક્ત રહે છે, તેથી તેઓ સિદ્ધ ભગવાન સમાન માત્ર જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા છે, કર્તા-ભોક્તા નથી. ૯

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ઇચ્છા રહિત ક્રિયા કરતે હૈં ઓર અંતરંગ ભોગોંસે વિવ્રત રહતે હૈં, ઇસસે વે સિદ્ધ ભગવાનકે સમાન માત્ર જ્ઞાતા-દૃષ્ટિ હૈં, કર્તા-ભોગતા નહીં હૈં ॥૧૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શુદ્ધસ્વભાવનો અનુભવ હૈ માટે મુક્ત હૈ, એમ કહતે હૈં. એ છદ્ધો કળશ. ઈસમેં અર્થ બહોત ટૂંકા લિયા હૈ. નિરમિલાષ કરની કરૈ ભોગ અરુચિ ઘટ માંહિ.. કર્તા-ભોક્તાકા ખુલાસા કરતે હૈં. નિરુમિલાષ કરની કરૈ.. રાગ આવે ખરો, પુણ્ય હોય ખરો, પણ અમિલાષા બિના. આહાહા! ઈચ્છા નહીં. ઈચ્છા કી ઈચ્છા નહીં. રાગકા રાગ નહીં. રાગ આતા હૈ, પણ રાગકા રાગ નહીં. આહાહા! રાગકા પ્રેમ નહીં, રૂચિ નહીં. રૂચિ જ્ઞાતા-દૃષ્ટાકી હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : બધું કરે, માને નહીં.) બધું કરે, એ ભાષા. અહીં નિરમિલાષ કરની કરે (એસા) શબ્દ આયા હૈ. ‘કરે’ નો અર્થ કરે, તો કર્તાકા તો નિષેધ કરના હૈ. સમજના હૈ ન? રાગરૂપ પરિણમન હોતા હૈ, પણ ઉસકી અમિલાષા નહીં. યે ઠીક હૈ એસી દૃષ્ટિ, ઈચ્છા હૈ નહીં.

(શ્રોતા : કરવું પણ એના ફળની ઈચ્છા નહિ.) કરે ને વળી અમિલાષા ન રાખે એ વળી બીજી વાત. કર્તા થાય ને અમિલાષા ન હોય ? અનાસક્તિ યોગ કહતે હૈ ન? કરના, (પર) આસક્તિ નહીં રખના. યે બાત હી જૂઠી હૈ. અનાસક્તિ યોગ. પઢા હૈ કિ નહીં? જૂઠ બાત હૈ. પરકા કરના વહી આસક્તિ મિથ્યાત્વકી હૈ. વીતરાગકા માર્ગ એસા હૈ. સમજમેં આયા? મેં પરકી દયા પાળ સકતા હું, સંસારકી વ્યવસ્થા કર સકતા હું, કુટુંબકો નિભા સકતા હું—એસી કર્તાબુદ્ધિ વહી મિથ્યાત્વકી આસક્તિ હૈ. કરના ને આસક્તિ નહીં રખના—તો દો કા મેળ હોતા નહીં. આહાહા!

ઓલા અમરચંદભાઈ હતાને? બીન બજાવતા સમયસાર વાંચીને. મોરબીવાળા. વેદાંતીની લાઈન હતીને અંદર. વાંચીને એમ (અર્થ) કરતા એ. હોંશિયાર માણસ આમ બહારમાં. ગવર્નરે વખાણ્યા હતા એક ફેરી એટલે ... થઈ ગયા માનમાં. પછી (કહે) ‘જુઓ, સમયસાર શાસ્ત્રમેં આતા હૈ કે ક્રિયા કરના પણ ઈચ્છા અમિલાષા ન રખના.’ એસા હૈ હી નહીં. કરનેકી બાત હૈ હી નહીં. યહાં તો કરને, ભોગનેકા નિષેધ કરના હૈ. પાઠમેં હૈ ન યહાં? ‘જ્ઞાની કરોતિ’ ન એમ છે ને? ‘ન વેદયતે કર્મ જ્ઞાનાતિ કે વલમયં કિલ તત્સ્વભાવમ્.’ આહાહા! (શ્રોતા : શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે માનતા નથી ને વિનાશ કરણી કરે છે.) નીચે કયા કહા હૈ? પદ ઉન્હોંને બનાયા હૈ. અર્થ સમજના ચાહિયે કિ નહીં?

અરિહંતાણં, લ્યો. શાસ્ત્રમાં આવે છે ‘નમો અરિહંતાણં.’ કર્મરૂપી અરિકા જિસને નાશ કિયા. જડકા નાશ કર સકતા હૈ આત્મા? જડકી પર્યાય તો સ્વતંત્ર હૈ. કહાં લિખા હૈ?

'નમો અરિહંતાણં' લ્યો. કોઈ વળી કહે, અરહંતાણં. ભાઈ! બેય એક છે. અરિહંતાણં ને અરહંતાણં. એમાં કાંઈ (ફેર છે)? બેય અર્થ સાચા છે. એમ કે વળી શત્રુકો ન લેના. જૈનધર્મમાં શત્રુ ક્યાં? અરે, પણ નામમેં ક્યા હે? અરિ નામ વેરી—દુશ્મન આઠ કર્મ, લો ઠીક. જડ દુશ્મન? ચૈતન્યકે અષ્ટકર્મ દુષ્ટ કર્મ. આ તો ભાષા તો સમજાવવું શી રીતે? વેરી... એસા લિયા હે 'પ્રવચનસાર'મેં. અપની વિકારી દશા અનિષ્ટ ને વેરી હે. અનિષ્ટ હે વો. એસા પાઠ 'પ્રવચનસાર'મેં લિયા હે. ઈષ્ટ અપના નિર્મળાનંદ સ્વભાવ, વહ ઈષ્ટ હે. વિકાર યે અનિષ્ટ હે, યે વેરી હે. ઉસમેં લિયા હે ન?

'ચિદ્વિલાસ'મેં લિયા હે ભાઈને. 'અનુભવપ્રકાશ'ના કર્તા. શું કહેવાય એ? 'દીપચંદ્રજી.' વેરી અપની પર્યાયમેં હોતા હે. વેરીપના દૂર નહીં હોતા. એસા લિયા હે. નિશ્ચયકા અધિકાર લિયા ન? વ્યવહાર—નિશ્ચયકા અધિકાર હે. બે વ્યાખ્યા લીધી. વેરી તો અપની વિરોધી દશા વો વેરી હે. પરદ્રવ્ય વેરી કહાંસે આયા? પરદ્રવ્ય તો ભિન્ન ચીજ હે. આહાહા! છતાં શાસ્ત્રમાં આવે 'નમો અરિહંતાણં'. વો તો વ્યવહારનયકા કથન હે. અજ્ઞાનકા નાશ હોતા હે, તબ કર્મ ઉસકે (અપને) કારણસે કર્મપર્યાય પલટકર અકર્મપર્યાય હો જાતી હે. ઉસકો નાશ ક્રિયા એસા વ્યવહારસે કહનેમેં આયા. લિખા હે ન? લિખા હે, પર કિસ નયકા કથન હે.

શાસ્ત્રકા કોઈ ભી શબ્દ નય બિનાકા હોતા નહીં. કાં નિશ્ચય, કાં વ્યવહાર, કાં સદ્ભૂત કાં અસદ્ભૂત, ઉપચાર કે અનુપચાર. નય બિનાકા વાક્ય કોઈ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? 'ધવલ'મેં લિયા હે. ઉસમેં આયા હે નયચકમેં. નયચક હે ન? ઉસમેં ભી લિયા કે કોઈ પણ વાક્ય શાસ્ત્રકા નય બિના હોતા નહીં. કઈ નય હે વહ તુઝે વિચાર કરના ચાહિયે. લાલચંદ્રજી! કોઈ ભી શાસ્ત્ર વીતરાગકા હોં, અન્યમતમેં તો હે હી કહાં? વીતરાગકા શાસ્ત્ર... 'ધવલ'મેં લિયા હે.

'ધવલ' તો ભગવાનકી ઠેઠ સુધીકી વાણી હે ન વો તો. યે 'ધવલ,' 'જયધવલ,' 'મહાધવલ.' વીતરાગકી વાણીકે સાથ સબ સંબંધ હે ટીકાકા. 'જયસેનસ્વામી'ને ટીકા બનાઈ હે. 'ષટ્ખંડાગમ' જો હે.... 'ધરસેનાચાર્ય' મહારાજ જૂનાગઢકે પાસ થે. ઉન્હોંને છેલ્લી સ્થિતિ—આખિરકી સ્થિતિમેં દો મુનિરાજકો બુલાયા. દેહ છૂટ જાયેગા (તો) એસી ચીજ રહ જાયેગી. ભાવલિંગી સંત થે. 'ધરસેનાચાર્ય.' 'પુષ્પદંત' ને 'ભૂતબલી' દો મુનિકો બુલાયા. વીતરાગી વાણી હે. વો વીતરાગકે સાથ સંબંધ રખતી હે વો વાણી. 'ષટ્ખંડાગમ' અને આ 'સમયસાર' આદિ. સમજમેં આયા? પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથકે સમવસરણમેં જો વાણી નીકલી થી, વહી વાણીકા સંબંધ 'ષટ્ખંડાગમ,' 'સમયસાર'

આદિસે હૈ. ઐસી વાણી હૈ. વો કલ્પનાકી વાણી નહીં. આહાહા! ઉસમેં ઐસા લિખા હૈ. સમજમેં આયા ?

કોઈ ભી શાસ્ત્રકા વાક્ય કોઈ ભી નય બિનાકા હોતા નહીં. નિશ્ચય નય હૈ તો શુદ્ધ નિશ્ચય હૈ કિ અશુદ્ધ નિશ્ચય હૈ? વ્યવહાર હૈ તો સદ્ભૂત વ્યવહાર હૈ કિ અસદ્ભૂત વ્યવહાર હૈ? સદ્ભૂત વ્યવહાર હૈ તો ઉપચારિક હૈ કિ અનુપચારિક હૈ? ઐસે નયકે જ્ઞાન બિના શાસ્ત્રકા અર્થ કરે તો અનર્થ હો જાયેગા. સમજમેં આયા ? આમાંય આવે છે ને ? છ બોલ આવે છે ને ? પાંચ બોલ. શબ્દાર્થ, ભાવાર્થ. 'જયસેનાચાર્ય', 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં આવે છે. (શ્રોતા : પરમાત્મ પ્રકાશમાં આવે છે) કોઈપણ શબ્દનો પહલે શબ્દાર્થ હોના ચાહિયે. પીછે આગમર્થ, પછી નયાર્થ, પછી અન્ય આગમમાં કેસે કહતે હૈ વો. પીછે તાત્પર્ય. એક-એક ગાથામેં પાંચ-પાંચ બોલસે અર્થ કરના ચાહિયે ઐસા પાઠ હૈ. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'મેં હૈ, 'જયસેનાચાર્ય'કી ટીકામેં હૈ, 'પરમાત્મપ્રકાશ'મેં હૈ, 'પંચાસ્તિકાય'મેં હૈ.

કોઈપણ શબ્દ ઉસકા પહલે શબ્દાર્થ, પીછે નયાર્થ (યાની) કિસ નયકા વાક્ય હૈ. પીછે આગમર્થ—આગમ ક્યા કહના ચાહતા હૈ ઉસમેં. અન્યમતિ ઉસકા ક્યા વિરોધ કરતે હૈં ઔર છેલ્લે ભાવાર્થ—તાત્પર્ય. કહનેકા તાત્પર્ય તો વીતરાગતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઐસે એક-એક ગાથાકા અર્થ કરના ચાહિયે, એમ કહતે હૈં. દેખો અહીંયા આપણે ચાલે છે ને કે નિરમિલાષ કરની કરૈ ઉસ પરસે યે લિયા. કરે અને વળી કર્તા નથી, એમ કહના ? કીધું છે. એ માટે તો ગાથા ચલતી હૈ. આહાહા! મોગ અરુચિ ઘટ માંહિ.. આહાહા! અરે, ઈન્દ્રાણીના ભોગ પણ જેને ઝેર જેવા લાગે. જો સુખબુદ્ધિ હૈ તો મિથ્યાત્વ હો ગયા. આહાહા ! સમજમેં આયા ? મોગ અરુચિ ઘટ માંહિ.. જૈસે સર્પ કાલા પાંચ હાથકા (યા) સાત હાથકા લંબા કાલા નાગ દેખે, ઐસે જ્ઞાનીકો ભોગ કાલા નાગ જૈસા લગતા હૈ.

બાપુ ! જ્ઞાન એટલે ક્યા ? સમકિત એટલે ક્યા ચીજ હૈ ? આહાહા ! જો તત્ત્વમેં સુખ નહીં ઉસમેં સુખ માનના વહ તો મિથ્યાત્વ તત્ત્વ હૈ. પંડિતજી ! યે તો વસ્તુકી સ્થિતિ હૈ. આહાહા ! વ્યવહારમેં સુખ નહીં, વ્યવહારકે રાગમેં સુખ નહીં ઔર ઉસમેં સુખકા કારણ, નિશ્ચયકા કારણ માનના મિથ્યાત્વ હૈ. લોકોને યથાર્થ તત્ત્વ સમજનેમેં બડા સ્વચ્છંદ હોતા હૈ ન. અપની કલ્પનાસે અર્થ કરે, ફિર ગડબડ કરી નાખે. યે તો વીતરાગકા માર્ગ હૈ ભાઈ ! અનંત કેવલીઓને કહા ઔર ઉનકા મુનિમ હોના.. અબજોપતિકા મુનિમ હોના. ઘાંચી કરશે ? ૨૫ રૂા. નો પગારવાળો મુનિમપણું કરશે ? એમ સર્વજ પરમાત્મા (જેમને) એક સમયમાં ત્રિકાળ જ્ઞાન છે, ઐસે અનંત કેવળીઓ, અનંત તીર્થકરો ઉનકા મુનિમપના (યાની કિ) ઉનકી બાત કરના, મુનીમપના કરના યે બડી જવાબદારી હૈ ઉસમેં. પંડિતજી !

યે દુકાન ચલાના.. વીતરાગ માર્ગકી દુકાન ચલાના. અબજોપતિકી દુકાન ચલાને ઘાંચી બેસાડતા હશે? પચ્ચીસકા પગાર. અરે, એ તો પાણીના પૈસાય ન લઈ શકે. ઉસકા મુનિમ તો બડા હોતા હે. સાધારણ કારખાના અભી ચલતા હે ન (ઉસમેં) દો હજાર, પાંચ હજારકા પગાર હોવે એક માણસકા. (શ્રોતા : વીસ હજાર માસિક). હો. આપણે અહીંયા ભાઈ ગોંડલ, ભાઈ આવે છેને? કેવલચંદભાઈ. બે—બે હજારના પગારવાળો માણસ. કારખાના ચાલે, ગોંડલ કારખાના ચાલે. બે—બે હજારના પગાર. મોટો તો પચ્ચીસ પચ્ચીસ હજાર પગાર હોય, એમાં શું છે? ઉસમેં હે ક્યા? સાધારણ માણસ કામ કર સકતા હે?

એમ વીતરાગપંથ.. સર્વજદેવ ત્રિલોકીનાથકી દુકાન ધુરંધર ધર્મકી ચલતી હે વો સાધારણ માણસકા કામ હે? ઉસકા પ્રરૂપણા કરના, કથન કરના ને મિલાન બિનાકી બાત કરના? (શ્રોતા : ખાલી પઠ લેનેસે કામ નહીં ચલે?) નહીં ચલે. પઠા તો અગિયાર અંગ તો અનંત બાર પઠા. નવ પૂર્વ ભી અનંત બાર પઠા. ઉસમેં હુઆ ક્યા? માર્ગ તો એસા ભગવાન! આહા! જો માર્ગકા ફળ અનંત-અનંત આનંદ ને અનંત શાંતિ સાદિ-અનંત. જે માર્ગના ફળ અનંત આનંદ અને એ આનંદ પ્રગટ્યો એ પ્રગટ્યો, એ સાદિ-અનંત (રહે). એ ફળના કારણ માર્ગ કોઈ અલૌકિક છે ભાઈ! આહાહા!

કહતે હેં, નિરમિલાષ કરની કરૈ, ભોગ અરુચિ ઘટમાંહિ. બાહરસે નહીં, અંદરમેં અરુચિ હે. આહાહા! ક્યોં? કિ ધર્મીને અપને આત્માકા આનંદકા સ્વાદ લિયા હે. ધર્મી સમકિતીને અપને અતીન્દ્રિયકા આનંદકા વેદન કિયા હે. યે આનંદકે સ્વાદકે આગે દુનિયાકા ભોગ ઉસકો ઝેર જૈસા લગતા હે. મિલાન કરતા હે તો ઝેર જૈસા લગતા હે. આહાહા! સમજમેં આયા? ચકવર્તી છ ખંડકે રાજમેં રહે એમ કહનેમેં આતા હે. રહતે નહીં, વે તો અપને આત્મામેં રહતે હેં. રાગમેં (રહતે) નહીં તો રાગમેં કહાંસે આયે? સમકિતી રાગમેં નહીં રહતે. રાગસે તો વિરક્ત હેં. કહા ન? રાગમેં (રહતે) નહીં તો રાગમેં કહાંસે આયે? યે તો કથન શૈલી એસી હે. સમજાનેકો (કહતે હેં) કિ છ ખંડમેં રહતે હેં ચકવર્તી. (વાસ્તવમેં) અખંડમેં રહતે હેં. આહાહા!

દિખે એસા. ભરત ચકવર્તી છ ખંડ સાધનેકે લિયે જાતે થે ન. દરરોજ દિન પ્રતિદિન સેંકડો કન્યા રાજકી આતી થી. સેંકડો સાથ લગ્ન હોતા થા. વૈભવમેં હે, વહ 'ભરતેશ વૈભવ' હે ન, 'ભરતેશવૈભવ' હે એક. દેખા હે? 'ભરતેશ વૈભવ' દેખા હે કિ નહીં? નહી દેખા. ગ્રંથ હે. યહાં ગુજરાતી હો ગયા હે. હા, વો 'ભરતેશ વૈભવ' હે. સબ દેખા હે ન. સબ યહાં પડા હે. વો હિન્દીમેં થા પછી ગુજરાતીમેં કિયા. (શ્રોતા : રત્નાકર....) હા, રત્નાકર. હમને તો સબ દેખા હે ન. ઉસમેં લિખા હે એસા. ઔર એસા હે ન. શાદી કરને

जाते थे. सेंकडो राजा राजकन्या देते थे. लग्न दररोज डोते थे. लग्न क्या ? शादी. किसको ? उमारी शादी उमारे पास है. विकल्पके साथ शादी नहीं (की तो) परके साथ शादी कहांसे आयी ? समझमें आया ?

भोग अरुचि घट माहि, तातैं साधक सिद्ध सम. कडते हैं न नीचे. 'स हि मुक्त एव'. वो कणशमें है न ? ऐनी साथे भेणव्युं. शुद्धस्वभावनियत. शुद्ध स्वभावका वेदन करनेवाला यूं, वही 'स हि मुक्त एव'. आडाडा ! है अंदर कणशमें है. छेल्की आभिरी लीटी. स हि - ते. ऐसा लिया. स-ते. मुक्त एव, ऐम पाछुं. मुक्त ही है. सुन तो सडी ! सम्यग्दर्शन क्या यीज है और सम्यग्दर्शनका ध्येय क्या यीज है ? अलौकिक बात है भाई ! ये तो लोकोत्तर (मार्ग है). (उसके साथ) दूसरेको लौकिकको मिलाये (तो) मिलान नहीं डोता. वो आया न ? पंडितजी ! तुम बोले न वो यिन्मुद्राधारी.

'यिन्मुद्राधारी की मोडे रीत लगत है अटापटी, बाडर नारकी कृत दुःख भोगे, अंतर सुभरस घटाघटी.' कडो, नारकीको क्या है ? पंयम गुणस्थान है ? नारकीको पंयम गुणस्थान है ? यौथा गुणस्थान है. 'बाडर नारकीकृत दुःख भोगे अंतर सुभरस घटाघटी.' सम्यग्दर्शनमें घटाघटी आनंदकी है, ऐम कडते हैं. नारकीको तो पंयम गुणस्थान है नहीं. मुनिपना तो है ही नहीं. छतां ऐसा है. अपना आनंदस्वरूप भगवान... उसमें नियत शब्द पडा न, देभो. शुद्धस्वभावनियत. अपने आनंदका स्वभावका वेदन है. नियत (अर्थात्) निश्चयसे अनुभव है.

'स हि मुक्त एव'. अटापटी (आदि) घणा बोल आवे छे. आस्रवसे कटाकटी. (श्रोता : रमत अनेक सुरनी संग, परिणतिसे नित उटाडटी.) अशुद्ध परिणतिसे उटाडटी है. अशुद्ध परिणति जहां अपनी है नहीं ऐसा अनुभव हुआ तो अनुभवमें तो अशुद्ध परिणतिसे उटाडटी चलती जाती है, नाश डो जाती है. वो आया न माथे ? अपहारी कर्म रोगकौ.. ये रोग है. आडाडा ! पुण्य ने पापका भाव ये रोग है. अरे, रोगकी छ्यछा डोती है किसीको ? तातैं साधक सिद्ध सम.. इससे वे सिद्ध भगवानके समान मात्र ज्ञाता-दृष्टा हैं, लो. आडाडा ! कर्ता-भोक्ता नहीं है. जुओ, भुलासा तो वो किया. भाषा तो लभाषां (शुं) आवे. अज्ञानी छव कर्मका कर्ता भोक्ता है, उसका कारण. ओलाभां, ज्ञानी कर्ता-भोक्ता नहीं उसका कारण कडा था. यहां, अज्ञानी कर्मका कर्ता-भोक्ता है उसका कारण. ऐ सातमो कणश छे. सातवा है न नीचे कणश.

ये तु कर्तारमात्मानं पश्यन्ति तमसा तताः।

सामान्य जनवत्तेषां न मोक्षोऽपि मुमुक्षुताम् ॥७॥

એ આવ્યું વૈષ્ણવનું. વૈષ્ણવ લોગ ઈશ્વરકો કર્તા માનતે હૈં. ઈસકા શ્લોક હૈ યે સર્વવિશુદ્ધ(અધિકાર)મેં. કર્તા માનતે હૈં, જગતકા ઈશ્વર કર્તા હૈ. ઐસા માનનેવાલા (ઔર) હમારા નામધારી જૈન સાધુ હો ઔર (માને કિ) છ કાયકી જીવકી હમ રક્ષા કર સકતે હૈં, તો દોનોંકી માન્યતા એકસી હુઈ. પંડિતજી! વૈષ્ણવ ને જૈન. વૈષ્ણવ (ઈશ્વરકો) જગતકા કર્તા માનતે હૈં. ઐસે યહાં કહતે હૈં કિ હમારા જૈન સાધુ હોકર... એ આમાં આવશે આગળ. ઉસમેં આયેગા સાતવેમેં.

ત્યોં જિનમતિ દરબચારિત્રી કર.. બધું આવશે. એમાં આવ્યું છે ને. દ્રવ્ય ચારિત્ર પાળે, પંચ મહાવ્રત પાળે ઔર ઉસકા કર્તા હો, પંચ મહાવ્રતકી ક્રિયાકા કર્તા હો. વૈષ્ણવ (ઈશ્વરકો) જગતકા કર્તા માને, યે (અપનેકો) મહાવ્રતકા કર્તા માને—દોનોં હી મિથ્યાદૃષ્ટિ એક સરીખે હૈં. (શ્રોતા : બહુ ફરક છે એમાં ને આમાં). હૈ નહીં, સ્વતંત્ર ચીજ હૈ જગતકી. કર્તા કહાંસે આયા? કર્તા આત્મા અપની પર્યાયકા. દ્રવ્યકા કર્તા તો કોઈ હૈ નહીં. અનાદિ-અનંત સ્વતઃસિદ્ધ હૈ. અસ્તિત્વ હૈ કિ નહીં ઉસકા? ઉસકા અસ્તિત્વ અપનેસે હૈ. પરસે હૈ? આહાહા! સામાન્ય છ ગુણમેં આતા હે. અસ્તિત્વગુણમેં આતા હે ન? પ્રમેયત્વગુણ, દ્રવ્યત્વગુણ. યહાં તો કહતે હૈં કે અજ્ઞાની જીવ કર્મકા કર્તા—ભોક્તા હૈ ઉસકા કારણ કયા? વો કહતે હૈં.

અજ્ઞાની જીવ કર્મનો કર્તા-ભોક્તા છે. એનું કારણ (કવિત)

જ્યોં હિય અંધ વિકલ મિથ્યાત ધર,
 મૃષા સકલ વિકલપ ઉપજાવત।
 ગહિ એકંત પક્ષ આતમકૌ,
 કરતા માનિ અધોમુખ ધાવત॥
 ત્યોં જિનમતી દરબચારિત્રી,
 કર કરની કરતાર કહાવત।
 વંછિત મુક્તિ તથાપિ મૂઢમતિ,
 વિન સમક્તિ ભવ પાર ન પાવત॥૧૦॥

અર્થ :—હૃદયનો અંધ અજ્ઞાની જીવ મિથ્યાત્વથી વ્યાકુળ થઈને મનમાં અનેક પ્રકારના જૂઠા વિકલ્પો ઉત્પન્ન કરે છે અને એકાન્ત પક્ષનું ગ્રહણ કરીને આત્માને કર્મનો કર્તા માની નીચ ગતિનો પંથ પકડે છે. તે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વી ભાવચારિત્ર વિના બાહ્ય ચારિત્રનો સ્વીકાર કરીને શુભક્રિયાથી કર્મનો કર્તા કહેવાય છે. તે મૂર્ખ મોક્ષ તો ચાહે છે પરંતુ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ

विना संसार-समुद्रने तरी शक्तो नथी. १०.

अर्थ :-हृदयका अंधा अज्ञानी जीव मिथ्यात्वसे व्याकुल होकर मनमें अनेक प्रकारके झूठे विकल्प उत्पन्न करता है, और एकान्त पक्ष ग्रहण करके आत्माको कर्मका कर्ता मानके नीच गतिका पंथ पकड़ता है। वह व्यवहार सम्यक्त्वी भावचारित्रके बिना बाह्य चारित्र स्वीकार करके शुभ क्रियासे कर्मका कर्ता कहलाता है। वह मूर्ख मोक्षको तो चाहता है परंतु निश्चय सम्यक्त्वके बिना संसार-समुद्रसे नहीं तरता ॥१०॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

त्यों जिनमती-जैन संप्रदायमां आव्या छतां दरबचारित्रीकर-द्रव्यचारित्र (यानी) पंथ मडावत, २८ भूणगुण. कर करनी करतार कहावत.. थारित्र करीने करनीका कर्ता... ये करनी मेंने की ऐसा मानते हैं. वंछित मुकति तथापि मूढमति.. ल्यो, आवा शब्द आव्या. ये तो ...का शब्द है. वंछित मुकति तथापि मूढमति, विन समकित भव पार न पावत. समजमें आया ?

हृदयका अंधा अज्ञानी जीव, ज्योंहि अंध विकल.. मिथ्यात्वमें व्याकुल होकर मनमें अनेक प्रकारके झूठे विकल्प उत्पन्न करता है. मैं दया पावुं ने परकी अहिंसा करुं ने परकी समजा दूं ने पर मेरेसे समजते हैं, ऐसा जो विकल्प मिथ्यात्वका आडाडा! अंध विकल मिथ्यात.. वो मिथ्यात्वका सेवनेवाला है. आडाडा! त्तारे काम त्तार्थ! हृदयका अंधा अज्ञानी जोव मिथ्यात्वसे व्याकुल होकर विपरीत मान्यता.. विपरीत मान्यता.. उसका कर दूं, उसका कर दूं, छ कायकी रक्षा कर दूं. छ कायकी रक्षा करना माना तो छ कायका कर्ता हुआ. वो ईश्वरका कर्ता, ये छ कायका कर्ता. कर्ताबुद्धि ऐक सी हुई. समान हुआ. वो सर्वविशुद्ध अधिकारमें है कलशमें. समजमें आया? ये कोई पक्षकी बात नहीं, वस्तुके स्वरूपकी बात है त्तार्थ! समजमें आया ?

ऐक बार ऐसा आया था छापामें. ईश्वर कर्ता वैष्णव ने जैनमें डेर नहीं. वो पार्टी(वाले) लोगोंने दोनोंको भिन्न कर दिया है. ऐसा आया था. ऐसा है नहीं. त्तार्थ! छापामें आया था. नाम नहीं देते. ऐम के दोनों ऐक हैं, दोनोंमें डेर नहीं. डेर तो स्वार्थी लोगोंने डेर कर दिया है. आडाडा! आंहीं तो 'कुंदकुंदाचार्यदेव' अने परमात्मा सर्वज्ञदेव ऐम कडते हैं के जगमें त्रणसो त्रेसठ पाण्ड हैं. त्रणसो ने त्रेसठ पाण्ड हैं, मिथ्यादृष्टि हैं. परका कर्ता मानते हैं जैसे पाण्डी हैं. तो कडते हैं कि परकी मिथ्यात्वी कडना वो स्वयं मिथ्यात्वी है, ऐम कडते हैं. त्तगवानने कडा कि त्रणसो त्रेसठ पाण्ड हैं जगमें. कियावादी,

અક્રિયાવાદી, વિનયવાદી, અજ્ઞાનવાદી. આતે હેં. ગિનતી હૈ કિ નહીં? અરે ભગવાન! બાપુ! માર્ગ તો ઐસા હૈ ભાઈ! ઘણા પંથ.. ત્રણસો ત્રેસઠ પાખંડ હેં. ઉસકી ગિનતી હૈ સબ. ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, વિનયવાદી, અવિનયવાદી. ગોમ્મટસારમેં સબ લખાણ હૈ, ભેદ હેં સબ. ભેદ હેં સબ.

જ્યૌ હિય અંધ વિકલ મિથ્યાત ધર મૃષા સકલ વિકલપ ઉપજાવત.. જૂઠા વિકલ્પ અજ્ઞાની... ગહિ એકંત પક્ષ આતમકૌ કરતા માનિ અધોમુખ ધાવત.. આહાહા! આ તો હજી અન્યમતિની અપેક્ષાએ વાત કરી. હવે ઉસકા સિદ્ધાંત મિલાતે હેં. ત્યોં જિનમતી.. જૈનમેં આયે છતે, જૈનકા વ્યવહારક્રિયા ચારિત્ર કરતે છતે. હૈ ન? દરબચારિત્રીકર.. વ્યવહાર ક્રિયા, પંચ મહાવ્રત, ૨૮ મૂળગુણ (આદિ) વ્યવહાર ચારિત્ર બરાબર કરે. પણ વો રાગકા કર્તા હોતા હૈ ક્રિયાકા. બાત ઐસી હૈ. યે તો વસ્તુકા સ્વરૂપ હૈ. કિસીને બનાયા હૈ? (શ્રોતા :) ઐસા હૈ.

જિનમતી દરબ ચારિત્રી.. લિખા હૈ અંદર, જુઓ. વહ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વી ભાવચારિત્રકે વિના... આતા હૈ. ભગવાનકો માનતે હેં, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકો માનતે હેં વ્યવહારસે, પણ પંચ મહાવ્રતકા દ્રવ્યચારિત્રકા પરિણામકા કર્તા હોતા હૈ વો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? વ્યવહાર સમકિતી લખ્યું છે, બરેબરા વ્યવહાર સમકિતી ક્યાં છે? ...ભાવચારિત્રકે વિના બાહ્યચારિત્ર સ્વીકાર કરકે શુભ ક્રિયાસે કર્મકા કર્તા કહલાતા હૈ, દેખો. આહાહા! હમ અનેક ક્રિયા કરતે હેં, હમ કરતે હેં, હમારી ક્રિયા હેં, હમેં બરાબર કરના ચાહિયે.

‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક’મેં લિખા હૈ કિ જિસકો કરતા હૈ તો ઉસકી મમતા હૈ, તો વહ મેરા હુઆ તો એકત્વબુદ્ધિ હુઈ. ભાઈ! આવે છે ને? સાતમા અધ્યાયમાં આવે છે. ‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ’માં આ બાજુ પાનામાં આવે છે. જો કોઈ શુભકા કર્તા માને તો મમતા હુઈ. મેરા માના તો ઉસકા વો કર્મ હુઆ—કાર્ય હુઆ. તો કર્તા-કર્મ હો ગયા. કર્તા-કર્મ હૈ તો અજ્ઞાની હૈ વો તો. આહાહા! સમજમેં આયા? દરબ ચારિત્રી કર, કર કરની કરતાર કહાવત. વંછિત મુક્તિ તથાપિ ન મૂઢમતિ વિન સમકિત ભવ પાર ન પાવત. વિશેષ આયેગા.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૨૧ શ્રાવણ સુદ ૯ શનિવાર તા. ૩૧-૭-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર ૫૬ ૧૦ થી ૧૪ પર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. દસમા કળશ હૈ ન. કળશ હૈ સપ્તમ ઓર ૫૬ હૈ ૧૦વા. ફિરસે લેતે હૈં, દેખો. યે શ્લોક ઐસે લિયા હૈ કિ જો કોઈ વિષ્ણુ... ઉસકા શ્લોક હૈ, ભાઈ ! સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. જગતકો કર્તા માનતે હૈં યે સત્ય ખાત નહી હૈ. (શ્રોતા : ચોવીસ તીર્થકર સિદ્ધ...) યે વહ ઉસમેં હૈ. વહ કળશ હૈ ઉસકા. છો ને?

યે તુ કર્તારમાત્માનં પશ્યન્તિ તમસા તતાઃ।

સામાન્યજનવત્તેષાં ન મોક્ષોઽપિ મુમુક્ષતામ્॥૭૧॥

સામાન્ય જન એટલે કર્તા માનનેવાલા. સર્વવિશુદ્ધમેં ઉસકા કળશ હૈ. ઐસે કોઈ પ્રાણી જૈનદર્શનમેં જૈનમતિ હોકર ભી....

અજ્ઞાની જીવ કર્મનો કર્તા-ભોક્તા છે. એનું કારણ (કવિત્ત)

જ્યોં હિય અંધ વિકલ મિથ્યાત ધર,
મૃષા સકલ વિકલપ ઉપજાવત।
ગહિ એકંત પક્ષ આતમકૌ,
કરતા માનિ અધોમુખ ધાવત॥
ત્યોં જિનમતી દરબચારિત્રી,
કર કરની કરતાર કહાવત।
વંછિત મુક્તિ તથાપિ મૂઢમતિ,
વિન સમક્તિ ભવ પાર ન પાવત॥૧૦॥

અર્થ :—હૃદયનો અંધ અજ્ઞાની જીવ મિથ્યાત્વથી વ્યાકુળ થઈને મનમાં અનેક પ્રકારના જૂઠા વિકલ્પો ઉત્પન્ન કરે છે અને એકાન્ત પદાનું ગ્રહણ કરીને આત્માને કર્મનો કર્તા માની નીચ ગતિનો પંથ પકડે છે. તે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વી ભાવચારિત્ર વિના બાહ્ય ચારિત્રનો સ્વીકાર કરીને શુભક્રિયાથી કર્મનો કર્તા કહેવાય છે. તે મૂર્ખ મોક્ષ તો ચાહે છે પરંતુ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ વિના સંસાર-સમુદ્રને તરી શકતો નથી. ૧૦.

अर्थ :—हृदयका अंधा अज्ञानी जीव मिथ्यात्वसे व्याकुल होकर मनमें अनेक प्रकारके झूठे विकल्प उत्पन्न करता है, और एकान्त पक्ष ग्रहण करके आत्माको कर्मका कर्ता मानके नीचगतिका पंथ पकड़ता है। वह व्यवहार सम्यक्त्वी भावचारित्रके बिना बाह्य चारित्र स्वीकार करके शुभ क्रियासे कर्मका कर्ता कहलाता है। वह मूर्ख मोक्षको तो चाहता है परंतु निश्चय सम्यक्त्वके बिना संसार-समुद्रसे नहीं तरता ॥१०॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

देभो, ज्यों हिय अंध विकल मिथ्यात घर.. हृदयका अंधा अज्ञानी जीव मिथ्यात्वसे व्याकुल होकर, मृषा सकल विकल्प उपजावत.. रागका कर्ता होकर विकल्प करता है. आडाडा! (श्रोता : भोटा विकल्प). जूहा विकल्प. वड विकल्प तो सय्या है नहीं, विकल्प तो जूहा ही है. राग आदि विकल्प व्यवहार. गहि एकंत पक्ष आत्मको, करता मानि अधोमुख धावत.. अंकांतपक्ष ग्रहण करके आत्माको कर्मका कर्ता मानकर, नीच गतिका पंथ पकड़ता है. अधोमुख.. अधोमुख जाते हैं. आडा!

कहते हैं, त्यों जिनमती.. तैसे जैनमें जन्मा ने जैन साधु द्रव्यदिंगी होकर भी, दरबचारित्री कर.. द्रव्यचारित्र पाणते हैं. पंथ मडाप्रत, अठ्यावीस भूणगुण ये द्रव्यचारित्र है. कर करनी करतार कहावत.. ये करनी उमारी है, उम उसका कर्ता है. वह व्यवहार सम्यक्त्वी भावचारित्रके बिना बाह्य चारित्र स्वीकार करके शुभक्रियासे कर्मका कर्ता कहलाता है. आडा! शुभक्रियाका परिणाम जो है (उसका) मैं कर्ता (और) वड मेरा कार्य है—अम मानते हैं. वंछित मुक्ति तथापि मूढमति, विन समकित भव पार न पावत.. क्योकि जब लग वड रागका कर्ता है, तब लग मिथ्यादृष्टि है. समजमें आया? सूक्ष्म भात है.

कहते हैं न, वंछित मुक्ति.. मुक्ति ईच्छे कि उम पंथ मडाप्रत पाणते हैं, २८ भूणगुण करते हैं तो उमारी मुक्ति होगी. जैसे अज्ञानी मूढमति विन समकित.. आत्मदर्शन.. रागसे रहित, विकल्पसे रहित अपना चैतन्यस्वरूप उसकी अनुभव दृष्टि बिना भव पार न पावत.. भव पार न पावत. आडा! ये थीज है. मिथ्यादृष्टि कहते हैं यडां. क्या गया रतनलालज? यडां बैठे हैं. समजमें आया?

कोईपक्ष जगतमें ईश्वरको कर्ता माननेवाला है जैसे, आचार्य मडाराज कहते हैं 'कुंदकुंदाचार्य', जैसे कोई जैनमतमें रहकर शुभ रागका कर्ता मानता है, तो दोनों ही अक जातके मिथ्यादृष्टि है. धनालालज! आडाडा! कडो, समजमें आया? है न पुस्तक? दरबचारित्री.. शुभरागकी क्रिया.. पंथ मडाप्रतकी, २८ भूणगुणकी, अपवास आदि तपकी—

યે શુભ પરિણામકી ક્રિયા હૈ. વો કર કરની કરતાર કહાવત.. ઈસ કરણીકા મૈં કર્તા હું. આહા! મૂઢમતિ મુકતિ તથાપિ વિન સમકિત.. મૈં જ્ઞાનાનંદ હું, યે રાગકા કર્તા નહીં. રાગકા કર્તા, વ્યવહારકા (કર્તા) માનનેવાલા રાગ અને આત્માકા સ્વભાવ એક માનતા હૈ. એક માને બિના કર્તા હો શકે નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત હૈ અંદર. યે કોઈ કથનકી શૈલી નહીં, વો તો વસ્તુકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ. આહા!

જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન આત્માકો અપને જ્ઞાન અને આનંદકા કર્તા કહના, વો ભી ઉપચાર અને વ્યવહાર હૈ. (શ્રોતા : યે બાત નહીં સમજમેં આયી. આ વાત ફરીથી કહો). કહતે હૈં. યે ગયા હૈ અપને પહલે. ઈસમેં આ ગયા હૈ. ક્યાં કંઈક કર્તા-કર્મમાં આવી ગય છેને, ભાઈ! ઉપચાર, નહીં? એ નીચે આવી ગયું છે ક્યાંક. યાદ કંઈ બધું રહે છે? ખ્યાલમાં એ વાત હોય. કર્તા-કર્મમાં છે. એ ઉપચાર છે. અપની નિર્મળ વીતરાગી પર્યાયકા કર્તા કહના અને (પર્યાયકો) કર્મ, વહ ભી ઉપચાર હૈ. ભેદ હુઆ ન. આહાહા!

છે એમાં? આ બાજુ છે ક્યાંક. કર્તા-કર્મમાં છે. કળશટીકામાં છે. કર્તા-કર્મ હૈ ન. નિર્જરા પહલે હોં. આસ્રવ પહલે? કર્તા-કર્મ. પહલે શુરૂઆતમેં હોગા પણ વહ ચિહ્ન નહીં ક્રિયા હોગા. દૂસરા (શાસ્ત્ર) રખા હૈ ન. ઉપચાર હૈ, લિખા હૈ કાંઈક. આપણે ઓલામાં વાંચ્યું છે. (શ્રોતા : સમયસાર કળશમાં). હા, કળશમેં હૈ ન. યે કળશ ઉનકા હી હૈ ન. ઓલા કળશમેં હૈ હોં. કળશટીકામેં હોં. કળશટીકા હૈ ઉસમેં હૈ. કર્તા-કર્મ, લ્યો. કર્તા-કર્મમેં હોં. હા, દેખો. એ ચોથો કળશ. ૪૯મો સળંગ. વ્યાપ્ય-વ્યાપકતા હૈ ન, ઉસમેં હૈ.

‘જીવ સત્ત્વસે પુદ્ગલદ્રવ્યકા સત્ત્વ ભિન્ન હૈ, નિશ્ચયસે વ્યાપ્ય-વ્યાપકતા નહીં. ભાવાર્થ ઐસા હૈ કિ ઉપચારમાત્રસે દ્રવ્ય અપને પરિણામકા કર્તા હૈ. આહા! તે જ પરિણામ દ્રવ્યથી કરેલા છે, અન્ય દ્રવ્યકા કર્તા અન્ય દ્રવ્ય ઉપચારમાત્ર ભી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? વહ શ્લોક હૈ, ૪૯મેં હૈ. સળંગ શ્લોક ૪૯ અને કર્તા-કર્મમાં ચોથા બોલ, લ્યો. દેખો. દ્રવ્ય અપને પરિણામકા કર્તા ઉપચારમાત્રસે હૈ, દેખો. શરીર, વાણી, કર્મ આદિકા કર્તા તો ઉપચારમાત્રસે ભી નહીં. દેખો. ધનાલાલજીકો બતાઓ. કહો, અંગૂઠા.. યે અંગૂઠે. નીચે આ બાજુ એ. (શ્રોતા : વ્યાપ્ય-વ્યાપકતા નથી ભાવાર્થ આમ છે કે....) તદન નીચે. તદન નીચે. છેલ્લી આખિરી લીટી.

(શ્રોતા : ઉપચારમાત્રથી દ્રવ્ય પોતાનાં પરિણામનો કર્તા છે.) ઉપચારમાત્રથી... પદાર્થ-દ્રવ્ય આત્મા અપને પરિણામકા ઉપચારસે કર્તા હૈ. (શ્રોતા : તે જ પરિણામ દ્રવ્યથી કરાયેલો છે.) કરાયેલા હૈ, માટે. (શ્રોતા : અન્ય દ્રવ્યનો કર્તા અન્ય દ્રવ્ય ઉપચારમાત્રથી પણ નથી.) ઉપચારથી પણ નહીં. હૈ હી નહીં પરકે સાથ વ્યાપ્ય-વ્યાપક. વ્યાપક દ્રવ્ય હૈ

ने व्याप्य उसकी अवस्था है. परद्रव्यकी अवस्था व्याप्य है? आडा! निश्चयमें तो... ७पवीं गाथामें तो ऐसा लिया है के द्रव्य चैतन्यस्वभावकी दृष्टि जहां दुर्घ तो सम्यग्दृष्टि व्यापक है और वीतरागी पर्याय उसका व्याप्य है. व्यवहार रत्नत्रय राग उसका व्याप्य नहीं. आडा!

क्या कडा ? इरीने. इरीने. इरीने(को) क्या कडते हैं ? (श्रोता : झिरसे, दोभारा) के आत्मा.... ७प गाथा. कि अपना शुद्ध द्रव्यस्वभाव.. वड स्वभावकी दृष्टि दुर्घ, तो वड अपनी निर्मण वीतरागी मोक्षमार्गकी पर्याय वड व्याप्य अने आत्मा व्यापक. पण राग व्याप्य अने आत्मा व्यापक, ऐसा है नहीं. आडाडा! व्यवहार रत्नत्रयका विकल्प शुभ राग ये आत्माका व्याप्य, आत्मा व्यापक—ऐसा है नहीं. ये व्याप्य-व्यापक कर्ममें डाल दिया. कर्म व्यापक और शुभराग व्याप्य. पण द्रव्यस्वभाव व्यापक और राग व्याप्य—ऐसा वस्तुमें है नहीं. आडाडा! लोकोने तत्त्वनी भबर न मणे अने अम ने अम जिंदगी याली ज्ञाय, सत्यके निर्णय बिना. आडाडा! समजमें आया?

आंहीं तो कडते हैं, देभो. के वांछित मुक्ति... अर्थमां. व्यवहार समकितीको लिया है. व्यवहार समकितीका अर्थ है तो मिथ्यादृष्टि. पण देव-गुरु-शास्त्रकी श्रद्धा है, नव तत्त्वकी श्रद्धा है, जैन साधु है, दिगंबर मुनि है. भावचारित्रके बिना,.. पण अंतरमें शानानंद स्वभावका अनुभव बिना, अकेली द्रव्य क्रियाकांडमें जो रुक गया है ये बाह्यचारित्र स्वीकार करके,.. व्यवहार क्रियाकांड स्वीकार करके शुभक्रियासे कर्मका कर्ता कहलाता है, वह मूर्ख.. भूढमति कडा है न? आडाडा! मोक्षको तो चाहता है परंतु निश्चय सम्यक्त्वके बिना संसार-समुद्रसे नहीं तरता. अपना भगवान शुद्ध चैतन्यद्रव्य है ऐसी उसकी अंतर अनुभव दृष्टि दुर्घे बिना क्रियाकांडसे कभी मुक्ति होती नहीं. आडा! ऐसी भात है. वास्तवमें जीव कर्मका अकर्ता है इसका कारण. कारण बताते हैं.

वास्तवमां जव कर्मनो अकर्ता छे अनुं कारण

(योपाठ)

चेतन अंक जीव लखि लीन्हा।

पुद्गल कर्म अचेतन चीन्हा ॥

वासी एक खेतके दोऊ।

जदपि तथापि मिलें नहि कोऊ ॥११॥

अर्थ :—जुवनुं चैतन्यचिह्न जाली लीधुं अने पुद्गलकर्मने अचेतन ओणपी लीधुं. जे

के अे ढने अेकदोत्रावगाही छे तोपल अेकजीजने मणता नथी. ११.

अर्थ :—जीवका चैतन्य चिह्न जान लिया और पुद्गल कर्मको अचेतन पहिचान लिया। यद्यपि ये दोनों एक क्षेत्रावगाही हैं तो भी एक दूसरेसे नहीं मिलते॥११॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आडाडा! ये समयसार नाटकके वषतमें तो ऐसा लिखा है न कि 'घर घर नाटक कथा बभानी'. घर घर नाटक कथा बभानी. ऐसी थीज है आ. अभी तो कहे, अरे, समयसार.. समयसार.. समयसार... है न अंदरमें पाठ ? पीछे बताया था अेक बार. समयसार नाटक घर-घर.... अे वषते बनारसीदासके कालमें पंय पुरुष बहु पूरे आग्रामें डो गये. रुपयंदञ्जने कडा कि ये बनाओ. कणशकी राजमल्ल टीका थी उसमेंसे बनाओ. पीछे कडा है के घर घर कथा बभानी. अध्यात्मकी बात घर घर यली. यडां कडते हें कि अध्यात्मकी बात नहीं करना. (श्रोता : आत्मानी वात न करवी). आत्माकी मूण वात सत्य नहीं करना. जूठी बात करना. वकील ! आ बधा वकीलेय ऐसा गोटा वाणते हें, पडलेसे अंदर. वकील क्या, सब दूसरे भी.

आंड़ीं कडते हें के चेतन अंक जीव लखि लीन्हा.. जिसने जवका चैतन्य लक्षण ऐसा जान लिया. 'में तो जानन-देभन लक्षणवाणा हूं. मेरेमें राग, पुण्य, विकल्प, शरीर, कर्म कुछ है डी नहीं'. आडा ! ऐसे लक्षणसे लक्ष्य नाम भगवान चैतन्यस्वरूप द्रव्यको अनुभव किया. ज्ञान—जानन लक्षणसे लक्ष्य द्रव्य—वस्तु, चैतन्य लक्षणसे लक्षित आत्मा—ऐसा अंतरमें भान डोकर सम्यग्दर्शन हुआ. पुद्गल कर्म अचेतन चीन्हा.. राग आदि पुद्गल ये तो सब अचेतन है. आडाडा ! राग.. राग.. व्यवहार रत्नत्रयका विकल्प राग उसको ७२ गाथामें जड कडा है, कर्ता-कर्म(अधिकार)में. जड है, अचेतन है, पुद्गल है. समजमें आया ? आडा !

ये अभी प्रश्न हुआ था वडां जयपुर. मनोडरलालज आये थे न. मनोडरलाल वर्णी. दो दिन मिलनेको आये थे शिभरसे भास मिलनेको. कभी डम मिलें नहीं. जिंदगीमें कभी देखा नहीं. आये मिलनेको आये. प्रेमसे आये. यर्या पडले ये डुछ के ये पुद्गल क्यों कडा रागको ? आया न पप गाथा ? प०से पपमें. पुद्गल कडा है, अचेतन है. ये आत्माकी थीज नहीं. आत्मा तो चैतन्यमूर्ति प्रभु है. ७२ गाथामें आया है. 'अशुचि, विपरीतं, दुःख कारणम्'. ७२ गाथा है कर्ता-कर्मकी. राग व्यवहार विकल्प है ये अचेतन है, चैतन्यसे विपरीत है, अशुचि है और दुःभका कारण है. आडाडा ! भगवान आत्मा... वडां ऐसा लिया है. आत्माको भगवान करके बुलाया है. संस्कृत टीका ७२ गाथा. ७२

छे ने ? क्या कडते हैं ? ७० और २. भोंतेर.

भगवान आत्मा.. जैसे कडा है डॉ. संस्कृत टीका 'अमृतयंद्र आचार्य'. पुण्य ने पापका राग, प्रभु ! ये तो अशुचि है न, भेद है न और भगवान आत्मा तो सदा निर्मल, अति निर्मलानंद आत्मा है. दोनों तो विपरीत हैं. आडाडा ! जड है, वड पुद्गल है क्योंकि अचेतन है. उसमें ज्ञानका अंश नहीं. व्यवहार रत्नत्रय, पंच महाव्रतके शुभरागकी किया उसमें ज्ञानका अंश नहीं, वड तो अचेतन है. राग अपनेको जानता नहीं, राग आत्माको जानता नहीं, राग दूसरेसे जाननेमें आता है. ऐसी टीका है संस्कृतमें. राग दूसरेसे जाननेमें आता है माटे अचेतन है. समजमें आया ? धन्नालावज्ज ! आ बंधुं समजना पडेगा डॉ. बडारमें धूणमें कुछ है नहीं. डेरान डेरान थई जय छे माणस माणा. आडाडा !

कडते हैं, अने दुःखरूप है. ये शुभराग दुःखरूप है. आडाडा ! भट्टी है, अग्नि कषाय अग्नि है. भगवान आत्मा तो ज्ञानानंद अकषायस्वरूप है. ऐसा दो के बीचमें भेदज्ञान करके रागसे उटकर स्वभावका अनुभव करता है तो रागका कर्ता छूटकर ज्ञाता-दृष्टा होता है. उसका नाम धर्म अने उसका नाम सम्यग्दर्शन कडनेमें आता है. भारे वातो भाई ! भोंधी अेवी लागे साधारण संप्रदायने. लोकोंने आम बधाने राज्ज राज्जवा बंधुं, ओडोडो ! रागसे भी डोता है, प्रशस्त रागसे मुक्ति डोती है. राज्ज थाय बधा. उणार्थ जय छे मिथ्यात्वसे, उसकी बबर नहीं. राज्ज थाय बधा, आडाडा ! ये बात बराबर है डॉ ये बात. राग आता तो है दर्शनविशुद्धि नहीं आती है ? तो आता है तो किसीको लाभदायक है कि नहीं शुभराग ? अप्रशस्त राग भले जूठा डो. प्रशस्त राग आता है कि नहीं ? आडाडा !

ये दोनों तो बंधका ही कारण हैं, दोनों ही दुःखरूप हैं. दोनों में अेक ठीक है ने दूसरा अठीक है... ये 'प्रवचनसार' ७७ गाथामें कडा. दोनोंमें विशेषता मानते हैं, वड 'हिंडदि घोरमपारं संसार.' 'कुंडकुंदाचार्य' महाराज कडते है. आडाडा ! अरेरे ! उसे सत्यका शरण लेना नहीं रुयता. ये रागका शरण डो न तो कुछ-कुछ कंईक कंईक डोगा. अरे, विकारके शरणमें तो दुःख है. आत्माके शरणमें सुख है. आडा ! समजमें आया ?

पुद्गल कर्म अचेतन चीन्हा, बासी एक खेत के दोऊ.. अेक क्षेत्रमें रहनेवाले दोनों हैं—कर्म अने आत्मा. डो, अेक क्षेत्रमें छ द्रव्य हैं, दूसरे भी हैं. जदपि तथापि मिलें नहि कोऊ.. कर्मका यतुष्टय—द्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव कर्ममें है और आत्माका यतुष्टय—द्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव आत्मामें है. आत्मामें अपना द्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव है, कर्मके द्रव्य-क्षेत्र-

काण-त्मावका उसमें अभाव है. ये सप्तभंगी है पडली. स्यात् अस्ति, स्यात् नास्ति. ये तो पडली जैनदर्शनकी मूण थीज है. अपना आत्मा अपने द्रव्य-क्षेत्र-काण-त्मावसे है, परके द्रव्य-क्षेत्र-काण-त्मावसे नहीं है. आडाडा! वही बात... यद्यपि एक क्षेत्र के दोऊ, तथापि मिलै न कोऊ.. दोनोंमें मिलान अकेत्वता होती नहीं. आडा! समजमें आया? आगे कणशटीकामें तो बडोत सूक्ष्म लिया है, द्रव्य-क्षेत्र-काण-त्माव. समजमें आया?

अपना आत्मा त्रिकाणी ध्रुव अकरूप वो अपना द्रव्य और उसमें भेद करना वो परद्रव्य. समजमें आया? आंहीं नथी? आ ने? आ अे ज छेने? अे ज छे, ल्यो. शेमां आवे छे? पाछण आवे छे, नहीं? (श्रोता : स्याद्वाद अधिकार) स्याद्वाद अधिकार. स्याद्वाद. देभो, छठवा कणश है. उसमेंसे बनाया है ये समयसार नाटक.

‘स्वद्रव्य अर्थात् निर्विकल्पमात्र वस्तु. स्वक्षेत्र अटले आधारमात्र वस्तुका प्रदेश. स्वकाण अर्थात् वस्तुमात्रकी मूण दशा—त्रिकाणी. स्वभाव अर्थात् वस्तुनी मूणकी सडज शक्ति. परद्रव्य अटले सविकल्प भेदकल्पना’. भगवान अभेद यिदानंद प्रभु उसमें भेद—‘ये गुणी है ने ये गुण है’—ऐसा भेद परद्रव्य है. आडाडा! देभो, ये राजमल टीका. उसमें है देभो. असो ने भावन कणश छे. रपर. अने स्याद्वादका छठवा कणश है, देभो.

‘परद्रव्य अर्थात् सविकल्प भेदकल्पना, परक्षेत्र अटले वस्तुका आधार प्रदेश निर्विकल्प वस्तुमात्र रूपे क्हा उता ते प्रदेश सविकल्प भेद’. असंभ्य प्रदेशमें भेद—आ प्रदेश, आ प्रदेश, अे परक्षेत्र. आडाडा! समजमें आया?

और परकाण अर्थात् द्रव्यनी मूण निर्विकल्प दशा—त्रिकाणी अे स्वकाण, ते ज अवस्थांतर भेदरूप... अेक समयकी पर्याय(का) भेद करना वही परकाण है. ऐसी तो टीका राजमलज्जने की है. उसमेंसे ये बनाया है. (श्रोता : निश्चयनी कथनी तो ऐसी डोगी). निश्चय अटले यथार्थ. निश्चयका क्या अर्थ? धन्नालाल स्पष्ट कराते हैं. निश्चय नाम सत्य. व्यवहार नाम वस्तुमें नहि है ऐसा भेद. सूक्ष्म बात है भाई! चैतन्यद्रव्य अभेद उपर अंतर लक्ष करना. भेद तो परद्रव्य है, कडते हैं आंहीं तो. परद्रव्य.. कर्म, शरीर तो परद्रव्य क्यांय रही गया अने विकल्प—राग परद्रव्य (वो भी) कहीं रह गया. आडाडा!

भगवान परमानंदकी मूर्ति प्रभु अभेद, उसमें ये गुणी ने ये गुण—ऐसा भेद परद्रव्य है. असंभ्यप्रदेशी क्षेत्र अकरूप ये स्वक्षेत्र और ईस क्षेत्रमें ये प्रदेश, ये प्रदेश—ऐसी भेदकल्पना ये परक्षेत्र. त्रिकाणी द्रव्य ये स्वकाण. भगवान आत्मा त्रिकाणी वस्तु ये स्वकाण और उसमें अेक समयकी अवस्था भिन्न पाडकर लक्षमें लेना वड परकाण. ये है,

યે તો બહોત પુસ્તક બહાર આ ગયે હૈં. ‘સમયસાર (કળશ)’ હિન્દી. યે તો ગુજરાતી હૈ. હિન્દી ભી આ ગયા હૈ. ઉસમેંસે યે બનાયા હૈ. બહોત (સૂક્ષ્મ).

ઔર પરભાવ. ‘પરભાવ અર્થાત્ દ્રવ્યની સ્વશક્તિકા પર્યાયરૂપ અનેક અંશ દ્વારા ભેદકલ્પના—એ પરભાવ’. આહા! અનંત ગુણકા ભાવ એકરૂપ વહ સ્વભાવ ઔર ભેદમેં—યે જ્ઞાન ને યે દર્શન—એસા ભેદ કરના વહ પરભાવ. પંડિતજી! આહા! એસા લિખા હૈ, લો. પ્રત્યક્ષાલિખિતસ્ફુટસ્થિરપરદ્રવ્યાસ્તિતાવાઞ્ચિત. યે કળશમેં હૈ. બહુ સરસ ટીકા.

યહ પૂરાની જૂની હૈ ટીકા. વો આ ગઈ હૈ ન પહલી. ભેટમેં આયી થી ‘જૈનમિત્ર’મેંસે. સૂરતસે પહલી છપી થી. શીતલપ્રસાદને પહલી છપાઈ થી. પહેલામાં પહેલી હિન્દી, પણ ઢૂંઢારી ભાષા હોં ઢૂંઢારી ભાષા.

યહાં તો બહોત વરસસે દેખા હૈ, બહોત વરસસે. પહલે આયા થા યહાં તો. બહોત વરસસે શાસ્ત્ર સબ દેખતે હૈં. સંપ્રદાયમેં ભી દેખતે થે હમ તો. ઉસમેં થે તો ભી સબ દેખા હૈ સારા. પુરાણ-પુરાણ સબ દેખા હૈ અંદરમેં. ‘સમયસાર, પ્રવચનસાર’. સંપ્રદાયમેં સબ દેખા થા. અને સંપ્રદાયમેં વાંચન ભી ક્રિયા થા ‘સમયસાર’કા સભામેં. (શ્રોતા : સમયસાર, પ્રવચનસાર સમુદાયમેં?) સમયસારકા પ્રવચન ક્રિયા થા. ઉસમેં હૈ હી નહીં. હમારી પ્રસિદ્ધિ બહોત થી ન. હમ તો યે વાંચતે થે તો (લોગ) સુનતે થે. એસે કોઈ શંકા ન કરે કે આ મહારાજ...

(સંવત) ૮૬૬કી સાલમેં સમયસાર (સભામેં) પઢા થા. ૮૦મેં પઢા થા. રામજીભાઈ થે વહાં. ૮૦ આપણે સદરમાં. સદરના અપાસરે. છેલ્લામાં છેલ્લા ૧૫૦૦—૧૫૦૦ માણસ બહારમાં. છેલ્લે હોં પાછળના એક-બે દિવસ.માર્ગ યે હૈ. પણ કોઈ શંકા ન કરે કે યે દિગંબરના શાસ્ત્ર હૈ ન ? કોઈ શંકા ન કરે. અમારી પ્રસિદ્ધિ બહોત થી ન. કિ વે જો કહેંગે યે બરાબર કહેંગે. પીછે ભડક ગયે. યે તો છોડ દિયા માર્ગ.

ભાઈ ! વસ્તુ તો એસી (હૈ). વસ્તુ એસી હૈ. દિગંબર સંતોને યે બાત કી હૈ, વહ સર્વજ્ઞને કહા એસી વસ્તુકી સ્થિતિ હૈ. જૈસી હૈ એસી બતાયી હૈ. આહાહા! એસી ચીજ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર સિવા (કહીં હૈ નહીં). ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ સર્વજ્ઞકે કેડાયત હૈં. ઈસકે સિવા દૂસરેમેં યહ ચીજ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? આહા! અરે! હજી સત્યકો સત્ય રીતે સુનને ન મિલે, તો ઉસકી શ્રદ્ધા કરનેકા અવસર કહાં રહા ? આહાહા!

કહતે હૈં, યે દોનોં એકક્ષેત્રાવગાહી હૈં તો ભી એક દૂસરેસે નહીં મિલતે. અભેદ ભેદસે નહીં મિલતા, અભેદ પરસે નહીં મિલતા, પર અપનેસે નહીં મિલતા. આહાહા! સ્યાત્ અસ્તિ—અપનેસે હૈ, સ્યાત્ નાસ્તિ—પરસે નહીં હૈ. પરસે તો નહીં હૈ. આહા!

पुनः (दोहा)

निज निज भाव क्रियासहित, व्यापक व्यापि न कोइ।
कर्ता पुद्गल करमकौ, जीव कहांसौं होइ ॥१२॥

शब्दार्थ :- व्यापक=वे व्यापे-प्रवेश करे. व्यापि=वेमां प्रवेश करे.

अर्थ :- भन्ने द्रव्य पोतपोताना गुण-पर्यायमां रहे छे, कोइ कोइनुं व्याप्य-व्यापक नथी, अर्थात् ज्वमां न तो पुद्गलनो प्रवेश थाय छे अने न पुद्गलमां ज्वमनो प्रवेश थाय छे. तेथी ज्व पदार्थ पौद्गलिक कर्मनो कर्ता केवी रीते होइ शके ? १२.

अर्थ :- दोनों द्रव्य अपने-अपने गुण-पर्यायमें रहते हैं, कोई किसीका व्याप्य-व्यापक नहीं है अर्थात् जीवमें न तो पुद्गलका प्रवेश होता है और न पुद्गलमें जीवका प्रवेश होता है। इससे जीव पदार्थ पौद्गलिक कर्मका कर्ता कैसे हो सकता है ? ॥१२॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आडाडा ! (श्रोता : पण 'गोम्मटसार'मां पाने पाने लभ्युं छे ?) डा, क्या लिप्पा छे ? वड तो निमित्तका कथन छे. पाने पाने.... ज्ञानावरणीयने ज्ञानको रोका. ल्यो, ये शब्द छे. 'गोम्मटसार'. (श्रोता : व्याप्या ऐम छे ?) उसका अर्थ क्या ? वो तो निमित्तका ज्ञान कराते छें. वो व्यवहारनयका कथन छे, असत्यार्थ कथन छे. अपने ज्ञानकी परिणति अपनेसे रुकती छे, तब कर्मको निमित्त कलनेमें आता छे. परद्रव्य क्या रोके ? अपनी पर्यायमें आ जाती छे परद्रव्यकी पर्याय, ते रोके ? प्रवेश किये बिना रोके ? समजमें आया ?

वड कलते छें, देभो. दोनों द्रव्य अपने-अपने गुण-पर्यायमें रहते है. कर्म, कर्मके गुण-पर्यायमें रहता छे, भगवान आत्मा अपने गुण अने पर्यायमें रहता छे. आडा ! ज्वमें न तो पुद्गलका प्रवेश होता छे, देभो. कोई किसीका व्याप्य-व्यापक नहीं है. भगवान आत्मा व्यापक होकर जडकी व्याप्य अवस्था करे, ऐसा तीन कालमें होता नहीं. और कर्म व्यापक होकर, प्रसरकर अपनी (-आत्माकी) पर्यायमें विकार करे, तीन कालमें होता नहीं. आडाडा ! समजमें आया ? कर्ता पुद्गल करमकौ.. व्याप्य नहीं. जीवमें न तो पुद्गलका प्रवेश होता है और न पुद्गलमें जीवका प्रवेश होता है। इससे जीव पदार्थ पौद्गलिक कर्मका कर्ता कैसे हो सकता है ? कणश आठवा छे नीये, आठ कणश.

नास्ति सर्वोऽपि सम्बन्धः परद्रव्यात्मनतत्त्वयोः ।

कर्तृकर्मत्वसम्बन्धाभावे तत्कर्तृता कुतः ॥८॥

એક દ્રવ્ય ને દુસરા દ્રવ્ય વચ્ચે કોઈ સંબંધ હૈ હી નહીં, એમ કહતે હૈં. દેખો. હૈં ? સર્વોડપિ સમ્બન્ધ નાસ્તિ. ઉસમૈં હૈ વો. સમ્યક્જ્ઞાન તરંગીણી હૈ ન ? યે હૈ ન. શું કહેવાય ? ‘અધ્યાત્મ તરંગીણી’. આ કળશ ક્યો છે ? ‘નાસ્તિ સર્વોડપિ સમ્બન્ધ.’ (શ્રોતા : આઠ) આઠમો. હા, આઠમાં આવે છે. જુઓ, નાસ્તિ સર્વોડપિ સમ્બન્ધ. પીછે આયા હૈ. ‘એકઃ સ્વસમય અંતર’.. આવે છેને. પીછે હૈ. (શ્રોતા : ૮મો). હા, એ. એમાં આવે છે. એક દ્રવ્ય ને દુસરે દ્રવ્યકે સાથ, રજકણકે સાથ, કર્મકે સાથ.... દેખો સકલોડપિ સમ્બન્ધો.. સંબંધ.. તાદાત્મ્યલક્ષણ સંબંધ યે હૈ નહીં. તાદાત્મ્યલક્ષણ સંબંધ હૈ નહીં. ગુણ-ગુણીભાવલક્ષણ સંબંધ હૈ નહીં. કિ કર્મ ગુણ હૈ ને આત્મા ગુણી હૈ એસા સંબંધ નહીં.

લક્ષ્ય-લક્ષણ ભાવ (શ્રોતા : એ પણ નથી). આહા ! કર્મ લક્ષણ હૈ, આત્મા લક્ષ્ય હૈ, એસા હૈ નહીં. આહાહા ! ટીકા હૈ સંસ્કૃત. અધ્યાત્મ તરંગીણી. ‘પરમ અધ્યાત્મ તરંગીણી’. વાચ્ય-વાચકભાવલક્ષણ હૈ નહીં. વાચ્ય નામ કહના—ભાવકો બતાના અને વાચક નામ શબ્દ—એસા પરદ્રવ્યકે સાથ કોઈ સંબંધ હૈ નહીં. વિશેષ્ય—વિશેષણ ભાવ એય નહીં. એક દ્રવ્યકે સાથ... દૂસરા વિશેષ્ય અને એક વિશેષણ (નહીં). ઇત્યાદિઃ સંબંધો ભિન્નવસ્તુનો નિષિદ્ધ એવ, લ્યો. આ નવમા કળશમાં છે. છેને એકસ્ય. આહા !

હરેક ચીજ અપને-અપનેસે પરિણમતી હૈ, દૂસરેકે સાથ કોઈ સંબંધ હૈ હી નહીં. નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધકા અર્થ સંબંધ હૈ હી નહીં, યું કહતે હૈં યહાં તો. પાઠ એસા હૈ ન. ‘નાસ્તિ સર્વોડપિ સમ્બન્ધઃ’ ભગવાન ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ મુનિ. આહાહા ! ઉનકી ટીકા ઓર ઉનકે કળશ. ચાલતા સિદ્ધ હતા. એ વખતે ભરતક્ષેત્રમૈં જબ ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય’ વિચરતૈં હોંગે ઓહોહો ! છતાં સંપ્રદાય પક્ષ તો રહા. દોનોં એક ન હુએ ઉસ કાળમૈં ભી. એસે સંત.. જૈસે તીર્થકરકે અર્થકાર ગણધર (હૈં), એસે ‘કુંદકુંદ આચાર્ય’કે અર્થકાર ગણધર જૈસા કામ ક્રિયા હૈ ઉન્હોંને. મહા ભગવાન ‘કુંદકુંદઆચાર્ય’ પંચમ કાળકે તીર્થકર જૈસે હૈં, તો યે (ઉનકે વચનકા) અર્થ કરનેવાલે ગણધર જૈસે ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય’ હૈં. આહાહા ! નગ્ન મુનિ દ્વિગંબર આત્મધ્યાનમાં મસ્ત. યે ટીકા ઉનકી ગંભીર અધ્યાત્મ ટીકા હૈ.

કહતે હૈં, કોઈ કોઈમૈં પ્રવેશ નહીં. જીવ પદાર્થ પૌદ્ગલિક કર્મકા કર્તા કેસે હો ? ખરેખર ભગવાન આત્માકા રાગમૈં પ્રવેશ નહીં. આહાહા ! રાગ તો વિભાવ હૈ, સ્વભાવ ત્રિકાળી શુદ્ધ હૈ. દોનોંકા અધ્યાસ એકતાબુદ્ધિસે ક્રિયા હૈ, એકતા હૈ નહીં. આહાહા ! સમજમૈં આયા ? એસે રાગાદિ ભાવકા કર્તા ભગવાન આત્મા હૈ હી નહીં. હવે કહતે હૈં નવ કળશ. નીચે કળશ હૈ ન.

एकस्य वस्तुन इहान्यतरेण सार्धं
 सम्बन्ध एव सकलोऽपि यतो निषिद्धः ।
 तत्कर्तृकर्मघटनास्ति न वस्तुभेदे
 पश्यन्त्वकर्तृ मुनयश्च जनाश्च तत्वम् ॥१॥

વસ્તુભેદમાં કર્તા-કર્મ હોતા નહીં. એક ચીજ કર્તા અને દૂસરી ચીજ કાર્ય—એસા ત્રીન કાલમાં હોતા નહીં. આહાહા ! ભગવાન કર્તા અને રાગ કર્મ—એસા હે નહીં, કહતે હેં. આહાહા ! સમજમાં આયા ? કર્તા (ઉસકો) કહા જો સ્વતંત્રપણે કરે સો કર્તા અને કર્તાકા ઈષ્ટ સો કર્મ. કર્મ નામ કાર્ય. અજ્ઞાનીકા ઈષ્ટ રાગ, જ્ઞાનીકા ઈષ્ટ આનંદ અને આત્મા. આહા ! ધર્મીકા ઈષ્ટ, વીતરાગી પર્યાય વહ ધર્મીકા ઈષ્ટ હે. રાગ ધર્મીકો ઈષ્ટ હે નહીં. આહાહા ! ભારે વાત !

અરે, એસે કાળમાં યે સત્યકા શરણ ન આયા, પ્રભુ ! અવતાર કહાં હોગા. આહાહા ! કરુણા.. કરુણા.. ઉસકી અપની કરુણા આની ચાહિયે. સમજમાં આયા ? આહા ! કહાં જાય કહાં ? ભગવાન આત્મા એસી ચીજ હે કિ જો રાગકા ભી કર્તા નહીં, રાગ ઉસકા કાર્ય નહીં, રાગ ઉસકા સાધન નહીં, રાગ ઉસકા આધાર નહીં. આહાહા ! સમજમાં આયા ? એસા પ્રભુ સ્વતઃસિદ્ધ ભગવાન હે. કહતે હેં કે તત્કર્તૃકર્મઘટનાસ્તિ ન વસ્તુભેદે પશ્યન્ત્વકર્તૃમુનયશ્ચ જનાશ્ચ તત્ત્વમ્.

આહાહા ! હવે દેખો. મુનિ ને જન—બે લીધા ને ? એટલે સામાન્ય જીવો જે કર્તા માને છે ઈશ્વરકો જગતકા, વહ ભી છોડ દે અને મુનિ હોકર ભી રાગકા કર્તા માને, વહ ભી તૂ છોડ દે. દોનોંકી બાત કી હે. સમજમાં આયા ? ઉસમાં તો એસા લિયા હે કિ જો કોઈ રાગકા, પરકા કર્તા માનતે હેં, અજ્ઞાનમાં હે. અજ્ઞાનમાં રાગકા કર્તા હે. સમજમાં આયા ? વો રાગકા કર્તા અજ્ઞાનમાં માનતે હેં. સમજમાં આયા ? જેમ વો પરકા કર્તા ઈશ્વરકો માનતે હેં, એમ યે રાગકા કર્તા (માનતે હેં, દોનોં) એકસે મિથ્યાદૃષ્ટિ હેં. દોનોંકો મિથ્યાદૃષ્ટિ જાન લેના એસા પાઠ હે. સમજમાં આયા ?

તો ખ્યાલ આ જાયેગા એસા ? મિથ્યાદૃષ્ટિ એસા પ્રતીતમાં આતા હે ? સર્વવિશુદ્ધ અધિકારમાં હે ન યે કળશ. કેટલામો આવ્યો આ ? આ કળશ દસ. ૧૧મો આવ્યો. સર્વવિશુદ્ધ છે ને. એના પહેલાં અથવા ૩૪૫ પહેલાં. કમ્મેહિ દુ અણ્ણાણી એના પહેલાં. આ કળશ ૨૦૧. બસો એક કળશ હે. આમાં કળશ લખ્યા નથી. કળશનું નામ લખ્યું નથી. નવ લિખા હે ઈસમાં. હા જુઓ. હા, ૨૦૧ લિખા હે ૨૦૧. જુઓ.

લોયસ્સ કુણદિ વિણ્હૂ સુરણારયતિરિય માણુસે સત્તે ।

સમણાણં પિ ય અપ્પા જદિ કુવ્વદિ છવ્વિહે સત્તે કાણે ॥૩૨૧॥

આહાહા ! છ કાયકી મેં રક્ષા કર સકતા હું તો વહ કર્તા હુઆ છ કાયકા. છે ?

લોયસમણાણમેયં સિદ્ધંતં જઇ ણ દીસહિ વિસેસો ।

લોક અને સાધુના સિદ્ધાંતમાં તો ફેર રહ્યો નહીં. દોનોંકા એક સિદ્ધાંત હો ગયે દોનોંકા.

લોયસ્સ કુણઇ વિણ્હૂ સમણાણ વિ અપ્પઓ કુણદિ ॥૩૨૨॥

જૈન સાધુ અપને આત્માકો રાગકા કર્તા, છ કાયકી દયાકા કર્તા માનતા હૈ. ઓલા સામાન્ય જન વિશ્વ-જગતકા કર્તા....

एवं ण को वि इ मोक्खो दीसदि लोयसमणाण दोण्हं पि ।

णिच्चं कुव्वंताणं सदेवमणुयासुरे लोए ॥૩૨૩॥

લો. આહા ! (શ્રોતા : ૨૦૧ ગાથા? મહારાજ!) ગાથા હૈ ૩૨૧. ૩૨૧ સે ૩૨૩. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. જુઓ, આખરી ગાથા હૈ. (લોગ કહતે હેં કિ) સમ્યદ્રષ્ટિકો કહતે હેં. અરે, મિથ્યાદૃષ્ટિકો સમજાતે હેં યે. (શ્રોતા : મિથ્યાદૃષ્ટિકો સમ્યદ્રષ્ટિ બનાનેકે માટે.) બનાનેકે માટે બાત હૈ. અજ્ઞાનીકો યે સમજાતે હેં. પહલી ગાથા શરૂઆત કી હૈ વહાંસે લિયા હૈ. અપ્રતિબુદ્ધ અજ્ઞાની હૈ ઉસકો સમજાતે હેં. એસા ગાથામેં લિયા હૈ શરૂઆતમેં. તદન અપ્રતિબુદ્ધ હૈ, અજ્ઞાની મૂઠ હૈ, ઉસકો યહ બાત કહતે હેં. સમજમેં આયા ?

જુઓ, કહતે હેં. (શ્રોતા : વસ્તુકો સમજનેમેં એસે હી અંધકાર થા.) હા, અંધકાર એસા હુઆ હૈ અજ્ઞાનમેં સબ. મિચ્છદિઠઠી ણાણી ણીસંસયંહવદિ. જુઓ, કયા કહતે હેં ? જો કોઈ રાગકા કર્તા માનતે હેં (ઔર જો કોઈ) જગતકા કર્તા માનતે હેં, દોનોં હી... મિચ્છદિઠ્ઠી ણાણી ણીસંસયં હવદિ (ગાથા ૩૨૬) મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની નિ:સંશૈ. જો પરદવ્વં મમ ઇદિ જાણંતો અપ્પયં કુણદિ.

તમ્હા ણ મેત્તિ ણચ્છા દોણ્હ વિ દાણ કત્તવિવસાયં. બેયનો કર્તૃનો વેપાર. પરદવ્વે જાણંતો જાણેજ્ઞો દિવ્વરહિદાણં. (ગાથા ૩૨૭). મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ જાણો. એય, પૂનમયંદજ્જ ! કયા લિખા હૈ ? આમ માનો, કહે છે. આ 'કુંદકુંદઆચાર્ય' કહતે હેં. આહાહા ! મિથ્યાદૃષ્ટિ, દેખો.

તમ્હા ણ મેત્તિ ણચ્છા દોણ્હ વિ દાણ કત્તવિવસાયં. કર્તાના વેપારવાળા દોનોં હી. વો કહે, મેં રાગકા કર્તા. આ કહે, મેં છ કાયકી દયાકા કર્તા. વો કહે મેં જગતકા કર્તા.

પરદલ્લે જાણતો જાણેજો દિવ્વરહિદાણં. એને જાણજે કે તુમ્હારી યે દૃષ્ટિ મિથ્યા દૃષ્ટિ હૈ, સમ્યક્ દ્રષ્ટિ રહિત હૈ. (શ્રોતા : છેલ્લામાં છેલ્લી વાત. યે તો પહલી વસ્તુ હૈ સાધારણ. આ તો પહલી સાધારણ (બાત) હૈ. પણ એવી લાગેને સંપ્રદાયમાં. તોફાન આયા ન ? સમજમેં આયા ? તો કહતે હૈં, કર્તા પુદ્ગલ કરમકૌ, જીવ કહાંસૌ હોઈ. આહાહા! હવે આંડીં અજ્ઞાનમાં જીવ કર્મનો કર્તા અને જ્ઞાનમાં અકર્તા છે. (સવૈયા એકત્રીસા)

જીવ અરુ પુદ્ગલ કરમ રહેં એક ખેત,
 જદપિ તથાપિ સત્તા ન્યારી ન્યારી કહી હૈ।
 લક્ષન સ્વરૂપ ગુન પરજૈ પ્રકૃતિ ભેદ,
 દુહૂમેં અનાદિહીકી દુવિધા હૈ રહી હૈ।।
 એતેપર ભિન્નતા ન ભાસૈ જીવ કરમકી,
 જૌલૌં મિથ્યાભાવ તૌલૌં ઑંધિ બાઝુ બહી હૈ।
 ગ્યાનકૈ ઉદોત હોત એસી સૂધી દ્રિષ્ટિ ભઈ,
 જીવ કર્મ પિંડકૌ અકરતાર સહી હૈ।।૧૩।।

શબ્દાર્થ :-સત્તા=અસ્તિત્વ. દુવિધા=ભેદભાવ. ઑંધિ=ઉલટી. સૂધી દૃષ્ટિ=સાચી શ્રદ્ધા. સહી=ખરેખર.

અર્થ :-જોકે જીવ અને પૌદ્ગલિક કર્મ એકક્ષેત્રાવગાહ સ્થિત છે. તોપણ બંનેની સત્તા જુદી જુદી છે. તેમના લક્ષણ, સ્વરૂપ, ગુણ, પર્યાય, સ્વભાવમાં અનાદિનો જ ભેદ છે. આટલું હોવા છતાં પણ જ્યાં સુધી મિથ્યાભાવનો ઉલટો વિચાર ચાલે છે ત્યાં સુધી જીવ-પુદ્ગલની ભિન્નતા ભાસતી નથી. તેથી અજ્ઞાની જીવ પોતાને કર્મનો કર્તા માને છે, પણ જ્ઞાનનો ઉદય થતાં જ એવું સત્ય શ્રદ્ધાન થયું છે કે ખરેખર જીવ કર્મનો કર્તા નથી.

વિશેષ :-જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે, પુદ્ગલનું લક્ષણ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ છે. જીવ અમૂર્તિક છે, પુદ્ગલ મૂર્તિક છે. જીવના ગુણ, દર્શન, જ્ઞાન, સુખ આદિ છે, પુદ્ગલના ગુણ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ આદિ છે. જીવની પર્યાયો નર-નારક આદિ છે, પુદ્ગલની પર્યાયો ઇંટ, પત્થર, પૃથ્વી આદિ છે. જીવ અબંધ અને અબંડ દ્રવ્ય છે, પુદ્ગલમાં સ્નિગ્ધ-રુક્ષપણું છે તેથી તેના પરમાણુ મળે છે અને છૂટા પડે છે. ભાવ એ છે કે બંનેના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવના ચતુષ્ટય જુદા જુદા છે અને જુદી જુદી સત્તા છે. બંનેય પોતાના જ ગુણ-પર્યાયોના કર્તા-ભોક્તા છે, કોઈ કોઈ બીજાના કર્તા-ભોક્તા નથી. ૧૩.

અર્થ :-यद्यपि जीव और पौद्गलिक कर्म एकक्षेत्रावगाह स्थित हैं तो भी दोनोंकी जुदी

जुदी सत्ता है। उनके लक्षण, स्वरूप, गुण, पर्याय स्वभावमें अनादिका ही भेद है। इतनेपर भी जबतक मिथ्याभावका उल्टा विचार चलता है तबतक जीव पुद्गलकी भिन्नता नहीं भासती, इससे अज्ञानी जीव अपनेको कर्मका कर्ता मानता है, पर ज्ञानका उदय होते ही ऐसा सत्य श्रद्धान हुआ कि सचमुचमें जीव कर्मका कर्ता नहीं है।

विशेष :—जीवका लक्षण उपयोग है, पुद्गलका स्पर्श, रस, गंध, वर्ण है। जीव अमूर्तिक है, पुद्गल मूर्तिक है। जीवके गुण दर्शन ज्ञान सुख आदि है, पुद्गलके गुण स्पर्श, रस, गंध, वर्ण आदि हैं। जीवकी पर्यायें नर नारक आदि हैं, पुद्गलकी पर्यायें ईंट पत्थर आदि हैं। जीव अबंध और अखंड द्रव्य है, पुद्गलमें स्निग्धता रुक्षता है। इससे उसके परमाणु मिलते बिछुरते हैं। भाव यह है कि दोनोंके द्रव्य, क्षेत्र, काल, भावका चतुष्टय जुदा जुदा है और जुदी जुदी सत्ता है। दोनों अपने ही गुण-पर्यायोंके कर्ता-भोगता है, कोई किसी दूसरेका कर्ता-भोगता नहीं है॥१३॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आटला भेद छे. आडाडा ! लक्षण, स्वरूप, गुण अने पर्याय, प्रकृति, भेद.

कर्म शब्द राग अने (द्रव्य)कर्म दोनों डी, जड(कर्म) अने भाव(कर्म.) समजमें आया ?

जीव अरु पुद्गल करम रहैं एक खेत, देभो. बेय अेक क्षेत्रमां रडो, तो भी दोनोंकी जुदी जुदी सत्ता—न्यारी सत्ता छे. भगवान आत्माकी भिन्न सत्ता छे, कर्म अने राग आदिकी भिन्न सत्ता छे. आडाडा !

यदपि तथापि सत्ता न्यारी न्यारी. देभो, लक्षण, स्वरूप, गुण, पर्याय, स्वभावमें अनादिका ही भेद है. अेनो भुलासो करशे. इतने पर भी जब तक मिथ्याभावका उल्टा विचार चलता है. जब तक मिथ्याभावका उल्टा विचार चलता है, तब तक जीव पुद्गलकी भिन्नता नहीं भासती, इससे अज्ञानी जीव अपनेको कर्मका कर्ता मानता है। पर ज्ञानका उदय होते ही.... देभो. ऐसौ मिथ्या भाव तौलौं ओंधि बाउ बही है. ओंधी—ओलटी दृष्टि छे.

ग्यानके उदोत होत. मैं तो रागसे भिन्न छूं. रागसे मेरा ज्ञान भिन्न छे और मेरे ज्ञानसे राग भिन्न छे. आडाडा ! याडे तो व्यवहार रत्नत्रयका विकल्प डो, मेरी थीजसे वो भिन्न छे. ज्ञान अने राग जुदा छे. अस छतना शब्द कडा था. 'सोगानी' (श्रोता : अैसे प्रदेश भेद छैं ?) भावभेद छे, क्षेत्रभेद छे, कालभेद छे, सभ भेद छे. वो दिया छे संवर अधिकारमें. अशुद्धताका क्षेत्र भिन्न छे. आडा ! गजब वात छे !

संवर अधिकारमें लिया है. अलीया अशुद्धता-विकारका क्षेत्र भिन्न है, भाव भिन्न है, काण भिन्न है, स्वभाव भिन्न है. आहाहा! क्योंकि असंभ्य प्रदेशमें जितने अंशमें अशुद्धता है वो क्षेत्र भी भेद (-भिन्न) हो गया. आहाहा! धनालालज! अशुद्धताका क्षेत्रभेद? क्या असंभ्य प्रदेशके सिवा बहारमें होता है? (श्रोता : हो, दृष्टि क्यां छे?) वकीलज! जरी सूक्ष्म है. (श्रोता : लिभा है?) लिभा है, देभो. संवर अधिकार. ओहोहो! वही पत्रा आया, देभो.

‘अत्यंत स्वरूप विपरीतता होवाथी ज्ञाननुं स्वरूप अने क्रोधादि तेमज कर्म-नोकर्मनुं स्वरूप अत्यंत विरुद्ध होवाथी तेमने परमार्थभूत आधाराधेय संबंध नथी.’ हा, आ तो विशेष छे आमां पण. ‘ज्ञाननुं स्वरूप जेम ज्ञानक्रिया तेम (ज्ञाननुं स्वरूप) क्रोधादि क्रिया पण छे नही’. देभो, आंहीं पडले लिया है. जुओ, आंहीं पडले छे. ‘भरेभर अेक वस्तुनी भीज वस्तु नथी. कारण के बनेना प्रदेशो भिन्न भिन्न होवाथी...’ देभो. संस्कृत टीका ‘अमृतयंद्र आचार्य’. व्यवहार रत्नत्रयका रागका क्षेत्र भिन्न है. आहाहा!

‘दोनोंका प्रदेश भिन्न होनेसें उनमें अेक सत्ताकी अनुपपत्ति है’. आहाहा! असंभ्य प्रदेशमें ही है वो, विकार कोई असंभ्य प्रदेशके बहार नही. पण असंभ्य प्रदेशमें जितने अंशमें विकार है वो क्षेत्र ही भिन्न है. जितनेमें सारी निर्मणता भरी है वो क्षेत्र भिन्न है. आहा! जयां क्षेत्रमें दो भाग पाड दिया, तो भावमें तो दो भाग है ही. आहाहा! स्वाध्याय न करे, तत्त्वने समजे नही अने जैसे अपनी कल्पनासे मान ले. वकीलज! ऐसा है. आहा! ये तो सर्वज्ञका मार्ग है, प्रभु! केवणीका कडा हुआ मार्ग है, प्रभु! साधारण प्राणीको उसका यथार्थ... वो, गाथा संवरकी शुरुआतकी है. शुरुआत.

१८१-१८२-१८३. संवर अधिकार. यहां तो बहोत बार यही है. क्षेत्र भिन्न, प्रदेश भिन्न है. गजब बात है! आहा! रागका क्षेत्र भिन्न है अने भगवान पवित्रका क्षेत्र भिन्न है. आहाहा! समजमें आया? और भुलासा क्रिया है. पछी उसमें भी क्रिया है. उपयोग.... देभो. अे अधाय पुद्गलद्रव्यनां... तेमने अने ज्ञानने प्रदेशभेद होनेसे अत्यंत भेद है. भावार्थमें लिभा है. ‘जययंद्र पंडित’. ये तो टीकामें है. आहाहा!

भगवान आत्मा शुद्ध आनंदकंद प्रभु, उसका द्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव अपनेमें है और अशुद्धताका द्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव परमें है. आहा! दोनोंका प्रदेशभेद है. वीतराग मार्ग जुदा है. तद्न जुदा है, क्षेत्र जुदा है. ओहोहो! क्षेत्र जुदा क्या? आत्माके असंभ्य प्रदेश सिवा राग कहीं भिन्न (-अलग) होता है? पण राग जो असंभ्य प्रदेशमें हुआ वड क्षेत्र भिन्न है. अशुद्धता पर्यायबुद्धिमें है, पर्यायक्षेत्र है वो. आहाहा! समजमें आया?

‘સમયસાર’ તો ભરતક્ષેત્રકા અદ્વિતીય શાસ્ત્ર છે, અજોડ શાસ્ત્ર છે. સાક્ષાત્ સર્વજ્ઞકી દિવ્યધ્વનિકા સાર છે. આહા!

કહતે હેં, લક્ષણ... લ્યો. જીવ કર્મ પિંડકૌ અકરતાર સહી હૈ. વિશેષ: જીવકા લક્ષણ ઉપયોગ હૈ. ભગવાનકા લક્ષણ તો ઉપયોગ હૈ. જુઓ, યે ઉપયોગ આયા. સંવર અધિકાર. પુદ્ગલકા સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ હૈ. યે રાગ ભી ખરેખર તો અચેતન હૈ. ભલે ઉસમેં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ નહીં. વ્યવહાર રાગમેં વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ નહીં, પણ (ઉસમેં) જ્ઞાનકા અંશ નહીં ઉસ અપેક્ષાસે અચેતન કહા. આહાહા! સમજમેં આયા?

જીવ અમૂર્તિક હૈ, પુદ્ગલ મૂર્તિક હૈ. રાગ ભી મૂર્તિક હૈ, ભગવાન અમૂર્ત હૈ. આહાહા! જીવકે ગુણ દર્શન જ્ઞાન સુખ.... આત્માના ગુણ તો દર્શન-જ્ઞાન-આનંદ છે. યે ક્યા રાગમેં હૈ? પુદ્ગલકે ગુણ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ આદિ હૈ. જીવકી પર્યાયેં નર-નારક આદિ હૈ, પુદ્ગલકી પર્યાયેં ઈંટ, પથ્થર, પૃથ્વી આદિ હૈ. સમજમેં આયા?

ફક્ત પરસે ભિન્ન બતાતે હૈ ઈતના. બાકી ખરેખર નરક ગતિ આદિકી પર્યાય જીવકી તો નહીં. નિશ્ચય દૃષ્ટિમેં ગતિકી પર્યાય જીવસ્વભાવકી નહીં હૈ. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : પરથી જુદા પાડવા માટે...) આંહીં તો પરથી જુદા એટલી વાત કરી. પીછે પરથી જુદા ક્રિયા ઉસકી દૃષ્ટિમેં રાગ અને ક્ષેત્ર, ગતિ ભી ભિન્ન પડ જાતી હૈ. આહાહા!

પરસે લક્ષ ઉઠાકર દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ ક્રિયા, તો પર તો અપનેમેં નહીં, પણ ગતિ ભી અપનેમેં નહીં. આહાહા! (શ્રોતા : કળશ રપરમેં તો ભેદ કલ્પનાકો પરદ્રવ્ય કહા) પરદ્રવ્ય કહા. એસી બાત હૈ. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ નહીં. અપનેમેં હી ચાર ભેદ પાડ દિયા (વો ભેદકલ્પના હૈ). એસી બાત સુનનેમેં આતી નહીં. વકીલજી! ખબર હૈ ન? (શ્રોતા :પુરાણ છે, એમાંય કોઈ આ વાત નથી). ન્યાં ક્યાં હતી? સર્વજ્ઞ સિવાય ક્યાંય વાત નથી.

આ તો વીતરાગ ત્રિલોકનાથ જિનેન્દ્રદેવકો કેવળજ્ઞાન હુઆ ને ઓમ ધ્વનિ છૂટી. ‘ઓમકાર ધ્વનિ સુની, અર્થ ગણધર વિચારે.’ ‘બનારસી વિલાસમેં આતા હૈ. ‘ઓમકાર ધ્વનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે’. ભગવાન... જ્યાં ઓમ ધ્વનિ આખા શરીરમેંસે અહીંયા (છન્નસ્થકી) વાણી જૈસી વાણી નહીં હૈ. ભાષા તો એમ બોલે શાસ્ત્રમાં. ‘મુખ કમલસે નિકલી.’ લ્યો, ‘પંચાસ્તિકાય’મેં આતા હૈ. પણ ઉસકા અર્થ, લોગ કહતે હેં યે અપેક્ષાએ કથન ક્રિયા હૈ. પૂરે શરીરમેંસે ઓમ એસા અવાજ ઉઠતા હૈ, ઈચ્છા બિના. સમજમેં આયા?

ओमकार (ध्वनि) सुनी, गणधर अर्थ विचारे. 'ओमकार ध्वनि सुनी, अर्थ गणधर विचारे'. यार ज्ञान, यौद पूर्व, बार अंगकी रचना अंतर्मुहूर्तमें करते हैं भगवानकी वाणी सुनकर. ओहो ! उसमें ऐसा आया, उसमें ऐसा आया (ऐसा विकल्पमें) चलता है. यौद पूर्व, बार अंगका ज्ञान अंतर्मुहूर्तमें गणधरको होता है. ओहोहो ! समजमें आया ?

तो कहते हैं, जीव अबंध और अखंड द्रव्य है. भगवान जव तो अबंध है, अभंड है. आहाहा ! पुद्गलमें स्निग्धता रुक्षता है. उस कारणसे अेक परमाणु दूसरे परमाणुके साथ मिलते हैं व्यवहारसे. स्कंधरूप होते हैं न व्यवहारसे. ये भी व्यवहार है. इससे उसके परमाणु मिलते बिछुरते हैं, भाव यह है कि दोनोंके द्रव्य-क्षेत्र-काल भावका चतुष्टय जुदा जुदा है, अस. आहा ! अत्यंत अभाव है. राग अने स्वभावके भीयमें भी अत्यंत अभाव है. वड पडले कर्ता-कर्ममें आ गया है. समजमें आया ?

व्यवहार रत्नत्रयका विकल्प राग और भगवान आत्माका स्वभाव—दोनोंके भीयमें अत्यंत अभाव है. ऐसी बुद्धि अंतरमें होना, ऐसी दृष्टि होना, उसका नाम सम्यग्ज्ञान अने सम्यग्दर्शन है. वहांसे धर्मकी शरूआत होती है. इसके बिना धर्मकी शरूआत होती नहीं. दोनों अपने ही गुण-पर्यायोंके कर्ता-भोक्ता हैं, देओ. ये उपचारसे (कतन है). दोनों अपने गुण-पर्यायका कर्ता-भोक्ता हैं. वड आ गया न पडले उपचारसे. कोई किसी दूसरेका कर्ता-भोक्ता नहीं. आहाहा !

एक वस्तु जैसी जु है, तासौ मिलें न आन।

जीव अकरता करमकौ, यह अनुभौ परवांन॥१४॥

अर्थ :—जे सर्व पदार्थ जेवो छे ते तेवो ज छे, तेमां अन्य पदार्थ मणी शकतो नथी, तेथी जव कर्मनो अकर्ता छे, अे विज्ञानथी सर्वथी सत्य छे. १४.

अर्थ :—जो पदार्थ जैसा है वह वैसा ही है, उसमें अन्य पदार्थ नहीं मिल सकता, इससे जीव कर्मका अकर्ता है, वह विज्ञानसे सर्वथा सत्य है॥१४॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

एक वस्तु जैसी जु है, तासौ मिलें न आन.. जो पदार्थ जैसा है वैसा ही है, उसमें अन्य पदार्थ नहीं मिल सकता. राग आदि नहीं मिल सकते भगवानके साथ. आहाहा ! जीव अकरता करमकौ, यह अनुभौ परवांन.. ये भावका... विज्ञानसे सर्वथा सत्य है, अेम लिया है. ओहामां अनुभवनी व्याख्या करी. सम्यग्ज्ञानके विज्ञानसे रागका कर्ता आत्मा नहीं. उसका अर्थ, रागका परिणामन उसका है ही नहीं, यूं कहते हैं.

આહાહા ! નબળાઈસે પરિણામન છે. જ્ઞાન જ્ઞાનતા છે કિ છે, પણ કરનેલાયક છે એસી બુદ્ધિ સમકિતીકી હોતી નહીં. યહ અનુભવ પ્રમાણ છે. અપને સમ્યગ્જ્ઞાનમેં વહ પ્રમાણ છે. શાસ્ત્રસે ભી જ્ઞાનનેમેં આતા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? વિશેષ ૧૦વા કળશ કહેંગે, લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

(૧) પ્રત્યેક પરિણામ ઉસ દ્રવ્યકા કર્મ નામ કાર્ય છે. દૂસરા—(૨) વો પરિણામ પરિણામીપદાર્થકે આશ્રયસે હોતા છે, અન્યકે આશ્રયસે હોતા નહીં. પ્રત્યેક દ્રવ્યકા પરિણામ અપના નિશ્ચય કર્મ કહનેમેં આતા છે. વહ પરિણામ અપને પરિણામી દ્રવ્યકે અવલંબનસે હોતા છે, પરકે અવલંબનસે હોતા નહીં. આહાહા ! તીસરા બોલ (૩) કર્મ કર્તૃશૂન્ય ન ભવતિ. જો કાર્ય છે વહ કર્તા બિના હોતા નહીં. ઠીક છે ? જો કોઈ પરમાણુ અને આત્મા છે ઉસમેં જો પરિણામ હોતા છે—પર્યાય હોતી છે, વહ કર્તા બિના હોતા નહીં. યે તીસરા બોલ છે. કર્તા શૂન્ય પરિણામ હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? વળી કર્મ, કર્તા બિના હોતા નહીં. ત્રીજો બોલ. તીન બોલ હુઆ. ચોથા બોલ ઉસમેં હી ઉસમેં. વસ્તુનઃ એકતયા સ્થિતિ હ ન.. તબ એસે દેખનેમેં આતા છે ન કિ જૈસા જૈસા નિમિત્ત મિલા એસા એસા પરિણામ પલટતા છે? એસા દેખનેમેં આતા છે ન ? ભિન્ન ભિન્ન કાલમેં. તો કહતે હેં કિ પરિણામકી સ્થિતિ એક સમયકી હી છે. છે ? વસ્તુકી એકરૂપ સ્થિતિ હોતી નહીં, વસ્તુકી એકરૂપ સ્થિતિ રહતી નહીં. યે કુટસ્થ નહીં છે. ક્ષણ ક્ષણમેં પરિણામ હોતા છે માટે પલટનેમેં તુજે એસે ભાસતા છે કિ જૈસા નિમિત્ત આયા એસા પરિણામ હુઆ, (પર) એસા છે નહીં. સ્થિતિ પરિણામનકી એસી છે કિ પરિણામન એક હી સમય રહતા છે. દૂસરે સમયમેં દૂસરી સ્થિતિકે કારણસે છે. પરકે કારણસે છે (નહિ.) કારણકે વસ્તુ દ્રવ્ય-પર્યાયસ્વરૂપ હોનેસે સર્વથા નિત્યપણા બાધા સહિત છે.

(નાટક સમયસાર પ્રવચન નં. ૧૨૮નો અંશ પાના નં. ૪૫૫)

પ્રવચન : ૧૨૨, શ્રાવણ સુદ ૧૦, રવિવાર, તા. ૧-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર ૫૬ ૧૫ થી ૨૦ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

ક્યા કહતે હૈં ? દસવા કળશ હૈ. કર્તા-કર્મની ઘણી સ્પષ્ટતા ઈસમેં લી હૈ. કર્તા-કર્મ અધિકાર તો પહલે આ ગયા હૈ ૭૬ ગાથામેં. દોપહર તો ચલતી હૈ તુમ્હારે ૭૧ ગાથા. પણ ઉસકા વિશેષ સ્પષ્ટ સર્વવિશુદ્ધ અધિકારમેં કહા. અનાદિસે કર્તા-કર્મમેં ભૂલ પડી હૈ. કહીં આત્માકા કર્તા ઈશ્વર માનના કિ ઈશ્વર આત્માકો કરતા હૈ, કહીં આત્મા જડકો કરતા હૈ અને કહીં આત્મા પુણ્ય ને પાપ વિકારરૂપી વિભાવ ઉસકા કર્તા હૈ, યે સબ મિથ્યા દ્રષ્ટિ હૈ. વો બાત કહતે હૈં, દેખો. દસવા કળશ હૈ.

ये तु स्वभावनियमं कलयन्ति नेम—

मज्ञानमग्नमहसो बत ते वराकाः।

कुर्वन्ति कर्म तत एव हि भावकर्म—

कर्ता स्वयं भवति चेतन एव नान्यः॥૧૦॥

અજ્ઞાની જીવ અશુભ ભાવોનો કર્તા હોવાથી ભાવકર્મનો કર્તા છે. (ચોપાઈ)

जो दुरमती विकल अग्यानी।

जिन्हि सु रीति पर रीति न जानी॥

माया मगन भ्रमके भरता।

ते जिय भाव करमके करता॥૧૫॥

શબ્દાર્થ :—જે દુર્બુદ્ધિથી વ્યાકુળ અને અજ્ઞાની છે તેઓ નિજપરિણતિ અને પર-પરિણતિને જાણતા નથી, માયામાં મગ્ન છે અને ભ્રમમાં ભૂલેલા છે તેથી તેઓ ભાવકર્મના કર્તા છે. ૧૫.

અર્થ :—જો દુર્બુદ્ધિસે વ્યાકુલ ઓર અજ્ઞાની હૈં વે નિજ-પરણતિ ઓર પરપરિણતિકો નહીં જાનતે, માયામેં મગ્ન હૈ ઓર ભ્રમમેં ભૂલે હૈં ઈસસે વે ભાવકર્મકે કર્તા હૈ॥૧૫॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

હિન્દી બહોત (સરલ હૈ ઓર) પદ અચ્છા લિયા હૈ. આહાહા! ભગવાન કહતે હૈં કિ દુરમતિ વિકલ અગ્યાની.. જિસકો આત્મા આનંદ અને જ્ઞાન સ્વભાવકા ભાન નહીં. આહાહા! ઓર રાગ ને પુણ્ય ને વિકલ્પ ‘યે મેરે હૈં’ ઐસી દુર્બુદ્ધિ જો હૈ... આહાહા!

‘दुर्बुद्धि’—दुर्मति. अंदर दुर्बुद्धि लिखा है. यैतन्य भगवान अनादि-अनंत ज्ञान अने आनंदना कंद अने स्वभावसे भरा प्रभु है. ऐसी प्रभुताका जिसको भान नहीं अने जिसने पुण्य अने पापमें अधिकता, प्रभुता मान ली है... समझमें आया? पुण्य ने पाप, दया ने दान, व्रत आदिना विकल्प—उसमें जिसने अपनी प्रभुता मान ली है (और) अपनी प्रभुता अंदरमें है इसकी भी ખબर नहीं. आहा!

ऐसा दुरमति विकल.. व्याकुण यित्त. मैं ऐसा कड़ं, ऐसा कड़ं, मैं पुण्यभाव कड़ं, पाप कड़ं—ऐसा व्याकुण नाम दुःखी डोकर अज्ञानी यैतन्य भगवानके भान बिनाका.. जिन्ही सु रीति पर रीति न जानी.. अपना निज स्वभाव यैतन्य शुद्ध है, उस रीतकी परिणति निर्मण डोनी याडिये ये जानते नहीं. अने विकारी परिणति मलिन अने अशुद्ध है वड मेरी नहीं, जैसे जानते नहीं. आहा!

जिन्ही सु रीति पर रीति न जानी.. निज परिणति अने पर परिणति नहीं जानते. भगवान आत्मा तो शुद्ध आनंद अने ज्ञानस्वरूप, उसकी परिणति—पर्याय, आनंद अने ज्ञानकी पर्याय वड निज परिणति है. आहा! समझमें आया? निज परिणति. शुद्ध यैतन्य ध्रुव निर्मणानंद प्रभु, उसकी परिणति नाम अवस्था शुद्ध है. उसकी अवस्था तो शुद्ध डोती है. उस शुद्ध अवस्थाका अज्ञाण और पर रीति.. पुण्य अने पापका भाव जो अशुद्ध अने मलिनभाव है, ये पर रीति—पर-परिणति है, अपनी नहीं. समझमें आया?

सम्यग्ज्ञानी(को) तो अपना शुद्ध स्वरूप, उसकी शुद्ध परिणति वड मेरी थीज है और अशुद्ध परिणति जो है उससे तो ज्ञानी मुक्त है. आहाहा! सूक्ष्म षडोत! अंतरकी बात है ये तो. शरीर-भरीर तो क्यांय रडी गया. निज परिणति.. शुद्ध स्वरूप पवित्रनो पिंड प्रभु आत्मा है. तो जिसकी दृष्टि पवित्र द्रव्य उपर है, उसकी परिणति तो शुद्ध डोती है. उसकी ખબर नहीं कि ‘मैं शुद्ध हूं और मेरी परिणति शुद्ध डोनी याडिये’. ये अशुद्ध परिणति है त्यारे शुद्धका स्वभावकी दृष्टि नहीं तो शुद्ध परिणतिका अभाव है तो अशुद्ध परिणतिमें अपना अस्तित्व मानते हैं. आहा!

पर्यायबुद्धि (ईसे) कडते हैं. अपनी निज सत्ता—शुद्ध आनंद अने ज्ञायक धाम प्रभु परमेश्वर अपना पूर्ण स्वरूप है—ऐसी दृष्टिके अभावमें उसकी शुद्ध परिणतिकी तो ખबर नहीं. ये व्यवहारकी परिणति जो शुभ के अशुभ—ये अशुद्ध परिणति तो पर रीति है. आहाहा! शरीर, वाणी, देश, कुटुंब तो पर हैं, पण शुभ-अशुभभावकी अवस्था भी पर है, ये अपनी निज थीज नहीं. आहाहा!

माया मगन भरमके भरता.. माया नाम जो वस्तुमें नहीं ऐसा जो पुण्य-पापका

રાગ, ઉસમેં મગ્ન. માયા નામ આત્મામેં નહીં. અન્યમતિ કહતે હેં ન, 'યા-મા'. એ નથી, એમ કહતે હેં. વેદાંત. 'મા-યા' 'યા-મા'. તે નથી. પણ તે નથી ક્યાં? આત્મામેં નહીં, માયામેં માયા હે. સમજમેં આયા? વસ્તુમેં નહીં. કોઈ કહે કે 'હે હી નહીં જગતમેં, માયા ને અશુદ્ધતા તો હે હી નહીં.' એસા નહીં. અશુદ્ધતા ન હો તો શુદ્ધતા ઉપર દૃષ્ટિ કરનેકા પ્રસંગ નહીં આતા. અશુદ્ધતાસે હટકર અંતર ભગવાન આત્મા... અલૌકિક બાત હે ભાઈ! જૈનદર્શન કોઈ અલૌકિક ચીજ હે. અંતરમેં સમજના યે અપૂર્વ પુરુષાર્થ હે. સુબહમેં આયા થા ન, પરમ પુરુષાર્થ પરાયણ, નહીં? સુબહમેં આયા થા. સ્વભાવ.. સ્વભાવ ભગવાન આત્મા ચૈતન મહાપ્રભુ, ઉસ તરફકા પરમ પુરુષાર્થ પરાયણ હે, રાગકા પુરુષાર્થ જ્ઞાનીકો હોતા નહીં. આહા!

વીર્યકા કાર્ય જ્યાં બનાયા.. ૪૭ શક્તિમેં વીર્ય (શક્તિ) હે. વીર્ય તો ઉસકો કહતે હેં ભગવાન કિ જો અપને નિર્મળ પવિત્ર સ્વભાવકી રચના કરે વો વીર્ય. ૪૭ શક્તિમેં આયા હે. જીવતર શક્તિ, ચિત્તિ, દિશિ, જ્ઞાન, સુખ ને વીર્ય. છટ્ટી શક્તિ હે. ૪૭મેં છટ્ટી શક્તિ. આહા! પર—શરીર, વાણી, મન, દેશ, કુટુંબકી રચના વ્યવસ્થા કરે યે તો વીર્ય હે નહીં, પણ પુણ્ય ને પાપકી રચના કરે યે વીર્ય નહીં. આહાહા! યે નપુંસક વીર્ય હે. સમજમેં આયા? રાગકી રચના યે મેરી... કહતે હેં ન યહાં, માયા મગ્ન.. રાગમેં મગ્ન.

તો કહતે હેં કિ રાગકી રચના વહી નપુંસકતા હે ઓર ઉસમેં રાગ મેરી ચીજ હે, યે તો મિથ્યાત્વભાવ હે. ક્યોંકિ આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હે. ઈસકે સિવા રાગથી માંડીને સબ ચીજ તો અજ્ઞાન હે. અજ્ઞાન શબ્દસે ઉસમેં જ્ઞાન નહીં. આહા! એસા ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવકા અપની સત્તાકા જિસકો સ્વીકાર, દૃષ્ટિ નહીં, યે તો રાગમેં મગ્ન હે. આહા! માયા મગ્ન ભરમકે ભરતા.. યે તો મિથ્યાત્વકા પોષક હે. આહાહા! ભરમકે ભરતા.. એ તો ભ્રમણાનો ભરથાર છે, ભ્રમણાનો સ્વામી છે. આહાહા! ભરતાનો અર્થ ક્યોં છે ન્યાં. ક્યાંક ક્યોં છે, કો'ક ઠેકાણે છે ક્યાંક. રૂપચંદ્રજીમાં ક્યાંક છે. ભરમકે ભરતા. આહા!

આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, ઉસકી જિસકો ખબર નહીં, ભાન નહીં, એસા અજ્ઞાની—વિકલ મૂઢમતિ રાગ નામ વિકાર પર્યાય અશુદ્ધમેં મગ્ન હે ઓર ભ્રમણાકા સ્વામી હે. ચૈતન્યકા સ્વામી નહીં. આહા! કહો, સમજમેં આયા? માર્ગ તો બહુ સૂક્ષ્મ હે ભાઈ! યે ચીજ અંદર પરમાનંદ સ્વભાવ ઉસકા અનુભવ કરના વો તો અંતર્મુખ દૃષ્ટિ હો તો કર સકતે હેં. યે તો અજ્ઞાનીકો અનાદિસે હે નહીં. આહાહા! શુભ ને અશુભ રાગ ઉસમેં અજ્ઞાની મગ્ન હે ઓર ભરમકે ભરતા હે. આહાહા! મિથ્યાત્વકા ધણી હે, મિથ્યાત્વકા વહ ધણી હે. રાગમેં મગ્ન વહ મિથ્યાત્વકા સ્વામી હે, ધણી હે. આહાહા! એસે ભરમ ક્રિયા.

ઝીણી વાત તો હૈ ભગવાન! સમજમેં આયા ?

વળી કોઈ ઐસે કહતે હૈં... પણ આ માર્ગ તો દેખો પ્રભુ! કોઈ ઐસે કહતે હૈં કિ લ્યો કાનજીસ્વામીને એક નયા પંથ નિકાલા. બોલેંગે હમણાં અમારે કહેતા હતા શેઠ. પન્નાલાલજી! ત્યાં વચમાં.... બે-ચાર (જણા) ન્યાં ગયા છેને ગિરનાર. બે-ચાર હશે શ્વેતાંબર. એણે વાત કરી. ભાઈ, કાનજીસ્વામીએ તો નવો પંથ કાઢ્યો છે. નહિ શ્વેતાંબર, નહીં સ્થાનકવાસી, નહીં દિગંબર. (શ્રોતા : પણ ભગવાનનો પંથ છેને). અરે! આહાહા! એવા શબ્દો નહીં, પણ એનો અર્થ આ. નયા પંથ, એમ કહા ન ભૈયા? આહાહા! ભાઈ કહેતા હતા પન્નાલાલજી. વળી રેલમાં બેઠા હતા ત્યાં બે-ચાર મળી ગયા. એણેય એમ કહ્યું. (શ્રોતા : વહ ભાવનગરકા કલેક્ટર થા...) ત્યાં વળી ભાવનગરના કલેક્ટર મળી ગયા. એણેય ઐસા કહા. કોઈ કલેક્ટર છે ભાવનગર. કોને ખબર? કલેક્ટર છે કોઈ ભાવનગરનો ? (શ્રોતા : બ્રાહ્મણ) બ્રાહ્મણ છે. કલેક્ટર.

બાપુ ! માર્ગ તો યે વીતરાગકા હૈ અનાદિકા. પણ સમજમેં આયા નહીંને અને દૂસરી રીતે પકડ લિયા હૈ, તો યે માર્ગ કોઈ દૂસરા હૈ ઐસા કહ દિયા. આહા! ભાઈ કહેતા હતા. ત્રણ જણા મળ્યા, ત્રણેય એમ કહ્યું. (શ્રોતા : આ જ્ઞાન બીજે ન આવે એટલે નવો જ માર્ગ લાગે). લાગે એવું. નવું નથી ભગવાન! અનાદિકા માર્ગ હી યહ હૈ. અનાદિ સંતો, કેવળીઓ, તીર્થકરો, દિગંબર મુનિઓ યહી કહતે આયે હૈં. આહાહા! એ વાત આ સિવાય ક્યાંય હોતી નથી એટલે એને નવું લાગ્યું. કોઈ સંપ્રદાયમેં રહે તો ક્રિયા કરો, ઐસા કરો ને ધર્મ હોગા. તો યહાં કહતે હૈં કિ ભાઈ! વહ રાગ હૈ ને પુણ્ય હૈ ન પ્રભુ! પુણ્યમેં મગ્ન હોના તો મિથ્યાત્વકા સ્વામી હૈ. આંહીં તો કહતે હૈં દેખો.

વહ પાઠમેં ભાઈ લિયા ન, ‘વરાકા:’ નીચે. હા, અજ્ઞામગ્નમહસો બત તે વરાકા: ભિખારી હૈ. આહાહા! પંડિતજી! વહ વરાકા કહતે હૈં ન. ગરીબ હૈ ગરીબ. વરાકા કહતે હૈં. ગરીબ ભિખારી. (શ્રોતા : દરિદ્રી). દરિદ્રી. (શ્રોતા : કયા માનતા હૈ તો દરિદ્રી હૈ?) રાગકો અપના માનતા હૈ વહ દરિદ્રી હૈ. (શ્રોતા : જ્ઞાનકા ભિખારી). અપના ચૈતન્ય આનંદકંદ પ્રભુ હૈ ઉસકી બાદશાહીકા તો ભાન નહીં. આહાહા!

વો શ્વેતાંબરમેં આતા હૈ, વરાકા. (શ્રોતા : અજ્ઞાનમગ્ન) હા. અજ્ઞાનમગ્નમહસો.. અપને ચૈતન્ય પ્રકાશસે ખાલી ખેદ હૈ. આહાહા! બત કહતે હૈં ન. ખેદ હૈ, આચાર્ય કહતે હૈં, ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય હોં. દિગંબર મુનિ. આહાહા! લો, ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય’ને ૮૦૦ વર્ષ પહલે યે ટીકા બનાયી. ગજબ કામ કર્યા છે ! આહાહા! પરમેશ્વરકા પેટ ખોલકર બાત કી હૈ. પણ લોકો સમજતે નહીં ને અપની કલ્પનાસે વાંચે એટલે સમજમેં આતા નહીં.

કહતે હૈં, અરે! ‘અજ્ઞાનમગ્નમહસો’. મહા પ્રકાશકા તો ભાન નહીં, ચૈતન્ય નિજ પરિણતિ ક્યા હૈ... ઉસમેં આયા ન? ‘યે તુ સ્વભાવનિયમં કલયન્તિ નેવં’. સ્વભાવ નિયમનો—વસ્તુનો અનુભવ કરતે નહીં. અરે, મેં આત્મા જ્ઞાન હૂં, શુદ્ધ ચૈતન્ય હૂં. વિભાવ વિકારકી મેરેમેં ત્રિકાલ નાસ્તિ હૈ. આહાહા! અસ્તિમેં તો, મેરી પવિત્રતા પૂર્ણ હૈ વહ મેરી અસ્તિ હૈ. યે મેરી હયાતી હૈ ઓર રાગ આદિકા તો મેરેમેં ત્રિકાલ અભાવ હૈ. ક્યોંકિ આસ્રવ તત્ત્વ ભિન્ન તત્ત્વ હૈ. ભિન્ન તત્ત્વકા સ્વતત્ત્વમેં અભાવ હૈ. આહા! સૂક્ષ્મ લાગેને. લોકોને બહારમાં ચડાવી દીધા. વ્રત કરો, તપ કરો ને આ સમ્યક્ના ભાન ન મળે. આ કરો, પૂજા કરો ને ભક્તિ કરો ને જાત્રા કરો. (નિશ્ચય) શ્રદ્ધા વિના (વ્યવહાર) શ્રદ્ધા હૈ, (વહ) મિથ્યા શ્રદ્ધા હૈ.

ઓલા શેત્રુંજય ને સિદ્ધગિરિની જાત્રા કરો, એમ લોકો કહે લ્યો. સિદ્ધગિરિ હૈ ન. એની જાત્રા કરે. ભગવાન પણ ત્યાં એમ કે નવ કોડ પૂર્વે ૮૮ વાર(સમવસરણ) આયા થા, એમ કહે છે. હવે ભઈ કાંકરે કાંકરે અનંતા મોક્ષ ગયે હૈં, લે. એક કાંકરી ૪૫ (લાખ) જોજનમેં... ૪૫ લાખ જોજન હૈ ન મનુષ્યક્ષેત્ર? ૪૫ લાખ જોજન. એક કટકી ખાલી નહીં, જહાંસે અનંતા મુક્તિ નહીં ગયે. આહાહા! મેરુ પર્વત હૈ એક ઐસા, લાખ જોજનકા ઐસા. તો ત્યાં ભી કાંકરે-કાંકરે અનંત મુક્તિ ગયે હૈં. ક્યોં? કિ ત્યાં ૪૫ લાખ જોજનમેં કોઈ ખાલી ભાગ નહીં કિ જહાંસે અનંત સિદ્ધ (હુએ) નહીં. સિદ્ધ હોતે હૈં આંહીંસે સીધે જાતે હૈં. આગે-પીછે નહીં જાતે. સીધા અહીંથી ત્યાં.

જાત્રાકા કારણ તો યહ હૈ કિ જહાંસે સિદ્ધ હુએ, (ઉસી ક્ષેત્રમેં) સ્મૃતિમેં લાના કે અહો! પરમાત્મા યહાં (સમશ્રેણીમેં) બિરાજતે હૈં. એની જેમ શેત્રુંજય. પાંડવો—ધર્મરાજ, ભીમ, અર્જુન, સહદેવ, નકુલ. દો તો સર્વાર્થસિદ્ધિમેં ગયે ઓર ત્રીન મુનિ મોક્ષે પધાર્યા. તો ઉસ સ્થળમેં ઉપર હી હૈં. શેત્રુંજયમેં વહી સ્થળમેં ઉપર હી ભગવાન બિરાજતે હૈં ત્રીનોં. કારણ કે સીધા મોક્ષે જાતે હૈં ન ઊર્ધ્વશ્રેણી. સમજમેં આયા? આહાહા!

એકવાર.. વહ બરવાલાકા થા ન. પહલે ગયે થે ન જબ મુંબઈ. પહલે ૧૩કી સાલમેં. એ બરવાળાના જગજીવનભાઈ હતા. એ સંતબાલના ભક્ત હતા ને પછી સંતબાલનો ફેરફાર થઈ ગયો. થોડે આગળ ગયા પછી કહે, મહારાજ! ક્યા સુના યહ? જાત્રામાં જાઓ છો? સ્થાનકવાસી ખરાને. જગજીવનભાઈ હતા. આપણા એક છેને, ધનજી શાહ હતાને પેલા. અમૃતલાલનો ભાઈ. એ કહે, ક્યાં જાઓ છો? ભઈ, જાત્રાનો અર્થ તમે સમજો. કિ જાત્રાકા અર્થ ઐસા હૈ કે જહાંસે મુક્તિ પાકર સિદ્ધ (હુએ) હૈં વહાં સમશ્રેણીમેં (વિરાજમાન) હોતે હૈં. તો ત્યાં જાકર, ઉપર ભગવાન (હૈં) ઐસા સ્મરણમેં લાના વહ

जात्राका भाव ऐसा है. हा, त्तारे वात! कडे. नहीतर तो मूर्ति मानते नहीं न. में कीधुं, भाई! ऐसी बात है. गडबड कर दे ऐसे नहीं. ये तो भगवान् उपर बिराजते हैं. नीचे जाकर (विचारना कि) प्रभु उपर हैं. सर्वज्ञपद ये सिद्धपद हुआ. मेरे शिर उपर सीधा वहां बिराजते हैं. त्यां अे स्थणे जाय तो.

अेम सम्भेदशिपर. ज्यां ज्यां तीर्थकर मोक्ष पधारे जो क्षेत्रसे, वहां उपर बिराजते हैं अने उस क्षेत्रमां अेक कण-अेक कटकी-अेक अंश ખाली नहीं कि जहां (उपर) अनंता (सिद्ध) नहीं. जो अनंता (सिद्ध) वहां हैं तो अहींया नीचेसे अनंता सिद्ध सीधे गये हैं. मेरु पर्वतके सीधे भागमें है न. सीधा समजे न? सोगठी जैसे है न वड. (श्रोता : टिवालके समान) ऐसा. टिवाल (जैसे) नहीं, ऐसा . टिवाल तो ऐसी है. टिवाल तो सीधी है. ये तो ऐसा है. वहां तो साधु बेठ सके नहीं. पण वहांसे भी अनंत मोक्ष गये हैं. कारण उपर अनंत है, कंई ખाली नहीं. तो देवोअे.. संतो ज्यारे ध्यानमां न उता, प्रमत्तदशामां उता. अप्रमत्तदशामें वड (खिला) नहीं सके. प्रमत्तमें थे. उढाया वैरीने. पग पकडकर वो जो स्थान है न मेरु पर्वतका अेक-अेक कण पर पछाडा. नीचे शरीर गिर गया और वहां केवलज्ञान पाकर सीधे मोक्ष (यले) गये. आडाडा!

नहींतर त्यां ४५ लाम्प जोजनमें अेक राई जितना क्षेत्र ખाली नहीं कि जहांसे अनंत (जव) मुक्ति (गये) नहीं. समश्रेणीमें (मोक्ष) जाते हैं. पंडितज् ! सीधे जाते हैं न. आधे-पीछे जाये तो वहांसे कहांसे गये? आडाडा! वड शरीर जहां आम पछाडा, वहां अंदरमें श्रेणी स्थिर डो गये. आनंदकंदमें, ओडोडो! जम गये. देड नीचे गिर गई, केवणज्ञान डो गया. आडाडा! ऐसी थीज तो अंतर आत्मा है. जहां जहां जाओ, ... छोडो पण आत्मा तो है. आत्तामें अेकाकार डो गये. देडका काम देडमें डो गया. आडा! वे आत्तामें मगन हुआ. अज्ञानी रागमें मगन है. आंहीं वो कडते हैं. अज्ञानी अमणाका स्वामी है, ज्ञानी आत्ताका स्वामी है. समजमें आया? आडा!

माया मगन भरमके भरता.. अहींया आ मस्तक उपर भी अनंत सिद्ध हैं. है कि नहीं? ખाली है? आडा! माया मगन भरमके भरता.. आंहीं तो क्या लिया? कि रागमें मगन है ये त्तरथार है अमका. और भगवान् आत्ता आनंदस्वरूपमें जो मगन है, वड चैतन्य स्वामीका भरता.. उसका स्वामी है. समजमें आया? क्यों कि आत्तामें स्वस्वामी संबंध नामकी शक्ति पडी है. आडा! अनादि अनंत. वड ४७ शक्तिमें आयी है. आभिरकी ४७. सुडतालीस समज्याने? (श्रोता : सैंतालीस) यालीस और सात. छेडले आभिरमें है. स्वस्वामी संबंध. तो धर्मात्ताका स्वस्वामी संबंध-स्व अपना द्रव्य, स्व

अपना गुण ने स्व अपनी निर्मल वीतरागी पर्याय—ये अपना स्व अने उसका वो स्वामी है. ऐसा गुण पडा है आत्मामें. समझमें आया? अज्ञानीको अपना स्व क्या है, उसका स्वामी कौन है—उसकी जबर नहीं. ओ राग ने पुण्य अपना स्व, उसका मैं स्वामी. आडाडा! समझमें आया?

ते जव भाव करमके करता.. ये जव राग नाम सूक्ष्म विकल्पके प्रेममें पडा है, मग्न है, लीन है, भ्रमणाका स्वामी है, वो भावकर्मका कर्ता है. राग नाम विकल्पका कर्ता वल अज्ञानी है, ज्ञानी नहीं. आडाडा! आ रीते अंतर समझवा माटे बात है डॉ. किसीको कडना के कडे, ओ माटे ये बात नहीं है. आडा! समझमें आया? माया मग्न भरमके भरता, ते जिय भाव करमके करता.. रागका कर्ता जड नहीं, ज्ञानी रागका कर्ता नहीं. अज्ञानी रागका कर्ता है क्योंकि वस्तु थीज क्या है उसकी जबर नहीं. आडा! आनंदकंद अतीन्द्रिय आनंदकी मूर्ति 'मैं' डूं. ऐसी जबर बिना रागमें मग्न डोकर कर्ता डोता है. दूसरा श्लोक १६-१७.

जे मिथ्यामति तिमिरसौं, लखै न जीव अजीव।

तेई भावित करमके, करता होंहि सदीव॥१६॥

ते असुद्ध परनति धरें, करैं अहं परवान।

ते असुद्ध परिनामके, करता होंहि अजान॥१७॥

अर्थ :—जे मिथ्याज्ञानना अंधकारथी जव—अजवने ज्ञाता नथी तेओ ज हमेशां भावकर्मना कर्ता छे. १६. जेओ विभावपरिणतिने कारणे परपदार्थोंमां अहंबुद्धि करे छे ते अज्ञानी असुद्ध भावोना कर्ता होवाथी भावकर्मोना कर्ता छे. १७.

अर्थ :—जो मिथ्याज्ञानके अंधकारसे जीव-अजीवको नहीं जानते वे ही सदा भावकर्मके कर्ता हैं॥१६॥ जो विभावपरिणतिके कारण परपदार्थोंमें अहंबुद्धि करते हैं वे अज्ञानी असुद्धभावोंके कर्ता होनेसे भावकर्मके कर्ता हैं॥१७॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आडा! जे मिथ्यामति तिमिरसौं.. कर्मके कारणसे मिथ्या मति ने अंधकार है, ऐसा नहीं लिखा है. अपनी थीजको भूलकर 'अपने को आप भूलके डेरान डो गया.' अपने को आप भूलके भगवान डेरान डो गया. आडाडा! कडते हैं कि जे मिथ्यामति तिमिरसौं.. मिथ्याज्ञानके अंधकारसे, अरे! यैतन्यका नूरका प्रभु प्रकाशका पूर, उसकी जबर नहीं. अपनी थीजकी प्रवीणता नहीं, अपनी थीजकी परीक्षा नहीं, ये मिथ्यामति अंधकारमें पडा

હે. આહા! લલ્લે ન જીવ અજીવ.. દેખો. જીવ ને અજીવ કહા. રાગકો ભી અજીવ કહતે હેં યહાં. જીવકી જાત નહીં. આહા! વ્યવહાર રત્નત્રયકા રાગ યે અજીવ હે. આહાહા! ઉસકો તો અજ્ઞાન કહા હે. અજ્ઞાનકા અર્થ જ્ઞાન ઉસમેં નહીં. ભાઈ! ‘સમ્યક્જ્ઞાન દીપિકા’મેં. એક કોર ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ, એક બાજૂ રાગસે લેકર સબ અજ્ઞાન. યે જ્ઞાન ઉસમેં નહીં. આહા! માટે સબ અજ્ઞાન હે, એસા લિયા હે. ‘સમ્યક્જ્ઞાન દીપિકા’. ધર્મદાસને એસા કહા હે. દો ભાગ પાડકર એક કોર જ્ઞાન ને એક કોર અજ્ઞાન. આહાહા! (શ્રોતા :) યે ભિન્ન હે તદ્દન, અજ્ઞાન હે. આહાહા!

જે મિથ્યામતિ તિમિરસોં, લલ્લે ન જીવ અજીવ. લલ્લે નામ જાણે નહીં. અરે! મેં તો ચૈતન્ય આનંદ હું ઓર રાગાદિ વો તો અજીવ હે. મેરી ચીજ(કે સાથ) મિલ્લાન હો સકે નહીં. મેળવણી આવે છેને એકમાં ? શું કહે છે ? ‘કળશટીકા’માં આવે છે ને. અણમળતા. એવો શબ્દ છે ભાઈ. સંસ્કૃત. અણમળતા (શબ્દ) ત્રણ-ચાર ઠેકાણે (આવે છે). રાગનો ભાગ અને મેરી ચીજ અણમળતી હે. મિલ્લાન ન હો સકે એસી ચીજ હે, એમ કહતે હેં. અણમિલતી (એસા) પાઠ હે. કળશમેં હે. કયે ઠેકાણે બરાબર કંઈ યાદ ન હોય. સમજમેં આયા ? આપણે આવી ગયું છે. વ્યાખ્યાન હો ગયા હે ન સારા. જીવ ને અજીવકા મિલ્લાન નહીં. અણમળતા હે. આહા! ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય પ્રકાશકા પ્રભુ, ઉસકી પ્રભુતા હે ઓર રાગ આદિ અજીવકી પ્રભુતા હે. વો તો અજીવ હે. અજ્ઞાની, જીવ અને અજીવકી ભિન્નતા જાનતે નહીં. આહાહા!

હજી તો શરીરકી પુર્ન.. શું કહેવાય ? પુનર્ભવ. હવે એ પૂછે છે. અરર! આર્ય માણસો. કાલ આવ્યા હતા ઘણા. ૨૫-૩૦ માણસો છોકરાઓ જુવાન બધા. ૩૦-૩૦ વર્ષની ઉંમરના હતા. આપણા રતિભાઈના સાસરાવાળા. રતિભાઈ નહીં આ ? (શ્રોતા : હેડમાસ્તર) ત્યાં છેને મુંબઈ. આહા! બધા એમ પૂછ્યું, ‘મહારાજ! તમે પુનર્જન્મ માનો છો ? અરર! માળા ગજબ વાત! પુનર્જન્મ છે ? બાપુ! છે. આ છોડીને જોવી હોય તો રાજુલ છે, કીધું. આજ સુબહમેં ભૂલ ગયા રાજુલ. આજ રવિવાર છેને આજે. હેં ? છે. આહા! બાપુ! તમને ખબર નથી ભાઈ ! પુનર્જન્મ હજી તો આત્માને બીજો ભવ છે એય... અરરર..! આહાહા!

આંહીં તો આત્મામાં રાગ બીજો છે એય નહીં. મુજે તો પુનર્જન્મ નામ આગળ વધતાં મેરેમેં તો શુદ્ધતાકી ઉત્પત્તિ હોતી હે. સમજમેં આયા ? એક સમય-સમય શુદ્ધતાકા જન્મ-ઉત્પત્તિ, વહ મેરા પુનર્જન્મ હે. (શ્રોતા : આ બીજી જાતનો પુનર્જન્મ છે.) (શ્રોતા : શુદ્ધિપૂર્વક) શુદ્ધિ... ક્યા કહતે હેં. યે તો પીછેસે કહા. આ કોઈ કહે, જાતિસ્મરણ ક્યા ?

અજ્ઞાનીકો ભી જાતિસ્મરણ હોતા હૈ ઓર જ્ઞાનીકો ભી હોતા હૈ. દોનોં હી કો હોતા હૈ.

સવારમૈં થોડા થા ન શ્વેતાંબરકા. કહે, જાતિસ્મરણ ક્યોં નહીં ઉત્પન્ન હોતા હૈ? બહોત દેખા હૈ. શ્વેતાંબરકા શાસ્ત્ર તો સબ દેખા હૈ ન. કરોડો શ્લોક દેખા હૈ. આઠ વર્ષ તો (સંવત) ૭૦સે.... અરે, દુકાનમૈં નિવૃત્તિ થી તો વહ પઢતે થે. શ્વેતાંબર થે ન હમ તો પહલે. હમારા જન્મ તો ઉસમૈં થા. ઉસકા દસ વૈકાલિક સૂત્ર, ઉત્તરાધ્યયન, આચારાંગ, સૂયગડાંગ (આદિ) સબ શાસ્ત્ર દુકાન ઉપર મંગાયા થા. છોટી ઉંમરસે. ૬૪-૬૫ સાલસે વાંચતે થે. નિવૃત્તિ બહોત થી દુકાનમૈં. હમારી ઘરકી દુકાન થી પિતાજીકી. સબ પઢતે થે, પઢા હૈ.

તો ઉસમૈં ઐસા આયા થા કિ જાતિસ્મરણ ક્યોં નહીં હોતા વર્તમાનમૈં? એમ વ્યવહાર નાખ્યો ભાઈએ તો. ખરેખર તો એ નિશ્ચય કે પૂરો સત્ય વાત કહનેમૈં બાહ્યમૈં સમાધાન જગતકો ન હો, તો જગત માટે ઉસકો રુકના પડે કે નહીં, ભાઈ! આમ છે ને આમ છે ને ઐસા હૈ. ઐસે વિકલ્પ આતે હૈં તો જાતિસ્મરણ હોતા નહીં. એ વ્યવહારનય. ખરેખર તો... (શ્રોતા :) ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : જૈનમૈં ભી ... હોતે હૈં?) વો તો બહોત હજાર હૈ ન. હમારે યહાં આયે થે હમણાં અમેરીકાસે. અમેરીકાસે આદમી આયા થા. યહાં રાજુલ માટે રિપોર્ટ લેનેકો. રાજુલકા રિપોર્ટ લેનેકો આયા થા. ગુજરાતી નહીં સમજતે થે. અમેરિકાસે આયા થા. પ્રશ્ન ક્રિયા અંગ્રેજીમૈં કિ ‘મહારાજ! ગર્ભમૈં જીવ આતે હૈં તો પાંચ મહિને આતા હૈ કિ પહલે (મહિને)સે આતા હૈ?’ ઐસા પ્રશ્ન ક્રિયા. અંગ્રેજીમૈં ક્રિયા તો ગુજરાતી....

લોકો ઐસે કહતે હૈં ન કિ માતાકે પેટમૈં પાંચ મહિને જીવ આવે. કીધું, ઐસા હૈ નહીં. (શ્રોતા : કિતનેં તીન મહિનેકે લિયે કહતે હૈં). હા, એ તો ત્યાંથી મરીને એક સમયમૈં યહાં આતા હૈ. યે રાજુલકા દૃષ્ટાંત તો સીધા હૈ. રાજુલ વહ બૈઠી હૈ. વહાં દેહ છૂટ ગયા. નવ મહિને સત્તર દિ’ એ યહાં જન્મ લિયા. આ આ છોડી છે. નવ મહિના ને સત્તર દિન. સમજમૈં આયા? લોકોને વ્યવહારનીય ખબર નહીં હજી તો. મૈં ત્રિકાળી હું, મૈંને અનંત અવતાર ક્રિયા હૈ, ઈસકી ખબર નહીં. આહાહા! આર્ય માણસમૈં ઈતની પ્રતીતિ નહીં. યે તો નિષ્ક્રિય અંતર ભગવાન આર્યસ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદકા ધામ ઉસકે અનુભવમૈં પ્રતીત હોના, ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનહૈ. આહાહા! પહલી ચીજ યહ હૈ. વસ્તુકા અંતર અનુભવ આયા નહીં, તો ઉસકો માનના કહાંસે આયા?

આતા હૈ ન? ૧૭-૧૮ ગાથામૈં આતા હૈ. ‘સમયસાર’ ૧૭-૧૮. કિ જો ચીજ ખ્યાલમૈં આયી નહીં ઉસકી પ્રતીતિ તો સસલેકા શીંગ જૈસી હૈ. સસલા સમજે ન? ખરગોશ. ખરગોશ. ૧૭-૧૮ ગાથામૈં હૈ. ‘સમયસાર’મૈં. ટીકામૈં. ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય’. જો

ચીજ અંતર ખ્યાલમેં નહીં, યે ચીજ હૈ એસા અનુભવ નહીં અને વહ ચીજકો માનના, કેસે માને? સમજમેં આયા? જો ચીજ કભી દેખી નહીં. દેખી નહીં ને માનના? કેસે માને? (શ્રોતા : આપને કહા તો હમને માન લિયા). એસે માના યે માના હી નહીં. એસા કહા ન એક બાર. એ ભાઈ શું કહેવાય? કુવાડિયા. કુવાડવા. કુવાડવા હૈ ન રાજકોટ પાસે. પાંચ કોસ (દૂર) કુવાડવા હૈ ન. નદીમેં....

ઉસકી નિશાળમેં ઉતરે થે. તો નિશાળમેં એક ફોટા થા મચ્છરકા. મચ્છર.. મચ્છર. મચ્છર હોતા હૈ ન ઝીણા. મચ્છર. (શ્રોતા : જો મચ્છર આંહી કાટત હૈ ન રાતકો વહ). હા, વહ તો એક ફોટા થા. (શ્રોતા : ડાંસ ઉસકો બોલતે હૈં). મચ્છર. ડાંસ એ જુદા બડા. મચ્છર છોટા હોતા હૈ. હાં, ફેર હૈ. પણ વો મચ્છરકા પૈર લંબા કરકે માસ્તરને બાલકોકો સમજાયા કિ જુઓ! યે મચ્છર હૈ. ચિત્ર ફોટા. પગ તો થોડા છોટા હૈ. પણ વહ પગમેં રૂંવાટી રૂંવાટી હૈ ન. ઉસે બતાનેકો પૈર લંબા બડા કરકે મચ્છરકો બતાયા બાલકોકો.

માસ્તર કહે, જુઓ બાળકો! મચ્છર એસા હોતા હૈ. હવે એકબાર ગામમેં આયા હાથી. તો બાળક કહતે હૈં કિ માસ્તર સાહેબ! આપને જો મચ્છર બતાયા થા વહ. વહ મચ્છર બતાયા થા વો તો પગ લંબા કરકે ઉસકે નીચે.. નીચે હોતે હૈં ન ભાગ? (શ્રોતા : રૂંવાટી) રૂંવાટી—પગકા ભાગ દો ચાર કટકા હોતા હૈ ન એસા લંબા ઝીણા ઝીણા. તો સબ બતાનેકો (બડા કરકે) બતાયા થા. ત્યારે એણે હાથી તો દેખા નહીં થા (ઔર) મચ્છર દેખા નહીં થા. મચ્છર ન હો એસા લંબા લંબા દિખાયા. તો કહતે થે.

હમ વહ નિશાળમેં ઉતરે થે. ચોથી સાલ. (શ્રોતા : મચ્છરને કાટવાને માટે સૂંઢ હોય છે.) હા, એ સૂંઢ હોય છે. એના પગમાં ફેર હોય છે. નીચે પગમાં. પણ આ તો પગમાં.... પગ નીચે છેને એમાં ફેર હોય છે. જેમ ઊંટના પગ.... ફેર હોય છે. પગમાં ફેર હોય ને ઉપરકા પગમાં ફેર..... એસા ઓલા પગમાંય ફેર. એ ફેર બતાનેકો લંબા કરકે બતાયા. તો આ કહે, માસ્તરસાહેબ! આ મચ્છર. વાસ્તવિક મચ્છરકા રૂપ તો દેખા નહીં થા. ચિતરામણસે દેખા. હાથીકો (મચ્છર) બતાયા. એમ વાસ્તવિક તત્ત્વ ક્યા હૈ એ જાણ્યા વિના આ આત્મા. યે નારકી વો આત્મા, રાગ યે આત્મા, મનુષ્ય યે આત્મા, દેવ યે આત્મા, સ્ત્રી આત્મા, પુરુષ આત્મા. ભાઈ! યે આત્મા નહીં હૈ. યે તો સમજાયા હૈ કિ સ્ત્રીકા આત્મા. રાગવાલા આત્મા એસા બતાયા હૈ. પણ રાગવાલા આત્મા અને સ્ત્રી આત્મા, યે આત્મા નહીં. આહાહા!

આત્મા તો અખંડાનંદ પ્રભુ મહાસત્તા ચૈતન્ય પ્રભુ ઉસકો પૂર્ણાનંદ.... સુબહમેં આયા થા ન. ત્રિકાળ નિરાવરણ નિજ શુદ્ધ ચૈતન્ય વહ આત્મા. ઉસકા વેદન કરનેવાલા

तत्त्ववेदी निजवेदी. आडाडा! अपने आनंदका वेदनेवाला ज्ञाननेवाला वल समकित्ती. वल आत्माको मानते हैं. देभ्या विना माने क्या? समजमें आया? आंहीं अज्ञानी कलते हैं कि लखै न जीव अजीव. लान नही कि जल कलसको कलते हैं ने अजल कलसको कलते हैं. शास्त्रसे मान लिया कल्पनासे. समजमें आया? (श्रोता : सर्वथा जल अने मानो अने कथंयित् जल अने माने). सर्वथा जल उसको मानो, सर्वथा अजल उसको मानो. पुण्य-पापके विकल्पको सर्वथा अजल मानो. उसमें यैतन्यका अंश है डी नही. कल, समजमें आया? आडा!

जे मिथ्यामति तिमिरसों, लखै न जीव अजीव. आ कारणे डों. अज्ञान अने तिमिर अंधकारके कारणसे. दर्शनमोड कर्मके कारणसे, ये कारण नही. तेई भावित करमके.. भावित करम.. रागरूपी लवन डोकर जो कर्म बनाया ये करता होहिं सदीव.. अज्ञानी रागका सदैव कर्ता डोता है. आडाडा! समजमें आया? जे असुद्ध परनति धरें.. लभाषा देभो. जो अज्ञानी राग आदि अशुद्धता परिणति धारे छे, अे लभासे छे अने.

करें अहं परवान.. अने अने अलभूपणुं माने छे, अलंभुद्धि. ये राग मेरा, अशुद्ध परिणति ये में अर्थात् आस्रव वल में. आस्रव रलित यैतन्यका तो लान नही. आडा! करें अहं परवान.. अने अलभूपणुं माने रागने. उदयलभाव-संसारलभाव-विकारलभाव-विलभावलभाव-अेरलभाव-दुःखरूपलभाव उसको प्रमाण मानते हैं. अेभ कलते हैं. (श्रोता : औदयिकलभाव) ड, औदयिकलभाव. वल राग औदयिकलभाव है. आडाडा! करें अहं परवान.. उसे अपनापने मानते हैं. आडाडा!

ते असुद्ध परिणामके करता होहिं अजान.. लगवान आत्माका अज्ञान ये अशुद्धताका कर्ता डोता है. क्योकि जो यीज अपनी मानी, उसका कर्ता डुआ (और) ये मेरा कर्म अैसे मानते हैं. आडाडा! कर्ता-कर्मका अधिकार तो 'कुंदकुंदायार्ये' बडोत लिया है बडोत. केमके मूण लूल डी अनादिसे ँसमें पडी है. आडा!

भावोंके कर्ता होनेसे भावकर्मोंके कर्ता है। इसके विषयमें शिष्यका प्रश्न, ल्यो. डवे शिष्यका प्रश्न है. जिसका अस्तित्व अपनी दृष्टिमें आया उसका कर्ता माना अने उसे अपना कर्म माना. केमके अपना अस्तित्व ज्ञानानंद वल तो दृष्टिमें आया नही. पर्यायभुद्धिमें तो राग अने पुण्य ने पापका अस्तित्व दिभता है. 'पोग्गलकम्मपदेसद्धिदं', अेभ आवे अने. 'तं जाण परसमयं'. भीज गाथा. यलं आत्मा ज्ञानानंदस्वलभावमें स्थित तो डुआ नही, तो रागमें स्थित डोकर अपना स्वरूप मान लिया. आडाडा! लभै! ये व्यवडार रत्नत्रय ली अशुद्धपरिणाम, अयेतन, अजल. आडा! इसके विषयमें शिष्यका

પ્રશ્ન.

આ વિષયમાં શિષ્યનો પ્રશ્ન (દોહરા)

શિષ્ય કહે પ્રભુ તુમ કહ્યો, દુબિધિ કરમકૌ રુપ।
 દરબ કર્મ પુદ્ગલ મર્દ, ભાવકર્મ ચિદ્રૂપ॥૧૮॥
 કરતા દરવિત કરમકૌ, જીવ ન હોઈ ત્રિકાલ।
 અબ યહ ભાવિત કરમ તુમ, કહૌ કૌનકી ચાલ॥૧૯॥
 કરતા યાતૌ કૌન હૈ, કૌન કરૈ ફલ ભોગ।
 કૈ પુદ્ગલ કૈ આતમા, કૈ દુહંકૌ સંજોગ?॥૨૦॥

અર્થ :-શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે હે સ્વામી! આપે કહ્યું કે કર્મનું સ્વરૂપ બે પ્રકારનું છે, એક પુદ્ગલમય દ્રવ્યકર્મ છે અને બીજું ચૈતન્યના વિકારરૂપ ભાવકર્મ છે. ૧૮. આપે એમ પણ કહ્યું કે જીવ, દ્રવ્યકર્મોનો કર્તા કદી ત્રણ કાળમાં પણ થઈ શકતો નથી, તો હવે આપ કહો કે ભાવકર્મ કોની પરિણતિ છે ? ૧૯. આ ભાવકર્મોનો કર્તા કોણ છે ? અને તેમના ફળનો ભોક્તા કોણ છે ? ભાવકર્મોનો કર્તા-ભોક્તા પુદ્ગલ છે અથવા જીવ છે અથવા બન્નેના સંયોગથી કર્તા-ભોક્તા છે ? ૨૦.

અર્થ :-શિષ્ય પ્રશ્ન કરતા હૈ કિ હે સ્વામી! આપને કહા કિ કર્મકા સ્વરૂપ દો પ્રકારકા હૈ, એક પુદ્ગલમય દ્રવ્યકર્મ હૈં ઓર દૂસરે ચૈતન્યકે વિકાર ભાવકર્મ હૈં॥૧૮॥ આપને યહ ભી કહા કિ જીવ, દ્રવ્યકર્મોકા કર્તા કબી ત્રિકાલમેં ભી નહીં હો સકતા, તો અબ આપ કહિયે કિ ભાવકર્મ કિસકી પરિણતિ હૈ?॥૧૯॥ ઇન ભાવકર્મોકા કર્તા-ભોગતા પુદ્ગલ હૈ યા જીવ હૈ, યા દોનોકે સંયોગસે કર્તા-ભોગતા હૈ?॥૨૦॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એ કોની ગતિ છે આ? પુણ્ય-પાપકે ભાવકી ગતિ ચાલ કિસકી હૈ? હું કોણ, સંયોગ? યહાં બડી ગરબડ હૈ અભી.

શિષ્ય કહે પ્રભુ! તુમ કહ્યો દુબિધિ કરમકૌ રુપ.. એક જડકર્મ, એક રાગકર્મ. એક ભાવકર્મ, એક અજીવકર્મ. પરમાણુ રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાલા હૈ. યે ભી અચેતન હૈં પણ ભાવકર્મમેં રંગ, રસ, ગંધ નહીં. પણ જ્ઞાનકા અભાવ હૈ માટે ઉસકો અચેતન અને અજીવ કહનેમેં આયા હૈ. તો દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ આપને દો કહે. દરબ કર્મ પુદ્ગલ મર્દ.. આપને તો દ્રવ્ય જડકર્મકો પુદ્ગલ કહા. ભાવકર્મ ચિદ્રૂપ.. ચિદ્કી દશા હૈ એસા આપને

કહા. કરતા દરવિત કરમકૌ, જીવ ન હોઈ ત્રિકાલ.. જડકર્મકા કર્તા તો નહીં. આહાહા ! કહો, રાગ-દ્વેષ હોતે હેં ઉસ પ્રમાણમેં કર્મકા બંધન હોતા હૈ. છતાં કર્મકી પર્યાયકા અજ્ઞાની ભી કર્તા નહીં. જિતને પ્રમાણમેં ભ્રમણા અને રાગ-દ્વેષ હોતે હેં, ઉસી પ્રમાણે કર્મમેં રચના કર્મકી હોતી હૈ. શુભભાવ મંદ હો અને પુણ્ય વિશેષ બંધ જાયે કર્મમેં, ઐસા હૈ ?

જિતને પ્રમાણમેં મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ, ઈતને પ્રમાણમેં પરમાણુકી પર્યાય ઉસી સમય અપનેસે વિકારરૂપ—કર્મરૂપ પર્યાય હોતી હૈ. તો કહતે હેં કિ યે જડકર્મકી પર્યાય વિકારકે પ્રમાણસે હોતી હૈ. નિમિત્ત (હેં) ઉસી પ્રમાણમેં, તો ભી ઉસકા કર્તા નહીં. આહાહા ! તો આ વેપાર ધંધા ને શરીરના કર્તા અને વિવાહ—લગનના પ્રસંગના કર્તા ને લડુ ખાવાના કર્તા—યે કર્તા ત્રીન કાલમેં આત્મા હૈ નહીં. આહાહા ! કરતા દરવિત કરમકૌ, જીવ ન હોઈ ત્રિકાલ.. શિષ્યને ઈતના તો નક્કી કિયા. આહા ! (શ્રોતા : જીવ કર્મ બાંધે). હા, આ તો હજી કર્મ બાંધે. (શ્રોતા : યે તો મૈને બાંધ લિયા). મૈને બાંધ લિયા. અરે, ભગવાન ! બાપુ ! યે તો જડ રજકણ હૈ. ક્યા રજકણકી પર્યાય તેરેસે હોતી હૈ ? ક્યા તુમ ઉસકે સ્વામી હો ? યે પરસત્તાકા તેરી સત્તામેં પ્રવેશ હૈ ? તેરી સત્તા(કા) પરમેં પ્રવેશ હૈ ? આહાહા !

અબ યહ ભાવિત કરમ તુમ, કહૌ કૌનકી ચાલ.. પ્રભુ ! મેરા પ્રશ્ન હૈ. યે વિકલ્પ જો ઉત્પન્ન હોતે હેં દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ, એ ભાવકર્મકી ચાલ ગતિ કિસકી હૈ ? કૌન કરતે હેં ઉસકો ? કરતા યાકૌ કૌન હૈ, લ્યો. કૌન કરૈ ફલ મોગ.. અને કર્તાને ભોગવે કોણ પીછે ? કે પુદ્ગલ કે આત્મા.. મહારાજ ! યે પુદ્ગલ કરે કિ આત્મા ? પુદ્ગલ વિકારકો કરે કિ આત્મા ? કે દુહંકૌ સંજોગ ? ત્રીન બોલ લિયે. અભી કહતે હેં વહ. ‘જયસેન આચાર્ય’કી ‘સમયસાર’કી ટીકામેં હૈ. (શ્રોતા : બેય ભેગા થઈને). હા, ઐસા દૃષ્ટાંત હૈ. વહી લગાતે હેં સબ (જગહ). વહ તો દૂસરી ચીજ હૈ. કે જૈસે સ્ત્રી ઓર પુરુષ દો મિલકર પુત્ર હોતા હૈ, તો પુરુષકા પુત્ર ભી નહીં કહનેમેં આતા હૈ, સ્ત્રીકા ભી નહીં કહનેમેં આતા હૈ. ઐસા દૃષ્ટાંત હૈ. દોનોંહીકા હૈ.

ઐસે કર્મ અને આત્મા દોનોંહીકા રાગ હૈ. ઐસી સંસ્કૃત ટીકા હૈ. વહ તો દૂસરી ચીજ બતાતે હેં. વિકાર અપનેમેં હૈ યે નિશ્ચય. તો નિમિત્ત ક્યા હૈ ઉસકા—પ્રમાણકા જ્ઞાન કરાતે હેં. સમજમેં આયા ? રતનચંદ્રજી વહી નાંખતે હેં હર વખતે. હૈ ન મુખત્યાર ? હા, વહી નાંખતે હૈ. દેખો, યહાં જીવકા અકેલેકા વિકાર નહીં (કહા). કર્મકા અકેલેકા નહીં, દોનોંહીકા હૈ. માતા-પિતા દોનોંહીકા પુત્ર હૈ. એમ છો ટીકામેં હૈ. પણ વહ તો પ્રમાણજ્ઞાન કરાયા હૈ. પ્રમાણ નામ નિશ્ચય અને નિમિત્ત કોણ હૈ ઉસકા જ્ઞાન કરાયા હૈ. દો હોકર કરતે

હેં એસા તો ત્રીન કાલમેં હૈ નહીં. આહાહા! યે પ્રશ્ન એસા હૈ ન, દેખો. ‘મહારાજ! આત્મામેં વિકાર હોતા હૈ યે પુદ્ગલ કરતા હૈ? આત્મા કરતા હૈ? કિ દો મિલકર હોતા હૈ?’ ૫૦ ટકા કર્મકા અને ૫૦ ટકા આત્માકા એસા હોતા હૈ?

યે પ્રશ્ન હુઆ થા પહલે. શેઠ આયે ન પહલી (બાર) શેઠ. કઈ સાલ કહા? (સંવત) ૧ની સાલ. જીવંધર હૈ ન, જીવંધર. વે આયે થે સાથમેં લેકર. નથુલાલ જીવંધર. યે પ્રશ્ન ક્રિયા. એમ દો મિલકર હોતા હૈ વિકાર? યે પ્રશ્ન ક્રિયા. તો ૫૦ ટકા કર્મકા અને ૫૦ ટકા આત્માકા, એસા હૈ? આહાહા! ૫૦-૫૦ કેસા? (શ્રોતા : નહીં, ૧૦૦ ટકા) આહા! હમારે યહાં થા એક ગૃહસ્થ શેઠ. વહ ભી કર્મકા કહતે થે બહોત કર્મકી બાત. કર્મસે હોતા હૈ, કર્મસે હોતા હૈ, કર્મસે હોતા હૈ વિકાર. પીછે કીધું, કર્મસે કિંચિત્ નહીં. આ તો પચાસ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. ૫૫ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. (સંવત) ૭૧. કર્મકા એક દોકડા ભી નહીં. દોકડા સમજતે હેં? ક્યા કહતે હેં? (શ્રોતા : ટકા) ટકા. એક ટકા કર્મકા નહીં.

કહે કે ‘મહારાજ એસે નહીં. થોડા રખો.’ ‘૫૧ ટકા પુરુષાર્થકા રખો અને ૪૯ ટકા કર્મકા રખો’ એસે કહા. યે ચર્યા તો બહોત ચલતી થી ન પહલેસે. ૫૧ ટકા આત્માકા રખો. ટકા સમજે? ધન્નાલાલજી! (શ્રોતા : હિસ્સા). હિસ્સા. ‘૪૯ ટકા કર્મકા રખો. વૈસે હમ તો ૫૦-૫૦ ટકા રખતે હેં, પણ આપ કહતે હો તો હમ એસે કહે (માને). ૫૧ અને ૪૯. દો (ટકા) હો ગયા વિશેષ યહાં’ એમ કહા હોં. ‘દો (ટકા) વિશેષ (જ્યાદા) હો ગયા.’ કીધું, એકેય ટકા કર્મકા નહીં. સોએ સો ટકા અજ્ઞાનીકા પુરુષાર્થ ઊંધા-ઉલ્ટા હોતા હૈ. અપનેસે વિકાર હૈ, કર્મસે બિલ્કુલ નહીં ત્રીન કાલ ત્રીન લોકમેં. આહા! ઈસસે ક્યા? કે દ્રવ્ય(કર્મ)કા તો ત્રિકાલ કર્તા નહીં, પણ આ ભાવકર્મ વિકાર? કે આત્મામેં વિકાર તો....

આંહીં તો પ્રશ્ન હુઆ થા. ચિદાનંદજી થે ન. દો વર્ષ રહ ગયે થે ન. ચિદાનંદજી નહીં વો દ્રોણગિરિવાલે? દો ચોમાસા રહે થે. વે પહલે તો ખૂબ પ્રશ્ન કરતે થે. દેખો, બે સિદ્ધાંત. આ કહે, ‘આત્મામેં વિકાર તો હૈ નહીં. દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ, ગુણ શુદ્ધ હૈ, તો વિકાર કેસે હુઆ?’ એસે પ્રશ્ન કરતે થે. વિકાર હુઆ અપની પર્યાયકે અપરાધસે. ‘ક્યા કારણ?’ કારણ ક્યા? સ્વતંત્ર-કર્તા અજ્ઞાની હૈ. વિકારકા સ્વતંત્ર કર્તા અજ્ઞાની અજ્ઞાનપણે હોતા હૈ. કારણ-બારણ કોઈ નહીં. સ્વતંત્ર કર્તા ઉસકા કારણ ક્યા? મોટી ચર્યા પાંચ દિ યાલી. સુનો સુનો બરાબર. પછી તો બેઠી હોં. વહ ચિદાનંદજી.... અહીંયા દો ચોમાસા રહે. દો ચોમાસા રહે. ચિદાનંદજી... પહલે દોનોં સાથમેં થે.

એક હૈ ન નેમીસાગર. નેમીસાગર હૈ. ત્યાં નહીં આપણે આયે થે? અંતરિક્ષમેં. શૌરીપુર. ત્યાં નેમીસાગર આયે થે. વે ભી યહાં ચોમાસા રહે. દોનોં સાથમેં એક ચોમાસા.

तो वड भी बियारा नरम है. उमारी वात सुनने को (राज्ज थे). (श्रोता : वर्षीज्ज के साथ रडते थे). वड नहीं, आ नेमीसागर दूसरे. वर्षीज्ज... वड यिदानंद था, पडले यिदानंद था. यडां आया पीछे तो उसकी लाईन बढल गई. आंहीं तो आपणे भोपालमें बोले थे न. भोपालमें बोले थे. (श्रोता : भोपालमें लाभ नहीं लिया). हा, हा. भोपालमें बोले थे. माणस बडोत थे न. 'उमारे उपर उपकार स्वामीज्जका है,' यिदानंदज्ज कडते थे अने भानगीमें उमारे पास आये थे. 'मडाराज ! आप कडते हैं तो अे प्रमाणे उम तो क्षुल्लक नहीं. उमें क्या करना?' क्या करना उम नहीं कडते हैं, भई. छोडो, (उम नहीं) कडते, उम तो मार्ग कडते हैं कि मार्ग ऐसा है, ऐसा समजो, ऐसा निर्णय करो. समजमें आया? यडां आया था भानगी.

आ वात तो ऐसी है. अेमां कर्मकी बात तो त्रणे संप्रदायमां घुस गई है उलटी. अस, कर्मसे विकार डोता है, कर्मसे विकार डोता है. अकेला (ज्जव) विकार न करे. अकेला विकार करे तो विकार स्वभाव डो जाय. पण स्वभाव ही है पर्यायका, सुन तो सडी. आडाडा! (श्रोता : वड भी अज्ञानमें..) अज्ञानमें पर्यायका स्वभाव है कि विकाररूप परिणामे ये अज्ञानस्वभाव है. आडाडा! भाषामें नहीं, अंतरमें ये बेठना याडिये. समजमें आया? लाभ ईन्द्र उपरसे उतरे तो पण डिरे नहीं, ऐसी बात बैठनी याडिये. ऐसी बात है. कडते हैं, मडाराज ! ये विकार—पुण्य-पाप दया-दान-व्रत-भक्ति, काम, क्रोध, मिथ्यात्व भ्रम—ये पुद्गल उसका कर्ता है के आत्मा अकेला कर्ता है के दो मिलकर करते हैं? दो भागीदार—डिस्सेदार हैं, ऐसा प्रश्न है. ईस पर श्रीगुरु समाधान करते हैं, लो.

कार्यत्वादकृतं न कर्म न च तज्जीवप्रकृत्योर्द्वयो—

रज्ञायाः प्रकृतेः स्वकार्यफलभुग्भावानुषंगत्कृतिः ।

नैकस्याः प्रकृतेरचित्वलसनाज्जीवोऽस्य कर्ता ततो

जीवस्यैव च कर्म तच्चिदनुगं ज्ञाता न यत्पुद्गलः ॥११॥

आत्माको अनुसरीने डोता है, जडको अनुसरीने डोता नहीं. पुद्गल ज्ञाता नहीं. ज्ञानदार है वड ज्ञाक आत्मा उसका कर्ता है. आडाडा! कर्मनी भूल तो... बडोत (जगड) शास्त्रमें ऐसा आता है. ज्ञानावरणीय ज्ञानको रोके, दर्शनावरणीय दर्शनको रोके. पण वड तो निमित्तका कथन व्यवहारका है. रोके क्या? ज्ञानावरणीय ज्ञानको रोके, उसकी ना पाडते हैं यडां. ज्ञानकी परिणति भावकर्मरूप डीणी डोती है, उसका कर्ता आत्मा है. कर्मसे बिडकुल डीणी दशा नहीं डोती. समजमें आया? वड यर्या बडोत यकी थी १ उकी सालमें, त्यां ईसरी. इस पर श्रीगुरु समाधान करते हैं. क्रिया एक करता जुगल, यों

न जिनागम मांहि। आडाडा ! अक्षर भी मोटा है, कागण भी अस्थ है. क्रिया एक करता जुगल... अने सिद्धांत भी अस्थ है.

आ विषयमां श्रीगुरु समाधान करे छे. (दोडरा)

क्रिया एक करता जुगल, यौं न जिनागम मांहि।
 अथवा करनी औरकी, और करै यौं नांहि॥२१॥
 करै और फल भोगवै, और बनै नहि एम।
 जो करता सो भोगता, यहै जथावत जेम॥२२॥
 भावकरम करतव्यता, स्वयंसिद्ध नहि होइ।
 जो जगकी करनी करै, जगवासी जिय सोइ॥२३॥
 जिय करता जिय भोगता, भावकरम जिय चाल।
 पुद्गल करै न भोगवै, दुविधा मिथ्याजाल॥२४॥
 तातैं भावित करमकौं, करै मिथ्याती जीव।
 सुख दुख आपद संपदा, भुंजै सहज सदीव॥२५॥

शब्दार्थ :-जुगल(युगल)=जे. जिनागम (जिन+आगम)=जिनराजना उपदेश. जथावत=वास्तवमां. कर्तव्यता=कार्य. स्वयंसिद्ध=पोतानी मेणे. जगवासी जिय=संसारी जिव. जिय चाल=जिवनी परिहाति. दुविधा=अन्ने तरङ्ग ऋकाव होवो. आपद=घष्ट वियोग, अनिष्ट संयोग. संपदा=अनिष्ट वियोग, घष्ट संयोग. भुंजै=भोगवे.

अर्थ :-क्रिया अके अने कर्ता जे अवे कुं कथन जिनराजना आगममां नथी, अथवा कोर्षनी क्रिया कोर्ष करे, अम पण जनी शकतुं नथी. २१. क्रिया कोर्ष करे अने कुं कोर्ष भोगवे अवे जिन-वचनमां नथी केमके जे कर्ता होय छे, ते ज वास्तवमां भोक्ता होय छे. २२. भावकर्मनो उत्पाद पोतानी मेणे थतो नथी, जे संसारनी क्रिया—हलन, चलन, यतुर्गतिलभमण आदि करे छे, ते ज संसारी जिव भावकर्मनो कर्ता छे. २३. भावकर्मनो कर्ता जिव छे, भावकर्मनो भोक्ता जिव छे, भावकर्म जिवनी विभाव-परिहाति छे. अनो कर्ता-भोक्ता पुद्गल नथी. पुद्गल तथा जिव अन्नेने (कर्ता-भोक्ता) मानवा ते मिथ्या जंजाण छे. २४. तेथी स्पष्ट छे के भावकर्मनो कर्ता मिथ्यात्वी जिव छे अने ते ज तेना कुं सुभ-दुःख अथवा संयोग-वियोगने सदा भोगवे छे. २५.

अर्थ :-क्रिया एक और कर्ता दो ऐसा कथन जिनराजके आगममें नहीं है, अथवा किसीकी क्रिया कोई करे, ऐसा भी नहीं हो सकता॥२१॥ क्रिया कोई करे और फल कोई भोगे ऐसा जैन बैनमें नहीं है, क्योंकि जो कर्ता होता है, वही वास्तवमें भोगता होता है। भावकर्मका

उत्पाद अपने आप नहीं होता, जो संसारकी क्रिया हलन-चलन चतुर्गति भ्रमण आदि करता है, वही संसारी जीव भावकर्मका कर्ता है॥२३॥ भावकर्मोका कर्ता जीव है, भावकर्मोका भोगता जीव है, भावकर्म जीवकी विभाव-परिणति है। इनका कर्ता-भोक्ता पुद्गल नहीं है, और पुद्गल तथा दोनोंका मानना मिथ्या जंजाल है॥२४॥ इससे स्पष्ट है कि भावकर्मोका कर्ता मिथ्यात्वी जीव है और वही उनके फल सुख-दुःख वा संयोग-वियोगको सदा भोगता है॥२५॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

आत्मा कर्ता अने आत्मा भोक्ता. आत्मा कर्ता ने कर्म भोक्ता, कर्म कर्ता ने आत्मा भोक्ता, ऐसा है नहीं. देभो, क्रिया एक करता जुगल.. परिणति अेक अने दो (द्रव्य) करे, ऐसा होता नहीं. भगवानके मार्गमें ऐसा है नहीं. क्रिया अेक अने कर्ता जुगल—भे. समझमें आया? जैसे ये शरीर है. देभो, जैसे यले तो क्रिया तो है. तो क्रियाका कर्ता दो. शरीर भी करे अने आत्मा भी करे, ऐसा होता नहीं. क्यों अंदर आत्मा नहीं है? अंगुली क्यों यली? यह क्रिया अेक और कर्ता उसका दो. शरीर भी अंगुलीको यलाता है और आत्मा भी यलाता है, ऐसा तीन कालमें नहीं. (श्रोता : ऐसा होगा तो मैं स्वच्छंद हो जाऊंगा, मछाराज!). कौन स्वच्छंद... कर सकता है कौन कि स्वच्छंद होता है? (श्रोता : स्वच्छंद मटाडवानी तो बात छे). कर सकता है कौन परका? अज्ञान हो कि ज्ञान हो, परका तो कोई कर सकता नहीं. स्वच्छंदी हो तो भी परका तो कर सकता नहीं. विशेष आयेगा, ल्यो.

(प्रभाश वचन गुरुदेव)

પ્રવચન નં. ૧૨૩. શ્રાવણ સુદ ૧૧, સોમવાર, તા. ૨-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૨૧ થી ૨૬ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક. સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર. ૨૧ પદ. ક્યા અધિકાર ચલતા હૈ? કિ આત્મામેં જો અનાદિકાલસે વિકાર હોતા હૈ, વહ વિકાર આત્માકી પર્યાય હૈ. કર્મ ઉસકા કર્તા હૈ, ઐસા નહીં. જૈનમેં બહોત ઐસી (માન્યતા) ચલતી હૈ ન. કર્મ કરે, કર્મ કરે, કર્મ કરે. પંડિતજી! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જ્ઞાનકો રોકે, ઐસા તો સમજાતે હૈં ‘ગોમ્મટસાર’મેં. દર્શનાવરણીય કર્મ દર્શનકો રોકે, વેદનીય કર્મ અવ્યાબાધ ગુણકો રોકે, મોહનીય સમ્યગ્દર્શન અને ચારિત્રને થવા ન દે. આતા હૈ કિ નહીં? વહ તો નિમિત્તકા કથન હૈ. કોઈ દ્રવ્યકી પર્યાય કોઈ દ્રવ્યકી પર્યાયકો ઉત્પન્ન કરે, ઉત્પાદ તો અપનેસે હુઆ અને વહ ઉત્પાદ પરસે માને, (માન્યતામેં) બહોત ગડબડ હૈ. વહ કહતે હૈં, ક્રિયા એક કરતા જુગલ, જ્યોં ન જિનાગમ માંહિ.. એક ક્રિયા, વિકારી પરિણમન હોના વહ ક્રિયા એક અને જુગલ કર્તા બે.

આત્મા ભી કર્તા વિકારીભાવકા ઔર કર્મ ભી કર્તા. દો કર્તા અને ક્રિયા એક. (શ્રોતા : દો કારણ ચાહિયે ન?) કારણ એક હી હૈ. કારણ દૂસરા તો આરોપિત હૈ. એય! સમજમેં આયા? યે ગડબડ બહોત હૈ અત્યારે. મોટા માંધાતા અને ઓલા આચાર્ય નામ ધરાવે તો ભી વહ કહતે હૈં કિ નહીં. શ્વેતાંબરમેં એ સંબંધી ચર્ચા હુઈ થી. ...વાળા જેઠાભાઈ. નથી, આવ્યા નથી. ન્યાં મુંબઈ રહે છે?વાળાને ચર્ચા થઈ હતી બહોત ઉસકે ગુરુકે સાથ. એ ગુરુ કહે કે કર્મ આત્માકો વિકાર કરાતા હૈ ઐસા જો માનો તો તુમ્હારે સાથ ચર્ચા કરીએ. બહોત ચર્ચા ચાલી. કર્મ આત્મામેં વિકાર કરાતે હૈં ઐસે તુમ માનો તો આપણે ચર્ચા કર સકે. ફિર વહ કહે, હમ નહીં માનતે હૈં. પહલે માનતે થે, યહાંકા પરિચય હુઆ.... ઐસે તો હમ માનતે નહીં તો હમેં ચર્ચા કરની હી નહીં. આહાહા!

આંહીં વો કહતે હૈં, ક્રિયા એક કરતા જુગલ.. દેખો, યે શરીર ચલતા હૈ, યે વાણી નીકલતી હૈ વાણી. તો વાણીકી ક્રિયા જડકી હૈ. તો ક્રિયા એક અને દો કર્તા. જડ ભી કરે અને આત્મા ભી ઉસ વાણીકો કરે. યોં ન જિનાગમ માંહિ.. વાણી.. વાણીકી પર્યાય જો હોતી હૈ યે ક્રિયા હૈ વાણીકી-જડકી. વો જડકી ક્રિયા જડમેં હૈ. વો ક્રિયા એક અને કર્તા દો. જડ ભી વાણી કરે ઔર આત્મા ભી વાણી બોલે. કરી શકે તો કરે. બોલે કોણ? આત્મા વિના બોલી જાતી હૈ?

शेठ साथे यर्था दुई थी. यहाँसे सुनकर गये. 'महाराज! ये वाणी कोण बोलते हैं?' त्तारे कहे, उत्तर ये दिया कि 'तेरा बाप बोलता है?' उत्तर ऐसा दिया. तुम बोलते हो. न बोलो तो न बोलो. बोले तो तुम बोलते हो. ऐसा है नहीं. (श्रोता : मुर्दा थोडा बोलता है?). मुर्दा ही बोलता है. जाते हैं उसमें परमाणु फिर जाते हैं. ये मुर्दा क्या है? अने आ तो आहारवर्गणा छे. शरीर है (वो) तो आहारवर्गणा है. आहारवर्गणासे भाषावर्गणाकी पर्याय होती है, ऐसा नहीं. तो पछी आत्मासे हो ऐसी बात तो (है नहीं.) समजमें आया? उस लडकेको पूछा था कल, नहीं? कीधुं, ये भाषा क्या है ने ये शरीर क्या है?

ये तो आहारवर्गणा है. आहारवर्गणा आती है न. आहारवर्गणा, तेजसवर्गणा, कर्मणवर्गणा, मनोवर्गणा, भाषावर्गणा. तो भाषावर्गणा है वो, आहारवर्गणा जो ये शरीर (है) उससे भी नहीं होती. तो आत्मासे हो? आ होठ चलते हैं तो भाषा होती है ऐसा नहीं, अम कडते हैं. होठका चलना वड किया होठकी, औदारिक शरीरकी है. ये किया शरीर करे अने आत्मा भी उसको करे, बोलनेमें प्रेरणा करके, ऐसे तीन कालमें होता नहीं. आहा! बडोत सूक्ष्म बात है भाई! समजमें आया?

ऐसे भाषा पर्याय भाषा करे अने आत्मा(का) विकल्प है तो मैं ऐसा बोलुं, ऐसा बोलुं. तो ये कियाका कर्ता जड भी है ने आत्मा भी है, जिनागममें ऐसा है नहीं. ये तो उसमें लिया है न, पडले आ गया है. १ हवे पदमें. अक परिणामका कर्ता द्रव्य न हो ही. बनारसीदास. पडले आ गया है न. कर्ता-कर्ममें आ गया है. अक परिणामका कर्ता द्रव्य न हो ही. दो द्रव्य अक परिणामको करे नहीं.

तो कडते हैं के यौं न जिनागम मांहि. शेठ! बीडी वाणते हैं न बीडी. बीडीका धंधा है न बीडीका. तो कडते हैं कि बीडीकी पर्याय बीडीसे होती है. पण बीडीकी पर्यायकी किया बीडीसे होती है अने अंगुलिसे भी हो, ऐसे अक कियाका दो कर्ता हो सकते नहीं. आहाहा! अंगुलिसे ऐसा होता है न. ये बीडी वाणते हैं न? आपटा, शुं कडेवाय त्तारे? यीमडू. दो है न. अक यीमडूकी बीडी होती है, अक आपटाकी होती है. उमारे दूकानमें धंधा उसका था पडले. लाभो बीडीयुं. बडा धंधा था. कुंवरज्जुभाईने.... तो बीडी वाणनारना... अहिया देशमें वाणते थे हों. देशमें मणे ने.

तो बीडी वाणते हैं ऐसा, त्तमाकु नांभकर. दोरी बांधते हैं न आभिरमें. तो ये किया है वो परमाणुकी किया है. ये बीडीके परमाणुकी वो किया है. तो वो बीडीकी किया परमाणु भी करे और अंगुली भी करे, ऐसा जिनागममें है नहीं. अक कियाके दो

કરનેવાલે ત્રીન કાલમેં હો સકતે નહીં. આહાહા! નંદકિશોરજી! ઐસી બાત હૈ. (શ્રોતા : વો દિખાઈ તો દેતી હૈ?) ક્યાં દેખાય છે? ભાન ન મળે. (શ્રોતા : કોર્ટમાં બોલવું કે ન બોલવું એ તો નક્કી કરે?) કોણ બોલે? આહા! અમારે લક્ષ્મીચંદભાઈ હતા એક ત્યાં. રામજીભાઈના દીકરા.... એ કહે, મહારાજ! આ બધું કહે છે, હવે મારે ત્યાં મહેમાન આવે તો ચા પાવી કે નહીં? ચા પાવી કે નહીં? સમજાય છે? આ તો કહે, કાંઈ કરતા નથી. પણ ચા પાવે કોણ? આહાહા! ભારે વાત ભાઈ!

ક્રિયા એક કરતા જુગલ, ચૌં ન જિનાગમ માંહિ.. ઐસે રાગકી પરિણતિ અપનેસે હો વો ક્રિયા આત્માકી અને કર્મકા ઉદય હૈ વો વિકાર કરાવે, ઐસા એક ક્રિયાકા દો કરનેવાલા જગતમેં જિનાગમમેં નહીં. અજ્ઞાની માને યે મૂઢ જીવ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! આજ તો એક દૂસરા વિચાર આયા સુબહમેં. આ મુનિપણાની વાત, ભાઈ! મુનિપણામેં કહા ભગવાને કહા. ૨૮ મૂળગુણ. યહ તો કહાં કહાં હૈ, ઐસા વિચાર કરતે ઉસમેં હી નિકલા ‘પ્રવચનસાર’મેં. દૂસરેપાઠ નહીં. મૂળગુણ હૈ ઐસા પાઠ હૈ ‘અષ્ટપાહુડ’મેં, પણ ૨૮ નામ નહીં. નામ યહાં હૈ. હા, એ જ કહું છું. પ્રવચનસારમાં જ છે. બીજે ક્યાંય નથી એવું. ૨૮ મૂળગુણ જિનવરે કહેલા. આહાહા!

ક્યા ઉસમેં હૈ? કિ સંત મુનિ હેં તો ઉનકો દિનમેં એક બાર હી આહાર—ભોજન હોતા હૈ અને વહ ભી ખડે-ખડે લેતે હેં. આહા! ઐસી ક્રિયા, લાઓ દેખો, બીજે ભી કહાં હૈ? આહાહા! ગજબ શાંતિ! એ તો પણ ન્યાં છે. મૂળગુણ નહીં હૈ. ૨૮ મૂળગુણ તો.... આ તો શાસ્ત્રમાં મૂળ પાઠ ત્યાં છે. ત્યાં ચરણાનુયોગ અધિકાર. હાં, ઉસમેં હૈ. આહા! એકવાર ભોજન, ઉભા-ઉભા—ખડા-ખડા (આહાર). ગજબ તો દેખો. શરીર શિથીલ હો જાયેં, ખડા ન રહ સકે તો આહાર લે શકે નહીં. ખલાસ. આહાહા! ઔર અવસ્ત્ર—વસ્ત્ર રહિત. ઔર સ્થિતિ (શયન). સ્થિતિ શયન. ભૂમિમેં શયન કરના. આહાહા! ગજબ વાત હૈ!

મુનિકી દશા તો દેખો! વ્યવહાર હોં, નિશ્ચય તો અંતર આનંદકી અનુભવ દશા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા કથન તો સંતોને કહા. દિગંબર મુનિયોને વાસ્તવિક તત્ત્વ જગત પાસે જાહેર ક્રિયા. જિનવરદેવને ઐસા કહા હૈ. ઉસસે વિરુદ્ધ કહે યે જિનવરદેવકા કથન નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? પહલી શ્રદ્ધામેં ઠિકાના નહીં જિસકા, આહાહા! ઉસકે આચરણકી બાત ક્યા કરના? ‘દંસણ ભદ્ધા ભદ્ધા દંસણભદ્ધસ્સ... સિઝંતિ ચરિય ભદ્ધા દંસણ ભદ્ધા ન સિઝંતિ.’

હૈ ન પાઠ અષ્ટપાહુડમેં? દર્શનપાહુડ. ઓલા હમણાં અષ્ટપાહુડ નયા આયા હૈ ન

..... રાજકોટ આવ્યું છે. ... મંગાવ્યું છેને અષ્ટપાહુડ ? 'દર્શન ભદ્રા'. જિસકી શ્રદ્ધા ભ્રષ્ટ હૈ યે દંસણ ભદ્રા ભદ્રા. એમ દો બાર શબ્દ હૈ. કિ જિસકી દષ્ટિ વિપરીત હૈ વહ ભ્રષ્ટમેં ભ્રષ્ટ હૈ. ચારિત્ર ભ્રષ્ટ સિઝંતિ, દંસણ ભદ્રા ન સિઝંતિ. ચારિત્રકી કમી હો, ચારિત્રમેં વિરુદ્ધતા હો, અપ્રતભાવ આદિ હો તો સિઝંતિ. ઉસકી દષ્ટિમેં ખ્યાલ હૈ કિ મેરેમેં ચારિત્ર હૈ નહીં. અને મેં ચારિત્ર લૂંગા, અંદરમેં સ્થિર હોઉંગા, તે દિ' મુક્તિ હોગી. સમજમેં આયા? વ્યવહાર ક્રિયામેં એસી ચીજ હૈ. નિશ્ચયમેં તો એસા (ઔર) વ્યવહારમેં ખડે-ખડે (આહાર). આહાહા! ગજબ વાત! આહાહા! શરીરમેં કમજોરી આ જાયે. ધન્નાલાલજી આયે નહીં? બુખાર આયા? (શ્રોતા : બુખાર હૈ) બુખાર.

સાધુકો બુખાર આયે. શરીર તો જડ હૈ ન. ક્યા કરના? ખડે ન રહ સકે તો આહાર લે સકે નહીં. દેખો. ઔર એક હી બાર ભોજન, દો બાર નહીં. આંહીં (વર્તમાનમેં) દેખો તો, ઉસમેં દો દો બાર, સવારમેં ચા, દસ વાગ્યે આહાર ને દોપહરકો વળી ભજ્યા-બજ્યા. ભજ્યા સમજે? ક્યા કહતે હેં? (શ્રોતા : પકોડી). પકોડી. ઔર સાંજકો ખીચડી ને કઢી. ચાર વાર. આહાહા! (શ્રોતા : અગર શ્વેતાંબર સાધુ જિસમેં આ જાય.....) ના, ના, એસે નહીં ચલે. એક એસા કથન હૈ થોડા, પણ યે હૈ. સમજમેં આયા? આહા! કેસા માર્ગ!

કહતે હેં, એસે સમ્યક્ અનુભવ સહિત જિસકી ક્રિયા અવિકારી અંદર વીતરાગ પરિણમન હો ઔર ઉસકે વ્યવહારમેં એસી ચીજ હોતી હૈ. તબ નિશ્ચય અને વ્યવહારસે સચ્ચા સાધુ કહનેમેં આતા હૈ. ભાઈ! આહા! યે માર્ગ વીતરાગકા તો એસા હી હૈ.

આંહીં કહતે હેં, અથવા કરની ઔરકી ઔર કરૈ યૌં નાંહિ.. પહલે એસા કહા કિ એક પર્યાયકી ક્રિયા દો મિલકર ન (કરે). દૂસરેમેં કહા કિ કરની ઔરકી ઔર કરૈ. દૂસરેકી ક્રિયા દૂસરા અકેલા કરે, એસા ભી હૈ નહીં. આહા! મુઠા કેમ નહીં બોલતા? પંડિતજી! એસા પ્રશ્ન આતા હૈ બહોત. અરે ભગવાન! અનંત દ્રવ્ય હેં તો અનંત દ્રવ્ય અનંતપણે રહકર અપની પર્યાય કરતે હેં. અનંત હેં ન? પરમાણુ અનંત હેં, આત્મા અનંત હેં. અનંત કબ રહેંગે? કિ અપની અપની પર્યાય અપનેસે અનંત (દ્રવ્ય) ભિન્ન-ભિન્ન કરતે હો તો અનંત રહેંગે. દો મિલકર કરેંગે તો અનંત રહેંગે હી નહીં. જ્ઞાનચંદ્રજી! આહાહા! ભગવાન! તેરા માર્ગ એસા હૈ, ઉસકા પહલે નિર્ણય તો કર. સમ્યક્ શ્રદ્ધામેં ઉસકો લા તો ખરા કિ માર્ગ એસા હૈ. આહા! દુનિયા સાથે મિલાન? પૂનમચંદ્રજી! ક્યાં ગયા રતનલાલજી? બેઠે હેં? અચ્છા. એ ત્યાં હૈ ન આપણે ઈંદોરમેં.

કરૈ ઔર ફલ મોગવૈ, ઔર બનૈ નહિ એમ. તીસરા બોલ. કે કરે દૂસરા અને ફળ

भोगवे दूसरा, ऐसा होता नहीं. आहा! क्या कडा? रागक्रिया जडकी और भोगना पडे जवको, ऐसा होता नहीं. और राग करे जव और जडको भोगना पडे, ऐसा होता नहीं. कडते हैं न कि भई, शरीरका धर्म. राग आदि डो तो बुभार डोता है शरीरके धर्ममें. पण शरीरकी पर्याय शरीरसे डोती है. बुभार ये जडकी पर्याय है, आत्माकी पर्याय है नहीं. आहाडा!

करै और फल भोगवै.. दूसरा करे ने इण दूसरा भोगवे. और बनै नहि एम, जो करता सौ भोगता, यहै जथावत जेम. जो कोई पर्याय रागकी, द्वेषकी, मिथ्यात्वकी जव अपनेसे करते हैं तो वडी भोगते हैं. दूसरे करते नहीं ने दूसरेको भोगनी पडती नहीं. आहा! आ कंई साधारण वात नहीं है. जैसे मान ले साधारण भाषा. भिन्न-भिन्न तत्वकी भिन्न-भिन्न पर्याय. आहा! उत्पाद डोता है पर्यायका तो अपनेसे डोता है. दो मिलकर उत्पन्न डोता है? बडी यर्या करते हैं वड रतनयंदज. बडोत गरबड करते हैं. आहाडा! शुं करे भियारा? अने अे बेठी डोय ने. आहा!

भावकरम करतव्यता, स्वयंसिद्धि नहि होई. क्या कडते हैं? विकारी परिणाम मिथ्यात्वका अने राग-द्वेषका भाव, स्वयंसिद्ध कर्ता बिना डो, ऐसा भी नहीं. दो करे नहीं. अेक कर्ताका दूसरा भोगता नहीं. और क्रिया बिना डोता है विकार, ऐसा भी नहीं. क्युं कि जैसे घडा कार्य है, तो कर्ता परमाणु है. जैसे विकार परिणाम कार्य है. समजमें आया? तो कार्य है तो कर्ता बिना डो सके नहीं. भावकर्म पुण्य ने पापना मलिन परिणाम. आहा! मिथ्यात्वका भाव-विपरीत श्रद्धा. कोई अेम कडे... वो आता है न. भई, अे गाथामें छेने आ अधुं. ज्ञानावरणीयसे आत्मामें ज्ञान रुका है. वड गाथा है न उरर. ज्ञानावरणीय डटे तो आत्मामें ज्ञान डोता है और दर्शनावरणीयसे आत्मामें निद्रा आती है. दर्शनावरणीय अस ज्ञय तो निद्रा उड जाती है. तो कर्मसे सब डोता है. ये उसकी तो गाथा है. उलनयलन भी क्रिया आत्मा की डो, ये डेडकी नहीं, वड भी कर्मसे डोती है. शुभाशुभ परिणाम कर्मसे डोता है. समजमें आया?

ये भोगकी वासना भी... शास्त्रमें जैसे यला है. देभो, अेक दलील आती है. शास्त्रमें ऐसा यला है. पुरुषवेदके उदयसे आत्मामें विकार डोता है. देभो उसमें आया है शास्त्रमें. अरे, सुन तो सडी प्रभु! ये तो निमित्तपनेका ज्ञान कराया है. बाकी वेदके विषयकी वासना ये जव करे तो डोती है. न करे तो दूसरा करावे, ऐसी बात है नहीं. समजमें आया? क्या करे उमारे कर्मका ऐसा उदय आया कि डमें विकार डुआ. ये परस्त्रीका लंपटपणका भाव डुआ. परसे डुआ है? समजमें आया?

वड कडते हैं. भावकरम करतव्यता.. भावकर्म विकारी भाव दया-दान-व्रत-भक्ति-

પૂજા, કામ-ક્રોધ-હિંસા-જૂઠું (આદિ) ભાવ, યે સ્વયંસિદ્ધ નહિ હોઈ. યે કાર્ય કર્તા બિના હોતા હે, એસા ભી નહીં. જો જગકી કરની કરે, જગવાસી જિય સોઈ. પણ જગમેં જો રખડનાર પ્રાણી હે ઉસકે હી હોતા હે, લ્યો. ભાવકર્મકા ભોક્તા જીવ હે. ભાવકર્મ જીવકી વિભાવ પરિણતિ હે, ઈસકા કર્તા-ભોક્તા પુદ્ગલ નહીં. આહાહા! જે જીવ જગની ક્રિયા... ગતિમેં જાના, રાગ કરના, શુભાશુભ કરના. વહ તો કહતે હેં, દેખો, ઉપઘાતકર્મકી પ્રકૃતિ હે ઉસસે આત્મામેં ઉપઘાત અને પરાઘાત હોતા હે. એસી દલીલ હે ઉસકી. એસા હે નહીં. આહા! પરસે ભેદ હે એસી ક્રિયા ભેદવાલી.... ભેદકા કરનાર જો હે વો હોતા હે. પરકા પરસે નહીં હોતા.

(શ્રોતા : ભાવકર્મ સ્વયં નહીં હોતા હે?) સ્વયં નહીં હોતા. સ્વયં નહીં હોતા કા અર્થ કર્તા હે, તો કૌન હે? કિ જીવ. વહ સિદ્ધ કરના હે. વહ તો કહતે હેં, ભાવકર્મ કરતંવ્યતા સ્વયંસિદ્ધ નહિ હોઈ, જો જગકી... તબ કરતા હે કૌન ભાવકર્મ? એમ કહતે હેં. જો જગકી કરની કરે, જગવાસી જિય સોઈ. જો રાગ ને દ્વેષ ને ગતિ ને ગમન ને પર્યાય કરતા હે અપની પર્યાયમેં, વહ રાગ-દ્વેષકા કર્તા હે. વો તો જીવ હી હે, કર્મ નહીં. આહા!

જિય કરતા જિય ભોગતા, ભાવકર્મ જિયચાલ. ભગવાન આત્મા અપનેકો ભૂલકર યે મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષકા પરિણામ કરે એસી ચીજ અનાદિકી હે. કર્મસે હુઆ હે યે બાત હે નહીં. કિ હમારે અંતરાયકા ઉદય હે અંદર તો આત્માકા લાભ હોતા નહીં, એસા નહીં. હમારી વીર્યશક્તિ-પ્રબળ પુરુષાર્થ હમારેમેં નહીં, ઉસકા કારણ અંતરાયકર્મ હે. હમ પુરુષાર્થ નહીં કર સકતે યે અંતરાય કર્મકે કારણસે હે. જૂઠ બાત હે, એમ કહતે હેં. શેઠ! આહાહા! તેરા પુરુષાર્થ ઊલ્ટા તેરેસે હોતા હે, અંતરાયકર્મ-ફર્મ સે હોતા નહીં. આહા! જૈનમેં કર્મ ઘૂસ ગયા. દૂસરોમેં ઈશ્વર ઘૂસ ગયા. ઈશ્વર કર્તા... બહોત વર્ષ પહલે ગયે થે હમ ગઢડા. સ્વામીનારાયણકા થા એક. અમને દેખીને કહ્યું, ‘ઈશ્વર બિના એક પાન-પત્તા ભી નહીં ચલે.’ એમ બોલ્યો હતો સાધુ. ૬૮કી બાત હોગી ૧૯૬૯. ૭૦ પહલે.

બોટાદ હમ ગયે થે. મંદિર હે ન સ્વામીનારાયણકા મંદિર. તો હમકો દેખકર... નરસિંહભાઈ હતો એક ભગત. હોંકારા દેતે હેં ન. કહે, ‘ઈશ્વર બિના એક પત્તા ભી નહીં ચલે.’ ઓહો! કહો, આવા અર્થ કરે. ઈશ્વર કોણ છે? પત્તા કોણ? પરમાણુ. પત્તા તો પરમાણુકી પર્યાય હે. યે પર્યાય ઈશ્વર બિના ચલે નહીં. તો એ એમ માને (અને) આ કહે કે આત્મા બિના ચલે નહીં. દોનોં એક હી બાત હે. જૈન હોકર એસે માને કે અંગુલિ ઉસકે ઉઠાયે ઉઠતી હે.

વહ કહતે હેં ન. એક દૃષ્ટાંત દિયા થા. યે મોરપીંછી પડી હૈ, દેખો. મોરપીંછી ઉસકે કારણસે ઉઠેગી? અંગુલિ હોગી તો ઉઠેગી. વો ખાત હી જૂઠી હૈ. સમજમેં આયા? યે મોરપીંછીકી લકડી. દેખો, આંહીં નીચે હૈ તો ઉંચી હોતી હૈ. તો વહ ક્રિયા ઉસમેં હુઈ તો અંગુલિસે હુઈ હૈ. તીન કાલમેં જૂઠ ખાત હૈ. આહાહા! યે ખાત હી ઐસી હૈ. યે તો જૈનદર્શન—વસ્તુકી સ્થિતિ ઐસી હૈ. આગળ કહેશે. સમજમેં આયા?

જિય કરતા જિય ભોગતા. મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષ, વિષયવાસના, ક્રોધ-માન-માયા-લોભ એ જીવ કરે તો કર્તા ને ભોગવે તો એ. કરે (ભી) વહ ને ભોગવે (ભી) વહ. આંહીં તો સાધારણ વાત છે. સમકિતીની આંહીં ખાત નથી. આ મિથ્યાદૃષ્ટિની ખાત છે. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શનમાં તો રાગ હૈ હી નહીં. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ(કો) તો અપને સ્વભાવકી દૃષ્ટિ હૈ તો રાગ હોતા હૈ ઉસકા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા રહતા હૈ, કર્તા હોતા નહીં. આંહીં તો સમુચ્ચય અજ્ઞાનીકી ખાત હૈ. આહા! અજ્ઞાની એમ કહે કે હમારા વિકાર, કર્મકા ઈતના જોર આયા અંદર... ક્યોંકિ અનુભાગ—ફલ હૈ ન કર્મમેં. અનુભાગ જોરદાર આવે તો હમેં જોરદાર વિકાર કરના પડે. (શ્રોતા : પણ જોરદાર આતા હૈ.) ‘આતા હૈ’ વો નિમિત્તકા કથન હૈ. વહ તો ખાત કહતે હેં યહાં. સમજમેં આયા?

પુદ્ગલ કરૈ ન ભોગવૈ, દુવિધા મિથ્યાજાલ, દેખો. આહાહા! દો મિલકર હોતા હૈ દુવિધા (વો) મિથ્યાજાલ હૈ. પુદ્ગલ ઔર દોનોંકા માનના મિથ્યા જંજાલ હૈ. બહોત કહતે હેં વો, જયસેન આચાર્યકા દૃષ્ટાંત દેકર. પુત્ર.. માતા-પિતા દો હોકર પુત્ર હોતા હૈ. અકેલેસે પુત્ર હોતા હૈ? પુત્ર દોનોંસે નહીં હોતા હૈ, અકેલે હોતા હૈ, સુન ન! એક-એક રજકણ અને એક-એક આત્મા અપની પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ અને જાતા હૈ. ક્યાંક માબાપ હૈ તો પુત્ર ઉત્પન્ન હુઆ હૈ? કોણ કહતા હૈ ઐસા? (શ્રોતા : આચાર્ય કહતે હેં.) સમજમેં આયા? આહા!

વહ તો દૂસરી ખાત હૈ. વો તો રાગ કરતે હેં તો નિમિત્તકારણ હૈ, ઉસકા જ્ઞાન કરાનેકો દો કરતે હેં ઐસે કહા, (પર) ઐસા હૈ નહીં. વ્યવહારકારણ વહ કારણ હી નહીં હૈ યથાર્થમેં. બહોત ગડબડ યલી હૈ. જૈસી ચીજ હૈ ઐસી માન્યતા ન હો, વિપરીત માન્યતા હો, તો અજ્ઞાનમેં ઐસી વિપરીત માન્યતા હૈ વો કબ છૂટે? કર્મ વિકાર કરાવે તો કબ છૂટે? કર્મ છૂટે તે દિ’ વિકાર છૂટે. અપને આત્માકી અધિકારકી ખાત રહી નહીં. સમજમેં આયા?

ક્યોંકિ કર્મ કરાવે વિકાર, તો કર્મ છૂટે તો વિકાર છૂટે. તો હમારે અધિકારકી ખાત રહી નહીં. (શ્રોતા : તો કર્મની પૂજા કરાવે....) અને અંતરાય(કર્મ)કી પૂજા ભી કરતે હેં. કર્મપૂજા હોતી હૈ. આહાહા! ઐસા હૈ નહીં, ભાઈ! આત્મા, આત્મા સ્વરૂપ ભગવાન

आत्मा. अपना निर्माणानंद सहजानंदनी मूर्ति प्रभु, उसका भान नहीं, वह प्राणी विकारका कर्ता स्वयंसिद्ध अपनेसे होता है. दूसरा कोई करनेवाला है नहीं. श्वेतांबरमें तो वही बात मुख्य है. कर्म करावे, कर्म करावे, कर्म करावे. लभाए भी ऐसा आवे, कर्म ही कर्ता है. विकार करनेका क्या भाव होता है आत्माको? दुःखी होनेका भाव हो? तो विकार कर्म ही कराता है. बात ही जूही है. (श्रोता : करे कोश?) आहा! करे, कर्ता होकर करे. कर्ता स्वतंत्र होकर करे उसका नाम कर्ता. विकारी परिणामन आत्मा स्वतंत्रपक्षे अज्ञानपक्षे करता है, अज्ञानपक्षे हो. आहाहा!

तातैं भावित करमकौ, करै मिथ्याती जीव. जुओ, जुलासा दिया न. अज्ञानीकी बात है न यहां. समकित्ती तो जानते हैं कि मैं आत्मा शुद्ध आनंद हूं. राग होता है ये मेरी पर्यायका स्वरूप ही नहीं. ये तो पर भिन्न है उसका मैं जाननेवाला हूं. आहा! तातैं भावित करमकौ, करै मिथ्याती जीव। सुख दुख आपद संपदा, भुंजै सहज सदीव. सुभ-दुःख ने आपदा ने आकुण्ठा ये अज्ञानी आत्मा भोगवे. अज्ञानी विकार करे अने अज्ञानी विकारका इण भोगवे. ज्ञानी विकार करे नहीं अने विकारका इण ज्ञानीको होता नहीं. आहाहा! सूक्ष्म बात है भाई! चैतन्य भगवान आत्मा सख्यदानंद स्वरूप (ऐसा) जहां दृष्टिमें स्वीकार हुआ, तहां ज्ञानी विकारका कर्ता नहीं और विकारका भोक्ता भी नहीं.

सप्तम नरकका नारकी उउ सागरकी स्थिति. गया था तब मिथ्यात्व लेकर गया था पक्ष पीछे उसको भी सम्यग्दर्शन होता है. असंभ्य नारकी समकित्ती पडे हैं वहां. एतनी वेदना, संयोग उसको (ज्ञानी) तो छूते ही नहीं, अज्ञानी भी छूते नहीं. अज्ञानी उस वेदनमें अकाकार होकर राग-द्वेषका वेदन करते हैं, ज्ञानी(को) अक समय भी द्वेषका वेदन नहीं. आहाहा! वह आया न नारकीकृत. (श्रोता : बाहर नारकीकृत दुःख भोगे, अंतर सुभरस गटागटी). अंतर सुभकी गटागटी. आरे! नारकीको तो योथा गुणस्थान ही है. वहां तो पंचम गुणस्थान भी नहीं. तो भी कडते हैं कि नारकी, बहारसे दुःख भोगते हैं ऐसा देखनेमें आता है, पक्ष समकित्ती(को) तो अंदर सुभकी गटागटी है. आहाहा!

क्षणे क्षणे आस्रव घटता जाता है. विधि कर्म घटती जाती है. आता है न वह? येतनमूर्तिकी रीति मेरे कर्मकी कटाकटी. पेला शैठ आया था तब बोला था हुकमयंदल्ल. हुकमयंद आये थे न पडले. पांचकी साल. २२ वर्ष हुआ. वह पडले बोले थे. उसका अर्थ समजे नहीं. ये आत्मा रागका कर्ता ही नहीं. आत्मा आत्मापने जब हुआ, आहा! तो विकारका कर्ता भी नहीं ने विकारका भोक्ता भी नहीं. धर्मी तो निर्दोष आनंदका भोक्ता ने आनंदका कर्ता है. समजमें आया? छ भंडके राजमें रहते भरत यकवर्ती.. आता

है कि नहीं? 'भरत यक्षवर्ती घरमें वैरागी.' छ भंड हैं, ८६ उज्जर स्त्रियां हैं. अरे, उमारे कुछ है नहीं. अमे जयां छीअे त्यां वड (संयोग) नहीं अने वो है त्यां अमे नथी. उमारा चैतन्यधाम भगवान् पूर्यानंदका नाथ वड उमारी थीज है, उसमें उम हैं. उम गतिमें भी नहीं. आडाडा!

गति तो उदयभाव है. उदयभावका कर्ता ज्ञानी है नहीं. आपु! उदयसे विरक्त होना बड़ी मिथ्यात्वकी विरती है. समजमें आया? रागसे विरक्त होना वही बड़ी विरती है पडली. आडाडा! पीछे अविरतीसे विरक्त होना वड यारित्र है. पण पडली थीज ही नहीं त्यां यरित्र कहांसे आया? शास्त्र तो कडते हैं 'दर्शनसार'में कि जिसको सम्यग्दर्शनका भान ही नहीं, दर्शनसे भ्रष्ट है, ये बात सुनकर ज्ञानी वंदन नहीं करे उसे. समजमें आया? आडाडा! बडोत आकरी बात है. समाज साथे रहना और अतडा रहना—भिन्न रहना. कडते हैं, करै मिथ्याती जीव। सुख दुख आपद संपदा भुंजै सहज सदीव. अज्ञानी तो दुःभका भोक्ता सदैव है. ज्ञानी दुःभका अने आकुलताका भोक्ता नहीं. आडाडा! उवे १२ कणश. नीये कणश है.

कमैव प्रवितर्क्य कर्तृ हतकैः क्षिप्वात्मनः कर्तृतां
कर्तात्मैष कथंचिदित्यचलिता कैश्चिच्छ्रुतिः कोपिता ॥
तेषामुद्धतमोहमुद्रितधियां बोधस्य संशुद्धये
स्याद्वादप्रतिबन्धलब्धविजया वस्तुस्थितिः स्तूयते ॥१२॥

आचार्य भडाराज अभृतयंद्राचार्य (कडते हैं कि) वस्तुकी स्थिति है अैसा उम कडते हैं. ये किसीके घरकी थीज नहीं. वस्तुकी स्थिति अैसी है. कर्मका कर्ता-भोक्ता बाबत एकांत पक्ष पर विचार. पद है न उसका.

कर्मना कर्ता-भोक्ता भावतमां अंकांत पक्ष उपर विचार. (सवैया अेकत्रीसा)

केई मूढ़ विकल एकंत पछ गहै कहैं,
आतमा अकरतार पूरन परम है।
तिन्हिसौं जु कोऊ कहै जाव करता है तासौं,
फेरि कहैं करमकौ करता करम है ॥
ऐसै मिथ्यागमन मिथ्याती ब्रह्मघाती जीव,
जिन्हिकैं हिए अनादि मोहकौ भरम है।
तिन्हिकौं मिथ्यात दूर करिबैकौं कहैं गुरु,

સ્યાદ્વાદ પરવાન આતમ ધરમ હૈ ॥૨૬॥

શબ્દાર્થ :-વિકલ=દુઃખી. એકાન્ત પક્ષ=પદાર્થના એક ધર્મને તેનું સ્વરૂપ માનવાની હલ. બ્રહ્મઘાતી=પોતાના જીવનું અહિત કરનાર.

અર્થ :-અજ્ઞાનથી દુઃખી અનેક એકાન્તવાદી કહે છે કે આત્મા કર્મનો કર્તા નથી, તે પૂર્ણ પરમાત્મા છે. અને તેમને કોઈ કહે કે કર્મનો કર્તા જીવ છે, તો તે એકાન્તપક્ષી કહે છે કે કર્મનો કર્તા કર્મ જ છે. આવા મિથ્યાત્વમાં લાગેલા મિથ્યાત્વી જીવો આત્માના ઘાતક છે, તેમના હૃદયમાં અનાદિકાળથી મોહકર્મજનિત ભૂલ ભરેલી છે. તેમનું મિથ્યાત્વ દૂર કરવાને માટે શ્રીગુરુએ સ્યાદ્વાદરૂપ આત્માના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે. ૨૬.

અર્થ :-અજ્ઞાનસે દુઃખી અનેક એકાન્તવાદી કહેતે હૈં કિ આત્મા કર્મકા કર્તા નહીં હૈ, વહ પૂર્ણ પરમાત્મા હૈ. ઓર ઉનસે કોઈ કહે કિ કર્મોકા કર્તા જીવ હૈ, તો વે એકાન્તપક્ષી કહેતે હૈં કિ કર્મકા કર્તા કર્મ હી હૈ. એસે મિથ્યાત્વમેં પગે હુએ મિથ્યાત્વી જીવ આત્માકે ઘાતક હૈં, ઉનકે હૃદયમેં અનાદિકાલસે મોહકર્મજનિત ભૂલ ભરી હુઈ હૈ. ઉનકા મિથ્યાત્વ દૂર કરનેકે લિયે શ્રીગુરુને સ્યાદ્વાદરૂપ આત્માકા સ્વરૂપ વર્ણન કિયા હૈ ॥૨૬॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહો, અમરચંદભાઈ! આ બધું આવું સાંભળે ને કરે ઊંધું. (શ્રોતા : એય શું કરે? હવે સાચી વાત.....) ભાઈ! આવી વાત હતી જ નહીં. પણ હવે જૂના માણસ છેને વૃદ્ધ. આહા! યે બાત હી થી નહીં ભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા :) હા, મેળવણી કરી શકે છે, તુલના કરે તો કર સકતે હેં. આહા! કેઈ મૂઢ વિકલ્પ એકંત પછ ગહેં. અજ્ઞાનસે દુઃખી અનેક એકાન્તવાદી કહતે હેં. દેખો, એકાન્તવાદી હેં કે નહીં જગતમેં? કે સબ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હેં? કિસીકો મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહના વહી મિથ્યા દ્રષ્ટિ હૈ, એમ કહતે હેં. આચાર્ય તો કહતે કે એસા રાગકા કર્તા માનનેવાલા જૈનકા નામ ધરાવે વહ ભી મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. કહનેવાલા મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ? આહા! સત્યકો સત્ય કહના, અસત્યકો અસત્ય કહના, અસત્યકી અસત્ય માન્યતા બનાના ને સત્યકી સત્ય માન્યતા વહ તો યથાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? સમભાવ ઉસકો નહીં કહતે કિ સબ સરીખે હૈ. વહ તો વિષમભાવ હૈ.

શ્રીમદ્ને વ્યાખ્યા કી હૈ. ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’. ‘આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા’. સમદર્શિતાકી વ્યાખ્યા કી હૈ. હવે સમદર્શિતાકી એસી વ્યાખ્યા નહીં હૈ કે કુગુરુકો સુગુરુ માન લે, કુધર્મકો સુધર્મ માન લે, કુશાસ્ત્રકો સુશાસ્ત્ર માન લે ઓર સુશાસ્ત્રકો કુશાસ્ત્ર માને. એસા સમભાવ હૈ નહીં. જ્ઞાની કુશાસ્ત્રકો કુશાસ્ત્ર કહકર ઉથાપતે હેં, કુધર્મકો કુધર્મ કહકર ઉથાપતે હેં, ઓર કુગુરુકો કુગુરુ કહકર જનાતે હેં અને ઉથાપતે હેં. સમજમેં આયા? સબકો રાજી રખના

और लोकेषणामें सब सरीभे हैं. (ऐसी मान्यतावाला) मूढ है, वीतरागमार्गका परम वैरी है. जैसे कडते हैं. मित्रसेनञ्च! बराबर है? तो तो विषमभाव डो जायेगा. किसीको मिथ्यात्वी कडेगा तो विषमभाव डो जायेगा. जैसा है ऐसा जाननेमें विषम कहां आया? जैसा है ऐसा जानना उसका नाम समभाव है. आडा!

केई मूढ विकल एकंत पच्छ गहैं कहै, आतमा अकरतार पूरन परम है. ये तो परमात्मा है. ये तो पूर्ण परमात्मा है. वणी विकारका कर्ता-ईर्ता कहांसे आया? अेम कडते हैं. समजमें आया? है न, लिभा है. जुओ. 'पूर्ण परमात्मा है' लिया न. पूरन परम है. परमात्मा आनंदघन ये वणी विकारका कर्ता कैसे आया? विकारका कर्ता आत्मा नहीं, अेम अज्ञानी मानते हैं. तिन्हिसौ जु कोऊ कहै जीव करता है तासौं, फेरि कहैं करमकौ करता करम है. विकारका कर्ता तो कर्म डी है. समजमें आया? जव नहीं.

उनमें कोई कहे कि कर्मोका कर्ता जीव है तो एकान्तपक्षी कहते हैं. (अेकांतपक्षी अर्थात्) सांभ्यमति आदि. सांभ्यमति आदि नाम जैनमें डी सांभ्यमति हैं. सांभ्यमति अने जैनमां इेर क्या आया? रागका अकर्ता मानना अज्ञानपने भी और कडना डि उमारा आत्मा तो शुद्ध है, शुद्ध है, शुद्ध है. कहांसे शुद्ध आया? सम्यग्दर्शन बिना शुद्ध आया कहांसे? समजमें आया? पूर्ण परमात्मा उम हैं. जडका धर्म जड करे. जड, जडका धर्म करे. राग जडका है तो जड करे. उमें क्या आया? मूढ है. आडा! ऐसै मिथ्यामगन मिथ्यातो ब्रह्मघाती, देभो. कर्मका कर्ता कर्म ही है। ऐसे मिथ्यात्वमें पगे हुए मिथ्यात्वी जीव आत्माके घातक हैं. गुनाड करे अपनेसे अने नांभे पर उपर. अपराध अपनेसे डो अने नांभे पर उपर. ब्रह्मघाती है. अज्ञानपने भी यथार्थ श्रद्धानी भबर नहीं.

जिन्हिकें हिए अनादि मोहकौ भरम है. अनादि मिथ्यात्व भ्रमणा है तुजे डि मैं परमात्मा हूं (तो) मुजे कहां राग आया? अशुद्धता मेरेमें कहां है? पर्यायमें भी अशुद्धता नहीं, पर्याय भी मेरी शुद्ध है. कहांसे आयी पर्याय शुद्ध? शुद्ध डो तो आनंदका स्वाद आना याडिये. समजमें आया? अने द्रव्य शुद्ध है, गुण शुद्ध है, तो पर्याय शुद्ध है. पर्याय अशुद्धगुणसे आयी ? ऐसा प्रश्न यलता है बडोत. यिदानंदञ्च साथे छ दिन यला था. यिदानंद स्वरूप. सुनो, धीमे धीमे सुनो. पीछे मिले... आडा! द्रव्य शुद्ध, गुण शुद्ध. अभी कोई कडता था, (इर) पर्यायमें विकार कहांसे आया? द्रव्य शुद्ध अने गुणोय शुद्ध. कोई कडता था. (श्रोता :) कर्म जडकी पर्याय यहां आ गई? यड तो येतनपर्याय है. अब कडेंगे आगे. आडा? समजमें आया?

अे आवी गयुंने. 'जीवस्यैव च कर्म तच्चिदनुगं ज्ञाता नः'. (भणो ते भूले. शाता

હોય એ ભૂલે. જડ ભૂલે? જડમાં ક્યા આયા? વિકારકી ભૂલ તો ઉસકી હૈ. અપનેસે વિકાર કરતે હૈં. જબ લગ પર્યાયબુદ્ધિ હૈ, એક અંશ ઓર રાગકો ભી અપના માનતે હૈં, તબ લગ વિકારકા કર્તા અજ્ઞાની હી હૈ. દષ્ટિ પલટકર જ્ઞાયકભાવ 'મૈં હૂં' ઐસા અનુભવ હો તબ અનુભૂતિકા કરનેવાલા રાગકા કર્તા નહીં.

જિન્હિકૈં હિં અનાદિ મોહકો ભરમ હૈ। તિન્હિકૈં મિથ્યાત દૂર કરિબૈકૈં કહૈં ગુરુ. કુંદકુંદ આચાર્ય કહતે હૈં, અમૃતચંદ્ર આચાર્ય (કહતે હૈં), ઐસી ભ્રમણાકો દૂર કરનેકો સ્યાદવાદ પરવાંન આતમ ધરમ હૈ. સમજમૈં આયા? ઉસમૈં તો બહોત લિયા હૈ શ્લોકમૈં. વિકારકા કર્તા કર્મ કહા, તો ભગવાને તો કર્તા કહા હૈ. તો કહે, આત્માકા કર્તા આત્મા, ઐસા લિયા હૈ ન? મૂલ પાઠમૈં. જ્યારે તમે એમ કહો કે વિકારકા કર્તા કર્મ હૈ અને વિકાર મેલ હૈ. મેલકા કર્તા આત્મા કેસે હો? આત્મા તો નિર્મળ ચિદાનંદ હૈ. તો પછી ભગવાને ઐસા કહા ન કિ આત્મા કર્તા હૈ? કર્તા હૈ બરાબર હૈ. કિસકા? આત્માકા કર્તા આત્મા. વિકારકા કર્તા કર્મ.

ગાથામૈં હૈ. ત્યારે કહા કિ આત્માકા કર્તા આત્મા (તો) કિસકા આત્મા? વસ્તુ કર્તા હોતી હૈ? અસંખ્ય પ્રદેશમૈં કર્તાપના હોતા હૈ? યે તો અસંખ્યપ્રદેશી હૈ. યે તો જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ હૈ. વહ ભાવકા કર્તા.. આત્મા આત્માકા કર્તા. કથંચિત્ કર્તા લગાના, ઐસા લગાના હૈ તુજે? પાઠ ગાથામૈં હૈ. ઐસા હૈ નહીં. કથંચિત્ કર્તા જો ભગવાને કહા હૈ, યે અજ્ઞાનભાવસે વિકારકા કર્તા જીવ, વહ કહા હૈ. વિકારકા કર્તા કર્મ ઉપર ડાલ દે ઓર આત્મા આત્માકા કર્તા. કિસકા કર્તા? નહીં હૈ આત્મા? (વો તો) ધ્રુવ હૈ. ધ્રુવકા કર્તા કૌન બને? ઓર અસંખ્ય પ્રદેશી હૈ. અસંખ્ય પ્રદેશ કિસે બનાના હૈ? વહ તો અસંખ્યપ્રદેશી ધ્રુવ ત્રિકાળ હૈ. અસંખ્ય પ્રદેશ બનાના હૈ? અને કાર્ય તો હૈ. તો યે કાર્ય, અજ્ઞાનીકા વિકાર કાર્ય હૈ. આત્મા કર્તા. વિકારકા કર્તા હૈ, યે આત્માકા કર્તા હૈ. આત્માકા કર્તા આત્મા હૈ ઐસા બનતા નહીં. જૂઠ હૈ. ઉસમૈં બહોત લિયા હૈ.

વહાં તો ઐસા લિયા હૈ કિ પણ યે દિખતા હૈ ન? કોઈ કહતે હૈં કિ દિખતા હૈ ન વિકાર? ભાઈ! તુજે બબર નહિ. તૂ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન હૈ. જબ વહ વિકાર આતા હૈ વહ જ્ઞેય હૈ. વો જ્ઞેયકા ભેદજ્ઞાન નહીં, ઉસે રાગકા કર્તા ભાસતા હૈ. સમજમૈં આયા? વહ શ્લોકમૈં હૈ મૂલ પાઠમૈં. મૂલ પાઠ હૈ ન. આ તો બહુ ટૂંકુ ટૂંકુ છો. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. ત્યારે ક્યા કરના પણ હવે? વિકાર હૈ તો દિખતા હૈ. તુમ કહતે હો, (ભાવ)કર્મકા કર્તા કર્મ કર્તા નહીં. આત્મા તો શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ હૈ. ક્યા કરના?

ભૈયા ! તેરી ચીજમૈં જો વિકાર દિખતે હૈં યે બરેબર તો જ્ઞેય હૈં. પણ જ્ઞેયકે જ્ઞાનકે

કાલમેં, રાગ મેં હૂં એસી બુદ્ધિ હોતી હૈ (ઉસકા) અજ્ઞાની કર્તા હોતા હૈ. પણ ભિન્ન કરનેકે કાલમેં (મેં) રાગ નહીં, મેં તો ઉસકા જાનનેવાલા ભિન્ન હૂં. એસી દૃષ્ટિ હો તો રાગકા કર્તા આત્મા હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? મૂલ શ્લોકમેં હૈ. દેખના હૈ ? કેટલામો આવ્યો ? હા, આયા. મુનિ કર્મને કરે છે એમાં સમસ્ત આદિ જડ થઈ ગયા. આ તો આત્મા સામાન્ય અપેક્ષાએ તો એસા હૈ. એ દેખો. હિંદી છે ? હિંદી નથીને ? જ્ઞાયકભાવ સામાન્ય અપેક્ષાએ જ્ઞાનસ્વભાવએ અવસ્થિત હોને પર ભી કર્મસે ઉત્પન્ન મિથ્યાત્વ આદિ ભાવોંકા જ્ઞાન સમય.. હૈ ? આમાં ૫૦૦ પાના હૈ ગુજરાતીમેં. યે ગાથા હૈ ન ગાથા. ૩૪૪ ગાથાકી (ટીકા) પીછે. ૩૪૪ ગાથાકી ટીકા મૂળ. ટીકા હૈ. સમયસાર. ગાથા ૩૪૪ પીછે ટીકા. ૩૪૪કી ટીકા. ગાથા હૈ ૩૪૪. ૩૩૨ સે ૩૪૪ ઉસકી ટીકા. વહ ટીકામેં સર્વવિશુદ્ધ કહા. આ ગાથા હૈ ન.

जीवस्स जीवरुवं वित्थरदो जाण लोगमेत्तं खु. (३४३.) वड कडते हें कि एसो मिच्छसहावो तुम्हं. (३४१.) એ મૂઠ. ણિચ્છોડસંખેજ્ઞપદેસો દેસિદો દુ સમયમ્હિ। ણ વિ સો સક્કદિ તત્તો હીણો અહિઓ ય કાદું જે।(૩૪૨.) આત્મા આત્માકો કરતા હૈ, એસા ક્યા કહતે હૈં પણ ?

जीवस्य जीवरुवं वंत्थरदो जाण लोगमेत्तं खु।

तत्तो सो किं हीणो अहिओ य कहं कुणदि दव्वं॥३४३॥

अह जाणगो दु भावो णाणसहावेण अच्छदे त्ति मदं।

तम्हा ण वि अप्पा अप्पव तु सयमप्पणो कुणदि॥३४४॥

આત્માકા કર્તા આત્મા, આત્માકે ગુણકા કર્તા આત્મા—યે બાત હોતી નહીં. તો ક્યા હોતા હૈ ? વહ ટીકામેંસે ખુલાસા લિયા હૈ. સામાન્ય અપેક્ષાએ જ્ઞાનસ્વભાવસ અવસ્થિત હૈ વહ તો. પણ વિશેષ દશાકે કાલમેં... આયા ? નહીં આયા. ક્યા હૈ વહ ? હિંદી હૈ ? આ અહીંયા ૪૭૨. હૈ ? જ્ઞાયકભાવ સામાન્ય અપેક્ષાએ.... હૈ ? સૂક્ષ્મ બાત હૈ થોડી. ક્યા ? ટીકામેંસે યે અર્થ નિકાલા.

‘જ્ઞાયકભાવ સામાન્ય અપેક્ષાએ જ્ઞાનસ્વભાવ..’ ધ્રુવસ્વભાવ એસે સ્થિત હૈ. ‘કર્મસે ઉત્પન્ન મિથ્યાત્વાદિ ભાવોંકે જ્ઞાન સમય...’ હવે વિશેષકી બાત કરતે હૈં. જબ જ્ઞાન, રાગકા જ્ઞાન કરના હૈ ઉસ સમય... ‘અનાદિકાલથી જ્ઞેય-જ્ઞાનના ભેદજ્ઞાનથી શૂન્ય હોવાને લીધે...’ રાગ જ્ઞેય હૈ અને મેં જ્ઞાતા હૂં એસે ભેદજ્ઞાનકી શૂન્યતા હૈ. આહા ! યે ટીકા હૈ અમૃતચંદ્ર આચાર્યકી. સમજમેં આયા ? વહ ટીકામેં હૈ. ‘જ્ઞાયકસ્ય ભાવસ્ય સામાન્યાપેક્ષાયા

જ્ઞાનસ્વભાવાવસ્થિતત્વેऽપિ કર્મજાનાં મિથ્યાત્વાદિભાવાનાં જ્ઞાનસમયેऽનાદિ જ્ઞેયજ્ઞાન ભેદવિજ્ઞાનશૂન્યત્વાત્.’

જ્ઞાયક સ્વભાવ એકરૂપ હોને પર ભી, વિશેષકી અપેક્ષામેં જબ રાગ આદિ આતા હે, વહ જ્ઞેય હે અને મેં જ્ઞાન હૂં—એસા દો કે ભેદજ્ઞાનકી શૂન્યતાકે કાલમેં રાગકા કર્તા મેં હૂં એસા અજ્ઞાનભાવમેં ભાસતા હે. આહાહા! ઝીણી વાત છે થોડી. ટીકામેં તો બહોત લિયા હે અમૃતચંદ્રાચાર્યને. યે તો કળશ..... આહાહા! ‘જ્ઞેય-જ્ઞાનના ભેદજ્ઞાનથી શૂન્ય હોવાને લીધે પરને આત્મા તરીકે જાણતો..’ દેખો, હે? રાગકો અપના માનતે હુએ, યે જ્ઞાયકભાવ ‘વિશેષ અજ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનપરિણામને કરતો...’ જ્ઞાનપરિણામ જો રાગસે ભિન્ન હોના ચાહિયે, એસા ન જાનકર રાગી મેં હૂં એસા જ્ઞાનપરિણામ અજ્ઞાનરૂપ કરતે હેં. જ્ઞાન પરિણામ અજ્ઞાનરૂપ કરતે હેં. ‘અજ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનપરિણામને કરતો હોવાથી...’ છે? (અજ્ઞાનરૂપ એવું જે જ્ઞાનનું પરિણામ એને કરતો કર્તા હોવાથી) તેને કર્તાપણું સંમત કરવું’. સૂક્ષ્મ બાત હે થોડી.

કર્તા સિદ્ધ કરના હે ન. વહ કહતે હેં કિ નહિ, વિકારકા કર્તા કર્મ હે. ત્યારે યે કહતે હેં કિ ભાઈ, કર્તા ભગવાને કહા ન? તો હમ કહતે હે કિ આત્મા, આત્માકે અસંખ્યપ્રદેશ હેં ઉસકા કર્તા. પણ નિત્યમેં કર્તા(પના) હોતા નહીં. કર્તાપણું તો પર્યાયમેં—અનિત્યમેં હો. તુમ કહો કિ આત્મા નિત્યકા કર્તા, આત્માકા કર્તા આત્મા, નિત્યકા કર્તા. નિત્યમેં કર્તાપના હોતા હી નહીં. ત્યારે કહા કિ કર્મ—વિકાર તો હોતા હે તો ક્યા કરના હમેં? વિકાર કર્મ ઉપર ન ડાલે તો ક્યા કરના? એમ કહતે હેં. તો ઉસકા ઉત્તર દેતે હેં. સુન તો સહી!

વિકારકા પરિણામકા જ્ઞાનસમયે, જ્ઞેય અને જ્ઞાન બેય ભિન્ન હે એસા ભેદજ્ઞાનકી શૂન્યતાકે કારણ યે રાગ ‘મેં હૂં’ એસા પરિણામન અજ્ઞાનપને કરતે હેં. પંડિતજી! સમયસારમેં તો હજારો ખુલાસા કર દિયા હે. ઓહોહો! અદ્વૈતચક્ષુ અજોડચક્ષુ હે ભરતક્ષેત્રમેં! પણ લોકોને અભ્યાસ (ન મળે.) સમયસાર, યે તો ઊંચી ચીજ હે, યે તો મુનિકે જાનનેકી ચીજ હે. આહાહા! યહાં તો મિથ્યાત્વ જિસકો નાશ કરના હે ઉસકે જાનનેકી ચીજ હે. આહાહા!

વહ રાત્રીકો પ્રશ્ન ઉઠા થા ન કિ અપરમભાવ છે માટે નિશ્ચયનો ઉપદેશ નહીં જોઈએ, વ્યવહારનો ઉપદેશ જોઈએ. પણ એવો અર્થ જ નથી ત્યાં. પરમભાવે સ્થિત જો આનંદમેં રહતે હેં ઉસકો અલ્પજ્ઞતા અને રાગ હે હી નહીં. પણ જિસકો અલ્પજ્ઞતા અને રાગ હે, ઉસકો જાનના (એસા) વ્યવહારકા ઉપદેશ કહનેમેં આતા હે. અપરમ જે સ્થિત.... એમ કે અમે તો હજી નીચલી દશામેં હેં તો હમેં એસા નિશ્ચયકા ઉપદેશ ક્યોં કરતે હો?

ઉસે વ્યવહાર કહો. એસા અર્થ હૈ નહીં. યે ગાથાકા એસા અર્થ હૈ નહીં. ટીકાકારને ખુલાસા કર દિયા હૈ. ‘તદાત્વે’ સમજ્યાને. સમયસાર છોને? લો, ૧૨મી ગાથા. જુઓને, આંહીં તો સબ તૈયાર હૈ ન. યે પાઠ ટીકા એસા હૈ, દેખો.

યે ૧૨ ગાથાકી ટીકા હૈ. ‘વિચિત્રવર્ણમાલિકાસ્થાનીય-ત્વાત્પરિજ્ઞાયમાનસ્તદાત્વે પ્રયોજનવાન’ સંસ્કૃત હૈ. હૈ ઉસમં? હા, એ. છેલ્લી ગાથાકે આખિરમં હૈ. ‘જઈ જિણમયં પવજ્ઞહ તા’ની ઉપર છે ‘વિચિત્રવર્ણમાલિકાસ્થાન’. સમકિતીકો ભી પર્યાયમં રાગ આદિ જબ હોતા હૈ તો નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનકા વિષય તો ધ્રુવ હૈ. પણ હવે પર્યાયમં (અપૂર્ણતા) હૈ ઈસકા ક્યા કરના? તો પર્યાયમં જાનના, હૈ એસા જાનના ઉસકા નામ વ્યવહાર હૈ. હૈ શબ્દ? ‘તદાત્વે પરિજ્ઞાયમાનસ્તદાત્વે પ્રયોજનવાન’. યે આદરણીય હૈ અને કરનેલાયક હૈ, યે પ્રશ્ન યહાં હૈ હી નહીં. સમજમં આયા? તે કાળે... યે જરી સૂક્ષ્મ બાત હૈ થોડી.

અપના આત્મા ધ્રુવ ‘ભૂયત્થંઅસિદોખલુ,’ ૧૧મી ગાથામં આયા. ‘ભૂયત્થં’ ભૂતાર્થ ત્રિકાળ સત્યાર્થ પ્રભુ ઉસકી જહાં દષ્ટિ હુઈ તો નિશ્ચય તો યે હૈ. તો કહતે હૈં કિ અબ વ્યવહાર રહતા હૈ કિ નહીં? પર્યાયમં વ્યવહાર હૈ કિ નહીં? કિ નિશ્ચય પૂર્ણ હો ગયા? તો કહતે હૈં કિ ઉસકી પર્યાયમં કમજોરી હૈ તબ લગ રાગ હૈ, શુદ્ધિકી પર્યાય અલ્પ હૈ. યે શુદ્ધિ (ઔર) રાગની એક-એક પર્યાય.. અનેક પર્યાય મિલકર જાનના વહ વ્યવહાર પ્રયોજનવાન હૈ. સમજમં આયા? સંસ્કૃતમં હૈ. ટીકામં હૈ, અર્થમં હૈ. ‘જાણેલો તે કાળે પ્રયોજનવાન છે’. ભાષા તો એસી હૈ કિ વર્તમાન કાળમં જાના હુઆ તે કાળે પ્રયોજનવાન હૈ. એસા પાઠ હૈ. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ—ધર્મીકો ભૂતાર્થ ત્રિકાળકી દષ્ટિ હુઈ, તો હવે પર્યાયમં પૂર્ણતા હુઈ નહીં ઉસકો ક્યા કહના, એમ કહતે હૈં.

તો કહતે હૈં કિ પર્યાયમાં શુદ્ધતાકી અપૂર્ણતા હૈ (અર્થાત્) અશુદ્ધતા હૈ, એ તે તે કાળે જાણેલા પ્રયોજનવાન છે. આદરણીય અને કરનેલાયક હૈ એસી બાત હૈ નહીં. આહાહા! શું કરે? અર્થ કરવામાં જ મોટી ભૂલ કરી છે. અપની દષ્ટિ પ્રમાણસે અર્થ કરે અને (કહે કિ) શાસ્ત્ર એસા કહતા હૈ, શાસ્ત્ર એસા કહતા હૈ. અને ‘જઈ જિણમયં પવજ્ઞહ તા’ યે હૈ. કિ વ્યવહાર હૈ. ઉસે ન માને તો પર્યાય માનતે નહીં. નિશ્ચય હૈ, સત્ય પરિપૂર્ણ અખંડ હૈ, એસા ન માને તો નિશ્ચય તત્વકા નાશ હો જાતા હૈ. અને પર્યાય હૈ, વ્યવહાર હૈ, યે ન માને તો વ્યવહાર તીર્થકા નાશ હોતા હૈ. ક્યોંકિ તીર્થ નામ ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકી પર્યાય વહી તીર્થ હૈ. પર્યાય હૈ બસ ઈતના, આદરણીય નહીં. સમજમં આયા?

(શ્રોતા : જાનના પ્રયોજનવાન.....) જાને. બસ જાણવું (કે) ‘હૈ’. (શ્રોતા : જાનના પ્રયોજન પછી આદરણીય પ્રયોજન હો ગયા). આદરણીય પ્રયોજન.... ભાષા એસી હૈ ન.

(શ્રોતા :કર્મકા કર્તા હોતા હૈ). હા, તો કહતે હૈં ન. યે બાત તો ચલતી હૈ. (શ્રોતા : નિશ્ચયકા અવલંબન કરનેવાલા) રાગકા કર્તા નહીં હોતા. વહી તો બાત ચલતી હૈ ન. વાત ક્યા ચલતી હૈ ? હા, વહ તો ચલતી હૈ. અજ્ઞાન હૈ તબ લગ રાગકા કર્તા હૈ, રાગકા કર્તા હૈ, યે તો બાત ચલતી હૈ. કિતની બાર કહા. અભી ભી કહા. ૧૦ બાર, ૨૦ બાર યહ તો હુઆ.

(શ્રોતા :) રાગ. રાગ કરતે હૈં ન અજ્ઞાનભાવસે. વો તો કહા ન પહલે. ક્યા કહા ? કલાક તો હુઆ. એક કલાક તો હુઆ યે બાત કરતે કરતે. તભી પકડી નહીં. જબ લગ અજ્ઞાની.. યહાં કહા ન. મિથ્યાત્વ હૈ તો મિથ્યાતી જીવ કરે. અને યે તો અભી અર્થ ક્રિયા, કિતની બાર આયા. અપના સ્વરૂપકા—રાગસે ભિન્નકા ભાન નહીં, તબ લગ અજ્ઞાની રાગરૂપી કર્મકા કર્તા હોતા હૈ. રાગ છૂટકર ભેદજ્ઞાન હુઆ તો કર્તા છૂટ જાતા હૈ. બહોત બાર કહા. પણ વહ અંદર... સમજમેં આયા ? લ્યો. તિન્હિકોં મિથ્યાત દૂર કરિવૈકોં કહૈ ગુરુ, સ્યાદવાદ પરવાંન આતમ ધરમ હૈ. અજ્ઞાનપને વિકાર કરતા હૈ, જ્ઞાન હુઆ તો વિકાર કરતા નહીં, એસા સ્યાદાદ હૈ. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૨૪, શ્રાવણ સુદ ૧૨૨ મંગળવાર, તા. ૩-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૨૭ થી ૩૪ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

આ સમયસાર નાટક. ૨૬વા પદ હો ગયા. કર્તા-કર્મકા અધિકાર છે. બહોત વિસ્તારસે સ્પષ્ટ કરતે હૈં. અનાદિસે... પહલે આયા ન? ‘અનાદિ મોહકો ભ્રમ છે’. ઉપર આયા છે. વાસ્તવિક આત્મા આનંદ અને જ્ઞાન સ્વભાવ છે. કહતે હૈં કિ સ્વભાવ—સ્વરૂપ દેખનેસે ભાવકર્મકા કર્તા આત્મા છે નહીં. દ્રવ્યકર્મકી તો યહાં બાત છે હી નહીં. કર્મ.. કર્મ શબ્દ આયા છે ન. દ્રવ્યકર્મકી તો બાત છે નહીં. જડકા કર્તા આત્મા વ્યવહારસે છે, ઐસા (હૈં) હી નહીં. અસદ્ભૂત વ્યવહારનયસે કહનેમેં આતા છે, પણ જૂઠી દૃષ્ટિસે કહનેમેં આતા છે. પણ યહાં કોઈ ઐસે કહે કિ આત્મા તો નિર્મળ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે. ઉસમેં મેલ કહાં રહા? મેલ છે તો નિર્મળતા રહતી નહીં. કહતે હૈં કિ મેલ છે યે પર્યાયમેં છે. દ્રવ્ય અને ગુણ તો નિર્મળાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે. જહાં લગ નિર્મલ આત્માકા સ્વભાવ દૃષ્ટિમેં આયા નહીં, તબ લગ વો દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકા પરિણામ જો ભાવકર્મ અરૂપી વિકાર છે (ઉસકા) વો કર્તા માનતે હૈં. સમજમેં આયા? આ ઝીણી વાત સૂક્ષ્મ વાત છે.

શરીર, વાણી, મન તો યે જડ છે, ઉસકા તો આત્મા કુછ કર સકતા નહીં. ક્યોંકિ પરપદાર્થ કોઈ નિકમ્મા નહીં. અપની પર્યાયસે રહિત કોઈ પદાર્થ નહીં હોતા. પ્રત્યેક પદાર્થ પ્રત્યેક સમયમેં અપની પર્યાયરૂપી કાર્ય કરતા છે. ઉસમેં દૂસરા કરે ઐસા હોતા નહીં. ફક્ત ઉસમેં વિકલ્પ જો ઉઠતે હૈં દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-કામ—ક્રોધાદિ, જહાં લગ ઉસકી દૃષ્ટિ પર ઉપર છે—બહિર્બુદ્ધિ છે, તહાં લગ યહ રાગ-વિકારકા વહ કર્તા છે અજ્ઞાનભાવસે. સૂક્ષ્મ ભાવ છે. અંતરમેં યે વાત લેની બડા ગહન વિષય છે, બડા પુરુષાર્થ છે અંદર. કહતે હૈં, સ્યાદવાદમેં આત્માકા સ્વરૂપ. અજ્ઞાની ઐસે માને કિ આત્મા તો પરમાત્મા હી (હૈં), સ્વરૂપ શુદ્ધ છે, ઉસમેં અશુદ્ધતા કહાંસે આયી? અને અશુદ્ધતા હો તો ઉસકા કર્તા કેસે હો આત્મા? ઉસકો યહાં કહતે હૈં.

સ્યાદ્વાદમાં આત્માનું સ્વરૂપ (દોહરા)

ચેતન કરતા ભોગતા, મિથ્યા મગન અજાન।

નહિ કરતા નહિ ભોગતા, નિહચૈ સમ્યકવાન।।૨૭।।

અર્થ :—મિથ્યાત્વમાં લાગેલો અજ્ઞાની જીવ કર્મનો કર્તા-ભોક્તા છે, નિશ્ચયનું અવલંબન લેનાર સમ્યગ્દૃષ્ટિ કર્મનો ન કર્તા છે, ન ભોક્તા છે. ૨૭.

અર્થ :-મિથ્યાત્વમેં પગા હુઆ અજ્ઞાની જીવ કર્મકા કર્તા-ભોક્તા હૈ, નિશ્ચયકા અવલમ્બન લેનેવાલા સમ્યક્ત્વી કર્મકા ન કર્તા હૈ ન ભોક્તા હૈ ॥૨૭॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ચેતન કરતા મોગતા મિથ્યા મગન અજાન.. મિથ્યાત્વમેં પગા હુઆ અજ્ઞાની જીવ. આહાહા! ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય ને આનંદકા પૂર નૂર હૈ—એસી દૃષ્ટિ અનાદિસે હૈ નહીં. ઉસ કારણ મિથ્યાદૃષ્ટિ—અજ્ઞાની અપની પર્યાયમેં પર્યાયબુદ્ધિ હોનેકે કારણ, શુભ-અશુભ વિકલ્પકા ચેતન કર્તા અને ભોક્તા (હોતા હૈ). યે રાગકા કર્તા ઓર હરખ—શોકકા ભોક્તા, મિથ્યા મગન અજાન.. જિસકો, આત્મા ચૈતન્ય આનંદ હૈ એસા અજ્ઞાણ હૈ, જ્ઞાન નહીં, ભાન નહીં—યે અજ્ઞાની પુણ્ય-પાપ ને વિકારકા કર્તા-ભોક્તા હોતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા ?

નહિ કરતા નહિ મોગતા, નિહચૈ સમ્યક્વાન.. અપના આત્મા રાગબુદ્ધિ છોડકર સ્વભાવબુદ્ધિ—સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ. ‘મેં તો આત્મા હૂં. આત્મા તો વિકારરહિત હૈ ઓર નિર્વિકાર ચૈતન્યકા પિંડ હૈ’ એસી બુદ્ધિ—સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ, નહિ કરતા નહિ મોગતા.. વહ પુણ્ય-પાપકા વિકાર અને હરખ—શોકકા કર્તા ભી નહીં, ભોક્તા ભી નહીં. આહાહા! દેખો. સમજમેં આયા ?

જડકા, કર્મકા કર્તા, વહ તો બાત યહાં હૈ હી નહીં. શરીર આદિકા કર્તા અને દેશ, કુટુંબકા કામ કરે, યે વેપાર-ધંધા વ્યવસ્થિત કરે. કરતે નહીં? પદમયંદજી! હોંશિયાર માણસ હો તો બરાબર વેપાર ધંધે... વો બાત તો કલ્પના, અજ્ઞાનીકી કલ્પના હૈ. પરપદાર્થ પરમાણુ ઉસમેં ભી કર્તા—કર્મ (આદિ) અનંત શક્તિ પડી હૈં. એક પરમાણુમેં ભી કર્તા-કર્મ-કરણ-સંપ્રદાન-અપાદાન-અધિકરણ—એસી શક્તિયાં ગુણરૂપે એક પરમાણુ—પોઈન્ટમેં પડી હૈ. તો યે પરમાણુ કર્તા હોકર, ઉસકી પર્યાયકા—કર્મકા કર્તા વો હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? (શ્રોતા : જેને ખબર ન પડે એ શું કરે?) ખબરકી ક્યા બાત હૈ ? (જેને) ખબર હોય એ તો ચેતન એક હી તત્ત્વ હૈ, તબ દૂસરા તત્ત્વ સિદ્ધ હોતા હી નહીં. પાંચ તો જડ હૈ. અપના અસ્તિત્વ રખતે હૈં અને પરિણામન હૈ. બસ, ઉસમેં ખબરકી ક્યા બાત હૈ ? સમજમેં આયા ?

પરમાણુ આદિ અપના અસ્તિત્વ... પાંચ દ્રવ્ય હૈ ન જડ ? ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ, કાળ અને પુદ્ગલ—યે અચેતન હૈ, જડ હૈ, ઉસકા અસ્તિત્વકી ખબર ઉસકો ભી નહીં. પણ હૈં ન ? હૈં ઓર ઉસમેં નથી-નથી પર્યાય સમય-સમય ભી હૈ, હૈં ઉસકા સ્વભાવ

પરિણમનકા હૈ. તો જો સમય જો પર્યાય હોનેવાલી હૈ, ઉસકા કર્તા યે પરમાણુ હૈ. સમજમેં આયા? ભોજન હૈ. કવલ આતા હૈ, કવલ ઐસા લિયા. તો કવલકી ક્રિયા હૈ વહ જડકી ક્રિયા હૈ. આત્મા લે સકે કવલ, અંગુલીસે ઉપાડ સકે—ઐસી બાત હૈ નહીં. (શ્રોતા : હાથથી ઉપર લીધોને હાથથી). હાથસે.. કહા ન? હાથસે લિયા નહીં. હાથ, વહ પરમાણુ ભિન્ન હૈ, કવલકા પરમાણુ ભિન્ન હૈ. આહાહા! તો યે કવલકા એક-એક પરમાણુમેં અનંત ગુણ હૈ. તો ઉસમેં કર્તા-કર્મ-કરણ (આદિ) ષટ્કારકકી શક્તિ પડી હૈ. આહાહા! સ્વયંસિદ્ધ હૈ ઉસમેં.

કહો, સુમનભાઈ! આ તેલ—બેલનું કરી શકે કે નહીં? (શ્રોતા : નહીં). નહીં? (શ્રોતા : રોજ કરે છે). રોજ કરે છે. યહ ઉનકા લડકા હૈ રામજીભાઈકા. કોઈ કહતે થે સુબહમેં કિ કોણ સુમનભાઈ? આ સુમનભાઈ. આઠ હજારકા પગાર કહતે હૈ લોગ માસિક. પુણ્ય બળી જાતા હૈ ઈતના. તો ઉસમેં કોઈ આત્મા કર્તા હૈ. તેલકા શું કહેવાય એનું? પેટ્રોલ. પેટ્રોલ કહેવાય એ? (શ્રોતા : રીફાઈનરીની ફેક્ટરી.) હા, એનું કંઈપણ રજકણકા કરે, તીન કાલમેં નહીં. રાગ કરે. (શ્રોતા : વર્તમાનમાં તો કરેને?) ક્યાં? વહ તો પ્રશ્ન... વર્તમાનમેં ભી યે હી કાર્ય હૈ. ભૂતકાળ યે તો બીત ગયા, ભવિષ્ય તો આયા નહીં. વર્તમાનમેં હી હોતા હૈ. (શ્રોતા : કંપની મફતનો પગાર આપે?) કંપની કોણ દેતે હૈ? વહ તો રજકણ આનેવાલા હો તો આતા હૈ. આપે કોણ? સમજમેં આયા? રામજીભાઈ ત્રીસ વર્ષ પહલે કોર્ટમેં જાતે થે પાંચ કલાક. લ્યો, ૨૦૦ રૂ. લેતે થે. લેતે થે વે? (શ્રોતા : આતે હૈ, આપને કહા). લે—દે કોણ? એક રજકણકી ભી ક્રિયા અપની ષટ્કારકકે કારણસે અપનેમેં અપનેસે અપને કાલમેં હી હોતી હૈ. દૂસરેસે તીન કાલ તીન લોકમેં હોતી નહીં. આહાહા!

ભગવાન જિનવરકા પંથ... ષટ્ક્રવ્ય હૈ. વહ ષટ્ક્રવ્ય તો જાતિએ હૈ. સંખ્યા તો અનંત હૈ. અનંત આત્મા, અનંત પરમાણુ. આહાહા! એક નિગોદ—આલુકા શરીરકા એક ટુકડા રાઈ જિતના, ઉસમેં અસંખ્ય તો શરીર હૈ. એક-એક શરીરમેં એક-એક પરમાણુ સ્વતંત્ર કામ કરતે હૈં ઔર એક શરીરમેં અનંત નિગોદ જીવ હૈં. એક સાથે મરે ને એક સાથે ઉપજે અનંત. તો ભી એક આત્મા અપની પર્યાયકો કરે. કર્મ ઉસકો કરે ને કર્મ ઉસકી પર્યાયકો કરે કે દો મિલાકર(કરે, ઐસા હૈ નહીં.) આત્મા અનંત ભેગા સાથમેં હૈં.

લ્યો, ‘ગોમ્મટસાર’મેં આતા હૈ. ‘અનંત જીવકા એક શ્વાસ, એક આહાર...’ ઉસકા અર્થ ક્યા? વહ તો ભિન્ન-ભિન્ન અપની પર્યાયકા કર્તા હૈ. શ્વાસ ને આહારકા કર્તા હૈ નહીં. આહાહા! કહો, સમજમેં આયા? આતા હૈ ન વહ શ્લોક? અનંત જીવ એકસાથે

આહાર, શ્વાસ... શું કીધું? ચાર બોલ છે ને? (શ્રોતા : શરીર, ઈન્દ્રિય આદિ). હા, શરીર. આ તો ચાર પ્રાણ હૈ ન ચાર ઉસકો. ઈન્દ્રિય. ઈન્દ્રિય. ઈન્દ્રિયસે દ્રવ્યેન્દ્રિય હૈ. એક-એક જીવકી ભાવેન્દ્રિય ભિન્ન હૈ. દ્રવ્યેન્દ્રિય સબકી એક અનંતકી, ભાવેન્દ્રિય ભિન્ન. આહાહા! સમજમેં આયા?

એક ઈતને ટુકડેમેં સિદ્ધ હુએ અભી તક... છ માસ અને આઠ સમયમેં છસો આઠ સિદ્ધ હોતે હૈં. ભાઈ! વિશ્વાસકી ચીજ હૈ યે તો. છ માસ અને આઠ સમયમેં છસો ને આઠ (જીવ) સિદ્ધ પરમાત્મા હોતે હૈં અઢી દ્વીપમેંસે. અભી યહાંસે નહીં હો (સકે) તો મહાવિદેહમેંસે છસો ને આઠ (જીવ) પાંચ મહાવિદેહમેંસે અભી ભી જાતે હૈં. છ માસ ને આઠ સમયમેં છસો ને આઠ. એસે ધારાવાહી પ્રવાહસે અનંત સિદ્ધ હુએ. ઉસસે.. એક શરીરમેં નિગોદ-બટાટા-આલુ-કંદમૂળ શું કહેવાય? પ્યાજ, લહસુન. એક રાઈ જેટલી ટુકડેમેં અસંખ્ય તો શરીર હૈ ઔદારિક અને એક શરીરમેં અભી તક (હુએ) સિદ્ધસે અનંત ગુણા જીવ હૈં. ઉન જીવકા શ્વાસ આદિ એક ગિનનેમેં આતા હૈ વ્યવહાર. શ્વાસકી ક્રિયા સબકી (એક). બસ અપને (શ્વાસ) લેનેકી પર્યાયમેં ભાવેન્દ્રિય ભિન્ન-ભિન્ન હૈ. દ્રવ્યેન્દ્રિય અનંતકી એક હૈ. સમજમેં આયા? મનહરલાલજી! ક્યાં આ ખબર પડે? રળવું, ખવડાવવું ને આમાં, આંહીં ક્યાં ગોતવા? આહાહા!

ભગવાન! તુમ ત્યાં અનંત બૈર રહે. સમજમેં આયા? પ્રથમ પિયરકા સ્થાન, જેમ સ્ત્રીકો પિયર હોતા હૈ, પિયર કહતે હૈં ન? પિયર મા-બાપકા. એસે જીવકા પહલા પિયર નિગોદ થા. આહાહા! સમજમેં આયા? સ્ત્રી ત્યાં ૧૫-૧૬ વર્ષ, ૧૮ વર્ષ નિકાલતી હૈ ન પહલે તો. ભગવાન તો એસે કહતે હૈં, જીવકા મૂલ પહલે પિયર સ્થાન—માતૃસ્થાન તો નિગોદ હૈ. આહાહા! એક-એક શરીરમેં અનંત જીવ અપની ભાવેન્દ્રિય ભિન્ન રખતે હૈં. આહાહા! આ તે કંઈ ગજબ!

યે ભાવેન્દ્રિયકી પર્યાયકા અજ્ઞાનપણે કર્તા હૈ. ભાઈ! દ્રવ્યેન્દ્રિયકા તો કર્તા વહ ભી નહીં. આહાહા! ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિય જો હૈ અંશે, ઉસકા કર્તા હોના—વહ ભી મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનભાવ હૈ. અંશબુદ્ધિ હૈ ન અંશબુદ્ધિ, એમ કહતે હૈં. આહાહા! તો જબ લગ અંશબુદ્ધિ હૈ તબ લગ ચેતન કરતા મોગતા મિથ્યા મગન અજાન.. યે નિગોદસે લેકર નવમી ગ્રૈવેયક તક દ્વિગંબર સાધુ (હોકર) ગયે મિથ્યાદૃષ્ટિ. તો મિથ્યાદૃષ્ટિ(કો) જબ લગ સ્વભાવકી દૃષ્ટિ નહીં અને વહ રાગક્રિયા, પુણ્યકી ક્રિયાકા કર્તા (માનતે) હૈં, યે ક્રિયા ઉપર દૃષ્ટિ હૈ, તબ લગ અજ્ઞાની કર્તા હૈ.

નહિ કરતા નહિ મોગતા.. આહાહા! ભગવાન અપને નિજ ઘરકી સંભાલમેં જબ

आया. निहचै सम्यक्वान.. सम्यग्द्रष्टि हुआ. अरे, मैं तो पूर्णानंद प्रभु हूँ. मैं राग भी नहीं, पर भी नहीं अने अल्पज्ञकी पर्याय भंड ईन्द्रिय भाव, भावईन्द्रिय भंड—ये भी मैं नहीं. आडाडा! क्षयोपशम ज्ञानका जो अंश है भावेन्द्रियका, ये भी मैं नहीं. आडाडा! भंड नहीं, भंड नहीं. 'मैं तो अभंड ज्ञायक वस्तुस्वरूप' ऐसी थीज भगवानने जो देवी, ऐसा दृष्टिमें जब आवे तो सम्यग्ज्ञान होता है. ये सम्यग्ज्ञानी रागका, भावकर्मका कर्ता-भोक्ता नहीं. धंधेका तो कर्ता नहीं. आडाडा! भाषा बोली जाती है उसका भी कर्ता आत्मा नहीं. अज्ञानी भी कर्ता नहीं भाषाका. अज्ञानी कर्ता अपनी विकल्पदशाका, विकारका है.

आत्मामें भान हुआ. अरे, मैं क्या? मैं कोई भंड ईन्द्रिय हूँ? मैं जो ईन्द्रिय हूँ? मैं राग हूँ? मैं शरीर हूँ? मैं ये नहीं. मैं तो पूर्णानंद प्रभु.. वड जो कडते थे न (कि) पूर्ण परम है. वात तो पूर्ण परम बराबर है. पण अज्ञानी कडते हैं कि पूर्ण परम है माटे रागका कर्ता आत्मा नहीं, अज्ञानभावे भी कर्ता नहीं. समजमें आया? आडाडा! ईतना गर्व उतर जाय, अभिमान गल जाय. आडाडा! 'हुं करं हुं करं अे ज अज्ञान छे.' 'मैंने किया, मैंने किया ये अज्ञान'. जडां तडां मूढ डोकर गर्व मिथ्यात्वका सेवन करते हैं. आडाडा! समजमें आया? कडते हैं, निहचै सम्यक्वान.. राग.. कर्म शब्द पडा है न? समकृती कर्मका... कर्म शब्दे भावकर्म. जडकर्मकी यडां भात है डी नहीं. डवे, इस विषयका एकांतपक्ष खंडन करनेवाले स्यादवादका उपदेश कहते हैं, डो. १ उवा कणश. नीये है न?

माऽकर्तारममी स्पृशन्तु पुरुषं सांख्या इवाप्यार्हता
कर्तारं कलयन्तु तं किल सदा भेदावबोधादधः।
ऊर्ध्वं तूद्धतबोधधामनियतं प्रत्यक्षमेनं स्वयम्
पश्यन्तु च्युतकर्तृभावमचलं ज्ञातारमेकं परम् ॥१३॥

आ विषयना अेकान्तपक्षनुं भंडन करनार स्याद्वादनो उपदेश (सवेया अेकत्रीसा)

जैसे सांख्यमती कहें अलख अकरता है,

सर्वथा प्रकार करता न होइ कबहीं।

तैसें जिनमती गुरुमुख एक पक्ष सुनि,

याहि भांति मानै सौ एकंत तजौ अबहीं ॥

जौलों दुरमती तौलों करमकौ करता है,

सुमती सदा अकरतार कह्यौ सबहीं।

जाकै घटि ग्यायक सुभाउ जग्यौ जबहींसौं,

सो तौ जगजालसौं निरालौ भयौ तबहीं ॥२८॥

शब्दार्थ :—जिनमती=जिनराज कथित स्याद्वाए विधाना ज्ञाता.

अर्थ :—जेवी रीते सांख्यमती कहे छे के आत्मा अकर्ता छे, कोर्षपण हालतमां कटी कर्ता थर्ष शकतो नथी. जैनमती पण पोताना गुरुना मुझे अेक नयनुं कथन सांभणीने आ ज रीते माने छे, पण आ अेकान्तवाएने अत्यारे ज छोडी धो, सत्यार्थ वात अे छे के जयां सुधी अज्ञान छे, त्यां सुधी ज जुव कर्मनो कर्ता छे, सम्यग्ज्ञानी सर्व हालतोमां सदैव अकर्ता कह्यो छे. जेना हृदयमां जयारथी ज्ञायकस्वभाव प्रगट थयो छे ते त्यारथी जगतनी जंजालथी निरालो थयो छे—अर्थात् मोक्ष सन्भुष थयो छे. २८.

अर्थ :—जिस प्रकार सांख्यमती कहते हैं कि आत्मा अकर्ता है, किसी भी हालतमें कभी कर्ता नहीं हो सकता। जैनमती भी अपने गुरुके मुखसे एक नयका कथन सुनकर इसी प्रकार मानते हैं, पर इस एकान्तवादीको अभी ही छोड़ दो, सत्यार्थ बात यह है कि जब तक अज्ञान है, तब तक ही जीव कर्मका कर्ता है, सम्यग्ज्ञानकी सब हालतोंमें सदैव अकर्ता कहा है। जिसके हृदयमें जबसे ज्ञायकस्वभाव प्रगट हुआ है वह तभीसे जंजालसे निराला हुआ—अर्थात् मोक्षके सन्मुख हुआ है॥२८॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

क्या कडते छें, देभो. जैसे सांख्यमती कहें अलख अकरता है, सर्वथा प्रकार करता न होइ कबहीं. सांख्यमती अने जैनना नाम धरावनारा पण कडे. सभ ले लेना, ये सभ सांख्यमती छें. तैसें जिनमती गुरुमुख एक पक्ष सुनि.. आत्मा कर्ता नडीं, आत्मा कर्ता नडीं, अैसा सुना. आत्मा कर्ता नडीं, शास्त्रमें तो आता छे. पण कभ कर्ता नडीं रागका? सम्यग्ज्ञान हुआ तो कर्ता नडीं. समजमें आया? सुनाये जाय. आत्मा तो अकर्ता छे, आत्मा अकर्ता छे. किसका अकर्ता? परका तो अकर्ता छे, ये बराबर छे. पण रागका भी अकर्ता छे, अैसा नडीं. अज्ञानभावे रागका—विकारका—भावकर्मका कर्ता बराबर छे.

याहि भांति मानै सौ एकंत तजौ अबहीं॥

जौलौं दुरमती तौलौं करमकौ करता है,

सुमती सदा अकरतार कह्यौ सबही।

जाकै घटि ग्यायक सुभाउ जग्यौ जबहीसौं,

सो तौ जगजालसौं निरालौ भयौ तबहीं॥

उसका अर्थ : जैसे सांख्यमती.. दृष्टांत दिया छे. अलख अकरता है. 'अलख' नाम भगवान आत्मा. रागरूप परिणामन होता ही नडीं, अेम कडते छें. समजमें आया?

‘अलभ’ नाम ईन्द्रियसे ज्ञाननेमें न आवे, ऐसा भगवान आत्मा त्रिकाण अकर्ता है. कर्मी (भी) कर्ता नहीं जैसे सांभ्यमती मानते हैं. जैसे जैनमें पण... वड पछी लिया. सर्वथा प्रकार करता न होइ कबहीं... विकारका सर्वथा प्रकारसे कोई काणे कर्ता नहीं. जैसे सांभ्यमतीनी पेठे जैन पण मानते हैं. अम कडते हैं, देभो. तैसें जिनमती.. जैन संप्रदायमें जन्म हुआ और गुरुमुख एक पक्ष सुनि.. गुरुने कडा के आत्मा द्रव्यानंद प्रभु यिदानंद ध्रुव वड रागका कर्ता होता ही नहीं. समजमें आया? (श्रोता : वारंवार?) कई अपेक्षासे?

अ तो अंतर सम्यक् दृष्टि द्रव्य उपर आ गई और शुद्ध यिदानंदका स्वीकार हुआ तो ये आत्मा रागका कर्ता नहीं. समजमें आया? पण स्वभावका स्वीकार जहां नहीं वहां रागका स्वीकार तो रडा और कडे के रागका कर्ता हम नहीं, (तो) ब्रह्मघाती है, आत्माका घात करनारा है. आडाडा! जैसे कडते हैं. पन्नालालज्ज! ऐसी बात है. जिनमती गुरुमुख एक पक्ष सुनि.. अक पक्ष नाम आत्मा ज्ञायक चैतन्य ये कर्ता होता ही नहीं. ऐसी निश्चयकी बात अक सुनी, पण दुसरा पक्ष, अज्ञानमें रागका पुण्य-पापका कर्ता है, ये पक्ष भूल जाते हैं. समजमें आया? याहि भांति मानै सो एकंत तजौ अबहीं.. अब छोडो, भगवान! राग ने पुण्य दया-दान-व्रत का परिणामका कर्ता तुम हो अज्ञानभावसे. जब लग स्वरूपका भान नहीं, तब लग तो अज्ञानभावसे वही कर्ता है.

जौलौं दूरमती तौलौं करमकौ करता है.. जहां लग दुर्मति है. आडा! अपना निजस्वभावका स्वाद आया नहीं, यिदानंद प्रभु अतीन्द्रिय आनंदका सागर उसका जब लग स्वाद आया नहीं, जैसे दुर्मति. आडा! शैठ! आडा! दूरमती तौलौं करमकौ करता है.. बुद्धि दुर्बुद्धि है, अपना स्वरूपका भान नहीं. अरे! ‘में कोन हूं? कहां हूं? कैसे हूं?’ ऐसी थीजकी जब लग भबर नहीं, ये दुर्मति कर्मका, रागका कर्ता होता है. व्यवहार शुभरागका कर्ता अज्ञानी होता है, अम कडते हैं. आडाडा! व्यवहार जो दया-दान-व्रत-भक्ति आदिका परिणाम (उसका) दुर्मति कर्ता होता है, अम कडते हैं. कडो, समजमें आया? कडो, अमरयंदज्ज! आडाडा! अरे भगवान! तेरी थीज महान अनंत शक्तिसे भरा भंडार है. ऐसा जब लग भान नहीं, तब लग अज्ञान नाम स्वरूपके अज्ञापनेकी भूमिकामें रागका कर्ता वही है.

सुमती सदा अकरतार कह्यौ सबही.. देभो. वड दुर्मति कडा था. सुमती सदा अकरतार,.. देभो. सम्यग्ज्ञानी आत्मा विकल्प—रागसे भी भिन्न है. कर्म, शरीरसे तो भिन्न ही है, पण अल्पज्ञ भावेन्द्रियका भंडसे भी भिन्न है. आडाडा! समजमें आया? ‘जो इंदिये जिणित्ता’, आता है न उ१ गाथामें. ईन्द्रियको ज्जता, उसका अर्थ? शब्द, रूप, रस, गंधका लक्ष छोड दिया, द्रव्येन्द्रियका लक्ष छोड दिया और भावेन्द्रिय अक विषयको

જાનનેવાલી ભાવેન્દ્રિય, વહ ખંડ-ખંડ જ્ઞાનકી રૂચિ છોડ દી ઔર અખંડ જ્ઞાયકમૂર્તિકા જબ સુમતિપ્રકાશ હુઆ. આહાહા! યે સુમતી સદા અકરતાર.. વહ ભાવ વ્યવહારકા કર્તા યે હે નહીં. આહાહા! વ્યવહાર હોતા હૈ, પણ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ વ્યવહારસે મુક્ત હૈ. અજ્ઞાની વ્યવહારસે સંયુક્ત હૈ. બસ ઈતના ફેર હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

આ તે કંઈ વાત છે. યે તો વસ્તુકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ. ભગવાન આત્મા અપની ચીજકી જ્યાં ભાન, દૃષ્ટિ હુઈ, તો ભગવાન આત્મા અકરતાર સબહી—સદા. કોઈ ક્ષણ ભી. લડાઈમેં જ્ઞાની હો, વિષયવાસનામેં દેખનેમેં આવે, તબ ભી વહ રાગકા કર્તા જ્ઞાની નહીં. આહાહા! નંદકિશોરજી! ઐસી બાત હૈ. સત્ય બાત સુનનેમેં ન આવે, યે વિચાર કબ કરે? અને કબ રૂચિ કરકે પરિણમન કરે? આહાહા! કહતે હૈં. સુમતી સદા અકરતાર કહ્યો સબહીં. ભગવાનને કહા એમ કહતે હૈં. ‘સબહીં’. કોઈ પણ વિકલ્પકા કર્તા આત્મા હૈ નહીં, યે સ્વરૂપકા સુમતિપ્રકાશ હુઆ તબ.

જાકૈ ઘટિ ગ્યાયક સુભારુ જગ્યો જબહીસૌં,.. દેખો. જબ ઘટમેં જ્ઞાયકસ્વભાવ જગ્યો જબસે. મેં તો જ્ઞાનન—દેખન પ્રજ્ઞાબ્રહ્મસ્વરૂપ મેં હૂં. મેં તો પૂર્ણાનંદકા નાથ હૂં. આહા! ઐસી સમ્યક્બુદ્ધિ સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ. જગ્યો જબહીસૌં તો જગજાલસૌં સો તો નિરાલૌ મયૌ તબહી.. આહાહા! વ્યવહાર નામ વિકલ્પ જગજાલ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા-શ્રવણ-મનન (આદિ) વિકલ્પ યે સબ જગજાલ હૈ. સંસાર કહ્યોને, સંસાર કહ્યોને. સુબહમેં આયા થા ન? ઘોર સંસારકા મૂલ હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : તો મહારાજ! પૂજા ભક્તિ કરની કિ ન કરની?) (શ્રોતા : વહ નક્કી કર લો ભૈયા!) વો સુબહમેં આયા થા કિ બીયમેં રાગ આતા હૈ, જબ લગ વીતરાગ ન હો તબ લગ આયે બિના રહતા નહીં. પણ ઉસકો હેય જાનના. (શ્રોતા : પણ કરવી કે ન કરવી એનું શું?) કરે કોણ? હોતા હૈ ઉસકો જાનના. કરે ઐસા કર્તા હો તો તો અજ્ઞાન હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

વહ કહા થા ન, રામજીભાઈકા એક ભાઈબંધ થા. ગુજરી ગયા. લખુભાઈ થા લખુભાઈ. એ મહારાજ આમ કહે, પણ હવે અમારે મહેમાન આવે તો યા પાવી કે નહીં? એ તો કહો. આહા! દીકરીનો સાસરો આવ્યા, સસરા. સત્તાપ્રિય પ્રકૃતિ હોય જરી દંભી ને બડા... હવે વહ આવે ત્યારે અમારે ક્યા યા દેના કે નહીં? હમ યા નહીં કર સકતે હૈં, હમ યા નહીં દે સકતે હૈં. કર સકતે હી નહીં, પીછે કરના, ન કરના—ઉસકા પ્રશ્ન હી નહીં. આહાહા! એક તો અહીંયા હુઆ થા. આશ્રમ હૈ ન. મશ્કરી ક્રિયા થા એકવાર ઉસને. એ ગુજર ગયા. ‘લો, નિશ્ચયવાદી ઐસા હો કિ મહેમાનકો કહે, કલ હમારે ત્યાં ભોજન કરનેકો આના’. પણ નિશ્ચયવાદી ભોજન કરનેકી ભાષાકા હી કર્તા નહીં. સુન તો સહી!

चारित्रविजय था न, श्वेतांबर. उम बेठे थे ने मश्करी करी थोडी. आडाडा! 'लो आ निश्चयवादी ऐसा डो के भई, भोजन करनेको कल उमारे यहाँ आना. पीछे आवे त्त्यारे कडे, भोजन बना नहीं. उम तो बना सकते नहीं'. ऐसी मश्करी... पण भोजन करनेको आवे ऐसा (कडनेका) विकल्प जिसको आया, ऐसा उसको करनेका विकल्प आता है, पण कर सकते नहीं ये दूसरी बात है. समझमें आया? आम लोको तत्त्वने समजे बिना उडा देते हैं. उम बेठे थे ने कडते थे लोगोंको. जुओ, भोजन करनेको आना भैया पांच घर सारा. वड आवे तो कडे, भई भोजन बना नहीं. उसके कारणसे बनता है उम तो कर्ता नहीं. (श्रोता : डोलीका दिन था क्या?) ये तो मश्करीका दिन था. आडाडा!

भई! उसके कारणसे आडार बनता है. मैं तो बना सकता नहीं. पण तुजे विकल्प तो तुजे आया थे कि नहीं? तो जैसा विकल्प आया था (बुलानेका), ऐसा विकल्प भोजन बनाउं ऐसा विकल्प आये बिना रहता ही नहीं. छातां भोजन बनना—न बनना उसका कर्ता आत्मा है नहीं. आडाडा! ये मश्करी उडाते हैं. अक जणा कडते थे. अक ब्रह्मचारी था. मोटरमें बैठे थे. तमारा वस्तु विज्ञानसार पढा है. ल्यो, वो सोनगढवाणा तो कडते हैं, नाम लिया था कानञ्जुस्वामी. के कानञ्जुस्वामी कडते हैं कि मोटर उसके कारणे चलती है, उमारे कारणसे नहीं. समझमें आया? आपणे आ चलते हैं ये मोटर चलती नहीं. उम अपने कारणसे चलते हैं. कडो, सखी बात है? जूठ है. मोटर चलते हैं उम तो. (श्रोता : सोनगढनी मोटर पेट्रोलथी न चाले....)

अे वणी बीजा था अक. अे वणी दुसरा है. सोनगढनी मोटर पेट्रोल बिना चलती है. उमारी मोटर पेट्रोलसे चलती है. आडा! हे भगवान! मोटर तो मोटरके कारणसे चलती है. मोटरका अक-अक परमाणु ऐसा गति करता है, अपनी पर्यायके कारणसे क्षेत्रांतर डोता है. कोई दूसरा परमाणुका धक्कासे भी चलती नहीं. आडाडा! समझमें आया? लो ये लकडी है, देणो. तो ऐसा करो तो चलती है? ऐसा है ही नहीं. उसके कारणसे अहीयासे आंही धक्का लगा तो चलती हैं, ऐसा है नहीं. आडाडा! अक शेठका भी चर्चा... उमारे चर्चा बडोत आती थी न. शेठ थे तो उसने चर्चा किया. देणो, लकडी है ऐसी देणो. तो पूरी लकडीको स्पर्शनेकी जरूर नहीं. अक बाजू ऐसा करो, ऐसा डो जायेगा.

आ तो चर्चा उमारे बडोत ५० वर्षथी चलती है न. अक दामोदर शेठ था. के ये आभी पूरी चीज है तो पूरी चीजको डिलानेको पूरी चीजको स्पर्शनेकी जरूर नहीं. ऐसा करो तो चल जायेगा. के भई, जूठ बात है. ऐसा उसको छूआ ही नहीं. अंगुलि उसको छूती ही नहीं. अपने कारणसे गति करके चलते हैं. आडाडा! गजब बात है! त्त्यारे काम

आकरं पडे दुनियाने. कर्तापणामां तो बडोत घुस गया है न अभिमान. 'हुं करं हुं करं अे ज अज्ञान छे, शकटनो त्मार जेम श्वान ताणो.' वेपार बडा करते हैं. हुशियार थडे बेसते हैं थडे. थडा कडते हैं न दुकानका? उम व्यवस्था करनेवाला बराबर हैं. मूरभ बेसाडो नही कर सके. उवे तुम भी नही कर सकते ने मूर्भ भी नही कर सकते, सून न! आडाडा! भाई! तने भबर नथी. तेरा अभिमान है. ये अभिमानमें तेरी भबर नही तुजे. आचार्य कडते हैं, अडो!

जब लग भगवान चैतन्य प्रभुका भान नही, तब लग तो विकार परिणामका कर्ता अज्ञानी है, अैसा नक्की करना. पाठमें आया न. पाठमां अैसा आया 'अपि आर्हताः' अरिहंतका मत माननेवाला. जुओ, १ उमा कणशना पडेला पढनुं छेल्कुं वाक्य. जैनमतको माननेवाला. व्यवहारु जैनमत छो, उज्ज तो. ग्यायक सुभाउ जग्यौ जबहीसौं.. तब अकर्ता छोता है. अे पडेला तो अकर्ता माननार जैनोको भी मानना पडेगा, अेम कडते हैं. जब लग अज्ञान है तब लग विकारका कर्ता अज्ञानी है, अैसे तुजे मानना पडेगा. अज्ञानी माने दुसरा माने कि नही, रागका कर्ता (नही). ये तो शुद्ध है, वस्तु तो शुद्ध है. गुण शुद्ध है तो उसमें मेल कहांसे आया? अरे, मेल तें उत्पन्न किया माटे आया. सुन न! और उसका कर्ता नाम परिणामन मेरा है ये अज्ञानबुद्धि है. आडाडा! अेक भोल पण यथार्थ समज जाय अेक भावका, तो सर्व भावका भ्यालमें आ जाय. पण अेकका ही ठिकाना नही.

सो तौ जगजालसौं निरालौ भयौ तबही, देभो. जहां भगवान आत्मा अपना अज्ञानका नाश करके शुद्ध चैतन्य जणहण ज्योति 'ज्ञानसलील'—ज्ञानका प्रवाह जहां भानमें आया. 'ज्ञानसलील' अैसा पाठ आता है 'अष्टपाहुड'में. 'अष्टपाहुड' है न? 'ज्ञानसलील'—ज्ञानरूपी प्रवाह चैतन्यका. राग पुण्य-पापका प्रवाह वो नही मेरी यीज. मेरी यीज तो ज्ञानप्रवाह है. चैतन्यबिंभ भगवान उसका प्रवाह वो मेरी यीज है. ये प्रवाहमें रागका कर्ता ज्ञानी छोता नही. आडाडा! बहु सूक्ष्म वात! लोगोको सुननेमें न आवे तो उसको गले(के नीचे) कहांसे उतरे? समजमें आया?

अेक वकील था बडा. यहां ८७की सालमें रहते थे. अेक मास रहा था. मंदिर बना न. ८७की सालमें बना. (संवत) ८७. त्रण और त्रीस (३३) वर्ष हुआ ईस मंदिरको. अेक यहां वकील रहा करता था. अभी है मुंभईमें. तो ये सुनते थे. ये अकर्ताकी बात आयी. उसने कहा, 'ये लो मैंने अैसे डाय किया, देभो. देभा कि नही? ये डाय मैंने किया लंभा'. अरे भाई! लंभा डाय तेरेसे हुआ कि आत्मासे हुआ कि परसे हुआ—ईसकी तुजे भबर नही. समजमें आया? ये तो कडते हैं... अैसा उसे दृष्टांत दिया था. कोई कडे कि मांस भानेसे पाप छोता है. तो उम कडते हैं कि मांस भानेसे क्षुधाका दुःख मिटता है, लो.

ક્યા કહા અમરચંદજી? કોઈ કહે કિ માંસ ખાનેસે પાપ હોતા હૈ. તો માંસ ખાનેવાલા કહતા હૈ..

યહ પ્રશ્ન વહાં ૮૪મ્ હુઆ થા, બગસરા. કાઠીકા એક ગૃહસ્થ થા. ૬૦ હજારકી બસ્તી. વ્યાખ્યાનમ્ આતે હૈં ન. નામ પ્રસિદ્ધ થા તો સબ બડે-બડે (આદમી) આતે થે. તો ઉસને કહા કિ 'મહારાજ! યે ક્યા?' (મ્ કહ્યું), દેખો, સુનો. માંસ ખાતે (વક્ત) ક્ષુધા થી ક્ષુધા, તો માંસ ખાયા તો ક્ષુધાકા દુઃખ મિટ ગયા. ભૂખ-ક્ષુધા. ક્ષુધાકા દુઃખ મિટ ગયા માંસસે? હવે કોઈ એમ કહે કે માંસસે પાપ હોતા હૈ (પાપ) કહાં રહા ઉસમ્? ક્યા કહા, સમજમ્ આયા? યે પ્રત્યક્ષ ભૂખ મિટ ગઈ. અને તુમ કહતે હૈં કે માંસ ખાનેમ્ પાપ હૈ ને માંસ ખાનેમ્ દુઃખ હૈ. અરે, સુન તો સહી! યે માંસકી ક્રિયા હુઈ, યે તો જડકી હૈ ઓર ક્ષુધા મીટી વહ તો પૂર્વકા શાતા ઉદયકા કારણસે ક્ષુધા મિટ ગઈ હૈ. યે માંસસે ક્ષુધા મિટી હૈ, એસા નહીં. તુજે ત્રિરાશિકી ખબર નહીં. સમજમ્ આયા?

એસે કંદમૂળ. કોઈ કહે, કંદમૂળમ્ અનંત જીવ હૈં, એમ? તો ક્ષુધા લગી. લાઓ સક્કરકંદ. સક્કરકંદ હોતા હૈ ન સક્કરકંદ. બનાઓ બાફકર. હમ ખાતે હૈં તો ક્ષુધા મિટ જાતી હૈ. તુમ કહતે હો કિ અનંત જીવકા પાપ હૈ. ઈસમ્ પાપ કહાં આયા? (શ્રોતા : કહતે હૈં, જડકી ક્રિયા જડ કરતા હૈ, શરીરકી ક્રિયા શરીર કરતા હૈ....) અરે, તુજે ખબર નહીં, કીધું. દુઃખ મિટા ક્યોં? અને સંયોગસે દુઃખ મિટા નહીં, ઉસકી તુજે ખબર નહીં. સમજમ્ આયા? મ્ તો એસા એક દૃષ્ટાંત દિયા થા. વહ તો રાજા કાઠી થા ન, બગસરા. વે વ્યાખ્યાનમ્ આયે થે, ઉસકા લડકા ભી આયા થા. વો રાજકુમાર થા અમરચંદ, અમરુભાઈ. હા, એ બિયારો મોટો રાજા જેવો હતો. પણ આ સાંભળીને એવું થયું, આહાહા! ... એકવાર.

કીધું, એક કરોડપતિ થા. ઉસકો આયા લડકા—બચ્યા. આયા તો રાજા ઉસકો અભિનંદન.... શું તમારે કહેવાય? એને આંગડી લઈને જાયને. ભેટ લેકર જાય. અને આ કરોડપતિ હતા. રાજા જાય. તો વહ લડકા દિખા છોટા. આજ હી જન્મા થા. તો રાજા કહતે હૈં, સુનો, કીધું. ૮૪કી ખાત હૈ, ૮૪. ૪૩ વર્ષ હુઆ. વહ કાઠીકો સુનાયા. સુનો, કીધું. વો લડકા કૂણા દિખા. કૂણા સમજે ન? (શ્રોતા : મુલાયમ). મુલાયમ. તો રાજાકો વિચાર આયા. અને વહ લડકાકા પિતા નાસ્તિક થા. કિસીકો માનતે નહીં. રાજાકો એસા લગા કિ ભૈયા! મુજે ક્ષુધા લગી હૈ. મ્ ખાયે બિના તેરે લડકે(કે લિયે) અંગૂન લેકર આયા. અંગૂન સમજે ન? વહ પહેરનેકી. ભેટ લેકર. મુજે ઈસ લડકેકો ... કરકે ખાનેકી ભાવના હો ગઈ. (શ્રોતા : ઉસકા ટૂકડા કરકે) ટૂકડા કરકે.

વહ બચ્યા આયા ન નયા. ટૂંકડા કરકે ખાનેકી ભાવના હુઈ. ‘અરેરે’, ઓલો કહે, ‘નહીં નહીં, એ નહીં’. ‘કેમ નહીં? હમેં ક્ષુધા હૈ ઓર ઉસકો ખાઉં તો મેરી ક્ષુધા મિટ જાયેગી. પાપ કહાંસે આયા’, રાજા એમ કહતે હેં. ક્ષુધા હૈ તો ઉસકો ખાઉં.... આયા હૂં. તુમ્હારા નામ સુના કિ શેઠકો એક પુત્ર આયા હૈ ઓર મેં ચા પીકે નહીં આયા હૂં ઓર બનાઓ ઉસકા કટકા કરકે. મેરી ભૂખ મિટ જાયેગી ત્યાં દુઃખ હોગા? એ પદમચંદજી! ઓલો કહે, ‘અરે, નહીં નહીં’. કેમ નહીં? તૂ તો નાસ્તિક હૈ ન? કિસાકો માનતે નહીં ન? પરલોક નહીં હૈ, સુખ-દુઃખ નહીં હૈ, તો યહાં એસે કેસા હુઆ તુઝે? ‘નહીં, નહીં, મહારાજ! એમ ન હોય, એમ ન હોય’, ઓલો કહે. તબ ક્યા હૈ? બનાવ. ઉસે તો ભાન નહીં થા પણ દૂસરેને કહા, ‘મહારાજ! ઉસકો કાટકર ખાના વહ તેરે દુઃખકે મિટનેકા કારણ નહીં. વહ તો શાતાકા ઉદય આયા તો ઉસમેં દુઃખ મિટ ગયા. તો માંસ ખાયા ને દુઃખ મિટા, યે બાત તદન જૂઠ હૈ. ધન્નાલાલજી!

એસે પછી કંદમૂળ ખાયા. કીધું, લો, ક્ષુધા લગી. અનંત જીવ હૈ કંદમૂળમેં. લો, તુમ કહે કિ પાપ લગતે હૈ, જૈનમત કહે. જૈન કહે કે પાપ લગે. હવે ક્ષુધા લગી થી ને શક્કરકંદ ખાયા શેકકર. શક્કર.. શક્કરકંદ હોતા હૈ ન વહ? શક્કરકંદ, શક્કરિયા. એ તો આપણે શક્કરિયા કહીએ. આપણી કાઠિયાવાડી ભાષા. વો ઉસમેં શક્કરકંદ કહતે હેં. શેકકર, અગ્નિમેં શેકકર ઓર ઘીમેં તળકર... આહા! લો, ક્ષુધા મીટી. તુમ કહતે હેં ન, કંદમૂળ ખાનેમેં પાપ હૈ. અરે, સુન તો સહી, તુજે ભાન નહીં. એ અનંત કાય ખાયા માટે ક્ષુધા મિટ ગઈ, એસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? વહ તો શાતાકા ઉદય આયા તો ક્ષુધા મિટ ગઈ યે તુઝે ખબર નહીં. આહાહા!

અનંત કાય ખાયા. પછી તો ઘણાં દૃષ્ટાંત આપ્યા હતા. આ વનસ્પતિનો દૃષ્ટાંત આપ્યા હતા. એ તો રાજા ખરોને. એ તો કહે છોખાય. એના તો બાપ હતા. ડીગાવાળા, નહીં ભાઈ? વાસવવાળા, વાસવવાળા પછી કાયમ આવતા વ્યાખ્યાનમાં પછી ન્યાં, બગસરા. ઉસકે ગામમેં લે ગયે થે કિ હમારી રાણીકો સુનના હૈ તુમ્હારી બાત. લો, ભઈ, ન્યાં ગયે થે એક રાત. હમારી બાત તો યે હૈ. કે પરકા લક્ષણસે દેખનેસે... અનંત કાય ખાયા તો દુઃખ મિટા, માંસ ખાયા તો દુઃખ મિટા, વનસ્પતિ ખાયા તો દુઃખ મિટા—એસા હૈ નહીં. ઉસકા ન્યાય કરના ચાહિયે. સમજમેં આયા? કોઈ બોલે કે લો, હમ જૂઠ બોલે તો પૈસા મિલા. તો જૂઠસે મિલતા હેં? સચ્ચી બાત હૈ? વહ પૂર્વકે પુણ્યકે કારણસે મિલા હૈ તુજે. જૂઠસે તો તુઝે પાપ નયા બંધા હૈ. એમ માંસ અને અનંત કાય ખાયા ઉસમેં તેરા ભાવ તો પાપ હૈ. ઉસસે તો તુઝે બંધ હુઆ હૈ અને (ક્ષુધા) મિટ ગઈ વો શાતાકા ઉદય આયા તો મિટ ગઈ હૈ. યે માંસ ખાનેસે મિટ ગઈ હૈ, અનંત કાય ખાયા તો મિટ ગઈ હૈ,

ઐસા હૈ નહીં. આહાહા !

એણે બિયારાને એમ થયું. પછી ઘરે આહાર વહોરવા ગયા હતા. એ અમુલખભાઈને કહા. ‘મહારાજ! કલકા દૃષ્ટાંત મેરી માતાજીકો સુનાઓ. એને બિયારાને.... મેરી માતા. એની માતાને સોનાના ઓલા હતા કડલા. કડલા કહતે હૈં ન? પગના. વહ તો ગૃહસ્થ થે ન, રાજા થે ન. સોનાના કડલા થા. એની મા અંદર થે ને બાહર નીકલતે નહીં. બ્રાહ્મણકા રસોડા થા ત્યાં આહાર લિયા. ‘પણ મહારાજ! પહલે હમારી માતાજીકો યે સુનાઓ કિ માંસ ખાનેસે દુઃખ મિટતા નહીં, અનંત કાય ખાનેસે દુઃખ મિટતા નહીં, યે ક્યા?’ પંડિતજી! ભૈયા ! તુઝે ખબર નહીં ભાવકી. ન્યાયકી ખબર નહીં તો તુમહારી કલ્પનાસે માન લો. સમજમેં આયા? આહા! ઐસે અજ્ઞાની.. જબ લગ તુઝે આત્માકા ભાન નહીં, તબ લગ તેરે રાગ અને વિકારકા કર્તા તુમ હો. પરકા કર્તા તુમ હો નહીં. તુઝે સ્વરૂપકી ખબર નહીં. આહા! સમજમેં આયા?

આ તો સાધારણ માણસ હોય તો એને દાખલા આવે ત્યારે સમજાય. જુઓ, ભાઈ! યે ક્યા? ત્યારે હવે ન્યાય કરના પડેગા કિ નહીં? કીધું ઉસમેં. કે સીધા પ્રત્યક્ષ દેખા કિ માંસ ખાયા ને દુઃખ મિટા, ઐસા માનના? આર્ય માણસ ઐસા માન સકે? ઓલા બાળકને ટૂકડા કરી ખાઉં તો ઓલો કહે, નહીં, નહીં. રાજાસાહેબ! આપકો પાપ લગેગા. પાપ માનતે થે નહીં ન તુમ? પાપ માનતે નહીં, પરલોક માનતે નહીં. પાપ કહાંસે આયા? યે ઘરમેં આયા ગોદા ઈસલિયે. તેરા લડકા મેં કાટકર ખાઉં ઈસલિયે પાપ માનતે હો અભી? આહાહા! એ તો નહીં, નહીં, નહીં હોં નહીં, નહીં. પણ નહીં ક્યા? મિટ જાતી હૈં ન ભૂખ (ઐસા) યહાં પ્રત્યક્ષ હોતા હૈં. આંધળાને પ્રત્યક્ષ હોતા હૈં. સુન તો સહી! જિસકો ઉસકા જ્ઞાન નહીં કિ રાગ ક્યા ચીજ હૈં? માંસ ક્યા ચીજ હૈં? ભાવ ક્યા થા? અને મિટા ક્યોં? ઈસકા જિસકો ભાન નહીં, વહ માન લેતે હૈં અજ્ઞાની. સમજમેં આયા? આહાહા!

ઐસે યહાં અકરતાર કહ્યો સબહી સુમતિ જબ આપ જાગી.. એ પહેલાં તો કર્મકા કર્તા હૈં. તેરે ઘટિ જ્ઞાન સુખાહ જગ્યો જબહીસોં, સો તો જગજાલસોં નિરાલો. આહાહા! વ્યવહારકે વિકલ્પસે જ્ઞાની ભિન્ન હૈં. આ વાત કેવી! છ ખંડકે રાજમેં દિખે, ૯૬ હજાર સ્ત્રીયોકે વૃંદમેં સમકિતિ દિખે, (ફિર ભી) જગજાલસે નિરાલા હૈં. આહાહા ! સમજમેં આયા? યે મેરી (ચીજ) હૈં, ઐસી બુદ્ધિ ઉડ ગઈ સબમેંસે. ‘એક મેં જ્ઞાયક ચિદાનંદ, યે મેરી સ્વ ચીજ અને ઉસકા મેં સ્વામી.’ રાગસે લેકર પરચીજ વહ સ્વ અને ઉસકા મેં સ્વામી, (ઐસી) બુદ્ધિ ઉડ ગઈ. જબ લગ અજ્ઞાન થા તબ લગ રાગ અને શરીર યે મેરા, યે સ્વ અને મેં ઉસકા સ્વામી, વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈં. સમજમેં આયા? ભાઈ ! ધર્મ તો

અલૌકિક ચીજ હે! આહાહા!

વહ તમીસે જગતકે જંજાલસે નિરાલા હુઆ અર્થાત્ મોક્ષકે સન્મુખ હુઆ. યે લિયા. આહાહા! જબ લગ રાગ અને પુણ્ય-પાપ ઉપર બુદ્ધિ થી, યે સંસાર સન્મુખ થા, સ્વભાવસે વિમુખ થા, વહ અજ્ઞાની રાગકા કર્તા હોતા હે. આહાહા! ઔર જબ સ્વભાવ સન્મુખકા ભાન હુઆ. અરે ! ચૈતન્ય યે તો! યે તો જ્ઞાનકા પૂર-નૂર જ્ઞાનકા તેજ હે! જ્ઞાનકા તેજ યે ક્યા કરે મલિનકો? યે મલિનકી દૃષ્ટિસે હટકર અપની પર્યાય દ્રવ્ય તરફ ઝૂક ગઈ હે. આહાહા! ઐસે ધર્મી સારા જગજાલસે નિરાલા હે. કહો, સમજમેં આયા? ઇસ વિષયમેં બૌદ્ધમતવાલોંકા વિચાર. હવે બૌદ્ધમતવાલા લેતે હેં. ૧૪ હે ન ૧૪? વહ સાંખ્યકા ગયા.

ક્ષણિકમિદમિહૈકઃ કલ્પયિત્વાત્મતત્ત્વં
નિજમનસિ વિદ્યત્તે કર્તૃભોક્ત્રોર્વિભેદમ્
અપહરતિ વિમોહં તસ્ય નિત્યામૃતૌઘૈઃ
સ્વયમયમભિષિજ્વંશ્ચિદ્દમત્કાર એવ૥૧૪૥

ઇસ વિષયમેં બૌદ્ધમતવાલોંકા વિચાર.

આ વિષયમાં બૌદ્ધમતવાળાઓનો વિચાર (દોહરા)

બૌદ્ધ છિનકવાદી કહે, છિનભંગુર તન માંહિ।
પ્રથમ સમય જો જીવ હૈ, દુતિય સમય સો નાંહિ॥૨૧॥
તાતેં મેરે મતવિષેં, કરે કરમ જો કોઈ।
સો ન ભોગવૈ સરવથા, ઔર ભોગતા હોઈ॥૩૦॥

અર્થ :-ક્ષણિકવાદી બૌદ્ધમતવાળા કહે છે કે જીવ શરીરમાં ક્ષણભર રહે છે, સદૈવ રહેતો નથી. પ્રથમ સમયે જે જીવ છે તે બીજા સમયે રહેતો નથી. ૨૯. તેથી મારા વિચાર પ્રમાણે જે કર્મ કરે છે તે કોઈ હાલતમાં પણ ભોક્તા થઈ શકતો નથી, ભોગવનાર બીજો જ હોય છે. ૩૦.

અર્થ :-ક્ષણિકવાદી બૌદ્ધમતવાળે કહતે હેં કિ જીવ શરીરમેં ક્ષણભર રહતા હૈ, સદૈવ નહીં રહતા। પ્રથમ સમયમેં જો જીવ હૈ વહ દૂસરે સમયમેં નહીં રહતા॥૨૧॥ ઇસસે મેરે વિચારમેં જો કર્મ કરતા હૈ વહ કિસી હાલમેં ભી ભોક્તા નહીં હો સકતા, ભોગનેવાલા ઔર હી હોતા હૈ॥૩૦॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્ષણિક એક સમયકી પર્યાયકો હી સારા આત્મા માનતે હેં. યે તો દૃષ્ટાંત દિયા હે

બૌદ્ધકા. પણ અજ્ઞાની વર્તમાન બુદ્ધિ પર્યાયકો હી આત્મા માનતે હેં સારા જગત. સમજમેં આયા? એક સમયકી પર્યાય વહી મેં. ત્રિકાળ જ્ઞાયક આત્મા હું એસી દૃષ્ટિ નહીં, યે સબ પર્યાયબુદ્ધિ—ક્ષણિકબુદ્ધિ બૌદ્ધમતિ હી હે. સમજમેં આયા? આહા! વર્તમાનકાળકો માનનેવાલા, એક સમયકી પર્યાયકો માનનેવાલા, દૃષ્ટિ વહાં પડી હે. પર્યાય પીછે સારા દ્રવ્ય પર્યાયવાન ત્રિકાલ હે એસી જિસકો દ્રવ્યબુદ્ધિ—ધ્રુવબુદ્ધિ નહીં, યે વર્તમાન પર્યાયકો હી માનનેવાલા વર્તમાન પર્યાયબુદ્ધિવાલા હે. આહાહા!

‘આ લોક મીઠા પરલોક કોણે દીઠા’ કહતે હેં ન? આહાહા! વર્તમાનમેં પ્રત્યક્ષરૂપ દેખતે હેં હમ તો. કહીં ધૂળમેં હી નહીં, સુન તો સહી! પર્યાયદૃષ્ટિવાનકો અકેલા વિકાર અને દુઃખ હે. સમજમેં આયા? વર્તમાન દૃષ્ટિ, વર્તમાન દૃષ્ટિ, એમ કહતે હેં. જિસકી વર્તમાન દૃષ્ટિ હે (વહ) ક્ષણિકબુદ્ધિ બૌદ્ધ જૈસા હે. સમજમેં આયા? વર્તમાનકો હી સારા આત્મા માનતે હેં. મર જાયગા તો કહાં જાયગા? કે ‘ગોદન ગાડાં ભરે’. અમારે કાઠિયાવાડમેં એસા કહતે હેં. પીછે હોતા ક્યા? યે પર્યાય તો રહેગી નહીં. હમ તો વહાં રહેંગે નહીં. પણ ધ્રુવપને કોણ રહતા હે? પર્યાય નહીં રહેગી પણ ધ્રુવ તો યહી હે ન. સમજમેં આયા? આહા!

બૌદ્ધ છિનકવાદી કહે, છિનમંગુર તન માંહિ.. આ શરીર આદિ બધું ક્ષણભંગુર. પ્રથમ સમય જો જીવ હૈ. અહીંયા ‘તન માંહિ’ શબ્દ લીધો છે. પહલે સમય જીવ હૈ યે દુતિય સમય નાંહિ. બીજે સમય કહાં હૈ વો? વહ તો ચલા ગયા. સમજમેં આયા? ત્યારે કહતે હેં કે પણ યે પહલે ક્ષણકા દૂસરા સમયમેં સંસ્કાર આતા હૈ ન ઉસ જાતકા? યે સંસ્કાર આતા હૈ પણ વહ પૂર્વ પર્યાયકા નહીં. પૂર્વ પર્યાય ગઈ વહ તો ગઈ. ઈતના હી આત્મા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? આ જુઓને, પ્રતિકૂળતા દુઃખકી આતી હૈ એસી તો, શરીર છોડ દો. બસ પછી યે વર્તમાન દેખનેવાલા વહાં નહીં. ભવિષ્યમેં ક્યા હુઆ કૌન જાનતા હૈ? યે સબ વર્તમાન માનનેવાલે હેં. પ્રતિકૂળતા આતી હૈ ન? પછી આ ઝેર પીને મરે, સ્ત્રી આદિ અગ્નિમાં બળે, ઘાસલેટ છાંટકર બળે, યે વર્તમાન માનનેવાલે હેં. આહાહા! ‘મેં ત્રિકાળી જ્ઞાયક તત્ત્વ હું. જહાં હું ત્યાં મેં ત્રિકાળી હું—એસી દૃષ્ટિ નહીં, યે ક્ષણભંગુર (આત્મા માનનેવાલા) એક સમયમેં (જો આત્મા હૈ) વો દુસરે (સમય) નહીં માનતા.

તાતેં મેરે મનવિષેં, કારે કરમ જો કોઈ.. જો આત્મા કર્મ કરતા હૈ વિકાર હોં, દુસરે ક્ષણમેં વહ ભોગનેવાલા નહીં. કરે દુસરા ને ભોગવે દુસરા. પણ વહ તો પર્યાય દુસરી હૈ પણ ધ્રુવ તો તુમ હો કિ નહીં? (શ્રોતા :) માનતા (હે કિ) ધ્રુવ હી નહીં. (શ્રોતા : પર્યાયને જ ધ્રુવ માને). યે પર્યાયકો હી સારા આત્મા માનતે હેં. આહા! વર્તમાન મજા

પડતી હૈ. એય મણિભાઈ ! લ્યો, હવે મણિભાઈ આવી ગયા. જુઓને, કેટલી વર્તમાન મજા પડે ત્યાં મુંબઈ. નહીં? (શ્રોતા : તોય એ મજા મૂકીને આવ્યાને). એ તો અત્યારે આવ્યા પણ અત્યાર સુધી તો મજા માણીને ત્યાં? યે તો દુસરા ભાવ આયા અભી તો. દૂસરા ભાવ યે દૂસરા આત્મા. આહાહા !

સો ન ભોગવૈ સરવથા, ઓર ભોગતા હોઈ.. આહા ! ભાઈ ! વર્તમાનમ્ પાપ ક્રિયા તો દૂસરે સમયમ્ કિ દૂસરે ભવમ્ ભોગના પડે, તો મૈં તો રહુંગા હી નહીં. એક ક્ષણકે (બાદ) મૈં વો આત્મા તો હું હી નહીં. દુસરે ભાવને ભોગા. દુસરે ભાવને ક્રિયા. પણ યે તો પર્યાયસે તેરી દૃષ્ટિ હૈ. પણ કરનેવાલા ત્રિકાળી દ્રવ્ય હૈ વહી કરતે હૈં પર્યાયકો અને વહી દૂસરે ભવમ્ ભોગતે હૈં. કહો. યે બૌદ્ધમતવાલોંકા એકાંત વિચાર દૂર કરનેકો દૃષ્ટાંત દ્વારા સમજાતે હૈ, લ્યો.

બૌદ્ધમતવાળાઓનો એકાંત વિચાર દૂર કરવા માટે દૃષ્ટાંત દ્વારા સમજાવે છે.

યહ એકંત મિથ્યાત પખ, દૂર કરનકૈ કાજ।
ચિદ્વિલાસ અવિચલ કથા, ભાષૈ શ્રી જિનરાજ ॥૩૧॥

બાલાપન કાહૂ પુરુષ દેખ્યૌ પુર એક કોઝ।
તરુન ભાઈ ફિરિકૈં લખ્યૌ, કહૈ નગર યહ સોઝ ॥૩૨॥

જો દુહુ પનમૈં એક થૌ, તૌ તિનિ સુમિરન કીય।
ઔર પુરુષકૌ અનુભવ્યૌ, ઔર ન જાનૈં જીય ॥૩૩॥

જબ યહ વચન પ્રગટ સુન્યૌ, સુન્યૌ જૈનમત સુદ્ધ।
તબ ઇકંતવાદી પુરુષ, જૈન ભયૌ પ્રતિબુદ્ધ ॥૩૪॥

અર્થ :—આ એકાંતવાદનો મિથ્યાપક્ષ દૂર કરવા માટે શ્રીમદ્ જિનેન્દ્રદેવ આત્માના નિત્ય સ્વરૂપનું કથન કરતાં કહે છે. ૩૧. કે કોઈ માણસે બાળપણમાં શહેર જોયું અને પછી કેટલાક દિવસો પછી યુવાન અવસ્થામાં તે જ શહેર જોયું તો કહે છે કે આ તે જ શહેર છે જે પહેલાં જોયું હતું. ૩૨. બંને અવસ્થાઓમાં તે એક જ જીવ હતો તેથી તો તેણે યાદ કર્યું, કોઈ બીજા જીવનું જાણેલું તે જાણી શકતો નહોતો. ૩૩. જ્યારે આ જાતનું સ્પષ્ટ કથન સાંભળ્યું અને સાચો જૈનમતનો ઉપદેશ મળ્યો ત્યારે તે એકાંતવાદી મનુષ્ય જ્ઞાની થયો અને તેણે જૈનમત અંગીકાર કર્યો. ૩૪.

अर्थ :- इस एकान्तवादकी मिथ्यापक्ष हटानेके लिये श्रीमञ्जिनेन्द्रदेव आत्माके नित्यस्वरूपका कथन करते हुए कहते हैं॥३१॥ कि किसी मनुष्यने बालकपनेमें कोई नगर देखा, और फिर कुछ दिनोंके बाद जवानीकी अवस्थामें वही नगर देखा तो कहता है कि यह वही नगर है जो पूर्वमें देखा था॥३२॥ दोनों अवस्थाओंमें वह एक ही जीव था तब तो उसने स्मरण किया, किसी दूसरे जीवका जाना हुआ वह नहीं जान सकता था॥३३॥ जब इस प्रकारका स्पष्ट कथन सुना और सच्चे जैनमतका उपदेश मिला तब वह एकान्तवादी मनुष्य प्रतिबुद्ध हुआ और उसने जैनमत अंगीकार किया॥३४॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

क्या कडते हैं? अकांत मिथ्यापक्ष दूर करनेके काज जिनराज कडते हैं, चिद्विलास अविचल कथा.. तेरा ज्ञानविलास भगवान आत्मा तो अनादिका है. बालापन काहू पुरुष.. दृष्टांत देते हैं. बालपनमें कोई पुरुषने देख्यौ पुर एक कोइ नगर.. देभ्युं के आ राजकोट. तरुन भए फिरिकें लख्यौ.. तरुण अवस्था थई त्यारे इर जाइयो के आ नगर. अ नगर. जो मैंने पडेला देभा था वही नगर है. किसने ज्ञाना? आडाडा! अक डी समयकी पर्याय (जितना) डो तो, ये जो मैंने देभा था वही ये—अैसी संधि करनेवाला तो ध्रुव है. समजमें आया? अक समयकी पर्यायमें तुने देभा कि ये नगर. दूसरे क्षणमें कि दूसरे भवमें कि दूसरे वर्षमें वड नगर पडले भी था. जो क्षणिक आत्मा डो तो क्षणिक तो (यला) गया. वो कडते हैं कि 'मैंने जो ये देभा था वो मैं हूँ, पडले देभा था वही मैं हूँ'. ये तो ध्रुव आत्माकी सिद्धि डो गई. समजमें आया? आडा!

ये राजुलको अेम पूछा था. ये राजुल है न लडकी. जतिस्मरण. बताई थी न परसों? तो उमारे पंडितजने प्रश्न किया था उसको. वहां ले जानेसे पडले. के 'राजुल ! तुजे वहां ले जायेंगे तो तेरे पिताको देभकर पिछानेगी? तेरी माताको पिछानेगी? तेरे काकाको पिछानेगी?' तो कडे 'डा'. 'तो तुम वहां गीताको पिछानेगी?' अेम पूछ्युं. अेटले जवाब दिया कि 'गीताको पिछानेगी? बापुज ! क्या कडते हैं? गीता वहां कहां है? गीता तो ये रडी.' समजमें आया? गीता. गीता तो पूर्वभवमें थी. पर वही यहां आयी है. मैं हूँ गीता. पूर्वकी जो गीता है वड तो मैं हूँ. यलो भेटा, डवे तेरी बात नक्की डो गई. पूर्वकी अने वर्तमानकी संधि डो गई. पूर्व जो जुनागठ देभा था वही वर्तमानमें तुम कडती डो कि वही मैं गीता हूँ. समजमें आया? आडा!

तरुन भए फिरिकें लख्यौ, कहै नगर यह सोइ, जो दुहु पनमें एक थौ.. बेमां जो अेकलो डतो अेकलो. तौ तिनि सुमिरन कीय. स्मरणनी वात आती है न? आडा! अेक

પુરુષકા સંબંધ આયા કિ યે નગર (જિસને) પહલે દેખા થા વહ ‘મैं હूं’ અને યે નગર વર્તમાન દેખતે હૈં વહ ભી ‘મैं હूं’. ઓર પુરુષકૌ અનુભવ્યૌ, ઓર ન જાનૈં. દુસરેને અનુભવ ક્રિયા, દૂસરા ક્યૌ જાને? તેં જાણ્યા થા વહી તૂ હૈં વર્તમાનમેં. આહાહા! જાતિસ્મરણ હોતા હૈં, સ્મરણ હોતા હૈં સબ. આ તો બહારની દાખલાની વાત છે. ઈસ મકાનમેં મૈં પચાસ વર્ષ રહા થા, વહી મકાન યે હૈં. કિસને જાના? ક્ષણ-ક્ષણકા આત્માકા સંબંધ કિસને ક્રિયા? સંબંધ તો ત્રિકાલીમેંસે આયા. સમજમેં આયા? ધ્રુવકા નિશ્ચય હો ગયા વહાં.

જવ યહ વચન પ્રગટ સુન્યૌ, સુન્યૌ જૈનમત સુદ્ધ, તવ ઇકંતવાદી પુરુષ, જૈન મયૌ પ્રતિબુદ્ધ,. એકાંતવાદી મનુષ્ય પર્યાયબુદ્ધિ છોડકર... યે તો અનાદિ સંસારમેં પર્યાયબુદ્ધિ—ક્ષણિકબુદ્ધિ હૈ અજાનીકી. ક્ષણ પહલે મૈં થા વહી મૈં આ હૂં, ઐસી નિત્યબુદ્ધિ હુયે બિના, પર્યાયબુદ્ધિ નાશ હોતી નહીં. તો પર્યાયબુદ્ધિ નાશ કરાનેકો યે બાત કરતે હૈં. સમજમેં આયા? ભગવાન! તુમ તો ત્રિકાળ હો ન નાથ! એક-એક ભવકી, દો-દો ભવકી બાત જાનતે હૈં. સમજમેં આયા? તો જાનનેવાલા—સ્મરણ કરનેવાલા તો કાયમ થા, ઉસને જાના. તો ક્ષણિક આત્માકો માનનેવાલા જૂઠા હૈં. ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવકો માનના અને અનુભવ કરના, ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન હૈં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૨૫, શ્રાવણ સુદ ૧૩, બુધવાર, તા. ૪-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૩૫ થી ૩૮ પર પ્રવચન (હિન્દી)

યહ સમયસાર નાટક છે. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. અધિકાર એ ચલતા છે કે અનાદિકા પ્રાણી અપની ક્ષણિક પર્યાય જો સમયે-સમયે (હોતી) છે ઉસકો હી માનતા છે. બૌદ્ધકા તો દૃષ્ટાંત દિયા છે. અનંત બૈર દ્રવ્યલિંગ ધારણ ક્રિયા નગ્નપના, પણ પર્યાયબુદ્ધિ નહીં છોડી. એક અંશ ઉપર ઉસકી દૃષ્ટિ છે તો શુભભાવમેં ધર્મ છે એસા માન લિયા, દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરકે, મુનિ નામ ધરાકર. વો અધિકાર બહોત આયા છે ‘ભાવપાહુડ’મેં. ‘હે મહાજસ ! તુને દ્રવ્યલિંગ ઈતની બાર ધારણ ક્રિયા કિ પીછે ચોરાશીકે અવતારમેં તેરે જનમ-મરણમેં કોઈ સ્થાન બાકી નહીં રહા. ઈતના જન્મ-મરણ તુને ક્રિયા.’ દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરકે ભી ઉસકી બુદ્ધિમેં પર્યાય અને શુભરાગ હી રહા. ‘પર્યાયમૂઢા પરસમયા’ એસા પાઠ છે. ‘પ્રવચનસાર’. જ્ઞેયતત્ત્વપ્રજ્ઞાપન અધિકાર. ૮૩. પહલી ગાથા છે.

‘પર્યાયમૂઢા’ એ વાત સૂક્ષ્મ છે. બૌદ્ધ અને ક્ષણિક તો કહતે હેં, પણ જૈનમેં રહે છતે, અપના સ્વભાવ ત્રિકાળી ધ્રુવકા આશ્રય લિયા નહીં અને ઉસકી પ્રતીત કી નહીં, તો ઉસને એક સમયકી પર્યાયકો હી અપના આત્મા માના ઓર દૂસરે સમય દૂસરી પર્યાય હોતી છે તો ઈતના હી મેં આત્મા હું. ક્યોંકિ દ્રવ્ય જો ત્રિકાળી છે, ધ્રુવ રહનેવાલી ચીજ છે, ઉસ તરફ તો દૃષ્ટિ દી નહીં. સમજમેં આયા ? અષ્ટપાહુડમેં બહુત લિયા છે કિ ‘હે મહાજસ !’. આવે છેને ભાઈ! મહાજસ. અરે! તુને ભાવલિંગ બિના દ્રવ્ય શ્રમણ(પના) (લિયા), ત્રિકાળી ચિદાનંદસ્વરૂપ ભગવાન, ઉસકી શુદ્ધભાવના બિના તુને દ્રવ્યલિંગકી એસી ક્રિયા અનંત બૈર કી ઓર તુને અનંત જનમ-મરણ ઈતને ક્રિયે કિ તેરી માતાકો તેરે મરણસે (જો) રુદન હોતા છે, ઉસ રુદનકે નીરસે સારે સમુદ્ર ભર જાય. એસા તો માતાકે રુદનકા અશ્રુકા સમુદ્ર ભરા છે. ઓહોહો ! સમજમેં આયા ?

બાલક મર જાયે ઓર માતા રુદન કરે છાતીફાટ. બન્યું હતુંને જુઓને આંહીં ગયા શનિવારે. ૨૪ વર્ષકા લડકા. દો વરસકા લગ્ન. વો બસમેં (બેઠા થા) ઓર ખટારા આયા. જૈસે રોટી વણે એસા હો ગયા. માતાકો ખબર પડી. ગયી, સહન ન હુઆ. રાડ.. હાય ! બેટા! તેરી રાહ કહાં દેખૂંગી. એમ રુદન કરેને પછી. કેમ કે પોલીસ જ્યાં સુધી આવે નહીં ત્યાં સુધી તો મડદું પડ્યું રહે. એસા મરણ દ્રવ્યલિંગ ધારણકર પર્યાયમૂઢમેં (ક્રિયા), દ્રવ્યલિંગ પીછે ભી એસા અનંત મરણ ક્રિયા, એમ કહતે હેં. આહાહા ! પણ તેરી ચીજ શુદ્ધ

ધ્રુવ અખંડાનંદ પરમાત્મા અપની ચીજ જો કાયમી, ઉસ પર તુને દષ્ટિ નહીં દી. સમજમે આયા? કહતે હૈં.. ૧૫વા કલશ હૈ. નીચે હૈ કળશ.

वृत्यंशभेदतोऽत्यन्तं वृत्तिमन्नाशकल्पनात् ।

अन्यः करोति भुङ्क्तेऽन्य इत्येकान्तश्चकास्तु मा ॥१५॥

ઉસકા ૫૬ ૩૫.

(સવેયા એકત્રીસા)

एक परजाइ एक समैमें विनसि जाइ,

दूजी परजाइ दूजै समै उपजति है ।

ताकौ छल पकरिकें बौध कहै समै समै,

नवौ जीव उपजै पुरातनकी छति है ॥

तातै मानै करमकौ करता है और जीव,

भोगता है और वाकै हिए ऐसी मति है ।

परजौ प्रवांनकौं सरवथा दरब जानै,

ऐसे दुरबुद्धिकौं अवसि दुरगति है ॥३५॥

શબ્દાર્થ :—પરજાઈ=અવસ્થા. પુરાતન=પ્રાચીન. છતિ(ક્ષતિ)=નાશ. મતિ=સમજણ. પરજો પ્રવાંન=અવસ્થાઓ પ્રમાણે. દુરબુદ્ધિ=મૂર્ખ.

અર્થ :—જીવની એક પર્યાય એક સમયમાં નાશ પામે છે અને બીજા સમયે બીજી પર્યાય ઉપજે છે. એવો જૈનમતનો સિદ્ધાંત પણ છે તેથી તે જ વાત પકડીને બૌદ્ધમત કહે છે કે ક્ષણે ક્ષણે નવો જીવ ઉપજે છે અને જૂનો નાશ પામે છે. તેથી તેઓ માને છે કે કર્મનો કર્તા બીજો જીવ છે અને ભોક્તા બીજો જ છે, એમના મનમાં આવી ઉલટી સમજણ બેસી ગઈ છે. શ્રીગુરુ કહે છે કે જે પર્યાય પ્રમાણે જ દ્રવ્યને સર્વથા અનિત્ય માને છે એવા મૂર્ખની અવશ્ય ક્ષુભિ થાય છે.

વિશેષ :—ક્ષણિકવાદી જાણે છે કે જે માંસ-ભક્ષણ આદિ અનાચારમાં વર્તનાર જીવ છે તે નષ્ટ થઈ જશે, અનાચારમાં વર્તનારને તો કાંઈ ભોગવવું જ નહિ પડે, તેથી મોજ કરે છે અને સ્વચ્છંદપણે વર્તે છે. પરંતુ કરેલું કર્મ ભોગવવું જ પડે છે. તેથી નિયમથી તેઓ પોતાના આત્માને ક્ષુભિમાં નાખે છે. ૩૫.

અર્થ :—જીવકી એક પર્યાય એક સમયમેં નષ્ટ હોતી હૈ ઓર દૂસરે સમયમેં દૂસરી

पर्याय उपजती है, और जैनमतका सिद्धान्त भी है, सो उसी बातको पकड़के बौद्धमत कहता है कि क्षण-क्षण नया जीव उपजता है, और पुराना विनशता है। इससे वे मानते है कि कर्मका कर्ता और जीव है, तथा भोक्ता और ही है, सो उनके चित्तमें ऐसी उलटी समझ बैठ गई है। श्रीगुरु कहते हैं कि जो पर्यायके अनुसार ही द्रव्यको सर्वथा अनित्य मानता है ऐसे मूर्खकी अवश्य कुगति होती है।

विशेष :—क्षणिकवादी जानते हैं कि मांस-भक्षण आदि अनाचारमें वर्तनेवाला जीव है, वह नष्ट हो जावेगा, अनाचारमें वर्तनेवालेको तो कुछ भोगना ही नहीं पड़ेगा, इससे मौज करते हैं और मनमाने वर्तते हैं। परंतु किया हुआ कर्म भोगना ही पड़ता है। सो नियमसे वे अपने आत्माको कुगतिमें पटकते हैं॥३५॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

समजमें आया ? अेक पर्याय अेक समयमें डोती डै द्रव्य आत्मामें. वो पर्यायका काल तो अेक समय डै. ध्रुव त्रिकाणी द्रव्य जो डै उसका काल त्रिकाल डै. अेक समयकी अवस्था ढदलती डै. दूजी परजाइ दूजै समै उपजति है, ताकौ छल पकरिकै.. जैनदर्शन भी अैसे कडता डै. पर्याय तो अेक समय डी रडती डै. समजमें आया ? पर्याय डै सत्, पण अेक समयका सत् डै. समजमें आया ? अेक समय डै ँतना सत् डै वो. दूसरे समय तो उसका व्यय डो जायेगा. कडते डें, दूजी परजाइ दूजै समै उपजति है, ताकौ छल पकरिकै, बौध कहे समै समै, नवौ जीव उपजै पुरातनकी छति है.. पर्याय नयी डोती डै, तो जव भी नया डोता डै. जव डी पर्याय डै, अेम कडते डें. आडाडा ! वर्तमान पर्याय—अवस्था उपर जिसकी दृष्टि डै, (वे) सभ क्षणिक ढौद्धमति डें. समजमें आया ?

तो कडते डें, नवौ जीव उपजै पुरातनकी छति है.. जव डी नया उत्पन्न डोता डै. जैन भी कडते डें के नहीं ? अेक समयमें पर्याय दूसरे समय नहीं रडती. तुम कडते डो, अैसा डी डम मानते डें. पण तुम तो (मानते डो कि) अेक समयकी पर्याय डै ँतना डी जव डै. दूसरे समय दूसरा. डर नहीं डै न जगतको, ढविष्यका डर नहीं डै कि पाप करेगे (तो क्या डोगा). (जो डोना डोगा सो) डोगा. तो सभ पर्यायको डी माननेवाले डें. आडा ! कडां जायेगा, कडां (जन्म) डोगा ? क्योकि... वो नीये अर्थमें कडा डै.

क्षणिक माननेवाला (मानता डै कि) मांसढक्षण आदि अनाचारमें वर्तनेवाला जव अन्य डै और उसका इल ढोगनेवाला जव (अन्य डै.) अने पाप (करके) ढोगने(के लिये) डम तो रडेगे नहीं. आडाडा ! अन्य करे, अन्य ढोगवे. अनेरी पर्यायमें विकार दुःख पाप

હોતા હૈ, અનેરી પર્યાય ભોક્તા હૈ. તો વર્તમાનમ્ યાહે ઈતના પાપ કરે, હમ્ ઈતના ભોગના નહીં પડતા. આહા! સમજમ્ આયા? નીચે હૈ વિશેષમ્.

ક્ષણિકવાદી જાનતે હૈં કિ માંસ-મક્ષણ આદિ અનાચારમ્ વર્તનેવાલા જીવ હૈ, વહ નષ્ટ હો જાવેગા. અનાચારમ્ વર્તનેવાલેકો તો કુછ ભોગના હી નહીં પડેગા, ઇસસે મૌજ કરતે હૈં. રાગ તો અહીંયા છે. વર્તમાનમ્ રાગ આદિ, દ્વેષ આદિમ્ ઠીક હૈ એસે (માનકર) મજા માનતે હૈં, યે સબ પર્યાયબુદ્ધિ મૂઠ જીવ હૈં. સમજમ્ આયા? નવમી ટ્રૈવેયક ગયે, વો ખરેખર તો પર્યાયબુદ્ધિ થી. શુભભાવ રાગભાવ.. પર્યાયબુદ્ધિવાલેકી દૃષ્ટિ રાગ ઉપર જાતી હૈ. લંબાયે તો પર ઉપર જાતી હૈ. તો વો હી મેરા ધર્મ હૈ અને વહી મૈં હૂં. ત્રિકાળ ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ અંતર પર્યાયબુદ્ધિમ્ રહ ગયા.

એસે અજ્ઞાનીકો, કરમકૌ કરતા હૈ ઓર જીવ અને ભોગતા હૈ ઓર, વાકૈ હિંપ એસી મતિ હૈ. અરે! 'મૈં' હી વર્તમાનમ્ હૂં, વહી ભવિષ્યમ્ ભી 'મૈં' હી હૂં. સમજમ્ આયા? એસે માનતા નહીં. એસી દૃષ્ટિ હો તો ઉસકી દ્રવ્ય પર દૃષ્ટિ જાય. મહાસત્તા ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ યે મૈં હૂં—એસી દૃષ્ટિ જાય તો તો પર્યાય ઉપર બુદ્ધિ રહે નહીં. શુભભાવસે ધર્મ હોતા હૈ એસી બુદ્ધિ રહે નહીં. આહાહા! ત્યાં તો 'અષ્ટપાહુડ'મ્ ભાવપાહુડમ્ તો મુનિકો ઉદ્દેશ કરકે બહોત લિયા હૈ. 'હે મહાજસ ! મહામુનિ ! હે મિત્ર !' એમ કહા હૈ હોં. આહાહા ! તેરી પર્યાયમ્ રાગ આયા. ઉસકી ક્રિયા(મૈં) તેરા ધર્મ માનકર, દ્રવ્યલિંગમ્ તેરા ધર્મ માનકર ભાવલિંગસે ચૂક ગયા તૂ. આહાહા !

બહુ શબ્દ ! 'કુંદકુંદાચાર્ય' ભાવપાહુડમ્ ઈતની બાત વૈરાગ્યકી ભી કરતે હૈં ઓર ઉસકે સાથ દ્રવ્યલિંગકા ભી તિરસ્કાર કરતે હૈં. અરે! તુને એસા મુનિપના, પંચ મહાવ્રતકા વિકલ્પ દ્રવ્યક્રિયા, અદ્વ્યાવીસ મૂળગુણકા રાગ, નગ્નપના અનંત ધૈર તુજે આયા. 'જીવ ભાવણવજ્જિઓ' એસે પાઠ હૈ. 'જીવ ભાવણવજ્જિઓ'. એક વીતરાગસ્વરૂપ ભગવાન જિસકી ભાવના તુને કી (નહીં). રાગકી ભાવના વો તો જિનભાવનાસે વિરુદ્ધ હૈ, આહાહા! સમજમ્ આયા? મૈં રાગ કરું, મૈં પુણ્ય કરું ઓર પુણ્યસે મુજે લાભ હોગા, ધર્મ હોગા—વો સબ પર્યાયબુદ્ધિ હૈ, સૂક્ષ્મ પર્યાયબુદ્ધિ હૈ. સમજમ્ આયા? ભોક્તા અન્ય હૈ અને કર્તા અન્ય હૈ—એસી તેરી મતિ પરજૌ પ્રવાંનકૌ સરવથા દરબ જાનૈ.. એક સમયકી પર્યાયકો હી તુને પૂરા દ્રવ્ય માના (હૈ). આહા !

આનંદઘનજીભાંચ આવે છે. 'સ્થિરતા એક સમયમ્ ઠાનૈ, ઉપજે વિનસે તબ હી, ઉલટ પલટ ધ્રુવ સત્તા રાખે, યા હમે સુની ન કબહીં, અબધુ નટ નગરકી બાજી.' નગર ચોર્યાશીના અવતારમાં રૂલનેવાલા, આહા ! એક સમયમ્ અવસ્થા ઉપજે, દૂસરે સમયમ્

વ્યય હો. ઉલટ—પુલટ હુઆ ન? ઉપજે—વિનસે, ઉપજે—વિનસે. સ્થિરતા એક સમયમાં ઠાને. અને કાયમ ધ્રુવ એક સમયમાં વો સદા રહતા હી હૈ. એસા ધ્રુવકા તુને શરણ લિયા. આહાહા! ‘યા હમ સુની ન કબહી.’ એસી બાત હમ સુની નહીં કભી. આહાહા! મેરી ચીજ ત્રિકાળ હૈ ઓર સમય-સમય પલટતી હૈ.

અભી એક આયા થા વેદાંતી. પર્યાય સત્ આપને લિખા હૈ ‘આત્મધર્મ’મં. ‘આત્મધર્મ’ વાંચે. અને શ્રદ્ધા વેદાંતકી. થા જૈન સ્થાનકવાસી. ‘ભાઈ, આપને સત્, પર્યાયકો સત્ લિખા હૈ.’ ભાઈ! પર્યાયકો સત્ લિખા હૈ કેસે? એક સમયકી હૈ, એસે. યે ત્રિકાળી હૈ માટે સત્ હૈ, એસા નહીં. ઉસકો એસા કહના થા કિ આત્મધર્મમં ભી પર્યાયકો સત્ કહતે હો આપ. સત્ વો તો ત્રિકાળી હો ઉસે હી સત્ કહના, એમ. સમજમં આયા? અભી આયા થા. રામજીભાઈને ઓળખાવ્યો હતો. ઓળખાણ નહોતી આપી, ખાનગી (કાગળ) હતો. ખાનગી વાત હતી. મને તો ખબર હતી કે આ જ માણસ છે. ત્યાં રાજકોટમાં પત્ર આવ્યો છે એનો કે આ બધા ભોટ માણસ તમારી વાત માનતે હૈં. ભોટ સમજે? (શ્રોતા : મૂરખ) મૂરખ અથવા બુદ્ધિ વિનાના. એવું જ લાગે. આહા! પણ માર્ગ તુમ કહતે હૈં એસા નહીં. માર્ગ એસા હૈ. ત્રિકાળી.. મૂલ કહના હૈ વો. એક વસ્તુ ત્રિકાળી ધ્રુવ હી હૈ. ઉસમં પર્યાય ભી એક સમયકી હૈ, યે (અસલી) ચીજ હૈ નહીં.

(શ્રોતા : આમાં ભોટપણું આવ્યું ક્યાં?) આહાહા! (શ્રોતા : ભોટપણું તો પર્યાયમાં હોય.) પણ ભોટ મૂર્ખાઈ એ તો પર્યાયમાં આવી. સુધારા-વધારા તો પર્યાયમાં હોતા હૈ. ધ્રુવમં સુધારા-વધારા કહાં હૈ? ચાહે તો નિગોદમં એક અક્ષરકે અનંતવે ભાગે પર્યાય રહ જાતી હૈ જ્ઞાનકી. તો ભી કંઈ ધ્રુવમં કમી રહ જાતી હૈ કિ ધ્રુવમં વિશેષ(પના) હોતા હૈ, એસા હૈ? ક્યા કહા? નિગોદમં એક સમયમં અક્ષરકે અનંતવે ભાગકી પર્યાય રહ ગઈ હૈ. પણ ઉસ સમય ભી ધ્રુવ તો પુષ્ટ હૈ, એસા હૈ? વો તો હૈ હી હૈ. ધ્રુવ તો ત્રિકાળ હૈ હી હૈ. ઓર જબ કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ પર્યાયમં સુધારા કરકે, તો ભી કેવળજ્ઞાન હુઆ તો ધ્રુવમં કમી હુઈ, બહોત (-પૂર્ણ) પર્યાય આવી માટે કમી હુઈ, અલ્પ પર્યાય હૈ અક્ષરકે અનંતવે ભાગમં તો પુષ્ટિ ધ્રુવમં હુઈ, એસા હૈ? (શ્રોતા : બિલ્કુલ નહીં). આહાહા!

ધ્રુવ અનાદિ-અનંત સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ—ઉસકી દૃષ્ટિ બિના.... એકરૂપ રહનેવાલા ભગવાન ધ્રુવ તો હૈ, સદૃશ હૈ. આહાહા! યે દૃષ્ટિ બિના પર્યાયકો હી અપના માનતે હૈં... વો ભી બડી ચર્યા હુઈ હૈ. ૯૩ ગાથામં પર્યાયમૂઠા કહા, તો જૈનમં ભી એક કહતે હૈં સામને. જો પર્યાય ન માનો તો વેદાંત હો જાતા હૈ. અરે, પણ સુન તો સહી! અભી ભી ચર્યા હુઈ થી. જૈન ગેઝેટમં આયા થા બડા. પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિકો હી કહતે હૈં. નહીં

જૂઠ હૈ, પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિ નહીં. પર્યાયકો ન માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હો જાતા હૈ. અરેરે! પર્યાયદૃષ્ટિકા અર્થ ક્યા? એક સમયકી પર્યાય હૈ ઈતના માનના વો પર્યાયદૃષ્ટિ હૈ. જ્ઞાની પર્યાય હૈ એસા માનતે તો હૈં, પણ દૃષ્ટિ પર્યાય ઉપર નહીં. સમજમૈં આયા?

આ જૈનગેઝેટમાં કે એમાં આવ્યું હતું. ઘણું લખાણ આવ્યું હતું. આવું ભણેને રતનચંદ્રજી, જવાબ આપે. પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિ, દ્રવ્યદૃષ્ટિ એ સમકિતદૃષ્ટિ. અને પર્યાયદૃષ્ટિ મિથ્યાદૃષ્ટિ કોઈ કહતે હૈં. કહે, નહીં, એસા નહીં હૈ. વો આતા હૈ ન, 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'મૈં આખિરમૈં. શું કહેવાય તમારે? (શ્રોતા : એકેનાકર્ષન્તી સ્લથયન્તી વસ્તુત્વમિતરેણ.) ઘી (મખ્ખન) નિકાલના હો ન (તો) એક નેતર ખેંચના પડે ને દૂસરા નેતર ઠીલા કરના પડે. ઈસ બાજુ ખેંચના હૈ તો યે ઠીલા કરના પડે. વો નિકાલતે હૈ ન, ઘી મખ્ખન-મખ્ખન. દેખો, દ્રવ્યકો ગૌણ કરકે પર્યાયકો મુખ્ય કરના હો તો પર્યાય હૈ એસા નક્કી કરના. હવે યે દૂસરી ચીજ હૈ. હૈ એક સમયમૈં અંશ, યે કૌન નહીં માનતા? પણ પર્યાય અંશ હૈ ઈતને પર હી દૃષ્ટિ હૈ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા!

'જયચંદ'પંડિતને લિખા હૈ 'સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'મૈં. બડા પાના ભરા હૈ. 'સ્વામીકાર્તિકેય'. કે ભઈ, એક અંશ.. અંશ.. અંશ તો અનાદિસે માનતા હૈ. સમજમૈં આયા? પણ ત્રિકાળી ધ્રુવ અવ્યક્ત દ્રવ્ય જો હૈ (ઉસે માનતા નહીં) ઓર પ્રગટ અંશ હૈ ઉસકો માનતા હૈ. પ્રગટ અંશ જો હૈ ઈતના કહા (કિ) હૈ, હૈ. પણ યે જો અંશ હૈ વો તો એક દશા હૈ. ઉસકે પીછે સારી ચીજ ધ્રુવ તો રહ જાતી હૈ. જિસમૈંસે પર્યાય ઉઠતી હૈ, વો તો ધ્રુવ ત્રિકાળ હૈ. આહાહા! એસે ત્રિકાળ ધ્રુવકી દૃષ્ટિ બિના અકેલે અંશકો માને, 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં કિ પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમૈં આયા? આહાહા!

પરજૌ પ્રવાંનકૌ સરવથા દરબ જાનૈ.. સરવથા, દેખો. પર્યાય પર્યાયરૂપ હૈ, પણ એક સમયકી હૈ અને દ્રવ્ય ત્રિકાળ હૈ. દો મિલકર પ્રમાણકા વિષય હોતા હૈ. અકેલી પર્યાયકો સર્વથા દ્રવ્ય પ્રમાણ માને, એમ કહતે હૈં. દેખો. સરવથા હૈ. એસે દુરબુદ્ધિકૌં અવસિ દુરગતિ હૈ. આહાહા! ઉસમૈં ખુલાસા લિયા હૈ નીચે, દેખો. ઈસસે વે માનતે હૈં કિ કર્મકા કર્તા ઓર જીવ હૈ તથા મોક્તા ઓર હી હૈ, સો અનેકે ચિત્તમૈં ઉલ્ટી સમજ બૈઠ ગઈ હૈ. શ્રીગુરુ કહતે હૈં કિ જો પર્યાયકે અનુસાર હી દ્રવ્યકો સર્વથા અનિત્ય માનતા હૈ. એક સમયકી દશા પ્રગટ હૈ વહી મૈં હું અને અપ્રગટ સારા દ્રવ્ય હૈ વો તો પર્યાયકે પીછે પડા હૈ. સમજમૈં આયા? સર્વવિશુદ્ધ અધિકારમૈં યે લિયા હૈ, ભાઈ! અધિકાર તો સર્વવિશુદ્ધ હૈ ઉસમૈં યે ક્યા લિયા? સમજમૈં આયા?

યહાં તો વહાં તક કહા કિ સર્વવિશુદ્ધકા અર્થ દ્રવ્યમૈં બંધ અને મોક્ષકી પર્યાય ભી

નહીં. જો ધ્રુવ તત્ત્વ હૈ, ધ્રુવ તત્ત્વ હૈ, દ્રવ્ય તત્ત્વ હૈ, યે સર્વવિશુદ્ધ હૈ. ઉસમેં બંધ અને મોક્ષ —દો પર્યાય હૈ હી નહીં. યે તો વ્યવહાર હો ગયા. બંધ-મોક્ષકી પર્યાય તો વ્યવહાર હો ગયા. નિશ્ચય જો ધ્રુવ હૈ ઉસમેં (પર્યાય) હૈ નહીં. આહા! ધ્રુવ તો પર્યાયકો સ્પર્શતી હી નહીં. આરે, ગજબ વાત હૈ! અમરચંદ્રજી! સમજમેં આયા? પર્યાય ધ્રુવકો સ્પર્શતી નહીં અને ધ્રુવ પર્યાયકો સ્પર્શતા નહીં. અલિંગગ્રહણમેં આયા હૈ. અલિંગગ્રહણ. ૨૦ બોલ હૈં ન. ‘પ્રવચનસાર’ ૧૭૨ ગાથા. તો ઉસમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? અર્થાવબોધરૂપ ગુણવિશેષ, અર્થાવબોધરૂપ પર્યાયવિશેષ ઉસકે આલિંગન બિનાકા અકેલા દ્રવ્ય હૈ. નંદકિશોરજી! સૂક્ષ્મ ઐસા હૈ. આહાહા!

૧૮-૧૯-૨૦. વીસ બોલ હૈં ન. ૧૯ અને ૨૦. ઉસમેં ૧૯ બોલમેં ઐસા લિયા હૈ કિ દ્રવ્ય (જો) પર્યાયકા વિશેષ હૈ ઉસકો સ્પર્શ કિયે બિના—આલિંગન કિયે બિના દ્રવ્ય રહતા હૈ. ઉસકા નામ દ્રવ્ય કહનેમેં આતા હૈ. અને પીછે કહા વીસ બોલમેં કિ દ્રવ્યકો સ્પર્શ કિયે બિના પર્યાય રહતી હૈ. આહાહા! ક્યા કહા? દ્રવ્ય જો હૈ ઉસકે સ્પર્શ કિયે બિના, પ્રત્યભિજ્ઞાનકા કારણ ઐસા જો સામાન્ય દ્રવ્ય, ઉસકો આલિંગન કિયે બિના શુદ્ધપર્યાય રહતી હૈ. શુદ્ધપર્યાય કહનેમેં આતી હૈ. આહાહા! શુદ્ધપર્યાય જો હૈ, વો દ્રવ્ય ત્રિકાલી હૈ ઉસકો ધૂતી હી નહીં. ઔર ત્રિકાળી ધ્રુવ જો હૈ, વો એક સમયકી પર્યાયકો ધૂતા નહીં. દોનોં ભિન્ન હૈ. હીરાભાઈ! ૨૦મો (બોલ) આવે છેને અલિંગગ્રહણમાં. પુસ્તક હો ગયા હૈ. આંહીં તો સબ હો ગયા હૈ. અભી તો ૩૭વા ચોમાસા ચલતા હૈ. સબ વ્યાખ્યાન એકેએક ચીજકા બહોત આ ગયા હૈ. આત્મધર્મમેં આ ગયા હૈ. આહા! વિચાર કરના પડે ભૈયા!

આંહીં કહતે હૈં, લ્યો, ત્યાં તો પર્યાય એ જ આત્મા (એમ) માન્યું ભાઈ! યે શુદ્ધપર્યાય હૈ ઉસકો આત્મા માના. ક્યોં? કિ અનુભવ હૈ વો ઉસકા હૈ, દ્રવ્યકા અનુભવ નહીં. અનુભવ તો પર્યાયકા હોતા હૈ. સિદ્ધકો ભી પર્યાયકા અનુભવ હૈ. અનુભવ કોઈ દ્રવ્યકા હો? દ્રવ્ય તો ધ્રુવ હૈ. તો દ્રવ્યકા અનુભવ હોતા નહીં. દ્રવ્યકા એક સમયમેં અનુભવ હો તો દૂસરે સમય દ્રવ્ય નાશ હો જાયે. સમજમેં આયા? અનુભવમેં આનેવાલી તો એક સમયકી અવસ્થા હી હૈ. ઈસલિયે અનુભવમેં આયા વહ ‘મૈં’. લ્યો, પર્યાયમેં (મૈં) માના તો ભી દ્રવ્ય દૃષ્ટિ હૈ અને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈ વો. સમજમેં આયા? આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! વહાં ઐસા કહા.. સૂક્ષ્મ હૈ યહાં, પન્નાલાલજી! કોઈ વખતે માંડ આવે ને પછી ઝીણું હોય ત્યાં માથું ફરી જાય. આખું ફરી જાય એવું છે આ સંસાર. નાશ હોકર આત્મા પ્રગટ હો જાય ઐસી બાત હૈ. આહા!

અરે, ભગવાન! તેં જન્મમરણ કરકે તુજે થાક લગા નહીં. વિશ્રામ લેનેકી ચીજ ક્યા હૈ, ઉસકી તુજે ખબર પડી નહીં. યહાં તો ઐસા લક્ષમાં આ ગયા, લો. અત્યારે હોં કિ

આંહીં પર્યાય(કો દ્રવ્ય) કહા ઉસકો મિથ્યાદૃષ્ટિ કહા. ભાઈ ! ઔર વહાં અકેલી પર્યાય યે મેં હૂં (ઐસે જાનનેવાલેકો) સમકિતી કહા. અમરચંદજી ! આહા ! અત્યારે વળી વો ખ્યાલમે આ ગયા. ઓહોહો ! ત્યાં તો કહતે હેં કિ મેરા દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય હે હી, પણ વો દ્રવ્યકો સ્પર્શો બિના મેરા આનંદકા જો અનુભવ વર્તમાનકા હે, વો મેરે (વેદન)મેં આયા યે મેં. આનંદકે વેદનમેં નહીં આયા વો દ્રવ્ય હે. આહાહા ! શેઠ !

આંહીં કહતે હેં કિ અકેલી પર્યાય હે અશુદ્ધ... આંહીં તો અશુદ્ધ અંશ (લિયા) હે ન? અને અંશકો (સારા દ્રવ્ય) માનતે હેં તો અશુદ્ધતા હી આતી હે અને અશુદ્ધતાકા વેદન, વો તો મિથ્યાદૃષ્ટિ વેદન કરતે હેં. આહા ! સમજમેં આયા ? પર્યાયબુદ્ધિમેં અશુદ્ધતાકા વેદન હે વો તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હે. યહાં અકેલી પર્યાયકો માનતે હેં (વો તો) મિથ્યા દૃષ્ટિ હે, પણ પર્યાયમેં વેદન હે અશુદ્ધતાકા. યે અશુદ્ધતાકા વેદન મેં હૂં ઐસી મિથ્યામાન્યતા ભી અજ્ઞાનીમેં હે. સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો અશુદ્ધકા વેદન હે નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો વેદન તો પર્યાયકા હી હે, પણ શુદ્ધકા હે. સમજમેં આયા ? ભારે વાત ! જૈનદર્શન સત્યદર્શનકી શૈલી કોઈ અલૌકિક હે ! જગતમેં કોઈ દૂસરેકે સાથ કહીં મિલાન હોતા નહીં, ઐસી ચીજ હે. લોગોંકો સુનનેમેં આયે નહીં એટલે ગડબડ મચડ કરીને કંઈક કંઈક ઉસકો માન લેતે હેં. આહાહા !

અહીંયા કહતે હેં, ઐસે દુર્બુદ્ધિ સર્વથા પર્યાયકો માનતે હેં અને પર્યાય(બુદ્ધિ)વાલેકો ઉસકા વેદન ભી અશુદ્ધ વેદન હી હે. વો દુર્બુદ્ધિ દુર્ગતિકો જાનેવાલા હે. ભલે સ્વર્ગ આદિમેં જાય, પણ યે સ્વર્ગ ભી દુર્ગતિ હી હે. સમજમેં આયા ? આહાહા !

દુસરા (૫૬) ૩૬, ૩૭. દુર્બુદ્ધિકી દુર્ગતિ હોતી હૈ.

(દોહરા) (સવૈયા એકત્રીસા)

કહૈ અનાતમકી કથા, ચહૈ ન આતમ સુદ્ધિ।

રહૈ અધ્યાત્મસૌં વિમુખ, દુરારાધિ દુરબુદ્ધિ॥૩૬॥

દુરબુદ્ધી મિથ્યામતી, દુર્ગતિ મિથ્યાચાલ।

ગહિ એકંત દુરબુદ્ધિસૌં, મુક્ત ન હોઈ ત્રિકાલ॥૩૭॥

શબ્દાર્થ :—અનાતમ=અજીવ. અધ્યાતમ=આત્મજ્ઞાન. વિમુખ=વિરુદ્ધ, દુરારાધિ=કોઈ પણ રીતે ન સમજનાર. દુર્બુદ્ધિ=મૂર્ખ.

અર્થ :—મૂર્ખ મનુષ્ય અનાત્માની ચર્યા કર્યા કરે છે, આત્માનો અભાવ કહે છે— આત્મશુદ્ધિ ઇચ્છતો નથી. તે આત્મજ્ઞાનથી પરાઙ્મુખ રહે છે, બહુ પરિશ્રમપૂર્વક સમજાવવા છતાં પણ સમજતો નથી. ૩૬. મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અજ્ઞાની છે અને તેની મિથ્યા પ્રવૃત્તિ દુર્ગતિનું કારણ

छे, ते अेकान्तपक्षनुं ग्रहण करे छे अने अेवी मूर्धाईथी ते कडी पण मुक्त थई शक्तो नथी.
3७.

अर्थ :-मूर्ख मनुष्य अनात्माकी चरचा किया करता है, आत्माका अभाव कहता है—
आत्मशुद्धि नहीं चाहता। वह आत्मज्ञानसे पराङ्मुख रहता है, बहुत परिश्रमपूर्वक समझानेसे भी
नहीं समझता॥३६॥ मिथ्यादृष्टि जीव अज्ञानी है, और उसकी मिथ्याप्रवृत्ति दुर्गतिका कारण है,
वह एकान्तपक्ष ग्रहण करता है, और ऐसी मूर्खतासे वह कभी भी मुक्त नहीं हो सकता॥३७॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

मूर्ख मनुष्य अनात्मकी क्रिया करता है. आडाडा! शुभराग अने पुण्य ने उससे
स्वर्ग मिले, ऐसी यर्था करते हैं अज्ञानी. पर्यायबुद्धिवाले रागकी अने पुण्य विकारकी यर्था
करते हैं. आडाडा! समजमें आया? कहे अनात्मकी कथा.. पर्यायबुद्धि है ये अनात्मा है
भरेभर. अेक अंशमें सारा आत्मा आता (नडीं). ये व्यवहार आत्मा है, निश्चयसे
अज्ञात्मा है. सारा आत्मा नडीं माटे निश्चयसे अेक अंश अज्ञात्मा है. आडाडा! त्तारे
गंभीर वात त्तार्थ! समजमें आया? आया था न वो. भरेभर आत्मा तो ईसको डम
कडते हैं, त्रिकाणी निरावरण सडजानंदमूर्ति परम अमृतका सागर उसको डी आत्मा
भरेभर कडते हैं. पर्यायको भरेभर आत्मा (नडीं कडते). आडाडा! समजमें आया?

कहै अनात्मकी कथा, चहै न आत्म सुद्धि.. टेभो, त्तार्था. जेनी पर्यायबुद्धि छे,
अज्ञात्माकी कथा अने वो (पर्याय) है ईतना माननेवाला, आत्मकी शुद्धि उसे नडीं
(डोती). त्रिकाण 'में शुद्ध हूं' ऐसी दृष्टि वो करते नडीं. आडाडा! सर्वविशुद्ध अधिकारमें
डाला है ये अधिकार. रहै अध्यात्मसौ विमुख.. आत्मज्ञानसे तो विमुभ रडते हैं, अेम
कडते हैं. राग अने पर्यायका बुद्धिमें रुक गया है. आडाडा!

रहै अध्यात्मसौ विमुख.. आत्मा वस्तु त्रिकाण उसका जो ज्ञान-आत्मज्ञानसे तो
विमुभ रडा. रागके अने अेक अंशके सन्मुभ रडा. आडाडा! दुराराधि दुरबुद्धि.. कैसे?
बहुत परिश्रमपूर्वक समझानेसे भी नही समझताथ ऐसी त्तार्था ली है. दुराराधि.. ये समज
डी नडीं सके. पर्यायबुद्धि क्या? द्रव्यबुद्धि क्या? दुराराधि (अर्थात्) समज नडीं सके. मडा
परिश्रमपूर्वक समझानेसे भी नडीं समजता. दुरबुद्धि. आडाडा!

दुरबुद्धि मिथ्यामती दुरगति मिथ्याचाल.. ये राग अने अेक समयकी पर्यायको डी
आत्मा माननेवाला दुर्बुद्धि है—मिथ्यामति है. दुरगति मिथ्याचाल.. आडा ! गहि एकंत
दूर बुद्धिसौ, मुक्त न होइ त्रिकाल.. वो आता है न, पर्यायबुद्धि नाडि.

સ્વાસ્થ્યકે સાચે પરમાસ્થ્યકે સાચે ચિત્ત,
 સાચે સાચે બૈન કહે સાચે જૈનમતી હૈ.
 કાહૂકે વિરુદ્ધિ નાહિ પરજાય--બુદ્ધિ નાહિ,
 આતમગવેષી ન ગૃહસ્થ હૈ ન જતી હૈ ॥૭॥

આતા હે ન વો. સમયસાર નાટકમં આતા હે. હે ન યહાં. કહાં આયા ? પહલે શુરૂઆતમં આતા હે. (શ્રોતા : સાતવા પેજ). સાત પેજ. લ્યો, સાતમું પાનું છે. ઓલામાં શરીરમં અહંબુદ્ધિ રખી હૈ, પણ મૂળ તો પર્યાયમં અહંબુદ્ધિ હૈ.

સ્વાસ્થ્ય કે સાચે પરમાસ્થ્યકે સાચે ચિત્ત.. જૈનધર્મી સમકિતી ધર્મી ઐસા હોતા હૈ. સ્વાસ્થ્ય કે સાચે.. અપના સ્વાસ્થ્યમં સત્ય હૈ, દૂસરેકા હો ન હો ઉસકે સાથ સંબંધ નહીં. એય ! સમકિતી સ્વાસ્થ્યી હૈ. અપના પ્રયોજન સિદ્ધ કરનેમં લગા હૈ. સ્વાસ્થ્યી લિખા હૈ ન? દૂસરેકા કર સકતા નહીં કોઈ કાળે. અપના સબ પ્રયોજન સિદ્ધ કરનેમં સ્વાસ્થ્યી હૈ. સ્વ-અસ્થ્યી. પરમાસ્થ્યકે સાચે.. પરમ પદાર્થકે સાચે હેં દૃષ્ટિમં. પરમ પદાર્થ જિસકો દૃષ્ટિમં પડા હૈ. સાચે સાચે બૈન કહે સાચે જૈનમતી હેં.. સત્ય બાત કહે, પર્યાય પર્યાયરૂપે, રાગ રાગરૂપે, દ્રવ્ય દ્રવ્યરૂપે, જૈસી હૈ ઐસી બાત જૈનમતિ કરતે હેં.

કાહૂકે વિરુદ્ધિ નાહિ.. કિસીકા વિરોધી નાહી. બધા ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ છે. પર્યાયમં ભૂલ હૈ વો ક્યા દેખે ? અપની પર્યાય ભૂલ નિકાલ દી. પર્યાયમં સમતા.. સમતા.. સર્વપ્રાણી પ્રત્યે સમતા હૈ પરજાયબુદ્ધિ નાહિ.. ખરેખર તો એક સમયકી પર્યાયકી બુદ્ધિ જ્ઞાનીકો હોતી નહીં, વો કહના હૈ. સમજમં આયા ? આતમગવેષી ન ગૃહસ્થ ન જતી હૈ.. સમકિતીકી બાત હૈ ન, ચોથા ગુણસ્થાન. આતમકા ગવેષી હૈ. વો રાગ ને પુણ્યકા ગવેષી નહીં. આહાહા ! ન ગૃહસ્થ હૈ.. શ્રાવક ભી નહીં. હજી પંચમ ગુણસ્થાન હુઆ હી નહીં. ન જતી હૈ.. આતમસ્વરૂપકે ખોજક હે, ન અણુવ્રતી હૈ, ન મહાવ્રતી હૈ. દેખો, લિખા હૈ ન, અર્થમં લિખા હૈ. સમ્યક્દર્શી નથી અણુવ્રતધારી, નથી મહાવ્રતધારી, આતમકા ખોજી હૈ. આહાહા ! અર્થમં હૈ.

સિદ્ધિ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ દીસૈ ઘટમં પ્રગટ સદા.. રિદ્ધિ પણ આત્મામં દેખતે હેં, સિદ્ધિ ભી આત્મામં, વૃદ્ધિ ભી આત્મામં. અપને આત્મામં રિદ્ધિ, સિદ્ધિ અને વૃદ્ધિ હૈ. બહારમં રિદ્ધિ નહીં હૈ. અંતરકી લક્ષિસોં અજાચી લક્ષપતી હૈ.. અંતરકી લક્ષ્મીસે અજાચી લક્ષપતી.. અપને ધ્રુવકા લક્ષપતિ હૈ. અપને લક્ષકા પતિ હૈ. આહાહા ! દાસ ભગવન્તકે.. આહાહા ! જુઓને આયા થા ન વો. 'કુંદકુંદાચાર્ય'... આવે છેને? આપણે સમવસરણમાં

સ્તુતિ કરી, એમાં આવ્યું હતું? ‘કુંદકુંદાર્ય’ એકવાર વિચાર કરતે થે ન ત્યાં. મદ્રાસસે ૮૦ માઈલ (દૂર) પોન્નુર હિલ. ઉસસે અપને પંડિતજીને બનાયા હે. ‘રે રે સીમંધરનાથના વિરહા પડ્યા આ ભરતમાં’. એમાં આવ્યું છે. લખ્યું છે, નહીં? એનામાં નહિ, આ સમવસરણમાં લખ્યું છે સમવસરણસ્તુતિ. યે ભી દાસ ભગવંતકે.. સમજમેં આયા?

ધ્યાનમેં બેઠે થે. વિચાર આયા. આહાહા! સમકિતી ભાવલિંગી મુનિ હે. અરેરે! અમને ભરતક્ષેત્રમાં સીમંધરનાથકા અમને વિરહ! હમારા જન્મ કહાં હુઆ? સમજમેં આયા? એસે જ્ઞાની દાસ, ભગવંતકે દાસ હેં. આહાહા! પરમાત્મા તો વારંવાર ઉનકો યાદમેં આતે હે, એમ કહતે હેં. ‘દાસ’ એમાં આવ્યું છે. અરેરે! ભગવંત સીમંધરનાથના વિરહા પડ્યા આ જગતમાં. એમને સીમંધર ભગવાનના વિરહ પડ્યા. આંહીં તો કુંદકુંદાર્ય ને સીમંધર ભગવાન—બે ના વિરહ પડ્યા. આહાહા! સમજમેં આયા? (શ્રોતા : અંતરમાં બેય જાગ્યાં છે. બધા.....) એ તો બધું.... આ તો બહારની મહિમા છે. જ્ઞાનીને સર્વજ્ઞની મહિમા અંદર છે. સંતોની પણ મહિમા છે અંદર. વાસ્તવિક સંત હેં, ઉનકી અંતર મહિમા હે. સમજમેં આયા? યે કહતે હેં, દાસ ભગવંતકે.. કોઈકા દાસ નહીં, રાગકા દાસ નહીં, પર્યાયકા દાસ નહીં. આહાહા!

ઉદાસ રહેં જગતસૌં.. સારે જગતસે ઉદાસ હે. રાગસે લેકર સારા જગત. મેરી થીજમેં વો થીજ હે નહીં. આહા! સુખિયા સદૈવ એસે જીવ સમકિતી હૈ.. યે સમકિતી જીવ સુખી હેં. સમજમેં આયા? જુઓ, અહીંયા સમકિતીને સુખિયા કીધા. ક્યા અર્થે? અપના આત્મા દ્રવ્ય હે ઉસકા અનુભવ હુઆ, યે આનંદકા અનુભવ હુઆ હે. આહાહા! સમકિતી સુખિયા હે. સમજમેં આયા? ઉસમેં ભી આતા હે. ‘સુખિયા જગતમેં સંત, દુરિજન દુખિયા રે’. ધર્માત્મા આત્મદૃષ્ટિ હે વો હી એક જગતમેં સુખી હે. બાકી પ્રાણી દુર્જન સબ દુઃખી હેં. આહાહા!

સાધુ હુઆ, પુણ્યકી ક્રિયામેં પણ દુઃખી હે. આહાહા! યે સુખી નહીં. દિગંબર સાધુ હુઆ હજારોં રાણી છોડકર, પણ વો બાહ્યકે ત્યાગમેં તો તુચ્છતા હે, ઉસમેં તો કોઈ ત્યાગ હે નહીં. બહારકા તો ઉસમેં અભાવ હી હે આત્મામેં. જો રાગકી એકતાકા ત્યાગ નહીં ક્રિયા, અભ્યંતરકા ત્યાગ નહીં, ઉસકે બાહ્ય ત્યાગકી કોઈ કિંમત નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! સુખીયા સદૈવ એસે જીવ સમકિતી હૈ, દેખો. આહાહા! પર્યાયબુદ્ધિ છૂટ ગઈ ઔર દ્રવ્યબુદ્ધિ હુઈ, સુખી હે—શાંતિમેં હે. આહાહા! અશુવ્રતધારી નહીં, મહાવ્રતધારી નહીં અને સુખિયા! અમરચંદ્રજી! અપને લિયા હે. આહાહા! સદૈવ સુખિયા હે. આહાહા!

એક સમયકી પર્યાયબુદ્ધિ જહાં છૂટ ગઈ ને દ્રવ્યબુદ્ધિ હુઈ, યે બુદ્ધિમેં આનંદ આયે

બિના રહે નહીં. આહા! નિર્વિકલ્પ ચૈતન્યકા સ્વાદ આના વહ અનુભૂતિ. આત્માકી અનુભૂતિ યે આનંદકા સ્વાદ હૈ. એવા સદૈવ સમકિતી સુખી હૈ. આહાહા! ઓલામાંય આવે છે વેદાંતમાં. ‘માંહિ પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દેખનારા તે દાઝે જોઈને’. આવા આ ધર્મી બેઠા. કિસીસે ડરના નહીં, કિસીકો મદદ કરની નહીં, કામ કરના નહીં અને હમ ધર્મી હૈ. (શ્રોતા :) હા, આવે છેને, ‘માંહિ પડ્યા તે મહાસુખ માણે. આનંદસ્વરૂપ દ્રવ્ય—વસ્તુ (એની) દૃષ્ટિ થઈ તો ‘માંહિ પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દેખનારા તે દાઝે’. બીજા વળી કહે, લ્યો, આ ધર્મી છે. કોઈનું કરવું નહીં, દુકાન હલવવી નહીં, બીજાને સમજાવવું નહીં. કાંઈ કામ નહીં ને અમે ધર્મી. એમ દેખનારા દાઝે બળે બિયારા. સમજમેં આયા? કાઠિયાવાડી ભાષા છે, દેખનારા દાઝે. દાઝે એટલે બળે.

એક પશુ જૈસા પ્રાણી હો, પશુ—દેડકા. ઉસે જહાં અંતર બુદ્ધિ હુઈ તો સુખી હૈ. દુનિયા એસૈ દેખે કિ લે, આને બિયારાને રોટલી મળે નહીં, રોટલા મળે નહીં, તાજું મળે નહીં, ખાવાનું મળે નહીં. પાણી પણ જાય ત્યારે મળે થોડું. આ દુઃખી છે. તને ભાન નથી, સુન તો સહી! પૈસા અમારે સગવડતા.. ઊની ઊની રોટલી આમ તવામાંથી સીધી પડે થાળીમાં. (શ્રોતા : ઘીમાં પડીને થાળીમાં). આમ ઘીમાં પડીને વળી પાછી... ઘી પછી લેવાનું, લ્યોને. એ કહે કે હું આવું ત્યારે રોટલી કરજો. પહેલાથી રોટલી નહીં કરતા. ઠરી જાય રોટલી. ઓલી ઊની ઊની પડે ફાટ દઈને આમ તવામાંથી. પછી માથે ઘી, પછી એમાં દાળ. અમે સુખી છીએ. ધૂળેય નથી, સાંભળને!

અને આ દેડકાને કંઈ ન મળે બિયારાને, આહાહા! કાદવ ખાય, એમ કહેને ભાઈ. દેડકો શું કહે? મેંઢક, મેંઢક. રોટલી રોટલા કહાં હૈ વહાં. આહાહા! કાદવ ખાય. ખાય કોણ? પણ હોતા હૈ, ઉસકો દેખતે હૈ. સમકિતી હૈ ન આહાહા! ગજબ વાત હૈ! એય શેઠ! આ તમારા છ-છ લાખના મકાનમાં સુએ અને દુઃખી છે, એમ કહતે હૈ. હિંડોળા હિંચકે આમ એસા. આહા! કબીરે કહ્યું છે, રસ ના રહે. ‘સુખિયા અબ સંસાર ખાય પીકે સોવે, દુઃખિયો દાસ કબીર જબ જાગે તબ રોવે’. અરે, નિરાંતે ખાય પી લડુ ઉડાવે, બે-ત્રણ ચૂરમાના લાડવા અને પતરવેલિયાનાં ભજ્યા. પતરવેલિયાં કહતે હૈ ન, ક્યા કહતે હૈ વો? અળવીકા પાન હોતા હૈ ન અળવીકા પાન. સમજતે હૈ કિ નહીં? અળવીકા પાન નહીં હોતા હૈ? યનેકા લોટ નાખે પછી વાટા કર, કટકા કરકે (શ્રોતા :) ક્યા કહતે હૈ? હશે. અમારે અહીંયા... (શ્રોતા :) નહીં કરતે હૈ, અચ્છા. અહીંયા તો કરતે હૈ.

અળવીકા પાન આતા હૈ ન બડા. ઉસમેં યનેકા આટા ચણાકા નાખકર પછી કટકા કરકે તેલમેં તળતે હૈ. ખાઈને કહે, અમે સુખી! ધૂળેય નથી સુખ, સુન ન! અને દેડકા કાદવ

ખાય તોય સુખી છે. તને ખબર નથી. સમજમેં આયા? શ્રીખંડ અને પૂરી ઉડાવે. શું હતું આજ તમારે બરફી હતુંને કાંઈક? (શ્રોતા :) કાલ આવ્યો હતો એ. કંદોઈ, કંદોઈ. લઈને આવ્યો હતોને? કંદોઈ ભાવનગરવાળા. દાઢીવાળા આવ્યો હતો. આંહીં પહેલાંય આવ્યો હતો મારી પાસે. કાલે આવ્યો હતો. કેમ કેસે આવ્યા? કહે, બરફી અને કંઈ બીજું નામ લીધું. ભૂલી ગયો. બે નામ કીધા. (શ્રોતા : મોહનથાળ) બરફી અને મોહનથાળ લઈને આવ્યો છું' કહે. કંદોઈ હતો, નહીં? ભાઈનું હતુંને પન્નાલાલભાઈનું. બરફી ને શું કીધું? મોહનથાળ, બે લઈને આવ્યો છું, કહે. લ્યો, કેટલી મજા એમાં? ધૂળેય નથી, સુન તો સહી!

અને એ સમકિતી, આહાહા! આતમનો સ્વાદિયો રસીલો. એ કાદવને કાળે પણ એ આનંદ અને સુખી છે. આહા! અને આ બધા પતરવેલિયા, બરફી અને મોહનથાળ ઉડાવનારા, એ રાગના ખાનારા એ દુઃખી છે. દુધપાક અને પુરી ને ઉડાવે જાણે અમે, ઓહો! એમ કરે. ધૂળમેંય નહીં હૈ, સુન તો સહી! એય પન્નાલાલજી! ઈસકી ખાત એસી હૈ અહીંયા તો. દુઃખી હૈ વો. આહાહા!

આંહીં તો કહતે હૈં કે ગહિ એકંત દુરબુદ્ધિ.. આહાહા! એક સમયકી પર્યાયકો અને શુભરાગકો હી અપના આત્મા માનતે હૈં. દુરબુદ્ધિ મુક્ત ન હોઈ ત્રિકાલ.. તીનોં કાલમેં ઉસકો મુક્તિ હોતી નહીં. આહાહા! અને એ મેંઢક સમકિતી—આત્મજ્ઞાની—આત્માનો સ્વાદિયો, ઉસકો અલ્પકાળમેં કેવળજ્ઞાન અને મુક્તિ હોગી. સમજમેં આયા? આહાહા! જોણે પાતાળ કુવા તપાસ્યા અંદરથી. પાતાળ કુવા ભગવાન અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત આનંદ ને જ્ઞાનકા સરોવર—પાતાળમેં દૃષ્ટિ લે ગયે. આહાહા! એ સુખી. પર્યાય... આ પાતાળ કેમ કહેવાય? ઓહો પર્યાય ને રાગમાં રહે, એ પાતાળ નહીં. એ તો ઉપર... અંતરમેં ગયે યે સુખી હૈ.

દુર્બુદ્ધિકી ભૂલ પર દૃષ્ટાંત. દૃષ્ટાંત દેતે હૈં. રાગ અને પર્યાયમેં (આત્મા) માનનેવાલા ત્રિકાળી ભગવાનકો છોડકર એક સમયકી દશાકો માનનેવાલા દુર્બુદ્ધિ હૈ.

દુર્બુદ્ધિની ભૂલ પર દૃષ્ટાંત. (સવૈયા એકત્રીસા)

કાયાસૌં વિચારૈ પ્રીતિ માયાહીસૌં હારિ જીતિ,

લિયૈ હઠ રીતિ જૈસૈં હારિલકી લકરી।

ચંગુલકે જોર જૈસૈં ગોહ ગહિ રહૈ ભૂમિ,

ત્યૌંહી પાઙ ગાઢૈં પૈ ન છાઢૈ ટેક પકરી॥

મોહકી મરોરસૌં ભ્રમકૌ ન છોક પાવૈ,
 ધાવૈ ચહું વૌર જ્યૌં બઢાવૈ જાલ મકરી,
 એસી દુરબુદ્ધિ ભૂલી ઝૂઠકૈ ઝરોખે ઝૂલી,
 ફૂલો ફિરૈ મમતા જંજીરનિસૌં જકરી ॥૩૮॥

શબ્દાર્થ :—કાયા=શરીર. હઠ=દુરાગ્રહ. ગહિ રહૈ=પકડી રાખે. લકરી=લાઠી. ચંગુલ=પકડ. પાઈ ગાડૈ=દટતાથી ઊભો રહે છે. ટેક=હઠ. ધાવૈ=ભટકે.

અર્થ :—અજ્ઞાની જીવ શરીર ઉપર સ્નેહ કરે છે, ધન ઓછું થાય ત્યાં હાર અને ધન વધે તેમાં જીત માને છે, હઠીલો તો એટલો છે કે જેવી રીતે હરિયલ પક્ષી પોતાના પગથી લાકડી મજબૂત પકડે છે અથવા જેવી રીતે ઘો જમીન અથવા દીવાલ પકડીને ચોંટી રહે છે, તેવી જ રીતે જે પોતાની કુટેવો છોડતો નથી. તેમાં જ અડગ રહે છે. મોહની લહેરોથી તેના ભ્રમનો છેડો મળતો નથી અર્થાત્ તેનું મિથ્યાત્વ અનંત હોય છે, તે ચાર ગતિમાં ભટકતો થકો કરોળિયાની જેમ જાળ વિસ્તારે છે, આવી રીતે તેની મૂર્ખાઈ અજ્ઞાનથી જૂઠા માર્ગમાં લહેરાય છે અને મમતાની સાંકળોથી જકડાયેલી વધી રહી છે. ૩૮.

અર્થ :—અજ્ઞાની જીવ શરીરસે અનુરાગ રખતા હૈ, ધનકી કમીમેં હાર ઔર ધનકી બઢતીમેં વિજય માનતા હૈ, હઠીલા તો ઇતના હોતા હૈ કિ જિસ પ્રકાર હરિયલ પક્ષી અપને પાંવસે લકડીકો ખૂબ મજબૂત પકડતા હૈ, અથવા જિસ પ્રકાર ગોહ જમીન વ દીવાલકો પકડકર રહ જાતા હૈ, ઁસી પ્રકાર વહ અપની કુટેવ નહીં છોડતા—ઁસી પર ડટા રહતા હૈ. મોહકે ઝકોરોંસે ઁસકે ભ્રમકી થાહ નહીં મિલતી અર્થાત્ મિથ્યાત્વ અનંત હોતા હૈ, વહ ચતુર્ગતિમેં ભટકતા હુઆ મકડીકાસા જાલ ફૈલાતા હૈ, ઇસ પ્રકાર ઁસકી મૂર્ખતા અજ્ઞાનસે ઝૂઠકે માર્ગમેં ઝૂલ રહી હૈ, ઔર મમતાકી સાંકલોંસે જકડી હુઈ વઢ રહી હૈ ॥૩૮॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

યે 'બનારસીદાસ'ને સ્વતંત્ર ક્રિયા હૈ. કળશ—બળશ નહીં હૈ. સ્વતંત્ર ક્રિયા હૈ. ઁસમેંસે નિકાલા હૈ, ક્ષણિકમેંસે. કાયાસૌ વિચારૈ માયા પ્રીતિ.. શરીર અને રાગ મેં હૂં. મેં ત્રિકાળી ધ્રુવ હૂં ઁસકી તો ખબર નહીં. આહા! કાયાસૌં વિચારૈ માયા પ્રીતિ માયાહીસૌં હારિ જીતિ.. લક્ષ્મી કંઈક જાય તો હાર માને, બે—પાંચ લાખ પેદા હો તો જીત માને. યે મૂર્ખકે લક્ષણ કહતે હૈં. (શ્રોતા : આખી દુનિયા એમ કરે છે). આખી દુનિયા જ મૂર્ખ છે. ઁસકા પિતાજી થા ન ગજરાજજી. ઁસા થા કિ ૨૦-૨૦ લાખ આવે તો કાંઈ નહીં, વીસ લાખ જાયે તો કંઈ નહીં. ઁસા. એય પન્નાલાલજી !

એસા તો સુના થા જબ તીનોં ભાઈને ૮૦-૮૦ લાખ રૂપિયા વહેંચ્યા થા ન. ...

આંહીં આ ગયે હૈં ગજરાજજી. યહાં આ ગયે હૈં ૮કી સાલમેં. વો જાતી થી ન કંઈક, શું કહેવાય ? (શ્રોતા : સ્પેશિયલ). સ્પેશિયલ. હા, બાહુબલી. બેય આવ્યા હતા બડાભાઈ ને. તોલારામ ઔર ત્રણે ભાઈ એકઠા હો ગયા થા. વચ્છરાજ યહાં થે. ઉસકો તો વીસ લાખ પેદાશ હો જાય તો દરકાર નહીં, કુછ નહીં. ઔર વીસ લાખ ખોટ હો જાય તો, ભરી દો. એક મણ જુવાર ભર દે, ઐસા. ઐસા થા ઉસકા પિતાજી.

આંહીં તો કહતે હૈં કિ વો તો બહારકી બાત હૈ. સમજમેં આયા ? અહીંયા તો સારા રાજ યલા જાય, આહાહા ! તો હાર નહીં માનતે. અને આહાહા ! સમજમેં આયા ? અરે, અપના રાજ તો આત્મા આનંદકંદ પ્રભુ હૈ ન. ઐસી દૃષ્ટિમેં સામ્રાજ્ય—અપના આત્માકા સામ્રાજ્ય જહાં દેખા અને અનુભવ્યા. વો પરસે લક્ષ્મી ગઈ ત્યારે આમ.... અરે, અમારા સમય હતાને. ત્યારે હમકો તો આમ ૨૫-૨૫ માણસ બોલાવતા ને અમારી સાથે આમ.... આ જુઓને શેઠ જાતે થે ન હુકમચંદજી, ઈંદોરમેં નીકલે તો ૨૦૦—૨૦૦ માણસ સાથે, ખમ્મા...ખમ્મા.. (શ્રોતા : બેય પડખે ઉભા રહે) બેય પડખે... એવા બધા ધૂળ ને ધાણી. ઉસમેં ક્યા હૈ ? આહાહા !

માયાહીસૌ હારિ જીતિ, લ્યો. લક્ષ્મી મળે, કુટુંબ આદિ મળે, દીકરા સારા થાય તો હમ જીતમેં હૈ, હમારી વૃદ્ધિ હૈ. અને જો ઘટ ગયા, હાર હૈ હમારી. આહાહા ! એક આદમી થા ગઢડાકા, ભાવનગરકા. તો પહલે મુંબઈ ગયે, તો મુંબઈ ગયા તબ અકેલા ગયા થા. હજી નાની ઉંમરને.. પહલે કમાનેકો. પીછે દુકાન હુઈ, લગન હુઆ, લડકા હુઆ, પૈસા હુઆ, દુકાન. ઔર ૪૮ વર્ષ જહાં હુઆ પૂરા. ગયા પીછે ૪૮ (વર્ષ). લડકા મર ગયા, સ્ત્રી મર ગઈ, મકાન ગયા, પૈસા ગયા. જૈસે ગયા થા ઐસા અકેલા આયા.

એ કહતે થે. હમારે ગઢડામેં ચોમાસા થા. ગઢડા હૈ ન. ૮૧માં ચોમાસા વખતે આયા થા બધા ભાવનગરથી. નામ શું ભૂલી ગયા ? નામ નથી યાદ. એ ગઢડાવાળા હતા. અમે દાખલો કંઈક આપ્યો, તેમાં કહે, ‘મહારાજ! હું એ માંદલો છું’ કહે. જૈસા એક ગયા થા ઐસા ૪૮ વરસે એક કા એક પાછા આયા. નહીં પૈસા, નહીં કુટુંબ, નહીં કાંઈ. પણ ઉસમેં ક્યા હુઆ, કીધું. આહા ! બહારકી ચીજ આયી તો ક્યા લાભ હૈ અને ગઈ તો નુકશાન કહાં હૈ ? આહાહા ! અજ્ઞાની તો બહારસે વિચારતે હૈં. જ્ઞાનીકો તો અંતરકી લક્ષ્મી બઢતી હૈ, ઉસમેં લાભ માનતે હૈં. ઉસકો તો લક્ષ્મી કભી ઘટતી નહીં. નિજનિધી.

લિયૈ હઠ રીતિ જૈસે હારિલકી લકરી.. એ હારિલ કોઈ જનાવર થતું હશે. પગમાં પકડ્યો હોય લકડી. છોડે નહીં. કોઈક જનાવર હશે. હૈ અર્થમાં લિખા હૈ. હઠીલા તો ઇતના હોતા હૈ કિ જિસ પ્રકાર હરિયલ પક્ષી અપને પાંવસે લકડીકો મજબૂત પકડતા હૈ, છોડતે

નહીં. એસે અજ્ઞાની, એસે હઠવાદી લાખ વાર ઉસકો કહો કે એક સમયકી પર્યાયમેં રાગ હોતા હૈં યે તેરી ચીજ નહીં. ઉસસે તુમ મિથ્યાદષ્ટિ હોતા હૈં. લાખ વાર કહો તો, એ નહીં, નહીં, શુભરાગ તો હૈં. પ્રશસ્ત રાગ તો હૈં લાભદાયક. યે પર્યાયબુદ્ધિવાલેકી બાત ચલતી હૈં ઠોં. સમજમેં આયા ? પ્રશસ્ત ક્યું કહા ભગવાનને ? એક ઠીક અને એક અઠીક હૈં. દો ન હુએ ? દો ન હુએ, ભગવાન ! તેરે ખબર નહીં ભાઈ ! રાગ તો દુઃખદાયક હૈં, પણ પકડા હૈં યે છોડતે નહીં. ફિર, ફિર કરકે ત્યાં લાવે બાત પાછી. (શ્રોતા : ઘૂમફિરકે વહી બાત). ફિરકે ફિર લાવે. હા, પીછે દૂસરા દેષ્ટાંત.

ચંગુલકૈ જોર જૈસેં ગોહ ગહિ રહે ભૂમિ.. જોરદાર.. એક વો હોતી હૈં ન? ઘો.. ઘો.. ઘો હોતી હૈં ન? ક્યા કહતે હૈં ? ઘો. ઘો, ઘો કહતે હૈં, લો. બડી હોતી હૈં. ચંદન ઘો હોતી હૈં એસી. ચંદન ઘો હોતી હૈં. હૈં છોટી, પણ ઉસકો આમ દોરડી બાંધકર ફેંકે ઉપર, જહાં ચોંટ જાય તો ચોર ઉસ દોરડીસે ચઢ જાય. કારણ કે છૂટે નહીં એસી શક્તિ ઉસમેં હૈં. ચંદન ઘો અને એક દૂસરી ઘો લંબી હોતી હૈં, (પર) સાધારણ હૈં. વો નહીં કામ કરતી. ચંદન ઘો એસી હોતી હૈં કિ આમ ચોંટ જાય, જ્યાં ચોંટ જાય ત્યાં ચોંટ જાય બસ. ખાલી ભાગ હોય એકલી ભીંત ઉપર ચોંટ જાય. એમ અજ્ઞાની જહાં ચોંટ જાયે વહાં ચોંટ જાતા હૈં, કહે. આહાહા !

દેખો હૈં ન. અપની કુટેવ નહીં છોડતા. આહાહા ! ઘો જમીન—દિવાલકો પકડકર..., એસે હૈં ન? નહીં છોડતા. ચંગુલકૈ જોર.. હૈં ન નીચે, પકડ પકડ. જૈસેં ગોહ ગહિ રહે ભૂમિ.. લાખ વાતસે ઉસકો મનાઓ, સમજાઓ. નહીં.. નહીં.. નહીં.. નહીં. વ્યવહારકારણ કહા તો વ્યવહારસે લાભ હોતા હૈં તો કારણ કહા હૈં. સમજમેં આયા ? યે વ્યવહારબુદ્ધિ પર્યાયબુદ્ધિવાલા હૈં. ત્યોંહી પાઙ્ ગાઙ્ પૈ ન છાઙ્ ટેક પકરી, લ્યો. અડ જાતા હૈં જહાં તહાં, એમ. જ્યાં ત્યાં ચોંટી જાય, ચોંટી જાય, એમ. હઠ પકડ લેતે હૈં.

મોહકી મરોરસૌ ભરમકૌ ન છોર પાવૈ.. મોહના મરોડમાં—મોહના પ્રેમમાં. આહાહા ! રાગભાવમેં પ્રેમ લગા હૈં, ભરમકો ન છોડ પાવે. તો ભ્રમણાને છોડી શકે નહીં. હૈં ન? ઉસકી ભ્રમકી ચાહ નહીં મિલતી.. મિથ્યાત્વ અનંત હોતા હૈં, એમ લખ્યું. દેખો. રાગકો અપના માનનેસે મિથ્યાત્વકા જોર બઢતા હૈં. બડી પુષ્ટિ મિથ્યાત્વકી હોતી હૈં. આહાહા ! વિભાવ અને સ્વભાવકી એકતા માનના, બડી મિથ્યાત્વકી પુષ્ટિ હોતી હૈં. દ્રવ્યલિંગ ધારણ ક્રિયા હો પણ છોડે નહીં. નહીં, દ્રવ્યલિંગ પહલે આતા હૈં અને દ્રવ્યલિંગ હો તો મુક્તિ હોતી હૈં. ભાવલિંગ હોતા હૈં, એસા પકડ (છોડે નહીં). સમજમેં આયા ?

વો પ્રશ્ન હુઆ થા એક. શું કહેવાય એ ? ‘તત્ત્વાર્થ રાજવાર્તિક’ હૈં ન. ઉસમેં એસા

હે. મુનિ નગ્ન હે. બાહ્ય સબ છોડ દિયા હે. તબ ઉસકો જબ સમકિત હોતા હે, તો એકદમ સપ્તમ ગુણસ્થાન આ જાતા હે. ભાઈ! એ ચર્યા થઈ હતી પંડિત બંસીધરજી સાથે થઈ હતી. (શ્રોતા : બંસીધરજી સાથે રસ્તામાં). હા, રસ્તામાં. કહે, યે હે ન. મેં કીધું, ક્યા હે? વો નગ્નપના થા તો સમકિત હુઆ, એસા હે? નગ્નપના થા તો ચારિત્ર્ય હુઆ એસા હે? પણ જબ અંદર ચારિત્ર અને અંદર સમ્યગ્દર્શન હોનેકા કાલ હો તો ઉસ સમય નગ્નપના હી હોતા હે. ઈતની બાત હે. સમજમેં આયા?

યે 'તત્ત્વાર્થ રાજવાર્તિક'મેં બાત હે. તદન નગ્ન હો, પંચ મહાવ્રતકા વિકલ્પ હો, મિથ્યાદૃષ્ટિ હો. પણ આમ દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ કરતે હેં તો એકદમ પહલેસે સાતવે ગુણસ્થાન આ જાતા હે. સમજમેં આયા? તો કહે કિ દેખો ભૈયા! નગ્નપના થા તો સપ્તમ આયા. યે જૂઠ બાત હે. (શ્રોતા : નગ્નપણા અને મહાવ્રતનું જોર કેટલું?) યે બાત હે. યે બાત (સત્ય) હે હી નહીં. યહાં અંતરમેં દ્રવ્યમેં જોર દિયા, તબ સપ્તમ ગુણસ્થાન.. મિથ્યાત્વકા નાશ હોકર સમકિત અને એકદમ સપ્તમ આ જાતા હે. તબ વો બહારકી ચીજ તો નિમિત્ત કહનેમેં (આયી). સમજમેં આયા?

યે 'તત્ત્વાર્થ રાજવાર્તિક'મેં આતા હે. અનાદિ કાળકા મિથ્યાદૃષ્ટિ (હો), નગ્ન હો, પણ ઉસકો સપ્તમ ગુણસ્થાન એકદમ આ જાતા હે. સમકિત સહિત ચારિત્ર આ જાતા હે. દ્રવ્યલિંગી. પણ વો દ્રવ્યકા આશ્રય કરતે હે, માટે. વો દ્રવ્યલિંગ હે માટે નહીં. એસા દ્રવ્યલિંગ તો અનંત ભૈર લિયા, નવમી ગ્રૈવેયક ગયે તબ. દ્રવ્યકા અંદરમેં અવલંબન લેતે હી એકદમ મશગુલ હો જાય અંદરમેં. સપ્તમ ગુણસ્થાન, અપ્રમત્ત દશા. આહાહા! પર કોઈ તો અંતર્મુહૂર્ત કાલમેં કેવળજ્ઞાન લેકર ચલે જાયે મુક્તિ (-મોક્ષ). ઉસમેં ક્યા હે? યે તો અપને દ્રવ્યકે જોરકે આશ્રયસે હે કિ બહારકા નિમિત્તકે આશ્રયસે હે? (શ્રોતા : અપના દ્રવ્યકા જોર) આહાહા!

કહતે હેં, ધાવૈ ચહું વૌર જ્યૌં બઢાવૈ જાલ મકરી.. આહા! કરોળિયા હોતા હે ન કરોળિયા—મકડી. કરોળિયા, નહીં? લાળ નિકાલકર વીંટતે હેં અપને ઉપર. એમ અજ્ઞાની રાગ અને પુણ્યકી ક્રિયા અપની હે, એક સમયકી પર્યાયમેં અપનાપના માનતે હેં, તો અપની મિથ્યાત્વ જાલમેં વીંટ જાતા હે. મિથ્યાત્વસે વીંટા જાતા હે.

એસી દુરબુદ્ધિ મૂલી ઝૂઠકૈ ઝરોખે ઝૂલી.. લિખા હે ન. ચાર ગતિમેં ભટકતા હુઆ... દેખો, ઉસકા મિથ્યાત્વ અનંત હોતા હે. લિખા હે ન? મિથ્યાત્વ પુષ્ટ હોતા હે. દ્રવ્યક્રિયામેં લાભ હે યે ધર્મ હે, એસી માન્યતા મિથ્યાત્વકી પુષ્ટિ કરતા હે, અનંત સંસાર બઢતા હે. સંસાર બઢતા હે ને માનતે હેં કિ હમ ધર્મી હેં. (શ્રોતા : સાંભળ્યા છતાં ના પાડે)

સાંભળ્યા છતાં, કાને પડ્યું. નહીં, નહીં, કહે. ઐસા નહીં. ઐસા હૈ લાભ. હવે કહે કે દ્રવ્યલિંગ—ભાવલિંગની ખબર ન પડે, એ તો કેવળી જાણે. વળી ઐસે કહતે હૈં.

અરે, ભાઈ ! દ્રવ્યલિંગી... પ્રત્યક્ષ દિખતા હૈ કિ પરકા મૈં કર સકતા હું, રાગસે ... હૈ, રાગસે ધર્મ હોતા હૈ—(ઐસી માન્યતા હૈ). યે તો પ્રત્યક્ષ દિખતા હૈ (કિ) મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આંહીં કહ્યુંને, ‘સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર’મૈં આ ગયા. સર્વવિશુદ્ધમૈં આ ગયા કિ નહીં? ખબર પડતી હૈ. નહીં ક્યોં ખબર પડતી ? જિસકી દૃષ્ટિમૈં, પ્રરૂપણામૈં, કલ્પનામૈં વિરુદ્ધતા હૈ વો દ્રવ્યલિંગી હી હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. યાહે તો મહાવ્રત પાલતે હો યોખ્યા. આંહીં તો મહાવ્રતના ક્યાં ઠેકાણા છે ?

ફૂલી ફિરૈ મમતા જંજીરનિસૌ જકરી.. આહાહા ! ઉસકી મૂર્ખતા અજ્ઞાનસે સૂટકે માર્ગમૈં સૂલ રહી હૈ. અજ્ઞાનમૈં ઝૂલા ખાતે હૈં ઝૂલે પે. માનતે હૈં કિ હમ ધર્મમૈં હૈ. ઔર મમતાકી સાંકલોંસે જકડી હુઈ બઢ રહી હૈ. આહાહા ! પર્યાયબુદ્ધિમૈં યે ડાલા ‘બનારસીદાસ’ને. ઉસકા અર્થ કિ જિસકો પુણ્ય અને વર્તમાન અંશ ઉપર બુદ્ધિ હૈ ઔર ઉસમૈં લાભ માનનેવાલા (હૈ તો) મિથ્યાત્વકો પુષ્ટ કરતા હૈ. યે માનતે નહીં ને અપની પકડ છોડતે નહીં, પકડ બઢ જાતી હૈ મિથ્યાત્વકી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૨૬ શ્રાવણ સુદ ૧૪ ગુરુવાર તા. ૫-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર ૫૬ ૩૯, ૪૦, ૪૧ પર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. દુર્બુદ્ધિકી પરિણતિ. ૩૯ (૫૬) હૈ. યે સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર અર્થાત્ આત્મા તદ્દન દ્રવ્યમેં પર્યાય નહિ, શુદ્ધ-અશુદ્ધતાકા કોઈ ભાગ નહિ, દ્રવ્યમેં બંધ-મોક્ષ ભી નહિ. એસી બાત સુનકર દુર્બુદ્ધિ અધ્યાત્મકા વિરોધ કરતા હૈ, ઉસકી બાત ચલતી હૈ. સમજમેં આયા? આત્મા અધ્યાત્મ ચીજ મૂળ શુદ્ધ ત્રિકાળ દ્રવ્યસ્વભાવ હોં. પહલેસે શુરૂ હૈ ન. એસી ચીજ સુનકર દુર્બુદ્ધિકો યે જમતી નહિ, વાત બેસતી નહિ. વિરોધ કરતે હૈં કિ યે ક્યા? સમજમેં આયા? કેટલાક અર્થ (-પ્રકાર) તો કહેંગે ૧૬વે કળશમેં.

દુર્બુદ્ધિની પરિણતિ (સવૈયા એકત્રીસા)

બાત સુનિ ચૌંકિ ઉઠૈ બાતહીસૌં ભૌંકિ ઉઠૈ,
બાતસૌં નરમ હોઇ બાતહીસૌં અકરી।
નિંદા કરૈ સાધુકી પ્રસંસા કરૈ હિંસકકી,
સાતા માનેં પ્રભુતા અસાતા માનેં ફકરી।।
મોખ ન સુહાઇ દોષ દેખૈ તહાં પૈટિ જાઇ,
કાલસૌં ડરાઇ જૈસૈં નાહરસૌં બકરી।
એસી દુરબુદ્ધિ ભૂલી ઝૂઠકૈ ઝરોખે ઝૂલી,
ફૂલી ફિરૈ મમતા જંજીરનિસૌં જકરી।।૩૧।।

શબ્દાર્થ :—ચૌંકિ ઉઠે=ઉગ્ર બની જાય. ભૌંકિ ઉઠે=ફૂતરાની જેમ ભસવા લાગે. અકરી=અકડાઈ જાય. પ્રભુતા=મોટાઈ. કકરી (ફકરી)=ગરીબી. કાલ=મૃત્યુ. નાહર=વાધ, સિંહ.

અર્થ :—અજ્ઞાની જીવ હિતાહિતનો વિચાર કરતો નથી, વાત સાંભળતાં જ તપી જાય છે, વાત જ સાંભળીને ફૂતરાની જેમ ભસવા માંડે છે, મનને રુચે તેવી વાત સાંભળીને નરમ થઈ જાય છે અને અણગમતી વાત હોય તો અક્કડ બની જાય છે. મોક્ષમાર્ગી સાધુઓની નિન્દા કરે છે, હિંસક અધર્મીઓની પ્રશંસા કરે છે, શાતાના ઉદયમાં પોતાને મહાન અને અશાતાના ઉદયમાં તુચ્છ ગણે છે. તેને મોક્ષ ગમતો નથી, ક્યાંય દુર્ગુણ દેખે તો તેને તરત જ અંગીકાર કરી લે છે. શરીરમાં અહંબુદ્ધિ હોવાના કારણે મોતથી તો એવો ડરે છે જેમ વાઘથી બકરી ડરે છે, આ રીતે તેની મૂર્ખાઈ અજ્ઞાનથી જૂઠા માર્ગમાં ઝૂલી રહી છે અને

મમતાની સાંકળોથી જકડાયેલી વધી રહી છે. ૩૯.

અર્થ :-અજ્ઞાની જીવ હિતાહિત નહીં વિચારતા, વાત સુનતે હી તેજ પડને લગતા હૈ, વાત હી સુનકર કુત્તેકે સમાન થોંકને લગતા હૈ, મન રુચતી વાત સુનકર નરમ હો જાતા હૈ, ઓર અસુહાતી વાત હો તો ઁંટ જાતા હૈ. મોક્ષમાર્ગી સાધુઓંકી નિન્દાકરતા હૈ, હિંસક અધર્મિયોંકી પ્રશંસા કરતા હૈ, સાતાકે ઉદયમેં અપનેકો મહાન ઓર અસાતાકે ઉદયમેં તુચ્છ ગિનતા હૈ. ઉસે મોક્ષ નહીં સુહાતા, કહીં દુર્ગુણ દિખાઈ દેવે તો ઉન્હેં શીઘ્ર અંગીકાર કર લેતા હૈ. શરીરમેં અહંબુદ્ધિ હોનેકે કારણ મૌતસે તો ઁસા ડરતા હૈ જૈસે વાઘસે વકરી ડરતી હૈ, ઈસ પ્રકાર ઉસકી મૂર્ખતા અજ્ઞાનસે ઙૂઠકે માર્ગમેં ઙૂલ રહી હૈ ઓર મમતાકી સાંકળોંસે જડડી હુઈ વઢ રહી હૈ ॥૩૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

બનારસીદાસ પોતે (કહે છે.) સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર હે ન. આવા શબ્દો... વાત સુનિ.. છેને નીચે? અજ્ઞાની જીવ હિતાહિત નહીં વિચારતા. મેરા હિત ત્રિકાળી દ્રવ્યદંષ્ટિસે હે. પર્યાયદંષ્ટિસે હિત નહીં આહાહા! ઓર રાગસે ભી હિત નહિ. ઐસી બાત જિસકો જયતી નહીં. અજ્ઞાની જીવ હિતાહિત નહીં વિચારતા, વાત સુનતે હી તેજ પડને લગતા હૈ. કિ આત્મા રાગસે રહિત હે, બંધ મોક્ષસે રહિત હે—ઐસી બાત સુનતે હી, એકાંત હે (ઐસા કહતા હે.) ઐસી બાત સુનતે હી તેજ પડને લગતા હે. આમાં તો ઐસા લિખા હે. છેને એ રૂપચંદ્રજી. અધ્યાત્મકી બાત સુનકર.. ઐસા લિખા હે ઉસમેં. વાત તો ઉત્તમ છેને? આહાહા!

વાત સુનિ ચોંકિ ઉઠે.. આહાહા! ઉસમેં હે. છે ને? રૂપચંદ્રજીકી બાત કી હે ન સારી. પહલે ‘બનારસીદાસજી’કે ગુરુ રૂપચંદ્રજી થે. પીછે ‘બનારસીદાસજી’ (આગે) બઢ ગયે. તો રૂપચંદ્રજીને ઉસકા (નાટક સમયસાર)કા અર્થ કિયા. ઉનકા બનાયા હુઆ. સમજે? સર્વવિશુદ્ધિ ને? ઉલ. મિથ્યામતિ.. એ આવી ગયું છે. કેટલામું? (શ્રોતા : ૨૬૭ પાનું). સાંખ્યમતિ, એકાંતપક્ષી. દુર્બુદ્ધિ મિથ્યામતિ, એ આવી ગયું છે. કાયાકો વિચારી પછી આવ્યું છે. એ ઉલ છે. ઓરોં હી યાહીં બાત કહે, કો અધ્યાત્મકી બાત કહે. તો સુન કે ચોંકી ઉઠે. રૂપચંદ્રજીને ઐસા અર્થ કિયા હે. કહતે હેં, અરે આત્મા! જિસમેં બંધ-મોક્ષકી પર્યાય ભી નહીં. આહાહા! ઐસી ચીજકી દંષ્ટિ કરના, ઉસકા નામ ધર્મ ને સમ્યગ્દર્શન હે.

તો કહતે હેં કિ અજ્ઞાની ઐસી અધ્યાત્મકી બાત ઊંચી માનકર સુનતે હી તેજ પડને લગતા હે. અરે, આ વળી કહાંસે આયા? સમજમેં આયા? ૮૦કી સાલ હે ૮૦. ૪૭ વર્ષ હુઆ. ૪૦ ઓર ૭. ઐસી એક બાત મૂકી થી સંપ્રદાયમેં. ભઈ, અનુભવ હે વહ સમ્યગ્દર્શન હે. વળી એક જણા કહે, ‘અનુભવ ક્યા? યે વળી જૈનમેં કહાંસે આયા?

अनुभव तो वेदांतमें है' जैसे बोला. समझमें आया? भोटाह संप्रदाय उसमें था न वह. अनुभव अने दुसरा 'स्वरूप' अेक शब्द लिया. में कीधुं, आत्माका स्वरूप क्या है उसे जाना ही नहीं. वणी अेक जण कहे, 'स्वरूप क्या वणी? जैसे तो हमारे गुरु कोई कहते नहीं स्वरूप-स्वरूप.' भोटाह संप्रदाय. अे तो गुजरी गया अत्यारे. ढाकरशी गोपाणी उता. गोपाणीनो छोकरो अहींया आवतो. त्यां आपणे सामे दुकान छे अमढावाढमां, नहिं? तमारे सामे, आपणा मंढिरनी सामे, भाडियानी सामे. अेनो बाप उतो.

आ तो घण्णा वर्ष पडेलां ४७ वर्ष. ५० मां उ कम. कीधुं, स्वरूप समझ्या विना, पंय परमेष्ठीका भी स्वरूप समझ्या विना ये अज्ञानी मूढ है. क्या अरिहंत है, क्या सिद्ध है, भभर नहीं. षामो अरिहंताणं, नमो अरिहंताणं करे. स्वरूप ज्ञाण्या विना अज्ञान मिटता नहीं. त्यारे उसने कडा, स्वरूप क्या? हमारे गुरु तो अभी तक तो स्वरूप कहते नहीं. स्वरूप क्या वणी? समझमें आया? यहां कहते हैं... स्वरूप और अनुभव ढो बात की थी. और तीसरी विभाव. तीन बात की थी, ८० में. के विभाव आत्माकी पर्यायमें है. कडे, 'विभाव क्या? विभाव-विभाव आपणे न छोय, विभाव वेदांतमां छोय.' भभर न मणे यीजनी. क्या यीज है? जैनमें जन्मा. समझमें आया?

तो अज्ञानी जव वात सुनी योंकी उठे. तेज आवे अंदर. ये क्या? अैसा धर्म क्या? कांई भक्ति करना, पूजा करना, ढया पाणना, व्रत पाणना—अे तो वात आती नहि. अे आत्मा.. आत्मा.. आत्मा. पंडितज! (श्रोता : आप तो (कहते छो) मढाराज! द्रव्यमें भंध भी नहीं और भोक्ष भी नहीं है?) पर्याय द्रव्यमें कहां आयी? (श्रोता : योंकेगा नहीं.....) योंके कौन योंके? अज्ञानी योंके, वह तो कहते हैं. आडाडा! भगवान स्वरूप आत्मा पूर्णानंदका नाथ द्रव्यस्वभाव, उसमें भंध-भोक्ष कहां है? वह तो पर्याय है. पर्याय द्रव्यमें कैसी? ढो भिन्न यीज है. वह तो कडा था न. अलिंगग्रहण. अलिंगग्रहणमें आया नहीं? समझमें आया?

१८. १८ ने १८ बोले है अलिंगग्रहणके. १७२ गाथा. (प्रवचनसार). जुओ. के अर्थावबोध रूप गुणविशेष... अर्थावबोध गुणविशेष जिसको नहि (अर्थात्) द्रव्यने आलिंगन किया नहीं, उसका नाम द्रव्य कहनेमें आता है. समझमें आया? क्या कडा? यह सभ आ गया है. व्याभ्यान भडोत (छो गये हैं). ७२ आया लो. ढो बार आया. अेक फेरव्युं ने भीजवार आव्युं. ढेभो, गुण, लिंग, अलिंगग्रहण. 'लिंग अर्थात् गुण अैसा जो ग्रहण (अेटले के) अर्थावबोध (पढार्थज्ञान) ते जेने नथी'. ज्ञान नहीं जिसमें. गुणभेद नहीं जिसमें, अेम कहते हैं. अलिंगग्रहण. आ रीते आत्मा गुण विशेषसे नहीं आलिंगत. गुण विशेषसे नहीं स्पर्शित. आडाडा! संस्कृत है छो.

‘ન લિંગગુણો ગ્રહણમર્થાવબોધો યસ્યેતિ ગુણ વિશેષાનાલીઢ’ ગુણકે ભેદકો જો સ્પર્શતે નહિ ઉસકો દ્રવ્ય કહનેમેં આતા હે. ઝીણું છે પન્નાલાલજી ! આહાહા ! ચોકે જ ને પણ. એ ગુણભેદ નહિ ? ગુણભેદ નહીં. દેખો, એ રીતે આત્મા ગુણવિશેષ, સામાન્ય જો દ્રવ્ય ત્રિકાળી ધ્રુવ હે ઉસમેં ગુણભેદકા વિશેષ ઉસસે અલિંગન નહિ, ગુણભેદસે સ્પર્શિત નહિ. ગુણભેદકો જો છૂતે નહિ. આહાહા ! ઉસકો શુદ્ધદ્રવ્ય એસે અર્થકી પ્રાપ્તિ હે. ૧૭૨. ‘પ્રવચનસાર’. અલિંગગ્રહણ. ૧૭૨. ૧૭૨ ગાથાકા અર્થ. ૨૦ અર્થ હે અલિંગગ્રહણકા, ઉસમેં ૧૮વાં અર્થ હે.

હવે ૧૯. લિંગ અર્થાત્ પર્યાય જિસકા ગ્રહણ અર્થાત્ અર્થાવબોધવિશેષ જેને નથી. પર્યાય જિસમેં હે નહીં. અમરચંદ્રજી ! અરે ભાઈ ! આ તો વીતરાગી તત્ત્વ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ આહાહા ! વીતરાગબિંબ હો ગયે અંદરમેં ઓર સર્વજ્ઞદશા હો ગઈ. આહાહા ! ધન્ય અવતાર છે ને ! ઉનકે મુખમેંસે નિકલી વાણી વહ આગમ હે. સમજમેં આયા ? કહતે હેં, પર્યાયવિશેષસે નહિ સ્પર્શિત. ગુણવિશેષથી નહીં સ્પર્શિત, એ ૧૮(મો) બોલ. પર્યાયવિશેષથી નહીં સ્પર્શિત, એ ૧૯(મો) બોલ. ઓર ૨૦મેં દ્રવ્યકો નહીં સ્પર્શિત એસી પર્યાય. આહાહા ! ઓલા મગનલાલ હતાને ભાઈ, મોરબીવાળા. કહે, મહારાજે ૧૯ તો અર્થ કર્યા. (સંવત) પાંચની સાલ. ૨૦કા કેસે કરેંગે ? વહાં પર્યાયકા સ્થાપન ક્રિયા હે.

પ કી સાલકી ખાત હે. ૨૨ વર્ષ (પહલે). નાનાલાલભાઈકે મકાનમેં પ્રવચન થા. યે અલિંગગ્રહણકા ચલતા થા. ૫ ની સાલ ૨૨ વર્ષ પહલે. તે વખતે તો ૩૦ વ્યાખ્યાન થયા હતા. ૧૭૨ ગાથાકા ૩૦ વ્યાખ્યાન. પહેલું વહેલું હતુંને. ૨૨ વર્ષ પહલેકી ખાત હે. મોરબીકે થે એક. તો ઉસને કહા, ‘મહારાજ દ્રવ્યદૃષ્ટિકી (ખાત) કરતે હે, પણ હવે ૨૦મેં ક્યા (અર્થ) કરેંગે ? ૨૦મેં તો પર્યાય આતી હે.’ ક્યા હે ૨૦મેં, દેખો. ‘લિંગ અર્થાત્ પ્રત્યભિજ્ઞાનકા કારણ એસા જો ગ્રહણ અર્થાત્ અર્થાવબોધ સામાન્ય તે જેને નથી’. સામાન્ય જિસમેં નહિ. (શ્રોતા : પર્યાયમેં દ્રવ્ય નહીં, દ્રવ્યમેં પર્યાય નહીં, સામાન્યમેં વિશેષ નહીં.) લાલચંદ્રજી ! આહાહા ! ક્યું મૂલચંદ્રજી ? આ વાત સાંભળી નથી. સાંભળીને ચોકી ઉઠે છે. જુઓ, આત્મા દ્રવ્યસે નહિ અલિંગિત, દ્રવ્યસે નહિ સ્પર્શિત, આત્મા દ્રવ્યસે નહિ સ્પર્શિત એસી શુદ્ધ પર્યાય હે એસે અર્થકી પ્રાપ્તિ હોતી હે. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

‘ન લિંગં પ્રત્યભિજ્ઞાન હેતુર્ગ્રહણમર્થાવબોધ સામાન્યં યસ્યેતિ દ્રવ્યાનાલીઢ શુદ્ધપર્યાયત્વસ્ય’ આહાહા ! વહ યહાં ખાત કરતે હેં. સમજમેં આયા ? એસી ખાત અધ્યાત્મકી સુનકર... પન્નાલાલજી ! પન્નાલાલજીને તો સુના હી નહીં હોગા કોઈ દિ’, ક્યાંથી ચોકી ઉઠે ? ઓલા સાંભળનારા હોયને વારંવાર. વાત સુનિ ચૌંકિ ઉઠે.. છે ને ? અને વાતહીસૌં મૌંકિ ઉઠે.. કૂતરાની પેઠે બકે. હે ન ? વાત હી સુનકર કુત્તેકે સમાન મૌંકને લગતા હે. બોલના,

बोलबोल करे, ऐसा. પણ सांभल तो भरो, सय क्या है! अे पर्याय नहीं है, पर्याय नहीं है तो वेदांत हो जाता है. इलाशा हो जाता है ठीकशा. पंडितज्! आ तो पंडितको संभाल लिया है. आडाडा!

कहते हैं, बातहीसौ भौंकि उठे.. लडलड ज कर्या करे. बोलबोल कर्या करे. પણ सुन तो सही! कोई तो बात हीक है, પણ द्रव्यसे पर्याय भिन्न? और पर्यायसे द्रव्य भिन्न? (श्रोता :.....) अेकेय नहि, भिन्न है. यही बात है. आत्मा द्रव्य-गुण-पर्याय(मय वो) तो परसे भिन्न करनेकी बात है. પણ अपनेमें दो तत्वमें दोको भिन्न करना है. पर्यायका सत् द्रव्यके सत्में नहि और द्रव्यका सत् पर्यायके सत्में नहि. ये सुना ही नहि. उज्ज ओला रणनेमें, कमानेमें घुस गये हैं. पन्नालालज्! ओलुं पाकिस्ताननुं थयुं, तो वधारे रणवुं थयुं. आव्या छे त्यारे तो अहीं सांभले छे ने. समजमें आया? अेम तो प्रेम छे. त्यां अेके कंई कहुं उतुं त्यां नहीं? कलकत्तामां कंईक. भूली गया. सारुं कहुं उतुं. अेना बापे कंईक अेय भूली गया. वात करी उती अनुकूण, कंईक उती भरी. भूली गया. घणो वभत थई गयो. कंईक कहुं उतुं तमे छों. कहते हैं, बात ही सुनकर कुत्तेके समान भोंकने लगता है. बोलबोल, लवलव (करे), ऐसा नहीं, ऐसा नहीं. ऐसा नहीं, अरे, सुन तो सही!

बापु! वीतरागका मार्ग, सर्वज्ञसे कडा दुआ यड मार्ग, दूसरे कहीं है नहीं. उससे विरुद्ध उडउ पाभंड है. उडउ पाभंड है, सुना है कि नहीं? पंडितज्! उडउ पाभंड है. क्रियावादी १८०. १८० क्रियावादी, ८४ अक्रियावादी. उडउ पाभंड है न. क्रियावादी १८०, ८४ अक्रियावादी, विनयवादी उर. ओला विनय उर. अज्ञानवादी ६७. उडउ पाभंड है. आडा! 'अष्टपाहुड'में है. भावपाहुड है न? घण्णी हैं गाथा. अे कंई याद केटली रहे. ज्यालमां होय के अहींया छे अेटलुं. १३७, १३७ गाथा. 'अष्टपाहुड' भावपाहुड उसमें १३७ गाथा. 'असियसय किरियवाई.' अे बाभुज्! रतनलालज्! सुनो! तुम वहां अग्रेसर हो मंटीरमें. ऐसा गप मारनेको आये (उसकी) जय जय न करना, अेम कहते हैं. १८० क्रियावादी.

'अक्रियणं च होइ चुलसीदी.' ८४ अक्रियावादी. क्रियावादीका अर्थ क्या? कि उलनयलन करना, इरना-इरना सब क्रिया आत्मा करते हैं. ये क्रिया ही मानते है. अक्रिय आत्मा रागसे भिन्न मानते नहीं. अक्रियावादी नास्तिक. कंई नहि. कंई आत्मा पुण्यीय नहीं, पापेय नहि, ऐसा नहि, कुछ नहीं. अे अक्रियावादी. 'सत्तव्वी अण्णाणी.' ६७ भेद अज्ञानका है. १३७ गाथा. कोई विनयसे धर्म मानते हैं. आपणे तो गुरुका विनय करना (तो) मुक्ति होगी. कोई कहे कि माताकी भक्ति करो तो मुक्ति होगी. आता है कि नहि वड? अन्यमतिमें नहि है वड? श्रवण, श्रवण. उसके मातापिताको डोलीमें ले गया

થા. યહાં હમારે જામનગરમેં હૈ. સ્મશાનમેં સબ દિખા દિયા હૈ. માતાપિતા અંધે હૈં, જાત્રા કરાતા હૈ કાવડમેં બિઠાકર.

મુક્તિ, મુક્તિ. મુક્તિ ધૂળેય નહીં હોતી, સુન તો સહી! કોઈ કહે માતાકી ભક્તિ, કોઈ કહે પિતાકી (ભક્તિ), કોઈ કહે ગુરુકી (ભક્તિ), કોઈ કહે દેવકી (ભક્તિ) અને કોઈ કહે શાસ્ત્રકી (ભક્તિ). વિનય કરનેસે ભક્તિ હોતી હૈ, મુક્તિ હોતી હૈ. ઓર અજ્ઞાની કુછ નહીં માનતે નહીં. સર્વજ્ઞ-સર્વજ્ઞ કુછ હૈ નહિ. આત્મા હૈ? કહે, કોને ખબર. નહીં હૈ? એ કોને ખબર છે. કૌન દેખનેકો ગયે? પરલોક હૈ? કૌન આયા હૈ? જવાબકી ચિઠ્ઠી લાયા હૈ કોઈ? મૃતકકી કોઈ ચિઠ્ઠી લાયા? યે ચીઠ્ઠી નહીં હૈ? દેખતે નહીં, ખબર નહીં હૈ. એકકો અનુકુળતાકા સંયોગકા પાર નહીં, એકકો પ્રતિકુળતાકા પાર નહિ. યે ચિઠ્ઠી નહીં આયી હૈ? પૂર્વ ભવમેં જૈસા ભાવ કિયા થા, એસા કર્મ બંધા, એસા સંયોગ મિલા હૈ. ચિઠ્ઠી નહીં આયી યહ પ્રત્યક્ષ? આહાહા!

એક દરિદ્ર, એક તવંગર. એક રોગી, એક નિરોગી. આહાહા! શરીરમેં.. ભગવાન તો કહતે હૈ, પાંચ કરોડ ૬૮ લાખ ૯૦ હજાર ને ૫૮૪ રોગ હૈ. કિતના? 'અષ્ટપાહુડ'મેં તો હૈ. 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં. એક અંગુલમેં ૯૬ રોગ. મૂળ શ્લોક હૈ પાઠ. એક અંગુલમેં ૯૬. ઓર 'ભગવતી આરાધના'મેં હૈ. અરે ભગવાન! તું તો આનંદકા પિંડ હૈ અને શરીર તો વેદનાકી મૂર્તિ હૈ. આહાહા.! ૫ કરોડ ૬૮ લાખ ૯૦ હજાર ૫૮૪. ઈતને તો એક શરીરમેં રોગ હૈ. યે તો વેદનાની મૂર્તિ હૈ. એસે ભગવાનને કહા (ઓર) એસા હૈ. અરે, એસી બાત ક્યા કરતે હો? ઈતને રોગ હમ તો દેખતે નહિ. અરે દેખના કહાં, તુજે ભાન નહિ. નંદકિશોરજી! ખબર નહીં ચીજકી અને માનતે લે કિ એસા નહિ, એસા નહિ. એ બહુ વ્યાખ્યા કરી છે.

કોઈ એસે કહતે હૈ ન કિ આપણે તો ગુરુકી ભક્તિ કરના, વિનય કરના, મુક્તિ હોગી. પાખંડ કીધાને, ૩૬૩ પાખંડ હૈ. ૧૩૭ ગાથા. ભાવપાહુડ. 'અષ્ટપાહુડ'મેં. પહલે હૈ દર્શનપાહુડ, દૂસરા સૂત્ર, તીસરા ચારિત્ર, ચૌથા બોધ, પાંચવાં ભાવપાહુડ હૈ. છઠ્ઠા મોક્ષપાહુડ, લિંગપાહુડ ને શીલપાહુડ—આઠ પાહુડ હૈ. 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને બનાયા હૈ. સમજમેં આયા? ૩૬૩ પાખંડ હૈ જગતમેં. આહાહા! જૈન સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્માને કહા (હુઆ) માર્ગ ઉસકે સિવા સબ ૩૬૩ પાખંડ માર્ગ હૈ. આકરું લાગે, ક્યા કરે? 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને કહા. સમજમેં આયા? ૩૨ વિનયવાદી, ૬૭ અજ્ઞાનવાદી, ૩૬૩ છે.

(શ્રોતા : મહારાજ! યે તો અન્યમતિયોંકી બાત હૈ, હમ તો જૈન કુલકે હૈ.) અરે, જૈનમેં ક્યા, તુમકો ભાન નહિ તો જૈન કેસે કહના? થેલીમેં કરીયાતા થા, ઉપર લિખે

સક્કર, હો ગયા મીઠા? પન્નાલાલજી! થૈલી, થૈલીમાં રખા કરીયાતા. ઉપર લિખે સક્કર. એમ અંદર મિથ્યાત્વકા ભાવ, બહારસે માને કે અમે જૈન હેં. ઉસસે ક્યા મીઠાશ આ જાયેગી? જૈન કેસે હો? જૈનમાં ભી એકાંત માન્યતા હૈ જિસકી (કિ) પુણ્યસે ધર્મ હૈ.. સમજમેં આયા? એક દ્રવ્યદૃષ્ટિ નહીં હૈ, પર્યાયદૃષ્ટિસે લાભ હોગા, યે સબ એકાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! બહુ ટૂંકમેં લિખા હૈ. શ્વેતાંબર નિકલા હૈ, ઈસમેંસે નિકલા હૈ ન ૨૦૦૦ વર્ષ પહલે. શાસ્ત્રકા અર્થ ફેરકર. સમજમેં આયા? વસ્ત્રકો રખકર મુનિપના માનના, સ્ત્રીકો મુક્તિ માનના, સાધુકો વસ્ત્રસહિતમેં સાધુપના માનના— યે સબ વિરુદ્ધ માન્યતા હૈ. સમજમેં આયા? શેઠ! યહાં તો યહ ચલતા હૈ. કોઈ પક્ષ હૈ નહીં હમારા. માર્ગ એસા હૈ.

બાતહીસોં મૌંકિ ઉઠે, બાતસૌં નરમ હોઈ.. પછી એને થોડી એના જેવી અનુકુળ વાત કરે તો નરમ પડી જાય. વળી ખુશી ઉડી જાય. ભાન વિના ખુશી થાય. હા, દેખો ભૈયા! રાગ બીચમેં આતા હૈ હોં, આયે બિના રહતા નહીં. ખુશી ઉડી જાય. નિશ્ચય હૈ વસ્તુ ધર્મ, પણ બીચમેં રાગ આતા હૈ. આહાહા! એક ઔર એસા પ્રશ્ન આયા હમણાં કિ વો શુદ્ધિ કીધીને આઠ બોલમાં? મોક્ષ અધિકારમાં. આ શુદ્ધિ. એ શુદ્ધિ શુભના અર્થમાં છે. શુભના અર્થમાં શુદ્ધિ છે. શાસ્ત્રમેં એસે ભી ચલે. વિકલ્પ શુભરાગ હૈ, ઉસકો ભી શુદ્ધિ કહા હૈ મોક્ષ અધિકારમેં. અને અમુકમેં તો એસા લિયા હૈ.. મૂળ પાઠમેં હૈ. ભાવપાહુડ. એ ઓલામાં હતું આપણે. ભાવપાહુડ ને ?

ભાવપાહુડમેં ૧૬૫ ગાથા હૈ. વહાં એસા લિયા હૈ ‘જયચંદ્ર પંડિત’ને. ઈસ પ્રકાર નિશ્ચય-વ્યવહાર કર મોક્ષમાર્ગકા સંક્ષેપ હૈ ઈસીકો શુદ્ધભાવ કહા હૈ. દોનોંકો શુદ્ધ કહનેમેં આતા હૈ. કેસે? આહાહા! અરે! જૈનદર્શન ક્યા હૈ. એક શુદ્ધ તો શુદ્ધ હૈ હી નિશ્ચય. પણ વિકલ્પકો વ્યવહાર હૈ ઉસકો શુદ્ધ કહનેમેં આતા હૈ, આરોપસે, વ્યવહારસે. નિશ્ચયસે અશુદ્ધ હૈ, વ્યવહારસે શુદ્ધ હૈ. ના, અહીંયા નાંખ્યું છે. આપણે પ્રરૂપણા થઈ છે ને. ઉસમેં નીચે લિખા હૈ કે, ‘શુદ્ધભાવકા નિરૂપણ દો પ્રકારસે ક્રિયા ગયા હૈ. વ્યાખ્યાન ચાલ્યું હતુંને એમાં ‘અષ્ટપાહુડ’માં આવે છે. પાછળ ભાવપાહુડમાં.

‘જયચંદ્ર પંડિતે’ કહ્યું છે કે નિશ્ચય વ્યવહાર બેચને શુદ્ધ કહેવાય. કહનેમેં આતા હૈ. પર શુદ્ધિકા અર્થ ક્યા? કથન દો પ્રકારકા હૈ. લિખા હૈ કિસીને અંદર. કોણે લખ્યું છે ભાઈ આ? નીચે અર્થ છે. આંહીં આપણે પ્રરૂપણા થઈ ગઈ છે ને. ‘શુદ્ધભાવકા નિરૂપણ દો પ્રકારસે ક્રિયા હૈ.’ જૈસે મોક્ષમાર્ગ દો નહિ, કિંતુ ઉનકા નિરૂપણ દો પ્રકારકા હૈ, કથન દો પ્રકારકા હૈ. વૈસે સમ્યગ્દર્શન દો પ્રકારકા નહીં, સમ્યગ્દર્શનકા કથન દો પ્રકારકા હૈ. સમ્યગ્દર્શન તો એક હી નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમજમેં આયા? શુદ્ધિકા અર્થ આયા થા વહાં. જુઓ, અષ્ટપાહુડમાં

આતા હૈ, તબ કહા થા અર્થ ઉસકા. ભાવપાહુડ. ભાવપાહુડકી આખરી ગાથાકા ભાવાર્થ. ૧૬૫ ગાથાકા ભાવાર્થ. ઉસમેં નોટ હૈ નીચે.

‘ઈસીપ્રકાર શુદ્ધભાવકો જહાં દો પ્રકારકે કહે હૈં વહાં નિશ્ચયનયસે ઓર વ્યવહારનયસે કહા હૈ—ઐસા સમજના ચાહિયે. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનાદિ હૈ ઉસે હી વ્યવહાર માન્ય હૈ ઓર ઉસે હી નિરતિચાર વ્યવહાર રત્નત્રયાદિકમેં વ્યવહારસે ‘શુદ્ધત્વ’ અથવા ‘શુદ્ધ સંપ્રયોગત્વ’કા આરોપ આતા હૈ’. પણ આ તો ‘શુદ્ધિ’ શબ્દ આયા. મોક્ષ અધિકારમેં આઠ બોલમેં. અપને આ ગયા હૈ. શુભભાવકો શુદ્ધ કહા. (શ્રોતા : સોનગઢ માનતા નહીં. સોનગઢ ઉસમેં માનતા નહીં) પર, ક્યા આરોપસે કહા? કથનસે કહા? કિ યથાર્થસે કહાં? મોક્ષમાર્ગ દો નહીં હૈ. મોક્ષમાર્ગકા નિરૂપણ દો પ્રકારકા હૈ. નિશ્ચય યથાર્થ હૈ, વ્યવહારકો સાથમેં દેખકર નિમિત્તસે કહનેમેં આયા હૈ. ઐસે શુદ્ધભાવ દો પ્રકારકા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? શું થાય? માણસને આકરી વાત લાગેને. એય, પછી નિંદા કરે. ચોંકનેવાલી ખાત હૈ.

આ તો શુદ્ધિનો અર્થ ખરો તો આ છે. મોક્ષ અધિકારમાંય છેને આઠ બોલ. ત્યાં આપણે આવી ગયું. શેમાં આવી ગયું? સવારમાં, નહીં? ‘નિયમસાર’માં આવ્યું. આઠ બોલ આયા. યે શુદ્ધિ જો શબ્દ પડા હૈ વો શુભકે અર્થમેં હૈ. આઠ બોલ હૈ ન વહ— પ્રતિક્રમણ, પ્રતિહાર, પ્રતિશરણ (નિવૃત્તિ), ધારણા, નિંદા, ગર્હા, શુદ્ધિ. યે શુદ્ધિકા અર્થ શુભ હૈ. અશુભસે—અશુભભાવસે નિવર્તના ઉસ અપેક્ષાસે ઉસકો શુદ્ધિ કહા વ્યવહારસે. પણ નિશ્ચયસે (યહ) શુદ્ધિ શુભરાગ હૈ. (શ્રોતા : અશુદ્ધિને શુભ, શુભને શુદ્ધિ કીધી.) કહો, સમજમેં આયા? આહાહા! (શ્રોતા : વિશુદ્ધ કહો કે શુદ્ધ કહો...) વિશુદ્ધ તો ઘણા પ્રકારકા હૈ. વિશુદ્ધ શુભભાવકો ભી કહતે હૈં, વિશુદ્ધ શુદ્ધકો ભી કહતે હૈં. ઘણા પ્રકાર હૈ. જહાં જહાં અધિકાર ક્યા હૈ ઉસકો (ઐસે) લગાના. ભાવ આવે એ શુભભાવ. જબ પુણ્યકા અધિકાર ચલતા હો અને વિશુદ્ધભાવ (કહા) હો તો વો કષાયકી મંદતા અને જબ નિર્મલતાકી વ્યાખ્યા ચલતી હો તો શુદ્ધતાકો વિશુદ્ધ કહતે હૈં. વિશેષ શુદ્ધિ. આહાહા!

આંહીં તો કહતે હૈં, વાતસૌં નરમ હોઈ, વાતસૌં અકરી.. વળી જ્યાં પ્રતિકુળ વાત આવે તો અક્કડ થઈ જાય. સમજમેં આયા? ‘અકરી’ લખ્યું છેને અંદર? અકરી એટલે એંઠ જાવે. તમારી ભાષા છે હિન્દી. એંઠ જાવે એટલે ક્યા? (શ્રોતા : અકડ જાવે). અકડ.. અકડ હો જાયે. આહાહા! ઓર મન રૂચતી વાત સુનકર નરમ હો જાતા હૈ. ઉસકો અનુકૂલ લગે, વહ માન્યતા પ્રમાણે કહે કિ હા, હા, અભી ઠીક આયા હોં. વ્યવહાર માને છે ખરા. વ્યવહાર હૈ (હી) નહિ, વ્યવહાર હૈ હી નહિ, ઐસે માને તો યે મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઓર વ્યવહારસે નિશ્ચયકો લાભ હોગા ઐસે માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ખાત તો ઐસી હૈ.

અમરચંદ્રજી ! ભાઈ ! યે માર્ગ તો પ્રભુ ! ખેંચાતાણકા નહિ, યે તો યથાર્થ માર્ગ એસા હૈ. યે આગે આયેગા.

ખોજી જીવૈ વાદી મરે સાંચિ કહવતિ હૈ. આગે આયેગા. હમારે બહોત વર્ષ પહલે ચલી થી. ૮૦મેં ચલી કે ૮૩મેં ચલી. યે તો પહલેસે પઢતે હૈં ન. ૭૮કી બાત હૈ. યહાં હૈ દેખો, યે ૪૫ (૫૬) હૈ. ૪૫. અપને ૩૯ (૫૬) ચલતા હૈં ન? ૪૫ હૈ. દેખો, ખોજી જીવૈ વાદી મરે સાંચિ કહવતિ હૈ. યે પ્રશ્ન હમારે ૮૩કી સાલમેં ચલા. દામનગર. બાપુ ! ખોજી રહો. વાદ ન કરો, વાદ ન કરો. સચ ક્યા હૈ, સમજનેકી જિજ્ઞાસા રખો. શોધ, શોધ. ખોજી જીવે. સચ ક્યા હૈ (ઉસે) ખોજનેવાલા જીતા હૈં ઓર સચ પાતા હૈ. વાદી મરે. વાદ કરને જાયેગા તો મર જાયેગા. સચ બાત યે તો હૈ. 'સદ્ગુરુ કહે સહજકા ધંધા, વાદવિવાદ કરે સો અંધા.' સમજમેં આયા ? યે આગે આયેગા. યે તો હમારે બહોત વર્ષસે ચલતી હૈં ન. (સંવત) ૭૮સે સમયસાર નાટક ચલતા હૈ. ૭૮. ૪૯ વર્ષ હુઆ. સમજમેં આયા ? ૫૦મેં એક કમ. ઉસમેં થે તો હમ (તત્વોંકો) માનતે થે.

કહે છે, બાતસોં નરમ હોઝ બાતહીસોં અકરી, નિંદા કરૈ સાધુ કી.. સત્ય વાત જો કહતે હૈં કિ નહીં, એસા નહીં. યહ તો નિશ્ચયાભાસ હૈ. એસા હૈ, એસા હૈ, એમ કરીને નિંદા કરે સત્યની. હૈં ન અંદર ? અસુહાતી બાત હો તો ઈંટ જાતા હૈ. મોક્ષમાર્ગી સાધુઓંકી નિંદા કરતા હૈ. સ્વરૂપ શુદ્ધ નિર્વિકલ્પકા આનંદ સાધન હૈ. વ્યવહાર સાધન, વહ તો નિમિત્તકા કથન હૈ. એસી બાત કહતે હો ઉસકી નિંદા કરે. નહીં, નહીં, વ્યવહારકા તો લોપ કર દેતે હો. સમજમેં આયા ? એસી બાત હૈ. યે ધર્મ વીતરાગકા માર્ગ હૈ. એ, નંદકિશોરજી ! પ્રસંશા કરૈ હિંસકકી.. યે રાગ હૈં વહ હિંસા હૈ. અને રાગસે ધર્મ માનનેવાલા હિંસક હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા !

જૈસે આપ પરસે છૂટ ગયા, બાયડી-છોકરા છોડા તો વૈરાગી હૈં એસા નહિ. ભગવાન તો ઉસકો વૈરાગી કહતે હૈં પુણ્ય-પાપ અધિકારમેં કિ પુણ્ય-પાપકે રાગસે વિરક્ત હો, યે રૂચિ છોડ દે વો વૈરાગી હૈ. રાગકા રસ હૈં વહાં વૈરાગ કહાંસે આયા ? ચાહે તો શુભભાવકા પ્રેમ હૈં વહ વૈરાગી કહાં આયા ? વહ તો રાગી હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! એસે હિંસકકી પ્રસંશા કરે. રાગ સ્થાપે, રાગસે લાભ મનાવે, માને. બડી બાત. આગકી (-જલદ) બાત હૈં યે. એસી પ્રસંશા કરે. આ દુર્બુદ્ધિના લક્ષણ છે, કહે છે. આહાહા ! ભારે કામ ! 'બનારસીદાસે' તો સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ. કહો, પુનમચંદ્રજી ! સાતા માનૈં પ્રમુતા.. શાતાકા ઉદય હો તો જાણે બડા ઈશ્વર હો ગયા, પ્રભુ હો ગયા. શરીરમેં શાતા હો. ૭૦ વર્ષ, ૮૦ વર્ષ હુઆ ને કભી સૂંઠ ભી ચોપડી (લગાઈ) ન હો. સૂંઠ સમજે ? સૂંઠ, સૂંઠ કહતે હૈં ન.

એ હમણાં એક જણ કહે, હમને તો એસા કભી સૂંઠ ભી ચોપડી નહીં. અભી ઉસમેં ક્યા આયા? યે તો શાતાકા ઉદય હો તો ઈતના રહતા હે. કભી હમકો તો રોગ આતા હી નહીં, એસી હમેં પ્રભુતા હે. ધૂળમેં નહીં હે, સુન તો! રોગ આવે, ન આવે ઉસમેં ક્યા હે? સાતમી નરકકા નારકી. સોળ રોગ ઔર સમકિત અંદર હે. રોગ ક્યા ચીજ હે? રોગ તો પર હે, જડ હે. અજ્ઞાની શાતા માને.. હે ન અંદર? દેખો, શાતાકે ઉદયમેં અપનેકો મહાન માનતા હે. બડા હે. દેખો, દસ-દસ લાખકી તો હમારી પેદાશ એક માસકી હે. હા, શાતા. શરીરમેં રોગ નહીં ઔર અનુકુલ સ્ત્રી, પુત્ર, દુકાન, હમારા આડતિયા અને સબ અનુકુલ હી હેં. ઈતને હમ મહાન હેં. મૂઠ હે, હવે મહાન કહાંસે આયા તેરા? અજ્ઞાની બુદ્ધિમેં શાતાકે ઉદયકો હી પ્રભુતા માનતે હેં. આહાહા! યે તો જડકી દશા હે, ઉસમેં પ્રભુતા કહાં હે તેરી? આહાહા!

‘સનતકુમાર’ ચક્રવર્તી. ૭૦૦ વર્ષ ગળત કોઠ. મહામુનિ મોક્ષગામી. યે તો અશાતાકા ઉદય હો, ઉસમેં ક્યા દોષ હે? અશાતાકા ઉદય—રોગ યે કોઈ દોષ હે? અને નિરોગતા યે કોઈ ગુણ હે? સમજમેં આયા? યે તો જડકી ચીજ હે. આમાં દોષ-ગુણ કહાંસે આયા? આ ‘શ્રીમદ્’ને રોગ થયો હતોને ભાઈ! એક જણે લખ્યું કે ‘રાગ છે માટે રોગ થયો છે.’ વાત એમ નથી. એમ લખ્યું છે ગાંધીજીએ. સમજાય છે? રાગ હતો તો રોગ હોય, રાગ ન હોય એને રોગ ન હોય. પણ એ તો કોની (વાત છે?) રાગ છે માટે રોગ છે? એ તો બીજી વાત છે. અશાતાનો ઉદય હોય અને રોગ આવે, એ રાગી પ્રાણી હોય એટલું. પણ રાગ છે માટે અશાતાનો ઉદય એને આવે છે, (એમ નથી.) સમજમેં આયા?

શાતા માને પ્રભુતા, અસાતા માને ફકરી.. અશાતાનો ઉદય હોય તો હમેં રાગ હે, ફકીર હે, હમારે કુછ નહીં. ફકીર, ફકીર. બાવા થઈ ગયા. હમારે પાસ કુછ નહીં. અશાતાના ઉદયે બાયડી મરી ગઈ ને છોકરો મરી ગયો, શરીરમેં ક્ષયરોગ લાગુ પડ ગયા, હમ તો ભિખારી હો ગયે. યે મૂઠ એસા માનતા હે. બાહરકી ચીજમેં ક્યા આયા? આહાહા! સાતમી નરકકા નારકી સમકિતી. એક અનાજનો કણ ન મળે, પાણીનો બિંદુ ન મળે, સુવાની પથારી ન મળે, રહેવાને ઘર ન મળે. આહાહા! સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન—આત્માકા ભાન હે અંદર, (તો) બાદશાહ હે. હમ તો બાદશાહ હેં આત્માકે. આહાહા! સમજમેં આયા?

શાતા માને પ્રભુતા, અસાતા માને ફકરી. મૌખ ન સુહાઈ, દોષ દેખે તહાં પૈતિ જાઈ.. મોક્ષ પરમાનંદ મૂર્તિ આત્માકી દશા હે. આજ ન હોય. પહેલા સ્વર્ગકા સુખ તો ભોગને દો. પીછે મોક્ષ હોગા. હવે તો સુન તો સહી! સ્વર્ગમેં સુખ નહિ, હોળી હે વહાં. સ્વર્ગમેં હોળી યહાંકે જૈસી હે. કષાય અગ્નિ બળતી હે વહાં. આહાહા! અંગારામેં, કષાય

અંગારેમેં (જલતે હૈ). ‘પંચાસ્તિકાય’ શાસ્ત્રમેં હૈ. કષાય અંગારામેં બળતે હૈ. ટીકામેં ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય’ કહતે હૈ, શેકાય છે. શેકાય એટલે જલતે હૈ. આહાહા! ઉસસે ક્યા સુખી હૈ વહ? દોષ દેખે તહાં પેઠિ જાઝ.. જરી કાંઈક દોષ દેખે જ્ઞાનીનો થોડો, આહા, દેખો, જુઓ અહીંયા.

કાલસૌં ડરાઝ જૈસૈં નાહરસૌં બકરી.. બકરી જેમ નાહર (વાઘ) દેખીને ભાગે, રાડ નાંખે, ઉડે. આ બકરા રાખે છેને રબારી લોકો. વાડે બાંધે. નાહર બહુ હોય જંગલમાં. બીવે, કહે છે. મોક્ષ નહીં સુહાતા, દુર્ગુણ દિખાઈ દેવેં. શરીરમેં અહંબુદ્ધિ હોને કે કારણ મૌતસે તો એસા ડરતા હૈ કે સિંહ પાસે બકરી જેમ ડરી જાય. અરે! યે શરીર છૂટનેકા ટાઈમ આ ગયા. યહ તો છૂટેગા હી, હૈ ક્યા તુજે? યહ તો દેહકી સ્થિતિ હૈ. મરણ દેખકર અજ્ઞાની ડર જાતે હૈં. સમજમેં આયા? કાલસૌં ડરાઝ. એસી દુરબુદ્ધિ મૂલી ઝૂઠકે ઝરોખે ઝૂલી, લ્યો. ઇસ પ્રકાર મૂર્ખતા અજ્ઞાનસે ઝૂઠકે માર્ગમેં ઝૂલ રહી હૈ. મૂર્ખતા ઝૂલ રહી હૈ. આહાહા! ફૂલી ફિરૈ મમતા જંજીરનિસૌં જકરી.. મમતાકી સાંકલોંસે જકડી હુઈ બઢ રહી હૈ. જૂઠ માર્ગમેં ઝૂલ રહી હૈ, લો. યહ સર્વાવિશુદ્ધ અધિકારમેં એસી અધ્યાત્મકી બાત સુનકર જિસકો (બાત) નહીં રુચતી હૈ ઉસકી બાત કી. હવે ૧૬મો શ્લોક. ૫૬ હૈ ન વહ. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’કા.

આત્માનં પરિશુદ્ધમીપ્સુભિરતિવ્યાપ્તિ પ્રપદ્યાન્ધકૈઃ

કાલોપાધિબલાદશુદ્ધિમાધિકાં તત્રાપિ મત્વા પરેઃ।

ચૈતન્યં ક્ષણિકં પ્રકલ્પ્ય પૃથુકેઃ શુદ્ધર્જુસૂત્રે રતૈઃ

આત્મા વ્યુજ્જિત ઇષ હારવદહો નિઃસૂત્રમુક્તેક્ષિભિઃ॥૧૬॥

૪૦. ૫૬મેં ૪૦. કેઈ કહે જીવ ક્ષણભંગુર.. જુઓ, યે અજ્ઞાનીકી બાત કરતે હૈં. જીવ જેસા હૈ એસા ન માનકર એકાંત માનનેવાલા ક્રિયાવાદી મૂઢ લિયા હૈ. એસા લિયા હૈ. અનેકાંત લેના હૈ ન.

અનેકાંતનો મહિમા (કવિત)

કેઈ કહે જીવ ક્ષણભંગુર, કેઈ કહે કરમ કરતાર।

કેઈ કરમરહિત નિત જંપહિં, નય અનંત નાના પરકાર।।

જે એકાંત ગહેં તે મૂર્ખ, પંડિત અનેકાંત પખ ધાર।

જૈસૈં ભિન્ન ભિન્ન મુક્તાહલ, ગુનસૌં ગહત કહાવૈ હાર।।૪૦।।

શબ્દાર્થ :-ક્ષણભંગુર=અનિત્ય. જંપહિ=કહે છે. એકાન્ત=એક જ નય. અનેકાંત=અપેક્ષિત નય. પખધાર=પક્ષ ગ્રહણ કરવો. મુક્તાહલ(મુક્તાફલ)=મોતી. ગુન=દોરો.

અર્થ :-બૌદ્ધમતી જીવને અનિત્ય જ કહે છે, મીમાંસક મતવાળા જીવને કર્મનો કર્તા જ કહે છે. સાંખ્યમતી જીવને કર્મરહિત જ કહે છે, આવા અનેક મતવાળા એક એક ધર્મનું ગ્રહણ કરીને અનેક પ્રકારના કહે છે, પણ જે એકાન્તનું ગ્રહણ કરે છે તે મૂર્ખ છે, વિદ્વાનો અનેકાંતનો સ્વીકાર કરે છે. જેવી રીતે મોતી જુદા જુદા હોય છે, પણ દોરામાં ગુંથવાથી હાર બની જાય છે. તેવી જ રીતે અનેકાંતથી પદાર્થની સિદ્ધિ થાય છે અને જેવી રીતે જુદા જુદા મોતી હારનું કામ આપતા નથી તેવી જ રીતે એક નયથી પદાર્થનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ થતું નથી, બલ્કે વિપરીત થઈ જાય છે. ૪૦

અર્થ :-બૌદ્ધમતી જીવનો અનિત્ય હી કહતે હૈં, મીમાંસક મતવાલે જીવનો કર્મકા કર્તા હી કહતે હૈં। સાંખ્યમતી જીવનો કર્મરહિત હી કહતે હૈ। એસે અનેક મતવાલે એક એક ધર્મકો ગ્રહણ કરકે અનેક પ્રકારકા કહતે હૈં, પર જો એકાન્ત ગ્રહણ કરતે હૈં વે મૂર્ખ હૈ, વિદ્વાન લોગ અનેકાંતકો સ્વીકાર કરતે હૈં। જિસ પ્રકાર મોતી જુદા-જુદા હોતે હૈં, પર સૂતમેં ગુહનેસે હાર વન જાતા હૈ। ડસી પ્રકાર અનેકાંતસે પદાર્થકી સિદ્ધિ હોતી હૈ, ઓર જિસ પ્રકાર જુદા-જુદા મોતી હારકા કામ નહીં દેતે, ડસી પ્રકાર એક નયસે પદાર્થકા સ્વરૂપ સ્પષ્ટ નહીં હોતા, બલ્કિ વિપરીત હો જાતા હૈ। ૪૦।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ગુન એટલે સૂત્ર. સૂત્ર, સુત-દોરો. કેઈ કહૈં જીવ ક્ષણમંગુર.. કોઈ કહે કે એક સમયકી પર્યાય વહી આત્મા. બસ, દૂસરા ત્રિકાળી આત્મા તો હમને દેખા નહીં કભી નિત્ય રહનેવાલા, એમ અજાની એકાંત માનતે હૈં. યે મિથ્યાદષ્ટિકા લક્ષણ હૈ. લો, આ બૌદ્ધ ભગવાન, બૌદ્ધ ભગવાન કહતે હૈં ન લોગોં. એક સમયકી પર્યાયકો હી આત્મા માનતા થા વહ. સમજમેં આયા? રોગ અને નિર્ધનતાકા દુઃખ દેખકર વૈરાગ્ય થા. યહ વૈરાગ્ય યથાર્થ નહીં. સમકિત નહીં, વહ વૈરાગ્ય યથાર્થ નહીં. દુઃખકા નાશ કેસે હો? પણ દુઃખકા નાશ, ચિદાનંદ સ્વરૂપ ક્યા હૈ ઉસકે ભાન બિના દુઃખકા નાશ હોગા કહાંસે? આહાહા! કેઈ કહૈં કરમ કરતાર.. ઓલામાં લીધું છેને, ત્રણ બોલ લીધા છે કળશ ટીકાકારે. કોઈ કહે કે કર્મનો કર્તા અશુદ્ધ ત્રિકાળ છે. કર્મથી ભિન્ન પડે એ આત્મા નહિ. એસા આત્મા હૈ હી નહીં, એમ માનતે હૈં. માનતે હૈં ન કેટલાક? ... ભી માનતે હૈં.

અભી મુકિતમેં જાય કર્મ સહિત, પણ અમુક કાલમેં પીછે (વાપસ) આતા (હૈ), અવતાર લેતા હૈ. યહ ઝૂઠ હૈ. કેઈ કહૈં કરમ કરતાર, કેઈ કરમરહિત નિત જંપહિં.. કોઈ તો ત્રિકાળી શુદ્ધ હી હૈ (એસા માનતે હૈં). કર્મકે નિમિત્તસે અશુદ્ધતા અપનેમેં અપનેસે હૈ. કહે, નહિ, ત્રિકાળ શુદ્ધ હૈ. અરે, ત્રિકાળ શુદ્ધ તો દ્રવ્ય હૈ. પણ પર્યાય મેં અશુદ્ધતા નહીં

હે, તો તુજે દુઃખ કહાંસે આયા? અને અશુદ્ધતા ના હો તો નાશ કરકે શુદ્ધતા પ્રગટ કરની કહાંસે આયી? સમજમેં આયા?

કરમરહિત નિત જંપહિં.. એક ક્ષણિક, એક અશુદ્ધ અને શુદ્ધ—ત્રીન બોલ લિયે. એમાં ત્રણ બોલ છે. આ કળશમાં તો એમ છે કે એક સમયનો છે એમાં ત્રણ કાળ લાગુ પાડી દેશું તો ઉપાધિ આવશે. આ એ છે. એક સમયકા આત્મામેં ત્રિકાળ લાગુ હોગા તો ઉપાધિ હે. માટે એક સમયકા હે, ત્રિકાળ નહિ. કળશકા અર્થ એસા હે, મૂળ પાઠ. ‘આત્માનં પરિશુદ્ધ..’ અતિવ્યાપ્તિ થઈ જાય છે. ત્રિકાલમેં દો કાલ મિલાનેસે અતિવ્યાપ્તિ હો જાતી હે. માટે એક સમય પૂરતા હે. એક સમય હે ન બસ ઈતના. દો નહિ, ત્રીન નહિ. ભૂતકાલમેં થા, વર્તમાનમેં હે, ભવિષ્યમેં રહેગા તો ઉપાધિ લાગુ હોગી. અનેક પ્રકાર જગતમેં પડા હે એસા. સમજમેં આયા?

‘કાલોપાધિબલાદશુદ્ધિમધિકા તત્રાપિ મત્વા પરૈ:’ છે ને? ‘ચૈતન્ય ક્ષણિકં પ્રકલ્પ્ય પૃથુકૈઃ શુદ્ધર્જુસૂત્રે રતૈઃ’ શુદ્ધ ઋજુ એટલે વર્તમાન પર્યાયકો માનનેવાલા. ત્રિકાળ દ્રવ્ય સહિત ઋજુસૂત્ર માનના, વહ નહિ. વર્તમાન એક સમયકી પર્યાયકો હી (માનના). સીધી વાત વળી વાંકા ક્યાં? ત્રિકાળ હે ને યે હે, યે તો વાંકા હો ગયા અંદર. ઉપાધિ છે ને. આહાહા! મત એસે અનેક પ્રકારકે હે, ભાઈ! જૈનમાં જન્મે છતેં અનેક પ્રકારકી માન્યતા જૈનમેં પડી હે. ભાન નહીં (કિ) વીતરાગ ક્યા કહતે હેં. સર્વજ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ જેના સો-સો ઈન્દ્રો ચરણ ચૂંબે. આહાહા! સમજમેં આયા? એસે વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ, આહાહા! ઉનકા માર્ગ કોઈ અલૌકિક હે. અનેકાંત માર્ગ હે. દ્રવ્યસે શુદ્ધ હે, પર્યાયસે અશુદ્ધ હે. સર્વથા અશુદ્ધ હે એસા નહિ, સર્વથા શુદ્ધ હે એસા નહિ. આહાહા! અને અશુદ્ધ હે તો સદા અશુદ્ધ હી રહેગા, એસા નહિ. સમજમેં આયા?

કેઈ કરમરહિત નિત જંપહિ, નય અનંત નાનાપરકાર.. અનેક પ્રકાર, નય અનંત પ્રકારસે હે. એકાંતમેં માનનેવાલા.... ભગવાનનો માર્ગ અનેકાંત છે. વળી કિતને હી એસે કહતે હેં કિ જો માણસમેં એકાંત થા, મહાવીરને સબકા એકાંત મિલાકર અનેકાંત લે લિયા. અરે, દુનિયા ક્યા માળે ગપ મારતે હે. અપની દૃષ્ટિસે અનુભવસે તો અનેકાંતકા ભાન હુઆ થા અને એસા કેવળજ્ઞાન હુઆ તો અનેકાંત કહ દિયા. લોકો એકાંત માનતે થે તો ઉસ સબકા સંગ્રહ કરકે અનેકાંત કહા. કાંઈ ભાન ન મળે. લિખનેવાલા એસા પંડિત ભી લખે. સર્વજ ભગવાનને અનેકાંત ક્યોં કહા? એકાંત જિતને મત થે, સબકો સંગ્રહ કરકે અનેકાંત બતાયા. નંદકિશોરજી! એસા નહિ હે. વસ્તુ હી અનંત ધર્મસ્વરૂપ હે. દ્રવ્યસે, ગુણસે શુદ્ધ હે, પર્યાય અશુદ્ધ હે. દ્રવ્ય એક હે, ગુણ પર્યાય અનેક હે. યે વસ્તુ એસી હે.

ઐસા અનુભવ હુઆ તબ તો સમ્યગ્દર્શન હુઆ. પીછે કેવલજ્ઞાન હુઆ તબ વાણી (નીકળી). વસ્તુકી સ્થિતિ (હે) ઐસી (વાણી) નીકલી. દુનિયાકો દેખકર મિલાન ક્રિયા, ઐસા હે હી નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! ભગવાનકે વખતમેં ઐસા થા ન. બહુ યજ્ઞ થા ને હિંસા થી, તો ભગવાનને હિંસાકા નિષેધ ક્રિયા. એમ વ્યક્તિગત ત્યાં આવે છે ઉપદેશ? વહાં તો ઓમ ધ્વનિ આતી હે. સમજમેં આયા? બહુ યજ્ઞમેં હિંસા હોતી થી ન. ભગવાનને અટકા દિયા. એ, અમરચંદ્રજી! ભગવાનને અટકા દિયા, યે નહિ સુના હે? સુના હે. કિસીસે કિસીકો અટકા સકતે હેં? આહાહા! અખંડ ધ્વનિ ઉસમેંસે નીકળી સહજ ઈચ્છા વિના સારે શરીરમેંસે ઓમ ધ્વનિ. ‘ઓમકાર ધ્વનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે’. ઐસી ભગવાનકી વાણી ઓમ ધ્વનિ સુનકર ગણધરદેવને અર્થ વિચારીને શાસ્ત્ર બનાયા. આહાહા! સમજમેં આયા? ‘ઓમકાર ધ્વનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે.’ યહ ઓમકારમેં આતા હે.

‘બનારસીદાસ’ હે ન? ઉનકા ‘બનારસીવિલાસ’ હે એક. ‘બનારસીદાસ’કા ‘બનારસીવિલાસ’ હે. ઉસમેં યહ હે. યહાં અપને છપવાયા થા. કઈ સાલ, નહિ? આપણે નીકળ્યા હતા પહેલી ૮૫ની સાલ. ‘ઓમ’ છપા હે ન અંદર? ૮૫, ૮૫. આપણો ઓમ છેને ભાઈ! એ ઈટાલીનો પથ્થર છે. સમજાણું? સ્વાધ્યાયમંદિરમાં ‘ઓમ’ ‘સમયસાર’ ઉપર. ૮૫મેં છપા થા. ‘બનારસીવિલાસ’મેં એક પત્ર છપવાયા થા ઐસા ‘બનારસીવિલાસ’મેં હે. પ્રણવ મંત્રકા. હમને તો પહેલેસે સબ દેખા હે ન. ૮૫મેં પાના હતા. અભી નહીં હે, ખલાસ હો ગયા. ઉસમેં ઓમ પ્રણવ મંત્ર. ભગવાનકી વાણીમેં ઓમ ધ્વનિ આતી થી. ઉસમેંસે ૭૦૦ અક્ષર.. વો ૭૦૦ પ્રકારકી વાણી હે ન, સબ ઉસમેં ગર્ભિત હે. આહાહા! ગણધરદેવ પરમાત્માકે વજીર, દિવાન, ઉન્હોંને ઓમ સુનકર શાસ્ત્રકા અર્થ બનાયા. ભગવાનને અર્થસે કહા, ગણધરોને સૂત્રસે રચા. વહ ભી આતા હે ભાવપાહુડમેં. આહાહા!

ઐસે ભગવાનકી બાત છોડકર એકાંત માનનેવાલા.. જે એકાંત ગહેં તે મૂરખ.. જુઓ, ઐસે કહતે હેં. એ, પૂનમચંદ્રજી! મૂરખ લિખા હે? દુસરોકો મૂરખ નહીં કહના. આહાહા! ભાઈ! યે તો દયાકા શબ્દ હે, કરુણાકા શબ્દ હે. સમજમેં આયા? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ને નહીં કહા? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ને કહા. પરકો બચા સકતા હું, સુખી કર સકતા હું ઐસા માનનેવાલા અજ્ઞાની મૂઢ હે. વહ તો જૈસા સ્વરૂપ હે, ઐસી વ્યાખ્યા કરતે હેં. સમજમેં આયા? પંડિત અનેકાંત પખ ધાર.. આહાહા! ઓલા મૂર્ખની સામે લીધા. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ તો વસ્તુકા અનેક ગુણ હેં, અનંતી પર્યાય હેં, પર્યાયમેં અશુદ્ધતા હે, ગુણ-દ્રવ્ય

शुद्ध हैं (ऐसे मानते हैं). वहाँ कड़ते हैं न कि द्रव्य-गुण तो शुद्ध हैं तो पर्यायमें अशुद्धता आयी कहांसे? अरे, पर्यायमें अज्ञानसे आयी, सुन तो सही! समझमें आया?

पंडित अनेकांत पख धार.. भगवानने जो अनेकांत—अनंत अनंत गुण (कड़े.) अक गुणमें दूसरा गुण नहीं, उसका नाम अनेकांत. अक पर्यायमें गुण सारा (-पूरा) नहि, अनेनु नाम अनेकांत. अक पर्यायमें दूसरी पर्याय नहीं, अनेनु नाम अनेकांत. रागमें निर्विध्यता नहीं, उसका नाम अनेकांत. निर्विध्यतामें राग नहीं उसका नाम अनेकांत. समझमें आया? आडाडा! अनंता अनंत गुण, ऐसा समूहका पोटला. गुण समूहको द्रव्य कड़ते हैं न. आता है न? कडा था न भई सुभलमें? 'प्रवेशिका'में. 'गुणोंके समूहको द्रव्य कड़ते हैं.' 'जैन सिद्धांत प्रवेशिका'. गुण किसको कड़ते हैं? गुणके विकारको पर्याय कड़ते हैं, पर्याय. गुण किसको कड़ते हैं? द्रव्यना सर्वभागमां सर्वकाणे रहे उसका नाम गुण है. ये तो बालकोंको समझते हैं. समझमें आया?

'जैन सिद्धांत प्रवेशिका'में है. केवा? गोपाणदास.. 'गोपाणदास भरैया'. बहु प्रप्यात छे. बहु सारु लभ्युं छे. शास्त्रमेंसे निकाल कर टूकी भाषा. गुण समुदायको द्रव्य कड़ते हैं. गुण जहां मिले वहां दृष्टि करना कि गुण जहां नहीं वहां दृष्टि करना? अनंत गुणकी डाटडी तो आत्मा है, वहां वेपार है अंदरमें. समझमें आया? अक समयकी पर्यायमें अनंत गुण नहीं. रागमें तो गुण है नहीं. आडाडा! कड़ते हैं, पंडित अनेकांत.. जैसे भिन्न भिन्न मुक्ताहल.. मोती अक-अक मोती आपो ने दोरामां परोवे तो पूरा डार (डो जाता है). अक-अक मोती रहे तो डार तूट जाता है. ऐसे जितना अनेकांत स्वभाव है सबको अक ही दोरेमें पिरोते है. गुनसौं गहत कहावै हार.. सुतरके दोरेमें मोती पिरोये तो डार कड़नेमें आता है. अक जितने भगवानने अनेक गुण कड़े, सबको अक रूप ग्रहण करे तो द्रव्य सिद्ध होता है. अनेक प्रकारसे कड़ते हैं, विद्वान लोग अनेकांतको. ४१ (५६).

यथा सूत संग्रह विना, मुक्त माल नहि होइ।

तथा स्यादवादी विना, मोख न साधै कोइ॥४१॥

शब्दार्थ :—संग्रह=अकडा. मुक्त माल=मोतीनी माणा.

अर्थ :—जेवी रीते सूतरमां परोव्या विना भातीओनी माणा जनती नथी तेवी ४ रीते स्यादादी विना कोई मोक्षमार्ग साधी शकतुं नथी. ४१.

अर्थ :—जैसे सूतमें पोये विना मातियोंकी माला नहीं बनती वैसे ही स्यादादीके विना कोई मोक्षमार्ग नहीं साध सकता॥४१॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

जैसे सूत्रमें पोये बिना मोतियोंकी माला नहीं बनती.. अेक अेक भिन्न भोतीसे मावा डोती नहीं. आडाडा! जैसे सूत्रमें पोये बिना मोतियोंकी माला नहीं बनती, वैसे ही स्याद्वादीके बिना... अपेक्षित कथन है. द्रव्य त्रिकाण शुद्ध है तो द्रव्यसे ही शुद्ध है. पण पर्याय अशुद्ध है, वड भात उसमें आ जाती है. स्याद्वाद्—अपेक्षासे कडना है. उसमें है ही वड (कडना है.) उसमें नहीं है उसमें स्याद्वाद् कडां आया? आडाडा! स्याद्वादी अपेक्षा.... स्याद्वाद्में गोटा उठता है. भगवानका अनेकांत मार्ग है. व्यवहारसे डोता है (और) निश्चयसे डोता है. ये अनेकांत न डुआ, वड तो अेकांत डुआ. निश्चयसे डोता है ने व्यवहारसे नहीं डोता, उसका नाम अनेकांत है. पंडितज्! कडे, नडे, डो कडो तो अनेकांत है. अैसे भी डो ने अैसे भी डो. सिद्ध सुभी भी हैं ने दुःभी भी हैं तो अनेकांत कडनेमें आता है. ये अनेकांत है? सिद्ध सुभी हैं ने दुःभी नहीं हैं, उसका नाम अनेकांत है. समजमें आया?

अने सिद्ध उर्ध्वलोकमें जडां क्षेत्र है वडां ही हैं, दुसरे क्षेत्रमें नहीं. उसका नाम अनेकांत है. समजमें आया? धर्मास्ति नहीं है तो ँतने परतंत्र हैं सिद्ध भगवान, अैसे नडे. अपनी स्वतंत्र पर्यायसे वडां रहे हैं. परके कारणसे रहे नहीं, उसका नाम अनेकांत है. अस्ति-नास्तिका नाम अनेकांत कडते हैं न? स्वसे अस्ति अने परसे नास्ति, उसका नाम अनेकांत है. कि अपनेसे भी है ने परसे भी है, उसका नाम अनेकांत है? अनेकांतका गोटा वाणते हैं. आडाडा! तथा स्याद्वादी बिना, मोख न साधै कोई.. समजमें आया? द्रव्य ने पर्याय जैसा है, गुण जैसा है अैसे यथार्थ माने तो अंतरदृष्टि करके अशुद्धता टालके भोक्ष डोता है. दुसरेको भोक्ष डोता नहीं.

(प्रभाष वचन गुरुदेव)

પ્રવચન નં. ૧૨૭ શ્રાવણ સુદ ૧૫ શુક્રવાર તા. ૬-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૪૨ થી ૪૫ પર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક છે. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. ૪૧ બોલ ચાલ્યા. ૪૨. નીચે ૧૭ કળશ છે.

કર્તૃવેદયિતુશ્ચ યુક્તિવશતો ભેદોઽસ્ત્વભેદોઽપિ વા
કર્તા વેદયિતા ચ મા ભવતુ વા વસ્ત્વેવ સઙ્ચિન્ત્યતામ્
પ્રોતા સૂત્ર ઇવાત્મનીહ નિપુણૈર્ભેતું ન શક્યા ક્વચિ-
દ્વિદ્વિન્તામણિમાલિકેયમભિતોઽપ્યેકા ચકાસ્ત્વેવ નઃ॥૧૭૭॥

ક્યા કહતે હેં ? કિ આત્માકો અનેકાંત ન માનકર, એક પક્ષકો માનતે હેં, વહ મિથ્યાત્વભાવ હે. યહાં તો કલશમેં તો એસા લિયા હે, લંબી બાત હે. કિ કર્તા રાગકા હો અજ્ઞાનભાવે કે જ્ઞાનભાવે કર્તા ન હો. (શ્રોતા : દોનોં હી વિકલ્પ હે). હો, દોનોં વિકલ્પ હેં. જુઓ. કર્તૃવેદયિતુ... અજ્ઞાનભાવે હરખ-શોકકા વેદક હો, જ્ઞાનભાવે હરખ-શોકકા વેદક ન હો, પણ વહ દોનોં હી વિકલ્પ હેં. સમજમેં આયા ? કર્તા વેદયિતા ચ મા ભવત, એમ. ન હો. વસ્તુ એવ સઙ્ચિન્ત્યતામ્.. ભગવાન આત્મા અનંત આનંદ અને શાંતિકા સાગર, ઉસકા અનુભવ કરો. સમજમેં આયા ? જન્મ-મરણકા ચોરાશીકા અવતાર નાશ કરનેમેં એકાંત પક્ષ કામ નહીં કરતા, એમ કહતે હેં. વિકલ્પ રહિત અખંડ આનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ, ઉસકી દૃષ્ટિ કરકે સ્વકા આશ્રય લેકર સ્વભાવકે અનુકૂલ હોકર, વીતરાગી પર્યાય રચના વહ મોક્ષકા કારણ હે. હવે પાંચ બોલમાં લે છે. 'બનારસીદાસ' એમાંથી પાંચ બોલમાં કહે છે.

પદ સુભાવ પૂરબ ઉદૈ, નિહચૈ ઉદ્યમ કાલ।

પચ્છપાત મિથ્યાત પથ, સરવંગી સિવ ચાલ॥૪૨॥

શબ્દાર્થ :-પદ=પદાર્થ. સુભાવ(સ્વભાવ)=નિષ્કર્મ. ઉદ્યમ=પુરુષાર્થ. કાલ=સમય. પદપાત=એક જ નયનું ગ્રહણ. સરવંગી=અનેક નયનું ગ્રહણ.

અર્થ :-કોઈ પદાર્થના સ્વભાવને જ, કોઈ પૂર્વકર્મના ઉદયને જ, કોઈ માત્ર નિશ્ચયને, કોઈ પુરુષાર્થને અને કોઈ કાળને જ માને છે, પણ એક જ પક્ષની હઠ લેવી તે મિથ્યાત્વ છે અને અપેક્ષાથી સર્વનો સ્વીકાર કરવો તે સત્યાર્થ છે. ૪૨.

ભાવાર્થ :-કોઈ કહે છે કે જે કાંઈ થાય છે, તે સ્વભાવથી જ અર્થાત્ પ્રકૃતિથી જ થાય

છે, કોઈ કહે છે કે જે કાંઈ થાય છે તે પારબ્ધથી થાય છે; કોઈ કહે છે કે એક બ્રહ્મ જ છે, ન કાંઈ ઉત્પન્ન થાય છે ન કાંઈ નષ્ટ થાય છે, કોઈ કહે છે કે પુરુષાર્થ જ મુખ્ય છે, કોઈ કહે છે કે જે કાંઈ કરે છે તે કાળ જ કરે છે, પરંતુ આ પાંચેમાંથી કોઈ એકને જ માનવું બાકીના ચારનો અભાવ કરવો એ એકાન્ત છે.

અર્થ :—કોઈ પદાર્થકે સ્વભાવહીકો, કોઈ પૂર્વકર્મકે ઉદયહીકો, કોઈ નિશ્ચયભાવકો, કોઈ પુરુષાર્થકો ઓર કોઈ કાલહીકો માનતે હૈં, પર એકહી પક્ષકા હટ ગ્રહણ કરના મિથ્યાત્વ હૈ, ઓર અપેક્ષિત સબહીકો સ્વીકાર કરના સત્યાર્થ હૈ ॥૪૨॥

ભાવાર્થ :—કોઈ કહતા હૈ કિ જો કુછ હોતા હૈ, સો સ્વભાવ (નેચર) હીસે અર્થાત્ પ્રકૃતિસે હોતા હૈ, કોઈ કહતા હૈ કિ જો કુછ હોતા હૈ, વહ તદવીરસે હોતા હૈ, કોઈ કહતે હૈં કિ એક બ્રહ્મ હી હૈ, ન કુછ નષ્ટ હોતા હૈ, ન કુછ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, કોઈ કહતે હૈં કિ તકદીર હી પ્રધાન હૈ, કોઈ કહતે હૈં કિ જો કુછ કરતા હૈ સો કાલ હી કરતા હૈ, પરંતુ ઇન પાંચોંમેંસે એક કિસીહીકો માનના, શેષ ચારકા અભાવ કરના એકાન્ત હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કોઈ પદાર્થકે સ્વભાવકો હી માનતે હૈં. ‘ગોમ્મટસાર’મેં એસા લિયા હૈ. સ્વભાવ.. સ્વભાવ હૈ વહી સબ હૈ એમ માનતે હૈં. એકાંત પક્ષ હૈ વહ. કોઈ પૂર્વકર્મકે ઉદયકો માનતે હૈં. જેસા કર્મકા ઉદય આવે, એસે જ્ઞાનકી પર્યાયમેં તરંગ ઉઠે, એકાંત એમ માનતે હૈં. જેસા કર્મકા અનુભાગ—ફલ.. અનુભાગકા અર્થ ક્યા? ફલદાન દેનેકી શક્તિ. તો કર્મમેં અનુભાગ આયા (એસા) ફલ દિયા આત્માકો, એસે આત્મામેં જ્ઞાનકી પર્યાય તરંગ ઉઠે, એસે એકાંત માનતે હૈં. યહ ભી જૂઠ બાત હૈ. તરંગ ઉઠતે હૈં, પર અપની પર્યાયમેં અપને કારણસે ઉઠતે હૈં, કર્મકે કારણસે નહીં. આહાહા! કોઈ નિશ્ચયકો હી અકેલા માનતે હૈં. નિશ્ચય એક અભેદ હી વસ્તુ હૈ. રાગ આદિ કિ ભેદ આદિ વ્યવહાર વસ્તુ હૈ હી નહીં. અનેક આત્મા હૈ હી નહીં. યે નિશ્ચયમેં યે કહેંગે. અકેલા આત્મા.. સર્વ લક્ષણ સબકે એક હૈં (તો) એક હી આત્મા હૈ.

અત્યારે તો યહ ચલતે હૈં ન, વેદાંત બહોત ચલતા હૈ. સુધરેલામાં લોકો માને. સુધરેલ ઉસમેં યહી ચલતા હૈ. વાતું કરના, બસ આત્મા એક હૈ. હમ બ્રહ્મ હૈ. એગો.. કોઈ હૈ નહીં છોટા-બડા. માનતે હૈં ન બડા... હમારે ત્યાં આયા થા કેંપમેં. રજપૂત થા. વ્યાખ્યાનમાં આવે માણસ બહુ. પણ બોલે કેસા? એક હૈ.. એક હૈ.. એક હૈ.. એસે કહે. એક હૈ તો એકકા નિર્ણય કિયા, વહીં દો હો ગયા. વહ તો દો હો ગયા. એક હી કહાં

રહા? એકાંત માનતે હેં સબ. ઉન લોગોંમેં બહોત ઐસા ચલ ગયા હૈ. સુધરેલ લોકો... જૈન કરતાં જરી વેદાંતના કેડાયત બહોત હો ગયે હેં. વિલાયતમેં ભી યે વેદાંતકી કેટલીક ચર્યા બહોત હો ગઈ હૈ. સમજમેં આયા ?

યે તો સૂક્ષ્મ વસ્તુ હૈ. એક હી આત્મા હૈ, ઐસે માનના વહ એકાંત નિશ્ચય હૈ, મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આહાહા! કોઈ પુરુષાર્થકો હી અકેલા માનતે હેં. પુરુષાર્થ કરો.. પુરુષાર્થ કરો. પુરુષાર્થ પણ પુરુષાર્થ તો સ્વભાવ, વસ્તુ, પરકા અભાવ—યે સબ સાથ હો તો પુરુષાર્થ કામ કરે. અકેલા પુરુષાર્થ કામ કરે, ઐસા હૈ નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા ? કોઈ કાલ હી કો માનતે હેં. જુઓ, જો સમય જો હોના હોગા વહ હોગા. (શ્રોતા : સોનગઢ કમબદ્ધ માને છે.) કમબદ્ધ વહ હી યહ. ભૈયા! (શ્રોતા : પાંચકો માનતે હેં કમબદ્ધમેં.) કમબદ્ધમેં પાંચ આ જાતા હૈ. કહના થા વહી. સમજમેં આયા ?

‘કમબદ્ધ’. જો દ્રવ્યમેં જો સમય જો પ્રકાર પર્યાય હોનેવાલી હૈ કાલ, (ઐસી હી) હોગી, પણ ઐસા નિર્ણય (કરનેવાલા) કિસકે સન્મુખ હૈ ? ઐસા નિર્ણય કરનેવાલા સ્વભાવ સન્મુખ હૈ. તો ‘સ્વભાવ’ આ ગયા. ‘પુરુષાર્થ’ સ્વભાવ તરફ ક્રિયા તો પુરુષાર્થ આ ગયા. વહી સમય ‘કાલ’ થા તો કાલમેં હુઈ. વહી સમય વહી ‘ભવિતવ્યતા’ થા તો ભાવ હુઆ અને વહી સમય પ્રતિબદ્ધકા અભાવ હૈ, કર્મકા ઉદયકા પ્રતિબદ્ધકા અભાવ હૈ. પાંચેય બોલ ગયા. મણિભાઈ! સમજાય છે કાંઈ ? વહ તો પ્રશ્ન ચલા થા ન વહાં બહોત જયપુર. બડી સભા વહાં તો થી. એક માણસ ખડા હુઆ. પણ વહ તો મધ્યસ્થ માણસ થા.

પ્રશ્ન યે ક્રિયા થા. કહે, મહારાજ! દિવસ બહોત હો ગયે, થોડે રહે. અબ કમબદ્ધકા ખુલાસા (કરના) ચાહિયે. (શ્રોતા : આપ જયપુરમેં પધારે તો હવે કમબદ્ધકા ખુલાસા તો કરો.) કમબદ્ધકા ખુલાસા કરના ચાહિયે. પણ કમબદ્ધ.. કમબદ્ધકે કારણસે (નામસે) નહીં આયા હૈ શાસ્ત્રમેં. વહ તો અકર્તાપના બતાનેમેં કમબદ્ધ આયા હૈ. ‘સમયસાર’. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. સમજમેં આયા ? કહા થા ન વહ ? બતાયા થા વહ. યે સમયસાર હૈ ન. કમબદ્ધ આયા હૈ પણ વહાં કિસ કારણસે આયા હૈ ? (શ્રોતા : કમબદ્ધને કારણે નહીં અકર્તાપણા બતાને...) હં. દેખો. (શ્રોતા : કમબદ્ધ તો સિદ્ધ બાત હૈ). વહ તો બાત સિદ્ધ હી હૈ, પણ સિદ્ધ કરનેકા કારણ ક્યા ? દેખો.

‘અબ આત્માકા અકર્તાપના દૃષ્ટાંતપૂર્વક કહતે હેં.’ ‘અતઃ આત્મનો અકર્તૃત્વં દૃષ્ટાંતપૂર્વક સમઆખ્યાતિ.’ યે શબ્દ હૈ સંસ્કૃત. આત્માકા અકર્તૃત્વં દૃષ્ટાંતપૂર્વક કહનેમેં આતા હૈ. ઐસા શબ્દ પડા ઉસમેં કમબદ્ધ આયા. કે આત્મા... જિસ સમય જો પર્યાય જહાં હોતી હૈ તો ખરેખર યે આત્મા પરદ્રવ્યકી પર્યાયકા કર્તા તો હૈ નહીં, રાગકા કર્તા તો હૈ (નહીં),

પણ અપની પર્યાય પરિણામાઉં એસા વિકલ્પ ભી વહાં નહીં. એસા અકર્તા સિદ્ધ કરનેકો ક્રમબદ્ધ આયા હૈ. મૂળ શ્લોક હૈ સંસ્કૃત. સમજમેં આયા? ‘સમયસાર’ મૂળ શ્લોક. ઈસમેં હૈ નહીં આપણે આંહીં. બનારસીદાસમેં નહીં હૈ. ‘અતઃ આત્મન અકર્તૃત્વં દૃષ્ટાંતપૂર્વક.’ વહાં લિયા હૈ. ‘દવિયં ચં ઉપજ્ઞઙ્ ગુણેહિ તં તેહિં જાણસુ ગ્ણણઃ’ દ્રવ્ય જો સમય જો પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, ઉસ પર્યાયસે વહ દ્રવ્ય અનન્ય હૈ. અનેરી પર્યાય નહીં હૈ. સમજમેં આયા? ઉસમેં ક્રમબદ્ધ આયા, દેખો.

પ્રથમ તો... યે ગુજરાતી હૈ. હિન્દી નહીં હૈ. હૈ? ‘જીવ ક્રમબદ્ધ એસા અપના પરિણામોમેં ઉપજતા હુઆ જીવ હૈ.’ યે સંસ્કૃત હૈ. ‘જીવો હિ તાવત્ ક્રમનિયમિતં આતમપરિણામેન ઉપજ્ઞમાનો જીવ એવ. તાવત્ ક્રમનિયમિત..’ દો શબ્દ પડા હૈ. દેવકીનંદનકો બતાયા થા. દેવકીનંદન આયે થે ન પહલે. દેખો, કીધું, ક્રમ અને નિયમિત—દો શબ્દ પડા હૈ. સમયે સમયે હોગા, પણ નિયમિત જો સમય હોનેવાલી વહી પર્યાય હોગી. ઉસ દ્રવ્યકા વહ પરિણામનકા પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ. ‘તાવત્ ક્રમનિયમિત આતમપરિણામેન ઉપજ્ઞમાનો જીવ.’ પણ ઉસકી દૃષ્ટિ હૈ કહાં? આહા! એસે ક્રમબદ્ધ.. ક્રમબદ્ધ કહે અને કર્તાબુદ્ધિ રહે તો ક્રમબદ્ધકા નિર્ણય હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા? મેં કરું.. મેં કરું.. કરું એસા તો હોતા હૈ. તો ‘કરું, કરું’ એસેમેં ક્રમબદ્ધકા નિર્ણય આયા કહાં?

ક્રમબદ્ધકે નિર્ણયમેં તો અપના ભગવાન આત્મા જ્ઞાયક સ્વભાવ હૈ ઉસ ઉપર દૃષ્ટિ જાતી હૈ તો ‘સ્વભાવ’ આયા. ઉસી સમય ઉત્પન્ન હોનેવાલા ‘કાલ’ ભી આયા. ઔર ઉસ સમય વહી ભાવ થા તો ‘ભવિતવ્ય’ ભી આયા. ઔર ‘પુરુષાર્થ’ સ્વભાવ સન્મુખ હૈ તો પુરુષાર્થ ભી આયા. ઔર વહી સમય પ્રતિબદ્ધ કર્મકા ઉદય હૈ ઉસકા ભી અભાવ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ભારે વાત! જગત, જગતના ઝઘડા. યે તો બહોત સાલસે યે ઝઘડા (ચલતા હૈ) હમારે તો. ૭૨કી સાલસે હૈ. ૭૨-૭૨. ૫૫ વર્ષ હુઆ ૫૫. સમજમેં આયા? ભારે ભાઈ! પુરુષાર્થસે હોતા હૈ, પણ સ્વભાવ આયા. લબ્ધિ વહ સમયકી ‘કાલલબ્ધિ’. વહી સમય વહી પર્યાય પ્રાપ્ત હોનેવાલી ઉસકા નામ કાલલબ્ધિ હૈ. ઔર વહી ભાવ વહ ‘ભવિતવ્ય’ હૈ. સમજમેં આયા? યે પાંચો એક સમયમેં હૈ. એક સમયમેં કાલલબ્ધિ, ભવિતવ્યતા, સ્વભાવ, પુરુષાર્થ અને પ્રતિબદ્ધકા અભાવ—એક સમયમેં પાંચો હૈ. આહાહા!

વહ કહતે હૈં, જુઓ. ‘જીવ ક્રમબદ્ધ એસા અપના પરિણામોસે ઉપજતા હુઆ જીવ...’ અજીવ નહીં અથવા પરકે કારણે વહ પર્યાય ઉત્પન્ન હુઈ હૈ એસા નહીં. ઔર ‘અજીવ પણ ક્રમબદ્ધ અપના પરિણામોસે ઉપજતા હુઆ અજીવ હૈ.’ આહાહા! શરીર

આદિ, રજકણ આદિકી પર્યાય ઉસકે કાલમેં જબ કમ હૈ એસે વહ હોગા. ઉસમેં પરમાણુકા સ્વભાવ આયા, પરમાણુકી શક્તિ ભી આયી, પર્યાયકા કાલ આયા. ભવિતવ્યતા આયી, વિઘ્નકા અભાવ આયા. સમજમેં આયા? આહા! ભારે ઝીણું પડે માણસને. (શ્રોતા : અને એક જગ્યાએ આયા, ઇવમ્ ક્રમાક્રમે.... વર્તતુ) હા, એ તો ગુણપર્યાયની વાત છે. એમાં ગુણ અક્રમ હૈ ને પર્યાય ક્રમ હૈ, એમ. ગુણ ક્રમ-અક્રમ ને દૂસરા બે પ્રકાર હૈ ઉસમેં. દૂસરી રીતે હૈ.

કે ગતિ આદિ હૈ વહ ક્રમ હૈ અને કષાય-લેશ્યા-સમ્યક્ પર્યાય—યે એક સાથ હૈ યે અક્રમ હૈ. ૧૪ માર્ગણામેં એક-એકમેં પર્યાય અક્રમ હૈ. ઔર ગતિ આદિ હૈ, યે ક્રમ હૈ. એસા ‘અકલંકદેવ’ને ‘તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિક’મેં કહા હૈ. હા, વો ‘તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિક’મેં યે કહા. ગુણ અક્રમ અને પર્યાય ક્રમ વહ દૂસરે ઠેકાણે કહા. ‘જયધવલ’મેં, ધવલમેં. પણ ‘અકલંકદેવ’ને તો એસા કહા, ભઈ, અક્રમ-ક્રમ કહા ન? તો કહે, અક્રમમેં આત્માકા લેશ્યા-જ્ઞાન-દર્શન આદિ પર્યાય એક સાથ હોતી હૈ વો અક્રમ, પણ ગતિ એક સમયમેં એક હો નરક અને પીછે મનુષ્ય, યે ક્રમ. ગતિ એક સમય દો હો, એસા નહીં. સમજમેં આયા? આપણે આમાં આવ્યું છે, નહીં? કઈ ગાથામાં, જુઓને. અપને ઉસમેં આયા હૈ. (શ્રોતા : ૩૮.) ૩૮. આડત્રીસ. આયા હૈ સબ. આ તો બહોત બાર પઢ લિયા હૈ. આહા!

દેખો, ૩૮. ‘નર નરક આદિ વિશેષો અજીવ, પુણ્ય આદિ નિર્જરા આદિ....’ ઉસમેં.. આહાહા! ક્યા આયા, દેખો. આ રહ્યું. ‘ચિન્માત્ર આકારને લીધે હું સમસ્ત કમરૂપ ઔર અકમરૂપ..’ ૩૮મી ગાથા સંસ્કૃતમેં પડા હૈ. ‘સમસ્ત ક્રમાક્રમ પ્રવર્તમાન વ્યાવહારિકભાવૈશ્ચિન્માત્રાકારેણામિદ્યમાનત્વાદેકઃ’ (શ્રોતા : આ તો બધાને વ્યવહારિકભાવ કીધા.) વ્યવહારિકભાવ હૈ. ક્યા વ્યવહારિકભાવ? કિ એક સમયમેં લેશ્યા હોતી હૈ, વહી સમયમેં જ્ઞાનકી પર્યાય હોતી હૈ, વહી સમયમેં શ્રદ્ધાકી પર્યાય હોતી હૈ, વહી સમયમેં ચારિત્રપર્યાય હોતી હૈ, વહી સમયમેં પરકી નાસ્તિકી પર્યાય હોતી હૈ ઔર વીર્યકી પર્યાય હોતી હૈ, અનંત ગુણકી એક સમયમેં એસી જો પર્યાય હૈ ઉસકો અક્રમ કહતે હેં. એક સાથકી અપેક્ષાસે. અને એક પીછે એક ગતિ ઉત્પન્ન હો. ક્રોધ વખતે માન નહીં, માન વખતે માયા નહીં, ગતિ વખતે બીજી ગતિ નહીં—વહ અક્રમ હૈ. એસા યહાં હૈ. ‘તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિક’મેં નામ લિખા હૈ પહલે.નામ લિખા હૈ. હા, પાનું લખ્યું છે પહેલું. સમજમેં આયા? આહા!

(શ્રોતા : ગુણ એકીસાથે પરિણમે એટલે અક્રમ ?) ના, ગુણ એક સાથ હેં યે અક્રમ. પણ ગુણકી પર્યાય એક સાથ નહીં હૈ માટે ક્રમ. દો બાત. અહીંયા તો પર્યાય એક સાથ હેં.

ज्ञानपर्याय, दर्शनपर्याय यारो अेक साथे है के नहीं? तो सभ पर्याय अेक साथ है वड अकम. और गति अेक पीछे अेक है वड कम. (श्रोता : पर्यायमां बे भेद ?) हा, पर्यायनां बे भेद. वड गुण तो अकम है अने पर्याय कम है—वड दूसरी बात है. ये तो अेक पर्यायमें दो भेद. साथमें बडोत पर्याय हैं उसका नाम अकम अने अेक पछी अेक पर्याय डोती है—गतिकी, कोधकी, मानकी, अज्ञानकी, ज्ञानकी. अज्ञान वभते ज्ञान है? तो अज्ञानकी पर्याय वभते ज्ञान नहीं ने ज्ञानकी पर्याय वभते अज्ञान नहीं—वड कम है. समजमें आया? (श्रोता : युं कम अकम प्रवर्तमान व्यवहारे.....) व्यवहारिक भाव लिया अहींया तो. आहा! अे पेलामां लिभा है नाम, 'अकलंकदेव'मां अैसा है. ये शब्द 'अकलंकदेव'का है.

ये 'अमृतयंद्रआचार्य'ने लिभा है पीछे देभो न. 'समस्त क्रमअक्रम प्रवर्तमान व्यावहारिकभावैः' व्यवहारिकभावमां कम-अकम. उसका अर्थ गुणमें नहीं. ज्ञानकी पर्यायके साथ श्रद्धाकी पर्याय, शांतिकी पर्याय, आनंदकी पर्याय अेक साथ है तो अकम. अने गतिकी अेक साथ नहीं डोती है और कोध वभते मान नहीं डोता है, ये कम. ये व्यवहारिक भाव हुआ. वड व्यवहारिकभाव क्या? व्यावहारिकभावसे भेदरूप नहीं डोता. एसलिये में अेक हूं. उटमें है न? 'अहमेको खलु शुद्धो.' (श्रोता : यानी स्वभावपर्याय अकम). स्वभाव पर्याय... ना, आंहीं तो विकारी पर्याय भी अकम रडती है साथमें. कडा न, लेश्या छे अे वभते कोध छे. पण जो गति आदि है, कोध आदि हैं... (जो समय) कोध वही समय मान (डोता है), अैसा नहीं. कोध-मान-माया कममें डोते हैं और ज्ञानपर्याय, दर्शनपर्याय, यारित्रपर्याय अकम अेक साथ डोती है. समजमें आया? आहाहा! भारे जघडा. अे, नंदकिशोरज्ज! जूओने, भाव कैसा है?

चिन्मात्र आकारने लीधे में समस्त कम ने अकमरूप प्रवर्तता व्यावहारिक भाव—व्यावहारिक पर्यायो उससे भेदरूप नहीं डोता. में तो अभेद हूं, त्रिकाण अेक हूं, अैसा अर्थ किया, देभो. 'अहमेक' 'में अेक हूं.' कैसे अेक हूं? कि अपनी पर्यायमें ज्ञानकी, दर्शनकी, यारित्रकी, आनंदकी पर्याय अेकसाथ है तो उस अपेक्षासे अकम और गति अेक साथ नहीं ये अपेक्षासे कम—अैसे व्यावहारिकभावसे में भेदरूप नहीं डोता. आहाहा! में तो अभेद अण्ड हूं. ये उट गाथामें जवका टोटल बनाया आभिरी सार. आहाहा! आंहीं ये कम लिया है. बडोत लिया है. ओडोडो! 'समयसार'में तो सारा दरिया भर दिया है. आचार्यकी शैली! अैसे कोई क्षण ते काणे बन गया है. धन्य भाग्य! धन्य घडी! ये पुस्तक अैसी थीज बन गयी, भरतक्षेत्रमें अैसी कोई दूसरी थीज है नहीं. ये वस्तुकी स्थिति है. आहाहा! समजमें आया?

ज्ञानकी पर्यायके साथ श्रद्धाकी पर्याय साथमें है कि नहीं? तो उसके साथ शांतिकी पर्याय है कि नहीं? आनंदकी, वीर्यकी, स्वच्छताकी, प्रभुताकी, सब अनंत गुण हैं उसमें सब गुणकी पर्याय है के नहीं? तो गुण तो अकम है ही, पण पर्याय भी साथमें सब है तो वह अकम हुई. और अक गति पीछे गति होती है, क्रोध पीछे मान होता है. समझमें आया? और कृष्णलेश्या पीछे नील होती है. कृष्ण वपते नील होती है? जैसे उसमें कम पडा. पण लेश्या, ज्ञान, दर्शन आदि अक साथ है उसे अकम कहनेमें आता है. समझमें आया? आहाहा! (श्रोता : गुणस्थान कमे होय.) गुणस्थानेय कमे होय. योथे गुणस्थान वपते पांयमुं होय? पांयमा वपते छहुं होय? उसमें कम है. पण ये गुणस्थानमें जो ज्ञान-दर्शन आदिकी पर्याय अक साथ सब (होती है) वह अकम है. समझमें आया? ये १४ मार्गणा है न, ल्योने. यौद मार्गणामें अक-अक पर्याय तो है कि नहीं सबकी? अय! १४ मार्गणामें तो बहोत विस्तार किया. ओहोहो! 'गोम्मटसार'में २० बोलका विस्तार है.

आंहीं कहते हैं कि कोई तो स्वभाव, पदार्थके स्वभावको ही माने. कोई पूर्व कर्मके उदयको ही माने. अ उदय नाम गुणनी तरंग लेशे. समझमें आया? अनेक गुणरूप तरंग लेशे. उनमें पर्याय होती है न त्मिन्न-त्मिन्न. रागकी, ज्ञानकी त्मिन्न त्मिन्न होती है, वह कर्म अटले कार्य. वही अक ही यीज है, अम मानते हैं. कोई निश्चयमात्रको (मानते हैं). ब्रह्म अक ही है, दूसरी यीज है नहीं. सबका लक्षण अक है तो अक ही आत्मा है. जैसे अज्ञानी अक पक्षको मानते हैं. कितने जैसे कहते हैं कि ये समयसारका तो वेदांतके साथ मिलान किया है. अम कहते हैं. समझमें आया? जूठ है. वेदांतके साथ अक भी यीजका मिलान नहीं.

वे नथुलाल था न वहां? मुंभईमें, नहीं? नाथुराम प्रेमी. मुंभईमें थे न पंडित. वो जैसे कहते थे कि ये वेदांतके ढालेमां ढाला है समयसार. बिंदुकुल नहीं. जैनमें क्रियाकांडमें सब (धर्म) मान रहे थे तो उसको द्रव्यका निश्चय स्वभाव बताया. इससे लोगोको ऐसा लगा कि ये वेदांत जैसी बात है. अरे, वेदांतमें अनंत द्रव्य कैसे? वेदांतमें पर्याय कैसे? वेदांतमें विकार कैसे? यार गति कैसे? परिव्रमण कैसे? अनेक गुण कैसे? अनेक द्रव्य कैसे? पर्याय कहां अनेक? समझमें आया? ये तो सर्वज्ञ पूर्ण ब्रह्म भगवानने जब त्रण काण त्रण लोक देभे. जैसे वीतरागको ईच्छा बिना वाणीकी प्रवाल धारा निकली. आहा! और मैं भोलूं, ऐसा है केवलीको? ईच्छा है? ईच्छा विना वाणी निकलती है.

भगवानको केवलज्ञान हुआ 'महावीर' परमात्माको. राजगृही, विपुलायल पर्वत.

વાણી નહીં નિકલી. વાણી નિકલનેકા કાળ નહીં થા. ૬૬ દિન વાણી ન નિકલી. કેવલજ્ઞાન હુઆ છતાં ૬૬—૨ મહિના અને ૬ દિન. વૈશાખ સુદ દસમકો કેવલ હુઆ. શ્રાવણ વદ એકમકો ધ્વનિ છૂટી. ગણધરકી હાજરી (નહીં થી). કોઈ એમ કહતે હેં કિ લ્યો ગણધર આયે તો વાણી છૂટી. જૂઠ હે. જુઓ, નિમિત્ત આયા તો ઉપાદાન વાણી નિકલી. એસા હેં નહીં, ભાઈ ! એસા નહીં. વાણીકા કાળ હી વહી સમય નિકલનેકા થા. સમજમેં આયા ?

અને પ્રશ્ન ભી ચલા હેં ‘જયધવલ’મેં. પ્રશ્ન ક્રિયા હેં એસા કિ મહારાજ ! ઈન્દ્ર ઉસી સમય ક્યોં લાયા ગૌતમકો ? પહલે લાના થા ન ? જબ કેવલજ્ઞાન હુઆ ઉસ સમય ગણધરકો લાના થા ન ઈન્દ્રને. વહાં તક જાકર. ‘જયધવલ’મે કહતે હેં કે કાળલબ્ધિ નહીં થી ઉનકી. લબ્ધિકાલ (નહીં) થા ઉનકા ‘ગૌતમ’(ગણધર)કા. ‘ગૌતમ’કા લબ્ધિકાલ નહીં થા, એસા પાઠ હે. કાળલબ્ધિ ઉનકી નહીં થી. સમજમેં આયા ? ઈસલિયે ઈન્દ્રને ઉનકો બુલાયા નહીં. આહાહા ! જો સમય જહાં જિસ પ્રકાર હોના હેં ઉસી પ્રકાર અપનેસે હોતા હે. આહા ! પણ ઈસમેં એસા લાગે લોગોંકો કિ યે તો નિશ્ચયાભાસ જૈસા લગતા હે. પણ એકાંત. અરે, એ જ અનેકાંત છે, સુન તો સહી ! વહી કહતે હેં, દેખો યહાં.

કોઈ તો ઉદ્યમકો હી માનતે હેં. દેખો, અકેલે પુરુષાર્થકો માને. અકેલા પુરુષાર્થ ક્યા કરે ? સાથમેં સ્વભાવ, કાળ, ભવિતવ્યતા—સબ હોની ચાહિયે. અકેલે કાલકો માને. જુઓ, આવ્યુંને. એ કાલકા ક્રમબદ્ધ. અકેલા ક્રમબદ્ધ હી સમય સમય હોતા હે, યે કાળ હે. એકાંત એસે નહીં. પણ ઉસકા અર્થ એસા નહીં કિ ક્રમબદ્ધ ભી હેં અને અક્રમબદ્ધ ભી હે. એસા નહીં. પણ ક્રમબદ્ધ હોનેકે પર્યાયકાલમેં પાંચ સમવાય સાથમેં હેં યે અનેકાંત હે. સમજમેં આયા ? વહ બહોત નિકાલતે હેં, પત્રોમેં બહોત આતા હે પંડિતોકા. રતનચંદ્રજીને બહોત નિકાલા હે. એક પત્ર હમારે પર આયા થા. દેખો, ‘ધવલ-જયધવલ’ પઢકર નિયત અને અનિયત દોનોં નિકાલા હે રતનચંદ્રજીને. (શ્રોતા : એ અનિયત હોય જ નહીં). અરે, સુન તો સહી !

નિયત-અનિયત પર્યાય દો નિકાલી હે, એમ કહતે હેં. આનો પત્ર છેને આપણી પાસે. ચોપાનીયું આવ્યું છે ને. પુસ્તક નાનું છે છાપેલું. એમણે નિયત-અનિયત—એમ દો બાત નિકાલી હે ધવલ દેખકર. કેસે નિયત-અનિયત ? એટલે પર્યાય ક્રમબદ્ધ ભી હોતી હે ને કોઈ અનિયત કાલમેં હોતી હે. એસી (બાત) હેં નહીં. અપને કાલમેં હોતી હે યે નિયત હે, પરકે કારણસે નહીં હોતી હે વહ અનિયત હે. ઉસકા નામ અનિયત હે. (શ્રોતા : પરકાળમેં નહીં હોતી વહ અનિયત.) પરકે કાલસે નહીં હોતી. આહાહા ! સમજમેં આયા ? (શ્રોતા : પરકે કાલસે નહીં હોતી ઈસલિયે અનિયત ?) અનિયત હે. (શ્રોતા : અને અપને

काणमें डोती है?) अपने काणमें नियत है, टेभो. इरीने लईअे.

अपने द्रव्यके कारणसे अपना द्रव्य है और अपने द्रव्यके कारणसे परद्रव्य नहीं है. तो अपने द्रव्यके कारणसे परद्रव्य अद्रव्य है. (श्रोता : अद्रव्य...) अद्रव्य कडो. और अपने क्षेत्रकी अपेक्षासे परक्षेत्र अक्षेत्र है. अपनी पर्यायकी अपेक्षा स्वकालकी (अपेक्षा) पर अकाल है और अपने भावकी अपेक्षासे पर अभाव है. ईसके बिना तत्व सिद्ध नहीं डोगा. समजमें आया? अपने द्रव्य-क्षेत्र-काण-भावसे अपना अस्तित्व है और परके द्रव्य-क्षेत्र-काण-भावसे अपना अस्तित्व नहीं अने अपने अस्तित्वसे परका अस्तित्व नहीं. तो अद्रव्य-अक्षेत्र-अकाण-अभाव डो गया अपनी अपेक्षासे. उसकी अपेक्षासे स्वद्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव है. समजमें आया? जैसे परकी अपेक्षासे आत्माको अनियत कडनेमें आता है. आगे पीछे डो, वड प्रश्न नहीं. जघडा-जघडा. अेकांतका जघडा है सभ.

पच्छपात मिथ्यात पथ, ल्यो. ये पक्षपात करते है अेकांतमें और पांय अेक साथ नहीं मानते, ये मिथ्यात्वपथ है. सरवंगी शिव चाल.. भोक्षका मार्ग तो सर्वांग पांयो अेक समयमें मानते हैं. समजमें आया? भुलासा है न. निश्चय डोता है न... आवेने? कोई कडते हैं कि कुछ डोता है सो तकटीरसे डोता है. कोई कडे, ब्रह्म डी है. न कुछ नष्ट डोता है, न कुछ उत्पन्न है. पर्याय है नहीं यूं. कोई कडते हैं कि तकटीर डी प्रधान है. कर्मने किया ऐसा डुआ. ऐसा कडां है? ये तो बडारकी यीजमें किया है. अपनेमें क्या है? समजमें आया? कोई कहते हैं कि जो कुछ करता है सो काल ही करता है, परंतु पाँचोंमेंसे एक किसीकीहो मानना, शेष चारका अभाव करना एकांत मिथ्यात्व है. ४३. छहों मतवालोंका जीव पदार्थ पर विचार.

छअे मतवाणाओनो जवपदार्थ विषे विचार

(सवैया अेकत्रीसा)

एक जीव वस्तुके अनेक गुन रूप नाम,
 निजयोग सुद्ध परजोगसौं असुद्ध है।
 वेदपाठी ब्रह्म कहैं मीमांसक कर्म कहैं,
 सिवमती सिव कहैं बौद्ध कहैं बुद्ध है॥
 जैनी कहैं जिन न्यायवादी करतार कहैं,
 छहों दरसनमें वचनकौ विरुद्ध है।
 वस्तुकौ सुरूप पहिचानै सोई परवीन,
 वचनकै भेद भेद मानै सोई मुद्ध है॥४३॥

શબ્દાર્થ :—નિજબોગ=નિજસ્વરૂપથી. પરબોગ=અન્ય પદાર્થના સંયોગથી. દરસન(દર્શન)= મત. વસ્તુકૌ સુરૂપ=પદાર્થનો નિજસ્વભાવ. પરવીન(પ્રવીણ)=પંડિત.

અર્થ :—એક જીવ પદાર્થના અનેક ગુણ, અનેક રૂપ, અનેક નામ છે, તે પરપદાર્થના સંયોગ વિના અર્થાત્ નિજસ્વરૂપથી શુદ્ધ છે અને પરદ્રવ્યના સંયોગથી અશુદ્ધ છે. તેને વેદપાઠી અર્થાત્ વેદાન્તી બ્રહ્મ કહે છે, મીમાંસક કર્મ કહે છે. શૈવ-વૈશેષિક મતવાળા શિવ કહે છે. બૌદ્ધ મતવાળા બુદ્ધ કહે છે, જૈનો જિન કહે છે, નૈયાયિક કર્તા કહે છે. આ રીતે છયે મતના કથનમાં વચનનો વિરોધ છે પરંતુ જે પદાર્થનું નિજસ્વરૂપ જાણે છે તે જ પંડિત છે અને જે વચનના ભેદથી પદાર્થમાં ભેદ માને છે તે જ મૂર્ખ છે. ૪૩.

અર્થ :—એક જીવ પદાર્થકે અનેક ગુણ, અનેક રૂપ, અનેક નામ हैं, वह परपदार्थके संयोग बिना अर्थात् निजस्वरूपसे शुद्ध है और परद्रव्यके संयोगसे अशुद्ध है। उसे वेदपाठी अर्थात् वेदान्ती ब्रह्म कहते हैं, मीमांसक कर्म कहते हैं, जैनी लोग जिन कहते हैं, नैयायिक कर्ता कहते हैं। इस प्रकार छहों मतके कथनमें वचनका विरोध है। परंतु जो पदार्थका निज-स्वरूप जानता है वही पंडित है, और जो वचनके भेदसे पदार्थमें भेद मानता है वही मूर्ख है॥४३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એક જીવ વસ્તુકે અનેક ગુણ રૂપ નામ,
 નિજજોગ સુદ્ધ પરજોગસૌં અસુદ્ધ હૈ।
 વેદપાઠી બ્રહ્મ કહેં મીમાંસક કર્મ કહે,
 સિવમતી સિવ કહેં બૌદ્ધ કહેં બુદ્ધ હૈ॥
 જૈની કહેં જિન ન્યાયવાદી કરતાર કહેં,
 છહૌં દરસનમેં વચનકૌ વિરુદ્ધ હૈ।

વચનકા વિરુદ્ધનો અર્થ ભાવકા વિરોધ હે. યે તો ‘વચન’ શબ્દ લિયા હે. (શ્રોતા : સ્વરૂપમાં જ વિરોધ છે.) હા. એય, પૂનમચંદજી ! ક્યા હે ? સબમેં વિરોધ હે, એમ કહતે હેં. (શ્રોતા : કોઈ કહતે હેં, સબમેં બરાબર હે. વચનમાં વિરોધ છે, ભાવમાં વિરોધ નથી). ભાવમેં વિરોધ હે, એમ બતાતે હેં યહાં. ભઈ, યે તો ‘વચન’ શબ્દ લિયા હે. છહોંમેં ભાવમેં વિરોધ હે, એકાંત હે. આહા ! સમજમેં આયા ? યહ ભી સચ્યા ને વહ ભી સચ્યા ને હમારા ભી સચ્યા—એસા હે નહીં. એસા ફૂદડીવાદ નહીં હે. વીતરાગમાર્ગ ફૂદડીવાદ નહીં હે. ફૂદડી સમજતે હેં ? એસા જૈસા ફિર જાના, ફિર જાના. યહ ભી એસા કહે. જડ હે ભી બરા.

એકવાર યહાં પ્રશ્ન હુઆ થા હમારે ૯૨કી સાલ. તુમ્હારે આચાર્ય થા ન વહ ? ચંદ્રકાંત. ચંદ્રકાંત ગુજરી ગયા બિચારા. (શ્રોતા : ગુરુકુળ.) ગુરુકુળના. હા, એ. ચંદ્રકાંત થા, હુશિયાર થા (શ્રોતા : આચાર્ય થા) આચાર્ય થા ઉસકા. પછી આંહીં મૂર્તિ નહીં થી. વહ શ્વેતાંબર મૂર્તિ થી... ત્યારે કો'ક માણસ આયા થા.ગયે થે, બેઠે થે. તો વહ રસ્તેમેં નિકલે તો ઉસકો પૂછા. કીધું, જૈન જડ માનતે હેં, જડ હૈ કિ નહીં? તો વહ કહે કે માને તો હૈ ને ન માને તો નહીં હૈ. કારણ કે શાસ્ત્રમેં એસા આતા હૈ કિ જડ હૈ ખરા અને જડ નહીં હૈ ખરા. પણ કઈ અપેક્ષાસે ? કીધું. જડ હૈ અપનેસે, જડ નહીં હૈ પરસે. યે તો જડ માને તો હૈ, એસા હૈ નહીં અનેકાંત, કીધું.

એ તો બિચારા વેદાંતકા, ગુરુકુળકા (આચાર્ય થા). ગુરુકુળ હૈ ન દયાનંદ સરસ્વતી. સબ માને સબ જગહ. ૯૨કી સાલકી બાત હૈ. ૯૨. ૮ ને ૨૭ = ૩૫ વર્ષ થયા. કેટલા? ૩૫. પાંત્રીસ વર્ષ થયા. આઠ ને સત્યાવીશ. એસા હૈ નહીં. હૈ શાસ્ત્રમેં એસા. ક્યા? કિ જીવ અપનેસે હૈ, પરસે નહીં હૈ. એટલે 'હૈ ને નહીં હૈ'નો અર્થ ક્યા? માને તો હૈ ને ન માને (તો નહીં હૈ), એસા નહીં. અપનેસે હૈ અને પરસે નહીં. એસે 'નહીં હૈ'. એમ જડ સ્વસે હૈ, પરસે (નહીં), એસે 'નહીં હૈ'. 'નહીં હૈ' એટલે આ જડ હૈ હી નહીં, એસી બાત હૈ નહીં. આહા! સમજમેં આયા? વહી કહતે હેં, દેખો.

વસ્તુકૌ સુરુપ પહિચાને સોઈ પરવીન,

વચનકૌ ભેદ ભેદ માને સોઈ સુદ્ધ હૈ ॥૪૩॥

જૈસા હૈ વૈસા માને યે શુદ્ધ હૈ, એમ કહતે હેં. અર્થ : એક જીવ પદાર્થકે અનેક ગુણ, અનેક રૂપ, અનેક નામ હેં. જીવ એક હૈ, ગુણ અનેક હૈ, રૂપ અનેક હૈ, પર્યાય ભી અનેક હૈ. નિજજોગ સુદ્ધ.. અપને સ્વભાવકા સંબંધ કરે તો શુદ્ધ હૈ. અપની પર્યાય અપને સ્વભાવકા સંબંધ કરે તો શુદ્ધ હૈ. ઔર પરજોગસોં અસુદ્ધ હૈ.. પરકે કારણસે નહીં, પણ પરકા સંબંધ કરે તો અશુદ્ધ હૈ. દોનોં હી બાત હૈ. સમજમેં આયા? નહીં, નહીં, અશુદ્ધતા હૈ હી નહીં. અરે, ન હો તો તુજે આનંદકા અનુભવ હોના યાહિયે. અશુદ્ધતા જો પર્યાયમેં ન હો તો અતીન્દ્રિય આનંદકા અનુભવ હોના યાહિયે. સમજમેં આયા? અને અશુદ્ધતા જો દ્રવ્યમેં હો તો કભી અશુદ્ધતા ટલકર શુદ્ધતા પ્રગટ હોવે નહીં. વસ્તુ શુદ્ધ હૈ, પર્યાયમેં અશુદ્ધ હૈ. દોનોં હી બાત માનના યાહિયે. સમજમેં આયા?

નિજજોગ સુદ્ધ પરજોગસોં અસુદ્ધ હૈ.. પરજોગસોં અશુદ્ધ કહા હોં. પરસે અશુદ્ધ હૈ એસા નહીં કહા હૈ યહાં. (શ્રોતા : પર સાથે સંબંધ કરવાથી...) પરકા જોગ—સંબંધ કહા યહાં. 'કર્મ બિચારે કૌન? ભૂલ મેરી અધિકાઈ' આતા હૈ કિ નહીં વહ? ચંદ્રપ્રભુકી

સ્તુતિમેં. (શ્રોતા : પૂજામાં આવે છે.) ‘કર્મ બિચારે કૌન ? ભૂલ મેરી અધિકાઈ, અગ્નિ સહે ઘનઘાત, લોહકી સંગતિ પાઈ.’ લોહકા સંગ કરતી હૈ અગ્નિ તો ઘન પડતે હૈં. લોહકી સંગતિ ન કરે તો ઘન પડતે નહીં. એમ આત્મા જડકા સંગ કરે તો અશુદ્ધતા હોકર માર ખાતા હૈ. આહાહા ! ‘પરસંગ એવ.’ ઉસમેં તકરાર હૈ ન બડી ? ઉસમેં હૈ ન ‘સમયસાર’મેં. ‘પરસંગ એવ.’ સ્ફટિક(કા દ્રષ્ટાત) હૈ. ‘પરસંગ એવ.’ પરસે નહીં. એસા શબ્દ હૈ. યહાં.... સ્વીકારા કિ બરાબર હૈ. ‘પરસંગ એવ.’ પરસે નહીં. પરસંગ. કબૂલ ક્રિયા થા ઉન્હોંને. પરકા સંગ કરતા હૈ તો વિકાર હોતા હૈ. વિકાર પર કરાતા હૈ (એસા) તીન કાલસ તીન લોકમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

નિજજોગ સુદ્ધ.. ભગવાન આત્મા.. અપની પર્યાય અંતરમેં સંબંધ કરે તો શુદ્ધ હૈ. વસ્તુ શુદ્ધ હૈ એસી પર્યાય ભી શુદ્ધ હૈ. અરે ! આવા ટાઈમ મળે નહીં નીકળવાના, એમાં ઝઘડા એકાંતના. માંડ મનુષ્ય ભવ થોડો કાળ. આહાહા ! અરે, ક્યાં અનંત કાળ.. અનંત કાળ.. અનંત કાળ.. નિગોદ, ત્રસ. આહાહા ! બે હજાર સાગર. નિગોદ એકેન્દ્રિયમાં અસંખ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન. આહાહા ! એક નિગોદમેં ૭૦ કોડાકોડી એક સૂક્ષ્મમેં. બાદરમેં ૭૦ કોડાકોડી. એમ સૂક્ષ્મ-બાદરમેં કરતે કરતે કરતે દો (મિલકર) અઢી પુદ્ગલ પરાવર્તન. ઔર અઢી પુદ્ગલ પરાવર્તન સિવા નિગોદ સૂક્ષ્મ ઔર પ્રત્યેકમેં આ જાય અને પ્રત્યેક, સૂક્ષ્મ, બાદરમેં સબ (મિલ)કર અસંખ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન. અસંખ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન ભાઈ ! નામ લેતાં.. આહાહા ! અરે, એને વિચારવાનો વખત નહીં એને. આહાહા !

એક સૂક્ષ્મ નિગોદમેં રહે તો સાત ચોવીસી રહે. ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ. ૭ ચોવીસી હુયી ન. ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમમેં એક ચોવીસી. સમજમેં આયા ? ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમમેં એક ચોવીસી. એસા ૭૦ કોડાકોડી અકેલા સૂક્ષ્મમેં મરે અને જન્મે. મરે અને જન્મે. સમજમેં આયા ? પીછે બાદરમેં આ જાય તો વહાં ભી ૭૦ કોડાકોડી અકેલે બાદરમેં રહે, પૂર્ણ કાળ. દોમેં મિલાકર રહે તો અઢી પુદ્ગલ પરાવર્તન. (શ્રોતા : બાદરમેં કિતના ?) અકેલે બાદરમેં રહે તો ૭૦ કોડાકોડી—સાત ચોવીસી. દો મિલકર રહે તો અઢી પુદ્ગલ પરાવર્તન. ઔર પ્રત્યેક, પૃથ્વી, અગ્નિ, વાયરા ને નિગોદ—સબ લેકર તો અસંખ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન. આહાહા ! પંડિતજી ! આયા હૈ શાસ્ત્રમેં સબ. આહાહા !

અસંખ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન કિસકો કહે ? એક પુદ્ગલ પરાવર્તનકે અનંતવે ભાગમેં તો અનંતી ચોવીસી ચલી જાય. આહાહા ! ભાઈ ! એણે વિચાર ક્રિયા નહીં. અરે, મારો કાળ અત્યારે ભવના અભાવનો આ કાળ આવ્યો છે. મુજે યહ કરના હૈ એસા... આહા !

આંખ્યું મીંચીને ચાલ્યો જશે. કોઈ સાથમેં હૈ નહીં. કોઈ સાથમેં હૈ નહીં. શ્વાસ રુક જાય ને ચલા ગયા. આહા! આ બિચારા છોકરા જુઓને રોવે કો'ક જણે દીઠાં. આજ સવારે રોતા'તા. રોવે બિચારા. છોકરો શનિવારે મરી ગયોને રાતે. (શ્રોતા : એ ચિઠ્ઠી આવી છે, કાં મહેમાન આવ્યા છે.) ચિઠ્ઠી હશે. છોકરાં કો'ક કહેતું હતું. સાંભળતા રોવે, રોવે. આહાહા!

બાપા ! કોને રુએ. 'રોનારા નથી રે રહેનાર રે'. રોનારા ક્યાં રહેનેવાલા હૈ કે મરનેવાલેકો રોતે હો. આહાહા! તેરી ભી એક દિન સ્થિતિ—દશા છૂટ જાયેગી. અકસ્માત છૂટતી હૈ, ખબર નહીં રહેગી કિ યે ક્યા? હાય! ન્યાં ભીંસમાં આવ્યો.. અને કો'ક કહેતું હતું એમ ભાઈને કે રાડ નાખી. બસ અને ખટારો... ઉપર હોય, હેઠે નહીં... ઉપર ને ઉપર. આહાહા! ૨૪ વર્ષ. જુવાન માણસ. બે વર્ષના લગન... બાબલો, એનો ભાઈનો છે. એ તો અસાધ્ય થઈ ગયો થોડીવાર મિત્રને દેખીને... આહાહા!

નિજ જોગસૌં સુદ્ધ.. યે આયા ન. તેરા આતમરામ પરમાત્મા તું હી હો. તેરે પાસ હૈ (એસા) કહના યે પર્યાયકી અપેક્ષાસે કહના હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? પર્યાયકે પાસ હી પડા હૈ વો. બરાબર હૈ ન પંડિતજી? પર્યાયકે પાસ પડા હૈ. એક સમયકી પર્યાયકે પાસ સારા દ્રવ્ય પડા હૈ. આહાહા! અને દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે લ્યો તો તૂ હી પૂરા હૈ. દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે લે તો તૂ હી હૈ. પર્યાયકી અપેક્ષાસે લે તો તેરે પાસમેં હૈ. પર્યાયકે પાસમેં દ્રવ્ય હૈ. આહાહા! કહીં બહાર શોધના જાના પડતા નહીં. આહાહા!

કહતે હૈં, અરે, વેદપાઠી બ્રહ્મ કહૈં.. એ અશુદ્ધતા-શુદ્ધતા કંઈ ન માને. વો તો બ્રહ્મ એક હી હૈ, એમ બસ માને. સર્વથા બ્રહ્મ એક હી હૈ. બહોત હૈ. યે મુસલમાનમેં ભી એસા હૈ. ફિલસૂફ હોતા હૈ વહ ભી એક માને. વેદાંત (જૈસા). ફકીરમેં હોં. દેખા હૈ, હમને એક ફકીરકો દેખા હૈ બોટાદમેં. (શ્રોતા : એની ચોપડીઓય બહાર પડે છે.) હા, ચોપડી પણ... અનાહત, એમ બોલે. એક આત્મા, એક ખુદા હૈ, બસ. દૂસરા કુછ હૈ નહીં. એક બાર ફકીરકો દેખા થા હમ. ભીક્ષાકો નિકલે થે. બોટાદ. દરવાજા હૈ ન બડા. હમારા નામ તો વહાં બહોત થા ન. બોટાદમેં તો બહોત થા ન નામ તો. કિ યહ બડે મહારાજ હૈં. ફકીર ખડે થે દો. થા વૈરાગી ધૂનમેં હોં. દેખા ધૂનમેં. દૂસરે ફકીર-બકીર જૈસા નહીં. ધૂનમેં. વો એક હી માને. એસી ચીજ હૈ નહીં.

એક હૈ, તેરા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય અભેદ હૈં ઉસ અપેક્ષાસે એક હૈ અને ગુણ-પર્યાયસે તો અનેક હી હૈ. આયેગા અભી. સમજમેં આયા? તેરા ગુણ અને પર્યાય અનંત હૈં તો યે અપેક્ષાસે અનંત ભી હૈ તૂ. ઔર અભેદકી અપેક્ષાસે તૂ એક હૈ. તેરે હી તેરેમેં એક અને

અનેક હૈ. પરકી અપેક્ષાસે અનેક હૈ અને સબ પર એક હોકર એક હૈ, (એસા નહી). બહોત ભ્રમ ચલતા હૈ. આહાહા! જૈનકે નામસે ભી ભ્રમ ચલતા હૈ. 'સમયસાર'કો પઢકર ભી કિતનેકો એક અદ્વૈત બ્રહ્મ હૈ એસી શ્રદ્ધા હો જાતી હૈ, એસા શ્રીમદને લિખા હૈ. 'શ્રીમદ'ને પત્રમે લિખા હૈ. 'સમયસાર'કો પઢકર કિતનોકો એક હી બ્રહ્મ હૈ એસ શ્રદ્ધા હો જાતી હૈ. પણ એસા હૈ નહીં. એમ 'સમયસાર' કહતા નહીં. એક હી હૈ એસા કહતા નહીં. આહા! નંદકિશોરજી! એસી બાત સૂક્ષ્મ! આહાહા!

એવી વાત એને.. ભગવાન ! શું કરે ? અરે ! માન તો બાપા ! અરે ! ક્યાં જઈશ ? ભાઈ ! ક્યાં કોઈ માબાપ ત્યાં બેઠા છે ? માસીબા બેઠી છે ? કે આવ ભાઈ ! આહાહા ! યહ દેહ છૂટેગા, અવશ્ય છૂટેગા. પરસે તો છૂટા હી પડા હૈ, પણ ક્ષેત્રસે છૂટે તબ લગ કિ હા... ઈસમેં તેરી કોઈ ચીજ નહીં, ભાઈ ! તેરી પર્યાય દ્રવ્યકે સમીપ પડી હૈ. આહાહા ! વહાં નજર કર તો ભગવાન શુદ્ધકા તુજે અનુભવ હોગા. આહાહા ! સમજમેં આયા ? દુનિયા માન આપે, ન આપે તો ઉસમેં ક્યા હૈ ? ઓહોહો ! સમજમેં આયા ?

કંદમૂળમેં પડા થા. કંદમૂળ સમજે ન ? મૂળા. મૂલી. પહલે તો શાક લેનેકો જાતે થે તો દો પૈસાકા શેર. તો એક મૂલી છોટી થી તો લડકા કહે કિ બાપુ! આ એક મૂળી ઘોને. મૂળી આપે. મૂલી સમજે ન ? આ મૂળા નહીં હોતા ? છોટી મૂલી. તો ઉસમેં પડા થા તો વહ મફતમેં ગયા. (શ્રોતા : ઉપરેય આપે). ઉપર.. એ તો માંગે તો આપે. તે વખતે બે પૈસાનું શેર હતું. (શ્રોતા : ઘરાક ઉપાડી લે ને ઓલો બોલે નહીં) ન બોલે. લઈ જા, લઈ જા. આહાહા ! ક્યાં પડ્યો છો પ્રભુ તું ? અને કિસકા તુજે માન લેના હૈ ? કિસસે તુજે અધિકાઈ માનના હૈ ? આહાહા ! અરેરે ! આહાહા ! નિરાધાર નિરાલંબી પ્રભુ ! કિસી પરકા આલંબન ઉસમેં હૈ નહીં. આહા !

કહતે હૈં, વેદપાઠી બ્રહ્મ કહૈં.. એકાંત પક્ષ હૈ ભાઈ ! પ્રભુ ! એસા હૈ નહીં. મીમાંસક કર્મ કહૈ, યજ્ઞ કરો, કર્મ કરો, કર્મ કરો, કર્મ કરો. કર્મ કરતે કરતે કલ્યાણ હો જાયેગા. આ ક્રિયાકાંડી સબ કર્મવાદી હૈં. યે મીમાંસક મતિવાલા હૈ. કર્મ કરો, કુછ કર્મ કરો, કુછ કરો કામ. તો ઉસસે.... ક્યા કરે ? રાગકા કરના. (શ્રોતા : કરની પાર ઉતરની). હા, કરની પાર ઉતરની. આંહીં તો કહે, કર્મ કરે વહ તો મીમાંસક મતવાલા હૈ. યે કર્મકો હી માનતે હૈં. કાર્ય કરો, એમ. કંઈક કરો. રાગ કરો કે પરકા કરો કે એસા કરો. પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન કરે કિસકા ? આહાહા !

સિવમતી સિવ કહૈ.. શિવમતી કાલકો માને. એક કાલ લિયા હૈ ઉસમેં. સમજમેં આયા ? શંકર મારી નાંખવાનું... મારે છોને એ શંકર ? વિષ્ણુ (રક્ષક.) બ્રહ્મા કર્તા, વિષ્ણુ

રક્ષક અને શિવ છે એ સંહારક, સંહારક. તો કાલ હી આયા. એક સમયકા કાલ હૈ વહી હોગા. પણ કાલ અકેલે ક્યા કરે? સમજમેં આયા? અપના સ્વભાવ અને અપના પુરુષાર્થ બિના અકેલે કાલસે કામ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? વહ ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’મેં લી હૈ ભાઈ! યે હી બાત. એ વખતે ૮૪ની વાત છે, ૮૪કી સાલ. તો હમ ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ પઢતે થે. કિતને વર્ષ હુઆ? ૪૩. દામનગરમેં ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ પઢતે થે. યહાં આયા કિ કાલ નિમિત્ત હૈ. પરિણમનમેં કાલ નિમિત્ત હૈ. પણ પીછે લિખા કિ યે હેય હૈ, ઉસસે કુછ હોતા નહીં. સમજમેં આયા?

‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ હૈ. આપણા ‘નેમીચંદ સિદ્ધાંતચક્રવર્તી’ને બનાયા હૈ. બહોત ગજબ કામ ક્રિયા હૈ. સિદ્ધાંત.... કોઈ પણ દિગંબર સંત હોયને. ‘સ્વામી કાર્તિકેયનુપ્રેક્ષા’ લ્યો, ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ લ્યો. ‘ઈષ્ટોપદેશ’ લ્યો, ‘સમયસાર’, ‘પ્રવચનસાર’. ઉનકી વાણી તો અમૃત ઝરતી હૈ. આહાહા! પરમસત્યકો હી પ્રસિદ્ધ ક્રિયા હૈ. હાં, તો તે વખતે વાંચતે થે. ૪૩ વર્ષ પહલે. ૪૦ ઔર તીન. અને અહિંયા અમારે આ છેને જીવરાજજી, તો ઉસકે સાથ એક શેઠ થા, ગૃહસ્થ થા. ૪૦ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ ન. દસ લાખ તો બહોત થા ન. દસ લાખ રૂપિયા. ૪૦ હજારકી ઉપજ પૈસાવાલા. ઉસ સમય એક હી શેઠ થે વહાં.

વો તો ઉસકો કહતે થે કિ મહારાજ કહતે હેં કિ પુરુષાર્થસે અંદર કામ કરના, (પર) એસા હૈ નહીં શાસ્ત્રમેં. એ તો જબ કાલ હોગા તબ હોગા. યહ બાત આ બાજૂ કરતે થે અપાસરાની પાસે. તો એ બારણામેં કહતે થે. મેં દુસરા બારણામેં બૈઠા થા. યે ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ પઢતા થા. ઉસમેં યે આયા બરાબર હોં. કાલ-બાલ કુછ ચીજ હૈ નહીં. કાલ હૈ તો ઉસમેં હૈ. કાલ હૈ તો હેય હૈ. નિમિત્ત હૈ ખરા, પણ નિમિત્ત હેય હૈ. સમજમેં આયા? યે ‘જયસેનાચાર્ય’કી ટીકામેં હૈ. વાંચો ભાઈ. ‘જયસેનાચાર્ય’કી ટીકામેં લિખા હૈ ન? નિમિત્ત હૈ, હેય હૈ. ‘સમયસાર’ ટીકામેં ‘જયસેનાચાર્ય’. (શ્રોતા : કર્તા-કર્મ અધિકારમેં.) કર્તા-કર્મ. (શ્રોતા : યે જરા જયે નહીં કે જોય હૈ, પર હેય હૈ?) પણ વસ્તુ જગતમાં ન હોય? વો હો તો ઉસમેં ક્યા ફિર આયા?

યહાં કહા ન. અપનેસે આત્મા હૈ અને અપનેસે કાલદ્રવ્ય નહીં હૈ. યે દ્રવ્યકી અપેક્ષા કાલદ્રવ્ય નહીં હૈ. (શ્રોતા : અદ્રવ્ય હૈ). અદ્રવ્ય હૈ. (શ્રોતા : કાલ તુમ કહો તો નિરર્થક હૈ, યે બોલ કહો). પણ કહા ન, દ્રવ્ય હૈ, પર (મેરી અપેક્ષાસે) અદ્રવ્ય હૈ. આશ્રય કરનેલાયક નહીં, જાનનેલાયક હૈ. યે તો સ્વ-પર પ્રકાશક જ્ઞાન હૈ તો પરચીજ હૈ ઉસકો જાને. હૈ ઉસે જાને. પણ આદરણીય હૈ એસા હૈ નહીં. આહાહા! યે લોગ આદરણીય માનતે હેં, ઈતના ફેર હૈ. હૈ તો સહી. નહીં હૈ વસ્તુ? આહા! કાલલબ્ધિ હોગી પણ કબ હોગી? સ્વભાવ

સન્મુખ (લક્ષ) કરે તબ કાલલબ્ધિ હોગી તુઝે. લિયા હૈ ‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક’મેં. યે પ્રશ્ન આયા હૈ ન ઉસમેં. કાલલબ્ધિ હોગી તબ હોગા કિ પુરુષાર્થસે હોગા? કેસે? જો કાલલબ્ધિસે હોગા તો હમકો ઉપદેશ ક્યોં દેતે હો? સમજમેં આયા?

તો ઉસે જવાબ દિયા કે કાલલબ્ધિ કોઈ ચીજ નહીં હૈ દુસરી. યે તો અપની પર્યાય હૈ, (વહ) અપને કાલમેં હોતી હૈ વહ ચીજ હૈ. ‘ટોડરમલજી’ને સાતવે અધ્યાયમેં. (શ્રોતા : નવમા) હા, નવવા અધ્યાયમેં. ધર્મકા અધિકાર હૈ ન વહ. ચોખ્ખી બાત કહી હૈ. યે તો હમારી ચર્યા બહોત (હોતી) થી. ટુઝમેં બહોત ચર્યા હુઈ થી. ટુઝકી સાલ. સત્તર અને અઠ્ઠાવીસ. બહોત ચર્યા હુઈ થી. જુઓ, યે કહતે હૈં, કાલલબ્ધિ કુછ ચીજ નહીં, કીધું. યે તો અપને સ્વરૂપકા જ્ઞાન હુઆ તો ઉસ સમયકી વહ પર્યાય હોનેવાલી થી ઉસકા જ્ઞાન હુઆ. ઈસકે બિના અકેલે કાલલબ્ધિ, કાલલબ્ધિ કરકે તુઝે કહાં જાના હૈ? સમજમેં આયા? કાલલબ્ધિ ઉસ સમય હોગી પર્યાય, ઉસકા જ્ઞાન કિસકો હોતા હૈ? જ્ઞાન કરે બિના કાલલબ્ધિ-કાલલબ્ધિ? કાલલબ્ધિસે હોગા, પણ કાલલબ્ધિકા જ્ઞાન કિસકો હોતા હૈ? આહાહા! યે તો હમારે તો બહોત વર્ષ પહલે ચલતી થી. યે તો શુરુસે સંસ્કાર થે ન. તો યહ બાત અંદરસે આતી થી. સંપ્રદાય સાથે બહોત ઘર્ષણ હોતા થા. માર્ગ ઐસા નહીં, કીધું, માર્ગ દુસરા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? (શ્રોતા : ઉનકે વિરુદ્ધ પડતી થી ન) હા, વિરુદ્ધ પડતી થી. ઐસા નહીં.

દેખો, આંહીં કહા ન. સિવમતી સિવ કહૈ.. શિવ નામ કાલ. કારણ કિ સંહાર કરતે હૈં ન વહ. તો બસ કાલ હી હૈ. જો સમય જો હુઆ વહ કાલ. પણ જો સમય હોગા ઉસકા જ્ઞાન કિસકો હોતા હૈ? અપને સ્વભાવ સન્મુખ હોકર જહાં ભાન હુઆ, તબ એક સમય (-પર્યાયમેં) હુઆ ઉસકા જ્ઞાન હોતા હૈ. દ્રવ્યકા જ્ઞાન હુએ બિના પર્યાયકા જ્ઞાન કહાંસે હોતા હૈ? આહાહા! બહોત સૂક્ષ્મ બાત હૈ! લોગ કહાં કહાં અટકતે હૈં શલ્યમેં, ઉસકા ખુલાસા ક્રિયા હૈ. સમજમેં આયા? સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર. આહા! કંઈ—અંશ ભી મેલ ન હો. શલ્ય અંશે ન હો ઐસી નિઃશલ્ય વસ્તુ હૈ! આહાહા!

અને મુનિકો.. કહા નહીં શાસ્ત્રમેં ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’મેં. નિઃશલ્યોવૃત્તિ. પંડિતજી! નિઃશલ્યોવૃત્તિ. વ્રતધારીકો નિઃશલ્ય હોતા હૈ. મિથ્યાત્વકા શલ્ય હો અને માયાકા શલ્ય હો, નિદાનકા શલ્ય હો અને વ્રતધારી હો જાયે? આહાહા! (શ્રોતા : પંચમ કાલમેં.....) પંચમ કાલ (હૈ તો) ક્યા હૈ? શીરા (બનાતે) હૈં, શીરા હોતા હૈ ન, ક્યા કહતે હૈં તુમ્હારે? (શ્રોતા : હલવો) હલવો. ચોથે આરે ભી વો થા કિ દુસરી ચીજ થી? ‘એક હોય ત્રીન કાલમેં પરમાર્થકા પંથ.’ એક હોય ત્રીન કાલમેં પરમાર્થકા પંથ. દો પંથ, ત્રીન પંથ, ઐસા હોતા નહીં. આહાહા! અરે!

कडते हैं, बौद्ध कहै बुद्ध है.. क्षणिक माने. अक समयकी अवस्था (है उसे) स्वभाव माने. स्वभाव.. वड पर्यायको स्वभाव.. स्वभाव माने. वड काल माने, ओलो स्वभाव माने. अक क्षणका स्वभाव वही आत्मा. अक क्षणका आत्मा वही आत्मा. अकांत मानते हैं. जैनी कहै जिन.. आडा! जैनी वो आत्माको जिन कडते हैं. वीतरागस्वरूप आत्मा है. आडाडा! राग आदि परका संयोग वो थीज उसमें है नडीं. देजो, जैनी कहै जिन, न्यायवादी करतार कहै. किये बिना डोता नडीं कुछ. कर्ता, कर्ता है कोर्य ईश्वर कर्ता. कोर्य भी थीजका कर्ता डोता है, अम माने. जूठ पात है.

छहाँ दर्शनमें वचनकौ विरुद्ध है. भावका विरोध उसमें लेना. वस्तुकौ सुरूप पहिचानै सोई परवीन. पण वास्तविक भगवान आत्मा... स्वभाव भी है, पुरुषार्थ है, काल है, भवितव्य है और प्रतिषद्धका अभाव भी है. ऐसे सुरूप को पहिचानै सोई परवीन. उसका नाम प्रवीण कडनेमें आता है. वचनके भेद भेद माने सो ही सुद्ध है. भिन्न-भिन्न है. भिन्न भिन्न है. पण ये भावसे भिन्न है, पण वस्तुसे अभेद है. वचनके भेदसे पण भेद मानना वड भूरण, वणी अम लीधुं छे आंडीं. वचनके भेद भेद मानै सोई मुद्ध है, अम छे. वड तो शुद्धता है ऐसा मानते हैं. भेदका पांय प्रकार जैसा है ऐसा मानते हैं. पांयका पांय प्रकार है ऐसा मानते हैं भेद, ये शुद्ध है. पांयमें (अकांत) अक ही मानना भिथ्यात्व है. पाँचों मतवाले एकान्ती और जैनी स्याद्धादी है, ल्यो.

पांये मतवाणा अकान्ती अने जैनौ स्याद्धादी छे.

(सवैया अकत्रीसा)

वेदपाठी ब्रह्म मांनि निहचै सुरूप गहैं,
मीमांसक कर्म मांनि उदैमें रहत है।
बौद्धमती बुद्ध मांनि सूच्छम सुभाव साधै,
सिवमती सिवरूप कालकौं कहत है॥
न्याय ग्रंथके पढ़ैया थापैं करतार रूप,
उद्दिम उदीरि उर आनंद लहत है।
पाँचों दरसनि ते तौ पोषैं एक एक अंग,
जैनी जिनपंथी सरवंगी नै गहत है॥४४॥

शब्दार्थ :- उद्दिम=क्रिया. आनंद=हर्ष. पोषैं=पुष्ट करे. जिनपंथी=जैनमतना उपासक. सरवंगी नै=सर्वनय स्याद्धाद.

અર્થ :—વેદાન્તી જીવને નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિએ જોઈને તેને સર્વથા બ્રહ્મ કહે છે, મીમાંસક જીવના કર્મ-ઉદય તરફ દૃષ્ટિ આપીને તેને કર્મ કહે છે, બૌદ્ધમતી જીવને બુદ્ધ માને છે અને તેનો ક્ષણભંગુર સૂક્ષ્મ સ્વભાવ સિદ્ધ કરે છે, શૈવ જીવને શિવ માને છે અને શિવને કાળરૂપ કહે છે, નૈયાયિક જીવને ક્રિયાનો કર્તા જોઈને આનંદિત થાય છે અને તેને કર્તા માને છે. આ રીતે પાંચે મતવાળા જીવના એક એક ધર્મની પુષ્ટિ કરે છે, પરંતુ જૈનધર્મના અનુયાયી જૈનો સર્વ નયના વિષયભૂત આત્માને જાણે છે અર્થાત્ જૈનમત જીવને અપેક્ષાએ બ્રહ્મ પણ માને છે, કર્મરૂપ પણ માને છે, અનિત્ય પણ માને છે, શિવસ્વરૂપ પણ માને છે, કર્તા પણ માને છે, નિષ્કર્મ પણ માને છે, પણ એકાન્તે નહિ. જૈનમત સિવાય બધા મત મતવાળા છે, સર્વથા એક પક્ષના પક્ષપાતી હોવાથી તેમને સ્વરૂપની સમજણ નથી. ૪૪.

અર્થ :—વેદાન્તી જીવનો નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિએ લેખકે તેને સર્વથા બ્રહ્મ કહ્યું છે, મીમાંસક જીવને કર્મ-ઉદયની તરફ દૃષ્ટિ લેખકે કર્મ કહ્યું છે, બૌદ્ધમતી જીવને બુદ્ધ માન્યું છે અને તેનો ક્ષણભંગુર સૂક્ષ્મ સ્વભાવ સિદ્ધ કર્યું છે, શૈવ જીવને શિવ માન્યું છે અને શિવને કાળરૂપ કહ્યું છે, નૈયાયિક જીવને ક્રિયાનો કર્તા લેખકે આનંદિત હોવાથી જીવને કર્તા માન્યું છે. આ પ્રકારે પાંચે મતવાળા જીવને એક-એક ધર્મની પુષ્ટિ કરે છે, પરંતુ જૈનધર્મને અનુયાયી જૈનો લોક સર્વ નયના વિષયભૂત આત્મા જાણે છે, અર્થાત્ જૈનમત જીવને અપેક્ષાએ બ્રહ્મ માન્યું છે, કર્મરૂપ માન્યું છે, અનિત્ય માન્યું છે, શિવસ્વરૂપ માન્યું છે, કર્તા માન્યું છે, નિષ્કર્મ માન્યું છે, પરંતુ એકાન્તરૂપને નહીં. જૈનમતને સિવાય સર્વ મતવાળા છે, સર્વથા એક પક્ષને પક્ષપાતી હોવાથી તેને સ્વરૂપની સમજણ નહીં છે ॥૪૪॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

વેદપાઠી બ્રહ્મ માંનિ નિહચૈ સુરુપ ગર્હૈ, દેખો. સબ જીવકા લક્ષણ જ્ઞાન આદિ દેખકર સબ જીવ એક હૈ, એસા વે માનતે હૈ. વેદપાઠી બ્રહ્મ માંનિ નિહચૈ સુરુપ ગર્હૈ. વેદાંતી જીવકો નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિએ લેખકે તેને સર્વથા બ્રહ્મ કર્યું છે, લો. બધું એક હી હૈ, એક હી હૈ. પણ એક હી હૈ તો યે સંસાર કિસકા? ચાર ગતિ કિસકી? સમજમેં આયા? તો એ તો બધું ભ્રમ છે. પણ ભ્રમ હૈ કિ નહીં? ભ્રમ માયા ભી હૈ કિ નહીં? માયા ન હો તો પરિભ્રમણ કિસકા? આહાહા! કુસરી ચીજ હૈ, રાગ હૈ, કર્મ હૈ અને ઉસસે સંસાર હૈ. સંસાર વિકાર હુઆ. સ્વભાવ તો ત્રિકાળ શુદ્ધ હૈ. તો દો બાત હો ગઈ. ઔર પર્યાયમેં હા—ના પડતી હૈ વહ પર્યાય અને વસ્તુ ત્રિકાળી ધ્રુવ હૈ. વહ ભી દો હો ગયા. દ્રવ્ય અને પર્યાય એકમેં દો હો ગયા. સર્વથા એક માનના યે તદન મિથ્યા દૃષ્ટિ હૈ.

મીમાંસક કર્મ માંનિ ઉદૈમૈં રહત હૈ.. ઉદયમાં રહે છે. એ ગુણનું... કહેશે પછી. ગુણકી પર્યાયમેં અનેક પ્રકારસે વિકલ્પ ઉઠતે હેં ન, તો વહી આત્મા હૈ, એમ માનતે હેં, એક હી પક્ષ લેકર. કર્મ કરના, કુછ કર્મ કરના. અકર્તવ્યમેં નહીં રહના. એસે કર્મ માનનેવાલા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. એક હી પક્ષમેં માનતે હેં. બૌદ્ધમતી બુદ્ધ માંનિ સૂચ્છમ સુભાવ સાધૈ, દેખો. બૌદ્ધમતી એક સમયકા સ્વભાવ સાધૈ. એક સમયકા સ્વભાવ યે આત્મા. ત્રિકાળ-ફિકાળ અને અનાદિ-અનંત, એસા નહીં માનતે. શિવમતી શિવરુપ કાલકૌં કહત હૈ, લો. એ કાળને શિવ કહે. જો કાલ હૈ વહી વસ્તુ હૈ. કાલ હૈ વહી વસ્તુ હૈ, બસ.

ન્યાય ગ્રંથકે પઢૈયા થાપૈં કરતાર રુપ. લ્યો. નૈયાયિક જીવકો ક્રિયા કર્તા દેખકર આનંદિત હોતા હૈ. કામ કરો, કુછ કામ કરો, કર્તવ્ય કરો. અકેલા જ્ઞાન.. જ્ઞાન નહીં, પણ કર્તવ્ય કરો. અને કર્તવ્ય કરકે આનંદ માનતા હૈ. ઉસે કર્તા માનતા હૈ. ઉદ્દિમ ઉદીરિ ઉર આનંદ લહત હૈ. પુરુષાર્થ કરના, એમ. રાગ કરના, વિકાર કરના, કાંઈક કરના. ઉદ્દિમ ઉદીરિ આનંદ લહત હૈ, પાંચૌં દરસનિ તેતૌ પોષૈં એક એક અંગ. પાંચો દર્શન યે તો એક એક અંગકો માનતે હેં. જૈની જિનપંથી સરવંગી નૈ ગહત હૈ.. પાંચો નયકા પાંચ સ્વભાવ જ્ઞાની બરાબર માનતે હેં, વિરુદ્ધ માનતે નહીં. ઉસકા વિશેષ ખુલાસા કરૈંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

प्रवचन नं. १२८ श्रावण पद १ शनिवार ता. ७-८-१९७१
सर्वविशुद्धि द्वार पद ४५ थी ४८ पर प्रवचन (हिन्दी)

आ समयसार नाटक. सर्वविशुद्ध अधिकार. वस्तु आत्मा जो है वो सर्वज्ञने देखा है वही बात सत्य है. क्योंकि सर्वांगसे आत्मा कैसा है ऐसा सर्वज्ञने देखा. अज्ञानी तो अके-अके पक्ष करके, मताग्रह करके अके पक्षको ही मानता है. वल छाथीका दृष्टांत आता है न शास्त्रमें. छाथी. 'पुरुषार्थसिद्धि उपाय'में आया है. (जिसकी) आंभे हें और (छाथी) प्रत्यक्ष है, वो पूरे छाथीको देभता है. पण अंधा है वो अके (अंग)को (छाथी) मानता है, सूंढको, पगको, पूंछको. पण पूरे छाथीको देभता नहीं. अम आत्माका स्वरूप, छ द्रव्य आदि सर्वज्ञने जो देखा, (वल कडा). अपनी शक्तिमें त्रिकाण जाननेकी शक्ति है उसे प्रगट करके देखा तो सारा पूर्ण वस्तु तीन काल तीन लोक देखा. अज्ञानी—अंधा अके-अके पक्ष (पकडकर) मानता है कि आत्मा अके ही है, पर्याय ही है (और) द्रव्य नहीं, द्रव्य ही है (और) पर्याय नहीं. ऐसे अके पक्ष माननेवाला अकांगी मिथ्यादृष्टि है. सब धर्म सरभे हें ऐसा नहीं कहते यहाँ. नहीं कहते? आडाडा!

(श्रोता : अके-अके धर्म सत्य....) अ सत्य कोनी अपेक्षाअे? सर्वांग जिसने देखा है उस अपेक्षासे सत्य है. उसका माना—अके (अंगमें) सर्वांग, अकेमें सर्वपना माना है, ये भूल है, अज्ञान है. ज्ञानीने अके-अके सत्य अंगको मिलाकर सारा आत्मा जैसा है वैसा देखा है. तो उस अपेक्षासे अके-अके अंग सत्य है. अज्ञानीने तो असर्वाशको सर्वाश माना है. असर्वाशको सर्वाश माना है. समजमें आया? अने सर्वज्ञने तो पूरी थीज त्रण काण त्रण लोकको देखा. उनका कडा हुआ, जाना हुआ पदार्थ यथार्थ है. अ सिवाय अकांगी माननेवाला मिथ्यादृष्टि (है, ऐसा) सर्वविशुद्ध अधिकारमें लिया है. अनादिकी ऐसी भूल रहती है अंदर. समजमें आया? ये कहते हें, देभो. पाँचो मतोंके एक एक अंगका जैनमत समर्थक है. समर्थकका अर्थ—अके अके अंग है ऐसे मानते हें. पण सर्वांग साथमें पूर्ण करके मानते हें. अके ही अंगको मानते हें, ऐसा नहीं. ४५.

पांचे मतोना अके-अके अंगनुं जैनमत समर्थन करे छे. (सवैया अकत्रीसा)

निहचै अभेद अंग उदै गुनकी तरंग,

उद्दिमकी रीति लिए उद्धता सकति है।

परजाइ रूपकौ प्रवान सूच्छम सुभाव,

कालकीसी ढाल परिनाम चक्र गति है॥

याही भांति आत्म दरबके अनेक अंग,
 एक मानै एककों न मानै सो कुमति है।
 टेक डारि एकमें अनेक खोजैं सो सुबुद्धि;
 खोजी जीवै वादी मरै सांची कहवति है ॥४५॥

शब्दार्थ :—याही भांति=आ रीते. कुमति=मिथ्याज्ञान. जौवै=गोते. सुबुद्धि=सम्यग्ज्ञान. जोलु=उधोगी.

अर्थ :—जुव पदार्थना लक्षणमां भेद नथी, सर्व जुव समान छे, तेथी वेदान्तीनो मानेलो अद्वैतवाद सत्य छे. जुवना उदयमां गुणोना तरंगो उठे छे, तेथी मीमांसकनो मानेलो उदय पण सत्य छे. जुवमां अनंत शक्ति होवाथी स्वभावमां प्रवर्त छे, तेथी नैयायिकनो मानेलुं, उद्यम अंग पण सत्य छे. जुवनी पर्यायो क्षणो क्षणो जदले छे, तेथी जौद्धमतीनो मानेलो क्षणिकभाव पण सत्य छे. जुवना परिणाम काणना चक्रनी जेम इरे छे अने ते परिणामोना परिणामनमां काणद्रव्य सहायक छे, तेथी शैवोनो मानेलो काण पण सत्य छे. आ रीते आत्मपदार्थना अनेक अंग छे. अेकने मानवुं अने अेकने न मानवुं अे मिथ्याज्ञान छे अने दुराग्रह छोडीने अेकमां अनेक धर्मो गोतवा अे सम्यग्ज्ञान छे. तेथी संसारमां जे कहेवत छे के 'जोलु पावे वादी मरे' ते सत्य छे. ४५.

अर्थ :—जीव पदार्थके लक्षणमें भेद नहीं है, सब जीव समान हैं, इसलिये वेदान्तिका माना हुआ अद्वैतवाद सत्य है। जीवके उदयमें गुणोंकी तरंगें उठती हैं, इसलिये मीमांसकका माना हुआ उदय भी सत्य है। जीवमें अनंत शक्ति होनेसे स्वभावमें प्रवर्तता है, इसलिये नैयायिकका माना हुआ उद्यम अंग भी सत्य है। जीवकी पर्यायें क्षण-क्षणमें बदलती हैं, इसलिये बौद्धमतीका माना हुआ क्षणिक भाव भी सत्य है। जीवके परिणाम कालके चक्रके समान फिरते हैं, और उन परिणामोंके परिणामनमें कालद्रव्य सहायक है, इसलिये शैवोंका माना हुआ काल भी सत्य है। इस प्रकार आत्मपदार्थके अनेक अंग हैं। एकको मानना और एकको नहीं मानना मिथ्याज्ञान है, और दुराग्रह छोड़कर एकमें अनेक धर्म ढूंढना सम्यग्ज्ञान है। इसलिये संसारमें जो कहावत है कि 'खोजी पावे वादी मरे' सो सत्य है ॥४५॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

ये प्रश्न तो जडोत यला था (संवत) ८३३ की सालमें. ८३. १७ ने २७ = ४४ वर्ष दुअे. शेठ था यडां. जडोत (कडते थे), कर्मसे डोता डै, कर्मथी त्यां रभडे ने कर्म... (मर्छ, अेकांत नहीं डै अैसा. कर्मके निमित्तसे विकार डोता डै, पण अपनेसे डोता डै. समजमें आया? और कर्म जसे तो मुक्ति डो, अैसे कडते थे. जसे, समजे? (श्रोता : अलग डो)

अलग हो. ऐसा नहीं है, कीधुं. खोजी जीवै.. ऐसा कड़ा था. ४४ वर्ष पड़ले. कीधुं, शैठ ! खोजी जीवै.. खोजीका अर्थ किया है देभो, उद्योगी. सत्यका शोधनेवाला—जैसा वस्तुका स्वरूप है ऐसा शोधनेवाला—जोव जाता है. वादी मरता है वाद करके. कि ऐसा है ने ऐसा नहीं है, ऐसा नहीं है. वादी, कड़ते है न? वादी मरे. समझमें आया ?

निहचै अमेद अंग.. अक अपेक्षाअे ये भात सय्यी है. किसकी? वेदांतकी. कि सभ जोव सरभी जातिके है और सभका लक्षण अक है, ये अपेक्षाअे अक हैं. पण संभ्या अपेक्षासे अक हैं, ऐसा नहीं. समझमें आया? संभ्या अपेक्षासे तो अनंत हैं पण लक्षण अपेक्षासे और स्वभाव अपेक्षासे 'सर्व जोव छे सिद्ध सम.' अपने यहाँ आया है 'योगीन्द्रदेव'में 'सर्व जोव छे ज्ञानमय.' ज्ञानमय सर्व जोव प्रभु छे, उस अपेक्षासे अक है. पण कंई संभ्यासे अक है, सभ जोव अक ही है, ऐसा है ही नहीं. 'समयसार' देभकर भी कितनेको ऐसा हो जाता है कि समयसारमें वेदांत जैसा कड़ा है. है ही नहीं. समझमें आया ?

वड नाथुशास्त्री उताने. शुं कड़ेवाय अे? नाथुराम प्रेमी. नाथुराम प्रेमी उताने मुंभई. वड कड़ते थे कि ये समयसार वेदांतके ढालेमें ढाला है. वहाँ वो अकेला आत्मा आवे न? निश्चय.. निश्चय.. निश्चय.. पण निश्चय तो अत्मेद है वड भताना है. पण पर्याय आदि नहीं है, ऐसा मानते हैं? वेदांत तो पर्याय ही मानते नहीं. अवस्था कुछ है नहीं. समझमें आया? पण निहचै अमेद अंग.. निश्चयसे देभो तो सारे आत्मा अक जातके हैं, अे अपेक्षासे अक हैं. संभ्याअे अक अेम नहीं. जातिकी अपेक्षासे अक कड़नेमें आया है. ईतना सय्या है. पण अक ज मान ले सर्व आत्मा. अत्यारे प्रयार वेदांतका भडोत है. सुधरेल लोको, वकीलो ने डोकरो.. ये प्रयार वेदांतका भडोत होता है. वातुं करना, सत्य क्या है, ये शोधनेकी दरकार नहीं. वड भी सय्या है अने उमारा भी सय्या है. ऐसा है नहीं.

उदै गुनकी तरंग.. पड़ेलुं कर्म लीधुं उतुं. पण आंहीं जीवके उदयमें गुणोंकी तरंगें उठती है. कर्मके निमित्तमें अनेक प्रकारका विकल्परूपी कार्य होता है. तो उस अपेक्षासे भात सय्यी है. पण अकेला विकल्प उठते हैं ईतना ही आत्मा है, ऐसा है नहीं. आडाडा ! समझमें आया? जोवकी तरंग, उदयमें गुणकी तरंग... उद्दिमकी रीति लिए उद्धता सकति है. भीभांसकका माना हुआ उदय भी सत्य है. जीवमें अनंत शक्ति होनेसे स्वभावमें प्रवर्तता है, इसलिये नैयायिकका माना हुआ उद्यम अंग भी सत्य है. अक उद्यम अंग अक ही सत्य है. पण उद्यम अक ही है ने दूसरा नहीं है, (ऐसा नहीं है.) समझमें आया? उद्यममें स्वभाव भी है और काल भी है और भावकी भावितव्यता भी जो समय

डोनेवाला भाव वड भी है. उद्यमके साथमें सब पांयो समवाय हैं. अकेला (उद्यम) मानना ये जूठ है.

परजाइ रूपकौ प्रधान सूक्ष्म सुभाव, ल्यो. पर्याय जवमें क्षण-क्षणमें बदलती है न, इसलिये बौद्धमतीका माना क्षणिकभाव भी सत्य है इस अपेक्षासे. क्षण-क्षणमें परिणाम बदलते है उस अपेक्षासे परिणामकी अपेक्षासे बराबर है. पण द्रव्य है नहीं ने गुण है नहीं त्रिकाण रहेनार, ऐसा है नहीं. बहु मत अत्यारे अटला बधा वधी गयाने. जैनमें भी धतनी गडबड डो गध है कि ये पुण्य-पाप.. पुण्य आदि किया करो उससे धर्म डोगा. वड भीमांसक मत है सब. समजमें आया ?

और अक डी आत्मा है, अक डी आत्मा है. कुछ पर्याय-इर्याय भी नहीं. समजमें आया ? तो वड भी वेदांत अकांत मिथ्यात्व है. और पर्याय पर्याय डी है, द्रव्य त्रिकाण है ये वस्तु नहीं. (श्रोता : बौद्धमति.) आडा ! अने माननेवाला घणा छे. जैनमें भी समजे बिना पर्यायबुद्धि, वर्तमान बुद्धि, अस वर्तमान. ये वर्तमान दिभता है धतना में. और धन्द्रियसे ज्ञान करनेवाला स्वरूपसे व्युत डोकर धन्द्रियसे ज्ञान करता है तो धतना डी (आत्मा) मानते हैं. समजमें आया ? धन्द्रियसे लक्ष करके ज्ञान करते हैं तो षंडषंड ज्ञानको मानते हैं. अतीन्द्रिय अषंड ज्ञानमय चैतन्य है, शुद्ध आनंदकंड अमेद है, ये अंगको मानते नहीं. तो ज्ञानी अमेदको डी मानते हैं और धन्द्रिय तरङ्का जूकावका ज्ञान है बरा, वड भी मानते हैं, पण वड षंडषंड है. समजमें आया ?

कालकीसी ढाल परिणाम चक्र गति है, ल्यो, शीवमति आया. जीवके परिणाम कालके चक्रके समान फिरते हैं. क्षण-क्षणमें परिणामकी विचित्रता देषो. निगोदमेंसे निकलकर आठ वर्षमें केवलज्ञान पात है. कभी निगोदमेंसे निकला नहीं था. निगोद समजते हैं न ? लीलङ्ग, काई (आदि). (श्रोता : नित्य निगोद) नित्य निगोद, सूक्ष्म निगोद, बाहर निगोद. उसमेंसे निकलकर अकाद भव भीयमें भले डो, पण मनुष्य (डोकर) आठ वर्षमें समकित पावे, अक अंतर्मुहूर्तमें केवलज्ञान और देड छोडकर सिद्ध डो जाअे. ऐसी परिणाममें ताकात है. समजमें आया ? तो ये परिणाम डी देभते हैं कि काल यड है. पण परिणामका सामर्थ्य किसमेंसे आया ? त्रिकाण ज्ञायक भगवान परिणामी स्वरूप है, उसमेंसे परिणाम आया तो वड द्रव्य भी मानना चाडिये. माने बिना अकेले परिणामको माने, ये मिथ्यादृष्टि है.

याही भांति आतम दरबके अनेक अंग. आत्मामें अनेक प्रकारके अंग (अर्थात्) पक्ष हैं, (यड) वस्तुका स्वभाव है. एक मानै एककौ न मानै सो कुमति है. आडाडा

સમજમેં આયા? ટેક ડારિ.. એકકો માના, એકકો નહીં માના, (તો) મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. ઓર દૂરાગ્રહ છોડકર એટલે ટેક ડારિ. ટેક ડારિ—દૂરાગ્રહ છોડકર એકમેં અનેક ખોજૈં. ભગવાન આત્મા એક સ્વરૂપ હૈ, ઉસમેં ગુણ-પર્યાય અનેક હૈં, ઐસા ખોજૈ. સમજમેં આયા? એક વસ્તુ ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એક હોતે છતે અનંત ગુણ અને અનંત પર્યાયસે શોધે યે ખોજી જીવૈ.. યે સુબુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા?

સર્વજ્ઞ સિવા જિતને ભી કલ્પનાસે કહે, સબ મિથ્યાબુદ્ધિ હૈં. સર્વજ્ઞ સિવાય કલ્પના કરકે ઐસા હૈ, એક હી આત્મા હૈ, ઐસા વિશેષ હી હૈ. વિશેષ એટલે એક હી. વિશેષકો હી માનતે હૈં, સામાન્યકો નહીં. સાંખ્યમતી અકેલા સામાન્યકો માનતે હૈં, વિશેષકો નહીં. ઐસા અભિપ્રાય યહાં જૈનમેં વાડામેં ભી ઘૂસ ગયા હૈ. તો જીવકો એકાંગી માનનેવાલેકો યહાં મિથ્યાદૃષ્ટિ કહા હૈ. ખોજી જીવૈ વાદી મરે, લ્યો. સંસારમેં કહાવત હૈ, ‘ખોજી પાવે વાદી મરે.’ સત્ય શોધનેવાલા સત્યકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ. પણ વાદ હી કરના, વાદ હી કરના. કોઈ ભી કહે ઐસી વાત, (તો કહે), તમારી જૂઠ્ઠી હૈ, તમારી જૂઠ્ઠી હૈ. સત્ય વાત કહે ઉસકી ભી જૂઠ્ઠી (કહના). ઐસા વાદ કરના તો મર જાયેગા, કહે છે. તેરા પતા લગેગા નહીં. સ્યાદ્વાદકા વ્યાખ્યાન

સ્યાદ્વાદનું વ્યાખ્યાન (સવૈયા એકત્રીસા)

એકમેં અનેક હૈ અનેકહીમેં એક હૈ સો,
 એક ન અનેક કછુ કહ્યો ન પરતુ હૈ।
 કરતા અકરતા હૈ ભોગતા અભોગતા હૈ,
 ઉપજૈ ન ઉપજત મૂં ન મરતુ હૈ।।
 બોલત વિચારત ન બોલૈ ન વિચારૈ કછૂ,
 ભેખકો ન ભાજન પૈ ભેખસૌ ધરતુ હૈ।
 એસૌ પ્રભુ ચેતન અચેતનકી સંગતિસૌં,
 ઉલટ પલટ નટબાજીસી કરતુ હૈ।।૪૬।।

અર્થ :—જીવમાં અનેક પર્યાયો થાય છે તેથી એકમાં અનેક છે, અનેક પર્યાયો એક જ જીવદ્રવ્યની છે તેથી અનેકમાં એક છે, તેથી એક છે કે અનેક છે એમ કાંઈ કહી જ શકાતું નથી. એક પણ નથી, અનેક પણ નથી, અપેક્ષિત એક છે, અપેક્ષિત અનેક છે. તે વ્યવહારનયથી કર્તા છે નિશ્ચયથી અકર્તા છે, વ્યવહારનયથી કર્મોનો ભોક્તા છે, નિશ્ચયથી કર્મોનો અભોક્તા છે, વ્યવહારનયથી ઉપજે છે. નિશ્ચયનયથી ઉપજતો નથી—ઉપજતો નહોતો—અને ઉપજશે

नहि. व्यवहारनयथी मरे छे निश्चयनयथी अमर छे, व्यवहारनयथी जोले छे, विचारे छे, निश्चयनयथी न जोले छे, न विचारे छे. निश्चयनयथी तेनुं कोरुं रूप नथी, व्यवहारनयथी अनेक रूपोनो धारक छे. अवेो चैतन्य परमेश्वर पौद्गलिक कर्मोनी संगतिथी उलट-पलट थरुं रह्यो छे, जाणे नट जेवो जेल जेली रह्यो छे. ४६.

अर्थ :-जीवमें अनेक पर्यायें होती है, इसलिये एकमें अनेक है, अनेक पर्यायें एक ही जीवद्रव्यकी हैं इसलिये अनेकमें एक है, इससे एक है या अनेक है कुछ कहा ही नहीं जा सकता। एक भी नहीं है, अनेक भी नहीं है, अपक्षित एक है, अपेक्षित अनेक है। वह व्यवहारनयसे कर्ता है, निश्चयसे अकर्ता है, व्यवहारनयसे कर्मोका भोक्ता है, निश्चयसे कर्मोका अभोक्ता है, व्यवहारनयसे उपजता है, निश्चयनयसे नहीं उपजता है—था, है और रहेगा, व्यवहारनयसे मरता है, निश्चयनयसे अमर है, व्यवहारनयसे बोलता है, विचारता है, निश्चयनयसे न बोलता है न विचारता है, निश्चयनयसे उसका कोई रूप नहीं है, व्यवहारनयसे अनेक रूपोंका धारक है। ऐसे चैतन्य परमेश्वर पौद्गलिक कर्मोकी संगतिसे उलट-पलट हो रहा है, मानों नट जैसा खेल खेल रहा है॥४६॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

देजो, अचेतनके संगमें जाता है, अपने चैतनका स्वरूप भूल जाता है तो उसे उलट पलट नटबाजीसी करतु है. नयी पर्याय धारे अने जूनी पर्याय नाश डो, (वड) उलट-पलट. समजमें आया? आनंदधनजुका है, 'स्थिरता अेक समयमें ढाने उपजे विज्ञसे तभ डी, उलट-पलट ध्रुव सत्ता राभे या डम सुनी न कभडीं. अवधु नट नागरडी बाजु.' अेक श्वेतांबरमें आनंदधनजु डुअे थे. स्थिरता अेक समयमें—अेक क्षणमें ध्रुव भी रहता है आत्मा. 'स्थिरता अेक समयमें ढाने, उपजे विज्ञसे तभ डी'. नयी पर्यायमें उपजता है, पूरानी पर्यायसे व्यय डोता है. उत्पाद-व्यय-ध्रुव. 'उलट-पलट ध्रुव सत्ता राभे'. उत्पाद अने व्यय उलट-पलट है, छतां ध्रुव सत्ता राभे. आडा! समजमें आया? 'या डम सुनी न कभ डी', आनंदधनजु कडते हैं, अैसी बात सर्वज्ञ सिवा कडीं सुननेमें आयी नडीं. उपजे-विज्ञसे, टक रहे. आडाडा! वड यडां आता है, देजो.

एकमें अनेक है अनेकहीमें एक है सो.. वस्तु कडो, तो भगवान (आत्मा) वस्तु तरीके तो अेक है. असंभ्य प्रदेश तरीके अेक है. समजमें आया? पण गुण-पर्यायसे देजे तो अनेक है. अेकमें अनेक है. है न? जीवमें अनेक पर्यायें होती है इसलिये एकमें अनेक है. अनेक पर्याय डोती है. अेक समयमें अनंती पर्याय. अनंत गुणकी अनंती पर्याय. आडा! वस्तु अेक, पर्याय अनंत. अनेक पर्यायें एक ही जीवद्रव्यकी हैं इसलिये अनेकमें एक हैं.

अनंती पर्याय होने पर भी वस्तु तो एक है. द्रव्य तो आत्मा एक ही त्रिकाण ध्रुव है. अनेकमें एक है. एकमें अनेक है. पाछा ऐसा नहीं छों, सिद्धमें.. कडते हैं न कितने ? एकमें अनेक है ने अनेकमें एक है, ज्योतमें ज्योत मिलाई. मोक्ष होता है तो त्यां ज्योतमें ज्योत मिल गई मोक्ष-मुक्तिमें, ऐसा नहीं. आंहीं तो एक वस्तु जो आत्मा है... समजमें आया ? वड भक्तामरमें आत है न. 'विभु' आता है. भक्तामरमें 'विभु' आता है. आत्मा विभु है. तो उसमेंसे कितने निकालते हैं के देओ, विभु नाम सर्वव्यापक है, ऐसा नहीं. अपने गुण-पर्यायमें विभु नाम व्यापक है. परक्षेत्रमें व्यापक है, ऐसा नहीं.

कडते हैं, एक समयमें अनेक पर्यायमें भी एक ही द्रव्य है. इससे एक है या अनेक है कुछ कहा ही नहीं जा सकता. एक क्षणमें दो कैसे कडनेमें आवे ? द्रव्य तरीके एक है, पर्याय तरीके अनेक है. और अस्ति-नास्ति एकसाथ कडनेमें कैसे आवे ? तो ये अवक्तव्य भी है. समजमें आया ? सप्तभंगी है न सप्तभंगी. जरी सूक्ष्म विषय है सप्तभंगी. एक है (तो) स्यात् एक, स्यात् अनेक, एक-अनेक (एक साथ) कडनेमें आता नहीं भाटे स्यात् अवक्तव्य. ये एक-एक आत्माकी भात होती है छों, ऐसे एक-एक परमाणुमें. आडा ! एक-एक आत्मामें, एक-एक गुणमें अनंती सप्तभंगी उत्पन्न होती हैं. एक-एक द्रव्यमें, एक-एक पर्यायमें अनंती सप्तभंगी उत्पन्न होती है. आडाडा !

एक पर्याय पर्यायसे है, दूसरी अनंती पर्यायसे नहीं है. (१) 'है', (२) 'नहीं है'. (३) 'है', 'नहीं है' एकसाथमें है. (४) और 'है', 'नहीं है' एक साथमें है (पर) कडनेमें आता नहीं तो 'अवक्तव्य' है. (५) और 'है' (झिर भी) 'अवक्तव्य' है यड पांयवां भोल है. है एकसाथ दो, (पर) कडनेमें नहीं आता तो 'अवक्तव्य' भी है. (६) 'नहीं है' (और) कडनेमें आता है तो 'नास्ति अवक्तव्य' है. (७) और 'है' अने 'नहीं है' और 'अवक्तव्य' है. ये सप्तम भंग है. आडाडा ! जैनदर्शनकी यीज सूक्ष्म है. जैनदर्शन वस्तुका स्वभाव है, वड कोई संप्रदाय नहीं, वड तो वस्तुका स्वभाव ही ऐसा है. कडते हैं, जो एक है, अनेक है (झिर) भी कडनेमें आता नहीं. अपेक्षित एक है ने अपेक्षासे अनेक है. जो अपेक्षासे एक है, उस अपेक्षासे अनेक है, ऐसा नहीं. क्या कडा ? जो अपेक्षासे एक कडा-द्रव्य अपेक्षासे, तो उसी अपेक्षासे अनेक है ऐसा नहीं. पर्याय अपेक्षासे अनेक है, द्रव्य अपेक्षासे एक है. आडा !

करता, अकरता है, भोगता, अभोगता है.. आडाडा ! परिणतिका कर्ता भी है... व्यवहारसे रागका कर्ता भी है और निश्चयसे अकर्ता भी है. आडाडा ! अने भोक्ता भी है. अज्ञानपणसे रागका भोक्ता भी है. अरे, ज्ञानपणसे परिणतिमें जितना राग है षतनी

ભોક્તાકી પરિણતિ ભી હૈ. સમજમેં આયા? ૪૭ નય આવે છેને ભાઈ! ૪૭ નય. 'પ્રવચનસાર'. કર્તૃત્વનય અને અકર્તૃત્વનય એક સાથમેં હૈ. ભોક્તૃત્વનય અને અભોક્તૃત્વનય એકસાથમેં હૈં. એક બાજૂ કહના કિ રાગકા અકર્તા હૈ યે નિશ્ચયસે. પરિણતિમેં રાગ હૈ તો કર્તા હૈ, સમકિતીકો ભી. ચાર જ્ઞાનકા ધરનેવાલે ભી, અપની પર્યાયમેં રાગકા પરિણમન ઈતના કર્તૃત્વ જાનતે હૈં, હોતા હૈ ઈતના. કરનેલાયક હૈ, ઐસા નહીં.

ઐસે જિતના હર્ષ હૈ, રાગ હૈ ઉતના ભોક્તાકા પરિણમન ભી હૈ, સમકિતીકો, ગણધરકો. ગણધરકો કહા ન. પર્યાયમેં ઈતના હર્ષકા પરિણમન હૈ કિ નહીં? તો ઈતના ભોક્તા ભી હૈ. દૃષ્ટિકી અપેક્ષાસે દૂસરી બાત હૈ. પણ જ્યાં દૃષ્ટિકે સાથ જ્ઞાન હુઆ, વહ જ્ઞાન તો દોનોંહીકો જાનતા હૈ. આ તો સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર છે ન. ઐસે કહના કિ સમકિતી તો અશુદ્ધતાકા કર્તા હૈ હી નહીં અને અશુદ્ધતાકા ભોક્તા હૈ નહીં. યે એક બાત. યે દૃષ્ટિકી અપેક્ષાસે એક બાત. પણ દૃષ્ટિકે સાથ જો જ્ઞાન પ્રગટ હુઆ વહ દોનોં હી કો જાનતા હૈ. રાગકા અકર્તા ભી મૈં હૂં ઔર વહી સમયમેં રાગકા પરિણમન હૈ તો કર્તૃત્વ ભી મેરેમેં હૈ. સમજમેં આયા?

વહ 'નયપ્રજ્ઞાપન' હૈ ન. આયા હૈ ન. ગુજરાતી હોં, હિન્દી નહીં. 'નયપ્રજ્ઞાપન', નહીં? પુસ્તક હૈ, ૪૭ નયકા સારાંશ. (શ્રોતા : લાલુભાઈ તરફથી) હા, લાલુભાઈ તરફથી. 'નયપ્રજ્ઞાપન', નહીં? લાલુભાઈ તરફથી? 'નયપ્રજ્ઞાપન'. છે થોડા આપણે? થોડા હૈ. દેખા હૈ કે નહીં તુમને? (શ્રોતા : વાંચા હૈ) (શ્રોતા : યે કહતે હૈં કે હિન્દીમેં છપવા દો, મહારાજ!) એ કોણ છાપણે? હવે હિન્દી કોણ છાપણે? યે તો હૈં કે નહીં, ઈતના જાનતે હૈં હમ તો. હમ કિસીકો કહતે નહીં કે ઈસે છપવાઓ. એ રામજીભાઈનું કામ છે. (શ્રોતા : આત્મા ખપે છે કે નહીં, પછી મહારાજની પાસે જાઓ.) આંહીં તો, કર્તૃત્વ ભી હૈ ને અકર્તૃત્વ ભી હૈ. ભોક્તા ભી હૈ ને અભોક્તા ભી હૈ. આ વાત નવી લાગે એને. તુમ્હારે તો કર્તામેં આતા હૈ કિ નહીં? કે દૃષ્ટિ અપેક્ષાસે આત્મા રાગકા કર્તા બિલકુલ નહીં. અશુદ્ધતા હૈ હી નહીં ઉસમેં. ક્યોંકિ શુદ્ધ દ્રવ્ય ચૈતન્યમૂર્તિ હૈ, ઐસી જહાં દૃષ્ટિ હુઈ તો પરિણમન ભી શુદ્ધ હૈ. દ્રવ્ય ને ગુણ શુદ્ધ હૈ. અશુદ્ધતા ઉસમેં હૈ હી નહીં. યે પરમેં ડાલ દિયા. પણ એક અપેક્ષાસે. આહાહા!

દૂસરી અપેક્ષાસે? (શ્રોતા : પરથી ભેદજ્ઞાન કરાવવું.....) અહિંયા પાછો અપનેમેં હૈ, ઈતના. પર્યાય(કા) પરકે (સાથ) સંબંધ ભી નહીં આંહી તો. આંહીં અપની પર્યાયકી પરસે ભિન્ન સત્તા (હૈ), યહ બતાના હૈ. ઉસમેંસે પર્યાયસે ભિન્ન બતાના યે દૂસરી બાત હૈ. પહલે રાગ ઉસમેં નહીં, વહ તો દ્રવ્ય-ગુણકી અપેક્ષાસે. પણ સાધકકો ભી, સમકિતીકો ભી, ગણધરકો ભી રાગકા અંશ હૈ ઈતના કર્તૃત્વકા પરિણમન કર્તૃત્વનયસે જાનનેમેં આતા

હે. આહાહા! પણ યહાં 'નયપ્રજ્ઞાપન'મેં આયા હે. અને ભોક્તા ભી હે. પૂર્ણ ભોક્તા અનુભવકા ન હુઆ જબ તક, તબ તક ઈતના રાગકા ભોક્તા હે ઔર અભોક્તા ભી હે. આરે, આરે! આહાહા! ઉસ સમયમેં રાગકા ભોક્તા નહીં ઐસા ભી હે અને ઉસ સમય રાગકા ભોક્તા હે ઐસા ભી હે. પંડિતજી! આવી વાત છે. ભારે ઝીણી! લોકોને તત્વનું જ્ઞાન નહીંને તો એકાંત પકડ લે. તો ઐસા નહીં હે, કહતે હેં યહાં. સમજમેં આયા?

કરતા અકરતા હૈ મોગતા અમોગતા હૈ, ઉપજૈ ન ઉપજત.. પર્યાય અપેક્ષાસે ઉપજતા હૈ, દ્રવ્ય અપેક્ષાસે ઉપજતા નહીં. મૂળં ન મરતુ હૈ.. પર્યાયકા વ્યય હોતા હૈ યે મરણ હૈ. નહીં મરતા હૈ, (વહ) દ્રવ્યસે નહીં મરતા હૈ. બરાબર હૈ? પંડિતજી! બોલત વિચારત ન બોલૈ ન વિચારૈ કછૂ.. વ્યવહારસે ઐસે કહનેમેં આતા હૈ, યે વિકલ્પ હૈ તો બોલતા હૈ. ઐસા વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ. ન બોલૈ. નિશ્ચયસે નહીં બોલતા હૈ. વિકલ્પ ભી ઉસમેં હૈ નહીં. આહાહા! બોલવાની ક્રિયા તો હૈ હી કહાં? યે તો બોલનેકા વિકલ્પ થા ન. તો બોલતા હૈ, ઐસા કહનેમેં આતા હૈ વ્યવહારસે. નિશ્ચયસે બોલતા નહીં. દોનોં હી અંગ ઉસમેં હેં. ન વિચારૈ કછૂ... બોલત વિચારત ન બોલૈ ન વિચારૈ કછૂ. વિચારતે ભી હે. પર્યાયમેં વિચાર ચલતા હૈ. ન વિચારત કછૂ.. વસ્તુમેં કોઈ વિચાર હૈ હી નહીં. આહાહા!

મેખકૌ ન માજન પૈ મેખસૌ ઘરતુ હૈ.. નિર્વિકલ્પ આનંદ આદિ ભેખ અને વિકલ્પ ૨૮ મૂળ ગુણકા ભી ભેખ હૈ. ૨૮ મૂળ ગુણ હેં ન વિકલ્પ, વહ ભેખ હૈ. મેખકૌ ન માજન.. યે ભેખકા ભાજન હૈ નહીં. છતાં વ્યવહારસે મેખસૌ ઘરતુ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! નિશ્ચયસે દેખો તો નિર્વિકલ્પ જો ભાવલિંગ હૈ વહ ભી આત્મામેં હૈ નહીં. કહો, સમજમેં આયા? એક સમયકી નિર્વિકલ્પ જો ભાવલિંગ (અવસ્થા) મોક્ષકા માર્ગ... ભાવલિંગ હોં, વિકલ્પ અને શરીર નગ્ન યે બાત છોડ દો. ભાવલિંગ હૈ. 'પરમાત્મપ્રકાશ'મેં હૈ. વહ સબ વ્યાખ્યાનમેં હો ગયા હૈ સારા. ભાવલિંગ હૈ યે પર્યાયમેં હૈ. પણ ભાવલિંગ નહીં હૈ વહ દ્રવ્યમેં નહીં હૈ. વસ્તુ હૈ ઉસમેં ભાવલિંગ-ફાવલિંગ હૈ નહીં. ઝીણી બાત હૈ! પન્નાલાલજી! નંદકિશોર પહેલે-વહેલે આયે હૈ તો એ સૂક્ષ્મ લગે.

મેખકૌ ન માજન.. આહાહા! 'અલિંગગ્રહણ'મેં તો ઐસા કહા, 'યતિ નામ બાહ્યલિંગકા જિસમેં અભાવ હૈ.' ૨૮ મૂળગુણકા વિકલ્પ અને નગ્નપના દ્રવ્યસ્વભાવમેં હૈ નહીં. માટે અલિંગગ્રહણ કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? અલિંગગ્રહણમેં હૈ. દ્રવ્ય-ભાવ વેદ જિસમેં નહીં. દ્રવ્ય-ભાવ વેદ ભી નહીં જિસમેં. દ્રવ્યવેદ તો નહીં, પણ ભાવવેદ ભી જિસમેં નહીં, ઈસકો હમ આત્મા કહતે હેં. આહાહા! પર યહાં તો કહા,

૧૭૨ ગાથા. ‘પ્રવચનસાર’. યતિકી બાહ્યક્રિયાકા જિસમેં અભાવ હૈ ઉસ અપેક્ષાસે આત્માકો અલિંગગ્રહણ કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? હૈ ઉસમેં. પ્રવચનસારમેં હૈ ન? હા, પ્રવચનસાર. ૧૭૨. લ્યો, એ જ ગાથા આવી. ગાથા તો એ આવી, પણ પાનું બીજું ફેરવવું પડ્યું. લ્યો. કેટલામું છે એ ખબર નથી? સ્ત્રી, નપુંસક વેદનું ગ્રહણ નથી.

૧૭મો બોલ. લિંગોનું ધર્મચિહ્નોનું ગ્રહણ જિસકો નહીં હૈ. ૧૭મો બોલ. લિંગ નામ ગુણ એસા ગ્રહણ. લિંગ નામ ધર્મચિહ્ન. ધર્મકા ચિહ્નો જિસમેં નહીં હૈ. સમજમેં આયા? ઈસ અર્થકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. આ રીતે આત્મામેં બહિરંગ યતિલિંગોંકા અભાવ હૈ. એ મુનિના ભાવલિંગ અને દ્રવ્યલિંગકા અભાવ હૈ. વહ દૂસરી બાત થી હોં. નિર્વિકલ્પભાવની. વો ‘પરમાત્મપ્રકાશ’મેં હૈ. યહ તો ‘પ્રવચનસાર’મેં હૈ. આહા! ભગવાન આત્મા! ૨૮ મૂળ ગુણકે વિકલ્પ જિસમેં નહીં. આહાહા! ઈસકો આત્મા કહતે હેં. સમજમેં આયા? પંડિતજી! યતિનાં બાહ્ય ધર્મચિહ્નોય નથી. આહાહા!

અલિંગગ્રહણ, દેખો. ૧૭વા બોલ હૈ. લિંગો નામ ધર્મચિહ્નોનું ગ્રહણ જિસમેં નહીં. આ રીતે આત્માકો બહિરંગ—બાહ્ય યતિલિંગોંકા અભાવ હૈ, એસે અર્થકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. આહાહા! ઈતના સ્પષ્ટ આચાર્યોને શાસ્ત્રકી રચનામેં કેવલજ્ઞાનકા ખુલાસા સબ સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ. આ કહે, ધર્મચિહ્ન ગ્રહણ કરીને... બહુ માણસો આવ્યા છે. શાસ્ત્રમેં આતા હૈ ન એસા, મુનિ ભિક્ષા માટે જાય, કોઈનું રુદન સાંભળે, આગે ન જાય. હમ મોક્ષમાર્ગમેં નિકલે હેં, જહાં આનંદ હૈ વહાં યે ક્યા? (શ્રોતા : બાત સહી હૈ). એસી હૈ. મુનિ ભિક્ષા માટે જાય. મહિનાના અપવાસ હોય. એક મહિનાના અપવાસ. કંઈ પણ રુદન સુને, ઓહો! હમ તો આત્માકે આનંદકી મૌજ કરનેકો મોક્ષમેં જાતે હેં, મોક્ષકે પંથમે જાતે હેં, ઈસમેં યે ક્યા? અબ આહાર નહીં. વિકલ્પ તોડકર અમૃતકા અનુભવ કરતે હેં. આહાહા!

અંતરાય કહતે હેં. ૩૨ અંતરાય આતે હેં ન. સાધુકો ૩૨ અંતરાય હૈ ન. ચૌદ ... ૩૨ અંતરાય આવે. એ તો બાપા મુનિપણા, આહાહા! ધન્ય અવતાર! ચારિત્ર કિસકો કહતે હેં! આહાહા! ચારિત્રકી વ્યાખ્યા સુનનેમેં આયી નહીં, પરિણામનેમેં તો કહાંસે આયે? આહાહા! ચલતે (વક્ત) કાગકી વિષ્ટા પડ જાયે શરીર ઉપર, ઉપરસે નિકલા હો. બસ આહાર નહીં. યે ક્યા? હમ તો આનંદકી લહેરમેં નિકલે હૈ અંદર સાગરમેં. મોક્ષકે માર્ગમેં વિઘ્ન ક્યા? અટકાવ ક્યા? હોતા નહીં કોઈ અટકાવ. સમજમેં આયા? અપને ઉપયોગકો કોઈ હરણ કર જાય, એસા હમારા સ્વભાવ નહીં. યે અલિંગગ્રહણમેં હૈ નહીં. હમારા ઉપયોગ આત્મા સાથે જો જુડા હૈ, ઉસકા હરણ કભી હો એસા આત્માકા સ્વભાવ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? હૈ? ઉસમેં હૈ ક્યાંક હોં. ઉપયોગનું છે ને.

उपयोग नाम लक्षण द्वारा ग्रहण पौद्गलिक कर्म नहीं. नव-नव. अे त्यां वांशुं उतुं मुंभर्धमें पडले मंगलिकमां. मुंभर्ध पडले स्वागतका मंगलिक हुआ था न. लिंग नाम उपयोग नामका लक्षणका ग्रहण (जिसका) परसे उरण हो सकता नहीं, उसका नाम अलिंगग्रहण है. भगवान आत्मा अपना ज्ञान उपयोग जो आत्माके साथ जुडा है, उसको कोई उरण करे अने नाश कर शके, ऐसी जगतमें कोई चीज है नहीं. अेय, नंदकिशोरज् ! ११में (गुणस्थान)थी पडते हैं ने इलाशेथी पडते हैं. उवे पडे अे तारो स्वभाव छे ? समजमें आया ? आडाडा ! आचार्योंने तो काम किया है, गजब काम किया है ! द्विगंबर मुनिओओ जगतनी पासे सत्यनी प्रसिद्धि जाडेर करी दीधी के मार्ग अैसा है भैया ! तने रुये, न रुये, तुं स्वतंत्र छो. मार्ग तो अैसा है.

उपयोगका उरण कभी होता नहीं, उसको उम उपयोग(स्वरूप) आत्मा कडते हैं. आडाडा ! अफंड आनंद भगवान आत्मा पूर्ण स्वरूपकी जडां दृष्टि हुई और उपयोगमें लक्षणमें लक्ष जडां दृष्टिमें आया, ये लक्षसे छूटे तो ये उपयोग नहीं. तो उपयोगका उरण कभी होता नहीं. आडाडा ! समजमें आया ? ये आंहीं कडते हैं, भेखकौ न भाजन पै भेखसौ धरतु है.. निर्विकल्प भेष वीतरागी पर्याय उसका भी द्रव्य भाजन नहीं, तो भी पर्यायमें धरते हैं. आडाडा ! ऐसौ प्रभु चेतन अचेतनकी संगतिसौं,.. भाषा देभो. अयेतनने कुछ उसमें किया, अैसा नहीं. अचेतनकी संगतिसौं, उलट पलट नटबाजीसी करतु है.. आडाडा ! परिणाम उलट पलट करते हैं, ये नटबाज् जैसा परिणामन है, कडते हैं. उवे ये सभ छोडकर अनुभव करना वड बात करते हैं. हो, कर्ता-अकर्ता, भोक्ता-अभोक्ता, जो नयसे जो कडा अैसे समज लेना. निर्विकल्प उपयोग ही अनुभवके योग्य है.

निर्विकल्प उपयोग ज अनुभववा योग्य छे (दोहरा)

नटबाजी^१ विकल्प दसा नांही अनुभौ जोग।

केवल अनुभौ करनकौ, निरविकल्प उपजोग ॥४७॥

शब्दार्थ :-नटबाज्=नटनो भेल. जोग=योग्य.

अर्थ :-जुवनी नटनी जेम उलटी-सुलटी सविकल्प अवस्था छे ते अनुभववा योग्य नथी. अनुभववा योग्य तो तेनी इक्त निर्विकल्प अवस्था ज छे. ४७.

अर्थ :-जीवकी नटके समान उलटा-पुलटी सविकल्प अवस्था है, वह अनुभवके योग्य नहीं है। अनुभव करनेयोग्य तो उसकी सिर्फ निर्विकल्प अवस्था ही है ॥४७॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

ये पांचो अंग कहे, डो, पण उसका जो विकल्प हैं वड सभ छोडने लायक हैं. आडा! मैं नित्य हूं कि मैं अनित्य हूं कि रागकी परिणति है कि रागकी परिणति नहीं है—ये सभ विकल्प है, भेदके विकल्प हैं. आडा! नटबाजी विकल्पदशा. 'घटवासी,.. वड नीये पाठ है. आडा! विकल्पकी वृत्तिओ उठती हैं—मैं अके हूं ने अनेक हूं, द्रव्यसे अके हूं अने पर्यायसे अनेक हूं. भेभका धरनेवाला द्रव्य नहीं, पण पर्यायमें निर्विकल्प पर्याय है—ऐसा डो, वड सभ भेद विचार-विकल्प है. नांही अनुभौ जोग.. अंतर सम्यग्दर्शन पानेमें, अनुभव करनेमें लायक नहीं किसी रीतसे. आडा! क्या कडा? ये कडते हैं न कि भई, व्यवहारसे निश्चय होता है. आंही तो ना पाडते हैं कि, नांही अनुभौ जोग. आडा!

'मैं अनंत आनंद हूं, मैं अषड हूं, मैं शुद्ध हूं, मैं अके हूं'—ऐसा जो विकल्प, विचार विकल्पकी धारा ये अनुभवमें योग्य नहीं. आत्माका अनुभव करनेके लिये वड लायक नहीं. आडा! ભારે ઝીણી વાત! સમજમાં આયા? કેવલ અનુભૌ કરનકૌ.. ભગવાન આત્મા અનુભવ પૂર્ણાનંદકો અનુસરકે હોના ઉસमें निर्विकल्प उपयोग... वड उपयोग तो निर्विकल्प है. पोपटभाई! બહુ ઝીણી વાતો ભાઈ! સમ્યગ્દર્શન પાનેमें निर्विकल्प उपयोग है, એમ કહતે હેં. આડા! मैं अके हूं अने अनेक हूं, कर्ता हूं अने अकर्ता हूं, भोक्ता हूं अने अभोक्ता हूं, भेभका धरनेवाला नहीं, पर्यायमें भेभ है—ये सभ विकल्प अनुभवके काम नहीं आते. आडा! (श्रोता : पडले करना तो पडेगा ईतना?) आते हैं. करना क्या पडे? आडा!

नटबाजी विकल्प दसा, नांही अनुभौ जोग.. आडा! (श्रोता : नटबाजमें डाल दिया?) नटबाजमें डाल दिया. 'समयसार'में १३वीं गाथामें आता है न. नय, निक्षेप, प्रमाणसे वस्तुको सिद्ध करना, पण अनुभवमें वड विकल्प काम नहीं करते. सर्वज्ञने कडा ऐसा आत्मा—निश्चयसे ऐसा है, पर्यायसे ऐसा है, प्रमाणसे सारा आभा है, निक्षेपसे भाव क्या है, द्रव्य क्या है, नाम क्या है, आकार क्या है—ऐसे निश्चय करना, पण वड सभ विकल्प हैं. आडा! अंतर ભગવાન આત્માमें જાકર અનુભવ કરનેमें વડ જોગ—લાયક નહીં. ઉસકી તાકાતસે અનુભવ હો એસા નહીં, એમ કહતે હેં. સમ્યગ્દર્શન નિર્વિકલ્પ ઉપયોગमें હોता है. જુઓ, क्या कडते है अडीया? निर्विकल्प उपयोग. आडा!

ये सभ विकल्पको छोडकर... विकल्पमें निर्विकल्पका अनुभव हो ये जोग नहीं, એમ કહા ન. નાંહી અનુભૌ જોગ.. આડા! (શ્રોતા : નિર્વિકલ્પ હી અનુભવ.....) યે અનુભવ કહા. આડા! (શ્રોતા : સવિકલ્પદશામાં એ વિકલ્પ આવે તે છોડવા કેવી રીતે?) લક્ષ, લક્ષ

છોડના એમ કહતે હેં. અનુભવ કરનેમેં લક્ષ છૂટ જાતા હૈ, એમ કહતે હેં. છોડે કોણ ? ભાષા ઉપદેશકી ક્યા કરે ? અંતરમેં નિર્વિકલ્પ ઉપયોગ હોતા હૈ અનુભવ, તો વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોતા નહીં. નિર્વિકલ્પમેં વિકલ્પ મદદ કરતા હૈ એસા નહીં હૈ, એમ કહતે હેં. આહાહા ! આ તો રાડું પાડે છેને માળા. ‘વ્યવહારકો હેય કહતે હેં, યે જૈનધર્મકા નાશ કરતે હેં’ એસે કહતે હેં. કલ હી આયા હૈ. મખ્ખનલાલ. અરે, ભગવાન ! વ્યવહાર ક્યા તુમ કહતે હો ? પ્રભુ ! આહાહા ! તેરી ચીજ તો નિર્વિકલ્પ ઉપયોગસ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા ?

અલિંગગ્રહણમેં ભી એસા આયા હૈ. જૈસે સૂર્યમેં મેલ નહીં—વિકાર નહીં, એસે આત્મામેં શુભ-અશુભ ઉપયોગ હૈ હી નહીં. વહ તો શુદ્ધ ઉપયોગ સ્વભાવી હૈ. યે અલિંગગ્રહણમેં હૈ. સમજમેં આયા ? ૧૦વા બોલ હૈ, અલિંગગ્રહણમેં હૈ. ૧૦વા બોલ હૈ. સૂર્યમેં જેમ વિકાર નહીં. એમ ભગવાન આત્મામેં શુભ-અશુભ ઉપયોગ નહીં. યે તો શુદ્ધ ઉપયોગ સ્વભાવી હૈ. ક્યા હુઆ ? સમ્યગ્દર્શન શુભ ઉપયોગસે હોતા હૈ ? શુભ ઉપયોગ તો ઉસકા સ્વભાવ હી નહીં, પીછે કેસે હો ? આહાહા ! સમજમેં આયા ? હૈ ઉસમેં ૧૦વે બોલમેં. આ નવમા બોલ છેને હરણનો. ૯વા બોલ લિયા ન પહલે, હરણકા. ઉપયોગનું હરણ નથી. ઉપયોગ. એના પહેલાં (આવે છે કે) ઉપયોગ બહારસે આતા નહીં, યે તો અંદરસે આતા હૈ. સમજમેં આયા ?

ઔર સૂર્યમેં જેમ મેલ નહીં, એમ ભગવાન આત્મામેં શુભાશુભ પરિણામ હૈ હી નહીં. શુભાશુભ પરિણામ અણાત્મા હૈ, આસ્રવ હૈ, આત્મામેં હૈ નહીં. આરે, આરે, ભારે ! વળી હમણાં કહી ગયા કે વહ રાગકે પરિણામનેમેં કર્તૃત્વ જાનના. જ્ઞાનકી અપેક્ષાસે યે કહા. દષ્ટિકી અપેક્ષામેં હૈ હી નહીં કુછ. આહાહા ! યે તો શુદ્ધ ઉપયોગ સ્વભાવી હૈ, ઉસકો આત્મા કહતે હેં. શુભ-અશુભ પરિણામ ક્યા આત્મા હૈ ? વહ તો આસ્રવ હૈ, અણાત્મા હૈ. તો કહતે હેં, નટબાજી વિકલપ દસા, નાંહી અનુભૌ જોગ.. આહાહા ! યે અનુભવને યોગ્ય નહીં, એમ લિયા ન.

માલ પહલે લેના હો, બરફી કે કોઈ પણ ચીજ, તો પહલે ભાવ પૂછે. ત્રાજવા... ત્રાજવા ક્યા કહતે હેં વહ ? (શ્રોતા : તોલ). તોલ કરાવે. (શ્રોતા : કાંટા). હાં, કાંટા. તોલ તપાસતે હૈ કિ નહીં ? કિ જિસમેં માલ ડાલે (ઉસકે) નીચે મીણ-બીણ લગાયા હૈ કિ નહીં ? માલ નાંખવું હોય ત્યાં મીણ ચોપડ્યું હોય ને આ બાજુ ખાલી બાજુ હોય. તો બરાબર તોલ કરાવે, બે ત્રાજવાનું. ત્રાજવા કહતે હેં ન ? તરાજુ. ભાવ પૂછે, ત્રાજવું ઔર ઉસકા વહ લોહાકા ક્યા કહતે હેં ? પાનશેરી. શેર બશેર નક્કી કરાવે કે નહીં પણ બરાબર હૈ કિ નહીં ? (શ્રોતા : આપણે તો કાટલા કહે). કાટલા કહતે હેં હમારે. પાનશેર તોલા, તોલા.

પણ ઈસકી હિન્દી ભાષા દૂસરી હૈ ન. યે નક્કી કરે. પણ ખાતા વખતે પછી વિચાર કરતે હૈં ઉસકા ? યે ભાવકા હૈ ને તોલ ત્રાજવે નક્કી ક્રિયા હૈ ને પાનશેરી બરાબર થી ન. (શ્રોતા : તો ખાય ક્યારે ? ભોજન કે દિ' કરે ?)

વહ અધિકાર ઉસમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ? અનુભવકે કાલમેં વહ તો હૈ હી નહીં, એમ કહતે હૈં યહાં. પ્રથમ ઉસકા નિર્ણય કરનેમેં ભગવાન સર્વજને કહા એસા આત્મા દ્રવ્ય-પર્યાય, ગુણ-પર્યાય, વિકાર-અવિકાર, સંયોગ-અસંયોગ—એસી ચીજ હૈ ઉસકો નિર્ણય કરનેમેં નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ હોતા હૈ. પણ જો ચીજ સાધક કહનેમેં આતી હૈ, વહી ચીજ અનુભવમેં બાધક હૈ. આહાહા ! વહ આતા હૈ અંદર. આહા ! સમજમેં આયા ? બહુ કઠિન ચીજ. કહતે હૈં કિ અનુભવ જોગ નહીં. કેવલ અનુભૌ કરનકૌ.. અપને સ્વરૂપકાં આનંદકા અનુભવ કરનેમેં નિર્વિકલ્પ ઉપયોગ એટલે શુદ્ધ ઉપયોગ... સમજમેં આયા ? એ ભણતર-ફણતર ને કંઈ ત્યાં કામ નહીં કરતા હૈ, કહતે હૈં. આહાહા ! પઢે-લિખાકા જ્ઞાન ભી ત્યાં કામ કરતે નહીં. આહાહા !

‘અનુભવ રત્ન ચિંતામણી, અનુભવ હૈ રસકૂપ, અનુભવ મારગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ.’ આહાહા ! યે તો ચોથા ગુણસ્થાનકી વાત ચલતી હૈ હોં. આહા ! (શ્રોતા : એમાં મોટા વાંધા..) મોટા વાંધા. ભાઈ ! એને ખબર નથી હોં. એ તારી ચીજ કેવી છે પ્રભુ ! યે સબ વિકલ્પકા જ્ઞાન, વિકલ્પવાલા જ્ઞાન ભી અનુભવમેં કોઈ મદદ કરનેવાલા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? કેવલ અનુભૌ કરનકૌ.. હૈ ન ? અનુભવ નહીં. અનુભવ કરને યોગ્ય તો ઉસકી સિર્ફ નિર્વિકલ્પ અવસ્થા હી હૈ. આહા ! શુદ્ધ ઉપયોગકા અનુભવ હોતા હૈ. રાગકા અને વિકલ્પકા અનુભવ હોતા નહીં, યે અનુભવને લાયક હૈ નહીં. આહા !

દૃષ્ટાંત કહતે હૈં. અનુભવમેં વિકલ્પ—ત્યાગનેકા દૃષ્ટાંત. (શ્રોતા : અવસ્થાકા અનુભવ લિયા હૈ). અવસ્થાકા હી અનુભવ હૈ ન, દ્રવ્યકા અનુભવ હૈ નહીં. (શ્રોતા : દ્રવ્યકા જ્ઞાન હૈ). દ્રવ્યકા અનુભવ હોતા હી નહીં. અનુભવ તો પર્યાય નિર્વિકલ્પદશાકા હી હોતા હૈ. પર્યાયકા હી અનુભવ હૈ, દ્રવ્યકા અનુભવ હોતા હી નહીં કભી ત્રીન કાલમેં. દ્રવ્ય તો ધ્રુવ હૈ ત્રિકાલ. (શ્રોતા : નિર્વિકલ્પ અવસ્થાકા....) યે અવસ્થાકા અનુભવ હૈ. સમજમેં આયા ? વેદન, અનુભવ વહ સબ પર્યાયકા હોતા હૈ. સમ્યગ્દર્શનકા અનુભવ, જ્ઞાનકા અનુભવ, ચારિત્રકા (અનુભવ), યે સબ પર્યાય હૈ. ધ્રુવકા અનુભવ ? ધ્રુવ તો ત્રિકાળ સત્ પડા હૈ. ધ્રુવકે આશ્રયસે હો, પણ અનુભવ ધ્રુવકા નહીં. આહાહા ! ભારે ! એવો માર્ગ છે, પન્નાલાલજી ! અનુભવમેં વિકલ્પ ત્યાગનેકા દૃષ્ટાંત

અનુભવમાં વિકલ્પ ત્યાગવાનું દૃષ્ટાંત (સવૈયા એકત્રીસા)

जैसें काहू चतुर संवारी है मुक्त माल,
 मालाकी क्रियामें नाना भांतिकौ विग्यान है।
 क्रियाकौ विकल्प न देखै पहिरनवारौ,
 मोतिनकी सोभामें मगन सुखवान है॥
 तैसें न करै न भुंजै अथवा करै सौ भुंजै,
 और करै और भुंजै सब नय प्रवांन है।
 जदपि तथापि विकल्प विधि त्याग जोग,
 निरविकल्प अनुभौ अमृत पान है॥४८॥

शब्दार्थ :—संवारी=सज्जवी, मुक्त माल=मोतीओनी माणा. विग्यान=चतुरार्थ. मगन=मस्त. अमृत पान=अमृत पीवुं ते.

अर्थ :—जेम कोइ चतुर मनुष्ये मोतीनी माणा जनावी, माणा जनाववामां अनेक प्रकारनी चतुरार्थ करवामां आवी, परंतु पहरेनार माणा जनाववानी कारीगरी उपर ध्यान देतो नथी मोतीनी शोभामां मस्त थरने आनंद माने छे; तेवी ज रीते जेके ज्ञव न कर्ता छे, न भोक्ता छे, जे कर्ता छे ते ज भोक्ता छे, कर्ता जीजे छे, भोक्ता जीजे छे; आ जधा नय मान्य छे तोपण अनुभवमां आ जधी विकल्प-जण त्यागवा योग्य छे, केवण निर्विकल्प अनुभवनुं ज अमृतपान करवानुं छे. ४८.

अर्थ :—जैसे किसी चतुर मनुष्यने मोतियोंकी माला बनाई, माला बनानेमें अनेक प्रकार चतुराई की गई, परंतु पहिनेवाला माला बनानेकी कारीगरी पर ध्यान नहीं देता, मोतियोंकी शोभामें मस्त होकर आनन्द मानता है, उसी प्रकार यद्यपि जीव न कर्ता है, न भोक्ता है, जो कर्ता है वही भोक्ता है, कर्ता और है, भोक्ता और है, ये सब नय मान्य हैं तो भी अनुभवमें ये सब विकल्प-जाल त्यागने योग्य हैं, केवल निर्विकल्प अनुभव ही अमृतपान करना है॥४८॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

जदपि तथापि विकल्प विधि त्याग जोग.. आडा! ऐसा विकल्प भी त्याग जोग है. आंड़ीं तो उज्ज, ऐकला व्यवहार—रागकी भंडता त्यागनेयोग्य है, कहेतां, आडाडा! द्विगंभर धर्मका नाश हो जाता है (ऐसे लोग कहेते हैं.) अये पूनमयंदज्ज! अरे भगवान! सत्यको सत्य रहने दो न. जैसे है ऐसे रहने दो प्रभु! ऐसी गडबड हो तो सत्य नहीं प्राप्त होगा. आडाडा! (श्रोता : विकल्पोनो अभाव थाय तो अनुभव थायने). तो अनुभव थाय. विकल्पसे अनुभव होता है? व्यवहार त्यागने योग्य है, तो विकल्प त्यागने

योग्य है. 'नहीं, त्यागने योग्य है नहीं. छद्म गुणस्थान सुधी—प्रमत्त सुधी व्यवहार्यारित्र है.' पण व्यवहार्यारित्र मडाप्रत, वड तो निश्चय यारित्रकी स्थिरता प्रगटी है, उसको है. सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र अपने द्रव्यके आश्रयसे प्रगट हुआ है, उसको प्रमत्तमें जो मडाप्रतका विकल्प है (उसे) व्यवहार कडनेमें आया. जहां आत्माका—द्रव्यका आश्रय नहीं लिया निर्विकल्प, त्यां विकल्पको व्यवहार कडनेमें आता डी नहीं. आडाडा! त्तारे गडडड. सोनगढने नामे तो पछी अेवुं करे छे अंदर. आडाडा! क्यां गया बाबुत्तार्छ गया? (श्रोता : अे अमदावाढ गया.) अेमना गाम गया.

आंडी तो कडते हैं, क्रियाकौ विकल्प न देखै पहिरनवारौ.. कडो, मोतीनी माणा गूंथी. गूंथी अे वप्तते (विकल्प) त्तले डो. पण माणा पडेरवा वप्तते (आम) गूंथी अैसा है विकल्प? पडननेकी शोत्ता है. मालाकी क्रियामें नाना भांतिकौ विग्यान है, अेम. विकल्प है, अेम. समजमें आया? परंतु मोतिनकी सोभामें मगन सुखवान है. अे बधा विकल्पो—आ मोती, आ अेनी माणा, आ अेमां सूतरनो डोरो—ये सभ विकल्प माला पडननेवालेको है नहीं. वड तो शोत्तामें मग्न है. तैसैं न करै न मुंजै अथवा करै सो मुंजै.. रागको करता त्ती नहीं ने रागको त्तोगता त्ती नहीं. अने पर्यायनये करे अने त्तोगवे. त्तले डो. अे ज्ञान करो. पण और करै और मुंजै.. दुसरी पर्याय करे ने दुसरी पर्याय त्तोगवे. सब नय प्रवांन है. ज्ञानकी अपेक्षासे, सभ है अैसा ज्ञान करना.

जदपि जथापि विकल्प विधि त्याग जौग है.. आडाडा! आ सर्वविशुद्ध अधिकार. ये सभ विकल्पको छोडकर.. सभ विकल्प विधि त्यागजोग है. ये त्यागजोग कहां? सातवेंमें? (श्रोता : अे ज वप्तते....) अे वप्ततनी वात... निर्विकल्प अनुत्त्व... ये विकल्प—विधि तो त्यागजोग है, डेभो. ये सब नय मान्य हैं तो भी अनुभवमें ये सब विकल्प—जाल त्यागने योग्य हैं. अर्थमें अैसा लिभा है. आडाडा! केवल निर्विकल्प अनुभव ही अमृतपान करना है. निर्विकल्प अनुत्त्व अमृतपान. आनंद तरङ्ग जूकनेसे अमृतका—आनंदका स्वाढ आया उसमें विकल्प सभ त्याग है. अनुत्त्वके कालमें विकल्प सभ त्याज्य हैं. आडाडा! यौथे गुणस्थानमें सम्यग्दर्शन हुआ, उस कालमें अनुत्त्वमें विकल्पका त्याग है. आडाडा! समजमें आया

कर्ता-(कर्म)में यह लिया है न वहां? १४३-४४, नहीं? 'अबद्ध हूं, अेक हूं, शुद्ध हूं.' व्यवहार तो निषेध करते आये डी हैं, अेम तो कडा. अनेक है ने राग सडित है, अैसा तो निषेध करते आये हैं, पण यहां तो अेक हूं ने शुद्ध हूं, ने अबंध हूं, परिपूर्णा ने अत्तेड हूं—अैसा जो विकल्प वड त्ती छोडे त्तिना तुजे अनुत्त्व नहीं डोगा. अमरयंदज्ज!

આહાહા ! ભારે આકરું ભાઈ ! લોગોંકો યે બાત ઐસી લગે કિ યે તો નિશ્ચયાભાસ હૈ. પણ નિશ્ચયાભાસ, જહાં આનંદકા અનુભવ આયા વહાં નિશ્ચયાભાસ કહાં રહા ? યે તો કહતે હૈં યહાં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? ચિદાનંદ ભગવાનકો અપની પર્યાયમેં ધ્યેય બનાકર જો અનુભવ હુઆ, યે તો અમૃતકા પાન હૈ, અમૃતકી બુટી હૈ. યે કોઈ વાદવિવાદકા વિષય નહીં, ભાઈ ! ભીખાભાઈ ! તમારો વિકલ્પ કામ ન કરે, કહે છે.

આ ગુરુ પાસેથી સાંભળીએ ને ગુરુનો ઉપકાર છે—એવો વિકલ્પ ત્યાં અનુભવમાં કામ ન કરે, એમ કહે છે. (શ્રોતા : એક અપવાદ...) આ તમારા દીકરા ના પાડે છે પણ એમ. આહાહા ! ભગવાનને આંગણે આવા વિકલ્પ હો, કહે છે. પણ ઈસ વિકલ્પસે નિર્વિકલ્પ અનુભવ હો, યે યોગ્ય નહીં. બે વાર કહે છે. ત્યાંય કીધું. નાંહિ અનુભૌ જોગ. આંહીં પણ કીધું, જદપિ વિકલ્પ વિધિ ત્યાગ જૌગ. હૈ ન ? પંડિતજી ! આહાહા ! ભાઈ ! શાંત થા, શાંત થા. ભગવાન તો રાગ અને વિકલ્પસે રહિત હૈ. યે તો નિર્વિકલ્પ હૈ તો નિર્વિકલ્પ ઉપયોગમેં ઉસકા અનુભવ હોતા હૈ. શુદ્ધ ઉપયોગ કહો કે નિર્વિકલ્પ પરિણામ કહો, સબ એક હી બાત હૈ. વહ શુદ્ધ ઉપયોગમેં સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? યે શુભ ઉપયોગસે હોતા નહીં. યે ૪૮ હુઆ. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

**प्रवचन नं. १२८ श्रावण वद २ रविवार ता. ८-८-१९७१
सर्वविशुद्धि द्वार पद ४८, ४९, ५० पर प्रवचन (हिन्दी)**

सर्वविशुद्धि अधिकार. ४८ पद छो गया. ४८ आया न छेले ?

जदपि तथापि विकल्प विधि त्याग जोग,
निरविकल्प अनुभौ अमृत पान है॥

आत्माने माटे.... सर्वज्ञ सिवा अंकांत माननेवाले अनेक प्रकार हैं वो जानना, पण वद विकल्प है वो त्याग करनेवायक है. आत्मा अबद्ध है द्रव्यसे, पर्यायमें रागादि अशुद्धता है, वस्तु तरीके अंक है, गुण-पर्यायसे अनेक हैं—अैसे भेद है अने अभेद भी है. तो जैसा है अैसा नय-प्रमाणसे जानना. पण जानकर करना क्या पीछे ? यद्यपि अैसा विकल्पसे निर्णय किया, तथापि विकल्प विधि त्याग जोग है. अैसा है ने अैसा नहीं है— ये सब विकल्प दृष्टिमेंसे छोडनेवायक है.

निरविकल्प अनुभौ अमृत पान है. अपना स्वरूप निर्विकल्प ही है, तो पर्यायमें निर्विकल्पतासे अनुभव करके अमृतका पान करना, उसका नाम अनुभूति, उसका नाम सम्यग्दर्शन, उसका नाम धर्मकी प्रथम निर्विकल्पताकी शुरुआत होती है. समजमें आया ? अमृत पान... आत्मा अंतरमें अतीन्द्रिय अमृतका धाम निर्विकल्प... सब विकल्पकी जंजाल छोडकर, स्वरूप अैसा अभंड निर्विकल्प है, अैसी परिणतिमें अमृतरस पीना. आडाडा ! सर्व शास्त्रका ये तात्पर्य है. यहां लग आया है. डवे, किस नयसे आत्मा कर्मोका कर्ता है और किस नयसे नहीं है. नीचे है श्लोक १८.

व्यावहारिकदृशैव केवलं कर्तृ कर्म च विभिन्नमिष्यते।

निश्चयेन यदि वस्तु चिन्त्यते कर्तृ कर्म च सदैकमिष्यते॥१८॥

मूण तो कर्ता-कर्म अधिकार विशेष स्पष्ट (करना) है न. विकल्पका कर्ता होना वद आत्मामें है, पण अज्ञानभावसे है. समजमें आया ? विकल्पका कर्ता, रागका कर्ता होना, वही वस्तुका स्वरूप है अर्थात् परका कर्ता नहीं. समजमें आया ? परसे भिन्न बनाना है न अभी तो.

क्या नयथी आत्मा कर्मोको कर्ता छे अने क्या नयथी नथी. (दोहरा)

दरब करम करता अलख, यह विवहार कहाउ।

निहचै जो जैसौ दरब, तैसौ ताकौ भाउ॥४९॥

શબ્દાર્થ :—દરબ કરમ(દ્રવ્યકર્મ)=જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોની ધૂળ. અલખ=આત્મા તાકૌ=તેનો. ભાઉ=સ્વભાવ.

અર્થ :—દ્રવ્યકર્મનો કર્તા આત્મા છે એમ વ્યવહારનય કહે છે, પણ નિશ્ચયનયથી તો જે દ્રવ્ય જેવું છે તેનો તેવો જ સ્વભાવ હોય છે—અર્થાત્ અચેતન દ્રવ્ય અચેતનનો કર્તા છે અને ચેતનભાવનો કર્તા ચૈતન્ય છે. ૪૯.

અર્થ :—દ્રવ્યકર્મકા કર્તા આત્મા છે, વહ વ્યવહારનય કહતા છે, પર નિશ્ચયનયસે તો જો દ્રવ્ય જૈસા છે વૈસા હી સ્વભાવ હોતા છે—અર્થાત્ અચેતન દ્રવ્ય અચેતનકા કર્તા છે ઓર ચેતનભાવકા કર્તા ચૈતન્ય છે ॥૪૯॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

દરબ કરમ કરતા અલખ, યહ વિવહાર કહાહ.. જડકર્મકો આત્મા કરે, યહ તો જૂઠી વ્યવહારદૃષ્ટિસે કહનેમેં આયા છે. ક્યોંકિ કર્મ ભી એક પદાર્થ છે તો વહ અપની પર્યાયકો રચતા છે, કરતા છે, ઉસમેં આત્મા ક્યા કરે? કર્મ આત્મા બાંધે કિ કર્મકા ફલ આત્મા ભોગવે—યહ તો જૂઠી વ્યવહારદૃષ્ટિસે કહનેમેં આયા છે. દરબ કરમ કરતા અલખ.. ભગવાન આત્મા જડકી પર્યાયકો કરે વ્યાવહારિક દૃશૈવ. છે ને? વ્યાવહારિક દૃશૈવ. યે વ્યવહાર નામ મિથ્યા—જૂઠી દૃષ્ટિસે કહનેમેં આતા છે. સમજમેં આયા? યહ વિવહાર કહાહ.. કહનેમેં આતા છે, વસ્તુસ્થિતિ ઐસી નહીં. નિહચે જો જૈસો દરબ, તૈસો તાકો ભાહ.. અભી તો પરસે ભિન્ન બતાના છે હોં. સ્વભાવકા કર્તા છે ને ભાવકર્મકા કર્તા નહીં— યે અભી સિદ્ધ નહીં કરના. સમજમેં આયા? નિશ્ચયનયસે તો જો દ્રવ્ય જૈસા છે ઉસકા વૈસા હી સ્વભાવ હોતા છે, અચેતન દ્રવ્ય અચેતનકા કર્તા છે ઓર ચેતનભાવકા કર્તા ચેતન છે.

પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ જો રાગ છે ઉસકા કર્તા આત્મા હી છે અજ્ઞાનભાવસે. સમજમેં આયા? પણ અજ્ઞાનભાવસે જડકા ભી કર્તા છે, ઐસા નહીં. યે વ્યવહારસે કહનેમેં આતા છે, પર વો તો જૂઠે વ્યવહારસે. નિહચે જો જૈસો દરબ તૈસો તાકો ભાહ.. નિશ્ચયનો અર્થ... છે તો વહ ભી વ્યવહાર. સમજમેં આયા? અપને ભાવકા કર્તા છે યે ભી અજ્ઞાનકા વ્યવહાર છે. નિશ્ચય તો... પરકા નહીં કર્તા અને સ્વકા કર્તા છે, ઈતની અપેક્ષાસે નિશ્ચય કહા છે. ખરેખર નિશ્ચય યહ છે નહીં. રાગકા કર્તા... જહાં લગ અપના સ્વભાવ સન્મુખ ચૈતન્યકા પતા લિયા નહીં, તબ લગ તો સ્વરૂપકે અજ્ઞાનભાવસે રાગકા કર્તા યે નિશ્ચય છે. નિશ્ચય શબ્દે સ્વ-આશ્રય. સમજમેં આયા? સ્વાશ્રય છે માટે નિશ્ચય કહા, બાકી તો વહ ભી વ્યવહાર છે. આહાહા ! વ્યવહાર-નિશ્ચયના ઝગડા. સમજમેં આયા?

निहचै जो जैसो दरब तैसो ताकौ भाउ.. यहाँ तो विकारी(भाव) भी जवद्रव्यका भाव है वड सिद्ध करना है भाई! आहा! जडकी पर्यायका कर्ता नहीं. शरीरकी पर्याय यलती है, उसका आत्मा कर्ता अज्ञानभावसे भी नहीं. बोलना होता है जडकी पर्यायसे, अज्ञानभावसे भी जडकी पर्यायका—भाषाका कर्ता (आत्मा) नहीं. अज्ञानभावसे विकृतरूप विकार दया, दान, प्रत, भक्ति, काम, क्रोधका भाव(का कर्ता है) क्योंकि दृष्टिमें वडी है. दृष्टिमें स्वभाव त्रिकाण वड तो है नहीं. तो अपने द्रव्यके ज्ञानके अभावमें अज्ञानी ही अपना विकार परिणामका कर्ता है. समजमें आया ?

वो ४८ (५६) हुआ. ५०. १८ कणश है. अेक कणश है, पर उसमें अर्थ नहीं दिया. नीये अर्थ है न? उसमें नहीं है? पंडितज! भीयमें श्लोक है न नीये, उसका अर्थ नहीं दिया. क्योंकि ँडरकी प्रतमें नहीं है. लिखा है न? यह श्लोक कलकत्तेकी छपी हुई परम अध्यात्म तरंगिणीमें है. परम अध्यात्म तरंगिणीमें है. उसमें है परम अध्यात्म तरंगिणीमें. किन्तु इसकी संस्कृत टीका प्रकाशकको उपलब्ध नहीं हुई. काशीके छपे हुए प्रथम गुच्छकमें यह श्लोक नहीं है. इडर भंडारकी प्राचीन हस्तलिखित प्रतमें भी यह श्लोक नहीं है और न इसकी कविता ही है. पण यहाँ भूण श्लोक ाला. आपणो नाप्यो छे. केटवामो छे अे? २११. आपणो अडीया नाप्यो छे. देभो, श्लोक है नीये.

ननु परिणाम एव किल कर्म विनिश्चयतः

स भवति नापरस्य परिणामिन एव भवेत्।

न भवति कर्तृशून्यमिह कर्म न चैकतया

स्थितिरिह वस्तुनो भवतु कर्तु तदेव ततः॥२११॥

ननु परिणाम एव किल कर्म विनिश्चयतः उसका अर्थ है. उसमें नहीं है. भरेभर, 'ननु'नो अर्थ भरेभर. परिणाम एव.. परिणाम है वडी निश्चयसे कर्म है. अपने आत्मामें जो रागादि कि शुद्धादि परिणाम होते हैं, वडी जवका कर्म है. कर्म नाम कार्य. पारिणामिन एव भवेत् नापरस्य भवित.. अपना परिणाम अपने आश्रयभूत परिणामीका होता है. दूसरा बोल. अेक बोल अैसा कडा कि भरेभर द्रव्य जो है, उसका जो परिणाम है वड परिणाम उसका (द्रव्यका) भरेभर कार्य नाम कर्म है. ये परमाणु है. अैसा होता है यड कर्म है. निश्चयसे ये परमाणुका कर्म है, परमाणुका कार्य है, आत्माका नहीं. (श्रोता :) अत्मेड होता है. त्मेड कडना वड तो व्यवहार जूही दृष्टिसे कडना है. आहा! आंही तो यड कडते है, परका कर्ता न माने (तो) द्विगंभर जैन नहीं. ल्यो अेम कडते हैं. पंडित अैसे कडते हैं. आहाहा! कितना ईरझार. अरे, भगवान!

તૂ તેરી સત્તામેં તેરી પરિપૂર્ણ દશા હૈ. તેરેમેં ઊલટા સૂલટા કર સકે. પરમેં કુછ કર સકે (ઐસા હૈ નહીં). કહતે હૈં કિ પરિણામ અપના કાર્ય હૈ ઔર પરિણામ પરિણામીકા હોતા હૈ. જો પરિણામ હુઆ વહ કાર્ય ઔર વહ પરિણામીકા પરિણામ પરિણામીકે આશ્રયસે હોતા હૈ. યે પરિણામ નિમિત્તકે આશ્રયસે હોતા હૈ, ઐસા નહીં. સમજમેં આયા ? યે પ્રશ્ન ચલા થા. નંદકિશોરજી ! વહ હીરાલાલજી આયે થે ન યહાં. ચલા થા પ્રશ્ન. પણ નિમિત્ત બિના હોતા નહીં. નિમિત્ત બિના હોતા નહીં ઉસકા ક્યા અર્થ ? કીધું, લકડીકા દૃષ્ટાંત દિયા થા. યે લકડી હૈ, દેખો, આરીસે કટી હુઈ હૈ. એકલી કપાય ? કપાય નામ સમજતે હૈં ? કટે. કરવતસે ટુકડા હોતા હૈ. કરવત બિના હોતા હૈ ? અરે, ભૈયા ! કરવતસે હોતા હૈ તો યૂં ક્યું રહા ? અભી તો કરવત હૈ નહીં. અભી રહા હૈ અપને કારણસે, તો ઉસ વક્ત ભી અપને કારણસે પર્યાયમેં દો ખંડ હુએ હૈં. અરે, સ્વતંત્ર દૃષ્ટિ.... વહ હીરાલાલ નહીં ? શું કહેવાય એ ? પ્રોફેસર. ધવલનું બનાવ્યું છે ને ? ધવલકા બનાયા હૈ. આયે થે ન ? પંડિતજીકે સાથ આયે થે. આ વહ ને એક ઉપાધ્યાય. દોનોં આયે થે. કોલ્હાપુર.

યહાં તો કહતે હૈં, કોઈપણ પરિણામ, પરિણામ નામ વર્તમાન દશા—વર્તમાન હાલત, વહ કર્મ નામ કાર્ય કહનેમેં આતા હૈ. કિસકા ? પરિણામીકા. પરિણામી બિના પરિણામ હોતા નહીં અને યે પરિણામ પરિણામીકા કર્મ નામ કાર્ય હૈ. યે મંદિર બનવા સકે ને મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા કર સકે—યહ કાર્ય આત્માકા નહીં હૈ, એમ કહતે હૈં. એ, પોપટભાઈ ! તમારે ક્યાં હજી પધરાવ્યું છે ? કર્યું નથી કાંઈ. થોડુંક ત્યાં કર્યું છે જોરાવરનગરમાં. તમારા ગામમાં તો બાકી છે બધું ઘણું. જોરાવરનગર. ક્યા કિયા થા ? વિકલ્પ. મંદિર-બંદિરમેં નહીં. અમુલખભાઈ ! અમુલખભાઈ છે ને ? આ તમારે ત્યાં મદદ કરી હતીને તમને ? નહીં કરે ?

ભાઈ ! જગતકી ચીજ જો હૈ, વહ અપની વર્તમાન પર્યાયસે પરિણામ રહી હૈ. યે પરિણામ હી વહ દ્રવ્યકા કાર્ય હૈ અને વહ પરિણામ પરિણામીકે આશ્રયસે હોતા હૈ. વહ પરિણામ પરકે આશ્રયસે હોતા હૈ, ઐસા નહીં. દો બોલ હુઆ. સમજમેં આયા ? દો બોલ ક્યા હુઆ ? કિ પ્રત્યેક પદાર્થકા વર્તમાન પર્યાયરૂપી પરિણામ યે કર્મ હૈ. ક્યોંકિ વહ નિશ્ચયસે દ્રવ્યકા કાર્ય હૈ. ઔર વહ પરિણામ પરિણામીકે આશ્રયસે હોતા હૈ. તો ઉસકા જો પરિણામીદ્રવ્ય હૈ ઉસકે આશ્રયસે હોતા હૈ. નિમિત્તકે આશ્રયસે હોતા હૈ, ઐસી ચીજ હૈ (નહીં). હૈ ઉસમેં વહ ? દેખો, ‘નનુ પરિણામ..’ નનુ એટલે નિશ્ચય. ‘નનુ પરિણામ એવ કિલ કર્મ વિનિશ્ચયત.’ ખરેખર તો પરિણામ વિકારી હો કે અવિકારી, વહી કર્મ નામ કાર્ય કહનેમેં આતા હૈ. ‘સ ભવતિ નાપરસ્ય પરિણામિત એવ ભવેત્.’ યે અપને પરિણામીકે આશ્રયસે હોતા હૈ, પરકે આશ્રયસે નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

દિખતા હૈ ન કિ પરકે આશ્રયસે હોતા હૈ ? આત્મા હૈ તો બોલા જાતા હૈ. મુર્દા ક્યો નહીં બોલતા ? કિસીને પ્રશ્ન કિયા થા કિ નહીં ? ભાઈ ! મુર્દા ભી અપની પર્યાયકા હી કર્તા હૈ, ભાષાકા કર્તા હૈ નહીં. યહાં ભી ભાષાકી પર્યાયકા કર્તા, પરમાણુ ભાષાકા હૈ વહ કર્તા હૈ ઓર વહ ઉસકા કર્મ હૈ. ભાષા(વર્ગણા)કા વહ કર્મ નામ કાર્ય હૈ. વહ પરિણામ ભાષાવર્ગણાકે આશ્રયસે હુઆ હૈ. હોઠસે ભી નહીં. ક્યોં યહ (શરીર) તો આહારવર્ગણા હૈ. ભાષા વચનવર્ગણા હૈ. દોનો ભિન્ન વર્ગણા હૈ. ભિન્ન વર્ગણાકા કાર્ય ભિન્ન વર્ગણાસે હોતા હૈ—ઐસા તીન કાલમેં હોતા નહીં. પદમચંદજી ! તો આ બધા હોશિયાર તમે કહેવાઓને ધંધામાં-કામમાં ને ? પચાસ-પચાસ હજાર કમાય ને લાખ-લાખ કમાય. હોશિયારીનું કામ છે કે નહીં બધું ? નહીં ? શિખરચંદજી ! આ મૂર્ખાઈનું કામ છે ?

૨૦૦-૨૦૦ રૂપિયા લેતા હતા રામજીભાઈ, લ્યો, ત્રીસ વર્ષ પહેલા કોર્ટમાં. મૂર્ખાઈનું કામ હશે ? ત્રીસ વર્ષ પહેલે કોર્ટમેં પાંચ કલાક જાયે, બસ્સો (રૂપિયા લે). ચાલીસ આવે એક કલાકના. એક જ મિનીટમાં અહીં મૂક. અમે ઉઘરાણી લેવા જઈએ અસીલ પાસે ? તો યહ ઉનકી હુશિયારીસે મિલતા થા કિ નહીં ? ઉસકા અર્થ ક્યા ? ઉસકા અર્થ ક્યા ? વહ પરમાણુકી પર્યાય ક્ષેત્રાંતર હોકર વહાં આનેવાલી થી તો વહ કાર્ય તો પરમાણુકા હૈ. સમજમેં આયા ? ચીમનભાઈ ! આ બધા ચીમનભાઈ રહ્યા પૈસાવાળા. રેડનું ચલણ ઘણું અત્યારે, ધાર્યું ન થાય. હેં-હેં થઈ ગયું'તું. શું કહેવાય તમારું ? ઈન્કમટેક્ષ.

ભાઈ ! યે પરમાણુ પદાર્થ જગતકી ચીજ હૈ, અસ્તિ તત્ત્વ હૈ. હૈ, ઉસકા પરિણામ ક્ષણે ક્ષણે હુએ બિના રહતા નહીં. તો વહ પરિણામ ઉસકા—પરમાણુકા કર્મ હૈ ઓર વહ પરિણામ પરમાણુકે આશ્રયસે હોતા હૈ. વિકલ્પ કિયા માટે યહાં પૈસા આયા, ઐસા તીન કાલમેં હૈ નહીં. ભીખાભાઈ ! ખબર છેને ? તમારે ત્રીસનો પગાર હતો અને આ અનેક હજારો પેદા કરે છે. હીરાભાઈ કંઈ હુશિયારીથી કરતા હશે કે નહીં ? રામજીભાઈ તો કહે છે કે ભાઈ, સુમનભાઈની બુદ્ધિ મારાથી સારી છે. એમ તો કહે છે. વાત સાંભળી છે. એમ કો'ક કહેતું હતું. કહો, સમજાણું ?

ઉસમેં ક્યાં હૈ ? બુદ્ધિ હૈ તો આઠ હજાર પગાર મિલતા હૈ ? આઠ હજારકા પગાર તો પરમાણુ હૈ ચીજ. પરમાણુકા આના, રહના, ટિકના—વહ તો પરમાણુકી પર્યાયકે કારણસે હૈ. વહ પરિણામ ઉસકા—પરમાણુકા કાર્ય હૈ ઓર ઉસકા પરિણામી જો પરમાણુ હૈ ઉસકે આશ્રયસે પરિણામ હુઆ હૈ. દૂસરેકે આશ્રયસે હુઆ હૈ ? શેઠ ! યે બીડીકા સબ ધંધા તુમ્હારે આશ્રયસે હોતા હૈ ? શેઠ આવ્યા લક્ષમાં. વારંવાર આવતા તો જોઈએ કે નહીં ? ચાર બોલ હૈ ઈસ શ્લોકમેં. એક બોલ તો વહ કિ જો દ્રવ્યકા જો પરિણામ વો ઉસકા

કાર્ય. દૂસરા બોલ વહ કિ જો કાર્ય હૈ વો પરિણામીકે આશ્રયસે હોતા હૈ, પરકે આશ્રયસે નહીં. નિમિત્ત ઉડા દિયા. સમજમેં આયા ?

(શ્રોતા : નિમિત્ત ઉડા દિયા વહ કહાં લિખા હૈ?) યે ક્યા લિખા હૈ? ધન્નાલાલજી! શેઠ હૈ યે તો. ક્યા લિખા હૈ? ‘અપને આશ્રયભૂત પરિણામીસે હોતા હૈ, અન્યકા નહીં.’ અપરસ્ય ન ભવતિ.. હૈ ઉસમેં? અપરસ્ય ન ભવતિ. પંડિતજી! યે તો પંડિત હૈ ન? સંસ્કૃત જાનતે હૈ કિ નહીં? અપરસ્ય ન ભવતિ.. દેખો. હૈ? આહાહા! સ ભવતિ નાપરસ્ય પરિણામિન એવ ભવેત્. અસ્તિ-નાસ્તિ કિયા. અપરસે નહીં હોતા, અપને પરિણામીસે વો પરિણામ હોતા હૈ. યે પરિણામકા આશ્રય આધાર દ્રવ્ય હૈ, દૂસરા દ્રવ્ય નહીં. આહાહા! ખાત ઐસી હૈ ભાઈ! માર્ગ ઐસા હૈ. સત્ય વસ્તુ. એક સર્વજ્ઞ સિવાય આ વાત ક્યાંય હોઈ શકે જ નહીં.

એકવાર ‘સમંતભદ્ર આચાર્ય’ને ‘મુનિસુવ્રત’ ભગવાનકી સ્તુતિમેં કહા, ‘હે નાથ! સમય એક ને ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ ત્રીનકા પતા એક સમયમેં આપને લિયા. વહી આપ સર્વજ્ઞકા લક્ષણ હૈ. સમય એક અને એક સમયમેં પ્રત્યેક દ્રવ્યમેં ઉત્પાદ, વ્યય, (ધ્રોવ્ય). ઉત્પાદ પરિણામ હુઆ વહ કર્મ. પૂર્વકા વ્યય હુઆ ને આંહીં ધ્રુવ હૈ. તો વહ પરિણામ કર્મ હૈ. પરિણામ પરિણામીકે આશ્રયસે હોતા હૈ, અપરકે આશ્રયસે નહીં. એક સમયમેં ત્રીન બોલ આપને પકડે. સમય તો સૂક્ષ્મ હૈ. ‘ક’ બોલે એમાં અસંખ્ય સમય જાય. આહાહા! બાપુ! કેવળજ્ઞાનકી પ્રતીતિ કરના યે સાધારણ ખાત નહીં હૈ. એક સમયમેં, નાથ! આપને પ્રત્યેક દ્રવ્યકે ત્રીન અંશ (દેખે). સમય એક. ‘ક’ (બોલનેકે કાલકા) અસંખ્યવા ભાગ એક સમય. ‘ક’ બોલે ઈતનેમેં અસંખ્ય સમય હૈ. ‘ક’ (બોલનેકે કાલકે) અસંખ્યવે ભાગમેં એક સમય હૈ. ઔર ત્રીન અંશ. સમયકા ત્રીન ભાગ નહીં. ઔર એક સમયમેં ત્રીન અંશ આપને જાન લિયા યે આપકા સર્વજ્ઞ લક્ષણ હૈ. સમજમેં આયા ?

આંહીં કહતે હૈં, ભગવાનને દેખા ઐસા હી કહતે હૈં. દો બોલ હુઆ. ક્યા દો બોલ હુઆ? કિ (૧) પ્રત્યેક પરિણામ ઉસ દ્રવ્યકા કર્મ નામ કાર્ય હૈ. દૂસરા—(૨) વો પરિણામ પરિણામીપદાર્થકે આશ્રયસે હોતા હૈ, અન્યકે આશ્રયસે હોતા નહીં. પ્રત્યેક દ્રવ્યકા પરિણામ અપના નિશ્ચય કર્મ કહનેમેં આતા હૈ. વહ પરિણામ અપને પરિણામી દ્રવ્યકે અવલંબનસે હોતા હૈ, પરકે અવલંબનસે હોતા નહીં. આહાહા! ત્રીસરા બોલ (૩) કર્મ કર્તૃશૂન્ય ન ભવતિ. જો કાર્ય હૈ વહ કર્તા બિના હોતા નહીં. ઠીક હૈ? જો કોઈ પરમાણુ અને આત્મા હૈ ઉસમેં જો પરિણામ હોતા હૈ—પર્યાય હોતી હૈ, વહ કર્તા બિના હોતા નહીં. યે ત્રીસરા બોલ હૈ. કર્તા શૂન્ય પરિણામ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? વળી કર્મ, કર્તા બિના હોતા નહીં. ત્રીજો બોલ. ત્રીન બોલ હુઆ.

ચોથા બોલ ઉસમેં હી ઉસમેં. વસ્તુનઃ એકતયા સ્થિતિ હ ન.. તબ ઐસે દેખનેમેં આતા હૈ ન કિ જૈસા જૈસા નિમિત્ત મિલા ઐસા ઐસા પરિણામ પલટતા હૈ? ઐસા દેખનેમેં આતા હૈ ન? ભિન્ન ભિન્ન કાલમેં. તો કહતે હેં કિ પરિણામકી સ્થિતિ એક સમયકી હી હૈ. હૈ? વસ્તુકી એકરૂપ સ્થિતિ હોતી નહીં, વસ્તુકી એકરૂપ સ્થિતિ રહતી નહીં. યે કૂટસ્થ નહીં હૈ. ક્ષણ ક્ષણમેં પરિણામ હોતા હૈ માટે પલટનેમેં તુઝે ઐસે ભાસતા હૈ કિ જૈસા નિમિત્ત આયા ઐસા પરિણામ હુઆ, (પર) ઐસા હૈ નહીં. સ્થિતિ પરિણામનકી ઐસી હૈ કિ પરિણામન એક હી સમય રહતા હૈ. દૂસરે સમયમેં દૂસરી સ્થિતિકે કારણસે હૈ. પરકે કારણસે હૈ (નહિ.) કારણકે વસ્તુ દ્રવ્ય-પર્યાયસ્વરૂપ હોનેસે સર્વથા નિત્યપણા બાધા સહિત હૈ. કાયમી એક હી સ્થિતિ રહે ઐસા નહીં. પલટતા હૈ પ્રત્યેક (દ્રવ્ય). સિદ્ધ ભી પલટતે હેં. આહાહા!

સિદ્ધમેં ભી એક સમયમેં ઉત્પાદ્-વ્યય ને ધ્રોવ્ય હૈ. સ્થિતિ એકરૂપ નહીં રહતી. યે કારણસે પલટનેમેં નિમિત્ત દેખકર વિલક્ષણતા તુઝે દેખનેમેં આવે, તો ઐસા હૈ નહીં. એકરૂપ સ્થિતિ નહીં ઈસલિયે પલટતે હેં. વસ્તુ અપને પરિણામરૂપ કર્મકા કર્તા હૈ, યહ નિશ્ચય સિદ્ધાંત હૈ, લ્યો. એક ભી સિદ્ધાંત યથાર્થ બૈઠ જાય તો ઉસકી દૃષ્ટિ પરકે કર્તાપનેસે ઉઠ જાય (ઔર) અપને પરિણામ ઉપર કર્તાપને દૃષ્ટિ આયે. ઐસે વિકારી પરિણામકા કર્તાપના આયા તો મેં કૌન હૂં? ક્યા વિકારી પરિણામ મેરા કર્તવ્ય હૈ? મેં વિકારી હૂં? મેં ત્રિકાળી દ્રવ્ય અવિકારી વીતરાગમૂર્તિ હૂં. ઐસી દૃષ્ટિ જબ હુઈ તો વિકારી પરિણામકા કર્તા(પના) ભી છૂટ જાતા હૈ. સમજમેં આયા? ઈસ કારણસે યહ બાત કહનેમેં આયી હૈ. ચાર બોલ હુએ. ક્યા ચાર થયા? પોપટભાઈ!

(શ્રોતા : ૧. પરિણામ કર્મ છે, તે તો દ્રવ્યનું કર્મ જ છે. એમ જ ચાલે છે. ૨. પરિણામ પરિણામીનું જ છે.) ૩. પરિણામ કર્તા બિના હોતા નહીં. ૪. અને બદલે છે એનું કારણ, એકરૂપ સ્થિતિ રહતી નહીં માટે બદલતા હૈ. નિમિત્ત આતા હૈ તો બદલતા હૈ, (ઐસા નહીં.) એકરૂપ સ્થિતિ રહતી નહીં માટે બદલતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! ઘણા વખતથી આ ચાર બોલ કહીએ છીએ. આ ચાર બોલ તો ઘણા વખતથી ચાલે છે. ઘણા વખતથી કહીએ છીએ વ્યાખ્યાનમાં. સમજમેં આયા? હવે ૧૯મો કળશ. આ કળશને આંકડો નથી નાંખ્યો.

बहिलुठति यद्यपि स्फुटदनन्तशक्तिः स्वयं
तथाऽप्यपरवस्तुनो विशति नान्यवस्त्वन्तरं

‘વિશતિ’ એટલે? પ્રવેશ કરતા હૈ.

સ્વભાવનિયતં યતઃ સકલમેવ વસ્તિવષ્યતે

સ્વભાવચલનાકુલઃ કિમહિ મોહિતઃ ક્લિશ્યતે ॥૧૧॥

આહાહા! ગજબ! આચાર્યોએ બહુ ટૂંકામાં પદાર્થની વ્યવસ્થા જૈસી હૈ વૈસી પ્રસિદ્ધ કર દી હૈ. આંહીં તો કહતે હૈં કિ દુનિયાકા કર્તા ઈશ્વર તો નહીં, પણ તુમ ભી પરકા કર્તા નહીં અને તેરી પર્યાયકા કર્તા ભી તૂ હી હૈ. ઉસમં દો પ્રકાર હૈ. જબ લગ રાગ ઉપર દૃષ્ટિ હૈ, રાગકા હી અસ્તિત્વ દૃષ્ટિમં આયા હૈ, વસ્તુકા સ્વભાવ દૃષ્ટિમં આયા નહીં, તબ લગ વિકારકા કર્તા તૂ હી હૈ. ઓર જબ વસ્તુકા સ્વભાવ દૃષ્ટિમં આયા તો વસ્તુમં વિકાર નહીં, તો વિકારકા કર્તા તૂ નહીં. નંદકિશોરજી! ઐસી ચીજ હૈ. આજ તો તુમહારે તેરવા દિન ચલતા હૈ. બીસમંસે તેરહ. સાત દિન રહા ન, સાત દિન રહા હવે. બીસ દિનકા હૈ ન કલાસ? તેરહ દિનકા કલાસ હો ગયા આજ. સમજમં નહીં આયા? તેરહ દિન હો ગયે, બીસ દિનકા કલાસમં. તેરહ કહા ન? તેરહ.

ઉસકા પદ.. પદ.. જ્ઞાનકા જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમન હોતા હૈ પર વહ જ્ઞેયરૂપ નહીં હો જાતા. આહાહા!

જ્ઞાનનું જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમન હોય છે તે જ્ઞેયરૂપ થઈ જતું નથી. (સવૈયા એકત્રીસા)

ગ્યાનકૌ સહજ જ્ઞેયાકાર રૂપ પરિણવૈ,

યદ્યપિ તથાપિ ગ્યાન ગ્યાનરૂપ કહ્યૌ હૈ।

જ્ઞેય જ્ઞેયરૂપ યૌ અનાદિહીકી મરજાદ,

કાહૂ વસ્તુ કાહૂકૌ સુભાવ નહિ ગહ્યૌ હૈ ॥

એતેપર કોઝ મિથ્યામતી કહે જ્ઞેયાકાર,

પ્રતિભાસનસૌ ગ્યાન અસુદ્ધ હૈ રહ્યૌ હૈ।

યાહી દુરબુદ્ધિસૌ વિકલ ભયૌ ડોલત હૈ,

સમુદ્ધૈ ન ધરમ યૌ ભરમ માંહિ બહ્યૌ હૈ ॥૫૦॥

શબ્દાર્થ :—જ્ઞેયાકાર=જ્ઞેયના આકાર. જ્ઞેય=જાણવા યોગ્ય ઘટ-પટાદિ પદાર્થ. મરજાદ(મર્યાદા)=સીમા. પ્રતિભાસના=છાયા પડવી. ભરમ=ભ્રાંતિ.

અર્થ :—બેકે જ્ઞાનનો સ્વભાવ જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમન કરવાનો છે, તોપણ જ્ઞાન, જ્ઞાન જ રહે છે અને જ્ઞેય જ્ઞેય જ રહે છે. આ મર્યાદા અનાદિકાળથી ચાલી આવે છે, કોઈ કોઈના સ્વભાવનું ગ્રહણ કરતું નથી. અર્થાત્ જ્ઞાન જ્ઞેય થઈ જતું નથી અને જ્ઞેય જ્ઞાન

થઈ જતું નથી. આમ છતાં કોઈ મિથ્યાતી-વૈશેષિક આદિ કહે છે કે જ્ઞેયાકાર પરિણમનથી જ્ઞાન અશુદ્ધ થઈ રહ્યું છે, તેથી તેઓ આ જ મૂર્ખાઈથી વ્યાકુળ થઈ ભટકે છે-વસ્તુસ્વભાવને ન સમજતાં ભ્રમમાં ભૂલેલા છે.

વિશેષ :-વૈશેષિકોનો એકાન્ત સિદ્ધાંત છે કે જગતના પદાર્થો જ્ઞાનમાં પ્રતિબિમ્બિત થાય છે, તેથી જ્ઞાન અશુદ્ધ થઈ જાય છે, જ્યાં સુધી અશુદ્ધતા નહિ મટે ત્યાં સુધી મુક્ત નહીં થાય. પરંતુ એમ નથી. જ્ઞાન સ્વચ્છ આરસી સમાન છે, તેના ઉપર પદાર્થોની છાયા પડે છે, તેથી વ્યવહારથી કહેવું પડે છે કે અમુક રંગનો પદાર્થ ઝળકવાથી કાચ અમુક રંગનો દેખાય છે, પણ વાસ્તવમાં છાયા પડવાથી કાચમાં કાંઈ પરિવર્તન થતું નથી, જેમનો તેમ બની રહે છે. ૫૦.

અર્થ :-યદ્યપિ જ્ઞાનકા સ્વભાવ જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમન કરનેકા હૈ, તો ભી જ્ઞાન, જ્ઞાન હી રહતા હૈ ઓર જ્ઞેય જ્ઞેય હી રહતા હૈ। યહ મર્યાદા અનાદિ કાલસે ચલી આતી હૈ, કોઈ કિસીકે સ્વભાવકો ગ્રહણ નહીં કરતા અર્થાત્ જ્ઞાન જ્ઞેય નહીં હો જાતા ઓર જ્ઞેય જ્ઞાન નહીં હો જાતા। ઇતને પર કોઈ મિથ્યામતી-વૈશેષિક આદિ કહતે હૈં, કિ જ્ઞેયાકાર પરિણમનસે જ્ઞાન અશુદ્ધ હો રહા હૈ, સો વે ઇસી મૂર્ખતાસે વ્યાકુલ હુઐ ભટકતે હૈં—વસ્તુસ્વભાવ નહીં સમજે, ભ્રમમેં ભૂલે હુઐ હૈં।

વિશેષ :-વૈશેષિકોંકા એકાન્ત સિદ્ધાન્ત હૈ કિ જગતકે પદાર્થ જ્ઞાનમેં પ્રતિબિમ્બિત હોતે હૈં, ઇસસે જ્ઞાન અશુદ્ધ હો જાતા હૈ, સો જબ તક અશુદ્ધતા નહીં મિટેગી તબ તક મુક્ત નહીં હોગા। પરંતુ એસા નહીં હૈ, જ્ઞાન સ્વચ્છ આરસીકે સમાન હૈ, ડસ પર પદાર્થોંકી છાયા પડતી હૈ સો વ્યવહારસે કહના પડતા હૈ કિ અમુક રંગકા પદાર્થ ઝલકનેસે કાંચ અમુક રંગકા દિખતા હૈ, પર વાસ્તવમેં છાયા પડનેસે કાંચમેં કુછ પરિવર્તન નહીં હોતા જ્યોંકા ત્યોં બના રહતા હૈ। ૫૦।

‘રાજમલ્લજી’કી ટીકામેંસે બનાયા હૈ. ‘રાજમલ્લજી’કી ટીકા હૈ ન?

ક્યા કહતે હૈં? ગ્યાનકૌ સહજ જ્ઞેયાકાર રૂપ પરિણવૈ.. ભગવાન આત્માકા જ્ઞાનકા સ્વભાવ હી એસા હૈ કિ જો પરચીજ જૈસી હૈ, ડસ રૂપ અપના જ્ઞાન અપને કારણસે પરિણમતા હૈ એસા ડસકા સ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? શરીરકો જાનતા હૈ આત્મા, તો શરીરકા જૈસા સ્વરૂપ હૈ ડસ રૂપ જ્ઞાન પરિણમતા હૈ, અપને કારણસે પરિણમતા હૈ. વો જોયકે કારણસે નહીં. જોય હૈ વો જોયરૂપ રહકર, જ્ઞાનમેં જ્ઞાનકા પરિણમન જ્ઞાનકે કારણસે રહતા હૈ. જ્ઞાનકા પરિણમન હુઆ તો જોયરૂપ હુઆ, એસા નહીં. ઓર જોય હૈ ડસકા જ્ઞાન હોતા હૈ તો જોય જ્ઞાનરૂપ હો જાય, એસા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

ગ્યાનકૌ સહજ જ્ઞેયાકાર રૂપ પરિણવૈ.. યહ ડસકા સ્વભાવ તો પરિણમના હૈ. યે

रागको ज्ञानना, शरीरको ज्ञानना, जगतको ज्ञानना, ए द्रव्यको ज्ञानना. ज्ञानना ऐसा ज्ञानका सलज स्वभाव है. कोरुका करना, पलट देना और कोरुसे अपनेमें पलटना—ऐसा कोरु स्वभाव है नहीं. आछाछा! यद्यपि तथापि ग्यान ग्यानरूप कहयौ.. क्या कछते हैं? भगवान आत्मा.. शरीर, वाणी आदि परपदार्थ उनको ज्ञाननेके कालमें अपना ज्ञान अपनेसे परिणामा है. वो ज्ञान तो ज्ञानरूप रहकर परिणामा है. यद्यपि ज्ञेयाकाररूप ज्ञान हुआ, પણ ये ज्ञेयाकार यहाँ आ गया और ज्ञेयके कारणसे ज्ञान परिणामा है, ऐसा नहीं. सर्वविशुद्ध लिया है न सर्वविशुद्ध ?

ज्ञानमें जब यीज (ज्ञाननेमें) आती है तो यीज आ गछ यहाँ ज्ञानमें? ज्ञान तो ज्ञानरूप परिणामनेकी स्व-परप्रकाशक शक्तिके कारणसे परिणामता है. स्व-परप्रकाशक शक्ति है उस कारणसे परिणामता है. छोता है ज्ञान. वछ ज्ञान छोकर ज्ञान ज्ञानरूप छी रहा है. ज्ञान कोरु ज्ञेयरूप हुआ? निश्चयसे तो रागको ज्ञानता है ज्ञान, तो ज्ञान, ज्ञानका परिणामन है, वछ रागरूप नहीं हुआ. आछाछा! समजमें आया? कछते हैं कि समकित्ती करते तो हैं न? ये सब लडाछ करते हैं, राग, वेपार-धंधा करते तो हैं न? अरे, तने ञ्भर नहीं भाछ! धंधो... ज्ञानका—ज्ञाननेका धंधा (करते हैं.) समजमें आया? ए ञ्भंडके राजमें समकित्ती देभनेमें आवे और उर वर्षका जूवान राजकुमार छो और राज पर यढाछ आ गछ छो, उजारों छथी, घोडा लेकर जाते हैं. जाते हैं? कछते हैं कि ना. गज्भ वात है! पन्नालालज्ज! वछ पन्नालालज्ज करेलीवाला.

वछ अज्ञानी भी जाता है अने ज्ञानी भी जाता है. अज्ञानीका लग्न छोता है ने ज्ञानीका भी लग्न छोता है, ल्यो. तो कछते हैं, है छी नहीं, सुन तो सछी! ज्ञानीके ज्ञानके परिणामनमें अपना स्वभावका परिणामन और जो यीज है उस प्रकारका परिणामन अपने कारणसे ज्ञानका परिणामन हुआ है. परका परिणामन वछ करता नहीं और परका परिणामन यहाँ आता नहीं. पोपटभाछ! भारे काम भाछ! माणे, करे भधुं ने.... अज्ञानी गरीब छोय ने थोडा पैसा छोय अने ञ्भावानुं साधन न छोय ने स्त्री थोडी छोय. ज्ञानीने पूर्वना पुण्य छोय तो उजारो स्त्रीओ छोय ने अबजो पैसा छोय अने भडी पैसेकी दुकानमें थडेमें बैछा छो. आछाछा!

ये थडेमें नहीं, ये परके व्यापारकी क्रियामें नहीं. जैसी परकी क्रिया छोती है ऐसा ज्ञान अपनेसे परिणामता है यछ ज्ञानके परिणामनमें है. राग-द्वेष आया. मारनेका (भाव), ये द्वेषके भावमें भी नहीं. आछाछा! (श्रोता : किर तो बछोत भूल छो जायेगी?) भूल है नहीं. भडी कछण भात है. नकर भात है कि ज्ञानमें अपने स्वभावका लक्ष क्रिया तो ज्ञान स्वके लक्षसे भी अपना परिणामन हुआ और परयीज है वो प्रमाणे अपने ज्ञानमें

પરિણમન હોતા હૈ જાનનેકા. પણ જાનનેકા પરિણમન હુઆ માટે પરકા કર્તા હૈ અને જ્ઞાનકા પરિણમન હુઆ તો પરચીજ—જ્ઞેય યહાં આ ગઈ હૈ, ઐસા હૈ નહીં. આહાહા!

અજ્ઞાનીને પચાસ રૂપિયાના પગાર મળતો હોય ને વાંઢા હોય, સાધારણ હોય અને જ્ઞાનીને ૯૬ હજાર સ્ત્રી, ૯૬ કરોડ પાયદળ, ૪૮ હજાર નગર, ૭૨ હજાર પાટણ. આહાહા! (શ્રોતા : ક્યાં રાખતા હશે?) ક્યાં રાખતા હશે? આત્મામાં રાખતા હશે એ? વહ તો પરચીજ પરરૂપ રહી હૈ ને પરરૂપ હોકર પરિણમતી હૈ, વહ તો જ્ઞાની જાનતે હૈં. યે હુઆ ઐસા જાનતે હૈં. યે પરકો જાનતે હૈં (યહ) કહના યહ ભી અભી વ્યવહાર હૈ. યહાં સમજાના હૈ ન? સમજમેં આયા? સમ્યગ્દ્રષ્ટિ તો અપની પર્યાય કો હી જાનતે હૈં. સમજમેં આયા?

સર્વજ્ઞકા પરિણમન હુઆ, તો સર્વ વસ્તુ હૈ તો સર્વજ્ઞકા પરિણમન હુઆ, ઐસા હૈ? ઔર જ્ઞેય સબ પડે હૈં તો ઉસ કારણસે સર્વજ્ઞકા પરિણમન હુઆ? ઔર સર્વજ્ઞને જાના તો જ્ઞેય—લોકાલોક આ ગયા પર્યાયમેં? વસ્તુ સમજના અલૌકિક બાત હૈ. આહાહા! પંડિતજી! જ્ઞાનમેં જ્ઞાનકી પર્યાય હુઈ હૈ. ક્યા પરકી પર્યાય આ ગયી હૈ? પરકે કારણસે જ્ઞાન પરિણમન હુઆ હૈ? તો ઐસા ક્યો આતા હૈ? જ્ઞાન કિસકો કહતે હૈં? જૈસા હૈ વૈસા જાને ઉસકા નામ સમ્યક્જ્ઞાન. હૈ દૂસરા અને દૂસરે રીતસે જાને તો મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. એ પ્રકારે જાણે માટે એને એમ થઈ જાય કે પરકે કારણ જાનતે હૈં. અથવા જ્ઞેય યહાં આયા તો યહાં જ્ઞાન હુઆ, જૂઠ બાત હૈ. આહાહા! ‘(કર્તા પરિણામી દરવ), કર્મરૂપ પરિનામ; ક્રિયા પર્યાયકી ફેરની, વસ્તુ એક ત્રય નામ.’ (કર્તા-કર્મ અધિકારમેં) સાતવે પદમેં આ ગયા. યે તો (પદ) હૈ ઉસસે વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ હૈ. કર્તા-કર્મ (અધિકારમેં) તો આ ગયા હૈ. ઉસસે ભી વિશેષ સ્પષ્ટ કરતે હૈં. સર્વવિશુદ્ધ (અધિકાર) હૈ.

ભાઈ! તૂ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ ન પ્રભુ! જ્ઞાનમેં સ્વ-પરપ્રકાશક જાનના સ્વકા સ્વતઃ સ્વભાવ હૈ. ઉસમેં જૈસા જ્ઞેય હૈ ઐસા જ્ઞાન હુઆ, તો વહ તો જ્ઞાન હોકર રહા હૈ કિ જ્ઞેય(રૂપ) હોકર જ્ઞાન હુઆ હૈ? ઐસા હૈ નહીં. આહાહા! સમકિતી દુકાન પર બૈઠા હો ઔર વાણી નીકલે, ‘ઐસા લો, દો’, વહ સબ પરિણમન જ્ઞાનકા ઉસમેં આતા હૈ, વહ ચીજકા આતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? કરવું કાંઈ નહીં ને જાણવું બધું—ઐસી બાત હૈ. કરતે નહીં કુછ, જાને બિના રહતે નહીં કુછ. આહાહા! કોયડો કઠણ! લોગોંકો બહારકી દૃષ્ટિ હો ગઈ હૈ ન, બહિરદૃષ્ટિ હૈ ન, (તો માનતે હૈં કિ) અરે! જૈસા જ્ઞેય હૈ વૈસા જ્ઞાન ક્યો હુઆ? જ્ઞેયમેં કુછ નિમિત્તતા હૈ તો યહાં નૈમિત્તિક જ્ઞાન ઉસ રૂપ પરિણમા. ઐસા નહીં. સમજમેં આયા?

ये शब्द कानमें पडते हैं, तो शब्द तो परज्ञेय है. ज्ञानका जो अंदर परिणामन होता है, वल कोई शब्द ज्ञेय है उस कारणसे परिणामन होता है? अने ज्ञेय यहाँ धूस जाता है अंदर? अने ज्ञान ज्ञेयको धूता है? ज्ञान ज्ञेयको धूता है? ज्ञेय ज्ञानमें आ जाता है? भिन्न भिन्न अपना परिणामन है. आहाहा! ऐसी बात है. सर्वज्ञ सिवा.... सब धर्म समान कहांसे लाये? अक ही धर्म वीतराग सर्वज्ञ परमात्मा. आहाहा! (श्रोता : क्या करे मडाराज! डम तो समजते नहीं, आप कडते हैं तो आपकी मान लेते हैं. कोई कडे तो उसकी मान लेते हैं). जैसे कैसे माने? कोई कडे कि तुम्हारे बापको मेरे बापने पांय लाभ रुपिया दिया तो मान लेते हो? तुम्हारे पिताजको मेरा पिताजने पांय लाभ रुपिया दिया था उस भवमें. हा पाडी दो? जैसे किसिके कारणसे नहीं मानते, उसको बैठता है तो मानता है. पोपटभाई!

ज्ञेय ज्ञेयरूप यों अनादिहीकी मरजाद.. आहाहा! राग आदि परपदार्थ ज्ञेय हैं ये ज्ञेयरूप रडते हैं. भगवान आत्मा ज्ञानरूप परिणामता है. ज्ञानके परिणामनमें ज्ञेयका कभी स्पर्श नहीं. ज्ञेयका ज्ञान हुआ तो ज्ञेयका यहाँ स्पर्श हुआ ज्ञानमें और ज्ञेयका ज्ञान हुआ तो ज्ञान ज्ञेयको स्पर्शा—धूअरू—ऐसा है नहीं. ऐसी अनादिकी मरजाद, टेभो. ज्ञेय ज्ञेयरूप यों.. ए द्रव्य, ए द्रव्यरूप रडते हैं. उसका अस्तित्व तेरी पर्यायमें आता नहीं और तेरी पर्यायका अस्तित्व परके कारणसे होता नहीं. सर्वज्ञका परिणामन हुआ तो लोकालोक है तो परिणामन हुआ? उसका अस्तित्व है तो वल (परिणामन) हुआ. समजमें आया?

बडी यर्या दुई थी अक बार टउमें. टउकी साल. वीरजभाई आ पक्षनाने? ज्ञान परिणामन अपनेसे होता है, ए द्रव्यसे नहीं. दामोदर शेठ कडे, नहीं, ज्ञेय जितने हैं उस प्रमाणमें ज्ञान होता है माटे ज्ञेय कारण है. बडी यर्या दुई थी. टउ, टउ. (संवत) १८८३. ४४ वर्ष हुआ. ए द्रव्य न हो तो ज्ञान पूर्ण (कैसे) परिणामे? ज्ञान प्रमाणे आत्मा, आत्मा प्रमाणे ज्ञान अने ज्ञान ज्ञेयप्रमाण. भाई! आता है कि नहीं 'प्रवचनसार'में?

आत्मा ज्ञानप्रमाण, ज्ञान ज्ञेयप्रमाण, ज्ञेय लोकालोकप्रमाण. प्रवचनसारमें अधिकार है. पर उसका अर्थ क्या? आत्मा ज्ञानप्रमाण, ये आत्मा. और ज्ञान ज्ञेयप्रमाण. जितना ज्ञेय उस प्रमाणमें ज्ञान होता है. ज्ञेय लोकालोकप्रमाण. पण लोकालोकप्रमाण ज्ञेय हैं इसलिये यहाँ सर्वज्ञपना हुआ? ऐसा है नहीं. आहा! जहाँ व्यवहार विकल्प ठिठते हैं, व्यवहार श्रद्धा, व्यवहार मडाप्रत, भगवानका स्मरण, भक्ति विगेरे. तो राग है तो रागका ज्ञान ज्ञेयके कारणसे हुआ है? हुआ तो जिस प्रकारसे राग है वैसा ही ज्ञान होता

है. वह तो ऐसा ही ज्ञान होता है. वह भारवी गाथामें आया न? 'तदात्वे प्रयोजनवान्' 'ज्ञाज्ञेला प्रयोजनवान् है' ऐसा है. 'तदात्वे'. जो कालमें राग आता है उसे जानते हैं, पण राग है माटे जानते हैं? भरेभर ये रागको जानते हैं? और भरेभर ये ज्ञानका परिणामन रागको धूता है? (बिल्कुल नहीं.) आडाडा! समजमें आया?

बिन्न बिन्न तत्वोंको एक तत्व मानना वह मिथ्याभ्रम है, यही बताते हैं यहाँ. आता है न वह 'समयसार'में? कि परज्ञेयको अपना मानना—द्रव्यकर्म, भावकर्म, नोकर्म, वह विकल्प मिथ्यात्व है, और ज्ञेय भेदसे ज्ञानमें भेद मालूम होना वह अनंतानुबंधीना विकार है. द्रव्यकर्म, भावकर्म, नोकर्म पर है, उसे अपना मानना वह मिथ्यात्वका संकल्प है. ये संकल्प है मिथ्यात्वका और विकल्प? 'समयसार'में है. समजमें आया? डेटलाभी गाथाभां आव्युं? आ तो गुजराती छेने? दसभो कणश. आ दस.

'आत्मस्वभावं परभावमिन्नं.' दृष्टो, 'द्रव्यकर्म, भावकर्म, नोकर्म आदि पुद्गल द्रव्योंमें अपनी कल्पना करना उसे संकल्प कहते हैं'. संकल्प नाम मिथ्यात्व. 'और ज्ञेयोके भेदसे ज्ञानमें भेद मालूम होना.. ज्ञेयोके भेदसे ज्ञानमें भेद मालूम होना यह विकल्प है'. यह अनंतानुबंधी कषाय है. ज्ञेयोका भेद होता है तो मेरे ज्ञानमें भेद हो गया, (यह) भ्रम है. समजमें आया? ज्ञानी अपना अपने कारणसे वो प्रकारके परिणामन करते हैं, ज्ञेयोके कारणसे नहीं. निमित्तको उठा देते हैं. निमित्तसे ज्ञान नहीं होता, भ्रम कहते हैं. विकल्प अनंतानुबंधी, संकल्प वह मिथ्यात्व.

ज्ञेय ज्ञेयरूप यौ अनादिकी ही मरजाद,
काहू वस्तु काहूकौ सुभाव नहि गह्यौ है॥

आडाडा! कोई जडकी पर्यायका स्वभाव येतन ग्रहे और येतनकी पर्यायका स्वभाव जड ग्रहे, तीन कालमें मर्यादामें ऐसी बात है नहीं. आडाडा! शरीर, शरीररूप-अणुवृत्त उठकर रखा है तो अणुवृत्त पर्यायको येतन ग्रहे? जैसी पर्याय है उसका ज्ञानरूप परिणामन अपनेसे हो. पर अणुवृत्त ग्रहनमें आता है और अणुवृत्त ज्ञानकी पर्यायमें प्रवेश करता है—ऐसा नहीं. जैसा अणुवृत्त है वैसा ज्ञान होता है, पण वो ज्ञान हुआ तो अणुवृत्त प्रवेश किया—ऐसा है नहीं. ये तो ज्ञानका स्व-परप्रकाशक परिणामन अपने कारणसे है. आडाडा! समजमें आया?

काहू वस्तु काहूकौ सुभाव नहि गह्यौ है
एते पर कोऊ मिथ्यामती कहै ज्ञेयाकार,

प्रतिभासनसौं ग्यान असुद्ध है रह्यो है

आडाडा ! ज्ञानमें ये परद्रव्यका भास जब लग होता है, तब लग ज्ञान अशुद्ध है. पर क्युं परभास होता है? पण तेरा स्व-परप्रकाशक स्वभाव है माटे परभासन होता है. परका भासन वड अशुद्धताका कारण नहीं. समजमें आया? कान बंध करो, भाई ! तांभा नाभे... ये डोठ है न तो छेद करके उसमें लोडेकी कडी डाले, तो भोलना नहीं.... परद्रव्य क्या नुकशान करता है कि लकडी डाली तूने? समजमें आया? वड सूरदासका आता है न? आंभे झोड ली. परवस्तु है वो ज्ञानमें जणार्थ, उसमें अशुद्धता कहां आ गઈ? आंभका क्ये दोष है? अने राग आया तो रागका क्या दोष है? राग आया तो ऐसा ज्ञानेका परिणामन होता है ज्ञानमें. पण जिसकी दृष्टि पर उपर है... ऐसी यीज सुननेसे डमें राग होता है, ऐसी सुननेसे डमें द्वेष होता है, ये बात ही जूठी है. समजमें आया?

भडकीने भागे जट. क्या है? जैसी यीज है ऐसा ज्ञानना, वड तो तेरी ज्ञानकी पर्यायका स्वभाव है. स्वभावमें वो यीज आ गई है? उसको ज्ञानना अशुद्धता है? ज्ञानना वड तो स्व-पर प्रकाशकी शुद्धता है. आडा ! समजमें आया? ऐसे ज्ञानरूप आत्मा और ज्ञेय ज्ञेयरूप रडकर, ज्ञेयका ज्ञान ज्ञानके कारणसे अपनेमें होता है. ऐसा डोने पर भी मिथ्यामती कहै, ज्ञेयाकार प्रतिभासनसौं ग्यान असुद्ध है रह्यो है.. अरेरे! डमारे ज्ञानमें ये दूसरी यीज ज्ञाननेमें क्यो आयी? अपना आत्मा ही क्यो ज्ञाननेमें नहीं आया? डवे सुन तो सही! तेरे आत्मामें परसंबंधीकी ज्ञानपर्याय वड भी तेरी है. यड पर्यायका तू ज्ञाननेवाला है, परको ज्ञाननेवाला नहीं.

प्रतिभासनसौं ग्यान असुद्ध है रह्यो है, यांही दुरबुद्धिसौं... जुओ, ज्ञेय ने ज्ञाननी भिन्नता. जैसा ज्ञेय है ऐसा ही ज्ञान होता है. ईतने पर भी ज्ञेयके कारणसे ज्ञान ऐसा होता है—ऐसा नहीं. वो बताते हैं. आडाडा ! अल्पज्ञमें अल्पज्ञानपणो, सर्वज्ञमें सर्वज्ञानपणो. लोकालोक टिभता है तो लोकालोक ज्ञाननेमें आया तो अशुद्धता है? यड तो ज्ञानका सर्वज्ञपने परिणामना ये आत्मज्ञानका स्वभाव है, अपना ज्ञानका स्वभाव है. स्व-परपने परिणामना वड अपना निज स्वभाव है, परके कारणसे है नहीं. याही दुरबुद्धिसौं विकल भयौ डोलत है. मूर्खतासे व्याकुल हुए भटकते हैं.. वस्तुस्वभावको नहीं समजते, भ्रममें भूले हैं. विशेष कह्युं छे.

विशेष : वैशेषिकोका एकांत सिद्धान्त है कि जगतके पदार्थ ज्ञानमें प्रतिबिंबित होते हैं. प्रतिबिंबित ही नहीं होते हैं. प्रतिबिंब कहां हुआ? वो तो ज्ञान ही अपनेमें ऐसा

परिणामन करता है. परका—जउका प्रतिबिम्ब होता है आत्मामें? अरीसामें जो अग्नि और जल टपनेमें आता है, वल अग्नि और जल है? बहार तो अग्नि, जल हैं. अंदरमें ऐसा टिभेगा, ऐसी लौ अग्निकी. वल अग्नि है? वल तो अरीसाकी पर्याय है. हाथ लगाओ तो उष्णता होती है? ऐम लोकालोक तो लोकालोक ही है. ज्ञान(रूप) अरीसामें ज्ञाननेमें आता है (वल) परयीज ज्ञाननेमें आती है? ये तो अपनी पर्याय ज्ञाननेमें आती है. समजमें आया? समुझै न धरम यों भरम मांहि बहयौ है.. सो जबतक अशुद्धता नहीं मितेगी तब तक मुक्त नहीं होगा. आहाहा!

ज्ञानमें जल लग परका ज्ञानना रहता है तल लग मलिनता रहती है, ऐम कलते हैं. यल परका ज्ञानना छूट जय तो शुद्ध हो जाता है, ऐसा मानता है अज्ञानी. परका ज्ञानना छूटे कहांसे? स्व और परका ज्ञानना तो अपना निज स्वभाव है. अपना स्वभाव है, परके कारणसे नहीं. विषय बडा है माटे जानते हैं, ऐसा नहीं. अपना ज्ञानका परिणामन ऐसा है. समजमें आया? ज्ञानका ही सामर्थ्य है. मतिपने परिणामना, श्रुतपने परिणामना, अवधि, मनःपर्याय, केवल(पने परिणामना)—यल अपना ज्ञानका सामर्थ्य है. परके कारण है, ऐसा है नहीं. अभिनंदे, आया न? यल तो अभेद होता है उस अपेक्षासे अभिनंदे. उसका पांय (प्रकार)का सामर्थ्य, पांय प्रकारसे सामर्थ्य तो अपनेसे है. परके कारणसे है ऐसा नहीं. आहाहा! जरी सूक्ष्म बात लगे.

जैसा राग हो ऐसा ही यहां ज्ञान होता है. ऐसा ही ज्ञान होता है तो कुछ मलिनता आती है कि नहीं? क्या आये? यल ज्ञानका स्वभाव है. जैसा राग है ऐसा ही जाने. विषयकी वासनाका राग आया तो उसको ज्ञान जाने. ज्ञान जाने (वल) वासनाके कारणसे नहीं. अपने ज्ञानका स्व-परप्रकाशके कारणसे जाने. जाने ँसलिये ज्ञान मलिन हो गया? कलते है न, कांँ याद आता है तो थपाट मारते हैं. ऐसी कोँ बात (याद) आ जाय.. थपाटमें क्या है? ऐवी मुर्छाँ करे छेने केटलांक? ऐ बियारो माने अज्ञानथी. ये अज्ञान है. ज्ञानमें ज्ञाननेमें आया माटे मलिनता कहां आ गयी? मैं मलिन हो गया. ऐसी बात सुनी तो मलिन हो गया. अरे, मलिन नहीं, सुन तो सही! तेरे ज्ञानके परिणामनमें मलिनताका परिणामन जैसा है वैसा ज्ञाननेमें आ गया. ज्ञानमें मलिनता आ गई? नहीं. है तो स्वच्छंदता है. यारित्रकी ली नहीं. मलिनताका ज्ञान है वल अपनेमें आया है अपने कारणसे, मलिनताके कारणसे नहीं.

बारवी गाथामें कहां न, तदात्वे — ज्ञानेको प्रयोजनवान है. समकित्तीको यौथे गुणस्थानसे जहां जहां जो समयमें राग-द्वेष आदि आया, उस समयमें उसको ज्ञाननेवाला

आत्मा, धतना प्रयोजन है. जानते हैं, अस. सर्वज्ञ सर्वको जानते हैं. अल्पज्ञ जैसी अल्पज्ञताकी ताकात भीली है उस प्रमाशमें जानते हैं. मलिनता जानी तो आत्मा मलिन आत्मा हो जाता है, (ऐसा नहीं). समजमें आया? यह श्रद्धामें ईर है. ज्ञानका स्वभाव उसको प्रतीतमें आया (नहीं). गुणका स्वभाव ऐसा प्रतीतमें नहीं आया. ज्ञानगुणका स्वभाव तो स्व-पर प्रकाशमान है. आता है, आगे आ गया. 'ज्ञेय शक्ति द्विविधा प्रकाशी, स्वरूपा पररूपा भासी.' समजमें आया? 'ज्ञानी भगन विषय सुभ मांडी, यह विपरीत संभवे नहीं. ज्ञेयशक्ति द्विविध प्रकाशी. स्व पर प्रकाशक दो रूप प्रकाशी. स्वज्ञेय ने परज्ञेय. ये तो स्वपर ज्ञेय है, पर ज्ञानमें स्व-परपनाका ज्ञान हुआ तो अपनेसे हुआ है, ज्ञेयके कारणसे हुआ नहीं. विशेष कहेंगे.

(प्रमाश वचन गुरुदेव.)

अपने द्रव्यके कारणसे अपना द्रव्य है और अपने द्रव्यके कारणसे परद्रव्य नहीं है. तो अपने द्रव्यके कारणसे परद्रव्य अद्रव्य है. अद्रव्य कछो. और अपने क्षेत्रकी अपेक्षासे परक्षेत्र अक्षेत्र है. अपनी पर्यायकी अपेक्षा स्वकालकी (अपेक्षा) पर अकाल है और अपने भावकी अपेक्षासे पर अभाव है. इसके बिना तत्त्व सिद्ध नहीं होगा. समजमें आया? अपने द्रव्य-क्षेत्र-काण-भावसे अपना अस्तित्व है और परके द्रव्य-क्षेत्र-काण-भावसे अपना अस्तित्व नहीं अने अपने अस्तित्वसे परका अस्तित्व नहीं. तो अद्रव्य-अक्षेत्र-अकाण-अभाव हो गया अपनी अपेक्षासे. उसकी (परकी) अपेक्षासे स्वद्रव्य-क्षेत्र-काण-भाव है.

नाटक समयसार प्रवचन नं. १२७नो अंश पाना नं. ४२२

प्रवचन नं. १३० श्रावण वद ३ सोमवार ता. ६-८-१९७१
सर्वविशुद्ध द्वार पद ५१, ५२, ५३ पर प्रवचन (हिन्दी)

(समयसार) नाटक. सर्वविशुद्ध अधिकार. पद ५१ डे. २० कणश डे.

वस्तु चैकमिह नान्यवस्तुनो येन तेन खलु वस्तु वस्तु तत्।
निश्चयोऽयमपरो परस्य कः किं करोति हि बहिर्लुटन्नपि॥२०॥

जगतके पदार्थ परस्पर अव्यापक है, वलु कडते डे. कुड डी पडार्थ, परपडार्थकी पर्यायमें व्यापता नडी, प्रवेश करता नडी, परकु अपनेरूप बना सकता नडी अने पररूप अपना परिणाम डुता नडी. यड आत कडते डे.

जगतना पडार्थ परस्पर अव्यापक डे (डुपाड)

सकल वस्तु जगमें असहार्ड।

वस्तु वस्तुसुं मलै न कर्ड॥

डुव वस्तु डानै जग डेती।

सुकु डलन रहै सब सेती॥५१॥

शुडार्थ :-असहार्ड=स्वाधीन. डेती=डेडली.

अर्थ :-निश्चयनयथी जगतमां डधा पडार्थी स्वाधीन डे, कुड कुडनी अपेक्षा रापता नथी अने न कुड पडार्थ कुड पडार्थमां मडे डे. डुवाडुमा, जगतना डेडला पडार्थी डे तेमने डाले डे परा ते डधा तेनाथी डलन रहे डे.

डुवार्थ :-व्यवहारनयथी जगतना डुवुडु अेकडीडाने मडे डे, अेकडीडामां प्रवेश कडे डे अने अेकडीडाने अवकाश आडे डे परा निश्चयनयथी सर्व निडलश्रलत डे, कुड कुडने मणतुं नथी. डुवना डूरुड डानमां ते डधा अने अडूरुड डानमां यथासंभव जगतना पडार्थी डुरलडुडलसलत थाय डे, परा डान तेमने मणतुं नथी अने न ते पडार्थी डानने मडे डे. ५१.

अर्थ :-निश्चयनयसे जगतमें सब पडार्थ स्वाधीन है, कुड कुडकी अपेक्षा नहीं करते और न कुड कुडकी पडार्थसे मलता है। डुवाडुमा जगतके डलतने पडार्थ है उनुडे डानता है पर वे सब उससे डलन रहते डे।

डुवार्थ :-व्यवहारनयसे जगतके डुवुडु अेक-डूसरेसे मलते डे, अेक डूसरेमें प्रवेश करते और

एक-दूसरेको अवकाश देते हैं, पर निश्चयनयसे सब निजाश्रित हैं, कोई किसीसे नहीं मिलते हैं। जीवके पूर्ण ज्ञानमें वे सब और अपूर्ण ज्ञानमें यथासम्भव जगतके पदार्थ प्रतिभासित होते हैं, पर ज्ञान उनसे मिलता नहीं है और न वे पदार्थ ज्ञानसे मिलते हैं॥५१॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

सकल वस्तु जगमें असहाई.. निश्चयसे जगतमें जितने पदार्थ हैं, सब अपने स्वाधीन हैं. समजमें आया? जव विकार करे तो भी वड स्वाधीन है, कर्मके आधीन हो तो भी स्वाधीनसे आधीन होता है. समजमें आया? स्वाधीनसे पराधीन होता है? पराधीन—परके आधीन होनेमें स्वाधीनपने परके आधीन होता है. પણ कोई पराधीन कर दे, ऐसी थीज नहीं. सकल वस्तु जगमें असहाई.. अक-अक परमाणु और अक-अक आत्मा.. निगोदके अक शरीरमें अनंत जव और अक अक जवका कार्मणशरीर प्रत्येकका भिन्न भिन्न और उसका—कार्मण (शरीर)का अक-अक स्कंध, उसमें अक-अक परमाणु भिन्न भिन्न. कोई परमाणु कोई परमाणुको परिणामा सके अथवा परसे कोई परमाणु अपनेमें परिणामन कर सके, ऐसी कोई थीज नहीं. समजमें आया?

अम आत्मा... यहाँ तो विकार सहितकी बात है. समजमें आया? सकल वस्तु.. बाकी कँ रडी? असहाई... किसीकी थीज सडाय है नहीं. तो सिद्धको यहाँ (लोकाकाशमें) रहना पडता है, एतनी तो पराधीनता है कि नहीं? सिद्धको एतनी है, अस. धर्मास्तिकाय उपर नहीं तो (बडार) न जा सके, एतनी तो पराधीनता है कि नहीं? नंदकिशोरज्ज ! नहीं? ये अपनी पर्यायका स्वाधीनपने, वडी स्थानमें रहनेकी लायकातका कर्ता स्वतंत्रपणो है. वड कडते हैं, कोई निमित्तसे उसको हो जाय कँ अंदर पराधीनता... स्वयं द्रव्य, परको निमित्त बनकर परको पराधीन कर दे, ऐसी थीज जगतमें है नहीं. आडाडा !

वस्तु वस्तुसौं मिले न काई.. कोई थीज कोई थीजमें कभी कुछ भी मिलान होता नहीं. आडाडा ! (श्रोता : दूधमां तो साकर नांभे छे?) साकर साकरके परमाणुमें रडा, दूध दूधके परमाणुमें रडा. समजमें आया? अक-अक परमाणु अपनी पर्याय स्वतंत्रपने करता है. देणो, यहाँ अंगुलि है, देणो अंगुलि. उसमें जो परमाणु है, ये बडार जब भिन्न था तब सूक्ष्म था और एसमें आया तो स्थूल हो गया है. ये स्कंधकी पराधीनतासे स्थूल हो गया. अकेला स्थूल नहीं था, ऐसा नहीं? ऐसी बात बडारसे आयी थी. देणो, अक परमाणु छूटा है तो सूक्ष्म है. यहाँ परमाणु सूक्ष्म रडा? स्थूल हो गया? किसके कारणसे? नंदकिशोरज्ज ! ना, स्थूल है. स्थूल हुआ है. पर्याय स्थूल हुआ है. सूक्ष्म बात है. वड बात बडोत आई थी वहाँ उत्तर भंडमेंसे.

दोषो, स्कंधमें परमाणु आता है तो स्थूलरूप हो जाता है, वह स्थूल स्कंधके निमित्तकी असरसे होता है ? और एक परमाणुमें दो गुण यीकाश हो और दूसरे परमाणुमें यार गुण यीकाश हो, तो दो मिलकर यों एक परमाणुमें दो गुणका यार गुण(रूप) होना पड़े ? क्योंकि यहां यार गुण है तो यार गुण(रूप) परिणामन होगा, दो गुण(रूप) नहीं रह सकेगा. समझमें आया ? आहाहा ! द्रव्यानुयोगका तत्व स्वतंत्र, स्वाधीन है. एक परमाणु छूटा हो तो भी अपनेसे है. यहां आया ने स्थूल हुआ है. सूक्ष्मरूप रहा नहीं. क्योंकि जो एक सूक्ष्म रहे तो दूसरा (भी) सूक्ष्म (रहे), तीसरा सूक्ष्म (रहे), तो स्थूल किसकी पर्याय है ? समझमें आया ? एक-एक रजकणकी पर्याय स्थूल हुई है यहां. पर यह अपने कारणसे अपने स्वकालके परिणामनके कारण हुआ है. त्मारे वात ! समझमें आया ? स्कंधका मिलाप हुआ तो स्थूल हुआ ? के, नहीं, वस्तु असछाई हैं. अमरयंदत्माई !

पण ये नजरसे दिखता है न (कि) परमाणु स्थूल हुआ. अकेला पड जाय तो सूक्ष्म हो जाय. पण निमित्तमें स्थूल है तो स्थूल परिणामना पडता है उसको, ऐसा है नहीं. स्थूल है भरा. स्कंध स्थूल है, पण ये स्थूलकी पर्याय अपनेसे हुई है. स्थूल स्कंधका निमित्त है तो हुई है, ऐसा नहीं. आहाहा ! समझमें आया ? परमाणुका कडा न ये. वे दाबला आव्या उताने पड़ेला. परमाणु अपनी पर्यायसे रहा है. स्कंधमें भी परमाणु अपने स्वयतुष्टयमें है. क्या कडा ? स्कंधमें परमाणु आया तो भी परमाणु अपने स्वयतुष्टयमें है. अपने द्रव्य-क्षेत्र-काण-भावमें है, परके कारणसे नहीं. यह परमाणुमें स्थूल होनेकी पर्यायकी स्वकालकी लायकात थी, तो अपनेसे स्थूल हुआ है. छूटा पड जायेगा तो स्थूल नहीं रहेगा. यह भी अपनी पर्यायकी योग्यता जब सूक्ष्म होनेकी थी तो छूटा पड गया. समझमें आया ?

स्कंधमें भी प्रत्येक परमाणु अपने द्रव्य-क्षेत्र-काण-भावसे स्वाधीनपने अंदर रहा है, पराधीनपने नहीं. ऐसै आत्मा अनंत कर्मकी कार्मणवर्गणाकी मध्यमें पडा है, तो वह पराधीन है और कर्म पराधीन करते हैं, (ऐसा है नहीं.) जैसा कर्मका उदय आये ऐसा यहां परिणामन करना पडेगा, ऐसा नहीं. समझमें आया ? वस्तु वस्तुसौं मिलै न काई.. यह अनादिकी मर्यादा है. जीव वस्तु जानै जग जेती.. अब दृष्टांत कइते हैं. कडा, भगवान आत्मा ज्ञानस्वभावी है (तो) जाने सबको. पण शब्दरूप होता है ने जाने—ऐसा नहीं. अपनेमें रहकर सबको जानता है ऐसा ज्ञानका स्वभाव है. सबको जानता है तो ज्ञेयरूप ज्ञान हो गया अथवा ज्ञानने ज्ञेयरूप परिणामन कर दिया (ऐसा नहीं).

જ્ઞાનમાં જગત જાનનેમાં આતા હૈ તો જ્ઞાનકી પર્યાય જગત—જ્ઞેયરૂપ હુઈ, ઐસા હૈ ? ઔર જ્ઞેયપર્યાય જ્ઞાનમાં જાનનેમાં આતી હૈ તો જ્ઞેયપર્યાય જ્ઞાનરૂપ હુઈ હૈ ? સમજમાં આયા ? આહાહા !

ઐસી ચીજ સ્વતંત્ર.. સ્વતંત્ર.. સ્વતંત્ર. સોઝ મિત્ર રહૈ સબ સેતી, દેખો. એક-એક આત્મા ને એક-એક પરમાણુ—પ્રત્યેક પરમાણુ, અપના અપના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવમાં ભિન્ન રહતા હૈ. કિસીકે સાથ (રહતા હૈ ઐસા) વ્યવહારસે કહનેમાં આવે. કહો, પોપટભાઈ ! છોકરાઓ ને બધી બાયડીઓ ને બધા એમ રહેતા હશે ? છોકરો ક્યાં હતો ? એ તો અનંત પરમાણુઓનો પિંડ શરીર છે. આત્મા સ્વચતુષ્ટયમાં અંદરમાં રહતા હૈ. કર્મકે કારણ રહતા હૈ, ઐસા હૈ નહીં. સમજમાં આયા ? ઉપયોગકે અધિકારમાં આયા હૈ ન ? બહુત બાત કી હૈ. કોઈ એક વસ્તુ, (દુસરી) એક વસ્તુકે આધારસે નહીં. અત્યંત ભિન્ન હૈ. આધાર-આધેય નહીં. આહાહા ! વહાં તો વહાં તક કહ દિયા હૈ. યહાં તો વિકાર અપનેમાં અપનેસે હૈ ઐસા સિદ્ધ કરના હૈ. વહાં તો કહતે હૈં કિ વિકારકા (ઔર) વસ્તુકા ક્ષેત્ર ભિન્ન હૈ. આહાહા ! સમજમાં આયા ?

આંહીં તો પરસે ભિન્ન સ્વતંત્રતા સિદ્ધ કરની હૈ. સ્વતંત્રતા સિદ્ધ કિયે પીછે રાગકા ક્ષેત્ર ને રાગકા ભાવ સ્વભાવપને હુઆ હી નહીં. સ્વભાવ રાગરૂપ હુઆ હી નહીં. સમજમાં આયા ? જૈસે જ્ઞાન જ્ઞેયકો જાને ફિર ભી જ્ઞાનરૂપ રહકર જાનતા હૈ, જ્ઞેયરૂપ હોકર જ્ઞાન જાનતા હૈ ઐસા હૈ નહીં. ઐસે અંતરસે ભિન્ન જબ (કરના) હૈ તબ રાગકા આધાર આત્મા, ઐસા હૈ નહીં ઔર સ્વભાવકા આધાર રાગ ઐસા હૈ નહીં. આહાહા ! વ્યવહાર રત્નત્રયકા વિકલ્પ જો હૈ ઉસકા આધાર-આધેય ભિન્ન હૈ. અપના ભગવાન સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ ઉસકા આધાર-આધેય.. રાગકે બિના ઉસકા આધાર-આધેય ભિન્ન હૈ. આવું સ્વરૂપ છે, મૂળચંદ્રભાઈ ! મૂળચંદ્રભાઈ કહે, આખી જીંદગી ગઈ, એ પણ સંભાર્યું નહીં.

દરેક પદાર્થ અપનેમાં અંતર સમેટકર (અર્થાત્) પરસે ભિન્ન હોકર... ‘સમેટકર’ શબ્દ ક્યા હૈ ? અપનેમાં સમેટકર પરસે ભિન્ન રહતા હૈ. અપની પર્યાય પરકા સ્પર્શ કરતી હૈ (ઐસા) ત્રીન કાલમાં નહીં. આહાહા ! સમજમાં આયા ? ત્રીસરી ગાથામાં આયા હૈ શુરૂઆતમાં. પ્રત્યેક દ્રવ્ય અપના અનંત ધર્મ નામ ગુણ-પર્યાયકો છૂતા હૈ, ચૂમતા હૈ. સમજમાં આયા ? પ્રત્યેક પદાર્થ અપને ધર્મ ને ગુણકી પર્યાયકો ચૂમતા હૈ, ઐસા અનંત ધર્મકો ચૂમતે હોનેપર ભી પરકો તો ચૂમતા હૈ હી નહીં. ત્રીજી ગાથામાં છે.

एयन्तणिच्छयगदो समओ सावत्थ सुंदरो लोगे।

बंधकहा एयते तेहा विसंवादिणी होदि॥३॥

आडाडा! समजमें आया? कडो, पंडितज! क्या है ये? यड कडते हैं, कर्मके कारणसे आत्मामें विकार होता है, कर्मके कारणसे रुलना पडता है. आडाडा! (श्रोता : वड तो जैनको लागू पडता है, दूसरोंको लागू पडता नहीं). अन्यने ईश्वर रभडावे, वड येतन है. उसको (जैनको) जड रभडावे, (तो) वड जड उसका स्वामी डो गया. आडाडा! समजमें आया? जैनका जड स्वामी. जडके कारणसे आत्मांमां विकार डोता है और उसके कारणसे रुलना डोता है. छट्टी सालमें डुआ. पाकीताणा गये थे न जत्रा. छट्टी साल. २१ वर्ष डुआ. वडां श्वेतांबर साधु था. डमारी यर्या तो यालती..... सभा भोटी डती. नाम तो (भोटुं डतुंने). डडा डडा गामना माणसो सब वडां थे. दूसरा साधु गाममें उसने कडा, नहीं, कर्मसे आत्माको रुलना पडता है ऐसा सिद्ध करो. अनंत तीर्थकर ऐसा कडते हैं.

‘गोम्मटसार’में आता है, ‘भावकलंक पडरा’ ये क्या डुआ? ये कर्मके कारणसे है? ‘भावकलंक पडरा’ ऐसा शब्ड है ‘गोम्मटसार’में. निगोडमें क्यों रडता है जव? कर्मसे रडता है? वड तो असंजी है—मन बिनाका है (ईसलिये) उसको तो कर्म रुलाये. क्षयोपशम डोकर जब संजी डो तब तो स्वाधीन डो. अे, नंदकिशोरज! क्योंकि उसको (असंजीको) बुद्धि नहीं, मन नहीं, वाणी नहीं. बुद्धि, वाणीका क्या काम है? अपना आत्मा अपनेसे निगोडमें रडते भी कर्मके कारणसे रडा है, ऐसी बात तीन कालमें नहीं. ‘भावकलंक पडरा’ ऐसा ‘गोम्मटसार’में पाठ है. जिसमें ज्ञानावरणीयसे ज्ञान रुका ऐसा कडा, उसमें ये पाठ है. समजमें आया? भगवान! तेरे भावमें कलंककी प्रयुरता तेरे कारणसे है. उस कारणसे तुजे निगोडमें रडना पडा है. कर्मके कारणसे रडना पडा है, ऐसा है नहीं.

सोळ भिन्न रहै सब सेती.. कोई थीजके साथ (संबंध नहीं). तीन कालमें अपनी मर्यादा अपने क्षेत्रमें है. वड परमें प्रवेश करे और परको अपना बना डे और अपना स्वरूप पररूप बना डे—ऐसी थीज तीन कालमें है नहीं. समजमें आया? डुलासा अंदर है. थोडा डेरकार किया है नीये. व्यवहारनयसे जगतके द्रव्य एक-दूसरेसे मिलते हैं. मिलते हैं क्या, कडनेमें आता है. समजमें आया? एक दूसरेमें प्रवेश करते हैं. प्रवेश क्या करे, ऐसे कडनेमें आता है. दूधमें सक्कर डाल दिया, पानीमें सक्कर डाल दिया, (तो) अेकमेक डो गया. कोई अेक डोता नहीं तीन कालमें. अनंत-अनंत परमाणु प्रत्येक अपनी अनंतता पृथक् रभकर परिणमता है. अनंत पदार्थ अपनी पृथकता रभकर परिणमता है. अेक डोकर परिणमता है ऐसा वस्तुका स्वरूप है नहीं. आडाडा! आवी वात छे? पदमयंदज! आडाडा! (श्रोता : यड तो डडोत गडरी बात नीकली.) गडरी नहीं, यड तो (वस्तुकी) स्थिति ऐसी है. ये तो डडुत सरल है. समजमें आया?

उम तो ७१की सालसे यड कडते हैं. ७१. ५६ वर्ष हुआ. संप्रदायमें कडा था. भणभण्ट डो गया था थोडा. ५६ वर्ष. कर्म है तो आत्मामें विकार (डोता) है, ऐसी बात बिलकुल है नहीं. परद्रव्य है तो स्वद्रव्यकी पर्याय विकार है ऐसा कौन कडता है? समजमें आया? उसका सत् है तो ये सत् है? अजवका सत् है तो जवका सत् है? अने जवका सत् है तो अजवका सत् है? कर्मका सत् है तो विकारका सत् है? सागरमें यला था उस वक्त. कोई था न, कोई पंडित था. मुन्नालालज था. अे बराबर नडोती बेसती, पछी डवे बेठी. आ ज मुन्नालाल ने? आ 'धर्मनी भूल'. धर्मकी भूल. वड पुस्तक है कि नहीं? जिसके पास न डो तो ले लेना. 'धर्मनी भूल'. अेक छोटी पुस्तक है. मुन्नालालजने बनाया है. जिसके पास न डो ले लेना. स्वाध्यायमंदिरमें पडा है. और जिसके पास वड 'डितकी बात' पुस्तक न डो वड भी ले लेना. भेट हैं डोनों. समजमें आया? भाई तो गया. आडा! 'डितकी बात' और 'धर्मकी भूल' अैसे डो पुस्तक हैं.

कडते हैं, अेक दूसरेसे.... निश्चयनसे सब निजाश्रित हैं, कोई किसीसे नहीं मिलते हैं. जीवके पूर्ण ज्ञानमें वे सब और अपूर्ण ज्ञानमें यथासंभव... पूर्ण ज्ञानमें वे सब और अपूर्ण ज्ञानमें यथासंभव जगतके पदार्थ प्रतिभासित होते हैं. अल्पज्ञानमें यथासंभव, पूर्ण ज्ञानमें सर्व. पर वड ज्ञानका परिणामन ज्ञेयके कारणसे हुआ अने ज्ञेयको ज्ञानने परिणामा दिया—अैसा है नहीं. ज्ञान अपनेसे परिणामा है. आडाडा! लोकालोक है तो ज्ञान परिणामा है लोकालोकके ज्ञाननेपने, अैसा है नहीं. आ कर्म और क्षयोपशम तो क्यांय रडी गया. क्षयोपशम क्या कडते है? यथासंभव जगतके पदार्थ ज्ञानमें भासित डो. भासित डोनेसे क्या ज्ञान ज्ञेयरूप डो गया? ज्ञेय ज्ञानरूप परिणाम गया? अपनी सत्ता भो बैठते हैं? अैसा है नहीं.

अरे! जव ने अजव अैसा भिन्न तत्त्व. अजवमें भी अनंत और जवमें भी अनंत, वड भी भिन्न भिन्न तत्त्व. आडाडा! किसकी माता? किसका पिता? किसका लडका? किसकी लडकी? भिन्न-भिन्न थीज हैं, अेम कडते हैं. भोलनेमें आता है (कि) उसका लडका. किसका लडका? वड तो (भिन्न) द्रव्य है. सारी थीज भोलनेकी व्यवहारकी रीत है. कडते हैं न? व्यवहारसे भोलनेमें आता है. ये डमारा मकान, ये डमारा पैसा, ये डमारी स्त्री, ये डमारा पुत्र. धूणमांय नहीं है क्यांय. अे मणिभाई! जडां (रडते हैं) वडां भीडाश वधारे रडती है कि नहीं? मुंभईमां. छोकराओ आववा डे नहीं, (अेम नहीं, पण) पोताने भीडाश वधारे रडे छे त्यां. आंहीं भीमयंडभाईने घर कडेवायने... त्यां स्वतंत्र घर कडेवाय.

ज्ञान उनसे मिलता नहीं. अल्पज्ञानमें यथासंभव ज्ञेयका ज्ञान डो और पूर्ण ज्ञानमें

पूर्णा ज्ञान हो, पर ज्ञान ज्ञेयरूप कभी होता नहीं अने ज्ञेय ज्ञानरूप कभी होता नहीं. आहाहा! वह तो परसे भिन्न स्वतंत्र द्रव्य सिद्ध किया. उवे, अंतरमें भिन्न सिद्ध करना हो तो व्यवहार रत्नत्रयका जो राग है, जिसको साधन कडा, जिसको कारण कडा, जिसको हेतु कडा, जिस साधनसे निश्चय साध्य होता है असा कडा, वह रागरूप भी ज्ञान ने ज्ञायक परिणामन करता नहीं. वह ज्ञेय हुआ. वह तो ज्ञानका ज्ञेय है. ज्ञानमें व्यवहार रागका ज्ञान परिणामता है, पर वो ज्ञेयके कारणसे नहीं. अपने कारणसे रागका ज्ञान अपने कारणसे अपनेमें परिणामता है. समजमें आया?

व्यवहार रत्नत्रयका विकल्प उस समयमें जाननेलायक है, असा कडा तो उसका अर्थ? अपने ज्ञानरूप परिणामनमें व्यवहार है असा ज्ञान आता है. यह ज्ञान है तो अपना, रागका नहीं. समजमें आया? शुभराग, व्यवहार शुभराग उसका भी यहां ज्ञान परिणामता है, वो अपनेसे है. तो रागसे शुद्धि(की) वृद्धि होती है, रागसे शुद्धि होती है, असा तो कहां रहा? समजमें आया? राग—शुभ क्रियाकांडका परिणामन(रूप) राग—उसका ज्ञानरूप परिणामन अपनेमें होता है, अपनेसे अपने कारणसे अपनी सत्ताके सामर्थ्यसे. पर असा होने पर भी रागको ज्ञेयरूप रहते हैं. राग ज्ञानरूप कभी हुआ नहीं और ज्ञानका परिणामन रागरूप कभी हुआ नहीं. साधकमें असा होता नहीं. आहाहा! उवे आंहीं तो कहे, व्यवहार साधन है, निश्चय साध्य है. भाई! ये तो व्यवहारका कथन किया. जैसा आंहीं कडा न, व्यवहारनयसे अक द्रव्य (दूसरे) द्रव्यसे मिलता है, दूसरेमें प्रवेश करता है, यह तो कथनमात्र है. जूही दृष्टिसे कडनेमें आता है. आहाहा! ५१ हुआ. ओहो! २१ (कणश).

यत्तु वस्तु कुरुतऽन्यवस्तुनः किञ्चनापि परिणामिनः स्वयम् ।

व्यवहारिकदृशैव तन्मतं नान्यदस्ति किमपीह निश्चयात् ॥२१॥

कर्म करना और फल भोगना यह जीवका निज स्वरूप नहीं है. कर्म बांधना, कर्मका अनुभव करना, कर्मका अनुभागका अनुभव करना, कर्मका विपाकका अनुभव करना—यह आत्माका स्वरूप नहीं. शास्त्रमें तो असा है, कर्मका अनुभाग—इलदान शक्ति है. इल किसको दे? अपनेको? परको दे न? अपनेको देते हैं, परको क्या देते हैं इल? अपनी पर्यायमें हैं इलदान. जो अनुभाग शक्ति है वो तो अपनी पर्यायका परिणामन है. आत्माको क्या दिया उसने? भाषा असी है. इलदान शक्ति कर्ममें है तो इल भोगना पडेग. असा है ही नहीं.

कर्मनुं करवुं अने इण भोगववुं अे ज्वनुं निज-स्वरूप नथी. (दोडरा)

कर्म करै फल भोगवै जीव अग्यानी कोइ।

यह कथनी विवहारकी, वस्तु स्वरूप न होइ॥५२॥

शब्दार्थ :—कथनी=चर्चा. वस्तु=पदार्थ

अर्थ :—अज्ञानी ज्व कर्म करे छे अने तेनुं इण भोगवे छे, आ कथन व्यवहारनयनुं छे, पदार्थनुं निज-स्वरूप नथी. ५२.

अर्थ :—अज्ञानी जीव कर्म करते हैं और उनका फल भोगते हैं, यह कथन व्यवहारनयका है, पदार्थका निजस्वरूप नहीं है॥५२॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

अज्ञानी जीव कर्म करते हैं और उनका फल भोगते हैं, यह कथन व्यवहारनयका है. निमित्तका ज्ञान करानेको यह कथन है. आछाछा! भगवान आत्मा कर्म कैसे बांधे? जिस परमाणुमें कर्म होनेकी लायकात है, वह कर्मरूपे परिणामता है. आछाछा! समजमें आया? राग हुआ तो परमाणुको कर्मरूप परिणामना पडा, ऐसा है ही नहीं, ऐसा कहते हैं. यहां विकार हुआ तो कर्मरूप परिणामना पडा परमाणुको, ऐसा नहीं है. (श्रोता :केम थातुं नथी ?) थातुं नथी. वह तो भिन्न भिन्न है. काण भिन्न भिन्न है, स्थिति अेकरूप छोती नहीं. कल आया था न? वस्तुकी स्थिति अेक नहीं. समजमें आया? कल आया था न यार बोल?

१. परिणाम—कर्म निश्चयसे परिणामीका है.

२. वह परिणामका आश्रय—आधार परिणामी है. आछाछा!

३. कर्ता बिना कर्म छोता नहीं.

४. अेकरूप स्थिति पर्यायकी छोती नहीं.

भूण वास्तविक तत्त्वनो बोध विपरीत हो गया. अेटले उसकी यथार्थता क्या है यह उसके भ्यालमें आती नहीं. नहीं, नहीं, कथंयित् पराधीन कडो सिद्धको. धर्मास्तिकाय नहीं है (ईसलिये आगे) नहीं जाते हैं. माटे कथंयित् स्वतंत्र (कडो). कथंयित् शक्ति है यह अनेकांत है. ऐसा आता है पत्रमें. ((श्रोता : भगवान भले लोकमां ने लोकमां रडे छे, पण आंहीं क्यां आवे छे?) (लोकाकाशके) उपर नहीं जा सकते माटे पराधीन हैं, यह बात जूठ है. आछाछा! यह प्रश्न पडलेसे यला है यहां. पडली बार आये थे न शेठ दुकमीयंछण? उनके साथ वह ज्वंधरज थे न? (संवत) १की सालकी बात है. २६ वर्ष

હુઆ. વહ પ્રશ્ન ચલતા થા...

સિદ્ધ (લોકાકાશકે) ઉપર નહીં જા સકતે (ક્યોંકિ) ધર્માસ્તિકાય નહીં હૈ માટે. યે પ્રશ્ન હુઆ થા. કોઈ દ્રવ્યકી પર્યાયકી મર્યાદા કોઈ દ્રવ્યકો રોક દે, ઐસા ત્રીન કાલમેં હૈ નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? પહલે તો કહા થા. અપને કારણસે ઉર્ધ્વ જાતે હેં, બસ વહ નિશ્ચય. પીછે કહા, ધર્માસ્તિકાય હોગા વહાં? ઉપાદાન-નિમિત્તકા જ્ઞાન કરાયા. શું થાય? એકકી સાલમેં ઝગડા હુઆ થા. આમને આમ ઝગડા.

આંહીં તો કહતે હેં, અજ્ઞાની કર્મ કરે ને અજ્ઞાની ભોગવે કર્મફળકો, (યહ) વ્યવહારકા કથન હૈ. વસ્તુ સ્થિતિ ઐસી નહીં. વસ્તુ સ્વરૂપ ન હોઝ. તબ હૈ ક્યા? આત્મા અપને વિકારકો કરે ઔર વિકારકો અપનેમેં અપને કારણસે ભોગવે. આંહીં તો વહ સિદ્ધ કરના હૈ. સમજમેં આયા? ઔર જબ વિકારદૃષ્ટિ છૂટ ગઈ ઔર સ્વભાવદૃષ્ટિ હુઈ. 'મેં તો જ્ઞાયક હું ચિદાનંદ'—ઐસી દૃષ્ટિ—સમ્યગ્દર્શન હુઆ, (તો) રાગકા કર્તા હૈ નહિ. રાગ જ્ઞાનકા જ્ઞેય હો ગયા. પર વહ જ્ઞેય હૈ તો જ્ઞાનકા કાર્ય હુઆ, ઐસા હૈ નહીં. જ્ઞાનકાર્યમેં વહ આનેવાલા થા તો રાગ(કો) આના પડા ઉસ પ્રકારસે, ઐસા ભી નહીં. સમજમેં આયા? વ્યવહારથી કથન આવે. કુંભારને ઘડા ક્રિયા, લ્યો. ક્યા ક્રિયા કુંભારને? (શ્રોતા : કુંભાર ન કરે તો વકીલ કરે?) રામજીભાઈ કરે ક્યા? એમ કહતે હેં. રામજીભાઈ બોલેય નહીં, રામજીભાઈ ઘડો કરેય નહીં. આહાહા!

પ્રત્યેક પદાર્થકા ઉસકા સ્વકાલ હૈ ઉસ સમય ઉસકા કાર્ય પર્યાયમેં હોતા હૈ સ્વાધીનપને. આહાહા! વિકારકા ભી બહોત પ્રશ્ન પહલે ઊઠા થા ન તેરકી સાલમેં. પર જોઈએ, વિકારને (માટે) પર જોઈએ. આંહીં કહતે હેં, અપનેમેં—એક સમયકી પર્યાયમેં—વિકાર હોનેમેં ષટ્કારકરૂપ પરિણમન સ્વાધીનપને હોતા હૈ. અપને દ્રવ્યકે કારણસે નહીં, ગુણકે કારણસે નહીં, નિમિત્તકે કારણસે નહીં. ચર્યા ચલી થી વહાં ખૂબ. શું કહેવાય? મધુવન. એક થે ફૂલચંદ્રજી. સ્વામીજી કહતે હેં, નિશ્ચયસે વિકાર વ્યવહારકી અપેક્ષા રખે બિના અપનેસે હોતા હૈ. ખળભળાટ.. ખળભળાટ હો ગયા. માન્યું'તું, કર્મસે વિકાર હો. દ્રવ્યકર્મસે ભાવકર્મ અને ભાવકર્મસે દ્રવ્યકર્મ, સુના નહીં હૈ? દ્રવ્યકર્મસે ભાવકર્મ હોતા હૈ અને ભાવકર્મસે દ્રવ્યકર્મ હોતા હૈ. યહ તો અજ્ઞાનીકા નિમિત્તકા કથન હૈ. આહાહા!

દ્રવ્યકર્મકી પર્યાય દ્રવ્યમેં હોતી હૈ. ઉસમેં ભાવકર્મ કહાંસે આયા? ઉસમેં—કર્મમેં ભી ભાવકર્મ હૈ. અનુભાગ પડા હૈ ઉસકી પર્યાય આયી, વહ ઉસકા ભાવકર્મ હૈ. વહાં રાગકા ભાવકર્મ કર્મ કરાવે, ઐસા હૈ નહીં. વો પ્રશ્ન ભી બહોત ચલા થા ૮૨કી સાલમેં. 'દામનગર'. બ્યાવરની પાઠશાળા છો મોટી સ્થાનકવાસી. એ લોકોના છોકરા—લડકા

આવ્યા'તા બડા પઢા લિખા. ઓર ઉસકા ધણી ભી આયા થા ધીરુભાઈ રાણપુરવાલા... પછી પ્રશ્ન ઉઠા. હમારે શેઠ હૈ... વિવાદ બહુ ચાલે. દ્રવ્યકર્મસે ભાવકર્મ નહીં હોતા હૈ, કીધું, ભાવકર્મસે દ્રવ્યકર્મ નહીં હોતા. છોકરાને પૂછ્યું કે કેમ? હા, હા, દ્રવ્યકર્મસે ભાવકર્મ હોતા હૈ. શું, હા પાડો છો? યે શાસ્ત્રમાં લિખા હૈ. પણ વો તો કિસકી બાત હૈ? અજ્ઞાની અપના વિકાર કરતા હૈ, તો કર્મ નિમિત્ત હૈ એસા જ્ઞાન કરાયા. કર્મ જબ પરિણમતા હૈ વિકારરૂપ, તો ઉસકા નિમિત્ત રાગ હૈ એસા જ્ઞાન કરાયા. પણ આંહીં રાગ હુઆ તો કર્મરૂપ પરિણમના પડા, એસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? કર્મકા ઉદય આયા તો વિકાર કરના પડા, એસા હૈ નહીં. વસ્તુકી મર્યાદા એસી હૈ નહીં. બડી ગડબડ ઝંઝટ. ૨૧ (શ્લોક) હુઆ.

શુદ્ધ દ્રવ્યનિરુપણાર્પિતમતેસ્તત્ત્વં સમુત્પશ્યતો
 નૈકદ્રવ્યગતં ચકાસ્તિ કિમપિ દ્રવ્યાન્તરં જાતુચિત્ ।
 જ્ઞાનં જ્ઞેયમવૈતિ યત્તુ તદયં શુદ્ધસ્વભાવોદયઃ
 કિં દ્રવ્યાન્તરચુમ્બનાકુલધિયસ્તત્વાદ્યયવન્તે જનાઃ ॥૨૨॥

જ્ઞાન ઓર જ્ઞેયકી ભિન્નતા. પ્રત્યેક કાલમેં જ્ઞેય હૈ એસા જ્ઞાન હોતા હૈ, તો ભી જ્ઞેયકે કારણસે નહીં (હોતા). ઓર જ્ઞાન ઉસ જ્ઞેયકો યથાર્થ જેસા હૈ એસા જ્ઞાનતા હૈ, તો જ્ઞાનકે કારણ વો જ્ઞેય હૈ, એસા ભી નહીં. સમજમેં આયા?

જ્ઞાન અને જ્ઞેયની ભિન્નતા (કવિત્)

જ્ઞેયાકાર ગ્યાનકી પરિણતિ,
 પૈ વહ ગ્યાન જ્ઞેય નહિ હોઈ ।
 જ્ઞેય રૂપ ષટ્ દરબ ભિન્ન પદ,
 ગ્યાનરૂપ આતમ પદ સોઈ ॥
 જાનૈ ભેદભાઉ સુ વિચચ્છન,
 ગુન લચ્છન સમ્યક્દ્રિગ જોઈ ।
 મૂર્ખ કહૈ ગ્યાનમય આકૃતિ
 પ્રગટ કલંક લખૈ નહિ કોઈ ॥૫૩॥

શ્લોકાર્થ :-જ્ઞાન=જાણવું. જ્ઞેય=જાણવા યોગ્ય પદાર્થ.

અર્થ :-જ્ઞાનની પરિણતિ જ્ઞેયના આકારે થયા કરે છે, પણ જ્ઞાન જ્ઞેયરૂપ થઈ જવું નથી, છયે દ્રવ્ય જ્ઞેય છે અને તે આત્માના નિજસ્વભાવ જ્ઞાનથી ભિન્ન છે, જે જ્ઞેય-જ્ઞાયકનો ભેદભાવ ગુણ-લક્ષણથી જાણે છે તે ભેદવિજ્ઞાની સમ્યગ્દષ્ટિ છે. વૈશેષિક આદિ અજ્ઞાની

જ્ઞાનમાં આકાર વિકલ્પ જોઈને કહે છે કે જ્ઞાનમાં જ્ઞેયની આકૃતિ છે, તેથી જ્ઞાન સ્પષ્ટપણે અશુદ્ધ થઈ જાય છે કે જ્ઞાનમાં જ્ઞેયની આકૃતિ છે, તેથી જ્ઞાન સ્પષ્ટપણે અશુદ્ધ થઈ જાય છે લોકો આ અશુદ્ધતાને દેખતા નથી.

વિશેષ :- જીવ પદાર્થ જ્ઞાયક છે, જ્ઞાન તેનો ગુણ છે, તે પોતાના જ્ઞાનગુણથી જગતના છયે દ્રવ્યોને જાણે છે અને પોતાને પણ જાણે છે, તેથી જગતના સર્વ જીવ-અજીવ પદાર્થ ને પોતે આત્મા જ્ઞેય છે, અને આત્મા સ્વ-પરને જાણવાથી જ્ઞાયક છે, ભાવ એ છે આત્મા જ્ઞેય પણ છે. જ્ઞાયક પણ છે અને આત્મા સિવાય સર્વ પદાર્થો જ્ઞેય છે. તેથી જ્યારે કોઈ જ્ઞેય પદાર્થ જ્ઞાનમાં પ્રતિભાસિત થાય છે ત્યારે જ્ઞેયાકાર પરિણતિ થાય છે, પણ જ્ઞાન, જ્ઞાન જ રહે છે જ્ઞેય થઈ જતું નથી અને જ્ઞેય જ્ઞેય જ રહે છે, જ્ઞાન જતું નથી, ન કોઈ કોઈમાં મળે છે. જ્ઞેયના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ ચતુષ્ટય જુદા રહે છે અને જ્ઞાયકના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવ ચતુષ્ટય જુદા રહે છે પરંતુ વિવેકશૂન્ય વૈશેષિક આદિ જ્ઞાનમાં જ્ઞેયની આકૃતિ જોઈને જ્ઞાનમાં અશુદ્ધતા ઠરાવે છે. ૫૩. તેઓ કહે છે કે :-

અર્થ :- જ્ઞાનની પરિણતિ જ્ઞેયકે આકાર હુઆ કરતી है, पर ज्ञान ज्ञेयरूप नहीं हो जाता, छहों द्रव्य ज्ञेय हैं और वे आत्माके निज स्वभाव ज्ञानसे भिन्न हैं, जो ज्ञेय-ज्ञायकका भेदभाव गुण-लक्षणसे जानता है वह भेदविज्ञानी सम्यग्दृष्टि है। वैशेषिक आदि अज्ञानी ज्ञानमें आकारका विकल्प देखकर कहते हैं कि ज्ञानमें ज्ञेयकी आकृति है, इससे ज्ञान स्पष्टतया अशुद्ध हो जाता है लोग इस अशुद्धताको नहीं देखते।

વિશેષ :- જીવ પદાર્થ જ્ઞાયક है, ज्ञान उसका गुण है, वह अपने ज्ञानगुणसे जगतके छहों द्रव्योंको जानता है, और अपनेको भी जानता है, इसलिये जगतके सब जीव-अजीव पदार्थ और वह स्वयं आत्मा ज्ञेय है, और आत्मा स्व-परको जाननेसे ज्ञायक है, भाव यह है आत्मा ज्ञेय भी है, ज्ञायक भी है और आत्माके सिवाय सब पदार्थ ज्ञेय है। सो जब कोई ज्ञेयपदार्थ ज्ञानमें प्रतिभासित होता है तब ज्ञानको ज्ञेयाकार परिणति होती है, पर ज्ञान, ज्ञान ही रहता है ज्ञेय नहीं हो जाता, और ज्ञेय ज्ञेय ही रहता है ज्ञान नहीं हो जाता, न कोई किसीमें मिलता है। ज्ञेयका द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव चतुष्टय जुदा रहता है और ज्ञायकका द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव चतुष्टय जुदा रहता है, परंतु विवेकशून्य वैशेषिक आदि ज्ञानमें ज्ञेयकी आकृति देखकर ज्ञानमें अशुद्धता ठहराते हैं ॥५३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સેટિકાનો દાખલો છે આમાં. સેટિકા સમજે ન ? ક્યા કહતે હેં ? ખડી. ખડી હોતી હેં ન ખડી. ખડીયા કહતે હેં ન ખડી ધોળી, યહ ઉસકા દ્રષ્ટાંત હેં. ખડી હેં વહ ભીંતકો સફેદ

કરતી હૈ, યહ વ્યવહારકા કથન હૈ. સફેદ કરતી નહીં. ક્યો ? ભીંત, ભીંતરૂપ રહી હૈ ઓર ખડી, ખડીરૂપ રહકર સફેદ હોતી હૈ. (ખડીને) ભીંતકો સફેદ ક્રિયા નહીં. સમજમેં આયા ? ખડી—ખડિયા વહ અપનેમેં રહકર વહાં સફેદ(રૂપ) પરિણમન કરતી હૈ. ભીંતકો સફેદ ક્રિયા, તો ભીંતકે અસ્તિત્વકી પર્યાયમેં સફેદકી પર્યાય ક્યા ઘુસ ગઈ હૈ અંદર ? આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ !

રોટીકા ટુકડા હોતા હૈ દાંતસે, તો દાંત હુઆ નિમિત્ત, રોટીકા ટુકડા હુઆ નૈમિત્તિક. નિમિત્તસે હુઆ ન ? દાંત ન હો તો ટુકડા હોતા હૈ ? સમજમેં આયા ? ઐસા હૈ નહીં. યહ રોટીકા એક-એક પરમાણુ અપનેસે સ્વાધીન પરિણમન કરતા હૈ. દાંતકી અપેક્ષા રોટીકા ટુકડા હોનેમેં હૈ નહીં. આ તે કંઈ વાત ! કોણ યાવે છે ? અંગ્રેજીમાં (કહેવત) છેને ? પેટમેં દાંત નહીં હૈ, માટે બરાબર ચબાકર ખાના. ઐસે નહીં ઊતારના. ધૂળમેંય પાયન નહીં હોતા હૈ, સુન તો સહી ! પરમાણુ-પરમાણુ અપની પર્યાયરૂપ સ્વતંત્ર પરિણમતા હૈ. પરિણમન કિસકા કરે ? આહાહા ! પેટમેં દાંત નહીં, એમ કહતે હૈં ન ? ચબાના બરાબર.

કાઠી લોકો નવરા હોય. કાઠી લોકો છે ને ? એ ચાવ્યા જ કરે ધીમે ધીમે. બાઈયું નવરી હોય, કાંઈ ધંધો હોય નહીં. જેમ આ ઢોર ચાવેને ઢોર ? વાગોળે. પેટમેં નાખે પછી... પણ ચાવ્યા જ કરે નિરાંતે. શરીર અચ્છા રહે. ઐસા નહીં ? પથરાના ઝીણા ઝીણા કટકા પેટમાં નાખો. પચેગા ? આ હીરાભાઈએ નાખ્યા હતા. વાસુદેવભાઈ નથી ? હીરાભાઈએ કાંકરી પેટમાં નાંખી હતી, ખબર છે ? એને ખબર નથી. કહેતા હતા. એકવાર ગયા હતા નદીમાં. ઝીણી ઝીણી કાંકરી.... એકવાર નહોતા આવતા ઓડકાર ? એ એના આવતા હતા. ઝીણી ઝીણી કાંકરી લીધી. એ પચે નહીં. ઈસકી પર્યાયકી લાયકાત ઐસી હૈ. આહાહા ! જઠરને રોટીકો પચા દિયા ઐસા હૈ નહીં. વાત બધી ખોટી. જિતની સત્સે વિરુદ્ધ માની યે સબ (બાત) જૂઠી. આહાહા !

જુઓ, ક્યા કહતે હૈં, જ્ઞેયાકાર ગ્યાનકી પરિણતિ.. જૈસા જ્ઞેય હૈ ઐસા પરિણમન જ્ઞાનમેં અપને સ્વરૂપસે હોતા હૈ. પૈ વહ ગ્યાન જ્ઞેય નહિ હોઈ.. ખડી કભી ભીંતરૂપ નહીં હોતી અને ભીંત કભી ખડીરૂપ નહીં હોતી. બરાબર હૈ ? ભીંત ખડીરૂપ હો ? ભીંત ખડીરૂપ હો જાયે તો વરસાદ આયે તો ખડી ધુલ જાવે. ખડીરૂપ હો તો ભીંતકો ભી ગિરના પડે. ભીંત જો ખડીરૂપ હો ગઈ હો તો ખડી જબ ધુલ જાતી હૈ તો ભીંતકો ભી ખરના પડે. ભીંત ખડીરૂપ હુઈ નહીં અને ખડી પોતે ભીંતરૂપ હુઈ નહીં. આહાહા ! ઐસે જ્ઞાનમેં જો જો રાગ, શરીર, વાણી, મન—ઐસા જ્ઞેય જ્ઞાનનેમેં આતા હૈ, વહ ગ્યાન જ્ઞેય નહિ હોઈ.. જ્ઞાનસ્વભાવ કભી જ્ઞેયરૂપ હોતા નહીં.

જ્ઞેયરૂપ ષટ દરબ મિત્ર પદ.. ષટ્દ્રવ્ય જ્ઞેય, લ્યો. સમજમેં આયા? ગ્યાનરૂપ આતમ પદ સોઙ્. ષટ્દ્રવ્ય તો જ્ઞેય હેં ઓર જ્ઞાનરૂપ તો ભગવાન આત્મા હે. જ્ઞેય જ્ઞાનનેમેં જ્ઞેયકે કારણસે જ્ઞાન જ્ઞાનતા હે, ઐસા નહીં. ઓર જ્ઞાન જ્ઞાનતા હે જ્ઞેયકા જ્ઞાન, તો જ્ઞેયરૂપ જ્ઞાન હોતા હે, માટે જ્ઞાનરૂપ પરિણમન કરતા હે, ઐસા નહીં. ઓર જ્ઞેયકો જ્ઞાન જ્ઞાનતા હે માટે જ્ઞેય જ્ઞાનકી પરિણતિકો ધૂતા હે, ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? સક્કરકા સ્વાદ આતા હે, દેખો. સક્કર. સક્કર હે ન? સ્વાદ આયા. સક્કરકા સ્વાદ મીઠા ગળ્યા હે. આત્માકો (સ્વાદ) આતા હે? સક્કરકા સ્વાદ આયા. મૂઠ હે. સક્કર તો જડ હે. ઉસકા સ્વાદ રસકી પર્યાય જડકી હે. તેરી પર્યાયમેં સ્વાદ આયા? વહ સ્વાદ હે, ઉસકા તેરે સ્વભાવસે જ્ઞાન હુઆ હે કિ યે સક્કર હે. સમજમેં આયા? આહાહા!

લોગોંકો તો ઐસા લગે, દેખો ભૈયા ! બડી મીઠાશ આઈ. શું કહેવાય? કુહ્ફી. કુહ્ફી. બીજું શું કહેવાય આ? આઈસ્કીમ. આઈસ્કીમ ઠંડો હોયને ઠંડો. આહા! ઠંડા, ઠંડા હો ગયા. કૌન ઠંડા હો ગયા? આત્મા? આહાહા! મેં ઠંડા હો ગયા. બહોત ઠંડી લગી ન? અરે ભગવાન! ઠંડી પર્યાય તો જડ હે. જડકો જ્ઞાનનેમેં તેરા જ્ઞાન અપનેસે જડકી અપેક્ષા (રખે) બિના ઉસ પ્રકારકા જ્ઞાન—જ્ઞેયરૂપકા જ્ઞાન—અપનેસે હુઆ હે. જ્ઞાન હુઆ હે. સ્વાદરૂપ જ્ઞાન કભી હુઆ નહીં. ચરપરાઈ હોતી હે, લ્યો, મુખમેં ચરપરાઈ. મરચા, મરચા કહતે હેં ન? મિરચી તીખી. તીખાશ.. તીખાશ.. કૌન તીખા હુઆ હે? તેરી જ્ઞાનકી પર્યાયમેં, વહ તીખાશ ઉસમેં હે ઐસા જ્ઞાન હુઆ હે. મેરેમેં હે તીખાશ ને ઐસા સ્વાદ આયા, ઐસા કહાં હુઆ ઉસમેં? ભ્રમ હો ગયા હે તુઝે.

ઠંડા હુઆ, ગરમ હુઆ. અગ્નિસે મેરેમેં ગરમી હુઈ, શર્દી ચલી ગઈ. ધૂળેય નહીં હુઈ, સુન તો સહી! દુનિયાથી ભારે વિરુદ્ધ છે. અગ્નિ બિના શીતલ પાણી ઉષ્ણ હોતા હે? કહો. વહ પ્રશ્ન હુઆ થા નવકી સાલમેં. જુગલકિશોર. એય, હિંમતભાઈ! તમને વીંછી કરડ્યો તે દિ'. વીંછી ને? પડકુ. કોને તમને? પડકુ હે ન છોટા? નવકી સાલકી બાત હે. દિલ્હીવાલે જુગલકિશોર આયે થે. અહીંયા પ્રશ્ન કિયા રાતકો. ક્યા અગ્નિ બિના જલ ઉષ્ણ હોતા હે? કીધું, અગ્નિ બિના હી જલ ઉષ્ણ હોતા હે. જલકી શીત પર્યાય થી, બદલકર ઉષ્ણ હુઈ. ક્યા અગ્નિકે નિમિત્તસે ઉષ્ણ હુઈ? (શ્રોતા : નિમિત્ત બિના હુઈ?) નિમિત્ત બિના હી હુઈ હે. નિમિત્તકા તો ઉસમેં અભાવ હે. ઉષ્ણ હુઆ પાની. પ્રત્યક્ષ દિખતા હે ન? ક્યા પ્રત્યક્ષ દિખતા હે? તુઝે દિખા ક્યા? પાણી ઉના હુઆ ઐસા પ્રત્યક્ષ દિખતા હે. જલ ઉના હુઆ ઐસા દેખનમેં આતા હે. અગ્નિસે હુઆ (ઐસા માના) તો તેરા ભ્રમ હે. સમજમેં આયા?

બડી ગડબડ. લાખ વર્ષો સુધી માટી ... પણ કુંભાર વિના ઘડા નહીં હોતા. એસા હે નહીં. જબ ઘડા હોનેકી માટીમેં (યોગ્યતા હુઈ). ઘડારૂપ પર્યાય હોનેકી સન્મુખતા હે, (તો) કુંભાર હો. કુંભારસે ઘડા હુઆ હે, એસા તીન કાલમેં નહીં. આચાર્ય તો કહતે હેં. ૩૭૨ ગાથામેં અભી આયેગી. હમ તો દેખતે નહીં કિ કુંભારસે ઘડા હુઆ હે. તુઝે કેસે દેખનેમેં આયા? અરે! નિમિત્ત ક્યા, નિમિત્ત તો પર હે. પરસે પરમેં ક્યા હોતા હે? આહાહા! ભારે ગડબડ. શ્રદ્ધામાં ગરબડ મોટી ને પછી કહે, કરો ધર્મ. ક્યા ધૂળ ધર્મ કરે? શ્રદ્ધા તો ઉલટી હે. યહાં કહતે હેં, જ્ઞેયરૂપ ષટ દરબ ભિન્ન પદ.. યે તો ભિન્ન સત્તા રખતા હે, એમ કહતે હેં. સમજમેં આયા? ભિન્ન હે, જ્ઞેય તો નિજ જ્ઞાનસ્વભાવસે ભિન્ન હે.

ગ્યાનરૂપ આતમ પદ સોઝ.. ભગવાન તો જાનનેવાલા હે. યે હે, એસા અપનમેં અપને કારણસે સ્વ-પરપ્રકાશક જ્ઞાનકી શક્તિસે જાનતે હેં. ઉસકો જાનના કહના યહ વ્યવહાર હે. આહાહા! ઉસસે જ્ઞાન હુઆ વો તો નહીં, પણ જ્ઞેયકો જાનતે હેં વહ ભી વ્યવહાર હે. યે તો ઠીક, પર અપનેકો અપના આત્મા જાનતા હે વહ ભી વ્યવહાર (હે ક્યોંકિ) ભેદ હો ગયા. આતા હે સર્વવિશુદ્ધ (અધિકાર)મેં. સર્વવિશુદ્ધમેં આતા હે. (શ્રોતા : સ્વ સ્વામી સંબંધ.....) સ્વ-સ્વામીકા ભેદ ક્યા પ્રયોજન હે? જ્ઞાયક જ્ઞાયકકો જાનતા હે. અરે! ભેદ કરકે ક્યા કામ હે તુઝે? સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત હે.

જાનૈ ભેદ માઝ સુ વિચ્છન.. દેખો. જ્ઞેયકી પર્યાય અને દ્રવ્ય-ગુણ જૈસા હે એસા જ્ઞાન જાને, એસા હોને પર ભી જ્ઞાન ભિન્ન ઔર જ્ઞેય ભિન્ન હે. એસે જાને સો વિચિક્ષણ, લ્યો. ઉસકો હુશિયાર કહા, વિચિક્ષણ કહા. અગ્નિસે ઉષ્ણ પાની હોતા હે એસા માને વહ મૂરખ હે, એમ કહતે હેં. જાનૈ ભેદમાઝ સુ વિચ્છન, ગુન લક્ષ્ણ સમ્યક્ દ્રિગ જોઝ.. ઉસકા ગુણ ને પર્યાય ને લક્ષણ ભિન્ન હે, અપના જ્ઞાનકા ગુણ-પર્યાય, લક્ષણ ભિન્ન હે. એસા જાને વો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હે. સત્કી દૃષ્ટિ રખનેવાલા વો સમ્યકદૃષ્ટિ હે. આહાહા! (શ્રોતા : આપકે સામને તો હમકો હા કરની પડતી હે.) હા, પરાણે કરની પડતી હે? જોરસે. દબાઈ જાય છે ત્યાં, એમ કહે છે. અંજાઈ જાય છે. ઉનકા પુણ્ય ઈતના હે. લકડી ફિરતી હે ઉનકી. જાદુકી લકડી ફિરતી હે, માંધાતા હો તો ભી કાનબુટ્ટી પકડાતે હેં. ઉનકા નામ કાનજી હે ન, કહે, (તો) કાન (પકડાવે).

એસી બાત ચલી હે. ચલી થી લલમેં. ભાઈલાલભાઈ હે કિ નહીં? ભાઈલાલભાઈ હે? વઢવાણવાળા નથી? ભાઈલાલભાઈને કહ્યું હતું. સ્થાનકવાસી થા. મુહપત્તી છોડ દી. 'ત્યાં જાશો નહીં હોં, ત્યાં જાશો તો કાનબુટ્ટી પકડાવશે.' અને વહાંકા હોતા હે વહ ફિર આતા નહીં. જાદુ હે ઉનકે પાસ. જાદુ ક્યા? યહ તો ચૈતન્યકી સ્થિતિ હે, બાપા! યે જાદુ

है. पण (वापस) आता नहीँ उसका कारण क्या? उसको सय लगता है तो सयमें ठूकता है वल कारण है. जैसे लगे के ओडो! भात तो यल सय है. परियय थोडा करे तो ञभर पडे. ञसे कडांसे? आंहीं मार्ग ऐसा है. तीन काल तीन लोकमें दूसरी कोरुं यीज नहीँ. माणस मगजवाणा है के नहीँ? वियार तो करेगा के नहीँ? मार्ग तो... आडाडा!

भाईलालभाईने कहुं, सही करी धो अहीँया. सही करो अहीँया. स्थानकवासीनी सही.... मद्रासमां रहे छे ने. अरे, भगवान! आत्मा है तो उसके पास ज्ञान तो है कि नहीँ? तुलना करेगा कि नलि? सतूकी तुलना करेगा तो सतूकी डा करेगा. 'कुंदकुंदआचार्य'ने कडा न? डम अेकत्व निश्चयगत (आत्माकी) भात कहेंगे. तुम प्रमाण करके, अनुभव करके डा करना. पमी गाथामें है. 'तं एयत्तविहत्तं दाएहं अप्पणो सविहवेण.' ये शब्द हैं. पमी गाथा.

तं एयत्तविहत्तं दाएहं अप्पणो सविहवेण
जदि दाएज्ज पमाणं चुक्केज्ज छलं ण घेत्तव्वं.

पमाणं—प्रमाण करना. डम स्वसे अेकत्व ने परसे विभक्त ऐसी भात करेगे. कहेंगे, ऐसा आचार्य भगवान कडते हैं. 'एयत्तविहत्तं' स्वसे अेकत्व ने परसे विभक्त, टेभो. आडाडा! तो रागसे भी विभक्त है ऐसा कडते हैं. व्यवहार रत्नत्रयके विकल्पसे भी आत्मा विभक्त है, भिन्न है. तो भिन्न (यीज)के कारणसे भिन्न (यीज)में अंदर शुद्धि डोती है? 'तं एयत्तविहत्तं दाएहं अप्पणो.' भगवान कडते हैं, ऐसा नहीँ. डमारे वैभवसे कडते हैं. कडनेवाले तो डम हैं न? कडते हैं, डमारे वैभवसे डम कडते हैं.

'जदि दाएज्ज.' जो में कहुं, प्रमाण करना पडेगा. अनुभवसे मिलान करके प्रमाण करना. समजमें आया? वडां ऐसा कडा, ल्यो. प्रमाण करना अनुभवसे. चुक्केज्ज छलं ण घेत्तव्वं.. कोरुं शब्दमें ईरइर डो ज्ञाय, काणभेद, वाणीभेद, व्याकरणभेद, वल ग्रहण न करना. डमारा भाव जो परसे विभक्त ने स्वसे अेकत्व है, वल भात करेगे, उसका प्रमाण करके अनुभव करना. व्याकरण, भाषा ये आयी ने डोलनेमें भाषा इर गरुं, भाषामें ईर डो गया. तुजे व्याकरण-भाषाका ज्ञान डो, डोलनेमें डमारा ईर डो ज्ञाय. 'छलं ण घेत्तव्वं.' जैसे छल न पकडना. डमें भाव कडना है वल पकडना. कितनी भात की. आडाडा!

यडां कडते हैं, जानै भेदभाव सु विचच्छन गुन लच्छन सम्यक् द्रिग जोई, टेभो. भेदभाव गुन लक्षणसे ज्ञानता है. मूरख कहै ग्यानमय आकृति.. ज्ञानमें जो ज्ञेय ज्ञाननेमें आता है, वल कलंक है. जैसे डीपकमें धुंआ है वल डीपकमें कलंक है. जैसे ज्ञानमें ज्ञेय ज्ञाननेमें आता है वल कलंक है, अेम मूरख कडते हैं. माटे डीपकको डूजा डो, धुंआ का

કલંક નાશ હો જાયેગા. યે મત હૈ. શાસ્ત્રમેં હૈ. પ્રમેયમાત્ર ખંડ. ધુંઆ હૈ ન? ધુંઆ નિકાલના હૈ તો ક્યા કરના? (દીપક) બૂઝા દો. પર ધુંઆ નિકલ ગયા તો દીપક ભી નાશ હો જાયેગા. (રાગ ઐર જ્ઞાન) ચીજ હી દોનોં ભિન્ન હેં. ઐસે રાગ-દ્વેષ આદિ પરિણામ વ્યવહારકા (ઐર) ભગવાન આત્મા ભિન્ન હેં. રાગકા જ્ઞાન કરતા હૈ આત્મા. જ્ઞાનમેં રાગકા જ્ઞાન આયા તો વહ અપના જ્ઞાન હૈ. આયા તો વહ (જ્ઞાનમેં) કલંક હૈ.

પ્રગટ કલંક લખે નહિ કોઝ.. બરાબર જાનતે નહિ માટે કલંકકો હી અપના માનતે હેં. એમ અજ્ઞાની કહતે હેં. અજ્ઞાની એમ કહતે હેં, જ્ઞાન પરસે અશુદ્ધ હો જાતા હૈ. લોગ અશુદ્ધતાકો નહીં દેખતે. યે અશુદ્ધતા નહીં. સમજમેં આયા? અરીસામેં.. અરીસા કહતે હેં ન? શીશા. ઉસમેં જલ, બરફ ને અગ્નિ... બરફ પિગલ જાતા હૈ, અગ્નિ ઐસી હોતી હૈ. અરીસામેં દિખે, તો ઉસકે કારણસે હુઆ હૈ વહાં? ઉસમેં અગ્નિ (ઐર) બરફ હૈ? વહ તો અરીસાકી અવસ્થા હૈ. ઐસે જગતકી ચીજ જાનતા હૈ આત્મા, વહ તો જ્ઞાનકી અવસ્થા હૈ. પરકે કારણસે અવસ્થા હુઈ હૈ? યે કલંક હૈ? યહ તો સ્વચ્છતાકા સ્વભાવ હૈ. સ્વ-પર પ્રકાશના યહ તો અપની સ્વચ્છતાકા સ્વભાવ હૈ. પર પ્રકાશે નહીં, અકેલા સ્વ પ્રકાશે (ઐસા નહીં). આહાહા!

પ્રગટ લક્ષણ... કોઈ કહે કે (પર જાણવાને) અશુદ્ધતા જાણતા નથી માટે ભૂલ છે. અજ્ઞાની એમ કહતે હેં. અશુદ્ધતા હૈ હી નહીં. યહ તો અપના જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ. લોકાલોક જાનો. જાનનેમેં ક્યા હૈ? સમજમેં આયા? સ્ત્રીકા અંગ-ઉપાંગ સબ કેવળી જાનતે હેં કિ નહીં? ક્યા મેલ (-વિકાર) હો ગયા? સમજમેં આયા? જાનનેકા સ્વભાવ હૈ તો જાને. સબ ચીજ હૈ, જાનતે હેં. જાનના વો કાંઈ મેલ નહીં. અજ્ઞાની મેલ માનતે હેં વહ મૂરખ હૈ, એમ કહતે હેં. જ્ઞાની જાનતે હેં કિ અપને સ્વભાવમેં અપના ઐર પરકા જાનના હોતા હૈ. ઉસકા નામ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહતે હેં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

प्रवचन नं. १३१ श्रावण वद ४ मंगलवार ता. १०-८-१९७१
सर्वविशुद्धि द्वार पद प४ थी प८ पर प्रवचन (हिन्दी)

सर्वविशुद्धि अधिकार. प४वां पद है. ज्ञेय और ज्ञानके संबंधमें अज्ञानियोंका हेतु.

ज्ञेय अने ज्ञान संबंधमां अज्ञानीओनो हेतु (थोपाँ)

निराकार जो ब्रह्म कहावै।

सो साकार नाम क्यों पावै॥

ज्ञेयाकार ग्यान जब ताँई।

पूरन ब्रह्म नाँहि तब ताँई॥५४॥

शब्दार्थ :-निराकार=आकार रहित. ब्रह्म=आत्मा, ईश्वर. साकार=आकार सहित. पूरन (पूर्णा)=पूरुं. ताँई=त्यां सुधी.

अर्थ :-जे निराकार ब्रह्म छे ते साकार केवी रीते थई शके ? तेथी जयां सुधी ज्ञान ज्ञेयाकार रहे छे त्यां सुधी पूर्ण ब्रह्म थई शकतुं नथी. प४

अर्थ :-जो निराकार ब्रह्म है वह साकार कैसे हो सकता है ? इसलिये जब तक ज्ञान ज्ञेयाकार रहता है, तब तक पूर्ण ब्रह्म नहीं हो सकता॥५४॥

पूज्य गुरुदेवश्रीजुं प्रवचन :

कडते हैं कि आत्मा तो निराकार है. उसमें ये विशेष जानना—साकार कहांसे आया ? ये सर्वज्ञमें सब वांधा है न ? जैनमें भी सर्वज्ञका वांधा उठा है. भडा देभा है. शास्त्रमें..... यहां वही कडते हैं कि आत्मा है वो ज्ञानस्वभावी है और उससे ज्ञेय जाने तो तो साकार हो गया. साकार नाम परसंबंधी अंदर आकार आया तो मेल हुआ. आडाडा! समझमें आया ? निराकार ब्रह्म है वह साकार कैसे हो सकता है ? ऐसा अज्ञानीका प्रश्न है. क्यों ? कि ज्ञेयाकार ग्यान जब ताँई.. ज्ञानमें जब लग ज्ञेय जाननेमें आता है तब लग मलिनता है. पूरन ब्रह्म नाँहि, ल्यो. ये सब जैनमें ऐसे कडते हैं कि वर्तमान अक समयका जाननेवाला ज्ञानी है केवली. (भूत-भविष्यकी शक्ति है ऐसे जाने, पज्ञ वर्तमानमें है ऐसा न जाने क्योंकि वर्तमानमें (भूत-भविष्यकी पर्याय) है नहीं. क्या कडा समझमें आया ? वर्तमानमें (भूत-भविष्यकी) पर्याय तो है नहीं. है नहीं उसे जाने? तो ज्ञान विरुद्ध हो गया. माटे तीन कालकी पर्याय न जाने. पंडितज !

(શ્રોતા : કાલે અગિયારમી તારીખ છે એમ ન જાણો?) પણ કલ બુધવાર આયેગા, વો ખબર નહીં હૈ અભી? કલ સોમવાર ગયા, આજ મંગલવાર હૈ, ખબર નહીં? છદ્મસ્થકો ખબર પડે ઔર કેવલીજ્ઞાનકો ખબર ન પડે? તીન કાલ, તીન લોક જાનનેમં આતા હૈ, યે કહે કિ મેલ હૈ. યે કહે કિ તીન કાલ હમ જાનતે નહીં. જૈનમેં (કુછ) લોગ એમ કહતે હૈં. વર્તમાન જાનતે હૈં. ક્યોંકિ ભૂત-ભવિષ્યકી પર્યાય બરાબર જાને તો કમબદ્ધ હો ગયા. યે ખટકતા હૈ. ભગવાનને ભૂતકી—ગત કાલકી પર્યાય દેખી, તો શુદ્ધ-અશુદ્ધ પર્યાય જો હૈ.... વહી સમય હોનેવાલી થી (ઔર) હો ગઈ ઐસા દેખા તો કમબદ્ધ હો ગયા. માટે ઐસા નહીં. ઔર ભવિષ્યકી પર્યાય ભી જબ હોગી તબ જાનેંગે. વર્તમાનમેં જાનેંગે ઐસા નહીં. અરે, તો કેવલજ્ઞાન કહાં રહા? આહાહા!

કમબદ્ધ સિદ્ધ હો જાતા હૈ યહ નડતર હૈ. દુસરા તો ઠીક લિખા હૈ, પણ યે સ્પષ્ટ નહીં. અશુદ્ધતાકી ઉપાધિ યે કમ(બદ્ધ) નહીં. વહ નિમિત્ત આયે ઐસા હોતા હૈ. એમાં લખ્યું નથી, પણ ઉપાધિ કહ્યું છે. પણ અશુદ્ધતા ભી કમબદ્ધ હી હૈ. જો સમય જો (હોના હૈ), વહ કેવલજ્ઞાનમેં દેખા હૈ કિ નહીં? (શ્રોતા : ના જ પાડે છે પછી ક્યાં....) ના જ પાડે છે. ગજબ કરે છે ને. યે કમબદ્ધકા પ્રશ્ન આયા તબસે ખળભળાટ ઉઠા. ભાઈને લિખા હૈ ફૂલચંદ્રજીને 'તત્ત્વજ્ઞાન મિમાંસા'મેં. જબ કમબદ્ધકી બાત આયી તો કેવલજ્ઞાન નહીં માનનેવાલે તો નહીં માનતે થે, પર કેવલજ્ઞાન માનનેવાલેમેં ભી ભ્રમ હો ગયા.

ભગવાન દરેક સમયમેં તીન કાલ, તીન લોક દેખે. વર્તમાનમેં પૂર્ણ દેખે, તો ફિર દુસરે સમયમેં જાનના રહા ક્યા? એક સમયમેં કેવલજ્ઞાન ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક વર્તમાનમેં દેખ લે, ફિર ભવિષ્યમેં દુસરે સમયમેં જાનનેકા રહા ક્યા? અરે ભગવાન! વહી સમયકી પર્યાય... હા, ઈતના ફેર હૈ કિ એક સમયમેં તીન કાલ, તીન લોક દેખા, તો દુસરે સમયમેં વર્તમાન જો પર્યાય થી વહ ભૂતમેં ગઈ ઐસા જાના ઔર ભવિષ્યકી પર્યાય થી વો વર્તમાન હો ગઈ ઐસા જાના. ઈતના ફેર હૈ. (શ્રોતા : જ્ઞાન તો સંપૂર્ણ હો ગયા હૈ.) જ્ઞાન તો સંપૂર્ણ હો ગયા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

સર્વજ્ઞ એટલે ક્યા? એક સમયમેં જો તીન કાલ, તીન લોક ન જાને તો દિવ્યજ્ઞાન કહે કિસકો? આહાહા! ભાઈ! યે બાત નહીં હૈ. યે આત્માકા ત્રિકાળ સર્વજ્ઞસ્વભાવ હૈ. સર્વજ્ઞશક્તિ હૈ ન? વહ સર્વજ્ઞશક્તિ તીન કાલ, તીન લોક જાને ઐસા હી સ્વભાવ હૈ. યે જબ અનુભવ કરકે દષ્ટિ કરકે પ્રગટ ક્રિયા, તો પર્યાયમેં તીન કાલ તીન લોક જાના, સર્વજ્ઞ હુએ. આ તે કાંઈ વાત છે! એક સેકન્ડકે અસંખ્યવે ભાગમેં કેવલજ્ઞાનકી એક પર્યાય અનંત કેવલીયોંકો જાને, અનંત સિદ્ધોંકો જાને. આહાહા! ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન જૈસા જહાં થા ઉસ રીતસે જાને. વર્તમાન, વર્તમાનવત્ જાને ઔર ભવિષ્યમેં હોગા વો ભી વર્તમાનમેં જાનતે હૈં.

समजमें आया ?

वर्तमानमें देभते हैं कि ये पर्याय वर्तमान है, भूतकी भूतमें है, भविष्यकी भविष्यमें. एतना डेर डो गया उसमें कि वर्तमानकी पर्याय भूतमें गँ, भविष्यकी पर्याय दूसरे समयमें वर्तमानमें आ गँ. बस एतना परिणामन डोगा. समजमें आया ? पूर्णतामें कुछ डेर है नहीं. आडाडा ! और ऐसे ज्ञानकी पर्यायमें पर.... ये कडते हैं, निराकार जो ब्रह्म कहावै.. एतना सभ ज्ञानना ये तो दोष है. ये कडे, एतना सभ अक समयमें ज्ञान सके नहीं. आडाडा ! ये है, नाम नहीं लेते. कोँ न जाने, अम. ऐसा जो जाने, अक समयमें तीन काल, तीन लोककी पर्याय सडित जाने ऐसा नक्की डो तो कमबद्ध डो जाता है. तो सोनगढकी बात सत्य डो जाती है. शास्त्रकी बात नहीं, यड सोनगढकी बात है, अम कडते हैं. शास्त्रमें तो आया डी नहीं. लैया ! आडाडा !

भगवान ! तुजे मानना पडेगा. भाँ ! जिसको सर्वज्ञकी श्रद्धा डो तो... अक समयकी पर्यायमें तीन काल, तीन लोक वर्तमान विद्यमानवत् जानते हैं, ऐसा पाठ है ज्ञान अधिकारमें. समजमें आया ? छद्मस्थ भी नहीं जानते हैं ? आटा, लोट डोता है आटा. रोटी बनाते हैं न रोटी ? लोया कडते हैं ? क्या कडते है ? अमारे गोयणुं कडते हैं. निकाला. भबर नहीं है वड स्त्रीको ? कि ये पडले आटा था, अभी यड ऐसा डोता है, बाढके समयमें रोटी डोगी, ऐसा भ्यालमें है कि नहीं ? आटा है न आटा ? डेणवीने रभते हैं न ? रोटी बनाते हैं. लोयाका टुकडा.... तो टुकडामें भ्याल नहीं आया ? ये पडले घँका आटा था और ऐसे छूटा पडा. पडा डों, किया नहीं. पीछे ऐसे करके रोटी डोगी. ऐसे करके नहीं, पण रोटी डोगी. आटेमेंसे रोटी डोगी ऐसा जानता है, छतां कर्ता डोता है. मैं ऐसा करुं तो रोटी डुँ. पण पडलेसे तेरे भ्यालमें है कि रोटी डोगी और आटा था. भूलयँदभाँ ! सूक्ष्म बात है.

जैनदर्शनका अक-अक तत्व एतना गंभीर ने सूक्ष्म है कि अक भाव जो यथार्थ जाने तो सर्व भाव यथार्थ जाननेमें आ जाते हैं. वस्तुस्थिति ऐसी है. ना पाडे तो याले नहीं ऐसी यीज है. (श्रोता :) उसको जानते हैं, श्रुतज्ञानमें भी जानते हैं. अवधिज्ञान जानता है भूत-भविष्यकी असंभ्य योवीसीकी (बात). अवधि,—परम अवधि. असंभ्य योवीसी. भूतकी असंभ्य योवीसी. अक योवीसीमें दस कोडाकोडी सागरोपम. अक योवीस तीर्थकर डो भरतक्षेत्रमें, तो दस कोडाकोडी सागरोपम (काल जाता है). दस कोडाकोडी सागरोपम(में) अक योवीसी. ऐसी असंभ्य योवीसीका ज्ञान अवधिज्ञानमें है. आडा ! भूतकी असंभ्य योवीसीका ने भविष्यकी असंभ्य योवीसीका. ज्ञान किसको कडे ? राग-ङाग मूकने, छोडने माणा ! राग उसमें है डी नहीं. यड तो केवलज्ञानकी डोनेकी ताकातवाला

आत्मा है. ऐसी अंतरसे कबूलात आना ये अपूर्व पुरुषार्थ है. समझमें आया ?

वह तो कड़ते थे न. हमारे ७२की सालमें बडी यर्था हुई थी. (संवत्) ७२. ५५ वर्ष हुआ—पचपन. संप्रदायमें हमारा गुरुभाई था. वह बड़ोत वारंवार कड़ते थे कि सर्वज्ञने (जैसा) देखा वैसा होगा. अपने कंई पुरुषार्थ कर सकते नहीं. ये वाणी कड़ांसे आयी ? कीधुं. यह वाणी शास्त्रमें है ? ऐसी वाणी शास्त्रमें है? समझमें आया ? उस वक्त तो यह 'प्रवचनसार' कड़ां देखा था ? પણ 'प्रवचनसार'की ८२वी गाथा है, वही भाव अंदरमेंसे आया था. भगवान सर्वज्ञ अेक समयमें तीन काल देभते हैं, ईसकी जिसको प्रतीति हुई वही पुरुषार्थ है. समझमें आया ? भगवानने પણ ऐसा देखा है.

बड़ोत यर्था हुई थी. ७२-७२. (संवत्) १८७२. ५५ वर्ष हुआ. समझमें आया ? बड़ोत यर्था हुई थी. हमको तो अंदरसे संस्कार था पूर्वका. अंदरसे यली आती थी न बात. नहीं, जैसे नहीं. भगवान सर्वज्ञ परमात्मा अेक समयमें तीन काल, तीन लोक देभते हैं, ऐसा (डी) होगा. पर ईसकी मान्यतावालेको.. अेक समयमें केवलज्ञान ऐसा देभता है ऐसी प्रतीति जिसको डो, ईसकी प्रतीत द्रव्य सन्मुख हुआे बिना डोती नहीं. तो जिसकी द्रव्य सन्मुख प्रतीति हुई, भगवानके ज्ञानमें उसके अनंत भव हैं ऐसा देखा डी नहीं. पदमयंदञ्ज ! (श्रोता : द्रव्यस्वभावमें बड़ोत...) भगवानने देखा है... केवलज्ञान जिसको बैठा है.... ८०वी गाथामें आया न? 'प्रवचनसार'.

जो जाणदि अरहंत दवत्तगुणपञ्जयत्तेहिं

सो जाणदि अष्पाणं मोहो खलु जादि तस्स लयं॥

ते दि आ वांय्युं डतुं ज क्थां ? समझमें आया ? वही भाव आया था. भगवान अेक समयमें जो देभे, डोगा तो जैसे डी. પણ ये प्रतीत जिसको डो, उसके अनंत भव भगवानने देभे हैं ऐसा डो सकता नहीं. वाणी ऐसी न डो, वीतरागकी वाणी ऐसी नहीं डो (सकती). वीतरागकी वाणी तो.... ऐसा कड़ा है ८० (गाथामें) कि अेक समयमें अरिहंतके द्रव्य-गुण और पर्याय—तीनोंको जो जाने, वो अपना आत्माको जानकर मोडका नाश कर दे. ८० गाथामें आया है. 'मोहो खलु जादि तस्स लयं.'

८०में ये आया. ८१में यह आया कि जैसे मोडका नाश हुआ पीछे स्वरूपकी स्थिरता करके राग-द्वेषका नाश करते हैं. और भगवानका उपदेश ऐसा आता है कि जैसे मैंने किया ऐसा (जो) करे, उसका मोक्ष डोगा. ऐसा उपदेश आया था. तथोपदेश पाठ है न ८२वी गाथामें. ऐसा उपदेश. आ 'प्रवचनसार' ने ? ८२ डों. ८२. अेक समयमें केवलज्ञान सर्वज्ञपद उसकी जिसने प्रतीति डी, वह अपने द्रव्य सन्मुख डोकर प्रतीति डोती

હે. એસા દ્રવ્ય સન્મુખ હુઆ તો ઉસકા મોહ—મિથ્યાત્વ નાશ હુએ બિના રહતા નહીં તીન કાલમેં. દર્શનમોહકા નાશ હોકર અપના સમ્યક્દર્શન પ્રગટ કરતા હૈ. પીછે ક્યા હૈ ?

‘સવ્વે વિ ય અરિહંતા.’ યે ગાથા, દેખો. ‘સવ્વે વિ ય અરહંતા તેણ વિધાણેણ સ્વવિદકમ્મસા’ ‘સવ્વે વિ’. અનંત કાલકે અરિહંતોને અરિહંતકા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જાનકર અપને દ્રવ્યસ્વભાવમેં આયે, પીછે રાગ-દ્વેષ નાશ કરકે કેવલજ્ઞાન ઉપજાયા. ‘સવ્વે વિ ય અરહંતા..’ આહાહા! આ જ ભાવ આવ્યો હતો ત્યારે હોં. તીન કાલ, તીન લોકકે (નાથ) તીર્થકરદેવકી વાણી એસી હોતી હૈ કિ જિસને વહ કેવલજ્ઞાન(સ્વભાવ) જાના ઓર રાગ-દ્વેષ નાશ કિયા, ઉસકો કેવલજ્ઞાન હુએ બિના રહતા નહીં. સમજમેં આયા? (પ્રવચનસાર ગાથા-૮૨)

સવ્વે વિ ય અરહંતા તેણ વિધાણેણં સ્વવિદકમ્મસા।

કિચ્છા તથોપદેસં ણિવ્વાદા તે ણમો તેસિં।।

યે શબ્દ પડા હૈ. એસા ઉપદેશ દિયા. એસા ઉપદેશ નહીં દિયા કિ હમ તીનકાલ, તીનલોકકો જાનતે હૈં તો તુમ્હારા પુરુષાર્થ કામ નહીં કરેગા. સમજમેં આયા? ઉપદેશમેં એસી વાણી આયી હૈ કિ હમને જૈસા કિયા વૈસા તુમ કરો તો તુમ્હારે કેવલજ્ઞાન હુએ બિના રહે નહીં. ભવ-ફવ કહાં રહા? ભવ કહાં આયા? સમજમેં આયા? એ તો જરી નાની ઉંમરમેં એસી વાત પછી ચર્યા હોતે-હોતે કહા, તમારા અનંત ભવ દીઠા લાગે છે, માટે એસી બુદ્ધિ હૈ તુમ્હારી. એસી જરી કડક ભાષા નિકલ ગઈ. ખળભળાટ થઈ ગયો. અનંત ભવ.. અનંત ભવ.. ભગવાનને દેખા એસા હોગા એસી શ્રદ્ધા હૈં, ઉસકો અનંત ભવ હૈ? સમજમેં આયા? ભવ કેવા? કીધું. ભગવાનને ભવ હોય તો ઉસકે ભવ હો. સમજમેં આયા?

‘કિચ્છા તથોપદેસ’ અનંત અરિહંતોને ઉપદેશ દિયા કિ એક સમયકી કેવલજ્ઞાન પર્યાયમેં (દેખા) એસા હોગા. પર એસી જિસકો શ્રદ્ધા હુઈ, એને ભવ (હોય) નહીં. અને ઉપદેશ એસા ભગવાનને દિયા હૈ. આગમકી વાણીમેં એસા આયા હૈ, ‘ણિવ્વાદા તે ણમો તેસિં.’ આચાર્ય કહતે હૈં. આહાહા! પ્રભુ! તુમ્હારે કેવલજ્ઞાનકી પર્યાયકી શ્રદ્ધા જિસકો હુઈ, વહ દર્શનમોહ નાશ કરતે હૈં. કમે રાગ-દ્વેષ નાશ કરકે કેવળજ્ઞાન પાતે હૈં. ‘ણિવ્વાદા.’ નિર્વાણ હોતા હૈ. ‘ણમો તેસિં.’ આચાર્ય કહતે હૈં કિ મેં નમસ્કાર કરતા હૂં. આહાહા! (ગાથા) ૮૨. ‘પ્રવચનસાર.’ જ્ઞાન અધિકાર. ‘જો જાણદિ અરહંતં દલ્લત્તગુણત્તપજ્જયતેહિં।’ ૮૦ ગાથા. ૮૧મેં રાગ-દ્વેષકા નાશ... ૮૨મેં ઉપદેશ.. આહાહા! સમજમેં આયા? પાઠમેં એસા હૈ ૮૨મેં.

‘अतीत काणमां कमशः थर्ध गयेला समस्त तीर्थकर भगवंतो..’ कमशः थर्ध गयेला अनंत तीर्थकरो ‘प्रकारांतरनो असंभव डोवाने लीधे..’ दूसरी कोर्ध रीत नडीं, ‘जेमां द्वेत संभवतुं नथी अेवा आ ज अेक प्रकारथी कर्माशोनो क्षय पोते अनुभवीने (तथा) परमात्मपणाने लीधे भविष्यकाणे के आ काणे अन्य मुमुक्षुओने पण अे ज प्रकारे..’ उसका उपदेश दिया. अेक डी भोक्षमार्ग डे अैसा सिद्ध किया. आडाडा! गजभ वात डे! अनंत तीर्थकर भूतकालमें डुअे, उसका अर्थ कि भविष्यमें डोंगे और वर्तमानमें डें, सब अेक प्रकारका उपदेश देते डें. जैनमें वस्तु अैसी डे. समजमें आया ?

जिसको जैन परमेश्वरकी प्रतीति डुर्ध... डोगा तो अैसे डी (जैसा) भगवानने देभा अैसा. देभा अैसा डोगा, पण पडले देभा अैसा (डोगा, अैसा) केवलज्ञानका भरोसा किसको आता डे? समजमें आया? वडं प्रश्न किया था जयपुर. अेक भार्ध भडा डो गया. मडाराज! कमभद्धकी भात पडी रडी डे. थोडे दिन रहे डें. बराबर डे भैया! तुम्हारी भात बराबर डे. दो दिन यलाया. थे कि नडीं तुम? ... पण उसने समजनेको पूछा था डों. पडले मुअे अैसा लगा कि ये कोर्ध विरोधी डे. पण पीछे कडा, मैंने समजनेको पूछा था. विरोध करते डें तो विरोधके निषेध करनेकी भात डे. भार्ध! सर्वज्ञ अरिडंत, आडाडा! तीन काल, तीन लोककी भात डथेलीमें जैसे आंवला दिभे वैसे देभते डें. आंवला तो डथेलीमें ले तो भी छद्मस्थको उसकी स्पष्टता डोती डी नडीं. आ तो अनंतगुणी स्पष्ट वात. आडाडा!

अैसी अेक समयकी केवलज्ञानकी पर्याय द्रव्यके आश्रयसे प्रगट डुर्ध डे. समजमें आया? अैसी जिसको अंदर अंतरमें प्रतीत आती डे.. उसमें ये लिभा न? ‘रत्नकरंड श्रावकायार’. आभ, आगम ने तत्वकी श्रद्धा ते सम्यग्दर्शन. अे आप्त (अेटले) आ अरिडंतनी पर्याय (अने) आ श्रद्धा. उनका आत्मा.. अैसे अैसे नडीं. वड रत्नकरंडमें आता डे न? आप्तका आत्मा क्या डे? गुरुका आत्मा क्या डे? ने शास्त्रका अनेकान्त भाव क्या डे? वड जिसको समजमें आवे तो सम्यग्दर्शन डोता डे. समजमें आया? व्यवहारकी भात नडीं डे, अंदर भावकी भात डे सम्यग्दर्शनकी. आडाडा! ‘अे ज प्रकारे कर्मक्षयनो उपदेश करीने निःश्रेयसने प्राप्त थया छे माटे निर्वाणनो अन्य कोर्ध मार्ग नथी.’ आडाडा!

अपने द्रव्यके आश्रयसे सम्यक् दर्शन, ज्ञान, यारित्र जो उत्पन्न डोता डे उससे डी मुक्ति मिलती डे. अैसे, मार्ग दूसरा नडीं अैसा नक्की डोता डे. ‘प्रलापथी भस थाओ. मेरी मति व्यवस्थित डो गर्ध डे.’ टीकाकार कडते डें. डा, मति व्यवस्थित डो गर्ध डे. आडाडा! मुअे निःसंशय डे, मति व्यवस्थित डो गर्ध डे. मेरा आत्मा स्वभाव सन्मुभ डोकर अपने सर्वज्ञस्वभावकी प्रतीत डुर्ध, उसमें सर्वज्ञपर्यायकी प्रतीत आ जाती डे. अैसी मेरी मति

વ્યવસ્થિત હો ગઈ છે. આહાહા! દેખો! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહતે હેં. ભગવંતોને નમસ્કાર. ‘વ્યવસ્થિતા મતિર્મમ નમો ભગવદ્વય:’ ભગવત્+અય: ? ભગવત્+ભ્ય = ભગવાનકો. આહાહા! નમસ્કાર ભી દૂસરી ચીજ છે. મેરા ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ સર્વજ્ઞસ્વભાવી મેં હું. સર્વજ્ઞપર્યાય જિસકો પ્રગટ હુઈ, (વહ) મેલ નહીં છે, વહ સાકાર તો ઉસકા સ્વભાવ છે. સમજમેં આયા ? યે (અજ્ઞાની) કહે કે મેલ છે. ઈતના સબ જાને તો મેલ છે, કહતે હેં.

જ્ઞેયાકાર ગ્યાન જબ તાંઈ.. અરે ! તુઝે ખબર નહીં, ભગવાન ! આહાહા ! જ્ઞેયાકાર, યે જ્ઞેયાકાર નહીં, પણ જ્ઞાનાકાર છે. સમજમેં આયા ? યે તો જ્ઞેયસે સમજાયા છે કિ (જૈસા) લોકાલોક છે એસા (હી) યહાં જ્ઞેયાકારકા જ્ઞાન છે. પર યે જ્ઞેયાકારકા જ્ઞાન વહ જ્ઞાનાકાર છે. જ્ઞેયાકાર (વહ) પરજ્ઞેયકા આકાર નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? પૂરન બ્રહ્મ નાંહિ તબ તાંઈ.. (કોઈ) કહે, પૂર્ણ બ્રહ્મ તબ તક નહીં. યે જ્ઞેયાકાર ઈતના જાનના... આહાહા ! વહ (પરકા જાનના) છૂટ જાય તબ જ્ઞાન હોતા છે. અહીંયા તો કહે કિ ઈતના જાનના હો તબ જ્ઞાન (પરસે) છૂટ જાતા છે ઓર સર્વજ્ઞ હોતે હેં. ઇસ વિષયમેં અજ્ઞાનિયોંકો સંબોધન. હવે અજ્ઞાનીને સમજાવે છે.

આ વિષયમાં અજ્ઞાનીઓને સંબોધન (ચોપાઈ)

જ્ઞેયાકાર બ્રહ્મ મલ માને ।
નાસ કરનકૌ ઉદ્દિમ ઠને ॥
વસ્તુ સુભાવ મિટૈ નહિ ક્યૌંહી ।
તાતૈં ખેદ કરૈં સઠ યૌંહી ॥૫૫॥

શબ્દાર્થ :—મલ=દોષ ઉદ્દિમ=પ્રયત્ન. ક્યૌંહી=કોઈ પ્રકારે.

અર્થ :—વૈશેષિક આદિ બ્રહ્મની જ્ઞેયાકાર પરિણતિને દોષ માને છે અને તેને મટાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે, ત્યાં કોઈપણ પ્રયત્ને વસ્તુનો સ્વભાવ મટી શકતો નથી તેથી તે મૂર્ખ નિર્વર્થક જ કષ્ટ કરે છે. ૫૫.

અર્થ :—વૈશેષિક આદિ બ્રહ્મનો જ્ઞેયાકાર પરિણતિકા દોષ માનતે હેં, ઓર ઉસકે મિટાનેકા પ્રયત્ન કરતે હેં, સો કિસીં ભી પ્રયત્નસે વસ્તુકા સ્વભાવ નહીં મિટ સકતા, ઇસલિયે વે મૂર્ખ વૃથા હી કષ્ટ કરતે હેં ॥૫૫॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

વૈશેષિક આદિ બ્રહ્મની જ્ઞેયાકાર પરિણતિકો દોષ માનતે હેં. ‘જયધવલ’મેં અર્થ છે ન ભાઈ ? અસત્કો ન જાને, એમ ઉસકા અર્થ છે. આણે એમ અર્થ કર્યો છે. અસત્કો

ન જાને, ઉસકા અર્થ ક્યા? કે ભૂત, ભવિષ્ય વર્તમાનમાં નથી માટે ન જાણે, એમ ન લેવું. અસત્ એટલે વસ્તુમાં—પર્યાયમાં ને દ્રવ્ય-ગુણમાં નહીં, ઉસકો ન જાને. એમ અર્થ ક્યો ભાઈએ. પર ઉસકા અર્થ એસા નહીં કે વર્તમાન પર્યાય નહીં હે—વહ અસત્ હે માટે ન જાણે. એસે નહીં. ગરબડ ચાલી છે. સમજમાં આયા? વર્તમાન પર્યાયમાં ભૂત-ભવિષ્ય પ્રગટ નહીં માટે ઉસકો અસત્ કહના અને અસત્કો ન જાને માટે ઉસકા અસત્કા યે અર્થ કરના, એસી બાત હે નહીં. ભૂત, ભવિષ્ય ને વર્તમાન સબ સત્, સત્ ને સત્ હી હેં. વર્તમાન સત્ હેં. ક્યોંકિ કેવલજ્ઞાનમાં જબ પૂર્ણ દિખા તો સામને નિમિત્તમાં એક સમયમાં પૂર્ણતા ન હો તો નિમિત્ત-નૈમિત્તિકકા સિદ્ધાંત સિદ્ધ નહીં હોતા. ક્યા કહા વહ?

કિ આત્મામાં કેવલજ્ઞાન પર્યાય હુઈ (યાની) નૈમિત્તિક પૂર્ણ ને સામને ભવિષ્યમાં નિમિત્તકી (પર્યાય) હોગી (તબ જાનેંગે એસા) નહીં, વર્તમાનમાં હી નિમિત્તમાં પૂર્ણતા ન હો તો યહાં નિમિત્તકી નૈમિત્તિક (પર્યાય) હો સકે નહીં. આહાહા! જરી સૂક્ષ્મ બાત હે. ક્યા કહા, સમજમાં આયા? આંડીં સર્વજ્ઞપદ હુઆ વો તો અપનેસે (હુઆ), હવે, સામને વર્તમાન સમયમાં નિમિત્તમાં પૂર્ણતા ન હો, તો વહ નિમિત્ત કહનેમાં હી આતા નહીં. વર્તમાનમાં ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનયુક્ત પર્યાય હેં, સબ વર્તમાનમાં હે. આહાહા! ગજબ વાત છે એકેએક. ક્યા કહતે હેં સમજમાં આયા? યહાં પૂર્ણ (જ્ઞાન) હુઆ તો ભવિષ્યકા નિમિત્ત યહાં ક્યા લેના હે? એક સમયકી વર્તમાન પર્યાય... વહાં ભી નિમિત્તમાં વર્તમાનમાં પૂર્ણતા હો તો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ કહનેમાં આતા હે. ભવિષ્યમાં હોગા, ઉસકો અહીંયા પૂર્ણ (જ્ઞાન) કહાં આયા? પંડિતજી! સમજમાં આયા?

(શ્રોતા :....) બસ યે વર્તમાન(વત્) હી હે. ભૂત-ભવિષ્યકી ભી વર્તમાનવત્ હે. વો જબ ‘પ્રવચનસાર’ ચલતા થા તો યે બાત કહી થી. વિદ્યમાન દ્રવ્ય હે, એક સમયમાં સબ હે. આહાહા! ગાથા હે ન ઉસમાં? વર્તમાન પ્રગટ હી હેં જ્ઞાનમાં, સુન તો સહી! ઉસમાં પ્રગટપને હે એસા નિમિત્તપનેમાં પ્રગટ હે. આહાહા! સમજમાં આયા? એક સમયમાં પૂર્ણ જાના તો એક સમયમાં હુઆ, તો સામને વર્તમાનમાં પૂર્ણ નિમિત્તપના ન હો તો નિમિત્ત કહનેમાં આતા હી નહીં. અમરચંદ્રજી! પૂર્ણ હી હે, પણ નિમિત્તમાં પૂર્ણતા સૂક્ષ્મ બાત હે. ‘પ્રવચનસાર.’ નિમિત્તમાં પૂર્ણતા ન હો તો નિમિત્ત કહનેમાં આતા હી નહીં. સમજમાં આયા? થોડી સૂક્ષ્મ બાત હે. ‘પ્રવચનસાર’ ચલા થા તબ થોડા કહા થા.

સ્થંભકા દૃષ્ટાંત દિયા હે ન શાસ્ત્રમાં? સ્થંભ-સ્થંભ. ત્રીન કાલકે તીર્થકરકા ચિતરામણ. સ્થંભ હે ન સ્થંભ? ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન તીર્થકરકા ચિતરામણ, દેખનેવાલેકો વર્તમાન દિખતા હે કિ નહીં સબ? ત્રીન કાલકે તીર્થકરકા ચિતરામણ વર્તમાનમાં વર્તમાનવત્ દિખતા હે. ભવિષ્યકા તીર્થકરકા ચિતરામણ વર્તમાનમાં નહીં દિખે તો બાદમાં દિખે?

સ્થંભકા દૃષ્ટાંત દિયા છે ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ને. બહુત ગજબ વાત છે! ઓહો! સમજમેં આયા? સબ વર્તમાનવત્ જાનતે હેં. યે ક્યા ચલતા હે? યે બાત તો ચલતી હે. ‘પ્રવચનસાર’ હે ન. લ્યો, ૩૮ હે ન ૩૮. ‘જે જેવ હિ સંજાયા..’ જો પર્યાય ઉત્પન્ન નહિ હુઈ ઔર ‘જે ખલુ જણા ભવિય પજાયા..’ ભૂતકાલકી પર્યાય નાશ હો ગઈ. ‘તે હોંતિ અસબુદા પજાયા જાણપચ્ચકલા.’ સમજમેં આયા? દેખો, ૩૮ ગાથા હે. ‘જાણપચ્ચકલા.’

જાણ પચ્ચકલા તક્કાલિગેવ સવે સદસબુદા હિ પજાયા
તાસિં વઢંતે તે જાણે વિસેસદો દલ્લજાદીજં ॥૩૭॥

ભગવાનકે જ્ઞાનમેં ભૂત, ભવિષ્ય (ઔર) વર્તમાન વર્તમાનવત્ સબ જાનનેમેં આતા હે. આહાહા! અરે! હજી દ્રવ્ય ચીજ ક્યા હે, આત્માકા ગુણ ક્યા ને ઉસકી પર્યાય ક્યા— ઉસકી ખબર નહીં. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયકી ખબર નહીં, (ઔર) હો ગયા ધર્મ. કહાંસે ધર્મ હોગા? ‘વઢંતે તે જાણે વિસેસદો દલ્લ જાદીજં.’ એક સમયમેં ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન સબ દિખતા હે અંદર. પછી ૩૮મેં કહા, ‘પચ્ચકલા’ જ્ઞાનમેં સબ પ્રત્યક્ષ હે. ભૂત, ભવિષ્ય (ઔર) વર્તમાન (સબ) વર્તમાન જ્ઞાનમેં પ્રત્યક્ષ હે. આહાહા! એસા જ્ઞાન... ઉસમેં અજ્ઞાની કહતે હેં કિ જ્ઞેયકા આકાર પડતા હે માટે મલિન હે. યે કહતા હે કિ જ્ઞાનમેં ત્રીન કાલ જણાઈ જાય એસા હોતા નહીં.

કહતે હેં, જ્ઞેયાકાર બ્રહ્મ મલ માનૈ, નાસ કરનકૌ ઉદ્દિમ ઠાનૈ.. અરેરે! આયનેમેં અગ્નિ દિખતી હે. આયના હોતા હે ન અરીસા? અગ્નિ દિખતી હે. અગ્નિકો નાશ કર દો તો અરીસા ચોખ્ખા હો જાય. ક્યા નાશ કરેગા? યે તો આયનેકી અવસ્થા હે. યે અગ્નિકી અવસ્થા નહીં. અગ્નિ ઉસમેં આયી નહીં. એસે જ્ઞાનકી અવસ્થામેં ત્રીન કાલ, ત્રીન લોક દિખતા હે, યે જ્ઞેયકી અવસ્થા નહીં, જ્ઞાનકી અવસ્થા હે. યે ભૂંસા (મિટા) દો. ક્યા ભૂંસા દે? અરીસાકા નાશ હો જાયેગા. તેરા જ્ઞાન નાશ હો જાયેગા. આહાહા! આટલું સામર્થ્યવાળું..! આહાહા!

એક સમયમેં... સમય એક ને ત્રીન કાલ જાનનેમેં આવે. ઓહોહો! વહાં એસા લિયા સમંતભદ્રાચાર્યને. હે નાથ! ગજબકી ચીજ હે! કાલ એક સમય ને એક સમયમેં ત્રીન (જાને)—ઉત્પાદ, વ્યય ને ધ્રુવ. આંહીં તો કહે છે, ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક એક સમયમેં દેખતે હેં. આહાહા! સમજમેં આયા? ભાઈ! અંતર જ્ઞાનકી વાસ્તવિકતઃ—યથાર્થતઃ નિર્ણય હોના, યે અપૂર્વ પુરુષાર્થ હે, વહી સમકિત હે. સમજમેં આયા? જ્ઞેયાકાર બ્રહ્મ મલ માનૈ, નાસ કરનકૌ ઉદ્દિમ ઠાનૈ.. દેખો, નાશ કરનકો. યે અગ્નિ દિખતી હે અરીસામેં માટે નાશ કરો. ક્યા નાશ કરે? અરીસાકા નાશ હો જાયેગા. એસે જ્ઞાનમેં જ્ઞેય જાનનેમેં આતા હે, યે તો

અપની પર્યાય હૈ. પર્યાયકા નાશ કરના હૈ? કહાં રહેગા દ્રવ્ય?

વસ્તુ સુભાવ મિટૈ નહિ ક્યોંહી.. યે તો અપને જ્ઞાનસ્વભાવમેં જ્ઞેયકી જો સ્થિતિ હૈ ઐસા અપને કારણસે જ્ઞેયકે અવલંબન બિના જ્ઞાનનેમેં (આયા, વો) જ્ઞેય જ્ઞાનમેં આયે બિના ઔર જ્ઞાન જ્ઞેયમેં ગયે બિના. આહાહા! દેખો પુરુષાર્થ! આહાહા! એસે તાતૈં ખેદ કરે સઠ યોંહી.. મૂર્ખ—શઠ ખેદ કરતે હૈં, અરે! જ્ઞાનમેં યે ચીજ જણાતી હૈ ન, તો મેલ હૈ. અરે પ્રભુ! મેલ નહીં, તેરી દશા હૈ. સમજમેં આયા? રાગરહિત, શરીરરહિત, કર્મરહિત અપની નિર્મલ પર્યાયમેં રાગાદિ જ્ઞેય જ્ઞાનનેમેં આયે, વો તો જ્ઞાનકી દશા હુઈ. રાગ જ્ઞાનનેમેં આયા તો જ્ઞાન મલિન કહાં હો ગયા? આહાહા! યે તો જ્ઞાનકા સ્વરૂપ હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ. એક પણ વાસ્તવિક તત્ત્વ યથાર્થ ન બેસે તો આંહીં હો જાયે. સમજમેં આયા?

(શ્વેતાંબરમેં) સર્વજ્ઞકો એક સમયમેં દર્શન ઉપયોગ ને દૂસરે સમયમેં જ્ઞાન ઉપયોગ હૈ ઐસા લિખા હૈ. ઈસમેં ભૂલ હૈ. યે તો છદ્મસ્થકો લબ્ધરૂપ (ઉપયોગ) હૈ, ઐસા હો ગયા. ઐસા પાઠ હૈ ૩૨ સૂત્ર—૪૫ સૂત્રમેં. જં સમયે પસહિ તં સમયે ન જાણે. જં સમયે જાણહિ તં સમયે ન પસહિ. અરે, છદ્મસ્થ માટે... આહાહા! આ તો કેવલજ્ઞાનીમાં ખતવ્યું છે. શુભચંદ્ર દિવાકર હૈ ન વહ? એ જૈનની વાત નહીં. પણ જૈન પરમેશ્વર કહતે હૈં, ઐસા લિખા હૈ ઉસમેં. જે સમયે જાણે તે સમયે દેખે નહીં કેવળી. આધે કાલમેં કેવલજ્ઞાન, આધે કાલમેં કેવલદર્શન ઐસા હો ગયા. એક સમયમેં દો ઉપયોગ હૈ ઐસા તો રહા નહીં. વસ્તુકી સ્થિતિ ઐસી હૈ.

વળી— (દોહરા)

મૂઢ મરમ જાનેં નહીં, ગઠૈ એકંત કુપક્ષ।

સ્યાદવાદ સરવંગ નૈ, માનૈ દક્ષ પ્રતક્ષ॥૫૬॥

અર્થ :—અજ્ઞાનીઓ પદાર્થનું વાસ્તવિકપણું જાણતા નથી અને એકાન્ત કુટેવ પકડે છે, સ્યાદ્વાદી પદાર્થના સર્વ અંગોના જ્ઞાતા છે અને પદાર્થના સર્વ ધર્મોને સાક્ષાત્ માને છે.

ભાવાર્થ :—સ્યાદ્વાદ, જ્ઞાનની નિરાકાર અને સાકાર બન્ને પરિણતિને માને છે. સાકાર તો તેથી કે જ્ઞાનની જ્ઞેયાકાર પરિણતિ થાય છે અને નિરાકાર એટલા માટે કે જ્ઞાનમાં જ્ઞેયજનિત કોઈ વિકાર થતો નથી. ૫૬.

અર્થ :—અજ્ઞાની લોગ પદાર્થકી અસલિયત નહીં જાનતે ઔર એકાન્ત કુટેવ પકડતે હૈં, સ્યાદ્વાદી પદાર્થકે સબ અંગોકે જ્ઞાતા હૈ ઔર પદાર્થકે સબ ધર્મોકો સાક્ષાત્ માનતે હૈં।

ભાવાર્થ :—સ્યાદ્વાદ, જ્ઞાનકી નિરાકાર સાકાર દોનોં પરિણતિ માનતા હૈ। સાકાર તો

इसलिये कि ज्ञानकी ज्ञेयाकार परिणति होती है, और निराकार इसलिये कि ज्ञानमें ज्ञेयजनित कुछ विकार नहीं होता ॥५६॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

अज्ञानी लोग पदार्थकी असलियत—अस्सलपशुं नहीं जानते. सब ज्ञेयको जानना ये तो ज्ञानका अस्सलपशुं है—असलियत भाव है. अस्सलपना स्वभाव है. वेदांतमें सबको जाने ऐसा तो है नहीं, उसमें. कारणके अके ही आत्मा है (तो) किसको जाने? आंहीं तो ज्ञानकी पर्याय सबको जाने ये अस्सलपना है, उसकी पर्यायका असलियत भाव है. असलियत शब्द वापर्योने अमां ? जो अज्ञानी अकांतको पकडते हैं... असलियत नहीं जानते और एकान्त कुटेव पकडते हैं.. हमारे ज्ञानमें ये गया, भेंस आ गई ब्यालमें, मांस आ गया ब्यालमें. ब्यालमें आया (तो) क्या है? क्या ब्यालमें आया? मांस आया अंदरमें? समजमें आया? स्त्रीका शरीर देभनेमें आया. आहा! क्या है? ये तो ज्ञेय है. तेरे ज्ञानकी परिणतिमें ज्ञेयका ज्ञानरूप... तेरी ज्ञान परिणति तेरेसे ब्यालमें आयी है, ज्ञेय(से) नहीं. जैनमें भी माने तो ऐसा है सब. समजमें आया?

स्याद्वादी पदार्थके सब अंगोके ज्ञाता है.. ज्ञानी सब प्रकारके (पदार्थका) ज्ञाता है. ज्ञेयको जानता है ये भी अपनी परिणति है. अपनी परिणतिमें ज्ञेय लाया नहीं और ज्ञेयमें ज्ञानकी परिणतिने प्रवेश किया नहीं—ऐसा अपना स्वभाव है. सम्यग्द्रष्टि जैसे मानते हैं. पदार्थके सब धर्मोको साक्षात् मानते है. शब्द है न दक्ष? माने दक्ष प्रतक्ष.. आहाहा! ज्ञानी प्रत्यक्ष सबको मानते हैं..... उसमें दृष्टि कहां रहती है उसकी? द्रव्यस्वभाव पर दृष्टि हुआ बिना ऐसा सम्यक् प्रत्यक्ष होता नहीं. स्याद्वाद, ज्ञानकी निराकार—साकार दोनों परिणति मानता है. ओहोहो! वहां तो अद्भूतता बताई है भाई! ओहामां 'अध्यात्म पंचसंग्रह'. नहीं? ओहो! 'द्विपयंदृष्ट'ने लिया है.

अके समयमें पूर्ण मडासत्ता निराकारका भान—कोई भेद नहीं कि ये सत्ता है ने मडासत्ता है. ये नहीं. अके समयमें निराकारका भान, वही समयमें साकारका अनंत भेद—भेद जानना. आहाहा! ये अद्भुतरस है. समजमें आया? दर्शनकी पर्यायमें निराकार—भेदेय नहीं कोई. मैं हूं ने ये है, ऐसा भी भेद नहीं. आहाहा! ऐसी मडासत्ता है, ऐसा निराकार उपयोग परिणमता है. और साकार.. अके-अके द्रव्य ने अके-अके गुण, अके-अके पर्याय ने अके-अके पर्यायमें अनंता अविभाग प्रतिच्छेद और अके-अके पर्यायमें अनंती सप्तभंगी. आहाहा! भिन्न-भिन्न करके विकल्पके आश्रय बिना अपनी ज्ञानकी पर्यायके

સામર્થ્યસે જાનતે હૈં, ઐસા જ્ઞાનકા સ્વભાવ હૈ. આહાહા! દર્શન ને જ્ઞાન એક સમયમેં, છતાં એકકા સ્વભાવ નિરાકાર ને એકકા સ્વભાવ સાકાર હૈ. આહાહા!

એક સમયમાં ઉપયોગ બે. એક સમયે એક ઉપયોગ નહીં. સમજમેં આયા? વો કહતે હૈં કિ એક સમયમેં દો ઉપયોગ નહીં. એક સમયમેં દો કા એક હી ઉપયોગ (હોતા હૈ). ઐસે કહતે હૈં શિરસેન. સમજમેં આયા? યહાં દિગંબર આચાર્ય કહે, એક સમયમેં ઉપયોગ દો. સમજમેં આયા? શ્વેતાંબર શાસ્ત્ર કહતે હૈં, એક સમયમેં એક ઉપયોગ, દૂસરે સમયમેં દૂસરા. શુભચંદ્ર દિવાકર કહતે હૈં, એક સમયમેં દો ઉપયોગ નહીં, એક હી ઉપયોગ હૈ. કોને એટલી પડી છે કે વિચાર કરવો. હો-હા બહારમેં સંપ્રદાય ચલાયા. લોકો માને, બસ અપના ધર્મ હો ગયા.

સ્યાદ્વાદ, જ્ઞાનકી નિરાકાર—સાકાર દોનોં પરિણતિ માનતા હૈ, દેખો. સત્તા, ઉસકા નિરાકાર સ્વભાવ દર્શન (ઔર) જ્ઞાનકા વિશેષ સાકાર હોના ઉસકા સ્વભાવ હૈ. સાકાર તો ઈસલિયે (કહતે હૈં) કિ જ્ઞાનકી જ્ઞેયાકાર પરિણતિ હોતી હૈ. જ્ઞેયાકાર પરિણતિકા અર્થ, જૈસા જ્ઞેય હૈ ઐસી જ્ઞાનકી પરિણતિ હોતી હૈ. ઔર નિરાકાર ઉપયોગ—જ્ઞાનમેં જ્ઞેયજનિત કુછ વિકાર નહીં હોતા. યહાં તો ભેદ નહીં હોતા (ઐસા કહના હૈ). સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત! આહાહા! પરમાત્માએ કહેલા તત્ત્વો અલૌકિક વાત! સ્યાદવાદી સમ્યગ્દૃષ્ટિકી પ્રશંસા.

સ્યાદ્વાદી સમ્યગ્દૃષ્ટિની પ્રશંસા (દોહરા)

સુદ્ધ દરબ અનુભૌ કરૈ, સુદ્ધદ્રિષ્ટિ ઘટમાંહિ ।

તાતૈં સમક્તિવંત નર, સહજ ઉછેદક નાંહિ ॥૫૭॥

શબ્દાર્થ :—ઘટ=હૃદય. ઉછેદક=લોપ કર્તાર.

અર્થ :—સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ શુદ્ધ દ્રવ્યનો અનુભવ કરે છે અને શુદ્ધ વસ્તુ જાણવાથી હૃદયમાં શુદ્ધ દૃષ્ટિ રાખે છે, તેથી તેઓ સાહજિક સ્વભાવનો લોપ કરતા નથી, અભિપ્રાય એ છે કે જ્ઞેયાકાર થવું એ જ્ઞાનનો સહજ સ્વભાવ છે, તેથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવના સ્વભાવનો લોપ કરતા નથી. ૫૭

અર્થ :—સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ શુદ્ધ દ્રવ્યકા અનુભવ કરતે હૈં, ઔર શુદ્ધ વસ્તુ જાનનેસે હૃદયમેં શુદ્ધદૃષ્ટિ રખતે હૈં, ઇસસે વે સાહજિક સ્વભાવકા લોપ નહીં કરતે; અભિપ્રાય યહ હૈ કિ જ્ઞેયાકાર હોના જ્ઞાનકા સાહજિક સ્વભાવ હૈ સો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવકે સ્વભાવકા લોપ નહીં કરતે ॥૫૭॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

क्या कलते हैं? देओ. सम्यग्दृष्टि जीव शुद्ध द्रव्यका अनुभव करते हैं. आत्मा पवित्र ज्ञानका पुंज, दर्शनका पुंज है. समजमें आया? उसका अनुभव करना वल सम्यग्दर्शन है. आडाडा! और शुद्ध वस्तु जाननेसे हृदयमें शुद्धदृष्टि रखते हैं. जाननेमें शुद्ध दृष्टि है. जाननेमें बडोत आया माटे अशुद्ध दृष्टि है, असा नडीं. इससे वे साहजिक स्वभावका लोप नहीं करते. ज्ञानमें ज्ञेय अनंत जाननेमें आते हैं असा ज्ञानका स्वभाव उसके सडज स्वभावको छेद करता नडीं. अभिप्राय यह है कि ज्ञेयाकार होना ज्ञानका साहजिक स्वभाव है, ल्यो. ... जानना वल कोरि विषय है तो जानते हैं, असा नडीं. ये ज्ञानका स्वभाव डी असा है. सडज स्वभाव. त्रण काण, त्रण लोक अक समयमें अपनी ज्ञानकी परिणतिमें जाननेमें (आये, वो तो) अपनी परिणतिको जानते (डुअे) जाननेमें आ गये. समजमें आया?

जलकी स्वच्छतामें रात्रिको यंद्र आदि दिभे, जलमें. नदीका प्रवाल डोता है न. उसमें जल ली दिभता है अने जलमें जो प्रतिबिंब पडते हैं वो प्रतिबिंब नडि, भरेभर तो वो जलकी डी अवस्था है. समजमें आया? अक यंद्र, अक सूर्य, २८ नक्षत्र, ८८ ग्रह, ६६,८७५ कोडाकोडी तारा. अक-अक यंद्रके साथ ६६८७५ कोडाकोडी तारा. अक यंद्र ने सूर्य, उसके साथ २८ नक्षत्र, ८८ ग्रह. यंद्र-सूर्य-नक्षत्र-ग्रह आ गये. तारा ६६,८७५ कोडाकोडी. अक जलको देभनेसे सभ देभनेमें आता है. उसको असे (उपर) देभना नडीं पडता. पानीका प्रवाल यलता है.. भरेभर तो जलकी पर्याय देभनेमें आती है. असे केवलज्ञानकी पर्याय लोका लोक असे देभे तो (डी) जाने असा नडीं. ये तो अपनी स्वच्छता देभते हैं उसमें सभ देभनेमें आता है. समजमें आया? आडाडा! असा तेरा स्वभाव है.

सो सम्यग्दृष्टि जीवके स्वभावका लोप नहीं करते. तीन काल, तीन लोक जानना, (वो तो) श्रुतज्ञानमें ली जाननेमें आता है. ज्ञानकी परिणति डी असी है. सम्यग्दृष्टि कडते हैं न यडां. डवे कणश छे. २उवां है न? (श्रोता : स्याद्वाड सम्यग्दृष्टिमें.....?) स्याद्वाड सम्यग्दृष्टिने? पर्याय अपनी है, छतां ज्ञेयको जानता हैं, वल मेल नडीं, वल स्याद्वाड. परका जानना मेल है वल नडीं. ये कुदृष्टि है. अज्ञानी अक पक्ष मानता है. अपनी ज्ञानपर्याय जाननेमें ज्ञेयाकार परिणति डुई, (वो) ज्ञेयाकार नडीं, (वो) ज्ञान परिणति है. अज्ञानी माने के ज्ञेयके कारणसे ये परिणति है. समजमें आया? आवी वात छे. २उवां कणश डों नीये.

शुद्धद्रव्यस्वरसभवनात्किं स्वभावस्य शेष—

मन्यद्रव्यं भवति यदि वा तस्य किं स्यात्स्वभावः

ज्योत्सनारूपं स्नपयति भुवं नैव तस्यास्ति भूमि—
ज्ञानं ज्ञेयं कलयति सदा ज्ञेयमस्यास्ति नैव ॥२३॥

यंद्रमानो दाबलो आपशे. ज्ञान ज्ञेयसे अव्यापक है, टेभो. ज्ञान लोकालोकको जाने तो भी ज्ञान ज्ञेयमें व्यापक नहीं, प्रसरता नहीं. समजमें आया? राणपुरमें अक वेदांतीका प्रश्न था. भत्री.. भत्री. राणपुर. (संवत्) ८४नी साल. नारणभाईनी आ बाजू. नारणभाई, नहीं? आ बाजू दुकान उती भत्रीनी. उशे नाम, आपणने भबर नहीं. 'मडाराज! तमे कडो छो के त्रण काण जाणे, तो परमाणुमां पेठ्या विना परमाणुने शी रीते जाणे?' असा प्रश्न किया. ये परमाणु है ने जव दूसरा भिन्न है. तो उसमें प्रवेश किये बिना उसे कैसे जाने? अरे, प्रवेश क्या करे? कीधुं. आ बाजू दुकान... आ तो ८४नी वात छे. १६ ने २७-४३ वरस पडेलानी वात छे. ये क्या कडते हैं? कीधुं. ज्ञानकी पर्याय-अवस्था, पर जवमें और परमाणुमें प्रवेश करे तो जाने, ये कडांसे आया? कीधुं. समजमें आया?

यडां भी नहीं टिभता है? भीटाश-गणपण सक्करकी. सक्करकी पर्याय तो रुपी है. उसमें ज्ञान प्रवेश करता है? ज्ञानमें भ्यालमें नहीं आता कि ये भीटाश है? भीटाशको मानता नहीं? समजमें आया? ज्ञान(में) भीटाशका भ्याल आता है कि नहीं? भीटाश कडते हैं न? क्या कडते हैं? मिटाई. तमारे भारी पुरी ने पुरणपोणी ने, शुं कडेवाय? (श्रोता :....) ज्ञान जानता है. पण मान लेता है कि मुजे स्वाद आया. स्वाद तो जड है. जडमें प्रवेश किये बिना ज्ञान जानता है. जडको छूता नहीं ज्ञान. जडको छूअे तो जड छो जाये आत्मा. आडाडा! समजमें आया? असी बात है.

ज्ञान ज्ञेयमां अव्यापक छे अनुं दृष्टांत (सवैया अकत्रीसा)

जैसें चंद किरनि प्रगटि भूमि सेत करै,
भूमिसी न दीसै सदा जोतिसी रहति है।
तैसें ग्यान सकति प्रकासै हेय उपादेय,
ज्ञेयाकार दीसै पै न ज्ञेयकों गहति है॥
सुद्ध वस्तु सुद्ध परजाइरूप परिनवै,
सत्ता परवांन माहें ढाहें न ढहति है।
सो तौ औररूप कवहूं न होइ सरवथा,
निहतै अनादि जिनवानी यों कहति है॥५८॥

શબ્દાર્થ :-પ્રગટિ=ઉદય થઈને. ભૂમિ=ધરતી. જોતિસી=કિરણરૂપ. પ્રકાસૈ=પ્રકાશિત કરે. સત્તા પરવાન=પોતાના ક્ષેત્રાવગાહ પ્રમાણે, ઠાઠે=વિચલિત કરવાથી. ન ઠહતિ ઠે=વિચલિત થતી નથી. કબહૂ=કદી પણ. સર્વથા=બધી હાલતોમાં,

અર્થ :-જેવી રીતે ચંદ્રના કિરણો પ્રકાશિત થઈને ધરતીને સફેદ કરી નાંખે છે પણ ધરતીરૂપ થઈ જતા નથી—જ્યોતિરૂપ જ રહે છે, તેવી જ રીતે જ્ઞાનશક્તિ હેય—ઉપાદેયરૂપ જ્ઞેય પદાર્થને પ્રકાશિત કરે છે, પણ જ્ઞેયરૂપ થઈ જતી નથી, શુદ્ધવસ્તુ શુદ્ધપર્યાયરૂપ પરિણમન કરે છે અને નિજસત્તાપ્રમાણ રહે છે, તે કદી પણ કોઈપણ હાલતમાં અન્યરૂપ થતી નથી એ વાત નિશ્ચિત છે અને અનાદિકાળની જિનવાણી એમ કહી રહી છે. ૫૮.

અર્થ :-જિસ પ્રકાર ચન્દ્રકિરણ પ્રકાશિત હોકર ધરતીકો સફેદ કર દેતી હૈ, પર ધરતીરૂપ નહીં હો જાતી—જ્યોતિરૂપ હી રહતી હૈ, ઉસી પ્રકાર જ્ઞાનશક્તિ હેયુપાદેયરૂપ જ્ઞેય પદાર્થોકો પ્રકાશિત કરતી હૈ, પર જ્ઞેયરૂપ નહીં હો જાતી, શુદ્ધ વસ્તુ શુદ્ધપર્યાયરૂપ પરિણમન કરતી હૈ ઓર નિજ સત્તા પ્રમાણ રહતી હૈ, વહ કબી હી કિસી હાલતમેં અન્યરૂપ નહીં હોતી, યહ વાત નિશ્ચિત હૈ ઓર અનાદિકાલકી જિનવાણી હી કહ રહી હૈ॥૫૮॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહતે હૈં,

જૈસે ચંદ કિરનિ પ્રગટિ ભૂમિ સેત કરૈ,
ભૂમિસી ન દીસૈ સદા જોતિસી રહતિ હૈ।

જેમ ચંદ્રકિરણ (પ્રકાશ) કરીને પ્રગટ ભૂમિને શ્વેત કરે. એસા કહનેમેં આતા હૈ. પણ ભૂમિસી ના દીસૈ.. યે ચંદ્રકી જ્યોતિ ભૂમિ જૈસી હુઈ નહીં. ભૂમિ જૈસી હુઈ હૈ? ખડીકા દૃષ્ટાંત હૈ ન? ખડિયા. ખડી ભીંત ઉપર (લગાઈ) તો ભીંત(કો) ધોળી ક્રિયા હૈ? ભીંતમેં પ્રવેશ ક્રિયા હૈ? ભીંત આ ગઈ હૈ ધોળીમેં? ધોળી ધોળીમેં હૈ, ભીંત ભીંતમેં હૈ. એસે ચંદ્રકા દૃષ્ટાંત દિયા પાઠમેં. જૈસે ચંદ કિરનિ પ્રગટિ ભૂમિ સેત કરૈ.. ભાષા લી. ચંદ્રકી જ્યોતિ ભૂમિકો શ્વેત કરતી હૈ એસા દેખનેમેં આતા હૈ. રાત્રિકો સફેદ ચંદ્ર દિખતા હૈ, સારી જમીન સફેદ હો જાય. ભૂમિસી ન દીસૈ.. વો ચંદ્રકી જ્યોતિ ભૂમિ જૈસી હુઈ નહીં. આહાહા! સદા જોતિસી રહતી હૈ.. યે જ્યોતિ તો જ્યોતિ હૈ.

તૈસે ગ્યાન સકતિ પ્રકાસૈ હેય ઉપાદેય, દેખો. ભગવાન આત્માકા જ્ઞાનસ્વભાવ, રાગાદિ હેય હૈ, સ્વરૂપ ઉપાદેય હૈ—એસા જાને. પ્રકાસૈ હેય ઉપાદેય. જ્ઞેયાકાર દીસૈ પે ન જ્ઞેયકૌ ગહતિ હૈ.. જૈસા હેય-ઉપાદેય જ્ઞેય હૈ—એસા જાને. જાને છતાં જ્ઞેયરૂપ હોતા

नहीं। जेम यंद्रकी ज्योति भूमिरूप नहीं होती। अेम ज्ञेयको, ये डेय है, ये उपादेय है—
ऐसे जाने। छतां ज्ञेयरूप ज्ञान होता नहीं। अज्ञानीका भी होता नहीं अेम कडते हैं। वो
तो मानते हैं। भगवान आत्मा ज्ञानकी परिणतिसे परिणमता है। उसमें पर्यायमें जितना
सामने ज्ञेय है, यथासंभव (जानते हैं)। सर्वज्ञको पूर्ण (ज्ञान), यहां नीचे यथासंभव। उस
समय ज्ञेयका ज्ञान अपनेसे होता है। पर वो ज्ञान क्या ज्ञेयरूप डोकर जानता है?
आडाडा! डेभो, भेदज्ञान!

अपनेमें रडकर ज्ञेयको जानना वड तो ज्ञानका स्वतः स्वभाव डी है। ज्ञेयके कारणसे
है ऐसा नहीं। तत्वकी विपरीत दृष्टि कैसी है वड बताते हैं अने विपरीत छोडना वो बताते
हैं। अरे! मेरे ज्ञानमें ये क्या भास हुआ? समजमें आया? स्त्रीका रूप दिभे, स्त्रीका
अवयव दिभा। अरे! ज्ञान मैला डो गया। अरे भगवान! मैला कहां हुआ? वो (स्त्री) तो
ज्ञेय है। तेरेको ज्ञेयसंबंधी ज्ञान (हुआ, वड तो) तेरे ज्ञानके कारणसे परिणति डुई है।
समजमें आया? आंभ भींथी जाव, नहीं डेभना। क्या है तुजे? ज्ञान डंकना है तुजे?
ज्ञानका स्वभाव है कि है ऐसा जाने। भारे आकरं काम भाई! ज्ञेयाकार दीसै पै न ज्ञेयको
गहति है.. ज्ञानकी दशा ज्ञेय जैसी दिभे, पर ज्ञेयरूप होती नहीं।

सुद्ध वस्तु सुद्ध परजाइरूप परिनवै.. आडाडा! आंहीं तो कडते हैं कि राग ने
परज्ञेयको जानते छते वस्तु तो शुद्धरूप डी परिणमती है। अशुद्धता नहीं आती। द्रव्य शुद्ध,
गुण शुद्ध—ऐसी जहां दृष्टि डुई तो ज्ञान भी शुद्ध डी है। व्यवहार रत्नत्रयके रागको जाने
ईसलिये ज्ञान रागरूप डो गया? व्यवहार रत्नत्रय, व्यवहार रत्नत्रयमें रडा मैल.
आडाडा! सुद्ध वस्तु सुद्ध परजाइरूप परिनवै, डेभो. ये तो ज्ञानका शुद्धरूप स्वभाव है
कि जाने. शरीरको जाने, पायभानेको जाने. 'कभीरका घर कसाईके पास, करेगा सो भरेगा,
भंडा तू क्यों हुआ उदास?' कभीरमें आता है. अरे! कसाईका घर पासमें है. कसाई
होता है न? अेक पुस्तक है. दुकान पर आया था. 'कभीरकी जोपडी गौकटोके पास, करेगा
सो भरेगा, भैया तू क्यों हुआ उदास.' अरेरे! ऐसा सभ (संयोग) मिला तो उस
कारणसे मुजे मेल डोगा. ऐसा है नहीं. भगवान! समजमें आया?

यहां तो कडते हैं, सुद्ध वस्तु सुद्ध परजाइरूप परिनवै.. ज्ञान तो ज्ञानरूप शुद्धरूप
परिणमता है (ऐसा) उसका स्वभाव है. जाणे (कि) राग आया, द्वेष आया, विषयकी
वासना आयी. आडाडा! वासनाको वासनारूप डोकर जाने? वासनासे पृथक् ज्ञानरूप
डोकर जानते हैं. आडाडा! समजमें आया? सत्ता परवांन माहें ढाहें न ढहति है.. ये
थीज अपनी सत्ताप्रमाण है. ज्ञानका परिणमन अपना सत्ताप्रमाण अपनेसे सत् है. ये

ज्ञेयसे सत् नहीं. ज्ञेय, ज्ञेयके सत्में है. ज्ञेयकी उपाति ज्ञेयके कारणसे है अने ज्ञानका परिणामन ज्ञानकी सत्ताके कारणसे है. ज्ञेयके कारणसे है नहीं. आडाडा! त्तारे वात!

आवी वात वीतराग सिवाय क्यांय लशे आवी? किसके साथ मिलान करना? यल भी ठीक है ने यल भी ठीक है—ऐसा स्याद्वाद है नहीं. (ये तो) कुदडीवाद है. वीतराग सर्वज्ञ परमेश्वर... अपनी ज्ञानपरिणतिमें परवस्तु जनाती है वल पर नहीं, ये तो अपनी स्व-परप्रकाशक ज्ञानकी परिणति अपनेमें जनाती है. आडाडा! सत्ता परवानं माहें ढाहें न ढहति है.. अपनी ज्ञानसत्ताको छोडकर रागमें ज्ञान नहीं जाता अने राग अपनी सत्ता छोडकर ज्ञानकी परिणतिमें आता नहीं. आडाडा! ँतना त्तेदज्ञान.... समकिती लडाईमें ञडा डो और किया डोती है डथी, ढोडा, ढाण ने ऐसा. अंदर द्वेषका अंश भी आया. कलते हैं कि ज्ञान, ज्ञानरूप परिणमता है. ये द्वेष ने परकी कियारूप ज्ञान डोता नहीं अने द्वेष ने परकी किया ज्ञानमें आती नहीं. अपनी सत्ता छोडकर ज्ञानकी सत्तामें प्रवेश कर जाये (ऐसा डोता नहीं.) आडाडा!

सो तो औररूप कबहूं न होइ सरवथा.. सर्वथा. त्तार्थ! कथंयित् औररूप डोता है ने कथंयित् अपने रूप डोता है, ऐसा कडो स्याद्वाद. ये स्याद्वाद नहीं. कथंयित् ज्ञेयरूप डुआ है, कथंयित् ज्ञानरूप डोता है. ढिल्कुल नहीं. अपना ज्ञान, ज्ञानरूप डी रलता है सदा त्रिकाण. और रूप कबहूं न होइ सरवथा.. त्तार्था है न. जैनमां सर्वथा न डोय. अरे! न डो ऐसा डो? जैन सिवा दुसरेमें है कडो? द्रव्य द्रवरूप सर्वथा नित्य है, पर्याय पर्यायरूप सर्वथा अनित्य है. ऐसा है तो कथंयित् डालना? द्रव्य द्रवरूप कथंयित् सत् है ने कथंयित् द्रव्य द्रवरूप असत् है, अनित्य है, ऐसा है? द्रव्य, द्रवरूप नित्य है, सर्वथा नित्य है. पर्याय पर्यायरूप सर्वथा अनित्य है. समजमें आया?

पूरे द्रव्यकी व्याख्या अभंड कथंयित् नित्य ने कथंयित् अनित्य—अेम ढो त्ताराग पाडकर अेक (द्रव्य)को कडे. त्रिकाण द्रव्य नित्य डी है. तो त्रिकाण द्रव्य कथंयित् अनित्य भी है, ऐसा नहीं है. समजमें आया? द्रव्यानुयोग सूक्ष्म है त्तैया! निहचै अनादि जिनवानी यों कहति है, ढेढो. जिनवाणी—वीतरागकी वाणी ऐसे कलती है कि ज्ञानमें पर जाने छतें पर उसमें आया नहीं. पर (अपनी) सत्ता छोडकर अत्ताव नहीं डोता और अपनी सत्ताका अत्ताव डोकर पररूप नहीं डोता. ज्ञान ज्ञानरूप परिणमन, राग रागरूप परिणमन. ऐसा त्तेदको यथार्थ जानना उसका नाम सम्यग्दर्शन ने ज्ञान है.

(प्रमाश वचन गुरुदेव.)

પ્રવચન નં. ૧૩૨ શ્રાવણ વદ ૫ બુધવાર તા. ૧૧-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૫૯, ૬૦ પર પ્રવચન (હિન્દી)

સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર. ૨૪મો કળશ છે નીચે. અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહારાજ દિગંબર સંત ૮૦૦ વર્ષ પહેલે હુએ ઓર 'કુંદકુંદાચાર્ય' ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલે હુએ. ઉનકે સમયસારકી ટીકા કરતે (હુએ) ઉન્હોને કલશ બનાયે. મંદિર ઉપર જૈસે કળશ ચઢાતે હેં, ઐસે ટીકા બનાકર ઉપર કલશ બનાયે. સારા સાર કલશમેં ભર દિયા હે. ૨૪મો કળશ.

રાગદ્વેષદ્વયમુદયતે તાવદેતન્ન યાવત્
જ્ઞાનં જ્ઞાનં ભવતિ ન પુનર્બોધતાં યાતિ બોધ્યમ્ ।
જ્ઞાનં જ્ઞાનં ભવતુ તદિદં ન્યકૃતાજ્ઞાનભાવં
ભાવાભાવૌ ભવતિ તિરયન્ યેન પૂર્ણસ્વભાવ ॥૨૪॥

ઉસકા પદ ૫૯. આત્મપદાર્થકા યથાર્થ સ્વરૂપ. સર્વવિશુદ્ધિ (અધિકાર) હૈ ન ?

આત્મપદાર્થનું યથાર્થ સ્વરૂપ (સવૈયા તેવીસા)

રાગ વિરોધ ઉદૈ જબલૌં તબલૌં,
યહ જીવ મૃષા મગ ધાવૈ ।
ગ્યાન જગ્યૌ જબ ચેતનકૌ તબ,
કર્મ દસા પર રૂપ કહાવૈ ॥
કર્મ વિલેછિ કરૈ અનુભૌ તહાં,
મોહ મિથ્યાત પ્રવેસ ન પાવૈ ।
મોહ ગયેં ઉપજૈ સુખ કેવલ,
સિદ્ધ ભયૌ જગમાંહિ ન આવૈ ॥૫૧॥

શબ્દાર્થ :-વિરોધ=દ્વેષ. મૃષા મગ=મિથ્યામાર્ગ. ધાવૈ=દોડે છે.

અર્થ :-જ્યાંસુધી આ જીવને મિથ્યાજ્ઞાનનો ઉદય રહે છે, ત્યાંસુધી તે રાગ-દ્વેષમાં વર્તે છે, પરંતુ જ્યારે તેને જ્ઞાનનો ઉદય થઈ જાય છે, ત્યારે તે કર્મપરિણતિને પોતાનાથી ભિન્ન ગણે છે અને જ્યારે કર્મપરિણતિ તથા આત્મપરિણતિનું પૃથક્કરણ કરીને આત્મ-અનુભવ કરે છે, ત્યારે મિથ્યામોહનીયને સ્થાન મળતું નથી અને મોહ પૂર્ણપણે નષ્ટ થતાં કેવળજ્ઞાન તથા અનંત સુખ પ્રગટ થાય છે, જેથી સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પછી જન્મ-મરણરૂપ સંસારમાં આવવું પડતું નથી. ૫૯.

अर्थ :-जब तक इस जीवको मिथ्याज्ञानका उदय रहता है, तब तक वह राग-द्वेषमें वर्तता है। परंतु जब उसे ज्ञानका उदय हो जाता है, तब वह कर्मपरिणतिको अपनेसे भिन्न गिनता है, और जब कर्मपरिणति तथा आत्मपरिणतिका पृथक्करण करके आत्म-अनुभव करता है, तब मिथ्या मोहनीयको स्थान नहीं मिलता। और मोहके पूर्णतया नष्ट होने पर केवलज्ञान तथा अनंत सुख प्रगट होता है, जिससे सिद्धपदकी प्राप्ति होती है और फिर जन्म-मरणरूप संसारमें नहीं आना पड़ता ॥५९॥

पूज्य गुरुदेवश्रीनुं प्रवचन :

क्या कइते हैं? राग विरोध उदै जबलौं तबलौं.. जयां सुधी स्वरूप अंतर आनंदमूर्ति प्रभु, उसका भान नहीं और उसका अज्ञान जब लग वर्तता है, तब लग राग ने द्वेष दोनों उत्पन्न छोते हैं. यह जीव मृषा मग धावै.. राग ने द्वेषनी उत्पत्तिना जूठा मार्गमां प्रवृत्ति करे छे. परमें (प्रवृत्ति) करते हैं—यह प्रश्न यहां नहीं है. परद्रव्यमें प्रवृत्ति तो तीन कालमें कर सकता नहीं. अपना आनंद ने ज्ञान स्वभाव... यार बात ली है यहां. भगवान आत्मा अपनी शुद्ध शक्तिका पिंड है उसका जब लग अज्ञान है, तो अज्ञानके कारणसे राग-द्वेषकी उत्पत्ति छोती है. मृषा मग धावै.. तब जूठे मार्गमें उसका वीर्य काम करता है. आडाडा! समजमें आया?

जब लग अपना द्रव्यस्वभाव ध्रुव नित्यानंद भगवान स्वभाव सन्मुखका भान नहीं अने स्वभावका अज्ञान है... जुओ, यहां कर्म-भर्म लिया डी नहीं. स्वभावका अज्ञान है, तब लग मिथ्यामार्ग राग ने द्वेषकी प्रवृत्ति उत्पन्न छोती है. समजमें आया? ग्यान जग्यौ जब चेतनकौ तब, कर्म दसा पर रूप कहावै.. जब अज्ञानमें... पुण्य ने पापका भाव कि जो विकार ने विभाव ने दुःखरूप है, जैसे जूठे मार्गमें अज्ञानीकी प्रवृत्ति अज्ञानमें है, तब लग संसार है. समजमें आया? ग्यान जग्यौ जब चेतनकौ तब.. मैं आत्मा शुद्ध चैतन्यधन विज्ञानपिंड प्रभु हूं ऐसी अंतर्मुख दृष्टि—बहिर्मुख दृष्टिका लोप करके अंतर स्वभावकी दृष्टि—उत्पन्न दुर्घ, कर्म दसा पररूप कहावै.. तब तो विकारीदशा पर कडावे, अपनेमें ये है नहीं. आडाडा! समजमें आया?

सम्यग्दृष्टिको, अपना निज स्वभाव चैतन्य आनंद ने पूर्ण शुद्ध है ऐसी जब ज्ञानशक्ति जगी, तो कइते हैं कि पीछे ज्ञानीकी प्रवृत्ति राग-द्वेषमें छोती नहीं. उसकी प्रवृत्ति आत्मामें छोती है, अम कइते हैं. समजमें आया? धर्मीको राग-द्वेष छोता है ऐसा कइना वह भी व्यवहार है. धर्मीको राग-द्वेष छोता डी नहीं. लडाई करता है न? कोष करे?

પ્રભુ! તને ખબર નથી. જિસમેં अपना अस्तित्व ભાસા નહીં, ઉસકે અસ્તિત્વમેં ક્યા પ્રવેશ કરે? દેહકી ક્રિયા ને રાગ-દ્વેષકા પરિણામકા અપની સત્તામેં—અસ્તિત્વમેં તો ભાસન હુઆ નહીં, તો પરસત્તામેં પ્રવેશ શી રીતે કરે? સમજમેં આયા? ‘શી રીતે’ (કો હિંદીમેં) ક્યા કહતે હૈ? કિસ પ્રકાર કરતે હૈ? તુમહારી હિંદી સબ નહીં આતી. સમજમેં આયા? આહાહા! સાર સાર કહતે હૈ.

ભગવાન એક સમયમેં શુદ્ધ પૂર્ણ આનંદ હૈ એસી અંતર દૃષ્ટિ હુઈ, તો શિવસ્વભાવ પ્રગટ હુઆ. સમજમેં આયા? યે સ્વભાવકે કારણસે, ધર્મી જીવકો જો રાગ ને દ્વેષ ને વ્યવહારમેં પ્રવૃત્તિ થી, યે પ્રવૃત્તિ (અબ) નહીં રહી. આહાહા! સમજમેં આયા? કર્મ દસા પરરુપ કહાવૈ.. સ્વભાવમેં વિકાર નહીં એસી જબ સ્વભાવકી દૃષ્ટિ હુઈ, તો પુણ્ય-પાપકા ભાવ તો પરરૂપ કહાવે, યે તો પરજોય હુઆ, યે જ્ઞાનમેં આયા નહીં. આહાહા! બહુ સૂક્ષ્મ બાત—ઝીણી બાત હૈ ભાઈ! સમજમેં આયા?

‘કુંદકુંદાચાર્ય’ શીલપાહુડ અધિકારમેં લેતે હૈ કિ નર્કમેં ભી શીલ હૈ. શીલ અધિકાર હૈ. નર્કમેં શીલ હૈ. શીલકા અર્થ ક્યા? અપના આનંદ ને જ્ઞાયક સ્વરૂપકા અનુભવ ઓર ઉસમેં એકાગ્રતાકી શાંતિકી ઉત્પત્તિ, વહ શીલ હૈ. વહ શીલ નર્કમેં, સાતવી નર્કમેં સમકિતી હૈ ઉસકો ભી હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? યહાં તો એસે લિયા હૈ.

આંહીં કહા ન, કર્મ દસા પરરુપ કહાવૈ.. જબ અપના ચૈતન્ય શુદ્ધકા ભાન સમ્યગ્દર્શન હુઆ, આહાહા! તબ તો વિભાવકા પરિણામ પરરૂપ જાનનેમેં આતા હૈ.. પરરૂપ જાનનેમેં આતા હૈ. અપનેમેં હૈ એસા જાનનેમેં આતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? વીતરાગ સર્વજ્ઞને કહા માર્ગ યહ હૈ. સમજમેં આયા? સંતોને બીચમેં આડતિયા હોકર દુનિયાકે પાસ પ્રસિદ્ધ ક્રિયા. માલ તો સર્વજ્ઞકા હૈ. સમજમેં આયા? ત્રિલોકનાથ જિનવરદેવ તીર્થકર પ્રભુ જિનકે કેવલજ્ઞાનમેં ત્રણ કાલ ત્રણ લોક અપની પર્યાયમેં પૂર્ણ જાનનેમેં આયા. ઉનકી ઈચ્છા બિના વાણી નીકળી ઝું ધ્વનિ.

‘ઝુંકાર ધ્વનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે.’ ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ સાક્ષાત્ સમવસરણમાં છૂટી, ગણધર એના અર્થો વિચારીને શાસ્ત્ર રચે. ઉસ શાસ્ત્રમેં એસા કહા, ભાઈ! તુજે જબ લગ રાગ ને પુણ્યકે પરિણામકી રૂચિ હૈ, તબ લગ તેરી પ્રવૃત્તિ અશીલ નામ વિકારભાવમેં હૈ. સમજમેં આયા? અને જબ દૃષ્ટિ નરકમેં સાતમી નરકમેં... વહાં તો દૃષ્ટાંત દૂસરા દિયા હૈ કે તીસરી નરકમેં ભી તીર્થકર હોતે હૈં ન. તીસરી નરકમેં જાતે હૈં. તીર્થકરગોત્ર બંધા હો, (નરકમેં) જાતે હૈં.... એક અંતર્મુહૂર્ત પહલે સમકિત પલટ જાતા હૈ. (નરકમેં) રહતે હૈં તો વહાં ભી રાગસે ત્વિન્ન અને અપને સ્વભાવસે અત્વિન્ન એસા

અનુભવ સમકિતીકો હોતા હૈ. આહાહા! ઈસકે પ્રતાપસે અરિહા હોતે હૈં. અરિહા નામ તીર્થકર.

યે શીલ સ્વભાવ હૈ. શીલ નામ શુભ નહીં, યહાં શુભકી બાત હી નહીં. સ્વભાવકી દૃષ્ટિ અને રાગકા અનંતાનુબંધીકા અભાવ, ઉસકા નામ શીલ હૈ. શીલ નામ બ્રહ્મચર્ય નહીં. સમજમેં આયા? શીલ નામ બ્રહ્મચર્યકી યહાં બાત નહીં. શરીરસે બ્રહ્મચર્ય પાલે ને મન-વચનસે બ્રહ્મચર્ય પાલે, વહ તો શુભરાગ હૈ. યે શીલ નહીં. યહાં તો ભગવાન ચૈતન્ય જ્યોત પ્રભુ ઉસકી જ્યાં અંતરમુખ દૃષ્ટિ હુઈ તો રાગકા અભાવ જો ઉસમેં હુઆ. વૈરાગ્ય અધિકારમેં નહીં આયા? કે સમકિતીકો જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય દો શક્તિ હૈં. વૈરાગ્યશક્તિ હૈ વહી શીલ હૈ. સમજમેં આયા?

નિર્જરા અધિકારમેં આયા ન. જ્ઞાનીકો જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય (ઐસી) દો શક્તિ હૈ. પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ઐસા સમ્યજ્ઞાન અને રાગકા અભાવ ઈતના વૈરાગ્યભાવ. સમજમેં આયા? અનંતાનુબંધીકા અભાવ હૈ ઈતના વૈરાગ્યભાવ હૈ. જ્ઞાન-વૈરાગ્ય શક્તિ. આ જ્ઞાન-વૈરાગ્ય શક્તિ. એકદેશ વૈરાગ્ય વો શીલ હૈ, વો સમકિતીકો નરકમેં ભી હોતા હૈ. આત્મા હૈ ન? પરિપૂર્ણ પ્રભુ, પૂર્ણ શુદ્ધકી સત્તા રખનેવાલા, જિસમેં અશુદ્ધ વિકારકી સત્તા હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા?

ઐસા ગ્યાન જગ્યૌ જબ ચૈતનકૌ તબ, કર્મ દસા પર રુપ કહાવૈ.. તબ જો વિકલ્પ આદિ હોતા હૈ, ઉસે અપની પર્યાયસે ભિન્ન પરજોયરૂપ જાનતે હૈં. યે જોયરૂપ રહા, આત્મા જ્ઞાનરૂપ હો ગયા. અજ્ઞાનમેં જોયકો અપના માનકર જ્ઞાનકો ભ્રષ્ટ કર દેતે થે. સમજમેં આયા? અપના જ્ઞાન સ્વભાવમેં અપની દૃષ્ટિ રખકર જ્ઞાનકો જ્ઞાનરૂપ રખા, જોયકો જોયરૂપ (જાનકર) છોડ દિયા. વ્યવહાર રત્નત્રયકા વિકલ્પ ઉત્પન્ન હૈ, વહ ભી પરજોયમેં જાતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! આ વ્યવહાર ને નિશ્ચયની ગરબડ બધી, નિમિત્ત-ઉપાદાનની—ચાર ને ક્રમબદ્ધની—પાંચ. એકની એક વાત છે. ક્રમબદ્ધની તકરાર બધી. એ, ક્રમબદ્ધમેં એકાંત હૈ, એકાંત હૈ. અરે, ભગવાન! સુન તો સહી, ભાઈ! સમજમેં આયા?

અખંડધારા પરિણામકી પ્રત્યેક દ્રવ્યમેં ધારાવાહી ચલતી હૈ. ઉસમેં કાંઈ વિસામો નહીં, કાંઈ ખંડ નહીં, કાંઈ ફેરફાર નહીં. પર ઐસી ધારાવાહી પ્રવાહકા ક્રમબદ્ધકા નિશ્ચય કિસકો હોતા હૈ? જિસકી દૃષ્ટિ પર્યાય ને રાગસે રૂચિ છૂટકર, ચિદાનંદ ભગવાન આત્મા હૈ ઉસકી દૃષ્ટિ હો તો તબ પ્રવાહ ચલતા હૈ ઉસકા જ્ઞાતા રહતા હૈ. આહા! ભારે વાત! વહ તો કહના ચાહતે હૈં. રાગ આતા હૈ, તો કહતે હૈં, પરરૂપ, જોયરૂપ જ્ઞાન જાનતા હૈ. સમજમેં આયા?

(શ્રોતા : આપ ક્રમબદ્ધ પર્યાય કહતે હો હમને આપકા વિશ્વાસ હૈ.) ઐસે વિશ્વાસ કહાંસે આયા? યે તો પરકા (વિશ્વાસ) હુઆ. ક્રમબદ્ધમેં તો નિમિત્તસે રાગ નહીં હોતા ઓર પર્યાય જો ઉત્પન્ન હોતી હૈ ઉસસે ભી દ્રવ્યદૃષ્ટિ નહીં હોતી અને દ્રવ્યસ્વભાવ અખંડાનંદ હૈ ઐસી જ્યાં દૃષ્ટિ હુઈ તો રાગાદિ હૈ વો પરરૂપ હૈ. વો ક્રમમેં, રાગ વો ક્રમમેં આનેવાલા થા ઓર જ્ઞાન ભી વહી સમયમેં.... વહ ‘જ્ઞેયજ્ઞાયક’ આપણે પુસ્તક હૈ ન, ઉસમેં ડાલા હૈ. ‘જ્ઞેય-જ્ઞાયક સ્વભાવ.’ ઈતના તો યાદ રખા. ‘જ્ઞેય-જ્ઞાયક સ્વભાવ’.

તો રાગ, રાગકે સ્થાનમેં ક્રમમેં જ્ઞેયરૂપ રહતા હૈ ને ધર્મીકા જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપ હૈ. રાગકા ઓર અપના જ્ઞાન ઉસી સમય ઐસા હી ઉત્પન્ન હોનેવાલા થા. સમજમેં આયા? આહાહા! અરે! કભી નિજસ્વરૂપ ક્યા હૈ (યહ જાના નહીં). વીતરાગ કહતે હેં, યે આત્મા તો વીતરાગ સ્વરૂપ હી હૈ. ઉસકી શક્તિ ને સ્વભાવ વીતરાગ મૂર્તિ આત્મા હૈ. તો વીતરાગમૂર્તિ હૈ તો ઉસકે આશ્રયસે વીતરાગી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? તો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, સ્વરૂપાયરણ વહ ભી વીતરાગી દશા હૈ. યે વીતરાગી દશા ચોથે ગુણસ્થાનમેં ઉત્પન્ન હોતી હૈ.

યહાં યે કહતે હેં, દેખો. ગ્યાન જગ્યૌ જબ ચૈતનકૌ તવ.. ચૈતનકો જ્ઞાન. શાસ્ત્રકા જ્ઞાન નહીં, પરકા જ્ઞાન નહીં. આહાહા! જૈસે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જિનવરદેવને જૈસા આત્મા દેખા હૈ, ઐસા આત્માકા જિસકો જ્ઞાન હુઆ. અજ્ઞાની કહતે હેં આત્મા-જ્ઞાત્મા—ઐસી બાત નહીં. સમજમેં આયા? ભગવાન જિનવરદેવ જિનકે જ્ઞાનમેં અનંત આત્માયેં ભાસે. સમજમેં આયા? ‘પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ...’ ગુજરાતી હૈ. ‘પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સબ જગ દેખતા હો લાલ, નિજ સત્તાએ શુદ્ધ સૌને પેખતા હો લાલ.’

હે નાથ! હે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા! આપ ત્રણ કાળ-ત્રણ લોકકો દેખતે હેં, ઉસમેં આત્મા તો શુદ્ધ સત્તા હૈ ઐસા સબકા (આત્મા) દેખતે હેં. આપકે જ્ઞાનમેં... હમારા આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ હૈ, અનંત આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ હૈ ઐસા આપકે જ્ઞાનમેં દિખતા હૈ. સમજમેં આયા? આત્મા આસ્રવવાલા હૈ ને કર્મવાલા હૈ, ઐસા દેખતે નહીં ભગવાન. ભગવાન દેખતે નહીં. ભગવાન કેવળી હેં (ઉનકે જ્ઞાનમેં) આત્મા તો ઐસા દેખતે હેં કિ આત્મા વહ તો શુદ્ધ સ્વરૂપ આત્મા હી હૈ. શુદ્ધકી સત્તા રખનેવાલા આત્મા હૈ. પુણ્ય-પાપ તો આસ્રવમેં ગયે. ભગવાનને દેખા કિ વહ તો આસ્રવ હૈ, કર્મ-શરીર અજીવ હૈ. શુદ્ધ સત્તા ચૈતન્યમૂર્તિ વો આત્મા હૈ, ઐસા ભગવાનને દેખા હૈ. સમજમેં આયા?

વહ કહતે હેં યહાં. ઓહો! ઐસી શુદ્ધ સત્તા ભગવાન ચૈતન્યમૂર્તિ અશુદ્ધતાસે ભિન્ન હૈ. કર્મ અને શરીરસે તો ભિન્ન હૈ હી. અશુદ્ધ પરિણામસે ભિન્ન શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ ઉસકા

ज्ञान जगा तो अशुद्धताका परिणाम परद्रव्य तरीके, परज्ञेय तरीके ज्ञाननेमें आया. त्मारे वात ! दुनियाने शुं करवुं अनी भबर पडती नथी. बाह्यमें कुछ करना. जब लग न समज्जय तब लग क्या करना ? ये शुभभाव तो आते हैं. अज्ञानीको भी आते हैं ने ज्ञानीको भी आते हैं. आते हैं ये दूसरी बात है, पर वो रागको डेय मानकर चैतन्यका आदर करना, उपादेय मानना, उसका अनुभव करना—वह करना है. आडाडा ! समज्जमें आया ?

कर्म विलेखि करै अनुभौ तहां, देभो. जब अज्ञान था तब तो राग ने द्वेष ने विकारका ही अनुभव था. मलिनका अनुभव करे वह मिथ्यादृष्टि है. आडाडा ! पर जब आत्मा रागसे, कर्मसे, शरीरसे... राग नाम आस्रवतत्त्व ने कर्म नाम अश्रवतत्त्व, शरीर अश्रवतत्त्व है माटी—उससे भिन्न भासित हुआ. आया न ? ग्यान जग्यौ जब चेतनकौ तब.. आडाडा ! अैसा में आत्मा शुद्ध आनंद, ज्ञान हूं, तब कर्मदशा परज्ञेय पररूप कडावै, अेम कडते हैं. पाठमें अैसा है न, भाई !

‘ज्ञानं ज्ञानं भवति. रागद्वेषद्वयमुदयते तावदेतन्न यावत् ज्ञान ज्ञान भवति न पुनर्बोध्यतां याति बोध्यम्.’ ज्ञेय, ज्ञेयपने त्मसे नहीं ने ज्ञान, ज्ञानपने त्मसे नहीं, तब लग अज्ञानमें राग-द्वेषकी उत्पत्ति होती है. जुओ, कथन बहुत जीषा है ‘अमृतयंद्रायार्य’का. समज्जमें आया ? कर्म विलेखि करै अनुभौ तहां.. रागरूपी परिणाम, विकाररूपी कर्म नाम कार्य, उसको विलक्षण—भिन्न करके... मेरी यीज तो आनंद ने ज्ञानस्वरूप में हूं. कर्म विलेखि करै अनुभौ.. रागसे भिन्न होकर भगवान आनंदमूर्तिका अनुभव धर्मी करते हैं. आडाडा ! रागका अनुभव करते हैं ? रागका अनुभव अज्ञानीको है, ज्ञानीको है नहीं. आडाडा !

मोह मिथ्यात प्रवेश न पावै.. भगवान आत्मा राग ने अश्रवका लक्ष ने रूचि छोडकर अपना शुद्ध चैतन्यका लक्ष ने रूचिका अनुभव करता है तो मिथ्यात्व उत्पन्न होता नहीं. मोह मिथ्यात प्रवेश न पावै.. भ्रमणा वहां रह सकती नहीं. आडाडा ! समज्जमें आया ? अध्यात्म वात, बापु ! कोई सूक्ष्म है. लोगोंने ज्ञानी नहीं, सुनी नहीं ने बहारनी प्रवृत्तिमें धर्म मान रभा है. आडाडा !

आंहीं तो कडते हैं, जबलग शुभराग—दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा—ये रागमें भी जब लग प्रवृत्ति है, तब लग मिथ्यादृष्टि है. ज्ञानीको रागकी प्रवृत्ति है नहीं, अेम कडते हैं. आडाडा ! समज्जमें आया ? कडते हैं न, राग साथमें धर्मी धंधाने नथी करता, भाई ! तने भबर नथी. आडाडा ! वह तो ‘बोधतां..’ है न ? ‘बोधतां याति बोध्यम्.’ वो तो ज्ञेय तरीके उसे ज्ञानी जानते हैं. समज्जमें आया ? छे ने ?

‘જ્ઞાનં જ્ઞાન ભવતિ ન પુનર્બોધતાં યાતિ બોધ્યમ્.’ જ્ઞેય, જ્ઞેયરૂપ જબ ન હો, જ્ઞાન, જ્ઞાનરૂપ ન હો, તબ લગ રાગકો અપના માનકર રાગકા અનુભવ કરતે હૈં. આહાહા! તો જ્ઞેય, જ્ઞાન હો ગયા. સમજમેં આયા? વ્યવહાર રત્નત્રયકા વિકલ્પ ભી બોધ્યમ્ જ્ઞેય હે. પર જબ લગ જ્ઞેય ને જ્ઞાન ભિન્ન ન જાના, તબ વો જ્ઞેય હી મેં હૂં ઐસા રાગકા વિકારકા અનુભવ અજ્ઞાની કરતે હૈં. આહાહા!

પર જબ રાગસે ભિન્ન શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા પરમાનંદકા ધામ, ઐસે અંતરમેં જ્ઞાન જગ્યો, તબ રાગ, રાગમેં—બોધ્યમેં—જ્ઞેયમેં રહ ગયા, આત્મા જ્ઞાનમેં રહ ગયા. જ્ઞાનીકો જ્ઞાનકા, આનંદકા અનુભવ હે. અશુદ્ધતાકા અનુભવ જ્ઞાનીકો હે નહીં. ભારે વાત ભાઈ! પહલે સમ્યગ્દર્શન ક્યા હે ઉસકો સમજે અને ઉસ તરફકી દર્શન શુદ્ધિ પ્રગટ કરના વહી પહલા કર્તવ્ય હે. સમજમેં આયા?

વો કિયે બિના સારા એકડા બિનાકા મીંડા હૈં. સમજમેં આયા? આહાહા! વ્રત ને તપ ને ભક્તિ ને પૂજા—મોહભજન હે. ‘દિપચંદ્રજી’મેં આયા હે. ‘સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા’. અરે, ‘સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા’ શું? ‘અનુભવપ્રકાશ’. વહ ‘દિપચંદ્રજી’ હુએ ન. ‘અનુભવપ્રકાશ’મેં (કહે હે કિ) મોહભજન હે. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ (આદિ) સબમેં આતા હે. ભાષા મોહભજન તેરા. ‘ભવે ભવે જિન પૂજિયો અજ્ઞાનભાવે’. એ ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ના અર્થમાં. સમજમેં આયા? આ ‘બનારસીદાસ.’ કળશના અમુક-અમુક ભાવો શાસ્ત્રમાં ભર્યા છે.

મોહ મિથ્યાત પ્રવેશ ન પાવૈ.. આહાહા! ચૈતન્યદ્રવ્યમેં મોહ મિથ્યાત્વકા પ્રવેશ તો થા હી નહીં, પણ માનતા થા કિ મૈ રાગી હૂં ને મોહી હૂં, તો મિથ્યાત્વકા પ્રવેશ હે ઐસા કહનેમેં આતા હે. આહાહા! પ્રવેશ કોણ કરે? વિકારના પરિણામ નિર્વિકારી ભગવાન સ્વભાવમાં પ્રવેશ કરે કઈ રીતે? ચૈતન્યકા કંદ પ્રભુ સ્વભાવકા પિંડ આત્મા, ઉસમેં વિભાવકી ગંધ કહાંસે જાયે? પણ અજ્ઞાની, અપને સ્વરૂપકા ભાન નહીં એટલે રાગ મેરી ચીજ હે ઐસી મિથ્યાત્વકી ગંધ ગરી ગઈ છે. સમજમેં આયા? યે ગંધ, વાસના (શબ્દ) તો ‘અષ્ટપાહુડ’મેં આતા હે. ‘અષ્ટપાહુડ’મેં ‘ગંધ’ ઐસા શબ્દ આતા હે. ‘ગંધ’ ઐસા શબ્દ હે. અજ્ઞાનીકો રાગકી ગંધ આતી હે, જ્ઞાનીકો આત્માકી ગંધ આતી હે. કહો, પૂનમચંદ્રજી! ક્યા હે યે વીતરાગમાર્ગ? આહાહા!

મોહ મિથ્યાત પ્રવેશ ન પાવૈ, મોહ ગયેં ઉપજૈ સુખ કેવલ.. પ્રથમ તો મિથ્યાત્વ પ્રવેશ ન કિયા, સ્વરૂપકા ભાન હુઆ સમ્યગ્દર્શન, પીછે સ્વરૂપમેં એકાગ્ર હોતે મોહકા નાશ કર દિયા. ઉપજૈ સુખ કેવલ.. અકેલા સુખ ઉત્પન્ન હોતા હે, કેવળજ્ઞાન. અકેલા આનંદ ને

અકેલા જ્ઞાન રહ ગયા. સિદ્ધ મયૌ જગમાંહિ ન આવૈ.. ઉસકી સાથમેં બાત કી હૈ. જબ મોક્ષ હુઆ તો ફિર અવતાર લેતે હૈં, (શ્રોતા : વો બાત હી નહીં હૈ.) દુનિયાકા ઉદ્ધાર કરને માટે, રાક્ષસને નાશ કરવા ને ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે. ન કરે ? અવતાર ન કરે ભગવાન ? દૂસરેમેં આતા હૈ. અરે, ભગવાનના ભક્તને ભય કેવો ? ભગવાનના ઘરે ભય ક્યાં ? આહાહા ! નિ:શંક, નીડર. નિર્ભય સ્વભાવ જિસકો પ્રાપ્ત હુઆ (તો) ભય કેસા ?

પર યે તો કહતે હૈં ન કિ મોક્ષમેંસે ભી (આકર) પરમાત્મા અવતાર ધારણ કરતે હૈં. ભક્તોંકા ઉદ્ધાર માટે ને રાક્ષસકા (નાશ કરને.) ઉસકા અર્થ યહ હૈ કિ આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ અવતાર લેતા હૈ નામ પર્યાય પ્રગટ કરતા હૈ. અપની ભક્તિ, જો ભક્તિ થી અંદરમેં, ઉસસે વીતરાગકી પર્યાય પ્રગટ (કી) અને વિકારકી પર્યાયકા નાશ (ક્રિયા)— વહ રાક્ષસકા નાશ ને ભક્તોંકી ભીડ હૈ. યે જન્મ હૈ. ઉત્પાદકો જન્મ કહતે હૈં ન ? અપની પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ સૃષ્ટિ કહો, ઉત્પત્તિ કહો... પર્યાયમેં ઉત્પત્તિ હુઈ વહ સૃષ્ટિ કહનેમેં આતી હૈ. પર્યાયકી ઉત્પત્તિ, સૃષ્ટિ નામ ઉપજા, ઉસકો જનમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

અપના આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ, રાગસે ભિન્ન ભાન હોકર, રાગકી પ્રવૃત્તિ છોડ દી ને શુદ્ધ આત્માકી પ્રવૃત્તિ અંદર અંગીકાર કી, ઉસકા રાગકા નાશ હોકર કેવલ સુખકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ. સમજમેં આયા ? પૂર્ણાનંદકા જન્મ હોતા હૈ ઉસકો. કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન (આદિ) અનંત ચતુષ્ટય. અજ્ઞાન ને રાગ-દ્વેષ(રૂપી) રાક્ષસકા નાશ હોતા હૈ. દૂસરા રાક્ષસ કૌન હૈ ને દૂસરા ભક્ત કૌન હૈ ? ભક્ત માટે ભગવાન ઉતરતે હૈં ઉપરસે ? સમજમેં આયા ?

સિદ્ધ મયૌ જગમાંહિ ન આવૈ.. ફિરસે અવતાર હોતા નહીં. અરે ! જિસને અજ્ઞાન નાશ કર અપના જ્ઞાન ભાન ક્રિયા, યે અજ્ઞાન ફિર હોને દેતા નહીં. પૂર્ણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ હુએ, યે ફિર અવતાર ધારણ કરે (ઐસા) ત્રીન કાલમેં બનતા નહીં. ન્યાય સમજમેં આયા, ન્યાય ? કે અપના આત્મા... રાગકી પ્રવૃત્તિ છોડકર સ્વભાવકી પ્રવૃત્તિ કી, તો રાગકી પ્રવૃત્તિ કરતા નહીં સમકિતી. ઉસમેં આતા નહીં, ઉપજતા નહીં. શુદ્ધમેં ઉપજતા હૈ. તો જહાં પૂર્ણ શુદ્ધ હુઆ, ફિર વો અશુદ્ધમેં આવે, ત્રીન કાલમેં હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? સંસારમેં નહીં આના પડતા. યે રજવા કળશ હુઆ. રપ. નીચે હૈ ન પચ્ચીસ ? ઓહોહો ! અમૃતની ધારા છ. યે ઝેર ઉતારનેકા મંત્ર હૈં. અરે ! ઉસકી નિજ નિધિ કેસી હૈ, ઉસે સુના નહીં. રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય અચ્છા હૈ ને પાપ ઠીક નહીં હૈ... મરી ગ્યો આવું ઠીક-અઠીક કરીને.

‘પરમાત્મપ્રકાશ’મેં તો કહતે હૈં. ‘પ્રવચનસાર’ ૭૭ ગાથા, ‘પ્રવચનસાર’. પુણ્ય ને

પાપ દોમેં ફેરફાર માને, વિશેષતા માને, 'હિંદિ ઘોરમપારં સંસારં.' ઢોરમેં જાયેગા. ૭૭ ગાથા હૈ. બે સાત. ૭૭ કહતે હૈં ન? સાત ને સાત. સમજમેં આયા? 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, જો કોઈ શુભ-અશુભ (પાપ) ને શુભ-અશુભ પુણ્ય—દોમેં કુછ ફેર હૈ, પુણ્ય ઠીક હૈ ને પાપ અઠીક હૈ એસા માનનેવાલા 'હિંદિ ઘોરમપારં સંસારં.' આહાહા! અશુદ્ધતા અપની માની હૈ. હૈ શુદ્ધતાકા પિંડ પ્રભુ. સમજમેં આયા? 'પ્રવચનસાર', 'સમયસાર' અમૃતસે ભરે હૈં. ટીકા કરનેવાલે 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' મિલે. આહાહા! ૨૫મો કળશ નીચે.

રાગદ્વેષાવિહ હિ ભવતિ જ્ઞાનમજ્ઞાનભાવાત્
તૌ વસ્તુત્વપ્રણિહિતદૃશા દૃશ્યમાનૌ ન કિઞ્ચિત્ ।
સમ્યગ્દૃષ્ટિઃ ક્ષપયતુ તતસ્તત્ત્વદૃષ્ટ્યા સ્ફુટં તૌ
જ્ઞાનજ્યોતિર્જ્વલતિ સહજં યેન પૂર્ણાચ્લાર્ચિઃ ॥૨૫॥

આહાહા! પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિકા માર્ગ. દેખો, યે માર્ગ હૈ. યે મોક્ષ હોનેકા માર્ગ, સિદ્ધ હોનેકા માર્ગ હૈ.

પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિનો માર્ગ (છપ્પા છંદ)

જીવ કરમ સંજોગ, સહજ મિથ્યાતરૂપ ધર।
રાગ દોષ પરનતિ પ્રભાવ, જાનૈ ન આપ પર॥
તમ મિથ્યાત મિટિ ગયૌ, હુવો સમકિત ઉદોત સસિ।
રાગ દોષ કછુ વસ્તુ નાંહિ, છિન માંહિ ગયે નસિ॥
અનુભૌ અભ્યાસ સુખ રાસિ રમિ,
ભયૌ નિપુન તારન તરન।
પૂરન પ્રકાસ નિહચલ નિરખિ,
બાનારસિ વંદત ચરન॥૬૦॥

શબ્દાર્થ :—ઉદોત=ઉદય. સસિ=શશિ(ચન્દ્રમા). નિપુન=પૂર્ણ જ્ઞાતા. તરનતારન=સંસાર-સાગરથી સ્વયં તરનાર અને બીજાઓને તારનાર.

અર્થ :—જીવાત્માનો અનાદિકાળથી કર્મોની સાથે સંબંધ છે, તેથી તે સહજ જ મિથ્યાભાવને પ્રાપ્ત થાય છે અને રાગ-દ્વેષ પરિણતિને કારણે સ્વ-પર સ્વરૂપને જાણતો નથી. પણ મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારનો નાશ અને સમ્યક્ત્વશશિનો ઉદય થતાં રાગ-દ્વેષનું અસ્તિત્વ રહેતું નથી—ક્ષણવારમાં નાશ પામી જાય છે, જેથી આત્મ-અનુભવના અભ્યાસરૂપ સુખમાં લીન થઈને તારણતરણ પૂર્ણ પરમાત્મા થાય છે. એવા પૂર્ણ પરમાત્માના નિશ્ચયસ્વરૂપનું

अवलोकन करी पं. बनारसीदासजी चरणवंदना करते छे. ६०.

अर्थ :—जीवात्माका अनादिकालसे कर्मोंके साथ सम्बन्ध है, इसलिये वह सहज ही मिथ्याभावको प्राप्त होता है, और राग-द्वेष परिणतिके कारण स्व-पर स्वरूपको नहीं जानता। पर मिथ्यात्वरूप अंधकारके नाश और सम्यक्त्व-शशिके उदय होने पर राग-द्वेषका अस्तित्व नहीं रहता—क्षणभरमें नष्ट हो जाता है, जिससे आत्म-अनुभवके अभ्यासरूप सुखमें लीन होकर तारनतरन पूर्ण परमात्मा होता है। ऐसे पूर्ण परमात्माका निश्चयस्वरूप अवलोकन करके पं. बनारसीदासजी चरणवंदना करते हैं॥६०॥

पूज्य गुरुदेवश्रीजुं प्रवचन :

उवे उसका अर्थ. जीवकरम संजोग.. अेक थीज ...से भिन्न है, (उसे) ये परथीजका संयोग मानते हैं ने संयोग करते हैं, (वह) स्वाभाविक मिथ्यात्व धरते हैं. उदय-कुदय (कारण) नहीं. अहीं तो पोते संयोग मानते हैं. जो रागादि संयोगी थीज है, कर्म संयोगी (थीज) है, उसमें दृष्टि करते हैं तो मिथ्यात्वभाव उत्पन्न होता है. आडाडा! जीव करम संजोग, सहज मिथ्यातरूप धर.. जीवात्माका अनादिकालसे कर्मोंके साथ संबंध है, देभो, इसलिये वह सहज ही मिथ्यात्वभावको प्राप्त होता है.' परसंगके लक्षसे मिथ्यात्वभाव होता है. स्व-असंग थीजमें संग करनेसे सम्यग्दर्शन होता है. आडाडा! समजमें आया?

भगवान असंगी थीज जिसको रागका भी संग नहीं. ऐसा असंगीका जिसने संग किया, उसको शांति ने आनंदकी उत्पत्ति होती है. उसको सम्यग्दर्शन, ज्ञान, यारित्रकी उत्पत्ति होती है. अने संयोगमां लक्ष करते हैं, संयोगका संबंध मानते हैं, उसको मिथ्यात्व ने राग-द्वेषकी उत्पत्ति होती है. अहीं सम्यग्दर्शन ने यारित्र उत्पन्न होता है. आ बाजु मिथ्यात्व ने राग-द्वेष उत्पन्न होता है. समजमें आया? तारे वात तार्थ!

रागदोष परनति प्रभाव, जानै न आप पर, देभो. ये मिथ्यात्वके कारणसे, राग-द्वेषकी परिणतिके प्रभावसे जाने नहीं (कि) रागद्वेष भिन्न है ने मेरी थीज भिन्न है. जानै न आप पर.. आप-आत्मा शुद्ध आनंद ने पर नाम रागादि विकार भिन्न है. ये अज्ञानके कारणसे, रागद्वेषकी परिणतिके प्रभावके कारणसे, चैतन्यके प्रभावके अभावके कारणसे... आडाडा!

छेने पण अंदर भर्युं छे धरुं. 'ज्ञानमज्ञानभावात्' अेम छेने पाठ? ज्ञानको अज्ञानरूप करते हैं, अेम छे टीकांमां, मूण श्लोकमां. भगवान आत्मा तो ज्ञाता-दृष्टा है, उसको कर्मके संयोगमें दृष्टि रभकर ज्ञानको अज्ञान कर देते हैं. आडाडा! आ वात अेवी छेने के

સાધારણ માણસને રૂચિ નહીં અને (તેથી) પડે સૂક્ષ્મ. ક્યા કરના કાંઈ સૂઝ પડે નહીં. પણ ક્યા ચીજ હે એસે સમજના, શ્રદ્ધા કરના, સ્વસન્મુખ પ્રયોગ કરના—વો કોઈ ચીજ નહીં? પંડિતજી! આહાહા! રાગદોષ પરનતિ પ્રભાવ.. અજ્ઞાનીકો, જાનૈ ન આપ પર. રાગ-દ્વેષ વિભાવ હે ને મેરી ચીજ ત્રિકાળી શુદ્ધ હે, એસા ઉસકો જાનતે નહીં.

તમ મિથ્યાત મિટિ ગયો.. પણ અંતર્મુખ દૃષ્ટિ દેનેસે.. અંતર્મુખ હે, દેખો. ‘વસ્તુત્વપ્રણિહિતદૃશા.’ વસ્તુકી દૃષ્ટિસે ત્રિકાળ શુદ્ધ આત્મામે પ્રણિહિત—મૂકેલી દૃષ્ટિસે, અંતરદૃષ્ટિ કરનેસે ‘દૃશ્યમાનો ન કિંચિત્.’ અંતરમે રાગ-દ્વેષ કિંચિત્ દિખતા નહીં. આહાહા! નંદકિશોરજી! એસી ચીજ હે, પર બડે-બડે વકીલને ઈસે સુના નહીં પહલે. યહાંસે હોગા, વહાંસે હોગા. હે ન? વહાં હે ન? રાધાસ્વામી, કોઈ કબીરપંથી. એસા કંઈ હોગા, કાંઈ હોગા. ધૂળેય નહીં, સુન તો સહી! હોગા અજ્ઞાન. સમજમે આયા? સર્વજ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ ઉનકે શાસનમે કહી હુઈ બાત, યે દૂસરે (સંપ્રદાયમે) ત્રીન કાલમે કહી હો સકતી નહીં. આહાહા!

ખરેખર તો એ છે. જિસકે મતમે સર્વજપદ નહીં, એક સમયકી પર્યાય ત્રીન કાલ, ત્રીન લોકકો જાનતી હે એસી જિસમે સર્વજકી સત્તાકી ખબર નહીં, વહ ધર્મ સચ્ચા હોતા હી નહીં. કેમકે ધર્મકા મૂલ સર્વજ પરમાત્મા હે. ધર્મ અનુપ્રેક્ષામે લિયા હે. ધર્મ અનુપ્રેક્ષા. બાર (અનુપ્રેક્ષા) હે ન? ઉસમે પહલે લિખા હે. સર્વજ યે ધર્મકા મૂલ હે. ક્યોંકિ ધર્મ ઉન્હોંને જાના હે. તો જિસમે સર્વજતા નહીં. એક સમયમે ત્રીન કાલ ત્રીન લોક દેખે અને રાગકા કણ નહીં જિનકે પાસ, એસી સર્વજતા જો સંપ્રદાય—જો વાડામે નહીં, વહ ધર્મ સચ્ચા હોતા હી નહીં. સમજમે આયા?

તમ મિથ્યાત મિટિ ગયો.. એ અંધકાર. સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ કરનેસે—શુદ્ધ ચૈતન્યકી દૃષ્ટિ કરનેસે પ્રણિહિત—દૃષ્ટિ અંદર મૂકનેસે ‘ન કિંચિત્’ અંધકાર, રાગ-દ્વેષ અંદરમે હે નહીં. હુવો સમક્તિત ઉદોત સસિ.. સમ્યગ્દર્શનરૂપી ચંદ્રમા પ્રગટ હુઆ. આહાહા! સમજમે આયા? પહલી કરનેકી ચીજ યે હે, ચારિત્ર ને સ્થિરતા, વહ તો (બાદકી અવસ્થા) હે. આહાહા! મૂળ ચીજકા ભાન નહીં અને ઉપર વ્રત ને તપ ને યે સબ ચારિત્ર હે. ધૂળમે નહીં, ચારિત્ર. સમજમે આયા? વ્રત એસા પાળતે હેં ને પંચમહાવ્રત પાળતે હેં, યે તો રાગ હે. રાગકો પાળના યે તો મિથ્યાત્વ હે. યહાં કહા ન? ક્યા કહા પહલે? રાગ-દ્વેષમે પ્રવૃત્તિ યે તો મિથ્યાદૃષ્ટિકી હે. આહાહા! ગજબ વાત છે! સમજમે આયા?

હમે રાગકી પ્રવૃત્તિ કરની પડે, યે હમારા ફરજ હે, હમારા આચરણ વો હે. રાગકી પ્રવૃત્તિ કરનેવાલેકો તો યહાં મિથ્યાદૃષ્ટિ કહા હે. સમ્યગ્દૃષ્ટિકો આતા હે ન રાગ? પર

રાગમેં પ્રવૃત્તિ નહીં. રાગકો તો જ્ઞેય તરીકે જાનતે હેં. સમજમેં આયા? આ માર્ગ વીતરાગનો કહ્યો ભગવંતે સમવસરણની મધ્યમાં. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ ગયે થે તબ યે માર્ગ કહા થા. ક્ષાયિકભાવકા માર્ગ કહા થા ભગવાનને. આહાહા! સમજમેં આયા?

તમ મિથ્યાત મિટિ ગયો, હવો સમકિત ઉદોત સસિ.. ચંદ્રમા પ્રગટ હુઆ. ચંદ્રકી ઉપમા દી, દેખો, શીતળતા માટે. આહાહા! આત્મા શાંત.. શાંત.. વીતરાગ—અકષાય સ્વભાવસે ભરા હુઆ હે. એસી અકષાય શાંતિકી દૃષ્ટિ પ્રગટ હુઈ, અકષાય શાંતિ આયી સાથમેં. આહાહા! સમકિતકે સાથમેં, અનંતાનુબંધીકા અભાવ (હુઆ), ઈતની અકષાય શાંતિ આયી અને ચંદ્રમા ઊગા. અને ઊગ્યા એ ઊગ્યા, એ પૂનમ લેશે. બીજ ઊગતી હે, બીજ હુઈ તો પૂનમ આયેગી, આયેગી ને આયેગી. એસે શશી—સમ્યગ્દર્શન બીજ હુઆ, કેવલજ્ઞાન પૂનમ આયે બિના રહેગી નહીં, એમ કહતે હેં. આહાહા! અમે ક્યારે કેવળ પામશું? ક્યારે અમે સિદ્ધ થશું? અરે! યે સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો કેવળજ્ઞાન આયેગા, આયેગા ને આયેગા. સમજમેં આયા? માર્ગ એસા હે યહાં. ભગવાનકે માર્ગમેં એસી બાત હે. આહાહા!

છોટી છોટી ઉંમરના કેટલાક તો માણસ જોરમેં આતે હેં. એક લડકા હે ન યહાં, દિલીપ—દિલીપ. કલકતા રહે છે. બાર વર્ષકા હુઆ હે. તેરમું વર્ષ બેઠું. યે બાત સૂક્ષ્મ સુની તો એસે કહે, ‘ઓહો! એસી ચીજ જગતકો ક્યો નહીં બેઠતી?’ એમ કહે. સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વસ્તુ હોં. અગિયારમી ગાથા ચલતી થી એક બાર. એસે કહતા થા. ગૃહસ્થ હે. શરીર પણ આમ એસા ભરાવદાર હે. બેસે આમ સમયસાર લઈને બેસે. અભી કલકતા હે. વૈશાખમેં આતા હે. જબ રજા પડતી હે ન.. હમ ભી વૈશાખમેં વહાં થે. પુસ્તક લેકર બેઠે હોં. આત્મા હે ન. ઉંમરકા ક્યા કામ હે યહાં? ઈતના પ્રેમ હે ઉસકો. રૂચિ ને પ્રેમસે.. એસે કહે, ‘ઓહો! એસી ચીજકી કથનશૈલી સુનનેમેં આવે વો ભાગ્યશાલી હે’ એમ કહતા હે. સમજમેં આયા?

પઢો, પઢો, પઢો, એનો બાપ કહેને, ભણો. છોટા હે ન. કહે, ભણ્યા હવે. એસા ભણતર? ભણતર, સમજે ન? પઢાઈ. એસી પઢાઈ તો અનંત બાર હુઈ, ક્યોં યાદ ન રહા? એસી પઢાઈ તો અનંત બાર હુઈ, ક્યોં યાદ ન રહા યે પઢાઈમેં? બોલે એસા, એસી પઢાઈ અનંત બાર હુઈ, યાદ હે કુછ? અનંત બાર ઉલ્ટા પુરુષાર્થ હુઆ. એલ.એલ.બી. ને એમ. એ. ને એસા પૂંછડા તો અનંત બાર હુઆ થા. ઉપાધિ કહતે હેં ન? ડિગ્રીને ઉપાધિ કહતે હેં ન? પૂંછડું છે ઉપાધિનું. વહાં કહાં નિરુપાધિ હે? ભગવાન આત્માકા જ્ઞાન, યે જ્ઞાન તે નિરુપાધિ જ્ઞાન હે. યે જ્ઞાન તે જ્ઞાન હે, બાકી સબ અજ્ઞાન. સમજમેં આયા?

રાગ દોષ કછુ વસ્તુ નાંહિ, દેખો. ‘દૃશ્યમાનો ન કિંચિત.’ આહાહા! રાગ-દ્વેષકી, પુણ્ય-પાપકી અસ્તિ—હયાતિ સ્વીકારમેં તબ લગ થી, જબ લગ મિથ્યાત્વ થા તબ લગ. પણ આત્મામેં રાગ-દ્વેષ હૈ નહીં એસી જહાં દૃષ્ટિ સમ્યક્ હુઈ, તો ઉસમેં રાગ-દ્વેષ કહીં દેખનેમેં આતા નહીં. સંસાર હૈ નહીં. હમારી ચીજમેં સંસારમાત્ર કોઈ ચીજ હૈ નહીં. રાગ દ્વેષ કછુ વસ્તુ નાંહિ, છિન માંહી ગયે નસિ.. યે અજ્ઞાન તો છિનમાંહી નાશ હો ગયા. ચૈતન્યકા ભાનકા પ્રકાશ જહાં હુઆ, ચંદ્રમા સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ હુઆ, વહી કાલમેં છિન માંહી ગયે નસિ.. યે અજ્ઞાન તો ક્ષણમાં નાશ હો ગયા.

અનુભૌ અભ્યાસ સુખ રાસિ રમિ.. આહાહા! પીછે ધર્મી જીવ અંતરમેં રાગસે પ્રવૃત્તિ છોડકર સ્વભાવમેં પ્રવૃત્તિ કરને લગે તો અનુભવ કરતે-કરતે અભ્યાસ સુખ રાસિ રમિ.. આનંદકા ગંજ પ્રભુ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદકા ઘૂંટ પીતે-પીતે સમકિતી.... આહાહા! ગન્ના પીતે હૈં ન ગન્ના? શેરડી. હમારે શેરડી કહતે હૈં. ગન્નાકા રસ. ઘટ.. ઘટ.. ઘટ.. વહ તો ધૂળ હૈ. ગન્નાકા રસ તો ધૂળ હૈ ધૂળ, પુદ્ગલ હૈ. યે તો આત્માકા અતીન્દ્રિય આનંદ! અજ્ઞાનકા નાશ કર જહાં આત્માકા આનંદકા ભાન હુઆ, અનુભૌ અભ્યાસ.. અતીન્દ્રિય આનંદકા અનુભવ કરનેકા અભ્યાસ ઘૂંટ-ઘૂંટ પીતે-પીતે, આનંદકા (ઘૂંટ) પીતે-પીતે કેવળજ્ઞાન લેગા. એમ ક્યા કહતે હૈં કે અરેરે! હમેં સહન કરના પડેગા. યે ચારિત્રમેં દુઃખ હૈ. અરે! ક્યા કહતા હૈ? ચારિત્ર દુઃખરૂપ હૈ? અંતરમેં રમના વહ તો આનંદરૂપ હૈ. આહાહા!

ભાઈ! ચારિત્ર તો વેળુના કોળિયા છે. મીણને દાંતે લોઢાના ચણા ચાવવા એસા ચારિત્ર? એસા (ચારિત્ર) હૈ નહીં, સુન તો સહી! આંહીં તો અભ્યાસ કરતે સુખરાશિ રમના, ચારિત્ર કહતે હૈં ઉસકો. આનંદમેં રમણતા ઉસકા નામ ચારિત્ર હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? પંચ મહાવ્રતકા વિકલ્પ-ફિકલ્પ તો કલેશ હૈ, દુઃખ હૈ. આહાહા! ભારે વાતું બાપુ!

તીર્થકરોએ પંચ મહાવ્રત લીધા હતાને? છન્નસ્થ હતા (ત્યારે). ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ પાળતે થે. અરે! યે તો વ્યવહારનયકા કથન હૈ. પાલે કિસકો? દુઃખકો પાલે? વહ તો જ્ઞેયરૂપ હૈ, (ઉસે) જાનતે થે. વ્યવહારનયસે એસા કહનેમેં આતા હૈ. વ્યવહારકા કથન એસા હૈ. અન્યથા કહના વહ વ્યવહારનય હૈ. યથાર્થ જૈસા હૈ વૈસા જાનના વહ નિશ્ચયનય હૈ. સમજમેં આયા? આ તો વીતરાગી રમતું છે પ્રભુ! સમજમેં આયા? ત્યાં રાગની રમતુંના ખેલ ત્યાં હોઈ શકે નહીં.

અનુભૌ મયૌ નિપુણ તારન તરન.. કમ લિયા ન? પરમાત્મપદકી પ્રાપ્તિકા માર્ગ હૈ

न? अंतरमें रागकी ऐकता तूटकर, स्वभावकी ऐकता (डोकर) आनंदकी राशिका भान हुआ. पीछे आनंद राशिमें रमते-रमते भयौ निपुण तारन तरन.. वड परमात्मा(ने) अपने आत्माको तार दिया और तरनेवाले जवको निमित्त डोते हैं. दूसरोंको वें तारनेमें निमित्त हैं. अज्ञानी तारनेमें निमित्त है? वो बात लिया है. समजमें आया?

भयौ निपुण तारन तरन, पुरन प्रकास निहचल निरखि.. आडाडा ! अरे, केवलज्ञान, अनंत आनंद जिसने अपनी धारावाही परिणति द्वारा प्रगट किया. वो रागसे प्रगट हुआ केवलज्ञान? ऐम कडते हैं. व्यवहार रत्नत्रयसे केवलज्ञान प्रगट हुआ? मोक्षका मार्ग ये है? व्यवहार रत्नत्रय ये मोक्षमार्ग है ही नहीं. वो तो बंधका मार्ग है. आरोपसे कथन करनेमें (आता है.) समजमें आया?

पुरन प्रकास निहचल निरखि.. आ तो ओलो अनुभव अभ्यास करते-करते केवलज्ञान प्रगट हुआ, ऐम कडते हैं. आ व्यवहार व्रत पाणते हैं ने तप करनेका विकल्प उठा ने उससे केवलज्ञान प्राप्त डोता है, ऐसा तीन कालमें डोता नहीं. श्रद्धामें बडोत डेर है. प्रतीत ने रूयिमें ही पडले डेर है. मिथ्यादृष्टि परसे लाभ मानते हैं, पुण्यसे ने कियाकांडसे, ये मिथ्यात्वके जेरमें ये मानते हैं. समजमें आया?

(श्रोता : श्रद्धामें....) डोती क्या? जेर दिभता है न. (श्रोता :) स्थिरता वो. राग वो तो जेर है, दुःख है. बाह्य त्याग ये त्याग नहीं. बाह्य त्यागको त्याग मानना मिथ्यात्व है. पंडितजनी पकड बडोत बडारकी है न. बोलते नहीं बाकी... अहीं तो रागका त्याग कडूं ये मान्यता ही मिथ्यात्व है. रागका त्याग आत्मामें है कहां? रागका तो अभाव है आत्मामें. त्याग किसका करना?

(श्रोता :) समकित्तिको दुर्घ, त्यागीको नहीं. यौथे गुणस्थानकी यड बात है. ये बिना समकित्त डोता नहीं, यौथा (गुणस्थान आये) बिना. ये तो मिथ्यात्व(से) त्यागी हुआ. तारे आकरी वात, तार्थ ! अभी बात समजनेमें भी आकरी पडती है. परिणमे तो कहांसे? पर बडोत कठण बात है. आडाडा ! सम्यग्दृष्टि ऐम जानते हैं, मेरी यीजमें रमणता करनेसे मुजे केवलज्ञान डोगा. वो मडाव्रतका विकल्प आयेगा बीयमें, पर ये दुःखरूप है. उस कारणसे केवलज्ञान डोता है, (ऐसा) त्रण काण त्रण लोकमें नहीं. ऐसी बात है. मार्ग तो ऐसा है तार्थ !

(श्रोता : अंतरंग, बडिरंग दो प्रकारकी किया डोती है....) है न? बडिरंग डोती है उसको जाने. वो तो आया न? कर्म दसा पररूप कहावै.. वो तो आ गया. राग आता है उसको पररूप जाने. पर उससे आत्माको लाभ डोता है ऐसा सम्यग्दृष्टि—धर्मी कभी

માનતે નહીં. ઓર માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હો જાતા હૈ. બાત તો ચોખ્ખી હૈ યહાં. પદમયંદજી ! અહીં ગડબડ કાંઈ ન મળે. આંહીં માર્ગ તો ચોખ્ખા ઐસા હૈ.

આતા હૈ ન, પોકાર કરતે હેં પોતે. ‘બનારસીદાસ’ કહતે હેં. બનારસી વંદત ચરન, દેખો. આહાહા ! ચોથા ગુણસ્થાન હૈ ન. જિસકો અપને સ્વરૂપમેં રાગસે પૃથ્થક હોકર દૃષ્ટિ હુઈ, પીછે સ્વરૂપમેં સ્થિરતા કરતે-કરતે કેવળજ્ઞાન હુઆ. ઐસે ચરણકો હમ વંદન કરતે હેં. કહો, સમજમેં આયા ? બનારસીદાસજી ચરણવંદના કરતે હેં. હવે આ શ્લોક રદ. રદમો શ્લોક.

(શ્રોતા : સમ્યગ્દર્શન ઉસકે બાદમેં હી મુનિદશા હૈ.) ઉસે ચારિત્ર હોતા હૈ. વંદનલાયક કૌન હૈ ? રટ મૂળગુણ વંદનલાયક હૈ ? વો તો રાગ હૈ. (શ્રોતા : તીન કષાયકે અભાવમેં જો દશા હોતી હૈ.....) વો તો ચારિત્ર હૈ. કંઈ પંચ મહાવ્રતકા પરિણામકો ચારિત્ર કહતે હેં ? વો તો અચારિત્ર હૈ. આયે વો દૂસરી બાત હૈ, પર ઉસસે લાભ હોતા હૈ (ઐસા જાનના) યે તો મિથ્યાત્વભાવ હૈ. રાગકી ક્રિયાસે આત્માકો લાભ હોતા હૈ, યે (માન્યતા) મિથ્યાત્વભાવ હૈ. યે તો વીતરાગમાર્ગ હૈ. વીતરાગ માર્ગમેં રાગસે લાભ માનના યે મહામિથ્યાત્વ હૈ.

દેખો સિદ્ધાંતમેં. એ જ મિથ્યાત્વ, એ જ સંસારકા કારણ હૈ. સમ્યગ્દર્શન યે મોક્ષકા કારણ હૈ. યે કહતે હેં. રદ-રદ. રદમો કળશ. વો તો હૈ ન ? અનાદિકી માન્યતા હૈ જગતકી, વો કોઈ નથી નહીં. વો તો સબ પાસે સુનતે હેં ન ? હમ તો સુનતે આતે હેં પહલેસે પટ વર્ષસે. અનાદિકી હૈ. દૃષ્ટિ પર ઉપર હૈ. વસ્તુકી કિંમત નહીં. અપની ચીજ ઐસી હૈ ઉસમેં રમણ કરના વો ચારિત્ર હૈ, ઐસી ખબર નહીં, કિંમત નહીં. કંઈ કરના, કરના. તો રાગકા કરના (ઐસા) માનના વહી મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આ જાતા હૈ ઉસકો જાનના.

‘કરે કરમ સોહી કરતારા, જો જાને સો જાનનહારા.

જાને સો કર્તા નહીં હોઈ, કર્તા સો જાને નહીં કોઈ.’

પંડિતજી ! આહાહા ! ઐસી બાત હૈ. ‘જે મારગ સિંહ સંચર્યા..’ વો આતી હૈ કડી. ‘જે મારગે સિંહ સંચર્યા..’ એ સૂકા ઊભા તરણા સુકાશે. રજુ લાગી તરણા.. ‘જે મારગે સિંહ સંચર્યા, રજુ લાગી તરણા.’ તરણાને રજ લાગેને સિંહની. ‘એ ખડ ઊભા સુકશે, નહીં ચરે એને હરણા’. સિંહ જે રસ્તે ચાલ્યો અને એની રજ ઊડીને ચરણમાં ચોંટી, હરણ નહીં ખાઈ શકે, પામર પ્રાણી નહીં લઈ શકે એને. વીતરાગમાર્ગે જે ચડ્યા, એની જેને ઝપટ વાગી, એ અજ્ઞાની નહીં સહન કરી શકે. વાત તો ઐસી હૈ. સમજમેં આયા ? વો આતી હૈ,

કડી આતી હૈ ઉમારે.

‘જે રસ્તે સિંહ સંચર્યા, રજુ લાગી તરણા’. રજ ઊડીને તરણા(ને લાગી), એને હરણ નહીં સૂંઘી શકે. ગંધ આવે ત્યાં હા.. ભાગો. એમ યહાં કહતે હૈં, દેખો. તકરાર હોતી હૈ ન બહોત. રાગ-દ્વેષકી ઉત્પત્તિ કર્મસે હોતી હૈ, કર્મસે રાગ-દ્વેષ હોતા હૈ.. કર્મસે રાગદ્વેષ હોતા હૈ. ઉસકા યહાં ખુલાસા કરતે હૈં. રાગ-દ્વેષ કર્મસે હોતા હૈ. આત્મામેં તો વિકાર નહીં હૈ તો વિકાર કહાંસે હો ? બધી તકરારું અત્યારે ચલતી હૈ ન. રાગ-દ્વેષ, રાગ-દ્વેષ બાપા ! કર્મ વિના તો રાગ-દ્વેષ હોતા હી નહીં. વો યહાં ના પાડતે હૈં. પર્યાયદૃષ્ટિસે કરતા હૈ તો હોતા હૈ, રાગ કર્મ કરાતે નહીં (ઔર) સ્વભાવમેં હૈ નહીં.

વો કહતે હૈં, દેખો. ‘રાગદ્વેષોત્પાદકં તત્ત્વદૃષ્ટયા નાન્યદ્દ્રવ્યં વીક્ષ્યતે કિઞ્ચનાપિ..’ જરી પણ કર્મ આત્માકો વિકાર કરાવે, યે ત્રણ કાળમેં હૈ નહીં. આહાહા ! બડી ઝંઝટ ઈસમેં હૈ ન. કર્મ.. કર્મ.. કર્મ.. કર્મસે હોતા હૈ.. કર્મસે હોતા હૈ. અન્યમેં ઈશ્વરસે હોતા હૈ. જૈનમેં કર્મસે હોતા હૈ. ઈશ્વરસે જડકર્મ બડા હો ગયા. જડ ઉસકો રુલાતા હૈ. ‘સર્વદ્રવ્યોત્પત્તિરન્તશ્ચકાસ્તિ વ્યક્તાત્યન્તં સ્વસ્વભાવેન યસ્માત્.’ દેખો, રાગ-દ્વેષકો સ્વ-સ્વભાવ કહા. હા, ૩૭૨. ૩૭૨ ગાથા. ‘સમયસાર’ ૩૭૨ ગાથા. બહુ સાર ! બહુ અલૌકિક ! યહાં લગ કહા કિ ભાષા કરનેમેં વીતરાગ ભી અલાયક હૈ, અયોગ્ય હૈ. ભાષા જડસે હોતી હૈ, આત્મા કયા કરે ઉસકો ? સમજમેં આયા ? યહ ઉસકા કળશ હૈ. ૩૭૨ હૈ ન. ઉસકા પદ લેંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

‘કમબદ્ધ’. જો દ્રવ્યમેં જો સમય જો પ્રકાર પર્યાય હોનેવાલી હૈ ઉસી કાલમેં હોગી, પણ ઐસા નિર્ણય (કરનેવાલા) કિસકે સન્મુખ હૈ ? ઐસા નિર્ણય કરનેવાલા સ્વભાવ સન્મુખ હૈ. તો ‘સ્વભાવ’ આ ગયા. ‘પુરુષાર્થ’ સ્વભાવ તરફ ક્રિયા તો પુરુષાર્થ આ ગયા. વહી સમય ‘કાલ’ થા તો કાલમેં હુઈ. ઉસી સમય વહી ‘ભવિતવ્યતા’ થા તો ભાવ હુઆ અને વહી સમય પ્રતિબદ્ધકા અભાવ હૈ, કર્મકા ઉદયકા પ્રતિબદ્ધકા અભાવ હૈ. પાંચેય બોલ ગયે.

(નાટક સમયસાર પ્રવચન નં. ૧૨૭નો અંશ, પાના નં. ૪૧૬)

**प्रवचन नं. १३३ श्रावण पद ५ गुरुवार ता. १२-८-१९७१
सर्वविशुद्धि द्वार पद ५१, ५२, ५३ पर प्रवचन (हिन्दी)**

आ समयसार नाटक, सर्वविशुद्धि अधिकार. रडमो कणश छे नीये. राग-द्वेषका कारण मिथ्यात्व है. राग-द्वेषकी उत्पत्तिमें कर्मादिक कारण नहीं अेम यहाँ सिद्ध करना छै.

रागद्वेषोत्पादकं तत्त्वदृष्टया नान्यद्रव्यं वीक्ष्यते किञ्चनापि।
सर्वद्रव्योत्पत्तिरन्तश्चकास्ति व्यक्तात्यन्तं स्वस्वभावेन यस्मात्॥२६॥

आडाडा! उसका पद.

राग-द्वेषनुं कारण मिथ्यात्व छे. (सवैया अेकत्रीसा)

कोउ सिष्य कहै स्वामी राग दोष परिनाम,
ताकौ मूल प्रेरक कहहु तुम कौन है।
पुग्गल करम जोग किंधौं इंद्रिनिकौ भोग,
किंधौं धन किंधौं परिजन किंधौं भौन है॥
गुरु कहै छहौं दर्व अपने अपने रूप,
सबनिकौ सदा असहाई परिनौन है।
कोऊ दरब काहूकौ न प्रेरक कदाचि तातै,
राग दोष मोह मृषा मदिरा अचौन है॥६१॥

शब्दार्थ :-मूल=असली. प्रेरक=प्रेरणा करना. परिजन=घरना भाणसो. भौन(भवन)= मडान. परिनौन=परिणामन. मदिरा=शराब. अचौन(अचवन)=पीवुं ते.

अर्थ :-शिष्य प्रश्न करे छे के हे स्वामी! राग-द्वेष परिणामोनुं मुख्य कारण शुं छे? पौद्गलिक कर्म छे? के इन्द्रियोना भोग छे? के धन छे? के घरना भाणसो छे? के घर छे? ते आप कहो. त्यां श्रीगुरु समाधान करे छे के छये द्रव्य पोतपोताना स्वप्नमां सदा निजाश्रित परिणामन करे छे, कोइ द्रव्यनी परिणतिने कटी पण प्रेरक थवुं नथी, माटे राग-द्वेषनुं मूल कारण मिथ्यात्वनुं मदिरापान छे. ६१.

अर्थ :-शिष्य प्रश्न करता है कि हे स्वामी! राग-द्वेष परिणामोंका मुख्य कारण क्या है? पौद्गलिक कर्म हैं? या इन्द्रियोंके भोग हैं? या धन है? या घरके लोग हैं? या घर है? सो आप कहिये। इस पर श्रीगुरु समाधान करते हैं कि छहों द्रव्य अपने अपने स्वरूपमें

સદા નિજાશ્રિત પરિણમન કરતે હૈં, કોઈ દ્રવ્ય કિસી દ્રવ્યકી પરિણતિકે લિયે કમી બી પ્રેરક નહીં હોતા, અતઃ રાગ-દ્વેષકા મૂલ કારણ મોહ મિથ્યાત્વકા મદિરાપાન હૈ ॥૬૧॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કોઝ શિષ્ય કહૈ સ્વામી રાગ દોષ પરિનામ, તાકૌ મૂલ પ્રેરક કહહુ તુમ કૌન હૈ. યે અનાદિસે ભ્રમ હૈ ન? આ વિકાર, સંસાર હોતા હૈ આત્મામેં, વહ તો કર્મસે હોતા હૈ. આ માન્યતા બહારની જન્મીને આવ્યા પછી. પણ અંદરમેં અનાદિસે યે દૃષ્ટિ (હૈ કિ) પરાધીન—પરકે આશ્રયસે મેરેમેં વિકાર હોતા હૈ, ઐસે માનતે હૈં. જૈનમેં તો વહી બાત ચલતી હૈ. ભગવાનની મરજી. કીધુંને, એકવાર ગયે થે ગઢડે. તો કહતે થે સાધુ ઈશ્વર બિના એક પત્તા ભી હિલતા નહીં, ઐસે કહતે થે. એમ જૈનમેં (માને કિ) કર્મ બિના આત્મામેં વિકાર હોતા નહીં. દોનોં હી એક જાત હૈ. શેઠ! કોઝ સિદ્ધ કહૈ સ્વામી રાગ દોષ પરિણામ.. વિષયવાસના વિગેરે સબ હોં. તાકૌ મૂલ પ્રેરક કહહુ તુમ કૌન હૈ. પ્રેરક કૌન હૈ, ઉસકો કૌન કરાતા હૈ ?

પુગલ કરમ જોગ કિંધૌં ઇંદ્રનિકૌ ભોગ,
કિંધૌ ધન કિંધૌ પરિજન કિંધૌ ભૌન હૈ.
ગુરુ કહૈ છહો દર્વ અપને અપને રુપ,
સવનિકો સદા અસહાય પરિનૌન હૈ.

દેખો, યે વિકારકી બાત ચલતી હૈ. (શ્રોતા : ગુરુ આમ જ કહેતા હશે?) ગુરુ આમ જ અનાદિસે કહતે આતે હૈં. આહાહા! (શ્રોતા : એ ગોમ્મટસારમાં તો....) યે ‘ગોમ્મટસાર’મેં તો નિમિત્તસે કથન હૈ. જ્ઞાનાવરણીય જ્ઞાનકો રોકતે હૈં. આતા હૈ કિ નહીં? જડ રોકે આત્માકો? (શ્રોતા : તો લખ્યું શું કરવા?) લિખા તો, ટૂંકા શબ્દમેં કેસે બતાવે? અપની પર્યાય અપનેસે હીનપને પરિણમતી હૈ તો નિમિત્તપણે જ્ઞાનાવરણીયકર્મકા ઉદય કહનેમેં આતા હૈ. પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મકે ઉદયસે જ્ઞાનકી હીણી દશા હુઈ, યે ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમેં હૈ નહીં. આહાહા! બડી ગડબડી.

વો કહતે હૈં, દેખો. પુદ્ગલ કરમ જોગ.. પુદ્ગલકર્મકા સબંધ હૈ માટે વિકાર હોતા હૈ? કો’ક ઠેકાણે જોગને જુદું પણ પાડ્યું છે. જોગ એટલે કંપન, મન-વચન-કાય. એમ ન નાખતાં પુદ્ગલ જોગ લીધો છે. પુદ્ગલનો સંબંધ છે, કર્મકા સંબંધ હૈ તો વિકાર હોતા હૈ? એમ શિષ્ય પ્રશ્ન કરતા હૈ. કિંધૌ ઇંદ્રનિકૌ ભોગ.. યે ઈન્દ્રિયકા ભોગ હૈ તો બંધકા કારણ હૈ? રાગ-દ્વેષ ઉત્પન્ન હોતા હૈ? કિંધૌ ધન.. યે લક્ષ્મી રાગ-દ્વેષકા કારણ હૈ? ઘણી

लक्ष्मी(वाणा) पड्या छे. उंया-उंया पैसा मणे तो राग-द्वेष छोता है? अये, शेठ! लक्ष्मीसे राग-द्वेष नहीं छोता. शांति-झंति तो क्या छती त्यां? किंघौ घन किंघों परिजन.. कि उमारा कुटुंब परिवार विकारका कारण है? स्त्री अस्थी है, पुत्र अस्थी है, उस कारणसे उमारे रागद्वेष उत्पन्न छोता है? क्या है यह?

किंघौ भौन.. भंगला, मकान. भौन अेटले भवन. मकान भडा. शेठ! छ-छ लाभका मकान संगमरमरका. तो ये मकान राग-द्वेष कराता है? ये है क्या? अे शेठ! आरसपछाण, संगमरमर, ल्यो. यालीस लाभका भंगला है गोवामें. यालीस लाभका अेक भंगला. वो तो भडा करोडपति है न. यालीस करोड रुपिया है.. दो अबज और यालीस करोड एतना पैसा है. वाणिया जैन. यालीस लाभका अेक भंगला. दस लाभका था, उसमें पैसा भढ गया तो यालीस लाभ(का बनाया.) वो मकान भडा है वो राग-द्वेष कराता है के नहीं? (श्रोता : मोटप आपे.) धूणमेंय मोटप देते नहीं. ये मोटप क्या थीज है? अे थीमनभाई! आछाछा! कर्मका संबंध राग-द्वेषका कारण है? इन्द्रियका भोग राग-द्वेषका कारण है? धन राग-द्वेषका कारण है? परिजन परिवार राग-द्वेषका कारण है? और भवन—मकान.

गुरु कहै छहौं दर्व अपने अपने रूप है...वही उत्तर है. आछाछा! ये उ०२ गाथाका कलश है. 'समयसारकी' उ०२ गाथा भडी अलौकिक गाथा है. वहां तो अैसे लिया है. 'कुंदकुंदाचार्य' कडते हैं कि कुंभारसे घडा उत्पन्न छोता है अैसा उम तो नहीं देभते. समजमें आया? माटीसे घडा छोता है अैसा उम तो देभते हैं. अज्ञानी कडे, कुंभार है तो घडा छोता है. समजमें आया? उ०२ गाथाका कलश. उ०२ गाथा है न उ०२. देभो, ये गाथा तो भछोत अस्थी है. उ०२, ल्यो. ये है न? देभो. 'अण्णदविण्ण अण्णदवियस्स णो कीरण्ण गुणप्पाओ.' 'कुंदकुंदाचार्य' कडते हैं, अन्य द्रव्यकी पर्याय अन्य द्रव्यकी पर्यायको कत्ती तीन कालमें उत्पन्न कर सकती नहीं. गुण शब्दे पर्याय. गुण तो त्रिकाण है न? 'तम्हा दु सव्वदव्वा उपज्जंते सहावेण..'

टीका : अपने ज्ठवमें परद्रव्य रागादि उपजाते हैं अैसी शंका न करना. अैसी शंका नहीं करना. टीका है. 'न च जीवस्य परद्रव्यं रागादीनुत्पादयतीति शंक्यम्..' 'अमृतयंद्राचार्य'की टीका है. जैनमें तो वही है. भस, कर्मका उदय आया, ज्ञानावरणीयका उदय आया तो ज्ञान ढंकता है. ज्ञानावरणीयका क्षयोपशम छो तो ज्ञान उत्पन्न—ध्वंस छोता है. (श्रोता : पाठशाणामां छोकराओने अे ज शीभवे छे.) क्या करे? शास्त्रमें भाषा अैसी है. उसमें क्या है, देभो. कारणके अन्य द्रव्य वडे अन्य द्रव्यके गुणका उत्पाद करानेकी

અયોગ્યતા છે. આહાહા! ભગવાનમાં ભી ભાષાપર્યાય કરનેકી અલાયકત છે. સમજમાં આયા? કુંભારમાં ઘડા કરનેકી અલાયકત છે. અયોગ્યતા શબ્દ પડા છે. (શ્રોતા : અલોકમાં જવાની?) સિદ્ધમાં અલોકમાં જવાની અલાયકત છે. વહી શબ્દ પડા છે, દેખો.

‘અન્યદ્રવ્યેણ અન્યદ્રવ્યસ્ય ગુણોત્પાદકરણસ્યાયોગાત્.’ સંસ્કૃત છે. આહા! ‘અયોગાત્’. એસી સ્પષ્ટ બાત છે, છતાં એસા (કહે), નહીં, વો તો કર્મકા ઉદય આવે તો એસા જીવકો વિકાર કરના પડે. ક્યોંકિ વો તો નિમિત્ત હોકર આતા છે. જૈસા નિમિત્ત ઉદય આયા, ઉસ પ્રમાણસે વિકાર હોતા છે. નોકર્મ તો, વિકાર કરે તો નિમિત્તકા આરોપ દેનેમાં આતા છે. પણ કર્મ તો નિમિત્ત હોકર હી આતા છે કિ આત્માકો વિકાર કરાવે. એસી બાત ચલતી છે. કહતે હેં કિ અન્ય દ્રવ્ય વડે,—અન્ય દ્રવ્ય દ્વારા અન્ય દ્રવ્યકી પર્યાયકા ઉત્પાદ કરાનેકી અયોગ્યતા છે. ક્યોં? સર્વ દ્રવ્યોંકો સ્વભાવકા ઉત્પાદ... જુઓ, વિકાર ભી ઉસકા સ્વભાવ કહનેમાં આતા છે. અપના ‘સ્વસ્થ ભવનં સ્વભાવઃ’ વિકાર ભી અપની પર્યાયમાં અપનેસે હોતા છે, માટે—ઉસ કારણસે ભગવાન ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ સ્વભાવ કહતે હેં. આ વાત દૃષ્ટાંત...

દેખો, માટી ઘડાભાવે ઊપજતી છે તો ક્યા કુંભારકે સ્વભાવસે ઉપજતી કિ માટીકે સ્વભાવસે ઉપજતી છે? ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ પ્રશ્ન કરતે હેં. ટીકા : માટી ઘડેકે ભાવસે ઉત્પન્ન હોતી છે કે કુંભારકે સ્વભાવસે ઉત્પન્ન હોતી છે? જો કુંભારકે સ્વભાવસે ઉત્પન્ન હોતી હો તો કુંભારકા ઘડા કરનેકા અહંકાર છે. એસે પુરુષ રહેગા, ઉસકા હાથ આદિ વ્યાપાર કરતે હેં તો પુરુષકે આકારસે ઘડા હોના ચાહિયે. પુરુષકે સ્વરૂપસે ઘડા હોના ચાહિયે. એસા તો હોતા નહીં. આહાહા! કારણકે અન્ય દ્રવ્યકા સ્વભાવસે અન્યદ્રવ્યકા પરિણામ ઉપજના દેખનેમાં આતા નહીં. દેખનેમાં આતા નહીં, એમ કહતે હેં આચાર્ય. આહાહા! સમજમાં આયા? લકડી ઊંચી હોતી છે તો ઉસકી પર્યાયકો કરનેવાલી વહ લકડી છે. ઉંગલીસે (ઉંચી) હુઈ એસા હમકો દેખનેમાં આતા નહીં, એમ આચાર્ય કહતે હેં. સમજમાં આયા?

એમ અન્ય દ્રવ્યના સ્વભાવે કોઈ દ્રવ્યકા પરિણામ ઉત્પાદ દેખનેમાં નહીં આતા. એસા હેં તો માટી કુંભારકે સ્વભાવસે ઉપજતી નહીં. માટી કુંભારકે સ્વભાવસે ઉત્પન્ન હોતી નહીં. પરંતુ માટીકે સ્વભાવસે ઉપજતી છે. માટી અપને સ્વભાવસે ઉત્પન્ન હુઈ છે. ઘડેકો માટી કરે. માટીને ક્રિયા છે, કુંભારને નહીં. ગજબ વાત ! રોટી સ્ત્રીને નહીં કી. કુંભારકા ઉપાદાન કુંભારમાં રહા. વહ નિમિત્ત વહ ઉસમાં—નિમિત્તમાં, પર ઉસકા ઉપાદાન તો ઉસમાં છે. નિમિત્ત ક્યા કરે ઉસમાં? એમ કહતે હેં. રોટીને ક્યા ક્રિયા? રોટીને અપને આકારસે રોટી બનાઈ. કાંઈ સ્ત્રીસે બની છે? વો લોટ હોતા હેં ન ક્યા કહતે હેં? ગોયણું, લોયો. ઉસમાં જો બેલના પડતા હેં ન લકડીકા? વેલણ. તો વેલણને કંઈ રોટી બનાઈ છે? પહોળી

जो छोटी है तो वेलणसे छोटी है? तो वेलणका स्वभाव अंदर आना याहिये. ये तो अपना लोटका स्वभावसे रोटी लंबी, पडोणी छोटी है.

(श्रोता : आटेमें है कार्य.) वो परिणामन है न, तो परिणामन करते हैं. दैभो, अहीं तो कडते हैं, कारणके अपने स्वभावके कारणसे द्रव्यका परिणामका उत्पाद दैभनेमें आता है. आम डोनेसे माटी अपना स्वभावको नहीं उल्लंघती डोनेसे कुंभार घडाका उत्पादक छे ज नहीं. दैभो, टीका संस्कृत है. दैभो. कुंभार घडाका कर्ता है डी ज नहीं. कुंभारना स्वभावने नहीं स्पर्शती थकी अपना स्वभावसे कुंभारमावे माटी उपजती है. आडाडा! ये तो दृष्टांत दिया डों. ऐम रोटी, भाषा, शरीर. शरीर जो ऐसा यलता है तो उसका परिणामसे डी यलता है उत्पाद डोकर. आत्माके स्वभावसे शरीर नहीं यलता. समजमें आया? आत्मा, ऐसा शरीर यलता है उसका कर्ता है डी नहीं.

ये कडते हैं कि डमको तो, माटीसे जेम घडा उत्पन्न डोता है, ऐम दरेक पर्याय अपने द्रव्यसे उत्पन्न डोती है, ऐसा डमको दैभनेमें आता है. (श्रोता : केवणज्ञान कैसे डोता है?) अपने कारणसे. क्या ज्ञानावरणीयका उदय गया तो केवणज्ञान डोता है? (श्रोता : वज्रवृषभनाराय संडनन?) वज्रवृषभनाराय संडनन जडकी पर्याय है. केवणज्ञानकी पर्याय अपने द्रव्यके कारणसे उत्पन्न डोती है. ज्ञानावरणीय गया तो उत्पन्न डुआ, वज्रवृषभनाराय संडनन है तो उत्पन्न डुआ, मनुष्य डेड है तो उत्पन्न डुआ— ये भात, 'कुंढकुंढाचार्य' कडते हैं कि डमको तो दैभनेमें नहीं आता. तेरी आंधणी दृष्टिमें दैभनेमें आवे तो तेरी स्वतंत्रता है. मान्यता तमारी सभ जूठी थी. शेठ!आ तो कणश छे.

(श्रोता : 'कुंढकुंढाचार्य'ने नहीं लिभा, 'नेमियंद्र आचार्य'ने लिभा है.) कोईने लिभा नहीं. 'नेमियंद्र सिद्धांत' आचार्यने लिभा नहीं. लिभा वड तो निमित्तका कथनसे कडा डो. पर उससे डोता है ऐसा कोई आचार्य तीन कालमें कडते नहीं. दिगंबर संतोने तो स्वतंत्रताका ढंढेरा पीटा है. समजमें आया? आडाडा! ऐसा ड, कोई घरकी भात वे नहीं कडते. डम तो कुंभारका... कडते हैं, दैभो. सर्व द्रव्य अपने स्वभावको नहीं उल्लंघते डोनेसे निमित्तभूत अन्य द्रव्यो परिणामनो उत्पादक छे ज नहीं. सर्व द्रव्यो निमित्तभूत अन्य द्रव्यना स्वभावने नहीं स्पर्शता थका अपने स्वभावसे अपने परिणाममावे उपजते हैं. भडु स्पष्ट! भडु स्पष्ट!

दैभो, कुंभार घडाका उत्पादक है डी नहीं. (श्रोता : ऐ तो कथंचित् छे.) कथंचित् नहीं, सर्वथा उत्पादक छे ज नहीं. ऐय! कथंचित् उत्पादक ने कथंचित् (नहीं). कुंभार

ઘડાકા સર્વથા ઉત્પાદક હૈ હી નહીં. માટી અપને ઘડેકા સર્વથા ઉત્પાદક હૈ. ઉસસે (કુંભારસે) નહીં હૈ, વહ અનેકાન્ત હૈ. કથંચિત્ માટીસે ને કથંચિત્ ઘડા (કુંભારસે), ઐસા અનેકાન્ત તો હૈ હી નહીં, વહ તો ફૂદડીવાદ હુઆ. માટીસે ઘડા ઉત્પન્ન હોતા હૈ, કુંભારસે નહીં, ઉસકા નામ અનેકાન્ત હૈ. કહો, સમજમેં આયા? રોટી અપને આકારસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ, વહ વેલણસે અને નીચે શું કહેવાય એ લાકડાનું? ચકલા અને સ્ત્રીકા હાથ ઉસમેં કભી હોતી નહીં. (શ્રોતા : વહ નહીં હો તો ભી હો જાય?) કોણ નહીં હો, પણ વો હો તો ઉસકે ઘર રહા. ન્યાં ક્યાં...? આહાહા! સમજમેં આયા?

કુંભાર ઘડાકા ઉત્પાદક હૈ હી નહીં, દેખોને. આહાહા! હમ તો ઐસે નહીં દેખતે, કહતે હૈં. તુઝે દિખતા હૈ આંધળી આંખે. આહાહા! નંદકિશોરજી! જુઓ આ, દેખો. ધર્મકા માર્ગ ઐસા હૈ, ભગવાન! કિસીકી કલ્પનાકી ઘરકી ચીજ હૈ? વસ્તુ ચીજ ઐસી હૈ. ક્યોંકિ ઉત્પાદ હોતા હૈ, ધ્રુવ રખકર અપનસે ઉત્પાદ હોતા હૈ. ચાહે તો વિકારકા ઉત્પાદ હો ને ચાહે તો સમ્યગ્દર્શનકા ઉત્પાદ હો. દર્શનમોહ ગયા તો સમ્યગ્દર્શનકી ઉત્પત્તિ હુઈ, ઐસે હમકો દેખનેમેં આતા નહીં, એમ કહતે હૈં. ચારિત્રમોહ ગયા તો ચારિત્રકી પર્યાય ઉત્પન્ન હુઈ, ઐસે હમકો—‘કુંદકુંદાચાર્ય’કો દેખનેમેં આતા નહીં. આહાહા! અપને પરિણમનકે કાલમેં પર્યાયકી યોગ્યતાસે જો પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ, યે અપનેસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ, પરસે નહીં. આહાહા!

હમકો તો પહલે જબ આયા થા. યે ૭૧કી સાલમેં જબ અંદરસે ખાત આચી થી. ૫૫-૫૬ વર્ષ હુએ. લાઠી. ભગવતી વાંચતે થે હમ શ્વેતાંબરકા ભગવતીસૂત્ર. સોળ હજાર શ્લોક હૈ. સવા લાખ સંસ્કૃત ટીકા હૈ. ઓહો! અંતરમેં તો ઐસા આયા. સંશય નામ મિથ્યાત્વ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, (વહ) અપને પુરુષાર્થસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, કર્મસે કિંચિત્ ઉત્પન્ન હોતા નહીં. ઐસી ખાત પહલી જાહેર કી.

લાઠી. (સંવત) ૧૯૭૧. એકોત્તેર, સમજે ન? સિત્તેર ઔર એક. ગરબડ થઈ ગઈ ગરબડ. લોકોને (થયું), આ શું ? બોલે નહીં. હમ તો શાસ્ત્રકા આધાર લેકર બોલતે થે. દેખો, શાસ્ત્ર. શ્વેતાંબરકા હોં. શ્વેતાંબરકા ભગવતીસૂત્ર હૈ, ઉસકા ૪૭ શતક હૈ. ૧૬૦૦૦ શ્લોક હૈ, સવા લાખ સંસ્કૃત ટીકા હૈ. સત્તરહ બાર તો ઉસકો પઢા હૈ. સત્તર સમજે? દસ ને સાત. સવા લાખ સંસ્કૃત ટીકા ને સોળ હજાર શ્લોક. યે ઉસમેં લિખા હૈ પહલેમેં.

સંશય નામ મિથ્યાત્વકા ઉત્પાદ આત્માસે હોતા હૈ. યે યહાં ભી કહતે હૈં, દેખો. આપણે વાંચ્યુંને. રાગ-દ્વેષકા કારણ મિથ્યાત્વ હૈ, દૂસરે કારણસે (નહીં.) ભ્રમણા હૈ અજ્ઞાનીકો અજ્ઞાનસે. વો કારણસે રાગ-દ્વેષકી ઉત્પત્તિ અપને કારણસે હૈ, દર્શનમોહકે

કારણસે બિલકુલ નહીં. ઔર દર્શનમોહકા અભાવ હો તો સમકિત હોતા હૈ, ઐસા તીન કાલમેં નહીં. શાસ્ત્રમેં આતા હૈ ન કિ કેવલજ્ઞાનાવરણીય કે ક્ષયસે કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ ? વો તો નિમિત્તકા કથન હૈ. સમજમેં આયા ? તત્ત્વાર્થસૂત્રમેં આતા હૈ આબિરમેં.

આંહીં તો કહતે હેં કિ અપના આત્મા, જે કાલમેં જો રાગરૂપ પરિણમન કરો, વો ભી અપનેસે હૈ. મિથ્યાત્વરૂપ પરિણમન કરો તો અપનેસે હૈ, સમ્યગ્દર્શનકા પરિણમન કરો તો ભી અપનેસે હૈ. નિસર્ગજ—અધિગમાત્ કહનેમેં આતા હૈ, વહ તો નિમિત્તકા જ્ઞાન કરાતે હેં. વો અપનેસે હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઐસી દ્રવ્યકી અનાદિ મર્યાદા હૈ. આહાહા ! કોઈ દ્રવ્યમેં કિસીકા પ્રવેશ હૈ નહીં. કિસી પર્યાયકા કિસીકી પર્યાયમેં પ્રભાવ પડતા નહીં. પ્રભાવ નહીં પડતા. આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ ! ગડબડ હો ગયા.

એકવાર વ્યાખ્યાનમાં મૂળચંદભાઈ થા. (સંવત) ૭૧. આમ તો વ્યાખ્યાન નહોતો કરતો, પણ આઠમ ને પૂનમના ને અમાસના અપવાસ હોયને લોકોને. તો લોકો કહે, કાનજીમુનિ વાંચે, કાનજી મુનિ વાંચે. ભઈ, વ્યાખ્યાન કરને તો હમ નિકલે નહીં, મેં તો અપના (કલ્યાણ) કરનેકો નિકલા હૂં. હમારે ગુરુને બહોત કહા કિ કાનજી વાંચ. લોગ બહોત માંગ કરતે હેં. તે દિ' પરચીસ વર્ષની ઉંમર. અભી તો ૮૨ હુએ. ઔર સારા અભ્યાસ તો કિયા થા શ્વેતાંબર શાસ્ત્રકા. 'વાંચ તું વાંચ. કાનજી વાંચ તું. તેરે વાંચનમેં નયા નયા ન્યાય નિકલેગા. તુમ એકાંતમેં વાંચતે હો તો ઈસલિયે મેરેકો લાભ હોગા...' મહારાજ ! ફિરસે મઝે નહીં કહના. મેં વ્યાખ્યાન વાંચનેકો નિકલા નહીં.

(શ્રોતા :) યે પર્યાયકી બાત હૈ ન. ગુણકી બાત હૈ કહાં ? ગુણ તો ત્રિકાલી હૈ. અપની પર્યાય અપનેસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ. યે પર્યાયકા ઉત્પાદક.... ઘડા ક્યા હૈ ? પર્યાય હૈ. રાગ-દ્વેષ હૈ વહ પર્યાય હૈ. રાગ-દ્વેષકી ઉત્પત્તિ અપનેસે હોતી હૈ. કર્મસે ને પરસે કિંચિત્—બિલકુલ હોતી નહીં. સમજમેં આયા ? ગુણ કહાં આયા ઉસમેં ? ગુણ તો ત્રિકાલ હૈ. પર્યાયકી ઉત્પત્તિ હૈ ને પર્યાયકા વ્યય હૈ. ગુણ તો ત્રિકાલ હૈ. દ્રવ્ય ને ગુણ તો ત્રિકાલ હૈ. સમજમેં આયા ? આંહીં તો કહતે હેં, દેખોને. કુંભાર ઘડાકા ઉત્પાદક છે નહીં, હૈ નહીં. આહાહા ! રાડ નાંખે ... સબમેં નિમિત્તસે હોતા હૈ, નિમિત્તસે હોતા હૈ, ઐસા રગડ દિયા હૈ. યહાં તો ઉથાપતે હેં. પરસે આત્મામેં વિકાર કિંચિત્ ઉત્પન્ન હોતા નહીં. આયા ન શાસ્ત્રમેં ? ક્યા આયા ?

'ન અન્ય દ્રવ્યં વીક્ષ્યતે કિજ્ચનાપિ.' જરી પણ પરદ્રવ્ય વિકાર કરાવે અપનેકો ઔર ધર્મ કરાવે, ઐસી ચીજ તીન કાલમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? આ ૩૭૨મી ગાથા છે. (શ્રોતા :) પણ વો મિટ્ટીમેં... વો આયા હૈ, ઉસમેં 'તત્ત્વજ્ઞાન મિમાંસા'મેં. મિટ્ટીમેં ઘડા ઉત્પન્ન

डोनेका (समय) है वही समय उत्पन्न होगा. 'तत्त्वार्थ राजवार्तिक'मेंसे 'तत्त्वज्ञान मिमांसा'में झुल्यंढञ्जने डाला है. कुंभार कर्ता है नहीं. उसकी पर्याय उसमें डोती है. उसकी पर्याय उसमें डोती है. (श्रोता :) उसकी पर्यायमें वो है. घडेकी पर्याय क्या करे ? (श्रोता :...) नहीं, नहीं, नहीं. सब जूठी बात है. वो माटे तो ये श्लोक है.

उसका विकल्प तो निमित्त है. विकल्प तो उसमें है. घडाकी पर्याय तो माटीसे हुँई है. द्रव्य है तो उसका उत्पाद-व्यय-ध्रुव अपनेसे है अने कुंभारका उत्पाद-व्यय अपनेसे है. कुंभारके कारणसे घडेकी उत्पत्ति—उत्पाद हुआ, (ऐसा) तीन काल तीन लोकमें नहीं. ये बडी गडबड है अभी. डम तो पडले जब ७१में निकले, बडी गडबड डो गई. दामोदर शैठ कर्मका बडा पक्षकार था. कर्मका बडा पक्षकार. स्थानकवासीमें था. पीछे श्वेतांबर मिला. श्वेतांबर मिलास वो कहे कि ऐसा है. बिडकुल नहीं.

अेक साधु मिला था डों श्वेतांबर. ८४नी सालमें. वो डमारे अपासरे आया था. बडोत विद्वान संस्कृतका, व्याकरणका. टेभाव पंडितकास पण व्याकरण ने संस्कृतका भास माणस. ईतनी बुद्धि. आचारांग, सुयडांग सब मोडे. मेरे पास सुननेको आया था अपासरेमें. आपणे आज राते यर्या करीअे. वो बात हुँई तो अैसे कडते हैं, 'अैसी बात डमने अभी तक कहीं सुनी नहीं. डम शास्त्र बनाते हैं, पण ये बात (कभी सुनी नहीं).'

बापु! ये तो वस्तुका स्वरूप है. दरेक पदाथमें समय समयमें उत्पाद-व्यय डोता है कि नहीं? ये उत्पाद-व्यय परके कारणसे डोता है कि अपने कारणसे डोता है? निमित्त ने राग कोण टेभे पण? जब अपनी पर्याय उत्पन्नका काल है तो अपनी योग्यतासे उत्पन्न डोती है, निमित्त डो. (निमित्त) डो, तो क्या उसने किया है? निमित्त अपनी पर्यायको करे के परकी पर्यायको करे? ये डी अंतर है. डो किया अेक समयमें करे अेक (द्रव्य, अैसा माने) वड तो मिथ्यादृष्टि है. जैनमें अभिप्राय अैसा है नहीं. गाथामें आया है. ओडोडो!

गुरु कहै छहों दर्व, टेभो. भाषा तो टेभो. अपने अपने रूप, सबनिकौ सदा असहाई परिनौन है. (सब) द्रव्यका परिणामन असडाय है—परके कारणसे है (नहीं.) आडाडा! मूण्यंढभाई! कडो, भाषाकी पर्याय करनेमें तीर्थकर भी अयोग्य है, अेम कडते हैं. ६६ दिने वाणी नीकणी. भगवानको केवणज्ञान वैशाभ सुद दसमको हुआ था. मडावीर भगवानको केवणज्ञान वैशाभ सुद दशम और वाणी नीकणी श्रावण वद अेकम. वाणीकी पर्याय तो जब डोनेकी डोती है तो डोती है. क्या आत्मासे डोती है यड? आडाडा! (श्रोता : गणधरकी उपस्थिति नहीं थी.) यड तो निमित्तकी बात है. गणधर आये तो भाषाकी पर्यायकी भाषाके कालमें उत्पन्न हुँई है. तीर्थकरसे वाणी न नीकली, वड गणधरके

कारणसे वाणी नीकले ?

ये निमित्त उपादानना बडा झगडा है. उसका झुलासा है. ये तो विकारकी बात है. विकार भी अपनेसे अपने कारणसे उत्पाद होता है. परके कारणसे 'किञ्चिनापि. न अन्यद्रव्यस्य नान्यद् द्रव्यं वीक्ष्यते किञ्चिनापि.' उसका अर्थ करते हैं 'बनारसीदास.' गुरु कहै छहौं दर्व अपने अपने रूप, सबनिकौ सदा.. त्रण काण.. सर्वको त्रण काण असहाई परनौन है. परकी सहाय बिना प्रत्येक पदार्थका अपने कारणसे परिणमन है. आडाडा ! ये यर्या तो हमारे बडोत डोती थी न, पडले संप्रदायसे डोती थी. डमने तो संप्रदायमें सब देभा है न. 'समयसार', 'समयसार नाटक' सब देभा है, सब पढा है. यर्या करते थे डम तो लोगोंके साथ. समजमें आया ?

कोऊ दरब काहूकौ न प्रेरक कदाचि तातै.. आ 'किञ्चिनापि' आव्युं. कोई द्रव्य कोई (अन्य) पर्यायको कदापि प्रेरक नहीं. न प्रेरक कदाचि.. तब है क्या ? विकार डोता है वो स्वभाव तो नहीं. विकार तो निमित्तसे डी डोता है, नहीं तो विकार स्वभाव डो जाय. आंड़ीं कडते हैं कि विभाव अपना (पर्याय) स्वभाव है. वैभाविक शक्ति नामका आत्मामें गुण है. वो निमित्त आधीन परिणमता है, (पर) अपने आधीन स्वतंत्रपने. परसे परिणमता है अैसा है नहीं. आडाडा ! सिद्धमें भी वैभाविक शक्ति तो है डी. निर्मण परिणमती है. अपने कारणसे निर्मण परिणमती है. यडां अपने कारणसे विभावरूप परिणमती है. वैभाविक शक्ति त्रिकाण गुण आत्मामें है. सिद्धमें भी वैभाविक शक्ति है, पर वो शक्तिका परिणमन शुद्ध है अपने कारणसे. यडां परिणमन अशुद्ध है ये भी अपने कारणसे, परके कारणसे है नहीं. आडाडा !

राग, दोष, मोह, देभो तीनो. भोड नाम मिथ्यात्व. मृषा मदिरा अचौन है. आडाडा ! अर्थ है न. अर्थ : शिष्य प्रश्न करता है कि हे स्वामी, रागद्वेषका परिणामका मुख्य कारण क्या है ? पौद्गलिक कर्म हैं ? या इंद्रियोंके भोग हैं ? या धन है ? या घरके लोग हैं ? या घर है ? सो आप कहिए. गुरु समाधान करते हैं, छहों द्रव्य अपने अपने स्वरूपमें सदा निजाश्रित परिणमन करते हैं. समय समयमें आत्मा अपना अने छ द्रव्य अपने आश्रित पर्यायमें परिणमते हैं. आडाडा ! आटलुं स्पष्ट डोवा छतां... ये ज्ञानावरणीयने अपनेमें ज्ञान डीणा कर दिया, दर्शनभोडने मिथ्यादर्शन उत्पन्न कर दिया, अंतरायकर्मने अपनेमें वीर्यकी डानि कर दिया—ये सब जूठ है. समजमें आया ?

ये तो पडले कडा था न ? 'कर्म बियारै कौन ? लूल मेरी अधिकाई, अग्नि सडे धनघात, लोडकी संगति पाई.' लोडका संग किया तो घण पडते हैं. अेम निमित्तका संग

ક્રિયા તો વિકાર અપનેસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, પરસે નહીં. ઈતના ઠેકાણા નહીં કે વિકાર અપનેસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ કે પરસે ઉત્પન્ન હો? પરકો શિખાના ન? ભૈયા! તુમ ખસી જા. ઈસકો વિકાર છોડના હૈ. કર્મકો શિખામણ દેના? ભૈયા! તુમ વિકાર કરાતે હો તો દૂર હો જા, ઈસકો ધર્મ કરના હૈ. જડકો ઉપદેશ દેના? ઉપદેશ તો આત્માકો દિયા હૈ. આચાર્ય (કહતે હૈં), હમ તો આત્માકો ઉપદેશ દેતે હૈં (કિ) જો ભૂલ કરતા હૈ સ્વતંત્ર. કર્તા નામ સ્વતંત્રપને કરે સો કર્તા અને કર્તાકા ઈષ્ટ સો કર્મ નામ કાર્ય. અજ્ઞાની કર્તા ઔર ઉસકા ઈષ્ટ વિકારભાવ. તો વો કર્તા (હોકર) અપનેસે (વિકાર) ઉત્પન્ન કરતા હૈ. બિલ્કુલ કર્મસે નહીં, પરિવારસે નહીં, કર્મસે નહીં, નોકર્મસે નહીં. દો લિયા ન? પુદ્ગલકર્મ જોગ દોનોં હી નહીં. સમજમેં આયા?

અપની પર્યાય અપનેસે સ્વતંત્રપને ઉત્પાદ કરનેવાલા આત્મા હૈ. પરમાણુ ભી અપની પર્યાય ઉત્પન્ન કરનેવાલા સ્વતંત્ર હૈ. સમજમેં આયા? (શ્રોતા :) હા, અજ્ઞાની વિભાવ કરતા હૈ, અપનેસે કરતા હૈ. વો હી બાત ચલતી હૈ. સમજમેં આયા? ‘ભાવકર્મ નિજ કલ્પના તેથી ચેતનરૂપ, જડકર્મની...’ આગળ જડકર્મ વર્ણવ્યું.

ભાવકર્મ તો ચૈતન્યની દશા છે. વિકાર (વો) ચિદાભાસ હૈ. ચિદાભાસ અપની પર્યાય આત્મા અપનેસે ઉત્પન્ન કરતા હૈ. જબ લગ મિથ્યાત્વ હૈ તબ લગ ભ્રમણા હૈ તબ તક દૃષ્ટિ રાગ ઉપર, પર ઉપર હૈ, તો રાગકી ઉત્પત્તિ અજ્ઞાની અપનેસે કરતા હૈ. જ્ઞાનીકી અપને દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ હૈ તો રાગકી ઉત્પત્તિ કરતા નહીં. યહાં તો વો લિયા ન? મિથ્યાત્વ હૈ તબ લગ હી... દેખો, રાગ-દ્વેષકા કારણ મિથ્યાત્વ પરિણામ હૈ. વિપરીત માન્યતા વો રાગ-દ્વેષકા કારણ હૈ. કર્મ-ફર્મ કારણ હૈ નહીં. આહાહા! ભારે! ભૂલ શેની છે ભૂલ?

આડી આંખ કરતે હૈ ન આડી, તો ચંદ્રમા દો દિખતે હૈં. ચંદ્રમા દો નહીં, ચંદ્રમા તો એક હી હૈ. એસે કરે તો દો દિખતે હૈં. તુને આડી ક્રિયા ન આંખ? આડી ક્યા કહતે હૈં? ટેઠી, ટેઠી. એમ તુને આડી-ટેઠી કરી દૃષ્ટિ... ચંદ્રમા દો દિખે. દો હૈ ક્યા? અજ્ઞાનસે એસા ભાસતા હૈ. એસી ટેઠી-વિપરીત દૃષ્ટિ કરતે હૈં, વો કારણસે ઉસમેં વિકાર ને મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષ હોતા હૈ. આહાહા! (શ્રોતા :) કાલ આવી ગયુંને? યે કર્તા-કર્મમેં આ ગયા. કર્તા-કર્મમેં આ ગયા.

‘પરસંગ એવ’ નામ પરકા સંગ કરતા હૈ તો વિકાર હોતા હૈ. સ્ફટિકકા દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. સ્ફટિકમણિમેં લાલ અને પીલે ફૂલકે સંગમેં જાંચ જો દિખતી હૈ, વો અપની યોગ્યતાસે દિખતી હૈ. ફૂલકે કારણસે નહીં. જો ફૂલકે કારણસે એસા હો તો લકડી લો. અહીં મૂકો. વહાં નહીં હોગી, લાલ જાંચ નહીં હોગી. ક્યોંકિ ઈસકી યોગ્યતા નહીં. સ્ફટિકમેં હોતી હૈ ક્યોંકિ

योग्यता उसकी ऐसी है. वो कारणसे लाल-पीली दिभती है. कूलके कारणसे नहीं. समजमें आया? उसकी योग्यता है.

‘तत्त्वार्थ राजवार्तिक’में लिया है. ‘योग्यता ही शरण है.’ ‘तत्त्वार्थ राजवार्तिक.’ ‘अकलंकदेव.’ पर्यायकी योग्यता ही शरण है, दूसरा कोई कारण नहीं. अपनी पर्यायकी योग्यतासे मिथ्यात्व ने राग-द्वेष उत्पन्न करता है. परके कारणसे भिडकुल नहीं. परके कारणसे माने, वो अपनी पर्यायका नाश करता है. पर्यायका नाश करता है तो पर्यायका आधार द्रव्यका भी नाश करता है. क्योंकि जब राग-द्वेषकी उत्पत्ति मिथ्यात्व आदि उत्पन्न होता है, वो गुणकी उलटी दशा—पर्यायका अंश स्वतंत्र अपने कारणसे न माने (और) परके कारणसे (माने तो) वह पर्याय तो अपनी रही नहीं. तो गुणकी उस समयकी पर्याय कर्ष? वो पर्यायका नाश किया तो गुणका भी नाश कर दिया. समजमें आया? आडाडा! सूक्ष्म बात है, भाई!

(श्रोता : उत्पाद, व्यय.....) ना, ना. उत्पाद-व्यय भाषा. भगवान ‘उमास्वामी’ने तो कहा, ‘उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य युक्तं सत्.’ परके कारणसे उत्पाद-व्यय है? ये तो ‘राजवार्तिक’में कहा है अक ठेकाणे. पर्याय दो कारणसे उत्पन्न होती है, ऐसा भी है. वो तो निमित्तका ज्ञान कराते हैं. निमित्त कराता है, कर्ता है, ऐसा है नहीं. वह तो देभा है. दस हजार पुस्तक है. रज्जो. उसमें आया है, वांयना. उमारे पास बडोत है. लेभ आया था न तीन वर्ष पहले. उसका दस हजार पुस्तक है. उसमें भी ऐसा लिभा है, बडोत लिभा है. मणी तमने? जिसके पास वो थोपडी न डो, वो सभ लेने आना वहां. घणाने दीधी छे अने पडी छे त्यां. न डो, वो लेने आना वहां स्वाध्याय मंदिर. अपोरे निवृत्ति डोयने त्यारे.

यहां तो कडते हैं, रागद्वेषका मूलकारण मोह मिथ्यात्वका मदिरा पान है, देभो. आडाडा! अपने चैतन्य भगवानको भूलकर निमित्तकी रूचि ने संयोगकी मित्रता (की), मित्रताके कारणसे मिथ्यात्व ने राग-द्वेष उत्पन्न होता है. ‘प्रवचनसार’में ऐसा लिया है. निमित्तकी मित्रता. मित्रता छोडता नहीं. आडाडा! ‘प्रवचनसार’. पीछे है. निमित्तकी मित्रता है उसको. ‘प्रवचनसार’ टीका. आडाडा! परके साथ संबंध क्या है? अक-दूसरेमें तो अभाव है. अक द्रव्यकी पर्यायमें दूसरे द्रव्यकी पर्यायका तो अभाव है. अभाव है, वह दूसरा अभाव यहां भाव कैसे कर दे? उसमें तो अभाव है, तो भाव कैसे कर दे? समजमें आया? आडाडा! वो ६१ हुआ. अज्ञानियोंके विचारमें राग-द्वेषका कारण. २७ कणश.

‘यदिह भवति रागद्वेषप्रसूतिः, कतरदपि परेषां दूषणं नास्ति तत्र’ जरा भी दूषण

પરકા નહીં હૈ. આરે, આરે! ટેવ પડી ગઈ છે. કતરદપિ — કાંઈપણ.. પરેષાં દૂષણં નાસ્તિ તત્ર. સ્વયમયમપરાધી તત્ર સર્પત્યબોધો ભવતુ વિદિતમ—યે વિદિત હો. અસ્તુ ભવતુ વિદિતમસ્તં યાત્વબોધોઽસ્મિ બોધઃ। યે અજ્ઞાનસે આથમી—નાશ હો જાતા હૈ. ઉસમેં કહા, દેખો. દર. બેય ભેગા છે.

અજ્ઞાનીઓના વિચારમાં રાગ-દ્વેષનું કારણ (દોહરા)

કોઝ મૂર્ખ યૌં કહૈ રાગ દોષ પરિનામ।
પુગ્ગલકી જોરાવરી, વરતૈ આતમરામ ॥૬૨॥
જ્યૌં જ્યૌં પુગ્ગલ બલ કરૈ, ધરિધરિ કર્મજ ભેષ।
રાગદોષકૌ પરિનમન, ત્યૌં ત્યૌં હોઈ વિશેષ ॥૬૩॥

શબ્દાર્થ :—પરિનામ=ભાવ. જોરાવરી=જબરદસ્તી. ભેષ(વેષ)=રૂપ. વિશેષ=વધારે.

અર્થ :—કોઈ કોઈ મૂર્ખ એમ કહે છે કે આત્મામાં રાગ-દ્વેષભાવ પુદ્ગલની જબરદસ્તીથી થાય છે. દર. તેઓ કહે છે કે પુદ્ગલ કર્મરૂપ પરિણામના ઉદયમાં જેમ જેમ જોર કરે છે, તેમ તેમ અતિશયપણે રાગ-દ્વેષ પરિણામ થાય છે. ૬૩.

અર્થ :—કોઈ કોઈ મૂર્ખ એસા કહતે હૈં કિ આત્મામેં રાગ-દ્વેષભાવ પુદ્ગલકી જબરદસ્તીસે હોતે હૈં ॥૬૨॥ વે કહતે હૈં કિ પુદ્ગલ કર્મરૂપ પરિણામનેકે ઉદયમેં જૈસા જૈસા જોર કરતા હૈ, વૈસે વૈસે બાહુલ્યતાસે રાગ-દ્વેષ પરિણામ હોતે હૈં ॥૬૩॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કર્મના ઉદયના જોરના કારણે આત્મા રાગ-દ્વેષરૂપ હોતા હૈ, એસા કોઈ મૂર્ખ કહે.

કોઝ મૂર્ખ યૌં કહૈ, રાગ દોષ પરિનામ
પુગ્ગલકી જોરાવરી, વરતૈ આતમરામ.

પુદ્ગલના જોરે અપનેમેં જબરદસ્તીસે વિકાર હોતા હૈ, એસા અજ્ઞાની મૂર્ખ યૌં કહે. જ્યૌં જ્યૌં પુગ્ગલ બલ કરૈ.. આહાહા! જ્યૌં જ્યૌં ઉદયનો જોર હોય. ધરિ ધરિ કર્મજ ભેષ.. નવા નવા કર્મના વેષ ધારણ કરે ને કર્મનું જોર આવે તો વિકાર કરવો પડે. રાગદોષકૌ પરિનમન ત્યૌં ત્યૌં હોઈ વિશેષ.. અજ્ઞાની એમ કહતે હૈં, હમારે તો યે કર્મકા ઉદય આવે... પાણીકા લોઢ આતા હૈ. લોઢ ક્યા કહતે હૈં? પ્રવાહ. જોરદાર પ્રવાહ આવે તો તણાના હી પડે હમેં. ક્યા હમ ટીક સકતે હૈં? ક્યાં ગયા શેઠ? પાણીકા પ્રવાહ બહોત આતા હૈ જોરદાર, તનાતા હૈ અંદર. તનાતા હૈં સમજે? પાણી આગે ધક્કા મારકર લે જાતા હૈ. ક્યા

રહ સકે? એમ કર્મકા ઉદય આવે તો ધક્કા મારકર વિકાર કરાતા હૈ. સમજમેં આયા? એસી બાત હૈ નહીં.

વો સમયમેં ભી અપની યોગ્યતાસે ગતિ કરતા હૈ માણસ, પાનીકે લોઢસે નહીં. પરદ્રવ્ય, પરદ્રવ્યકી પર્યાય ક્યા કરે? અહીં તો એમ કહતે હૈં. (શ્રોતા :) યે ક્યા કહતે હૈં કિ અપને પરિણામકી યોગ્યતા એસી હૈ તો હોતા હૈ, એમ કહતે હૈં. યે તો દૃષ્ટાંત હૈ. હૈ ખબર હૈ ન. નદીકા પ્રવાહ ...માં આતા હૈ. ખબર હૈ ન સબ. આંહીં તો કહતે હૈં... શાસ્ત્રમાં ભાષા હોય, એ પ્રમાણ વાત કરીએ. હૈ હી નહી, એક દ્રવ્યકી પર્યાય દુસરે દ્રવ્યકી પર્યાયસે હો, બિલકુલ તીન કાલમેં કોઈ કાલમેં પરકે કારણસે હોતા નહીં. વિકાર ભી અપને કારણસે હોતા હૈ. વહ તો બડી ચર્યા હુઈ થી. ‘પંચાસ્તિકાય’કી દર ગાથા હૈ. દર હૈ ન? ગુજરાતીકા દર. બહોત ચર્યા હુઈ થી.

કમ્મં પિ સગં કુવ્વદિ સેણ સહાવેણ સમ્મમ્પાણં

જીવો વિ ય તારિસઓ કમ્મસહાવેણ ભાવેણ ॥૬૨॥

બસ. ઉસમેં પાઠ હૈ ટીકામેં. (૧) ‘જીવ ભાવપર્યાયે પ્રવર્તતા આત્મદ્રવ્યરૂપે કર્તાપણાને ધરતો..’ અપની વિકારી પર્યાય(રૂપ) પરિણામનેવાલા આત્મા હી કર્તા હૈ. (૨) ‘ભાવપર્યાય પામવાની શક્તિરૂપે કરણપણાને અંગીકૃત કરતો..’ વહ કરણ હૈ. અપનેમેં અપના કરણ હૈ. દૂસરા કરણ હૈ હી નહીં. (૩) ‘પ્રાપ્ય એવા ભાવપર્યાયરૂપે કર્મપણાને અનુભવતો. (૪) પૂર્વ ભાવપર્યાયનો નાશ થવા છતાં ધ્રુવપણાને અવલંબતો..’. છ બોલ હૈં. (૫) ‘ઉપજતા ભાવપર્યાયરૂપ કર્મ વડે સમાશ્રિત થતો હોવાથી (દ) ધારી રાખવામાં આવતા ભાવપર્યાયનો આધાર હોવાથી, એવો સ્વયમેવ ષટ્કારકરૂપે વર્તતો થકો અન્ય કારકની અપેક્ષા રાખતો નથી.’ પાઠ હૈ. ‘સ્વયમેવ ષટ્કારકીરુપેણ વ્યવતિષ્ઠમાન ન કારકાન્તરમપેક્ષતે.’

દૂસરા કારણ ને કારકકી અપેક્ષા વિકાર કરનમેં હૈ નહીં. ‘પંચાસ્તિકાય’ દર ગાથા. ૧૪ વર્ષ પહલે બહોત ચર્યા હુઈ થી. ભડક ગયે સબ. યહ કહાં? કહો, યહાં શાસ્ત્ર આધાર હૈ. પરદ્રવ્યકે કર્તા-કર્મકે કારણકી અપેક્ષા અપને વિકાર કરનેમેં હૈ નહીં. કર્મ કર્તા નહીં, કર્મ કર્મ નહીં, કર્મ કરણ નહીં, કર્મ અપાદાન નહીં, કર્મ અધિકરણ નહીં, કર્મ સંપ્રદાન નહીં. કર્મકી પર્યાય કર્મમેં ને અપની વિકારીપર્યાય અપનેમેં. સમજમેં આયા? ખુલાસા હો ગયા થા. બંસીધરજી થે, ફુલચંદજી થે, સબ થે, વર્ણીજી થે. રામજીભાઈ થે. હમારે પંડિતજી થે. ચૌદ વર્ષ પહલે જબ સમેદશિખર ગયે ન પહલી જાત્રા. વો તો નહીં લિખા કહીં. કહીં હૈ નહીં. સ્વ-પર પ્રત્યય(મેં) વિકાર બતાના હૈ. સ્વ ઉપાદાન હૈ ત્યાં વિકારમેં કર્મ નિમિત્ત હૈ, વો બતાના હૈ. પર હુઆ હૈ અપનેસે. ગાથામેં હૈ. વિભાવ બતાના હૈ ન? ૧૭૨ ગાથા.

१७२ गाथा है न.

विभाव अकेला अपनेसे उत्पन्न हुआ है, પણ साथमें निमित्त है ये बताना है. है तो अपनेसे उत्पन्न हुआ है. पर्याय अपनी पर्याय दूसरेसे उत्पन्न हो? श्रद्धागुणकी, चारित्रगुणकी, आनंदगुणकी (पर्याय). ये गुण तो त्रिकाण है. उसकी वर्तमानमें पर्याय परके कारणसे उत्पन्न हो, तो तुमने क्या किया? समझमें आया? त्भारे काम!

भणत्तणाट हो गया था. बंसीधरजीने ऐसा कहा, देभो, अत्तिन्न कारककी... पर अत्तिन्न कारककी बात क्या? अपनेसे विकार अपने कारणसे होता है, (अपने) षट्कारकसे. कर्ता, कर्म, करण, संप्रदान, अपादान, अधिकरण. ये पर्याय ही पर्यायका कारण है, द्रव्य-गुण भी नहीं क्योंकि द्रव्य-गुणमें विकार है नहीं. पर नहीं. एक समयकी विकारी पर्यायका विकार कर्ता, विकार कर्म, विकार करण, विकार संप्रदान, विकार अपादान, विकार अधिकरण—छ बोल हैं.

ऐसे कर्मकी पर्याय.. ज्ञानावरणीयरूप पर्याय कुछ कर्ममें, तो यहां ज्ञानकी हीन दशा की तो कुछ, परकी अपेक्षा है नहीं. वो परमाणुमें उसी समय ऐसी पर्याय होनेमें कर्ता परमाणु है, कर्म परमाणु है, कारण-करण भी वही है. आत्माने राग किया तो यहां कर्मरूप होना पडा, ऐसी अपेक्षा कर्मकी पर्यायमें है नहीं. 'न कारकान्तरमपेक्षते.'

बडोत यर्था कुछ थी. पछी यहां आये थे बंसीधरजी. उन्होंने कबुल किया था. 'परसंग अेव'. देभो, 'पर अेव' नहीं लिखा. कर्ता-कर्ममें अत्मी आया न. 'परसंग अेव.' परका संग किया तो विकार करता है. पर अेव—परसे विकार हुआ, ऐसी बात है ही नहीं तीन कालमें. समझमें आया? भैया ! बात तो ऐसी है, भगवान !

स्वतंत्र है, दरेक पर्याय स्वतंत्र है. स्वतंत्र हम तो पहले ७७की सालमें भावनगर गये थे. ७७ हों. २३ ने २७ = ५० हुआ. ५० वर्ष पहले भावनगर गये थे. तो यहां एक डोक्टर था. कानी डोक्टर था, नहीं? कानी, कानी. ५० वर्ष पहले. घोघाने दरवाजे दवाभाना था. वह डोक्टर कहता था, मुझे तो दवा पर कोई विश्वास है नहीं. (श्रोता : डोक्टर कहता था?) डोक्टर कहता था. कानी डोक्टर. ५० वर्ष पहलेकी बात है. बडा ओफिस था. घोघाने दरवाजे दवाभाना था. ५० वर्ष पहले हम गये थे न भावनगर. ५८ वर्ष हुआ न दिक्षाको. ५० और ८. ५० वर्ष पहले गये थे. कंधमें ठीक नहीं था. डोक्टर (कहे,) मुझे (दवा पर) कोई विश्वास नहीं. कारण के डोक्टर दवा करते हैं, पर (रोग) मिटता नहीं. किसीको मिटता है, किसीको नहीं. वो उसके कारणसे मिटता है, दवासे नहीं. समझमें आया ?

ઔર દૂસરા ડોક્ટર આતા હૈ. પ્રાણજીવન ડોક્ટર છે ને? જામનગરમાં મોટો ડોક્ટર છે. અઠી હજાર—ત્રણ હજારનો પગાર માસિક. તો ઉસકી લડકીકો છોટા સર્પ કાટા. પડકા કહતે હૈં ન? છોટા સર્પ. કાટા તો કહે, હમ નહીં કર સકતે. વિશ્વાસ કાંઈ ન મળે. દૂસરા કમ્પાઉન્ડર થા ન. લડકીકો.... છોટા સર્પ નહીં કહતે હૈં? કાઠીયાવાડમેં પડકા કહતે હૈં. પણ ઉસકો વિશ્વાસ નહીં થા. બચના કિ (પ્રાણ) છૂટના, વહ તો પરમાણુકી પર્યાય સ્વતંત્ર હૈ. અપનેસે હોતા હૈ, પરસે કુછ હોતા નહીં. પર્યાયમેં નિમિત્ત(કો) કર્તા (માનનેસે) મિથ્યાત્વ હોતા હૈ, એમ કહતે હૈં. પરદ્રવ્યકી મિત્રતા કરના વહ એકતાબુદ્ધિ હૈ, વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સદૈશ હૈ હી નહીં, વિકાર સદૈશ હોતા નહીં. અપને કારણસે વિસદૈશ હોતા હૈ. રાત્રિકો પ્રશ્ન કરના.

યહાં તો સમય-સમયમેં અપની પર્યાય (અપનેસે હોતી હૈ). હલદી ને સાબુ ઘસો તો લાલ હો જાતા હૈ, એસા હૈ નહીં. અપની પર્યાયકા ઉત્પાદ.. ઉસ સમયકા વ્યય ને ઉત્પાદ અપનેસે હોતા હૈ. તીન કાલ-તીન લોકમેં યહ બાત નક્કી કિયે બિના ઉસકી દ્રવ્યકી દૃષ્ટિ વ્યવહાર સદૈશતા નહીં આતી. અપની પર્યાયકે કારણસે સબ હોતા હૈ. વો તો ચલતા હૈ યહાં. જુઓને, ત્યોં ત્યોં હોઈ વિશેષ.. ઓલામાં તો બહુ લીધું છે. અર્થ કર્યો છે ને આમાં. ૨૮મો (કળશ) છેને? દેખો, લિખા હૈ. અભી યહ ગાથા આયેગી ન.

‘રાગજન્મનિ નિમિત્તતાં..’ આયેગા ન અભી. ઉસમેં અર્થ લિખા હૈ. ‘રાજમલજી’. ક્યા લિખા હૈ, દેખો. આઠ કર્મ, શરીરાર્દિ નોકર્મ, બાહ્ય સામગ્રી—પુદ્ગલદ્રવ્યકા નિમિત્ત પાકર જીવ રાગાર્દિ અશુદ્ધરૂપ પરિણમતા હૈ એસી શ્રદ્ધા કરતા હૈ જો કોઈ જીવરાશિ, (વહ) મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, અનંત સંસારી હૈ... પરકા ભી આ ગયા ન? ‘રાગજન્મનિ નિમિત્તતાં..’ અહીંયા ૨૮મો કળશ છે. અહીં (સમયસારમાં) ૨૨૧મો કળશ છે. પહલે યે કળશ આ ગયા હૈ ન? કલશટીકા પહલી શીતલપ્રસાદને ઇપવાઈ થી. બહોત સરસ. કલશટીકા ‘રાજમલજી’કી ઢુંઢારી ભાષામાં. અભી યહાંસે હુઆ. પહલે ઢુંઢારી ભાષામેં હૈ. શીતલપ્રસાદજીને ઇપી થી સૂરતસે.

યહાં તો સબ ગ્રંથ પહલેસે આતે થે ન. યહાં કહતે હૈ, દેખો કિ પરદ્રવ્ય નામ... જીવદ્રવ્યકી પરિણતિ.. અશુદ્ધ પરિણમતા જીવદ્રવ્યકે વિષયમેં પરદ્રવ્ય નામ આઠ કર્મ, શરીર આર્દિ નોકર્મ, બાહ્યભોગ સામગ્રીરૂપ ‘નિમિત્તતાં કલયન્તિ’ પુદ્ગલદ્રવ્યનું નિમિત્ત પામીને જીવ રાગાર્દિ અશુદ્ધરૂપ પરિણમતા હૈ એસી શ્રદ્ધા કરતા હૈ, (એસી) જીવરાશિ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, અનંત સંસારી હૈ. યે તો પહલેકી હૈ, ‘રાજમલજી’કી ટીકા હૈ. ૨૨૧ કળશ.

‘સંસારી જીવકા જિસકા એસા વિચાર હૈ, સંસારી જીવકી રાગાર્દિ અશુદ્ધ

પરિણમનેકી શક્તિ નહીં, પુદ્ગલકર્મ બળાત્કારે પરિણમાતે હૈં. (એસા હો તો) પુદ્ગલકર્મ તો સર્વથા વિદ્યમાન હી હૈ, (તો) જીવકો શુદ્ધ પરિણામકા અવસર કહાં? કોઈ અવસર નહીં રહેગા'. પરકે કારણસે જો અશુદ્ધતા હો તો શુદ્ધ કરનેકા અવસર રહતા નહીં. અપને કારણસે અશુદ્ધતા હો તો પુરુષાર્થસે અશુદ્ધતા ટલ સકતી હૈ. સમજમેં આયા? પરકે કારણસે અશુદ્ધતા પર્યાયમેં હો, તો વો તો પર છોડે તબ છૂટેગા, તો અપના અધિકાર રહા હી નહીં. આહાહા! આવી ચીજ લોકોને મળી નથી. ત્રણેય સંપ્રદાયમાં કર્મસે હોતા હૈ એસા દેઠ અભિપ્રાય હો ગયા હૈ. પંડિત લોકો ઓર બાકી સબકા. એક યે જરી ગરબડ (હો ગઈ હૈ.)

ગળથૂથીમાં મળ્યું છે એમ મૂળચંદભાઈ કહે છે. ગળથૂથી, સમજે? જન્મઘૂંટી. અમારી દેશી ભાષા હૈ, ગળથૂથી. યે જન્મઘૂંટીમેં મિલા હૈ, એસી બાત હૈ. કર્મસે હોતા હૈ, કર્મસે હોતા હૈ. યહ ત્રીન કાલમેં સત્ય હૈ નહીં. સમજમેં આયા? (શ્રોતા :) એ તો ક્યાં? કોઈકો હો. અનાદિ કાલસે પડા હૈ. જો જોડતે હૈં વો તોડતે હૈં. અજ્ઞાનકે જોડમેં રાગ-દ્વેષ ઉત્પન્ન કરતા હૈ, તો તોડ ડાલે. 'મેં તો આત્મા હૂં. ચિદાનંદ આત્મામેં રાગ-દ્વેષ, મિથ્યાત્વ ઉત્પન્ન હો, (એસા) ત્રીન કાલમેં હૈ નહીં.' આહાહા! એસે પુરુષાર્થસે અપને જોર-બલસે મિથ્યાત્વ નાશ કર સકતા હૈ આત્મા. અપનેસે હોતા હૈ એસા માને તો. પરસે હોતા હૈ એસા માને તો તોડનેકી અવસ્થા રહતી હી નહીં ઉસકો. હે ભગવાન! હે કર્મ! ખસી જા ભાઈ! મુજે ધર્મ કરના હૈ. એસા હૈ? દેખો, અજ્ઞાનિયોંકો સત્યમાર્ગકા ઉપદેશ. વો કલશ હૈ ન રટ. આગે કહા ન અંદર?

રાગ જન્મનિ નિમિત્તતાં પરદ્રવ્યમેવ કલયન્તિ યે તૂ તે

ઉત્તરન્તિ ન હિ મોહવાહિની શુદ્ધબોધવિધુરાન્ધબુદ્ધયઃ ॥૨૮॥

રાંડેલા હૈ, વિધુર હૈ. વિધુર શબ્દ પડા હૈ. રાંડ્યા હુઆ હૈ. પુરુષાર્થકો નહીં સમજતા હૈ. પરસે રાગ હોતા હૈ, પરસે રાગ... વિધવા હૈ તૂ. બાઈકો વિધવા કહતે હૈં, આને વિધુર કહતે હૈં. એ શેઠ! આત્મા ધણી તો રહા નહીં. વિકાર કરનેમેં અપના આત્મા તો રહા નહીં. વિધુર હૈ, રાંડેલા હૈ તૂ. એય પદમચંદજી! એસી બાત હૈ. આહાહા! 'ઉત્તરન્તિ ન હિ મોહવાહિની શુદ્ધબોધવિધુરાન્ધબુદ્ધયઃ' અંધા હૈ. વિકાર તુજે કર્મ કરાતા હૈ, પર કરાતા હૈ, અંધા હૈ ક્યા? અનંત સંસારી હૈ, એસા કહા ઉસમેં. કર્મકા જોરસે વિકાર હોવે. જૈસા જૈસા જોર આવે એસા એસા કરના પડે. એસા હૈ નહીં ભાઈ!

(શ્રોતા : કર્મનો અનુભાગ હોય તો શું થાય?) કર્મકા અનુભાગ કર્મમેં રહા. વહાં

કહાં ઘુસ ગયા? કર્મકા અનુભાગ તો અજીવ છે. તો અજીવકી પર્યાય જીવમેં ઘૂસ જાતી છે? અપના અપરાધ.. ઉસમેં કહા ન? ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં. મહારાજ! સમ્યગ્દર્શન હુએ પીછે તીર્થકર ગોત્ર બંધતા છે અને આહારક શરીર ભી મુનિ હુએ પીછે બંધતા છે. વો ક્યા ચીજ છે? વો ગુણસે બંધા છે કિ નહીં? સમકિત હુએ પીછે? કહે, ના, ના. ભાઈ! યે તો અપરાધ થા અપના. શુભ ઉપયોગકા અપરાધ છે. શુભ ઉપયોગકે અપરાધસે તીર્થકરગોત્ર બંધા છે. ગજબ છે! તીર્થકર પ્રકૃતિ ભી શુભ ઉપયોગકા અપરાધ છે. ભૈયા! ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ’મેં છે. (શ્રોતા : શુભ ઉપયોગોડય અપરાધઃ) શુભ ઉપયોગ હી અપરાધ છે. કેટલામી ગાથા છે? ૫૦? ૨૨૦ ગાથા.

‘રત્નત્રયમિહ હેતુર્નિર્વાણસ્યૈવ ભવતિ નાન્યસ્ય.’ મોક્ષકા માર્ગ તો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર નિર્મલ દશા છે. ‘આસ્ત્રવતિ યત્તુ પુણ્યં શુભોપયોગોડયમપરાધઃ’ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’નો મૂળ શ્લોક. સમજમેં આયા? ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય.’ અપરાધ છે. ગજબ વાત છે! (શ્રોતા : એમ તો પુરુષાર્થ સિદ્ધિ કરવા માટે ને?) કહે, તીર્થકરગોત્ર બાંધા યે લાભ છે. યહાં તો કહા, અપરાધ છે. સુન તો સહી! તને ખબર નથી. સરાગ છે, રાગ અપરાધ છે. (શ્રોતા : એ હોય ત્યાં સુધી મોક્ષ પમાય નહીં.) તીર્થકરગોત્ર પડા છે તો દો ભવ તો હો ગયા. કેવલજ્ઞાન નહીં લે સકતા. આહાહા! સમજમેં આયા? એસી ચીજ છે, ભગવાન! આત્મા એસી ચીજ છે. (શ્રોતા : ભગવાન છે ન આત્મા તો?) ભગવાન (આત્મા) ત્રણ લોકનો નાથ છે. અનંત સિદ્ધ ઉસકે ગર્ભમેં રહે હૈં. ઉસકો ભૂલકર વિકાર કરતા છે. યહાં તો જ્ઞાનીકો વિકાર છે હી નહીં એસા સિદ્ધ કરના છે. જ્ઞાનીકો તો નિર્મલ આનંદકી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચનના

છ ભાગના પ્રકાશનાર્થે પ્રાપ્ત દાનરાશી

રૂા. ૧૦૦૦૦૦=૦૦

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી દિગંબર જૈન
દિવાળી યાત્રા ગ્રુપ

રૂા. ૫૧૦૦૦=૦૦

શ્રી સ્વ. અંજુબેન માણેકલાલ ડેલીવાળા
હ. અનુજ કૌશિકભાઈ ડેલીવાળા
મુલુંડ-મુંબઈ

ડૉ. લીનાબેન અનિલકુમાર મોદી, પાર્લા
શ્રી ઈવેટ મીલન શાહ, એન્ટવર્પ
શ્રીમતી હીરાબેન શાંતિલાલ દોશી, તથા
શ્રીમતી ઈન્દિરાબેન જયંતીલાલ શેઠ
(હ. મમતાબેન ભાવીનભાઈ શેઠ)
તથા શ્રીમતી કોકિલાબેન અનિલભાઈ
ડેલીવાળા

રૂા. ૧૫૦૦૦=૦૦

શ્રી શારદાબેન શાંતિલાલ શાહ પરિવાર

રૂા. ૧૧૦૦૦=૦૦

શ્રી ધીરજબેન દાદભાવાળા
શ્રી રંજનબેન શાહ
શ્રી મંજુલાબેન ગાલા
ડૉ. હીરાબેન સી. શાહ
શ્રી પ્રસન્નભાઈ બ્રોકર
શ્રી મંજુલાબેન કિશોરભાઈ ગોપાણી
શ્રી વિપુલભાઈ ભરવાડા
શ્રી સરોજબેન

શ્રી કનકબેન અનંતરાય શેઠ પરિવાર
શ્રી ચંદ્રાબેન મધુભાઈ શાહ પરિવાર
શ્રી જ્યાબેન જયંતીલાલ દોશી પરિવાર
શ્રી મીરા અનીલભાઈ શાહ, મસ્કત
શ્રી છગનલાલ કાલીદાસ વાધર પરિવાર
શ્રી એક મુમુક્ષુબેન

રૂા. ૭૫૦૦=૦૦

શ્રી નીતાબેન મધુભાઈ દોશી પરિવાર

રૂા. ૫૦૦૦=૦૦

શ્રી દક્ષાબેન બાબુલાલ ગાંધી
શ્રી ચંદ્રમણિબેન મણિયાર
શ્રી સંધ્યાબેન શૈલેષભાઈ લોડાયા (ઘાટકોપર)
શ્રી ઉષાબેન કીર્તિભાઈ કોઠારી
શ્રી દેવાંગ
શ્રી મમતાબેન ભાવીન શાહ
શ્રી હસમુખભાઈ વસાણી
શ્રી કસુંબાબેન અમૃતલાલ શેઠ,
હ. સુધાબેન રજનીકાંત શેઠ
શ્રી હીરાબેન મણિલાલ શાહ
શ્રી દિવાળીબેન ભાણજીભાઈ ગડા
શ્રી રંજનબેન મહેન્દ્રભાઈ શાહ
શ્રી લાભુબેન મનુભાઈ કામદાર, પરિવાર
શ્રી કનકબેન કે. શાહ, કે. કે. શાહ
શ્રી મીતાબેન નીતિનભાઈ ઉદાણી
શ્રી ચંદ્રાબેન

શ્રી ઈન્દુબેન એમ. શાહ
શ્રી રૂપાબેન બ્રોકર
શ્રી નયનાબેન સંઘવી
શ્રી કોકીલાબેન નલીનભાઈ શાહ

રૂા. ૫૦૦૦=૦૦

શ્રી રજનીભાઈ શાહ
શ્રી ધનલક્ષ્મીબેન પ્રાણલાલ કામદાર પરિવાર
શ્રી લીનાબેન સંઘવી
શ્રી તરુબેન વી. શાહ
શ્રી ઈન્દુબેન જસવંતભાઈ મહેતા
શ્રી કાંતાબેન માસ્તર,
 હ. મધુરીબેન નંદુ, સોનગઢ
શ્રી વસુમતી બાબુલાલ મોદી
શ્રી સેજલબેન મહેતા
શ્રી મીતેશ જે. મહેતા
શ્રી ઈન્દુભાઈ પીપલીયા, હ. મહેન્દ્ર પીપલીયા,
 મનીષ પીપલીયા
શ્રી લક્ષ્મીબેન સાવલા
એક મુમુક્ષુબેન, પાર્લા-સાંતાકુઝ

રૂા. ૩૦૦૦=૦૦

શ્રી ઝરણા કેતન શાહ
શ્રી બેલા કેતન દફતરી
શ્રી જ્યોતિબેન પ્રવીણભાઈ મહેતા
શ્રી હર્ષાબેન જનકભાઈ ટીમ્બડીયા
શ્રી ઈન્દિરા ધીરજલાલ શાહ
શ્રી નીકિતા ઋષભ મહેતા

રૂા. ૨૫૦૦=૦૦

શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ કે. શાહ
શ્રી રંજનબેન પ્રવીણભાઈ અજમેરા
શ્રી બચુભાઈ પારેખ
શ્રી શાંતાબેન કે. શાહ
શ્રી રૂપાબેન કિરીટભાઈ જોબાળિયા
શ્રી પ્રતીભાબેન છેડા
શ્રી પૂર્ણિમાબેન રોહિત માલીયા
શ્રી ભારતીબેન સાવલા
શ્રી રસિલાબેન આર. કે. શાહ
શ્રીમતી સરોજબેન ચંદ્રવદન શેઠ

રૂા. ૨૧૦૦=૦૦

શ્રી પ્રીતિબેન સંજીવભાઈ કોઠારી

રૂા. ૧૧૦૦=૦૦

શ્રી કુંદનબેન ધીમંતભાઈ શેઠ
શ્રી ભાનુબેન સૂર્યકાંત કામદાર

રૂા. ૧૦૦૦=૦૦

શ્રી કલ્પના ઉદય ગોસલીયા
શ્રી દેવીબેન નીતિનભાઈ અજમેરા
શ્રી રીદ્ધિ ઋષભ વોરા
શ્રી અંકિતા કિરણ દેસાઈ

રૂા. ૫૦૦=૦૦

ડૉ. દીપક શેઠ
શ્રી નલીની મિલન સંઘવી
શ્રી ભારતીબેન દિ. દોશી
શ્રી અંશ દેવેન દોશી
શ્રી અર્હન કેનેશ શાહ
શ્રી પૂનમ પરાગ દેસાઈ
શ્રી હર્ષાબેન શાહ
શ્રી લક્ષ્મીબેન સાવલા

**श्री सीमंधरस्वामी दिगंबर जिनमंदिर
(विले पार्ला) मुंबई**